

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov
University of Economics in Bratislava
Faculty of International Relations

Zborník vedeckých prác
z 22. medzinárodnej vedeckej konferencie

***Medzinárodné vzťahy 2021:
Aktuálne otázky svetovej
ekonomiky a politiky***

***International Relations 2021:
Current issues of world
economy and politics***

Proceedings of scientific works
from the 22nd International Scientific Conference
2nd – 3rd December 2021

Publishing Ekonóm
2021

Recenzenti/Reviewers:

Mgr. Michael Augustín, PhD.
JUDr. Lucia Bocková, PhD.
Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M
PhDr. Peter Csányi, PhD.
doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.
Mgr. Michaela Čiefová, PhD.
Ing. Tatiana Damašková, PhD.
Ing. Boris Dziura, PhD.
doc. Ing. Martin Grešš, PhD.
Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD.
Ing. Ľubica Harakaľová, PhD.
JUDr. Klaudia Hraníková Pytel'ová, PhD.
PhDr. Simona Chuguryan, PhD.
Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD.
Ing. Barbora Janubová, PhD.
Mgr. Martin Karas, PhD.
doc. PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.
Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD.
doc. Milan Kurucz, CSc.
Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
doc. Mgr. Boris Mattoš, PhD.
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.
RNDr. Janka Pásztorová, PhD.
Ing. Leonid Raneta, PhD.
PhDr. Jarmila Rusiňáková, PhD.
Mgr. František Škvrnda, PhD.
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.
doc. PhDr. Radoslav Štefančík, Ph.D., MPol.

Zostavovatelia/Editors:

Mgr. Andrej Kiner
Ing. Zuzana Beňová
Ing. Ján Dančo
Ing. Jakub Pernický
Ing. Zuzana Rozkošová
Mgr. Terézia Seresová
Mgr. Eva Vlková

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori/Authors are responsible for the content linguistic and stylistic editing of their papers.

Vychádza jedenkrát za rok Published annually.

© Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov/University of Economics in Bratislava, Faculty of International Relations, 2021

ISBN 978-80-225-4904-2
ISSN 2585-9412

Obsah/Content

Edward Adigwe

<i>World Trade Uncertainty (WTU) Index: Level of Trade Uncertainty in a Decentralized Economic Development of Countries in the European Union</i>	12

Marina Akhmetova – Vadim Derendyaev

<i>Main Problems and Development Prospects of Oil and Gas Industry Enterprises</i>	24

Marina Akhmetova – Anastasia Mikova

<i>Analysis of the Weaknesses in the Major Maintenance System: The Case of the Perm Region</i>	35

Michael Augustín

<i>Demokratické hodnoty v záverečnom akte konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe</i>	
<i>Democratic Values in Final act of Conference on Security and Co-Operation in Europe</i>	49

Andrianna Baleha

<i>Motívy a faktory migračného rozhodovania v Kazachstane</i>	
<i>Motives and Factors for Migration Decision-Making in Kazakhstan</i>	58

Pavla Bednářová – Vladimíra Hovorková Valentová

<i>Brexit in Terms of External Macroeconomic Imbalances</i>	67

Valentin Beniuc – Anton Popov

<i>Some Aspects of Contemporary Theoretical Discourse Regarding Sports Diplomacy</i>	79

Zuzana Beňová

<i>Analýza pôsobenia pracovných migrantov vo vybraných najmenej rozvinutých okresoch Slovenska</i>	
<i>Analysis of Labour Migrants in the Least Developed Districts in Slovakia</i>	85

Lucia Bocková

<i>Globálny sankčný režim Európskej únie v oblasti ľudských práv</i>	
<i>European Union Global Human Rights Sanctions Regime</i>	95

Josef Botlík – Milena Botlíková

Strukturální analýza COVID-19 – opatření na úrovni států EU

COVID-19 Structural Analysis – Measures at EU Level 102

Milena Botlíková – Josef Botlík

Vývoj úspor v době COVID-19

Development Saving in COVID-19 115

Katarína Brocková

Mechanizmy vybraných krajín na preverovanie zahraničných investícií

Selected Countries Mechanisms for Foreign Investment Verification 124

Katarína Brocková – Ľudmila Lipková

Aktuálne problémy čínskej ekonomiky – kríza na trhu nehnuteľností

Current Problems of Chinese Economy – Crisis in the Real Estate Market 132

Alexander Burian – Doina Cazacu

Freedom to Conduct a Business under the Case-Law of the Court of Justice of the European Union

140

Iulia Burykina – Marina Ermakova

Economic Efficiency of Microgeneration Implementation to Promote the Green Economy

147

Renata Cozonac

Human Security Insurance System in the Republic of Moldova: Analysis of the Edification

153

Peter Csányi

The German General Election 2021

162

Ľubomír Čech

Afgansko-uzbecká spolupráca ako jeden z možných faktorov stabilizácie afganskej ekonomiky

Afghan-Uzbek Cooperation as One of the Possible Factors of the Afghan Economy Stabilization

169

Tatiana Damašková

Rozvoj ropného priemyslu v Nórsku

Development Of The Oil Industry In Norway 179

Ján Dančo

*Administratíva Ebráhíma Raísiho a aktuálne socioekonomické výzvy
Iránskej islamskej republiky*

*Ebrahim Raisi's Administration and the Current Socio-Economic Challenges
of the Islamic Republic of Iran* 189

Mihai Doltu

*Derogation from the European Convention of Human Rights During
the Coronavirus Pandemic in Romania*

196

Tomáš Dudáš

*Spoločná prosperita ako paradigmická zmena čínskej hospodárskej politiky
Common Prosperity as a New Paradigm of Chinese Economic Policy*

203

Ivan V. Dyupin

Risks of Russian Development Companies Under Pandemic and Economic Uncertainty 212

Boris Dziura

*The System of Apartheid and its Impact on the Past and Present Development
of Republic of South Africa (RSA)*

221

Ivan Francisti

The Efficiency of Public Administration in Selected Western Balkans Countries 228

Ludmila Golovataia

National Interest of States and Globalization 237

Martin Grešš

China and OECD Countries – Can China Catch Up by the End of the Century? 244

Sára Hamová – Lukáš Jursa

*Odhad přirozené úrokové míry napříč členskými státy EU: aplikace alternativní metody
v podobě TVP-VAR modelu*

*Estimation of Natural Interest Rates Across EU Member States: Application
of an Alternative Method in the Form of a TVP-VAR Model* 250

Dorota Harakaľová

*Právny režim Arktídy - s dôrazom na vybrané inštitúty morského práva
Legal Regime of the Arctic - With an Emphasis on Selected Institutes
of the Law of the Sea*

273

Ľubica Harakaľová

Spoločná poľnohospodárska politika Európskej únie po roku 2023 a Slovenská republika
Common Agriculture Policy of European Union After 2023 and Slovak Republic 281

Klaudia Hraníková Pytel'ová

Kolektívna bezpečnosť OSN vo vzťahu ku kooperatívnej bezpečnosti
UN Collective Security in Relation to Cooperative Security 289

Ondřej Hynek

Arctic Region Through Lens of Geoeconomics - Chinese Foreign Policy and the Arctic 296

Lujza Chrvalová

Vývoj Austrálie ako aktéra v rámci medzinárodného obchodu s konvenčnými zbraňami
Development of Australia as an Actor in the International Trade in Conventional Arms 306

Simona Chuguryan – Zuzana Čičková

Predčasné parlamentné voľby v Grónsku ako dôsledok klimatických zmien v arktickom regióne
Early Parliamentary Election in Greenland as a Consequence of Climate Change in the Arctic Region 319

Neha Jain

International Technology Transfer in Times of Covid-19 Pandemic 327

Karol Janas – Zuzana Haladejová

Cooperation of European Union and the Republic of Moldova within Eastern Partnership 336

Peter Jančovič

Analýza komparatívnych výhod vo vývoze krajín spoločného trhu juhu
Analysis of Comparative Advantage in Exports of the Southern Common Market Countries 344

Eva Jančíková

Čína a boj proti praniu špinavých peňazí
Anti Money Laundering in China 353

Barbora Janubová

Vnútroodvetvový obchod Brazílie
Intra-industry Trade of Brazil 360

Tomáš Kajánek

How Cohesive are the Budget Pre-Allocations Assigned to EU Member States Within 2021-2027 Multiannual Financial Framework and Next Generation EU? 366

Ivana Kapráliková

Economization of Euro-Texts. Do We Understand the Language of Eurocrats? 373

Martin Karas

Cenzúra na sociálnych sieťach z hľadiska politickej filozofie
Censorship on Social Media from the Point of View of Political Philosophy 381

Lidiia Karpenko

Improving the Public Procurement System Following the Standards of the European Union 386

Lidiia Karpenko – Mykola Izha

Modern Vectors to the Formation of the Country Investment Policy on the Base of Scrum Approach: The Valuation Process 395

Andrej Kiner

The Migration Crisis and the Role of Migration Diplomacy in V4 Countries 408

Marcel Kordoš

Problematic Aspects of Healthcare Professionals' Migration: Germany and Austria Versus V4 Countries 418

Patrik Kozár

Intercultural Competence as a Prerequisite for Successful and Effective Work in an International Environment 428

Rudolf Kucharčík – Katarína Brocková – Tetyana Zubro

Sociálno-ekonomický vývoj v Turecku v medzivojnovom období
Socio-Economic Development in Turkey after the Disintegration of the Ottoman Empire 435

Mykhaylo Kunychka

Výbrané aspekty ekonomického rozvoja Konžskej demokratickej republiky
Selected Aspects of the Economic Development in the Democratic Republic Of Congo 441

Mariya Kuznetsova

Sustainable Development of Global Energy Sector during Pandemic 449

Žaneta Lacová – Marián Šuplata

Pandémia covid-19 ako impulz testovania odolnosti a flexibility nástrojov hospodárskej politiky v Európskej únii

Covid-19 Pandemic as the Impulse of Resilience and Flexibility Testing of Economic Policy Instruments in the European Union 456

Desiree Llaguno Cerezo – Elizabeth Valdés-Miranda Fernández

The International Illegality of U.S. Policy towards Cuba in Light of the Regime Change Target

467

Olha Lukovska – Tetiana Buhaienko – Nataliia Zlenko

Covid-19 Impact on Cultural Institutions : Case Study from Ukraine

473

Jana Maftai

Establishment of Consular District-Essential Condition for the Creation of a Consular Post

481

Ingrid Majerová – Ainur Abdrazakova

E-Government Diffusion in Czechia and Kazakhstan – Who Is Better?

489

Ján Marek

Balance of Power and Resolution of Contradictions in the International Political System 502

Tetyana Nestorenko – Olena Tokarenko – Olena Kolmakova

Entrepreneurship in Eastern Ukraine : Development in the Context of Armed Conflict and the Covid-19 Pandemic

510

Marianna Neupauerová

Rozvoj krajín vyšehradskej skupiny podľa globálnych indikátorov ľudského rozvoja

Development of the Visegrad Group Countries According to the Global Human Development Indicators

518

Monika Nová

Religion and International Relations

528

Juraj Ondriaš

Islamské finančníctvo vo vzťahoch Číny a Malajzie

Islamic Finance in the Relations Of China and Malaysia

536

Janka Pásztorová

Zahraničnoobchodné vzťahy Slovenska a Srbska

Foreign Trade Relations Between Slovakia and Serbia 543

Peter Pattis

The Function of Organizational Purposes and Objectives

549

Anna Pepelyaeva – Aleksandra Krutova – Irina Elokhova

Assessment of Russian Regions Development from the "Green Growth" Concept Perspective

559

Volodymyr Perminov

Conceptual Models of Critical Geopolitics in the Analysis of Contemporary International Relations

573

Jakub Pernický

Vplyv klimatických zmien na ekonomický rast rozvojových krajín

Climate Change Impact on Economic Growth in Developing Countries 579

Lyubov Plyusnina – Nadezhda Bobrova

Analysis and Risk Management of State Development Programs in Perm Krai

586

Pavol Rak – Michaela Čiefová

Právne a lingvistické špecifiká pracovnej zmluvy v kontexte vývoja pracovného trhu

Legal And Linguistic Features Of The Employment Contract In The Context Of Labour Market Developments

595

Leonid Raneta

K niektorým otázkam determinantov migračných tokov a demografického vývoja

On Some Issues Of Determinants Of Migration Flows And Demographic 604

Kristína Rankovová

Role of the European Union in The Moldova-Transnistria Conflict Resolution

612

Mariia Rexha

Information Policy of International Organisations in Europe: Development Trends

623

Anna Rivna

Attracting FDI to Ukraine: Importance and Strategies

631

Zuzana Rozkošová

Medzináboženský dialóg v Ruskej federácii: Ruská pravoslávna cirkev a islam
Interreligious Dialogue in Russian Federation: Russian Orthodox Church and Islam 640

Terézia Seresová

Výzvy a limity zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín na Slovensku
The Limitations and Challenges of Employment of Third Country Nationals in Slovakia 649

Martin Schlossarek – Lenka Suchá – Tereza Nováková

*Preferences of Self-Help Group Members towards Microcredits:
Preliminary Results from Tanzania* 659

Josef Smolík

Kubánský politický režim v období po roce 2000
Cuban political regime in the period after 2000 666

Diana I. Stepanova

Actual factors and tools for improving financial position of global airlines 680

Irina Strelnikova

*The role of the court of justice of the European union in the development
of european integration and the formation of the eu legal system* 696

Jakub Szabó

Co-movement of nominal exchange rates within the European union 704

Peter Šadlák

Radikálny islam a radikalizácia mladých moslimov v Nemecku
Radical islam and radicalisation of young muslims in Germany 718

František Škvrnda, ml.

*Čína a Európa. Všeobecná charakteristika interkultúrneho dialógu
v kontexte dejín medzinárodných vzťahov*
*China and Europe. General characteristics of intercultural dialogue
in the context of the history of international relations* 730

František Škvrnda, st.

O vybraných príčinach a súvislostiach kríz v súčasnom svete
On selected casues and contexts crises in contemporary world 738

Agáta Šuláková

Makroekonomické dôsledky vystúpenia z Európskej únie – prípad Spojeného kráľovstva

Macroeconomic consequences of withdrawal from the European union – the case of the United Kingdom

746

Marian Šuplata – Žaneta Lacová

(Povinné) očkovanie proti covid-19 v Európskej únii ako cesta k „slobode“, pokoju a dôvere? Postoje občanov členských krajín EÚ27

(Compulsory) vaccination against Covid-19 in the european union as a way to „freedom“, peace and trust? Attitudes of citizens of EU27 member states

754

Miguel E. Torres Tesoro

Principles and elements to be included in agreements for the exploitation of cross-border marine resources

767

Vanda Vašková

Finančný sektor na vlně zelených ambícií EÚ

Financial sector on the wave of EU green ambitions

776

Veronika Vančo Véghová

Medzinárodná migrácia pracovných síl v podmienkach súčasnej svetovej ekonomiky

International labor migration in current world economy conditions

795

Raisa Zakharova – Yuliya Karpovich

Methodological approaches to improvement of economic activity of innovative type

810

Dmitry Zavyalov - Nadezhda Zavyalova - Olga Saginova

Sustainability as a comprehensive component of the world economy

816

Linda Zummerová

Agenda 2050 – Európska zelená dohoda v súvislosti s regionálnou politikou EÚ

831

Agenda 2050 - European green deal on EU regional policy

WORLD TRADE UNCERTAINTY (WTU) INDEX: LEVEL OF TRADE UNCERTAINTY IN A DECENTRALIZED ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES IN THE EUROPEAN UNION

Edward Adigwe

International Joint Cross-Border PhD Programme in International Economic Relation and Management,
University of Applied Sciences Burgenland (UAS)/ University of Economics in Bratislava,
Campus 1 Eisenstadt A-7000 Burgenland, Austria, email: 2019001104@fh-burgenland.at

Abstract: This paper is concerned with the level of trade uncertainty in a decentralized economic development of countries in the European Union. A method of measuring uncertainty was considered from 2009 to 2019 since uncertainty does not have data indices that could measure possible outcome of future events. 2009 and 2019 were inclusive as they were expected to show significant changes due to the existence of unexpected situations arising from the Eurozone crisis in 2008 and COVID-19 pandemic prevalent in 2020. Two indicators were chosen for measuring uncertainties in the European countries: The World Trade Uncertainty (WTU) index based on the GDP weighted average and the Real GDP growth rate vis-à-vis each of the specific country's investment and the trade exchange. The analysis showed that uncertainty has a high impact that negatively affects the economic development of the European countries with inverse relationship existing between economic growth and trade uncertainty. This is a further step to the validation of the World Trade Uncertainty (WTU) index formulated by Ahir et al. (2019).

Keywords: Uncertainty, Decentralization, Economic-Development

JEL: D80, R11, R50

Introduction

This paper aims to carry out an impact analysis on trade uncertainties within the European market, and to also determine the extent of the impact in a decentralized economic-development of the European countries from 2009 (after the 2008 global crisis) to 2019 (COVID-19 pandemic). The analysis is expected to be a step further to the economic formulation of the World Trade Uncertainty (WTU) index by Ahir et al. (2019). The hypothetical formulation from word count in arriving at the data indices is the basis for the author's research. The desired metric chosen for the analysis is the World Trade Uncertainty index based on the GDP weight of 20 European Union countries (available at the time of this study). Where there is a higher value, it means a higher uncertainty and vice versa validated by the author's Unpredictive Inherent Risk calculation perceived from a UIR factor based on standard deviation.¹

According to the International Monetary Fund, the World Trade Uncertainty (WTU) index revealed that the 20 countries in the European Union had a nil report of uncertainty between 2009 and 2013 (Table 1). In 2014, Lithuania and Poland had an uncertainty index of 5.029 and 6.85 respectively.

¹ ADIGWE, E. O. (2021): Empirical Analysis of Trade Liberalization in the Competitive Economies of the European Community, pp. 53-65.

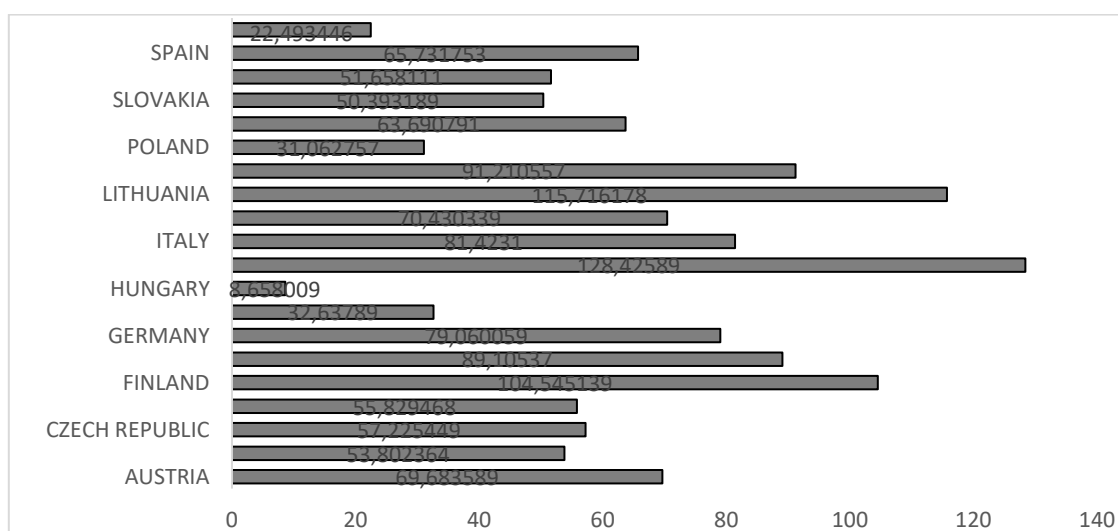
Table 1: Uncertainty Index by countries in European Union year on year 2009 – 2019

Country	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
AUSTRIA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8.196721	56.18914
BELGIUM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	45.00806
CZECH REPUBLIC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	57.22545
DENMARK	0	0	0	0	0	0	0	20.00215	13.89411	0	17.51586
FINLAND	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	91.41891
FRANCE	0	0	0	0	0	0	0	8.06842	0	0	71.72758
GERMANY	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	74.97726
GREECE	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	28.78358
HUNGARY	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	8.658009
IRELAND	0	0	0	0	0	0	0	0	8.47314	6.954587	93.16476
ITALY	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	73.36744
LATVIA	0	0	0	0	0	0	0	0	6.777823	13.90724	33.08695
LITHUANIA	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	5.029	0.000	0.000	6.602	10.951	81.21189
NETHERLANDS	0	0	0	0	0	0	0	0	18.43566	7.318501	57.95115
POLAND	0	0	0	0	0	6.852131	0	0	0	0	15.477
PORTUGAL	0	0	0	0	0	0	0	12.87167	0	0	50.81912
SLOVAKIA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42.26905
SLOVENIA	0	0	0	0	0	0	0	0	6.022645	8.632224	25.4162
SPAIN	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5.020584	57.02277
SWEDEN	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17.14528

Source: World Trade Uncertainty Index²; World Uncertainty Index, Stanford mimeo³ and IMF⁴

However, 2016 remarked Denmark's 20.00 index while France and Portugal had 8.06 and 12.87 indexes. The level of uncertainty in 2008 was indifferent with situation that affected the recession in the global market and the financial crisis in the European countries. But, between 2017 and 2018, a clear indication of likely uncertainty increased with eight additional countries joining the list of countries with uncertainties; and by 2019, all the countries had high economic uncertainties probably due to the corona virus outbreak which started in 2019.

Figure 1: Uncertainty Index by Countries in European Union 2009 – 2019

Source: Author's Calculation based on World Trade Uncertainty Index⁵; World Uncertainty Index, Stanford mimeo⁶ and IMF⁷

The Republic of Ireland was the economy with the highest cumulative uncertainty index from 2009 to 2019 with a total of 128.43 (Figure 1.), while Lithuania had a total cumulative index of 115.71 evidenced from the World Trade Uncertainty (WTU) index in the same period.

² IMF: World Trade Uncertainty Index

³ AHIR, H. - BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): World Uncertainty index database, pp. 19-27.

⁴ IMF (2020): Finance & Development: 60 years of uncertainty,

⁵ IMF: World Trade Uncertainty Index

⁶ AHIR, H. - BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): World Uncertainty index database, pp. 19-27.

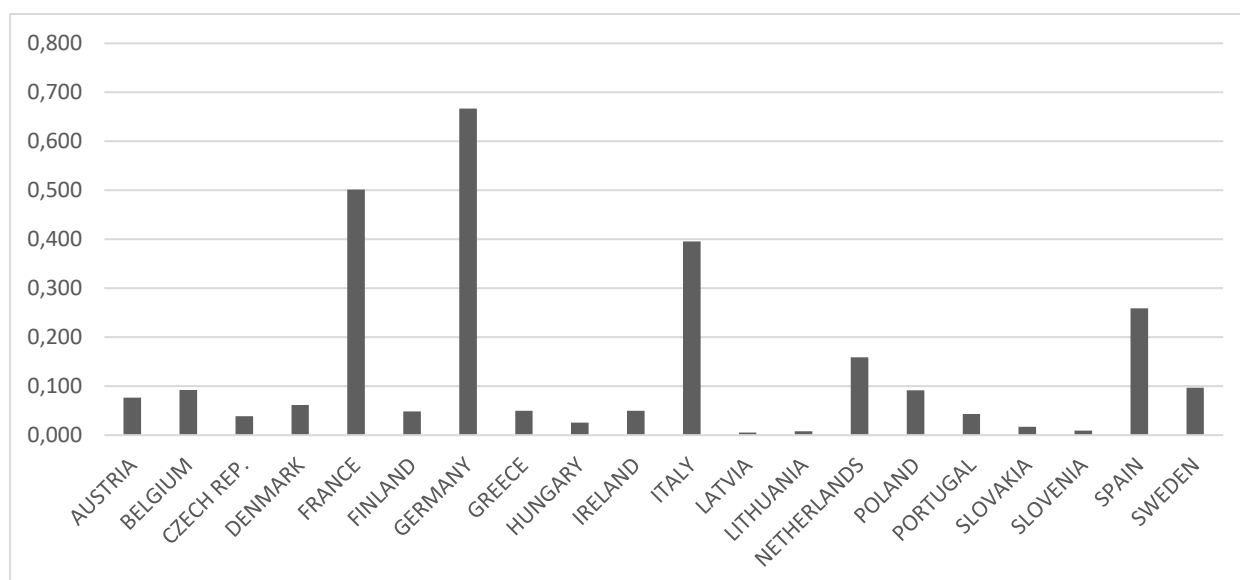
⁷ IMF (2020): Finance & Development: 60 years of uncertainty,

Hungary had the lowest cumulative index of 8.66 while Sweden's uncertainty index between 2009 and 2019 was 22.49.

Although, the high rate of uncertainty did not commence in 2008 irrespective of the recession and global economic meltdown within the period. However, there was a clear indication that between 2017 and 2018, some macroeconomic factors had affected Austria, Denmark, Republic of Ireland, Latvia, Lithuania, Netherlands, Slovenia and Spain, which evidently led to the uncertainties reported in the World Trade Uncertainty index database. These indications eventually spread to the entire countries in the European Union when the COVID-19 pandemic hit the global market.

It is indicative that from 2009 to 2019 the specific country's GDP weight in the European Union showed that Germany had the highest GDP weight while France was the second country with the highest GDP weight. Latvia and Lithuania were the countries with the lowest GDP weight in the European Union (Figure 2.) according to the IMF World Trade Uncertainty index report.

Figure 2: Specific country GDP weight in European Union in US\$ 2009 – 2019

Source: Author's Calculation

However, these cumulative weights may not necessarily be as a result of the uncertainties in the European countries as this analysis is primarily concerned with the extent of the responsiveness of uncertainties on the European economy. This paper aims to project a situation where the European Union's decentralized governance postulates effective and sustainable measure of enhancing both national and regional controls on trade, in order to cushion the effects of low trade; where likely uncertainties of prioritizing resources need to be considered.

The purpose of this research paper is to conduct an empirical analysis of the impact of trade uncertainties in the European market, where the cohesion policy has been formidable due to its decentralized working system; visualized from both regional and national levels. This could be achieved statistically through the use of Unpredictive Inherent Risk (UIR) model by employing a standard deviation working technique, which is generally known as a useful tool for measuring risk and uncertainties. However, this research paper would not be complete if the difference between risk and uncertainty was left untreated. In the next section, the theoretical framework of this research is treated with emphasis on the World Trade Uncertainty (WTU) index. The methodology and hypothesis tested are discussed in section three. The results section

reveals the computed figures for European Union countries with higher UIR in comparison to the WTU formulated by Ahir et al. (2019) for the available 20 countries in the European Union.

1 Theoretical Framework and Review of Literature

The perception that the purpose of risk assessment relates majorly to the effective planning, organizing, controlling, monitoring and reviewing the preventive and protective measures of an organization had remained within the business and human work place. However, irrespective of the functional dynamics of labor in an organization, the material resources are also fundamental to the existence of the organization. And where these resources are given cognizance, the position of trade need to be systematically emphasized.

The conceptualization of uncertainties in trade relationship has not been given adequate attention until recently, due to diverse speculative economic opinions. First, is the exchange of goods and services not necessarily determined by the market forces. Second, is the trade policy that may likely trigger trade barriers between countries.

According to the World Bank,⁸ “confidence and investment could be impacted by a sudden rise in policy uncertainty and triggered by new trade barriers between major economies.” The OECD also stated that the effect of uncertainty could possibly be felt more in the manufacturing sector where global chain exists specially on tariffs and uncertainty of future trade.⁹

Shackle¹⁰ asserts that “the future cannot be predicted, but the people can imagine the future and form subjective expectations about the future,” while there is a clear conception that uncertainty remains an inherent property of the future.¹¹

For the purpose of this research paper, factors necessitating uncertainty shall be categorized into three: first, the naturally induced factors, which includes global epidemic: COVID-19 and the Spanish flu. Second, the global crisis: the 2008 financial meltdown, and the natural disasters: earthquakes. Third, the economically induced factors: government policies, political unrest, and economic regulations.

However, this research paper shall focus primarily on the factors inherent to trade uncertainties in the European market as it bothers on the extent of its degree of responsiveness, which determines its impact on the country’s economy and by implication the global market. The degree of responsiveness with regards to its impact on economic policies or trade agreements is interrelated due to the composite function these factors aggregate in the economies of trade.

In order to validate the conception that trade uncertainty is a function of inherent risk, the author proposed some theoretical assumptions: A UIR factor of 0 indicates that the economy is uncorrelated with the Unpredictive Inherent Risk of the market. A UIR factor of 1 indicates that the economy will move in the same direction with a positive response correlating with Unpredictive Inherent Risk of the market. A UIR factor greater than 1 indicates that the economy is highly correlated with the Unpredictive Inherent Risk of the market. The Unpredictive Inherent Risk can be measured by the degree of responsiveness of an economy as a result of the total market factors necessitating uncertainty. This degree of responsiveness is the level of uncertainty denoted as the UIR factor.

In order to further develop and actualize the European Union cohesion policy as evidently noted by Laboutkova, the regional and national administration through decentralization has resulted in a shift from the concept of “government” to the concept of

⁸ WORLD BANK (2019): Global Economic Prospects.

⁹ OECD (2019): Economic Outlook.

¹⁰ SHACKLE, G. L. S. (1972): Epistemics and Economics. A critique of Economic Doctrines.

¹¹ SHACKLE, ARTHUR, W. B. (2013): Complexity Economics: A different Framework for Economic, p. 33.

“governance.”¹² Sharma emphasized that decentralization can generally be divided into three categories: political, fiscal, and administrative. From Sharma’s perspective, political decentralization is a type representing election of the top representatives at the local government levels which is ultimately supported by public enhanced projects as a result of planning and implementation of formal and informal works of public consultations. However, fiscal decentralization is perceived to be the fundamental or central focus of decentralization.¹³

Laboutkova in her study, reiterated that fiscal decentralization includes two aspects: first is the source of revenue and expenditure divided as a responsibility among national, regional and local government levels.¹⁴ Second is the extent of determination of the spending and revenue power of the regional and local governments. In their analysis, Laboutkova et al. affirm that the administrative decentralization of public service tend to address areas relating to the planning, implementation and operations as well as the management of public services.¹⁵

According to Christiano et al., “the rise in uncertainty makes projects or spending more expensive, which is likely to reduce the amount of economic activity further.”¹⁶ In their assumption, he remarked that the empirical uncertainties are typically measured by the probability function of the states of the world. The IMF World Economic Outlook affirmed that the “rising trade uncertainty is cited as a driving factor for sluggish global growth.”¹⁷ The IMF confirms that globally, the trade policy uncertainty index is rising sharply, having been stable at low levels for about 20 years. The perception of Durkin also gave insights to some trade giants in the world market, “the United States - China trade war and Brexit have generated quantifiable uncertainty in the market place. But the impact of those invent is being eclipsed by the uncertainty generated by the global pandemic.”¹⁸

The research question is: how is trade uncertainty measured? According to the Journal of International Money and Finance, “the financial effects of global financial uncertainty shocks” The purpose of this article is to analyze the impact of trade uncertainties vis-à-vis its responsiveness to the economic development of a decentralized economy with cognitive cohesion policy distinctive in the European Union. Despite the fact that various research studies have been on this subject, there are still some economic gaps on research needed to cushion the likely effects of uncertainties in the economies of the various countries of the world.

This paper further emphasizes on the following research questions: whether the World Trade Uncertainty (WTU) index could actually determine to an extent the degree of responsiveness of trade uncertainty to the economic development of the European market. And where this is possible whether the level of uncertainty is positive or negative. However, the author of this article presume that should the level of uncertainty from this index be analyzed, it may not be clear or rather may contain numerous data that could be ambiguous.

As a result, for the impact analysis to be validated, a focus on the GDP relationship between the World Trade Uncertainty (WTU) index and the GDP weight of the countries in the European Union were used relative to the standard deviation of Real GDP vis-à-vis the economic investment and trade exchange in the European countries. The author further presume that “uncertainty” may not necessarily be confined to word count irrespective of the fact that

¹² LABOUTKOVA, S. (2009): The Establishment of NGOs as one Growing part of Developing Groups in the Czech Republic, pp. 14-30.

¹³ SHARMA, C. K. (2009): Emerging Dimensions of Decentralization Debate in the Age of Globalization, pp. 47-65.

¹⁴ LABOUTKOVA, S. (2009): The Establishment of NGOs as one Growing part of Developing Groups in the Czech Republic, pp. 14-30.

¹⁵ LABOUTKOVA, S. – BEDNAROVA, P. (2014): Decentralization as a Factor Influencing Economic Imbalances European Countries. pp. 1052-1064

¹⁶ CHRISTIANO, L. J. – MOTTO, R. – ROSTAGNO, M. (2014): Risks Shocks. Datasets, pp. 27-65

¹⁷ IMF (2009): World Economic Outlook.

¹⁸ DURKIN, A. (2020): A world of Trade Uncertainty.

uncertainty is not measurable, it is also an unknown possible outcome of a future event. However, for the purpose of this paper, and as a reference to the research analysis, the data submission of the World Trade Uncertainty index shall be employed.

The International Monetary Fund confirms that the World Uncertainty index is based on the Economist Intelligence Unit (EIU) Country Reports. Ahir et al. (2019) clearly affirmed that the World Uncertainty Index is defined using the frequency counts of the word “uncertainty” in the quarterly Economist Intelligence Unit country reports.¹⁹ Although, there has been diverse views of various attempts by researchers and economists in finding a way to measure uncertainty. The notable part was the aspect based on the key economic and financial variables (Leahy and Whited 1996; Bloom 2009). This paper is however an adaptation of what constitutes uncertainty taking cognizance of associated risk factors of an economy.

Further emphasis with its likely credence is the fact that the WTU index followed a standard process and structure, which mitigates against accuracy and consistency. Hence, makes the WTU index comparable across countries of the world (World Economic Outlook, 2019). For the purpose of achieving the objective of ensuring the World Uncertainty Index is comparable across the global economies, the raw counts are relatively compared by the number of words in each report. Asides Ahir et al. (2019) World Trade Uncertainty (WTU) index, some researchers previous study on uncertainty index had earlier existed in the United States under the US trade policy uncertainty index by Baker et al.²⁰ The Blackrock Investment Institute also constructed a global index of trade tensions focusing on the market attention to trade risk.

As a result, an increase in the Index indicates that trade uncertainty is rising and vice versa. From the IMF analytical view, advanced economies show the highest trade uncertainty, followed by the emerging markets and at low levels in low-income economies. The WTU index has however indicated that the level of uncertainty is significantly higher in developing countries and negative with GDP growth rates.

2 Methodology

The desired metric chosen for the analysis is the World Trade Uncertainty index based on the GDP weighted average and the Real GDP growth rate of 20 European Union countries (available at the time of this study) while considering investment and trade exchange in the European economies. A method of measuring uncertainty was considered from 2009 to 2019 since uncertainty does not normally have data indices that could measure outcome of possible future events. 2009 and 2019 were inclusive as they were expected to show significant changes due to the existence of unexpected situations arising from the Eurozone crisis in 2008 and COVID-19 pandemic prevalent in 2020.

The paper used data collected from the World Trade Uncertainty Index constructed by Ahir et al. (2019), the Eurostat, and the World Economic Outlook database. The analysis focused on the available data for 20 countries in the European Union with likely higher number of uncertainty. The data from the World Trade Uncertainty (WUI) index and the calculation of the standard deviation on Real GDP vis-à-vis investment and the countries trade exchange were compared relative to one another to arrive at a level of uncertainty.

The IMF World Trade Uncertainty index, which gave insights to empirical data of countries uncertainty through its formulation by Ahir et al. (2019) is used to ascertain the level of uncertainty within the economies of 142 countries in the global market.²¹ In order to validate the economic level of uncertainty as formulated by Ahir et al. (2019), a standard deviation on Real GDP was used from the position of Unpredictive Inherent Risk (UIR).

¹⁹ AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): World Uncertainty Index, WUI_Data-Excel

²⁰ BAKER, S. R. – BLOOM, N. – DAVIS, S. J. (2016): Measuring Economic Policy Uncertainty.

²¹ AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): World Uncertainty Index, WUI_Data-Excel.

In order to achieve this, the author envisaged a situation where a formulated approach is conceptualized through a data indices rather than the word count. The formulated approach uses the statistical method of computing standard deviation of the specific country GDP in comparison to the investment and trade exchanges in the European Union. In statistical analysis, the standard deviation by Karl Pearson (1893) is a useful tool for measuring dispersion, which significantly satisfies variability in measuring data distribution. The author's perception is that trade uncertainty exists due to the unpredictable nature of an economy and market forces viewed from both national and regional levels. However, it could be empirically calculated with the use of available indices. The Unpredictive Inherent Risk formula is given as follows:

$$UIR = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N [x_i - \bar{x}]^2}$$

Where UIR is the standard deviation of the specific country's inherent risk index based on the specific country's Real GDP, Investment, and trade exchange; X_i is the Datasets; $\bar{x}$ is the $\bar{x}$ bar representing the mean of the values; N is the number of times data occurs; $\sum$ is the Sigma summation; i is equal to 1. However, the Unpredictive Inherent Risk (UIR) is associated with uncertainty. A level of uncertainty is achieved where UIR is >1 .

Where there is a higher number in the calculation, it means a higher uncertainty and vice versa. For a secondary data analysis, data collected from the Eurostat and the World Economic Outlook database was used. The following hypotheses were tested:

H1: There is a high level of trade uncertainty in the economic-development of the countries in the European Union from 2009 to 2019.

H2: Trade uncertainty simultaneously impacts on economies across countries in the European Union.

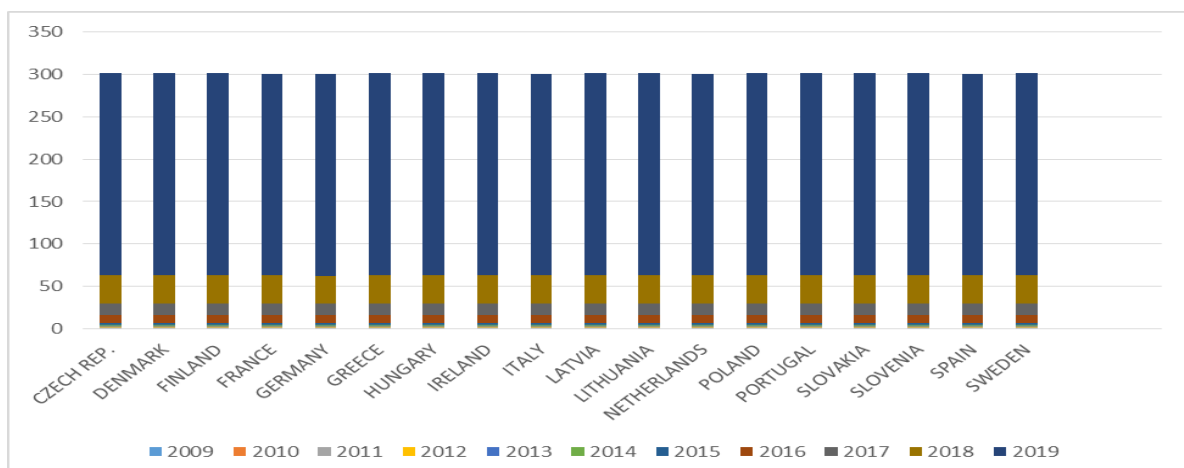
3 Study Results

The computation of the Standard Deviation of Real GDP, investment and trade exchange was carried out on 20 countries in the European Union. The data analysis of each country was compared relative to one another to arrive at their UIR (Figure 3.).

H1: There is a high level of trade uncertainty in the economic-development of the countries in the European Union from 2009 to 2019. This however confirms the hypothesis.

Figure 3 reflects slight differences in the standard deviation of the Real GDP for countries in European Union as a result of macroeconomic divergence due to some economic conditions that may not be relevant for the purpose of this paper.

Figure 3: Unpredictive Inherent Risk on Real GDP by countries in EU 2009 – 2019

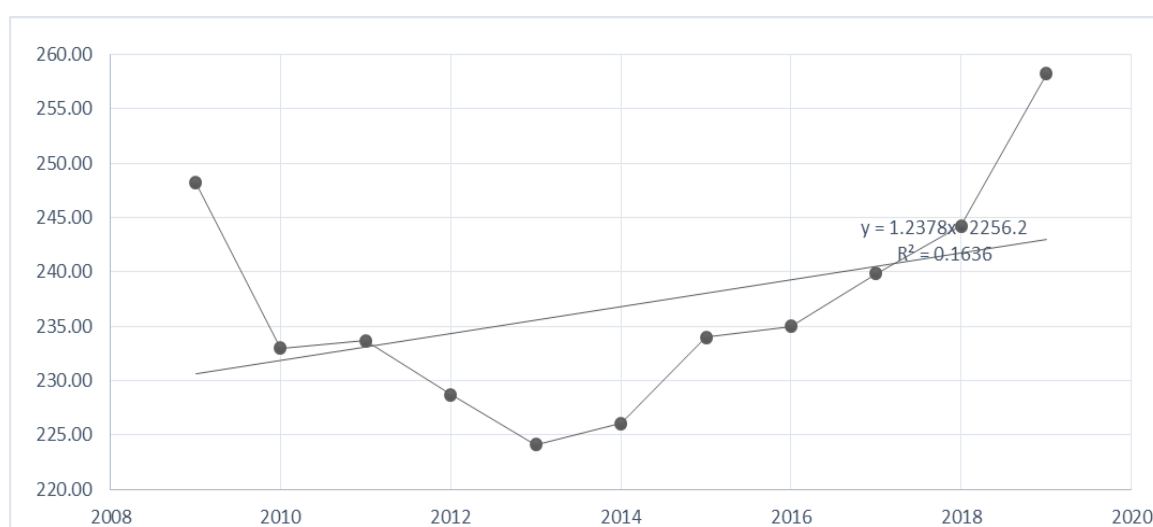
Source: Author's Calculation based on World Economic Outlook database,

Gross Domestic product (GDP) growth rate in EU

The Unpredictive Inherent Risk of the Real GDP for countries calculated as a relative measure of the investment and trade exchange by countries showed that the European countries had a spike in trade uncertainty in 2009 due to the effect of the 2008 economic recession. The level of trade uncertainty reduced from 2010 to 2018 with a higher trade uncertainty which gradually increased from 2018 to a high level in 2019 (Figure 4.). This has however proven the WTU index formulated by Ahir et al. (2019). The European Union experienced a high risk of uncertainty in the year 2019 (Figure 4.) in comparison to other years.

However, on the part of the UIR factor, from 2008 to 2011, the countries in European Union showed a UIR factor of $0 < 1$ which revealed that the economies were uncorrelated with the Unpredictive Inherent Risk of the market. In 2012, the analysis showed that the economies of the European countries tend to respond in same direction with a positive UIR (Figure 3.) indicating a correlation and possibly a divergence towards uncertainty not likely envisaged.

Figure 4: Level of Unpredictive Inherent Risk in European Union 2009 – 2019

Source: Author's calculation based on Eurostat.

High risk of uncertainty considering Real GDP, trade exchange and investment in EU

But, from 2013 to 2015, the UIR was > 1 which indicated a high correlation to the UIR pointing towards macroeconomic divergence, which is an indication of a high risk of uncertainty.

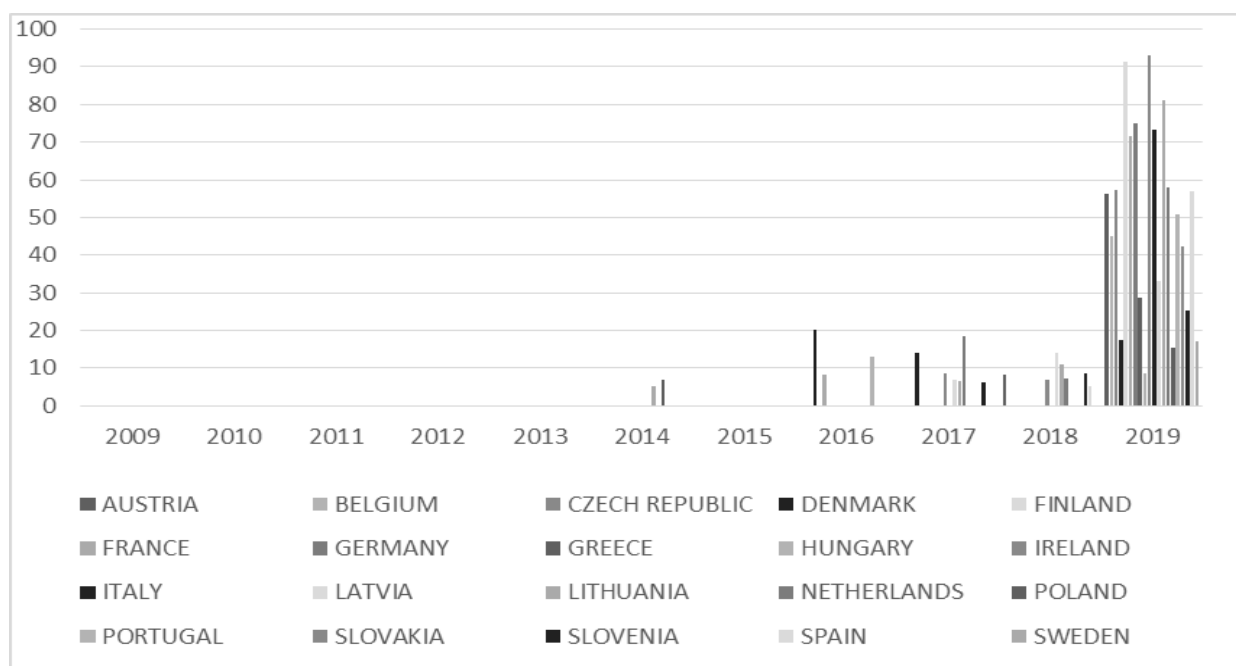
This however became obvious from 2019 to 2020 when the Corona virus outbreak stormed the world. The Unpredictive Inherent Risk is a further prove that within an economy lies inherent risk of uncertainty which validates the International Monetary Fund World Trade Uncertainty index (Figure 5.). The share of trade exchange in the EU formed an integral part of this analysis. According to the Eurostat report, the exchange of trade across the EU from 2009 to 2019 showed fluctuations in its market share between countries. However, a comparison of each country's share performance showed a dwindling share in trade differences due to some factors beyond the scope of this paper.

H2: Trade uncertainty simultaneously impacts on economies across countries in the European Union.

The observations showed that trade uncertainty concurrently takes place across countries in the European Union with the analyzed data from the UIR calculation.

It is evident from the given computation that the level of trade uncertainty in the European economy spontaneously takes place across each of the European countries. The UIR factor proves H2 to be true.

Figure 5: Uncertainty Index by countries in European Union year on year 2009 – 2019

Source: Author's Calculation based on World Trade Uncertainty Index;²²
World Uncertainty Index, Stanford mimeo²³ and IMF²⁴

This validates the IMF World Trade Uncertainty index that uncertainty spike are more synchronized in advanced countries. The reason is that the European Union cohesion policy and the economic-development with the single Euro market had created an economic bond in same direction and purpose. This had eventually made it possible for the effectiveness of the European Union trade relationship leading to greater synchronization. As a result, uncertainty spike tend to rise sharply in the European Union because the countries are clustered in a conjugal direction apart from the strong trade ties existing within the economies of the European market.

4 Discussion

The WTU index is useful for ascertaining a country's level of uncertainty considering its impact within a decentralized economic-development of the European Union where the EU cohesion policy is in effect. The level of uncertainty in a specific country determines to a large extent the UIR factor in comparison to the other economies. This means that where there is a low level of uncertainty in the European economy, there is the tendency of generating a UIR <1 and vice versa.

It is however assumed that there is an inverse relationship existing between economic growth and trade uncertainty. There is the likely tendency that increase in trade uncertainty could eventually reduce global growth. Ebeke and Siminitz (2018) study revealed that the investment to GDP ratio was reduced by 0.8 percent for five quarters due to a standard deviation increase in the level of trade uncertainty.

The probability of the existence of the occurrence of a futuristic event is the risk involved while uncertainty is the existence of the likelihood that the occurrence of such futuristic event cannot be measured or empirically determined. In other words, risk is

²² IMF: World Trade Uncertainty Index

²³ AHIR, H. - BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): World Uncertainty index database, pp. 19-27.

²⁴ IMF (2020): Finance & Development: 60 years of uncertainty,

predictable while uncertainty is unpredictable. Undoubtedly, risk and uncertainty are totally far apart and distinctively contested by Knight (1921), and Baillon et al. (2012).

The mathematical approach is to first analyze the risk based on available data in order to measure the level of uncertainty. The reason is because uncertainty has unknown variables which could end up with diverse sorts of possible outcomes that may not be feasible to work with. This is one of the reasons uncertainty is difficult to quantify. As such, the author chose to calculate the risk, since risk is generally known to be measurable and quantifiable through theoretical and empirical formulations. However, the fact that risk is measurable or quantifiable does not give it credence as to the exact outcome that was projected. This is where the unpredictable nature of uncertainty takes cognizance where a future occurrence of an event could be risk-averse yet uncertain.

As a result, for the purpose of this paper, it is expected that since the possible inherent future outcome of an event is unknown, it is typical to ascertain the likely risk that could point towards the future outcome in order to determine its level of uncertainty. This is done by taking cognizance of the available known data to the unknown. The author's viewpoint is that the possibility of a future outcome may not necessarily be determined irrespective of the available data that could project into the future. As evidenced from behavioral economics, individuals are often inclined to preferences of known probabilities compared to the unknown probabilities (Ellsberg, 1961).

The author narrowed the likely trade uncertainty to Unpredictive Inherent Risk as a form of uncertainty associated with the country's economy due to unpredictable forces. This type of uncertainty affects the overall economy due to some external risk factors that are unpredictable. According to a market report in 2020, the Corona virus epidemic brought an unpredictable fall in the foreign investment of the United States in China market with a consequential loss of shareholding to Chinese businessmen. In Unpredictive Inherent Risk, uncertainty affects the market in general and it is difficult to predict. Hence, the UIR factor measures its responsiveness to the overall market economies, and the uncertainty created by the unexpected risk emanating from the external factors within the European market.

In his report, Santos et al. (2017) asserted that the occurrence of crisis like this affects economic performance of countries; while Ferreiro and Gomez²⁵ remarked that global financial crisis could affect macroeconomic outcomes that could lead to high risk of heterogeneity should crisis make growth and development perform poorly. Handley and Limao (2017) also remarked that an increase in uncertainty of global trade policy could have a long term negative impacts on trade and investment in the long run.²⁶

Conclusion

The UIR factor based on standard deviation of the European countries Real GDP, investment and trade exchange was used to validate the WUI index in this study in order to ascertain the level of trade uncertainty within the economies of the European Union. The author employed the use of standard deviation as a statistical tool generally useful for measuring risk and uncertainties for the purpose of ascertaining the level of uncertainties across the European countries.

The results showed that uncertainty could affect the economic development of the countries in the European Union due to the inverse relationship existing between economic growth and trade uncertainty. A higher value in the calculation means a higher uncertainty and a lower value indicates a lower uncertainty. However, the fundamental aspect of the relationship existing between trade uncertainty and economic growth is that, increase in trade uncertainty tend to reduce an economy's total growth. The UIR is a further prove that within an economy

²⁵ FERREIRO, J. Y. – GOMEZ, C. (2017): The Global Financial Crisis and the Labour Markets in Europe.

²⁶ HANDLEY, K. – LIMA, N. (2017): Policy Uncertainty, Trade, and Welfare.

lies inherent risk of uncertainty which validates the IMF World Trade Uncertainty index formulated by Ahir et al. (2019).

The European Union should develop a systematic process of identifying and evaluating any form of likely uncertainties in trade between national and regional economies then implement reasonable control measures to reduce them. Considerable measures can be put in place to reduce the overall uncertainty index of the European Union single market by 2025. The uncertainties majorly envisaged could be for instance, low trade with regards to agricultural produce, low production, loss resulting from accidental damage or unexpected incidence such as global pandemic where the stronger economies strive better than the weaker economies in trade. The European Union should also develop resources to manage the eventual losses of some European economies due to trade uncertainties where unexpected pandemic and disasters take place due to natural occurrences that could affect trade between economies of the Union.

The author's recommendation for further research work: the need for scientific research is to enhance further research that other researchers can view same topic from different perspective using other scientific approach and techniques. Irrespective of the studies carried out on this subject, a lot still need to be done with respect to research in relation to the existence of uncertainties and cushioning its effect in the economies of various countries of the world.

There are still prospects for further research in relation to the use and deployment of the World Trade Uncertainty (WTU) index for economist and researchers, since this research is specifically focused on the WTU index from the perspective of a decentralized European Union economy. The results were achieved. Although, some countries were not part of the analysis due to unavailability of data on WTU index. However, it is expected that further studies on this research would foster growth and development in the European Union where products and services related to trade uncertainty are given critical attention.

References:

1. ADIGWE, E. O. (2021): *An Empirical Analysis of Trade Liberalization in the Competitive Economies of the European Community*. 2021, pp. 53-65.
2. AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): *World Uncertainty Index*. Stanford Institute for Economic Policy Research. 2019, Pp. 19-27
3. AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): *The Global Economy hit by higher Uncertainty*, VoxEU.org.
4. AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI, D. (2019): *Caution: Trade Uncertainty is rising and can Harm Global Economy*, VoxEU.org.
5. AHIR, H. – BLOOM, N. – FURCERI D. (2018): *World Uncertainty index*, Stanford, mimeo.
6. ARTHUR, W. B. (2013): *Complexity Economics: A different Framework for Economic Thought*. Institute for New Economic Thinking (INET), 2013, p. 33.
7. BAILLON, A. – CABANTOUS, L. – WAKKER, P. P. (2018): *Journal of Risk and Uncertainty*, 2018, Vol. 44, No. 2, pp. 115-147.
8. BAKER, S. R. – BLOOM, N. – DAVIS, S. J. (2016): *Measuring Economic Policy Uncertainty*. In: *Quarterly Journal of Economics*, 2016, Vol. 131 No. 4, pp. 1593-1636
9. BEDNAROVA, P. – LABOUTKOVA, S. (2014): *Decentralization as a Factor Influencing Economic Imbalances in the European Countries*. In: *Ekonomický časopis*, 2014, Vol. 62, No. 10, pp. 1052-1064
10. BLOOM, N. (2009): *The impact of uncertainty shocks*. In: *Econometrica*, 2009, Vol. 77, No. 3, pp. 623-85
11. BOWN, C. – KOLB M. (2019): *Trump's Trade War Timeline: An up to date guide*. Peterson Institute for International Economics, 2019.

12. CHRISTIANO, L. J. – MOTTO, R. – ROSTAGNO, M. (2014): Risks Shocks. Datasets. In: *American Economic Review*, 2014, Vol. 104, No. 1, pp. 27-65
13. DURKIN, A. (2020): *A world of Trade Uncertainty*. [online]. In: Available online at: <https://globaltrademag.com/a-world-of-trade-uncertainty/>
14. EBEKE, C. H. – SIMINITZ J. (2018): *Trade Uncertainty and Investment in the Euro Area*. IMF Working Paper, 2018.
15. FERREIRO, J. Y. – GOMEZ, C. (2017): *The Global Financial Crisis and the Labor Markets in Europe: Do Labor Institutions Matter?* 2017.
16. HANDLEY, K. – LIMAO, N. (2017): Policy Uncertainty, Trade, and Welfare: Theory and Evidence for China and the United States. In: *American Economic Review*, 2017, Vol. 107, No. 9, pp. 2731-83.
17. HLATSHWAYO, S. (2018): *Unpacking Policy Uncertainty: Evidence from European Firms*. IMF Working Paper, 2018.
18. IIMI, A. (2005): Decentralization and Economic Growth Revised: An Empirical Note. In: *Journal of Urban Economy*, 2005, Vol. 57, No. 3, pp. 449-461
19. IMF (2019): *G-20 Surveillance Note*. IMF. 2019.
20. IMF (2020): *Finance & Development: 60 years of uncertainty*. [online]. In: IMF, 1. 3. 2020 [Cited 1. 3. 2020] Available online: <https://www.imf-launches-world-uncertainty>
21. LABOUTKOVA, S. (2009): The Establishment of NGOs as one Growing part of Developing Groups in the Czech Republic. In: *Ekonomie a management*, 2009, Vol. 12, No. 1, pp. 14-30
22. LAGARDE, C. (2019): *How to Help, not Hinder Global Growth*, IMF. 2019.
23. KNIGHT, F. H. (1921): *Risk, Uncertainty and Profit*, Boston, 1921
24. OECD (2019): *Economic Outlook*, OECD. 2019.
25. SHACKLE, G. L. S (1972): *Epistemics and Economics. A critique of Economic Doctrines*, Cambridge, 1972.
26. SHARMA, C. K. (2009): Emerging Dimensions of Decentralization Debate in the Age of Globalization, In: *Indian Journal of Federal Studies*, 2009, pp. 47-65.
27. WEO Database: (2020) International Monetary Fund. [Online]. In: IMF, 24. 6. 2020 [Cited 24. 6. 2020] Available online: <https://www.imf.org/>
28. WORLD BANK (2019): *Global Economic Prospects*, World Bank. 2019

Contact:

Edward Adigwe, MBA, PhD. Student

International Joint Cross-Border PhD

Programme in International Economic Relations and Management

University of Applied Sciences Burgenland (UAS)/University of Economics in Bratislava

Campus 1 Eisenstadt A-7000 Burgenland, Austria

e-mail: 2019001104@fh-burgenland.at

MAIN PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF OIL AND GAS INDUSTRY ENTERPRISES

Marina Akhmetova^a – Vadim Derendyaev^b

^a Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614990 Perm, Russia,
e-mail: miahmetova@gmail.com

^b Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614990 Perm, Russia,
e-mail: v.v.derendyaev@mail.ru

Abstract: This paper discusses the main problems of the oil and gas sector of the Russian Federation economy. Among the identified problems, the main ones are mineral resource base of the explored fields is being depleted, production capacity disposal and depreciation of fixed assets, growth of the hard-to-extract reserves share, also oil and gas industry is subject to strong market fluctuations. The current state of the industry, its importance for ensuring the energy security of the country is presented and key directions of strategic development are proposed.

Keywords: oil and gas industry, R&D, energy market, renewable energy sources, digital oilfield, mining tax, sustainable development, Russian Federation

JEL: Q01, Q32

Introduction

The Russian oil and gas industry is an integral part of the national economy nowadays. It takes a unique position in economic development and in the energy security system of the country.

The purpose of the study is to determine the current position of the oil and gas industry both within the country and on the global energy market, also to identify its weaknesses and the main strategic directions for ensuring the sustainable development. To achieve the research goal, it is necessary to solve the following tasks sequentially:

- 1) Consider the structure of the oil and gas sector of the Russian economy, to present the distribution of production volumes among the main market participants and the dynamics of hydrocarbon production;
- 2) Analyze the cost characteristics of the global hydrocarbon market through the prices of Brent crude oil and natural gas;
- 3) Submit a regional structure for the extraction of hydrocarbon raw materials;
- 4) Identify the main problems that have formed in the industry to the current moment;
- 5) Indicate possible strategic prospects for the industry that will ensure its sustainable development.

Statistical methods, literature review, analysis and synthesis, as well as graphical interpretation of information were mainly used to prepare the results of the study.

1 Current position of the Russian oil and gas sector

Russia has significant hydrocarbon reserves and is a major supplier of oil and gas on the world market. According to British Petroleum in 2019 Russia ranked sixth in proven oil reserves (6.2 % of world reserves) and first in proven natural gas reserves (19.1 % of world reserves). In terms of oil extraction, the Russian Federation in 2019 ranked third and second

after the United States in gas extraction, which amounted to 11.5 % and 17.0 % of world production, correspondingly.¹

As for the structure of the market, the extraction of oil and gas condensate in the territory of Russia was carried out by 292 organizations (according to the Ministry of Energy of the Russian Federation on 01.01.2020), including:

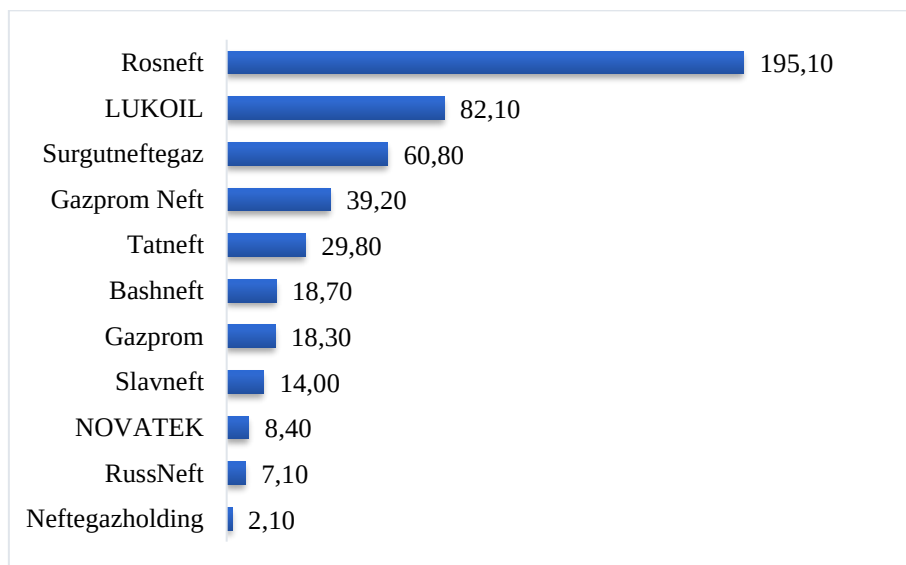
- 105 organizations that are part of the 11 vertically integrated companies (hereinafter VINC), which accounted for 84.7 % of all oil production according to the financial results in 2019;
- 184 independent mining companies that are not part of the VINK structure;
- 3 companies operating under production sharing agreements (PSA operators).

Extraction of natural and associated petroleum gas in the territory of Russia was carried out by 259 mining enterprises on 01.01.2020, including:

- 82 enterprises that are part of the VINK;
- 15 subsidiaries of Gazprom;
- 9 divisions of NOVATEK;
- 150 independent oil and gas producing companies;
- 3 PSA operators.

Oil and gas condensate extraction in Russia in 2019 amounted to 561.2 million tons, which is 0.9% higher than in 2018, where it was equal to 556.0 million tons.² By the end of 2020, there was a decrease of 8.6 % to the level of 512.8. Approximately 85% of the total production was accounted for by 11 VINC (Figure 1).

Figure 1: VINC in the context of national oil production for 2019, million tons

Source: MINISTERSTVO ENERGETIKI RF (2020): Funktsionirovanie i razvitie TEK Rossii v 2019 godu.

The dynamics of crude oil production is shown on Figure 2. In the last analyzed period, the increase in the level of production was due to the OPEC+ agreement of member countries to increase oil production, adopted in December 2018. For Russia, this volume in 2019 reached 11.22 against 10.96 million barrels per day in 2018.³

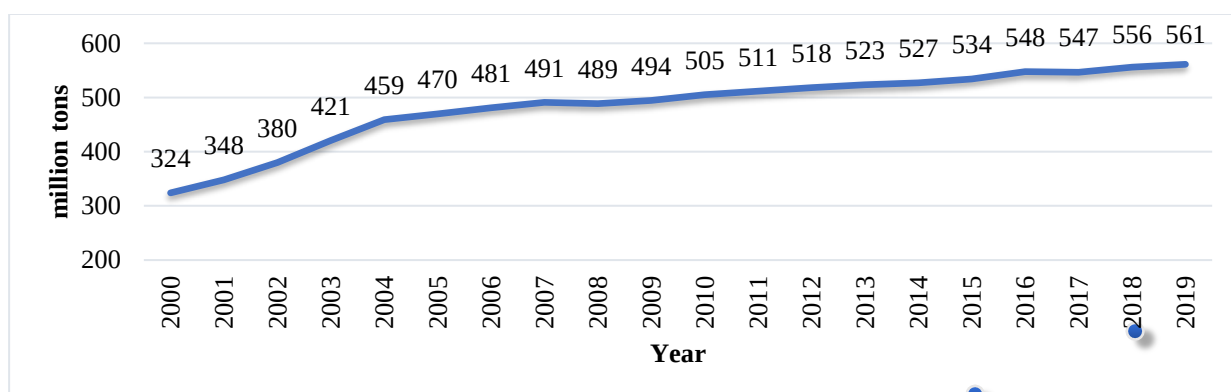
In addition, starting of operation the new oilfields and stabilization of operation the previously developed oilfields also contributed to an increase in oil production.

¹ TEK Rossii – 2019 (2019): Statisticheskij sbornik.

² MINISTERSTVO ENERGETIKI RF (2020): Funktsionirovanie i razvitie TEK Rossii v 2019 godu.

³ ROSNEFT (2020): Neft marki EKO. Godovoj otchet 2019.

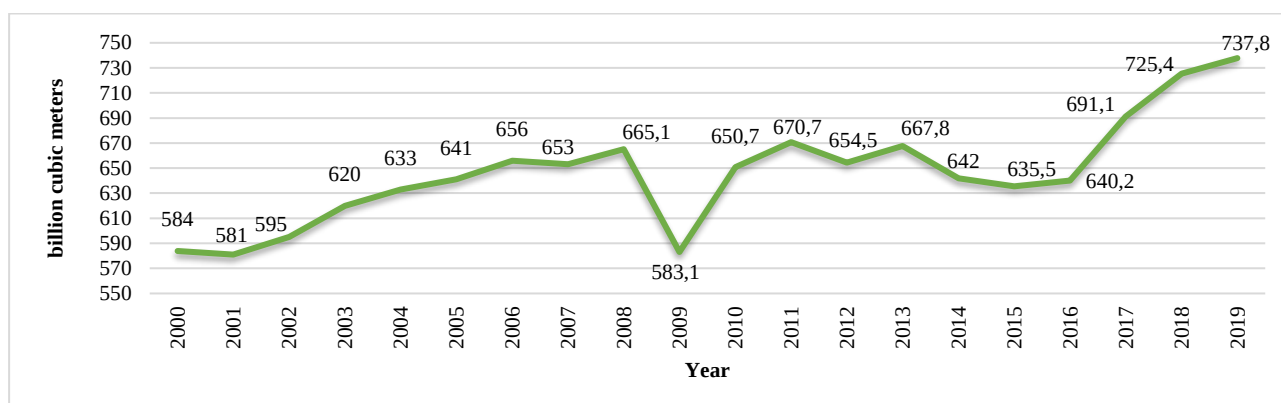
Figure 2: Hydrocarbon production for 2000-2019 (crude oil)

Source: compiled by the authors according to the data of the Federal State Statistics Service of Russia

Positive dynamics is also observed in the natural gas production. According to the results of 2019, the production of natural and petroleum associated gas in Russia increased by 1.7 % compared to 2018 and amounted to 737.8 billion m³, which is the maximum for the entire period.^{4 5} In 2019 the increase in gas production was mainly due to the expansion of export. By the end of 2020, there was a slight decrease of 6.1% to the level of 692.9 billion m³. The dynamics of natural and associated petroleum gas production is shown in Figure 3.

Figure 3: Natural and associated petroleum gas production 2000-2019

Source: compiled by the authors according to the data of the Federal State Statistics Service of Russia

Considering the cost indicators of the hydrocarbon market, the dynamics of the Urals⁶ crude oil price, which is the most exported one, was unstable in 2019, and fluctuated under the influence of market factors. The price of oil at the end of 2019 was higher than at the beginning by \$5.66 (or 9.5%). Despite this, in general, for the year, the price was only 63.82 US dollars per barrel on the basis of average daily values, which is lower than the average annual value of 2018 by 8.8 %.⁷

Three oil brands are leading on the global market: Brent, WTI (Crude Oil) and Dubai Crude. They are reference or marker brands. Urals oil prices are formed on the basis of the Brent type due to similar physical and chemical features. But its cost is 9 – 11 % less due to the lower quality level of Urals oil. The dynamics of Urals crude oil prices and its dependence on Brent crude oil prices are shown in Figure 4.

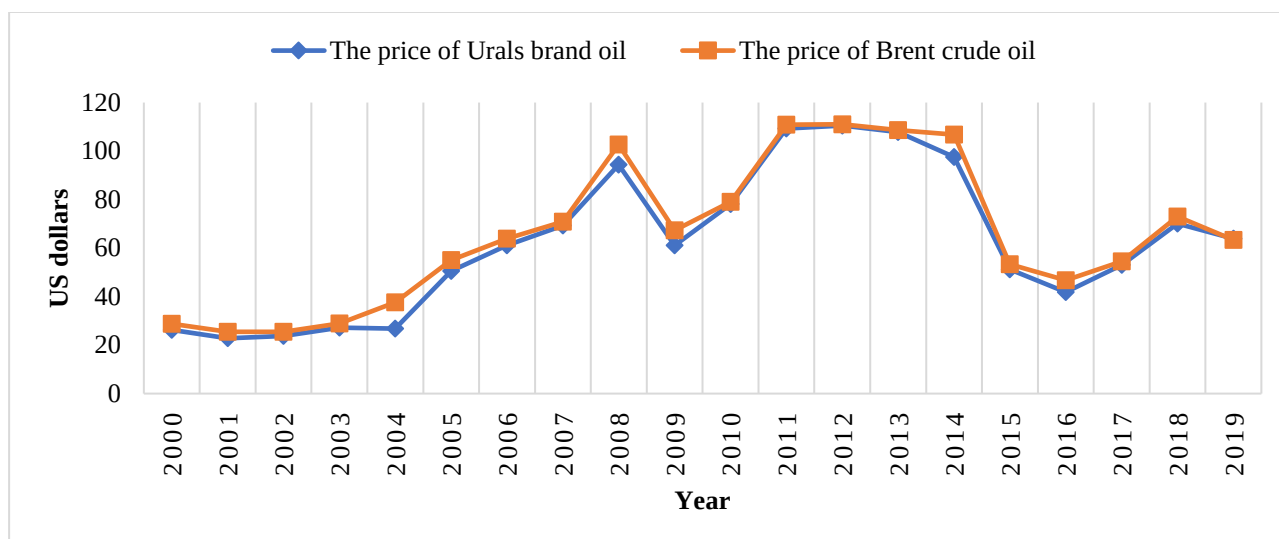
⁴ ROSNEFT (2020): Neft marki EKO. Godovoj otchet 2019.

⁵ MINISTERSTVO ENERGETIKI RF (2020): Funktsionirovanie i razvitie TEK Rossii v 2019 godu.

⁶ Urals — Russian brand of export oil blend

⁷ SCHYOTNAYA PALATA ROSSIJSKOJ FEDERATSII (2020): Operativnyj doklad ob ispolnenii federalnogo byudzheta i gosudarstvennykh vnebyudzhetykh fondov Rossijskoj Federatsii za yanvar – dekabr 2019 goda.

Figure 4: Urals and Brent crude oil prices for 2000 – 2019

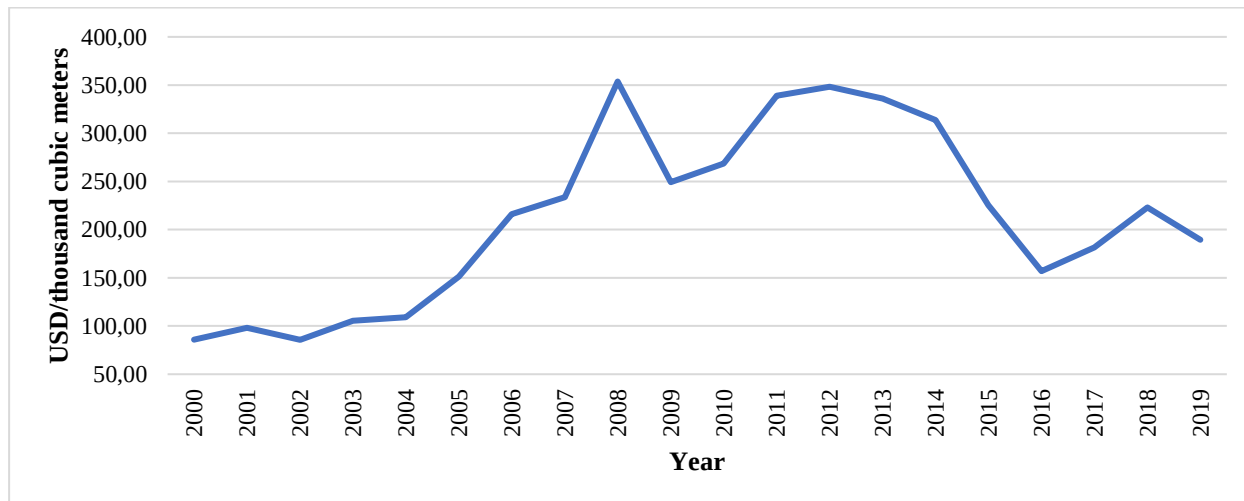

Source: compiled by the authors according to the data of the Federal State Statistics Service of Russia

As for the price of natural gas, in 2019 it decreased by 17.8 % and amounted to \$189.44 per thousand cubic meters compared to 2018.

According to the World Bank, the drop of gas prices was due to an excess of its supply. New LNG-projects⁸ were launched, while demand was low because of the slowdown in the global economy and warm weather in winter.⁹ The dynamics of prices for Russian natural and associated petroleum gas can be observed in Figure 5.

Figure 5: Dynamics of average export prices of Russian natural gas for 2000-2019

Source: compiled by the authors according to the data of the Federal Customs Service of Russia.

If we consider the regional aspect, Western Siberia still retains the status of the largest oil production center. According to the results of 2019, this macro-region accounted for 57 % of the total volume of crude oil production. The volume of annual production in the region increased to 319.5 million tons. Oil and gas condensate production in the European part of the country increased by 0.8 % (+1.3 million tons) and amounted to 165.7 million tons compared to 2018. Eastern Siberia and the Far East have strengthened their positions in the structure of Russian oil production. According to the results of 2019, 76.0 million tons of crude oil were

⁸ LNG - liquefied natural gas.

⁹ TEK Rossii – 2019 (2019): Statisticheskij sbornik.

produced in the Far Eastern region, which exceeds last year's level by 1.3 million tons. Table 1 provides information on oil production by macro-regions of the country.

Table 1: Macro-regional aspect of oil production in Russia

Indicator	European part of Russia		Western Siberia		Eastern Siberia and the Far East	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Production, million tons	164.4	165.7	316.9	319.5	74.7	76
Increase/decrease, million tons	+1.3		+2.6		+1.3	
Increase/decrease, percentages	+0.8 %		+0.8 %		+1.7 %	

Source: MINISTERSTVO ENERGETIKI RF (2020): Funktsionirovanie i razvitie TEK Rossii v 2019 godu.

Let's consider further detailed information on oil and gas fields. According to the Ministry of Natural Resources of Russia, 2,093 fields form the raw material base for oil production in Russia (on January 1, 2019). The main crude oil production region is the Ural Federal District, and the main suppliers of liquid hydrocarbons (oil and gas condensate) are the fields of the Khanty-Mansi Autonomous Okrug-Yugra. The Prirazlomnoye and Priobskoye fields are unique in terms of reserves, while Samotlorskoye and Krasnoleninskoye are among the oil and gas condensate fields.

The most productive among the sea shelf areas are the Okhotsk and Caspian Seas shelves, providing more than 3 % and 1 % of oil production in the country, respectively. Among the largest natural gas fields estimated for 2018 are the Urengoykoye, Zapolyarnoye and Yamburgskoye fields belonging to the Nadym-Pur-Tazovsky district (West Siberian Basin). These three fields produced 286 billion cubic meters of gas in 2018.

Besides, the Yamal Peninsula is becoming a new center of gas production in Russia. The Bovanenkovskoye field operating in this region allowed to produce 87.4 billion cubic meters of gas in 2018. In 2019, the industrial development of the Chayandinsky field started in parallel with the launch of the «Power of Siberia» gas pipeline.¹⁰

The role of the oil and gas complex in the Russian economy is of great importance and has an intense impact on all sectors of the national economy. At the end of 2019, the oil and gas sector provided 39.3 % of federal budget revenues, although its share decreased by 7.1 % compared to the previous period. The existing circumstances in this industry determine the economic development, technical potential and policy of the state.

The demand for hydrocarbon resources is affected by crises and fluctuations in the price factor, but at the same time it is relatively stable. The trend that has developed over the period 2000 – 2019 suggests an increase in oil and gas production in the long term.

2 Problems and obstacles for the development of the oil and gas industry

Firstly, it is worth noting that the mineral resource base of the explored fields is being depleted. Continuous geological exploration is required to increase production volumes or at least maintain the current level. This can serve to ensure the stable operation of the industry in the long term.

Secondly, the industry has a high rate of production capacity disposal and depreciation of fixed assets. The depreciation of equipment for the extraction of crude oil and natural gas at

¹⁰ TEK Rossii – 2019 (2019): Statisticheskij sbornik.

the end of 2018 is 59.4 %, which is 2.4 % more than in 2017.¹¹ The trend will increase every year if appropriate measures are not taken.

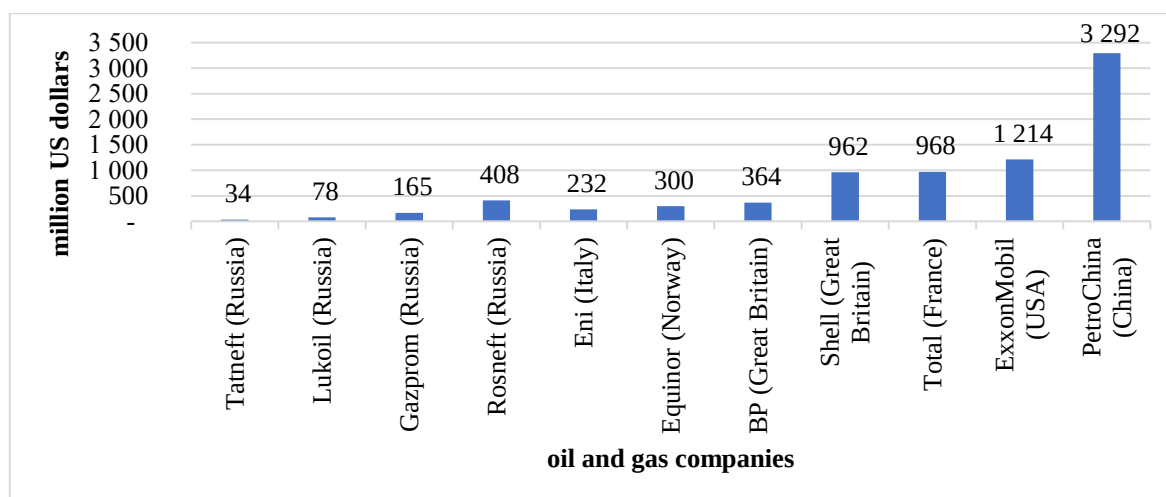
Thirdly, the growth of the hard-to-extract reserves share (hereinafter HTER) is becoming a problem. At the moment, only the most profitable fields are being developed to maintain the extraction of hydrocarbon raw materials, they were discovered during the USSR period. At the same time, the development of HTER requiring additional investments is postponed due to the lack of effective technologies for drilling, extraction, and improving oil recovery of reservoir formations. According to some estimates, the share of HTER in the total volume of proven reserves today is more than 65%, and only 8% are involved in production.¹² Now oil and gas production in Russia is maintained at a fairly high level. However, oil and gas companies merely will not have the resources to increase production in the near future. Certainly, they need to develop new fields classified as HTER in the shortest possible time. It is obvious that radically new methods are required to extract HTER, which differ from traditional methods.

Fourth, the oil and gas industry is subject to strong market fluctuations. Russia should predict possible risks of changes in global supply and demand. It is also necessary to form an economic policy aimed at reducing dependence on world oil prices. These measures will allow Russia to maintain its position in the global energy market.

Thus, the imposing of sanctions on Russia in 2014 by the European Union and the United States due to the situation around Crimea and eastern Ukraine, had a significant impact on the oil and gas industry. Partial restriction and total prohibition in some cases of modern foreign technologies and equipment supply, leads to a slowdown in the development of HTER. While these technologies and equipment are necessary to maintain or increase the current level of oil and gas production.

Also, one of the obvious problems of the Russian oil and gas sector is the low innovative potential of companies. Companies that use an innovative approach in their activities (Rosneft, LUKOIL, Tatneft and others) are successfully operating in the industry. Despite this, the volume of R&D expenditures is much lower than in developed oil-producing countries (Figure 6).

Figure 6: Volume of annual R&D expenditures of the world's largest oil and gas companies for 2019

Source: compiled by the authors on the basis of annual reports of oil and gas companies (at the exchange rate dollar/ruble of the Russian Federation Central Bank on March 15, 2021).

¹¹ Promyshlennoe proizvodstvo v Rossii (2019): Statisticheskij sbornik.

¹² ALEKSEEV, A. (2020): Strategicheskij resurs. pp. 20-27.

The results of the comparison suggest that the level of innovation activity of domestic companies is extremely low. In addition, such a proportion of R&D expenditures is presented not only in 2019, but also in previous periods (2017 – 2018). There is a lack of a developed complex of interconnected infrastructure participants (large business, government, science and education, small innovative companies, financial organizations, etc.) that ensure the implementation of innovative activities.¹³ Large Russian businesses prefer to work with «finished» products and technologies that have passed industrial tests and have shown their effectiveness in practice. In this regard, mergers and acquisitions (M&A transactions) are common.¹⁴ A recent example of a major M&A transaction: PJSC Oil Company «Rosneft» acquired a state-owned stake in PJSC Stock Oil Company «Bashneft» in 2016.

In recent years, the knowledge intensity of Russian oil and gas companies has increased by an average of 0.06 % and amounted to 0.12 %. However, they are significantly behind the level of European (0.40 %) and American companies (0.60 %).¹⁵ This makes the Russian oil and gas industry vulnerable and dependent on foreign technologies. Obviously that the transition to an innovative trajectory of development is required for the oil and gas sector. The industry needs to adjust the direction of development and transition from a profit maximization model to a value-added model that implies ongoing investments in R&D.^{16 17} The main elements of the innovation infrastructure of any country are educational and scientific centers that interact with enterprises and perform scientific research.¹⁸ Large businesses should increase their interest in ensuring the growth of capital investments in oil and gas production projects, geological exploration and R&D. In turn, the government should also take appropriate measures to create beneficial conditions for innovative development, such as:

1. Improvement of tax legislation in the sphere of determining the basis for income tax, taking into account R&D costs;
2. Provision of discounts and tax benefits for the extraction of HTER requiring the use of innovative technologies and equipment;
3. Formation of conditions for the development of innovation infrastructure, including financing of venture funds and research centers, building of techno parks and other measures;¹⁹

The solution of these problems may ensure the performance and sustainable development of the oil and gas sector. In order to hold a key place in the global energy arena, the government and the largest oil and gas companies need to adjust the directions of strategic development in a rapidly changing world.

3 Strategic development: main directions for the oil and gas industry

The current challenges of the energy market portend the rejection of a dynamic cyclical growth model for the oil and gas industry in the near future. This will lead to the search for new opportunities to increase competitiveness and profit from existing and new operational processes. Companies need to respond immediately to changes in market conditions and

¹³ KRASIVSKAYA, V. N. (2016): Neftegazovyy kompleks Rossijskoj Federatsii v innovatsionnom razvitii, pp. 101-103.

¹⁴ KUKLINA, E. A. (2018): Innovatsionnaya deyatel'nost' predpriyatij neftegazovogo sektora Rossii v usloviyakh novykh vyzovov energeticheskogo rynka, pp. 5-20.

¹⁵ ARSLANBEKOVA, Z. R. (2019): Innovatsionnyy potentsial neftegazovogo sektora, pp. 11-13.

¹⁶ KUKLINA, E. A. (2018): Innovatsionnaya deyatel'nost' predpriyatij neftegazovogo sektora Rossii v usloviyakh novykh vyzovov energeticheskogo rynka, pp. 5-20.

¹⁷ SUDOPLATOVA, Z. R. (2020): Analiz strategij razvitiya neftegazovykh kompanij Rossijskoj Federatsii, pp. 234-247.

¹⁸ RODIONOV, D. G. – MOTTAEVA, A. B. – KOSHMAN, A. V. (2019): Osobennosti innovatsionnoj aktivnosti organizatsij neftegazovogo kompleksa, pp. 60.

¹⁹ TOKAREV, A. N. (2012): Innovatsii v neftyanoy promyshlennosti: institutsionalnye aspekty, pp. 19-28.

promptly make decisions on adjusting development directions, while adhering to a sustainable development strategy.

Thus, one of the global technological trends in the strategic development of the sector is the so-called «energy transition» to renewable energy sources (hereinafter RES). Large oil and gas companies, one after another, are pushing the extraction of hydrocarbon resources to the background, prioritizing the development of RES. For example, the Norwegian company Equinor (formerly Statoil) has launched the world's first floating wind power plant and plans to invest up to 20% of capital investments in renewable energy by 2030.²⁰ Equinor is not the only example. More and more companies are joining the gradual partial abandonment of hydrocarbons in favor of "clean" energy. Among them are such large companies as Shell, Repsol, BP.

Francois Borgida (Vice President and Regional Representative of Total in Russia) made a presentation at the National Oil and Gas Forum within the framework of the «Oil and Gas Exhibition», held on June 29, 2020. He announced that Total plans to increase investments in renewable energy up to 20% of the total investment in the near future. Russian companies are also keeping up with the global trend of energy transfer. Lukoil launched a solar power plant with a capacity of 20 MW at the Volgograd Oil Refinery (VOR) in May 2021. The station has already become the second object of «green» energy on the territory of the VOR. The first solar power plant was launched in 2018.²¹

Another prospective direction of strategic development is the mass implementation of digital technologies in the fuel and energy sector. Digital transformation of the particular industry and the economy as a whole is one of the priorities in most developed countries in the world. According to expert's opinion, mass digitalization of all processes in fuel and energy sector, from geological exploration to oil refining, in the medium term (3 – 5 years) will increase hydrocarbon production by 100 million tons, create more than 50 thousand highly qualified jobs, reduce the number of accidents by 30%, increase labor productivity by up to 50 %, excluding the occurrence of accidents and unforeseen repairs.²² In 2019, Rosneft launched the Digital Field project at the Ilishevsky oilfield (Republic of Bashkortostan). According to expert estimates, the energy efficiency of mining processes will increase by 5 % and logistics costs will decrease by 5 %. Scaling up the digitalization of oilfields can lead to additional 1 million tons of oil and 1 billion rubles per year.²³

An important support for the development of the oil and gas industry is the taxation system improvement. To date, the government's approach to taxation of Russian oil and gas companies is based on the maximum withdrawal of income. This creates a stable cash flow to the state budget, but reduces the investment attractiveness of projects for subsoil users.

The basis of the tax burden of Russian oil and gas companies is the mining tax. In 2019, its share in the total amount of taxes was 75.4 %.²⁴ The mining tax, on the one hand, is convenient for the state to administer, and on the other hand, has a serious imperfection for subsoil users. This tax is insensitive to the profitability, which can lead to the unprofitability of start-up promising projects.

The improvement of the mining taxation is possible with a basis of reducing ratios that could take into account the specifics of oilfields development. However, this does not solve the problem of HTER development. There are examples in Norway and the UK of applying taxes

²⁰ PWC (2019): Tendentsii razvitiya neftegazovoj otrasli v 2019 godu. Kak postroit strategiyu rosta na zybuchikh peskakh.

²¹ IGNATEVA, A. (2021): Na Volgogradskom NPZ LUKOJLa postroena vtoraya solnechnaya elektrostantsiya.

²² ZHDANEEV, O. V. – CHUBOKSAROV, V. S. (2020): Perspektivy tekhnologij Industrii 4.0 v TEK Rossii, pp. 16-33.

²³ TRETYAKOV, E. (2020): Tekhnologii pomogut neftyanikam zarabotat eshche \$1 trln za pyat let.

²⁴ MINISTERSTVO FINANSOV ROSSIJSKOJ FEDERATSII (2020): Ispolnenie federalnogo byudzheta i byudzhetov byudzhetnoj sistemy Rossijskoj Federatsii za 2019 god (predvaritelnye itogi).

based on the profitability of oil and gas projects. Such a tax regime allows you to adapt to the external and internal conditions of projects. And it becomes possible to develop both low-productive and highly profitable deposits.

The current state of the industry is as follows. There is a depletion of the mineral resource base and there is no concern of subsoil users in carrying out geological exploration in order to develop new deposits. In the medium and long term, this may lead to the fact that the industry will face a shortage of ready-to-use reserves. Subtracting exploration expenses from the tax base would motivate subsoil users to search for and explore new deposits, rather than develop territories with already proven oil and gas potential.²⁵

Another driver of improving tax policy will be the extension of the additional income tax (hereinafter AIT) for the oil and gas industry. The AIT does not propose to eliminate the mining tax, but significantly reduces its size in comparison with the current tax rate (on average by 60 %).

The AIT rate is 50 %. It is charged on the income from the extracted oil, minus the estimated export duty and transportation costs, as well as factual capital and operating expenses (expenses for the development of the subsurface area). The AIT introduced since the beginning of 2019 is applied only in pilot mode and applies to 4 groups of oilfields:

- Group 1: Greenfields in Eastern Siberia. The degree of depletion is less than 5 % on 01.01.2017, as well as reserves discovered after 2017;
- Group 2: Greenfields with export duty benefits;
- Group 3: Brownfields in Western Siberia, which have been developed from 20 % to 80 %, as well as from 10 % to 80 % during for more than 6 years of exploitation;
- Group 4: Greenfields in Western Siberia, which were developed by less than 5 % on 01.01.2017, as well as with initial reserves of less than 10 million tons on 01.01.2017.

The AIT has a number of advantages. The tax is charged on the income from the extracted oil, minus all expenses related to the subsurface area development. This objectively reflects the real economic efficiency of the oilfield. Then AIT takes into account the mining and geological conditions during the exploitation of the oilfield. The tax is not charged until the full payback. This encourages investments in the search, exploration and development of greenfield, as well as the implementation of high-cost and knowledge-intensive projects. Monitoring of this pilot tax is planned to be carried out until 2024, conclusions will be drawn about its effectiveness later.²⁶

Conclusion

The oil and gas sector of the Russian Federation continues to hold a special place in the economy and is the main source of tax revenues of the federal budget. The industry is leading for economic development both within the country and in the global energy market. So, its role is hard to overestimate. Russia has a huge raw material base of hydrocarbons. It is capable of maintaining the country's payment balance for many more years. However, without close attention to the problems of the oil and gas sector, the future of the industry is doubtful in a rapidly changing world and new challenges of the energy market.

Global economic and political factors are beginning to influence the Russian oil and gas industry to a greater extent. The industry is becoming less competitive. In this regard, the transition of the oil and gas sector to an innovative development path should be a priority and rational solution. Of course, companies need to change their behavior model from maximizing profits to maximizing value added. In this case, the state should take appropriate measures to stimulate business interest in innovation.

²⁵ BELYAKOVA, M. Y. (2020): Rol gosudarstva v razvitii neftegazovogo kompleksa Norvegii, pp. 84-88.

²⁶ EPRYTSEVA, E. – PALEES, I. (2018): Nalogovoe vremya, pp. 36-40.

Now, among the strategic directions of development, the following can be highlighted. The global technological trend is the «energy transition». Large companies are aiming to move from the status of «oil and gas» to «energy» companies, prioritizing the development of renewable energy sources. Also, an increase in the efficiency of the industry can be achieved through the total introduction of digital technologies at all stages of oil and gas production process from geological exploration to refining. One of the important directions of the strategic development of the Russian oil and gas sector is the improvement of tax legislation, since it is now more hindering the activation of innovative processes. The AIT introduced in the pilot mode at the beginning of 2019 is becoming a starting point for the renewal and development of the oil and gas industry. Considering the problems outlined in this article, a comprehensive program for the long-term development of oil and gas industry enterprises will increase their competitiveness and ensure the sustainable development of the country's economy.

References:

1. ALEKSEEV, A. (2020): Strategicheskij resurs. In: *Sibirskaya neft*, 2020, No. 8/175, pp. 20-27.
2. ARSLANBEKOVA, Z. R. (2019): Innovatsionnyj potentsial neftegazovogo sektora. In: *Molodoj uchenyj*, 2019, No.7, Vol. 245, pp. 11-13.
3. BELYAKOVA, M. Y. (2020): Rol gosudarstva v razvitii neftegazovogo kompleksa Norvegii. In: *Delovoj zhurnal Neftegaz.RU*, 2020, No. 11, Vol. 107, pp. 84-88.
4. EPRYNTSEVA, E. – PALEES, I. (2018): Nalogovoe vremya. In: *Sibirskaya neft*, 2018, No. 6(153), pp. 36-40.
5. IGNATEVA, A. (2021): Na Volgogradskom NPZ LUKOJLa postroena vtoraya solnechnaya elektrostantsiya. In: *Neftegaz.RU*, 2021. [Cited 12. 10. 2021.] Available online: <<https://neftegaz.ru/news/Alternative-energy/681927-na-volgogradskom-npz-lukoyla-postroena-vtoraya-solnechnaya-elektrostantsiya/>>.
6. KRASIVSKAYA, V. N. (2016): Neftegazovyy kompleks Rossijskoj Federatsii v innovatsionnom razvitii. In: *Innovatsionnaya nauka*, 2016, No. 1, pp. 101-103.
7. KUKLINA, E. A. (2018): Innovatsionnaya deyatel'nost' predpriyatij neftegazovogo sektora Rossii v usloviyakh novykh vyzovov energeticheskogo rynka. In: *Ekonomika novogo mira*, 2018, No. 3, Vol. 11, pp. 5-20.
8. MINISTERSTVO ENERGETIKI RF (2020): Funktsionirovanie i razvitie TEK Rossii v 2019 godu. [Online]. In: *Minenergo*, 2020. [Cited 20. 1. 2021.] Available online: <<https://minenergo.gov.ru/view-pdf/18288/120837>>.
9. MINISTERSTVO FINANSOV ROSSIJSKOJ FEDERATSII (2020): Ispolnenie federalnogo byudzheta i byudzhetov byudzhetnoj sistemy Rossijskoj Federatsii za 2019 god (predvaritelnye itogi). [Cited 16. 2. 2021.] Available online: <https://www.minfin.ru/common/upload/library/2020/03/main/Ispolnenie_FB_RF_za_2019_god_predv.itogi.pdf>.
10. NEFTEGAZ (2020): Energoperekhod: novyy vzglyad i faktor COVID-2019. Dajdzhest. [Online]. In: *Neftegaz*, 29. 9. 2020. [Cited 17. 3. 2021.] Available online: <<https://www.neftegaz-expo.ru/ru/media/digest/index.php?id4=14313>>.
11. Promyshlennoe proizvodstvo v Rossii (2019): Statisticheskij sbornik [Cited 16. 2. 2021.] Available online: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Prom_proiz-vo2019.pdf>.
12. PWC (2019): Tendentsii razvitiya neftegazovoj otrasli v 2019 godu. Kak postroit strategiyu rosta na zbyuchikh peskakh. [Online]. In: PwC, 2019. [Cited 17. 3. 2021.] Available online: <https://www.pwc.ru/en/oil-and-gas/publications/assets/PwC_2019_OilAndGas_Report_RUS_ed.pdf>.

13. RODIONOV, D. G. – MOTTAEVA, A. B. – KOSHMAN, A. V. (2019): Osobennosti innovatsionnoj aktivnosti organizatsij neftegazovogo kompleksa. In: *Rossijskij ekonomicheskij internet-zhurnal*, 2019, No. 1, pp. 60.
14. ROSNEFT (2020): Neft marki EKO. Godovoj otchet 2019. [Online]. In: *Rosneft*, 2020. [Cited 30. 10. 2020.] Available online: < <https://www.rosneft.ru/docs/report/2019/index.html#eco>>.
15. SCHYOTNAYA PALATA ROSSIJSKOJ FEDERATSII (2020): Operativnyj doklad ob ispolnenii federalnogo byudzheta i gosudarstvennykh vnebyudzhetykh fondov Rossijskoj Federatsii za yanvar – dekabr 2019 goda. [Cited 14. 2. 2021.] Available online: <<https://ach.gov.ru/promo/analytical-report-federal-budget-2019-4/analytics-2019.pdf>>.
16. SUDOPLATOVA, Z. R. (2020): Analiz strategij razvitiya neftegazovykh kompanij Rossijskoj Federatsii. In: *E-SCIO*, 2020, No. 1, Vol. 40, pp. 234-247.
17. TEK Rossii – 2019 (2019). Statisticheskij sbornik. [Cited 30. 10. 2020.] Available online: <https://ac.gov.ru/uploads/2-Publications/TEK_annual/TEK.2019.pdf>.
18. TOKAREV, A. N. (2012): Innovatsii v neftyanoj promyshlennosti: institutsionalnye aspekty. In: *Interekspo Geo-Sib*, 2012, No. 3, pp. 19-28.
19. TRETYAKOV, E. (2020): Tekhnologii pomogut neftyanikam zarabotat eshche \$1 trln za pyat let. In: *Vedomosti*, 2020. [Cited 12. 10. 2021.] Available online: <<https://www.vedomosti.ru/partner/articles/2020/10/30/845034-haitek-nefti>>.
20. ZHDANEEV, O. V. – CHUBOKSAROV, V. S. (2020): Perspektivy tekhnologij Industrii 4.0 v TEK Rossii. In: *Energeticheskaya politika*, 2020, No. 7, Vol. 149, pp. 16-33.

Contact:

Associate Professor Marina Akhmetova, PhD.

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect 29

614990 Perm

Russia

e-mail: miahmetova@gmail.com

Vadim Derendyaev

Second – year master's student

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect 29

614990 Perm

Russia

e-mail: v.v.derendyaev@mail.ru

ANALYSIS OF THE WEAKNESSES IN THE MAJOR MAINTENANCE SYSTEM: THE CASE OF THE PERM REGION

Marina Akhmetova^a – Anastasia Mikova^b

^a Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614000 Perm, Russia,
e-mail: miahmetova@gmail.com

^b Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614000 Perm, Russia,
e-mail: mischina.as@yandex.ru

Abstract: The study aimed to identify the weaknesses of the major maintenance mechanism and develop a range of measures. The authors analyzed the statistics around implementation of the major maintenance programme in the Perm Krai. The weaknesses of the Regional Programme were analyzed, using the case of Perm Krai. Strategic and technical problems lead to violation of the established deadlines and inefficient spending of homeowners and budget funds. Within the framework of each weakness, a list of measures was considered to improve the organizational and economic mechanism for carrying out major repairs of Multiapartment buildings.

Keywords: major maintenance, analysis of the major maintenance, major maintenance fund, regional programme, Russian Federation, Perm Krai

JEL: C10, R11

Introduction

The major maintenance of the housing stock at the present time is one of the most pressing problems of the housing and communal services sector, as the depreciation of the housing stock increases over time, and citizens need comfortable and safe housing. In any country, a system of major maintenance has been created to improve the quality of life of citizens, preserve the beautiful appearance of historic city streets and eliminate emergency housing. The existing system of major maintenance in Russia implies establishing the account on which the contributions of multiapartment building's homeowners are collected. An account can be opened for a separate apartment building, but more often homeowners prefer to send payments to the general regional Major Maintenance Fund.

Major Maintenance of housing is a process during which the consequences of both material (physical) and moral depreciation of a residential building are eliminated. That is, a number of its individual structures, systems and equipment are being replaced or restored.¹ Major repairs can be planned (including complex and selective) and unplanned (that is, emergency). In the process of emergency repairs, sudden accidents, damage to structures and building elements, equipment, networks and communications caused by natural disasters, extreme conditions, situations, etc. are eliminated. In the process of a comprehensive overhaul, engineering systems, networks and equipment are replaced, and all structural elements of the building are brought into technically sound condition and work related to the landscaping of the outdoor territory is carried out.²

Multiapartment residential buildings (hereinafter MAB) are structures that have a complex life support system, and also require constant supervision, maintenance and of course,

¹ IVANOV, I. O. (2017): Voprosy teorii i praktiki upravleniya i kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov, p. 127.

² SIMONOVA, E. F. (2019): Organizaciya i planirovanie rabot po kapital'nomu remontu obshchego imushchestva mnogokvartirnogo doma, p. 128-129.

periodic overhaul. Performing insufficient quality maintenance and the lack of major repairs on time will lead to the destruction of individual structural elements and the building as a whole. Moreover, following the regulations for overdue repairs leads to an increase in intermaintenance time for major repairs. In order to reduce the costs of maintenance of the building, all necessary work must be carried out in a timely manner³. It is worth explaining that the violation of deadlines or poor-quality performance of all life-supporting works for the functioning of the MAB leads as a result to an increase in the share of emergency housing and a multiple increases in the cost of major maintenance works. In the future, this threatens the owners of premises with the fact that in a particular region the minimum contribution will be increased from 1 sq. m. There are separate funds in each region of Russia, they were created after amendments were made to the Housing Code of the Russian Federation. Major Maintenance Fund or regional operator is a specially created body for the implementation of a full cycle of capital repairs of the MAB. In 2012, the President of the Russian Federation signed Federal Law No. 271 on December 25, 2012, which defined the legal basis for involving homeowners in the process of financing repairs in the MAB.

Currently, two options are used in Russia to open an account for collecting funds. Owners are invited to pay contributions for major repairs to the account of a regional operator or to a special account of the MAB. In the first case, it is assumed that the Major Maintenance Fund is responsible for the targeted use of residents' funds. In the second case, the owners themselves must carry out the repair procedure of the MAB, the living area in which they own. A special account can be managed by a homeowners' association (hereinafter HOA), a housing and construction cooperative (hereinafter HCC) or a management company (hereinafter MC).

The purpose of the study is to identify the weaknesses of the major maintenance mechanism and develop proposals on this basis to improve the effectiveness of the implementation of the Regional Programme. To achieve the purpose of the study, the following tasks were set:

- to analyze the execution of the major maintenance programme in the Perm Region;
- identify strategic and technical weaknesses of the programme;
- to suggest possible solutions to the identified problems.

To prepare the article, information materials of the authorities, regulatory documents, as well as scientific works devoted to the study of the field of major maintenance in all aspects were used. To conduct the study, well-known general scientific and graphical methods were used along with statistical analysis. The source was data from the Federal State Statistics Service and the NGO "Major Maintenance Fund of Common Property in multiapartment buildings in the Perm Region".

1 Analysis of the implementation of the major maintenance programme

Planning of capital repairs of the common property in multiapartment buildings is a management activity designed to develop goals and objectives of managing the process of rehabilitation of multiapartment buildings, as well as to determine the directions of implementation of planned solutions to achieve the goals. To develop a detailed and high-quality major maintenance plan, a number of principles are used: a program-targeted approach, long-term, continuity, complexity and optimization of the planning process⁴.

To date, an analysis of the work made by the Major Maintenance Fund of Perm region allows us to conclude that its work is not effective enough, since the plans of the last two short-term three-year programs have not been fulfilled even by 50 %. The regional programme is accepted for 30 years, and short-term programmes – for 3 years. In this connection, the Perm

³ ZINNATULLIN, A. Z. (2015): Regional'nye sistemy kapital'nogo remonta: opyt, problemy i resheniya, p. 17.

⁴ SIMONOVA, E. F. (2019): Organizatsiya i planirovanie rabot po kapital'nomu remontu obshchego imushchestva mnogokvartirnogo doma, p. 129.

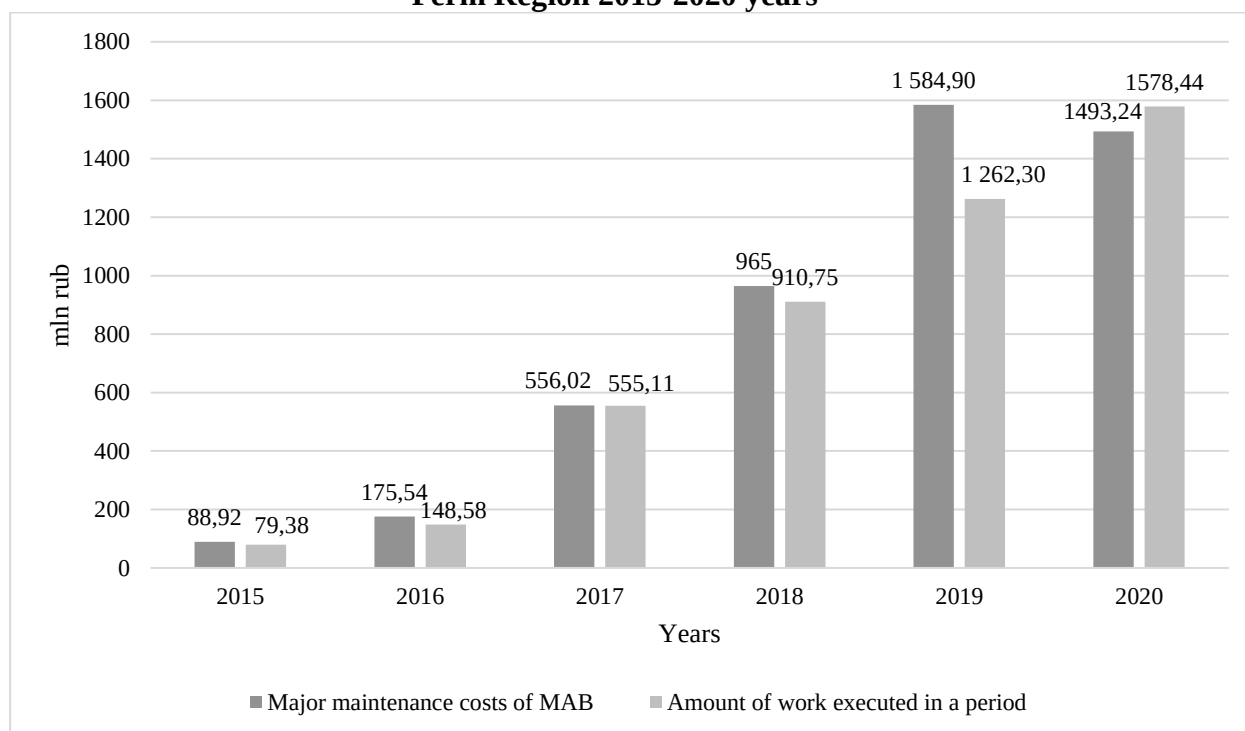
Region, together with the Major Maintenance Fund and the Ministry of Housing and Communal Services, are developing a new long-term regional capital repair programme, which will be adopted in 2022. However, its successful implementation is highly doubtful if the Fund does not develop and adopt a new effective technical policy. The technical policy implies the development of an algorithm that will allow performing the tasks assigned to the Fund in a high-quality and timely manner.

The implementation of the Regional Programme in the Perm Region is graphically presented below. Figure 1 shows a comparison of the funds spent on the implementation of the major maintenance programme in the Perm Region and the actual amount of work performed annually since 2015.

The dynamics of the growth rate of capital repair costs and the volume of work performed is positive, except for 2020. In 2020, the total cost of major repairs performed in accordance with the concluded contracts amounted to 1,493.24 million rubles, the growth rate is negative and is equal to 6 %. At the same time, the volume of actually accepted works amounted to 1,578.44 million rubles, the growth rate is equal to a quarter of the volume. The actual work exceeded the costs, as the contractors carried out work under contracts concluded with the Major Maintenance Fund for 2018 and 2019.

It is clarified that during the current period, a comprehensive survey of 973 MABs in the Perm Region was conducted. The total cost of the survey amounted to 85.2 million rubles. The number of repaired MABs was 106. For comparison, in 2019, a comprehensive survey of 6 MABs was conducted, and major repairs were carried out in 184.⁵

Figure 1: Implementation of the MAB major maintenance programme in the Perm Region 2015-2020 years

Source: Compiled by the authors based on Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2015-2020 gg.

Despite the stable dynamics of growth in the volume of work performed and the costs of major repairs of the MAB in the Perm Region over the past 5 years, there are a large number

⁵ Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2020 god. [online]. In: Oficial'nyj sajt kapital'nogo remonta, 2021, p. 16.

of obstacles and complex issues that need to be addressed on the way to the qualitative and timely implementation of the Regional Programme in any subject of the Russian Federation.

2 Analysis of the weaknesses of the major maintenance programme

2.1 Method of forming the major maintenance fund

Let us consider the possible disadvantages of the major maintenance system associated with the accumulation of payments on the account of a regional operator or on a special bank account.

The disadvantages of forming major maintenance fund for a regional operator are:

- shortage of funds due to non-payment or late payment of contributions from the owners of residential premises;
- unproductive system of debt collection from owners of residential premises who have arrears on contributions;
- low-efficiency regional major maintenance programmes of the MAB, based on which repairs are planned. These programmes are designed for too long a period of implementation.

Feasibility is one of the criteria that should be taken into account when forming a major maintenance fund. This criterion means that the fund size must meet the needs of a particular house. The fulfilment of this criterion is a difficult task for a regional operator since the amount of deductions is set based on the average value without taking into account the individual characteristics of the MAB.

The criterion for choosing the method of forming the fund is also the preservation of value, taking into account inflation and the implementation of repair work.⁶ This means that the owners should choose a method in which the MAB will be repaired earlier than with another method of formation.

At the same time, there are also disadvantages of forming a major maintenance fund in the second way, i.e. on a special bank account:

- the opening costs, keeping records and maintaining the account are borne by the owners of the MAB;
- debt collection on unpaid bills is carried out by the owners of the MAB independently;
- if it is necessary to attract credit (borrowed) funds, the costs of maintaining the account, commissions, and interest also fall on the owners of the MAB;
- the owners of the MAB or an authorized organization (HOA, HCC, MO) independently resolve any issues with the bank or credit institution that arise in the process of managing the fund on a special account. That is, the Major Maintenance Fund, which is also a regional operator, is not involved in the process⁷.

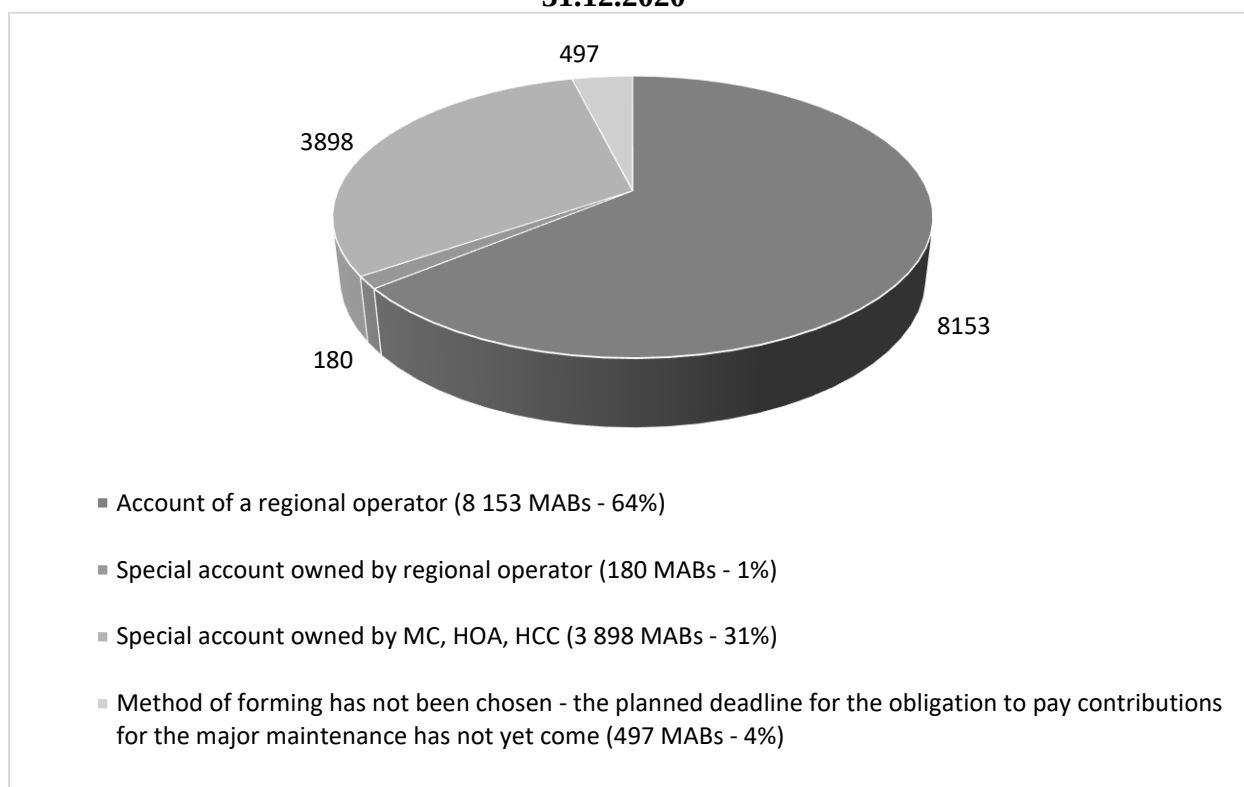
Despite the disadvantages in both options, 64 % of the owners of residential premises in the Perm Region in 2020 preferred the formation of a major maintenance fund on the account of a regional operator (figure 2).⁸

⁶ SHVETSOVA, M. V. – MATSAK, L. V. (2020): Institut kapital'nogo remonta kak mozol' zhilishchnyh pravootnoshenij, p. 76.

⁷ BORDOEV, D. G. – MOLCHANOV, V. V. (2020): Osobennosti formirovaniya fonda kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov v Rossijskoj Federacii.

⁸ Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2020 god. [online]. In: Oficial'nyj sayt kapital'nogo remonta, 2021, p. 10-11.

Figure 2: Ways of forming a major maintenance fund in the Perm Region as on 31.12.2020

Source: Compiled by the authors based on Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2020 god.

Based on the data presented in the Fund's report for 2020, we see that two of them are the preferred ways of forming a major maintenance fund. 8,153 MABs or 64 % are on the accounts of a regional operator, 3,898 MABs or 31 % are on special accounts, the owner of which may be the MC, HOA, HCC. In 2020, the number of multiapartment buildings that decided to move from the regional operator account to special accounts amounted to 175 MABs, which is 35 houses less than in 2019. 94 MABs were transferred to the regional operator account from a special account.

This distribution can be explained as follows. Owners who pay contributions to the regional operator account exempt themselves from unnecessary expenses. It is much more convenient to pay a certain amount, and a specially created body will dispose of it. With the second method of fund formation, owners may incur large expenses of money and time. For example, making managerial decisions every time requires an owners meeting, and for the functioning of the management company or HOA, funds, personnel and additional control over their activities are required.

Next, let us move on to the strategic issues that arise in the system of major maintenance, regardless of the chosen method of forming the fund.

2.2 Strategic problems

The strategic problems associated with the implementation of the major maintenance programme in Russia include an unadaptive planning system, difficulties in organizing work, low collection of contributions for capital repairs, restrictions in determining the contractor

organization, late payment to contractors⁹. Next, we will consider each of the listed problems in more detail.

2.2.1 Planning system

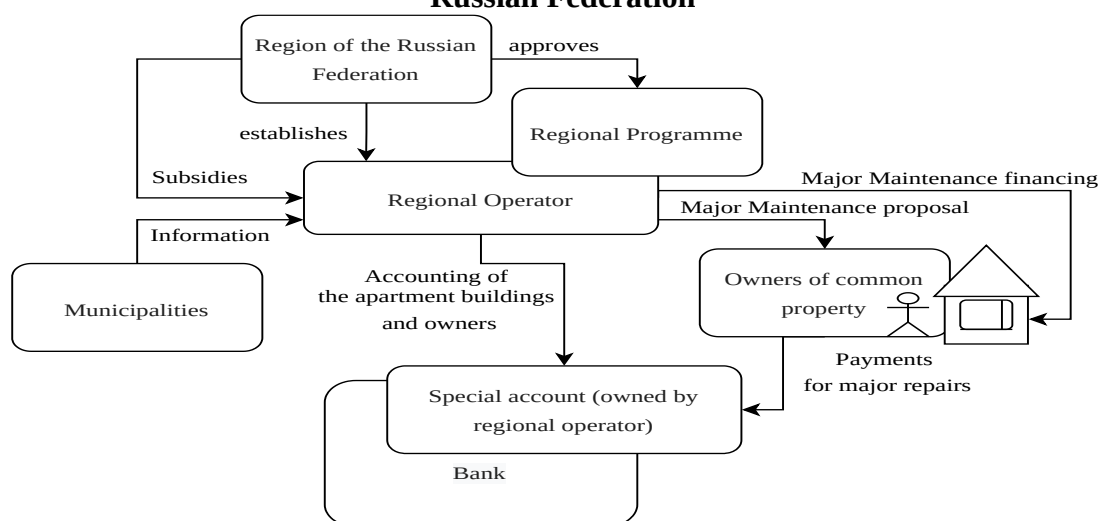
The process of planning major repairs and including the MAB in the Regional Programme is quite time-consuming. The regional major maintenance programme is being created for a 30-year perspective, which means it includes long-term plans. Short-term three-year plans are adopted to simplify implementation. Short-term programs should lead to qualitative completing the task of the Regional Programme. But, as the practice has shown, short-term programmes are very optimistic, which does not correspond to the real picture.

To increase the adaptability of the Regional Programme, it is necessary to revise the methods of current planning. Firstly, this will allow us to take into account a number of changes in the technical condition of the MAB that have occurred over such a long period of time. Secondly, the process of including or excluding houses from the major maintenance programme is not automated. In the process of current planning of work on the overhaul of the common property in the MAB, the timing and stages of its implementation are being clarified. The types of services and (or) works are planned, the types and volume of state and municipal support for major maintenance are determined. Many operational tasks are being solved at this stage, which are of a technical, financial and organizational nature. Short-term programmes for current planning are designed to improve the methods and principles of capital repairs of the common property in the MAB, according to the Regional Programme, depending on the belonging of the object to different groups of capital and service life¹⁰.

2.2.2 Organization of work

Poor organization of work more often entails disruption of the deadlines for the implementation of the Regional Programme. The organization process is complex, it involves a large number of participants (figure 3)¹¹.

Figure 3: The process of organizing and carrying out major repairs of the MAB in the Russian Federation

Source: ZHilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170.

⁹ ZIL'BEROVA, I. YU. – TOMASHUK, E. A. – BOBKINA, V. A. (2020): Problemy realizacii regional'nyh programm kapital'nogo remonta (na primere Rostovskoj oblasti).

¹⁰ SIMONOVA, E. F. (2019): Organizaciya i planirovanie rabot po kapital'nomu remontu obshchego imushchestva mnogokvartirnogo doma, p. 130.

¹¹ ZHilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170. Fond kapital'nogo remonta i sposoby formirovaniya dannogo fonda. [online]. In: Consultant Plus, 11.11.2021.

The owners of premises in the MAB, where repairs are planned, must receive a corresponding notification from the regional operator. In response to the notification, residents must express their consent or disagreement with the planned renovation and add their own adjustments (types of work and planned terms of major repairs). Then it is necessary to hold a general meeting of owners, where an authorized person representing the interests of the owners of the entire MAB will be selected.¹² After the plan approval, the overhaul will be more complete, since all the defects of the common property of the MAB identified by municipalities and owners during the preliminary survey will be taken into account and eliminated.

Difficulties arise when the approval process is delayed. This entails a delay in the execution of the entire Regional Programme. This is also often reflected in the payment to contractors to whom the Fund cannot pay the contract amount due to lack of coordination with the owners.

2.2.3 Collection of payments

For the period 2017 – 2019, the collection of payments to the Major Maintenance Fund of the Perm Region averaged 79.2 %. In 2020, the collection rate increased and reached the level of 102.5 %.¹³ The owners pay the debt for previous years, so a situation is created in which the collection rate is higher than planned by 2.5 %.

Despite the high level of collection in the previous year, there is a problem of lack of funds for the implementation of major repairs, and in general the implementation of the Regional Programme. Regional financing is being involved, which could be avoided by setting a higher contribution amount for owners from 1 sq.m. The current level of contributions from 1 sq. m. of the premises, even with 100 % collection, does not cover all the costs of the planned repair works. The problem is compounded by the fact that the prices of building materials are growing at a faster rate than the amount of contributions.

2.2.4 Tendering procedure

The Major Maintenance Fund is guided by 615-FZ (federal law) in procurement. The procurement procedure is as follows:

1. The Fund forms lots;
2. Lots are announced on specialized electronic platforms;
3. Tender is held in the form of an auction.

As a result of the tendering procedure, the winner is the participant who has the necessary capabilities to execute the contract and offered the lowest price.

Only accredited contractors can participate in the auction. A register of qualified contractors has been created in which the contractor can be checked (hereinafter referred to as RQC). RQC is led by the Ministry of Housing and Communal Services. To participate in the tendering procedure, the contractor must get into the register and apply for the types of contract work that the organization plans to perform. Moreover, if the organization is accredited as a construction contractor, then it is not possible to design or supply elevators. That is, the work can be performed only in the area specified in the RQC.

Thus, when the Fund announces auctions, it initially represents a number of potential contractors. The inclusion of organizations in the RQC by the Ministry of Housing and Communal Services occurs once a quarter. The accreditation of the organization takes place for 3 years. The Fund also knows in advance which Self-Regulatory Organization (hereinafter referred to as SRO) the contractor has membership in. The information is provided from the

¹² KAKADIY, V. I. – KAKADIY, I. I. (2020): Upravlenie sistemoy kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov, p. 6.

¹³ Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2020 god. [online]. In: Oficial'nyj sayt kapital'nogo remonta, 2021.

SRO register. SRO is an association of business entities created for the purpose of improving and controlling the quality of services performed or products manufactured in the industry to which the SRO belongs. Examples of industries: construction works, design, engineering surveys. For contractors, a certificate of admission, for example, to design, in the SRO replaces obtaining a license. The Fund, when announcing a competition for works worth over 50 million rubles, relying on the RQC and membership in the SRO, can determine in advance which companies can compete for the lot.

Regulation of procurement in accordance with 615-FZ implies that an accredited organization can participate in tenders that take place in a simplified manner. The application form is quite simple, it consists of consent. This is followed by the tendering procedure and the selection of the contractor based on the lowest bid price. As practice has shown, the Fund, as a customer, has opportunities to evade its obligations. For example, in 2019. The Major Maintenance Fund in the Perm Region announced quite serious auctions of over 50 million rubles for the inspection of houses. Two companies took part in the competition, one of them is the project organization LLC "Proyekt 1" (LLC "Proyekt 1"). The first step in lowering the contract price by 0.5 % was taken by a competitor, the second step was taken by LLC "Proyekt 1", then the second organization stood idle. In this procedure, the winner was the company LLC "Proyekt 1". According to the terms of the tender, the next action from the participants is the provision of funds as collateral or a bank guarantee. Since the amount of the deposit is significant, the winner provided a bank guarantee. After that, the Fund evaded the conclusion of an agreement with the winning organization, referring to the text in the bank guarantee provided that did not comply with the law. In the bidding procedure, this means that LLC "Proyekt 1" evades the conclusion of an agreement with the Fund. Therefore, the conclusion of the contract should take place with another bidder who took just one step at the auction. However, LLC "Proyekt 1" has defended its right to conclude a contract for the inspection of houses in the Perm Region in court. As a result, only a year later, the court recognized that the Fund illegally considered the bank guarantee of LLC "Proyekt 1" to be incorrect. During the trial, the work was not carried out, which led to the disruption of the deadlines for the implementation of the Regional Programme.

2.2.5 Payments to contractors

The tender documentation implies the existence of a contract in which all the conditions for the provision of services and performance of work are prescribed. Most often, when performing construction or design work, an advance payment of 30 % of the contract price is assumed. In other cases, payment of the contract is made upon the fulfilment of obligations.

A company that has fulfilled the terms of the contract in good faith must receive payment in full. But there are difficulties that prevent the Fund from fulfilling its part of the obligations under the agreement. Delays in fulfilling obligations to pay contractors may be caused by the following reasons:

- lack of consent of the owners to carry out the work (the Fund has announced a tender, the contractor has completed the work, but the Fund cannot accept the work, since it has not received the consent of the owners for these works);
- problems with the acceptance of renovated and inspected houses;
- non-compliance of the market value of works with the contract price, according to the federal register of estimated standards;
- recognition of the house as an emergency (the house is transferred to another fund and the Major Maintenance Fund cannot spend residents' contributions on emergency housing), etc.

The analysis of strategic issues revealed the presence of incomplete procedures in the process of implementing the regional major maintenance programme. All of these situations

lead to violation of the established deadlines for the execution of contracts by contractors and, most often, this is not the fault of contractors. Next, let us look at the technical issues.

2.3 Technical problems

The technical problems that are an obstacle to the implementation of the major maintenance programme in the Perm Region include the discrepancy of estimates to the actual volumes of necessary work, the lack of a qualitative survey of the MAB before making estimates, the shortage of qualified specialists, the low level of monthly payments for capital repairs, an undeveloped system of work with the owners of premises. Next, we will consider in detail each technical problem.

2.3.1 Discrepancy of estimates with real volumes of work

Let us explain the discrepancy between the estimates and the actual amount of work by an example. The designer takes the estimated costs from the Reference Book for Benchmark Prices. This Reference Book was created in 2001. The cost of those materials that are not in the Reference Book is determined on the basis of 3-5 commercial offers, the lowest cost is selected for inclusion in the estimate. To obtain the final estimated cost, the designer indexes the materials according to the reference book. But despite this, with high rates of growth in prices for building materials, some types of major repairs are unprofitable for the contractor to perform. Contractors act as follows: the organization performs all the work under the contract, which includes different types of work. And due to other more profitable works, the performance of those works, the market price for which is higher than the estimated, the overall result is compensated.

In such a situation, contractors often try to save money, which entails the unsatisfactory quality of work. Such works have to be redone. Also, if unprofitable types of work are detected, the contractor may request a contract recalculation at the market value of the work, which will affect the timing. The deadlines for the work will not be met.

2.3.2 Lack of qualitative inspection of the MAB before making estimates

The lack of a qualitative inspection of the MAB affects the accuracy of data on the actual condition of the housing stock and the development of design and estimate documentation.

In the Perm Region in 2014, changes were made to the legislation: the work on a comprehensive examination of the MAB was divided with the direct implementation of the major maintenance of this MAB.¹⁴ That is, one organization prepares the project documentation, and another repairs it. Until 2018, most of the comprehensive MAB survey in the Perm Region was done poorly. Construction organizations had to carry out comprehensive examination of all MABs at their own expense, the overhaul of which the organization must carry out under an agreement with the Major Maintenance Fund. In the region, such cases were identified when a comprehensive inspection of one organization consisted of pictures and several sentences. how such a work was accepted is unclear.

The main task of a comprehensive inspection is to confirm the safety of the facility operation. Also, when examining the MAB, problems in the technical condition of the structure are revealed. In addition, it is determined which structural parts require repair and which require replacement.

¹⁴ Postanovlenie Pravitel'stva Permskogo kraya ot 24.04.2014 «Ob utverzhdenii Poryadka provedeniya monitoringa tekhnicheskogo sostoyaniya mnogokvartirnykh domov, raspolozhennykh na territorii Permskogo kraya, i Poryadka ustanovleniya neobhodimosti (otsutstviya neobhodimosti) provedeniya kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnom dome. [online]. In: Elektronnyj fond pravovyh i normativno-tekhnicheskikh dokumentov, 24.04.2014.

A competently conducted construction expertise of the MAB will determine the amount of financing required for high-quality work.¹⁵

2.3.3 Shortage of qualified specialists

The shortage of qualified personnel in the staff of the Major Maintenance Fund affects the unsatisfactory (in most cases) quality of the customer's supervision.

To date, the salary for current vacancies in the Major Maintenance Fund of the Perm Region is 20 thousand rubles or \$270 a month. A qualified specialist with specialized technical education and with extensive experience in various projects will most likely not go to work in this organization. Commercial organizations are hunting for high-quality personnel, offering comfortable working conditions, decent wages, a social package and other bonuses.

2.3.4 Low level of major maintenance contributions

As mentioned before, the amount of monthly payments for major repairs is underestimated and does not allow to carry out the full range of work on the overhaul of all systems and structures of the house. The contribution amount of 1 sq.m. is not comparable with the market price of repairing 1 sq.m. of residential premises.

As of 2021, in the Perm Region, the minimum contribution amount from 1 sq. m. of the room area is 9.73 rubles, and for 2022 - 10.10 rubles. At the same time, even with 100 % collection of contributions from owners, regional financing will be required for the implementation of the Regional Programme due to the low level of contributions.

2.3.5 Undeveloped system of work with residents/owners of premises

An undeveloped system of work with owners is reflected in the timing of the procedure for approving major repairs with them, non-compliance with the terms of this repair, unjustified expectations and requirements of owners, as well as sometimes causing damage to property during repairs.

As a result, a large number of dissenting and dissatisfied homeowners. The collection of contributions for major repairs of more than 95 % does not mean that the owners of apartments have recognized the introduced financing system as fair, rather, the payment of contributions for many has become simply unavoidably compulsory.¹⁶ It should be noted that the main way of forming the Major Maintenance Fund is the contributions of owners.¹⁷

A more thorough approach should be taken to the competent implementation of the major maintenance programme and the existing mechanism needs to be improved, as it creates problems at all levels.

3 Directions for improving the procedures for the implementation of the Regional Programme

Let us present a list of proposed measures to improve the effectiveness of the implementation of the Regional Major Maintenance Programme in the Perm Region (table 1, table 2). The activities are divided according to the nature of the identified problems. At least

¹⁵ BOLOKAN, V. N. (2021): Metodika obsledovaniya zdaniy s cel'yu kapital'nogo remonta.

¹⁶ ERMISHINA, A. V. – KLIMENKO, L. V. (2020): Kapital'nyj remont mnogokvartirnyh domov: proektivnye ustanovki i povedencheskie praktiki rossiyan, p. 203.

¹⁷ SHVETSOVA, M. V. – MATSAK, L. V. (2020): Institut kapital'nogo remonta kak mozol' zhilishchnyh pravootnoshenij, p. 76.

one solution is proposed for each problem, the application of which will positively affect the functioning of the major maintenance mechanism in the Perm Region.

Table 1: List of strategic measures to improve the organizational and economic mechanism for the major maintenance of residential buildings in the Perm Region

<i>Problem</i>	<i>Solutions</i>
1. Non-adaptive planning system	- automate the process of inclusion and exclusion of MAB from the Regional Programme; - more thorough elaboration of short-term three-year programmes.
2. Poor organization of work	Strict control over timely decision-making, approval of short-term programmes, coordination with owners and payment to contractors.
3. Collection of contributions below the planned amount	- to highlight the importance of paying contributions in the media, to show the results of the work carried out; - increase the penalties.
4. A complex procedure for admitting contractors to conclude contracts for the inspection and major maintenance of the MAB	- assistance to contractors in obtaining accreditation in RQC; - creating more understandable step-by-step instructions for bidding on contracts for the inspection and overhaul of the MAB.
5. Problems with payment to contractors	Obtaining the necessary permits, approvals and acceptance of the contractor's work in due time.

Technical problems are easier to develop solutions to. We will also present in the table the developed measures that will allow us not to evade the deadlines set for the implementation of the Regional Major Maintenance Programme.

Table 2: List of technical measures to improve the organizational and economic mechanism for the major maintenance of residential buildings in the Perm Region

<i>Problem</i>	<i>Solutions</i>
1. The discrepancy between the estimates and the actual amount of work that needs to be done	- to conduct a high-quality comprehensive inspection at the stage of development of design and estimate documentation according to the latest changes made, on which the design organizations rely; - amendments to the federal register of estimated standards based on real inflation and real price growth for construction works, materials and construction equipment; - conducting surveys of residents at the stage of development of design and estimate documentation to identify their needs, as well as performing the necessary work for the complete restoration of the house; - coordinate the estimate with the residents before its approval for execution.

2. Lack of qualitative examination of the MAB before making estimates	- include the inspection of the object in the mandatory list of major repairs.
3. Shortage of qualified specialists	- increase the size of the wage for Major Maintenance Fund employees; - replace current employees with more qualified ones; - reduce the number of employees; - conduct regular training of personnel to increase the quality of the work of the Major Maintenance Fund; - introduce a motivation system for employees based on the adopted KPI.
4. The amount of monthly payments for major repairs is underestimated	- develop major maintenance plans for each MAB; - divide the amounts of payments for capital repairs and involve the management company (HOA) in carrying out separate work on capital repairs;
5. Undeveloped system of work with residents/owners of premises	- lectures from experts on the work of the major maintenance mechanism and the importance of major maintenance contributions for owners; - communication with owners through the application: voting, approval, management decision-making.

Source: KOVTUNENKO, M. G. – PASTUKHOV, S. P. – RADKEVICH, E. V. – SAVCHUK, D. I. (2020): Vyyavlenie problem, vznikayushchih v hode provedeniya kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh zhilyh domov v Krasnodarskom krae, p. 6-11.

Conclusion

In order to carry out high-quality capital repairs in each region of the Russian Federation, its stages should be analyzed, starting with the collection of information from municipalities and from the development of a Regional programme, ending with timely payment to contractors.

On the way to the successful implementation of the Regional Programme, the Major Maintenance Fund faces the question of possible risks, ways to prevent them and, if they occur, options for eliminating the consequences. But all this can be avoided if the full range of existing strategic and technical problems is analyzed in advance.

The authors of the study aimed to identify the weaknesses of the functioning of the major maintenance mechanism and develop a list of measures. Firstly, the authors analyzed the implementation of the major maintenance programme in the Perm Region. Secondly, the weaknesses of the implementation of the Regional Programme were analyzed, using the example of the Perm Region. Thirdly, within the framework of each problem, a list of measures was developed to improve the organizational and economic mechanism for carrying out major repairs of residential buildings.

With all the measures developed, the Major Maintenance Fund will be able to successfully implement a thirty-year Regional Programme without extra costs, within the established deadlines. For the effective implementation of this programme, an analysis of the weaknesses of the major maintenance mechanism should also be carried out in each region of the Russian Federation, using the example of the Perm Region. Conducting an analysis of existing problems at each stage will favourably affect the timing, quality and cost of the planned repair.

In the current situation, when the country's economy is trying to overcome the economic and financial crisis, the effective use of opportunities should be ensured, allowing for the development of capital repairs of the housing stock faster and better than it is happening now.

The next goal of the authors of the study is to take the initiative before the Major Maintenance Fund. The Major Maintenance Fund will be offered measures developed by the authors to eliminate problems of a strategic and technical nature. These actions will change the situation with major repairs. The authors expect: a reduction in the timing of each stage of capital repairs, the fulfilment of planned tasks, a reduction in the need for regional financing, improvement of housing conditions of citizens in the nearest future and the transformation of the streets in the cities of the Perm Region.

References:

1. APRELKOVA, A. Y. – DOBYSHEVA, T. V. (2020): Analysis of the collection rate of contributions for capital repairs of the common property of apartment buildings. In: *Izvestiya vuzov. Investitsii. Stroitelstvo. Nedvizhimost*, 2020, Vol. 10, No. 3, pp. 350-357.
2. BOLOKAN, V. N. (2021): *E-Scio*. Saransk: ANPO «Informacionnaya Mordoviya», 2021. ISSN 2658-6924.
3. BORDOEV, D. G. – MOLCHANOV, V. V. (2020): Osobennosti formirovaniya fonda kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov v Rossijskoj Federacii. In: *E-Scio*, 2020.
4. ERMISHINA, A. V. – KLIMENKO, L. V. (2020): Kapital'nyj remont mnogokvartirnyh domov: proektivnye ustanovki i povedencheskie praktiki rossiyan. In: *Vestnik Instituta sociologii*, 2020, Vol. 11, No. 4, pp. 190-211.
5. IVANOV, I. O. (2017): *Innovacii i investicii*. Moscow: LLC «Rusajns», 2017. ISBN 2307-180X.
6. KAKADIY, V. I. – KAKADIY, I. I. (2020): Upravlenie sistemoj kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh domov. In: *The Eurasian Scientific Journal*, 2020, Vol. 12, No. 2.
7. KOVTUNENKO, M. G. – PASTUKHOV, S. P. – RADKEVICH, E. V. – SAVCHUK, D. I. (2020): Vyyavlenie problem, vznikayushchih v hode provedeniya kapital'nogo remonta mnogokvartirnyh zhilyh domov v Krasnodarskom krae. In: *The Eurasian Scientific Journal*, 2020, Vol. 12, No. 1.
8. Otchet nekommercheskoj organizacii «Fond kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnyh domah v Permskom krae» za 2020 god. [online]. In: *Oficial'nyj sayt kapital'nogo remonta*, 2021. [Cited 10.11.2021.] Available online: <https://fond59.ru/upload/iblock/e46/e46e5749e3700772dcbc2b81b7cb1410.docx>
9. Postanovlenie Pravitel'stva Permskogo kraya ot 24.04.2014 No.289-p «Ob utverzhdenii Poryadka provedeniya monitoringa tekhnicheskogo sostoyaniya mnogokvartirnyh domov, raspolozhennyh na territorii Permskogo kraya, i Poryadka ustanovleniya neobhodimosti (otsutstviya neobhodimosti) provedeniya kapital'nogo remonta obshchego imushchestva v mnogokvartirnom dome. [online]. In: *Elektronnyj fond pravovyh i normativno-tekhnicheskikh dokumentov*, 2014. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://docs.cntd.ru/document/494903357>
10. SHVETSOVA, M. V. – MATSAK, L. V. (2020): Institut kapital'nogo remonta kak mozol' zhilishchnyh pravootnoshenij. In: *Ural'skij zhurnal pravovyh issledovanij*, 2020, No. 2, pp. 71-79.
11. SIMONOVA, E. F. (2019): *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh nauk i tekhnologij «Integral»*. Moscow: LLC «Elektronnaya nauka», 2019. ISSN 2658-3569.
12. Zhilishchnyi Kodeks RF Stat'ya 170. Fond kapital'nogo remonta i sposoby formirovaniya dannogo fonda. [online]. In: *Consultant Plus*, 29. 12. 2004. [Cited 11.11.2021.] Available online: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51057/79ef636f9ef4c612a570bbf76ea9fa860202e865/.

13. ZIL'BEROVA, I. YU. – TOMASHUK, E. A. – BOBKINA, V. A. (2020): Problemy realizacii regional'nyh programm kapital'nogo remonta (na primere Rostovskoj oblasti). In: *Inzhenernyj vestnik Dona*, 2020, No. 1.
14. ZINNATULLIN, A. Z. (2015): *Vestnik UGNTU. Nauka, obrazovanie, ekonomika. Seriya: Ekonomika*. Ufa: Institut ekonomiki i servisa Federal'nogo gosudarstvennogo byudzhethnogo obrazovatel'nogo uchrezhdeniya vysshego obrazovaniya «Ufimskij gosudarstvennyj neftjanoy tekhnicheskij universitet», 2015. ISSN 2541-8904.

Contact:

Associate Professor Marina Akhmetova, PhD.

Economics and Finance Department
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky prospect 29
614 000 Perm
Russian Federation
e-mail: miahmetova@gmail.com

Anastasia Mikova

Second-year master's student
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky prospect 29
614 000 Perm
Russian Federation
e-mail: mischina.as@yandex.ru.

DEMOKRATICKE HODNOTY V ZÁVEREČNOM AKTE KONFERENCIE O BEZPEČNOSTI A SPOLUPRÁCI V EURÓPE¹

DEMOCRATIC VALUES IN FINAL ACT OF CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE

Michael Augustín

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: michael.augustin@euba.sk

Abstrakt: Cieľom článku je prezentácia obsahovej analýzy zameranej na výskyt demokratických hodnôt v Závorečnom akte Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe. V porovnaní s inými dobovými dokumentmi medzinárodného práva, Závorečný akt neobsahuje explicitnú požiadavku ohľadom základných demokratických procedurálnych mechanizmov, akými sú voľby, pričom ďalšie demokratické hodnoty prenikli do tohto dokumentu prostredníctvom odkazov na ľudské práva a slobody, rovnosť pred zákonom a sebaurčenie. Predložená analýza je zakomponovaná do širšieho kontextu tzv. obratu k vládnutiu – povojnovému trendu, vďaka ktorému sa odkazy na demokraciu a podpora demokratických hodnôt stali normou medzinárodného práva.

Kľúčové slová: Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe, obrat k vládnutiu, demokracia, ľudské práva, sebaurčenie

JEL: K33, K38, D79

Abstract: The article aims to present a content analysis focused on the occurrence of democratic values in the Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe. Compared to other historical international law documents, the Final Act does not contain explicit claims regarding basic democratic procedural mechanisms, such as elections. In contrast, different democratic values have penetrated this document through references to human rights and freedoms, equality before the law and self-determination. We incorporated the presented analysis into the broader context of the so-called governance turn – post-war trend, thanks to which references to democracy and the promotion of democratic values have become the norm of international law.

Keywords: Conference on Security and Co-operation in Europe, governance turn, democracy, human rights, self-determination

JEL: K33, K38, D79

Úvod

Medzinárodné právo ako súbor pravidiel, noriem a štandardov predstavuje konceptuálny rámec pre organizované medzinárodné spoločenstvo a reguláciu vzťahov medzi štátmi. Tento rámec je spoločný pre štáty demokratické i nedemokratické. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že medzinárodné právo je „slepé“, pokiaľ ide o politický režim a vnútorné záležitosti jednotlivých štátov. Klasické učebnice medzinárodného práva neobsahujú kapitoly o demokracii, slovo demokracia nefigurovalo v Pakte spoločnosti národov, nenachádza sa ani v Charte OSN. Keď sa však pozrieme bližšie, zistíme, že demokracia je v súčasnosti pre medzinárodné právo relevantnou a dokonca neoddeliteľnou hodnotou.

Druhá svetová vojna ako veľká ľudskoprávna a humanitárna katastrofa viedla k tomu, že sa vďaka demokratickému odboju spojencov demokracia definitívne stotožnila s režimom

¹ Článok bol pripravený ako čiastkový výstup z projektu VEGA č. 1/0842/21 – Vývoj kooperatívnej bezpečnosti a pozícia Slovenskej republiky.

ľudských práv. Porážka fašizmu na konci druhej svetovej vojny vytvorila pre medzinárodné spoločenstvo príležitosť, aby sa demokracia stala normou medzinárodného práva. Práve v tomto období sa v modernom medzinárodnom práve usadila myšlienka, že liberálna demokracia by mala byť jedným z prvkov ľudských práv.² Niektoré kroky boli v tomto smere realizované skôr a súviseli s tým, ako sa počas prvej, dlhej vlny demokratizácie (tak ako ju identifikoval Huntington), etabloval súbor občianskych a politických práv ako základného procedurálneho predpokladu demokratických režimov.³ Do určitej miery možno povedať, že heslo Woodrowa Wilsona „urobiť svet bezpečným pre demokraciu“, s ktorým Spojené štáty americké vstupovali do prvej svetovej vojny, potrebovalo historickú skúsenosť ďalšej vojny, aby dozrelo a stalo sa široko akceptovaným. Idea demokracie a demokratické hodnoty sa rýchlo stali argumentom na udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti vo svete.

Začiatok tretej vlny demokratizácie podľa Huntingтона časovo korešpondoval s Konferenciou o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE), ktorej cieľom bolo predchádzať eskalácii napätia, konfliktom a posilniť kooperatívnu bezpečnosť v období *détente*.⁴ Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (1975) podpísaný 35 štátmi (33 európskych štátov, Spojené štáty americké a Kanada) v sebe tiež neobsahuje ani jednu zmienku či priamy odkaz na demokraciu, práva na demokraciu alebo šírenie demokracie. Napriek tomu Helsinský proces zohral významnú úlohu v poskytnutí medzinárodnej legitimity ľudským právam a slobodám, demokratickým hodnotám a ich medzinárodnému monitorovaniu v jednotlivých štátoch.

Otázkou, ako faktor politického režimu prispieval k užšej politickej a ekonomickej spolupráci medzi štátmi či integračnej dynamike v druhej polovici 20. storočia, sa v minulosti zaoberal celý rad akademikov. Títo autori skúmali nielen to, ako sa liberálna demokracia presadila ako kľúč k mieru medzi štátmi a viac alebo menej systematicky prispievali k mohutnej intelektuálnej tradícii tzv. teórie demokratického mieru. Usilovali sa tiež analyzovať ústredné aspekty vzťahu medzi demokratickou vládou a medzinárodným právom či vysvetľovať proces, ako sa demokracia stávala normou medzinárodného práva. Nižšie zmieňujeme predovšetkým novšie publikácie, ale i významné práce v tejto oblasti, ktoré sú staršieho dáta.⁵

Cieľom tohto článku je zhrnutie záverov obsahovej analýzy, ktorú sme realizovali v prípade základného dokumentu KBSE. Pozrieme sa bližšie na to, ako bol Záverečný akt KBSE a jeho príslušné časti ovplyvnené dobovou dynamikou tzv. obratu k vládnutiu (*governance turn*) v medzinárodnom práve, ako sa odkazy na demokraciu a podpora demokratických hodnôt stávali súčasťou medzinárodného práva a prenikali do dokumentov medzinárodných organizácií.

² RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law, s. 21.

³ HUNTINGTON, S. P. (1991): The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century, s. 16–17.

⁴ Ibid., s. 89.

⁵ GURSOZLU, F. (2018): The Triumph of the Liberal Democratic Peace and the Dangers of Its Success; HOBSON, C. (2017): Democratic Peace: Progress and Crisis; MOUSSEAU, M. (2013): The Democratic Peace Unraveled: It's the Economy; VIDMAR, J. (2013): Democratic Statehood in International Law. The Emergence of New States in Post-Cold War Practice; REITER, D. (2012): Democratic Peace Theory; D'ASPREMONT, J. (2011): The Rise and Fall of Democracy Governance in International Law: A Reply to Susan Marks; DAFOE, A. (2011): Statistical Critiques of the Democratic Peace: Caveat Emptor; FOX, G. H. (2003): International Law and the Entitlement to Democracy After War; RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law; FOX, G. H. – ROTH B. R. (2000): Democratic Governance and International Law; RUSSETT, B. (1993): Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World; MINTZ, A. – GEVA, N. (1993): Why Don't Democracies Fight Each Other? An Experimental Study; FRANCK, T. M. (1992): The Emerging Right to Democratic Governance.

1 Obrat k vládnutiu v medzinárodnom práve

Počas studenej vojny a odohrávajúceho sa medzinárodného ideologického konfliktu, v ktorom sa pojem „demokracia“ používal pre propagandistické účely na oboch stranách, sa demokratické hodnoty stávali súčasťou slovníka medzinárodného práva najmä vďaka dlhodobému politickému vplyvu západných mocností v medzinárodných organizáciách, takže boli inšpirované predovšetkým predstavami o demokracii rozvíjajúcimi sa v týchto štátoch. Dôvod, prečo sa liberálna demokracia nestala normou medzinárodného práva bezprostredne po druhej svetovej vojne, možno vidieť práve v diplomatickom súperení západného a východného bloku. Východný blok na čele so Sovietskym zväzom trval svojho času na tom, aby slovo „demokracia“ nefigurovalo v Charte OSN.⁶ Charta OSN vyslala na signatárov požiadavku riešiť vzájomné spory mierovými prostriedkami, ale nie, aby prijali demokratický politický systém.

Prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv v roku 1948 predstavuje východiskový bod pre dlhý proces právneho vývoja nielen v rámci OSN, ale aj pre ďalších aktérov medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva. Aby sa koncept demokracie mohol rozvíjať ako fungujúci princíp medzinárodného právneho poriadku, stal sa súčasťou ľudských práv.⁷ Na tejto báze sa budovala postupná široká akceptácia demokracie ako normy medzinárodného práva. Všeobecná deklarácia ľudských práv v článku 21 stanovuje, že každý jednotlivec má právo „aby sa zúčastnil na správe svojej krajiny, buď priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov“ a zároveň, že „základom vládnej moci je vôľa ľudu, táto vôľa má byť vyjadrená v pravidelných a riadnych voľbách, na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva tajným hlasovaním alebo iným rovnocenným postupom zabezpečujúcim slobodu hlasovania“.⁸ V článku 29 sa dokument odvoláva na demokraciu ako na základ, na ktorom môžu byť legitímne obmedzené práva jednotlivca.⁹

Ďalšou indíciou ohľadom postavenia demokracie v povojnových medzinárodných vzťahoch môže byť Štatút Rady Európy (1949). V preambule potvrdzuje svoju oddanosť hodnotám ktoré „tvoria základ každej skutočnej demokracie“.¹⁰ Použitie prívlastku „skutočnej“ je viditeľným náznakom sporu o vlastníctvo pojmu „demokracia“.¹¹ Významným míľnikom sa stal Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach podpísaný v r. 1966, ktorý (v súlade s článkom 49) vstúpil do platnosti v r. 1976. Článok 25 tohto dokumentu zadefinoval právo každého občana participovať na správe vecí verejných priamo alebo prostredníctvom zástupcov, právo voliť a byť volený vo všeobecných, rovných a tajných voľbách.¹²

Proklamovaný dejinný triumf liberálnej demokracie na začiatku 90. rokov sa chápal ako jej „medzinárodné“ víťazstvo. Franck v r. 1992 publikoval zásadný text, v ktorom píše, že „demokracia je na ceste stať sa globálnym nárokom, ktorý bude čoraz viac podporovaný a chránený kolektívnymi medzinárodnými procesmi,“ a že prostredníctvom globálnych noriem bude demokracia slúžiť na ospravedlnenie či potvrdenie vládnutia.¹³ Tento široko rozšírený naratív, o ktorom píše Franck, viedol k prehláseniam, že v medzinárodnom práve existuje „právo na demokraciu“ a demokracia začala byť vnímaná ako nevyhnutný predpoklad správy vecí verejných, pričom sa táto norma prejavuje v rôznych politikách, napr. podpora demokracie v zahraničí či zavádzanie procedurálnych kritérií demokracie ako kvalifikácie pre členstvo v určitých medzinárodných či regionálnych organizáciách, Organizáciu pre bezpečnosť

⁶ ARCHIBUGI, D. (1998): Democracy at the United Nations, s. 245.

⁷ RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law, s. 23.

⁸ Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948), čl. 21.

⁹ Ibid., čl. 29.

¹⁰ Statute of the Council of Europe (1949), preambula.

¹¹ RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law, s. 21-22.

¹² International Covenant on Civil and Political Rights (1966), čl. 25.

¹³ FRANCK, T. M. (1992): The Emerging Right to Democratic Governance, s. 46.

v Európe alebo Európsku úniu nevynímajúc.¹⁴ Po r. 1990 sa v skutočnosti začalo podstatne otvorejšie a s väčšou intenzitou v medzinárodnom práve operovať s právom na demokraciu a procedurálnymi kritériami demokracie. V roku 1996 Výbor OSN pre ľudské práva prijal všeobecnú poznámku k článku 25 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, čím nielen rozpracoval práva v tomto článku, ale predstavil výrazné posilnenie demokratického ideálu: stanovil kontrolný zoznam, ktorý, ak sa bude dodržiavať, povedie k fungujúcej volebnej demokracii či dokonca k liberálnej demokracii v spojení s dodržiavaním ostatných záväzkov plynúcich zo základných ľudskoprávných dokumentov.¹⁵ Po Viedenskej deklarácii a akčnom programe z r. 1993, ktoré pevne stanovili demokraciu ako kritický aspekt ľudských práv, urobila Komisia OSN pre ľudské práva v r. 1999 azda kľúčový krok v začlenení demokracie do ľudských práv, keď prijala rezolúciu 1999/57 s názvom „Podpora práva na demokraciu“.¹⁶

Po zániku Sovietskeho zväzu sa diskutovalo, čo by malo byť budúcou úlohou KBSE, v dôsledku čoho sa v prvej polovici 90. rokov odohrala jej transformácia na Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), pričom podpora a šírenie demokracie sa stali jednou z jej primárnych funkcií.¹⁷ Fox a Roth vymenúvajú tri kľúčové dokumenty zo začiatku 90. rokov, ktoré potvrdili zmenu paradigmy v rámci KBSE. Kodanský dokument (1990), Parížska charta (1990) a Moskovský dokument (1991) obhajujú primát demokracie, požiadavku zastupiteľskej vlády a kritériá, na základe ktorých sa majú odohrávať slobodné a férové voľby.¹⁸ OBSE prostredníctvom jedného zo svojich hlavných orgánov, Úradu OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva, ktorý bol založený práve na základe Parížskej charty, skúma a hodnotí priebeh volieb vo svojich členských štátoch s cieľom podporovať transparentný a férový demokratický proces.

Uvedený vývoj ukazuje, že v prípade posudzovania legitimacy vlád štátov a ich uznávania sa pozornosť medzinárodného spoločenstva čoraz viac obracala k spôsobu, akým politickí predstavitelia nadobúdajú politickú moc, k samotnému spôsobu vládnutia a princípom, ktoré pri svojej vláde presadzujú. Trend tzv. obratu k vládnutiu však nebol režimovo indiferentný, ale prepožičiaval si konkrétne procedurálne predpoklady a mechanizmy liberálnodemokratických režimov, takže liberálna demokracia sa stala preferovanou formou správy vecí verejných.¹⁹ Aj ako reakcia na túto dynamiku sa preto o niečo neskôr objavil mierne odlišný spôsob konceptualizácie medzinárodného práva, tzv. globálne administratívne právo, ktoré sa do istej miery vyhýbalo otvoreným naratívom o demokracii a nahradilo ich diskurzom o legitimitate, zodpovednosti (*accountability*) a transparentnosti.²⁰

Aj keď akceptovanie vlády inými štátmi stále viac záviselo od toho, či vláda v danej krajine vládne so súhlasom svojho ľudu, tento obrat nespôsobil, že by medzinárodné spoločenstvo alebo prax Bezpečnostnej rady začala *a priori* popierať vo všeobecnosti legitimitu nedemokratických vlád a ani po skončení studenej vojny medzinárodné právo nejde do takých detailov, že by predpisovalo viacstranícky systém.²¹ To, že akceptovanie nedemokratických režimov medzinárodným právom naďalej pretrvávalo, potvrdzuje aj rozsudok Medzinárodného súdneho dvora z roku 1986 v spore Nikaragua proti Spojeným štátom americkým.

¹⁴ Ibid., s. 46.

¹⁵ RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law, s. 23.

¹⁶ Ibid., s. 24.

¹⁷ Ibid., s. 27.

¹⁸ FOX, G. H. – ROTH B. R. (2000): Democratic Governance and International Law, s. 68-69.

¹⁹ FOX, G. H. (2003): International Law and the Entitlement to Democracy After War, s. 180.

²⁰ KLABBERS, J. – LUSTIG, D. – NOLLKAEMPER, A. et al. (2021): International Law and Democracy Revisited: Introduction to the Symposium, s. 10.

²¹ VIDMAR, J. (2013): Democratic Statehood in International Law. The Emergence of New States in Post-Cold War Practice, s. 38.

2 Analýza

Záverečný akt KBSE neobsahuje explicitné odvolanie sa na demokraciu a demokratické hodnoty. Skutočnosť, že pojem „demokracia“ alebo prívlastok „demokratický“ sa v texte nevyskytuje ani raz, možno vysvetliť špecifickou historickou situáciou. Helsinská konferencia bola jedinečnou príležitosťou využiť atmosféru *détente* k reštartu vzťahov medzi štátmi, ktorých ústavný poriadok a politický systém nebol navzájom kompatibilný. Ak by štáty na Západ od železnej opony vyvíjali tlak na to, aby sa text Záverečného aktu priamo odvolával na demokraciu (iné medzinárodné dokumenty im pre to poskytovali dostatočnú oporu), mohli naraziť na odpor predstaviteľov socialistických štátov a ľudovodemokratických republík, ktorí na liberálnodemokratické režimy nahliadali ako na „kapitalistickú“ demokraciu. Mohli by sa ohraďovať práve voči tomu, že by dokument legitimizoval akékoľvek pokusy importovať do ich krajiny západný model liberálnej demokracie. Z hľadiska rozdielnej interpretácie pojmu „demokracia“ bolo preto dôležité nájsť diplomatickú „obchádzku“, ktorá by nebránila tomu, aby sa pod dokument podpísali aj predstavitelia štátov východného bloku.

Záverečný akt môže preto oprávnené v tomto smere budiť určitú opatrnosť v jazyku, ktorý používa. Na druhej strane sa ukázalo že jeho autori nešetrili pojmami, ktoré vo svojom dôsledku predstavujú základné kamene právneho štátu a zároveň sú kľúčovými prvkami liberálnej demokracie. Záverečný akt síce nespomína demokraciu a demokratické hodnoty, no pracuje s hodnotami a kategóriami, ktoré sú jej inherentnými predpokladmi. Tie sa nachádzajú zadefinované prioritne v článku 7 a článku 8 Záverečného aktu KBSE.

Dokument signatárske štáty zaväzuje k rešpektovaniu „*ľudských práv a základných slobôd*“, pričom taxonomicky vymenováva „*občianske, politické, hospodárske, sociálne, kultúrne a iné práva*“.²² Ide o práva, na ktorých stojí liberálny štát a ktoré viedli k vzniku doktríny právneho štátu, teda štátu vykonávajúceho moc v medziach odvodených z ústavného uznania „nedotknuteľných“ práv jednotlivca. Navyše sú nevyhnutným predpokladom správneho fungovania procedurálnych mechanizmov charakterizujúcich demokratický systém. Normy, ktoré priznávajú tieto práva, nie sú pravidlami hry ako takými, ale ide o predbežné pravidlá, ktoré umožňujú hru, takže liberálny štát nie je len historickým, ale aj právnym predpokladom demokratického štátu.²³ Bobbio argument rozvádza aj Urbinati, keď hovorí, že demokracia je nemysliteľná bez záväzku voči občianskym a politickým právam, ktoré, aby boli garantované, potrebujú ústavný pakt obsahujúci prísľub ich ochrany, deľbu moci a právny štát. V tomto smere je rozlišovanie medzi liberalizmom a demokraciou nenáležité: kým liberálna demokracia predstavuje pleonazmus, neliberálna demokracia je *contradictio in adiecto*, oxymoron.²⁴

Záverečný akt ďalej pracuje s predpokladmi „rovnosti pred zákonom“ pre príslušníkov menšín a „rovnosti práv“, pokiaľ ide o dôstojné životné podmienky, pracovné podmienky a sociálne zabezpečenie pracujúcich zo zahraničia.²⁵ Na niekoľkých ďalších miestach nachádzame požiadavku na rešpekt a efektívnu realizáciu „rovnakých práv“.²⁶ Text Záverečného aktu tu naráža na dve odlišné strany tej istej mince princípu rovnosti pred zákonom. Chceme preto poukázať na rozdiel medzi týmito malými, no dôležitými významovými odtienkami, ktoré sú odlišné aj vo svojich dôsledkoch. Kým prvý prístup k rovnosti pred zákonom hovorí o rovnakej právnej ochrane zo zákona, teda aby každý jednotlivec bez rozdielu mohol čerpať rovnakú ochranu vyplývajúcu z ustanovení zákona, druhý odkazuje na rovnosť pred zákonom v zmysle „rovnakého zaobchádzania“. Prvý prístup

²² Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (1975), s. 6.

²³ BOBBIO, N. (1987): The Future of Democracy. A Defence of the Rules of the Game, s. 25.

²⁴ URBINATI, N. (2019): Me the People: How Populism Transforms Democracy, s. 10.

²⁵ Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (1975), s. 6, 34.

²⁶ Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (1975), s. 7.

je teda odrazom „rovnosti príležitostí“ a druhý reprezentuje „formálnu rovnosť“. Takto chápaná rovnosť je ďalším zásadným atribútom každej ústavnej demokracie.

Do tretice, dokument zaväzuje štáty rešpektovať „právo na sebaurčenie“, teda právo vybrať si svoj „vonkajší i vnútorný politický status bez vonkajšieho zasahovania“ a možnosť určiť si svoju vlastnú cestu „politického, ekonomického, sociálneho a kultúrneho vývoja“.²⁷ Záverečný akt reprodukuje rozlišovanie medzi vonkajším a vnútorným sebaurčením, ktoré je etablované v medzinárodnom práve. Kým vonkajšie sebaurčenie sa týka medzinárodného statusu a v zásade zahŕňa uznanie, že každý ľud má právo konštituovať sa prostredníctvom štátu alebo sa integrovať či vstúpiť do federatívneho zväzku s existujúcim štátom, vnútorné sebaurčenie predpokladá, že ľud už dosiahol štátnosť a odkazuje na právo ľudí vybrať si vlastný politický, ekonomický či sociálny systém. Heintze upozorňuje na zdanlivé protirečenie článku 4, ktorý hovorí o teritoriálnej integrite štátov a článku 8 o práve na sebaurčení. Článok 4 odrážal hlavne nároky Sovietskeho zväzu explicitne kodifikovať princíp nedotknuteľnosti štátnych hraníc ako spôsob dosiahnutia uznania povojnového rozdelenia sveta.²⁸ Uplatňovanie princípu územnej celistvosti nepredstavuje žiadne zásadné problémy, keďže rozsah územia každého štátu je známy a ak vzniknú rozdiely v názoroch, riešia sa pomocou postupov na mierové urovnania sporov, no podstatne komplikovanejšie je to s uplatňovaním princípu sebaurčenia, keďže neexistuje žiadna definícia toho, čo podľa medzinárodného práva predstavuje „ľud“ a teda nie je celkom jasné, kto je nositeľom tohto práva, najmä vo vzťahu k etnickým menšinám.²⁹ Okrem toho, aj keď si ľudia môžu nesporne nárokovať svoje právo na zriadenie štátu na základe sebaurčenia, norma územnej celistvosti musí byť stále zohľadnená, ako ukazujú mnohé prípady z medzinárodného práva. Heintze však argumentuje, že moderné medzinárodné právo muselo upustiť od svojho nepružného dôrazu na suverenitu pod tlakom imperatívu chrániť ľudské práva. Právo na vnútorné sebaurčenie teda obsahuje demokratický prvok, pretože oprávňuje národy zohrávať aktívnu úlohu pri určovaní záležitostí komunity, v ktorej žijú. Spoločný pôvod ľudských práv a demokracie navyše znamená, že sebaurčenie je predpokladom akejkoľvek komplexnej realizácie ľudských práv. Demokratický obrat v medzinárodnom práve, ktorý vyplýva zo záujmu o vnútorné sebaurčenie, prekonáva tradičnú neutralitu medzinárodného práva vo vzťahu k rôznym formám štátu.³⁰ Wolff vysvetľuje prechod od povojnovej paradigmy v medzinárodných vzťahoch k liberálnodemokratickému konsenzu v medzinárodnom práve na škále koncepcií sebaurčenia. Tento vývoj vníma ako posun od minimalistického poňatia sebaurčenia založeného na pomerne širokom chápaní ľudovej suverenity, keď sa napríklad po druhej svetovej vojne od dekolonizovaných štátov nevyžadovalo, aby ich forma vlády bola nevyhnutne demokratická, až po maximalistické interpretácie liberálnodemokratickej sebevlády legitimizujúce medzinárodné šírenie demokracie, ktoré kladú právo na demokraciu pred právo na sebaurčenie („žiadne sebaurčenie bez demokracie“).³¹

Napokon sa Záverečný pakt v rámci článku 7 odvoláva na Chartu OSN, Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a tiež na plnenie záväzkov plynúcich z iných medzinárodných deklarácií a dohôd, vrátane Medzinárodného paktu o ľudských právach. Neodkazuje však na konkrétne pasáže alebo články uvedených dokumentov, čím potvrdzuje zdržanlivú dikciu, ktorá sprevádzala rokovania aktérov helsinských rokovaní. Zároveň je potrebné podotknúť, že v prípade Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Medzinárodného paktu o ľudských právach ide o kľúčové dokumenty, v ktorých možno identifikovať tendencie obratu k vládnutiu, ako sme uviedli v predchádzajúcej časti.

²⁷ Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (1975), s. 7.

²⁸ HEINTZE, H.-J. (2004): Contradictory Principles in the Helsinki Final Act?, s. 291.

²⁹ Ibid., s. 292.

³⁰ Ibid., s. 295.

³¹ WOLFF, J. (2014): The Question of Self-determination in International Democracy Promotion, s. 8-12.

**Tabuľka 1: Obsahová analýza – demokratické hodnoty v Záverečnom akte
Konferencie o bezpečnosti a spolupráce v Európe**

Kód	Definícia	Príklad	Frekvencia
práva a slobody / rights and freedoms	Univerzálne práva, ktoré prislúchajú každej ľudskej bytosti.	“The participating States recognize the universal significance of human rights and fundamental freedoms...” “They will promote and encourage the effective exercise of civil, political, economic, social, cultural and other rights and freedoms...”	10
rovnosť práv / equality of rights	Rovnosť pred zákonom v zmysle rovnakej právnej ochrany, t. j. aby každý jednotlivec mohol využívať rovnakú ochranu zo zákona.	“The participating States on whose territory national minorities exist will respect the right of persons belonging to such minorities to equality before the law, will afford them the full opportunity for the actual enjoyment of human rights and fundamental freedoms and will, in this manner, protect their legitimate interests in this sphere.” “to ensure equality of rights between migrant workers and nationals of the host countries with regard to conditions of employment and work and to social security, and to endeavour to ensure that migrant workers may enjoy satisfactory living conditions, especially housing conditions...”	2
rovnaké práva / equal rights	Rovnosť pred zákonom v zmysle rovnakého zaobchádzania.	“The participating States will respect the equal rights of peoples...” “The participating States reaffirm the universal significance of respect for and effective exercise of equal rights...”	4
sebaurčenie / self-determination	Ľudia na základe rešpektovania zásady rovnakých práv majú právo slobodne si zvoliť medzinárodný politický status a cestu politického, ekonomického a sociálneho vývoja bez zasahovania.	“The participating States will respect the equal rights of peoples and their right to self-determination...” “By virtue of the principle of equal rights and self-determination of peoples, all peoples always have the right, in full freedom, to determine, when and as they wish, their internal and external political status, without external interference, and to pursue as they wish their political, economic, social and cultural development.”	4

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Záverečného aktu KBSE

Záver

Predložená štúdia priniesla výsledky obsahovej analýzy Záverečného aktu KBSE, predovšetkým článku 7 a článku 8 v rámci ktorej sme sa zamerali na artikuláciu demokratických hodnôt v príslušnom dokumente. Túto analýzu sme realizovali v kontexte povojnového vývoja medzinárodného práva a hlavných medzinárodnoprávných dokumentov. Predstavili sme trend tzv. obratu k vládnutiu, ktorý sa po skončení studenej vojny naplno prejavil v podpore liberálnodemokratickej paradigmy v medzinárodnom práve a v šírení presvedčenia, že správne fungujúce demokratické inštitúcie poskytujú najlepšie prostriedky dosahovania dobrého vládnutia a spravovania verejných záležitostí.

Obrat k vládnutiu neobišiel ani helsinské rokovania a nepochybne zasiahol aj príslušné časti Záverečného aktu KBSE. Avšak vzhľadom na špecifickú atmosféru, v ktorej sa tieto rokovania odohrávali, Záverečný akt reprezentuje veľmi zdržanlivý jazyk pokiaľ ide o otvorenú

podporu demokracie a demokratických hodnôt v porovnaní s dikciou Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Štatútu Rady Európy alebo Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Prehľad vtedajších regionálnych a globálnych zmluvných systémov odhaľuje nastupujúcu tendenciu otvorenej podpory demokratických hodnôt, pričom hlavný dôraz kladli na predpoklady procedurálneho charakteru: všeobecné, rovné, tajné, pravidelne sa opakujúce voľby s nediskrimináciou voličov, kandidátov alebo politických strán.³² Záverečný akt KBSE z tohto dôvodu predstavuje dobovú výnimku. Okrem toho, že v ňom absentuje explicitná požiadavka ohľadom demokratických volieb, ďalšie hodnoty, ktorých nositeľom sú štandardne liberálne a demokratické režimy, prenikli do tohto dokumentu prostredníctvom odkazov na ľudské práva a slobody, rovnosť pred zákonom a sebaurčenie. Zmena globálneho politického kontextu a postupná transformácia KBSE v prvej polovici 90. rokov do novej, nástupníckej organizácie išli ruka v ruke s redefiníciou jej inštitucionálneho poslania a recepciou noriem medzinárodného práva plne v súlade s prevládajúcou paradigmou demokratického vládnutia.

Použitá literatúra:

1. ARCHIBUGI, D. (1998): Democracy at the United Nations. In: INOBUCHI, T. – NEWMAN, E. – KEANE, J. (eds.): *The changing nature of democracy*. Tokyo: United Nations University Press, 1998, s. 244-254.
2. BOBBIO, N. (1987): *The Future of Democracy. A Defence of the Rules of the Game*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987. 184 s. ISBN 0-8166-1583-7
3. *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act* (1975). [online]. [Citované 22. 10. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>.
4. D'ASPREMONT, J. (2011): The Rise and Fall of Democracy Governance in International Law: A Reply to Susan Marks. In: *The European Journal of International Law*, 2011, roč. 22 č. 2, s. 549-570. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1093/ejil/chr024>.
5. DAFOE, A. (2011): Statistical Critiques of the Democratic Peace: Caveat Emptor. In *American Journal of Political Science*, 2011, roč. 55, č. 2, s. 247-262. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/23025049>
6. FOX, G. H. – ROTH B. R. (2000): *Democractic Governance and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 585 s. ISBN 1-520-66195-5.
7. FOX, G. H. (2003): International Law and the Entitlement to Democracy After War. In: *Global Governance*, 2003, roč. 9, č. 2, s. 179-197. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/27800474>.
8. FRANCK, T. M. (1992): The Emerging Right to Democratic Governance. In: *The American Journal of International Law*, 1992, roč. 86, č. 1, s. 46-91. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/2203138>
9. GURSOZLU, F. (2018): The Triumph of the Liberal Democratic Peace and the Dangers of Its Success. In: FIALA, A. (ed.): *The Routledge Handbook of Pacifism and Nonviolence*. New York: Routledge, 2018, s. 213-224.
10. HEINTZE, H.-J. (2004): Contradictory Principles in the Helsinki Final Act? [online]. In: *OSCE Yearbook 2004*, s. 289-299. [Citované 19. 10. 2021]. Dostupné na inernete: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/04/Heintze.pdf>.
11. HOBSON, C. (2017): Democratic Peace: Progress and Crisis. In: *Perspectives on Politics*, 2017, roč. 15, č. 3, s. 697-710.

³² Porov. FOX, G. H. – ROTH B. R. (2000): Democractic Governance and International Law, s. 69.

12. HUNTINGTON, S. P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press, 1991. 366 s. ISBN 0-8061-2346-X.
13. *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966). [online]. [Citované 20. 10. 2021]. Dostupné na internete: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>.
14. KLABBERS, J. – LUSTIG, D. – NOLLKAEMPER, A. et al. (2021): International Law and Democracy Revisited: Introduction to the Symposium. In: *The European Journal of International Law*, 2021, roč. 32, č. 1, s. 9-15. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1093/ejil/chab034>.
15. MINTZ, A. – GEVA, N. (1993): Why Don't Democracies Fight Each Other? An Experimental Study. In: *The Journal of Conflict Resolution*, 1992, roč. 37, č. 3, s. 484-503. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/174265>.
16. MOUSSEAU, M. (2013): The Democratic Peace Unraveled: It's the Economy. In: *International Studies Quarterly*, 2013, roč. 57, č. 1, s. 186-197. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/41804857>.
17. REITER, D. (2012): Democratic Peace Theory. [online]. [Citované 15. 10. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0014.xml>.
18. RICH, R. (2001): Bringing Democracy into International Law. In: *Journal of Democracy Volume*, 2001, roč. 12, č. 3, s. 20-34. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1353/jod.2001.0056>.
19. RUSSETT, B. (1993): *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton: Princeton University Press, 1993. 192 s. ISBN 0-691-03346-3.
20. *Statute of the Council of Europe* (1949). [online]. [Citované 20. 10. 2021]. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/1680306052>.
21. URBINATI, N. (2019): *Me the People: How Populism Transforms Democracy*. Cambridge: Harvard University Press, 2019. 266 s. ISBN 978-0-674-24088-9.
22. VIDMAR, J. (2013): *Democratic Statehood in International Law. The Emergence of New States in Post-Cold War Practice*. Oxford – Portland: Hart Publishing, 2013. 281 s. ISBN 978-1-84946-469-7.
23. *Všeobecná deklarácia ľudských práv* (1948). [online]. [Citované 20. 10. 2021]. Dostupné na internete: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf.
24. WOLFF, J. (2014): The Question of Self-determination in International Democracy Promotion. [online]. In: PRIF Working Paper No. 19. [Citované 23. 10. 2021]. Dostupné na inernete: https://www.files.ethz.ch/isn/184718/PRIF_WP_19.pdf.

Kontakt:

Mgr. Michael Augustín, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: michael.augustin@euba.sk

MOTÍVY A FAKTORY MIGRAČNÉHO ROZHODOVANIA V KAZACHSTANE

MOTIVES AND FACTORS FOR MIGRATION DECISION-MAKING IN KAZAKHSTAN

Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

Abstrakt: Migračné procesy v Kazašskej republike za posledné desaťročie nadobudli charakteristické znaky: rastúci trend emigrácie z krajiny prevažne mladej časti obyvateľstva s cieľom štúdia alebo práce a taktiež odliv mozgov mladých ľudí vysokoškolského alebo stredného odborného stupňa vzdelania. V dôsledku výskumu na základe teórie push a pull faktorov sme prišli k záveru, že pre migráciu mladých ľudí je hlavným motívom emigrácie možnosť sebarealizácie, kariérneho rastu a prístupu na pracovný trh vo vlastnom odbore. V časti obyvateľstva stredného veku (30 – 50 rokov) politický push faktor prevláda nad ekonomickým alebo sociálnym. Hlavným pull faktorom je zabezpečenie lepšej životnej úrovne pre rodinu a deti.

Kľúčové slová: migrácia, push faktory, pull faktory, Kazachstan

JEL: F22, I25, J11

Abstract: Migration processes in the Republic of Kazakhstan over the last decade have acquired characteristics: a growing trend of emigration from the country, the outflow of the young part of the population for study or work, and also the brain drain of young people of mostly university or secondary vocational education. As a result of research based on the theory of push and pull factors, we have come to the conclusion that the main motive for youth migration is the possibility of self-realization, career growth and access to the labor market in our own field. In part of the middle-aged population (30 – 50 years), the political push factor prevails over the economic or social one. The main pull factor is to ensure a better standard of living for the family and children.

Keywords: migration, push factors, pull factors, Kazakhstan

JEL: F22, I25, J11

Úvod

Rýchla a relatívne jednoduchá výmena informácií prostredníctvom internetu, sociálnych sietí a iných médií, nenávratne zmenila predstavu ľudí o mnohých sférach života a jej štandardoch. Rozdiel v životnej úrovni a blahobyte medzi svetovými regiónmi, jednotlivými štátmi a miestami v samotných štátoch je prudko badateľný. Na druhej strane v dôsledku všestrannej globalizácie sa mnohé procesy zjednodušili a stali dostupnejšími. Zabezpečenie bývania, práce alebo miesta štúdia, rýchlosť a cenová dostupnosť cestovania, jazykové zručnosti a mnohé ďalšie otázky, ktoré v minulosti predstavovali značné bariéry, v súčasnosti nepredstavujú skoro žiadne prekážky. Tak migrácia ľudí v súčasných reáliách nadobudla nové formy, rozmery a motívy.

V priebehu 30-ročného obdobia suverenity Kazašskej republiky po rozpade Sovietskeho zväzu, medzinárodná migrácia štátu prechádzala mnohými etapami transformácie.

Menili sa smery migrácie, jej dynamika, vytvárali sa nové formy, motívy a dôsledky migračných procesov pre krajinu.

Začiatkom 90. rokov 20. storočia, tesne po rozpade ZSSR, na postsovietskom priestranstve dominovala masová nútená a živelná migrácia obyvateľstva v kontexte vytvorenia nových nezávislých štátov s prevládajúcou národnosťou. Časť obyvateľstva, ktorá bola inej ako dominantnej národnosti, čelila mnohým sociálnym a kultúrnym rizikám.¹ Ekonomická kríza v dôsledku rozpadu centrálne plánovaného hospodárstva a prechodu na trhovú ekonomiku, bola ďalším faktorom rastu pracovnej migrácie vo vnútri krajiny a za jej hranice.

Charakteristickým znakom pre migráciu v Kazachstane v tom čase bola silná migračná vlna etnických Nemcov, ktorá v roku 1991 predstavovala 92,6 % z celkového počtu emigrantov.²

Obdobie po roku 2000 je charakteristické znížením tempa emigrácie z krajiny. Naopak, ekonomická stabilita v Kazachstane spôsobuje vytvorenie neregulovaných tokov pracovných imigrantov z iných štátov Strednej Ázie.³

V súčasnosti v Kazachstane, ako aj v iných štátoch, môžeme nájsť všetky hlavné typy migrácie: vnútroštátna a zahraničná, dočasná a trvalá, legálna (regulárna) a nelegálna (neregulárna), dobrovoľná a nútená a iné. V rámci analýzy v danom článku sa sústreďíme na legálnu, zahraničnú, dobrovoľnú migráciu v Kazachstane. Budeme skúmať, aké hlavné push a pull faktory sú aktuálne pre občanov Kazachstanu v súčasnosti. Druhou témou výskumu bude migrácia mladých ľudí v kontexte kategórie „odlivu mozgu“ z krajiny.

Dáta a metodológia

Štatistická analýza tendencie vývoja migrácie v Kazachstane a konkrétnejšie migrácie mládeže podľa stupňa a odboru vzdelania za poslednú dekádu 21. storočia bola vykonaná na základe najaktuálnejších údajov Štatistického úradu Kazachstanu (Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan). Pre lepšie pochopenie motívov a faktorov, ktoré vplyvajú na rozhodnutie občanov Kazachstanu emigrovať z krajiny, sme použili teóriu push a pull faktorov Everetta Lee, ktorú autor predstavil v svojej práci *A theory of migration* (1966). Prostredníctvom platformy MS Forms sme vytvorili dotazník, na základe ktorého sme mohli analyzovať faktory, ktoré vytláčajú občanov Kazašskej republiky z krajiny pôvodu a taktiež faktory, ktoré ich priťahujú do cieľovej krajiny migrácie. Daný dotazník vyplnilo 34 respondentov, ktorí sú pôvodom z Kazachstanu, ale v súčasnosti žijú v zahraničí. Vekovo respondenti sú prevažne stredného veku 35 – 45 rokov – 50 % a 28 – 35 rokov – 29,4 %. Pätnásť percent tvoria kazašskí migranti starší ako 45 rokov a iba 6 % mládež (menej ako 28 rokov).

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Pojem migrácia, ako uvádza Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, označuje „*pohyb osôb alebo skupín osôb v geografickom a sociálnom priestore spojený s prechodnou alebo trvalou zmenou miesta pobytu*“.⁴ Predmet výskumu ako migrácia ľudí prekračuje hranice jednej vednej disciplíny. Pre komplexný a celostný pohľad na danú problematiku je nevyhnutné brať do úvahy politické, ekonomické, sociálne, kultúrne, náboženské, bezpečnostné, environmentálne, vzdelávacie a rôzne iné faktory vplyvu.

¹ TOLEUOV, ZH. S. (2020): *Youth Migration Control in Central Asia (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan)*, ss. 33-43.

² SADOVSKAYA, E. (2016): *International Migration in Kazakhstan in the Period of Sovereign Development*, p. 17.

³ Podľa údajov Svetovej banky, tempo rastu HDP Kazachstanu v 1991 roku bolo – 11 %, a v roku 2001 dosahovalo najvyššiu hodnotu 13,5 %.

⁴ MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2021): *Základné pojmy*.

Teoretický základ pre výskum migrácie a systematizáciu jej procesov, už v roku 1885, vytvoril anglický kartograf, geograf a štatistik nemeckého pôvodu Ernst Georg Ravenstein. Jedenásť zákonov migrácie vedec predstavil vo svojom diele *The Laws of Migration*.⁵ Po uplynutí viac ako storočia, dané „zákony migrácie“ sú objektívne a aktuálne aj dnes, a môžu slúžiť ako východiskový bod pre súčasné modely výskumu.

V nadväznosti na teóriu Ravensteina, v 60. rokoch 20. storočia rokoch americký sociológ Everett Lee vypracoval ekonometrický model migrácie na základe push a pull faktorov. Autor ako jeden z prvých definoval „negatívne sily“, s ktorými sa môže stretnúť migrant: nezamestnanosť, nízky príjem, vysoké dane, chudoba, diskriminácia, etnické a náboženské problémy, vojenské konflikty, nedostatok prírodných zdrojov a tak ďalej. „Pozitívne sily“ alebo pull faktory, naopak, priťahujú migranta do určitej krajiny, ako napríklad: vysoká ekonomická úroveň krajiny, bezpečnosť, prístup na pracovný trh, väčšia miera politickej a osobnej slobody, lepšie vzdelanie a iné. Lee taktiež poukázal na to, že migrácia je selektívny proces, a uvedené push a pull faktory odlišným spôsobom vplyvajú na rozhodovanie jednotlivého človeka alebo skupinu ľudí migrovať.⁶

Teória push a pull faktorov sa tak stala predmetom výskumu mnohých autorov, ktorí ju následne aplikovali v rôznych krajinách sveta. Muhammad Iqbal a Yuherina Gusman sa vo svojom výskume zamerali na migráciu indonézskeho žien zo západnej časti ostrova Jáva – Indramayu do zahraničia. Autori prišli k záveru, že hlavným push faktorom migrácie je ekonomický faktor – keď chudoba a vysoká úroveň nezamestnanosti sú rozhodujúce pre ženy z Indramayu v prípade práce v zahraničí. Rast migrácie v danom regióne je taktiež spôsobený vnímaním žien ako majetku (kapitálu) a následnou aktívnou podporou ženskej pracovnej migrácie zo strany ich rodiny. V dôsledku migrácie sa sociálny status ženy taktiež zvyšuje, čo predstavuje ďalší push faktor.⁷

Gusharan Singh Kainth v svojej štúdii *Push and Pull Factors of Migration: A Case Study of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab*, prišiel k záveru, že pull faktory ako vyššia šanca zamestnania, vyššie mzdy, možnosť vyplatiť dlhy a lepšie životné podmienky dominujú nad push faktormi pracovných migrantov zo severozápadnej časti Indie – Pandžáb.⁸

Aplikácia teórie push a pull faktorov na príklade Mongolska, ktorú vykonali autori Zhanabazar, Kho a Jigjiddorj, poukazuje, že hlavnou príčinou migrácie obyvateľov Mongolska do Južnej Kórei je ekonomická situácia v krajine. Nezamestnanosť, nestabilná a nízka mzda, ekonomická kríza, chudoba a zlá životná úroveň sú hlavnými push faktormi migrácie.⁹

2 Odliv mozgov z Kazachstanu

Migračná tendencia Kazachstanu za posledné desaťročie nadobúda určité charakteristické znaky. Od roku 2014 môžeme pozorovať zväčšenie negatívneho salda migrácie v Kazachstane. V roku 2019 daná hodnota dosiahla necelých 33 000 obyvateľov. Ochranné opatrenia a výrazne obmedzená možnosť cestovať v dôsledku pandémie COVID-19 v 2020, znížila objem emigrantov z krajiny, ale tendencia záporného salda migrácie je aj napriek tomu zachovaná.

⁵ RAVENSTEIN, E. G. (1885): *The Laws of Migration*, s. 167-235.

⁶ ABYLKALIKOV, S. I. – VINNIK, M. B. (2012): *Ekonomičeskije teorii migracii: rabočaja sila i rinok truda*, s. 1-19.

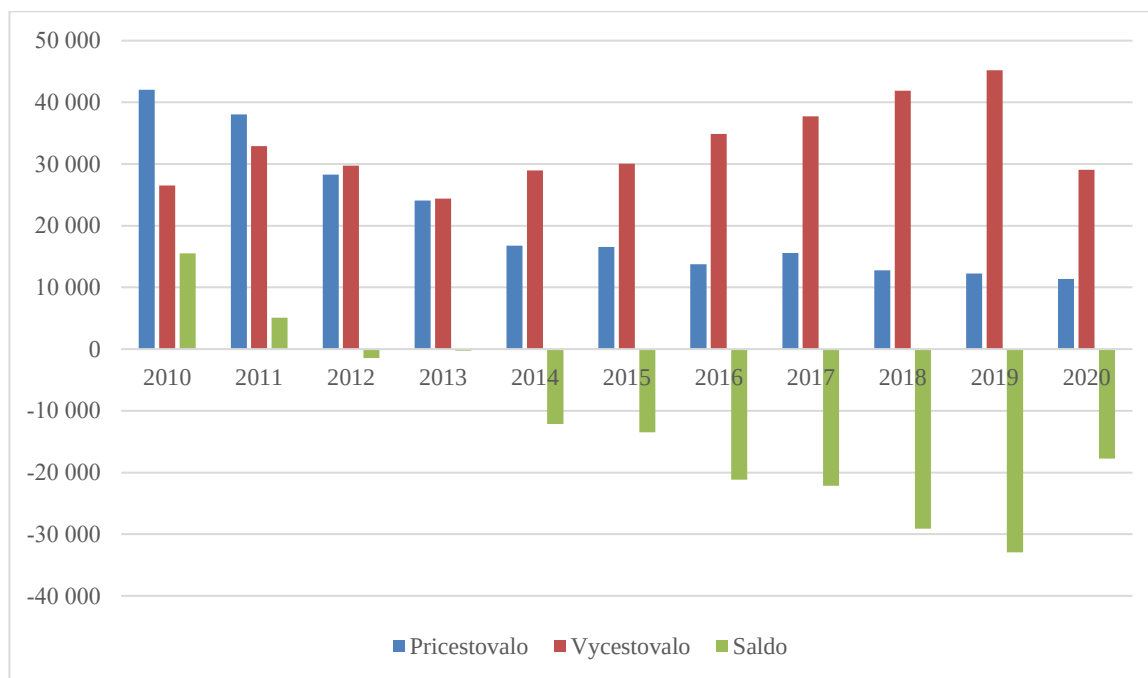
⁷ IQBAL, M. – GUSMAN, Y. (2015): *Pull and Push Factors of Indonesian Woman Migrant Workers from Indramayu (West Java) to Work Abroad*, s. 167-174.

⁸ KAINTH, G. S. (2011): *Push and Pull Factors of Migration: A Case Study of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab*, s. 1-33.

⁹ ZANABAZAR, A. – KHO, N. S. – JIGJIDDORJ, S. (2021): *The Push and Pull Factors Affecting the Migration of Mongolians to the Republic of South Korea*, s. 1-9.

Samozrejme aktuálna vlna migrácie nie je číselne porovnateľná s masovou migráciou v 90. rokoch 20. storočia, keď ročne z krajiny vycestovalo od 73 000 do viac ako 410 000 obyvateľov. Na druhej strane, považujeme za potrebné a zaujímavé pre výskum, analyzovať súčasnú tendenciu migrácie v krajine, ktorá po osemročnom období aktívneho salda migrácie opäť sa dostáva do dlhšieho obdobia prevažnej emigrácie.

Graf č. 1: Migračná tendencia Kazachstanu, 2010 – 2020

Prameň: Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan (2020)

Z kvantitatívneho hľadiska daná migračná situácia nepredstavuje demografické riziká pre štát. Prirodzený prírastok obyvateľstva je okolo 270 tisíc ročne. V percentuálnom vyjadrení na 1 000 obyvateľov prírastok obyvateľstva predstavuje 1,46 %.¹⁰

V súčasných konkurenčných podmienkach svetového hospodárstva nie len v rozvinutých ekonomikách, ale aj v rozvojových, záujem predstavuje kvalita pracovných síl štátu, jej kompetencie a pracovné skúsenosti. Následne, z nášho uhlu pohľadu, určité riziká pre udržateľný ekonomický rast Kazachstanu môže predstavovať tzv. odliv mozgov. Štatistické údaje, ktoré sme predstavili v tabuľke 1, nám znázorňujú dlhotrvajúcu tendenciu emigrácie mladej a vzdelanej časti obyvateľstva. Za posledné desaťročie pasívne saldo migrácie časti obyvateľstva starších ako 15 rokov je zaznamenané hlavne u ľudí s vysokoškolským a stredným odborným vzdelaním. Daná tendencia má taktiež rastúci trend vývoja.

Tabuľka č. 1: Saldo migrácie obyvateľstva starších ako 15 rokov podľa stupňa vzdelania

	2010	2014	2015	2017	2018	2019	2020
Vysokoškolské vzdelanie	- 2 287	- 4 761	- 5 734	- 8 554	- 10 056	- 10 541	- 6 314
Neukončené vysokoškolské vzdelanie	- 233	- 254	- 234				
Stredné odborné vzdelanie	15	- 4 667	- 4 662	- 6 227	- 7 712	- 8 237	- 4 889

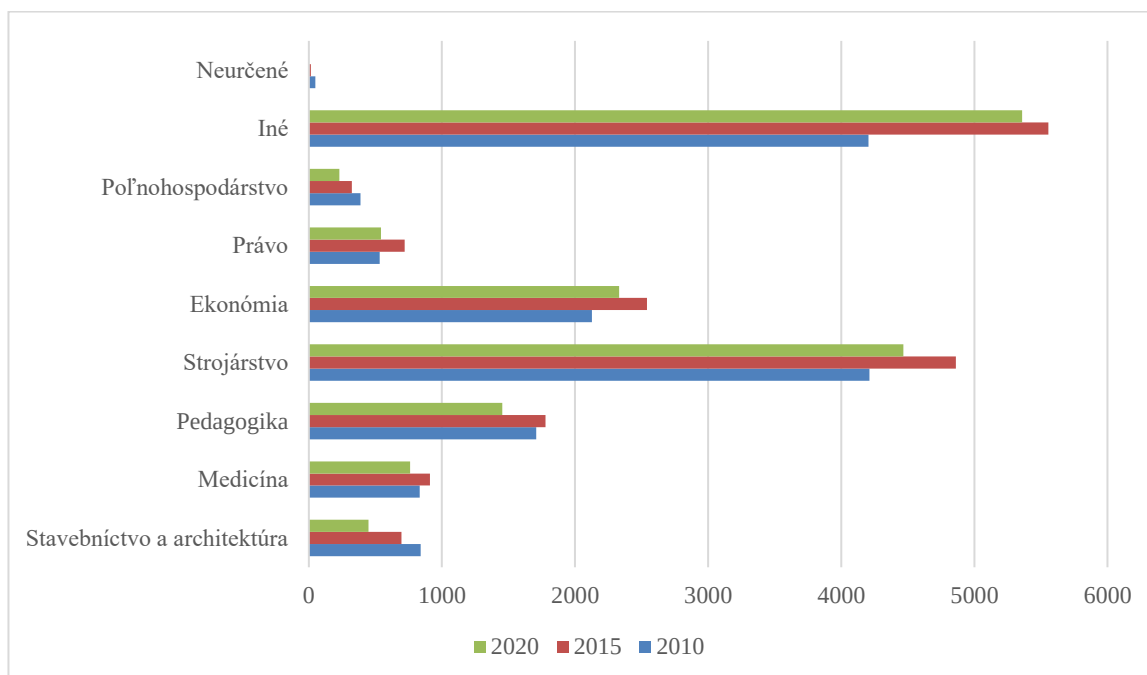
¹⁰ EVRAZIJSKAJA EKONOMIČESKAJA KOMISIJA (2021): Evrazijskij ekonomičeskij sojuz v cifrach: kratkij statističeskij sbornik.

Stredné všeobecné vzdelanie	10 152	1 274	1 544	- 784	- 633	- 2 548	- 907
Neúplne stredné vzdelanie	1 747	- 422	- 236				
Iné	- 27	19	33				

Prameň: Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan (2020)

V priereze odborov vysokoškolského vzdelania, vidíme prevládajúcu tendenciu mládežníckej emigrácie [okrem položky iné, ktorá v štatistike nie je bližšie definovaná] v oblasti strojárstva, ekonómie a pedagogickej vedy. Podobná tendencia vývoja je zachovaná od roku 2010 až po súčasnosť.

Graf č. 2: Emigrácia podľa odboru vzdelania v Kazachstane

Prameň: Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan (2020)

Minister sociálneho rozvoja RK, Darchan Kaletaev, definuje odliv mozgov ako celosvetovú tendenciu, v ktorej on nevidí žiadne nebezpečenstvo pre štát.¹¹ Podľa názoru kazašského ekonóma a politika Petra Svoika, danú migračnú situáciu možno vnímať „normálne, ak nás [Kazachstan] považujeme za perifériu v globálnej ekonomike. Ako periféria musíme zásobovať metropoly našim najlepším personálom.“ A do Kazachstanu, podľa slov autora, migruje časť obyvateľstva ešte z viac vzdialenejších regiónov od ekonomických centier.

Podľa nášho názoru, aj napriek tomu, že globalizačné procesy aktívne zasahujú do tendencií vývoja celosvetovej migrácie, odliv mladého a vzdelaného obyvateľstva predstavuje riziko pre krajinu v neudržateľnom ekonomickom raste, v narastaní nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily, nemožnosti zavádzania nových technológií a inovácii do hospodárstva, problémoch transformácie ekonomiky zo závislej na fosílnych palivách na ekonomiku so zložitým technologickým priemyslom a službami. Kvalifikovaná pracovná sila, je ten faktor, ktorý tvorí základ pre rozvoj vyspelej a konkurencieschopnej ekonomiky.

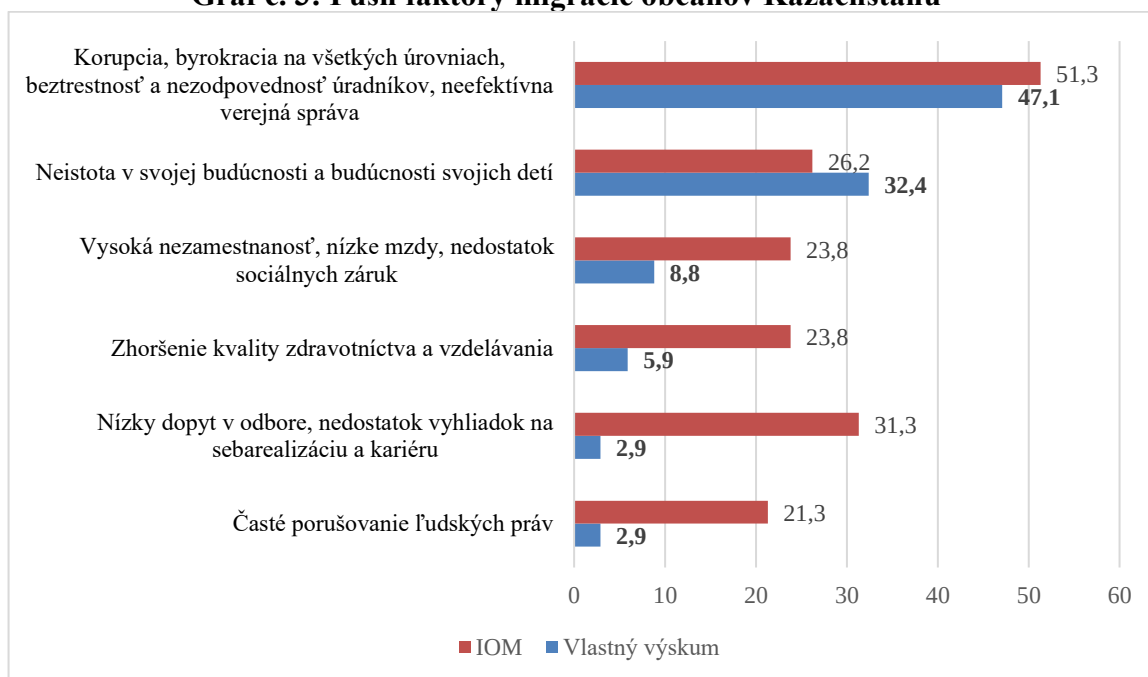
¹¹ KURSIV (2019): Glava MOR RK ob ottoke molodeži iz strani: „Utečka mozgov – eto obščemirovaja tendencija“.

3 Faktory migračného rozhodovania v Kazachstane

Rastúca migrácia v Kazašskej republike za posledné desaťročie upútava pozornosť mnohých politikov, ekonómov, sociológov, novinárov a určitú skupinu obyvateľstva. Komplexnú štúdiu o migračných procesoch mladých ľudí v regióne Strednej Ázie v roku 2019 publikovala Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) pod názvom [ktorý sme preložili z ruského jazyka]: Zahraničná migrácia mladých ľudí v štátoch Strednej Ázie: analýza rizík a minimalizácia negatívnych dôsledkov. V našej analýze push a pull faktorov migrácie obyvateľstva sme sa opierali o naformulované otázky autorov danej štúdie pre možnosť komparácie v dlhšom časovom horizonte a väčšom objeme získaných údajov.

Pre lepšie znázornenie výsledkov nášho online dotazníka v porovnaní s výsledkami vykonanými IOM, sme vytvorili nasledujúce grafy.

Graf č. 3: Push faktory migrácie občanov Kazachstanu

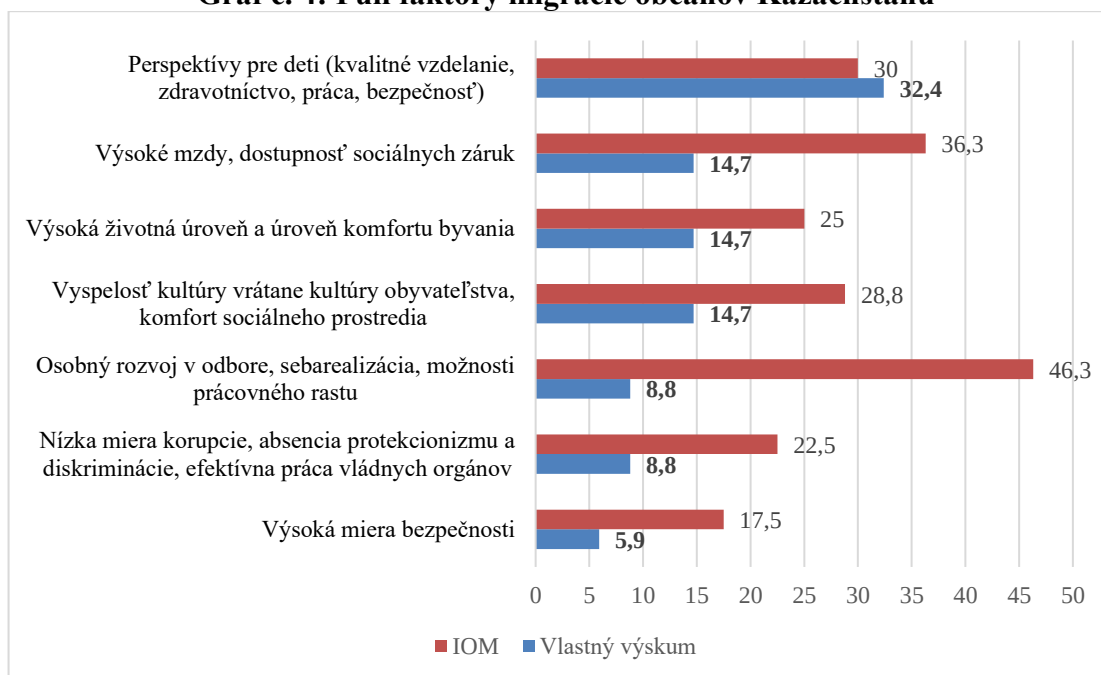
Prameň: vlastné spracovanie na základe online dotazníka (2021) a IOM (2019)

Na základe odpovedí respondentov, ktorí súhlasili vyplniť náš online dotazník, môžeme urobiť záver, že hlavný faktor, ktorý motivuje kazašské obyvateľstvo emigrovať z krajiny pôvodu, je práve politický a nie ekonomický alebo sociálny faktor. Korupcia, byrokracia a neefektívna práca vládnych predstaviteľov presvedčila skoro polovicu (47,1 %) našich respondentov emigrovať do zahraničia. Daný politický faktor bol taktiež na prvom mieste medzi push faktormi vo výskume Medzinárodnej organizácie pre migráciu. Pocit neistoty vo vlastnú budúcnosť a budúcnosť svojich detí je druhý najvýznamnejší push faktor podľa našej analýzy, ktorý hodnotí celkovú situáciu v krajine, v politickom alebo ekonomickom smere. Tento faktor, ako dôvod emigrácie uviedlo 32,4 % respondentov. Ekonomický faktor ako vysoká nezamestnanosť a nízke mzdy, sociálny faktor ako nedostatočná úroveň zdravotníctva a vzdelávania, a bezpečnostný faktor ako porušovanie ľudských práv predstavujú dôležité faktory pre opustenie krajiny pôvodu pre menej ako 10 % respondentov.

Odborníci IOM vo výsledku svojej analýzy taktiež poukazujú na prevahu politických a ekonomicko-sociálnych push faktorov emigrácie. Určitý rozdiel, na ktorý môžeme poukázať medzi dvoma výsledkami výskumu, je väčší podiel respondentov IOM, pre ktorých slabé možnosti sebarealizácie v odbore a vybudovania kariéry predstavujú veľmi silný push faktor. Vysvetlením danej tendencie môže byť vek respondentov. Štúdia IOM sa orientovala na mladé

obyvateľstvo Kazachstanu, ktoré má silné vízie svojej kariéry a profesionálne plány. V našom výskume prevládali ľudia stredného veku 35 – 45 rokov – 50 % a 28 – 35 rokov – 29,4 %. Pätnásť percent tvorili respondenti starší ako 45 rokov a iba 6 % – mládež (menej ako 28 rokov).

Graf č. 4: Pull faktory migrácie občanov Kazachstanu

Prameň: vlastné spracovanie na základe online dotazníka (2021) a IOM (2019)

Hlavným faktorom, ktorý priťahuje občanov Kazachstanu do určitej cieľovej krajiny, podľa nášho výskumu, je perspektíva pre ich deti, ich sociálna a ekonomická bezpečnosť. Respondenti IOM na prvé miesto uviedli: vlastnú sebarealizáciu, vývoj vo vybranom odbore a profesionálny rast. Okolo 15 % respondentov na otázku: *aké sú Vaše hlavné ciele pobytu v zahraničí* odpovedali: vysoká životná úroveň, vysoké mzdy a dostupnosť sociálnych záruk, a taktiež kultúrny faktor – vyspelosť kultúry spoločnosti cieľovej krajiny.

Súčasťou nášho výskumu bol taktiež výskum príčin, ktoré brzdia občanov Kazachstanu od návratu do svojej krajiny pôvodu. Nepotizmus, korupcia a nerovnaké možnosti realizácie nazvali 24 % respondentov. Ten istý podiel, 24 %, nazvali ako dôvod nedodržiavanie zákonov, občianskych slobôd a práv. Na treťom mieste bol ekonomický faktor – zhoršujúca sa ekonomická situácia v krajine.

Záver

Migračné procesy v Kazachstane majú dlhoročnú históriu vývoja a charakteristické znaky pre každé obdobie. Náš výskum migrácie za posledné desaťročie poukazuje na nasledujúce typické črty: rastúci trend emigrácie z krajiny, odtok mladej časti obyvateľstva s cieľom štúdia alebo práce a taktiež odliv mozgov mladých ľudí prevažne vysokoškolského alebo stredného odborného stupňa vzdelania.

Hlavnou príčinou alebo push faktorom emigrácie mladých ľudí je nedostatočná možnosť sebarealizácie, získania kvalitného a dostupného vzdelania, kariérneho rastu, primeranej úrovni mzdy a rovnosti v prístupe na pracovný trh. Náš výskum, ktorý je založený na odpovediach respondentov stredného a staršieho veku, ktorí opustili krajinu pôvodu a v súčasnosti žijú v zahraničí, poukazuje na hlavný push faktor, týkajúci sa politickej sféry krajiny. Korupcia a neefektívne riadenie štátu, nemennosť vlády a silná byrokracia sa nachádzajú na prvom mieste v 47 % našich respondentov, ako motív opustenia krajiny pôvodu.

Daná kategória migrantov v cieľovej krajine hľadá lepšie možnosti štúdia, práce, sociálnej istoty a bezpečnosti pre svoje deti.

Ľudský kapitál považujeme za jeden z najdôležitejších zdrojov prosperujúcej ekonomiky. Konkurencieschopnosť štátu je v mnohom založená na objeme vzdelaného a práceschopného obyvateľstva. Proces migrácie taktiež považujeme za selektívny proces, ktorý motivuje časť obyvateľstva opustiť krajinu svojho pôvodu a hľadať lepšie životné podmienky v cieľovej krajine. Ale selekcia v dôsledku migrácie sa taktiež týka každého štátu, ktorý sa môže nachádzať v centre alebo na periférii celosvetového hospodárstva. Teória push a pull faktorov môže slúžiť ako vhodný nástroj na lepšie nastavenie transformačných procesov v jednotlivej krajine a zabezpečenie konkurencieschopnosti nie len na medzinárodnej scéne ale aj vo vnútri štátu.

References:

1. AGENCY FOR STRATEGIC PLANNING AND REFORMS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (2020): Demographic statistics. [online]. [Cit. 17. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://stat.gov.kz/official/industry>.
2. ABYLKALIKOV, S. I. – VINNIK, M. B. (2012): Ekonomičeskije teorii migracii: rabočaja sila i rinok truda. In: *Biznes. Obščestvo. Vlast'*, 2012, č. 12, s. 1-19.
3. EVRAZIJSKAJA EKONOMIČESKAJA KOMISSIJA (2021): Evrazijskij ekonomičeskij sojuz v cifrach: kratkij statističeskij sbornik. [online]. [Cit. 24. 10. 2021.] Dostupné na internete: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/Brief_Statistics_Yearbook_2021.pdf.
4. IQBAL, M. – GUSMAN, Y. (2015): Pull and Push Factors of Indonesian Woman Migrant Workers from Indramayu (West Java) to Work Abroad. In: *Mediterranean Journal of Social Sciensec*, 2015, roč. 6, č. 5 S5, s. 167-174.
5. IOM (2019): Vnešnaja molodežnaja migracija v stranach Central'noj Aziji: analiz riskov i minimalizacija negativnich posledstvij. [online]. [Cit. 26. 10. 2021.] Dostupné na internete: https://publications.iom.int/system/files/pdf/external_youth_migration_ru.pdf
6. KAINTH, G. S. (2011): *Push and Pull Factors of Migration: A Case Study of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab*. MPRA Paper č. 3006, 2011, s. 1-33.
7. KURSIV (2019): Glava MOR RK ob ottoke molodeži iz strani: „Utečka mozgov – eto obščemirovaja tendencija“. [online]. [Cit. 29. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-02/glava-mor-rk-ob-ottoke-molodezhi-iz-strany-utechka-mozgov-eto>.
8. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2021): Základné pojmy. [online]. [Cit. 29. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/zakladne-pojmy/>.
9. RAVENSTEIN, E. G. (1885): The Laws of Migration. In: *Journal of the Statistical Society of London*, 1885, roč. 48, č. 2, s. 167–235.
10. SADOVSKAYA, E. (2016): International Migration in Kazakhstan in the Period of Sovereign Development. In: *Kazakhstan Spektr*, 2016, roč. 1, č. 75, s. 17.
11. TOLEUOV, ZH. S. (2020): Younht Migration Control in Central Asia (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Tajikistan). In: *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serii: Politicheskie, sotsiologičeskie i ekonomičeskie nauki*, 2020, roč. 5, č. 1, s. 33-43.
12. ZANABAZAR, A. – KHO, N. S. – JIGJIDDORJ, S. (2021): The Push and Pull Factors Affecting the Migration of Mongolians to the Republic of South Korea. In: *SHS Web Conferences 90, ECCW 2020*, s. 1-9.

Kontakt:**Ing. Andrianna Baleha**

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

BREXIT IN TERMS OF EXTERNAL MACROECONOMIC IMBALANCES

Pavla Bednářová^a – Vladimíra Hovorková Valentová^b

^a Faculty of Economics, Technical University of Liberec, Voroněžská 13, 460 01 Liberec, Czech Republic, e-mail: pavla.bednarova@tul.cz.

^b Faculty of Economics, Technical University of Liberec, Voroněžská 13, 460 01 Liberec, Czech Republic, e-mail: vladimira.valentova@tul.cz

Abstract: The aim of the article was to evaluate the synchronization of the external macroeconomic imbalances in the United Kingdom with the EU countries before its withdrawal from the EU. The cluster analysis and five indicators of external macroeconomic imbalances were used for the evaluation. Only in 2007 did the United Kingdom show a relatively high degree of synchronization. In 2010, 2014 and 2017, the United Kingdom was always evaluated as a separate cluster, when it could not be put together with any other EU country based on the values of the indicators, and therefore no mutual similarity was found. The results prove a different development of the indicators in the United Kingdom in the long term in comparison with their development in other EU member states.

Keywords: Brexit, European Union, External Macroeconomic Imbalances, Macroeconomic Imbalances Procedures

JEL: F02, F41, O11

Introduction and literature review

In the referendum on June 23, 2016, the citizens of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (hereinafter referred to as the United Kingdom) have chosen to leave the European Union. The referendum resulted in 51.9 % of voters voting to leave the EU, compared to 48.1 % of voters voting to remain in the EU.¹ Subsequently, the exit from the EU was also approved by the United Kingdom Parliament (House of Commons, 2016). Sixty years after the Treaties of Rome were signed, for the first time in its history, a member country has asked to withdraw from the European Union. The United Kingdom's exit from the European Union - Brexit is one of the most important events in modern British history and the history of European integration. The time course is shown in Diagram 1.

Diagram 1: Brexit timeline

Source: WIZZLO. (2021): Brexit-timeline

The referendum was preceded by intensive negotiations on an agreement that would strengthen Britain's special position within the EU and ended with the submission of Draft

¹ HOUSE OF COMMONS (2016): Analysis of the EU Referendum results 2016.

Decision of the Heads of State or Government, meeting within the European Council, concerning a New Settlement for the United Kingdom within the European Union in February 2016.² The referendum itself as well as the subsequent negotiations demonstrated the long-standing complexity of relations between the United Kingdom and the European Union arising from historical events, geopolitical context and the specific position of the United Kingdom in the EU.³ The United Kingdom joined the European Communities in January 1973 and was therefore not a founding country. The establishment of the European Communities, the formation of institutions, the setting of budgetary rules, common and coordinated policies (including the common agricultural policy⁴) took place without British participation and influence. The United Kingdom joined the European Communities from a “take it or leave it” position, which also meant adopting unfavourable rules and policies that ignored the interests of the island kingdom.⁵ The originally dissimilar interests, increasing Euroscepticism⁶ and populism⁷ and in time significantly different and confrontation attitudes and opinions of British politicians⁸ led to the fact that since 1990 more than 60 % of the UK citizens identified themselves only as the “British”, and not also as the “European”.⁹

The main arguments of the opponents of the UK's EU membership were: the growing threat of a federalist Europe; the democratic deficit of the European institutions; disproportionately high contributions to the common budget; a departure from the original goal of the EU, as an economic institution ensuring the liberalization of international trade to a political institution affecting almost all areas of its citizens' lives, and the argument that the EU does not adequately address uncontrolled migration on its territory.¹⁰ On the other hand, until its withdrawal in 2020, the United Kingdom had the most exceptions of all EU Member States.¹¹ When approving the Maastricht Treaty in 1993 and the Lisbon Treaty in 2008, the United Kingdom negotiated exceptions – opt-outs from the Schengen area, monetary union, and partial opt-outs from legislation in the areas of justice or social policy.

In public discussions and professional publications, relatively little space has been devoted to the economic causes of Brexit. According to Nickell a Saleheen,¹² Romei,¹³ Kibasi¹⁴ the basic economic causes include mainly long-term problems such as low domestic and foreign investments, the negative effects of immigration on the average employment rate and wages, a sharp trade deficit and rising indebtedness, differences between households and deep structural and regional economic imbalances. In terms of the synchronization of the development of the economies of the EU countries, the studies focused mainly on the synchronization of economic

² EUROPEAN COUNCIL (2016): European Council meeting (18 and 19 February 2016) – Conclusions.

³ SOMAI, M. – BIEDERMANN, Z. (2016): Brexit: Reasons and challenges, p. 142.

⁴ MATTHEWS, A. (2016): The Potential Implications of a Brexit for Future EU Agri-food Policies, p. 19.

⁵ GEDDES, A. (2004): The European Union and British Politics, p. 68.

⁶ HARMSSEN, R. – SPIERING, M. (2004): Euroscepticism: party politics, national identity and European integration.

⁷ CZECH, S. – KRAKOWIAK-DRZEWIECKA, M. (2019): The rationale of Brexit and the theories of European integration, p. 596.

⁸ HEATH, O. – GOODWIN, M. J. (2017): The 2017 General Election, Brexit and the Return to Two-Party Politics: An Aggregate-Level Analysis of the Result, p. 356.

⁹ SCHIMMELFENNIG, F. (2018): Brexit: differentiated disintegration in the European Union, p. 7.

¹⁰ ADAM, R. G. (2020): Brexit: Causes and Consequences, pp. 37-39.

¹¹ SOMAI, M. – BIEDERMANN, Z. (2016): Brexit: Reasons and challenges, p. 141.

¹² NICKELL, S. – SALEHEEN, J. (2015): The Impact of Immigration on Occupational Wages: Evidence from Britain.

¹³ ROMEI, V. (2016): The economic factors behind the vote for Brexit.

¹⁴ KIBASI, T. (2017): Brexiters and Remainers both fail to grasp the challenges facing Britain.

cycles between the EU countries, as write e.g. Degiannakis, Duffy and Filis,¹⁵ Sella, Vivaldo, Groth and Ghil,¹⁶ Bandrés, Gadea-Rivas and Gómez-Loscos¹⁷ or Beck.¹⁸

The article is a contribution to the discussion on the economic causes of Brexit aimed at assessing the synchronization of economic development in the United Kingdom and the EU countries. The aim of the article is to identify, through the cluster analysis and indicators of external macroeconomic imbalances, the rate and development of synchronization of the economy of the United Kingdom and the EU countries in the years 2007-2017. The indicators follow the most significant manifestations of external macroeconomic imbalances and loss of competitiveness in individual European economies,¹⁹ manifested mainly in connection with the course of economic crises.²⁰

1 Methodology and Data

The cluster analysis was used to the space analysis of external macroeconomic imbalances development in the EU countries. The cluster analysis is the state method therefore it was carried out in four years of the followed period to be able to portray the development tendencies – the crucial moments were the years 2007, 2010, 2014 and 2017. The principal of the cluster analysis method is the classification of objects (the EU countries in our case) into groups (clusters) in such a way so that objects belonging to the same group were very similar from the point of view of monitored variables and objects belonging to different groups were very different. During the agglomeration each object is represented by a group of various variables which describe features of the objects, as writes e. g. Řezanková, Húsek, Snášel.²¹ In our work the indicators of external imbalances (which are defined in Alert Mechanism Report 2017 and others) are such variables. After selection of variables, which are the inputs for the cluster analysis, it is necessary to determine the way of assessment of distance or similarity of objects. As we work just with numeric variables, we selected the squared Euclidean distance metric:²²

$$D_N(i, i') = \sqrt{\sum_{j=1}^p d_j^2(i; i') / s^2(x_j)} \quad (1)$$

where $d_j(i; i') = x_{ij} - x_{i'j}$, $j = 1, 2, \dots, p$,
 $s^2(x_j)$ is a sample variance of the j -th variable.

Its advantage is, the variables can be expressed in various measure units but it has also one disadvantage – the variables have to be uncorrelated. The t-test was carried out for each pair of the variables (external imbalances indicators) and it was discovered if the variables are

¹⁵ DEGIANNAKIS, S. – DUFFY, D. – FILIS, G. (2014): Business Cycle Synchronization in EU: A Time-Varying Approach.

¹⁶ SELLA, L. – VIVALDO, G. – GROTH, A. – GHIL, M. (2016): Economic Cycles and Their Synchronization: A Comparison of Cyclic Modes in Three European Countries.

¹⁷ BANDRÉS, E. – GADEA-RIVAS, M. D. – GÓMEZ-LOSCOS, A. (2017): Regional Business Cycles across Europe.

¹⁸ BECK, K. (2019): What drives business cycle synchronization? BMA results from the European Union.

¹⁹ BEDNÁŘOVÁ, P. – HOVORKOVÁ VALENTOVÁ, V. (2016): The development of macroeconomic imbalances in European countries in the process of integration, p. 50.

²⁰ BEDNÁŘOVÁ, P. – HOVORKOVÁ VALENTOVÁ, V. (2017): The Development of External Macroeconomic Imbalances in the EU Countries, p. 32.

²¹ ŘEZANKOVÁ, H. – HÚSEK, D. – SNÁŠEL, V. (2009): Shluková analýza dat.

²² HEBÁK, P. – HUSTOPECKÝ, J. – JAROŠOVÁ, E. – PECÁKOVÁ, I. (2004): Vícerozměrné statistické metody, p. 41.

correlated on the 5 % level of significance. The correlation coefficient, which measures the strength of correlation between a pair of variables can be calculated according to Pacáková:²³

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{s_x \cdot s_y} \quad (2)$$

The null hypothesis of t-test says that the variables are uncorrelated. The hypothesis H1 is usually formulated as two tailed. It means it asserts that the variables are correlated. In this test the test statistic t is used. It has the Student's t distribution with $v=n-2$ degrees of freedom when the null hypothesis is valid. The t test statistics can be calculated as Pacáková:²⁴

$$t = \frac{r_{xy}}{\sqrt{1-r_{xy}^2}} \cdot \sqrt{n-2} \quad (3)$$

The null hypothesis is rejected if the absolute value of the t test statistics is greater than the value of quantile $t_{(1-\alpha/2)}(n-2)$. The variables which are correlated, has to be excluded from the analysis. The method of furthest neighbour was used for agglomeration of objects. It is one of the methods of hierarchical clustering. The principle of this method is finding of maximum distance of objects. The output can be portrayed with the help of a special chart which is called dendrogram. It belongs among tree diagrams. Next problem, which has to be solved is possible occurrence of outliers. It means such objects which are significantly far from other objects from the point of view of the followed variables. If outliers are leaved in the analysis, they could cause a significant bias of results. The detection of outliers – objects is described in detail in Vintrová, Vintr, Řezanková a Úradníček.²⁵

For the assessment the synchronization of economic development in the EU countries, external macroeconomic imbalances indicators within the Macroeconomic Imbalances Procedure (MIP) are used. The Macroeconomic Imbalances Procedure belongs to systemic anti-crisis measures which run in compliance with the so called European Semester.²⁶ External macroeconomic imbalances are monitored through five indicators, which are: Three-Year Backward Moving Average of the Current Account Balance as a percent of GDP (MIE_CA), Net International Investment Position as a percent of GDP (MIE_NIIP), Percentage Change over Three Years of the Real Effective Exchange Rate deflated by HISC relative to a set of 42 industrial countries (MIE_REER), Percentage Change of Export Market Shares over five years (MIE_EXP) and Percentage Change over Three years of Unit Labour Nominal Costs (MIE_ULC). Individual indicators are assigned thresholds, and when these are exceeded, imbalances are detected. The data were taken from Alert Mechanism Report²⁷ and Eurostat.²⁸

2 Results and discussion

2.1 External macroeconomic imbalances indicators in 2007

For the analysis of external macroeconomic imbalances indicators in 2007, only two variables remained, which were uncorrelated at the 5 % significance level, namely MIE_NIIP and MIE_ULC. At the 5 % significance level it was at the same time demonstrated that two variables were outlier and thus they were excluded from the analysis. They were Latvia

²³ PACÁKOVÁ, V. a kol. (2009): Štatistické metódy pre ekonómov, p. 219.

²⁴ PACÁKOVÁ, V. a kol. (2009): Štatistické metódy pre ekonómov, p. 225.

²⁵ VINTROVÁ, V. – VINTR, T. – ŘEZANKOVÁ, H. – ÚRADNÍČEK, V. (2014): Porovnání vybraných algoritmů pro hodnocení odlehlosti vícerozměrných pozorování.

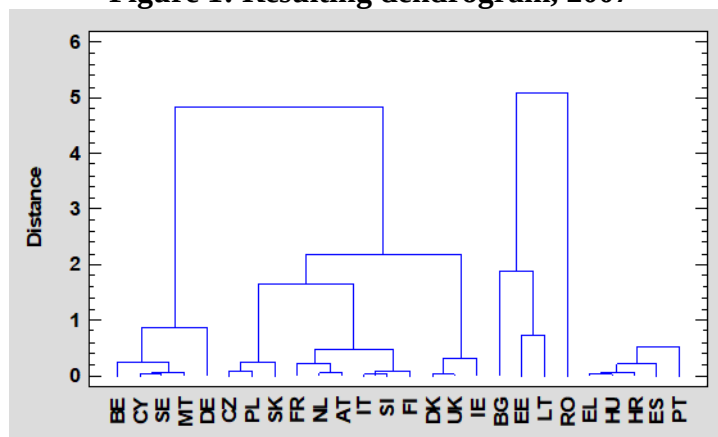
²⁶ EC. (2012): Scoreboard for the surveillance of macroeconomic imbalances: technical explanations on the scoreboard, pp. 6 – 14.

²⁷ AMR (2012, 2016, 2019): Alert Mechanism Report.

²⁸ EUROSTAT (2021): National Account.

($F=7.535$ and $P\text{-Value}=0.0026$) and Luxembourg ($F=3.005$, $P\text{-Value}=0.0263$). Latvia has experienced a strong outflow of labour, which has contributed to a shortage of skilled workers and wage pressures. The percentage change over three years of unit labour nominal costs (MIE_ULC) increased by 69.3 % and the year-on-year increase was 26.8 %, which was a completely unprecedented development in comparison with other European countries. Luxembourg was among the six European countries that did not lose their net international investment position in % of GDP (MIE_NIIP) and the value of + 105 % significantly deviated from the development in other European countries. The resulting dendrogram with three clusters is shown in Figure 1.

Figure 1: Resulting dendrogram, 2007

Source: authors' own data

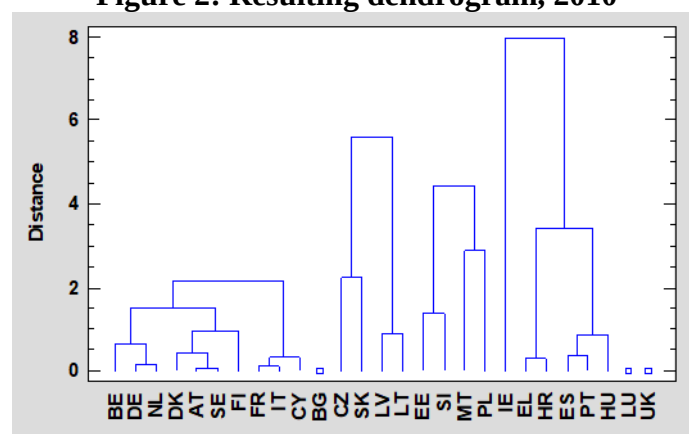
Based on the performed cluster analysis, only three clusters with a very short distance of just over 5 were detected, which indicates a high similarity in the development of the indicators of external macroeconomic imbalances for the countries in the individual clusters. In the first cluster, a total of 17 countries were joined together, which were generally characterized by a low level of external macroeconomic imbalances. Belgium, Cyprus, Sweden, Malta and Germany did not show any indicator values exceeding the set thresholds. The percentage change over three years of the real effective exchange rate deflated by HISC relative to a set of 42 industrial countries (MIE_REER) very slightly exceeded the threshold (+ 11 %) for the Czech Republic, Poland and Slovakia. The cluster also includes a group of countries consisting of France, the Netherlands, Austria, Italy, Slovenia and Finland, i.e. countries that have slightly lost their shares on export markets (MIE_EXP). For the same reason, Denmark, the United Kingdom and Ireland were put into the cluster. The second cluster was formed by Bulgaria, Estonia, Lithuania and Romania, where, as in Latvia, the threshold for the percentage change over three years of unit labour nominal costs (MIE_ULC) was significantly exceeded, primarily due to a strong outflow of labour from these countries. Greece, Hungary, Croatia, Spain and Portugal recorded similar values of the net international investment position indicator in % of GDP (MIE_NIIP = -88.94), which proved the unfavourable condition of these countries' net financial positions vis-à-vis non-residents. In 2007, the United Kingdom demonstrated a high degree of synchronization of external macroeconomic imbalances with EU countries.

2.2 External macroeconomic imbalances indicators in 2010

In 2010, in the context of the ongoing economic crisis in European countries, external macroeconomic imbalances developed specifically in the four countries surveyed on suspicion that the observations were outlier, namely the United Kingdom, due to the fact that threshold for the percentage change over three years of the real effective exchange rate deflated by HISC relative to a set of 41 industrial countries (MIE_REER= -20.4) was significantly exceeded.

Another country was Luxembourg, which also in 2010 significantly exceeded the threshold for the net international investment position indicator in % of GDP (MIE_NIIP = 153.6). The indicator of the percentage change over three years of unit labour nominal costs in % was the cause why Bulgaria (MIE_ULC = 32.7) and Romania (MIE_ULC = 29.5) were examined. Romania was in the end the only country excluded from the analysis. The other three countries were defined as separate clusters using mutually uncorrelated variables MIE_NIIP, MIE_REER, MIE_EXP and MIE_ULC. The resulting dendrogram in Figure 2 shows the optimal number of seven clusters.

Figure 2: Resulting dendrogram, 2010

Source: authors' own data

In 2010, there was a significant increase in the heterogeneity of the development of external macroeconomic imbalances in the EU countries in connection with the emergence and course of the economic crisis, which reflects the detection of four clusters and three separate clusters. The most numerous first cluster consists of Belgium put together with Germany and the Netherlands, and with Denmark, Austria and Sweden, followed by a very similarly reacting Finland and finally France, Italy and Cyprus. In all these countries, it was possible to detect a potentially significant structural loss of cost and non-price competitiveness in the world economy when the thresholds of the indicator (MIE_EXP) of changes in shares on the world exports of goods and services were exceeded.²⁹ In Bulgaria, the crisis has led to a sharp change in reported current account deficits and a significant increase in unit labour costs (MIE_ULC). The second cluster consists of the Czech Republic and Slovakia, together with Lithuania and Latvia, which experienced a loss of price competitiveness, which manifested itself by exceeding the real effective exchange rate threshold (MIE_REER) and was mainly due to strong nominal appreciation associated with high productivity growth and growing exports. In the third cluster Estonia, Slovenia, Poland and also Malta were put together. These countries showed imbalances in the net external position in % of GDP (MIE_NIIP) and in the change (over three years) of unit labour nominal costs in % (MIE_ULC). The distance of Ireland's connection with the countries in the next cluster corresponds to the very specific course of the crisis in Ireland, which faced a banking crisis in which the country drew money from the EU's rescue mechanisms. In terms of external macroeconomic imbalances, Ireland showed an imbalance in four indicators. Greece and Portugal have been subject to increased supervision under the Remedial Programs due to significant external macroeconomic imbalances. Croatia was not a member of the EU. Spain and Hungary showed significant imbalances in the net international investment position (MIE_NIIP), as a result of current account deficits recorded in the years before the crisis. In the case of Luxembourg, the threshold of the three-year backward moving

²⁹ AMR (2012): Alert Mechanism Report, p. 9.

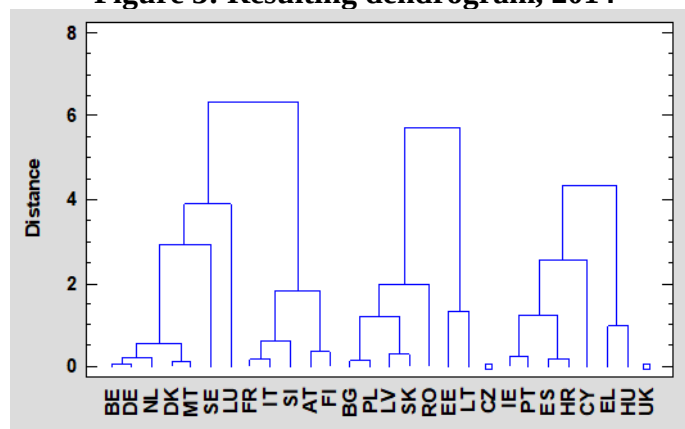
average of the current account balance in percent of GDP (MIE_CA) was exceeded, due to an increase in the share of exports of services.

A separate cluster belongs to the United Kingdom, which showed a negative percentage change of export market shares over five years (MIE_EXP = -24.3), which occurred despite a significant depreciation of the real effective exchange rate in previous years (MIE_REER = -20.4). At the same time, the United Kingdom demonstrated a current account deficit, although below an indicative threshold. The UK's export performance was also slower than in other EU countries.

2.3 External macroeconomic imbalances indicators in 2014

In 2014, three uncorrelated indicators were used for the purposes of cluster analysis, namely: MIE_NIIP, MIE_REER and MI_EXP. Due to the suspicion that the UK ($F = 2.958$, $P\text{-Value} = 0.052$) and the Czech Republic ($F = 2.235$, $P\text{-Value} = 0.109$) were outlier variables, these two countries were tested, when in the case of both the countries on the significance level of 5 % the hypothesis was not rejected that the countries are not outlier variables and therefore both entered the analysis. The following Figure 3 shows the resulting dendrogram.

Figure 3: Resulting dendrogram, 2014

Source: authors' own data

As a result of the economic recovery and the effects of economic and anti-crisis measures, the synchronization of the development of external macroeconomic imbalances has increased in European countries. The dendrogram shows a significantly higher similarity of indicator values in the examined countries and only three clusters of countries and two separate countries were detected. The largest group consists of Belgium, Germany, the Netherlands, Denmark, Malta, Sweden and Luxembourg, followed by France, Italy, Slovenia, Austria and Finland, European countries with current account surpluses. Their Net International Investment Position (MIE_NIIP) was very high and it continued to grow fast. The indicator of losses of export market shares in % (MIE_EXP) improved and the countries had stable development of the percentage change of unit labour nominal costs (MIE_ULC). In another cluster Bulgaria, Poland, Latvia, Slovakia, Romania and more distant Estonia and Lithuania were put together, the net external position (MIE_CA) of which continued to improve. The cost competitiveness of the countries was affected by the increase in nominal unit labour costs (MIE_ULC), when the indicator exceeded the threshold in Estonia, Latvia and Bulgaria.³⁰ In the case of the Czech Republic, the value of the percentage change over three years of the real effective exchange rate deflated by HISC relative to a set of 42 industrial countries in % (MIE_REER) reflected a 10% depreciation of the Czech koruna, reflecting the introduction of a minimum exchange rate

³⁰ AMR (2016): Alert Mechanism Report, p. 46.

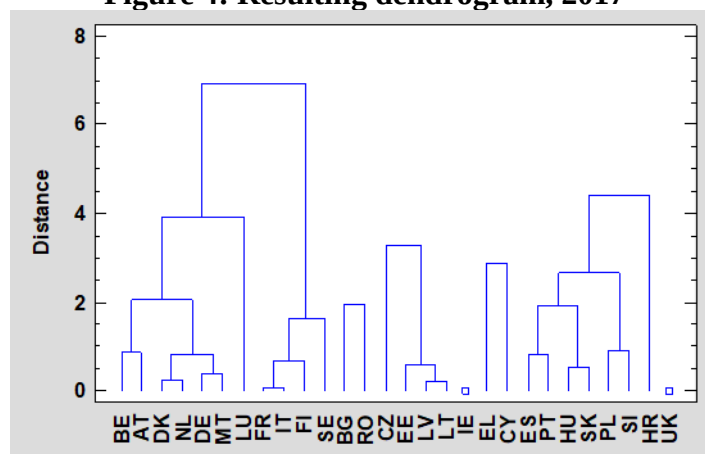
against the Euro. The current account balance reached a surplus and the net international investment position (MIE_NIIP) gradually declined. Competitiveness was stable due to moderate growth in unit labour costs.³¹ In the last cluster Ireland, Portugal, Spain, Croatia, Cyprus, Greece and Hungary were joined together, where the drastic correction of current accounts continued. The net international investment position (MIE_NIIP = -59.8) was significantly negative. The Accumulated Losses of Export Market Shares (MIE_EXP) decreased in these countries and the improved export performance was partly caused by recovered cost competitiveness which was apparent from the data on the negative growth of nominal unit labour costs and real exchange rate weakening.

The United Kingdom demonstrated a 10.2% value in the percentage change over three years of the real effective exchange rate deflated by HISC relative to a set of 42 industrial countries in % (MIE_REER), which was the result of the real appreciation of the British pound against the Euro. The current account deficit continued to increase and the threshold of the three-year backward moving average of the current account balance in percent of GDP (MIE_CA) was exceeded. In 2014, this happened in only two "deficit" EU countries. The negative net international investment position (MIE_NIIP) deteriorated relatively quickly over time and the cumulative losses in export market shares in % (MIE_EXP) decreased but still remained above the threshold. Growth in unit labour costs was modest and stable.

2.4 External macroeconomic imbalances indicators in 2017

The cluster analysis in 2017 was performed using four indicators of external macroeconomic imbalances after excluding the correlated variable MIE_CA. Due to the suspicion that the Greece (F = 1.857, P-Value = 0.1509) and the Romania (F = 1.726, P-Value = 0.1772) were outlier variables, these two countries were tested, when in the case of both the countries on the significance level of 5 % the hypothesis was not rejected that the countries are not outlier variables and therefore all surveyed countries entered the analysis. The resulting dendrogram with five clusters and two separate countries is shown in Figure 4.

Figure 4: Resulting dendrogram, 2017

Source: authors' own data

In 2017, European countries showed nominal GDP growth, which had a positive effect on the correction of external macroeconomic imbalances, in particular the reduction of current account deficits. In the first cluster, France was put together with Italy and Sweden, where a stable development of external macroeconomic indicators and competitiveness was observed. Denmark, the Netherlands, Germany, Malta, Belgium and Austria, i.e. countries with high

³¹ AMR (2016): Alert Mechanism Report, p. 25.

positive values of the three-year backward moving average of the current account balance in percent of GDP (MIE_CA) and net international investment position (MIE_NIIP), were added with a relatively higher distance of 6.9.). The development of other cost competitiveness indicators was stable. Another cluster was formed by Bulgaria and Romania, which were characterized by exceeding the threshold of the net international investment position indicator (MIE_NIIP), increase in export shares and increase in nominal unit labour costs in% (MIE_ULC). In the next cluster, Lithuania, Latvia and Estonia are very closely connected, together with the Czech Republic, i.e. countries with balanced current accounts, a highly negative net international investment position (MIE_NIIP) and relatively rapid growth in nominal unit labour costs in % (MIE_ULC). A separate cluster is Ireland, which demonstrated a highly negative net international investment position (MIE_NIIP = -149), largely due to the activities of multinational companies. Ireland had long faced significant external volatility.³² In another cluster, Greece and Cyprus showed a highly negative value of the net international investment position (MIE_NIIP = -132). In the other indicators there was only a minimal decline in values. In the next cluster, Spain, Portugal, Hungary, Slovakia, Poland, Slovenia and Croatia were put together. These countries reported a negative value of the net international investment position (MIE_NIIP = -66), but on the other hand increased their share of export markets in% (MIE_EXP).

The United Kingdom was again detected as a separate cluster. The current account deficit (MIE_CA) remained above the threshold, but declined slightly due to an improvement in the primary income balance. The depreciation of the pound recorded for the percentage change over three years of the real effective exchange rate deflated by HISC relative to a set of 42 industrial countries (MIE_REER = -10.7) supported the net international investment position, which was slightly negative, and improved price competitiveness the situation of moderate growth in unit labour costs.³³

Conclusion

The aim of the article was to identify the extent and development of the synchronization of the external macroeconomic imbalances of the UK economy with the EU countries before its withdrawal from the EU. To analyse the spatial development of macroeconomic imbalances in the EU countries, cluster analysis was used in the period under review, the outermost neighbour method, the output of which is captured through the so-called dendrogram. A cluster analysis is a state method, so it was performed in four years of the period under review in order to capture development trends – specifically, the years 2007, 2010, 2014 and 2017. The evaluation was performed with the use of five indicators of external macroeconomic imbalances, which are defined in the Macroeconomic Imbalances Procedure. Through a cluster analysis, the European countries (28) were assigned to individual clusters, which capture the similarity of countries according to the used indicators of external macroeconomic imbalances. The distance of the connection indicates the degree of similarity, the number of clusters corresponds to the homogeneity or heterogeneity of the examined countries.

Only in 2007 did the United Kingdom show a relatively high degree of synchronization, when it was, at a low distances level, associated with Denmark and Ireland with significantly similar indicator values. Another nine EU countries were added to the cluster with those countries very closely (at level 2.2). In 2010, 2014 and 2017, the United Kingdom was always evaluated as a separate cluster, which means that at the examined distance (level 8), it could not be put together with any other EU country based on the values of the indicators, and therefore no mutual similarity was found. In 2010 and 2014, the United Kingdom was even surveyed on suspicion that the observations were outlier, due to significant differences in the development

³² AMR (2019): Alert Mechanism Report, p. 44.

³³ AMR (2019): Alert Mechanism Report, p. 59.

of the real effective exchange rate. At the same time, in 2010 the United Kingdom significantly lost its share of export markets and showed a current account deficit, and the export performance dynamics was also slower than in other EU countries. In 2014, the United Kingdom was one of only two "deficit" EU countries, with other EU countries reporting current account surpluses. The negative net international investment position deteriorated relatively quickly over time and the cumulative losses in export market shares remained above the threshold. In 2017, the United Kingdom again demonstrated a decrease in its share of export markets compared to other EU member states, which had positive values. The current account ended up in deficit again, despite the significant depreciation of the pound against the euro. Based on a cluster analysis, a different development of the United Kingdom's external macroeconomic indicators can be demonstrated in the long term in comparison with the development of these indicators in other EU member states.

References:

1. ADAM, R. G. (2020): *Brexit: Causes and Consequences*. Cham: Springer, 2020. ISBN 978-3-030-22224-6.
2. AMR. (2012, 2016, 2019): Alert Mechanism Report [online]. In: *European Commission*, 2012, 2016, 2018 [Cited 06. 02. 2020] Available online: http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/mip_reports/index_en.htm.
3. BANDRÉS, E. – GADEA-RIVAS, M. D. – GÓMEZ-LOSCOS, A. (2017): *Regional Business Cycles across Europe*. Madrid: Banco de España, Documentos Ocasionales 1702, 2017. ISSN: 1696-2230.
4. BECK, K. (2019): What drives business cycle synchronization? BMA results from the European Union. In: *Baltic Journal of Economics*, 2019, Vol. 19, No. 2, pp. 248-275.
5. BEDNÁŘOVÁ, P. – HOVORKOVÁ VALENTOVÁ, V. (2017): The Development of External Macroeconomic Imbalances in the EU Countries. In: *Proceedings of the International Scientific Conference Economic and Social Policy: Economic Policy in Global Environment*, Havířov: Vysoká škola sociálně správní, 2017, 25-34. ISBN 978-80-87291-20-7.
6. BEDNÁŘOVÁ, P. – HOVORKOVÁ VALENTOVÁ, V. (2016): The development of macroeconomic imbalances in European countries in the process of integration. In: *Proceedings of 14th International Conference Economic Policy in the European Union Member Countries*, Karviná: Silesian University, 2016, 44-53. ISBN 978-80-7510-210-2.
7. CZECH, S. – KRAKOWIAK-DRZEWIECKA, M. (2019): The rationale of Brexit and the theories of European integration. In: *Oeconomia Copernica*, 2019, Vol. 10, No. 2, pp. 589-602.
8. DEGIANNAKIS, S. – DUFFY, D. – FILIS, G. (2014): Business Cycle Synchronization in EU: A Time-Varying Approach. In: *Scottish Journal of Political Economy*, 2014, Vol. 4, No. 61, pp. 348-370.
9. EC. (2012): *Scoreboard for the surveillance of macroeconomic imbalances: technical explanations on the scoreboard*. Brussels: European Economy, Occasional Paper 92/2012, 2012. ISBN 978-92-79-22860-5.
10. EC. (2021): The European Semester [online]. In: *European Commission*, 2021 [Cited 26. 01. 2021] Available online: http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index_en.htm.
11. EUROPEAN COUNCIL (2016): European Council meeting (18 and 19 February 2016) – Conclusions. [online]. In: *Consilium.europa.eu*, February 2016. [Cited 25. 09. 2021]

Available online: <https://www.consilium.europa.eu/media/21787/0216-euco-conclusions.pdf>.

12. EUROSTAT. (2021): National Account [online]. In: *European Commission*, 2021 [Cited 26. 01. 2021] Available online: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts>.
13. GEDDES, A. (2004): *The European Union and British Politics*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 2004. ISBN 0-333-98120-0.
14. GOODWIN, M. J. – HEATH, O. (2016): The 2016 Referendum, Brexit and the Left Behind: An Aggregate-level Analysis of the Result. In: *Political Quarterly*, 2016, Vol. 87, No. 3, pp. 323-332.
15. HARMSSEN, R. – SPIERING, M. (2004): *Euroscepticism: party politics, national identity and European integration*. Amsterdam: European studies, 2004. ISBN 90-420-1168-8.
16. HEBÁK, P. – HUSTOPECKÝ, J. – JAROŠOVÁ, E. – PECÁKOVÁ, I. (2004): *Vícerozměrné statistické metody (1)*. Praha: Informatorium, 2004. ISBN 80-7333-025-3.
17. HEATH, O. – GOODWIN, M. J. (2017): The 2017 General Election, Brexit and the Return to Two-Party Politics: An Aggregate-Level Analysis of the Result. In: *Political Quarterly*, 2017, Vol. 88, No. 3, pp. 345-358.
18. HOUSE OF COMMONS (2016): Analysis of the EU Referendum results 2016. [online]. In: *House of Commons Library*, June 2016. [Cited 17. 04. 2021] Available online: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7639>.
19. KIBASI, T. (2017): Brexiters and Remainers both fail to grasp the challenges facing Britain [online]. In: *The Guardian*, March 2017. [Cited 10. 06. 2020] Available online: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/mar/11/brexit-kibasi-ippr-article-50-referendum-remain-leave>.
20. MACSHANE, D. (2016): *Brexit: How Britain left Europe*. London: I.B.Tauris & Co., 2016. ISBN 978-1-78453-784-5.
21. MATTHEWS, A. (2016): The Potential Implications of a Brexit for Future EU Agri-food Policies. In: *EuroChoices*, 2016, Vol. 15, No. 2, pp. 17-23.
22. NICKELL, S. – SALEHEEN, J. (2015): *The Impact of Immigration on Occupational Wages: Evidence from Britain*. London: Bank of England, Staff Working Paper 574, 2015. ISSN 1749-9135.
23. PACÁKOVÁ, V. a kol. (2009): *Štatistické metódy pre ekonómov*. Bratislava: Ekonómia, 2009. ISBN 978-80-8078-284-9.
24. ROMEI, V. (2016): The economic factors behind the vote for Brexit [online]. In: *Financial Times*, June 2016. [Cited 10. 06. 2020] Available online: <https://www.ft.com/content/4b3c05f7-382d-33d9-b74b-5cb4cae945fc>.
25. ŘEZANKOVÁ, H. – HÚSEK, D. – SNÁŠEL, V. (2009): *Shluková analýza dat*. Praha: Professional Publishing, 2009. ISBN 978-80-86946-81-8.
26. SCHIMMELFENNIG, F. (2018): Brexit: differentiated disintegration in the European Union. In: *Journal of European Public Policy*, 2018, Vol. 22, No. 3, pp. 353-373.
27. SELLA, L. – VIVALDO, G. – GROTH, A. – GHIL, M. (2016): Economic Cycles and Their Synchronization: A Comparison of Cyclic Modes in Three European Countries. In: *Journal of Business Cycle Research*, 2016, Vol. 12, No. 1, pp. 25-48.
28. SOMAI, M. – BIEDERMANN, Z. (2016): Brexit: Reasons and challenges. In: *Acta Oeconomica*, 2016, Vol. 66, No. 1, pp. 137-156.
29. VINTROVÁ, V. – VINTR, T. – ŘEZANKOVÁ, H. – ÚRADNÍČEK, V. (2014): Porovnání vybraných algoritmů pro hodnocení odlehlosti vícerozměrných pozorování. In: *Informační Bulletin České statistické společnosti*, 2014, Vol. 25, No. 1, pp. 1-12.

30. WIZZLO. (2021): *Brexit-timeline* [online]. In: *Gallery*. [Cited 07. 10. 2021] Available online: <https://vizzlo.com/gallery/timeline/example/brexit-timeline>.

Contact:

doc. PhDr. Ing. Pavla Bednářová, Ph.D.

Faculty of Economics
Technical University of Liberec
Voroněžská 13
46001 Liberec
Czech Republic
e-mail: pavla.bednarova@tul.cz

Ing. Vladimíra Hovorková Valentová, Ph.D.

Faculty of Economics
Technical University of Liberec
Voroněžská 13
46001 Liberec
Czech Republic
e-mail: vladimira.valentova@tul.cz

SOME ASPECTS OF CONTEMPORARY THEORETICAL DISCOURSE REGARDING SPORTS DIPLOMACY

Valentin Beniuc^a – Anton Popov^b

^a Faculty of Political Sciences and International Relations, University of European Studies of Moldova, Gh. Iablochikin street no. 2/1, 2069, Chişinău, Republic of Moldova, e-mail: valentinbeniuc@gmail.com

^b Doctoral School, Academy of Public Administration, Ialoveni street, no. 100, 2070, Chişinău, Republic of Moldova, e-mail: antonpopov1986@mail.ru

Abstract: Considering that the concept of «sports diplomacy» is relatively little researched, it is necessary, in our opinion, to use a theoretical and methodological approach (both general and specialized), as close as possible to the subject of our research. In this article, the analysis of general theoretical literature is carried out from the point of view of its significance in the process of a deeper understanding of the subject of research, consideration of its new sides, as well as the identification of new knowledge. In addition, the analysis of scientific literature within the framework of this topic, as well as consideration of the subject of research from the point of view of political science discourse, the theory of international relations and diplomacy, involves the study of various socio-political disciplines, their scientific awareness, in order to determine the interdisciplinary facets of contact and interconnection of the main categories of different areas of knowledge in the research process.

Keywords: Sports diplomacy, theoretical discourse, theory of international relations, sport as an instrument of foreign policy, interdisciplinary approach, theoretical and methodological approach.

JEL: N40

Introduction

Scientific developments that make up the general theoretical basis of sports diplomacy can be conventionally divided into two main groups: the first is made up of publications of a general theoretical or theoretical-cognitive order; the second reflects the theoretical and methodological aspects and general analysis of sports diplomacy. In order to clarify, we note that regarding the subject of research, the analyzed literature, which constitutes the theoretical basis of the analytical process and related to the theory of politics, international relations, diplomacy and sports, is viewed through the prism of an interdisciplinary approach. Sport in this context is analyzed from the point of view of its socio-political functions, as well as its place and role in the system of interstate relations.

1 General theoretical and theoretical and cognitive sources of sports diplomacy

Considering the role and significance of sources of a general theoretical nature concerning international relations, when analyzing some aspects of modern theoretical discourse on sports diplomacy, the authors consider it necessary to introduce into scientific circulation more specialized theoretical and methodological contributions, which are reflected in individual monographic studies and scientific articles. Among these sources, we consider it

necessary to designate the works of Pierre Bourdieu;¹ Alexander Wendt,² Joseph Nye,³ James Rosenau⁴ and others. The theoretical value of these works for the study of this topic makes possible the better understanding of the importance of sports organizations and structures as international actors, whose activities manifest themselves in two ways. On the one hand, they act as a kind of partners of the state in solving problems of a social and foreign policy nature; on the other hand, they are competitors, as if “taking away” from the state some of the power and responsibility for conducting international negotiations and organizing large-scale sports events. The more definite their role in international affairs becomes, the more states are shifting in the shadow of world sports battles. Given the seriousness and ever-growing international scandals related to the organization and holding of the World Championships and the Olympic Games, this process is in a sense beneficial for some states that are subject to serious political pressure from the leading powers of the world, as well as international organizations.

Of no less interest, in this context, are individual works by Russian authors, reflecting the continuity in the development of Western theory of politics and international relations and its individual directions. In this sense, the monographs of N. Lumana “Introduction to the system theory”⁵ and E.N. Knyazeva differ. “Foundations of Synergetics. Synergetic worldview,”⁶ as well as scientific articles by A.S. Manykin. “Consistency in international relations. Content, reasons for the formation and stages of development;”⁷ A.L. Dunaeva “The concepts of “system” and “order” in the historiography of international relations: difficulties of interpretation;”⁸ M.M. Lebedeva “Non-Western Theories of International Relations: Myth or Reality?”⁹ and others. In fairness, we note that almost all works in the field of political science and international relations, published in the post-Soviet space, are elaborated based on Western theoretical approaches. The above works are distinguished by the fact that they best help the author to reveal the research topic and its individual aspects concerning the systems approach.

Certain experience in the study of sports diplomacy allows the author to assert that the above sources make it possible to theoretically substantiate the phenomenon of “sports diplomacy”, to implement its operationalization in a balanced manner, to identify and optimally use the conceptual series that allowed to correctly articulate the analyzed processes and the main directions of development of the relationship between sports and politics, but also in a certain sense, to simplify the complex “constructions” of various forms of manifestation of this phenomenon, as well as the semantic content of complex categories and syllogisms resulting or used in the analysis of sports diplomacy as a foreign policy instrument and a factor of “soft power”.

2 Theoretical and methodological aspects of the analysis of sports diplomacy

The next block of the analyzed scientific literature deals directly with the key components of the research topic: “sport”; “diplomacy” and its varieties – “public” and, accordingly, “sports diplomacy”; “foreign policy instrument”; factor of “soft power”, etc. In this sense, the analyzed sources should be interpreted in accordance with such directions as:

¹ BOURDIEU, P. (1992): Sotsial'noe prostranstvo i genezis «klassov», p. 17-33.

² WENDT, A. (2015): Quantum Mind and Social Science Unifying Physical and Social Ontology, p. 100.

³ NYE, J. (2006): Gibkaya sila. Kak dobit'sya uspekha v mirovoi politike, p. 12.

⁴ ROSENAU, J. N. (1992): Mirovaya politika v dvizhenii. Teoriya izmenenii i preemstvennosti, p. 23.

⁵ LUMAN, N. (2007): Vvedenie v sistemnyuyu teoriyu, p. 56

⁶ KNYAZEVA, E. N. – KURDYUMOV, S. P. (2005): Osnovaniya sinergetiki. Sinergeticheskoe mirovidenie, p. 74.

⁷ MANYKIN, A. S. (1992): Sistemnost' v mezhdunarodnykh otnosheniyakh: prichiny formirovaniya i etapy razvitiya, p. 43.

⁸ DUNAEV, A. L. (2013): Ponyatiya «sistema» i «poryadok» v istoriografii mezhdunarodnykh otnoshenii: trudnosti interpretatsii, p. 10.

⁹ LEBEDEVA, M. M. (2017): Nezapadnye teorii mezhdunarodnykh otnoshenii: mif ili real'nost', p. 246.

sports diplomacy - a kind of public diplomacy; sports diplomacy as a tool for solving foreign policy problems; and sports diplomacy as a factor of "soft power".

It should be initially emphasized that Western scientists have been purposefully studying sports for more than half a century in conjunction with the domestic and foreign policy of the state in determining its place and role as a diplomatic tool, and after the publication of J. Nye's works - as a significant factor in the implementation of «soft power». The results of their research in the form of monographic publications and scientific articles constitute a serious historiographic help in considering the theoretical aspects of sports diplomacy. In this context, we will consider only some of the provisions of Stuart Murray's monograph "Sports Diplomacy. Origin, theory and practice,"¹⁰ who was rightfully considered a major specialist in this area of scientific research. Analyzing the historical path of development of sports, especially the Olympic movement, the author comes to the unequivocal conclusion that sports have always been associated with politics. Based on many examples when sport was used as a means of international detente and a springboard for establishing diplomatic relations, for example, between China and the United States, India and Pakistan, Canada and the USSR, Cuba and the United States, as well as introducing into scientific circulation the theoretical conclusions of their Western colleagues about the relationship between politics and sports, Murray argues for the legitimacy of using the category of «sports diplomacy», which, in his opinion, has not been sufficiently researched. In the words of James Pamment, he argues for the need for further research as follows: "This is a vital area of research that can play a valuable role in conceptualizing the links between different diplomatic concepts, their mutual and complementary impact on the international environment and the modalities of interaction that they generate". In contrast to a number of researchers who have argued that sports diplomacy is defined as "a range of international contacts and competitions that are important for the general relations between interested countries" (Steven Keech) or sport is at the center of cultural diplomacy "through cultural exchange and mutual understanding" (Vincent Mabillard and Daniel Jadi), Stuart Murray believes that sports diplomacy belongs to the sphere of public diplomacy.¹¹

As in the theory of international relations, in the studies of sports diplomacy, there is also a similar scientific continuity between the developments of Western and post-Soviet scientists, as well as a kind of transfer of motivations and technologies for analyzing the interaction of sports and the state in the implementation of their foreign policy goals, programs and projects. In this sense, the phenomenon of sports diplomacy and the relationship between sports and foreign policy of the state is a relatively new subject of research for scientists of the post-Soviet scientific area. Despite this circumstance, over the past decade, a number of dissertations have been defended; a serious list of scientific articles and scientific and methodological developments has been published.

In this analytical context, we will restrict ourselves to a segment of some dissertations that express various objects of research that are of undoubted scientific interest. In particular, in the work of S.E. Martynenko – "The role of sports diplomacy in international relations and foreign policy", "sports diplomacy" is considered in different contexts, giving it different functional meanings, considered by the author in a broad international context.¹² Let us note one more remarkable point regarding this dissertation work, but typical for most works of this kind. On the one hand, the author emphasizes that sport "contributes to strengthening cooperation, solidarity, tolerance, understanding and social integration at the local, national and international levels", consolidates social cohesion and affirms the principle of peaceful

¹⁰ MURRAY, S. (2018): Sports diplomacy. Origins, theory and practice, p. 274.

¹¹ MURRAY, S. (2018): Sports diplomacy. Origins, theory and practice, p. 60.

¹² MARTYSENKO, S. E. (2015): Rol' sportivnoi diplomatii v mezhdunarodnykh otnosheniyakh i vneshnei politike. Dissertatsiya na soiskanie stepeni kandidata istoricheskikh nauk, p. 2.

coexistence, on the other hand, most of the examples given regarding the relationship between sports and politics are negative, reflecting intransigence, antagonism, conflict and segregation.

Of no less interest in this segment of research are other dissertations, such as “Sports of the highest achievements as a policy tool for the formation of a positive image of the state: domestic experience and prospects”, author A.V. Glazatov¹³ and “Sports of the highest achievements as a factor in the foreign policy of modern states” by P.O. Gruzdeva.¹⁴ In both titles of these works, the key concept is “sports of the highest achievements” as a “tool” or as a “factor”. Such a choice of system-forming concepts is explained by the fact that the instrument or factor of foreign policy, in this case, is precisely the sport of the highest achievements, which, in conjunction with the foreign policy of the state, creates, according to Murray, the effect of sports diplomacy.

Of interest in this regard is the monograph by V. V. Pasyunkova «Sports and Politics in Europe», in which a bold attempt is made to analyze a new concept - «sports political science», which, according to the author, is being formed within the framework of the sociology of sports, as well as his political studies.¹⁵ From this point of view, several directions of the relationship between sports and politics are analyzed: the social composition of the participants in the Olympic Games, represented, among other things, by ethnic and sexual minorities; the impact of major sporting events on strengthening statehood and interstate relations; dynamics of changes in the management system of sports and the Olympic Movement in the context of political influence. The European football management system is viewed in the same vein.

Interesting directions in the study of the mutual influence of sport and politics are presented in the scientific articles of A.V. Kononenko “Sports policy as a subject of political science,”¹⁶ A.S. Aksyanova “Sport as a factor of interaction on the political process,”¹⁷ as well as in Dmitry Voinov's article “Typology of political influence on the Modern Olympics,”¹⁸ which analyzes the factor of the relationship between the Olympic “agenda” and political / ideological planning; The “policy of the Olympic boycott”; the problem of terrorism in the context of the Olympic Games; the political component of the media coverage of the Olympics.

Conclusions.

The study of some aspects of modern theoretical discourse on sports diplomacy does not only have scientific significance, but also a serious practical role in understanding the role of diplomatic relations, shaping a positive image of the country in the world, protecting national interests and ensuring state security. In our opinion, without a serious analysis and understanding of the general theoretical approach from the point of view of international relations and diplomacy, we consider it impossible to establish a dialectical connection between these areas of knowledge and sport as a social phenomenon, as well as an adequate definition of the conceptual apparatus of the subject of research, its basic principles and laws. In other words, without a general theoretical context, it is impossible to analyze sport as a factor of political relations, as well as an instrument of foreign policy action by the state.

References:

1. AKSYANOV, A. S. (2018): *Sport as a tool of modern political processes and the basis for state security*. Moscow, 2018. ISBN 978-5-6040237-8-5

¹³ GLAZATOV, A. V. (2017): Sport vysshikh dostizhenii kak instrument politiki formirovaniya pozitivnogo imidzha gosudarstva: otechestvennyi opyt i perspektivy.

¹⁴ GRUZDEVA, P. O. (2019): Sport bol'shikh dostizhenii kak faktor vneshnei politiki sovremennykh gosudarstv.

¹⁵ PASYNKOVA, V. V. (2014): Sport i politika v Evrope, p. 14.

¹⁶ KONONENKO, A. V. (2011): Sportivnaya politika kak predmet politicheskoi nauki.

¹⁷ AKSYANOV, A. S. (2018): Sport as a tool of modern political processes and the basis for state security p. 10.

¹⁸ VOINOV, D. (2013): Typology of Political Influence on the Modern Olympics, p. 23.

2. BOURDIEU, P. (1992): *Sotsial'noe prostranstvo i genezis «klassov»*. In: *Voprosy sotsiologii*, 1992, Vol. 1, No. 1, pp. 17-33.
3. DUNAEV, A. L. (2013): *Ponyatiya «sistema» i «poryadok» v istoriografii mezhdunarodnykh otnoshenii: trudnosti interpretatsii*. In: *Vestnik Moskovskogo universiteta. Series 25. International relations and world politics*, 2013, No. 2, pp. 4-22.
4. GLAZATOV, A. V. (2017): *Sport vysshikh dostizhenii kak instrument politiki formirovaniya pozitivnogo imidzha gosudarstva: otechestvennyi opyt i perspektivy*. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie stepeni kandidata politicheskikh nauk. Moskva, 2017. [Cited 24.11.2021.] Available online: <https://www.dissercat.com/content/sport-vysshikh-dostizhenii-kak-instrument-politiki-formirovaniya-pozitivnogo-imidzha-gosudar/read>
5. GRUZDEVA, P. O. (2019): *Sport bol'shikh dostizhenii kak faktor vneshnei politiki sovremennykh gosudarstv*. [Cited 24. 11. 2021.] Available online: <https://istina.msu.ru/dissertations/198141751/>
6. KNYAZEVA, E. N. – KURDYUMOV S. P. (2005): *Osnovaniya sinergetiki. Sinergicheskoe mirovidenie*. Moskva: KomKniga, 2005. ISBN 978-5-397-06215-2.
7. KONONENKO, A.V. (2011): *Sportivnaya politika kak predmet politicheskoi nauki*. [Cited 24. 11. 2020.] Available online: <https://cyberleninka.ru/article/n/sportivnaya-politika-kak-predmet-politicheskoy-nauki/viewer>
8. LEBEDEVA, M. M. (2017): *Nezapadnye teorii mezhdunarodnykh otnoshenii: mif ili real'nost'*. In: *Vestnik RUDN. Series: International Relations*, 2017, Vol. 17, No. 4, pp. 246-256.
9. LUMAN, N. (2007): *Vvedenie v sistemnuyu teoriyu*. Moskva: Logos, 2007. ISBN 5-8163-0076-8.
10. MANYKIN A. S. (1992): *Sistemnost' v mezhdunarodnykh otnosheniyakh: prichiny formirovaniya i etapy razvitiya*. In: *Vestnik Moskovskogo universiteta. Series 8: History*, 1992, No. 5-6.
11. MARTYNENKO, S. E. (2015): *Rol' sportivnoi diplomatii v mezhdunarodnykh otnosheniyakh i vneshnei politike*. Dissertatsiya na soiskanie stepeni kandidata istoricheskikh nauk. Moskva, 2015. [Cited 23.11.2021.] Available online: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_005568404/
12. MURRAY, S. (2018): *Sports diplomacy. Origins, theory and practice*. London: Routledge, 2018. ISBN 9780367457648
13. NYE, J. (2006): *Gibkaya sila. Kak dobit'sya uspekha v mirovoi politike*. Novosibirsk; Moskva: Fond sotsio-prognost. issled. "Trendy", 2006. ISBN 5-902688-05-1
14. PASYNKOVA, V. V. (2014): *Sport i politika v Evrope*. SPb.: Norma, 2014. ISBN 978-5-87857-227-9
15. ROSENAU, J. N. (1992): *Mirovaya politika v dvizhenii. Teoriya izmenenii i preemstvennosti*. Moskva: INION, 1992.
16. VOINOV, D. (2013): *Typology of Political Influence on the Modern Olympics*. [Cited 24. 11. 2021.] Available online: http://www.jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2013_5/Voinov_2013_5.pdf
17. WENDT, A. (2015): *Quantum Mind and Social Science Unifying Physical and Social Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN: 9781316005163

Contact:

Prof. Valentin Beniuc, Dr. hab.

Faculty of Political Sciences and International Relations
University of European Studies of Moldova

Gh. Iablocikin street no. 2/1
2069 Chişinau
Republic of Moldova
e-mail: valentinbeniuc@gmail.com

Anton Popov
Doctoral School
Academy of Public Administration
Ialoveni street, no. 100
2070 Chişinau
Republic of Moldova
e-mail: antonpopov1986@mail.ru

ANALÝZA PÔSOBENIA PRACOVNÝCH MIGRANTOV VO VYBRANÝCH NAJMEŇ ROZVINUTÝCH OKRESOCH SLOVENSKA

ANALYSIS OF LABOUR MIGRANTS IN THE LEAST DEVELOPED DISTRICTS IN SLOVAKIA

Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.benova@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný príspevok venuje pozornosť analýze pracovnej migrácie a situácie na trhu práce v dvoch z celkového počtu dvadsať najmenej rozvinutých okresov Slovenska, a sice v Revúcej a v Michalovciach. Článok poskytuje prehľad o aktuálnej situácii na trhu práce v oboch skôr spomínaných okresoch a porovnáva údaje o počtoch miestnych nezamestnaných, s dôrazom na skupinu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, a zahraničných pracovníkov, ktorí v regiónoch pôsobia. Článok obsahuje aj hodnotenie poskytnutej finančnej podpory spomínaným okresom a hodnotí jej vplyv na zvýšenie zamestnanosti a tvorby pracovných miest.

Kľúčové slová: najmenej rozvinuté okresy, pracovná migrácia, miera nezamestnanosti, Slovensko

JEL: F22, J15

Abstract: Following article is dealing with analysis of labour migration and situation on labour market in two, from total number of twenty, least developed districts, namely Revúca and Michalovce. The article provides description of current situation on labour market and compares numbers of local unemployed, with focus on disadvantaged jobseekers, and foreign workers, who work in mentioned districts. The article provides also evaluation of provided financial support for the least developed districts with focus on labour market and creating new vacancies.

Keywords: the least developed districts, labour migration, unemployment rate, Slovakia

JEL: F22, J15

Úvod

Slovenský trh práce možno charakterizovať prostredníctvom jeho niekoľko zásadných črt. Dlhodobým štrukturálnym problémom v tuzemských podmienkach bola vysoká evidovaná miera nezamestnanosti. Pred vypuknutím krízy, spôsobenej vo svete sa šíriacim vírusom COVID-19, sa jej hodnotu podarilo znížiť na slovenské pomery rekordne nízku úroveň tesne pod 5 %.¹ Hoci z celonárodného hľadiska bola evidovaná miera nezamestnanosti na historických minimách, pretrvávajúcim problémom sú regionálne rozdiely v evidovanej miere nezamestnanosti, ktoré patria k vôbec najvyšším v rámci Európskej únie. Ďalším pretrvávajúcim problémom miestneho trhu práce je vysoká miera nezamestnanosti znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Tá sa opäť týka najmä vybranej skupiny regiónov na Slovensku. Okresy, v ktorých je evidovaná miera nezamestnanosti vysoká, čelia aj iným sociálno-ekonomickým problémom, ktoré sa prejavujú v nedostatku investícií, vysokej

¹ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. (2019). Miera evidovanej nezamestnanosti v novembri na úrovni 4,92 %.

závislosti obyvateľstva na sociálnom systéme, vyludňovaním regiónu či straty konkurencieschopnosti. Vzhľadom na tieto a mnohé iné problémy, ktorým vybrané okresy na Slovensku čelia, bolo potrebné vytvoriť schému pomoci spomínaným okresom s cieľom konvergenzie vyspelých a zaostávajúcich regiónov krajiny. V roku 2015 bol prijatý zákon, zameraný práve na pomoc najmenej vyspelým okresom. Kritériom na zaradenie okresu do skupiny najmenej rozvinutých okresov bola práve evidovaná miera nezamestnanosti v jednotlivých okresoch, cieľom prijatého zákona bolo okrem iného vytvorenie podmienok na zníženie miery nezamestnanosti prostredníctvom finančnej pomoci zo zdrojov štátneho rozpočtu a Európskych štrukturálnych a investičných fondov.

Nasledujúca stať venuje pozornosť dvom okresom patriacim do skupiny najmenej rozvinutých, ktoré napriek vysokej miere tuzemských nezamestnaných evidujú relatívne vysoký počet pracovných migrantov. V stati vykonávame komparáciu celkového počtu pracovných migrantov v daných okresoch s počtom miestnych nezamestnaných, pri čom zdôrazňujeme počty znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Vzhľadom na skutočnosť, že na základe zákona číslo 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov v znení neskorších predpisov majú najmenej rozvinuté okresy jednoduchšie podmienky čerpania pomoci, v stati analyzujeme, do akej miery prispeli k zníženiu nezamestnanosti v daných regiónoch.

Dáta, s ktorými pracujeme pochádzajú primárne zo štatistík Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. Celkové údaje o počtoch pracujúcich cudzincov zahrňujú štátnych príslušníkov tretích krajín s udeleným povolením na zamestnanie na území SR, občanov krajín EÚ/EHP s informačnou kartou na území SR, občanov tretích krajín s informačnou kartou (bez povolenia na zamestnanie) a osoby vykonávajúce samostatne zárobkovú činnosť s iným ako slovenským občianstvom. V stati pracujeme s celkovými počtami pracovných migrantov v okresoch Revúca a Michalovce. Využívame najmä metódu komparácie a z časti metódu analýzy. Porovnanie sme využili najmä v prehľade vývoja veličín, akými sú evidovaná miera nezamestnanosti, štruktúra nezamestnanosti či vývoj migrácie v regióne. Prehľad existujúcej literatúry sa zameriava najmä na spôsoby riešenia vysokej miery nezamestnanosti a problému zapojenia znevýhodnených uchádzačov na trh práce.

1 Stručná definícia najmenej rozvinutých okresov

Dlhodobou vysokou mierou nezamestnanosti v skupine najmenej rozvinutých okresoch sa v roku 2015 stala aj hlavným kritériom na zaradenie okresu do danej skupiny na základe zákona č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov. Skutočnosť, či v regióne existuje dostatočný počet pracovných miest rešpektujúc štruktúru pracovnej sily sa odzrkadľuje na celkovej hospodárskej sile regiónu. Samotný zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov v znení neskorších predpisov stanovuje, že ak okres spĺňa podmienky na zaradenie do skupiny najmenej rozvinutých okresov, musí vypracovať akčný plán, v ktorom analyzuje dôvody hospodárskej stagnácie a určuje priority rozvoja.² Hoci akčné plány jednotlivých okresov sa navzájom líšia, ich spoločným prienikom je snaha o zníženie nezamestnanosti tuzemského obyvateľstva.

Regionálne rozdiely na Slovensku patria k najvyšším v rámci Európskej únie. Vláda v roku 2015 na tento negatívny trend reagovala prijatím zákona čísla 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov, ktorý v prvom rade definuje okresy, ktoré patria medzi najmenej rozvinuté a na druhej strane im umožňuje čerpať finančnú podporu, na ktoré zvyšné okresy vzhľadom na ich hospodársku úroveň nemajú nárok. Hlavným kritériom, o ktorý sa zákon opiera je práve evidovaná miera nezamestnanosti. Na základe zákona bude okres do skupiny

² Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

najmenej rozvinutých zaradený, ak v ňom miera evidovanej nezamestnanosti vypočítaná z disponibilného počtu uchádzačov o zamestnanie, ktorú ústredie vykazuje, bola v období za aspoň deväť kalendárnych štvrtrokov počas predchádzajúcich dvanástich po sebe nasledujúcich kalendárnych štvrtrokov vyššia ako 1,5-násobok priemernej miery evidovanej nezamestnanosti v Slovenskej republike za rovnaké obdobie.³ Aktuálne danú podmienku spĺňa 20 okresov Slovenska. Korec a Rusnák tvrdia, že výlučne vymedzenie okresov do skupiny najmenej rozvinutých len na základe výšky nezamestnanosti nie je správne. Nezamestnanosť považujú za kvantitatívny ukazovateľ, ktorý nemusí odzrkadľovať kvalitatívne aspekty chudoby.⁴ Na druhej strane hovoríme o jednom z najdostupnejších ukazovateľov, čo výrazne zjednodušuje proces zaradenia okresu do danej skupiny.

Spoločnými znakmi najmenej rozvinutých okresov sú ich geografická poloha na východe, juhovýchode, respektíve severovýchode krajiny. Pred rokom 1989 sa dané okresy sústredili na malý počet ťažiskových odvetví priemyslu, ktoré po prechode na centrálné plánované hospodárstvo neboli dostatočne konkurencie schopné a tak zanikli. Prílev priamych zahraničných investícií na začiatku nového tisícročia bol koncentrovaný na západe krajiny, čím sa výraznejšie prehĺbili ekonomické rozdiely západných a východných okresov. Vstup Slovenska do Európskej únie v roku 2004 a otvorenie pracovného trhu takzvanými starými členmi Európskej únie, spôsobil, že hospodárky stagnujúce okresy sa začali ešte viac vyľudňovať a čelili emigrácii pracovnej sily do krajín západnej Európy s priaznivými pracovnými a platovými podmienkami.

Ako už bolo vyššie uvedené na Slovensku evidujeme okresy, v ktorých evidovaná miera nezamestnanosti vysoko prekračuje hranicu priemeru a najmä bohatších regiónov na západe krajiny. V rámci tohto konštatovania sa dostávame k druhému problému, ktorému aktuálne čelí tuzemský trh práce a síce neuspokojenému dopytu po pracovnej sile v rozvinutých okresoch Slovenska v okolí krajských miest Bratislavy, Trnavy, Nitry, Trenčína a Žiliny. Tieto pracovné miesta obsadzujú cudzinci, pre ktorých sú mzdové podmienky na Slovensku dostatočne lákavé a pôsobia ako jeden z hlavných pull faktorov pri ich imigrácii. Po prijatí legislatívnych zmien v roku 2018 (s platnosťou od roku 2019), v rámci ktorých sa novelizoval zákon o službách v zamestnanosti, sa ešte väčšmi zjednodušili podmienky zamestnávania cudzincov z tretích krajín v takzvaných nedostatkových profesiách. Aby sa predišlo situácii, že pracovní migranti budú pôsobiť v okresoch s vysokou mierou nezamestnanosti tuzemských obyvateľov v rámci zákona existujú podmienky, ktoré zaručujú, že zjednodušenie vstupu cudzincov na tuzemský trh práce sa týka okresov, v ktorých bola evidovaná miera nezamestnanosti za uplynulý štvrtrok nižšia ako 5 %.⁵ Zároveň vychádzajúc zo Stratégie pracovnej mobility cudzincov môžu zamestnávateľia zjednodušeným postupom, tak ako to definuje zákon o službách v zamestnanosti, zamestnávať maximálne 30 % cudzincov z tretích krajín.⁶ Pre úplnosť dodávame, že pri zamestnávaní občanov iných členských štátov Európskej únie nie je možné uplatňovať akékoľvek diskriminačné postupy, nakoľko na základe nariadenia Európskej únie č. 492/2011 nie je povolené akokoľvek diskriminovať občanov Európskej únie pri vstupe na pracovný trh, ktorejkoľvek inej členskej krajiny.⁷ Pri vstupe nového členského štátu, majú pôvodné členské štáty právo uplatnenia prechodného obdobia, počas ktorého nie je občanom nového členského štátu umožnený neobmedzený vstup na miestny trh práce.

³ Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁴ RUSNÁK, J. – KOREC, P. (2020): Teórie regionálneho rozvoja a výskum regiónov.

⁵ MIGRAČNÉ INFORMAČNÉ CENTRUM IOM (2019): Od 1. januára 2019 zmeny (najmä) pri zamestnávaní cudzincov.

⁶ Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike.

⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 492/2011 z 5. apríla 2011 o slobode pohybu pracovníkov v rámci Únie.

2 Najmenej rozvinuté okresy a prístupy k riešeniu nezamestnanosti

Už zo samotného a zároveň jediného kritéria na zaradenie okresu do skupiny najmenej rozvinutých vyplýva, že nezamestnanosť hrá v ich rozvoji kľúčovú rolu. S daným tvrdením sa stotožňuje väčšina autorov, avšak tí nenachádzajú vzájomný konsenzus v tom, ako k riešeniu vysokej miery nezamestnanosti pristupovať a dlhodobo prítomný problém efektívne riešiť.

Matúšová tvrdí, že prístupy a samotný charakter regionálnej politiky sa časom menil.⁸ Kým v minulosti sa regionálna politika v oblasti riešenia vysokej miery nezamestnanosti sústredila najmä na možnosti formálneho vzdelávania a vhodnej rekvalifikácie uchádzačov o zamestnanie, v súčasnosti tento prístup nemožno považovať za postačujúci. Matúšová tvrdí, že aktuálnym riešením vysokej miery nezamestnanosti v regiónoch Slovenska je vhodná kombinácia podpory konkurencieschopnosti regiónu a vzdelávanie dospelého obyvateľstva. Autorka za kľúč k hospodárskemu rozvoju regiónu považuje vzdelanie miestnej pracovnej sily.⁹

Z pochopiteľných príčin je najväčší dopyt po pracovnej sile v okresoch Slovenska, ktoré patria k najrozvinutejším v rámci krajiny. Tieto okresy, ktoré zväčša ležia v okolí krajských miest na západe krajiny, disponujú okrem iného kvalitnou infraštruktúrou a pre zahraničných investorov vhodnou pracovnou silou. Charakter pracovnej sily v rozvinutých a zaostávajúcich regiónoch Slovenska sa zásadne odlišuje. Pracovná sila v najmenej rozvinutých regiónoch na Slovensku má často vidiecky charakter, nízku vzdelanostnú úroveň a zhoršenú adaptáciu na meniaci sa trh práce. Komparáciou pracovnej sily v rozvinutých a zaostávajúcich regiónoch Slovenska zisťujeme, že zahraniční investori si v drvivej väčšine vyberajú pre miesto svojej investície práve regióny na západe krajiny, ktoré ponúkajú priaznivejšie podmienky. Vzhľadom na absenciu zahraničných investorov nevidujeme v najmenej rozvinutých okresoch Slovenska dostatočný dopyt po pracovnej sile. Za kľúčové pre zvýšenie zamestnanosti v najmenej rozvinutých okresoch možno považovať nastavenie výhodnejších podmienok pre prilákanie zahraničných investorov práve pre túto skupinu okresov.¹⁰ Následne je však potrebné vhodne pripraviť miestnu pracovnú silu na zapojenie sa na trh práce. Nakoľko v prípade najmenej rozvinutých okresov tvoria väčšinu nezamestnaných takzvaní znevýhodní uchádzači o zamestnanie je potrebné ešte pred príchodom zahraničného investora vhodne s ohľadom na existujúce prekážky vstupu na pracovný trh, pracovať s miestnymi nezamestnanými.

Osoby, ktoré patria do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie majú pri vstupe na trh práce opodstatnené prekážky. Medzi nich môžeme zaradiť napríklad exekúciu, vzdialenosť od pracoviska, zdravotné problémy či jazykovú bariéru.¹¹ Inštitút zamestnanosti tvrdí, že riešením tejto situácie môže byť takzvaný inkluzívny trh. Na inkluzívnom trhu pôsobia inkluzívne podniky, ktoré možno považovať za jeden z druhov sociálnych podnikov. Na rozdiel od iných sociálnych podnikov, inkluzívne podniky sa zameriavajú výlučne na zamestnávanie dlhodobo nezamestnaných osôb a ich vhodnú integráciu na trh práce.¹²

Do najmenej rozvinutých okresov Slovenska plyní finančná pomoc, ktorá má za cieľ znížiť evidovanú mieru nezamestnanosti a aj na základe tohto poklesu naštartovať ekonomický rozvoj regiónu. Efektivita poskytnutej finančnej podpory je otázna a nie vždy platí, že vyššia suma poskytnutých finančných prostriedkov spôsobuje tvorbu pracovných miest a pokles nezamestnanosti. Za najaktívnejšiu podporu s ohľadom na tvorbu pracovných miest možno

⁸ MATÚŠOVÁ, S. (2020): Vzdelávanie dospelých a participácia verejnosti pri jeho rozvoji.

⁹ MATÚŠOVÁ, S. (2020): Vzdelávanie dospelých a participácia verejnosti pri jeho rozvoji.

¹⁰ HORNYÁK GREGÁNOVÁ, R. – PIETRIKOVÁ, M. (2017): Zmeny vo vývoji regionálnej nezamestnanosti a v priamych zahraničných investíciách v podmienkach SR.

¹¹ DENNÍK N. (2020). Čaká nás veľký problém – rast počtu dlhodobo nezamestnaných v najmenej rozvinutých okresoch.

¹² INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI (2021): Inkluzívne zamestnávanie - implementácia sociálnej ekonomiky.

považovať podporu podnikateľských aktivít. Práve tieto aktivity vytvorili najviac pracovných miest v zaostávajúcich regiónoch a možno ich považovať za najprínosnejšie s ohľadom na situáciu na trhu práce.¹³ Podpora iných oblastí má samozrejme taktiež svoj význam, avšak nedokáže vytvoriť potrebný dopyt po pracovnej sile.

3 Pôsobenie pracovných migrantov v okresoch Revúca a Michalovce

Neoklasické teórie migrácie tvrdia, že ústredným motívom migrácie sú mzdové rozdiely vo vysielajúcich a prijímajúcich krajinách. Čím sú rozdiely väčšie, tým je miera migrácie intenzívnejšia.¹⁴ Vychádzajúc z týchto teórií by mali cudzinci na Slovensku vyhľadávať okresy, v ktorých sú najvyššie mzdové podmienky, tak aby maximalizovali svoj zisk z migrácie. Toto tvrdenie v prevažnej väčšine platí, avšak existujú okresy, ktoré patria do skupiny najmenej rozvinutých okresov s relatívne nízkymi mzdovými podmienkami a aj napriek uvedeným skutočnostiam je v nich počet pracovných migrantov relatívne vysoký. Upozorňujeme na okresy Revúca a Michalovce. V okrese Revúca evidujeme 22. a v okrese Michalovce 25. najnižšiu priemernú mzdu spomedzi všetkých okresov Slovenska.¹⁵ Napriek uvedenému je v okrese Revúca celkový počet pracovných migrantov 693 a v okrese Michalovce až 939.¹⁶ Dôvody hospodárskeho zaostávania okresov Revúca a Michalovce sú rôzne. Negatívne na nich vplýva ich geografická poloha a štruktúra pracovnej sily, ktorý má prevažne vidiecky charakter.

Situáciu na trhu práce v okresoch Revúca a Michalovce opisuje tabuľka č.1. Ako z nej možno vyčítať okresy (najmä Revúca) evidujú nadpriemerne vysoké úrovne miery nezamestnanosti a zároveň nízky počet voľných pracovných miest. Na druhej strane disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie je v oboch okresoch vysoký a výrazne prevyšuje dopyt po pracovnej sile. Negatívnym trendom je vysoký podiel znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na ich celkovom počte. Skupina znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie disponuje opodstatnenými prekážkami pri vstupe na trh práce. Do danej kategórie uchádzačov o zamestnanie radíme nasledujúce skupiny: občan mladší ako 26 rokov veku, ktorý ukončil príslušným stupňom vzdelania sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvomi rokmi a od jej ukončenia nemal pravidelne platené zamestnanie, občan starší ako 50 rokov veku, občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 po sebe nasledujúcich mesiacov, občan, ktorý dosiahol vzdelanie nižšie ako stredné odborné vzdelanie, občan, ktorý najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie nemal pravidelne platené zamestnanie, štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bol udelený azyl alebo ktorému bola poskytnutá doplnková ochrana, občan, ktorý žije ako osamelá dospelá osoba s jednou alebo viacerými osobami odkázanými na jeho starostlivosť alebo starajúca sa aspoň o jedno dieťa pred skončením povinnej školskej dochádzky a občan so zdravotným postihnutím. V rozpore s údajmi o počtoch nezamestnaných v daných okresoch stoja údaje o počtoch pracovných migrantov, ktoré sú relatívne vysoké, tak ako ilustruje tabuľka č. 1. V prípade okresu Revúca je podiel občanov EÚ/EHP na celkovom počte pracovných migrantov takmer 93 % a tak sa na nich nevzťahujú obmedzenia pri ich vstupe na miestny trh práce.¹⁷ V prípade okresu Michalovce prevažujú občania tretích štátov, čo možno odôvodniť geografickou blízkosťou Ukrajiny.

¹³ BEŇOVÁ, Z. (2021): Analýza poskytnutej finančnej podpory skupine najmenej rozvinutých okresov s ohľadom na vývoj situácie na trhu práce.

¹⁴ MASSEY, D. S. – ARANGO, J. – GRAEME, H. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal.

¹⁵ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2021): Voľné pracovné miesta.

¹⁶ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2020): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2020.

¹⁷ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2020): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2020.

Tabuľka 1: Prehľad situácie na trhu práce v okresoch Revúca a Michalovce

Okres	Evidovaná miera nezamestnanosti	Počet voľných pracovných miest	Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie	Percentuálny podiel znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie	Počet pracovných migrantov
Revúca	18,36%	155	3 903	92%	693
Michalovce	12,22%	589	7 221	88%	939

Zdroj: vlastné spracovanie autora podľa Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR 2020.

Dôvody relatívne vysokých počtov zahraničných pracovníkov v okresoch Revúca a Michalovce vysvetľujú najmä vybudované sociálne zázemia a sprostredkovanie práce v regiónoch prostredníctvom personálnych agentúr pôsobiacich vo vysielajúcich krajinách. Vytvorené sociálne väzby v regiónoch zvyšujú imigračné vlny a výrazne zjednodušujú proces integrácie cudzincov. V prípade okresu Michalovce hrá kľúčovú rolu už spomínaná geografická blízkosť Ukrajiny.

Vzhľadom na skôr uvedené skutočnosti možno konštatovať, že aktuálna ponuka práce v daných okresoch preyšuje dopyt po pracovnej sile a zároveň dlhodobé štrukturálne problémy súvisiace s vysokou evidovanou mierou nezamestnanosti a samotnou štruktúrou nezamestnaných doposiaľ nebolo možné vyriešiť na regionálnej ani štátnej úrovni. Nemožno konštatovať, že by cudzinci pôsobiaci v daných okresoch pôsobili negatívne na vývoj miezd. Tie na základe dostupných dát nezaznamenávajú nižšie tempo rastu v porovnaní s okresmi, ktoré neevidujú vysoké čísla pracovných migrantov. Problematický môže byť vzájomný nepomer miestneho nezamestnaného obyvateľstva a počtu pracovných migrantov. V súčasnosti platný strategický dokument na Slovensku, týkajúci sa pracovnej migrácie, Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike, sa vzájomným vzťahom miestneho nezamestnaného obyvateľstva a pracovných migrantov nezaoberá, s výnimkou pravidla, že zamestnávateľia môžu zjednodušeným postupom zamestnávať maximálne 30 % cudzincov z tretích krajín.¹⁸ Po ňom následne prijatá legislatíva a úprava zákona o službách v zamestnanosti síce upravuje podmienky zamestnania cudzincov z tretích krajín v okresoch, ktoré sú identifikované ako okresy s nedostatkom pracovnej sily a evidovaná miera nezamestnanosti v nich je nižšia ako 5 % (zároveň hovoríme o takzvaných nedostatkových profesiách), ale bližšie určený regionálny prístup neuplatňuje a odvoláva sa na iné vládne strategické dokumenty. Priamo v Stratégii pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike je uvedené, že cudzinci nepôsobia negatívne na situáciu na trhu práce, nakoľko obsadzujú nízkoпрíjmové pracovné pozície, o ktoré zväčša miestne obyvateľstvo nemá záujem, čo je zároveň potvrdením teórie duálneho trhu práce, ktorá prichádza k totožnému záveru.¹⁹

V sledovanom období bolo možné v okresoch Revúca a Michalovce pozorovať dva trendy, výrazne sa zvýšil počet pracovných migrantov v daných okresoch a miera nezamestnanosti klesla minimálne a naďalej je vyššia ako celoslovenský priemer. Do oboch okresov zároveň smerovala štátna pomoc, ktorá sa vzťahuje výlučne na skupinu najmenej rozvinutých okresov. Pomoc mala podobu regionálneho príspevku na základe zákona č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov v znení neskorších predpisov. V prípade okresu Revúca bolo za obdobie od roku 2016 do roku 2020 poskytnutých v rámci plnenia priorít akčného plánu 3 501 619 EUR.²⁰ Tento objem finančných prostriedkov vytvoril

¹⁸ Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike.

¹⁹ Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike.

²⁰ Informácie poskytnuté Ministerstvom investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky.

v regióne 78 priamych pracovných miest. Okres Michalovce bol na rovnakom princípe v rozmedzí rokov 2019 a 2020 podporený sumou 962 712 EUR a vytvoril 15,5 priamych pracovných miest.²¹ Hoci oba okresy v rámci prezentácie priorít zhodne tvrdili, že podpora zamestnanosti je ústredným nástrojom pre hospodársky rast, výraznú zmenu v zamestnanosti daným regiónom nepriniesla. Naopak v Revúcej sa v priebehu desiatich rokov zvýšil počet pracovných migrantov takmer 25-násobne,²² zatiaľ čo miera nezamestnanosti je momentálne len 1,5-krát nižšia ako bola v roku 2010.²³ Zamestnávanie cudzincov má obrovský význam a môže byť považované za ad hoc riešenie na trhu práce, avšak primárne v okresoch s vysokým dopytom po pracovnej sile. V regiónoch s dlhodobo vysokou mierou nezamestnanosti je potrebné upriamiť pozornosť na zlepšenie možností na zapojenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na trh práce. Zároveň však uvádzame, že pracovní migranti, ktorí pôsobia v daných regiónoch nevyplývajú negatívne na vývoj miezd ani nezhoršujú ekonomickú situáciu regiónu. Vzhľadom na uvedené považujeme za dôležité nastaviť migračnú pracovnú mobilitu cudzincov na Slovensku takým spôsobom, aby existovala v symbióze zlepšenia možnosti zamestnania sa pre tuzemských nezamestnaných.

Štatistiky uchádzačov o zamestnanie v najmenej rozvinutých okresoch jasne hovoria, že najväčšiu časť z nich tvoria znevýhodnení uchádzači o zamestnanie. Ich zapojenie na trh práce je zložitejšie v porovnaní s uchádzačmi, ktorých do tejto skupiny neradíme. Samotní zamestnávateľia nielen v najmenej rozvinutých okresoch tvrdia, že proces, ktorý vedie k aktívnemu zapojeniu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie je zložitý a časovo náročný. Vzhľadom na efektivitu a časové hľadisko tak zamestnávateľia pristupujú k zamestnaniu cudzincov. Pracovní migranti riešia akútny nedostatok pracovnej sily v podstate v ktoromkoľvek okrese Slovenska, ale zahraničná migrácia nerieši problém so štrukturálnou nezamestnanosťou znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Na Slovensku napríklad absentuje register ľudí so zdravotným postihnutým, ktorí si hľadajú zamestnanie. Existencia takéhoto registra by výrazne uľahčila podmienky na získanie zamestnania pre túto skupinu osôb. Hoci počet sociálnych podnikov na Slovensku rastie a ich význam v zamestnávaní znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie je veľký, stále nedosahuje postačujúcu úroveň. Nedostatočná legislatíva v zamestnávaní znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie spôsobuje, že ich počet neklesá a tým pádom sa nezvyšuje ani životná a ekonomická úroveň daných osôb. Považujeme za potrebné viac motivovať zamestnávateľov k zamestnaniu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie.

Záver

Vyššie prezentovaná analýza sústredila pozornosť primárne na dva z celkového počtu 20 najmenej rozvinutých okresov Slovenska a síce na Revúcu a Michalovce. Okresy čelia hospodárky a sociálne nepriaznivej situácii a aj napriek tejto skutočnosti do nich prichádzajú pracovní migranti a nachádzajú v nich svoje uplatnenie. Vzhľadom na vysoké čísla uchádzačov o zamestnanie, miery nezamestnanosti a podielu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie je potrebné zhodnotiť vplyv pôsobenia daných osôb na regionálnych trhoch práce. Neevidujeme ich negatívny vplyv na vývoj miezd v daných regiónoch, avšak ich pôsobením v nich sa nezlepšuje celková situácia na miestnom trhu práce s ohľadom na skupinu uchádzačov o zamestnanie a najmä tých, čo patria do podmnožiny znevýhodnených uchádzačov. Ani finančná pomoc smerujúca do regiónov na základe zjednodušených schém pomoci tak ako to

²¹ Informácie poskytnuté Ministerstvom investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky.

²² ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2020): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2020.

²³ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. (2010): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2010.

určuje zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov v znení neskorších predpisov nedokázala výrazne znížiť evidovanú mieru nezamestnanosti a vytvoriť dostatočný počet pracovných miest na celkové zlepšenie hospodárskej situácie v regióne.

Za výrazný nedostatok jestvujúcej legislatívy v oblasti synergie pôsobenia zahraničných pracovníkov na trhu práce a tuzemských nezamestnaných možno považovať absenciu stratégie na ich vzájomné pôsobenie na trhu práce. Je potrebné vytvárať podmienky v prvom rade na zlepšenie pozície tuzemských nezamestnaných. Vzhľadom na skutočnosť, že väčšina z nich patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, je nevyhnutné vytvárať podmienky pre zamestnanie sa pre tieto špecifické skupiny uchádzačov. Na regionálnej úrovni už momentálne napríklad existujú sociálne podniky, ktorých hlavným cieľom pri ich hospodárskej činnosti nie je snaha o dosiahnutie hospodárskeho zisku, ale záujem o zlepšenie sociálnej situácie ako takej napríklad prostredníctvom zamestnávania znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Pri zamestnávaní osôb so špecifickými potrebami je potrebné zohľadniť ich špeciálne potreby. Pokladáme za podstatné a dôležité, aby sa pri tvorbe stratégie zamestnávania uchádzačov o zamestnanie zohľadnili potreby a štruktúra ľudských zdrojov obzvlášť v skupine najmenej rozvinutých okresov vzhľadom na ich zvýšenú zraniteľnosť.

V podmienkach Slovenskej republiky s ohľadom na veľké regionálne rozdiely v rámci krajiny, je potrebné pri tvorbe stratégie pracovnej mobility cudzincov zohľadniť existujúce regionálne rozdiely. Pri zamestnávaní občanov tretích krajín možno pozitívne hodnotiť, že zjednodušený postup ich zamestnávania sa dotýka okresov, v ktorých je evidovaná miera nezamestnanosti nižšia ako 5 %. Pozitívne rovnako vnímame hranicu 30 %, ktorá stanovuje horný limit podielu pracovníkov z tretích krajín na ich absolútnom počte. V prípade pristúpenia nových členských štátov do Európskej únie pokladáme za podstatné zváženie zavedenia prechodného obdobia vstupu zahraničných pracovníkov na tuzemský trh práce práve so zreteľom na najmenej rozvinuté okresy Slovenska a situáciu na trhu práce v týchto špecifických regiónoch.

Rovnako zdôrazňujeme potrebu väčšieho zamerania sa na poskytnutú štátnu pomoc najmenej rozvinutým okresom, tak aby boli finančné prostriedky určené na tvorbu pracovných miest, ako je uvedené v prioritách jednotlivých akčných plánov. Na základe cielenej podpory na zvýšenie zamestnanosti v regiónoch možno vytvoriť predpoklad dlhodobého hospodárskeho rozvoja regiónu.

Použitá literatúra:

1. BEŇOVÁ, Z. (2021): Analýza poskytnutej finančnej podpory skupine najmenej rozvinutých okresov s ohľadom na vývoj situácie na trhu práce. In: Ekonomické rozhľady, 2021, roč. 50, č. 3, s. 312-329.
2. DENNÍK N (2020): Čaká nás veľký problém – rast počtu dlhodobo nezamestnaných v najmenej rozvinutých okresoch. [cit. 08. 12. 2021.] Dostupné online: <https://dennikn.sk/blog/2061852/caka-nas-velky-problem-rast-poctu-dlhodobo-nezamestnanych-v-najmenej-rozvinutych-okresoch/>
3. HORNYÁK GREGÁŇOVÁ, R. – PIETRIKOVÁ, M. (2017): Zmeny vo vývoji regionálnej nezamestnanosti a v priamych zahraničných investíciách v podmienkach SR. In: XX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNIČH VĚDÁCH, 2017, roč. 20, s.147-154.
4. INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI (2021): Inkluzívne zamestnávanie - implementácia sociálnej ekonomiky. [cit. 08. 12. 2021.] Dostupné online: <https://www.iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast>

5. MASSEY, D. S. – ARANGO, J. – GRAEME, H. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: *Population and Development Review*, 1993, roč. 19, č. 3, s. 431-466.
6. MATUŠOVÁ, S. (2020): Vzdelávanie dospelých a participácia verejnosti pri jeho rozvoji. In: *Scientific Journal Public administration and Regional Development*, 2020, roč. 16, č. 1, s. 86-100.
7. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2018): Slovensko má stratégiu pracovnej mobility cudzincov. [cit. 05.09. 2021.] Dostupné online: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/slovensko-ma-strategiu-pracovnej-mobility-cudzincov.html>
8. MIGRAČNÉ INFORMAČNÉ CENTRUM IOM (2019): Od 1. januára 2019 zmeny (najmä) pri zamestnávaní cudzincov. [cit. 05. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.mic.iom.sk/sk/novinky/566-od-1-januara-2019-zmeny-najmae-pri-zamestnavani-cudzincov.html>
9. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 492/2011 z 5. apríla 2011 o slobode pohybu pracovníkov v rámci Únie.
10. *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*. Bratislava: MPSVaR SR, 2018.
11. RUSNÁK, J. – KOREC, P. (2020): *Teórie regionálneho rozvoja a výskum regiónov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2020. ISBN 978-80-223-5059-4.
12. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2019): Miera evidovanej nezamestnanosti v novembri na úrovni 4, 92 %. [cit. 05. 09. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/miera-evidovanej-nezamestnanosti-v-novembri-na-urovni-4-92.html?page_id=956081
13. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2020): Nezamestnanosť – mesačné štatistiky 2020. [cit. 05. 07. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2020.html?page_id=971502
14. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2010): Nezamestnanosť – mesačné štatistiky 2010. [cit. 05. 07. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2010.html?page_id=13283
15. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2021): Voľné pracovné miesta. [cit. 05. 08. 2021.] Dostupné online: https://www.istp.sk/volne-pracovne-miesta?zoradenie=&fulltext=&zamestnanie=&zamestnanieRow=&miesto_vykonu=0&vzdelanie=0&select_pracovny_pomer=0&select_vhodne_pre=0&mzda_od=&mzda_do=&select_ponukana_mzda_j=0&select_cudzie_jazyky=0&select_cudzie_jazyky_uroven=0&select_pocitace=0&select_pocitace_uroven=0&select_vodicske_opravnenie=0&zamestnavatel_filter_text=&select_ubytovanie=0&select_praca_na_zmeny=0&input_datum_nastupu=&select_pracovne_ponuky_z=0&select_dlzka_praxe=0&select_typ_prace=0&zdroj=0
16. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2010): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2010. [cit. 05. 08. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2010.html?page_id=13297
17. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2020): Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2020. [cit. 05. 08. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/kopia-zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2019.html?page_id=973500

18. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR (2015): Znevýhodnený uchádzač o zamestnanie. [cit. 05. 09. 2021.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/sn/oddelenie-sluzieb-pre-obcana/zoznam-sluzieb/znevychodnenny-uchadzac-o-zamestnanie.html?page_id=538020
19. Zákon č. 4/2015 Z. z. o službách v zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
20. Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontakt:

Ing. Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.benova@euba.sk

GLOBALNÝ SANKČNÝ REŽIM EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI ĽUDSKÝCH PRÁV

EUROPEAN UNION GLOBAL HUMAN RIGHTS SANCTIONS REGIME

Lucia Bocková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozremská cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lucia.bockova@euba.sk

Abstrakt: Európska únia (EÚ) je spoločenstvom hodnôt, ktoré presadzuje nielen vo vnútri EÚ, ale aj vo vonkajších vzťahoch. Medzi tieto hodnoty patria ľudské práva, pričom EÚ dbá na to, aby boli rešpektované aj mimo jej hraníc. Za týmto účelom využíva rôzne nástroje vrátane reštriktívnych opatrení. Tieto donucovacie prostriedky spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ sú prijímané v rámci geografických alebo tematických sankčných režimov EÚ. V roku 2020 prijala EÚ úplne nový globálny sankčný režim v oblasti ľudských práv. Cieľom tohto príspevku je predstaviť a analyzovať tento ľudskoprávny tematický sankčný režim.

Kľúčové slová: Európska únia, ľudské práva, reštriktívne opatrenia, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

JEL: F55, K33, K38

Abstract: The European Union (EU) is a community of values and EU promotes them not only within the EU but also in external relations. These values include human rights and the EU ensures that they are respected beyond its borders. For this purpose EU uses various instruments including restrictive measures. These coercive measures of the EU's Common Foreign and Security Policy are adopted under the EU's geographical or thematic sanctions regimes. In 2020, the EU adopted a completely new global human rights sanctions regime. The aim of this paper is to present and analyse this human rights thematic sanctions regime.

Keywords: European Union, human rights, restrictive measures, Common Foreign and Security Policy

JEL: F55, K33, K38

Úvod

Európska únia (ďalej „EÚ“ alebo „Únia“) je založená na súbore spoločných hodnôt, ktoré predstavujú jej etický základ. Podľa čl. 2 Zmluvy o Európskej únii (ďalej „ZEÚ“) medzi hodnoty EÚ patrí úcta k ľudskej dôstojnosti, sloboda, demokracia, rovnosť, právny štát a rešpektovanie ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Dodržiavanie hodnôt EÚ sa premieta do všetkých aktivít EÚ, a to vo vnútri Únie, ale aj mimo jej hraníc. Z čl. 3 ods. 1 ZEÚ vyplýva, že cieľom EÚ je presadzovať svoje hodnoty. Medzi ciele EÚ patrí podľa čl. 3 ods. 5 ZEÚ a čl. 21 ZEÚ aj vonkajšia dimenzia presadzovania úniových hodnôt, čo znamená, že Únia vo vzťahoch so zvyškom sveta potvrdzuje a podporuje svoje hodnoty.

Činnosť EÚ na medzinárodnej scéne zahŕňa okrem iného upevňovanie a podporu ľudských práv v interakcii s tretími krajinami. Ľudské práva sú považované za základnú horizontálnu hodnotu EÚ. Svoboda¹ uvádza, že: „časť doktríny sa domnieva, že vonkajšie aspekty ľudskoprávnej politiky EÚ sú významnejšie ako tie intraúnijske“.

¹ SVOBODA, P. (2010). Právo vonkajších vzťahov EÚ, s. 109.

Únia presadzuje ľudské práva v rámci svojej vonkajšej činnosti prostredníctvom rôznych nástrojov. Každý politický dialóg, ktorý vedie EÚ s tretími krajinami má ľudskoprávny rozmer a jeho nadviazaniu predchádza posúdenie stavu ľudských práv v danej krajine. Rovnako pri uzatváraní medzinárodných zmlúv EÚ dbá na to, aby boli nielen v súlade s ľudskými právami, ale vonkajšie zmluvy často obsahujú ustanovenia o spolupráci v tejto oblasti, prípadne ich aplikácia je podmienená dodržiavaním ľudských práv zo strany tretieho štátu. Únia využíva aj rôzne diplomatické nástroje ako demarše alebo vyhlásenia a rezolúcie na multilaterálnych fórach. Vlastnú víziu dodržiavania ľudských práv vo svete EÚ presadzuje aj donucovacími prostriedkami v podobe sankcií, ktoré sú v práve EÚ označované ako reštriktívne opatrenia.²

Príspevok má za cieľ analyzovať nový globálny sankčný režim EÚ v oblasti ľudských práv, prijatý v roku 2020. V prvej časti príspevku sa budeme venovať základnej charakteristike reštriktívnych opatrení, ktoré sú nástrojom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (ďalej „SZBP“) a slúžia na presadzovanie rôznych cieľov tejto politiky vrátane dodržiavania ľudských práv vo svete. Druhá časť analyzuje právnu úpravu globálneho sankčného režimu Únie v oblasti ľudských práv. V tretej časti je venovaná pozornosť použitiu ľudskoprávneho režimu v praxi za obdobie jedného roka od jeho zavedenia. Jednotlivé poznatky boli získané štúdiom širokého spektra odborných prameňov vrátane oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ a príslušnej úniovej legislatívy a následne boli analyzované.

1 Reštriktívne opatrenia ako nástroj spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ

Reštriktívne opatrenia považujeme za jeden z nástrojov SZBP, ktorý Únia využíva na presadzovanie cieľov tejto politiky formou nátlaku. Takéto sankcie sú prijímané z politických dôvodov a Únia nimi často vysieľa jasný signál nesúhlasu vo vzťahu k určitej zahraničnopolitickej otázke. Tým sa snaží vyvolať zmenu v politike alebo činnosti tretieho štátu a zároveň ho prinútiť zmeniť svoje konanie. Kontext, v ktorom EÚ ukladá sankcie môže byť veľmi rôznorodý a odvíja sa od jednotlivých cieľov EÚ v oblasti vonkajších vzťahov vymedzených v čl. 21 ZEÚ. Okrem ochrany ľudských práv sú sankcie Únie zacielené napríklad na ochranu demokracie a právneho štátu, územnej celistvosti, nešírenie jadrových zbraní, zachovávanie mieru alebo boj proti terorizmu.

Podľa čl. 41 Charty Organizácie spojených národov (ďalej „OSN“) sú za sankcie považované „opatrenia bez použitia ozbrojenej sily ... aby Bezpečnostná rada OSN (ďalej „BR OSN“) dodala svojim uzneseniam účinnosť“. Hoci sankcie na úrovni EÚ nie sú v úniomom práve výslovne definované, sú prijímané za podobným účelom, a to v súvislosti s vykonávaním rezolúcií BR OSN alebo rozhodnutí Rady.³

Z hľadiska obsahu môžu mať reštriktívne opatrenia EÚ podobu zbrojného embarga, hospodárskych (odvetvových) a finančných sankcií alebo obmedzenia vstupu (zákazu cestovania). Na základe osobnej pôsobnosti rozlišujeme sankcie zamerané proti vládam tretích krajín ako dôsledok nimi vykonávanej politiky, jednotlivcom alebo subjektom, ktoré vlády týchto krajín podporujú, ale aj teroristickým skupinám. Únia sa usiluje sankcie zacieliť tak, aby minimalizovala ich negatívne dopady na civilné obyvateľstvo sankcionovaných štátov.

Únia prijíma sankcie na základe Hlavy V, kapitoly 2 ZEÚ, ktorá obsahuje osobitné ustanovenia o SZBP. O reštriktívnych opatreniach rozhoduje Rada jednomyselne podľa čl. 29 ZEÚ. V prípade sankcií vo forme prerušenia alebo obmedzenia hospodárskych a finančných vzťahov sa vzhľadom na priamy dopad týchto opatrení pre spoločný trh vyžaduje prijatie nadväzujúceho nariadenia Rady v súlade s čl. 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej „ZFEÚ“).

² Na účely tohto príspevku budú pojmy „sankcie“ a „reštriktívne opatrenia“ používané ako synonymá.

³ RUSSEL, M. (2018): EU sanctions: A key foreign and security policy instrument, s. 2.

Do 80. rokov 20. storočia pôvodné Európske hospodárske spoločenstvo (ďalej „ES“) neprijímalo vlastné sankcie, no jednotlivé členské štáty, ktoré boli zároveň členmi OSN, boli povinné vykonať sankcie BR OSN (čl. 25 Charty OSN). V roku 1982 prijalo EHS sankcie proti Sovietskemu zväzu v reakcii na politický vývoj v Poľsku a proti Argentíne po invázii na Falklandské ostrovy.⁴ Od tohto obdobia sa začala formovať koordinovaná európska sankčná politika, nezávislá od sankcií prijímaných na pôde BR OSN. K intenzívnejšiemu využívaniu sankcií zo strany EÚ došlo v 90. rokoch 20. storočia, čo bolo dôsledkom inštitucionalizovania SZBP v rámci Maastrichtskej zmluvy (t. j. ZEÚ), podpísanej v roku 1992.

V súčasnosti existujú tri sankčné režimy EÚ, ktoré rozlišujeme podľa toho, či ich Únia ukladá za účelom vykonania rezolúcie BR OSN, alebo ich prijíma z vlastnej iniciatívy. Jednotlivé sankčné režimy zároveň sledujú rôzne ciele.

V prvom prípade vystupuje EÚ v pozícii vykonávateľa sankcií BR OSN. Členské štáty EÚ, ako členovia OSN, sú povinné uplatňovať sankcie prijaté podľa kapitoly VII Charty OSN, ktoré si vyžadujú transpozíciu do práva EÚ. Povinnosť transpozície pre EÚ vyplýva z čl. 21 ods. 1 ZEÚ, v zmysle ktorého v rámci činností na medzinárodnej scéne Únia dodržiava zásady Charty OSN a medzinárodného práva. Vzhľadom k tomu, že spoločná obchodná politika je podľa čl. 3 ods. 1 písm. e) ZFEÚ výlučnou právomocou EÚ, v zahraničnoobchodných vzťahoch musia členské štáty implementovať opatrenia prostredníctvom nástrojov EÚ, nie prostredníctvom národnej legislatívy. BR OSN týmito sankciami sleduje predovšetkým zastavenie ozbrojených konfliktov, boj proti terorizmu a šíreniu zbraní, prípadne nimi reaguje na protiústavné zmeny vlád.

Druhý režim je zmiešaný, keďže EÚ v rámci neho prijíma vlastné sankcie, ktoré dodatočne dopĺňajú opatrenia prijaté BR OSN, čím ich zároveň posilňuje. Doplnkové sankcie EÚ sú zamerané najmä na ciele nešírenia zbraní a na ozbrojené konflikty tretích krajín, vo vzťahu ku ktorým majú členské štáty EÚ silné historické väzby alebo ekonomické záujmy.⁵

Podstatou tretieho režimu sú úplne autonómne sankcie EÚ, ktoré Únia prijíma vtedy, ak sa v konkrétnom prípade nepodarí schváliť sankcie na pôde BR OSN (najmä v dôsledku veta stálych členov BR OSN, najmä Číny a Ruska) alebo nimi chce EÚ vyjadriť v zahraničnopolitickej oblasti obavy z neprijateľného správania sa, a tým potvrdiť svoj záväzok presadzovať hodnoty EÚ vo svete. V posledných rokoch EÚ zintenzívnila prijímanie autonómnych reštriktívnych opatrení s významným ekonomickými dopadmi, ktoré presahujú rámec sankcií BR OSN. Tieto tendencie súvisia práve s úsilím EÚ presadzovať svoje hodnoty, vrátane ľudských práv vo svete. Únia nemá vojenské nástroje, má však významné ekonomické nástroje, a tak hrozbou alebo uložením hospodárskych a finančných sankcií môže ovplyvňovať správanie sa subjektov na medzinárodnej scéne.

Prevažná väčšina sankčných režimov EÚ sa vzťahuje na konkrétne tretie krajiny, ktorých počet v priebehu rokov narastal. Okrem geografických režimov začala Únia v rámci presadzovania cieľov SZBP používať aj tzv. tematické režimy s horizontálnym a globálnym rozsahom, konkrétne reštriktívne opatrenia proti terorizmu (od roku 2001),⁶ šíreniu a používaniu chemických zbraní (od roku 2018),⁷ kybernetickým útokom (od roku 2019)⁸ a porušovaniu ľudských práv (od roku 2020). Nový sankčný režim zameraný na ochranu ľudských práv vo svete je objasnený v nasledujúcom texte príspevku.

⁴ KREUTZ, J. (2005): Hard Measures by a Soft Power? Sanctions policy of the European Union 1981 — 2004, s. 21-23.

⁵ BIERSTEKER, T. – PORTELA, C. (2015): EU sanctions in context: three types, s. 3.

⁶ Pozri spoločnú pozíciu Rady z 27. decembra 2001 o uplatňovaní špecifických opatrení na boj s terorizmom (2001/931/SZBP).

⁷ Pozri rozhodnutie Rady (SZBP) 2018/1544 z 15. októbra 2018 o reštriktívnych opatreniach proti šíreniu a používaniu chemických zbraní.

⁸ Pozri rozhodnutie Rady (SZBP) 2019/797 zo 17. mája 2019, o reštriktívnych opatreniach proti kybernetickým útokom ohrozujúcim Úniu alebo jej členské štáty.

2 Právna úprava globálneho sankčného režimu EÚ v oblasti ľudských práv

Závazok vypracovať nový horizontálny globálny sankčný režim EÚ v oblasti ľudských práv s cieľom riešiť závažné porušovanie a zneužívanie ľudských práv na celom svete vyplynul z Akčného plánu EÚ pre ľudské práva a demokraciu na roky 2020 – 2024, ktorý bol prijatý v marci 2020.⁹ Tento nový ľudskoprávny sankčný režim Únie vyjadruje jej odhodlanie posilniť svoju úlohu pri účinnom uplatňovaní ľudských práv. Neformálne zvykne byť nový mechanizmus označovaný ako európsky Magnitského akt, pretože vychádza z amerického globálneho Magnitského zákona uplatňujúceho sankcie voči jednotlivcom, ktorí sa dopustili vážneho porušovania ľudských práv. Sergej Magnitskij bol ruský právnik, ktorý odhalil miliónové podvody a korupčné správanie ruských elít, v dôsledku čoho bol uväznený a v roku 2009 zabitý. Následne USA prijali v roku 2012 zákon s cieľom potrestať ruských predstaviteľov zodpovedných za jeho smrť a neskôr v roku 2016 USA schválili na tomto základe globálny sankčný mechanizmus. Podobné sankčné mechanizmy prijali okrem USA napríklad aj Kanada (v roku 2017) a Spojené kráľovstvo (v roku 2020).

Právnym základom tohto globálneho sankčného režimu EÚ v oblasti ľudských práv sú dva právne predpisy:

- rozhodnutie Rady (SZBP) 2020/1999 zo 7. decembra 2020 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv (ďalej „rozhodnutie 2020/1999“),
- nariadenie Rady (EÚ) 2020/1998 zo 7. decembra 2020 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv (ďalej „nariadenie 2020/1998“).

V čl. 1 ods. 1 rozhodnutia 2020/1999 je uvedený taxatívny činný, ktoré predstavujú závažné porušovanie a zneužívanie ľudských práv v zmysle nového únieového sankčného režimu, pričom môže k nemu dôjsť kdekoľvek na svete. Konkrétne sa jedná o:

- genocídu,
- zločiny proti ľudskosti,
- závažné porušovanie alebo zneužívanie ľudských práv: a) mučenie a iné kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie; b) zotročovanie; c) mimosúdne popravy a zabíjanie, popravy a zabíjanie bez riadneho konania a svojvoľné popravy a zabíjanie; d) nedobrovoľné zmiznutie osôb; e) svojvoľné zatýkanie alebo zadržiavanie,
- ďalšie porušovanie alebo zneužívanie ľudských práv, ktoré zahŕňa, nie však výlučne nasledovné činy, pokiaľ je toto porušovanie alebo zneužívanie rozšírené, systematické alebo inak vzbudzuje vážne obavy vzhľadom na ciele SZBP stanovené v článku 21 ZEÚ: a) obchodovanie s ľuďmi, ako aj porušovanie ľudských práv zo strany prevádzáčov migrantov; b) sexuálne a rodovo motivované násilie; c) porušovanie alebo zneužívanie slobody pokojného zhromažďovania a združovania; d) porušovanie alebo zneužívanie slobody presvedčenia a prejavu; e) porušovanie alebo zneužívanie slobody náboženského vyznania alebo viery.

Reštriktívne opatrenia majú byť podľa čl. 1 ods. 3 rozhodnutia 2020/1999 namierené proti fyzickým osobám (ďalej „jednotlivci“) alebo právnickým osobám, subjektom alebo orgánom (ďalej „subjekty“). Vo všetkých prípadoch môže ísť o štátnych aktérov, iných aktérov, ktorí majú účinnú kontrolu alebo právomoc nad daným územím alebo iných neštátnych aktérov. Títo jednotlivci a subjekty sú zodpovední za činy, ktoré predstavujú závažné porušovanie a zneužívanie ľudských práv alebo sa na týchto činoch podieľajú (poskytujú finančnú, technickú alebo materiálnu podporu alebo sa podieľajú inak, aj formou plánovania, riadenia,

⁹ Pozri Spoločné oznámenie Európskemu Parlamentu a Rade: Akčný plán EÚ pre ľudské práva a demokraciu na roky 2020 – 2024. JOIN(2020) 5 final. 25. 3. 2020.

nariadovania, prípravy, uľahčovania alebo povzbudzovania takýchto činov alebo formou napomáhania takýmto činom) alebo sú s týmito jednotlivcami a subjektmi spojení.

Nová právna úprava rozlišuje dva druhy reštriktívnych opatrení. Prvým je podľa čl. 2 rozhodnutia 2020/1999 zákaz cestovania, podľa ktorého členské štáty prijímajú opatrenia potrebné na zabránenie vstupu na svoje územia alebo prechodu cez svoje územia, pričom tento zákaz sa vzťahuje len na jednotlivcov. Druhým je podľa čl. 3 rozhodnutia 2020/1999 zmrazenie všetkých finančných prostriedkov a hospodárskych zdrojov, ktoré patria jednotlivcom alebo subjektom. Zákaz sa tiež týka sprístupňovania finančných prostriedkov a hospodárskych zdrojov sankcionovaným jednotlivcom a subjektom. Podrobnosti týkajúce sa uvedených finančných sankcií sú špecifikované v nariadení 2020/1998, ktoré je určené všetkým subjektom EÚ, ktorým v súvislosti s akoukoľvek obchodnou činnosťou vykonávanou v EÚ vznikajú právne záväzky. Zoznam jednotlivcov a subjektov, proti ktorým boli prijaté reštriktívne opatrenia zostavuje a mení Rada, ktorá v súlade s čl. 5 ods. 1 rozhodnutia 2020/1999 rozhoduje jednomyseľne.

Aj pred prijatím tohto globálneho sankčného režimu v oblasti ľudských práv Únia zaradovála do svojich geografických sankčných režimov jednotlivcov a subjekty kvôli porušovaniu alebo zneužívaniu ľudských práv (napríklad sankcie proti Bielorusku, Líbyi, Nikarague, Mjanmarsku, Venezuele a Sýrii). Nový režim však umožňuje zacieliť sankcie EÚ bez ohľadu na to, kde vo svete dochádza k takémuto porušovaniu ľudských práv. Na základe horizontálneho rámca bude EÚ schopná rýchlo konať tam, keď sú ľudské práva ohrozené. Tematický charakter sankcií je viac adresný a umocňuje princíp individuálnej zodpovednosti jednotlivcov a subjektov bez neželaných dopadov na občanov konkrétnej tretej krajiny. Tento nový sankčný režim nenahrádza existujúce geografické režimy, poskytuje však Únii alternatívny spôsob ukladania reštriktívnych opatrení.

3 Globálny sankčný režim EÚ v oblasti ľudských práv v praxi

Bezprostredne po zavedení globálneho sankčného režimu v oblasti ľudských práv ho Únia v roku 2021 uviedla do praxe a na jeho základe uložila sankcie proti viacerým jednotlivcom a subjektom z rôznych štátov.

Vôbec prvýkrát boli prijaté reštriktívne opatrenia 2. marca 2021 proti štyrom ruským občanom, z dôvodu ich účasti na závažnom porušovaní ľudských práv v Rusku.¹⁰ Ich konanie súviselo s plnením úloh pri svojvoľnom zatknutí, stíhaní a odsúdení Alexeja Navalného, ktorý sa v januári 2021 vrátil z Nemecka do Ruska, a tiež pri rozsiahlom a systematickom potláčaní pokojných protestov na jeho podporu, teda potláčaní slobody pokojného zhromažďovania a združovania a slobody presvedčenia a prejavu. Sankcie pozostávajúce zo zákazu cestovania a zmrazenia aktív sa týkajú vedúceho Vyšetrovacieho výboru Ruskej federácie, generálneho prokurátora, veliteľa Národnej gardy a riaditeľa Federálnej väzenskej správy.

Ďalšie reštriktívne opatrenia prijala EÚ 22. marca 2021 proti jedenástim jednotlivcom a štyrom subjektom, tentokrát kvôli závažnému porušovaniu ľudských práv v rôznych častiach sveta, konkrétne v Číne, Kórejskej ľudovodemokratickej republike (KLDR), Líbyi, Eritrei, Južnom Sudáne a Rusku.¹¹ Sankcie súvisia s:

- rozsiahlym svojvoľným zadržiavaním, najmä Ujgurov v čínskom Sin-ťiang (4 jednotlivci a 1 subjekt),
- represiami v KLDR (2 jednotlivci a 1 subjekt),
- mimosúdnyimi popravami a nedobrovoľnými zmiznutiami v Líbyi (2 jednotlivci a 1 subjekt),

¹⁰ Pozri rozhodnutie Rady (SZBP) 2021/372 z 2. marca 2021, ktorým sa mení rozhodnutie (SZBP) 2020/1999 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.

¹¹ Pozri rozhodnutie Rady (SZBP) 2021/481 z 22. marca 2021, ktorým sa mení rozhodnutie (SZBP) 2020/1999 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.

- mučením LGBTI osôb a politických oponentov v ruskom Čečensku a represiou voči nim (2 jednotlivci),
- mučením a zabíjanie, ako aj mimosúdnyimi a svojvoľnými popravami a popravami bez riadneho konania v Južnom Sudáne (1 jednotlivec),
- mučením a zabíjanie, ako aj mimosúdnyimi a svojvoľnými popravami a popravami bez riadneho konania v Eritrei (1 subjekt).

V oboch prípadoch sankcií je zdôraznená individuálna zodpovednosť jednotlivcov a subjektov bez ohľadu na krajinu ich pôvodu. Výhodou tohto nového mechanizmu je, že umožňuje umiestniť občanov viacerých štátov na jeden sankčný zoznam, čím sa EÚ vyhne potrebe vytvárať nové právne predpisy len pre niekoľko jednotlivcov a subjektov z konkrétnej krajiny.

Keďže sankcie EÚ prijaté podľa tohto sankčného režimu sú zamerané na osobnú zodpovednosť fyzických a právnických osôb, dalo by sa predpokladať, že sa nimi Únia vyhne konfliktom záujmov s tretími krajinami. Toto tvrdenie však nemusí platiť za každých okolností. V prípade sankcií proti jednotlivcom a subjektom z Číny ich v rovnaký deň, t. j. 22. marca 2021 Čína odsúdila s odôvodnením, že ide o hrubé zasahovanie do jej vnútorných záležitostí a prijala recipročné odvetné opatrenia proti desiatim jednotlivcom a štyrom subjektom z EÚ vrátane poslancov Európskeho parlamentu (ďalej „EP“), medzi ktorými je aj slovenská poslankyňa EP Miriam Lexmann. Následne Európsky parlament v máji 2021 pozastavil schválenie komplexnej investičnej dohody medzi EÚ a Čínou, na ktorej sa zmluvné strany dohodli v decembri 2020.

Záver

Ľudské práva ako hodnota EÚ predstavujú integrálnu súčasť vonkajšej činnosti Únie. Globálny sankčný režim EÚ na ochranu ľudských práv je nový nástroj v oblasti úniovej zahraničnej politiky, ktorý môže Únia použiť s cieľom odradiť a potrestať štátnych a neštátnych aktérov zodpovedných za hrubé porušovanie ľudských práv. Sankcionovaní jednotlivci alebo subjekty podliehajú dvom druhom reštriktívnych opatrení, konkrétne zákazu cestovania a finančným sankciám. Je všeobecne známe, že vysokopostavení funkcionári a podnikatelia pochádzajúci z nedemokratických štátov, zabezpečujú svoje aktíva v európskych bankách alebo radi trávajú čas v zahraničí vrátane Únie. Ľudskoprávnymi sankciami vysiela EÚ signál tým, ktorí majú v autoritárskych tretích krajinách moc, že porušovanie ľudských práv z ich strany neostane bez odozvy. Najväčšou výhodou nového tematického sankčného režimu je jeho zacielenie na jednotlivcov a subjekty kdekoľvek na svete bez ohľadu na to, či sa porušovania ľudských práv dopúšťajú vo svojom vlastnom štáte alebo za jeho hranicami.

Použitá literatúra:

1. BIERSTEKER, T. – PORTELA, C. (2015): *EU sanctions in context: three types*. [online]. European Union Institute for Security Studies, 2015. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_26_EU_sanctions.pdf
2. KREUTZ, J. (2005): *Hard Measures by a Soft Power? Sanctions policy of the European Union 1981 – 2004*. [online]. Bonn: Bonn International Center for Conversion, 2005. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.bicc.de/uploads/tx_bicctools/paper45.pdf
3. Rozhodnutie Rady (SZBP) 2018/1544 z 15. októbra 2018 o reštriktívnych opatreniach proti šíreniu a používaniu chemických zbraní.
4. Rozhodnutie Rady (SZBP) 2019/797 zo 17. mája 2019, o reštriktívnych opatreniach proti kybernetickým útokom ohrozujúcim Úniu alebo jej členské štáty.
5. Rozhodnutie Rady (SZBP) 2020/1999 zo 7. decembra 2020 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.

6. Rozhodnutie Rady (SZBP) 2021/372 z 2. marca 2021, ktorým sa mení rozhodnutie (SZBP) 2020/1999 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.
7. Rozhodnutie Rady (SZBP) 2021/481 z 22. marca 2021, ktorým sa mení rozhodnutie (SZBP) 2020/1999 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.
8. RUSSEL, M. (2018): *EU sanctions: A key foreign and security policy instrument*. [online]. European Parliamentary Research Service, 2018. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI\(2018\)621870_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI(2018)621870_EN.pdf)
9. Nariadenie Rady (EÚ) 2020/1998 zo 7. decembra 2020 o reštriktívnych opatreniach proti závažnému porušovaniu a zneužívaniu ľudských práv.
10. Spoločná pozícia Rady z 27. decembra 2001 o uplatňovaní špecifických opatrení na boj s terorizmom (2001/931/SZBP).
11. Spoločné oznámenie Európskemu Parlamentu a Rade: Akčný plán EÚ pre ľudské práva a demokraciu na roky 2020 – 2024. JOIN(2020) 5 final. 25. 3. 2020.
12. SVOBODA, P. (2010). *Právo vnějších vztahů EU*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-352-3.
13. Zmluva o Európskej únii.
14. Zmluva o fungovaní Európskej únie.

Kontakt:

JUDr. Lucia Bocková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lucia.bockova@euba.sk

STRUKTURÁLNÍ ANALÝZA COVID19 – OPATŘENÍ NA ÚROVNI STÁTŮ EU¹

COVID19 STRUCTURAL ANALYSIS – MEASURES AT EU LEVEL

Josef Botlík^a – Milena Botlíková^b

^a Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Slezská univerzita v Opavě, Univerzitní náměstí 1934/3,
733 40 Karviná, Česká republika, e-mail: botlik@opf.slu.cz

^b Filosoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, Masarykova 37,
746 01 Opava, Česká republika, e-mail: milena.botlikova@fpf.slu.cz

Abstrakt COVID-19 je fenomén, který díky intenzitě a míře úmrtí donutil řešit současnou situaci na úrovni vlád jednotlivých zemí, na úrovni nadnárodní (např. EU) a světové. Zastřešující institucí je především WHO. Pro účinný boj existují farmaceutické nástroje, zejména vakcinace, tyto nástroje je bezesporu nutné podpořit dalšími, nefarmaceutickými opatřeními, která jsou směřována především k zamezení šíření koronaviru. Cílem příspěvku je analýza nefarmaceutických intervencí na úrovni evropských států. Výzkum byl motivován vývojem a testováním modelu pro precedenční regionální analýzy. Vzhledem k regionálnímu charakteru analýz byly použity metody strukturální analýzy, zejména precedenční analýza. Jako dílčí metody byly použity komparace a korelační analýza.

Klíčová slova: COVID-19, model, precedence, restrikce

JEL: O57, I18, C65

Abstract COVID-19 is a phenomenon which, due to the intensity and rate of deaths, has forced the current situation to be addressed at the level of national governments, at the supranational (eg EU) and global levels. The umbrella institution is undoubtedly the WHO. There are pharmaceutical tools for effective control, especially vaccination, and these tools undoubtedly need to be supported by other, non-pharmaceutical measures, which are aimed primarily at preventing the spread of coronavirus. The aim of the paper is to analyze non-pharmaceutical interventions at the level of European countries. The research was motivated by the development and testing of a model for precedent regional analysis. Due to the regional nature of the analyzes, methods of structural analysis were used, especially precedent analysis. Comparisons and correlation analysis were used as sub-methods.

Keywords: COVID-19, model, precedence, restriction

JEL: O57, I18, C65

Úvod

Šíření pandemie, možnostem ochrany populace proti pandemii či analýze vývoje počtu úmrtí a počtu infikovaných osob je v současné době věnována značná pozornost, analýzy jsou prováděny v převážné většině na úrovni států. Velká pozornost je věnována analýzám v evropském prostoru. Vzhledem k aktuálnosti tématu je dnes již nepřehledné množství

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci projektu IP/01/2021 Institucionální podpory SU OPF v Karviné.

odborných studií. Například Iftekhar² (2021) uvádí ve své práci 215 citačních zdrojů vztahující se k tématu. Většina studií a výzkumů se však věnuje komparaci šíření nemoci a počtu úmrtí a zabývá se spíše analýzami vývoje pandemie, v převážné většině se finálně jedná o shlukovou analýzu, popřípadě regresní analýzu. Rovněž je nutné si uvědomit, že výzkum na úrovni států lze chápat jako regionální analýzu. Mnoho autorů, např. Rozmrinová³ (2020) využívá pro regionální analýzy základní statistické nástroje a komparaci. Regionální souvislosti jsou však řešeny spíše jako „body měření“, nejsou zvažovány vlivy prostředí a geografické souvislosti. Sofistikovanější metody uvádí například Undurraga et.al.⁴ (2021), nesměruje však závěry do geografického kontextu. Náznaky regionálního chápání analýzy s ohledem na jistou dosažitelnost okolí a nutnost kombinovat analytické metody zmiňuje např. Koenig a Dressler⁵ (2021). Tento příspěvek vychází z odlišných východisek, klade si za cíl analýzu prostorovou, komparace je prováděna na základě sousednosti příslušných států prostřednictvím metod systémové analýzy, především pomocí precedenční analýzy. Druhou odlišností tohoto výzkumu je skutečnost, že prioritně nejsou komparovány četnosti nákazy a úmrtí, ale v návaznosti na závěry výzkumů Iftekhar⁶ (2021), popř. Stockenhubera⁷ (2020) vycházíme z nefarmaceutických intervencí (restrikcí) na úrovni států.

Z pohledu nefarmaceutických intervencí reagovala Evropská unie na vypuknutí COVID-19 a jeho důsledky přijetím celé řady opatření v mnoha oblastech (zdraví, ekonomika, výzkum, hranice, mobilita atd.). Klíčovým dokumentem je „DOPORUČENÍ RADY (EU) 2020/1475“ ze dne 13. října 2020 o koordinovaném přístupu k omezení volného pohybu v reakci na pandemii COVID-19. Seznam dokumentů souvisejících se společnou reakcí EU na pandemii COVID-19 byl zveřejněn například na EUR-Lexu.

Response Measures Database (RMD) Evropského centra pro prevenci a kontrolu nemocí (ECDC) a Společného výzkumného střediska (JRC) Evropské komise je pravidelně aktualizovaný archiv nefarmaceutických intervencí (NPI) zavedených od 1. ledna 2020 v reakci na pandemii COVID-19 třiceti zeměmi Evropská unie (EU) a Evropského hospodářského prostoru (EHP). Je však nutné si uvědomit, že výzvy a vývoj budou rovněž silně záviset na pokroku v národních a globálních očkovacích programech, na vzniku a šíření variant a na reakcích veřejnosti na nefarmaceutické intervence⁸.

1 Teoretická východiska, metody

Jako důležitý faktor, který měl vliv na zdravotní krizi způsobené COVID-19, je nutné chápat rozdílnost v intenzitě šíření a nákazy. Tato rozdílnost způsobila disproporce v úsilí o zmírnění dopadů v různých evropských zemích v rozporu s doporučeními Světové zdravotnické organizace ohledně společné reakce. Sousedící země velmi často zaváděly zcela odlišné politiky, od požadavků „zůstat doma“ až po velmi mírná omezení, na což již v

² IFTEKHAR, E. N. et al. (2021): A look into the future of the COVID-19 pandemic in Europe: an expert consultation.

³ ROZMRINOVÁ, J. (2020): New coronavirus disease – data from the regions of the Czech Republic.

⁴ UNDURRAGA, E.A. et al. (2021): COVID-19 case fatality risk by age and gender in a high testing setting in Latin America: Chile, March-August 2020.

⁵ KOENIG, A. – DRESSLER, A. (2021): A mixed-methods analysis of mobility behavior changes in the COVID-19 era in a rural case study.

⁶ IFTEKHAR, E. N. et al. (2021): A look into the future of the COVID-19 pandemic in Europe: an expert consultation.

⁷ STOCKENHUBER, R. (2020): Did We Respond Quickly Enough? How Policy-Implementation Speed in Response to COVID-19 Affects the Number of Fatal Cases in Europe.

⁸ IFTEKHAR, E. N. et al. (2021): A look into the future of the COVID-19 pandemic in Europe: an expert consultation.

počátečních vlnách upozorňoval např. Stockenhuber⁹ (2020), Han et al.¹⁰ (2020) upozornil na nutnost omezení pohybu obyvatelstva, aby se zpomalilo šíření těžkého akutního respiračního syndromu a zabránilo zahlcení zdravotnických systémů, včetně úplného nebo částečného uzamčení.

Velmi obšírnou analýzu publikoval Linka et al.¹¹ (2020), který zkoumal COVID-19 na úrovni států EU. Autoři uvádějí: „Modelujeme epidemiologii vypuknutí COVID-19 pomocí modelu SEIR se čtyřmi kompartmenty, citlivými, exponovanými, infekčními a zotavenými populacemi, řízenými sadou běžných diferenciálních rovnic. Šíření COVID-19 modelují autoři prostřednictvím sítě osobní letecké dopravy, kterou reprezentují váženým neorientovaným grafem G s N uzly a E hranami ($N = 27$ uzlů představuje země Evropské unie, $E = 172$ hran mezi nimi nejnavštěvovanější spojení). Pro výpočty používají autoři roční statistiky osobní letecké dopravy (Eurostat 2020)“, výpočty provádějí na základě matice sousednosti A_{ij} (incidenční matice, matice incidencí). Na úrovni zemí vyhodnocují počty nakažených, uzdravených a reprodukční číslo. Nevýhodou tohoto výzkumu je krátké období výzkumu (březen, duben 2020) a zaměření se na restriktce na úrovni zemí v kontextu globálního šíření, t. j. omezení na úrovni uzavírání hranic a cestování mimo území států. Autoři přímo uvádějí, že východiskem je situace, kdy: „Poprvé v historii Evropská unie 17. března 2020 uzavřela všechny své vnější hranice ve snaze omezit šíření koronaviru COVID-19. Během posledních dvou měsíců vlády po celém světě zavedly masivní cestovní omezení a hraniční kontroly, aby zmírnily vypuknutí této globální pandemie“. Přesto, že se autoři omezují spíše na obecné závěry: „Přesné účinky omezení cestování na dynamiku propuknutí COVID-19 zůstávají neznámé, výsledky naznačují, že neomezená mobilita by výrazně urychlila šíření COVID-19, zejména ve střední Evropě, Španělsku a Francii“, je tato studie zajímavá, protože používá síťový epidemiologický model v rovině analýz politického rozhodování a identifikaci výstupní strategie plynoucí z cestovních omezení a úplného uzamčení. Pro modelování používají autoři síťový graf a jeho maticovou interpretaci, z tohoto pohledu je tento výzkum metodologicky srovnatelný s naším.

Na základě studií Koeniga a Dresslera¹² (2021) a dále Linky et al.¹³ (2020) vycházíme i my z metod strukturálních a prostorových regionálních analýz, které jsou charakteristické používáním infrastruktur, jež jsou závislé na geopolitickém rozložení. Základem analýz je precedenční analýza, která indikuje nárůsty hodnot sledovaného faktoru vzhledem k okolí. Takto jsou identifikovány lokální a globální extrémy sledovaných veličin a změny těchto extrémů v čase.

Vzájemné prostorové souvislosti mohou být dané fyzickými závislostmi (sousednost subjektů, společné hraniční body, přítomnost fyzického, např. silničního spojení ap., nebo jsou generovány účelově pomocí virtuální infrastruktury, například na základě geografických souřadnic a zvolených parametrů, nejčastěji minimálních vzdáleností. Podle požadované hustoty bývá definován počet minimálních vzdáleností a další parametry infrastruktury, například triangulace nalezených minimálních sousedností či opakování hran.

Generování virtuální infrastruktury na regionálních geopolitických objektech naráží na problémy spojené s nerovnoměrným rozložením sousedících objektů a rozdílnou velikostí objektů, které mohou negativně ovlivnit parametry infrastruktury. Analýza pomocí precedencí

⁹ STOCKENHUBER, R. (2020): Did We Respond Quickly Enough? How Policy-Implementation Speed in Response to COVID-19 Affects the Number of Fatal Cases in Europe.

¹⁰ HAN, E. et al. (2020): Lessons learnt from easing COVID-19 restrictions: an analysis of countries and regions in Asia Pacific and Europe

¹¹ LINKA, K. et al. (2020): Outbreak dynamics of COVID-19 in Europe and the effect of travel restrictions.

¹² KOENIG, A. – DRESSLER, A. (2021): A mixed-methods analysis of mobility behavior changes in the COVID-19 era in a rural case study.

¹³ LINKA, K. et al. (2020): Outbreak dynamics of COVID-19 in Europe and the effect of travel restrictions.

vychází z teorie grafů a systémové analýzy, teoretický základ popisuje např. Langefors¹⁴ (1981). Efektivita je dána převodem numerických dat do binární podoby, což umožňuje efektivnější využití matematických modelů a podstatně rozšiřuje kapacitu zpracovávaných dat, což je u regionálních analýz kardinální problém. Významným rysem precedenční analýzy je, že nárůst počtu precedencí může indikovat dva stavy, pokles hodnot v okolí nebo nárůst hodnot ve zkoumaném státě. Není tedy podstatné, čím byla změna lokálního extrému vyvolána, podstatné je, že změna nastala. Toto umožňuje lépe sledovat změny v prostoru.

2 Model a data

Jako výchozí byla použita data a struktura dat definovaná European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC, 2021)¹⁵. Data odpovídají vybraným národním opatřením pro veřejnost uvedeným v týdenních přehledech zemí o COVID-19. Údaje o nefarmaceutických intervencích jsou založeny na informacích dostupných z oficiálních veřejných zdrojů a nemusí, podle ECDC, zachycovat opatření prováděná zeměmi, které nejsou hlášeny na veřejně dostupných webových stránkách.

Výchozí datové řady jsou následující (je-li v názvu číslo, udává počet osob, pro něž se restrikce vztahuje, je-li v názvu „Regional“, jedná se o omezení na část regionů, je-li v názvu Order, jedná se o vynucení pro celou populaci, Gen znamená doporučení, RiskG znamená doporučení pro rizikovou část populace. Je – li v názvu restrikce uvedeno “Partial“, jedná se částečně uvolněné opatření.):

StayHomeOrder, RegionalStayHomeOrder ("uzamčení" pobytu doma pro běžnou populaci), StayHomeGen, StayHomeRiskG, SocialCircle (omezení sociálních kontaktů např. na omezený počet osob), PrivateGatheringRestrictions (omezení soukromých setkání), ClosDaycare, ClosPrim, ClosSec, ClosHigh (uzavření vzdělávacích institucí: školka /základní/střední/vysoká škola), MassGatherAll (omezení hromadných / veřejných shromáždění do 1000 účastníků včetně), BanOnAllEvents (omezuje všechna vnitřní/venkovní hromadná/veřejná shromáždění), IndoorOver50, IndoorOver100, IndoorOver500, IndoorOver1000, OutdoorOver50, OutdoorOver100, OutdoorOver500, OutdoorOver1000 (omezení vnitřních (venkovních) hromadných/veřejných shromáždění nad 50 (100, 500, 1000) účastníků, ClosPubAny (uzavření veřejných prostranství jakéhokoli druhu (včetně restaurací, zábavních podniků, obchodů, které nejsou nezbytně nutné, částečného nebo úplného uzavření veřejné dopravy, tělocvičen a sportovních center atd.), EntertainmentVenues (uzavření zábavních podniků), ClosureOfPublicTransport (uzavření veřejné dopravy), GymsSportsCentres (uzavření tělocvičen/sportovních center), HotelsAcmodation (uzavření hotelů/ubytovacích služeb), NonEssentialShops (uzavření obchodů, které nejsou nezbytně nutné), PlaceOfWorship (uzavření míst bohoslužeb), RestauraceCafes (uzavření restaurací a kaváren/barů), MasksVoluntaryAllSpaces, MasksVoluntaryClosedSpaces (ochranné používání roušek ve všech veřejných (uzavřených) prostorách na dobrovolném základě), MasksMandatoryAllSpaces, MasksMandatoryClosedSpaces (povinné, vynucené zákonem, používání ochranných masek ve všech veřejných prostorách (uzavřených prostorách), Teleworking (doporučení pro práci z domova), AdaptationOfWorkplace (přizpůsobení pracovišť, např. pro snížení rizika přenosu), WorkplaceClosures (uzavření pracovišť).

Data nebyla sezónně očištěna ani jinak validována, byly pouze odstraněny disproporce vztahující se k časovým nesrovnalostem (Croatia: IndoorOver50, Croatia: MassGather50Partial, Greece: NonEssentialShopsPartial, Netherlands: MasksMandatoryAllSpacesPartial a Poland: ClosPubAny), kde byly termíny ukončení restrikce menší nebo rovny zahájení restrikce. Datové řady v jednotlivých státech pro příslušné restrikce byly spojeny do časové řady.

¹⁴ LANGEFORS B. (1981): Teoretická analýza informačních systémů.

¹⁵ ECDC. (2021): European Centre for Disease Prevention and Control, Data on country response measures to COVID-19, Data dictionary non-pharmaceutical measures.

Vlastní analýza byla provedena v několika krocích. V první fázi byla zpracována výchozí data a stanoveny četnosti výskytů jednotlivých restrikcí. Následně byly zvoleny vybrané restrikce pro prostorovou analýzu. Pro tuto analýzu byl vygenerován model infrastruktury a vypočteny precedence ve sledovaném intervalu. Precedence za jednotlivé datové řady byly zjišťovány na úrovni států. Četnosti precedencí byly použity pro korelační analýzu.

Pro vyhledání precedencí byly jako vazby zvoleny minimální geografické vzdálenosti států EU na základě GPS souřadnic, čímž byla zohledněna dislokace států v prostoru a jejich hustota v regionu. Vzhledem k nedostatečné dostupnosti dat byla množina států redukována. Veškeré výpočty a modelování jsou prováděny pomocí MS Excel a VisualBasic. Analýza komplexních dat byla provedena pomocí doplňku MS Excel Analytické nástroje – Korelace.

Při vyhledávání infrastruktury se postupuje náhodným, opakovaným průchodem všemi státy. Pro každý stát se vyhledává stanovený počet geograficky nejbližších států. Pro modelování byla zvolena vysoká hustota sítě, hledaly se 4 geograficky nejbližší státy, v případě identifikace shodné hrany se vyhledávala nová. Výsledná infrastruktura zohledňuje požadovanou hustotu s ohledem na rozmístění zemí v prostoru.

Obdobné metody prostorové analýzy, založené na zjištění gradientu použil v kombinaci s korelační analýzou např. Mazzucchelli¹⁶ (2020).

3 Výsledky

Celkově bylo analyzováno 1988 časových úseků ve 32 státech, časová řada je z intervalu 1.1.2020 – 5.11.2021. Jednotlivé restrikce se vyskytovaly i opakovaně. Tabulka 1 ukazuje četnost výskytu násobných restrikcí.

Tabulka 1: Četnost restrikcí

četnost restrikcí	počet výskytů
1	661
2	402
3	136
4	21
5	6

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021)

Z tabulky je patrné, že u 6 restrikcí došlo až k pětinasobnému opakování, jednalo se o restrikce a státy uvedené v tabulce 2. Převážná část restrikcí byla aplikována jednou (661 restrikcí).

Tabulka 2: Restrikce s opakováním – pět opakování

stát	restrikce
Slovinsko	MassGatherAll (omezení hromadných / veřejných shromáždění do 1000 účastníků včetně)
Litva	MassGatherAllPartial (omezení hromadných / veřejných shromáždění do 1000 účastníků včetně, částečně uvolněné opatření)
Itálie	RestaurantsCafesPartial (uzavření restaurací a kaváren/barů, částečně uvolněné opatření)

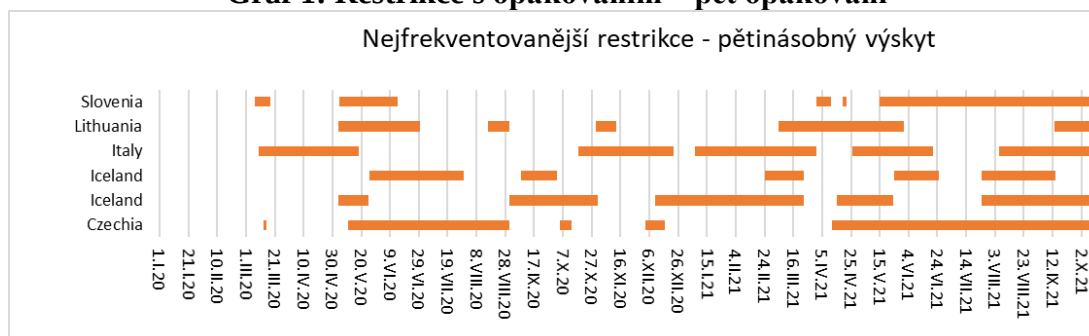
¹⁶ MAZZUCHELLI, R. – AGUDO, D. A. – DIEGUEZ, C. E. M. – CRESPI, V. N. (2020): Democracy and Covid-19 mortality in Europe.

Island	EntertainmentVenuesPartial, EntertainmentVenues (uzavření zábavních podniků, částečně uvolněné opatření)
Island	OutdoorOver500 (omezení venkovních hromadných/veřejných shromáždění nad 500 účastníků)
Česká republika	EntertainmentVenuesPartial (uzavření zábavních podniků, částečně uvolněné opatření)

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021)

Z tabulky 2 je patrné, že pouze Island pětikrát aplikoval více než jednu restrikcí. Časové rozložení je patrné z grafu 1 (restrikce jsou ve stejném pořadí jako u tabulky 2).

Graf 1: Restrikce s opakováním – pět opakování

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021, vzhledem k výstupu z modelu jsou názvy států v anglickém jazyce)

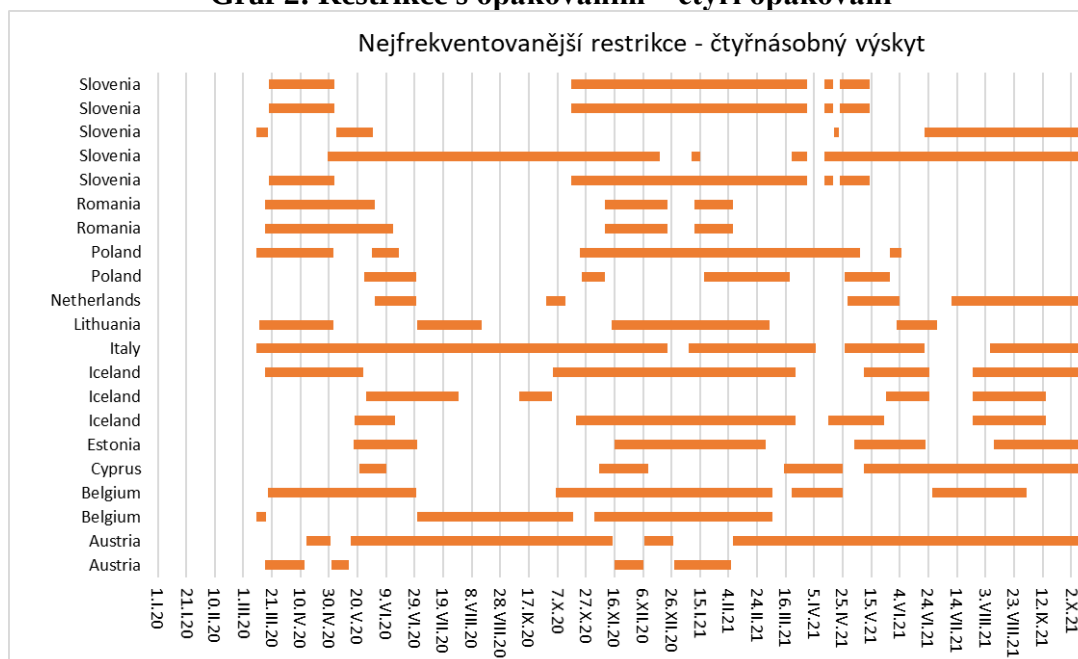
Tabulka 3: Restrikce s opakováním – čtyři opakování

stát	restrikce
Slovinsko	BanOnAllEventsPartial
Slovinsko	EntertainmentVenuesPartial
Slovinsko	IndoorOver100
Slovinsko	MassGather50Partial
Slovinsko	MassGatherAllPartial
Ruunsko	ClosPrim
Ruunsko	ClosSec
Polsko	ClosPrimPartial
Polsko	MassGatherAll
Nizozemí	RestaurantsCafesPartial
Litva	MassGatherAll
Itálie	ClosPubAnyPartial
Island	GymsSportsCentresPartial
Island	IndoorOver500
Island	MassGatherAll
Estonsko	EntertainmentVenuesPartial
Kypr	RestaurantsCafesPartial
Belgie	MassGatherAll
Belgie	PrivateGatheringRestrictions
Rakousko	ClosPubAny
Rakousko	ClosPubAnyPartial

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021, názvy restrikcí pro zjednodušení ponechány ve tvaru dostupném v databázi)

Tabulka 3 ukazuje restriktce, které se aplikovaly čtyřikrát. Časové rozložení je patrné z grafu 2. Je vidět, že násobné restriktce aplikovalo nejčastěji Slovinsko a Island.

Graf 2: Restrikce s opakováním – čtyři opakování

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021, vzhledem k výstupu z modelu jsou názvy států v anglickém jazyce)

Pokud bychom hodnotili, kolik dní aplikovali jednotlivé státy vybrané restrikce, pak tabulka 4 ukazuje četnosti restrikcí, které byly realizovány určitou dobu (intervaly jsou stanoveny v procentech z celkové analyzované doby).

Tabulka 4: Četnost restrikcí

procenta	do 10	do 20	do 30	do 40	do 50	do 60	do 70	do 80	do 90	do 100
četnosti	297	266	193	161	92	74	53	39	48	4

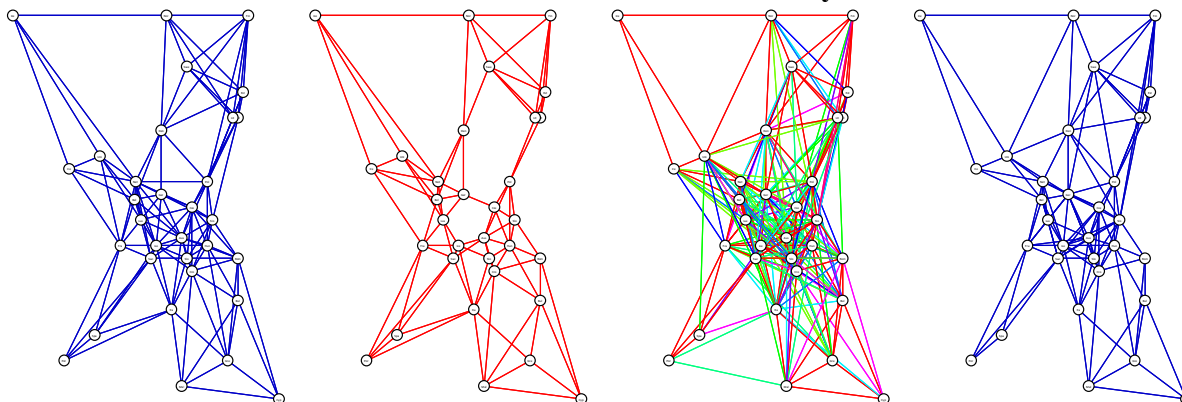
Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021)

Největší počet dní (více než 90 % času) byly realizovány restrikce StayHomeRiskG (Chorvatsko a Polsko) a Teleworking (Polsko a Slovinsko).

Pro strukturální analýzu byly definované vazby na základě minimálních vzdáleností mezi jednotlivými státy. Na obrázku 1 je návrh infrastruktury tvořené těmito vazbami, zleva doprava byla postupně generována infrastruktura tvořená 4 hranami bez přepisu generovaná jedním průchodem, dále je infrastruktura generovaná 4 hranami s přepisem pomocí 10 průchodů, třetí infrastruktura je tvořena 3 hranami bez přepisu, s triangulací, 10 průchodů. Generování bez přepisu/s přepisem označuje řešení stavu, kdy, již byla příslušná hrana identifikována. Stav „s přepisem“ znamená, že hrana je akceptovaná i při následných identifikacích, stav „bez přepisu“ znamená, že je hledána jiná hrana. Triangulace je stav, kdy jsou sousedící hrany vycházející z jednoho uzlu spojeny do trojúhelníku, pro vytvoření souvislejší infrastruktury. V případě násobných průchodů jsou barevně označeny hrany, které byly identifikovány při více průchodech. Červená barva označuje hrany identifikované ve všech průchodech, zelená barva označuje hrany identifikované v 10 a méně procentech průchodů.

Srovnáním variant je patrné, že první infrastruktura je v segmentu středoevropských států zbytečně hustá, naopak druhá varianta nemá dostatečně hustou infrastrukturu. Zcela vpravo je výsledná zvolená infrastruktura, kdy byly použity vazby ze třetí varianty identifikované minimálně v 90% průchodů.

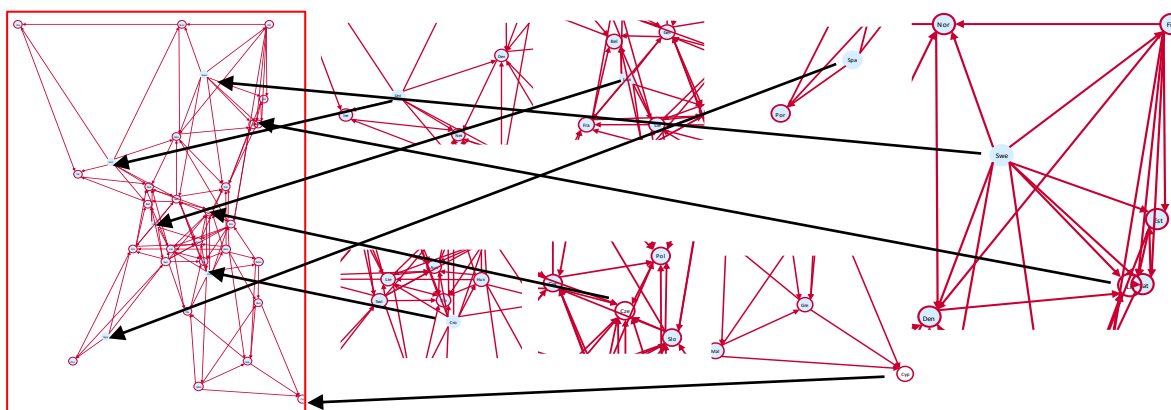
Obrázek 1: Generování struktury

Zdroj: Vlastní zpracování, vlastní model

Obrázek 2 ukazuje precedence na zvolené infrastruktuře. Precedence ukazují rozložení počtu aplikovaných nefarmaceutických restrikcí v jednotlivých státech, směr šipky udává nárůst počtu restrikcí.

Obrázek 2: Precedence

Zdroj: Vlastní zpracování, vlastní model

Z obrázku je patrné, že Kypr, Česká republika a Litva mají vzhledem ke svému okolí (nikoli absolutně) více restrikcí, naopak Chorvatsko, Španělsko, UK a Švédsko mají méně restrikcí než státy v okolí.

Vypočítáme-li pro jednotlivé státy celkové počty dnů, ve kterých byly aplikovány restrikce, pak Švédsko, UK, Chorvatsko, Bulharsko a Španělsko mají vzhledem k okolí nejméně dnů s restrikcemi, nejvíce dnů má Česká republika, Itálie a Irsko. Obdobně byly vypočítány počty precedentů pro všechny restrikce, s výjimkou ClosureOfPublicTransport, SocialCirclePartial, StayHomeRiskGPartial a WorkplaceClosuresPartial, ve kterých byla velmi nízká míra využití. Část zjištěných precedentů je uvedena v tabulce 5.

Tabulka 5: Četnost precedenci

	počet restrikce		počet dnů		AdaptationOfWorkplace		AdaptationOfWorkplacePartial		BanOnAllEvents		BanOnAllEventsPartial		ClosDaycare		ClosDaycarePartial		ClosHigh		ClosHighPartial		ClosPrim		ClosPrimPartial		ClosPubAny		ClosPubAnyPartial		ClosSec		ClosSecPartial		ClosureOfPublicTransportPartial		EntertainmentVenues		EntertainmentVenuesPartial		GymsSportsCentres		GymsSportsCentresPartial		HotelsOtherAccommodation		HotelsOtherAccommodationPartial		IndoorOver100		IndoorOver1000		IndoorOver50		IndoorOver500		MasksMandatoryAllSpaces		MasksMandatoryAllSpacesPartial		MasksMandatoryClosedSpaces		MasksMandatoryClosedSpacesPartial		MasksVoluntaryAllSpaces		MasksVoluntaryAllSpacesPartial		MasksVoluntaryClosedSpaces		MasksVoluntaryClosedSpacesPartial	
Rakousko	8	8	10	0	6	0	6	0	8	9	7	6	11	11	5	8	0	4	2	6	2	11	9	9	6	6	4	7	0	8	8	0	0	0	11																																			
Belgie	6	7	0	0	2	5	1	0	5	6	6	4	4	2	6	5	0	5	6	1	8	0	0	0	3	0	7	5	7	7	0	6	0	0	0																																			
Bulharsko	3	3	4	0	2	2	3	3	1	4	4	2	4	3	2	4	0	1	5	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0																																			
Chorvatsko	0	4	0	10	3	0	0	0	3	0	1	4	0	3	2	0	10	2	4	7	3	0	0	9	0	10	0	4	5	5	0	0	0	0	0																																			
Kypr	3	7	0	0	2	3	0	0	2	1	0	0	1	3	1	2	3	2	2	3	1	2	3	3	0	3	0	2	0	2	0	0	0	0	0																																			
ČR	10	16	9	0	7	0	7	0	9	5	10	7	7	10	10	8	0	7	10	10	9	10	6	3	9	1	7	10	5	0	0	0	0	0	0																																			
Dánsko	6	11	6	9	5	0	2	0	6	3	6	0	9	8	5	2	0	7	2	7	4	0	0	5	0	8	6	0	0	7	7	0	9	0	0																																			
Estonsko	3	11	0	5	0	3	0	4	3	0	3	0	4	4	2	0	0	3	4	3	3	0	0	5	5	4	0	0	4	0	4	5	0	4																																				
Finsko	1	11	0	0	0	0	0	0	1	5	2	0	5	1	1	6	0	1	6	1	0	0	0	0	7	3	0	0	0	0	0	0	7	5																																				
Francie	6	18	0	0	4	0	6	7	2	9	0	8	6	8	5	8	0	8	2	9	2	0	0	0	9	0	0	6	0	7	0	9	0	7	0																																			
Německo	5	17	0	0	11	10	6	14	0	0	2	14	7	2	0	13	0	6	12	4	2	0	12	9	8	6	11	0	11	9	11	12	0	0	0																																			
Řecko	4	16	0	0	3	4	6	4	0	6	6	4	0	1	4	2	0	5	3	4	1	6	4	0	0	0	0	3	5	1	0	0	0	6	0																																			
Maďarsko	1	16	0	0	0	9	7	0	10	0	4	6	6	7	8	2	0	10	0	5	0	0	0	3	0	8	6	2	0	7	9	0	0	0	0																																			
Island	2	15	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3	1	0	0	1	3	0	3	0	0	2	3	3	3	0	3	0	3	0	2	0	0																																			
Irsko	3	19	0	0	3	3	3	2	3	4	4	1	1	2	4	1	4	3	1	4	2	4	4	2	0	3	0	0	0	3	0	4	0	0	0																																			
Itálie	5	23	5	6	7	4	4	7	3	5	5	3	3	6	7	6	6	6	0	7	5	0	0	0	0	0	7	7	3	5	0	0	0	0	0																																			
Lotyšsko	2	19	0	0	2	4	0	5	2	3	2	5	3	5	1	4	4	2	2	5	1	0	0	3	0	0	4	0	4	5	3	0	4	0	0																																			
Lichtenšt.	5	19	0	0	11	0	3	0	1	0	5	0	13	5	3	0	0	6	5	0	12	0	0	0	12	9	8	6	6	1	12	0	0	0	12																																			
Litva	7	25	0	0	7	0	5	3	7	3	7	4	0	2	6	4	0	4	2	4	5	0	5	3	6	0	2	5	7	0	7	7	0	0	0																																			
Lucembursko	0	22	0	0	0	0	5	0	3	0	4	0	0	2	2	7	1	3	3	4	0	0	7	5	6	3	2	7	7	0	0	0	0	0	0																																			
Malta	1	23	0	0	4	1	4	0	5	0	2	0	5	2	1	0	0	2	1	1	4	0	0	3	0	0	4	4	4	0	0	0	0	0	0																																			
Nizozemí	8	29	9	8	9	9	8	8	6	7	5	0	6	7	6	7	8	6	6	4	0	0	8	0	2	0	0	0	2	9	0	0	0	0	9																																			
Norsko	3	26	0	3	2	0	4	5	3	5	2	0	4	2	0	1	0	5	3	4	4	0	0	5	0	2	3	0	0	0	0	0	4	0	0																																			
Polsko	8	33	9	0	6	4	5	6	1	10	8	7	0	3	9	4	10	6	8	2	9	8	9	7	0	7	8	9	0	4	6	0	0	0	0																																			
Portugalsko	2	26	0	0	3	2	2	2	1	3	0	1	0	3	2	3	1	2	1	2	0	3	2	0	0	0	2	2	1	0	2	0	0	0	0																																			
Rumunsko	2	30	5	0	0	0	2	5	4	2	3	4	3	0	3	4	0	0	4	0	4	4	4	4	0	4	5	3	4	1	0	0	0	0	0																																			
Slovensko	5	35	0	0	5	11	8	11	3	12	4	12	0	11	6	13	0	11	6	12	9	9	13	3	9	0	2	11	10	6	0	0	0	0	0																																			
Slovinsko	8	35	0	0	1	9	9	6	6	6	8	3	2	1	6	4	0	0	8	2	5	0	0	9	0	4	1	0	9	9	0	0	0	0	0																																			
Španělsko	0	29	2	0	0	3	3	0	1	2	2	0	0	1	2	0	2	3	0	0	0	3	2	1	0	0	0	3	2	0	0	0	2	0	0																																			
Švédsko	0	30	7	6	4	8	0	0	7	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	0	0	8																																			
Švýcarsko	2	34	9	0	7	0	0	10	0	1	0	9	6	0	0	0	0	1	9	7	5	0	0	8	7	11	9	8	0	2	0	0	0	11	0																																			
UK	0	32	0	0	2	0	5	4	0	0	3	6	5	0	3	4	0	0	0	2	0	6	5	0	0	3	0	0	5	0	0	0	0	7	0																																			

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021, názvy restrikcí zůstávají z důvodu zpracování v originální znění)

Na základě zjištěných precedencí byly prostorové vztahy srovnány pomocí korelační analýzy. Velmi silná korelace (korelační koeficient $R > 0,8$) byla zjištěna u Portugalska a Irska, dále u Portugalska a Malty, Portugalska a Rumunska, Portugalska a Španělska, Portugalska a UK, Norska a Malty, Rumunska a Malty, Rumunska a Španělska, Španělska a UK (tabulka 6 tučně). Tato korelace neznamená, že jmenované státy používají shodné restriční nástroje, pouze ukazuje na skutečnost, že se v segmentu volených nástrojů chovaly shodně vzhledem k sousedícím státům. Celkové počty indikovaných precedentů jsou v tabulce 6. Je patrné, že korelace se projevila u států s menším počtem precedentů, což znamená, že se jednalo spíše o státy s menší mírou použití nefarmaceutických restrikcí. Z tabulky je rovněž patrné, že Slovensko, Rakousko a Německo tyto restriktce využívalo nejvíce.

Tabulka 6: Četnost precedencí

země	počet precedentů
Island	78
Kypr	90
Španělsko	90
Bulharsko	96
Portugalsko	105
Malta	109
Finsko	120
Švédsko	132
Norsko	138
Estonsko	145
Irsko	148
Lotyšsko	148
UK	149
Rumunsko	162
Lucembursko	176
Řecko	189
Chorvatsko	190
Maďarsko	215
Belgie	224
Itálie	231
Dánsko	236
Litva	239
Slovinsko	260
Francie	273
Švýcarsko	274
Lichtenšt.	275
ČR	318
Nizozemí	342
Polsko	343
Slovensko	358
Rakousko	364
Německo	380

Zdroj: Vlastní zpracování, data zpracována vlastním modelem, data extrahována a upravena z databáze (ECDC, 2021)

4 Diskuse

Klasifikaci evropských zemí do clusterů podle epidemiologických charakteristik provedla Džurová a Květoň¹⁷ (2021) s rozdělením: Cluster1: Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, Slovinsko, Švédsko. Cluster2: Německo, Finsko. Cluster3: Irsko, Norsko, Rakousko, Slovensko. Cluster4: Belgie, Itálie, Francie, Španělsko. Cluster5: Chorvatsko, Nizozemí, UK. Bohužel, jak je patrné, clustery jsou nerovnoměrné a autoři ve svém výzkumu neprokázali shodné parametry, například v souvislosti s restrikcemi či s HDP. Náš výzkum rovněž neprokázal tendence vytvářet obdobné clustery a nepotvrdil clusterizaci těchto autorů.

Přesto, že nefarmaceutické intervence, především různé formy lockdownů, sehrály zásadní roli v prevenci šíření pandemie Covid-19, zvyšovaly nepřiměřenou mírou psychickou zátěž, což se může v budoucnosti nepříznivě odrazit na jiných formách zdravotních či psychických komplikací. Například studie Hanschmidt a Kerstinga¹⁸ (2021) se snažila prozkoumat emoce odrážející se v sociálních médiích po zavedení omezení sociálních kontaktů ve střední Evropě. I přesto, že informace o zemi původu identifikovali autoři pouze u 3,8 % vzorku, 85,4 % těchto respondentů označilo jako zemi původu Německo, 6,1 % Švýcarsko a 5,7 % Rakousko (celkem 97,2 %). Na základě našeho výzkumu lze potvrdit výrazné předpoklady pro psychickou zátěž u Německa a Rakouska, očekávat ji však lze i u Slovenska, České republiky, Polska a Nizozemí.

Rovněž je nutno zmínit, že chování a mobilita obyvatel je závislá nejen na formě intervencí, ale i na národních specifikách, například podle studie Xu¹⁹ (2021), ve srovnání s Evropou mají USA vyšší úroveň mobility související s návštěvami potravin a lékáren a nižší úroveň rezidenční přítomnosti, což může být i východiskem pro identifikaci vazeb mezi rozložením (hustotou) populace, lokací populace (města, venkov) a nabídkou služeb, tato hypotéza může být vodítkem pro další výzkumy, zejména v kontextu účinnosti omezení pohybu a důsledků pro hodnocení zdravotní politiky, prognózování pandemie a hospodářské oživení. Na souvislosti hustoty obyvatelstva, reakcích chování, kulturních faktorech, postupech osobní hygieny a zvycích vedoucích významným rozdílem v politických reakcích zemí zaměřených na zastavení šíření viru upozornili už po první vlně Primc a Slabe-Erker²⁰ (2020). Autoři se však omezili na 5 kritérií, LockDown, mezinárodní leteckou dopravu, restrikce/uzávěru hranic, stav ohrožení a rychlost opatření. Závěry zmiňovaných studií potvrzují skutečnost, že nejvíce

¹⁷ DŽUROVÁ, D. – VIKTOR, K. (2021): How health capabilities and government restrictions affect the COVID-19 pandemic: Cross-country differences in Europe.

¹⁸ HANSCHMIDT, F. – KERSTING, A. (2021): Emotions in Covid-19 Twitter discourse following the introduction of social contact restrictions in Central Europe.

¹⁹ XU, D. (2021): Physical mobility under stay-at-home orders: A comparative analysis of movement restrictions between the US and Europe.

²⁰ PRIMC, K. – SLABE-ERKER, R. (2020): The success of public health measures in Europe during the COVID-19 pandemic.

restrikcí bylo identifikováno ve středoevropských státech, kde je vysoká hustota obyvatelstva a současně srovnatelný přístup k COVID-19 a jeho vnímání v populaci.

Přesto, že jsou názory na nefarmaceutické intervence rozdílné, v některých případech i diskutabilní, ve většině případů důrazně autoři doporučují provádění omezujících opatření ve velmi raných fázích, aby se snížil negativní dopad na společnost a zlepšila se rychlost zotavení.²¹ Srovnáme-li dobu trvání prvních zavedených restrikcí, pak nejvíce precedentů vykazuje Polsko, Česká republika a Rakousko, vůči bezprostřednímu okolí je však významné rovněž Rumunsko či Irsko.

Závěr

Tato studie ukazuje specifický přístup k analýze COVID-19, zejména v kombinaci nefarmaceutických restrikcí a prostorových souvislostí. Je součástí širšího výzkumu, opomenout nelze ani další souvislosti, které jsou tvořeny kombinací nefarmaceutických intervencí a medicínskými kapacitami, na což poukazuje například studie Kniepeisse et al.²² (2021). Byla identifikována skupina zemí, které měly vyšší podíl nefarmaceutických intervencí vzhledem k okolním zemím, Kypr, Česká republika a Litva. Chorvatsko, Španělsko, UK a Švédsko mají méně než okolní země. Bylo prokázáno, že struktura intervencí byla podobná spíše u států, které vzhledem ke svému okolí používaly restrikcí méně. V návaznosti na související výzkumy je vhodné do budoucna sledovat, zejména u Německa, Polska, Rakouska a České republiky vliv restrikcí na faktory související s psychikou.

Rovněž je nutné zjištěné poznatky dále komparovat s vakcinací a vývojem počtu nakažených, což však v současnosti přesahuje rámec prezentovaného výzkumu.

Príspevek prezentuje možnosti precedenční analýzy doplněné o komparaci a korelační analýzu. Byly identifikovány státy, u kterých docházelo v období pandemie k významným změnám při implementaci nefarmaceutických intervencí vzhledem k podstatnému okolí těchto států, nikoli vzhledem k absolutním změnám faktorů.

V průběhu výzkumu se ukázalo, že opatření mají několik omezení. Za prvé, existuje různorodé chápání fyzického distancování a jeho interpretace na úrovni jednotlivých zemí. Legislativní podpora mezi zeměmi není shodná, některé restrikce nemají oporu v zákoně, mohou existovat specifická pravidla a výjimky z opatření, což ztěžuje interpretaci údajů. Dále jsou omezení na úrovni sběru a dostupnosti dat, data vycházejí z podkladů o opatřeních hlášenými na vnitrostátní úrovni. Přesná data zavedení nebyla často dostupná z oficiálních zdrojů, mohlo dojít ke zpoždění v jejich implementaci. Dostupnost veřejných údajů z oficiálních vládních zdrojů se navíc v jednotlivých zemích liší, proto se může míra použitých intervencí a restrikcí odvíjet i od spolehlivosti prvotních dat, což může kontraproduktivně indikovat země s nejvíce spolehlivou administrativou jako země s největším počtem restrikcí.

Použitá literatura:

1. DZÚROVÁ, D. – VIKTOR, K. (2021): How health capabilities and government restrictions affect the COVID-19 pandemic: Cross-country differences in Europe. In: *Applied geography (Sevenoaks, England)*, vol. 135, Article no. 102551.
2. ECDC. (2021): European Centre for Disease Prevention and Control, Data on country response measures to COVID-19, Data dictionary non-pharmaceutical measures. [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/download-data-response-measures-covid-19>

²¹ STOCKENHUBER, R. (2020): Did We Respond Quickly Enough? How Policy-Implementation Speed in Response to COVID-19 Affects the Number of Fatal Cases in Europe

²² KNIEPEISS, D. – JANTSCHER, L. – AL-SHARAFY, S. – SENDLHOFER, G. – SCHEMMER, P. (2021): Framework for Solid-Organ Transplantation During COVID-19 Pandemic in Europe.

3. HAN, E. – TAN, M. – TURK, E. – SRIDHAR, D. – LEUNG, G. M. – SHIBUYA, K. – ASGARI, N. – OH, J. – GARCÍA-BASTEIRO, A. L. – HANEFELD, J. – COOK, A. R. – HSU, L. Y. – TEO, Y. Y. – HEYMANN, D. – CLARK, H. – MCKEE, M. – LEGIDO-QUIGLEY, H. (2020): Lessons learnt from easing COVID-19 restrictions: an analysis of countries and regions in Asia Pacific and Europe. In: *Lancet (London, England)*, vol. 396, no. 10261, s. 1525-1534.
4. HANSCHMIDT, F. – KERSTING, A. (2021): Emotions in Covid-19 Twitter discourse following the introduction of social contact restrictions in Central Europe. In: *Zeitschrift für Gesundheitswissenschaften = Journal of public health*, s.1-14.
5. IFTEKHAR, E. N. – PŘIESEMANN, V. – BALLING, R. – BAUER, S. – BEUTELS, P. – CALERO VALDEZ, A. – CUSCHIERI, S. – CZYPIONKA, T. – DUMPIS, U. – GLAAB, E. – GRILL, E. – HANSON, C. – HOTULAINEN, P. – KLIMEK, P. – KRETZSCHMAR, M. – KRÜGER, T. – KRUTZINNA, J. – LOW, N. – MACHADO, H. – MARTINS, C. – WILLEIT, P. (2021): A look into the future of the COVID-19 pandemic in Europe: an expert consultation. In: *The Lancet regional health. Europe*, vol. 8, Article no. 100185.
6. KNIEPEISS, D. – JANTSCHER, L. – AL-SHARAFY, S. – SENDLHOFER, G. – SCHEMMER, P. (2021): Framework for Solid-Organ Transplantation During COVID-19 Pandemic in Europe. In: *Risk management and healthcare policy*, vol 14, s. 2421-2433.
7. KOENIG, A. – DRESSLER, A. (2021): A mixed-methods analysis of mobility behavior changes in the COVID-19 era in a rural case study. In: *European transport research review*. vol. 13, issue 1, Article no 15.
8. LANGEFORS B. (1981): *Teoretická analýza informačních systémů*. Bratislava: Vydavateľstvo technické a ekonomickej literatury.
9. LINKA, K. – PEIRLINCK, M. – SAHLI COSTABAL, F. – KUHL, E. (2020): Outbreak dynamics of COVID-19 in Europe and the effect of travel restrictions. In: *Computer methods in biomechanics and biomedical engineering*, vol. 23, no 11, s. 710-717.
10. MAZZUCHELLI, R. – AGUDO, D. A. – DIEGUEZ, C. E. M. – CRESPI, V. N. (2020): Democracy and Covid-19 mortality in Europe. In: *Revista espanola de salud publica*, vol. 94, ID: covidwho-613678
11. PRIMC, K. – SLABE-ERKER, R. (2020): The success of public health measures in Europe during the COVID-19 pandemic. In: *Sustainability*, vol. 12, no 10, Article no. 4321.
12. ROZMRINOVÁ, J. (2020): New coronavirus disease – data from the regions of the Czech Republic. In: *XXIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, s. 416-422. ISBN 978–80–210–9610–3.
13. STOCKENHUBER, R. (2020): Did We Respond Quickly Enough? How Policy-Implementation Speed in Response to COVID-19 Affects the Number of Fatal Cases in Europe. In: *World Medical & Health Policy*, vol. 12, no 4, s. 413-429.
14. UNDURRAGA, E.A. – CHOWELL, G. – MIZUMOTO, K. (2021): COVID-19 case fatality risk by age and gender in a high testing setting in Latin America: Chile, March-August 2020. In: *Infectious diseases of poverty*, vol. 10, no 1, Article no. 11.
15. XU, D. (2021): Physical mobility under stay-at-home orders: A comparative analysis of movement restrictions between the US and Europe. In: *Economics & Human Biology*, vol. 40, Article no.100936.

Kontakt:**Ing. Josef Botlík**

Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní náměstí 1934/3
733 40 Karviná
Česká republika
e-mail: botlik@opf.slu.cz

Ing. Milena Botlíková, Ph.D.

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě
Masarykova 37
746 01 Opava
Česká republika
e-mail: milena.botlikova@fpf.slu.cz

VÝVOJ ÚSPOR V DOBĚ COVID 19¹

DEVELOPMENT SAVING IN COVID 19

Milena Botlíková^a – Josef Botlík^b

^a Filosoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, Masarykova 37, 746 01 Opava, Česká republika, e-mail: milena.botlikova@opf.slu.cz

^b Filosoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, Masarykova 37, 746 01 Opava, Česká republika, e-mail: botlik@opf.slu.cz

Abstrakt: Pandemie covid 19 způsobila v globální ekonomice mnoho anomálních jevů. Během tohoto období dochází k extrémnímu nárůstu úspor domácností. Cílem článku je analyzovat meziroční vývoj hrubých úspor domácností zemí V4 a vybraných aktiv v regionech V4 za období let 2019 až 2021, cíle vychází z dlouhodobých aktivit autorů a výzkumu prováděného na Slezské univerzitě v Opavě. Země V4 generovaly především úspory ve formě oběživa a vkladů, pokles zaznamenaly úspory ve formě životního pojištění a důchodového připojištění. V roce 2021 oproti předešlému období počaly výrazněji navyšovat domácnosti aktiva ve formě cenných papírů, připojištění a pojištění. Nárůst úspor byl vyvolán především uzavřením ekonomik, v důsledku lockdownu a omezené spotřeby ve formě služeb akcelerovaly především vynucené úspory. Tvorba úspor byla podpořena opatřeními vlád ve snaze udržet zaměstnanost a disponibilní příjmy domácností.

Klíčová slova: domácnosti, úspory, pandemie, země V4

JEL: G17, G51, J31

Abstract: The covid 19 pandemic has caused many anomalies in the global economy. During this period, there is an extreme increase in household savings. The aim of the article is to analyze the year-on-year development of gross savings of V4 households and selected assets in the V4 regions for the period from 2019 to 2021, the goals are based on long-term activities of the authors and research conducted at the Silesian University in Opava. The V4 countries generated mainly savings in the form of currency and deposits, while savings in the form of life insurance and supplementary pension insurance decreased. In 2021, compared to the previous period, households began to increase their assets in the form of securities more significantly, supplementary insurance and insurance. The increase in savings was caused mainly by the closure of economies; as a result of the lockdown and limited consumption, especially in the form of services, forced savings accelerated. Savings generation was supported by government measures to maintain employment and household disposable income.

Keywords: households, saving, pandemic, region V4

JEL: G17, G51, J31

Úvod

Na počátku roku 2020 svět zaplavila pandemie Covid 19. Přestože došlo k výraznému útlumu ekonomiky, celková situace v regionech vedla k pozitivnímu růstu úspor domácností. Podle neoklasické teorie jsou v ekonomice jedinými spořicími subjekty domácnosti. Tato teorie však nebere v potaz, že spořicími jsou také podnikatelské jednotky a stát. Nicméně skupinu domácností lze považovat za dominantní skupinu střadatelů, jejich finanční prostředky jsou transformovány do kapitálových investic. Objem úspor může významně ovlivnit vývoj

¹ The paper is finance from the project Development of R&D Capacities of the Silesian University in Opava CZ. 02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014696.

ekonomiky, protože čím větší je blahobyt domácností, tím vyšší je ekonomický růst a naopak. Pandemie způsobila v rozvinutých ekonomikách velký nárůst úspor domácností. Tyto úspory vznikaly a stále vznikají v důsledku uzavření ekonomiky a odepření spotřeby, ale také v souvislosti s politickými zásahy jednotlivých vlád. Během pandemie v zemích V4 došlo k uzavření služeb, maloobchodu a mnoho výrobních podniků zastavilo činnost. Ve snaze eliminovat dopady pandemické krize na zaměstnanost došlo v regionech k poskytování nevratných finančních dotací zaměstnancům, podnikatelům a živnostníkům na podporu udržení zaměstnanosti², které přispěly k akceleraci úspor.

1 Teoretická východiska tvorby úspor domácností

Úroveň spoření je ovlivněna mnoha faktory. Důvody k tvorbě úspor jsou značně heterogenní. Velikost úspor je determinována především bohatstvím obyvatelstva, dále výší disponibilního důchodu domácností³ a jejich očekáváním. Zdrojem nahromaděných úspor během pandemie byly většinou domácnosti s vysokými příjmy. Podle Fishera a kol.⁴ (2020) mají vysokopříjmové domácnosti nižší mezní sklon ke spotřebě než nízkopříjmové domácnosti. Vyšší úroveň úspor generovaných domácnostmi s vyšším bohatstvím v době pandemie je ovlivněna sníženou spotřebou produktů služeb, např. službami gastronomickými, službami hotelových zařízení, lázeňstvím, kultury, aj. Empiricky je prokázáno, že struktura držby různých druhů instrumentů je ovlivněna osobnostní stránkou, věkem, sociálním prostředím a národností. Více citlivé v otázkách spoření jsou podle japonského výzkumu⁵ osoby nad 40 let, které generují úspory s ohledem na blížící se důchodový věk, což je dáno rovněž preventivním přístupem charakteristickým pro japonský trh. Dále bylo zjištěno, že zadlužené rodiny do 40 let při zvýšení příjmu pro zachování životní úrovně jsou spořivější. Vyšší úspory jsou pak generovány v rozvinutých ekonomikách na rozdíl od regionů rozvojových.⁶ V dlouhém období převažuje substituční efekt nad příjmovým, v krátkém pak naopak. Dále je vývoj velikosti úspor ovlivněn výší odměny za odloženou spotřebou, tzn. úrokovou sazbou. Z teoretického i empirického hlediska jsou úspory domácností nejcitlivější složkou celkových úspor (úspory domácností, podniků a státu) na úrokovou míru.⁷ Na vzniku úspor se také podílí situace na trhu práce, a to současný, ale i očekávaný vývoj zaměstnanosti, respektive nezaměstnanosti. V případě negativního očekávání na trhu práce dochází vlivem neochoty podstupovat rizika k omezování spotřeby a k vytváření tzv. opatrnostních úspor, někdy také nazývaných preventivními úsporami.

1.1 Použité metody a data

Cílem článku je analyzovat vývoj hrubé míry úspor a vybraných investičních příležitostí v zemích V4 během období let 2019 až 2021 a vybraných aktiv. Výzkumné aktivity autora v oblasti cestovního ruchu vedly k výzkumné otázce, jak poznamenala covidová pandemie bohatství obyvatel zemí V4, které je nutné z pohledu udržitelnosti cestovního ruchu. Analýza vychází z komparace meziročních a kvartálních dat, která jsou dolována ze statistik centrálních

² Oproti ČR, Slovensku a Polsku byly podpory v Maďarsku spíše nepřímého charakteru, ve formě úlev na platbách daní, sociální zabezpečení.

³ PATMASIRIWAT, D. – HENGPATANA, S. (2020): Income, Saving, and Wealth of Thai Rural Households: A Case Study of Saving Adequacies.

⁴ FISHER, J. D. – JOHNSON, D. S. – SMEEDING, T. M. – THOMPSON, J. P. (2020): Estimating the marginal propensity to consume using the distributions of income, consumption, and wealth.

⁵ NAKAJIMA, J. (2020): The role of household debt heterogeneity on consumption: Evidence from Japanese household data.

⁶ MPAATA, E. – KOSKEI, N. – SAINA, E. (2020): Social Influence And Savings Behavior: Evidence From A Developing Country Context.

⁷ GRADZEWICZ, M. (2019): How Do Savings of Different Sectors Respond to Interest Rate Change?; POTUŽAK, P. (2017): What is the Optimum Saving Rate from the Perspective of the Receivers of Interest?

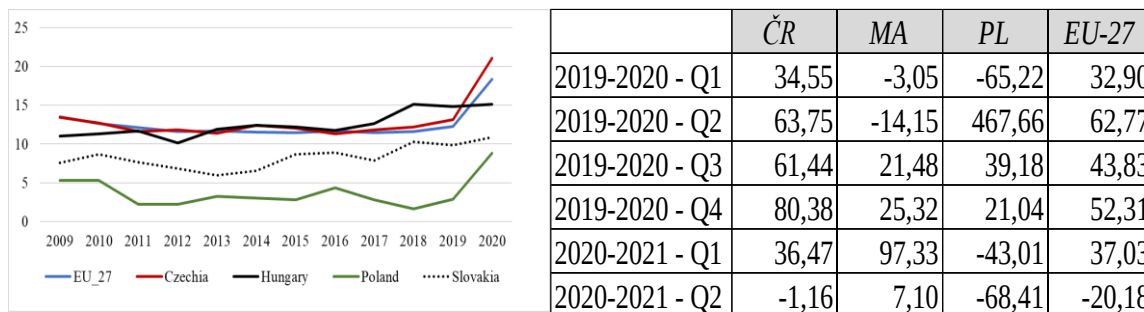
bank České republiky, Polska, a Maďarska; Slovensko z důvodů absence dat bylo analyzováno okrajově. Dále byla data získána z databáze Eurostatu, statistických databází a rešerše odborné literatury. Kvartální hodnoty hrubé míry úspor⁸ jsou dány podílem hrubých úspor na hrubém disponibilním důchodu domácností. Hrubý disponibilní důchod (*dále HDD*) představuje souhrn hrubých mezd a platů, (60 % z HDD), důchodů z podnikání, (30 % z HDD) a po 5 % důchody z vlastnictví a peněžitých sociálních dávek a ostatních. Postavení ve vývoji míry úspor vychází ze srovnání meziroční míry růstu $MR(1)$, kde X představuje zkoumanou proměnnou a t časovou proměnnou kdy $t=2,3, \dots, n$. Pro srovnání vývoje jednotlivých aktiv domácností byly také propočty vztaženy k počtu obyvatel. Vývoj měr hrubých úspor za jednotlivé regiony byl porovnáván s vývojem meziročních změn hrubého disponibilního důchodu a spotřeby.

$$MR = \frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}} * 100 \quad (1)$$

2 Vývoj úspor v regionech V4

Nejspořivějším regionem v období prvního roku (2020) pandemie COVID-19 v rámci V4 je Česko. Míra jeho hrubých úspor kopíruje vývoj v regionu EU-27, v roce 2020 generují české domácnosti míru úspor nad úroveň EU-27. Polské a slovenské domácnosti vytváří v meziročním srovnání 2021-2020 nižší úroveň hrubých úspor ve vztahu k hrubému disponibilnímu důchodu než ČR a Maďarsko. Maďarsko zaujímalo druhou příčku mezi V4, velikost míry hrubých úspor Maďarska se dostala i přes růstový trend v roce 2020 pod úroveň EU-27. Mezi regiony EU 27 se Česká republika nachází v roce 2020 na 8. příčce (21,05 %), což je nejrychlejší nárůst od roku 2007, Maďarsko na 14. místě (15,12 %), Slovensko a Polsko na posledních příčkách (10,86 %: 21 místo; 8,8 %: 22. pořadí)⁹.

Obrázek 3: Vývoj míry hrubých úspor domácností v zemích V4 a meziroční změny

Poznámky: Hodnoty jsou v procentech

Pramen: EUROSTAT (2021a): Household saving rate

Nejvyšší hodnoty meziročních změn (míra růstu) hrubých úspor byly zaznamenány v Polské republice. Markantní meziroční nárůst míry hrubých úspor se projevil v Polsku především na počátku pandemického období, v období mezi 2Q/2020 a 2Q/2019. Maďarské úspory domácnosti v období pandemie meziročně narůstají pomaleji než v České republice a Polsku. Maďarsko registruje nárůst meziročních změn až ve Q3/2020 – 2019, ale také na konci sledovaného období, naopak v České republice a Polsku dochází v závěru sledovaného období k meziročnímu snížení míry hrubých úspor podobně jako v regionu EU-27 (blíže viz obrázek 1).

⁸ Z důvodu absence kvartálních dat, je analýza slovenských domácností provedena pouze za roční údaje do roku 2020.

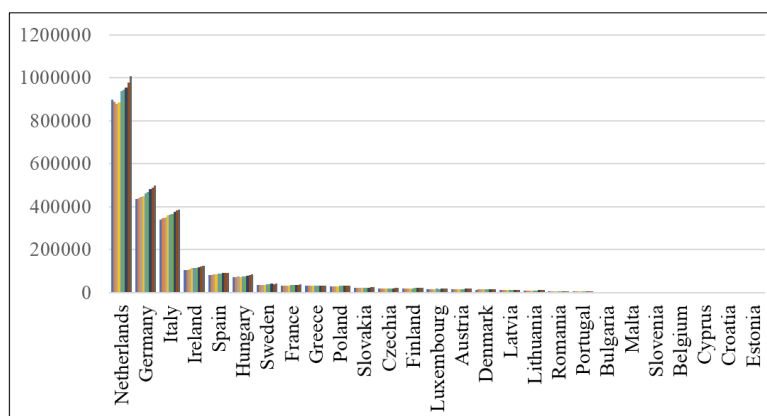
⁹ Z komparace pořadí bylo z důvodů chybějících dat vyřazeno Rumunsko, Malta a Bulharsko.

2.1 Vývoj vkladů a oběživa v zemích V4

Co se týká domácností v regionech V4, pak podle statistiky Eurostatu vyplývá, že patří k těm zemím EU, které drží vyšší podíly oběživa a vkladů. Lze tak potvrdit závěry MNB (Maďarská národní banka MNB, 2017), že východoevropské země EU se vyznačují vyšším podílem držby hotovosti (kombinace hotovosti a bankovních vkladů) než je obvyklý v zemích EU.¹⁰ Pokud budeme hodnotit postavení v EU-27 na základě průměrné držby oběživ a vkladů za období Q2-Q4/2020 a Q1-Q2/2021, pak se na 6. příčce umístilo Maďarsko (84231,10 mil€/1 mil. obyvatel), následně Polsko (31589,02 mil. €/ mil. obyvatel, 10. místo), Slovensko s 23956,93 mil €/ 1 mil. obyvatel na 11. příčce z EU-27) a na posledním místě Česká republika (20187,90 mil €/ 1000 obyvatel (13. příčka z EU-27); blíže viz obrázek 2.

Ve všech zemích V4 docházelo k meziročnímu růstovému vývoji v držbě domácností oběživa a vkladů, který až na poslední kvartál (Q2-2021 – 2020) dosáhl nižších hodnot růstu, s výjimkou Slovenska, které po celou dobu vykazovalo růst míry změn vkladů. Nejvyšší změny v držbě oběživa se projevily v polských domácnostech a následně v České republice, kde došlo na počátku pandemie (Q1/2020 – 2019) k propadu oběživa. Meziroční propad oběživa zaznamenalo také Slovensko (o mínus 1,44 %). Podobný vývoj zaznamenalo Maďarsko v případě vkladů. Polské domácnosti navyšovaly oběživo daleko dynamičtěji již od počátku pandemie. Polsko v rámci zemí EU patřilo mezi tři regiony v období roku 2020 s nejvyššími

Obrázek 4: Vklady a oběživa v zemích EU-27 na 1 mil. obyvatel

Pramen: EUROSTAT (2021)

meziročními nárůsty oběživa. Také v České republice se meziročně v období 2021 – 2020 navýšily finanční prostředky dynamičtěji než v Maďarsku a Slovensku a také více než v zemích EU-27. Vývoj v meziročních změnách vkladů (převoditelné vklady a ostatní vklady) v Polsku a Slovensku kopíroval vývoj v regionu EU-27. V České republice a Maďarsku směřovaly domácnosti více své finanční prostředky na vkladové produkty, předstihly míru růstu v EU-27 (viz tabulka 1). Snižování meziroční změny v případě vývoje polských vkladů může být odrazem snižování úrokové sazby na termínovaných vkladech.¹¹

Tabulka 7: Vývoj oběživa a vkladů zemí V4 a EU-27

	Oběživo					Vklady				
	ČR	MA	PL	SL	EU-27	ČR	MA	PL	SL	EU-27
2019-2020 - Q1	-0,87	0,97	15,09	-1,44	9,45	2,14	-2,43	3,38	6,49	4,94
2019-2020 - Q2	4,15	4,77	26,13	2,72	14,11	3,86	2,69	6,88	6,44	6,20
2019-2020 - Q3	4,45	5,40	26,74	5,92	15,69	3,97	5,21	6,19	6,61	6,62

¹⁰ MNB (2017): Statistika Maďarské národní banky.

¹¹ PNB (2021): Raport Roczny 2020.

2019-2020 - Q4	9,18	5,65	28,23	6,98	16,96	8,00	7,63	3,14	6,94	7,53
2020-2021 - Q1	18,53	12,25	23,45	10,75	16,61	17,52	16,60	7,14	8,47	7,95
2020-2021 - Q2	13,85	9,99	14,47	6,95	13,62	17,12	15,85	4,33	9,15	6,69

Pramen: EUROSTAT (2021b).

2.2 Vývoj držby akcií a podílových listů zemí V4

Pokud se podíváme na situaci úspor investovaných do finančních instrumentů, tzn. akcií a podílových listů, pak situace podle hodnocení ve vztahu na 1 mil. obyvatel vypovídá o menší zainteresovanosti obyvatel V4 investovat do finančních instrumentů. V rámci regionů jsou aktivnější obyvatelé České republiky. Průměrné investice do akcií a podílových listů v jednotlivých kvartálech od nástupu pandemie (od Q2/2020) činily v České republice 11 279 mil. €/ 1mil. obyvatel a tím se řadí na 17. místo mezi regiony EU-27. Co se týká Maďarských občanů, ti ve stejném období průměrně investovali do daného aktiva 7 674 mil. €/ 1 mil. obyvatel, což Maďarsko zařadilo na 19. příčku. Polsko (3 559 mil. €/ 1mil. obyvatel) Slovensko (1 315 €/ 1mil. obyvatel) a patří ke konzervativním zemím, kdy se obě země umístili na posledních příčkách (Polsko 24. a Slovensko 27. umístění mezi EU-27). Přese všechno je zřejmé, že aktivita investování mezi polskými a slovenskými domácnostmi posílila. Slovenské a české domácnosti každoročně od počátku doby covidové investují do akcií a podílových listů (viz meziroční nárůsty od Q2/2020-2019). Za růstem vlastnictví akcií a podílových listů v České republice stojí zvýšení vlastnictví kótovaných akcií, růst tlumil pokles držby nekótovaných akcií, což až na výjimku Q1/2020-2019 koresponduje s vývojem EU-27. Naopak vývoj maďarského finančního trhu, kdy meziroční pokles je ovlivněn poklesem kótovaných akcií a meziroční růst vlastnictví domácností nekótovaných akcií. Slovenští obyvatelé v době pandemie zvýšili poptávku nad úroveň regionu EU-27. Maďarské a polské domácnosti naopak na počátku krize meziročně poptávku po akciích a podílových listech snížily. Vývoj vlastnictví akcií a podílových listů ovlivnil meziroční pokles držby nekótovaných akcií.

Tabulka 8: Vývoj míry změn akcií a podílových listů v zemích V4

	ČR	MA	PL	SL	EU-27
2019-2020 - Q1	4,40	-4,95	-11,91	-0,51	-5,36
2019-2020 - Q2	4,86	-1,76	-1,78	3,96	0,28
2019-2020 - Q3	6,19	-0,91	-2,59	7,59	0,32
2019-2020 - Q4	6,67	-0,32	7,62	11,38	3,31
2020-2021 - Q1	14,65	11,39	27,70	26,58	22,29
2020-2021 - Q2	14,28	13,56	13,46	25,24	18,13

Pramen: EUROSTAT. (2021b).

2.3 Vývoj životního pojištění a důchodového připojištění zemí V4

Vklady na životní pojištění jsou v zemích V4 méně atraktivní než v ostatních zemích v EU-27. Vklady na počet obyvatel na životní pojištění na Slovensku, České republice a Maďarsku se pohybují v rozpětí cca 600–900 mil. €/1 mil. obyvatel (pořadí ČR 18; SL 19; MA 21), nejnižší podíl vkladů na životní pojištění má Polsko 388 mil. €/1 mil. obyvatel (pořadí 24 v EU-27). Podobně jsou regiony V4 ne příliš aktivní ve vkládání finančních prostředků na důchodové připojištění. Domácnosti všech států V4 vkládaly na důchodové připojištění přepočtené na 1mil. osob pod průměrem EU-27. Nejvyšší vklady byly realizovány na Slovensku (průměr Q2/2020 –Q2/2021: 2 245,97 mil. €/1 mil. obyvatel, 16 místo) a v České republice (1 788,30 mil. €/1 mil. obyvatel, 18. pořadí). Velmi neaktivní jsou domácnosti v Maďarsku 590,16 mil. €/1 mil. obyvatel, 25. pořadí a Polsku (1 000,94 mil. €/1 mil. obyvatel, 23. pořadí v rámci EU-27).

Z tabulky 3 je zřejmé, že ve všech regionech V4 s výjimkou Slovenska, je patrný meziroční pokles kumulace finančních prostředků domácností do penzijního pojištění během celého období nástupu krize COVID. Slovenské domácnosti meziročně navýšily v době Q2 příspěvky do penzijního pojištění (o 0,3 %). V roce 2021 se meziročně, tj. 2021 oproti 2020, navýšily vklady prostřednictvím penzijního pojištění ve všech regionech V4. Žádná ze čtyř zemí nedosáhla meziročního nárůstu EU-27 s výjimkou Maďarska (viz tabulka 3). Vývoj zemí spadajících do V4 kolidoval s vývojem EU-27, ve které se naopak projevoval meziroční nárůst hodnot po celé pandemické období. Podobně se vyvíjely vklady do důchodového připojištění v Česku, Maďarsku a Polsku, meziroční změny byly v počátcích pandemie (mezikvartální změny roku 2020-2019) v záporných hodnotách, následoval růst v jednotlivých kvartálech v roce 2021 oproti roku 2020. Polské meziroční změny překonaly úroveň meziročních změn EU-27. Pouze slovenské domácnosti zvýšily meziročně alokaci finančních prostředků do důchodového připojištění. Ve 4Q/2020-2019 a v kvartálním období 2021–2020 překonaly meziroční nárůsty v regionu EU-27.

Tabulka 9: Vývoj meziročních změn penzijního pojištění a důchodového připojištění v zemích V4

	<i>Životní pojištění</i>					<i>Důchodové připojištění</i>				
	ČR	MA	PL	SL	EU-27	ČR	MA	PL	SL	EU-27
19-20 - Q1	-9,1	-11,2	-14,6	-2,0	1,3	1,5	-10,8	-26,0	4,5	7,4
19-20 - Q2	-5,5	-5,7	-10,1	0,3	2,6	2,8	-5,2	-17,0	8,6	8,2
19-20 - Q3	-5,8	-4,7	-7,6	-1,4	0,9	2,5	-6,0	-14,1	8,8	4,6
19-20 - Q4	-2,9	-2,8	-7,0	-3,4	3,8	4,7	-3,6	-5,9	12,0	8,0
20-21 - Q1	9,5	14,0	4,8	7,9	6,9	13,6	12,5	31,0	21,2	5,9
20-21 - Q2	7,7	13,1	4,0	6,1	4,0	13,4	10,6	30,2	17,8	3,4

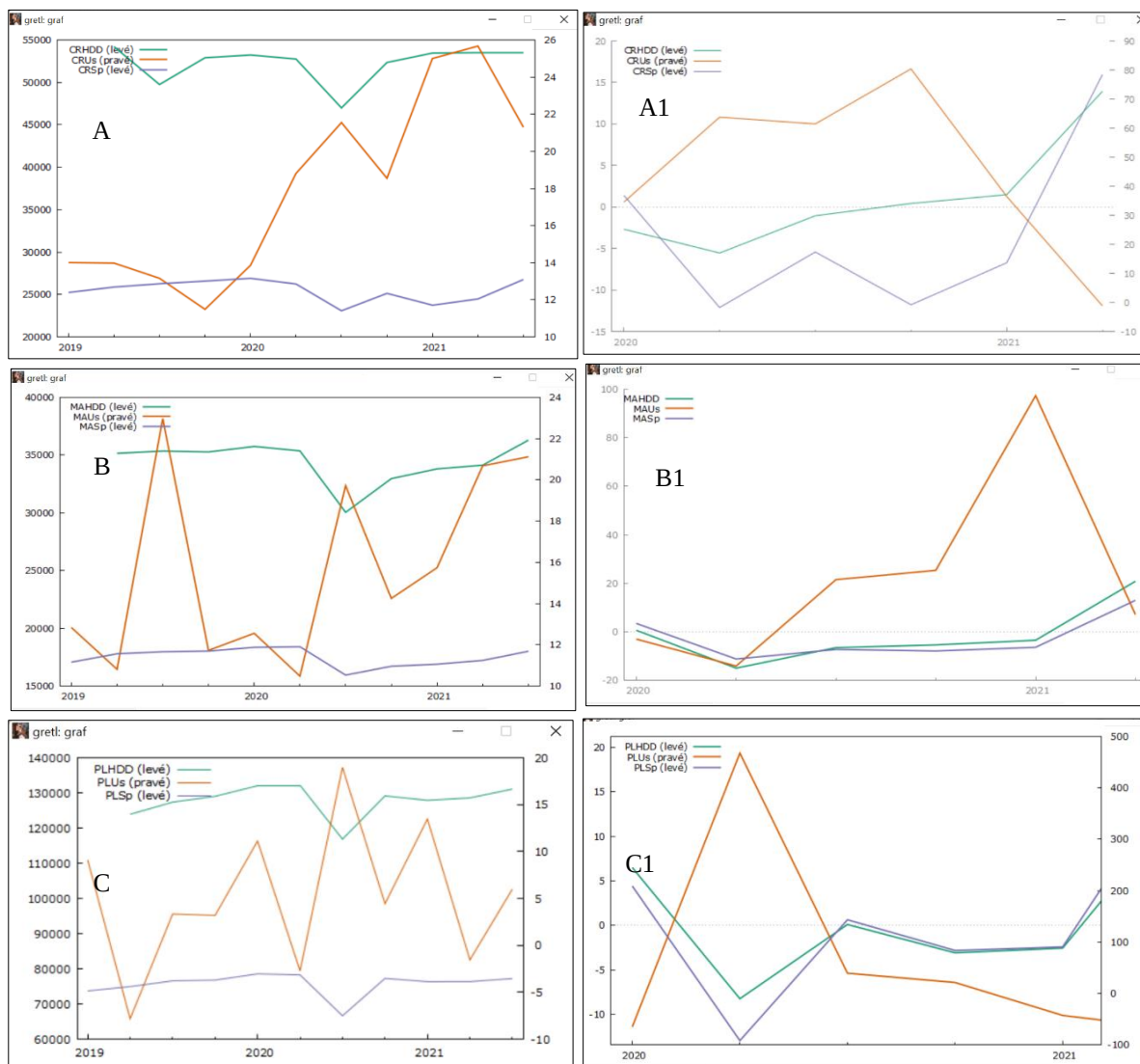
Pramen: EUROSTAT. (2021b).

Z níže uvedených grafů (obrázek 3) je patrná vazba mezi veličinami, tzn. že mezi vývojem míry hrubých úspor domácností (graf 3, oranžová barva), hrubým disponibilním důchodem (graf 3, zelená barva) a velikostí výdajů na spotřebu (graf 3, modrá barva) existuje vztah. Na obrázku 3 v části A je zřetelné, že v České republice počaly růst úspory domácností již před započítáním pandemie. Nárůst byl zaznamenán v posledním kvartálu (Q4/2019), tento nárůst je typický pro toto období, domácnosti získávají vyšší mzdové ohodnocení ve formách 14. platů. Počáteční meziroční pokles platů a spotřeby byl doprovázen růstem hrubých úspor. Konečné zkoumané meziroční změny (obr. 3 A1) posledního čtvrtletí (2Q/21-20) byly v ČR ve znamení dynamického nárůstu mezd (o 13,9 %) a spotřeby (o 15,3 %), která je výsledkem uvolnění a růstu ekonomiky, dále došlo k poklesu hrubých úspor. Tento vývoj byl predikován ČNB, podle Michálka a Slezákové (2021) se očekává, že část vynucených úspor bude s otevřením maloobchodu a služeb od poloviny letošního roku využívána pro spotřebu produktů. Vývoj nárůstu a poklesu proměnných kopíruje vývoj lockdownu v ČR. Podobný vývoj v růstu mezd a spotřeby zaznamenala ekonomika Maďarska (obr. 3 B, 3 B1), nicméně zde nedošlo v závěru k meziročnímu poklesu hrubých úspor. Toto chování koreluje s výzkumem Bank of England¹², kdy podle výzkumu anglické banky zvažuje finanční prostředky nastrádané v době pandemie až 70 % britských a 41 % amerických domácností ponechat na svých účtech. Pozitivní meziroční vývoj hrubých úspor v Maďarsku je oproti České republice pravděpodobně vyvolán vyššími nárůsty mezd maďarských domácností (o 20,81 %) a nižší spotřebou (oproti ČR o 2,89 % méně; 12,95 %). Přesto se meziroční

¹² BANK OF ENGLAND (2020): How has Covid affected household savings?

dynamika růstu úspor za období pandemie snižuje. Meziroční změny úspor polských domácností (obr. 3 C1) byly po celou dobu, s výjimkou počátku pandemické krize (2Q/20-19; 467, %), na nejnižší úrovni mezi vybranými zeměmi V4. Vysoké úspory v 2Q/20-19 byly doprovázeny meziročním poklesem hrubého disponibilního důchodu a spotřeby. Domácnosti však snižovali úspory již v Q1 a Q2/21-20, meziroční pokles byl doprovázen meziročním poklesem spotřeby v Q1 a meziročním růstem spotřeby a důchodu v Q2.

Obrázek 5: Vývoj a změny HDD, míry úspor a výdajů na spotřebu

Poznámka: A Česká republika, B Maďarsko, C Polsko, HDD Hrubý disponibilní důchod, Us úspory, Sp spotřeba. stav A1, B1, C1 meziroční změna
Pramen: vlastní zpracování Eurostat (2021).

Vyšší míra nárůstu úspor v Maďarsku a České republice oproti Polsku je zřejmě dána kontinuálním růstem mezd s výjimkou (Q2 2020). Polské domácnosti byly postiženy snížením mezd ještě v Q4 2020. Na základě propočtu se však nepotvrdil vztah lineární.

Závěr

Navýšení úspor domácností je důsledkem omezování spotřeby, v ekonomice tak vznikaly v době covidové krize úspory v důsledku vynucení. Regiony V4 především tvoří úspory ve formě oběživa a vkladů, tedy velmi likvidních aktiv. Z výzkumu je patrné (viz obr.

3), že nejvyšší meziroční nárůst úspor proběhl v Polsku na počátku pandemické krize, následně docházelo k nízkému meziročnímu růstu a již od počátku roku 2021 k propadům (záporný meziroční růst). Dále z výzkumu vyplynulo, že nejvyšší nárůsty se projeví na konci sledovaného období. Češi a Poláci ukládají více oběživa, Češi a Maďaři směřují finanční prostředky na vklady, Poláci a Slováci více investují do akcií a podílových listů. Lze konstatovat, že určitá skupina obyvatelstva se snaží investovat do cenných papírů a podílových listů. Tvorba úspor je podpořena zásahy vlád, které ve všech regionech V4 přistoupili k podpoře zaměstnanosti ve formě vyplácení finančních kompenzací zaměstnancům. Nižší meziroční nárůst úspor maďarských domácností může být vyvolán nižší úrovní disponibilních prostředků, maďarská vláda oproti ostatním vládám V4 využívala oproti ostatním zemím V4 více nepřímých nástrojů podpory (daňové úlevy). Vysoký nárůst peněžní zásoby v ekonomikách může nafukovat bubliny na trhu nemovitostí a na akciovém trhu. Současný vývoj inflace v zemích eurozóny (5 – 7 %) úsporám nepřispívá. Znehodnocení úspor v ČR je mírně potlačeno zvyšující se základní sazbou ČNB na 1,5 % a reakcí komerčních bank na toto zvýšení. Podle predikce ČNB se bude snižovat míra hrubých úspor českých domácností vlivem rozvolnění a uvolnění spotřeby, nicméně se nepočítá s poklesem na úroveň před rokem 2019. Lze polemizovat nad možností či nemožností rozpuštění nadměrných úspor vzniklých v důsledku vynucení. Jak bylo výše uvedeno (Bank of England, 2020), pravděpodobně nedojde k rozpuštění všech úspor generovaných v době Covid 19. Vzhledem k přetrvávání covidové pandemie se nedá s rychlou aktivací úspor počítat.

Použitá literatura:

1. BANK OF ENGLAND. (2020): How has Covid affected household savings? [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://www.bankofengland.co.uk/bank-overground/2020/how-has-covid-affected-household-savings>.
2. GRADZEWICZ, M. (2019): How Do Savings of Different Sectors Respond to Interest Rate Change? In: *Central European Journal Of Economic Modelling And Econometrics*, roč. 11, č. 1, s. 1-22.
3. EUROSTAT (2021a): Household saving rate. [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00131/default/table?lang=en>.
4. EUROSTAT (2021b): Financial balance sheets. [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NASA_10_F_BS__custom_1616699/default/table?lang=en.
5. EUROSTAT (2021c): Gross disposable income. [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina090/default/table?lang=en>.
6. FISHER, J.D. – JOHNSON, D. S. – SMEEDING, T.M. – THOMPSON, J.P. (2020): Estimating the marginal propensity to consume using the distributions of income, consumption, and wealth. In: *Journal of Macroeconomics*, roč. 65, article no. 103218
7. MICHÁLEK, J. – SLEZÁKOVÁ, E. (2021): Pandemie dramaticky zvýšila míru úspor domácností. [online] Jaro 2021. [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/zpravy-o-menove-politice/boxy-a-clanky/Pandemie-dramaticky-zvysila-miru-uspor-domacnosti/>.
8. MNB. Statistika Maďarské národní banky [online] 2017. [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: <https://www.mnb.hu/letoltes/haztartasok-hun-0531.pdf>.
9. MPAATA, E. – KOSKEI, N. – SAINA, E. (2020): Social Influence And Savings Behavior: Evidence From A Developing Country Context. In: *SEISENSE Journal of Management*, 2020, roč. 3, č. 4, s. 56-67.

10. NAKAJIMA, J. (2020): The role of household debt heterogeneity on consumption: Evidence from Japanese household data. In: *Economic Analysis and Policy*, 2020, roč. 65, s. 186-197.
11. PATMASIRIWAT, D. – HENGPATANA, S. (2020): Income, Saving, and Wealth of Thai Rural Households: A Case Study of Saving Adequacies. In: *Applied Economics Journal*, roč. 23, č. 1, s. 75-91.
12. PNB (2021): Raport Roczny 2020. [online] [Citované 3. 10. 2021.] Dostupné na internetu: https://www.nbp.pl/publikacje/raport_roczny/raport_2020.pdf.
13. POTUŽAK, P. (2017): What is the Optimum Saving Rate from the Perspective of the Receivers of Interest? In: *Politická ekonomie*, roč. 65, č. 1, s. 45-61.

Kontakt:

Ing. Milena Botlíková, Ph.D.

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě
Masarykova 37
746 01 Opava
Česká republika
e-mail: milena.botlikova@fpf.slu.cz

Ing. Josef Botlík

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě
Masarykova 37
746 01 Opava
Česká republika
e-mail: botlik@opf.slu.cz

MECHANIZMY VYBRANÝCH KRAJÍN NA PREVEROVANIE ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ

SELECTED COUNTRIES MECHANISMS FOR FOREIGN INVESTMENT VERIFICATION

Katarína Brocková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Abstrakt: Hoci je význam prílevu zahraničných investícií nespochybniteľný, v ostatnej dekáde dochádza k novej vlnе protekcionizmu založenej na deklarovaných obavách hostiteľských štátov z potenciálneho vplyvu zahraničných investícií na ich národnú bezpečnosť. Spojené štáty americké prijali opatrenia na umožnenie štátnych zásahov do rozhodovania o umožnení vstupu konkrétnych zahraničných investícií na ich územie už v 70. rokoch minulého storočia. Jednotlivé štáty Európskej únie a aj Európska únia samotná sa na tento krok podujala až v ostatných rokoch. Čína ako najdynamickejšie rastúca ekonomika prijala vlastnú úpravu začiatkom roka 2021. Cieľom tohto príspevku je komparatívna analýza úpravy obmedzení pre vstup zahraničných investícií v týchto troch ekonomikách.

Kľúčové slová: zahraničné investície, národná bezpečnosť, ekonomická bezpečnosť, preskúmavanie zahraničných investícií, CFIUS

JEL: K10

Abstract: Although the importance of foreign investment inflows is unquestionable, a new wave of protectionism has emerged in the recent decade, based on the host countries' declared concerns about the potential impact of contingent investments on their national security. Although the United States has taken steps to allow state intervention in the decision to allow major foreign investment to enter its territory as early as the 1970s, individual European Union countries and the European Union itself have taken this step in recent years, and China as the fastest growing economy adopted its own regulation at the beginning of 2021. The aim of this paper is a comparative analysis of the constraints on foreign investment entry in these three economies.

Keywords: foreign investment, national security, economic security, foreign investment screening, CFIUS

JEL: K10

Úvod

Hoci je význam prílevu zahraničných investícií nespochybniteľný, v ostatnej dekáde dochádza k novej vlnе protekcionizmu založenej na deklarovaných obavách hostiteľských štátov z potenciálneho vplyvu zahraničných investícií na ich národnú bezpečnosť. Spojené štáty americké prijali opatrenia na umožnenie štátnych zásahov do rozhodovania o umožnení vstupu konkrétnych zahraničných investícií na ich územie už v 70. rokoch minulého storočia, jednotlivé štáty Európskej únie a aj Európska únia samotná sa na tento krok podujala až v ostatných rokoch a Čína ako najdynamickejšie rastúca ekonomika prijala vlastnú úpravu na začiatku roka 2021. Cieľom tohto príspevku je komparatívna analýza úpravy obmedzení pre vstup zahraničných investícií v týchto troch ekonomikách.

1 Vybrané mechanizmy USA, EÚ a ČĽR na preskúvanie prichádzajúcich zahraničných investícií

Najstarším mechanizmom zameraným na preskúvanie prichádzajúcich zahraničných investícií a ich potenciálneho vplyvu na národnú bezpečnosť hostiteľského štátu zaviedli Spojené štáty americké už pred takmer piatimi dekadami. CFIUS – *Committee on Foreign Investment in the United States* – bol založený nariadením prezidenta Geralda Forda 11858 v roku 1975, na základe článku 721 Zákona o obrannej produkcii z roku 1950 v znení neskorších dodatkov a ďalších súvisiacich predpisov, pôvodne za účelom výskumu zahraničných investícií. V 80. rokoch však strach z japonských investícií (a najmä navrhovaný nákup jednej z vlajkových lodí Silicon Valley – výrobcu čipov Fairchild Semiconductor – spoločnosťou Fujitsu) viedol Kongres k schváleniu Exon – Floriovhho dodatku v roku 1988, ktorý oprávnil prezidenta USA zakázať akvizíciu spoločnosti zahraničným investorom, ak CFIUS skonštatuje, že na základe dôveryhodných dôkazov existuje riziko, že zahraničný vlastník by svojou kontrolou nad cieľovou spoločnosťou mohol ohroziť národnú bezpečnosť USA. CFIUS nezverejňuje, ktoré potenciálne investičné dohody preskúmava, nevyžaduje zapojenie žiadnej zo strán transakcie do takéhoto preskúvania a svoje zistenia nezverejňuje. Podľa verejne dostupných zdrojov sa od roku 1990 preskúmovacia činnosť CFIUS zameriava v prevažnej miere na investície pochádzajúce z Číny, hoci pozornosť venovala aj investíciám pôvodom z Japonska, Singapuru, Venezuely, Dubaja i Ruska.¹

V roku 1990 prezident George H.W. Bush zrušil predaj spoločnosti MAMCO Manufacturing so sídlom vo Washingtone čínskej spoločnosti China National Aero-Technology Import And Export Corporation (CATIC) takým spôsobom, že nariadil čínskemu investorovi zbaviť sa svojej investície v spoločnosti MAMCO.² Ako dôvod vo svojej správe uviedol prezident Bush obavy z ohrozenia národnej bezpečnosti s odvolaním sa na utajené informácie bez uvedenia konkrétnych dôvodov. Konštatoval zároveň, že toto rozhodnutie nemôže byť vnímané ako precedens v prístupe k zahraničným investíciám z Čínskej ľudovej republiky ani iného štátu v budúcnosti. Spojené štáty americké podľa neho zostávajú naďalej otvorenou krajinou a garantujú vo vzťahu k zahraničným investíciám nediskriminačné zaobchádzanie v súlade s medzinárodnoprávnymi štandardmi.³ Napriek tomu v ostatných rokoch došlo vo viacerých prípadoch na odporúčanie CFIUS k zastaveniu akvizíčných transakcií, kde na strane kupujúceho vystupovali spoločnosti priamo vlastnené alebo cez vlastnícke vzťahy napojené na čínske spoločnosti. Napríklad v roku 2018 bola zablokovávaná z obáv o získanie amerického know-how Číňanmi transakcia, v ktorej čínska spoločnosť Ant Financial špecializujúca sa na elektronické platby, mala záujem o získanie spoločnosti MoneyGram so sídlom v Texase. K zamietnutiu tejto transakcie došlo napriek priamej intervencii Jacka Ma u vtedy novozvoleného amerického prezidenta D. Trumpa s prísľubom vytvorenia milióna nových pracovných miest pre Američanov.⁴

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že právomoci prezidenta USA v dôsledku preskúvania zahraničných investícií výborom CFIUS sú veľmi široké a zahŕňajú nielen možnosť vopred odmietnuť alebo pozastaviť realizáciu určitej akvizície, no nariadiť aj následné zrušenie transakcie formou zbavenia sa už nadobudnutej investície zahraničným investorom. Predchádzajúci súhlas CFIUS totiž nie je podmienkou pre realizáciu akvizíčnej transakcie zahraničným investorom.⁵

¹ GRANVILLE, K.: "Cfius, Powerful and Unseen, Is a Gatekeeper on Major Deals".

² BUSH, G. H. W. (1990): "Message to the Congress on the China National Aero-Technology Import and Export Corporation Divestiture of MAMCO Manufacturing, Incorporated".

³ Ibid.

⁴ The New York Times: Cfius, Powerful and Unseen, Is a Gatekeeper on Major Deals.

⁵ U.S Department of the Treasury: CFIUS Laws and Guidance.

Relevantné ustanovenia článku 721 Zákona o obrannej produkcii z roku 1950 boli následne zásadným spôsobom revidované v roku 2007 Zákonom o zahraničných investíciách a národnej bezpečnosti (FINSIA)⁶ a v roku 2018 Zákonom o modernizácii preskúmania rizík zahraničných investícií (FIRRMA).⁷ Na základe FIRRMA sa ešte rozšírilo spektrum transakcií, ktoré podliehajú preskúmaniu výborom CFIUS. Zaviedla sa povinnosť nahlasovať určité transakcie, ktoré sa týkajú zahraničných investícií do amerických podnikov v oblasti dizajnu, výroby, testovania a vývoja kritických technológií.⁸

Uvedená novela bola predstavená bezprostredne v nadväznosti na situáciu, ktorá vznikla v roku 2018 v súvislosti s plánovaným prevzatím jedného z najväčších svetových výrobcov čipov, americkej spoločnosti Qualcomm, singapurskou spoločnosťou BroadCom. V tomto prípade CFIUS prvýkrát v histórii zasiahol ešte pred finalizáciou transakcie. Hoci nešlo o akvizíciu spoločnosti čínskym investorom, CFIUS vyjadril obavy, že deklarovaným dôrazom spoločnosti Broadcom na zvýšenie krátkodobého zisku cieľovej americkej spoločnosti Qualcomm by mohlo dôjsť k ohrozeniu jej konkurencieschopnosti na svetovom trhu znížením dlhodobých výdavkov na výskum a vývoj. Tým by sa americká spoločnosť dostala do nevýhody v súperení s Čínou o prvenstvo v telekomunikačných technológiách.⁹

Vzhľadom na narastajúci konkurenčný tlak najmä v oblasti najmodernejších technológií ako aj v dôsledku obáv o neželaný nárast vplyvu zahraničných investorov s napojením na vlády tretích štátov najmä v oblasti kritickej infraštruktúry zareagovala v septembri 2017 aj Európska únia. Na základe iniciatívy Nemecka, Francúzska a Talianska Európska komisia oznámila návrh nového nariadenia, ktorým sa zavádza mechanizmus na skríning zahraničných PZI v strategických sektoroch, ktoré by potenciálne mohli mať negatívny vplyv na bezpečnosť alebo verejný poriadok EÚ.¹⁰ Je potrebné zdôrazniť, že cieľom tohto nariadenia bolo zosúladiť ochranu EÚ pred bezpečnostnými rizikami spojenými s prichádzajúcimi priamymi zahraničnými investíciami s úrovňou ochrany, ktorú už uplatňuje väčšina obchodných a investičných partnerov EÚ, ako je už napríklad vyššie spomínaný CFIUS v USA, ale aj v Číne, Kanade, Japonsku, Austrálii atď.

Vtedajšia komisárka pre obchod Cecilia Malmström k otázke zavedenia skríningového mechanizmu povedala: „Široká podpora zo strany Výboru pre medzinárodný obchod zdôrazňuje význam tohto návrhu pre našich občanov a spoločnosti. Európska komisia si za prioritu stanovila vytvorenie rámca, ktorý ochráni naše kritické aktíva, technológie a infraštruktúru pred potenciálnymi bezpečnostnými rizikami, ktoré predstavujú zahraniční investori, a zároveň ponecháva Európu otvorenú pre podnikanie. Teraz sa teším na rýchle prijatie tohto nariadenia v pléne Európskeho parlamentu a Rady, ako aj na jeho účinné vykonávanie.“¹¹

Ešte pred prijatím legislatívy na úrovni EÚ prijalo niekoľko členských štátov EÚ opatrenia, ktoré im umožnili obmedziť pohyb kapitálu z dôvodu verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti, či už ide o pohyb kapitálu medzi členskými štátmi EÚ alebo medzi členskými štátmi EÚ a tretími krajinami. Nie všetky členské štáty EÚ však majú takéto opatrenia zavedené a tie, ktoré existujú, sa veľmi líšia rozsahom a postupom ich uplatňovania.¹²

⁶⁶ U.S Department of the Treasury: Foreign Investment and National Security Act of 2007.

⁷ U.S Department of the Treasury: Foreign Investment Risk Review Modernization Act of 2018.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Európska komisia (2017): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union. 2017/0224 (COD).

¹¹ Európska komisia (2018): Commission Welcomes Progress in Approval of the Foreign Investment Screening Network.

¹² Európska komisia (2017): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union. 2017/0224 (COD).

Z dôvodu neexistencie komplexného celoeurópskeho rámca pre skríning PZI za účelom ochrany bezpečnosti a verejného poriadku navrhla Komisia toto nariadenie s cieľom dosiahnuť väčšiu právnu istotu a zabezpečiť celoeurópsku koordináciu a spoluprácu v oblasti prichádzajúcich PZI, ktoré by mohli mať nežiaduci účinok na bezpečnosť niekoľkých členských štátov alebo Európskej únie ako celku.

V súčasnosti existuje 18 členských štátov EÚ (Česká republika, Rakúsko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Maďarsko, Malta, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Holandsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovenská republika, Slovinsko, Španielsko), ktoré už majú zavedené svoje vnútroštátne právne predpisy o skríningu skúmania PZI z dôvodu bezpečnosti a verejného poriadku. Ako však už bolo uvedené, všetky tieto mechanizmy sa líšia z hľadiska rozsahu a postupu. Ako praktický príklad uplatnenia takéhoto mechanizmu nemecká vláda nedávno zasiahla v prípade spoločnosti Cotesa, inovatívnej spoločnosti vyrábajúcej komponenty pre výrobcov Airbus a Boeing, o ktorej kúpu mala záujem dcérska spoločnosť čínskej štátnej spoločnosti China Iron&Steel Research Institute Group.¹³

Rozdiel v národnej právnej úprave existuje aj medzi Slovenskou republikou a Českou republikou, ktoré obe prijali osobitný mechanizmus na skríning PZI v roku 2021. V Českej republike bol prijatý zákon č. 34/2021 Sb. o prověřování zahraničních investic, pričom v Slovenskej republike bola ako národná legislatíva v tejto oblasti notifikovaná v Európskej komisii len novela zákona č. 45/2011 Z. z. o kritickej infraštruktúre, čo priamo determinuje rozsah investícií, ktoré spadajú pod takéto preskúmavanie. Napriek tomu už pred prijatím tejto legislatívy došlo v Českej republike k blokovaniu určitých transakcií v konkrétnych sektoroch, pričom boli použité niektoré ďalšie existujúce mechanizmy, napríklad rozhodnutie Českej národnej banky odmietnuť plán CEFC zvýšiť svoj podiel v J&T Finance Group na 50 % napriek priaznivému rozhodnutiu ECB a ďalších národných bánk.¹⁴

Podľa Európskej komisie má nový rámec skríningového mechanizmu slúžiť na vytvorenie mechanizmu spolupráce, v rámci ktorého si budú môcť členské štáty a Komisia vymieňať informácie a upozorniť na špecifické obavy týkajúce sa konkrétnych investícií, na umožnenie Komisii vydávať stanoviská v prípadoch týkajúcich sa viacerých členských štátov alebo v prípade, že by investícia mohla mať vplyv na projekt alebo program v záujme celej EÚ, ako napríklad Horizont 2020 alebo Galileo, na podporu medzinárodnej spolupráce v oblasti politik preverovania investícií vrátane výmeny skúseností, najlepších postupov a informácií týkajúcich sa investičných trendov, na opätovné potvrdenie, že za národnú bezpečnosť sú zodpovedné členské štáty; neovplyvní to schopnosť členských štátov zachovať svoje súčasné mechanizmy preskúmania, prijať nové alebo zostať bez týchto vnútroštátnych mechanizmov, na ubezpečenie, že členské štáty si ponechávajú posledné slovo, či by sa na ich území mala povoliť konkrétna operácia alebo nie, zatiaľ čo Komisia osobitne uznala, že je potrebné „pracovať v krátkych termínoch priaznivých pre podnikanie a so silnými požiadavkami na dôvernoscť.“¹⁵

Hoci nariadenie neukladá členským štátom nijakú povinnosť prijať skríningový mechanizmus, uvádza len takúto možnosť, podľa článku 7 nariadenia bez ohľadu na to, či konkrétny členský štát má zavedené právne predpisy o skríningu, všetky členské štáty poskytnú Európskej komisii výročné správy o PZI, ktoré sa uskutočnili na ich území, „na základe najlepšie dostupných informácií a informácie o krokoch podniknutých na získanie týchto informácií.“ Na základe týchto správ Európska komisia vypracuje výročnú správu o PZI v EÚ a predloží ju Európskemu parlamentu. Táto správa sa zverejní. Toto ustanovenie teda naznačuje, že všetky členské štáty musia bez ohľadu na to, či prijali osobitné právne predpisy

¹³ Financial Times (2018): Berlin to probe Chinese deal for German Aerospace Group Cotesa.

¹⁴ Hospodárske noviny (2018): Miliardový biznis padol. Číňania vzdávajú boj o podiel v J&T Finance Group.

¹⁵ Európska komisia (2018): Commission Welcomes Progress in Approval of the Foreign Investment Screening.

o skríningu PZI, podniknúť kroky na zabezpečenie zhromažďovania informácií o transakciách na ich území, ktoré potenciálne patria do rozsahu pôsobnosti navrhovaného nariadenia.

V zmysle predmetného nariadenia: „Ak sa členský štát domnieva, že priama zahraničná investícia plánovaná alebo dokončená v inom členskom štáte pravdepodobne ovplyvní jeho bezpečnosť alebo verejný poriadok, môže poskytnúť pripomienky členskému štátu, v ktorom je priama zahraničná investícia plánovaná alebo bola dokončená. Pripomienky členských štátov sa zasielajú súčasne Komisii aj všetkým ostatným členským štátom.“

Európska komisia a ostatné členské štáty môžu preto vydávať stanoviská týkajúce sa účinkov týchto priamych zahraničných investícií na bezpečnosť alebo verejný poriadok v jednom alebo vo viacerých ďalších členských štátoch. Komisia ďalej zhromažďuje žiadosti o doplnujúce informácie o PZI od dotknutých členských štátov a zasiela ich členskému štátu, v ktorom sú PZI plánované alebo boli dokončené. Ak členský štát, ktorý je cieľovou krajinou PZI, nedodržiava odporúčania Európskej komisie, musí predložiť písomné vysvetlenie odôvodňujúce jeho rozhodnutie pokračovať v zúčtovaní PZI napriek námietkam Európskej komisie alebo dotknutých členských štátov. To platí osobitne pre PZI v strategicky citlivých odvetviach, kde by transakcie mohli mať cezhraničné účinky. Cieľom navrhovaného nariadenia je zaviesť v celej EÚ mechanizmus spolupráce pri skríningu PZI z dôvodu bezpečnosti a verejného poriadku. Napriek tomu, že nariadenie výslovne neuvádza – z dôvodu rešpektovania národnej suverenity jednotlivých členských štátov – že existuje povinnosť uložená členským štátom zaviesť mechanizmus skríningu priamych zahraničných investícií, ktorý by zosúladiť postup vo všetkých členských štátoch, zavádza nové povinnosti členských štátov týkajúce sa podávania správ a zverejňovania informácií, ktoré účinne zabezpečia, aby všetky priame zahraničné investície v citlivých a strategických odvetviach v EÚ podliehali kontrole a diskusii medzi všetkými potenciálne ovplyvnenými členskými štátmi. Európska komisia sa tak perspektívne stane kľúčovým aktérom v procese schvaľovania priamych zahraničných investícií prichádzajúcich do Európskej únie.

Podľa niektorých medzinárodných právnych spoločností pôsobiacich v oblasti cezhraničných transakcií z praktického hľadiska nové nariadenie pravdepodobne bude znamenať, že členské štáty budú musieť zohľadniť pripomienky iných členských štátov a Komisie, lehoty pre členské štáty na vyjadrenie sa k skríningu PZI v zahraničí pravdepodobne oddiali ďalšie vnútroštátne postupy preskúmania v členských štátoch.¹⁶

Skutočnosťou zostáva, že jednotlivé členské štáty majú pomerne veľký priestor na voľbu formy a obsahu vlastnej legislatívy na preskúmavanie zahraničných investícií spĺňajúcich kritériá potenciálneho negatívneho vplyvu na ich národnú bezpečnosť. Je pravdepodobné, že členské štáty budú musieť prijať nové postupy zhromažďovania základných informácií o plánovaných, ale aj dokončených akvizíciách, ktoré môžu spadať do pomerne širokých definícií obsiahnutých v predmetnom nariadení, aby tieto boli v súlade s požiadavkami na podávanie správ.

V roku 2021 zaviedla zrejme ako odpoveď na trend u svojich ekonomických partnerov svoj vlastný skríningový mechanizmus aj Čína. Ide síce o špecifickú situáciu, nakoľko vzhľadom na uzatvorenosť čínskeho trhu sa odmietnutie akejkoľvek zahraničnej investície ako veľký problém aj bez takéhoto dodatočného mechanizmu nepokladá. Opatrenia pre bezpečnostné preskúmanie zahraničných investícií boli vypracované Národnou komisiou pre rozvoj a reformy (NDRC) a Ministerstvom obchodu sú prepracovanou verziou dovtedajších pravidiel, ktoré rozširujú spektrum transakcií, ktoré podliehajú preskúmaniu.¹⁷ V súlade s novými pravidlami môže aktuálne preskúmaniu podliehať akákoľvek investícia so špeciálnymi dôrazom na sektor obrany a akvizície, ktoré zahraničným investorom zabezpečujú kontrolu nad čínskymi spoločnosťami. Hoci toto opatrenie nesie viaceré spoločné znaky

¹⁶ Hogan&Lovells (2018): New EU Framework for Screening Foreign Direct Investment. Blog.

¹⁷ UNCTAD (2020): Investment Policy Hub. Measures of National Security Review of Foreign Investment.

s pravidlami aplikovanými americkým výborom CFIUS a bolo by ho možné pokladať za určitú formu odvetu, vzhľadom na jasne stanovené lehoty a pravidlá pre preskúvanie zahraničných investícií je niektorými odborníkmi hodnotené aj ako potenciálne pozitívne pre zahraničných investorov. Všetko bude samozrejme závisieť od reálnej aplikácie tohto opatrenia a pravidiel v ňom zavedených v praxi.¹⁸

Spoločnou črtou vyššie uvedených mechanizmov je dôvod na preskúvanie prichádzajúcich zahraničných investícií z dôvodu obáv z ohrozenia národnej bezpečnosti. Vzhľadom na technologickú vyspelosť spoločnosti a duálne využitie najmodernejších technológií však spektrum takýchto investícií môže byť pomerne široké. Rozdielny je však prístup k otázke proaktívneho vyhľadávania investícií, ktoré by mali podliehať preskúmaniu. Mechanizmus fungujúci v EÚ a v Číne nepredpokladá vyčlenenie samostatného tímu, ktorý by sa takémuto vyhľadávaniu venoval. Mechanizmus Európskej únie predpokladá notifikačnú povinnosť členských štátov Európskej komisii ohľadne transakcií potenciálne ohrozujúcich národnú bezpečnosť, pričom Európska komisia, resp. jej členské štáty začnú konať až na základe takejto notifikácie. CFIUS sa k svojej úlohe stavia proaktívne čiastočne, nakoľko podľa platných pravidiel môže konanie začať aj bez vedomia strán zúčastnených na transakcii. Podľa novely FIRREA už však niektoré presne vymedzené transakcie podliehajú povinnej notifikácii. Rovnaká notifikačná povinnosť platí aj v zmysle opatrení prijatých v ČĽR, podľa ktorých existuje povinnosť oznamovať takúto transakciu Pracovnej skupine vedenej Ministerstvom obchodu a Čínskej komisii pre rozvoj a reformy. Právomoc zablokovat' transakciu existuje na v prípade CFIUS a Opatrení platných v ČĽR. Európska komisia takúto právomoc nemá, jednotlivé členské štáty môžu len vysloviť výhrady k plánovanej transakcii v inom členskom štáte a cieľový členský štát tieto výhrady môže alebo nemusí vziať do úvahy a na základe toho v rámci vlastnej jurisdikcie plánovanú investíciu zablokovat'. Rovnako v EÚ nebol doposiaľ ani zavedený systém sankcií pre nesplnenie notifikačnej povinnosti. Úprava platná v USA a ČĽR za nesplnenie notifikačnej povinnosti sankcie predpokladá. Pokiaľ ide o samostatnú agentúru, ktorá by bola zodpovedná za preskúvanie zahraničných investícií, v EÚ taká zriadená zatiaľ nebola, v Číne je na tento účel využívaná existujúca kancelária Ministerstva obchodu a Národnej komisie pre rozvoj a reformy. Jedine v USA funguje samostatný Výbor CFIUS s vlastným aparátom a rozpočtom, ktorý sa venuje výlučne úlohám spojeným s preskúvaním zahraničných investícií s potenciálnym vplyvom na národnú bezpečnosť.

Záver

Nová vlna protekcionizmu vo svetovom hospodárstve, ktorá nabrala na sile najmä v čase úradovania amerického prezidenta Donalda Trumpa, získala nový šat v podobe obmedzení odôvodnených ochranou národnej bezpečnosti. Hoci bezpečnostné výnimky existovali v medzinárodných zmluvách odnepamäti, v súčasnosti je už zrejmé, že technologický náskok znamená aj bezpečnostnú výhodu a výskum, vývoj a obchod tu zohráva dôležitú úlohu. V súčasnosti už všetky vyspelé ekonomiky sveta pristúpili k ochrane svojich citlivých odvetví pred nežiaducim vplyvom a zásahmi zahraničných konkurenčných záujmov prostredníctvom preskúvania transakcií, ktoré majú priniesť do domácich spoločností zahraničný kapitál a kontrolu. Hoci Spojené štáty americké zaviedli systém preskúvania a možnosti blokovania vstupu zahraničného kapitálu do svojich citlivých odvetví ako prvé, postupne upravujú pravidlá tak, aby reflektovali na potreby USA v dynamicky sa vyvíjajúcich podmienkach technologického pokroku. ČĽR prijala v podstate veľmi podobné recipročné opatrenia ako USA, hoci sa očakáva, že ich bude využívať podľa toho, ako sa bude vyvíjať prebiehajúca napätá situácia v ekonomických vzťahoch s USA a ostatnými obchodnými partnermi. Európska únia v tomto smere ťahá za najkratší koniec vzhľadom na to, že otázky

¹⁸ BARRON'S: China Has New Rules For Screening Foreign Investments.

národnej bezpečnosti zostávajú v kompetencii národných štátov a preto je spoločná úprava skôr rámcová a konečná implementácia navrhnutých pravidiel v konečnom dôsledku závisí od jednotlivých členských štátov.

Použitá literatúra:

1. BARRON'S: China Has New Rules For Screening Foreign Investments. 20.01.2021. Dostupné na <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3632/china-measures-on-national-security-review-of-foreign-investment>
2. BUSH G.H.W. (1990): "Message to the Congress on the China National Aero-Technology Import and Export Corporation Divestiture of MAMCO Manufacturing, Incorporated". Federation of American Scientists. (February 1, 1990). dostupné na <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/message-the-congress-the-china-national-aero-technology-import-and-export-corporation>
3. Európska komisia (2017): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union. 2017/0224 (COD). Dostupné na: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EN/COM-2017-487-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
4. Európska komisia (2017): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for screening of foreign direct investments into the European Union. 2017/0224 (COD). Dostupné na: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EN/COM-2017-487-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
5. Európska komisia (2018): Commission Welcomes Progress in Approval of the Foreign Investment Screening Network. Press Release. Brussels. Dostupné na: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1953>
6. Financial Times (2018): Berlin to probe Chinese deal for German Aerospace Group Cotesa. Dostupné na: <https://www.ft.com/content/21bb3e4a-f133-11e7-ac08-07c3086a2625>
7. GRANVILLE, K. (2018): "Cfius, Powerful and Unseen, Is a Gatekeeper on Major Deals". The New York Times. 5. March 2018. dostupné na <https://www.nytimes.com/2018/03/05/business/what-is-cfius.html>
8. Hogan&Lovells (2018). New EU Framework for Screening Foreign Direct Investment. Blog. Dostupné na: <https://www.hoganlovells.com/en/blogs/focus-on-regulation/new-eu-framework-for-screening-foreign-direct-investment>
9. Hospodárske noviny (2018): Miliardový biznis padol. Číňania vzdávajú boj o podiel v J&T Finance Group. 19.03.2018. Dostupné na <https://finweb.hnonline.sk/ekonomika/1713941-miliardovy-biznis-padol-cinania-vzdavaju-boj-o-podiel-v-j-t-finance-group>
10. The New York Times (2018): Cfius, Powerful and Unseen, Is a Gatekeeper on Major Deals. 5. marec 2018. Dostupné na <https://www.nytimes.com/2018/03/05/business/what-is-cfius.html>
11. UNCTAD (2020): Investment Policy Hub. Measures of National Security Review of Foreign Investment. 19.12.2020. Dostupné na <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3632/china-measures-on-national-security-review-of-foreign-investment>
12. U.S Department of the Treasury: CFIUS Laws and Guidance. Dostupné na <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius/cfius-laws-and-guidance>
13. U.S Department of the Treasury: Foreign Investment and National Security Act od 2007. Dostupné na <https://home.treasury.gov/system/files/206/FINSA.pdf>

14. U.S Department of the Treasury: Foreign Investment Risk Review Modernization Act of 2018. Dostupné na https://home.treasury.gov/sites/default/files/2018-08/The-Foreign-Investment-Risk-Review-Modernization-Act-of-2018-FIRRMA_0.pdf

Kontakt:

Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

AKTUÁLNE PROBLÉMY ČÍNSKEJ EKONOMIKY – KRÍZA NA TRHU NEHNUTEĽNOSTÍ¹

CURRENT PROBLEMS OF CHINESE ECONOMY – CRISIS IN THE REAL ESTATE MARKET

Katarína Brocková^a – Ľudmila Lipková^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: ludmila.lipkova@euba.sk

Abstrakt: Po roku 1978, kedy sa začali v Číne uskutočňovať ekonomické reformy, sa zmenilo nielen postavenie čínskej ekonomiky vo svete, ale sa niekoľkonásobne zvýšila i osobná spotreba obyvateľov, ktorá vedie k vysokému dopytu po nehnuteľnostiach. Liberalizácia ekonomiky vďaka reformám, ale i vďaka vstupu Číny do WTO, viedla k silnej deregulácii mnohých ekonomických aktivít, vrátane bankového sektora. Bankový sektor poskytoval developerským firmám rozsiahle úvery. Po obmedzení takmer úplnej liberalizácie poskytovania úverov, došlo s poklesom dopytu ku kríze likvidity u mnohých developerských firiem. Najvypuklejším príkladom je situácia spoločnosti Evergrande Real Estate, ktorej hrozil bez intervencií štátu default s negatívnou reťazovou reakciou pre celú čínsku ekonomiku.

Kľúčové slová: trh s nehnuteľnosťami v Číne, kríza likvidity, štátne intervencie

JEL: E0, E3, G3

Abstract: After the 1978 initiation of economic reforms in China, not only has the position of the Chinese economy in the world changed, but the personal consumption of the population has also increased several times, leading to high demand for real estate. The liberalization of the economy through reforms, but also through China's accession to the WTO, has led to a strong deregulation of many economic activities, including the banking sector. The banking sector provided large loans to developers. After the restriction of almost complete liberalization of lending, the decline in demand led to a liquidity crisis in many development companies. The most prominent example is the situation of Evergrande Real Estate, which threatened to default without a state intervention with a negative chain reaction for the entire Chinese economy.

Keywords: Chinese real estate market, liquidity crisis, state interventions

JEL: E0, E3, G3

Úvod

Vývoj čínskej ekonomiky je predmetom záujmu svetového spoločenstva, pretože jej fungovanie významne ovplyvňuje svetový dopyt a ponuku. V našom príspevku sme sa zamerali na faktory rozvoja čínskeho trhu s nehnuteľnosťami a na problémy, ktoré vznikli v súvislosti s poklesom dopytu po týchto statkoch v Číne na jeseň roku 2021. Analyzovali sme faktory podporujúce rast trhu nehnuteľností a príčiny zlyhania nerovnováhy na tomto trhu. Poukázali sme na význam a problémy druhej najväčšej čínskej developerskej firmy Evergrande Real Estate a na možnosti odvrátenia nekontrolovaného defaultu spoločnosti v roku 2021. Skúmali

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0732/21 „Nový normál“ a meniace sa postavenie ČĽR vo svetovej ekonomike (2021 – 2023).

sme tiež sociálny a politický význam tejto firmy v čínskej spoločnosti a záujem čínskej vlády na jej stabilite. Pri spracovávaní tejto témy sme uskutočnili kvantitatívnu a kvalitatívnu analýzu faktorov, ktoré ovplyvňujú trh nehnuteľností v Číne.

1 Superrast čínskej ekonomiky

Ekonomika Číny od roku 1978, keď sa začali realizovať ekonomické reformy z centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku, neustále zvyšuje svoj potenciál a svoj podiel na tvorbe svetového hrubého domáceho produktu.

Tabuľka 1: Tvorba hrubého domáceho produktu v rokoch 2019 a 2020²

	<i>Absolútny vytvorený HDP tisíc mld. USD</i>		<i>Zmena 2020/2019</i>	<i>Podiel na svetovom HDP</i>	
	2019	2020		2019	2020
Svet	87,437	84,578	-3,27	100,0 %	100,0 %
Čína	14,28	14,72	+3,08	16,33 %	17,40 %
USA	21,43	20,89	-2,58	24,50 %	24,69 %

Podľa údajov (tab. č. 1) v dôsledku celosvetovej pandémie COVID 19 poklesol svetový hrubý domáci produkt v roku 2020 o 3,27 %. Čínsky HDP zaznamenal v tom istom čase rast o 3,08 % a zvýšil sa aj podiel čínskej ekonomiky na tvorbe svetového hrubého domáceho produktu o 1 %. Od konca 70. rokov 20. storočia do konca prvej dekády 21. storočia zaznamenávala ekonomika Číny hospodársky rast označovaný za superrast.

Tabuľka č. 2 Hospodársky rast Číny³

Rok	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Rast HDP	7,8 %	5,1 %	9,0 %	15,2 %	13,4 %	8,9 %	11,6 %	11,2 %
Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Rast HDP	4,2 %	3,9 %	9,2 %	14,2 %	13,9 %	13,0 %	10,9 %	9,9 %
Rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Rast HDP	9,2 %	7,8 %	7,6 %	8,5 %	8,3 %	9,1 %	10,0 %	10,1 %
Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rast HDP	10,4 %	12,7 %	14,2 %	9,6 %	9,4 %	10,6 %	9,5 %	7,8 %
Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Rast HDP	7,7 %	7,4 %	7,0 %	6,8 %	6,9 %	6,7 %	5,9 %	2,34 %

Po hospodárskej a finančnej kríze koncom prvej dekády 21. storočia (2008 – 2009) sa čínsky hospodársky rast spomalil a jeho ročné prírastky v relatívnych ukazovateľoch klesali. V súčasnosti sa čínska ekonomika nachádza pod negatívnym vplyvom niekoľkých faktorov, z ktorých najvýznamnejšie sú: energetická kríza, pokles spotrebiteľskej dôvery, rastúce ceny surovín a problémy v sektore nehnuteľností. V našom príspevku sa sústreďujeme na niektoré problémy spojené s krízou na trhu nehnuteľností.

Trh s nehnuteľnosťami prispel k stimulácii ekonomického rastu v Číne. Stavebníctvo a trh s nehnuteľnosťami sa podieľajú takmer 30 % na tvorbe čínskeho HDP.⁴ Významne tiež tento sektor prispieva k zabezpečovaniu príjmov do štátneho rozpočtu a lokálnych rozpočtov v podobe rôznych daní. Finančná a ekonomická kríza z roku 2008 zaznamenala určitú hranicu

² GDP (current US\$).

³ GDP growth (annual %) – China.

⁴ SMITH, E. (2021): China's property market debt could weight on the contry for years, economicst George Magnus warns.

v ekonomickom rozvoji Číny a pokles hospodárskeho rastu z dvojciferných čísel na jednociferné, okrem roku 2010. Do konca prvej dekády 21. storočia bol hnacím motorom rozvoja čínskej ekonomiky export. Konkurencieschopnosť čínskych výrobkov na svetovom trhu s rastom miezd v Číne klesala. Export už nie je taký efektívny. Zhoršovali sa obchodné vzťahy s USA, čo priviedlo až k colnej vojne. Čínska vláda sústredila akcent na domácu spotrebu, ktorá začala zohrávať významnejšiu úlohu v ekonomickom raste. Zvyšovala sa životná úroveň v Číne a to nebolo možné bez primeraného rozvoja vnútorného trhu. Preto trh s nehnuteľnosťami a stavebníctvo, ako jadro vnútorného trhu, zaznamenali za poslednú dekádu veľký skok a prispievali k vysokému tempu rastu čínskej ekonomiky.

3 Prehľad literatúry

Problematicke trhu s nehnuteľnosťami a sektoru stavebníctva v Číne sa venujú mnohí, najmä zahraniční autori. Sústredíme sa na niektoré vedecké práce k danej téme, publikované v prestížnych zahraničných periodikách. Čínski autori Jingxin Gao, Xilai Tang, Hong Ren a Weiguang Cai vo svojom článku Rozvoj stavebníctva v Číne... (*Evolution of the Construction Industry in China from the Perspectives of the Driving and Driven Ability*)⁵ uvádzajú, že stavebný priemysel v Číne významne prispieva k ekonomickému rastu. Rozvoj tohto odvetvia bol však konfrontovaný s mnohými výzvami, ako napríklad s vládnymi opatreniami a firemnou štruktúrou tohto odvetvia a ich vplyvom na optimalizáciu a modernizáciu tohto sektoru. Autori poukazujú na skutočnosť, že rozvoj stavebného priemyslu má synergický efekt na rozvoj iných odvetví a celkovo ovplyvňuje hospodársky rast v krajine. Všímajú si rozdiely v riadení a efektívnosti stavebníctva v jednotlivých čínskych provinciách. Ďalší autori Yang Han – Haotian Zhang – Yoon Zhang v článku Štrukturálne hodnotenie priemyslu s nehnuteľnosťami v Číne: 2002 – 2007 (*Structural evaluation of Real estate industry in China: 2002 – 2017*)⁶ identifikujú štrukturálne charakteristiky a proces vývoja realitného priemyslu v Číne v uvedených rokoch. Pre svoj výskum použili modifikovanú metódu sieťovej analýzy. Poukazujú na prepojenosť dynamiky rastu realitného priemyslu so širokou škálou odvetví, najmä na finančný trh. Skúmajú realitný trh ako rizikový subjekt. Upozorňujú na potrebu poskytovania profesionálnych služieb pre developerov. Za kritický moment v tomto sektore pokladajú aj uspokojovanie dopytu občanov po kvalitnejšom bývaní a podporu zvýšenia kvality a kvantity bývania. Ďalší autori Hoangwei Hang a Ko Wang v článku Čo je jedinečné na čínskych trhoch s nehnuteľnosťami? (*What is Unique About Chines Reel Estate Markets?*)⁷ publikovanom v septembri 2012 v časopise Journal of Real Estate Research sa sústredili na charakteristiku odlišností politického prostredia, právneho systému a kultúry v Číne od väčšiny vyspelých ekonomík západného sveta. Podľa ich názoru by sa v dôsledku toho mali čínske trhy s nehnuteľnosťami správať odlišne od trhov vyspelých ekonomík, ako sú Spojené štáty americké alebo Spojené kráľovstvo. Skúmanie rýchleho rastu trhu s nehnuteľnosťami v Číne počas posledných dvoch desaťročí poskytlo autorom možnosť analyzovať niektoré dôležité problémy, ktoré nemožno analyzovať pomocou údajov z vyspelých ekonomík.

3 Čínsky trh s nehnuteľnosťami

S ekonomickými reformami a s prechodom na trhovú ekonomiku Čína naštartovala vysoké tempá hospodárskeho rastu, ktoré viedlo k rastu príjmu domácností. S ekonomickými reformami je spojený i rozvoj novodobého trhu s nehnuteľnosťami v Číne. Hospodársky rast viedol k industrializácii a zvyšovaniu miery urbanizácie. Stavebníctvo sa stalo významným

⁵ JINGXIN, G. – XILAI, T. – HONG, R. – WIGUANG, C. (2019): Evaluation of the Construction Industry in China from the Perspective of the Driving and driven Ability.

⁶ YANG, H. – HAOTIAN, Z. – YOONG, Z. (2002): Evaluation of the Sonstruction Industary in china from the Perspective of the Driving and driven Ability.

⁷ HONAGVE, W. – KO, W. (2012): What is Unique About Chines Reel Estate Markets?

sektorom čínskej ekonomiky, okrem toho, že sa zvyšoval jeho podiel na tvorbe HDP, vytvárali sa v tomto sektore nové pracovné miesta. Po roku 2008 vláda prijímala stimulačné opatrenia na rozvoj trhu s nehnuteľnosťami, aby napomohla prekonaniu svetovej finančnej krízy, ktorá zasiahla aj čínsku ekonomiku.⁸

Trh s nehnuteľnosťami nielen v Číne predstavuje dopyt po novom bývaní a dopyt po kvalitnejšom bývaní. Dopyt po bytoch sa v Číne v súvislosti s industrializáciou sústreďuje najmä na mestské aglomerácie. V roku 2020 žilo v mestách 60 % obyvateľov a tento podiel sa bude zvyšovať tak, že v roku 2025 sa očakáva, že v mestách bude žiť 65 % obyvateľov krajiny, čo aj naďalej povedie k zvyšovaniu dopytu na trhu s nehnuteľnosťami.⁹ Napriek dlhodobým pozitívnym ekonomickým výsledkom sa ekonomika Číny stretáva s krátkodobými výkyvmi. Tieto krátkodobé výkyvy sa bezprostredne odrážajú na dopyte po nehnuteľnostiach. Tak ako všetky ekonomiky, aj čínsku ekonomiku negatívne ovplyvnila pandémia COVID 19. Protipandemické opatrenia viedli k poklesu dopytu i k poklesu výroby (pozri tabuľka č. 2).

4 Dopyt po nehnuteľnostiach v Číne

Čínsky trh s nehnuteľnosťami sa vyznačuje vysokým dopytom a následne i vysokými cenami, najmä vo veľkých mestách. Vysoké ceny nehnuteľností sú historicky dané očakávaným budúcim rastom. Nehnuteľnosti sú pokladané v Číne za najvhodnejšiu formu investovania, často sú predmetom špekulatívnych aktív právnických i fyzických osôb. Existenčné podmienky vedú obyvateľov Číny k snahe kupovať nehnuteľnosti najmä vo veľkých mestách, kde nachádzajú obyvatelia vidieka lepšie pracovné príležitosti. V Číne je zavedený registračný systém obyvateľov Chu-kchou (po anglicky Hukou),¹⁰ keď sa občan musí registrovať v mieste svojho narodenia a trvalého bydliska. Chu-kchou (Hukou) bolo v niektorých ázijských štátoch historicky (Japonsko, Kórea) zavedené nielen pre obyvateľov, ale aj ich majetku, rodinného stavu a pod., neskôr sa v uvedených štátoch od tejto registrácie upustilo. Nárok na sociálne zabezpečenie majú obyvatelia iba v mieste trvalej registrácie (Chu-kchou). Deti môžu navštevovať školu iba v mieste trvalej registrácie. To je jeden z významných dôvodov, prečo sa zvyšuje dopyt po bytoch najmä v industriálnych centrách. Kúpou nehnuteľnosti a preregistráciou riešia obyvatelia vo vidieckych sídlach najmä svoje sociálne problémy. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim vysokú cenu nehnuteľností je monopolná kontrola realitného trhu lokálnymi vládami, ktoré až 40 % príjmov získavajú z daní z nehnuteľností.¹¹

Stavebníctvo láka novú pracovnú silu. Preto je jedným z faktorov rýchleho rozvoja trhu s nehnuteľnosťami. Vo sfére nehnuteľností pracuje asi 100 miliónov odborníkov, ktorým by v prípade krachu trhu hrozila nezamestnanosť.¹² Kúpou nehnuteľností rýchlo rastie zadlženosť čínskych domácností v pomere k HDP, ktorá v roku 2008 predstavovala 18 %, v roku 2021 to už bolo 61 %.¹³ Zvyšovaniu zadlženosti napomáhala aj dostupnosť úverov. Špekulatívne aktíva sú prvoradým faktorom, ktorý viedol k rastu cien nehnuteľností a vytvoreniu cenovej bubliny. Vláda sa snaží kontrolovať dopyt po nehnuteľnostiach a znížiť vplyv špekulatívnych aktív tým, že v Číne napríklad jedna rodina môže vlastniť iba jeden byt. Ďalším faktorom rastu vysokých cien nehnuteľností v Číne je skutočnosť, že štát pozemky nepredáva, ale ich iba prenajíma na 40 – 70 rokov.¹⁴ Ceny nehnuteľností v Číne sú také vysoké, že možno hovoriť o bubline na trhu nehnuteľností. Nehnuteľnosti zostávajú nedostupné pre väčšinu mladých ľudí z miest a pre

⁸ DONG, E. (2018): The Real Estate Industry in China: an Overview.

⁹ China's urbanization on rate to hit 65 % during 2021-2025: draft (2021).

¹⁰ WUWEI, A. (2019): Changes to China's Hukou System Are Creating New Divides.

¹¹ HANDWERKWR, N. (2021): The Unholy Matrimony of China Real Estate and Lgfs.

¹² KANTHAN, CH. (2021): The Incredible Role of China's Real Estate and Why It Portends Long-Term Crisis for the Economy.

¹³ China household debt of % of gdp (2021).

¹⁴ JAGHORY, D. (2012): China Sector Analysis.

väčšinu migrantov z rurálnych oblastí. Keď porovnáme vzťah medzi priemernou cenou domu s priemerným príjmom v Šanghaji a v New Yorku, čínske nehnuteľnosti sú 5-krát drahšie.¹⁵ Čínska vláda disponuje takými nástrojmi, ako je kontrola cien, emisia peňazí alebo prolongácia splácania úverov, aby sa vyhla krachu trhu s nehnuteľnosťami. Okolo tri štvrtiny bohatstva čínskych domácností je spojených s nehnuteľnosťami. Vláda nemôže dovoliť príliš pokles cien nehnuteľností na trhu. Aby boli nehnuteľnosti dostupné pre široké masy, mala by sa ich cena znížiť na polovicu. To by však silne destabilizovalo ekonomiku.

5 Problémy čínskeho trhu s nehnuteľnosťami

Problémy na trhu nehnuteľností v Číne, majú niekoľko príčin. Jednou z nich je obrovský dlh developerov voči čínskym bankám. Trh nehnuteľností predstavuje jednu štvrtinu na tvorbe HDP, 40 % všetkých bankových úverov, 78 % aktív čínskych domácností.¹⁶ Rozsah trhu nehnuteľností v Číne je v porovnaní s ostatnými ekonomikami obrovský. Hodnota čínskeho trhu s nehnuteľnosťami je odhadovaná na 52 triliónov USD,¹⁷ napriek tomu, že pandémia COVID 19 viedla k stagnácii cien nehnuteľností v Číne.¹⁸ Čínsky trh s nehnuteľnosťami je najväčším trhom na svete a v ekvivalente predstavuje okolo 350 % HDP Číny. Utlmenie ekonomickej aktivity v Číne a pokles dôvery spotrebiteľov v dôsledku pandémie koronavírusu viedol k poklesu predaja o 36 % sto najvýznamnejších čínskych developerov v septembri 2021 v porovnaní so septembrom roku 2020.¹⁹ V minulosti sa predávalo v Číne práve v septembri najviac nehnuteľností. Sezónny pokles tržieb obmedzil finančné toky developerských spoločností. Nedostatok likvidity povedie k tomu, že developeri nebudú môcť splácať svoje záväzky bankám ani začať s novými investíciami. Nepriaznivá situácia s nedostatkom likvidity sa môže vyriešiť obratom v spotrebiteľskom správaní, prolongáciou splatností úverov alebo reštrukturalizáciou majetku developerských firiem. Mnohé čínske developerské firmy, ktoré mali, resp. majú nižší podiel obytných nehnuteľností vo svojom portfóliu, už odpredali časť svojho majetku z iných oblastí podnikania a získali tak aspoň časť potrebnej likvidity. Jedným z riešení nedostatku likvidity je vyhlásenie defaultu mnohých developerských firiem. Vedľajší efekt defaultu pre odvetvie nehnuteľností by priviedlo k rozsiahlej negatívnej reťazovej reakcii, znehodnoteniu úspor čínskeho obyvateľstva, k rozšíreniu krízy za hranice miestneho trhu, ale i na svetové aktíva, pretože mnohé čínske developerské firmy majú svoje akcie kótované na svetových burzách.

6 Developerská firma Evergrande Real Estate na čínskom trhu nehnuteľností

Firma Evergrande Real Estate je druhou najväčšou developerskou firmou v Číne.²⁰ Spoločnosť Evergrande realizovala v 280 mestách 1,3 tisíc projektov.²¹ Firma pôsobí aj v zahraničí, najväčšie projekty realizuje vo Vietname, v Kambodži, na Maledívach a pod. Akcie firmy Evergrande sú kótované na svetových burzách. Disponuje aktívami v hodnote 390 mld. USD, čo predstavuje okolo 3 % čínskeho HDP. Jej súčasný dlh vo výške 305 mld. USD sa rovná asi 2 % čínskeho HDP.²² Spoločnosť Evergrande má najvyšší dlh spomedzi svetových developerov,²³ sú to záväzky voči vlastníkom domov, subdodávateľom, nesplatené úverové záväzky a tzv. zmluvné záväzky – najmä nedostavané domy, ktoré majú byť odovzdané kupujúcim.

¹⁵ Property Prices Comparaison Between Shanghai and New York.

¹⁶ China'S Great Crunch Causes and Consequences at Home and Broad (2021).

¹⁷ The 52 Trillion Usd Bubble (2020).

¹⁸ China's New Home Prices Stall for First Time Since Covid – 19 (2021).

¹⁹ Housing Proces Fall in Chinese Province? Sector in Trouble (2021).

²⁰ Kirchenbauer, R (2021): Top 10 China Property Developers .

²¹ Evergrande: China Property Giant Misses Debt Deadline (2021).

²² Evergrande – Too Big To Fail (2021).

²³ Shares in China Property Firm Evergrande Suspend Pending Major Transaction (2021).

Znepokojenie na trhu vyvolala situácia, keď spoločnosť Evergrande nebola schopná uhradiť dňa 23. septembra 2021 splatnú časť úveru vo výške 322 mil. CNY (1 USD : 6,5 CNY²⁴), t. j. takmer 50 miliónov USD. Finančná situácia spoločnosti hrozila jej defaultom. Vyhnúť sa nekontrolovanému defaultu je možné rôznymi spôsobmi alebo ich kombináciou. Jednou čiastočne realizovanou možnosťou, ktorou sa bude snažiť získať čas a likviditu, je predaj aktív diverzifikovaného portfólia v iných odvetviach než je predaj nehnuteľností ako napríklad v cestovnom ruchu, vo vodnom biznise atď. Za jediné možné okamžité riešenie sa pokladá prolongácia termínov splátok. Vzhľadom k významu firmy v čínskej ekonomike vláda rokovala s bankami a inými veriteľmi o predĺžení lehoty splatnosti záväzkov. Odvrátenie defaultu Evergrande Real Estate je v záujme čínskej vlády a je úzko spojené so sociálnou politikou, ktorá je prioritou vlády. V prípade bankrotu tohto významného developera by bola ohrozená sociálna stabilita v krajine. Default spoločnosti Evergrande by ovplyvnil v Číne aj politickú stabilitu. Preto štát intervenoval a mnohé čínske štátne banky odkúpili aktíva i pasíva spoločnosti, aby zabezpečili jej finančnú stabilitu. Default Evergrande by viedol k destabilizácii nielen v čínskej ekonomike, ale i vo svetovej ekonomike.

Finančné problémy spoločnosti Evergrande sa začali v roku 2019, keď boli v Číne prijaté mnohé opatrenia, ktoré mali obmedziť rozsiahlu zadlženosť a odvrátiť vytvorenie bubliny na trhu nehnuteľností. Opatrenia požadovali od bánk znížiť podiel úverov poskytnutých developerom k celkovému objemu poskytovaných úverov. Po poklese dopytu na trhu s nehnuteľnosťami a s obmedzením úverovania developerských firiem v súvislosti s nedostatkom likvidity v roku 2020 sa spoločnosť Evergrande stretla prvýkrát s neschopnosťou splácať splatné záväzky voči bankám. Táto situácia vyvolala vážne znepokojenie nielen v Číne, ale i v zahraničí.

Spoločnosť Evergrande priviedli ku kríze pokles predaja nehnuteľností, vysokorizikový podnikateľský model a opatrenia vlády, ktoré obmedzili financovanie developerských spoločností. V októbri 2021 oznámil predstaviteľ čínskeho štatistického úradu, že investície do nehnuteľností, predaj a ceny nehnuteľností sa v Číne postupne stabilizujú a možno očakávať, že trh nehnuteľností si zachová stály rast. Toto vyjadrenie súviselo s problémami spoločnosti Evergrande Real Estate, ktorá sa ocitla na hranici defaultu po niekoľkých rokoch rýchleho rastu a aktívnych prijímaní úveru.

Záver

Liberalizácia čínskej ekonomiky po roku 1978 a 2001 a po vstupe Číny do WTO viedla k deregulácii mnohých ekonomických činností. Vysoký dopyt po nehnuteľnostiach viedol v Číne k stavebnému boomeru a prijímaniu rozsiahlych úverov developerskými firmami. Čínska vláda sprísňuje opatrenia na trhu nehnuteľností pre zníženie finančného rizika, čo vedie k poklesu výstavby nových bytov a prehľbuje problémy s likviditou.

S neočakávaným poklesom dopytu po nehnuteľnostiach v druhej polovici v roku 2021 a so zmenami pravidiel pre poskytovanie úverov developerským spoločnostiam sa mnohé z nich dostali do krízového stavu, až hrozby defaultu. Najviac citovanou spoločnosťou je Evergrande Real Estate, ktorej hrozila s jej vysokou zadlženosťou platobná neschopnosť. Firma je však taká významná v čínskej ekonomike, že jej default by vyvolal negatívnu reťazovú reakciu. Čínska vláda sa preto rozhodla prijať opatrenia na záchranu firmy zaangažovaním čínskych štátnych bánk a preklenúť tak vzniknutú platobnú neschopnosť firmy, aby sa vyhlala sociálnemu a politickému napätiu v spoločnosti.

²⁴ Exchange Rate USD:Cny.

Použitá literatura:

1. Euler Hermes Global (2021): China's Great Crunch Causes and Consequences at Home and Broad. [online]. In: *Euler Hermes Global*, 21.10.2021. Dostupné na internete: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/China-s-great-crunch-causes-and-consequences-at-home-and-abroad.html.
2. Ceic Data: China Household Debt of % of Gdp. [online]. In: *Ceic Data*. Dostupné na internete: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/household-debt--of-nominal-gdp>.
3. Economic Times (2021): China's New Home Prices Stall for First Time Since Covid – 19. [online]. In: *Economic Times*, 2021. Dostupné na internete: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/chinas-new-home-prices-stall-for-first-time-since-covid-19/articleshow/87156244.cms?from=mdr>.
4. China's Urbanization on Rate to Hit 65 % During 2021-2025: Draft (2021). Dostupné na internete: http://english.www.gov.cn/news/topnews/202103/05/content_WS6041f18dc6d0719374afa1ff.html.
5. DONG, E. (2018): The Real Estate Industry in China: an Overview. [online]. In: *HLB*. Dostupné na internete: <https://www.hlb.global/the-real-estate-industry-in-china-an-overview/>.
6. BBC (2021): Evergrande: China Property Giant Misses Debt Deadline. [online]. In: *BBC*, 9. 12. 2021. Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/news/business-58579833>.
7. Quazcube Technology (2021): Evergrande – Too Big to Fail. [online]. In: *QUAZCUBE TECHNOLOGY*, 28. 10. 2021. Dostupné na internete: <https://www.quantcube.com/insights-contents/evergrande>.
8. Exchange rate usd:cny. [online]. In: *XE*. Dostupné na internete: <https://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=CNYGDP>.
9. GDP growth (annual %) – China. [online]. In: *World Bank*. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>.
10. HANDWERKWR, N. (2021): The Unholy Matrimony of China Real Estate and Lgfv. [online]. In: *The Cina Guys*, 2021. Dostupné na internete: <https://thechinaguys.com/china-real-estate-lgfv-debt/>.
11. HONAGVE, W. – KO, W. (2012): What is Unique About Chinese Real Estate Markets? In: *Journal of Real estate research*, 2012, roč. 34, č. 3, s. 275-289.
12. Vision Times (2021): Housing Prices Fall in Chinese Province? Sector in Trouble. [online]. In: *Vision Times*, 18. 10. 2021. Dostupné na internete: <https://www.visiontimes.com/2021/10/18/housing-prices-fall-in-chinese-provinces-sector-in-trouble.html>.
13. JAGHORY, D. (2012): China Sector Analysis. [online]. In: *Global X*, 17. 9. 2012. Dostupné na internete: <https://www.globalxetfs.com/china-sector-analysis-real-estate/>.
14. JINGXIN, G. – XILAI, T. – HONG, R. – WIGUANG, C. (2019): Evaluation of the Construction Industry in China from the Perspective of the Driving and driven Ability. In: *Sustainability*, 2019, roč. 11, č. 6, s. 1772.
15. KANTHAN, CH. (2021): The Incredible Role of China's Real Estate and Why It Portends Long-Term Crisis for the Economy. [online]. In: *World affaire*, 23. 10. 2021. Dostupné na internete: <https://worldaffairs.blog/2021/10/23/the-incredible-role-of-chinas-real-estate-and-why-it-portends-long-term-crisis-for-the-economy/>.
16. KIRCHENBAUER, R. (2021): Top 10 China Property Developers. [online]. In: *Invest Asian*. Dostupné na internete: <https://www.investasian.com/property-developers/china-property-developers/>.

17. Guardian (2021): Shares in China Property Firm Evergrande Suspend Pending Major Transaction. [online]. In: *The Guardian*, 4. 10. 2021. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/04/shares-in-china-property-giant-evergrande-suspended-after-debt-payments-missed>.
18. Property Prices Comparison Between Shanghai and New York. [online]. In: *NUMBEO*. Dostupné na internete: https://www.numbeo.com/property-investment/compare_cities.jsp?country1=China&city1=Shanghai&country2=United+States&city2=New+York%2C+NY.
19. SMITH, E. (2021): China's property market debt could weight on the country for years, economist George Magnus warns. [online]. In: *CNBC*, 2021. Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2021/11/09/chinas-property-market-debt-an-issue-for-the-economy-george-magnus.html>.
20. The Wall Street Journal (2020): The 52 Trillion USD Bubble. [online]. In: *The Wall Street Journal*, 16. 7. 2020. Dostupné na internete: <https://www.wsj.com/articles/china-property-real-estate-boom-covid-pandemic-bubble-11594908517>.
21. YANG, H. – HAOTIAN, Z. – YOONG, Z. (2002): Structural evaluation of real estate industry in China: 2002 – 2017. In: *Structural Change and Economic Dynamics*, 2002, roč. 57, s. 45-56.
22. WUWEI, A. (2019): Changes to China's Hukou System Are Creating New Divides. [online]. In: *Economist*, 2019. Dostupné na internete: <https://www.economist.com/china/2020/08/19/changes-to-chinas-hukou-system-are-creating-new-divides>.

Kontakt:

doc. Ing. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Dolnozemska cesta 1/b

853 25 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Dolnozemska cesta 1/b

853 25 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: ludmila.lipkova@euba.sk

FREEDOM TO CONDUCT A BUSINESS UNDER THE CASE-LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

Alexander Burian^a – Doina Cazacu^b

^a Katedra politológie, Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Študentská 2, 911 50 Trenčín, Slovenská republika, e-mail: alexandru.burian@tnuni.sk

^b Faculty of Law, Department of International and European Law, Moldova State University, Mihai Kogalniceanu street, 67, Chisinau, Republic of Moldova, MD-2009, e-mail: doina.cazacu@yahoo.com

Abstract: The article examines the limits of the freedom to pursue an economic activity in the case-law of the Court of Justice of the European Union. The court of Justice of the European Union has the power to review the legality of acts of the institutions of the European Union, to ensure that member states fulfill their obligations under the treaties and to interpret Union Law at the request of national courts. At the same time, the Court of Justice of the European Union offers various remedies, as provided for in Article 19 of the Treaty on European Union, articles 251 to 281 of the Treaty on the functioning of the European Union. The basic values that underpin the functioning of the European Union are tolerance, justice, solidarity and the fight against discrimination that affect human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and equally human rights.

The authors point out that, accordingly, restrictions may be imposed on their exercise, provided that the restrictions correspond to objectives of general interest and do not constitute, in relation to the intended purpose, disproportionate and intolerable interference, affecting the very substance of the guaranteed rights.

Keywords: European Union, Court of Justice of the European Union, freedom to pursue an economic activity, case law of the Court of Justice of the European Union, Treaty of Lisbon.

JEL: F50, K33

Introduction

Freedom to choose an occupation is a component of economic freedom. Furthermore, it is argued that occupational freedom has an aspect of human dignity, or the right to personhood. The most important ingredients of economic freedom are personal choice, voluntary exchange, freedom to compete in markets, and protection of person and property.

Fundamental rights are at the heart of an integrated Europe. They are enshrined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which establish minimum guarantees in the area of EU law.

Hereinafter, we intend to accomplish a study concerning the freedom to conduct a business under the aspect of the regulations of the European Union, with the elucidation of the practice of the Court of Justice of the European Union. The analysis carried out in the research involved both inductive and deductive methods, especially in the process of identifying and analyzing the applicable regulatory framework.

1 Freedom to pursue an economic activity

The Court of Justice of the European Union (CJEU), established in 1952, is the judicial branch of the European Union. Its basic mission is to ensure compliance with Union law. It consists of a court and a tribunal (initially a specialized court was provided, which, after 2016,

was reformed).¹ With the entry into force of the Treaty of Lisbon on 1 December 2009,² the European Union has legal personality and takes over the powers previously conferred to the European Community. The Court of Justice of the European Union has the power to review the legality of acts of the EU institutions and decide whether Member States have fulfilled their obligations under the Treaties. The Court also provides interpretations of EU law when so requested by national judges. Furthermore, The Court of Justice of the European Union offers various means of redress, as laid down in Article 19 of the Treaty on European Union (TEU), Articles 251-281 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU).³

The core values that underpin the functioning of the European Union are tolerance, justice, solidarity and the fight against discrimination, which are reflected in human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and, in equal measure, human rights.⁴

Economic freedom has a complex content and presupposes a series of premises, without which it cannot be achieved. Among the premises of economic freedom can be enumerated: the requirement of the existence of a market economy; recognition of free enterprise; the lack of its contradiction with social utility; guaranteeing and protecting public property; the existence of a financial system and an appropriate financial control system; the approval of balanced national budgets and their proper execution; compliance with the principle of equality; the need for everyone to have the right to use, lawfully, their capacity and assets for a production activity or any other economic activity and free access to such an activity; free initiative; elimination of monopolistic activity and unfair competition; guaranteeing, protecting and increasing productivity, according to the economic requirements of the market.⁵

Economic freedom was reflected in art. 16 "*Freedom to conduct a business*" in the Charter of Fundamental Rights of the European Union of 12.12.2007, which stipulates that the freedom to conduct a business is recognized in accordance with Union law and national laws and practices. This freedom relies on the case-law of the Court of Justice of the European Union which has recognized the freedom to undertake or pursue an economic or commercial activity and in accordance with European Union law, each Member State will have to regulate in national law how will organize and conduct any business.

The protection conferred by Article 16, mentioned above, include freedom to exercise an economic or commercial activity, freedom of contract and free competition. We highlight the judgment of 22 January 2013 in *Sky Österreich*⁶ (paragraph 42); Judgment of 17 October 2013, *Schaible*,⁷ (paragraph 25).

The freedom of contract includes, inter alia, freedom to choose whom to do business with (see, for this purpose Judgment of 10 July, 1991, *Jean Neu and Others*,⁸ paragraph 13), as well as the freedom to set the cost for a service (see, for this purpose, Judgment of 22 March, 2007, *Commission v Belgium*, paragraph 51;⁹ as well as the Judgment of 19 April, 2012, *F-Tex*, C-213/10 paragraph 45¹⁰).

¹ Court of Justice of the European Union

² Treaty of Lisbon, amending the Treaty on European Union and the treaty establishing the European community, (2007/c 306/01)

³ Treaty of Lisbon, Articles 251-281

⁴ Treaty of Lisbon, Article 3

⁵ IANCU, GH. (2014): *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția 3. București: C. H. Beck, 2014. p. 269-270.

⁶ Judgment of the Court (Grand Chamber), 22 January 2013. *Sky Österreich GmbH v Österreichischer Rundfunk*.

⁷ Judgment of the Court (Fifth Chamber), 17 October 2013. *Herbert Schaible v Land Baden-Württemberg*

⁸ Judgment of the Court (Third Chamber) of 10 July 1991, *Jean Neu and others v Secrétaire d'Etat à l'Agriculture et à la Viticulture*

⁹ Judgment of the Court (First Chamber) of 22 March 2007. *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium*

¹⁰ Judgment of the Court (First Chamber) 19 April 2012, *F-Tex SIA v Lietuvos-Anglijos UAB „Jadecloud-Vilma“*

An economic activity is usually considered to be "the sale of goods or services at a given price, in a given / direct market". In Case C-604/19,¹¹ the Court of Justice of the European Union states that *"Any activity of producers, traders or persons supplying services, including mining and agricultural activities and activities of the professions, shall be regarded as 'economic activity'. The exploitation of tangible or intangible property for the purposes of obtaining income therefrom on a continuing basis shall in particular be regarded as an economic activity"*.

The European Union has the obligation to exercise its powers in compliance with international law, including in the economic field, in accordance with the principle *jus cogens - pacta sunt servanda*. In Case C-66/18 (European Commission v Hungary), the Court declared that an international agreement concluded by the Union has been an integral part of its right since its entry into force. Thus, the Hungarian authorities violated EU laws and international agreements through measures imposed on academia that made it difficult for foreign university institutions to operate in Hungary.

It is necessary to mention what is meant by the term "enterprise", or, it is *"any entity engaged in an economic activity, irrespective of its legal form"*. This wording reflects the terminology used by the Court of Justice of the European Union in its judgments.¹²

The Services Directive (Directive 2006/123 / EC) strengthens the freedom to provide services within the EU.¹³ For an activity to constitute a "service", it must be an independent activity, namely it must be performed by a provider (which may be a natural or legal person) outside the ties of a contract of employment.¹⁴ In its judgment, the Court has held that courses offered by certain establishments forming part of a system of public education and financed, entirely or mainly, by public funds are excluded from the definition of services within the meaning of Article 50 EC. However, courses given by educational establishments essentially financed by private funds, notably by students and their parents constitute services within the meaning of Article 50 EC, since the aim of those establishments is to offer a service for remuneration.¹⁵ Therefore, it should be noted that the European Court of Justice has held that in the case of courses provided under the national education system the nature of the activity is not affected by the fact that pupils or their parents must sometimes pay teaching or enrolment fees in order to make a certain contribution to the operating expenses of the system.¹⁶

The Court of Justice has held that the essential characteristic of remuneration lies in the fact that it constitutes consideration for the service in question and that this characteristic is absent in the case of activities which are carried out without an economic equivalent by the State or on behalf of the State, in the social, cultural, educational and judicial fields, such as courses taught under the national education system or the management of national social security schemes that are not involved in economic activities. The payment of a fee by the beneficiaries in order to contribute to the running costs of a system, for example a tuition or enrollment fee paid by students, does not in itself constitute remuneration, because the service is essentially financed from public funds. Consequently, these activities are not included in the

¹¹ Judgment of the Court (First Chamber) of 25 February 2021, Case C-604/19

¹² Comisia Europeană, Manualul utilizatorului pentru definiția IMM-urilor, p.16

¹³ Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market

¹⁴ Judgment of the Court of 12 December 1974, case 36/74 - Bruno Nils Olaf Walrave v Association Union Cycliste Internationale

¹⁵ Judgment of the Court of 12 December 1974, case 36/74 - Bruno Nils Olaf Walrave v Association Union Cycliste Internationale.

¹⁶ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 7 December 1993. - Stephan Max Wirth v Landeshauptstadt Hannover.

definition of service as laid down in Article 50 of the Treaty and therefore do not fall within the scope of this Directive.¹⁷

According to the article 56 of the TFEU, restrictions on freedom to provide services within the Union shall be prohibited in respect of nationals of Member States who are established in a Member State other than that of the person for whom the services are intended.¹⁸

2 Limitations on the exercise of economic activity

According to settled case-law, the freedom to conduct a business may be subject to a broad range of interventions on the part of public authorities which may limit the exercise of economic activity in the public interest (Judgment of 22 January 2013, *Sky Österreich*, paragraphs 45 and 46¹⁹), Judgment of 17 October 2013, Judgment of 26 October 2017, *BB construct*, paragraph 36).²⁰

Also, certain restrictions on services may be imposed, according to art. 15 paragraph (2) letter (a) requiring Member States to examine whether their legal system makes access to a service activity or the exercise of it subject to compliance with quantitative or territorial restrictions.²¹ Quantitative or territorial restrictions limit the total number of service providers, thus preventing the entry of new economic operators into the market and severely restricting and even impeding the freedom of establishment. When examining this type of requirement, the Member State should take into account that these can often be repealed or replaced by less restrictive measures. In that light, it should also be reminded that economic objectives such as guaranteeing an economic basis for specific categories of providers do not constitute overriding reasons of general interest and therefore cannot be invoked as a possible justification of quantitative or territorial restrictions.

In the same line, we mention Article 52 para. (1) of the Charter, which sustained that limitations on the exercise of the rights and freedoms recognised by this Charter must be provided for by law and respect the essence of those rights and freedoms. Subject to the principle of proportionality, limitations may be made only if they are necessary and genuinely meet objectives of general interest recognised by the Union or the need to protect the rights and freedoms of others (see, for this purpose, Judgment of 9 November 2010, *Volker und Markus Schecke GbR and Hartmut Eifert*,²² paragraph 65, and Judgment *Sky Österreich*,²³ previously cited (paragraph 48)).²⁴

As we have seen, these (economic) freedoms are not absolute rights but must be considered in relation to their social function. Consequently, restrictions may be imposed on the exercise of those rights, in particular in the context of a common organization of the markets, provided that those restrictions in fact correspond to objectives of general interest pursued by

¹⁷ Directive 2006/123/ec of the European Parliament and of the Council of 12 december 2006 on services in the internal market.

¹⁸ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union.

¹⁹ (Judgment of 22 January 2013, *Sky Österreich*, paragraphs 45 and 46), Judgment of 17 October 2013, Judgment of 26 October 2017, *BB construct*, paragraph 36).

²⁰ Judgment of the Court (Ninth Chamber) of 26 October 2017, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky v BB construct s.r.o.*

²¹ Directive 2006/123/ec of the European Parliament and of the Council of 12 december 2006 on services in the internal market.

²² Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2010 (*Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09)*, *Hartmut Eifert (C-93/09) v Land Hessen*).

²³ Judgment of the Court (Grand Chamber), 22 January 2013. *Sky Österreich GmbH v Österreichischer Rundfunk*.

²⁴ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 17 October 2013 (request for a preliminary ruling from the *Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany*) – *Herbert Schaible v Land Baden-Württemberg*.

the Community and do not constitute, with regard to the aim pursued, a disproportionate and intolerable interference, impairing the very substance of those rights.²⁵

Conclusion

Analyzing the jurisprudence of the Court of Justice which recognized the freedom to conduct a business, we observe an extensive interpretation of the activities that comprise the content of Article 17 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Of course, this right must be exercised in compliance with Union law and national law. It may be subject to the limitations laid down in Article 52 (1) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

References:

1. Comisia Europeană, Manualul utilizatorului pentru definiția IMM-urilor, 60 p. ISBN 978-92-79-45320-5
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. [Online]. In: *europa.eu*. 2.11.2021, [Cited 2. 11. 2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
3. Court of Justice of the European Union, [Online] In: *europa.eu*. 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/en/
4. Directive 2006/123/ec of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. [Online]. In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32006 L0123>
5. IANCU, GH. (2014) : Drept constituțional și instituții politice. Ediția 3. București: C. H. Beck, 2014. pp. 269-274
6. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 17 October 2013 (request for a preliminary ruling from the Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany) – Herbert Schaible v Land Baden-Württemberg. [Online]: In: *europa.eu*. 2.11.2021, [Cited 2. 11. 2021.] Available online: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=145028&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=40883835>
7. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 7 December 1993. - Stephan Max Wirth v Landeshauptstadt Hannover. [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2. 11. 2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61992CJ0109&from=RO>
8. Judgment of the Court (First Chamber) 19 April 2012, F-Tex SIA v Lietuvos-Anglijos UAB „Jadecloud-Vilma“ [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=121745&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=40867156>
9. Judgment of the Court (First Chamber) of 22 March 2007. Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1636801800932&uri=CELEX%3A62004CJ0437> (Visited on: 02.11.2021).

²⁵ Judgment of the Court (First Chamber) of 9 September 2004.

Kingdom of Spain (C-184/02) and Republic of Finland (C-223/02) v European Parliament and Council of the European Union.

10. Judgment of the Court (First Chamber) of 9 September 2004. Kingdom of Spain (C-184/02) and Republic of Finland (C-223/02) v European Parliament and Council of the European Union. [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:62002CJ0184>
11. Judgment of the Court (First Chamber), 5 February 2021, REQUEST for a preliminary ruling under Article 267 TFEU from the Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu (Regional Administrative Court, Wrocław, Poland), made by decision of 19 June 2019, received at the Court on 9 August 2019, in the proceedings [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=238173&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=973015> (Visited on: 02.11.2021).
12. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2010 (Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09), Hartmut Eifert (C-93/09) v Land Hessen. [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2011.013.01.0006.01.ENG
13. Judgment of the Court (Grand Chamber), 22 January 2013. Sky Österreich GmbH v Österreichischer Rundfunk. [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=ecli%3AECLI%3AEU%3AC%3A2013%3A28>
14. Judgment of the Court (Ninth Chamber) of 26 October 2017, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky v BB construct s.r.o. [Online]: In: *europa.eu*, 1.11.2021, [Cited 1.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CJ0534&from=en>
15. Judgment of the Court (Third Chamber) of 10 July 1991, Jean Neu and others v Secrétaire d'Etat à l'Agriculture et à la Viticulture [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61990CJ0090&qid=1636801441231>
16. Judgment of the Court of 12 December 1974, case 36/74 - Bruno Nils Olaf Walrave v Association Union Cycliste Internationale. [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61974CJ0036&from=RO>
17. Treaty of Lisbon, amending the Treaty on European Union and the treaty establishing the European community, (2007/c 306/01) [Online]: In: *europa.eu*, 2.11.2021, [Cited 2.11.2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Contact:

prof. Alexander Burian, DrSc.

Katedra politológie

Univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2

911 50 Trenčín

Slovenská republika

e-mail: alexandru.burian@tnuni.sk; alexandruburian@mail.ru

Assoc. Prof. Doina Cazacu, Ph.D

Faculty of Law

Moldova State University,

Mihai Kogalniceanu street, 67
Chisinau, MD 2009
Republic of Moldova
e-mail: doina.cazacu@yahoo.com

ECONOMIC EFFICIENCY OF MICROGENERATION IMPLEMENTATION TO PROMOTE THE GREEN ECONOMY

Iulia Burykina^a – Marina Ermakova^b

^a Faculty of Finance, Plekhanov Russian University of Economics, Stremyanny lane 36,
117997 Moscow, Russia, e-mail: yulya.burykina.val@mail.ru.

^b Faculty of Finance, Plekhanov Russian University of Economics, Stremyanny lane 36,
117997 Moscow, Russia, e-mail: ermarinka1303@gmail.com

Abstract: The aim of the paper is to study the effectiveness of microgeneration as a tool of the "green economy", the reasons and ways of its implementation in the country's energy policy. The article compares the experience and level of development of microgeneration in the world centers for the development of renewable energy sources, makes calculations and reveals the advantages of using microgeneration in Italy. Methodology basis for conduction this reseach were such scientific methods are as induction, deduction, induction and synthesis. Information basis of the research are analytical reviews, reports and analytical materials of specialized international departments, open databases and agencies as well as scientific works. In conclusion, the effectiveness of microgeneration as a tool under certain conditions was proved, the measures to stimulate microgeneration were identified.

Keywords: microgeneration, renewable energy sources, green energy, green economy

JEL: A12, A13

Introduction

Current market situation in the energy markets is frustrating because it experiences enormous price increase. European countries are especially affected by such market conjuncture because the majority of them imports energy. In order to reduce costs, the countries are looking for opportunities to improve the capacities and fulfill electricity needs, however not all countries have enough resources to produce it. What to do if there are no capacities to improve the production but the prices for importing energy rise drastically? That makes microgeneration a relevant topic for discussion.

The major part of renewable energy sources is generated by small and micro energy producers. Micro producers are considered to be those objects which capacity does not exceed 50 kW.

The aim of the research is to compare the experience of different countries of implementing microgeneration and assessing its effectiveness in the economic sense and for the purpose of green economy development. Also, the article focuses on the identification of the government support of this subindustry and detection of the most effective policies and its influence on the development of green economy.

Methodology basis for conduction this reseach were such scientific mthods are as induction, deduction, induction and synthesis. Bibliography and comparative analyses are those methods that allowed us assess the level of microgeneration and renewable sources development in the concept of world green economy. Information basis of the research are analytical reviews, reports and analytical materials of specialized international departments, open databases and agencies as well as scientific works of Russian and international scientists.

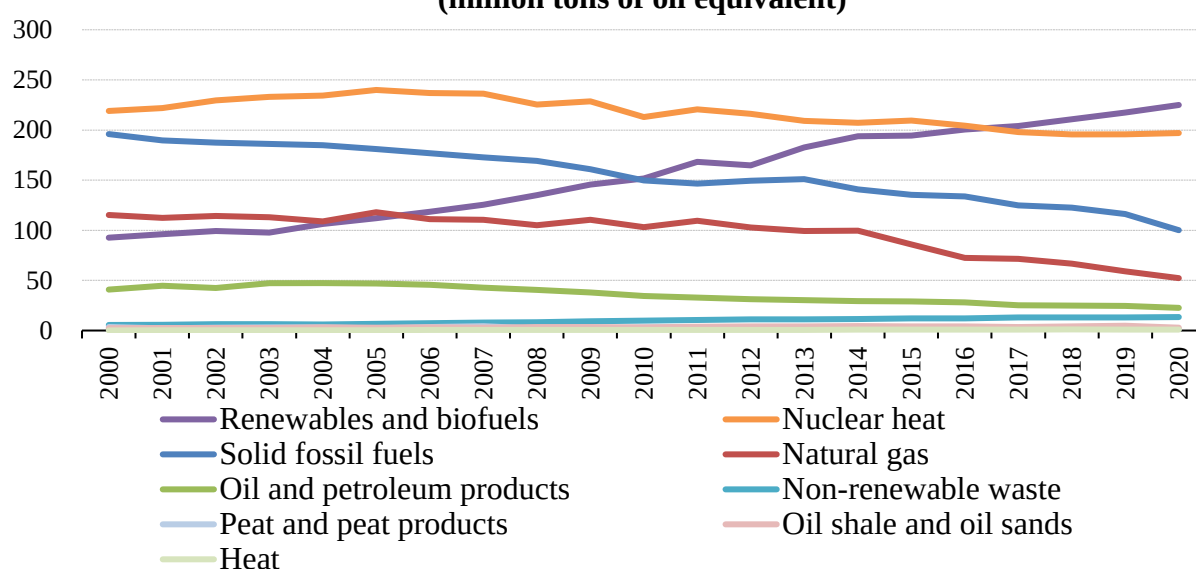
1 Microgeneration development

The issues of promoting renewable energy sources attract more and more attention from companies and the state these days. According to the International Energy Agency, investments in renewable energy sources reached \$174 billion worldwide in the first half of 2021.¹ In 2020, the importance of this method of energy production has increased, the production of electricity from renewable resources has increased by more than 6%. In the European Union in 2020, the share of renewable energy for the first time exceeded the share of energy extracted from other sources and amounted to 39 %.²

Such interest of the international community in this area is mainly caused by the promotion of "green energy" and the environmental interests of investors.

For many countries, microgeneration is now a good way not only to maintain the ecology in the country, but also to solve the issue of resource dependence on other states. An example is the countries of the European Union. According to 2019 data, 60.7 % of fuel is imported into the EU, and the production of this fuel within the countries decreases annually.³

**Figure 1: Primary energy production by fuel, EU, in selected years, 2000-2020
(million tons of oil equivalent)**

Note: Own calculations.

Source: Eurostat: Simplified energy balances.

The above described circumstances force European countries to stimulate the development of renewable energy sources in order to diversify the energy portfolio and get rid of resource dependence. Microgeneration is also used as one of the measures.

Germany is the most advanced EU country using microgeneration. At the moment, out of 2 million solar power plants with a total capacity of more than 50 GW. Around 15 % of the total produced power is represented by installations with a single power of up to 10 kW.⁴

The USA is also one of the leaders in the implementation of microgeneration technologies. The reasons that encourage the United States to turn to renewable energy are significant average electricity prices and maintaining the country's environmental image. The total installed generating capacity in the USA in 2020 was 1,221 GW, including more than 20 kW of small solar panel installations (according to the Association "NP Market Council").

¹ REN21: Renewables Global Status Report.

² EnerData: Statistical Yearbook of World Energy 2021.

³ Eurostat: Simplified energy balances.

⁴ Eurostat: Simplified energy balances.

2 Methods of governmental support

Despite equipment for generation on the basis of renewable energy becoming cheaper and more effective every year, it is still too expensive for prosumers and small producers. That is why governmental support is essential. Direct promotion via plus tariffs, subsidies, grants, and tax credits is a common type of assistance.

When net metering became available in the United States, microgeneration grew. This is the purchase of renewable energy by energy companies from their own customers under a two-way power metering scheme. In other words, the prosumers compensate for their electricity consumption with the energy produced by their own small generating devices connected to the common grid. If the generating device produces more than the client needs, then the excess production can be transferred to future months or paid in cash compensation. Compensation could be calculated at different tariffs depending on the state, usually at the wholesale price at which the relevant energy company sells energy. This system has been used since 2005 at the federal level, within the Energy Policy Act, where the obligation of all public electric companies is fixed to create the necessary conditions so that consumers have the opportunity to supply excess electricity to the grid.⁵

The popularization of using net metering is contributed by CO₂ emission quotas, in which the emission of carbon dioxide during production is in any case paid for by the energy company. Renewable Portfolio Standards and Clean Energy Standards are two examples of similar metrics used by various states. These standards establish the minimum percentage of energy that energy companies must produce from renewable sources.

Subsidies for the purchase of a microgeneration plant are also used by several states. The quantity of the subsidy depends on many factors by state; in most scenarios, the expense of acquiring a solar power plant is compensated.

There are no tax credits for microgeneration facilities in the United States.

Direct incentives are generally preferred by European governments, although even the measures differ by country.

In Germany, “the energy capital of Europe”, a feed-in-tariff is in effect, which, in accordance with the federal German Renewable Energy Sources Act, involves paying for each unit of energy released into the public grid at a single set tariff. The tariff for new generation systems is decreased by a set amount when the amount of generated energy increases over time. The tariff is constantly decreasing since renewable energy generation in Germany is currently growing strongly. Moreover, while in 2019, the tariff was about 12 euro cents per kilowatt hour, in 2021 it is already 8 euro cents/kWh. This gradual feed-in-tariff strategy has not only made it possible to develop microgeneration in the country sufficiently quickly, but also, in the immediate future, to make the high costs of such measures pay off (according to the federal network agency Bundesnetzagentur).⁶

As a result, the methods described above increase the development of innovative potential and create a favorable investment climate in the renewable energy market. Renewable energy technologies are rapidly evolving, with cheaper and more efficient analogues of solar and wind power plants, new sources of energy generation, and know-how that contributes to the development of “green electricity” being developed.

⁵ RATNER, S. V. – AKSYUK, T. D. (2017): Foreign experience in stimulating regeneration based on renewable energy sources: organizational and economic aspects.

⁶ ANTHONY, E. J. – MARTY, I. – AFSHIN, I. (2016): Incentives for Microgeneration Development in the U.S. and Europe.

3 Economic microgeneration efficiency and future prospects

There are disputes about economic efficiency of microgeneration. On the one hand installation of the infrastructure, on the other – governmental support. The efficiency of the implementing microgeneration can be calculated on the example of the country for which electricity is expensive - Italy. Italy which is actively implementing solar power and plans to increase the share of renewable sources of energy to 20 % to 2030 (according to the Integrated National Plan for Energy and Climate of Italy – PNIEC).

Italy is the one of the largest importer of electricity in Europe. Italy was among the first countries which implemented the solar energy but the crises reduced the production level and the demand for electricity fell down and government dotations reduced. Nowadays the country is moving towards the solar energy as the source of energy. It plans to reduce the imports by 30%. The model is presented in the table below.

Table 1: Calculation of effectiveness of microgeneration in Italy

		2021	2022	2023	2024	2025
Import of electricity	mW	43 180 000	43 827 700	44 485 116	45 152 392	45 829 678
% of substitution	%	5,00%	7,00%	9,00%	11,00%	13,00%
Produced with solar panels	mW	2 159 000	3 067 939	4 003 660	4 966 763	5 957 858
Number of solar panels needed		21 590	39 769	40 304	59 031	60 126
Price for solar panel	euro	5 500	5 583	5 666	5 751	5 837
Price for installation	th euro	118 745	222 009	228 374	339 500	350 987
Government green tarif	euro	170	170	170	170	170
Electricity cost under green tarif	th euro	367 030	521 550	680 622	844 350	1 012 836
Total solar panel cost	th euro	485 775	743 559	908 997	1 183 850	1 363 823
Current price	th euro	220	231	243	255	267
Electricity cost under import	th euro	474 980	708 694	971 088	1 264 923	1 593 199
Saved amount	th euro	-10 795	-34 865	62 091	81 073	229 376

Note: Own calculations.

Source: Integrated National Plan for Energy and Climate of Italy – PNIEC; Centrl Itellegancy Agency; annual report 2021 of World Bank Group

The main assumptions are the following: import rises with average GDP change rate, the solar panel installed are at the power of 25-50 mW, government tariff has no changes since it is set for 20 years, solar panel costs rise at the inflation rate. Substitution rate is the percentage of reduced import due to implementation of solar power. Total solar panel cost is calculated as the price for installation and payment for electricity under green tariff. Calculating saved budget expenses under described above assumption shows that there is significant economic benefit will be achieved for the Italy – around 300 mln Euro for 5 years. During the first two years the contribution will be negative due to the significant price of solar power installation, however in the 3d year the contribution is high due to the continuing increase of the electricity price and economies of scale arising.

Such economic effectiveness would arise only when a country is a large importer of electricity under high prices. In most cases the country would switch to microgeneration due to ecological motivation.

However, the problem is that not in all over the world the alternative power is efficient to use. Italy has a lot of sunny days and its demand for electricity is not so big as in production

countries for which the alternative energy may be not enough to maintain the production level of other industries. Another obstacle is the climate. For example, Russia has no as many sunny days per year as Italy has that is why massive use of solar energy in Russia may be not really effective.

But World bank group actively finances renewable energy programs in the third world countries. For example, in India is one of least level of electricity consumption in the world, the first reason is poor production, the second – low income of possible consumers. Together with implementing huge solar plant the microgeneration is developing there. Because of such demand for solar panels the prices for them there became lower and more people could afford to install it.

Overall, there are bright perspectives for the development of microgeneration. The first reason for that there is already existing successful experience of developed countries (e.g. Germany) that can help other countries to develop their own policies in relation to microgeneration. The second reason is economic benefit and maintaining the concept of green economy.

Conclusion

Country by country announce the development of renewable sources and propose governmental support. For some countries it will bring direct benefits such as reduced costs for electricity and improving domestic production. For others the benefits may be indirect like improving country's rating and attraction of new investments. Nowadays, when ESG principles play an important role in capital's market it is very important for countries and companies to be green and maintain good rating. Microgeneration seems to be a good future for the development and confident step for scaling up the use of renewable sources of energy.

References:

1. ANTHONY, E. J. – MARTY, I. – AFSHIN, I. (2016): Incentives for Microgeneration Development in the U.S. and Europe. New Jersey: *IECON 2016 - 36th Annual Conference on IEEE Industrial Electronics Society*, 2016, ISBN:978-1-4244-5225-5.
2. STEPANOVA, D. – JANCIKOVA, E. (2019): Education excellence and management of innovations through sustainable economic competitive advantage. Madrid: *VISION 2025 - State Endorsement of Monocities In Russia*, 2019, ISBN: 978-0-9998551-3-3.
3. MUTALIMOV, V. – KOVALEVA, I. – MIKHAYLOV, A. – STEPANOVA, D. (2021): Assessing regional growth of small business in Russia. Cracow: *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 2021, DOI: 10.15678/EBER.2021.090308.
4. RATNER, S. V. – AKSYUK, T. D. (2017): Foreign experience in stimulating regeneration based on renewable energy sources: organizational and economic aspects. Saint Petersburg: *Scientific and technical bulletin of SPbSPU*, 2017, DOI: 10.18721/JE.10410.
5. EnerData: Statistical Yearbook of World Energy 2021. [online]. [Cited 11.10. 2021.] Available online: <https://yearbook.enerdata.ru/renewables/renewable-in-electricity-production-share.html>
6. Eurostat: Simplified energy balances. [online]. [Cited 11.10. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_bal_s/default/table?lang=en
7. REN21: Renewables Global Status Report. [online]. [Cited 11.10. 2021.] Available online: <https://www.ren21.net/reports/global-status-report/>

Contact:

Iulia Burykina

Faculty of Finance
Plekhanov Russian University of Economics
Stremyanny lane 36
117997 Moscow
Russia
e-mail: yulya.burykina.val@mail.ru.

Marina Ermakova

Faculty of Finance
Plekhanov Russian University of Economics
Stremyanny lane 36
117997 Moscow
Russia
e-mail: ermarinka1303@gmail.com

HUMAN SECURITY INSURANCE SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ANALYSIS OF THE EDIFICATION

Renata Cozonac

General director, National Book Chamber of the Republic of Moldova, 180 Stefan cel Mare si Sfânt bd.,
of. 202, MD-2004, Chisinau, Republic of Moldova

PhD student, State University of Moldova, email: bookchamber.md@gmail.com

Abstract: In this article, the security policy of the Republic of Moldova is examined in the context of emerging risks and threats caused by changes in the new national and global security architecture. Security policy is an extremely complex political process that must be viewed in a specific national context. The current legislation makes it possible to form a general idea of the security vision, interests, goals and mechanisms for the implementation of the security policy of the Republic of Moldova. The current security environments, as well as the dangers emanating from within the state, require a revision and rethinking of the political and legal basis of national security. In the author's opinion, in view of a clear strategic approach, it is important to identify fundamental concepts that contribute to the formulation of a clear national security policy.

Keywords: security policy, human security, national security policy, threats, requirements.

JEL: F52, H56

Introduction

The end of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century is characterized largely by profound changes in the national, regional and international security environment and the emergence of new challenges and risks for states and societies. Political instability, regional conflicts, separatism, social unrest, terrorism, cross-border crime, the spread of conventional and unconventional weapons, unilateral dependence on external energy resources, massive migratory flows, natural disasters – all these phenomena represent modern threats to national and international security. The expectations of politicians and researchers that the end of the Cold War would bring a safer period have not materialized.

The new practical challenges are redoubled by new theoretical and methodological premises. The collapse of the USSR triggered a deep crisis in security research and jeopardized the dominant classical approaches, especially those of a realistic nature, which concerned security in terms of concepts of military force and domination. Since the 1990s, the new theories have changed the approach that understood security in terms of military power and laid the foundations for the fundamental preservation of this concept, broadening the scope of inclusion in the economic, social and environmental fields. This scientific approach and the new conditions created because of the collapse of "real socialism" have led the authorities of nation states and international structures such as the UN, OSCE, NATO and the EU to review their security policy in line with the new realities.

The reform of the national security system has become a national priority for many states due to the need to adapt to the dynamics of domestic political, economic and social transformations, as well as regional geopolitical retrocession after the end of the Cold War. In this context, the Republic of Moldova started with the creation of a national security system, which materialized through the formation of a regulatory framework and competent structures. The Constitution of the Republic of Moldova and other relevant political and legal acts were approved in 1994, in 1995 – the first Concept of National Security of the Republic of Moldova,

followed by the Concept of National Security of the Republic of Moldova on May 22, 2008 and the National Security of the Republic of Moldova adopted on July 15, 2011. In addition, the start of the process of drafting a new National Security Strategy in the spring of 2015 indicates that the reform of the national security sector is under way. In this regard, Alexei Barbăneagră, Adviser to the President of the Republic of Moldova for Defence and National Security (2012-2016) suggests: "The strategy that was approved by the Parliament in 2011 has largely been exhausted, because they have changed social, economic, political and military conditions"¹.

1 Weak states and national security

In the 1980s and 1990s of the twentieth century, Barry Buzan in his work "Peoples, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era" insists on a theoretical vision, raising a question that is not at all rhetorical. : "Is it really bad?"² In this sense, the Copenhagen School, by building its arguments in response to a harsh classical concept (realistic and liberal), has redirected the security debate to a much wider channel. From now on, security no longer includes only its military aspect, but also extends to other areas of the human community, as important as the first. Moreover, the key documents on national security – concepts, strategies, implementation plans – that express the vision of the main political elites developed in democracies in the post-Cold War period, began to see the issue from a multilateral perspective.

B. Buzan considers national security to be one of the central problems facing humanity. The researcher insists that all states are vulnerable to military and environmental threats, almost all of them are exposed to economic threats and many of them suffer from fundamental political and social insecurity.

The distinctions between strengths and weaknesses, the correlation between international, national and individual security, the definition of sectoral threats and the integration of national security into regional security determine the relevance of the Copenhagen School approach as a theoretical and methodological basis for developing national security policy.

While classical schools have made significant contributions to defining the sphere of national security, they lack one extremely important point: despite their fundamental similarities, states are extremely diverse. Such diversity, according to B. Buzan, is due to three main components of the state: the idea of the state, the physical basis and the institutional expression, which can be manifested through a wide variety of combinations. In addition, they can be very different states, with different security needs. The Copenhagen School was the first approach to include this important element in the discussion, allowing us to consider its development as relevant to national security, including as in the Republic of Moldova. B. Buzan, distinguishing between strong and weak states, makes an important contribution to understanding the concept of national security, emphasizing that the nature of its security is significantly different. It is interesting to note that weak state versus strong state here does not refer to abilities or power itself, but to the level of socio-political cohesion. Although there is no single indicator that clearly identifies the difference between weak and strong states, we can highlight some of the conditions we find in weak states:

- 1) A high level of violence / political conflict;
- 2) A strong role of the political policy in the daily life of citizens;
- 3) Major political conflicts related to the ideology to be used in the organization of the state;
- 4) Inconsistency of national identity or the presence of conflicting national identities in the state;

¹ Concepția securității naționale a Republicii Moldova.

² BOOTH, K. (2007): Theory of World Security. Cambridge. Cambridge University Press.

5) Lack of a clear hierarchy and non-compliance with the requirements of political power;

6) A high degree of state control over the media.

When a state is strong, national security can be perceived primarily from the point of view of protecting the components of the state against external threats, and weak states, in turn, are primarily subject to the vulnerability of domestic policy. Nevertheless, when a state is both a small power and a weak state, its vulnerability is limitless, both internally and externally.

In the same vein, Stephen Sachs believes that with the end of the Cold War, security relations in the developing world countries and the former USSR became extremely dependent on security within the new entities.³ In those countries, the researcher notes, central threats are often internal in nature, mainly because the nations in question contain diverse linguistic, cultural and ethnic minorities with vague affiliations to the new state structures formed on the remnants of empires and broken colonies.⁴

Another valuable contribution of the Copenhagen School to the definition of the concept of national security is the initiation and explanation of the dynamics, correlation and importance of the reference objects in the study of security: the international system, states and individuals. Subsequent discussions focused on the dilemma raised by Ken Booth when he asked, "What is the main issue under consideration: states or people? Whose security is at the forefront?"⁵ For a long time, the protection of the country's leaders or, in a broader sense, of the regime has been paramount. In the twentieth century, the emphasis was on protecting integrity and interests, i.e. national security. However, at the end of the same century, the emphasis shifted again. Sami Faltas sustains that today it is believed that the powers and duties of state structures are to protect all citizens and, indirectly, the entire population.⁶

Alexandru Roșca claims that the themes included in the triad "State, society, man" have always been the main theme, the priority of the social and humanity.⁷ These three elements, the researcher continues, are organically related and at the same time quite dynamic⁸.

However, what ensured the Copenhagen School as a focal point for the study of the concept of national security was the expansion and deepening of the field of national security by comprehensively identifying the main sectors in which it operates: "The security of human communities is affected by five main sectors: military, political, economic, societal and environmental". This delineation has made it possible to assess the national security sector in the light of the main threats and vulnerabilities in the security zones. Thus, military security, according to B. Buzan, refers to the double interaction of the offensive and defensive capabilities of the armed forces and the perception by states of the intentions of others. Political security refers to the organizational stability of states, government systems and the ideologies that legitimize them. Economic security is access to the resources, finances and markets needed to maintain an acceptable level of wealth and government power. Social security is associated with the ability to maintain, in an acceptable evolution, the traditional elements of language, culture, identity, cultural and religious customs. Environmental security is understood as maintaining the local and planetary biosphere as the most important support for all human actions⁹. It is also important that, from the perspective of the Copenhagen School, these sectors

³ SACHS, S. E. (2003): *The Changing Definition of Security*.

⁴ Constituția Republicii Moldova.

⁵ BOOTH, K. (2007): *Theory of World Security*. Cambridge. Cambridge University Press.

⁶ FALTAS, S. (2010): *Conclusion. // SSR in the Republic of Moldova: Strengthening Oversight of the Security Sector*.

⁷ ROȘCA, A. (2007): *Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice*.

⁸ *Doctrina militară a Republicii Moldova*.

⁹ BUZAN, B. (2000): *Popoarele, statele și frica: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău. Cartier, 2000. 404 p.

do not function in isolation from each other and that each identifies a central security issue as a way of prioritizing.

We also consider that the delineation in question is essential for the distribution of powers for the implementation of policies in this area, which until recently were highly centralized, opaque and highly militarized. We think that a significant role in this process should also belong to civil society, where most of the experience in the field of national security is currently being developed.

2 Definitive legislation for national security

During the Soviet period, the security zone was neither theoretically nor practically explored in the academic centres of the Moldovan Soviet Socialist Republic, which is why, at present, we record the absence of a strategic vision of the main vulnerabilities and threats. The current situation becomes obvious especially when we analyze:

- The main strategic documents underlying the national security of the Republic of Moldova;

- Publications in the field of national security published in the research centres of the Republic of Moldova;

- The evolution of the internal and external policy of the state in the field of security.

The lack of cooperation between politicians, academia and civil society think tanks, where much of the security knowledge is clearly developed, also calls into question the quality of national security policies. In order to draw some conclusions about the construction of the national security sector, below we will analyze the main documents that support the national security system of the Republic of Moldova from a political and legal point of view.

The main official documents that define the field of activity of the national security of the Republic of Moldova are:

- Constitution of the Republic of Moldova (adopted on July 29, 1994)¹⁰

- The Concept of the Foreign Policy of the Republic of Moldova (adopted on 08.02.1995)

- Military Doctrine (adopted on 06.06.1995)¹¹

- Law on State Security (adopted on 31.10.1995)

- The Concept of Military Reform (adopted on 26.07.2002)

- The Concept of National Security (adopted on 22.05.2008)

- National Security Strategy (adopted 15.07.2011).¹²

We mentioned from the beginning that in the Concept of National Security of the Republic of Moldova, the national security system is defined as a set of concepts, strategies, policies, means, regulations and administrative structures of the state, as well as a set of social institutions that play a role in achieving, protecting and promoting the country's national interests.

In the first documents prepared and adopted in 1994-1995, including the first Concept of National Security, special attention was paid to the creation and recognition of the state of the Republic of Moldova. At that time, it was necessary to explain, understand and build political, military and economic security. In this sense, the Constitution of the Republic of Moldova is a fundamental document, as it defines the principles of state existence, among them: sovereignty, independence, unity and indivisibility. The basic law defines the values that must be built and strengthened: the rule of law, democracy, human dignity, rights and freedoms, the free development of the human personality, justice and political pluralism. At the same time, the protection of citizens and the guarantee of fundamental rights is an intrinsic priority of the

¹⁰ Constituția Republicii Moldova.

¹¹ Doctrina militară a Republicii Moldova.

¹² Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova.

state, citizens enjoy state protection both at home and abroad: the right to protection, free movement, family and private life, inviolability of the home, privacy of correspondence, freedom of conscience, freedom of opinion and expression, freedom of creativity, etc.

The concept of foreign policy, another important document for the implementation of the national security policy, defines the place of the Republic of Moldova in the international community, as well as the priorities, principles and directions of its foreign policy. Thus, strengthening the country's independence and sovereignty, ensuring territorial integrity, transforming the country into a factor of regional stability, promoting the socio-economic reforms necessary for the transition to a market economy and improving the welfare of the population, building the rule of law sets important priorities of the country's policy¹³. In this regard, the Republic of Moldova has tried to integrate fully into the international system by joining various regional and international structures, but we believe that this process has not been supported by a clearly defined strategic vision. Faced with the traditional antagonism between Russia and the West, the Republic of Moldova did not eloquently explain the priority direction of foreign policy, which subsequently had a negative impact on the promotion of national interests and security. The oscillation of the country between East and West, between two development models (one - CIS type and the other - European, liberal-democratic type) significantly undermined the capacity of the Republic of Moldova to resolve definitively the Transnistrian conflict. European integration processes have created constant social and political tensions and have systematically delayed the implementation of sustainable and effective democratic reforms. Even the choice of permanent neutral status can be considered a significant vulnerability due to geostrategic fluctuations.

Military doctrine is a basic document designed to guarantee the military security of the people and the state, preventing wars and armed conflicts through international law. The document says that the military vision of the country is determined by its foreign and internal policy, by the permanent neutrality, proclaimed constitutionally, which has an exclusively defensive character.

Unlike the Military Doctrine, the Concept of Military Reform offers a broader approach to the military defence sector, so that military reform has taken into account a complex set of political, economic, legal, real military, technical-military and social measures, etc. aiming at a qualitative reorganization of the system of civilian and military governing bodies, of the Armed Forces, of the systems of mobilization and provision of military infrastructure in accordance with the current conditions and the geopolitical, socio-political and economic perspectives of the state. We also note that sovereignty, independence, unity, territorial integrity of the country, constitutional democracy and the security of citizens are the initial elements of security from the point of view of the concept of military reform. We observe the expansion of the range of threats, from threats that arise only because of the deployment of foreign troops on the country's sovereign territory and the preservation of an illegal separatist regime, to threats, including the conflict of geographical areas with latent or obvious tensions and the division of spheres of influence between the CIS and NATO. In this context, it seems possible to include in the range national regional, asymmetric and transnational security risks. An innovative aspect is the emphasis on scientific expertise in providing national defence in several key areas, determining the directions for:

- (a) Developing and improving the basic legal system; to guarantee the military security of the state;
- (b) Improving the defence management system;
- (c) Reform of the armed forces;
- (d) Improving the mobilization system;
- (e) The economic and financial security of the armed forces;

¹³ Concepția politicii externe a Republicii Moldova.

(f) The development of international military cooperation.

An important role in the development of the legal framework and the consolidation of the national security of the Republic of Moldova belongs to the State Security Law¹⁴. As an integral part of national security, state security refers to the security of state information and public order or national security. The element that separates them is the dimension in which they act, the national security is realized mainly on the internal and external axis, and the national security approaches a perspective centred on the internal dimension of the state.

The first Concept of national security of the Republic of Moldova was developed in the context in which the Republic of Moldova insisted on its recognition and the role of a fully-fledged actor in the international system in the post-Cold War period. Therefore, national security is perceived as a state activity on the internal-external axis, and the introduction of the document states that the state will comply with the rules of international law, while confirming its condition of permanent neutrality, proclaimed in the Constitution. Through national security, the document aims to protect people, society and the state, their rights and interests, established by the Constitution and other laws of the country, from external and internal dangers.

It is stipulated that a threat to national security means the intent of hostile forces manifested in any form whose implementation or influence may pose a threat to the individual, society and the state.

In essence, the following threats are: direct aggression and territorial claims; local or regional conflicts; actions aimed at forcibly changing the constitutional order; actions aimed at undermining or eliminating the economic, scientific, technical and defence potential of the country, as well as generating situations of danger to the environment; actions aimed at aggravating the social situation and provoking social conflicts; terrorism, organized crime, drug trafficking, illegal migration, actions aimed at violating the constitutional rights and freedoms of citizens.

The Concept of national security presents a new vision of national security, inspired by the theses of the Copenhagen School. While the first concept focuses primarily on military and political threats, the second begins with a comprehensive interpretation of national security, given its multidimensional and interdependent nature. The full ranges of threats and vulnerabilities have found their place in the Concept: political, military, economic, social and environmental. However, some shortcomings can be identified in the way national security threats and vulnerabilities are classified.

At the same time, the objectives pursued by the implementation of the security policy are more clearly highlighted. These consist mainly in restoring the territorial integrity of the state, eliminating the foreign military presence, strengthening the independence and sovereignty of the state, maintaining an advanced dynamic state of European integration processes and strengthening relations with NATO and ensuring the democratic development of society and strengthening its internal security. Upward economic and social development, development and full use of human potential, the most effective protection of the interests and rights of the citizens of the Republic of Moldova, strengthening economic, social, energy and environmental aspects of security, strengthening military security and participation of Moldova in strengthening international security.

Next, the Parliament of the Republic of Moldova adopted on July 15, 2011 the current National Security Strategy, which includes indicative directions of state activities in the field of national security for an average of 4-7 years. Ensuring the vital national interests of the Republic of Moldova is the basic element of this strategy. These interests are to guarantee and protect independence, sovereignty, territorial integrity, the inalienable borders of the state, the security of citizens, respect for and protection of human rights and freedoms, and the strengthening of democracy.

¹⁴ Legea securității statului Nr 618/1995.

The conceptual vision of ensuring national security involves using all appropriate means to reduce the vulnerability of the national security system and increase the national capacity to respond to threats and risks. However, the strategy does not explain the main concepts commonly used: threat, vulnerability and risk.

Although the Strategy lists a number of threats, vulnerabilities and risks in the section on national interests and security policy, this document does not provide a hierarchy or a clear description of them, only after we reasonably understand the nature of threats and vulnerabilities can we understand national security as a political issue. This gap is only partially covered in the chapter on ensuring national security, in which the order of listing the issues that need immediate resolution may suggest a certain hierarchy of the most important threats and vulnerabilities to national security. Thus, the following threats to the national security of the Republic of Moldova were identified: poverty, latent economic development and energy dependence, Transnistrian conflict, tension in the region and foreign military presence, external coercion, crime, corruption, demographic problems and worsening migration, public health, natural disasters, environmental pollution, technical accidents, information insecurity, instability of the financial and banking system.

The official vision of the problems to be solved as a priority is important for the Republic of Moldova in the context of insufficient administrative and financial resources for their simultaneous solution in the near future. As a framework document for security policy and a reference for sectoral policies, the Strategy provides very little information on the context of regional and international security in which the Republic of Moldova finds itself, indicating only that such an analysis has been carried out.

Another serious shortcoming of the strategy is the lack of an action plan that provides concrete actions to be taken, responsible institutions, allocated resources, programmes and procedures to monitor this process.

Conclusion

The elaboration of a new national security strategy draft and its approval is opportune because, on the one hand, it aims to eliminate the gaps in the national legal framework to guarantee the security declared inherited from previous years and, on the other hand, it results from the evolution of regional geopolitics and which directly affects the state of national security. Negative regional situations, such as the war in Ukraine, the embargo on the export of Moldovan agri-food products imposed by the Russian Federation, stricter conditions for obtaining work permits for Moldovan migrants in Russia, the continued devaluation of the national currency against major international currencies, a decrease in the strong rate of coexistence of a significant part of the population, the use of the price of Russian gas as an instrument of political pressure, the need to adapt to the competitive conditions of exports to the EU market, etc. determine the need to reassess the threats and risks to the national security of the Republic of Moldova and to plan specific actions to reduce the vulnerability of the state to them.

In addition, the crisis of the financial and banking system caused by the embezzlement of almost one billion dollars by three major banks in the Republic of Moldova, combined with public dissatisfaction with the implementation of reforms undertaken by signing the Association Agreement with the European Union, especially in the field of justice, caused profound economic, social and political upheavals, affecting the very capacity of the state to achieve its main goal: ensuring the protection of citizens and guaranteeing fundamental rights.

The development of the National Security Strategy as a policy document is important in terms of implementing specific actions that would reduce the range of threats, vulnerabilities and risks to national security. From this point of view, it should be noted that the new strategy must be adopted together with an action plan setting objectives for each professional institution

to address in a structured way the hazards identified as a result of the analysis of current risks and threats. It is also important to identify the administrative and financial resources for the correct implementation of the strategy. The Strategy should clarify about the assignment of the role of coordinator in this field to the Supreme Security Council, as well as the elaboration of a methodology for monitoring and reporting on the activities carried out.

It should also be noted that the security policy is horizontal in nature, so all public authorities in the state must be involved in the implementation of the strategy and action plan. Monitoring of performance and results will be evaluated every six months, in collaboration with experts from non-governmental research centres, and operational changes will be made to activities, if necessary, to address threats and vulnerabilities. Similarly, for a more objective assessment of priority security issues, it is advisable to give priority to the threats and vulnerabilities to which the Republic of Moldova is currently exposed.

In order to put the forecasting and prevention mechanism into practice, it is necessary to set up a permanent monitoring, analysis and forecasting group, which will continuously monitor and respond to domestic, regional and international political and economic events affecting national security, adapt actions and reduce threats and vulnerabilities. From this perspective, clarifying the context of national and international security is vital from two perspectives: first – to determine the place of the Republic of Moldova in the international context and second – to outline the situation in the field of national security at the external and internal level.

The degree of functionality of the national security system is related to the successful implementation of the security sector reform and the adaptation of the normative acts in the field of security to the European criteria.

The modernization of the legislation of the national security system is a necessity for its effective functionality, because the legislation in the field contains a series of shortcomings, dictated by the fact that the current regulations on security were elaborated in another social-historical context and are not perceived to provide a modern and efficient framework for the activity of the security bodies of the Republic of Moldova.

We conclude that the main directions of action of the institutions of the national security system are: strengthening inter-institutional cooperation, including by finalizing efforts to clearly and comprehensively define national security priorities and establish standard operating procedures; intensifying the collaboration within the legal limits between the state security bodies, non-governmental organizations and the civil society regarding the increase of the credibility of the former among the citizens; improving the national crisis management system, for the coherent action of the authorities and institutions with responsibilities in eliminating possible national security risks.

References:

1. BOOTH, K. (2007): *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-521-54317-0.
2. BUZAN, B. (2000): *Popoarele, statele și frica: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier, 2000. ISBN 978-9975-79-727-6.
3. Concepția politicii externe a Republicii Moldova. [online]. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro#
4. Concepția reformei militare. [online]. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=30396&lang=ro
5. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. [online]. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24400&lang=ro

6. Constituția Republicii Moldova. [online]. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro#
7. Doctrina militară a Republicii Moldova. [online]. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60504&lang=ro
8. FALTAS, S. (2010): *Conclusion. // SSR in the Republic of Moldova: Strengthening Oversight of the Security Sector*. Groningen: CESS, 2010. [cited 01.10.2021]. Available online: www.academia.edu/405908/Erik_Sportel_and_Sami_Faltas_editors_SSR_in_the_Republic_of_Moldova_Strengthening_Oversight_of_the_Security_Sector._Groningen_CESS_2010._Greenwood_Papers_26
9. Legea securității statului Nr 618/1995. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115238&lang=ro
10. ROȘCA, A. (2007): *Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice*. Chișinău, 2007. ISBN 978-9975-62-202-8.
11. SACHS, S. E. (2003): *The Changing Definition of Security*. Oxford, 2003. [cited 01.10.2021]. Available online: www.stevesachs.com/papers/paper_security.html
12. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova. [cited 01.10.2021]. Available online: www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17629&lang=ro

Contact:

Renata Cozonac, PhD student

State University of Moldova

National Book Chamber of the Republic of Moldova

180 Stefan cel Mare si Sfânt bd., of. 202

MD-2004, Chisinau

Republic of Moldova

e-mail: bookchamber.md@gmail.com

THE GERMAN GENERAL ELECTION 2021

Peter Csanyi

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava,
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovakia, e-mail: peter.csanyi@euba.sk

Abstract: The goal of this paper is to analyze the 2021 German general election as well as the options for the new coalition government and its possible effect on the course of German politics. The result of this election was very important for the country. The most significant question, from Germany's point of view, was whether the voters' dissatisfaction with CDU/CSU, Germany's most successful political party of the last almost two decades, especially after the handling of pandemic situation and the announcement of Angela Merkel not to continue in the German politics, would have an impact on the results of the 2021 general election. It seems that the post-Merkel era started with an unexpected defeat of the Conservatives.

Keywords: Germany, Bundestag election, political parties, government, politics

JEL: N40

Introduction

Angela Merkel's conservatives have suffered the worst general election result in their history as they were defeated by the left-leaning Social Democrats. The chancellor's center-right alliance, which has been in power for 16 years, was beaten by a margin of 1.6 per cent. The Christian Democratic Union's (CDU) losses included Merkel's constituency on the Baltic coast, which fell to the Social Democrats (SPD) with a swing of more than 25 points after she held it for all 31 years, since German reunification.¹ Germany's federal election on 26 September 2021 yielded a close finish. The center-left Social Democratic Party (SPD) took the largest share of the vote and is the largest party in the new Bundestag. It beat its senior partner in the governing coalition, the center-right Christian Democratic Union (CDU) and its Bavarian sister party, the Christian Social Union (CSU), into second place.

Both Olaf Scholz, the SPD's chancellor-candidate, and Armin Laschet of the CDU/CSU claimed a mandate to try to form a government. However, the SPD had the edge in seats and votes. Therefore it began coalition negotiations with the Greens, who finished third (their best-ever showing) and the liberal Free Democrats on forming a "Traffic-light" coalition. Negotiations are due to last few weeks. Once a new government is formed, the CDU's Angela Merkel, Germany's chancellor for 16 years, will step down.

1 The most important facts before the election

Probably the most important news before the election was that German citizens voted on a new government for the first time since 2005, Angela Merkel was not running. After nearly 16 years in power, Angela Merkel will leave control of Europe's largest economy to a new chancellor.

The race for the chancellery was wide open and in the wake of Brexit and the election of President Biden in the United States, the world was watching to see which direction Germans take their country. Guiding Germany out of the coronavirus pandemic, with a focus on reviving the economy, remains a most pressing issue on the domestic front. Climate policies, which have

¹ MOODY, O. (2021): German election results 2021: Merkel's CDU suffer worst election result.

become more urgent after recent floods, and greening of the country's industrial sector are also on voters' minds. And digitization and ensuring social equality and security have also featured in debates.

One thing is clear, whoever takes power will decide how much to build on Angela Merkel's policies and how much to set the country on a new course. If her conservative party remained in power, there was likely to be more consistency than if the Social Democrats were returned to power. On the foreign policy front, both the conservatives and the Social Democrats would largely seek continuity on Germany's booming trade with China and its positioning on Russia. That includes the Nord Stream 2 pipeline that was completed in early September. German authorities now have four months to approve the pipeline before it can begin transporting natural gas directly to Germany from Russia, circumventing Ukraine and other Eastern European countries.²

All political parties, except the far-right Alternative for Germany (AfD), agree that Germany belongs firmly in the European Union. The Greens are pushing for a more ambitious revival of the European project, with tougher action against Hungary and other members that fail to uphold democratic principles. For years, Germany's approach to China has been "change through trade," but China's repression of dissent at home and flexing of its muscles abroad have called that strategy into question. The United States has pressed reluctant allies to take a harder line on China, but Germany under Chancellor Merkel has been reluctant to deliver, and that is not expected to change under a government led by her party or the Social Democrats. Despite the recent upheaval in Afghanistan, the anti-immigrant AfD was so far not able to capitalize on fears surrounding migration, as it had done four years ago, when it first won seats in the Bundestag, Germany's Parliament. The party analysts expected that it was weakened by deep inner divides and lack of a galvanizing issue.

On 22 November 2005, the Bundestag elected Angela Merkel to be the first female chancellor in German history. Before the recent elections on 26 September 2021, it was clear that she would no longer be in the running after 16 years as the head of the German government. In Germany, Merkel's CDU is traditionally the strongest party in a coalition that supplies the head of government, who is then voted into office by parliament. The question of the last election was whether it would continue in this trend.

The three biggest parties in Germany had identified their top choices (candidates) for the election:

Armin Laschet (CDU/CSU)

The premier of Germany's most populous state, North Rhine-Westphalia, was the candidate of the CDU and CSU sister parties. While the CDU runs for election nationwide, apart from in Bavaria, the opposite is true of the CSU: it stands for election in Bavaria alone. 59-year-old Laschet is considered to be a politician who seeks reconciliation and balance. His political agenda is the same as that represented by Angela Merkel, with a strong focus on the European Union. He was himself a member of the European parliament from 1999 to 2005.³

Olaf Scholz (SPD)

The 62-year-old finance minister and vice-chancellor in Merkel's government was the first candidate of the three major parties to be nominated by the SPD in August 2020. The former mayor of Hamburg has established a reputation for himself as a good crisis manager during the coronavirus pandemic. Politically speaking, he is in the conservative wing of the SPD, a party to which he has belonged since 1975.

² EDDY, M. (2021): What You Need to Know about Germany's National Election.

³ Deutschland.de (2021): 2021 Bundestag elections.

Annalena Baerbock (Greens)

The 41-year-old member of the German Bundestag (since 2013) has been at the helm of the Greens alongside Robert Habeck, Schleswig-Holstein's former environment minister, since 2018. It is the first time that the Greens have ever put forward a candidate for chancellor; what is more, Baerbock is only the second female chancellor candidate in German history after Angela Merkel. Politically, she is seen as belonging to the moderate, more middle-class segment of the Greens.⁴

2 The results of general election on 26 September 2021

After the 2017 election, the center-right 'Union' of the Christian Democratic Union (CDU) and the Bavarian-based Christian Social Union (CSU) entered a 'grand coalition' with the center-left Social Democratic Party (SPD). The backdrop to the 2021 election campaign was the departure of Chancellor Merkel after nearly 16 years as chancellor. However, few were able to predict during that campaign who would succeed her into the Federal Chancellery building in Berlin.

While at the start of the year the new CDU chairperson, and federal state premier for North Rhine-Westphalia since 2017, Armin Laschet was thought likely to succeed Merkel, his popularity has since fallen, as a result of a number of public gaffes. "Klimawandel", German for climate change, featured heavily in the campaign following the devastating floods in western Germany in July. However, this did not correspond to a rise in the polls for the Greens, instead their position in polling dropped over the summer, having initially overtaken the CDU/CSU in late April. Elsewhere in the campaign, the EU and foreign policy in general was largely absent from the campaign, in particular the three live TV debates between the chancellor candidates from the CDU/CSU, Greens and SPD, instead focusing largely on domestic issues. However, Germany generally has a "nationwide consensus that a stable European Union is in the national interest."⁵

According to the official result, the center-left Social Democrats won the largest percentage of seats in the German parliament, known as the Bundestag, with 25.7%. The conservative Christian Democrats (CDU) and Bavarian sister party CSU came second with 24.1%, or 197 seats. This was over 8% down on the previous election and their worst result since World War II.

The environmentalist Greens recorded their best-ever result, coming in third on 14.8%. The neoliberal Free Democrats (FDP) also made significant gains compared to the previous election in 2017. The other parties who will be represented in the new parliament are the far-right Alternative for Germany (AfD) and the socialist Left party.

When it comes to elections Germany is still in some respects a divided country. In general, Chancellor Angela Merkel's conservative Christian Democrats (CDU) dominated the south and west, while the center-left Social Democrats (SPD) came out strongest in the rest of the country, except for some areas of the former East Germany which are marked by strong support for the far-right Alternative for Germany (AfD).

Almost all of Bavaria is still dominated by the CDU's Bavarian sister party, the CSU, despite its worst election performance since 1949. The exception is Bavaria's largest city, Munich, where the environmentalist Greens are now the largest party.

The southwestern state of Baden-Württemberg is a bastion of the CDU, despite the Greens leading that state's government. The Greens, however, won the university cities of Freiburg, Tübingen and Heidelberg with their many young voters. There were also a few pockets of SPD support.

⁴ SANDFORD, A. (2021): German election 2021: Who's who in the race to replace Angela Merkel as chancellor?

⁵ European Movement International (2021): The German General Election 2021.

Particularly interesting is Germany's most populous state, North Rhine-Westphalia — which stands as a kind of Germany in miniature. The SPD is strongest in the state's rust belt Ruhr area, while the CDU is strongest in the more rural districts.

In contrast, the eastern German states of Mecklenburg-Western Pomerania and Brandenburg are completely red, indicating that the SPD performed the best in all constituencies. The northern states Schleswig-Holstein and Saxony-Anhalt likewise went strongly red, and to a lesser extent, parts of Lower Saxony. A crucial turning point was the outgoing chancellor's own constituency in Mecklenburg-Western Pomerania, which went red after the SPD candidate defeated the CDU candidate meant to replace Merkel.⁶

Table 1: Results of Bundestag Election in Germany

Political Party:	Percentage %:
Social Democratic Party (SPD)	25,7%
Christian Democratic Union (CDU)	18,9%
Greens (Die Grünen)	14,8%
Free Democratic Party (FDP)	11,5%
Alternative for Germany (AfD)	10,3%
Christian Social Union (CSU)	5,2%
Left Party (Die Linke)	4,9%

Source: The Federal Returning Officer: Bundestag election 2021

The Federal Electoral Committee established the final result of the election to the 20th German Bundestag on October 15, 2021. Then Federal Returning Officer, Georg Thiel, announced the final election result in the Marie-Elisabeth-Lüders Bundestag building in Berlin. With voter turnout at 76.6 percent (2017: 76.2 percent), the parties have obtained the following number of seats in Bundestag:

Table 2: Distribution of seats in Bundestag⁷:

Political Party:	Seats:
Social Democratic Party (SPD)	206 seats
Christian Democratic Union (CDU)	152 seats
Greens (Die Grünen)	118 seats
Free Democratic Party (FDP)	92 seats
Alternative for Germany (AfD)	83 seats
Christian Social Union (CSU)	45 seats
Left Party (Die Linke)	39 seats

Source: The Federal Returning Officer: Bundestag election 2021

3 Tough coalition negotiations

After the elections it became obvious that Olaf Scholz has the chance to form a coalition and lead it as Chancellor. At the beginning of the year, he and his party had been mired in third place. At the time, few political observers conceded that he had a shot at the post of Chancellor. However, the poor performances of frontrunners Armin Laschet (CDU/CSU) and Annalena Baerbock (Greens) on the campaign trail opened the door for Scholz. Despite lacking charisma, he is perceived as competent, and he profited from his high name recognition as Vice-Chancellor in Merkel's government.

⁶ The Federal Returning Officer (2021): 2021 Bundestag Election: final result.

⁷ At stake were 736 seats in Bundestag.

Scholz is aiming to forge a coalition with the liberal FDP and the Greens – the “Traffic-light” coalition (from the parties’ respective red, yellow, and green colors). Scholz will need to charm two fundamentally different parties and will have to make significant concessions. There is no certainty these will be embraced by his party base, which must ratify any coalition agreement. That same party base has previously denied Scholz the post of party Chairman.

The CDU/CSU still has a small chance of wresting the chancellorship away from Scholz and the SPD, should the “Traffic-light” coalition fail. CDU chair Laschet is under significant pressure and has already announced his eventual resignation from office as party Chairman. The CDU/CSU’s campaign was complicated, and a brutal social media campaign against Laschet took shape. It was only towards the end of the campaign that Laschet got a good grip on the campaign, with pointed attacks on the SPD and Scholz, and with support from Chancellor Angela Merkel, who reversed her earlier decision to remain impartial.

A “Traffic-light” coalition will be extremely difficult in terms of negotiations. All three parties are closely aligned on civil liberty issues. These include data protection, abortion rights and cannabis legalization, on which the three are likely to quickly agree. Climate policy will be a more difficult aspect of the bargaining. But the most challenging parts will be related to social and fiscal policy. The SPD and Greens are close on issues such as minimum wage and wealth tax, while the FDP has fundamentally different views.⁸

The three parties hoping to form Germany’s next government have agreed on a basic framework for their formal coalition talks in a process that’s been, at least in public, remarkably smooth and collegial.

Now, as they get down to detailed negotiations ahead of a self-imposed Christmas deadline, that early success is being put to the test. Nearly 300 negotiators from the Social Democrats (SPD), the Greens and the pro-business Free Democrats (FDP) started meeting at the end of October to hammer out the details of a potential coalition agreement. Officials from each of the parties split up into 22 topic-based working groups, covering everything from mobility to democracy to climate issues.

Those working groups are expected to present their recommendations by 10 November 2021, at which point the top party leaders will take over and seek to resolve any outstanding issues, aiming to present their coalition agreement by the end of November.⁹ The intention is to then form the new government and vote in the SPD’s Olaf Scholz as chancellor on 6 December 2021.

It remains a daunting task: A so-called “Traffic-light” coalition of SPD, FDP and Greens is unprecedented at the federal level, and brings together parties with policies that on some issues are difficult to reconcile. When they announced they were ready to move on to formal talks last month, the three parties released a 12-page paper outlining the broad framework of a new government - one that showed they had already talked through and reached a preliminary compromise on some of the trickiest issues.

That framework included something for each of the parties, as well as significant concessions by all of them: Agreeing to raise the minimum wage to €12 per hour, for example, is a priority for the SPD and the Greens; not implementing a speed limit on Germany’s Autobahn is something the FDP campaigned on, but the Greens strongly oppose.

Some expect negotiations to be protracted and do not anticipate a decision regarding a new coalition this year. Angela Merkel will likely govern as a caretaker into early 2022.

Conclusion

The recent German election brought some unexpected surprises as well as several questions about the direction of Germany. Now the most important for the election winners is

⁸ VOIGT, M. (2021): Germany after the federal elections 2021.

⁹ SCHULTHEIS, E. at al. (2021): Germany coalition talks: What are the biggest sticking points?

to finalize the negotiations and form a new coalition, what will start working on the most important challenges. It looks like to be a difficult path to walk for the so-called potential “Traffic-light” coalition of SPD, FDP and Greens to reach consensus between their agenda. Some of the key areas where the three parties could still clash, and where things stand so far are climate, fiscal and monetary policy, and foreign and security policy. However, we cannot forget some other tricky issues such as pension reforms or housing policy.

Besides, one more important question arises: what we can expect from Germany’s next government after 16 years of Angela Merkel. For the winners of the elections it will be tempting to stick with what worked for Merkel: avoiding hard choices and finding compromises. But to build on Merkel’s legacy and good reputation among Europeans, Berlin will paradoxically need to revise those principles of Merkelism that made Europeans place their hopes on Germany.¹⁰

Germany will have to take clear positions on two most urgent challenges the EU is facing: the crisis of the rule of law and the risk of EU’s geopolitical marginalization. With just one in five Europeans viewing Germany as leading the bloc in its relations with Russia, and even fewer seeing Berlin defending EU interests when dealing with China – the next government must address the failing foreign policy credentials.

References

1. DEUTSCHLAND.DE (2021): *2021 Bundestag elections*. [online]. [cited 6.11.2021]. Available at: <https://www.deutschland.de/en/2021-bundestag-elections>.
2. EDDY, M. (2021): What You Need to Know about Germany’s National Election. [online]. In: <https://www.nytimes.com>, 26.9.2021 [cited 2.11.2021]. Available at: <https://www.nytimes.com/article/germany-national-election.html>.
3. EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS (2021): *Beyond Merkelism: What do Europeans expect from post-Merkel Germany?* [online]. [cited 8.11.2021]. Available at: <https://ecfr.eu/event/beyond-merkelism-what-do-europeans-expect-from-post-merkel-germany/>.
4. EUROPEAN MOVEMENT INTERNATIONAL (2021): The German General Election 2021. [online]. [cited 2.11.2021]. Available at: <https://www.europeanmovement.ie/german-general-election-2021/>.
5. MOODY, O. (2021): German election results 2021: Merkel’s CDU suffer worst election result. [online]. In: <https://www.thetimes.co.uk>, 27.9.2021 [cited 1.11.2021]. Available at: <https://www.thetimes.co.uk/article/german-election-2021-results-exit-poll-2j35zfqj>.
6. SANDFORD, A. (2021): German election 2021: Who's who in the race to replace Angela Merkel as chancellor? [online]. In: <https://www.euronews.com/>, 25.9.2021 [cited 6.11.2021]. Available at: <https://www.euronews.com/2021/09/25/german-elections-who-s-who-in-the-race-to-replace-angela-merkel-as-chancellor>.
7. SCHULTHEIS, E. at al. (2021): Germany coalition talks: What are the biggest sticking points? [online]. In: <https://www.politico.eu/>, 1.11.2021 [cited 9.11.2021]. Available at: <https://www.politico.eu/article/germany-coalition-talks-election-2021-biggest-sticking-points/>.
8. The Federal Returning Officer (2021): 2021 Bundestag Election: final result. [online]. [cited 4.11.2021]. Available at: https://www.bundeswahlleiter.de/en/info/presse/mitteilungen/bundestagswahl-2021/52_21_endgueltiges-ergebnis.html.
9. THE FEDERAL RETURNING OFFICER (2021): *Bundestag election 2021*. [online]. [cited 4.11.2021]. Available at: <https://www.bundeswahlleiter.de/en/>.

¹⁰ European Council on Foreign Relations (2021): *Beyond Merkelism: What do Europeans expect from post-Merkel Germany?*

10. VOIGT, M. (2021): Germany after the federal elections 2021. [online]. In: <https://www.idu.org>, 7.10.2021 [cited 7.11.2021]. Available at: <https://www.idu.org/germany-after-the-federal-elections-2021/>.

Contact:

PhDr. Peter Csanyi, PhD.

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovakia
e-mail: peter.csanyi@euba.sk

AFGANSKO-UZBECKÁ SPOLUPRÁCA AKO JEDEN Z MOŽNÝCH FAKTOROV STABILIZÁCIE AFGANSKEJ EKONOMIKY¹

AFGHAN-UZBEK COOPERATION AS ONE OF THE POSSIBLE FACTORS OF THE AFGHAN ECONOMY STABILIZATION

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Abstrakt: Situácia v Afganistane v súvislosti s návratom Talibanu k moci je z hľadiska jeho budúceho smerovania ťažko predvídateľná. Článok analyzuje súčasný stav a problémy ekonomickej obnovy krajiny a poukazuje na aktívne úsilie Uzbekistanu, ktorý dáva okolitému svetu jasné signály, že stabilizácia stredoázijského regiónu bude závislá predovšetkým na regionálnej spolupráci a partnerstve. Na základe štatistických údajov, ktoré poskytujú afganské a uzbecké úrady, porovnáva hlavné ekonomické údaje, ktoré naznačujú možnosti a medze spolupráce oboch krajín. V tomto zmysle bude dôležitý regionálny rozmer tohto procesu, kde Uzbekistan zohráva vedúce postavenie. Na záver článku dospievame k záveru, že Afganistan nie je len zdrojom výziev a hrozieb, ale aj nových príležitostí, ktoré možno využiť ako základ pre konštruktívne regionálne projekty.
Kľúčové slová: afgansko-uzbecká spolupráca, ekonomický rozmer regionálnych vzťahov, regionálna stabilita v Strednej Ázii

JEL: F51, P45

Abstract: The situation in Afghanistan in connection with the return of the Taliban to power is difficult to predict in terms of its future direction. The article analyzes the current state and problems of the country's economic recovery and points to the active efforts of Uzbekistan, which gives clear signals to the outside world that the stabilization of Afghanistan and the entire Central Asian region will depend primarily on regional cooperation and partnership. On the basis of statistical data provided by the Afghan and Uzbek authorities, it compares the main economic data that indicate the possibilities and limits of cooperation between the two countries. In this sense, the regional dimension of this process, where Uzbekistan plays a leading role, will be important. At the end of the article, we conclude that Afghanistan is not only a source of challenges and threats, but also new opportunities that can be used as a basis for constructive regional projects.

Keywords: Afghan-Uzbek cooperation, economic dimension of regional relations, regional stability in Central Asia

JEL: F51, P45

Úvod

Pád afganskej metropoly Kábul spôsobil politické zemetrasenie. Islamistické hnutie Taliban v priebehu niekoľkých týždňov obsadilo takmer celú krajinu a medzinárodne uznávaná Afganská islamská republika je minulosťou. Dobře vyzbrojená a početnejšia afganská armáda sa v mnohých prípadoch vzdala bez jediného výstrelu. Takmer dvadsaťročná vojenská prítomnosť Spojených štátov sa skončila. Po nečakane rýchlom obsadení hlavného mesta Kábul vyhlásil Taliban vznik Islamského emirátu Afganistan. Extrémistická organizácia, ktorej predošlá vláda v rokoch 1996 až 2001 čelila početným obvineniam za podporu terorizmu

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

a porušovania ľudských práv, sa tak napriek nesúhlasu západných krajín vrátila k moci a v súčasnosti ju čaká doteraz najväčšia výzva – samotné vládnutie.

Taliban bude disponovať ekonomikou v hodnote necelých 20 miliárd dolárov (do tejto sumy nie sú zarátané zisky z kriminálnych aktivít). Afganská ekonomika sa nenachádza v dobrom stave a v dôsledku dlhodobo pretrvávajúceho konfliktu je silne závislá od vonkajšej pomoci. Preto by nemal Afganistan ostať v izolácii, nemal by zostať sám s existujúcimi veľkými problémami.² Tie by mohli prispieť k aktivizácii teroristických a extrémistických skupín, zvýšiť riziko prenosu ich akcií do susedných krajín. Nástup k moci hnutia Taliban v Afganistane je objektívnou realitou. Uzbekistan ako blízky sused sa postavil do prvej línie krajín, ktoré vedú dialóg s novými afganskými úradmi. Zasadzuje sa za vytvorenie inkluzívnej vlády a plné zohľadnenie základných ľudských práv a slobôd, vrátane žien a národnostných menšín.

1 Predchádzajúca dekáda a súčasný stav ekonomiky v Afganistane

V období prvej a začiatkom druhej dekády nového milénia dosahoval rast afganskej ekonomiky za výdatnej medzinárodnej pomoci a dynamického rozvoja sektora služieb v priemere 9,4 %. Podľa údajov Svetovej banky v rokoch 2015 – 2020 sa však priemerný ročný rast spomalil na 2,5 %. V roku 2020 sa HDP Afganistanu prepadol o 5 %, najmä v dôsledku pandémie COVID-19 (Ázijská rozvojová banka, apríl). V roku 2020 bola podľa Svetovej banky veľkosť afganskej ekonomiky v dolárovom vyjadrení v súčasných cenách 19,8 miliardy dolárov s počtom obyvateľov asi 40 miliónov ľudí.³

Z hľadiska HDP na obyvateľa je Afganistan jednou z najchudobnejších krajín planéty – 512,7 dolárov, čo je trikrát menej ako v Uzbekistane – 1 685,8 USD. Lepšie sú na tom aj krajiny ako Sudán, Rwanda či Tadžikistan. Podľa oficiálnych údajov afganský HDP zabezpečuje poľnohospodárstvo 30,6 %, priemysel 12 % a služby 53 %. Súkromný sektor je extrémne malý a zamestnanosť je sústredená v nízkoproduktívnom poľnohospodárskom sektore (poľnohospodárstvo zamestnáva 45,7 % pracovnej sily).⁴ Dôsledky dlhodobého vojenského konfliktu spôsobili, že ekonomika krajiny je silne závislá od dovozu. V roku 2020 Afganistan nakúpil tovar a produkty zo zahraničia v hodnote viac ako 6,5 miliardy USD (podľa oficiálnych údajov z Afganistanu 5,8 miliardy USD) a objem vývozu je 8,5-krát nižší ako dovoz – iba 777 miliónov USD). Afganistan vyváža najmä sušené ovocie, liečivé byliny, minerály, zeleninu, vlnu a bavlnu a iné.⁵

Porovnanie základných ukazovateľov afganskej ekonomiky v rokoch 2018 – 2020 uvádza Tab. 1.

Tabuľka 1: Afganská ekonomika – základné údaje

Údaje	rok 2018	rok 2019	rok 2020
HDP (mld. dolárov)	18,4	19,3	20
Podiel poľnohospodárstva na HDP	25,2 %	28,5 %	30,6 %
Podiel priemyslu na HDP	12,2 %	12,3 %	12,0 %
Podiel sektoru služieb na HDP	57,5 %	54,6 %	53 %
Reálny rast HDP	1,2 %	3,9 %	-1,9 %

² Sovmestnoje zajavlenije ministrov inostrannyh del gosudarstv-členov ŠOS po itigam vstreči v formate Kontaktnoj grupy „ŠOS-Afganistan“ (2021).

³ World Bank Open Data. Free and open access to global development data (2021).

⁴ Tamtiež.

⁵ KOWAL, H. (2021): Americké miliardy vyschli. Afganistan má problém.

HDP na obyvateľa (v dolároch)	493,8	507,1	512,7
Počet obyvateľov (v mil.)	37,2	38	39,8
Export (v mil. dolárov)	875	864	777
Import (v mil. dolárov)	6 596	6 158	5 880

Zdroj: AFGHANISTAN VOLUNTARY NATIONAL REVIEW (VNR) 2021.

2 Faktory ovplyvňujúce možnosti postkonfliktnej ekonomickej obnovy Afganistanu

Postkonfliktná ekonomická obnova bude do značnej miery podmienená medzinárodnou pomocou, od ktorej bol Afganistan v minulosti výrazne odkázaný. Problémom je, že slabé vládne inštitúcie a vlastnícke práva obmedzujú prístup k finančným službám. Úvery súkromného sektora tvoria len 3 % HDP. Slabá konkurencieschopnosť vedie k štrukturálnemu obchodnému deficitu vo výške približne 30 % HDP, ktorý je takmer úplne financovaný zo zahraničných grantov. Granty financovali približne 75 % vládnych výdavkov. Výdavky na bezpečnosť (vnútroštátna bezpečnosť a polícia) boli v roku 2019 vysoké, dosahovali približne 28 % HDP v porovnaní s krajinami s nízkymi príjmami (približne 3 % HDP).⁶

Toky finančnej pomoci do Afganistanu poklesli najmä v dôsledku viacnásobného zníženia zahraničného vojenského kontingentu (zo 130 000 v roku 2011 na približne 15 000 v roku 2020) z približne 100 % HDP v roku 2009 na 42,9 % HDP v roku 2020. Zníženie grantov viedlo k poklesu produkcie v sektore služieb a ďalšiemu zhoršeniu situácie na trhu práce. Situácia sa zhoršila po tom, ako sa Taliban začal zmocňovať územia a zintenzívnil útoky na vojenské a civilné ciele. Zároveň v období rokov 2014 až 2019 počet civilných obetí predstavoval viac ako 10 tisíc ľudí ročne. Vplyv znižovania grantov a klesajúcej bezpečnosti ešte zhoršila politická nestabilita po kontroverzných výsledkoch prezidentských volieb v roku 2014. Vytvorenie vlády národnej jednoty na základe protiústavnej dohody o rozdelení moci viedlo k administratívnym poruchám a spomalilo postup reforiem.⁷

Začiatkom augusta 2021 Medzinárodný menový fond (MMF) schválil dodatočnú emisiu vo fonde rezervných aktív pre všetky krajiny vo výške ekvivalentnej 650 miliárdam USD. Afganistan z roho dostane 455 miliónov USD. Medzinárodný menový fond však uviedol, že pozorne sleduje vývoj v Afganistane a že je príliš skoro hovoriť o dôsledkoch najnovšieho vývoja v krajine po návrate Talibanu k moci.⁸

Ani Afganistan sa nevyhol vplyvu koronavírusovej pandémie, ktorej sekundárny vplyv na ekonomický rozvoj pociťujú všetky krajiny sveta. Podľa oficiálnych údajov afganského ministerstva zdravotníctva bol COVID-19 od začiatku pandémie do konca júla 2021 zistený u 146 tisíc ľudí, z toho asi 6 600 ľudí zomrelo. Podľa OSN však počas pandémie boli testy na koronavírus odobraté len u 700 tisíc Afgancov, čo je extrémne malé percento z celej populácie krajiny (asi 40 miliónov ľudí). Vzhľadom na obmedzené zdroje verejného zdravotníctva, nízky podiel populácie testovanej na COVID-19 a absenciu národného registra úmrtnosti, počet potvrdených prípadov a úmrtí na koronavírus bude v rámci celej krajiny výrazne vyšší.⁹

Ďalším faktorom, ktorý minimálne v strednodobom výhľade bude limitovať afganskú ekonomiku, je vonkajší dlh. Podľa Centrálnej banky Afganistanu dosahoval v polovici roku 2020 vonkajší dlh krajiny približne 2,14 miliardy USD, vrátane bilaterálneho dlhu voči Ruskej

⁶ Kak ustrojena ekonomika Afganistana i što tuda postavljajet Uzbekistan (2021).

⁷ RUTTIG, T. (2017): Hekmatyar taken off UN sanctions list: Paving the way for his return and Hezb-e Islami's reunification?; ALIZADA, B. (2017): Sacked Afghan Minister Symbolizes the Government's Precarious Position; ADILI, A. Y. (2016): Post-Presidential Karzai: Still a challenge to the NUG?

⁸ GEORGIEVA, K. (2021): IMF Governors Approve a Historic US\$650 Billion SDR Allocation of Special Drawing Rights.

⁹ AFGHANISTAN VOLUNTARY NATIONAL REVIEW (2021).

federácii – približne 790 miliónov USD. Dlh voči multilaterálnym inštitúciám, ako sú MMF, Svetová banka a Ázijská rozvojová banka, bol v polovici roku 2020 podľa údajov afganskej centrálnej banky približne 1,2 miliardy USD.¹⁰

Na vývoj ekonomiky bude mať vplyv aj hospodárenie s devízovými rezervami. Do konca apríla 2021 predstavovali devízové rezervy Afganistanu podľa MMF 9,4 miliardy dolárov. Z toho bola hodnota asi 1,3 miliardy dolárov držaná v zlate. Teraz sa očakáva, že tieto rezervy sa dostanú pod kontrolu Talibanu. Neuznanie Talibanu a sankcie proti nemu blokujú disponibilitu s prostriedkami, ktoré sú uložené v zahraničí. Prístup k zahraničným aktívam bol napríklad odoprený režimu Nicolasa Madura vo Venezuele, ktorý bol na Západe vyhlásený za nelegitímny.

Objem exportu a importu tovaru a služieb tvorí bazálny ukazovateľ stavu ekonomiky každej krajiny, Afganistan nevynímajúc. Celkový objem exportu z krajiny v roku 2020 dosiahol iba 777 miliónov dolárov. V tomto objeme tvorili cez 90 % nerastné suroviny.¹¹ Dovozy boli na úrovni asi 5,8 miliardy dolárov, z čoho takmer 2,5 miliardy dolárov tvoril tovar spotrebného charakteru. Najväčšou mierou sa na dovoze podieľali komodity ako rašelina, ropné produkty, rastlinné oleje. Hlavnými obchodnými partnermi boli India, Pakistan, Irán a Turecko.¹²

Napriek devastačnému vplyvu dlhotrvajúceho konfliktu, aj v Afganistane bola snaha venovať pozornosť problematike trvalého udržateľného rozvoja. Napriek chudobe a tradične konzervatívnejmu spôsobu fungovania spoločnosti sa vo všeobecnosti počas pobytu NATO a americkej armády v Afganistane krajina zlepšila v niekoľkých ukazovateľoch trvalého udržateľného rozvoja. Podľa zverejnených oficiálnych afganských štatistík sa miera chudoby znížila z 54,5 % v roku 2017 na 47,1 % v roku 2020. Zabezpečenie obyvateľstva základnými zdravotnými službami sa zvýšilo zo 60 % v roku 2013 na 85 % v roku 2020 a úmrtnosť matiek klesla z 1 450 úmrtí na 100 000 pôrodov v roku 2000 na 638 v roku 2018. Prevzatie Afganistanu Talibanom vyvolalo obavy z diskriminácie a násillia voči afganským ženám, ktoré doteraz slobodne pracovali a študovali. Predchádzajúca afganská vláda si stanovila za cieľ dosiahnuť rodovú rovnosť. Z 97 krajín skúmaných v rámci prieskumu Svetovej banky z roku 2017 mal Afganistan najväčší rodový rozdiel vo vlastníctve dokladov totožnosti – 52 % žien a iba 6 % mužov nemá cestovný pas. Kľúčovou prekážkou sú konzervatívne sociálne tradície. Až donedávna museli ženy mať sprievod mužského príbuzného, ktorý potvrdil ich rodinné väzby za účelom preukázania totožnosti na úradoch.¹³

V neposlednej rade tu je faktor nelegálnej ekonomiky Talibanu. Podľa rôznych odhadov citovaných Washingtonským centrom pre zahraničné vzťahy hnutie Taliban ročne zarobí od 300 miliónov do 1,6 miliardy dolárov na aktivitách v kriminálnych sférach (pestovanie ópiového maku a obchodovanie s drogami, vymáhanie podielu na ziskoch komerčných aktivít na kontrolovaných územiach, nelegálne transfery zo zahraničia a pod.). Podľa OSN za posledné roky Taliban zarobil na ťažbe nerastných surovín asi 460 miliónov dolárov. Nelegálny obchod s drogami je tiež hlavným zdrojom príjmov Talibanu, pričom odhadom 90 % svetového heroínu pochádza z údolia rieky Helmand, bašty Talibanu v južnom Afganistane. Práve „drogová závislosť krajiny“ bude strednodobom výhlade jeden z určujúcich faktorov postkonfliktnej obnovy krajiny.¹⁴

Ópiová ekonomika zamestnáva až 119 000 Afgancov a príjmy z domácej spotreby, výroby a exportu opiátov sa v roku 2019 odhadovali na 1,2 až 2,1 miliardy USD (od 7 % do 11 % HDP). Ekonomiku produkcie a predaja ópia poháňa nedostatok alternatívnych spôsobov obživy, slabý právny štát a ľahký prístup ku kľúčovým obchodným trasám. Hlavná úloha

¹⁰ Da Afghanistan Bank (DAB). Annual Financial Report (2020).

¹¹ Goskomstat Uzbekistanu – Gosudarstvennyj komitet Respubliki Uzbekistan po statistike.

¹² TKAČOV, I. – ABRAMOVA, A. (2021): Čto važno znať ob ekonomike zachvačennogo talibami Afganistana.

¹³ AFGHANISTAN VOLUNTARY NATIONAL REVIEW (2021).

¹⁴ ČECH, L. (2020): Afganský drogový priemysel ako limitujúci faktor postkonfliktnej obnovy krajiny, s. 33-35.

nezákonných činností v afganskej ekonomike, vrátane výroby ópia a pašovania, oslabuje celkovú správu vecí verejných a pripravuje vládu o veľmi potrebné príjmy. Z hľadiska podielu ekonomicky aktívneho obyvateľstva Afganistanu je až 80 % zamestnaných v poľnohospodárstve, pri čom 15 % sa venuje pestovaniu ópia.¹⁵

3 Uzbekistan a jeho aktívne úsilie o ekonomickú spoluprácu s Afganistanom

V rámci stredoázijských republík bývalého Sovietskeho zväzu mala Moskva vo vtedajšom Uzbekistane významného podporovateľa. Napriek tomu, že po rozpade ZSSR a získaní nezávislosti postsovietskych republík Strednej Ázie prebieha nevyhlásené súperenie o regionálne líderstvo medzi Uzbekistanom a Kazachstanom, uzbecký postoj k udalostiam v tejto oblasti ázijského kontinentu je pozorne vnímaný a rešpektovaný všetkými aktérmi medzinárodného spoločenstva na globálnej i regionálnej úrovni.¹⁶ Z tohto uhla pohľadu je zaujímavé sledovať názory a konkrétne kroky súčasného vedenia Uzbekistanu k afganskej problematike, osobitne k problematike ekonomickej obnovy a stabilizácie Afganistanu. Ukázala to aj medzinárodná konferencia „Stredná a južná Ázia: Regionálna konektivita. Výzvy a príležitosti“, ktorá sa uskutočnila 15. – 16. júla 2021 v Taškente, hlavnom meste Uzbekistanu.

V rámci novej politiky vytvárania „bezpečnostného pásu“ okolo Uzbekistanu a priority budovania vzájomne výhodných vzťahov so susednými krajinami sa Afganistan stal jedným z hlavných smerov zahraničnej politiky Taškentu.¹⁷ Uzbecký postoj je potrebné vnímať ako pragmatizmus a nádej. Pragmatizmus spočíva v tom, že hnutie Taliban je akceptované ako integrálna súčasť afganského vnútropolitického procesu. Ako uviedol prvý námestník ministra zahraničných vecí Uzbeckej republiky Farhod Arziev, „považujeme Taliban za nesporný faktor afganskej spoločnosti.“¹⁸ Dnešná dominancia Talibanu v Afganistane je skutočnosťou, ktorej sa nemožno vyhnúť. Dvadsaťročná konfrontácia medzi Spojenými štátmi a ich spojencami s Talibanom ukázala, že Taliban bol schopný nielen prežiť po porážke v rokoch 2001 – 2002, ale aj stať sa vedúcou silou v Afganistane. Vážneho súperu zatiaľ nemajú. Bývalá Severná aliancia upadla do zabudnutia a afganské bezpečnostné sily sa takmer bez boja vzdali kontroly nad všetkými veľkými mestami a provinciami.

Čo sa týka nádejí, tie sú spojené najmä s tým, že sa Talibanu podarí nájsť spoločnú reč s ostatnými afganskými politickými silami a na základe rokovaní zostaviť koaličnú vládu. Ak sa takáto vláda skutočne vytvorí a bude uznaná svetovým spoločenstvom, vytvorí to predpoklad pre plné začlenenie Afganistanu do regionálnych obchodných a ekonomických väzieb a začiatok procesu obnovy krajiny.

Uzbecký politológ Rustam Makhmudov v tejto súvislosti upozorňuje na to, že podstata nového kola afganskej hry spočíva v ekonomike. Nie je možné rátať s príchodom veľkých investícií z Číny a Ruska. Nikto nebude investovať do krajiny, ktorej vládu svetové spoločenstvo neuznáva. Niektoré z popredných krajín moslimského sveta deklarujú pomoc. Turecko podľa správ médií súhlasilo s prevádzkovaním kábulského letiska. Možno pomôžu niektoré krajiny Perzského zálivu. Je však nepravdepodobné, že by sa tým vyriešili základné ekonomické výzvy spojené s hrozbou poklesu HDP, rastúcou infláciou a nezamestnanosťou, chudobou, hladom a suchom. Na to jednoducho nie sú peniaze.¹⁹

V zahraničnom obchode Afganistanu vždy existoval chronický niekoľkomiliardový deficit. Aby Taliban získal medzinárodnú pomoc a investície, bude musieť podstatne zmeniť svoje ideologické princípy, založené na fundamentalistickej verzii islamu, a vytvoriť skutočnú,

¹⁵ ČECH, L. (2014): Drogový problém Afganistanu ako obmedzujúci faktor jeho ekonomickej obnovy, s. 356-372.

¹⁶ ČECH, L. (2012): Vybrané problémy vzájomných vzťahov postsovietskych republík Strednej Ázie a Afganistanu, s. 123-139.

¹⁷ BACHTIJAROV, R. (2021): Irgašev: Afganistan môže stať mostom medzi dvoma Ázijami.

¹⁸ MAKHMUDOV, R. (2021): Kak vystrajivaetsja politika Uzbekistana v novykh realijach Afganistana.

¹⁹ Tamtiež.

nie deklaratívnu, spoločnosť pre všetkých Afgancov, bez ohľadu na náboženstvo, pohlavie a etnickú príslušnosť, s rešpektovaním všetkých základných práv. Zároveň je obmedzený časový rámec ich vnútornej transformácie vzhľadom na zložitosť existujúcich ekonomických problémov. Taliban bude musieť vyriešiť aj otázku prítomnosti medzinárodných teroristických skupín v krajine, čo je dôležité najmä pre krajiny regiónu, Čínu a Rusko.

Pre Uzbekistan je táto krajina jedným z hlavných odbytových trhov tovarov a služieb (v celkovom poradí je na 5. mieste). Podľa oficiálnych štatistických údajov Uzbekistanu dosiahol obrat zahraničného obchodu v roku 2020 v hodnote 779 miliónov dolárov a v januári až júni 2021 to bolo 351,9 milióna dolárov. Spomedzi 20 veľkých partnerských krajín v zahraničnej ekonomickej aktivite má Uzbekistan aktívnu bilanciu zahraničného obchodu (viac exportuje ako importuje) so štyrmi krajinami – Afganistanom, Kirgizskom, Tadžikistanom a Tureckom. Zvyšných 16 krajín si udržiava pasívne saldo obratu zahraničného obchodu. To znamená, že Afganistan je jedným z najväčších exportných trhov pre Uzbekistan. Najmä v roku 2020 dosiahol uzbecký vývoz do tejto krajiny 776,7 milióna dolárov, zatiaľ čo dovoz bol 334-krát nižší – iba 2,3 milióna dolárov. V januári až júni tohto roku to boli 350 miliónov dolárov a 1,4 milióna dolárov.²⁰

Tabuľka 2: Zahraničný obchod medzi Uzbekistanom a Afganistanom (v miliónoch USD)

	rok 2018	rok 2019	rok 2020
Celkový objem	604,6	619,9	779
Export	602,6	617	776,7
Import	2,1	3	2,3

Potravinárske produkty sa podieľali na uzbeckom exporte 35,5 % v hodnote 276,4 USD. Uzbekistan v roku 2020 vyvážal aj živé zvieratá, minerálne palivá, mazacie oleje a podobné materiály, ktorých podiel činil 21 % a mal hodnotu 162,7 milióna USD. V celkovom zložení exportu tvoril priemyselný tovar 9,3 % v hodnote 72,3 milióna USD. Prevažnú časť dovozu z Afganistanu tvorili potravinárske výrobky a živé zvieratá a nepotravinárske suroviny, okrem paliva. Podrobnejšie údaje uvádza Tab. 3.

Tabuľka 3: Údaje o zahraničnom obchode, štruktúre exportu a importu Uzbekistanu v roku 2020 a v prvej polovici roku 2021 (v tis. USD):

	2020	január – jún 2021
Zahranično-obchodný obrat	779 056,4	351 942,0
Export	776 737,5	350 514,1
Import	2 318,8	1 428,0
Saldo	774 418,7	349 086,1
Štruktúra exportu	776 737,5	350 514,1
Potraviny a živé zvieratá	276 474,5	147 790,3
Nápoje a tabak	316,7	125,1
Nepotravinové suroviny okrem paliva	10 064,1	2 027,0
Minerálne palivá, mazacie oleje a elektrina	162 714,2	67 729,7
Živočíšne a rastlinné oleje, tuky a vosky	16 436,5	891,1
Chemikálie a podobné výrobky	20 763,4	11 527,3
Priemyselný tovar	72 369,8	19 961,5
Stroje a dopravné zariadenia	7 911,1	8 437,6
Rôzne hotové výrobky	2 999,7	398,5
Iné výrobky	171,9	168,5

Zdroj: Goskomstat Uzbekistanu Gosudarstvennyj komitet Respubliki Uzbekistan po statistike.

Dostupné na: <<https://data.gov.uz/ru/sphere/authority/28>>

²⁰ GOSKOMSTAT UZBEKISTANU: Gosudarstvennyj komitet Respubliki Uzbekistan po statistike.

V prehľade 20-tich najviac exportovaných tovarov z Uzbekistanu do Afganistanu v roku 2020 sa objavujú výrobky z obilnín, zeleninové výrobky, hydina a hydinové produkty, ropné oleje a ropné výrobky, plyn, hnojivá stavebné materiály, nákladné autá, vozidlá na prepravu osôb a vozidlá pre špeciálne účely, papier a papierenský tovar, lieky a rôzne výrobky priemyselnej chémie.

Zvýšený záujem Uzbekistanu o ekonomickú spoluprácu môžeme dokladovať na projektoch, ktoré táto stredoázijská krajina plánuje v Afganistane. V novembri 2020 prezident Shavkat Mirziyoyev podpísal dekrét „O opatreniach na ďalšie rozšírenie a posilnenie hospodárskej spolupráce s Afganskou islamskou republikou“. Dokument plánuje urýchliť realizáciu veľkých projektov výstavby elektrického prenosového vedenia „Surkhan – Puli-Khumri“ s výkonom 500 kW. Nové elektrické vedenie s dĺžkou 260 km zvýši dodávky elektriny z Uzbekistanu do Afganistanu o 70 % na 6 miliárd kWh ročne. Dohoda o výstavbe bola podpísaná po schválení financovania zo strany Ázijskej rozvojovej banky vo výške 110 miliónov dolárov. Výstavba časti elektrického vedenia na území Uzbekistanu mala byť dokončená do marca 2021 a práce na území Afganistanu v auguste. Nariadenie tiež požaduje opatrenia na zníženie cien kľúčových komodít, akými sú cement, železo, skvapalnený plyn, múka, pšenica, vajcia a rastlinný olej vyvážené do Afganistanu, aby sa zabezpečila konkurencieschopnosť na afganskom trhu.²¹

Okrem toho začiatkom februára 2021 Uzbekistan, Afganistan a Pakistan podpísali v Taškente plán výstavby železnice Mazar-i-Sharif-Kabul-Peshawar. Začiatok realizácie projektu je plánovaný na september 2021. Shavkat Mirziyoyev ho nazval „projektom storočia“ a tiež uviedol, že železnica sa stane jedným z najväčších projektov v histórii Uzbekistanu. Uzbekistan tiež plánuje do roku 2023 zvýšiť objem vzájomného obchodu s Afganistanom na 2 miliardy dolárov.²²

Na zvýšenie exportného potenciálu plánuje Uzbekistan vybudovať medzinárodné obchodné centrum v Termeze s ročným obrátom 500 miliónov dolárov. V celkovej hodnote 75 miliónov dolárov tu majú byť umiestnené terminály na príjem, skladovanie, spracovanie, triedenie a balenie, ako aj predaj produktov.²³

Minister zahraničných vecí Uzbekistanu Abdulaziz Kamilov v rozhovore pre vládny denník Pravda Vostoka uviedol, že Afganistan nie je len zdrojom výziev a hrozieb, ale aj nových príležitostí, ktoré možno využiť ako základ pre konštruktívne regionálne projekty. „Je v našom záujme zabrániť medzinárodnej izolácii Afganistanu a objaveniu sa „darebáckej krajiny“ na našich južných hraniciach, zabrániť tomu, aby sa zopakoval scenár z konca 90. rokov minulého storočia.“²⁴ Upozornil na potrebu poskytnúť Afganistanu humanitárnu pomoc. „Otvorili sme hranicu s touto krajinou a obnovili dodávky základných tovarov – potravín, ropných produktov a elektriny.“²⁵ Zdôraznil, že Taškent je tiež proti zmrazeniu majetku afganského štátu v zahraničných bankách a vyzval svetové spoločenstvo, aby pokračovalo v implementácii sociálnych, ekonomických a infraštruktúrnych projektov v Afganistane.

Záver

Uzbekistan a Afganistan majú obojstranný záujem na ďalšom rozširovaní obchodnej, hospodárskej a investičnej spolupráce a snažia sa nájsť nové oblasti hospodárskej interakcie nielen v obchode, ale aj v investičnej sfére. Takýmito strategickými oblastami zostáva doprava

²¹ Kak ustrojena ekonomika Afganistana i što tuda postavljajet Uzbekistan (2021).

²² «Eto projekt veka». Prezident o železnoj doroge «Mazari-Šarif – Kabul – Pešavar»; Uzbekistan, Afganistan i Paistan podpisali „Dorožuju kartu“ po stroitel'stve železnoj dorogi. 8 fevralja 2021.

²³ Uzbekistan postrojit na granice s Afganistanom meždunarodnyj torgovyj centr s oborotom v 500 millionov dolarov.

²⁴ KAMILOV, A. (2021): Uzbekistan ne želajet prevraščeniija Afganistana v «stranu-izgoja.

²⁵ Tamtiež.

a energetika. Za účasti uzbeckých špecialistov a investícií budú pokračovať práce na obnove piatich textilných a troch podnikov na spracovanie mazív a ropy v Afganistane.

Sľubnou oblasťou spolupráce môže byť aj účasť domácich podnikov na projektoch realizovaných na území Afganistanu pri rekonštrukcii ciest a výstavbe vodných zariadení. Plánuje sa rozšírenie činnosti logistického centra Termez Cargo, napríklad vytvorením veľkodistribučného centra s potrebnou infraštruktúrou, ako aj poskytovaním daňových a colných preferencií pre podnikateľské subjekty, ktoré tam pôsobia.

Je potrebné pokračovať v zlepšovaní podmienok pre rozvoj pohraničného obchodu a realizácii investičných projektov na vytváranie spoločných podnikov v oblasti hraničiacej s Afganistanom (napr. vo sfére potravinárskych výrobkov, stavebných materiálov, textilu, obuvi a iných výrobkov). Za zaujímavé je treba považovať možnosti dodávok afganského mramoru do Uzbekistanu a rôznych druhov polotovarov na ich ďalšie spracovanie a export hotových výrobkov do tretích krajín.

Jednou z perspektívnych oblastí spolupráce je aj poľnohospodárstvo. Afganistan je veľkým producentom poľnohospodárskych produktov, ktoré sú v mnohých komoditách podobné uzbeckým produktom. Ich spracovanie je už v Uzbekistane zavedené a otvára to možnosti pre vznik kooperatívnych väzieb, spoločných podnikov a výrobných reťazcov. Afganskí špecialisti prejavili záujem investovať do projektov v regióne Surkhandarya na pestovanie liečivých bylín (15 hektárov) a hlohu (100 ton ročne).²⁶

Vzhľadom na súčasnú úroveň rozvoja obchodných a ekonomických vzťahov s Afganistanom je vhodné rozšíriť regulačný rámec upravujúci túto oblasť. Pre zvýšenie objemu a rozšírenie rozsahu vývozu uzbeckých výrobkov na afganský trh je potrebné zvážiť možnosť uzavretia dohody o preferenčnom obchode. Obidvom stranám by napríklad pomohlo dosiahnutie dohôd o uznávaní výsledkov registrácie liekov a zdravotníckych pomôcok vyrobených v Uzbekistane v Afganistane. Výrazne by to rozšírilo možnosti dodávok domácich farmaceutických produktov, po ktorých je dopyt v kontexte s prebiehajúcou pandémiou koronavírusu.

Spolupráca Uzbekistanu s Afganistanom sa môže rozvíjať nielen na bilaterálnej úrovni, ale aj v rámci participácie na realizácii medzinárodných projektov, ako je napríklad čínska iniciatíva „One Belt – One Road“, medzinárodný energetický projekt CASA-1000, plynovod TAPI (hlavný plynovod Turkménsko – Afganistan – Pakistan – India) a iné. Obchodná, ekonomická a investičná spolupráca s Afganistanom má teda veľkú perspektívu a hlavnou podmienkou ich rozvoja je zabezpečenie stability a bezpečnosti na jeho území. To by mal byť záujem nielen krajín regiónu, ale aj celého svetového spoločenstva.

Použitá literatúra:

1. ADILI, A. Y. (2016): Post-Presidential Karzai: Still a challenge to the NUG? [online]. In: *Afghanistan Analysts Network*. 21 November. [Citované 10. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.afghanistan-analysts.org/post-presidential-karzai-still-a-challenge-to-the-nug/>>
2. AFGHANISTAN VOLUNTARY NATIONAL REVIEW (2021). [online]. s. 7. 54 s. [Citované 14. 09. 2021] Dostupné na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/280392021_VNR_Report_Afghanistan.pdf>
3. ALIZADA, B. (2017): Sacked Afghan Minister Symbolizes the Government's Precarious Position. In: *The Diplomat*. 22 April. [online]. [Citované 11. 09. 2021]. Dostupné na: <<http://thediplomat.com/2017/04/sacked-afghan-minister-symbolizes-the-governments-precarious-position/>>;

²⁶ KHAKIMOV, O. (2020): Comment 198 – Economic cooperation towards peace in Afghanistan.

4. BACHTIJAROV, R. (2021): Irgašev: Afganistan možet stat' mostom meždu dvumja Azijami. In: *sputniknews.ru*. 16. 07. 2021. [Citované 19. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://uz.sputniknews.ru/20210716/irgashev-afganistan-mojet-stat-mostom-mejdu-dvumya-aziyami--eksklyuzivnoe-intervyu-19710875.html>>
5. ČECH, Ľ. (2012): Vybrané problémy vzájomných vzťahov postsovietskych republik Strednej Ázie a Afganistanu. In: *Medzinárodné vzťahy: vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. Bratislava: FMV EU, 2012. ISSN 1336-1562, roč. 10, č. 3, s. 123 – 139. [Citované 19. 09. 2021]. Dostupné na: <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2012/3/mv_2012_3_123-139_cech_p.pdf>
6. ČECH, Ľ. (2014): Drogový problém Afganistanu ako obmedzujúci faktor jeho ekonomickej obnovy. [online]. In: *Medzinárodné vzťahy*. Bratislava: FMV EU, 2014, 4(XII), s. 356 – 372. [Citované 19. 09. 2021]. ISSN 1339-2751. Dostupné na: <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2014/MV_2014_4_356-373_Cech.pdf>
7. ČECH, Ľ. (2020): Afganský drogový priemysel ako limitujúci faktor postkonfliktnej obnovy krajiny. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2020. s. 33 – 35. 92 s. ISBN 978-80-225-4759-8.
8. Da Afghanistan Bank (DAB). Annual Financial Report 2020. [online]. In: *dab.gov.af*. [Citované 13. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.dab.gov.af/>>
9. «Eto projekt veka». Prezident o železnej doroge «Mazari-Šarif – Kabul – Pešavar». [online]. In: *gazeta.uz*. 02. 06. 2021. [Citované 15. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.gazeta.uz/ru/2021/06/02/railway-afghan/>>
10. Goskomstat Uzbekistanu – Gosudarstvennyj komitet Respubliki Uzbekistan po statistike. [online]. In: *gov.uz*. [Citované 10. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://data.gov.uz/ru/sphere/authority/28>>
11. KAMILOV, A. (2021): Uzbekistan ne želajet prevraščenija Afganistana v «stranu-izgoja». [online]. In: *fergana.news*. 08. 10. 2021. [Citované 18. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://fergana.news/news/123275/>>
12. Kak ustrojena ekonomika Afganistana i što tuda postavljajet Uzbekistan (2021). [online]. In: *gazeta.uz*. 23.08. 2021. [Citované 14. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.gazeta.uz/ru/2021/08/23/uzb-afg/>>
13. KOWAL, H. (2021): Americké miliardy vyschli. Afganistan má problém. [online]. In *trend.sk*. 28. 08. 2021. [Citované 10. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.trend.sk/trend-archiv/americke-miliardy-vyschli-afganistan-ma-problem>>
14. MAKHMUDOV, R. (2021): Kak vystrajivaetsja politika Uzbekistana v novykh realijach Afganistana. [online]. 30. 08. 2021. [Citované 19. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.caa-network.org/archives/22144/kak-vystraivaetsya-politika-uzbekistana-v-novyh-realiyah-afganistana>>
15. RUTTIG, T. (2017): Hekmatyar taken off UN sanctions list: Paving the way for his return and Hezb-e Islami's reunification? [online]. In: *Afghanistan Analysts Network*. 11 February. [Citované 05. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/political-landscape/hekmatyar-taken-off-un-sanctions-list-paving-the-way-for-his-return-and-hezb-e-islam-is-reunification/>>
16. Sovmestnoje zjavlenije ministrov inostrannykh del gosudarstv-členov ŠOS po itigam vstreči v formate Kontaktnoj gruppy „ŠOS-Afganistan“ (2021). [online]. In: *mfa.tj*. 26. 05. 2021. [Citované 06. 09. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.mfa.tj/ru/main/view/8264/sovmestnoe-zayavlenie-ministrov-inostrannykh-del-gosudarstv-chlenov-shos-po-itigam-vstrechi-v-formate-kontaktnoi-gruppy-shos-afganistan>>

17. Uzbekistan postrojit na granice s Afganistanom meždunarodnyj trgovyj centr s oborotom v 500 millionov dolarov. [online]. In: *podrobno.uz*. 02. 06. 2021. [Citované 17. 09. 2021]. Dostupné na: <<https://podrobno.uz/cat/economic/uzbekistan-postroit-na-granitse-s-afganistanom-mezhdunarodnyy-torgovyy-tsentr-s-oborotom-v-500-milli/>>
18. World Bank Open Data. Free and open access to global development data (2021). [online]. In *data.worldbank.org*. [Citované 08. 09. 2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/>>

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: lubomir.cech@euba.sk

ROZVOJ ROPNÉHO PRIEMYSLU V NÓRSKU

DEVELOPMENT OF THE OIL INDUSTRY IN NORWAY

Tatiana Damašková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tatiana.damaskova@euba.sk

Abstrakt: Rozvoj ropného priemyslu v Nórsku má pomerne krátku ale výstižnú históriu, ktorá však výrazne ovplyvnila prosperitu tohto malého štátu na severe Európy. Nórska hospodárska politika v oblasti riadenia prírodných zdrojov uhľovodíkov sa zaslúžene považuje za vzorový model. Cieľom článku je preskúmanie efektívnosti štátnej politiky a inštitúcií v rámci palivovo-energetického komplexu Nórska a posúdenie vplyvu flexibilného systému štátnej regulácie na ekonomiku a životnú úroveň obyvateľov.

Kľúčové slová: Nórsko, ropný priemysel, štátny regulačný mechanizmus, dôchodkový fond

JEL: N54, O52

Abstract: The development of the oil industry in Norway has a short but distinguishing history, which, however, has significantly affected the prosperity of this small state in northern Europe. Norway's economic policy on the management of hydrocarbon resources is deservedly considered a best practise model. The aim of the article is to review the effectiveness of state policy and institutions within the fuel and energy complex of Norway and to assess the impact of a flexible system of state regulation on the economy and living standards of the population.

Keywords: Norway, oil industry, state regulatory mechanism, pension fund.

JEL: N54, O52

Úvod

Nórsko je najväčší európsky vývozca ropy a štvrtý najväčší vývozca plynu na svete.^{1,2} Je pozoruhodné, ako sa táto malá krajina na severe Európy dokázala vyvarovať chorobe známej ako „ropné preklatie“,³ ktorá zasiahla iné krajiny s vysokou úrovňou príjmovej nerovnosti a chudoby, ako aj vnútornými konfliktmi a korupciou. Od objavenia ropy v roku 1969 si Nórsko zachovalo zdravú demokraciu a vládu nepoznačenú korupčnými škandálmi, pričom sa umiestnilo medzi 10 krajinami s najväčším HDP na obyvateľa.⁴ Celkovo sa dá konštatovať, že Nórsko výborne zvládlo „ropnú“ skúšku. V neposlednom rade je krajina priekopníkom v oblasti bezpečnosti a ochrany životného prostredia a dokáže vytážiť zo svojich ropných polí takmer dvakrát toľko ropy ako zvyšok sveta, vďaka čomu nezanecháva žiadny ropný odpad v Severnom mori.⁵ Cieľom článku je sformulovať retrospektívny pohľad na vývoj ropného priemyslu v Nórsku, a posúdiť účinnosť systému štátnej regulácie palivovo-energetického komplexu pre rozvoj ekonomiky a životnej úrovne obyvateľov krajiny.

¹ World's Top Exports. (2021)

² World's Top Exports. (2021)

³ MARGINELLI, L. (2014): How Farou kal-Kasim saved Norway from its oil.

⁴ StatisticsTimes.Com: GDP (Nominal) per capita Ranking.

⁵ MARGINELLI, L. (2014): How Farou kal-Kasim saved Norway from its oil.

1 Prehľad literatúry

„Nórsky model“ je predmetom výskumu viacerých odborníkov v oblasti uhl'ovodíkových zdrojov. V prvom rade je vhodné uviesť publikácie nórskeho experta a priekopníka ropného priemyslu Farouka al-Kasima, ktorého Financial Times Magazine „označil za strojcu úspechu Nórska ako ropnej veľmoci.“⁶ Kniha Farouka al-Kasima „Managing Petroleum resources“ sa považuje za referenčnú prácu v oblasti riadenia uhl'ovodíkových zdrojov.⁷ V kontexte „Nórskeho modelu“ autor podrobne opisuje, ako sa Nórsko vyvarovalo „ropnému preklatiu“, ktoré bolo také deštruktívne pre mnohé krajiny bohaté na ropu. Výskumný tím Thurber M., Hults D., a Heller P. sa zaoberajú otázkou, v akej miere môžu „Nórsky model“ rozdelených vládnych funkcií využiť iné krajiny.⁸ Aplikovateľnosť „Nórskeho modelu“ pre ruský ropný a plynárensky priemysel sa skúma v prácach Krivorotova,⁹ Belyakovej¹⁰ a Polovtsevej¹¹ a iných. Retrospektívny pohľad na vývoj ropného priemyslu v Nórsku nájdeme v prácach výskumníkov Volkova,¹² Krivorotova,¹³ Roginského¹⁴ a iných.

2 Vzostup ropnej éry v Nórsku

Rozvoj ropného priemyslu v Nórsku má pomerne krátku ale osobitú históriu, ktorá však výrazne ovplyvnila prosperitu tohto malého európskeho štátu. Nórska hospodárska politika v oblasti riadenia prírodných zdrojov uhl'ovodíkov sa zaslúžene považuje za vzorový model najmä pre rozvojové ekonomiky, založené na ropnom priemysle. V tomto smere malo Nórsko veľké šťastie, pretože dlho pred nástupom ropných šokov bola krajina dobre rozvinutou stabilnou demokraciou s dlhou úspešnou tradíciou správy vecí verejných. Nórsko malo skutočne mimoriadne dobrý východiskový bod, pokiaľ ide o jeho vlastné schopnosti a systém riadenia.¹⁵ A v neposlednom rade dôležitým faktorom bola aj „šťastná náhoda“ že špičkový expert Farouk Al-Kasima sa presťahoval do Nórska krátko pred objavením prvého ložiska ropy.¹⁶

Slávny príbeh sa začína v roku 1959 prvým objavom veľkých ložísk plynu na kontinentálnom šelfe holandskej provincie Hroningen, čo urobilo oblasť Severného mora stredobodom záujmu ropného a plynového priemyslu v Európe. V roku 1962 americká spoločnosť Phillips Petroleum oslovila nórsku vládu s návrhom zastrešovať prieskum a rozvoj celého kontinentálneho šelfu krajiny. Ponuka 160 000 dolárov mesačne bola chápaná ako pokus o získanie exkluzívnych práv, s čím Nórska vláda pochopiteľne nemohla súhlasiť.¹⁷

Pred udelením práv na prieskum šelfu Nórsko potrebovalo vyriešiť tri hlavné problémy: určiť hranice v Severnom mori medzi Nórskom a Spojeným kráľovstvom; vytvoriť právny rámec pre rozvoj ropného priemyslu; a prísť so systémom na ochranu nórskej ekonomickej suverenity.¹⁸ Prvá úloha bola vyriešená v roku 1965, keď Nórsko a Spojené kráľovstvo Veľkej

⁶ MARTIN, SANDBU. (2009): The Iraqi who saved Norway from oil. Financial Time Magazine.

⁷ AL-KASIM, F. (2006): Managing Petroleum Resources: The 'Norwegian Model' in a Broad Perspective.

⁸ THURBER, M. - HULTS D. - HELLER P. (2011): Exporting the "Norwegian Model": The effect of administrative design on oil sector performance.

⁹ KRIVOROTOV, A. K. (2020): Norvezhskaya model' upravleniya neftegazovym kompleksom. Energeticheskaya Politika.

¹⁰ BELYAKOVA, M. Y. (2020): Rol' gosudarstva v razvitii neftegazovogo kompleksa Norvegii.

¹¹ POLOVTSEVA, M. (2020): Never too late: Russian Hydrocarbon Development in the Arctic.

¹² VOLKOV, A. M. (2020): Ekonomika Norvegii.

¹³ KRIVOROTOV, A. K. (2020): Norvezhskaya model' upravleniya neftegazovym kompleksom.

¹⁴ ROGINSKIY, S. V. (2001): Formirovaniye modeli gosudarstvennogo regulirovaniya toplivno-energeticheskogo kompleksa (Na primere TEK Norvegii).

¹⁵ DOŚPIAŁ-BORYSIK, K. (2017): Model of state management of petroleum sector – case of Norway, s. 98.

¹⁶ BENGHIDA, S.: Norwegian oil management structure: Fraouk Al-Kasim innovative solution, s. 536.

¹⁷ NORWEGIAN GOVERNMENT SECURITY AND SERVICE ORGANISATION (G.S.S.O.) (2021): Norway's oil history in 5 minutes.

¹⁸ VOLKOV, A. M. (2020): Ekonomika Norvegii, s. 154.

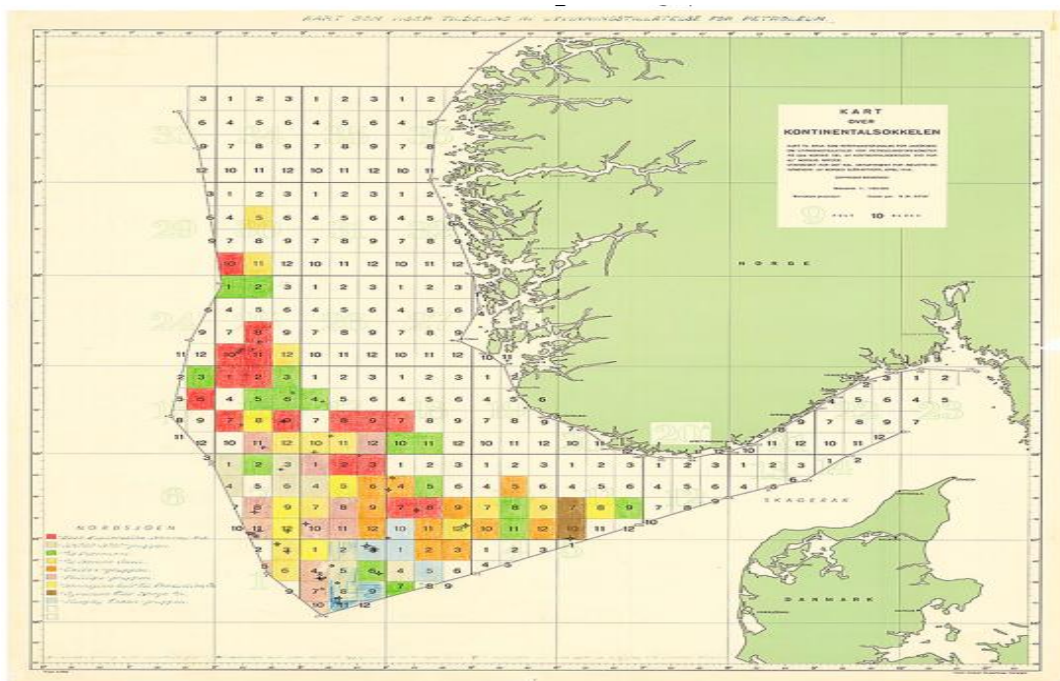
Británie a Severného Írska podpísali dohodu o námornej hranici. Podobná dohoda bola uzavretá s Dánskom, druhá úloha bola vyriešená ešte skôr 21. júna 1963, keď Storting prijal zákon o výskume a vývoji podmorských prírodných ložísk, podľa ktorého právo na prírodné podvodné zdroje patrilo štátu. Tretí problém bol vyriešený zavedením licenčného systému pre spoločnosti, ktoré chceli pôsobiť v nórskom sektore Severného mora. Nórsko zvolilo administratívny spôsob udeľovania licencií, ktorý zabezpečil rovnaké podmienky pre všetky spoločnosti a dal Nórsku možnosť kontrolovať činnosť zahraničných ropných spoločností.¹⁹ V roku 1965 sa konalo prvé kolo poskytovania koncesie. Podľa jej výsledkov všetky vedúce pozície získali zahraničné firmy, ktoré mali potrebnú technickú základňu, vyškolený personál a dostatok kapitálu.²⁰

Prvý vrt bol urobený v lete 1966, ale bol suchý. Na prvý nález na ropnom poli Ekofisk Nórsko si počkalo až do roku 1969. Ťažba sa začala 15. júna 1971 a v nasledujúcich rokoch došlo k niekoľkým veľkým objavom.

V 70. rokoch sa prieskumná činnosť sústreďovala do oblastí južne od 62° severnej šírky. Každá z morských oblastí je rozdelená na kvadranty merajúce jeden stupeň zemepisnej dĺžky a jeden stupeň zemepisnej šírky. Kvadranty v Severnom mori sú očíslované od 1 do 36, zatiaľ čo kvadranty v Nórskom mori a Barentsovom mori sú očíslované podľa zemepisnej dĺžky a šírky. Každý kvadrant je ďalej rozdelený na 12 blokov. Kontinentálny šelf sa otváral postupne a v každom licenčnom kole boli vyhlásené len obmedzené počty blokov.

Ako prvé boli preskúmané najsľubnejšie oblasti. Produkcia sa skoncentrovala na veľkých poliach nórskeho kontinentálneho šelfu ako Ekofisk, Statfjord, Oseberg, Gullfaks a Troll. Tieto polia sú stále veľmi dôležité pre rozvoj nórskeho ropného priemyslu. Historická mapa na obrázku 1 ukazuje licenčnú pozíciu z prvého kola v roku 1965.²¹

Obrázok 1

Zdroj: Nórske riaditeľstvo pre ropu. (<https://www.norskepetroleum.no/en/framework/norways-petroleum-history/>)

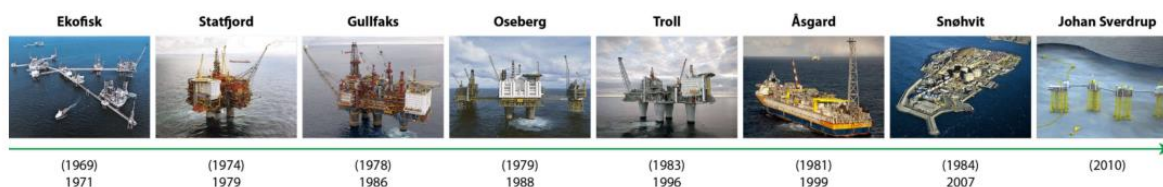
¹⁹ VOLKOV, A. M. (2020): Ekonomika Norvegie, s. 155..

²⁰ NORWEGIAN GOVERNMENT SECURITY AND SERVICE ORGANISATION (G.S.S.O.) (2021): Norway's oil history in 5 minutes.

²¹ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): Norway's petroleum history.

Zahraničné spoločnosti dominovali v prieskume pri Nórsku v počiatočnej fáze a boli zodpovedné za rozvoj prvých ropných a plynových polí v krajine. Štátna ropná spoločnosť Statoil vznikla v roku 1972 za účelom vlastníctva minimálne 50-percentnej účasti štátu na každej licencií na ťažbu. Toto pravidlo bolo neskôr zmenené tak, aby Storting (nórsky parlament) mohol posúdiť, či má byť úroveň štátnej účasti nižšia alebo vyššia, v závislosti od okolností.²²

Obrázok 2

Zdroj: Nórske riaditeľstvo pre ropu. (<https://www.norskpetsroleum.no/en/framework/norways-petroleum-history/>)

2.1 Účasť štátu na produkcii ropy a daňové zaťaženie ropných spoločností

S rastom cien ropy v roku 1973 sa zvýšili aj zisky ropných spoločností, ale daň z príjmu bola tom čase na úrovni 50,8 %, čo sa javilo ako príliš nízke percento. A tak mal štát so všetkými vlastnickými právami na nórsku ropu plné právo reformovať rozdelenie ekonomickej renty z produkcie ropy. V tejto oblasti boli prijaté tri hlavné rozhodnutia: 70 % ziskov v ropnom priemysle bolo prevedených na štát ako vlastníka prírodných zdrojov; prechod z dvojstupňového systému zdaňovania (platby za licencie plus daň z príjmu) na trojstupňový systém (pribudla platba osobitnej dane z príjmu z ropy); bol zavedený pojem ako „štandardná cena“ ropy, ktorú štát stanovil, aby zabránil daňovým únikom v prípade umelého znižovania cien. V roku 1975 bol prijatý zákon „o zdaňovaní ropného a plynárenského priemyslu“. Daň z príjmu právnických osôb pre všetky odvetvia bola 25 %, zatiaľ čo činnosti v oblasti ropy a zemného plynu podliehali dodatočnej osobitnej dani vo výške 53 %.²³

V roku 1975 bolo prijaté rozhodnutie o dodatočnom geologickom prieskume Severného mora severne od 62. rovnobežky. V roku 1976 parlament rozhodne o 3 kolách udeľovania licencií, ktorých hlavnou podmienkou bolo poskytnúť štátnej ropnej spoločnosti Statoil aspoň 50 %-ný podiel na každej koncesii. V tom istom roku British Petroleum objavilo najväčšie pole Statfury. Projekt Statfury prevádzkovala americká spoločnosť Mobil spolu s takými ropnými gigantmi ako Royal Dutch Shell, Esso a Conoco.

V tom istom období prebieha výstavba prvých ropovodov. Výstavba plynovodu do Spojeného kráľovstva s názvom Norpipe sa začala v roku 1975. V tom istom roku bol spustený nórsky projekt ropovodu Stat Pipe. V roku 1977 bol vybudovaný plynovod do Nemecka.

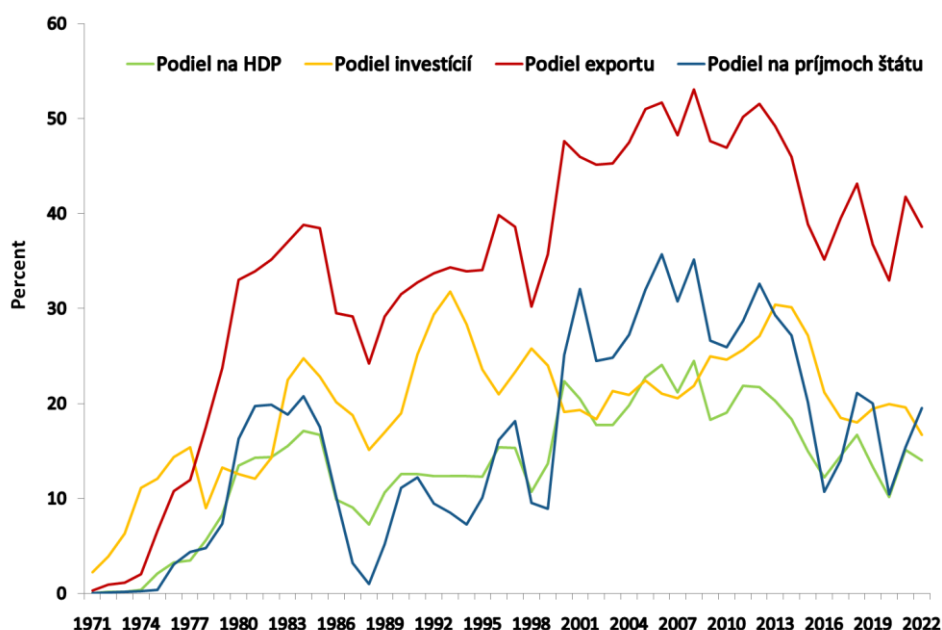
Obdobie od roku 1980 do roku 1986 sa považuje za rozkvet nórskeho ropného priemyslu, keďže tieto roky sa stali obdobím maximalizácie ekonomickej renty ropného sektora v dôsledku rastúcich svetových cien a objemu priemyselnej výroby.²⁴

²² NORWEGIAN GOVERNMENT SECURITY AND SERVICE ORGANISATION (G.S.S.O.) (2021): Norway's oil history in 5 minutes

²³ VOLKOV, A. M. (2020): Ekonomika Norvegie, s. 155..

²⁴ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY. (2021): Norway's petroleum history.

Graf 1: Makroekonomické ukazovatele pre nórsky ropný sektor, 1971 – 2022

Zdroj: Nórske riaditeľstvo pre ropu. (<https://www.norskipetroleum.no/en/framework/norways-petroleum-history/>)

V júni 1980 nórsky štát v reakcii na zvýšenie svetovej ceny ropy po ropnej kríze a rast „superziskov“ nadnárodných spoločností sprísnil daňový režim. Zvýšenie sadzby dane bolo vysvetlené aj snahou vlády eliminovať zahraničný dlh, ktorý sa vytvoril v počiatočnej fáze rozvoja ropného a plynárenského priemyslu. Zmeny sa dotkli špeciálnej sadzby dane, ktorá sa zvýšila až do 85 %.²⁵

Čoraz častejšie bola nastolená otázka racionálneho využívania príjmov z ropy. Hrozilo aj prehriatie ekonomiky. Pôvodne išli príjmy z ropy na sociálne potreby a splatenie zahraničného dlhu. Po jeho úplnej likvidácii sa však táto otázka stala obzvlášť akútnou. Bol tu návrh na vytvorenie špeciálneho ropného fondu podľa vzoru fondu založeného v roku 1970 v Kuvajte. Prostriedky fondu sa mali použiť na investovanie do štátnych cenných papierov iných krajín, ako aj do akcií najstabilnejších zahraničných spoločností. Prvý pokus o vytvorenie takéhoto fondu v roku 1982 sa skončil neúspechom. Neskôr v roku 1990 vznikol „fond budúcich generácií“, ktorý funguje dodnes.²⁶

3 Rozhodujúca úloha štátu v riadení ropného priemyslu

Podľa nórskeho práva vlastníctvo ropných a plynových polí a výlučné právo spravovať zdroje ropy a zemného plynu patrí štátu. V praxi toto právo vykonávajú výkonné orgány krajiny – Ministerstvo ropy a energetiky a jeho podriadené štruktúry, medzi ktorými má osobitné miesto Riaditeľstvo pre ropu.

Zámerom Nórskeho štátu bolo zapojiť sa od začiatku priamo do ropného odvetvia pre zabezpečenie dôležitých verejných záujmov a čo najefektívnejšie využitie prírodných zdrojov. Taktiež organizačná štruktúra a oblasti zodpovednosti mála byť jasne definovaná.²⁷

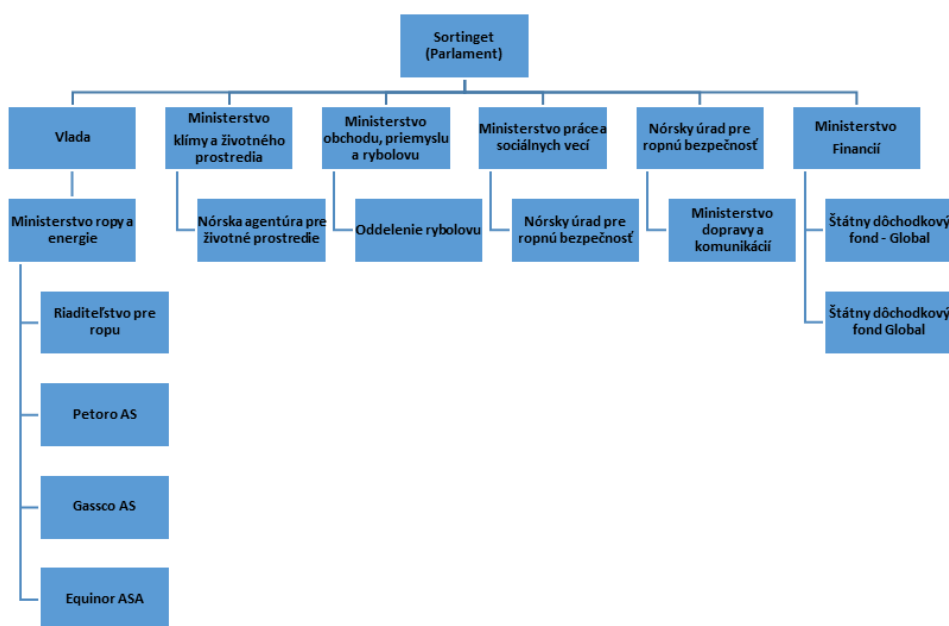
Organogram štátnych orgánov Nórska, spravujúcich ropný priemysel je znázornený na obrázku 3.

²⁵ VOLKOV, A. M. (2020): *Ekonomika Norvegie*, s. 157-158..

²⁶ VOLKOV, A. M. (2020): *Ekonomika Norvegie*, s. 157-158.

²⁷ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): *Norway's petroleum history*.

Obrázok 3: Organogram štátnych orgánov Nórska

Zdroj: Nórske riaditeľstvo pre ropu. (<https://www.norskipetroleum.no/en/framework/norways-petroleum-history/>)

Storting (nórsky parlament) stanovuje rámec pre ropné aktivity v Nórsku, najmä prostredníctvom svojich legislatívnych právomocí a prerokováva všetky zásadné záležitosti, vrátane veľkých rozvojových projektov. Storting tiež dohliada na vládu a verejnú správu. Aj keď sa zloženie Stortingu v priebehu času mení, celkový rámec nórskej ropnej politiky zostal stabilný. Po mnoho rokov existoval politický konsenzus vzhľadom na hlavné smery ropnej politiky, čo umožnilo priemyslu predvídateľný a stabilný rámec pre jeho dlhodobé operácie.

Výkonné právomoci má vláda, ktorá je zodpovedná za vykonávanie ropnej politiky a zodpovedá sa Stortingu. Vládi v tejto úlohe pomáhajú ministerstvá a podriadené agentúry. Rozdelenie zodpovednosti zohralo rozhodujúcu úlohu v implementácii ropnej politiky. Ministerstvo pre ropu a energetiku je zodpovedné za riadenie zdrojov a ropný sektor ako celok. Zodpovedá aj za správu majetkových podielov štátu v spoločnostiach Equinor ASA (bývalý Statoil), Gassco AS a Petoro AS, ako aj za priamu finančnú účasť štátu v ropnom priemysle. Nórske riaditeľstvo pre ropu je podriadenou agentúrou ministerstva pre ropu a energetiku. Zohráva kľúčovú úlohu v hospodárení s ropou a je dôležitým poradným orgánom ministerstva. Riaditeľstvo vykonáva administratívnu právomoc nad prieskumom a ťažbou ropy na nórskom kontinentálnom šelfe a má právomoci prijímať nariadenia a rozhodnutia v zmysle ropnej legislatívy. Ministerstvo práce a sociálnych vecí má celkovú zodpovednosť za pracovné prostredie a za bezpečnosť a havarijnú pripravenosť v petrolejárskom sektore. Úrad pre bezpečnosť ropy v Nórsku je podriadenou agentúrou Ministerstva práce a sociálnych vecí a je zodpovedný za technickú a prevádzkovú bezpečnosť, núdzovú pripravenosť na riešenie havárií a úmyselných činov, ako sú sabotáže, a za pracovné prostredie v celom ropnom priemysle. Ministerstvo financií má celkovú zodpovednosť za daňový systém v ropnom sektore. Ropný daňový úrad je súčasťou Nórskej daňovej správy, ktorá je podriadená ministerstvu financií. Hlavnou funkciou Daňového úradu pre ropu je zabezpečiť správne vymieranie a výber daní. Nórske colné riaditeľstvo je zodpovedné za správne stanovenie a zaplatenie cla. Ministerstvo financií je tiež zodpovedné za riadenie vládneho dôchodkového fondu Global. Operatívna zodpovednosť bola delegovaná na Norges Bank (nórska centrálna banka). Ministerstvo dopravy a spojov je zodpovedné za pripravenosť a reakciu na akútne znečistenie v nórskejších vodách.

Nórska pobrežná správa je jednou z jej podriadených agentúr a je zodpovedná za vládnu pripravenosť a reakciu na únik ropy. V rámci postupov udeľovania licencií sa konzultuje ministerstvo obchodu, priemyslu a rybolovu, aby sa uľahčila koexistencia medzi ropným a rybárskym priemyslom. V neposlednom rade, ministerstvo pre klímu a životné prostredie má celkovú zodpovednosť za environmentálnu politiku a ochranu životného prostredia v Nórsku. Nórska agentúra životného prostredia je podriadenou agentúrou ministerstva a podľa zákona o kontrole znečisťovania má zodpovednosť za inšpekciu a presadzovanie štátnej politiky.²⁸

3.1 Štátne ropné spoločnosti

Petoro AS je spoločnosť v úplnom vlastníctve štátu, ktorá spravuje komerčné aspekty priamej štátnej finančnej účasti, prostredníctvom čoho sa nórsky štát priamo zúčastňuje na ropných aktivitách na nórskom kontinentálnom šelfe. Petoro je držiteľom licencie na štátny podiel na licenciách naprodukcii a vlastníctvo polí a potrubí na nórskom šelfe a súvisiacich pobrežných zariadeniach. Hlavným cieľom spoločnosti Petoro je maximalizácia štátnych príjmov z portfólia. Spoločnosť Petoro bola založená v roku 2001 a má takmer 70 zamestnancov. Ministerstvo ropy a energetiky je zodpovedné za správu štátneho vlastníctva Petoro.²⁹

Equinor ASA (bývalý Statoil) je medzinárodná energetická spoločnosť s približne 21 600 zamestnancami vo viac ako 30 krajinách. Jej hlavnou činnosťou je ťažba ropy a plynu a spoločnosť je prevádzkovateľom približne 70 % všetkej produkcie ropy a plynu na nórskom šelfe. Spoločnosť bola založená v roku 1972 a je v súčasnosti kótovaná na burzách v Osle a New Yorku. Predstavenstvo spoločnosti Equinor je zodpovedné za komerčný rozvoj spoločnosti. Nórsky štát vlastní 67 % akcií spoločnosti a ministerstvo ropy a energetiky je zodpovedné za správu majetkových podielov štátu. Cieľom štátneho vlastníctva spoločnosti Equinor je udržať spoločnosť založenú na znalostiach a špičkových technológiách, ktorá má hlavnú základňu v Nórsku. Equinor by malo fungovať výlučne na komerčnom základe.³⁰

Spoločnosť Gassco AS bola založená v roku 2001 a je stopercentnou štátnou spoločnosťou. Gassco nevytvára zisk ani stratu z vlastnej činnosti. Gassco je neutrálna a nezávislá prevádzka.³¹

3.2 Štátny dôchodkový fond (ropný fond)

Štátny dôchodkový fond Global (Government Pension Fund Global, or GPFG) deklaruje ambiciózne poslanie - chrániť a budovať finančné bohatstvo pre budúce generácie. Každoročné zverejnenie výročnej správy o stave hospodárenia je v Nórsku očakávaná udalosť. Hospodárenie fondu a riadenie investičných rizík môže byť dobrým príkladom pre dôchodkové fondy iných krajín. Od založenia fondu do konca roka 2020 fond vygeneroval výnos 6 427 miliárd NOK, čo zodpovedá ročnému výnosu 6,3 percenta. Po zohľadnení nákladov na správu a inflácie bol ročný výnos 4,4 percenta. Za posledných desať rokov bol akumulovaný výnos fondu 5 681 miliárd NOK, čo predstavuje ročný výnos 7,9 percenta. Po zohľadnení nákladov na správu a inflácie bol ročný výnos za posledné desaťročie 6,2 percenta. Podľa výročnej správy za rok 2020 fond Global mal na konci roka 2020 trhovú hodnotu 10 914 miliárd NOK (1 098 miliárd EURO). Napriek mimoriadnym podmienkam spojeným s pandémiou koronavírusu a náhlým pohybom na finančných trhoch, investície do vládneho dôchodkového fondu Global v roku 2020 vrátili na úrovni 10,9 %. Podľa vyhlásenia hlavného výkonného riaditeľa: „Ropný fond je generačným, ale aj rezervným fondom. V roku 2020 sme videli, aký dôležitý je fond, keď Nórsko zasiahne kríza. V priebehu roka sme z fondu previedli 298 miliárd NOK (30 miliárd

²⁸ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): Norway's petroleum history.

²⁹ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): Norway's petroleum history.

³⁰ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): Norway's petroleum history.

³¹ NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY (2021): Norway's petroleum history.

EUR) na pokrytie deficitu štátneho rozpočtu. V tom istom období získal fond zo svojich investícií výnosy z dividend, kupónov a prenájmu vo výške 218 miliárd korún (22 miliárd EUR).³²

4 Environmentálna politika Nórska

Keď sa pozeráme späť na problémy minulého storočia, uvedomujeme si, že sú iné ako tie, ktorým čelíme dnes. Svet čelí urgentnej výzve – znížiť uhlíkovú stopu, a to čo najrýchlejšie. Podľa renomovaného odborníka na ropu al-Kasima, „jeden z najväčších mýtov našej doby je, že technológia vyrieši všetko.“³³ Nie je to len tým, že veda nemôže dať správnu odpoveď v správnom čase, ale aj to, že technológia bez sociálnej vízie je len vec.“

Premiér Nórska, Jonas Strøre, vystúpil s prejavom na konferencii OSN o zmene klímy v Glasgowe. Premiér „prišiel do Glasgow s troma pevnými záväzkami.“³⁴

Po prvé: Nórsko ma zdvojnásobiť príspevok na financovanie klímy na viac ako 1,6 miliardy USD do roku 2026, čím výrazne prispeje k dosiahnutiu cieľa 100 miliárd USD stanoveného v Paríži. Nórsko bude spolupracovať s rozvojovými partnermi na financovaní ich prechodu na obnoviteľnú energiu.

Po druhé: Pre nórsku vládu bude prioritou spolupracovať s podnikmi, priemyslom a sociálnymi partnermi pri prechode k obnoviteľnej, cirkulárnej a udržateľnej budúcnosti. Tento prechod bude znamenať zmenu v Nórsku. Ambícia však ide ešte ďalej: cieľom je vyvinúť a exportovať novú technológiu, ktorá môže byť užitočná aj za hranicami Nórska.

Nórsko je v pozícii, aby prevzalo vedúcu úlohu vo vývoji riešení založených na využití oceánu, ako je napríklad veterná energia na mori; zelená doprava; zachytávanie, využívanie a ukladanie uhlíka; vodík a elektrická mobilita.

Po tretie: Finančný sektor musí zohrať svoju úlohu. Nórsky verejný penzijný fond Global je najväčším štátnym investičným fondom na svete, ktorý uskutočňuje celosvetové investície. Cieľom nórskej vlády je urobiť z neho vedúci fond v zodpovednom investovaní a riadení klimatických rizík.

„Klimatické riziko je skutočne finančným rizikom a ako také je potrebné ho riadiť. Ako zodpovedný investor bude fond zakladať svoju vlastnícku prácu na celkovom a dlhodobom ciele nulových čistých emisií zo spoločností, do ktorých investuje.“

V auguste 2021 bolo zverejnené vyhlásenie o novoprijatom strategickom zámere fondu, podľa ktorého spoločnosti, do ktorých fond Global bude v budúcnosti investovať, musia pri svojich podnikateľských aktivitách zohľadňovať udržanie biodiverzity a trvalo udržateľné využívanie ekosystémov. Biodiverzita sa stane prioritnou oblasťou fondu v budúcnosti.³⁵

Záver

Na záver možno konštatovať, že Nórsko prešlo komplexnou cestou reforiem pri budovaní ropného priemyslu. Pevným východiskovým základom pre úspech mala dobre rozvinutá a stabilná demokracia s dlhou úspešnou tradíciou správy verejných vecí, ktorá zabezpečila efektívnu spoluprácu medzi štátom a domácimi a zahraničnými komerčnými ropnými spoločnosťami. Nórsko si vďaka transparentnému systému zdaňovania a prerozdeľovania ziskov vytvorilo značné rezervy pre budúce generácie a čo je rovnako dôležité, aj pre realizáciu environmentálnych programov.

³² NORGES BANK (2021a): Government Pension Fund Global. Annual report 2020.

³³ MARGINELLI, L. (2014): How Farouk al-Kasim saved Norway from its oil.

³⁴ JONAS GAHR STØRE, Prime Minister of Norway: Statement at the UN Climate Change Conference in Glasgow.

³⁵ NORGES BANK. (2021b): New expectation document on biodiversity and ecosystems

Použitá literatúra:

1. AL-KASIM, F. (2006): *Managing Petroleum Resources: The 'Norwegian Model' in a Broad Perspective*. Oxford: Institute for Energy Studies, Oxford, UK. OSL Number: 891547589.
2. BELYAKOVA, M.Y. (2020): *Rol' gosudarstva v razvitii neftegazovogo kompleksa Norvegii*. Neftegaz.RU №11, Noyabr' 2020 [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://magazine.neftegaz.ru/articles/gosregulirovanie/638996-rol-gosudarstva-v-razvitii-neftegazovogo-kompleksa-norvegii/>.
3. BENGHIDA, S. (2017): *Norwegian oil management structure: Fraouk Al-Kasim innovative solution*. International Journal of Civil Engineering and Technology , IAEME Publication 2017, 8, pp.535 - 542. ISSN: 0976-6316. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.iaeme.com/IJCIET/issues.asp?Jtype=IJCIET&VType=8&IType=4>.
4. DOŚPIAŁ-BORYSIK, K. (2017): Model of state management of petroleum sector – case of Norway. International Studies, Vol. 20, No. 1/2017. p. 97–112, DOI: 10.1515/ipcj-2017-0019. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/322589879_Model_of_State_Management_of_Petroleum_Sector_-_Case_of_Norway.
5. JONAS GAHR STØRE, Prime Minister of Norway: *Statement at the UN Climate Change Conference in Glasgow*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.regjeringen.no>.
6. KRIVOROTOV, A. K. (2020): *Norvezhskaya model' upravleniya neftegazovym kompleksom*. Energeticheskaya Politika. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://energypolicy.ru/a-k-krivorotov-norvezhskaya-model-upra/regiony/2020/14/11>.
7. MARGINELLI, L. (2014): *How Farouk al-Kasim saved Norway from its oil*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20191228162721/https://psmag.com/environment/iraqi-vikings-farouk-al-kasim-norway-oil-72715>.
8. NORGES BANK. (2021a): *Government Pension Fund Global. Annual report 2020*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.nbim.no/en/publications/reports/2020/annual-report-2020/>.
9. NORGES BANK. (2021b): *New expectation document on biodiversity and ecosystems*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.nbim.no/en/the-fund/news-list/2021/new-expectation-document-on-biodiversity-and-ecosystems/>.
10. NORWEGIAN GOVERNMENT SECURITY AND SERVICE ORGANISATION (G.S.S.O.) (2021): *Norway's oil history in 5 minutes*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.regjeringen.no/en/topics/energy/oil-and-gas/norways-oil-history-in-5-minutes/id440538/>.
11. NORWEGIAN MINISTRY OF PETROLEUM AND ENERGY. (2021): *Norway's petroleum history*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.norskpetroleum.no/en/framework/norways-petroleum-history/>.
12. POLOVTSEVA, M. (2020): *Never too late: Russian Hydrocarbon Development in the Arctic*. On-line magazine. Natural Resources and Energy, Russia. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.thearcticinstitute.org/russian-hydrocarbon-development-arctic/>.
13. ROGINSKIY, S. V. (2001): *Formirovaniye modeli gosudarstvennogo regulirovaniya toplivno- energeticheskogo kompleksa (Na primere TEK Norvegii)*. Dissertatsiya. Moskva: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Gumanitarnyy universitet. 2001.

14. SANDBU, M. (2009): *The Iraqi who saved Norway from oil*. Financial Time Magazine. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] <https://www.ft.com/content/99680a04-92a0-11de-b63b-00144feabdc0>.
15. THURBER, M., HULTS, D., HELLER, P. (2011): *Exporting the ‘Norwegian Model’: The effect of administrative design on oil sector performance*. Energy Policy 39 (2011) s. 5366-5378. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/227415788_Exporting_the_Norwegian_Model_The_effect_of_administrative_design_on_oil_sector_performance/stats.
16. VOLKOV, A. M. (2020): *Ekonomika Norveгии*. Moskva. MGIMO-universitet. s. 149-160. ISBN 978-5-9228-2170-4.
17. WORLD’S TOP EXPORTS. (2021): [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.worldstopexports.com/worlds-top-oil-exports-country/>.
18. WORLD’S TOP EXPORTS. (2021): [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.worldstopexports.com/petroleum-gas-exports-country/>.
19. STATISTICSTIMES.COM: *GDP (Nominal) per capita Ranking*. [online]. [Cit. 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-capita-ranking.php>.

Kontakt:

Ing. Tatiana Damašková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: tatiana.damaskova@euba.sk

ADMINISTRATÍVA EBRÁHÍMA RAÍSÍHO A AKTUÁLNE SOCIOEKONOMICKÉ VÝZVY IRÁNSKEJ ISLAMSKÉJ REPUBLIKY

EBRAHIM RAISI'S ADMINISTRATION AND THE CURRENT SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN

Ján Dančo

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: jan.danco@euba.sk

Abstrakt: Iránska islamská republika zažíva obdobie ekonomickej nestability prejavujúcej sa v životnej úrovni miestneho obyvateľstva. Príčinu tohto stavu je možné hľadať predovšetkým v sankčných systémoch a iránskych bilaterálnych vzťahoch. Tento príspevok si dáva za cieľ, charakterizovať súčasné výzvy pre iránsku ekonomiku v kontexte posledných prezidentských volieb konajúcich sa v júni 2021, z ktorých ako víťaz vzišiel konzervatívny kandidát Ebráhím Raísí.

Keywords: Iránska ekonomika, Ebráhím Raísí, jadrová dohoda, inflácia, sankcie

JEL: F50, F51

Úvod

Hospodárstvo Iránskej islamskej republiky opierajúce sa predovšetkým o ťažbu a následný export primárnych komodít dlhodobo svojou výkonnosťou zaostáva nie len za vyspelými ekonomikami, ale aj za ďalšími krajinami regiónu Blízkeho východu. Vláda teokracie trvajúca už viac ako 40 rokov so sebou priniesla nestabilitu v zahraničných vzťahoch krajiny, čoho výsledkom je niekoľko sankčných systémov uvalených na Irán v priebehu posledných dekád. Myšlienky nádeje a príslubu lepšej budúcnosti spájané s prelomovou Islamskou revolúciou tak v súčasnosti zaostávajú za očakávaniami. Irán vyznačujúci sa jednou z najdiverzifikovanejších ekonomík v regióne Blízkeho východu čelí v terajšom období niekoľkým vážnym socioekonomickým výzvam ovplyvňujúcich životnú úroveň miestneho obyvateľstva.

Prelomovou politickou udalosťou posledných rokov boli iránske prezidentské voľby, z ktorých ako víťaz vzišiel Ebráhím Raísí, konzervatívny politik a verný nasledovateľ najvyššieho predstaviteľa Iránu ajatolláha Sajjida Alího Chameneího. Prvotnou skúškou pre novozvolenú administratívu bude riešenie závažných ekonomických problémov, ako sú zvyšujúce sa náklady domácností súvisiace s nárastom spotrebiteľských cien, či problémy na trhu práce spojené so zvyšujúcou sa mierou nezamestnanosti. Kľúčovým prvkom v tomto smere bude najmä rétorika smerom k zahraničiu, ktorú zvolí administratíva súčasného prezidenta. Okrem ekonomických problémov sa Irán bude musieť vysporiadať aj s výzvami dlhodobejšieho charakteru, ktoré môžu v budúcnosti priniesť zhoršenie statusu iránskej spoločnosti a ktorých dopad je viditeľný aj v súčasnom období.

Základným cieľom tohto príspevku je charakterizovať socioekonomické problémy krátkodobého, ale aj dlhodobého charakteru, ktorým bude musieť novozvolená administratíva súčasného iránskeho prezidenta v najbližšom období čeliť. Práca sa opiera o výsledky dosiahnuté kvalitatívnymi metódami a to predovšetkým metódou obsahovej analýzy jednotlivých textových dokumentov.

1 Nástup novej vládnej administratívy

Vplyvná politická kariéra Ebráhíma Raísího, bývalého hlavného predstaviteľa iránskeho súdneho systému a generálneho prokurátora vyvrcholila jeho zvolením do funkcie prezidenta Iránskej islamskej republiky v júni 2021. Po neúspešnej kandidatúre v predchádzajúcich prezidentských voľbách sa so ziskom viac ako 17 miliónov hlasov voličov stal nástupcom bývalého prezidenta Hassana Rúháního blízky spolupracovník súčasného duchovného vodcu krajiny ajatolláha Alí Chamenéiho. Ebráhím Raísí je zo strany západných predstaviteľov a médií vnímaný ako politik verný teokratickému režimu nastolenému po revolúcii v roku 1979. Jeho osoba je taktiež spájaná s perzekúciou tisícov politických väzňov počas 80. rokov a v súčasnosti figuruje na zozname osôb, na ktoré sa vzťahujú sankčné opatrenia.¹

Aj napriek negatívnej reputácii v zahraničí, najmä v západných krajinách je osoba Ebráhíma Raísího vnímaná medzi časťou domáceho obyvateľstva pozitívne. Počas predvolebnej kampane sa tradicionalistický a konzervatívne orientovaný Ebrahim Raísí rozhodol apelovať na svojich potenciálnych voličov príslubmi boja proti korupcii a návratu k ekonomickej stabilite krajiny, ktorá bola výrazne narušená sankciami zo strany Spojených štátov amerických. Vo svojej agende využil dokonca rétoriku konkurenčného reformného krídla spojenú so sekulárnymi prvkami, keď nešetril kritikou na adresu mravnostnej polície dohliadajúcej na aplikáciu islamského práva šaría medzi obyvateľmi.

Za výrazným volebným úspechom Raísího stála aj rekordne nízka volebná účasť, spôsobená najmä nechotou a znechutením voličov reformného, umierneného krídla, ktoré nebolo schopné predstaviť kandidáta spôsobilého konkurovať predstaviteľovi konzervatívneho bloku.² Niektorí odborníci sa nazdávajú, že táto porážka pragmatického a reformného krídla dáva priestor duchovenstvu a najvyššiemu lídrovi krajiny pokračovať v budovaní ideológie islamskej revolúcie. Významné rozhodnutia zamerané na reformy, či týkajúce sa zahraničnej orientácie krajiny nebude možné prijať bez konzultácie s duchovným vodcom Iránu.

Ebrahim Raísí je zároveň považovaný za potenciálneho nástupcu ajatolláha Chamenéiho, na základe čoho sa počas jeho obdobia v úrade od neho očakáva úplná lojalita voči duchovnému lídrovi islamskej republiky. Snahy o udržiavanie kontroly nad vládnucimi administratívami sú v iránskom politickom systéme prítomné od zosadenia monarchie. Ako vo svojej štúdii približujú autori Saeid Golkar a Kasra Aarabi, revolúcia z roku 1979 nie je ukončeným procesom a duchovní lídri sa stále usilujú o završenie koncepcie realizácie islamskej revolúcie pozostávajúcej z piatich fáz – islamská revolúcia, islamský režim, islamská vláda, islamská spoločnosť a napokon vytvorenie islamského sveta založeného na princípoch práva šaría.³

2 Nová jadrová dohoda ako cesta z ekonomickej nestability

Stabilita iránskej ekonomiky je úzko prepojená so zahraničnou politikou a závisí na budovaní vzájomných vzťahov medzi Iránom, západnými krajinami, a kľúčovými partnermi – Ruskou federáciou a Čínskou ľudovou republikou. V súčasnom období sa iránske hospodárstvo ocitá v nestabilite spojennej najmä s rýchlo rastúcim tempom zvyšovania agregátnych cien a vysokou mierou nezamestnanosti. Miera inflácie, ktorá dosiahla v roku 2020 hodnotu 36,44 %, má rastúci charakter od roku 2018 a do veľkej miery je výsledkom sankcií zavedených v nadväznosti na odstúpenie Spojených štátov amerických od jadrovej dohody známej pod názvom Spoločný komplexný akčný plán (JPCOA). Jej akceleratorom je predovšetkým

¹ HAFEZI, P. (2021): Khamenei protege wins Iran election amid low turnout.

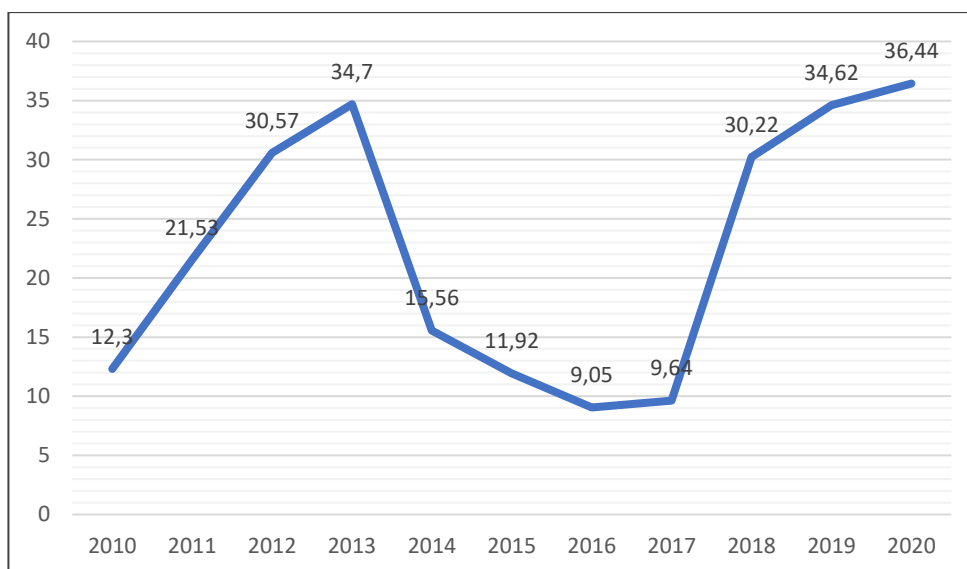
² TABAAR, M. A. (2021): Iran's War Within - Ebrahim Raisi and the Triumph of the Hard-Liners.

³ GOLKAR, S. – AARABI, K. (2021): The IRGC in the Age of Ebrahim Raisi: Decision-Making and Factionalism in Iran's Revolutionary Guard.

⁴ STATISTA (2021): Iran: Inflation rate from 1986 to 2026.

znehodnocovanie iránskej národnej meny, ktoré má výrazný podiel na zvyšovaní domácich spotrebiteľských cien.⁵ So zámerom konsolidácie zvyšujúcej sa miery inflácie prišiel už predchodca súčasného prezidenta Hassan Rúhání. Jeho administratíva sa rozhodla bojovať s nárastom cien predovšetkým stimuláciou vnútorných trhov. Príkladom sú opatrenia zamerané na reštrikciu vládnych výdavkov a to najmä dotácií, či schéma potravinovej pomoci pre rodiny s najnižším príjmom, počas ktorej mali byť domácnostiam prerozdelené základné suroviny s cieľom znížiť dopad sankčných opatrení a zvyšovania cenovej hladiny.⁶

Graf 1: Ročná miera inflácie v Islamskej republike Irán medzi rokmi 2010 – 2020

Zdroj: vlastné spracovanie autora podľa Statista (2021): Iran: Inflation rate from 1986 to 2026.

K ekonomickej nestabilite Iránu prispieva aj vývoj situácie na trhu práce. Miera nezamestnanosti síce dosiahla medziročný pokles z 10,74 % v roku 2019 na 9,69 % v roku 2020,⁷ no stále patrí medzi negatívne determinanty súvisiace so situáciou, v akej sa iránske hospodárstvo nachádza. K lepším vyhliadkam nenapomáha ani vývoj situácie ohľadom globálnej pandémie Covid-19 a úroveň ekonomického rastu spojeného so stratou nových odbytových trhov súvisiacou so sankčným systémom. Pri pohľade na mieru tempa ekonomického rastu je viditeľný jasný medziročný pokles pri komparácii obdobia pred a po roku 2018. Kým v roku 2017 sa úroveň hospodárskeho rastu pohybovala v kladných hodnotách na úrovni 3,7 %, v rokoch 2018 a 2019 sa dostala pod nulovú hodnotu na úroveň približne – 6 %.⁸

Ekonomická nestabilita je v súčasnosti, ako už bolo, zmienené spájaná predovšetkým s poslednou vlnou reštriktívnych opatrení zameraných na iránske hospodárstvo zo strany západných krajín. Pôvodná jadrová dohoda bola po rade dlhých rokovaní podpísaná v roku 2015 medzi zástupcami Iránu a šiestich globálnych ekonomických a politických mocností – Spojených štátov amerických, Ruskou federáciou, Francúzskom, Nemeckom, Spojeným kráľovstvom a Čínou. Dohoda výrazným spôsobom obmedzovala proces obohacovania uránu

⁵ MAJIDI, A. F. – ZAROUNI, Z. (2020): The Impact of Sanctions on the Economy of Iran, s. 57-58.

⁶ ASLAN, M. – ASLAN, K. – RASHID, I. (2020): Economic and Socioeconomic Consequences of US Sanctions on Iran, s. 10-12.

⁷ THE WORLD BANK (2021): Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate) - Iran, Islamic Rep.

⁸ THE WORLD BANK (2021): GDP growth (annual %) - Iran, Islamic Rep.

známy aj ako iránsky jadrový program, no zároveň poskytovala záruky odstránenia reštriktívnych opatrení nastavených voči Iránu najmä zo strany Spojených štátov amerických, Európskej únie a OSN. Po nástupe republikánskeho kandidáta Donalda Trumpa do úradu prezidenta došlo k prehodnoteniu postoja zo strany Spojených štátov, a ich následnému odstúpeniu od tejto dohody v máji 2018, čoho výsledkom bolo obnovenie viacerých sankcií.⁹

Od súčasnej iránskej administratívy sa preto očakáva, že vyvinie maximálne úsilie v snahe o nadviazanie konštruktívneho dialógu so Spojenými štátmi americkými ale aj ďalšími signatármi pôvodnej dohody v snahe pripraviť nový dokument nahrádzajúci pôvodný Spoločný komplexný akčný plán (JPCOA). Rozhodujúcou udalosťou je v tomto smere nástup novej americkej administratívy do úradu, na čelo ktorej sa v roku 2021 postavil demokratický kandidát Joe Biden. Z jeho strany sa pritom očakáva diametrálne odlišný a omnoho citlivejší prístup nie len k otázke americko-iránskych vzťahov, ale predovšetkým prehodnotenie celkového postoja americkej administratívy k regiónu Blízkeho východu. Prezident Biden sa ohľadom výhľadov k novému jadrovému konsenzu s Iránom vyjadril, že v prípade dosiahnutia novej dohody budú Spojené štáty americké zastávať spoľahlivý postoj a odstúpenie od tohto dokumentu bude prípustné jedine za situácie, pri ktorej by došlo k zásadnému porušeniu pravidiel zo strany samotného Iránu.¹⁰

Pozícia Spojených štátov amerických sa tak smerom k obnoveniu vzájomnej dohody s Iránom javí byť viac ako otvorená, o čom svedčia aj rokovania ohľadom navrátenia Spojených štátov amerických k jadrovej dohode konajúce sa vo Viedni bezprostredne po nástupe nového prezidenta do úradu. Návrat presadzovania multilaterálnych rokovaní a dohôd pred nadväzovaním výlučne bilaterálnych vzťahov je charakteristickým znakom odlišujúcim súčasnú administratívu od obdobia prezidenta Trumpa. Záujmy a ciele Spojených štátov amerických v regióne Blízkeho východu zároveň zostávajú nemenné. Tieto strategické záujmy spočívajú predovšetkým v podpore ich kľúčových spojencov na čele s Izraelom a v boji proti terorizmu. Z hľadiska iránskej otázky sú v americkom záujme najmä obmedzenia súvisiace s vývojom a šírením jadrových zbraní a postupné zabránenie šíreniu ideológie islamskej revolúcie, pomocou ktorej sa Irán snaží získať nových spojencov pri budovaní jednej islamskej spoločnosti.¹¹

Postoj popredných politických predstaviteľov Iránu na čele s Ebrahímom Raísím k novej dohode so Západom je v tomto smere konzistentný a nadväzuje na stratégiu jeho predchodcu Hassana Ruháního. Iránski predstavitelia deklarujú nespokojnosť s výsledkom niekoľkých kôl viedenských rokovaní a snažia sa formulovať nové požiadavky smerujúce na americkú administratívu. Na základe interpretácií ich vyjadrení je zrejmé, že nová dohoda môže vzniknúť jedine po odstránení všetkých sankcií, ktoré dlhodobo poškodzujú iránsku ekonomiku.¹² Ako nástroj nátlaku sa Irán bezprostredne po kroku Donalda Trumpa rozhodol nedodržiavať záväzky vyplývajúce z JPOAC a v decembri 2020 bol prijatý zákon posilňujúci jadrový program krajiny.¹³ Zdržanlivá rétorika oboch strán oddiaľuje možnosť podpísania novej dohody v najbližšom období. Stratégia vyčkávania na kroky druhej strany predlžuje celý proces a cesta k návratu k stavu pred rokom 2018 je stále ešte len na svojom začiatku.

Irán bude v najbližších dekádach čeliť aj iným vážnym problémom, ktoré z hľadiska rozsahu prevýšia ekonomické problémy súvisiace so zhoršujúcimi sa makroekonomickými indikátormi.

⁹ HEIDBRINK, CH. – NOCK, P. J. (2021): Der US-Iran-Konflikt und die fehlenden Gesichter der Macht, s. 2.

¹⁰ WINTOUR, P. (2021): US would only quit Iran nuclear deal if Tehran were to renege, Biden pledges.

¹¹ JIANG, Z. (2021): Biden's Middle East Policy: Inheritance and Change to Trump's Middle East Policy, s. 85-87.

¹² AZODI, S. (2021): New Iran Leadership Complicates Negotiations.

¹³ DAVENPORT, K. (2021): Iran Suggests Harder Line in Nuclear Talks.

Meniaca sa úroveň globálnej klímy začína mať čoraz väčší dosah aj na krajiny Blízkeho východu. Ako približujú niektoré štúdie, klimatické zmeny môžu mať enormný dopad na ekonomickú stabilitu rozvojových krajín a to predovšetkým na ich poľnohospodársky sektor. Vysokými teplotami a nedostatkom závlahy môže dôjsť k obmedzeniu celkovej produkcie, čoho výsledkom by bol pokles ziskov a v krajnom prípade krach miestnych poľnohospodárov, čo sa prejaví aj v miere nezamestnanosti a v celkovej životnej úrovni obyvateľstva.¹⁴ Príkladom sú rozsiahle protesty vo viacerých oblastiach Iránu, ktoré sa konali v júli 2021, so zameraním na nečinnosť miestnych autorít pri otázkach nedostatku vody. Irán postihlo najväčšie sucho za posledných 50 rokov, čoho výsledkom bol nedostatok úrody a to najmä pšenice, jačmeňa a sóje. Na základe toho, že prostriedky humanitárnej povahy ako sú potraviny, či zdravotnícky materiál sú vyňaté zo sankčných účinkov, sa Irán rozhodol nakúpiť chýbajúce množstvo surovín od Ruskej federácie.¹⁵ Dočasné vyriešenie situácie však nie je konečným riešením a tlaky ohľadom podpísania novej jadrovej dohody sa tak budú pravdepodobne stupňovať, keďže klimatické zmeny môžu vyvolať rad ďalších socioekonomických problémov, prehlbujúcich ekonomickú nestabilitu Iránu.

Záver

Jednou z hlavných priorít Iránskej islamskej revolúcie predstavovalo zlepšenie životných podmienok iránskeho obyvateľstva a vybudovanie hospodárstva, ktoré nebude závislé od zahraničia, predovšetkým od ekonomík západných krajín, s ktorými do veľkej miery spolupracoval predchádzajúci režim. Protizápadná rétorika duchovných a politických lídrov však so sebou priniesla dlhé obdobia ekonomickej destabilizácie krajiny. Z nadobudnutých poznatkov vyplýva, že cestou z tejto situácie môže byť nová jadrová dohoda medzi Iránom a západnými krajinami, ktorá by mala za následok elimináciu reštriktívnych opatrení a podporila by tak iránske hospodárske záujmy. Aj napriek tomu, že obe strany majú za sebou niekoľko rokovanií, situácia ohľadom jej uzavretia sa zdá byť stále nejasná a komplikovaná. O hľadanie kompromisu a cesty z patovej situácie sa usiluje novozvolený prezident Iránu Ebrahim Raisí, ktorý je však zároveň stúpencom miestnych duchovných vodcov, vyznačujúcich sa dlhoročným antagonizmom voči západným krajinám. Do celého procesu zároveň vstupuje ekonomická nestabilita krajiny súvisiaca so zhoršovaním životnej úrovne obyvateľstva a zároveň novovznikajúce problémy súvisiace so zmenou klímy. Budúcnosť Iránu je tak odkázaná predovšetkým na udržiavanie a posilňovanie konštruktívnych bilaterálnych a multilaterálnych vzťahov, ktorých výsledkom bude intenzívnejšie zapojenie krajiny do medzinárodného obchodu a zlepšenie jej ekonomickej pozície.

Použitá literatúra:

1. AFZALI, R. – BEYGI, M. G. – DERO, W. Y. (2020): Climate changes and food policies: economic pathology. In: *Climate Risk Management*, 2020, Vol. 30. ISSN: 2212-0963, <https://doi.org/10.1016/j.crm.2020.100249>.
2. ASLAN, M. – ASLAN, K. – RASHID, I. (2020): *Economic and Socioeconomic Consequences of US Sanctions on Iran*. Ankara: Center for Iranian Studies in Ankara, 2020. 27 pp. ISBN 978-605-7559-54-8.
3. AZODI, S. (2021). New Iran Leadership Complicates Negotiations. [online]. In: *Arms Control Association*, 2021. [Citované 8. 11. 2021]. Dostupné online: <https://www.armscontrol.org/taxonomy/term/84/2>.

¹⁴ AFZALI, R. – BEYGI, M. G. – DERO, W. Y. (2020): Climate changes and food policies: economic pathology.

¹⁵ SAUL, J. – DEVITT, P. – HOGAN, M. (2021): Iran buying record volume of wheat after worst drought in 50 years – sources.

4. DAVENPORT, K. (2021): Iran Suggests Harder Line in Nuclear Talks. [online]. In: *Arms Control Association*. [Citované 8. 11. 2021.] Dostupné online: <https://www.armscontrol.org/act/2021-09/news/iran-suggests-harder-line-nuclear-talks>.
5. GOLKAR, S. – AARABI, K. (2021): The IRGC in the Age of Ebrahim Raisi: Decision-Making and Factionalism in Iran's Revolutionary Guard. [online]. In: *Tony Blair Institute for Global Change*. [Citované 3. 11. 2021.] Dostupné online: <https://institute.global/sites/default/files/2021-07/Tony%20Blair%20Institute%2C%20The%20IRGC%20in%20the%20Age%20of%20Ebrahim%20Raisi%2C%20August%202021.pdf>.
6. HAFEZI, P. (2021): Khamenei protege wins Iran election amid low turnout. [online]. In: *Reuters*, 20.6. 2021. [Citované 7. 11. 2021.] Dostupné online: <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-sole-moderate-presidential-candidate-congratulates-raisi-his-victory-state-2021-06-19/>.
7. HEIDBRINK, CH. – NOCK, P. J. (2021): Der US-Iran-Konflikt und die fehlenden Gesichter der Macht. In: *Austrian Journal of Political Science*, 2021, Vol. 50, No. 3, pp. 1-12. ISSN: 2313-543. Dostupné online: <https://webapp.uibk.ac.at/ojs/index.php/OEZP/article/view/3433/2896>
8. JIANG, Z. (2021): Biden's Middle East Policy: Inheritance and Change to Trump's Middle East Policy. In: *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 2021, Vol. 586, pp. 85-94. Dostupné online: <https://www.atlantispress.com/proceedings/icprss-21/125961705>.
9. MAJIDI, A. F. – ZAROUNI, Z. (2020): The Impact of Sanctions on the Economy of Iran. In: *The Open Access Journal of Resistive Economics (OAJRE)*, 2020, Vol. 8, No. 4, pp. 49-65. E-ISSN: 2345-4954. Dostupné online: http://www.oajre.ir/article_125414_c63c233ba645983e9d2178f5030c69a9.pdf
10. SAUL, J. – DEVITT, P. – HOGAN, M. (2021): Iran buying record volume of wheat after worst drought in 50 years – sources. [online]. In: *Reuters*, 13.10.2021. [Citované 11. 11. 2021.] Dostupné online: <https://www.reuters.com/article/iran-grains-import-idUSKBN2H3152>.
11. STATISTA (2021): *Iran: Inflation rate from 1986 to 2026*. [online]. [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné online: <https://www.statista.com/statistics/294320/iran-inflation-rate/>.
12. TABAAR, M. A. (2021): Iran's War Within - Ebrahim Raisi and the Triumph of the Hard-Liners. In: *Foreign Affairs*, 2021, Vol. 100, No. 5, pp. 155-168. Dostupné online: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2021-08-05/irans-war-within-ebrahim-raisi>.
13. THE WORLD BANK (2021): Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate) - Iran, Islamic Rep. [online]. [Citované 7. 11. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?locations=IR>.
14. THE WORLD BANK (2021): GDP growth (annual %) - Iran, Islamic Rep. [online]. [Citované 7. 11. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=IR>.
15. WINTOUR, P. (2021): US would only quit Iran nuclear deal if Tehran were to renege, Biden pledges. [online]. In: *The Guardian*, 31.10. 2021. [Citované 8. 11. 2021.]

Dostupné online: <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/31/us-iran-nuclear-deal-tehran-joe-biden-pledge>.

Kontakt:

Ing. Ján Dančo

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: jan.danco@euba.sk

DEROGATION FROM THE EUROPEAN CONVENTION OF HUMAN RIGHTS DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC IN ROMANIA

Mihai Doltu

Faculty of Law, University of European Studies of Moldova, Ghenadie Iablocikin street no. 2/1,
MD-2069 , Moldova, e-mail: mihai_doltu@yahoo.com

Abstract: On 30 January 2020, the World Health Organization declared a state of international public health emergency as the SARS-Cov-2 coronavirus epidemic spread around the world. During serious threats to public health and public emergencies, states may take measures that restrict certain human rights. In order to achieve its objective, such a restriction must have a legal basis, be strictly necessary, be based on scientific evidence and be neither arbitrary nor discriminatory in application, have a limited duration, respect human dignity, it can be reviewed periodically and be proportionate to the existing danger. This paper aims to analyze certain aspects of the situation created by the derogation of human rights in time of emergency.

Keywords: coronavirus pandemic, derogation, human rights.

JEL: K33, K38

Introduction

The main national normative act that guarantees the observance of human rights in Romania is the Romanian Constitution, which establishes a series of fundamental rights, in social, economic and cultural terms. Regarding the international treaties and conventions by which human rights are protected, to which Romania has also acceded, these, according to art. 11 and art. 20 of the Constitution, are part of domestic law and apply with priority, unless the domestic rule is more favorable than the international one.

The European Convention on Human Rights, drawn up by the Council of Europe, encompasses the fundamental human rights.

The European Convention on Human Rights is a synthesis of fundamental rights developed by the Council of Europe, signed on 4 November 1950 in Rome and entered into force on 3 September 1953. This document aimed at the collective implementation of certain rights set out in the Universal Declaration of Human Rights in 1948 adopted by the United Nations. In addition to establishing civil and political rights and freedoms, the Convention provides for an international control mechanism that is in addition to national mechanisms, all Member States accepting the competence of the main body of this Convention: the European Court of Human Rights (ECHR).¹

Romania ratified this convention on June 20, 1994, the date from which, among other things, the way was opened for individual petitions before the ECHR from Romanian natural and legal persons. The Convention and its Additional Protocols protect fundamental rights and freedoms, which are held by individuals, individuals, or by social entities, with the exception of any state structure.

International law distinguishes between two categories of human rights and freedoms, absolute rights, respectively relative rights. Absolute rights are those rights which the state

¹ DUMINICĂ, R. (2020): Derogarea de la Convenția (Europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în contextul pandemiei de Coronavirus, p. 145.

authorities cannot infringe in any situation, and the relative rights are those whose exercise may be restricted, subject to certain conditions.

Absolute rights protected by the Convention include: the right to life and the right not to be tortured (art. 3), the right not to be held in slavery and the right not to be forced to work (art. 4), the right to non-retroactivity of the criminal law (art. 4 of Protocol no. 7) etc. The relative rights defended by the Convention and its Protocols include: the right to liberty and security, the right to respect for private and family life, home and correspondence, freedom of thought and conscience, the right to freedom of expression, freedom of assembly and association, the right to property, the right to training, freedom of movement, etc.²

The recognition and protection of these rights by the Convention is correlated, on the one hand, with the general negative (passivity) obligation imposed on signatory States to refrain from any interference with the exercise of these rights (with the exception of extremely precise and determined provided for by the Convention and the domestic law of each State), and on the other hand, with the positive obligation imposed on States, namely to intervene, in the event that these rights are infringed, limited, etc. The general principles regarding the classification of rights into absolute and relative, as well as the possibility to restrict, in strict and specific cases, the exercise of these rights, are similar, both in domestic and international law.³

Thus, Art. 53 of the Romanian Constitution establishes a general clause restricting the exercise of certain rights, in the sense that the exercise of certain rights or freedoms may be restricted only by law and only if required, as appropriate, for: defense of national security, of public order, health or morals, of the rights and freedoms of citizens; conducting criminal investigation; prevention of the consequences of a natural calamity, of a disaster or of a particularly serious disaster. Restriction can only be ordered if it is necessary in a democratic society. The measure must be proportionate to the situation which gave rise to it, be applied in a non-discriminatory manner and without prejudice to the existence of a right or freedom. According to the domestic law, the conditions that a limitation in the exercise of a right must fulfill, according to the Constitution, aim at the following aspects: to be provided by law; to pursue a legitimate aim (to take into account national security, public safety, order, public health, the rights and freedoms of citizens, the prevention of the consequences of a natural disaster, a disaster or a particularly serious event); to be necessary in a democratic society (to respond to an urgent social need); be proportional to the situation that determined it. These provisions of the Romanian Constitution are in accordance with the regulations of the relevant international legal instruments and capitalize on the jurisprudence of the European Court of Human Rights.

1 Temporary derogation from the European Convention on Human Rights

By Decree no. 195 of March 16, 2020, in the context of the Covid-19 pandemic, a state of emergency was established throughout Romania, for a period of 30 days, with the possibility of extension. According to article 2 of this Decree “In order to prevent the spread of COVID-19 and to manage its consequences, related to the evolution of the epidemiological situation, during the state of emergency the exercise of the following rights is restricted, proportionally to the degree of achievement of the criteria provided by art. 4.(4): a) free movement; b) the right to intimate, family and private life; c) inviolability of the domicile; d) the right to education; e) freedom of assembly; f) the right of private property; g) the right to go on strike; h) economic freedom”.

By Formal Notification no. 498 of March 18, 2020, the Permanent Representation of Romania to the Council of Europe notified the General Secretariat of the Council of Europe

² MOROIANU ZLĂTESCU, I. (2008): *Instituții europene și drepturile omului*, p. 108.

³ EUROPEAN COMMISSION (2020): *Strategie pentru consolidarea aplicării Cartei drepturilor fundamentale în UE*, p. 43.

about the measures taken, also attaching to the verbal note a copy of the presidential decree. In addition, on 2 and 15 April 2020, by two verbal notes, the Permanent Representation notified the General Secretariat of the Council of Europe of the measures taken by the national authorities to achieve the objectives that led to the decreeing of the state of emergency.⁴ The possibility by which the State may temporarily derogate from the Convention is by applying Article 15 of the Convention, according to which: in the event of a public danger threatening the life of the nation, any signatory State may take measures derogating from the obligations under the Convention which the situation requires and provided that such measures do not conflict with other obligations under international law; States exercising their right of derogation shall be obliged to inform the Secretary General of the Council of Europe of the measures taken and the reasons for them, as well as of the date on which such measures cease to apply and the provisions of the Convention are again fully in force.

Even in these exceptional circumstances, there are certain rights from which no derogations are allowed (cf. Article 15 § 2 of the Convention): the right to life, the right not to be subjected to torture or inhuman treatment; the right not to be held in slavery or conditions of servitude; the right not to be convicted of an act or omission which did not constitute an offense at the time of the commission.⁵

In addition to the Romanian Constitution and the European Convention on Human Rights (ECHR) together with the related Additional Protocols, human rights are enshrined in the following documents: European Social Charter, Charter of Fundamental Rights of the European Union (hereinafter CDFUE), International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter ICCPR), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (hereinafter ICESCR).

The rights listed in art. 2 of no. 195/2020 are the following (with reference to the conventions, charters and other documents that mention them):

- free movement (art. 25 of the Constitution) / freedom of movement (art. 2 P4- ECHR; art. 45 CDFUE) / right to move freely (art. 12 ICCPR);
- the right to intimate, family and private life (art. 26 of the Constitution) / the right to respect for private and family life (art. 8 ECHR; art. 7 CDFUE; art. 17 ICCPR);
- inviolability of the domicile (art. 27 of the Constitution) / the right to respect for the domicile (art. 8 ECHR; art. 7 CDFUE; art. 17 ICCPR);
- the right to education (art. 32 Constitution); the right to education (art. 14 CDFUE; art. 13 ICESCR);
- freedom of assembly (art. 39 of the Constitution) / freedom of assembly (art. 11 ECHR; art. 12 CDFUE) / right of assembly (art. 21 ICCPR);
- private property right (art. 44 Constitution) / property protection (art. 1 P1-ECHR) / property right (art. 17 CDFUE);
- the right to strike (art. 43 Constitution; art. 28 CDFUE) / freedom of association (art. 11 ECHR) / the right to strike (art. 6 CSEr; art. 8 PIDESC);
- economic freedom (art. 45 of the Constitution); freedom to undertake (art. 16 CDFUE) [8, p. 4].

Decrees establishing and prolonging the state of emergency provide for the restriction and limitation of the activity of many state or private institutions and entities in all areas of social life. In this situation, they are subject to derogating measures, in addition to the rights listed in art. 2 and the following:

- free access to justice and the right of the injured person by a public authority (art. 21 and art. 52 of the Constitution) / the right to a fair trial and the right to an effective remedy (art.

⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (2021): Factsheet – Derogation in time of emergency, p. 19.

⁵ GORNOVICEANU, M. (2020): Activarea derogării de la aplicarea prevederilor CEDO, p. 2.

6 and art. 13 ECHR; art. 14 ICCPR) / the right to an effective remedy and access to an impartial tribunal (art. 47 CDFUE);

-individual freedom (art. 23 of the Constitution) / the right to liberty and security (art. 5 ECHR; art. 6 CDFUE) / the right to liberty and security (art. 9 ICCPR);

-freedom of religion (art. 29 Constitution; art. 9 ECHR; art. 10 CDFUE; art. 18 ICCPR);
- freedom of expression and the right to information (art. 30 and art. 31 of the Constitution) / freedom of expression (art. 10 ECHR; art. 19 ICCPR) / freedom of expression and information (art. 11 CDFUE);

-the right to health care (art. 34 Constitution) / the right to health protection and the right to medical care (art. 11 and art. 13 CSEr) / health protection (art. 35 CDFUE) / the right to enjoy the best physical and mental condition (art. 12 PIDESC);

-the right to work (art. 41 Constitution; art. 1 CSEr; art. 6 ICESCR) / professional freedom and the right to work (art. 15 CDFUE);

- the right to petition (art. 51 of the Constitution).⁶

Decree 240/2020 of April 15, 2020 on the extension of the state of emergency on the territory of Romania resumes in full and identical the provisions regarding the restriction of the exercise of fundamental rights and freedoms mentioned in the first Decree establishing the state of emergency on the territory of Romania. It is also taken over the paragraph from the preamble of Decree 195/2020 regarding “the fact that the restriction of the exercise of certain rights must not affect their substance, but pursue a legitimate aim, be necessary in a democratic society and be proportionate to the purpose pursued”, as well as the criteria against which the exercise of these fundamental rights and freedoms may be limited.⁷

Specialists in legal sciences at national and international level have been involved in a complex debate regarding the opportunity and justification of activating or not the art. 15 of the European Convention on Human Rights, outlining several points of view in this regard. On the one hand, it is considered that the provisions of the Convention are not obstacles to effective government measures aimed at the pandemic, on the other hand it is shown that not all restrictions require a derogation so as to remain in line with the requirements of the Convention, but there are also others that may need one, especially if it takes an extended period of time. Another widely argued view is that the derogation is necessary and desirable because it refers to a public health emergency that requires action to be taken.⁸

A State exercising the right of derogation must comply with certain procedural conditions (according to Article 15 paragraph 3 of the ECHR, Article 4 paragraph 3 of the ICCPR), such as the requirements for declaration and notification, as well as its own national law. Such a State may take measures to derogate from its obligations "only to the strict extent required by the situation", both the applicability and duration and the necessity and proportionality of such measures subject to supervision by the European Court of Human Rights (ECHR); of monitoring by the Human Rights Committee (HRC). In the case of certain rights, no derogation is permitted. The derogation may not be discriminatory or inconsistent with other obligations of that State under international law. The most important goal must be to restore a state of normalcy in which respect for all human rights can be ensured again. The Court is the only one able to verify whether the states have exceeded the strict measure imposed by the crisis situation by a control of the national margin of appreciation. Moreover, the stay in force of derogating measures after the cessation of exceptional circumstances constitutes a violation of the Convention. The derogating measures must be absolutely necessary, strictly indispensable

⁶ POPESCU, C.-L. (2020): Drepturile omului vizate de măsurile derogatorii stabilite prin decretele de instituire / prelungire a stării de urgență, p. 6.

⁷ POPESCU, C.-L. (2020): Notificarea internațională a măsurilor derogatorii privind drepturile omului, p. 3.

⁸ DUMINICĂ, R. (2020): Some reflections about the activation of art. 15 of the European Convention on Human Rights by Romania in the context of the Covid-19 pandemic, p. 12.

in order to be able to deal with the public danger. The state cannot suspend based on art. 15 of the Convention rights and freedoms guaranteed only to the extent that their exercise would be likely to prevent him from facing public danger, i.e. measures must be strictly limited to the requirements of the situation.⁹

States have a margin of appreciation to assess whether there is an exceptional public danger and whether derogations are necessary. It is for the national authorities to determine, by analyzing the gravity of the situation and taking into account all relevant factors, whether and when an exceptional public danger threatens the existence of the nation and whether a state of emergency must be declared in order to combat it. Likewise, it is for the national authorities to determine the nature and extent of the derogations needed to overcome the emergency. However, although states have a wide margin of appreciation in this area, their prerogatives are not unlimited, and the European Court of Human Rights exercises certain rights of oversight over these prerogatives. When the Court examines whether a State has exceeded the strict measure imposed by the crisis situation, factors such as: the nature of the rights affected by the derogation, the duration of the state of emergency and the circumstances which created it shall be taken into account.

The ordinary legislation was somehow not enough to deal with the state of public danger; whether the measures taken are adapted to the emergency situation, whether these measures have been used for the purpose for which they were adopted; whether constant control is carried out over the need to apply the derogation, as a condition of proportionality; whether the measures imposed are doubled by safeguards in order to prevent potential abuses; whether the measures were proportionate to the aim pursued and whether they were unjustifiably discriminatory; if they followed the legal paths.¹⁰

The state of emergency provided by art. 15 does not allow States to derogate from all the provisions of the Convention. Thus, the Convention does not allow any derogation from the right to life (art. 2), except for death resulting from lawful acts of war, from the prohibition of torture or inhuman or degrading treatment (art. 3), from the prohibition of slavery. Article 4 (1) or from the principle of "no punishment without law" (Article 7), rights which are regarded as absolute. In addition, three of the Additional Protocols to the Convention add other situations from which no derogations are permitted: Protocol no. 6 on the abolition of the death penalty in time of war, Protocol no. 13 on the abolition of the death penalty in all circumstances and Protocol no. 7 regarding the right not to be judged or punished twice for the same deed, provided by art. 4. These rights continue to be fully applicable, therefore, even in the exceptional circumstances of the state of emergency. Derogatory measures must be compatible with other obligations deriving from international law, for example with the International Covenant on Civil and Political Rights adopted by the United Nations in 1966. This provision aims to ensure compliance with a minimum standard assumed at international level, in the matter of respect for human rights. States are also required to specify the duration and geographical area of the measures taken.¹¹

One of the most important problems reported with reference to the derogation was the absence of an official communication on this subject, the general population finding out about this situation first from the press. In the absence of official and transparent communications from the Romanian Government on the exact reason and manner in which the application of Article 15 of the ECHR was made, concerns have arisen in the public space regarding the possibility of abuses, according to which the Romanian State would seek to remove any

⁹ RADU, R. H. (2020): Derogarea de la dispozițiile Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale în caz de stare de urgență, p. 7.

¹⁰ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (2020): Reports concerning the state of emergency, p. 9.

¹¹ MOLLOY, S. (2020): Covid-19 and Derogations Before the European Court of Human Rights, p. 4.

responsibility for non-respect of human rights, public opinion interpreting the situation in the sense that Romania has decided to "suspend the application of the entire Convention" and leave "the door wide open to abuse".¹²

Subsequently, however, through the press release of 24.03.2020¹³ the Strategic Communication Group clarified that the application of Art. 15 was made exclusively regarding the indicated rights, expressly and only within art. 2 of Decree 195/2020 and only for the purpose of managing the crisis generated by the spread of the SARS-VOC-2 virus, for the period of 30 days for which the state of emergency was established. In addition, it was stated in that press release that "the judicial body established under the Convention, namely the European Court of Human Rights, maintains its competence to rule in any given situation on the measures taken by Romania in this context".¹⁴

Conclusions

The exceptional situation caused by the Coronavirus pandemic determined the Romanian State to adopt special measures, such as activating Article 15 of the European Convention on Human Rights. The appropriateness of such a measure has been the subject of heated debate, both among academics and lawyers, as well as among civil society and the general public. In this context, the following principle certainly remains valid: the activation of Article 15 does not allow a state to ignore the values of a democratic society, nor does it lead to the temporary annulment of fundamental rights. The authorities are still obliged to respect these rights, and the way in which they intend to do so will be able to be brought before the European Court of Human Rights.

References:

1. BICSKEI, H. (2020): Human Rights amid Coronavirus Pandemic: a Case Study of Romania. In: *Revista do Ministerio Publico do Estado de Goias*, 2020, pp. 11-20.
2. BOGDAN, D. – TEODORESCU, A. M. M. (2020): Starea de urgență, România și CEDO. In: *Revista Universul Juridic*, 25 martie 2020, pp. 1-9.
3. DUMINICĂ, R. (2020): Derogarea de la Convenția (Europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în contextul pandemiei de Coronavirus. In: *Revista Universul Juridic*, nr. 5, mai, 2020, pp. 139-146.
4. DUMINICĂ, R. (2020): Some reflections about the activation of art. 15 of the European Convention on Human Rights by Romania in the context of the Covid-19 pandemic. In: *Journal of Law and Administrative Sciences*, no. 3/2020, pp. 10-17.
5. EUROPEAN COMMISSION (2020): *Strategie pentru consolidarea aplicării Cartei drepturilor fundamentale în UE*, Comisia Europeană, Bruxelles, 2020.
6. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (2020): *Reports concerning the state of emergency*, Strasbourg, 9 aprilie 2020.
7. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (2021): Factsheet – *Derogation in time of emergency*, April 2021. [Cited 15.11.2021] Available online: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf.
8. GORNOVICEANU, M. (2020): Activarea derogării de la aplicarea prevederilor CEDO, 24 martie 2020. [Cited 15.11.2021] Available online: https://www.tuca.ro/web/pdf/ro/Stiri_Legislative_COVID_19_Activarea_derogarii_de_la_aplicarea_prevederilor_CEDO___Tuca_Zbarcea___Asociatii_24_martie_2020.pdf.

¹² BICSKEI, H. (2020): Human Rights amid Coronavirus Pandemic: a Case Study of Romania, p. 17.

¹³ ROTARU, S. (2020): Orban și derogarea de la Convenția Europeană a Drepturilor Omului: "Nu sunt perfect documentat", p. 2.

¹⁴ BOGDAN, D. – TEODORESCU, A. M. M. (2020): Starea de urgență, România și CEDO, p. 4.

9. MOLLOY, S. (2020): Covid-19 and Derogations Before the European Court of Human Rights. In: Verfassungsblog. On Matters Constitutional, 10 April 2020. [Cited 15.11.2021] Available online: <https://verfassungsblog.de/covid-19-and-derogations-before-the-european-court-of-human-rights/>.
10. MOROIANU ZLĂTESCU, I. (2008): *Instituții europene și drepturile omului*, Editura I.R.D.O., București, 2008. ISBN 978-973-9316-74-3.
11. POPESCU, C.-L. (2020): Drepturile omului vizate de măsurile derogatorii stabilite prin decretele de instituire / prelungire a stării de urgență. In : *AUBD-Forum Juridic*, nr. 1/2020, pp. 1-10.
12. POPESCU, C.-L. (2020): Notificarea internațională a măsurilor derogatorii privind drepturile omului. In : *AUBD-Forum Juridic*, nr. 2/2020, pp. 1-12.
13. RADU, R. H. (2020): Derogarea de la dispozițiile Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale în caz de stare de urgență. In : *Revista Universul Juridic*, 4 aprilie 2020, pp. 4-15.
14. ROTARU, S. (2020): Orban și derogarea de la Convenția Europeană a Drepturilor Omului: "Nu sunt perfect documentat", Euractiv, 24 Mar 2020. [Cited 15.11.2021] Available online: <https://www.euractiv.ro/coronavirus-covid19/ludovic-orban-si-derogarea-drepturilor-omului-nu-sunt-perfect-documentat-18124>.

Contact:

Mihai Doltu

Faculty of Law

University of European Studies of Moldova

Ghenadie Iablocikin street no. 2/1

MD-2069 Chisinau

Moldova

e-mail: mihai_doltu@yahoo.com

SPOLOČNÁ PROSPERITA AKO NOVÁ PARADIGMA HOSPODÁRSKEJ POLITIKY ČÍNY¹

COMMON PROSPERITY AS A NEW PARADIGM OF CHINESE ECONOMIC POLICY

Tomáš Dudáš

Fakulta ekonómie a podnikania, Paneurópska vysoká škola, Tematínska 10, 851 05 Bratislava 5,
Slovenská republika, e-mail: tomas.dudas@paneurouni.com

Abstrakt: Základným cieľom príspevku je predstaviť koncept spoločnej prosperity ako nového rozvojového konceptu v Číne, pričom sa bude primárne vychádzať z prejavov a textov čínskeho prezidenta Si Ťin-pchinga. Sekundárne sa text snaží o zmapovanie najdôležitejších opatrení (nielen) hospodárskej politiky v Číne v poslednom roku a ich umiestnenie do kontextu spoločnej prosperity. Štruktúra príspevku je podriadená týmto cieľom. Prvá časť príspevku sa pokúsi stručne popísať vývoj nerovnosti v Číne v 21. storočí a následne druhá časť popisuje základné myšlienky konceptu spoločnej prosperity. Tretia časť článku následne popisuje najdôležitejšie politické rozhodnutia v Číne v posledných 12 mesiacoch práve v kontexte tohto konceptu.

Kľúčové slová: Čína, spoločná prosperita, Si Ťin-pching, rozvojová stratégia

JEL: I30, O20

Abstract: The primary aim of the paper is to present the concept of common prosperity as a new development concept in China, based primarily on the speeches and texts of Chinese President Xi Jinping. Secondly, the paper also seeks to map the most important measures of economic policy in China in the last year and place them in the context of common prosperity. The structure of the paper is based upon these objectives. The first part of the paper will try to briefly describe the development of inequality in China in the 21st century, and then the second part describes the basic ideas of the concept of common prosperity. The third part of the article then describes the most important policy decisions in China in the last 12 months in the context of this concept.

Keywords: China, common prosperity, Xi Jinping, development strategy

JEL: I30, O20

Úvod

Príbeh hospodárskeho rozvoja Číny patrí medzi najpozoruhodnejšie príbehy posledných desaťročí vo svetovom hospodárstve. Čína sa na začiatku 21. storočia stala najväčším exportérom vo svetovom hospodárstve a podľa výskumníkov MMF je v súčasnosti aj najväčšou ekonomikou v ňom. Prostredníctvom 40 rokov dynamického hospodárskeho rastu sa v Číne podarilo z chudoby dostať takmer 800 miliónov obyvateľov.²

Napriek tomu však vedenie krajiny nie je úplne spokojné so stavom príjmovej a majetkovej nerovnosti v Číne. V roku 2021 bolo na zozname Forbes Billionaires rekordný počet čínskych miliardárov a Giniho koeficient vyjadrujúci príjmovú nerovnosť v krajine dosahoval podľa dát Svetovej banky v roku 2016 38.5 bodov³, čo znamenalo úroveň nerovnosti

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0711/21 „Čína ako investor v Európe - trendy, politická odpoveď a výzvy do budúcnosti“. Riešiteľským pracoviskom projektu v rokoch 2021 až 2023 je Fakulta ekonómie a podnikania Paneurópskej vysokej školy.

² LI, Z. (2021): How Successful Was China's Poverty Alleviation Drive?.

³ WORLD BANK (2021): World Bank Development Indicators.

takmer na úrovni USA, ktoré sú považované za klasického predstaviteľa liberálneho kapitalizmu. Nerovnosť v Číne bolo možné pozorovať v mnohých oblastiach spoločnosti, pritom viditeľný bol napríklad oblasť prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu a zdravotníctvu.

Prezident Si Ťin-pching, ktorého ambíciou je, aby sa zapísal do zoznamu najdôležitejších lídrov Čínskej ľudovej republiky, preto v auguste 2021 vo svojom prejave oprášil koncept spoločnej prosperity⁴, ktorej cieľom je postupne znižovať spoločenské rozdiely a dosiahnuť rovný prístup k verejným službám. Zdá sa pritom, že koncept spoločnej prosperity nie je iba jedným propagandistických fráz čínskej komunistickej strany, ale ide o ozajstnú paradigmatickú zmenu čínskej hospodárskej politiky.

Základným cieľom tohto príspevku je predstaviť koncept spoločnej prosperity, pričom sa bude primárne vychádzať z prejavov a textov čínskeho prezidenta Si Ťin-pchinga. Sekundárne sa text snaží o zmapovanie najdôležitejších opatrení (nielen) hospodárskej politiky v Číne v poslednom roku a ich umiestnenie do kontextu spoločnej prosperity. Štruktúra príspevku je pritom podriadená týmto cieľom. Prvá časť príspevku sa pokúsi stručne popísať vývoj nerovnosti v Číne v 21. storočí a následne druhá časť popisuje základné myšlienky konceptu spoločnej prosperity. Tretia časť článku následne popisuje najdôležitejšie politické rozhodnutia v Číne v posledných 12 mesiacoch práve v kontexte tohto konceptu.

1 Vývoj majetkovej a príjmovej nerovnosti v Číne v 21. storočí

Keď v roku 1976 zomrel Mao Ce-tung, Čína bola chudobnou rozvojovou krajinou. Veľkosť vyprodukovaného čínskeho HDP bola zhruba na úrovni Talianska, počet obyvateľov bol však mnohonásobne väčší. Hospodárske reformy, ktoré začali koncom 70. rokov 20. storočia, prispeli k rýchlemu hospodárskemu rastu krajiny, ale začali zvyšovať aj majetkové a príjmové nerovnosti v krajine. Komunistická strana Číny (KS Číny) však bola v mene hospodárskeho pokroku ochotná tolerovať vznik vrstvy bohatých, Duchovný otec reforiem Teng Siao-pching pritom už na začiatku 90. rokov vyhlásil, že je akceptovateľné, ak niektorí v spoločnosti zbohatnú skôr.⁵ Zdôraznil však, že je nutné, aby bohatli všetci a nikto nestal chudobnejším.⁶

Hospodársky rozvoj Číny následne priniesol v krajine nesporný sociálny rozvoj, ktorého výsledkom bolo výrazné zníženie počtu ľudí žijúcich v chudobe. Boj proti chudobe bol v Číne natoľko úspešný, že čínsky prezident Si Ťin-pching na začiatku roka 2021 vyhlásil, že chudoba bola v krajine oficiálne odstránená. Od roku 2012, keď Si Ťin-pching nastúpil do prezidentského úradu, sa znížil počet chudobných na čínskom vidieku o viac než 100 miliónov, čím krajina výrazne prispela k boji proti chudobe na globálnej úrovni.⁷ Stále však platí, že aj podľa oficiálnych údajov čínskej vlády má 600 miliónov obyvateľov krajiny mesačný príjem nižší ako 100 jüanov (cca. 145 USD).⁸

Napriek tomu však mnohé dáta ukazujú, že hospodársky rozvoj krajiny priniesol v Číne aj rýchly rast majetkovej a príjmovej nerovnosti. Svedčí o tom napríklad rýchly rast počtu čínskych miliardárov, keď v zozname miliardárov spoločnosti Forbes sa v roku 2021 nachádzalo až 626 miliardárov z Číny, ktorých celkový majetok dosiahol výšku 2,5 biliónov USD. V medzinárodnom porovnaní to znamená, že v roku 2021 bolo na danom zozname viacej miliardárov iba z USA. Počet čínskych miliardárov pritom medziročne narástol o 238 a ich celkový majetok stúpol o 1,3 biliónov USD. V roku 2021 bol najbohatším Číňanom Čung Šan-šan, ktorého majetok dosiahol 68 miliárd USD.⁹

⁴ Gongtong fuyu (共同富裕).

⁵ NAUGHTON, B. (1993): Deng Xiaoping: The Economist.

⁶ WHITELEY, P. (2007): The era of prosperity is upon us.

⁷ LI, Z. (2021): How Successful Was China's Poverty Alleviation Drive?

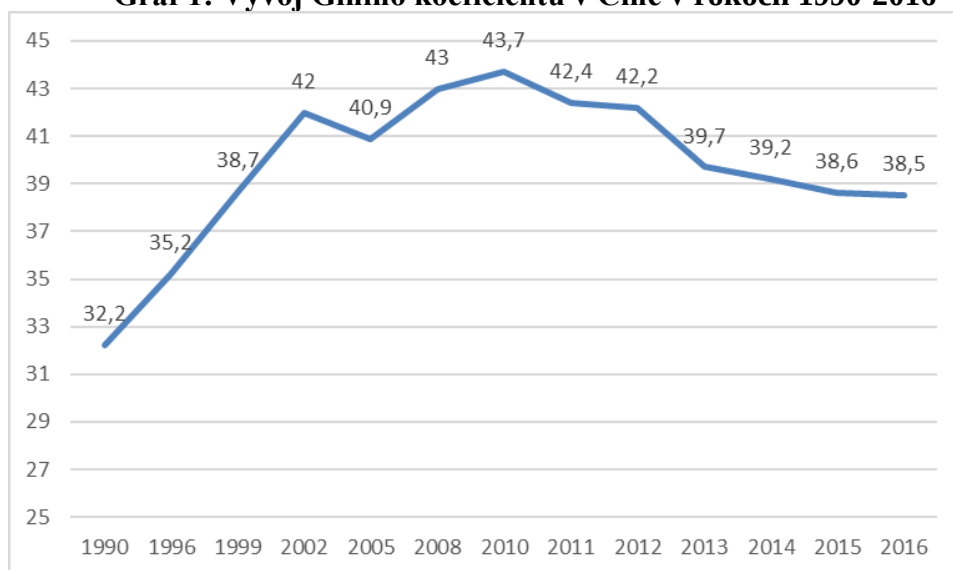
⁸ YANG, D. (2020): 600 million Chinese earn 1,000 RMB a month – so are the Chinese rich or poor?

⁹ TOGNINI, G. (2021): The Countries With The Most Billionaires 2021.

Mieru nerovnosti v Číne dobre ilustruje vývoj Giniho koeficientu, ktorý je všeobecne akceptovaným ukazovateľom miery príjmovej nerovnosti. Sonali Jain-Chandra, analytička MMF, v roku 2018 publikovala údaje o vývoji Giniho koeficientu v Číne medzi rokmi 1990 a 2015. Podľa výpočtov analytikov MMF počas týchto 25 rokov sa hodnota Giniho koeficientu v Číne zvýšila o 15 bodov, a dosiahla hodnotu 50. To znamená, že v danom období sa Čína posunula z fázy miernej nerovnosti medzi príjmovými najnerovnejšími štátmi sveta.¹⁰ Podľa analytikov MMF boli hlavnými faktormi nerovnosti nerovný prístup k vzdelávaniu a rastúce hospodárske rozdiely medzi mestami a vidiekom v spojení s hrukou systémom registrácie obyvateľov.¹¹

Podobné dáta prezentovali v roku 2019 aj Piketty, Yang a Zucman. Autori skombinovali nové údaje z daňových štatistík vysoko-príjmových jednotlivcov s dátami z národných účtov, aby získali komplexnejší obraz o príjmovej nerovnosti v Číne v rokoch 1978 až 2015. Podľa týchto dát sa príjmová nerovnosť v Číne v tomto období výrazne prehĺbila, keď podiel príjmov 10 percent najlepšie zarábajúcich obyvateľov na celkových príjmoch nárastov z 27 percent na 41 percent. Naopak, podiel príjmov horšie zarábajúcej polovice obyvateľov na celkových príjmoch poklesol z 27 percent na 15 percent. Kým v roku 1978 tvorili príjmy týchto dvoch skupín rovnaký podiel na celkových príjmoch, v roku 2015 bol podiel príjmov horšie zarábajúcej polovice populácie na celkových príjmoch 2,7-krát nižší. V medzinárodnom kontexte to znamenalo, že Čína sa posunula z úrovne príjmovej nerovnosti európskeho priemeru na úroveň porovnateľnú s USA.¹²

Graf 1: Vývoj Giniho koeficientu v Číne v rokoch 1990-2016

Prameň: World Bank Development Indicators.

Závažnosť problému majetkovej a príjmovej nerovnosti začala byť na začiatku 21. storočia čoraz zjavnejšia aj pre vedenie Komunistickej strany Číny (KS Číny). Čínska vláda na nepriaznivé trendy reagovala viacerými opatreniami, z ktorých možno vyzdvihnúť rast minimálnej mzdy, zrušenie poľnohospodárskych daní, zlepšenie verejných služieb a sociálnej záchrannéj siete na vidieku.¹³ Tieto opatrenia boli účinné, Giniho koeficient v Číne dosiahol podľa dát Svetovej banky svoj vrchol na úrovni 2008 a v nasledujúcich rokoch došlo

¹⁰ JAIN-CHANDRA, S. (2018): Chart of the Week: Inequality in China.

¹¹ JAIN-CHANDRA, S. et al. (2018): Inequality in China – Trends, Drivers and Policy Remedies.

¹² PIKETTY, T. – YANG, L. – ZUCMAN, G. (2019): Capital Accumulation, Private Property, and Rising Inequality in China, 1978–2015.

¹³ MERLER, S. (2018): Inequality in China.

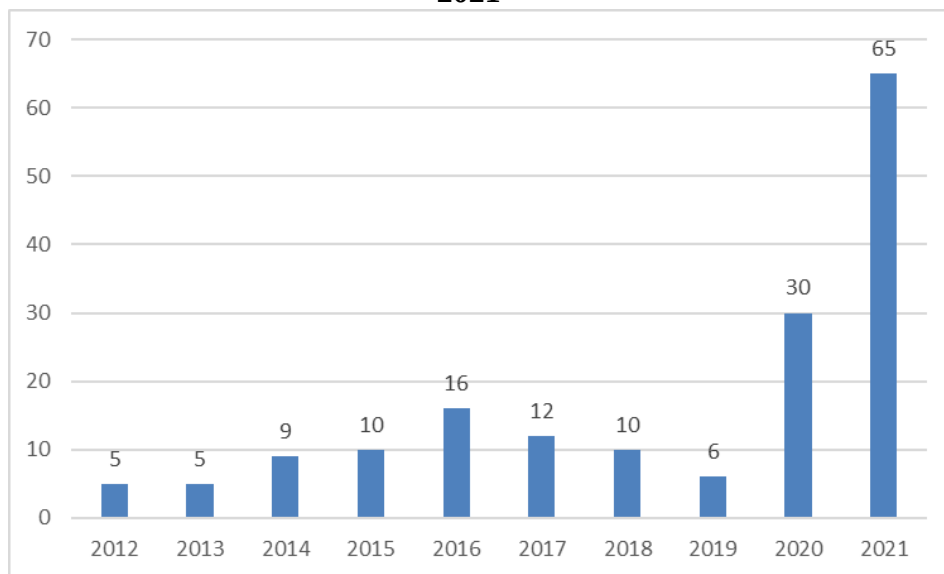
k postupnému poklesu hodnoty indexu (Graf 1). Experti MMF aj OECD sa však zhodujú v tom, že doterajšie opatrenia nie sú postačujúce a najnovšie dáta o disponibilných príjmoch čínskych domácností naznačujú, že zaostávanie časti chudobného vidieckeho obyvateľstva je stále jasne viditeľné.¹⁴

2 Vznik konceptu spoločnej prosperity a jej základné myšlienky

Aj keď koncept spoločnej prosperity je v súčasnosti silne spätý s prezidentom Si Ťin-pchingom, samotný pojem pochádza ešte z čias vzniku Čínskej ľudovej republiky. Prvé zdokumentované použitie tohto pojmu pochádza z roku 1953, kedy stranícky denník Ľudový denník (People's Daily) zverejnil oficiálny zoznam 65 sloganov k štvrtému výročiu založenia ČĽR. Slogan číslo 38 hovoril o potrebe snahy o spoločnú prosperitu. Fráza evidentne oslovila tvorcov straníckej propagandy, keďže ju v nasledujúcom období začali využívať intenzívnejšie.¹⁵ V čase začiatku hospodárskych reforiem dostala spoločná prosperita novú náplň, keď ju Teng Siao-pching spojil s konceptom akceptovania rýchlejšieho bohatnutia niektorých členov spoločnosti. Rýchly rast majetku niektorých obyvateľov mal ultimátne viesť k širšiemu hospodárskemu rozvoju, a tým k dosiahnutiu spoločnej prosperity.

Počas rýchleho rozvoja čínskej ekonomiky na konci 20. a na začiatku 21. storočia nepatrila spoločná prosperita medzi často využívané frázy straníckej propagandy, ožila až začiatkom druhého funkčného obdobia prezidenta Si Ťin-pchinga v roku 2017. Spoločná prosperita bola jednou z centrálnych tém jeho prejavu na kongrese KS Číny v roku 2017, ale v nasledujúcich rokoch sa téma dostala opäť do úzadia. V roku 2020 sa však frekvencia výskytu pojmu spoločná prosperita začala v prejavoch Si Ťin-pchinga narastať, a v prvých ôsmich mesiacoch roku 2021 sa v nich vyskytovala už 65 krát (Graf 2).¹⁶

Graf 1: Výskyt pojmu spoločná prosperita v prejavoch Si Ťin-pchinga v rokoch 2012-2021

Poznámka: V prípade roku 2021 ide o výskyt do konca augusta

Prameň: Paskin, J. (2021): What 'Common Prosperity' Means and Why Xi Wants It.

Po prvýkrát predstavil prezident Si Ťin-pching svoj pohľad na koncept spoločnej prosperity vo svojom prejave na 10. zasadnutí Centrálnej komisie pre finančné a hospodárske záležitosti, ktorý je najvyšším orgánom pre hospodárske otázky v Číne. Si Ťin-pching

¹⁴ WESTMORE, B. (2017): An immediate Chinese challenge: further addressing vast income inequality.

¹⁵ BANDURSKI, D. (2021): A History of Common Prosperity.

¹⁶ PASKIN, J. (2021): What 'Common Prosperity' Means and Why Xi Wants It.

konštatoval, že sa podarilo dosiahnuť „mierne prosperujúcu spoločnosť“ (moderately prosperous society), ale ďalšou významnou výzvou pre KS Číny je zníženie nerovnosti v spoločnosti. Existujúca nerovnosť je nielen prekážkou ďalšieho rozvoja krajiny, ale podkopáva aj legitimitu komunistickej strany. Prezident tiež zdôraznil, že spoločná prosperita je základnou požiadavkou socializmu a dôležitou súčasťou čínskej modernizácie.

Cieľom konceptu v podaní Si Ťin-pchinga je rozvojová ideológia zameraná na ľudí, ktorá bude podporovať spoločnú prosperitu a rozvoj vysokej kvality. Výstup zo stretnutia zdôrazňuje, že spoločná prosperita znamená blahobyt všetkých ľudí v ich materiálnom aj duchovnom živote. Spoločný blahobyt neznamená prosperitu niekoľkých, ale nie je to ani úplné rovnostárstvo. Dosiahnutie spoločnej prosperity bude pritom postupným procesom, ktorý môže trvať aj niekoľko desaťročí.¹⁷

To, že spoločná prosperita je kľúčovým konceptom Si Ťin-pchinga potvrdzuje aj fakt, že 15. októbra v hlavnom straníckom časopise Qiushi vyšiel článok čínskeho prezidenta s názvom – Pevne podporovať spoločnú prosperitu. Tento text pritom rozvíja témy z augustového prejavu a je doteraz najkoherentnejším príspevkom na tému spoločnej prosperity.¹⁸ Na začiatku textu čínsky prezident konštatuje, že v súčasnosti strana postupuje k cieľu druhej storočnice – vybudovať z Číny veľkú modernú socialistickú krajinu. Následne opätovne prizvukuje, že podpora spoločnej prosperity sleduje dvojitý cieľ – sledovať šťastie ľudí a konsolidovať legitimitu vládnutia KS Číny v dlhodobom horizonte.

V kľúčovej časti textu definuje Si Ťin-pching štyri základné princípy, ktoré treba pochopiť pri presadzovaní konceptu spoločnej prosperity. *Po prvé*, treba podporovať pracovitost' a inovácie ako prostriedky prosperity. Popritom sa však nesmie zabudnúť na inkluzívnosť a posilnenie sociálnej mobility. Treba vytvárať prostredie, v ktorom sa na spoločenskom rozvoji môžu zúčastniť všetci a treba sa vyhýbať novodobým fenoménom akým je „ležať rovno“.¹⁹ *Po druhé*, treba dodržiavať základný ekonomický systém. Tým sa samozrejme myslí socializmus, v ktorom je základom hospodárstva verejné vlastníctvo podporené aj inými (súkromnými) formami vlastníctva. Stále musí existovať možnosť zbohatnúť, ale tí čo už zbohatli, majú pomôcť tým, ktorí ešte nezbohatli. Bohatnutie sa však musí diať striktné v medziach zákona a proti tým, ktorí zbohatli nelegálnymi spôsobmi, treba rázne zasiahnuť.

Po tretie, treba robiť to najlepšie a konať v rámci kompetencií. Je potrebné vytvoriť vedecký systém verejnej politiky a zabezpečiť takú formu redistribúcie, z ktorého majú úžitok všetci. Vláda musí plánovať a pohybovať sa medzi potrebami a možnosťami. Zároveň sa však štát nemôže postarať o všetko a musí sa vyhýbať pasci výchovy lenivých ľudí, ktorí sa spoliehajú len na sociálny systém. *Po štvrté*, treba dodržiavať postupný a usporiadaný proces. V preklade to znamená, že spoločná prosperita je dlhodobý cieľ a jeho dosiahnutie bude namáhavým a komplexným procesom. Niektoré rozvinuté krajiny nevyriešili problém spoločnej prosperity ani po stáročiach industrializácie. Preto musí byť Čína trpezlivá postupovať systematicky krok za krokom.

Čo sa týka časového horizontu dosiahnutia spoločnej prosperity, Si Ťin-pching očakáva prvé výsledky vo forme zníženia nerovností v krajine na konci už práve prebiehajúceho 14. päťročného plánu v roku 2025. Do roku 2035 očakáva už výrazný progres smerom k spoločnej prosperite, čo sa má prejavovať aj v zabezpečení rovnakého prístupu k základným verejným službám. Spoločná prosperita pre všetkých sa dosiahne na úrovni polovice 21. storočia, keď sa príjmové a majetkové nerovnosti znížia na akceptovateľnú úroveň.

¹⁷ NEICAN (2021): Towards "common prosperity".

¹⁸ JINPING, X. (2021): To Firmly Drive Common Prosperity.

¹⁹ Ide o nový fenomén v čínskej spoločnosti (lying flat), keď mladí ľudia rezignujú na snahu o ambicióznú kariéru a pracujú iba toľko, aby vedeli zabezpečiť svoje základné potreby.

3 Vplyv konceptu spoločnej prosperity na čínsku hospodársku politiku

Aj keď spoločná prosperita ako ucelený koncept vznikala postupne až v roku 2021, v čínskej hospodárskej politike bolo možné už v roku 2020 pozorovať zmeny, ktoré zapadali do tohto konceptu. Pozorovatelia čínskej hospodárskej politiky po prvý krát spoznali na jeseň 2020, kedy čínska vláda nečakane zablokovala vstup fintechu²⁰ Ant Group na burzu. Táto spoločnosť má kľúčovú pozíciu vo vykonávaní digitálnych platieb v Číne a patrí do skupiny Alibaba, ktorú kontroluje čínsky technologický priekopník a miliardár Jack Ma. Malo ísť o najväčšie prvé zavedenie akcií na burzu (IPO) v dejinách, ale niekoľko dní pred začiatkom obchodovania s akciami Ant group na burzách v Hongkongu a v Šanghaji bola celá operácia dočasne zastavená.²¹ Zdroje z Číny hovorili o tom, že išlo o reakciu KS Číny na nemiestne vyjadrenia Jacka Ma na adresu čínskeho finančného systému, ale primárnym faktorom boli skôr obavy čínskeho vedenia z rastúceho vplyvu technologických a fintech spoločností. Svedčí o tom aj fakt, že IPU firmy ANT Group sa dodnes neuskutočnil a opatrné odhady hovoria najskôr o roku 2023. Ani to však nie je isté, keďže čínski regulátori sa snažia o rozdelenie finančného giganta na menšie firmy, v ktorých si bude musieť Ant group vybrať štátom vlastnených partnerov. Výsledkom bude väčšia štátna kontrola a zníženie vplyvu firmy vo finančnom sektore.²²

Rýchlo sa ukázalo, že nešlo o ojedinelú udalosť a v ďalších mesiacoch čínska vláda výrazne sprísnila regulačný rámec domácich technologických gigantov. V apríli 2020 dostala skupina Alibaba rekordnú pokutu vo výške 2,8 mld. USD za zneužitie dominantného trhového postavenia. O niekoľko dní regulačné úrady zvolali stretnutie s 34 najdôležitejšími čínskymi technologickými spoločnosťami o problematike monopolistických praktík. V nasledujúcich mesiacoch dostala pokutu od regulátorov takmer každá z týchto spoločností.²³

Do konceptu budovania spoločnej prosperity zapadá aj tlak čínskej vlády na zlepšenie postavenia pracovníkov v zdieľanej ekonomike. Po viacerých odhaleniach zneužívania týchto pracovníkov sa Si Ťin-pching osobne zaviazal, že čínska vláda bude chrániť legitímne záujmy vodičov nákladných vozidiel, kuriérov a doručovateľov jedla.²⁴ Následne došlo k sprísneniu pravidiel pre firmy pôsobiace v sektore zdieľanej ekonomiky s dôrazom na to, aby odmeňovanie pracovníkov v tomto sektore dosiahol platné minimálne mzdy.²⁵

Nerovný prístup k vzdelávaniu patrí medzi hlavné problémy Číny, čoho prejavom bolo rýchlo rastúce odvetie súkromného doučovania, ktorého ročné príjmy dosahovali 100 mld. USD. Čínskej vláde sa zdalo, že náklady na súkromné doučovanie sa pre mnohé rodiny stali neznesiteľné, pričom dochádzalo aj k čoraz väčšiemu preťaženiu detí. Z týchto dôvodov sa vláda v júli 2021 rozhodla, že zavedie prísnu reguláciu tohto sektora, ktorej hlavným bodom je, že subjekty ponúkajúce doučovanie musia do konca roka prejsť do formy neziskovej organizácie. Zároveň majú zákaz zbierania kapitálov od investorov a taktiež zákaz doučovania cez prázdniny a víkendy.²⁶ Tieto zmeny mali výrazne pozitívnu odozvu medzi rodičmi, cenou však bola likvidácia veľkej časti prosperujúceho odvetvia.

Po spomínanom augustovom prejave čínskeho prezidenta o spoločnej prosperite sa pozornosť obrátila aj na zdaňovanie bohatých. Už niekoľko dní po tomto prejave oznámili daňové úrady hĺbkový prieskum možných neplatičov dane z príjmov. Obeťou tejto kampane sa

²⁰ Ide o firmy, ktoré využívajú nové technológie na tvorbu nových obchodných modelov, aplikácií, procesov alebo produktov, pričom v súčasnosti majú významný vplyv na finančné trhy.

²¹ MCGREGOR, G. (2020): China's markets welcome homegrown tech – but Ant's suspended IPO is a reminder of the risks.

²² BLOOMBERG (2021): Jack Ma's Terrible Year Ends With Ant Group IPO Stuck in Limbo.

²³ SUPCHINA (2021): China's Red New Deal: Tracking all the different crackdowns on companies going on right now.

²⁴ XINHUA (2021): Xi Focus: Xi stresses advancing high-quality development in border ethnic regions.

²⁵ BLOOMBERG (2021): Meituan Sheds \$60 Billion After China Crackdown Fears Deepen.

²⁶ CHE, CH. (2021): China's after-school tutoring crackdown goes nuclear.

stalo aj niekoľko čínskych celebrit, ktoré sa dostali na čiernu listinu a ktorých kariéra sa de facto skončila.²⁷

Zmeny v čínskej spoločnosti, ktoré v posledných mesiacoch zavádza čínska vláda, miestami presahujú rámec hospodárskej politiky. Čínsky najvyšší súd v spolupráci s ministerstvom ľudských zdrojov publikovali v auguste 2021 esej, v ktorej odsudzujú pracovnú kultúru známou pod skratkou „996“²⁸, ktorá je rozšírená najmä v technologických firmách. Autori eseje naznačujú, že táto pracovná kultúra založená na masívnych nadčasoch môže byť až protiprávna.²⁹ Takmer paralelne došlo aj k výraznému obmedzeniu možnosti hrania online hier pre čínske deti, keď osoby mladšie ako 18 rokov môžu stráviť pri týchto hrách iba tri hodiny týždenne. Tento krok opäť dokazuje, že čínske vedenie je pri svojich zámeroch ochotné poškodiť celé odvetvia ekonomiky, keďže drakonické obmedzenie hrania online hier spôsobilo firmám v odvetví miliardové straty.³⁰

Vážnou skúškou konceptu spoločnej prosperity bude pokus o plošné zavedenie dane z nehnuteľností v krajine. V Číne v súčasnosti neexistuje daň z nehnuteľností pre súkromné osoby, ale od roku 2011 prebiehajú regionálne pilotné programy v mestách Šanghaj a Čonging. V októbri 2021 čínska vláda rozhodla o výraznom rozšírení týchto pilotných programov s konečným cieľom zvýšiť zdanenie bohatých, ktorí disponujú viacerými nehnuteľnosťami.³¹ Ide však o veľmi senzitívnu otázku, keďže veľká časť majetku bežných Číňanov je práve v ich nehnuteľnostiach. Čínske vedenie bude musieť navrhnúť túto daň takým spôsobom, aby nevyvolala nevôľu väčšiny obyvateľov pri zachovaní relevantného výnosu z tejto dane.

Záver

Čínsky prezident Si Ťin-pching je veľmi ambicióznym politikom, ktorý sa chce zaradiť do panteónu čínskych lídrov hneď vedľa Mao Ce-tunga a Teng Siao-pchinga. Do tejto snahy zapadá aj jeho snaha prepísať nepísané pravidlá KS Číny a zostať pri moci aj po skončení druhého funkčného obdobia. Zdá sa, že táto snaha bude úspešná a Si Ťin-pching sa veľkou pravdepodobnosťou udrží pri moci aj po 20. zjazde KS Číny, ktorý sa uskutoční v roku 2022.

Koncept spoločnej prosperity preto treba vnímať v tomto kontexte. Si Ťin-pching chce zanechať dôležité dedičstvo, čím by malo byť vytvorenie majetkovo a príjmovovo rovnejšej spoločnosti. V konečnom dôsledku ide o ušľachtilý cieľ, keďže majetkové a príjmové rozdiely sú v Číne naozaj vysoké. Či sa spoločnú prosperitu podarí dosiahnuť, je ešte samozrejme príliš skoro povedať, ale aj z prejavov a straníckych textov vyplýva, že koncept má plnú podporu Si Ťin-pchinga. V poslednom roku sú jasne viditeľné aj zmeny v čínskej hospodárskej politike, ktoré viac či menej zapadajú do budovania spoločnej prosperity. Ak sa Si Ťin-pching naozaj udrží na čele KS Číny, možno predpokladať, že spoločná prosperita zostane jeho kľúčovým projektom aj v nasledujúcom funkčnom období.

Použitá literatúra:

1. BANDURSKI, D. (2021): A History of Common Prosperity. [online]. In: *China Media Project*, 27. 8. 2021. [Citované 27. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://chinamediaproject.org/2021/08/27/a-history-of-common-prosperity/>.
2. BLOOMBERG (2021): How China Is Rolling Out a Property Tax on Homes, and Why. [online]. In: *Bloomberg.com*, 27. 10. 2021. [Citované 2. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-27/how-china-is-putting-a-property-tax-on-homes-and-why-quicktake?sref=s7fwCCTR>.

²⁷ GOLDKORN, J. (2021): China investigates and will punish rich tax avoiders, starting with celebrities.

²⁸ Ide o pracovnú dobu od 9:00 do 21:00 šesť dní v týždni.

²⁹ HUANG, Z. (2021): China Spells Out How Excessive '996' Work Culture is Illegal.

³⁰ GOLDKORN, J. (2021): Beijing restricts kids to three hours of gaming per week.

³¹ BLOOMBERG (2021): How China Is Rolling Out a Property Tax on Homes, and Why.

3. BLOOMBERG (2021): Jack Ma's Terrible Year Ends With Ant Group IPO Stuck in Limbo. [online]. In: *Bloomberg.com*, 19. 10. 2021. [Citované 2. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-19/ant-s-record-ipo-remains-in-limbo-a-year-after-china-crackdown?sref=s7fwCCTR>.
4. BLOOMBERG (2021): Meituan Sheds \$60 Billion After China Crackdown Fears Deepen. [online]. In: *Bloomberg.com*, 26. 7. 2021. [Citované 3. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-26/meituan-dives-15-after-china-issues-food-platform-curbs?sref=s7fwCCTR>.
5. GOLDKORN, J. (2021): Beijing restricts kids to three hours of gaming per week. [online]. In: *SupChina*, 26. 7. 2021. [Citované 5. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://supchina.com/2021/08/30/beijing-restricts-kids-to-three-hours-of-gaming-per-week/>.
6. GOLDKORN, J. (2021): China investigates and will punish rich tax avoiders, starting with celebrities. [online]. In: *SupChina*, 27. 8. 2021. [Citované 2. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://supchina.com/2021/08/27/china-investigates-and-will-punish-rich-tax-avoiders-starting-with-celebrities/>.
7. HUANG, Z. (2021): China Spells Out How Excessive '996' Work Culture is Illegal. [online]. In: *Bloomberg.com*, 27. 8. 2021. [Citované 3. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-08-27/china-s-top-court-says-excessive-996-work-culture-is-illegal?sref=s7fwCCTR>.
8. CHE, CH. (2021): China's after-school tutoring crackdown goes nuclear. [online]. In: *SupChina*, 23. 7. 2021. [Citované 4. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://supchina.com/2021/07/23/chinas-after-school-tutoring-crackdown-goes-nuclear/>.
9. JAIN-CHANDRA, S. (2018): Chart of the Week: Inequality in China. [online]. In: *IMF Blog*, 20.9. 2018. [Citované 1. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://blogs.imf.org/2018/09/20/chart-of-the-week-inequality-in-china/>.
10. JAIN-CHANDRA, S. et al. (2018): *Inequality in China – Trends, Drivers and Policy Remedies*. IMF Working Paper WP/18/127, Washington: Medzinárodný menový fond, 2018.
11. JINPING, X. (2021): To Firmly Drive Common Prosperity. [online]. In: *Neican*, 18.10. 2021. [Citované 29. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.neican.org/to-firmly-drive-common-prosperity/>.
12. LI, Z. (2021): How Successful Was China's Poverty Alleviation Drive? [online]. In: *The Diplomat*, 6.9. 2021. [Citované 30. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://thediplomat.com/2021/09/how-successful-was-chinas-poverty-alleviation-drive/>.
13. MCGREGOR, G. (2020): China's markets welcome homegrown tech—but Ant's suspended IPO is a reminder of the risks. ? [online]. In: *Fortune.com*, 7.11. 2021. [Citované 30. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://fortune.com/2020/11/07/ant-ipo-suspended-risk-china-market/>.
14. MERLER, S. (2018): Inequality in China. [online]. In: *Bruegel.org*, 24.9. 2018. [Citované 28. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bruegel.org/2018/09/inequality-in-china/>.
15. NAUGHTON, B. (1993): Deng Xiaoping: The Economist. In: *The China Quarterly*, 1993, č. 135, s. 491-514.
16. NEICAN (2021): Towards "common prosperity". [online]. In: *Neican*, 19.8. 2021. [Citované 30. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.neican.org/towards-common-prosperity/>.

17. PASKIN, J. (2021): What 'Common Prosperity' Means and Why Xi Wants It. [online]. In: *Bloomberg.com*, 3. 9. 2021. [Citované 2. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-03/what-common-prosperity-means-and-why-xi-wants-it-quicktake?sref=s7fwCCTR>.
18. PIKETTY, T. – YANG, L. – ZUCMAN, G. (2019): Capital Accumulation, Private Property, and Rising Inequality in China, 1978–2015. In: *American Economic Review*, 2019, r. 109, č. 7, s. 2469-96.
19. SUPCHINA (2021): China's Red New Deal: Tracking all the different crackdowns on companies going on right now. [online]. In: *SupChina*, 26. 10. 2021. [Citované 4. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://supchina.com/2021/09/09/chinas-red-new-deal-a-guide-to-all-the-different-crackdowns-on-companies-going-on-right-now/>.
20. TOGNINI, G. (2021): The Countries With The Most Billionaires 2021. [online]. In: *Forbes.com*, 6. 4. 2021. [Citované 1. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.forbes.com/sites/giacomotognini/2021/04/06/the-countries-with-the-most-billionaires-2021/?sh=7e8982e379b2>.
21. WESTMORE, B. (2017): An immediate Chinese challenge: further addressing vast income inequality. [online]. In: *OECD Blog*, 21. 3. 2017. [Citované 1. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://oecdscope.blog/2017/03/21/an-immediate-chinese-challenge-further-addressing-vast-income-inequality/>.
22. WHITELEY, P. (2007): The era of prosperity is upon us. [online]. In: *China Daily*, 19. 10. 2007. [Citované 2. 12. 2021.] Dostupné na internete: https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2007-10/19/content_6243676.htm.
23. WORLD BANK (2021): World Bank Development Indicators. [online]. In: *Worldbank.org*, 19. 11. 2021. [Citované 28. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.
24. XINHUA (2021): Xi Focus: Xi stresses advancing high-quality development in border ethnic regions. [online]. In: *Xinhuanet*, 27. 4. 2021. [Citované 3. 12. 2021.] Dostupné na internete: http://www.xinhuanet.com/english/2021-04/27/c_139910639.htm.
25. YANG, D. (2020): 600 million Chinese earn 1,000 RMB a month — so are the Chinese rich or poor? [online]. In: *ThinkChina*, 3. 6. 2020. [Citované 1. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.thinkchina.sg/600-million-chinese-earn-1000-rmb-month-so-are-chinese-rich-or-poor>.

Kontakt:

doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD.

Fakulta ekonómie a podnikania

Paneurópska vysoká škola

Tematínska 10

851 05 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: tomas.dudas@paneurouni.com

RISKS OF RUSSIAN DEVELOPMENT COMPANIES UNDER PANDEMIC AND ECONOMIC UNCERTAINTY

Ivan Viktorovich Dyupin

Faculty of Distance Learning, Plekhanov Russian University of Economics, Stremianny per. 36,
115093, Moscow, Russia, e-mail: dyupinivan@mail.ru

Abstract: This paper examines the modern operating conditions of development companies in the context of the COVID-19 pandemic. The events of 2020 in the form of massive restrictive measures and isolation throughout the country have raised questions for the development industry that were unlikely or impossible until today. The paper presents topical, including new, risks in the industry, as well as an assessment of their impact on the financial condition of companies in the construction sector.

Keywords: developer, builder, pandemic, crisis, bank, equity holder, COVID-19

JEL: L85, R11, R32.

Introduction

The COVID-19 situation has presented modern business with new challenges that have yet to be resolved. The speed with which the crisis developed and the irreversibility of changes in work showed that modern enterprises must be ready as soon as possible to adapt to the changed operating conditions during a pandemic. Even if the enterprise model itself is not conducive to it. This is especially evident in the example of enterprises in the construction sector, where the issue of remote work has become very acute and cannot be fully implemented due to the specifics of the activity.

Therefore, the speed at which companies in the construction sector will be able to recover from the consequences of the pandemic and move to normal life will determine the subsequent growth rates of the Russian economy¹. Risk management can be characterized as a set of methods, techniques and measures that allow, to a certain extent, predict the onset of risk events and take measures to eliminate or reduce the negative consequences of such events².

The process of risk management in a company from the real economy should be permanent, since in a modern economy of an innovative type, the risk factors of transformation and transformation of the market environment are global in nature, they act constantly, changing both the current market conditions and the expectations of managers and owners regarding their future impacts³.

1 Actual risks of development companies in Russia during the crisis

In the course of the risk analysis of housing companies, in conditions when the pandemic is in full swing and every day records are broken both in Russia and around the world in the number of people infected with COVID-19, the following risks were highlighted that can have

¹ ANDREEV, O. – GREBENKINA, S. – LIPATOV, A. – ALEKSANDROVA, A. – STEPANOVA, D. (2019): Modern information technology development trends in the global economy and the economies of developing countries.

² KASYANENKO, T. G. (2020): Analysis and assessment of risks in business: textbook and workshop for universities.

³ VORONTSOVSKY, A. V. (2020): Risk management: textbook and workshop for universities.

direct impact on the financial condition of the development company in the present and in the near future:

- the risk of a potential decrease in demand for real estate (economy class) due to a decrease in household income due to a drop in GDP;
- the risk of cancellation of measures of state incentives for the industry (subsidizing rates, preferential mortgages);
- the risk of a product change (cancellation of a building permit for an apartment), which coincided with the problem of a pandemic;
- the risk of prolonged closure of borders for the labor force;
- the risk of delays in the commissioning of the objects being sold due to quarantine restrictions on work processes
- the risk of an increase in the cost of construction (rising prices for materials and labor);
- the risk of closing sources of project financing for new projects;
- the risk of tightening the conditions of mortgage programs;
- the risk of new, unexpected for the market measures of state regulation of the industry.

In view of the fact that the return on capital investments in the activities of companies in the sector is considered to be highly dependent on the level of riskiness of their actions⁴, it is necessary to dwell in more detail on each of the possible risks and understand how they threaten the financial condition of companies in the construction sector.

1.1 Risk of a decrease in demand for real estate (a decrease in household income due to a drop in GDP)

There may be an oversupply on the market due to the appearance on the market of so-called "investment apartments" (investors will replenish their "sagging" income at the expense of existing assets invested in real estate) and real estate objects sold by banks as part of collateral for unpaid mortgage loans, collateral for overdue mortgage obligations of the population. Thus, the demand will fall and the supply of exhibited objects ready for sale will increase. Consequently, the market with such a development of the situation until the stage of freezing by developers of work on low-liquid construction projects will be oversaturated with supply, which will negatively affect the sales figures and revenue of developers, and, consequently, the financial condition of companies.

The population's debt burden is growing (according to the Bank of Russia, as of March 1, 2021, the total debt burden of individuals exceeded 20.8 trillion rubles, having increased from the beginning of the year by about 800 billion rubles, for the whole of 2020 - by 2.4 trillion rubles (13,6 %) ⁵ as well as average borrowing rates, rewriting historical highs, which cannot be said about the incomes of the population, both current and future. It is not clear how borrowers will successfully service their debts when living standards fall sharply. declare itself bankrupt, but the mortgage apartment will have to be transferred to the bank, which will further increase the total supply in the housing market. Thus, there will be no new influx of mortgage buyers due to high debt burden in the near future. with a minimum down payment) and wanted to purchase housing, have already realized their demand through the program of state support for mortgage lending in 2020 and the first half of 2021. In addition, banks will be more and more rigid about the terms of the mortgage, increasing the amount of the down payment. Moreover, the resource of the future, incl. investment, household demand for housing in conditions of economic uncertainty and a constant weakening of the ruble with sufficiently low credit rates was actively implemented by the market in 2019 – 2020 and at present one cannot expect its surge due to the banal lack of funds among the majority of the population.

⁴ VYATKIN, V. N. – GAMZA, V. A. – MAEVSKY, F. V. (2020): Risk management.

⁵ FORBES.RU

Recession, inflation, stagflation, devaluation, all these unpleasant words begin to push the level of well-being of the population to the bottom. When the number of “concrete” investors who cannot service their mortgages reaches a critical level, the state will have to intervene. And to come up with a new program to save not only developers and the entire construction sector of the economy, but also ordinary people from the inevitable bankruptcy procedure and complete mortgage collapse, which will cover, incl. and the banking system.

1.2 Risk of cancellation of measures of state incentives for the industry (subsidizing rates, preferential mortgages)

A new concessional mortgage program at a rate of 6.5 % was launched in Russia in April 2020 to support developers and increase the affordability of housing for citizens. Already in June 2020, banks recorded an increased demand for concessional loans, and since July 2020, the volume of mortgage issuance in the country has been updating records every month. According to the Bank of Russia estimates, in 2020, credit institutions issued 1.7 million mortgage loans totaling 4.3 trillion rubles, which exceeds the indicators of 2019 by 35 % in quantitative terms and by 51 % in monetary terms⁶. Initially, the program at 6.5 % was in effect until November 1, 2020, and in 2020, 345.6 thousand loans worth more than 1 trillion rubles were provided under the program. However, in October 2020, it was decided to extend it. The government maintained preferential terms for borrowers until July 1, 2021. During this time, banks issued loans for 1.85 trillion rubles⁷.

In turn, it became clear that subsidizing rates negatively affects the cost of housing and its affordability. On the primary real estate market, an increase in apartment prices was noted, prices rose significantly above the inflation rate and an increase in the income of real estate buyers. Thus, the state program raised the equilibrium point of supply and demand due to the preferential rate on mortgages, and the so-called “cheap money”, as there was a rush demand for housing in such a difficult time for the country's economy.

State-subsidized low interest rates on mortgages with limited supply on the market for housing under construction and an increase in investment demand for housing, led to a significant increase in apartment prices in the context of weak dynamics of household income. It can be stated that the rise in prices for apartments in new buildings has completely exhausted the macroeconomic effect of state support - subsidies from the budget of the Russian Federation of interest rates on preferential mortgages.

On the one hand, limiting this program to stimulate the construction industry through preferential mortgages will lead to a reduction in the overall demand for real estate, on the other hand, there will be no “mortgage bubbles” in the housing market and the price of real estate will be balanced on a market basis due to adequate supply and demand. Consequently, the development market needs to prepare for a decrease in sales in 2022 after the cancellation of this state incentive program and to form its own internal marketing programs to attract customers. Since the market will again turn into a “buyer's” market, for which developers will compete quite toughly, using both price methods and at the same time increasing the overall attractiveness of the projects being implemented (increasing the cost of improvement, improving the level and quality of finishing of apartments, etc.) Development companies need to analyze the portfolio of future construction projects for a margin of profitability level under various scenarios of the development of the situation in terms of sales and possible additional costs for the project in order to attract buyers and create favorable factors that distinguish the developer's projects from its competitors in the market.

⁶ BANK OF RUSSIA.

⁷ Expert RA.

1.3 Risk of revocation of building permits for an apartment

One of the latest measures of the Ministry of Construction of the Russian Federation to regulate the construction sector is the proposal recently announced by the Deputy Minister to abolish the institution of apartments or to clarify the legal status of this type of real estate. The Ministry of Construction intends to prohibit the construction of apartments in Russia, but to legislatively approve the residential status of already erected facilities. With the ban on the construction of apartments as quasi-housing, they could well remain permitted in the format of apart-hotels for temporary residence, as well as in the framework of projects for the reconstruction of architectural monuments, where classical housing is impossible.

Now the apartments belong to non-residential premises, but in fact they are used as housing.

Given the specificity of the apartments, they allow you to bypass the more stringent construction and social norms for the construction of housing through communications and infrastructure. Thus, this allows developers to build real estate at a lower cost without the status of residential premises, but in fact they are. Subsequently, the apartments can be transferred from the category of non-residential premises to a residential apartment, thereby eliminating the last "inconvenience" for the owner of such a property. After the introduction of a ban on the construction of apartments, a large number of developers and builders will have problems with the land plots they have already acquired for the construction of this type of real estate. As a rule, these are plots for "infill development" in already functioning microdistricts, residential quarters, but do not meet the infrastructure requirements for such residential objects, and which cannot be transformed for technological and other reasons to standards that meet the requirements for the construction of residential object. Such land plots will turn from assets into liabilities of the company, instead of an object for new investment, they will become a burden and a source of losses for the company, since they will generate only expenses. And selling them at the purchase price will be impossible, as they will already lose their investment attractiveness. All this can seriously affect the financial stability of a development company and require a revision of the financial model of its business.

1.4 Risk of prolonged border closures for labor migration

The main share of the labor force in the construction industry, employed in performing the main construction and installation work, is either migrants from the CIS countries or illegal immigrants altogether. By attracting this category of labor, developers significantly save on wages. However, the factor of the pandemic, and with it the closure of Russia's borders for most of the CIS countries, and the lack of regular flights in the lower price category, has quite a sensitive impact on the influx of new workers to construction sites. It is also difficult to return workers, since most work on a rotational basis with an interval of 6-12 months and have already left home, but cannot return to work due to the restrictions of the pandemic. Therefore, there will be a further shortage of this low-wage labor force, if travel restrictions due to the pandemic are not lifted and the civil aviation market does not recover. This, in turn, entails an increase in the cost of construction work, a significant decrease in the pace of housing construction and even the freezing of a number of construction projects, which may again increase the number of defrauded equity holders.

New mechanisms for protecting equity holders (in particular, escrow accounts) will help, but this will all increase the final time frame for a participant in the shared construction of an apartment purchased from the developer.

1.5 Risk of delays in the commissioning of the objects being sold due to quarantine restrictions on the organization of the work process

The current restrictions due to covid-19 both in the country and in individual constituent entities of the Russian Federation establish various restrictions on the number of personnel involved in construction projects, age qualifications and working conditions. This significantly limits the consistency and planning of work performed at construction sites, limits the involvement of subcontractors, complicates and slows down the dynamics of construction work. All this will subsequently lead to violations in the planned terms of commissioning of the facilities under construction. Obligations for putting the facility into operation are described both in the project declaration of the facility and in the shared construction agreement concluded with each participant in shared construction - the buyer of the future apartment or apartment. If the commissioning date of the facility can be rather painlessly moved forward in the project declaration (if the validity period of the issued building permit allows it), then in terms of the concluded equity participation agreements, this is possible only with the mutual consent of the parties. But the equity holders will not meet the developer halfway and agree to postpone the commissioning of the house free of charge. Accordingly, in view of the violation of the terms of commissioning and transfer of shared construction objects, many equity holders will sue the developer and receive a forfeit, penalties and a fine for failure to meet the contractual deadlines.

Also, in addition to fines and penalties that directly depend on the timing of the delay in the delivery of the property, equity holders can demand compensation in court for moral damage caused as a result of improper performance of obligations by the developer. These costs, in turn, can significantly worsen the economics of the project, calculated under the basic condition of commissioning the facility on time. The project, initially implemented by the developer as profitable and at the stage of its planning promised its investors a good rate of return, may turn into low-income or even become unprofitable.

1.6 Risk of increased construction costs (higher prices for materials and labor)

In the pre-crisis period, market participants actively attracted hired employees for construction work from among migrants from the CIS countries and persons illegally residing in the Russian Federation. That significantly reduced the cost in the general structure of the cost of the article for labor remuneration. However, in the current situation, difficulties arise in the movement of labor between states and, at best, there is an exodus from construction sites of residents who temporarily came to work before the pandemic, since the period of shift work that such a worker was counting on is passing. There is practically no inflow of new labor, moreover, the cost of migration has increased in the current conditions. Accordingly, attracting new workers and motivating those who remain to continue working without leaving home will cost more than it would have cost before the pandemic. There is an increase in the cost of the final product - housing being built. In the context of restrictions imposed by various constituent entities of the Russian Federation on the subject of employee interaction at production facilities, there is a loss of labor force due to illness and quarantine. The technological processes of many industries are being revised towards minimizing the presence of a person in the work process. However, the unpreparedness of technological lines to automate work and the inability of some processes to do without human participation increases the costs of such production due to the additional costs of organizing the work process in a pandemic. As a result, the cost of the final product also increases.

All these factors force manufacturers to either abandon profits and work at a loss or increase the price of the final product, which happens especially in the conditions of industries with low competition. As a result of such an increase in prices for certain goods, the final product – housing being built – will also increase in price. Taking into account the constant instability of the ruble exchange rate, and in fact its smooth devaluation in relation to the dollar

and euro exchange rates, currency risks of stability in real estate prices are increasing. Many construction components are purchased by developers in other countries. For example, porcelain stoneware tiles for "ventilated facades" are traditionally purchased by construction companies in China. Therefore, the risk that the cost of the final product will increase is quite high. At the same time, the development company is faced with the question of minimizing its share of profits while maintaining the current revenue or increasing the value of the real estate being built, but losing part of the revenue due to the inevitable decrease in revenue following the fall in sales of apartments that have risen in price.

1.7 Risk of closing project funding sources for new projects

Banks in the current operating conditions, in accordance with the scheme for opening escrow accounts, control all payments by the developer so that the money is not illegally withdrawn by the developers from the accounts. Banks can, with the help of experts, control the construction readiness of the real estate being built. The developer actually receives a full closed cycle of financing the object within a certain period. If the developer builds rhythmically, then there are no questions from the bank, as well as with the provision of project financing, since the bank thoroughly knows the developer and his current situation. The bank speaks with the borrower in the same language, constantly monitors the implementation of its construction projects, which makes it possible to quickly make informed decisions on granting a loan to a developer, taking into account all the risks. Therefore, the slightest decrease in financial reporting indicators will call into question the further financing of the developer by the bank.

The mechanism of operation of escrow accounts in a pandemic is deteriorating the already slow turnover of the developer's equity capital, which leads to a decrease in the pace of business development of the company⁸. Accordingly, in the new conditions, the developer will need additional external financing to prepare a future project to reduce the duration of downtime.

1.8 Risk of tightening the conditions of mortgage programs

According to Rosstat, in the first quarter of 2021, the real disposable income of Russians decreased by 3.6 % compared to the same period in 2020 and by 26.7 % compared to the fourth quarter of 2020. Against this background, the share of Russians with savings increased from 36 % (February 2020) to 40 % (February 2021).

Against the background of alarming expectations, the majority live in a mode of economy and try to preserve any savings. Russian society has experience of survival in socio-economic crises and many citizens have developed adaptive algorithms for responding to the crisis⁹. Banks in the current conditions of uncertainty and a decline in GDP limit the growth rate of mortgage issuance, there is a tendency to an increase in the number of refusals to issue mortgages. In turn, the developer's own capital invested in the construction of residential square meters is "frozen" until the end of the project and settlements with the bank, which has opened an escrow account for the corresponding construction project. Therefore, the developer's capital turnover rate deteriorates significantly. On the other hand, some analysts believe that the crisis in the Russian mortgage market is still a long way off. To achieve in Russia a level of debt burden comparable to other countries, for example, the United States in 2008, when the country's mortgage bubble burst, Russian banks would have to increase their mortgage portfolio fourfold from the current level - almost 35 trillion rubles. For this, the volume of construction should triple in the next two to three years, which is hardly achievable due to the banks' management of the risk of capital concentration and resource availability of developers.

⁸ ZAGIDULLINA, G. M. – ROMANOVA, A. I. (2019): Construction economics.

⁹ MELNICHUK, A. V. – MELNICHUK, Y. A. – BOCHAROV, A. V. – STEPANOVA, D. I. – KURBANOV, S. A. (2020): Constitutional foundations of the functioning of local self-government.

1.9 Risk of ESG investment for the developer

Global climate change and uncontrolled consumption of energy resources are forcing the business community around the world to think about reducing the harm done to nature. The development market was no exception. More and more developers are committed to the principles of environmental protection, social responsibility and corporate governance (ESG) and invest in real estate that is sustainable.

In Russia, at the legislative level, there are still no requirements for the construction of facilities in accordance with environmental standards. It is enough for a building to have a so-called “energy passport”. This is not enough to meet the global EGS regulations. Abroad, to assess energy efficiency, they create and test a three-dimensional model of a future real estate object - in conditions close to reality, taking into account the work of all internal engineering systems¹⁰.

In our country, such developments have not yet found wide application among developers. Firstly, it is very difficult - it is necessary to introduce a large number of energy and resource saving technologies, such as external automatic shutters, cold storage, air recovery and humidification systems, natural ventilation to maintain a comfortable climate, and much more.

Secondly, it is expensive - the costs of green standards can range from 1 % to 12 % of the construction cost of a project. At the same time, the presence of a certificate has practically no effect on the rental rate per square meter per year, which scares away developers. Yes, eco-development allows in some cases to save up to 20 % of utility bills annually, which is especially important given the constant growth of tariffs of resource-supplying organizations¹¹. But the business does not want to spend millions of rubles now, counting on the return of the money spent in the long term. Abroad, a project's payback period of seven to ten years or more is the norm, while Russian developers are not ready for a project's payback period for more than three to five years.

For the same reason, sustainable construction in Russia is not common in commercial real estate. The cost of apartments in green residential complexes will be significantly higher than in projects of a similar level in the same location, but without an eco-certificate. Neither developers nor buyers are willing to overpay for environmental protection at this stage in the development of Russian society. In this regard, it is not yet necessary to talk about massive investments in green technologies in Russia.

At the same time, given the transition to project financing provided by banks, a developer company should take into account the risk that banks are gradually adding ESG compliance to the list of criteria for analyzing a developer's creditworthiness. And further ignorance or insufficient participation in the implementation of the principles of environmental protection, social responsibility and corporate governance will affect the bank's decision to provide financing for the company's investment project.

1.10 Risk of new, unexpected for the market measures of state regulation of the industry

Over the past 2.5 years, there have been three changes of the chief supervisor of this sector of the economy in the leadership of the industry. Each time, more and more new initiatives appeared to regulate and reform the sphere of construction, architecture and urban planning, undoubtedly aimed at solving key problems of the industry and implementing national projects.

¹⁰ YEGINA, N. A. – ZEMSKOVA, E. S. – GORIN, V. A. – STEPANOVA, D. I. (2019): Applying consumer behavior theory integrated with supply chain strategy in the context of the digital transformation of the economy.

¹¹ OSOKINA, I. V. – AFANASIEV, I. V. – KURBANOV, S. A. – LUSTINA, T. N. – STEPANOVA, D. I. (2019): Tax regulation and attraction of investments in the waste management industry: innovations and technologies.

In the industry, the financing scheme for construction projects and the rules for attracting money from the population are radically changing, all this significantly affects the financial business model of any developer. The construction market is consolidating, its participants are consolidating. And then unprofitable projects and weak developers will leave. Banks will not allow financing of economically "weak" construction projects. In general, the new financing scheme will have a positive effect on all market participants: creditor banks, equity holders, developers. The negative side of the new financing and regulation scheme is the issue of the cost of financial resources for developers provided by banks, the costs of which directly form a new increase in the price of the final product - residential real estate.

Now the Ministry of Construction of Russia is constantly introducing new initiatives to reform the industry, and not all of them are sufficiently developed together with the professional community and find understanding among market participants. Unexpected and hasty steps in the implementation of measures for additional regulation of the urban planning industry in the current situation of the pandemic may negatively affect the performance of the development companies and further aggravate the difficult situation in which the country's economy finds itself.

Conclusion

The coronavirus pandemic has had a huge impact on the Russian economy. In 2021, the housing construction sector will not reach 2020 records due to a decrease in household income (including due to a slowdown in the economy) and the implementation of part of the deferred demand last year against the background of a favorable situation on mortgage rates. In the coming years, real estate companies will experience a recession. Due to the quarantine, many companies in the construction sector were forced to temporarily suspend their work, there was a decrease in aggregate demand, and after that the share of unemployed increased. We are seeing the effects of the coronavirus on the Russian economy now, but they are long-term. Therefore, even if restrictive measures are gradually lifted, the business will still face the issue of making decisions in a crisis situation, taking into account the analysis of all potential risks of its activities.

To this end, construction companies need to review and reformat their ongoing financial risk management process in line with the current epidemic situation. It is necessary to create working groups - financial risk management councils, which would include representatives of all management bodies of the company and employees of key departments. The competence of this council should include issues of the general organization of risk management, decision-making on key risk management, setting limits, and control of the risk management process. Registries of typical and specific risks associated with a pandemic should be maintained. Accordingly, the risks that the company may face must be identified, ranked according to the degree of their likelihood and the impact of possible consequences on the key performance indicators of the company. Risk maps and matrices should be formed, in which the appropriate division of the company is identified, which is responsible for the work, analysis and control with the corresponding risk. It is necessary to use in the work on financial risk management risk passports, which include complete information about the relevant risk identified in the relevant company. Companies in their financial risk management strategy should try to achieve such a position in which the current level of risk does not exceed the level of risk profile established by the financial risk management board.

References:

1. ANDREEV, O. – GREBENKINA, S. – LIPATOV, A. – ALEKSANDROVA, A. – STEPANOVA, D. (2019): Modern information technology development trends in the

- global economy and the economies of developing countries. In: *Espacios*, 2019, Vol. 40, № 42, pp. 8-16.
2. BANK OF RUSSIA [online] [Cited 11.11.2021] Available online: <http://www.cbr.ru/statistics/pdco/Mortgage/ML/>.
 3. Expert RA [online] [Cited 11.11.2021] Available online: https://raexpert.ru/researches/banks/ipoteka_2021/.
 4. FORBES.RU [online] [Cited 11.11.2021] Available online: <https://www.forbes.ru/newsroom/finansy-i-investicii/419871-zadolzhennost-rossiyan-po-ipoteke-vpervye-prevysila-9-trln>.
 5. KASYANENKO, T. G. (2020): *Analysis and assessment of risks in business: textbook and workshop for universities*. 2nd ed., Rev. and add. Moscow, Yurayt Publishing House, 2020. ISBN 978-5-534-00375-8.
 6. MELNICHUK, A. V. – MELNICHUK, Y. A. – BOCHAROV, A. V. – STEPANOVA, D. I. – KURBANOV, S. A. (2020): Constitutional foundations of the functioning of local self-government. In: *Revista Inclusiones*, 2020, Volume 7, Special Issue: SI, pp. 337-346.
 7. OSOKINA, I. V. – AFANASIEV, I. V. – KURBANOV, S. A. – LUSTINA, T. N. – STEPANOVA, D. I. (2019): Tax regulation and attraction of investments in the waste management industry: innovations and technologies. In: *Amazonia Investiga*, 2019, Vol. 8, № 23, pp. 369-377.
 8. VORONTSOVSKY, A. V. (2020): *Risk management: textbook and workshop for universities*. 2nd ed. Moscow, Yurayt Publishing House, 2020. ISBN 978-5-534-12206-0.
 9. VYATKIN, V. N. – GAMZA, V. A. – MAEVSKY, F. V. (2020): *Risk management*. 2nd ed., Rev. and add. Moscow, Yurayt Publishing House, 2020. ISBN 978-5-9916-3502-8.
 10. YEGINA, N. A. – ZEMSKOVA, E. S. – GORIN, V. A. – STEPANOVA, D. I. (2019): Applying consumer behavior theory integrated with supply chain strategy in the context of the digital transformation of the economy. In: *International Journal of Supply Chain Management*, 2019, Volume 8, Issue 3, pp. 341-347.
 11. ZAGIDULLINA, G. M. – ROMANOVA, A. I. (2019): *Construction economics*. 2nd ed. Moscow, INFRA-M, 2019.

Contact:

Dyupin Ivan Viktorovich

Ph.D. in Technology

Faculty of Distance Learning

Plekhanov Russian University of Economics

Stremianny per. 36

115093, Moscow

Russia

e-mail: dyupinivan@mail.ru

THE SYSTEM OF APARTHEID AND ITS IMPACT ON THE PAST AND PRESENT DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA (RSA)¹

Boris Dziura

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovakia, e-mail: boris.dziura@euba.sk

Abstract: With recent death of former South African President F.W. de Klerk (1989-1994), who helped to end the Apartheid system, as well as with renewed Covid 19 outbreak, became the recent history the RSA an actual issue once again. System of Apartheid formed for almost 50 years the socio-economic reality in the South Africa and co-created the South Africa of today, with unemployment, racism (from both sides), security and other kind of problems. However its end paved the way towards immense economic development too and led the RSA not only into the BRICS organisation but also among the biggest economies worldwide (G20). In our article, we tried to describe the way that led to the current socio-economic situation in the RSA, with respect to its economic and historical roots.

Keywords: South Africa, Apartheid, Socio-Economic Development

JEL: N47, N97

Abstrakt: S nedávnou smrťou bývalého juhoafrického prezidenta F. W. de Klerka (1989 – 1994), ktorý pomohol ukončiť systém apartheidu, ako aj s obnoveným vypuknutím pandémie Covid-19, sa nedávna história RSA stala opäť aktuálnou otázkou. Systém apartheidu tvoril takmer 50 rokov sociálno-ekonomickú realitu v Južnej Afrike a spoluvytváral dnešnú Južnú Afriku s nezamestnanosťou, rasizmom (z oboch strán), bezpečnostnými a inými druhmi problémov. Jeho koniec však tiež vydláždil cestu k silnému ekonomickému rozvoju a priviedol RSA nielen do organizácie BRICS, ale aj medzi najväčšie ekonomiky sveta (G20). V našom článku sme sa pokúsili popísať spôsob, ktorý viedol k súčasnej sociálno-ekonomickej situácii v JAR, s ohľadom na jej ekonomické a historické korene.

Kľúčové slová: Južná Afrika, Apartheid, socioekonomický vývoj

JEL: N47, N97

Introduction

The complete history and especially the economic history of the current RSA could not be different when comparing it with the others current African states. According to the authors Oliver, E. and Oliver, W.H. (2017), the main interest of the early coming Europeans to the RSA (after 1652) was the colonization. Due to Manning, P. (2013), the southern part of Africa inhabited less population in comparison to the rest of Africa. Some authors describing the whole situation as unique circumstances e.g. Stapleton (2010). Some authors are not accepting this paradigm and are fighting against this so-called “Myth of empty land” e.g. Simon, N.S. Modise, L. (2020). For our article we have used the methods of analysis of the chosen scientific sources and data regarding history as well as socio-economic development tendencies of the RSA. The main goal was to present the development of the country with focus to time period approximately up to the year 2000, with only partial description of recent domestic situation.

¹ The paper was written within the project VEGA no. 1/0812/19 Social Tipping Points and Sustainable economic growth.

1 Political and economic development in the last 200 years in South Africa

The conflicts on the southern African soil concluded in various peace treaties between the European settlers and miscellaneous tribes/native African nations. This process interrupted by the rivalry between the Dutch (often represented by the Dutch East Indian Company) and the Kingdom of Great Britain (later British Empire). During the 19. Century several conflicts inflamed between the different black folks and so-called Voortrekkers (later known as Boers). Boers were in fact European settlers who moved deeper into the previously unconquered territory north of the Orange River. The conflicts continued after British influence on the African continent became stronger and the need for total control of soil and resources imminent. The two so-called Boer Wars (where even the scorched earth tactics were used by British against the Boers) during the years between 1880 and 1902 slowly concluded (despite the heroic resistance of the Boers) the economic independence and existence of the states with strong Dutch (Afrikaans) identity. The completely violent process finished in 1910, with creation of Union of South Africa (UoSa) (consisting of former British southern African colonies as well as former independent Orange Free State and South African Republic). We can also describe the year 1910 as the beginning of the development of modern South Africa. UoSa became the part of the British Empire and later of the Commonwealth until the year 1961.

When speaking about Apartheid, it is necessary to describe the true meaning of this word. It comes from Afrikaans language, which means to “live apart”.² The language itself is a product of the European settlers who came into past Dutch Cape colony in the 18. century, mostly from the Netherlands/Flanders as well as others western European countries. As symptomatic for the whole history of the region, many influences came into the language even from so-called black languages (of original inhabitants), which was a fact at that time and nobody could denied it. We have used this description as a good example where creation and use of such language points out very well the history of whole coexistence of original and new population in then and the current RSA from the perspective of last 2 centuries. Actually, our article is not language oriented but the whole picture of the current economic development will not be full without mentioned the roots of problems. The common language (at least for certain percentage of population) of this huge African country has been Afrikaans; it was also a burden in economic development of them, who did not use it. In contrary to many others countries in the world the question of creation of system, which will exclude the inhabitants of non-European origin, became an important question during the 20. century. The process run in complete opposition to the contemporary development of that time. Actually, Slavery Abolition Act 1833 forbade the slavery in the British Empire. With the establishment and strengthening of British influence, the economic use of slaves could not be acceptable in the British sphere of influence anymore.

Thus, the process of racial separation instead of integration started at the end of 19th century, especially in the Afrikaner (Boer) part of the South African society, with strong anti-British sentiment. The South African author Terreblanche, S.³ considered it as a part of Afrikaner empowerment and as one of the main problems (from his point of view) from the past, that affect the current society of the RSA as well.

2 Socio-economic development

With founding of diamonds in 1867 in Hopetown (Northern Cape), mining industry started to change the direction of past South African economy. With next discovery in today's Kimberley in South Africa, the direction for future conflict between Orange Free State and British Empire set up. According to authors Noland, M. and Spector, B. (2006), “Discovery of

² OXFORD REFERENCE (2021): Overview.

³ TERREBLANCHE, S. 2005. A Review Of The Rise Of The Afrikaner Middle Class in South Africa.

the diamonds, the raising of capital in Europe, the coercive recruitment of African workers and housing them under near-prison conditions, and the division of jobs into skilled positions for white workers and low-skilled, low-paid jobs for Africans all began on the diamond fields.”

As reviewed in another part of our paper, the whole rivalry between the world hegemon British Empire and the local, European settlers based communities ended in violent conflicts. Stultz, N.M. (1974)⁴ described the process, that after the interbellum period (1918 – 1939) led towards (future domination) of National Party (NP). It consolidated power and began to focus on white minority (Afrikaner) interests solely. The full power consolidation by NP occurred after the 1948 general election in the RSA, and the future merger with the Afrikaner party and several others smaller nationalist parties only helped NP in gaining the ultimate political power. This and similar political constellation helped the NP to stay in power until the very end of the Apartheid system (de facto until 1994 general election, de iure until 1991 law).

The core of the whole system was a system of legislation, the most important were:

Prohibition of Mixed Marriages Act, Act No. 55 of 1949

Population Registration Act, Act No. 30 of 1950

Separate Amenities Act, Act No 49 of 1953

Each of the laws followed next laws and restrictions. Just these three are the best example how system of Apartheid governed the country. Prohibition of racially mixed marriages limited people in their personal decisions. Population Registration Act registered every person from the birth into the racial groups. In addition, Separate Amenities act fully legalized racial segregation in public services as well as premises.

These kind of laws was a limitation not only due to the question of morality of such laws, but in the future days of the RSA became an obstacle for further development and were abolished after the year 1991.

The whole process of changes in South Africa began shortly after the decolonization progress in Africa, from the early 1960s where United Nations adopted an arms embargo in the early 1960s and OPEC came with oil embargo in 1973. The full arms UN embargo came in 1977.⁵

Levy, P. I.⁶ (1999) wrote in several part of his work: “In September 1985 the European Community imposed a set of very limited trade and financial sanctions on South Africa, and the Commonwealth countries adopted similar measures in October”. Further continued, when writing, “In the United States, Congress passed the Comprehensive Anti-Apartheid Act (CAAA) in 1986”. This law especially affected the South African economy, where “To put this in perspective, gold was easily South Africa’s largest export. In 1985, it accounted for 42.6 percent of the value of merchandise exports.

Manufactured exports accounted for 33.1 percent, mineral exports for 18.2 percent, and agricultural exports for 2.9 percent.” As we can see, the tactics of several level of sanctions showed slowly certain level of impact. On the table below, we can follow with the beginning of 70’s the slightly slowdown of the economy and with the full impact of economic sanctions in 80’s the far great economic setback. The improvement came after the 1994 election, where the non-white political parties gained victory and definitively ended the white minority rule and the whole system of Apartheid. Herewith the way towards the free economy and society, at least from the political point of view was open.

⁴ STULTZ, N. M. (1976): Afrikaner Politics in South Africa, 1934 – 1948, p. 122-123.

⁵ GERVASI, S. (1977): The Breakdown of the Arms Embargo against South Africa.

⁶ LEVY, P. I. (1999): Sanctions on south africa: what did they do?

As reflected in the Table 1 (see appendix) of our article, the impact of the sanctions on products of the South African mining industry in the world markets led to the slowdown of the RSA economy.

Together with led South African border war (1966 – 1990),⁷ that had drained human as well as material resources. And with the never-ending conflict it had impacted the morality and in end effect economic life of South African society. The growing military spending of then RSA and the strengthened support from the so-called Eastern Bloc states for the terrorist's guerrillas made the change of the system of Apartheid inevitable.

After the fall of Apartheid and the elections in 1994, where the ANC⁸ (African National Congress) obtained the victory (as in all elections after), the new chapter of the RSA started.

The development as we can see in Table Nr. 2 (see appendix) was not straightforward, where the financial crises in the year 2008/2009 also had its impact. Positive effect came with the organisation of the World Cup 2010,⁹ where several important infrastructure projects were concluded. Despite all odds, the RSA became in 2011 a member of BRICS formation, as well as has taken part in G20 summit(s) as one of its members too.

However the problems of systemic corruption bound with the ANC,¹⁰ together with the fact that the RSA belongs to the countries with highest HIV prevalence in the world, make the next economic way for the country uneasy. Also according to the Gini coefficient belongs the RSA to the most unequal country in the world. This can be considered truly as an additional part of the mosaic of once prosperous but in the end de facto defeated country. The way chosen in the year 1948 and especially the reaction of the world made it impossible to survive in the previous economic way. During that time (1948 – 1991) the prosperity of the one part of society was the main task for the political representation, but the majority of non-white population was not allowed to fully taking part on the economic prosperity of once such successful even if quite unjust country. We must also declare, that the way of the change made the peaceful coexistence at least in the very first years after the fall of Apartheid possible, without danger of massive civil unrests. Where reconciliation and idea of rainbow nation¹¹ (of a unique, united but ethnic and cultural diverse entity) promoted e.g. by Desmond Tutu and Nelson Mandel brought positive results. But with growing crime, growing attacks towards the (mostly) white farmers and with the frustration from the far-left RSA political parties, that support expropriation of land without compensation, they might be leading towards similar way used in once prosperous Rhodesia, nowadays Zimbabwe, where the expulsion of the white farmers led to economic disaster.¹² This initiative, which is still unlawful according to the current South African constitution, is probably going to be adopted from the side of ANC in the near future and officially passed as the law. The impact of such reform is unclear.

Conclusion

In 2021 with worldwide impact of pandemic, it is still very hard to predict what will happen to the economies of developed as well as developing countries around the world. From this perspective, RSA is in volatile position. We can claim that no other similar society exists in the world with such huge amount of unsolved problems. The legacy of Apartheid is still present in the economic development of South Africa. The trajectory of future development is very uncertain. It is far easier to describe past actions of the world against RSA and its reaction

⁷ STAPLETON, T. J. (2010): A Military History of South Africa, p. 152-190.

⁸ AFRICAN STUDIES CENTRE LEIDEN (2009): South African Elections.

⁹ MINISTRY OF FINANCE. RSA (2010): South Africa's Infrastructure and Legacy After the 2010 FIFA World Cup and What It means for an Emerging Economy.

¹⁰ WESTERN CAPE GOVERNMENT. (2003): Country Corruption Assessment Report.

¹¹ SOUTH AFRICAN GOVERNMENT. (2013): Building a true rainbow nation.

¹² EUROPARL.EUROPA.EU (2021): Compensation for Zimbabwe's 'white farmers'.

both domestically and internationally, than to estimate future vectors of development. Possible positive outcome might be deeper cooperation of RSA with other strong economies worldwide but if the current political leadership is not accepting the socio-economic roots, which lays more than 350 years ago and are connected with strong European settler's presence, no permanent peace in society and stable economic growth solution could be found for current RSA.

References:

1. AFRICAN STUDIES CENTRE LEIDEN (2009): South African Elections. [online] In: <https://www.ascleiden.nl>, 15. 4. 2009 [Cited 6. 12. 2021.] Available online: <https://www.ascleiden.nl/content/webdossiers/south-african-elections-2009#1994%20Elections>
2. CEZULA, N. S. – MODISE, L. (2020): The Empty Land Myth: A Biblical and Socio-Historical Exploration. [online] In: *Studia Historiae Ecclesiasticae*. 26. 10. 2020 [Cited 14. 11. 2021.] Available online: <https://doi.org/10.25159/2412-4265/6827> ISSN 2412-4265 (online).
3. DOLLERY, B. (2003): The Decline of the South African Economy: Review Note. [online] In: *Une.edu.au*. [Cited 14. 11. 2021.] Available online: https://www.une.edu.au/_data/assets/pdf_file/0006/67848/econ-2003-6.pdf ISSN 1442 2980
4. EUROPARL.EUROPA.EU (2021): Compensation for Zimbabwe's 'white farmers'. [online] In: European Parliament [Cited 6.12. 2021]. Available online: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-001896_EN.html
5. GERVASI, S. (1977): The Breakdown of the Arms Embargo against South Africa. [online] In: *African Issues*, [Cited 14. 11. 2021], Available online: DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047160700503734>
6. INTERNATIONAL MONETARY FUND (2021): Real GDP growth South Africa. [online] In: *Imf.org*. [Cited 5. 12. 2021]. Available online: <https://www.imf.org/en/Search?q=GDP%20south%20africa&sort=relevancy>
7. JONES, S. – MÜLLER, A. (1992): The South African economy, 1910-90 [online] In: *archive.org* [Cited 14. 11. 2021], Available online: <https://archive.org/details/southafricanecon00jone/mode/2up>
8. LEVY, P. I. (1999): Sanctions On South Africa: What Did They Do? [online] In: *Economic Growth Center Yale University, Center Discussion Paper No. 796*, February 1999 [Cited 14. 11. 2021]. Available online: http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp796.pdf
9. MARIOTTI, M. – FOURIE, J. (2014): The economics of apartheid: An introduction, [online] In: *Economic History of Developing Regions*, 29. 9. 2014 [Cited 14. 11. 2021.] Available online: DOI: 10.1080/20780389.2014.958298
10. MINISTRY OF FINANCE OF THE RSA (2010): South Africa's Infrastructure and Legacy After the 2010 FIFA World Cup and What It means for an Emerging Economy. [online] In: *Treasury.gov.za*. [Cited 6. 12. 2021.], Available online: http://www.treasury.gov.za/comm_media/speeches/2010/2010072201.pdf
11. NOLAND, M. – SPECTOR, B. (2006): The stuff of legend: diamonds and development in southern Africa." [online] In: *Munich Personal RePEc Archive*. 7. 6. 2009. [Cited 14. 11. 2021]. Available online: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/15575/>.
12. OLIVER, E. – OLIVER, W. H. (2017): The Colonisation of South Africa: A unique case. [online] In: *HTS Teologiese Studies*, 2017, vol. 73, n. 3 [Cited 14. 11. 2021], Available online: DOI: <https://doi.org/10.4102/hts.v73i3.4498> .
13. OXFORD REFERENCE (2021): Overview. [online] In: <https://www.oxfordreference.com>. [Cited 6. 12. 2021]. Available online: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095418488>

14. SOUTH AFRICAN GOVERNMENT (2013): Building a true rainbow nation [online] In: www.gov.za [Cited 6. 12. 2021]. Available online: <https://www.gov.za/blog/building-true-rainbow-nation-0>
15. SOUTH AFRICAN GOVERNMENT (2017): Land Audit Report. [online] In: Gov.za. [Cited 6. 12. 2021.], Available online: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201802/landauditreport13feb2018.pdf
16. STAPLETON, T. J. (2010): A Military History of South Africa [online] In: <https://www.sahistory.org.za>. [Cited 14. 11. 2021]. Available online: <https://www.sahistory.org.za/archive/military-history-south-africa-dutch-khoi-wars-end-apartheid-timothy-j-stapleton>. ISBN : 978-0313365898
17. STATISTIC SOUTH AFRICA (2019) Inequality Trend in South Africa. [online] In: <http://www.statssa.gov.za> [Cited 5. 12. 2021]. Available online: <http://www.statssa.gov.za/publications/Report-03-10-19/Report-03-10-192017.pdf>
18. STULTZ, N. M. (1975): Afrikaner Politics in South Africa, 1934 – 1948, [online] In: *African Affairs*, Volume 75, Issue 298, January 1976, Pages 122-123. [Cited 14. 11. 2021], Available online: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.afraf.a096693>
19. TERREBLANCHE, S. (2005): A Review Of The Rise Of The Afrikaner Middle Class in South Africa. [online] In: ekon.sun.ac.za. [Cited 14. 11. 2021], Available online: <https://www.ekon.sun.ac.za/sampieterreblanche/wp-content/uploads/2020/07/2005-A-review-of-the-rise-of-the-Afrikaner-middle-class-in-South-Africa.pdf>.
20. THE GOV UK (2018): *Slavery Abolition Act, (1833)* [online] In: www.gov.uk, 9. 2. 2018. [Cited 6. 12. 2021], Available online: <https://www.gov.uk/government/publications/slavery-abolition-act-1833>
21. WESTERN CAPE GOVERNMENT (2003): Country Corruption Assessment Report South Africa. [online] In: <https://www.westerncape.gov.za/> [Cited 6. 12. 2021]. Available online: <https://www.westerncape.gov.za/text/2004/4/sacorruptionassessmentreport2003.pdf>
22. WORLD BANK (2021): Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49) - South Africa. [online] In: data.worldbank.org [Cited 6. 12. 2021], Available online: https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?locations=ZA&most_recent_value_desc=true

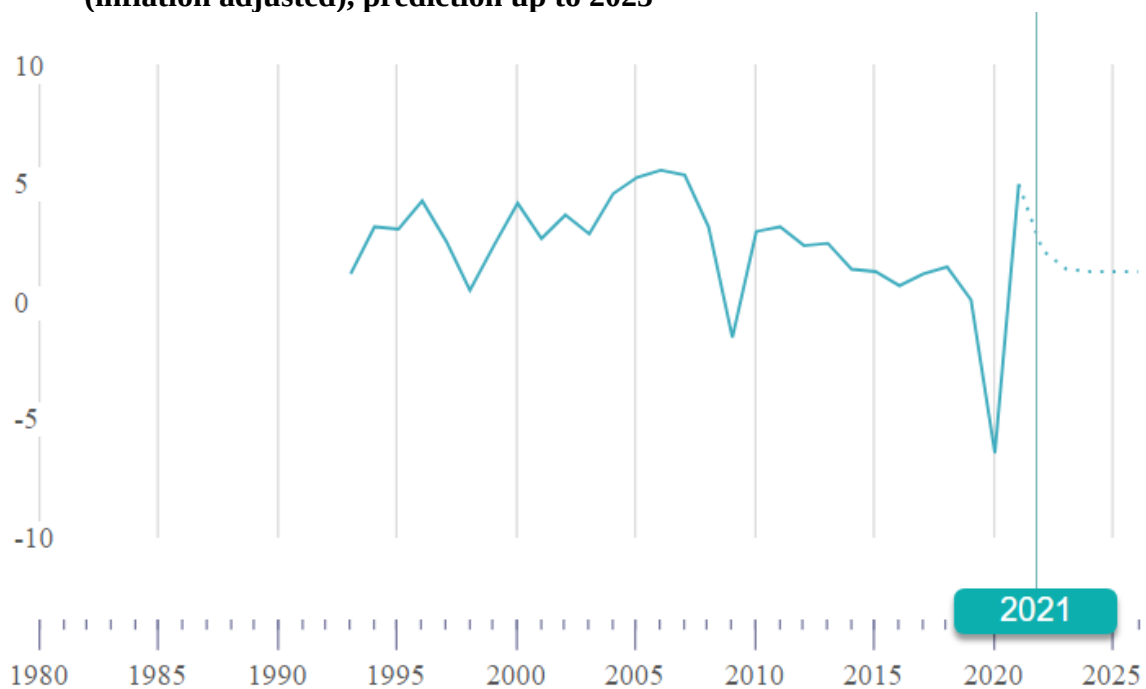
Appendix:

Table 1: Economic growth rates in South Africa from 1946 to 2000

Year	Annual growth GDP (percentage)
1946-1950	4.2
1951-1960	4.5
1961-1970	5.7
1971-1980	3.4
1981-1990	1.6
1991-2000	1.7

Source: Dollery, B. (2003) The Decline of the South African Economy: Review Note

**Table 2: Economic growth rates in South Africa, real GDP %
(inflation adjusted), prediction up to 2025**

Source: International Monetary Fund, Real GDP growth, annual percent change South Africa,

Contact:

Ing. Boris Dziura, PhD.

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovakia

e-mail: boris.dziura @euba.sk

THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SELECTED WESTERN BALKANS COUNTRIES

Ivan Francisti

Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: ivan.francisti@euba.sk

Abstract: This article discusses the efficiency of the institutions in the Western Balkan. The emphasis is on state formal institutions. In the research, we look at the efficiency using Data Envelopment Analysis. As input, we used the size of general government expenditure (in % of GDP) and as output, we take the position of countries in the individual sub-rankings of the WGI indicator. The main aim of the research was to compare the degree of efficiency of the countries of the Western Balkans in the use of public resources in relation to the countries that are members of the EU.

Keywords: Western Balkans, public administration, efficiency

JEL: F22, F50

Introduction

Institutions are established patterns of thinking and behavior common to most people.¹ They are defined as widely used and accepted norms of group behavior² and are generally defined as man-made constraints that bring structure to human action and consist of formal restrictions (laws, constitution, rules), informal constraints (norms of behavior, traditions, customs, mentality, customs, religion, conventions, human instincts) and the way in which they are enforced.³ They represent a set of rules that are used to identify entities capable of making decisions in individual areas as to which activities are permitted or restricted, what rules will be applied, what procedures need to be followed, what information must or must not be provided and what remuneration will belong to individuals depending on their activity.⁴ North defines institutions from organizations that carry the rules, be they individuals, companies or organizations.⁵

The World Bank provides a relatively comprehensive view of the quality of the institutional environment. Effective governance is based on the interconnectedness of policies, institutions and the system of values that stimulate the growth of private sector competitiveness. It aims to shape a public sector governance system that creates a functioning civil society and increases political accountability. The assessment is made in the form of a Worldwide Governance Indicators (WGI), which consists of several sub-indices. These indicators summarize the information and views of citizens and public and private sector experts on the quality of public administration. The indicators assess the degree and quality of democracy, political stability, government efficiency, regulatory quality, the legal system and the level of corruption. Democracy captures the ability of a country's citizens to the extent that they can participate in elections, participate in governance, the level of freedom of expression, freedom of association and freedom of the media. Political stability assesses the government's ability to

¹ LUCAS, R. E. (1988): On the Mechanics of Economic Development.

² BERGER, P. L. – LUCKMANN, T. (1999): Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění.

³ NORTH, D. C. (1990): Institutions, institutional change, and economic performance.

⁴ OSTROM, E. (1990): Governing the commons : the evolution of institutions for collective action.

⁵ NORTH, D. C. (1993): The new institutional economics and development.

remain stable and to abide by the constitution. This indicator also assesses the government's effectiveness in terms of the level of quality of public services and the degree of its independence from political pressures. The WGI also assesses the quality of economic policies, including support for private sector development and regulatory quality. The evaluation of the legal system is also one of the important aspects that are evaluated within this indicator. The evaluation of the legal system assesses the enforceability of property rights, the quality of enforcement of contracts, the independence of the work of the police and the courts. Corruption control assesses the perception of the abuse of public power for personal or private gain.

Building a secure institutional framework with a generally accepted and consistently enforced set of rules is something that strengthens a country's competitiveness as a place to invest and encourages long-term investors confidence to invest and contributes to raising living standards.⁶

According to literature, the quality of institutions has a positive impact on economic growth and development.⁷

Economic growth and development require institutional quality, ensuring the fairness of transactions between entities, the protection of property relations, compliance with treaties and law enforcement, as well as respect for the historical and cultural peculiarities of the country. Therefore, the basic framework for addressing growth processes is the quality of the institutional framework and its interaction with economic policy approaches, in other words, the interconnection of political and economic institutions. Political institutions influence the choice and shape of economic institutions directly and indirectly, although the relationship between institutions, governance, and economic growth is complex.⁸

2 Methods and Results

We used DEA (Data Envelopment Analysis) to calculate the efficiency of public administration in selected countries. DEA is a method for evaluating the relative efficiency of economic entities transforming inputs into outputs through the transformation process. DEA represents the application of linear programming, the boundary is modeled by means of constraints, the distance is indirectly determined by the purpose function. Economic entities are referred to in the literature as DMU (Decision making unit). Data package analysis helps to assess the efficiency of entities using inputs for which there are no market prices.⁹ With the DEA, we can find out the size of the inefficiency of the observed subjects in comparison with the most effective ones, which form the limit of efficiency. The most efficient DMUs make the best use of the inputs and provide a benchmark for the less efficient DMUs. The essence of efficiency measurement lies in measuring the distance of our DMUs from the technological limit. The greater the distance, the more efficient the DMU. DMU values can range from 0 to 1, where 0 is the most inefficient DMU and 1 is the most efficient DMU. The coefficient can be interpreted in percentage points.

$$PRODUCTIVITY_{max} = \max \frac{output}{input} \quad (1)$$

⁶ PAVOLOVIĆ, G. (2018): Analiza priliva stranih direktnih investicija: Komparacija između Republike Srbije i Republike Hrvatske.

⁷ ACEMOGLU, D. – VERDIER, T. (1998): Property rights, corruption and the allocation of talent: a general equilibrium approach.

⁸ ACEMOGLU, D. – JOHNSON, S. – ROBINSON, J. (2004): Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth.

⁹ NEŽINSKÝ, E. (2016): Analýza efektívnosti a produktivit.

As input, we used the size of general government expenditure on GDP (% of GDP). As output, we take the position of countries in the individual sub-rankings of the WGI indicator. The DMUs evaluated were the countries of Bosnia and Herzegovina, Croatia, Slovenia and Serbia, and the most effective EU countries represented the limit of efficiency. The method allowed us to determine the limit of transformation possibilities using linear combinations of assessed decision-making units (DMUs) operating as best practices. The efficiency of other departments can be assessed on the basis of their distance from the constructed efficiency limit. For each inefficient unit, there is a point at the border that represents the potential for improvement in the form of increased output and / or reduced inputs.¹⁰

Gradual substitutions lead to an optimization problem that can be solved by standard linear programming techniques:

$$t = \frac{1}{1 + \frac{1}{s} \sum_{r=1}^s s_r^+ / y_{r0}}, \quad ts^- = S^-, \quad ts^+ = S^+, \quad t\lambda = \Lambda \quad (2)$$

The formulation of the efficiency measure allows the construction of an efficiency limit (taking values from the interval [0,1]) for the examined countries (DMU). For efficient DMUs, $\rho = 1$, inefficient units are characterized by non-zero reserves, which indicate the absolute magnitude of the potential improvement. We adjusted the data in accordance with the needs of the model because it is not possible to insert negative values into the model and the WGI indicator contains data in the range from -2.5 to 2.5. We used the min-max standardization technique, as we know both the minimum and maximum values.

$$x_i' = \frac{x_i - \min}{\max - \min} \quad (3)$$

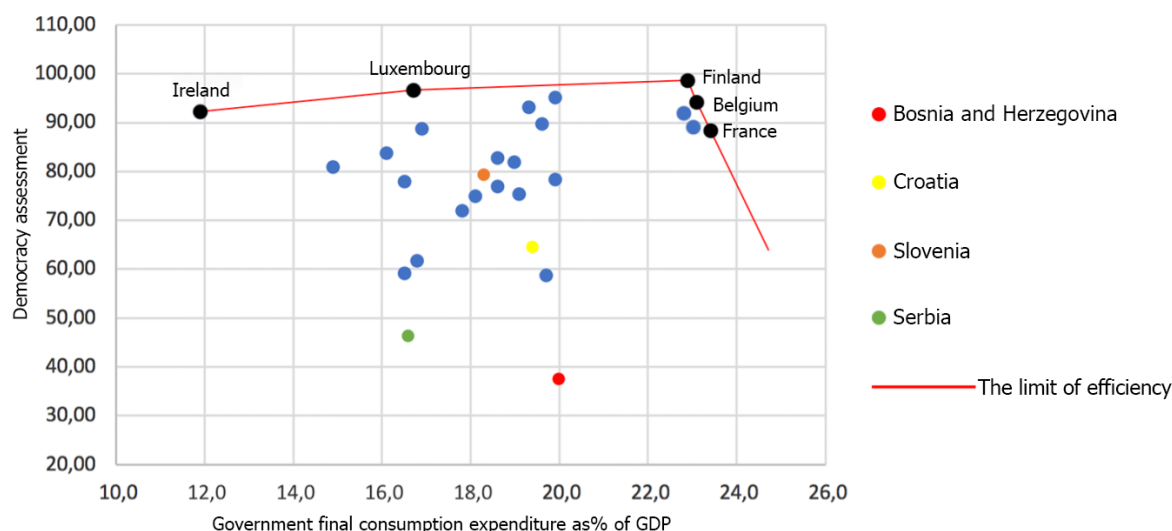
The following section sets out the conclusions of how far the Balkan countries are from the best EU-27 countries. We will create the data wrapper through the best countries in the EU, but we do not expect that one of the countries we have selected could form a data wrapper, so we consider such an application of the DEA model to be appropriate.

¹⁰ COOPER, W.W. – SEIFORD, L.M. – TONE, K. (2007) Data Envelopment Analysis A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software

1.1 Voice and Accountability

The first indicator we will use to analyze efficiency is the level of democracy. Within this indicator, Serbia achieves only 36.03 % efficiency of the most efficient EU country, which is Ireland. Ireland achieved the best position in all indicators. Bosnia and Herzegovina is even lower than Serbia with efficiency at 29.13 %.

Figure 1: Voice and Accountability

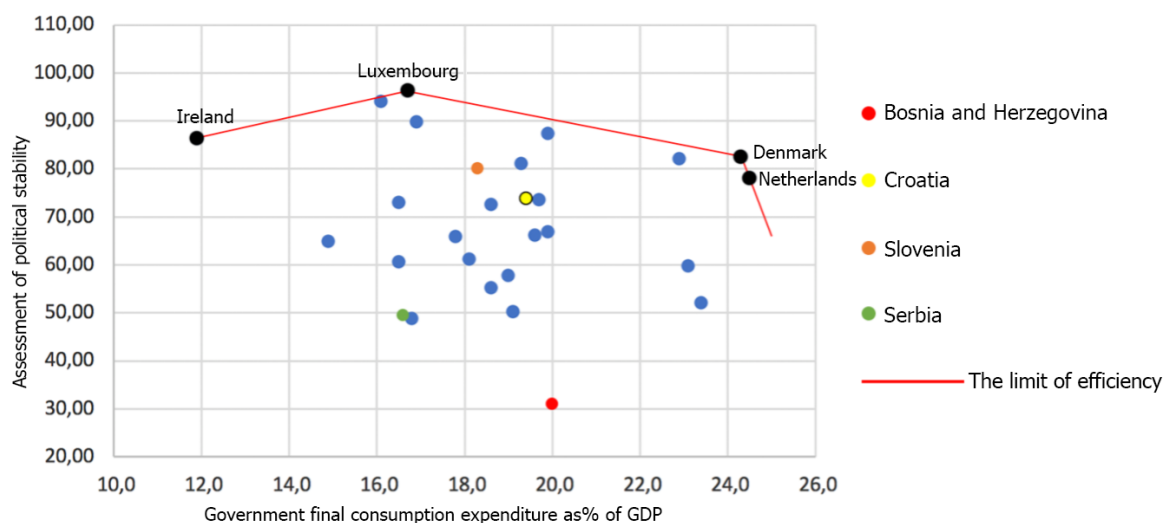
Source: Eurostat, World Bank, own calculation.

The countries of the Western Balkans that are members of the EU are achieving significantly better ratings across all indicators. Croatia achieves 50.22 % efficiency and Slovenia even 61.72 % efficiency compared to the most efficient countries in the EU. On previous figure 1, we can see on the X axis are government final consumption expenditure as a percentage of GDP and on the Y axis the evaluation of the indicator within the WGI.. The red line represents the envelope that unites the most efficient countries within the EU, in this case Ireland, Luxembourg, Finland, Belgium, and France. The values on the Y axis are only possible up to a value of 100, which means 100 % efficiency, but for better clarity we have increased the value to 110 to make the figure clearer. The same is true for the other charts in the following sections. In our case, Ireland represents 100 %. Slovenia and Croatia have managed to get into the group of the largest part of the countries, where they reach about 60 % of the best.

1.2 Political Stability and Absence of Violence / Terrorism

Another indicator is Political Stability and Absence of Violence / Terrorism. Figure 2 shows how well the individual countries in the Balkans have done. Slovenia is clearly the best with almost 67 % compared to the envelope. Compared to Slovenia, Croatia achieved only 5 points lower efficiency value. Serbia is at 42 % and Bosnia is just over 25 % compared to the best ones. The lower values for Bosnia and Serbia can be deduced from the recent past and the tense situation that prevailed. At present, political stability is being erupted, especially in the area of Serbia's southern border with Kosovo, where tensions are still prevailing, and this has been reflected in the value of this indicator. But with the opening of accession negotiations, we expect an increase in the value of this and other indicators in the horizon of five to ten years.

Figure 2: Political Stability and Absence of Violence / Terroris

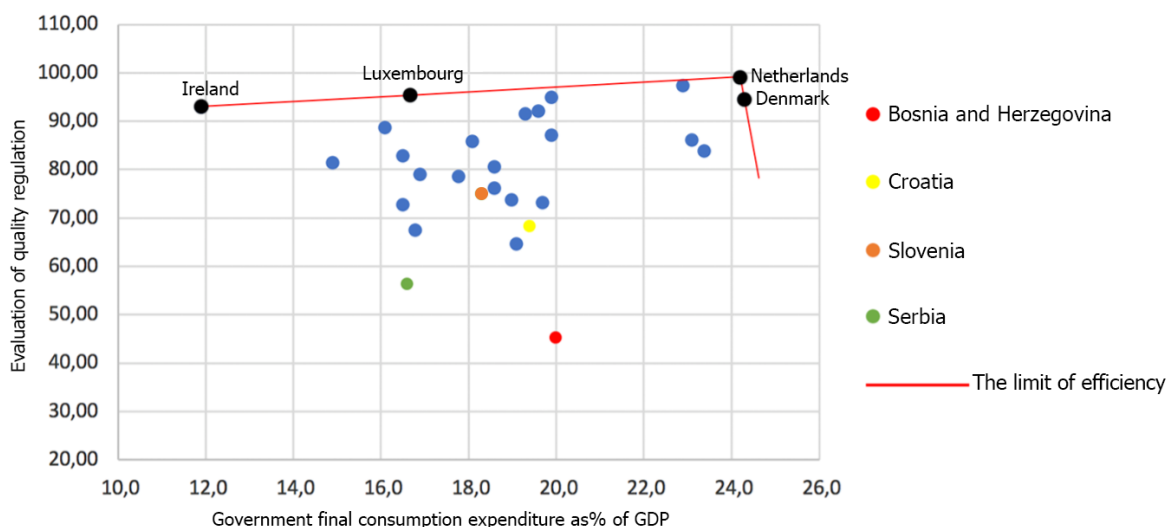

Source: Eurostat, World Bank, own calculation.

1.3 Regulatory Quality

Figure 3 documents the quality of regulation in individual countries. In the case of this indicator, we monitor the convergence of Serbia, but especially Bosnia and Herzegovina, to the average level in the EU.

Figure 3: Regulatory Quality

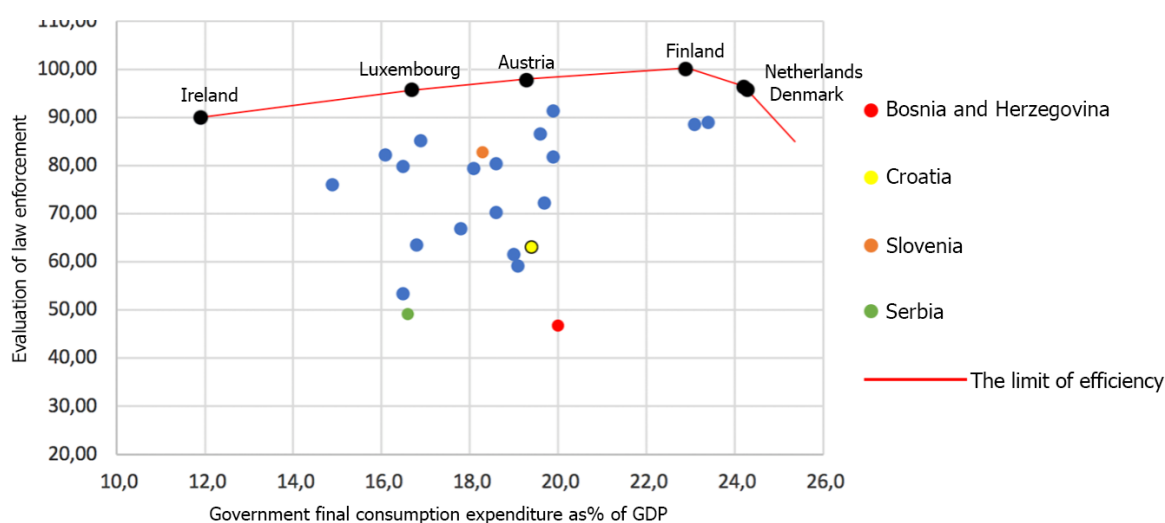
Source: Eurostat, World Bank, own calculation.

Again, the leading country in the EU-27 is Ireland. In this indicator, Slovenia repeatedly outperformed the other Balkan countries, achieving the highest efficiency of 57.94 %, Croatia is 5 pp. less efficient. Serbia is close to 44 % and Bosnia has almost 35 % of the best. However, we are again seeing a lot of room for improvement in the regulatory quality. Weak competitiveness in countries such as Serbia and Bosnia can be caused by low regulation, when inefficient companies are in the market, often in a monopoly position, but regulation does not affect their functioning.

1.4 Rule of Law

Another significant problem in the former Yugoslavian countries is law enforcement. Croatia lagged significantly behind in the list of law enforcement, and this is also reflected in the outcome of this section. Serbia and Bosnia are chronically known for poor law enforcement, property protection and equality in the law. Although some steps have been taken recently to alleviate the bad situation in the judiciary, this is not enough, not even for the average results in Serbia, Bosnia and Croatia. The only country that again achieved the best result is Slovenia with a value of 65.24 %. The reason can be found in the rapid disintegration of Yugoslavia and the gradual creation of suitable institutions. Bosnia reach only 38.69 %, Serbia reach 36.79 % and Croatia reach 49.69 %.

Figure 4: Rule of Law

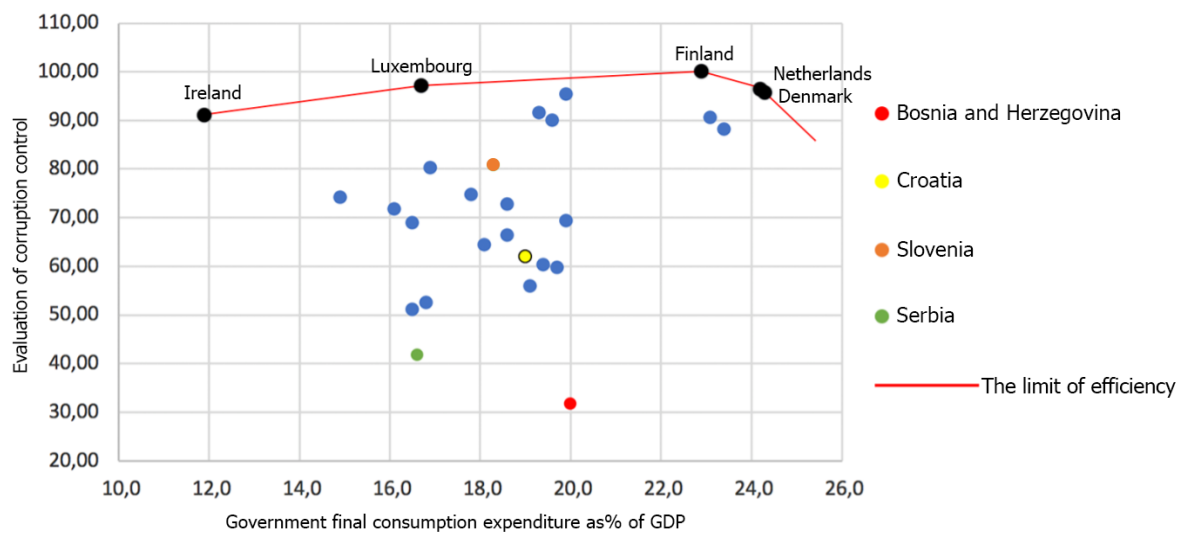

Source: Eurostat, World Bank, own calculation.

1.5 Control of Corruption

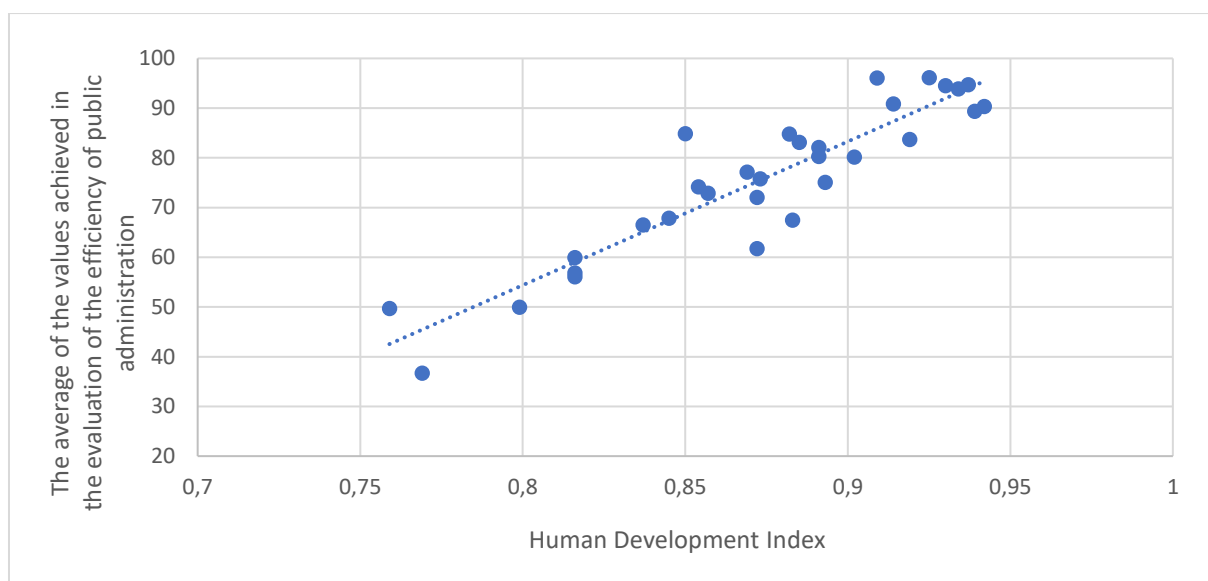
The mentality of the Balkan nations is very lively and we know from a historical point of view that their fate was not easy, which often put this nation in a situation where they had to bribe someone. In the Western Balkans, corruption is a common phenomenon, as evidenced by the following indicator, in which almost all countries observed have achieved low ratings. In the evaluation of corruption control, Serbia achieved 33 %, Bosnia and Herzegovina 25.03 %, Croatia 47.41 % and Slovenia 63.72 %.

Figure 5: Control of Corruption

Source: Eurostat, World Bank, own calculation.

Figure 6: Relationship between the efficiency of public administration and the human development index

Source: United Nations Development Programme, World Bank, own calculation.

From figure 6, we can clearly see a growing trend that points to the existing relationship between the quality of the institutional framework and socio-economic development in the observed countries of the Western Balkans and the EU. The countries of the Western Balkans should therefore focus mainly on improving the existing institutional system, which would help speed up socio-economic development.

Conclusion

We decided to examine the institutional framework in selected countries as the main factor that can affect the socio-economic development in selected countries. The government policies of the Western Balkans are trying to attract foreign investors, but they place very little emphasis on the country's institutional framework. Inefficient spending on trusted funds

can cause a country to lag behind the countries in the region. The improvement of institutional factors will support not only start-ups but also small and medium-sized enterprises to start modernizing their production and developing more rapidly under the influence of foreign competition.

We can therefore state that it is necessary for countries such as Serbia and Bosnia and Herzegovina to carry out further reforms of the state administration and the country's entire institutional framework. The weightiest issue is corruption in the public sector. For further development it would be essential to set stricter rules, higher sanctions and fines to prevent corruption. Another major problem in selected Western Balkan countries is law enforcement and the legal system. Due to high levels of corruption, the legal system, especially in Serbia and Bosnia and Herzegovina, is performing very poorly. The third major problem is government and spending on public funds. Due to dysfunctional jurisdictions and high levels of corruption, governments do not allocate enough funds to the most efficient spheres and thus cause lagging behind the EU as well as the region. However, whether the country is in the international community, such as the EU, is also important for the better functioning of public administration and the entire institutional system. Countries that meet the conditions for accession to the EU have a better set institutional framework and are much more attractive, especially for investors from Western European countries. We can state that the integration of Serbia and Bosnia and Herzegovina into the EU would bring more positives, but above all a better institutional framework, on the basis of which the country's standard of living would grow faster.

References:

1. ACEMOGLU, D. – JOHNSON, S. – ROBINSON, J. (2004): *Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth*. NBER Working Paper, 10481.
2. ACEMOGLU, D. – VERDIER, T. (1998): *Property rights, corruption and the allocation of talent: a general equilibrium approach*. Econ J108:1381–1403
3. BERGER, P. L. – LUCKMANN, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
4. COOPER, W. W. – SEIFORD, L. M. – TONE, K. (2007): *Data Envelopment Analysis A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software*. 2nd Edition, Springer, New York. ISBN 978-0-387-45283-8.
5. EUROSTAT (2020): *Total general government expenditure*. [Online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00023/default/table?Lang=en>.
6. LUCAS, R. E. (1988): On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22, s. 3-42.
7. NEŽINSKÝ, E. (2016): *Analýza efektívnosti a produktivit*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-4291-3.
8. NORTH, D. C. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge University Press, Cambridge; New York. ISBN 978-05-2139-734-6.
9. NORTH, D. C. (1991): Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1. (Winter, 1991), pp. 97-112.
10. NORTH, D. C. (1993): The new institutional economics and development. *Economic History*, 9309002, EconWPA.
11. OSTROM, E. (1990): *Governing the commons : the evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press, Cambridge; New York. [Online]. Dostupné na internete: http://www.kuhlen.name/MATERIALIEN/eDok/governing_the_commons1.pdf.

12. PAVOLOVIĆ, G. (2018): *Analiza priliva stranih direktnih investicija: Komparacija između Republike Srbije i Republike Hrvatske*. [Online]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018.245>.
13. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, HUMAN DEVELOPMENT REPORTS (2020). [Online]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en>.
14. THE WORLDWIDE GOVERNANCE INDICATORS (2018). [Online]. Dostupné na internete: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>.

Contact:

Ing. Ivan Francisti

Faculty of National Economy

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: ivan.francisti@euba.sk

NATIONAL INTEREST OF STATES AND GLOBALIZATION¹

Ludmila Golovataia

Department of International Relations, Academy of Public Administration in Moldova,
str. Ialoveni, 100. 2070, mun. Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: golovataya4@gmail.com

Abstract: This article is devoted to the study of the concept of "national interests" of the state in the context of the globalizing world. Its purpose is to determine the meaning and identify the content of national interests, tools, and methods for their protection, as well as to determine the impact of globalization on the national interests of states. The author used the method of scientific research, analysis, explication of meaning. The conclusions reached by the author complement theoretical scientific research in this field and are of interest for the further development of the concept of "national interest".

Keywords: national interest, globalization, external policy

JEL: Y80

Introduction

Currently, significant changes are taking place in the entire system of international relations, the distinctive feature of which is becoming globalization. In the context of globalization, the state ceases to be the only actor in the international system. International intergovernmental and non-governmental organizations, transnational corporations, etc. are beginning to play an increasingly prominent role in world politics. However, it is the states, taking into account their goals and interests, that form a new model of the world order. "National interests" are the conscious needs of the state, determined by the economic and geopolitical relations of a given state in a given era, cultural and historical traditions, the need to ensure security, protect the population from external threats and internal unrest, environmental disasters, etc.²

This article is devoted to the study of the concept of "national interests" of the state. Its purpose is to determine the meaning and content of national interests, tools and methods of their protection, as well as to determine the impact of globalization on the national interests of States. The author used the method of scientific research, analysis, explication of meaning.

1 The meaning and content of national interests

A number of authors have dealt with the problems of defining the category of "national interest" in modern science. "National interest" is a symbiosis of the interests of the state and society. He notes that "the highest and, perhaps, the ultimate national-state interest is to create a harmonious unity of the private interest of citizens with the common goal of the state on the basis of the original nature and spirit of its people. The stability and security of society and the state, taken in their internal dimension, significantly depend on the degree of this connection."³ The stability and security of society and the state, taken in their internal dimension, significantly depend on the degree of this connection." A number of scientists believed that the subject of

¹ The article was implemented as part of a research project of postdoctoral programs funded from the state budget.

² KONOVALOV, V. N. (2001): Dictionary of Political Science, p. 142.

³ POZDNYAKOV, E. (1994): Nation. Nationalism. National interests, p. 94.

"national interests" is civil society, through which the interests of the nation are determined, and if only the interests of the state are taken into account, this can lead to a complete idealization of society.⁴

There are various classifications of national interests. Firstly, they are divided into internal and external, which are undoubtedly interrelated and interdependent. If we analyze the domestic and foreign policies of various states, we can conclude that domestic policy is more mobile and more susceptible to adjustments and changes than foreign policy. Secondly, the category of "national interests" can be divided into fundamental and tactical⁵. Fundamental interests are permanent, unchanging interests, such as the preservation of the territorial integrity and sovereignty of the state, economic development and prosperity, and the preservation of the existing political and economic regime. Tactical interests are constantly changing and being adjusted depending on domestic and foreign policy circumstances, as well as fundamental interests are achieved with their help.

The term "national interest" is closely related to the concept of "national security". "National security" is the state of protection of the individual, society and the state from internal and external threats, which allows ensuring constitutional rights, freedoms, decent quality and standard of living of citizens, sovereignty, territorial integrity, sustainable development, defense and security of the state⁶. This definition gives the right to assert that "national security" is a way of ensuring national interests.

However, the events of recent years demonstrate that in a crisis, states are guided by their national and state interests to the detriment of universal values. A striking example is the European Union, an economic and political union of 27 European states, which had no analogues in history. The European Union is an attempt to delegate some state powers to supranational institutions, such as the European Council, the Council of the European Union, the European Commission, the Court of Justice of the European Union, the European Parliament, the European Court of Accounts and the European Central Bank. In practice, we observe the opposite trend, states do not want to share their sovereignty in favor of the European Union's institutions and act in favor of their national and state interests. We have witnessed the inability to resolve the Eurozone crisis. The EU countries began to tighten the resettlement policy and questioned some provisions of the visa-free Schengen zone. From this example, it can be seen that today the state continues to be the main actor in international relations, which guarantees the preservation of individual rights and freedoms, and also brings order to the international system. Therefore, we see that States in their foreign policy will continue to be guided by national interests and will remain the basis of the international system in the future. It is not easy to pinpoint exactly what is the national interest of a nation. The ambiguity of the formulations is caused by the different use of the concept in certain contexts. Modern contradictions in foreign policy and in ensuring economic security usually occur due to different ideas about the essence of national interests.⁷

National interest is the first step towards the development of foreign policy of the state and understanding of international policy, taking into account the provision of the national (economic) security of the state. To define the concept of national interests, it is advisable to divide them into two categories: (1) national interest as a concept that can be investigated using some objectively determined criteria; (2) national interests as an ever-changing pluralistic set of subjective references. National interests are formed in accordance with the geopolitical and geo-economic parameters and country's possible resources. "As a result, not only the content,

⁴ MEZHUYEV, B. V. (1997): The concept of "national interest" in Russian socio-political thought.

⁵ BATTLER, A. (2002): National interests, national and international security, pp. 146-158.

⁶ THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION UNTIL 2020 (2009).

⁷ PERSKAYA, V.V. – ESKINDAROV, M. A. (2018): Multipolarity: institutions and mechanisms of coordination of national interests.

but also the forms and methods of promoting national interests have their own national specifics".⁸ The success of a country's foreign policy depends on clearly formulated national interests and an adequate understanding of how to implement them. In fact, the definition of national interests is based on the country's president position in relation to various pairs of extremes, such as ideals and self-interest, idealists versus realists, short-term and long-term, as well as traditional and individual problems. In certain years, the concept of national interest has been used to describe the fundamental rationale for the states' behavior in a threatening global environment that preserve and protect their values from others. States that are responsible for their individual societies, acting in an uncertain environment, have no choice but to put the interests of their own essence above the interests of others. Thus, national interests often become synonymous with national selfishness.

2 Methods and tools for protecting the national interests of the State

Ensuring the goals and objectives of national interests is the primary right and duty of every nation. Consequently, "to protect their national interests in international relations, States use various tools and methods":⁹

Diplomacy. It consists of methods and procedures for conducting relations between States. Diplomacy operates through a network of embassies, representative offices, consulates around the world. This can be both bilateral and multilateral relations. Diplomatic negotiations are used to satisfy various interests of States in the process of mutual exchange. Diplomatic negotiations will be fruitful only if the interests of the States concerned are complementary or compatible. *Alliances.* They are usually concluded by two or more States to promote and protect their common interests. After the conclusion of the alliance, the protection of these common interests becomes a legal obligation that the Member States are obliged to fulfill. *Propaganda.* In the 20th century, propaganda was the main instrument of national policy. From the point of view of international relations, propaganda boils down to the fact that it means organized efforts by Governments aimed at encouraging either domestic groups or foreign States to adopt policies favorable to their own. *Economic methods.* States pursue economic policies to improve their domestic well-being without harming another State, i.e. pursuing their national interests. At the same time, States may pursue economic policies clearly aimed at harming another State. Since each state is in some way dependent on other states, it succumbs to pressure from them to some extent and can also exert pressure on other states. *Forced methods.* This is the seizure and confiscation of the property of a competing State or its subjects in the form of compensation for the wrong action: suspension of contracts, embargoes, seizure of ships at sea, etc. All these methods are an act of war. In extreme form, these methods can take the form of military operations and military occupation. It is obvious that decisions about national interests are not purely scientific or mathematical formulations that lead to real benefits for the nation State. On the contrary, "decisions on national interests are the result of a confrontation of ambitions, motivation, needs, requirements, criteria and factors"¹⁰ They undergo the greatest changes during periods of global transformations of society. "When formulating goals and objectives of national interest, all countries should make adequate attempts to make them compatible with the international interests of the world"¹¹: environmental protection, human rights protection

⁸ LESCHENKO, Yu.G. – BOLONINA, S. E. (2019): Theoretical approaches to the improvement of mechanisms to ensure the external economic security of Russia in international financial and economic organizations.

⁹ LEV, M. – LESHCHENKO, Yu. G.(2019): Economic security of Russia in the aspect of international reserves management.

¹⁰ LESHCHENKO, Yu. G. (2018): Economic sovereignty in the XXI century: on the issue of Russia's Foreign Economic security in terms of Membership in international financial and economic organizations, p. 3646.

¹¹ LESHCHENKO, Yu. G. (2020): National interests in the context of ensuring the economic security of the state in the context of global integration: evolutionary and theoretical aspect.

and sustainable development. Peaceful coexistence, peaceful settlement of conflicts and purposeful mutual cooperation for development are common interests of all countries. Thus, along with promoting their national interests, countries should strive to protect and promote common interests for the benefit of the international community. All this makes it necessary for each nation to formulate its foreign policy and implement its relations with other nations without losing its national identity, based on its national interests, which are interpreted and determined in accordance with the common interests of humanity (civilization). The peculiarity of the international situation at the beginning of the XXI century is that it is formed against the background of the growing very contradictory processes of globalization, which significantly affect the traditional and generate new problems of national and international security. In particular, they sharply aggravate the problem of national identity, blur the concept of national sovereignty, and transform the national interests of individual states. The crisis of national identity has acquired such forms and scales today that overcoming it for many of them means not only choosing an adequate competitive development strategy, but has also turned into a question of national survival.

3 National identity as an obstacle to the natural development of globalization

A number of globalization processes, such as democratization, economization, informatization, cultural standardization, value universalization, etc., inevitably encounter national identity as an obstacle to their natural development, as a central core that preserves the most well-established, sometimes accumulating millennia, and therefore the most solid ideas of various ethno-national communities about themselves.¹² At the same time, diverse conflicts develop, the outcome of which depends on their uncompromising and rigidity, their immunity to the new, or, on the contrary, their flexibility, their ability to adapt, update without losing cultural identification cores.

The *democratization* of the modern world irreversibly changes the hierarchy of the main objects of national security. The individual objectively takes the first place in this hierarchy, and society takes the second, pushing the state into third place and making it, first of all, an instrument of protecting the interests of the individual and society. Any country that claims to play any significant role in world affairs today is forced to strictly observe this hierarchy. The democratization of the external environment, even if it is inconsistent and contradictory, does not allow anyone to trample on democratic norms and procedures with impunity, ignore human interests and rights. No state in the modern world can afford one policy within its borders and a fundamentally different one outside its borders.

Economization, which is steadily leading to the formation of a single global economic space, makes national security models based on isolationism unviable, and integration into this emerging space is the only possible way to effectively protect national interests. To refuse integration means to refuse full-fledged development. But it is development that is the key prerequisite for ensuring national security. No society can be competitive without becoming part of the global economic space. This factor, among other things, determines the priority of economic mechanisms for ensuring national security in comparison with geopolitical and geostrategic ones, since it is geo-economics that becomes the priority of global development.

Informatization, forming a single global information space, creating a global network society, opens access to all material and spiritual benefits to the citizens of the countries covered by it, multiplies intellectual resources, and consequently all other resources, contributing to sustainable development, achieving the well-being and security of the individual and society. On the other hand, information technologies are not an absolute boon: they create new

¹² KORTUNOV, S. V. (2007): Conceptual foundations of national and international security, p. 307.

opportunities for controlling and manipulating mass consciousness in domestic politics and new effective means of interstate confrontation, and, consequently, new threats to national security.

Cultural standardization, being to a certain extent a consequence of information openness, explodes once closed cultural identities. With the help of ultramodern information technologies, resistance to which is impossible, globalization once and for all breaks down barriers between different cultures that seemed previously unshakable like a rock, involving them in the whirlpool of global competition. In this maelstrom, only those cultures survive that are able to adapt to a rapidly changing world, perceive the latest achievements of world civilization, while not losing their identity. A vivid example of such an adaptation is Japanese culture. However, there are much more opposite examples: These are Spanish, Turkish, Mexican, Argentine, and many other cultures that could not withstand the onslaught of cultural unification generated by globalization. The mass culture of globalization in these cases turned out to be stronger than the cultural core of national identity, which in the conditions of globalization has been preserved only as folklore cultures: Spanish bullfighting, Turkish Islam, Mexican cuisine, Argentine tango.

Globalization insists on the universalization of value orientations. With the help of the same mass information technologies (primarily television and the Internet), it clearly demonstrates the advantages, first of all, of the Western model of development and, accordingly, of Western values: individual freedom, human rights, democratic mechanisms, market economy, rule of law, civil society, employing this state. Whatever it was, it was those countries that followed these values that succeeded, and those who did not follow it became losers.¹³ This, however, means that many values that have traditionally been followed, for example, by China, India and Russia, namely collectivism, state paternalism, authoritarian (and sometimes totalitarian) governance mechanisms, the community as an institution of civil society, state dirigisme in economic life, etc. in the context of globalization, at least, are called into question. On the other hand, it remains far from clear whether traditional Western values will "work" in the rapidly advancing post-economic era. It is quite possible that non-Western values will be more in demand in this era.

In the context of a widespread and comprehensive crisis of national identity, each State, of course, is doing everything possible to overcome it. And it is quite natural that attempts to defend their identity in some cases face similar attempts made by other states. There is a "battle of identities". In this competitive struggle, those states win, whose identity has a great historical, cultural, ethnic and political depth and strength. States that are weak in this respect are forced only to observe how their national identities inevitably dissolve in the processes of globalization. In other words, it is not only impossible to resist the processes of globalization, but also counterproductive. Having mastered its "rules of the game", you should use the opportunities that it provides, and preferably influence these rules yourself.

In other words, it is necessary, if possible, to be not only an object, but also a subject of globalization. Every country without exception is its object. But only a few are subjects. For example, Japan is both an object and a subject of globalization. Experiencing the pressure of Americanization, she is its object. But by transforming borrowed values, it acts as a subject of globalization, transferring them in an adapted form to Asian countries.¹⁴

Globalization creates advantages for the most developed countries in the socio-economic and technological sense (USA, EU countries, Japan), which leads to a growing gap between them and developing countries. On the other hand, these countries, due to their development and accumulated wealth, lifestyle, values and behavioral stereotypes, have become the most vulnerable to new challenges and threats in the context of globalization and the creation of a networked society. The ubiquity of television, which made the images and

¹³ UTKIN, A. I. (2001): Globalization: process and conceptualization.

¹⁴ CASTELLS, M. (2000): The Information Age: Economy, Society and Culture.

standards of an unattainably rich Western society accessible to poor countries, stimulated a wave of anti-Western sentiments in some poor countries (primarily the Muslim world), manifested, in particular, in the form of international terrorism. As a result, the world at the beginning of the XXI century faced new global challenges, which no state in the world, even the United States, can answer alone. Meanwhile, one of the most negative consequences of globalization is precisely that, by creating advantages for the most developed countries, it essentially perpetuates their inequality with developing countries. Thus, it blocks national modernization projects.

Conclusions

This article is a small contribution to the development of the concept of "national interests" and its role in international relations. It is an attempt to systematize some fairly simple and familiar ideas about its role and significance in a globalizing world. The success of a country's foreign policy depends on clearly formulated national interests and an adequate understanding of how to implement them. In the context of globalization and accelerating integration processes, the task of defining and realizing national interests is becoming increasingly burdensome, since the internal and international activities of the State overlap. The crisis of national identity has acquired such forms and scales today that overcoming it for many of them means not only choosing an adequate competitive development strategy, but has also turned into a question of national survival. The processes of democratization, economization, informatization, cultural standardization, value universalization, etc. that make up globalization have a powerful impact on the identity of the country, as a result of which diverse conflicts can develop. So, the author draws the following conclusions:

1) To protect their national interests in international relations, States use various tools and methods: diplomacy, alliances, propaganda, economic methods, coercive methods.

2) National interests are not purely scientific or mathematical formulations that lead to real benefits for the nation state.

3) The international situation in the XXI century is formed against the background of the growing very contradictory processes of globalization: the problem of national identity is sharply aggravated, the concept of national sovereignty is blurred, the national interests of individual states are transformed.

4) The consequences of globalization for national identity are very contradictory. It creates both new, unprecedented opportunities for the development and prosperity of various countries, as well as new, extremely dangerous challenges and threats.

5) Globalization seeks to grind national identity; it wants to dissolve it in the global processes of economization, democratization, informatization, cultural standardization and value universalization. National identity responds to this challenge of globalization by the rise of nationalism within national communities, as well as the fragmentation of these communities into smaller, i.e. subnational ones.

References:

1. KONOVALOV, V. (2001): Dictionary of Political Science / Edited by prof. V. N. Kononov: Publishing House of the Rostov State University, 2001. 285 pp. http://window.edu.ru/resource/681/37681/files/polit_dict.pdf.
2. POZDNYAKOV, E. A. (1994): Nation. Nationalism. National interests. M.: Progress-culture Publishing house, 1994. 122 pp.
3. MEZHUYEV, B. V. (1997): The concept of "national interest" in Russian socio-political thought. Access mode: <http://www.archipelag.ru/authors/mezhuev?library=1181>

4. BATTLER, A. (2002): National interests, national and international security. Policy. Political studies, 2002. No. 4, pp. 146-158. <https://doi.org/10.17976/jpps/2002.04.11>
5. THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION UNTIL 2020 DATED 12. 05. 2009. Access mode: <https://docs.cntd.ru/document/420327289>
6. PERSKAYA, V.V., ESKINDAROV, M. A. (2018): Multipolarity: institutions and mechanisms of coordination of national interests. Monograph. Moscow: KNORUS, 2018. 538(720) p. ISBN 5406062159.
7. LESHCHENKO, Yu. G. – BOLONINA S. E. (2019): Theoretical approaches to the improvement of mechanisms to ensure the external economic security of Russia in international financial and economic organizations. Journal of international economic affairs, 2019, № 1, p. 11-26. Doi: 10.18334/eo.9.1.39923.
8. LEV, M. – LESHCHENKO, Yu. G. (2019): Economic security of Russia in the aspect of international reserves management. Economics, Entrepreneurship and Law, 2019, No. 4, pp. 223-244. Doi: 10.18334/epp.9.4.41464.
9. LESHCHENKO, Yu. G. (2018): Economic sovereignty in the XXI century: on the issue of Russia's Foreign Economic security in terms of Membership in international financial and economic organizations. Russian Entrepreneurship, 2018, No. 12, pp. 3637-3650. Doi: 10.18334/rp.19.12.39557.
10. LESHCHENKO, Yu. G. (2020): National interests in the context of ensuring the economic security of the state in the context of global integration: evolutionary and theoretical aspect. Issues of innovative economy, 2020, Volume 10, No. 4, pp. 2375-2390. Doi: 10.18334/vinec.10.4.110815.
11. KORTUNOV, S. V. (2007): Conceptual foundations of national and international security. 2007. Educational and methodical manual. M.: State University, Higher School of Economics, 2007.
12. UTKIN, A. I. (2001): Globalizatsiya: protses i osmisleniye [Globalization: The process and conceptualization. Moscow: Logos.
13. CASTELLS, M. (2000): The Information Age: Volumes 1 – 3: Economy, Society and Culture. MA: Oxford, UK : Blackwell.

Contact:

Assoc. Prof. Ludmila Golovataia, Dr.

Department of International Relations

Academy of Public Administration Moldova

Str. Ialoveni, 100

2070, mun. Chisinau

Republic of Moldova

e-mail: golovataya4@gmail.com

CHINA AND OECD COUNTRIES – CAN CHINA CATCH UP BY THE END OF THE CENTURY?¹

Martin Grešš

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: martin.gress@euba.sk

Abstract: China became one of the key players in world economy during the two decades of the 21st century with 16.3 % share in world GDP in 2019 and the OECD countries with 61.7 % share. The aim of the article is to determine whether China can achieve the living standard of developed economies of the OECD countries by the end of this century. We come to conclusion that Chinese economy can catch up with the future living standard of the OECD countries within two decades assuming the average growth rates of GDP per capita of 2000-2019 continue.

Keywords: China, GDP growth, GDP per capita, OECD

JEL: O40

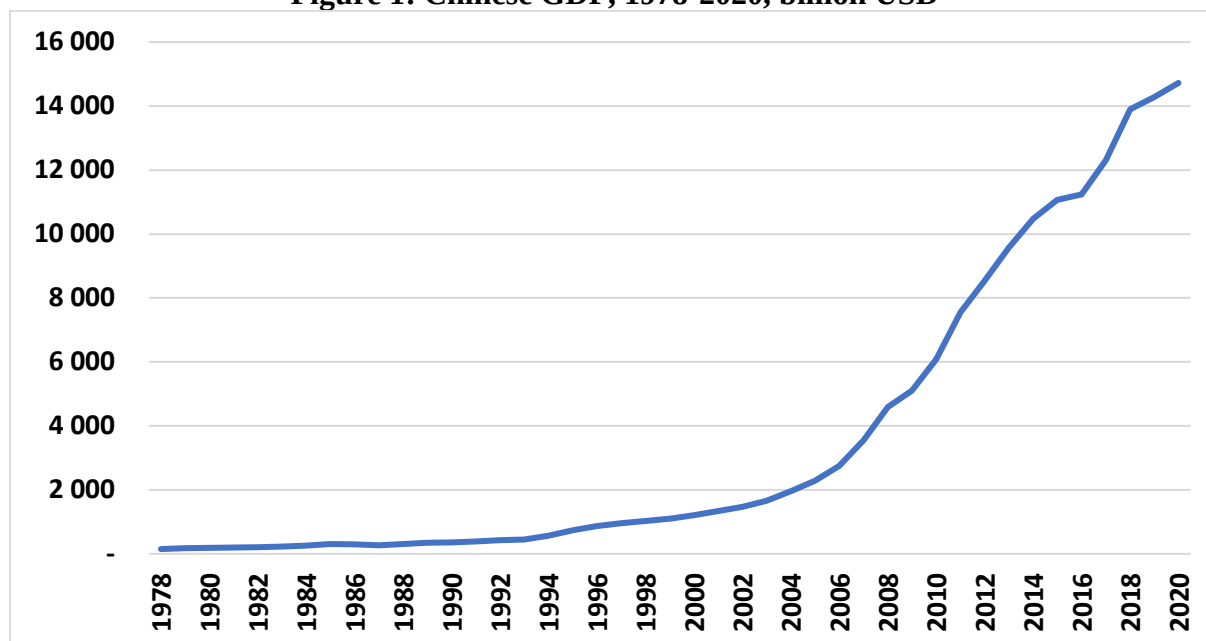
Introduction

Over the course of past 40 years (since the opening up in 1978), China has made a remarkable progress in raising its economy in terms of welfare. Regarding the welfare measured by the gross domestic product (GDP), following figure presents remarkable changes in the Chinese economy in past four decades. Figure 1 shows the development of Chinese GDP in current prices. While in 1978, when the Chinese economy started to open up, GDP leveled at 149.5 bn. USD, less than a decade later, in 1986, it reached 100 % increase at 300.8 bn. USD. Even more significant improvement to China's GDP was recorded in the 1990s, when it reached 1 094 bn. USD in 1999, meaning 260 % increase over the decade and again in the first decade of the 21st century, when in 2009 it reached 5 101.7 bn. USD (or another 370 % increase over the previous decade). Since the beginning of the 21st century, Chinese GDP continually grew reaching 14 723 bn. USD in 2020. Figure 1 demonstrates, that even during the crisis years of 2008-2009 and pandemic year of 2020, GDP increased. By comparing the data in figure 1, we note that over the course of more than 40 years (1978-2020), Chinese GDP has increased more almost 100-fold from 149.5 bn. USD to 14 723 bn. USD. Another remarkable change can be also seen in the GDP per capita, which is closely related to the total value of GDP as well as the growth of population within the country. Since China consistently applied the one child policy in the past, its growth of population decreased after 1978 giving an opportunity to growth of GDP per capita. Based on WDI,² we note that in 1978, Chinese GDP per capita in current USD reached 156.4, while doubling near a decade later in 1989 at 310.9. During the 1990s, per capita GDP more than tripled to 959.4 USD in 2000. During the 21st century, there was similar development as with the total GDP with 10-fold increase to 10 500 USD in 2020.

¹ This article was elaborated within the VEGA project no. 1/0732/21 "Nový normal" a meniace sa postavenie ČLR vo svetovej ekonomike, principal investigator Ľudmila Lipková.

² WDI (2021): World Development Indicators.

Figure 1: Chinese GDP, 1978-2020, billion USD

Source: Own calculations based on WDI (2021).

As the standard of living is largely determined by the level of economic growth and productivity, we ask whether China can catch up with the developed economies of the OECD. According to Thirlwall and Pacheco-López, there are three possible mechanisms by which catch up may occur:³

- Productivity gap – the larger the gap between a poor country’s technology, productivity and per capita income and the level of productivity in advanced countries, the greater the scope for a poor country to absorb existing technology and catch up with richer countries. Technology is thought of as a public good, so for a given amount of technological investment, a poor country can reap high returns because it has paid none of the development costs.
- Resource shift – the process of development is characterized by a shift of resources from low-productivity agriculture to higher productivity industrial and service activities. Other things being equal, this should also produce a move towards convergence, to the extent that the resource shifts are greater in poor countries than in rich countries.
- Diminishing returns – neoclassical growth theory predicts convergence because of the assumption of diminishing returns to capital. Rich countries with a lot of capital per head will have a lower productivity of capital than poor countries. Thus, if tastes and preferences are the same, the same amount of saving and investment in poor countries should lead to faster growth than in rich countries.

Above points suggest that poorer countries are able to achieve higher economic growth gains than richer countries, which should inevitably lead to convergence. In terms of the effect of catching up with richer countries, works by Baumol, Dowrick, Pritchett and Zind are interesting. Baumol showed a strong inverse correlation between a country’s productivity level and its average productivity growth among industrial countries and those at an intermediate stage of development, but no evidence of convergence as far as the poorer countries are

³ THIRLWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): Economics of development: Theory and evidence.

concerned.⁴ Dowrick also showed that while there was some evidence of catch up in the 1970s and 1980s, when the growth rates were negatively related to initial levels of productivity, but noted that other factors caused per capita income growth to be faster the higher the level of per capita income, producing a divergence of living standards across the world.⁵ Pritchett analyzed 117 countries over the period 1960–88 and found no evidence of unconditional convergence.⁶ Zind focused on 89 developing countries and found no evidence of overall convergence, but there was some evidence of convergence taking place between countries with relatively high per capita incomes.⁷

The aim of this paper is to determine whether China is able to achieve the living standard of developed economies of the OECD by the end of this century.

In view of the above aim, we formulate following question: Will China reach the future living standards of developed economies of the OECD by the end of this century?

1 Methodology and data

For our analysis, we used the data provided by World Bank.⁸ We based our analysis on data covering the period 2000 – 2019 (pre-covid era) and two basic indicators – GDP per capita in current USD and annual GDP per capita growth. GDP per capita is gross domestic product divided by midyear population. GDP is the sum of gross value added by all resident producers in the economy plus any product taxes and minus any subsidies not included in the value of the products. It is calculated without making deductions for depreciation of fabricated assets or for depletion and degradation of natural resources. Data are in current U.S. dollars. Annual percentage growth rate of GDP per capita is based on constant local currency. Aggregates are based on constant 2010 U.S. dollars.

In the analysis and answering the question formulated in the introduction, we use the following formula from financial mathematics:

$$S_{OECD}(1 + r_{OECD})^n = P_{CHN}(1 + r_{CHN})^n \quad (1)$$

where S_{OECD} is the current GDP p. c. for OECD countries, P_{CHN} is the current GDP p. c. for China, r is the growth rate and n the number of years.

After editing (1) and for expressing n we get the equation:

$$n = \frac{\log(S_{OECD}/P_{CHN})}{\log(1+r_{CHN}) - \log(1+r_{OECD})} \quad (2)$$

2 Results

Figure 2 presents the development of GDP per capita growth in both China and the OECD countries for the whole observed period of 2000-2019. We note the higher starting position at the beginning of the 21st century for China. For the whole observed period, the annual growth rates were higher for China with the annual average of 8.42 % compared to 1.26 % for the group of OECD countries suggesting the possible convergence of GDP per capita for China with the OECD countries. We note much higher growth rates prior to the global crisis in China with peak in 2007 at 13.64 %. During the period of 2000-2008, the OECD countries were lagging in the growth of GDP per capita. Even though there was a decline in the growth rate

⁴ BAUMOL, W. J. (1986): Productivity growth, convergence and welfare: What the long-run data show, p. 1072.

⁵ DOWRICK, S. (1992): Technological catch-up and diverging incomes: Patterns of economic growth 1960-1988, p. 600.

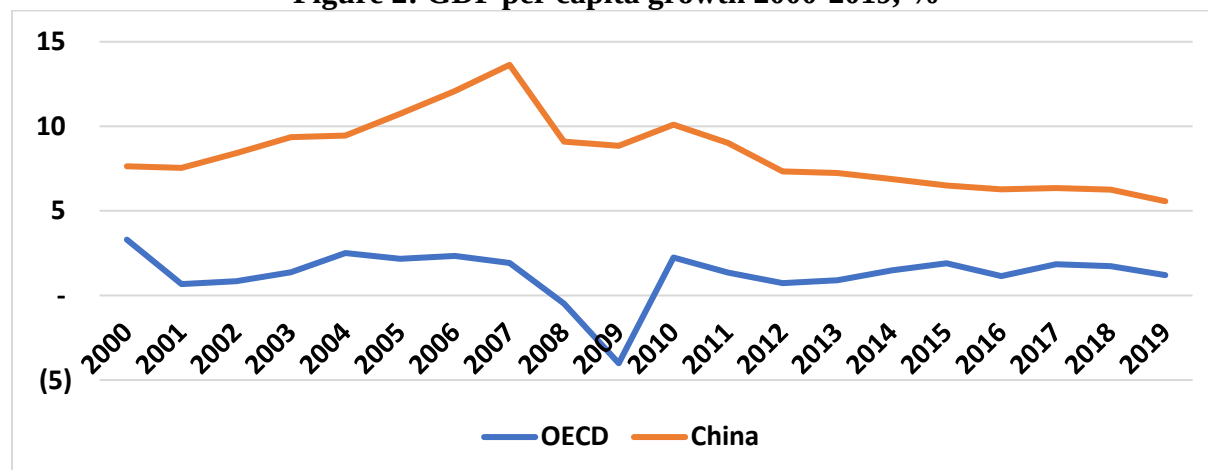
⁶ PRITCHETT, L. (1997): Divergence, Big time, p. 3.

⁷ ZIND, R. G. (1991): Income convergence and divergence within and between LDC Groups, p. 719.

⁸ WDI (2021): World Development Indicators.

for China during the crisis (2008-2009), the growth rate was still positive unlike the development in the OECD countries, where the decline of -0.49 % in 2008 and -4.01 % in 2009 was recorded. In the second decade of the 21st century, the growth rates were evolving in the similar way with higher rate for China. Based on this development, we try to find the answer to the question from the introduction whether China will be able to converge and catch up with the future level of GDP per capita of the OECD countries before the end of this century.

Figure 2: GDP per capita growth 2000-2019, %

Source: Own calculations based on WDI (2021).

In our analysis we consider two scenarios. The first scenario is based on hypothetical situation of 0 % growth of the GDP per capita of the OECD countries. The second scenario is based on actual data provided by the World Bank⁹ – actual average annual growth rates for both groups. For calculations, we used the latest known pre-pandemic data for GDP p.c. (year 2019) for both, with China having 10 216.63 USD and the OECD countries 39 509.57 USD. The average annual growth rates for the observed period (2000-2019) were 8.42 % for China and 1.26 for the OECD countries.

Table 1: Catching up timespan in years

	<i>GDP p.c. 2019 (USD)</i>	<i>GDP p.c. average growth rate 2000-2019 (%)</i>	<i>Scenario 1</i>	<i>Scenario 2</i>
OECD	39 509.57	1.26		
China	10 216.63	8.42	16.73	19.8
Catch up occurs in year:			2036	2039

Source: Own calculations.

Table 1 shows the results for both scenarios. In case of hypothetical scenario with 0 % growth of the OECD countries, China should achieve the current living standard of the OECD countries in 17 years, i.e., in the year 2036 (base year was 2019 as a year with last official pre-pandemic data for GDP p.c. and 2000-2019 average for the GDP p.c. growth).

Second scenario uses real data from World Bank. We note higher average annual growth rate of GDP p.c. for China at 8.42 % for the observed period of 2000-2019 and significantly lower growth rate for OECD countries at 1.26 % in the same period. Based on the averages,

⁹ WDI (2021): World Development Indicators.

one may conclude that there will be convergence between these two groups and China will eventually reach the future living standard, measured by GDP p.c., of the OECD countries. The results (table 1, column Scenario 2) show that this convergence will take less than two decades, meaning that China will reach the future living standard of the OECD countries not by the end of the 21st century, but even before the mid-century in 2039. If we consider the scenario (table 1, column Scenario 1) where the OECD countries have a zero-growth rate in the future, it would take China less than 17 years to reach the current living standard of the OECD countries, i.e. China will reach it in 2036.

Conclusion

The aim of this article was to determine whether China is able to achieve the living standard of the OECD countries by the end of this century. Based on the results presented above, we conclude that with actual growth rates for both China and the OECD countries, it would take less than 20 years for China to catch up with future living standard of the OECD countries, meaning that China will get to the level of OECD GDP p.c. in year 2039. However, we remind that this will not be probably the case in the economic reality of the world economy since we assume in our calculations growth rates of GDP p.c. based on annual growth rates between 2000-2019. One of the obstacles in reaching the living standard of the OECD countries will be probably also current corona pandemic, which causes the slow-down of economies. Also, under the new normal, Chinese government is not pursuing rapid economic growth as witnessed in previous years, instead, the 5-year plan proposes China as a moderately developed economy with GDP per capita at around USD 30 thousand. One factor stepping in the equation is also the possible disruption on global supply chains because of some unexpected events. On the other hand, if the development of the growth rates for both China and the OECD countries continues, we can conclude that the convergence of them will eventually happen, and rather in the short run. Therefore, we conclude that in case of future development similar to the development between 2000-2019, China will reach the future living standard of OECD countries by the end of this century, even within the next two decades.

References:

1. BAUMOL, W. J. (1986): Productivity growth, convergence and welfare: What the long-run data show. In: *American Economic Review*, 1986, Vol. 76, No. 5, pp. 1072-1085.
2. DOWRICK, S. (1992): Technological catch-up and diverging incomes: Patterns of economic growth 1960-1988. In: *The Economic Journal*, 1992, Vol. 102, No. 412, pp. 600-610.
3. PRITCHETT, L. (1997): Divergence, Big time. In: *The Journal of Economic Perspectives*, 1997, Vol. 11, No. 3, pp. 3-17.
4. THIRLWALL, A. P. – PACHECO-LÓPEZ, P. (2017): *Economics of development: Theory and evidence. Tenth edition*. New York: Palgrave Macmillan, 2017. ISBN 978-1-137-57794-8.
5. WDI (2021): World Development Indicators. [online]. [Cited 5. 11. 2021] Available online: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.
6. ZIND, R. G. (1991): Income convergence and divergence within and between LDC Groups. In: *World Development*, 1991, Vol. 19, No. 6, pp. 719-727.

Contact:

doc. Ing. Martin Grešš, PhD

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: martin.gress@euba.sk

ODHAD PŘIROZENÉ ÚROKOVÉ MÍRY NAPŘÍČ ČLENSKÝMI STÁTY EU: APLIKACE ALTERNATIVNÍ METODY V PODOBĚ TVP-VAR MODELU¹

ESTIMATION OF NATURAL INTEREST RATES ACROSS EU MEMBER STATES: APPLICATION OF AN ALTERNATIVE METHOD IN THE FORM OF A TVP-VAR MODEL

Sára Hamová^a – Lukáš Jursa^b

^a VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, Sokolská 33, Ostrava 702 00, e-mail: sara.hamova@vsb.cz

^b VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, Sokolská 33, Ostrava 702 00, e-mail: lukas.jursa@vsb.cz

Abstrakt: V příspěvku je odhadován vývoj a úroveň nepozorované přirozené úrokové míry v zemích Evropské unie na období 2010 až 2021. Pro odhady přirozené úrokové míry je využit Bayesiánský TVP-VAR model s proměnnými koeficienty. Příspěvkem k současnému poznání neutrálních úrokových sazeb je aplikace moderního a flexibilního přístupu do prostředí států Evropské unie, kde dosud nebyla vytvořena ucelená studie pro všechny integrované ekonomiky. Výhodou použitého ekonometrického rámce je absence často obtížně obhájitelných teoretických vazeb. Z výsledků vyplývá, že přirozená úroková míra je klesající a její hodnoty je u sledovaných zemích záporná. V příspěvku jsou však odhaleny rozdíly napříč Evropskou unií. Z důvodu odhalených spolupohybů budou globální faktory hrát výraznější roli, než se původně u přirozené úrokové míry očekávalo.

Klíčová slova: Bayesovská ekonometrie, Evropská unie, Měnová politika, přirozená úroková míra, NRI, TVP-VAR model

JEL: E43, E52, C22

Abstract: We estimate the development and level of the unobserved natural interest rate in the countries of the European Union for the period 2010 to 2021. We use the Bayesian TVP-VAR model with variable coefficients to estimate the natural interest rate. Our contribution to the current knowledge of neutral interest rates is the application of a modern and flexible approach to the environment of the European Union, where a comprehensive study for all integrated economies has not yet been created. The advantage of the econometric framework used is the absence of often difficult to defend theoretical links. The results show that the natural interest rate is declining and its values are negative in the monitored countries. However, the paper reveals differences across the European Union. Due to the revealed co-movements, global factors will play a more significant role than originally expected at the natural interest rate.

Keywords: Bayesian econometrics, European Union, Monetary Policy, Natural rate of interest, NRI, TVP-VAR model

JEL: E43, E52, C22

Úvod

V tomto příspěvku je snahou přispět výzkumem k problematice neutrální úrokové sazby a jejímu významu při tvorbě měnové politiky. Pokud chceme hodnotit úrokové sazby, které jsou „v souladu“ s makroekonomickou teorií, musíme správně nejprve samotnou neutrální

¹ Příspěvek byl finančně podpořen v rámci grantového projektu VŠB–Technické univerzity pro rok 2021. Název projektu: Současné výzvy ekonomického rozvoje, SGS č. SP2021/50.

úrokovou sazbu definovat. Neutrální úroková míra (NRI) odráží ekonomický růst, který sleduje potenciální produkt, a to vše bez tlaku na cenovou hladinu. Lze tedy říct, že jakákoli odchylka reálné úrokové sazby od neutrální úrokové sazby signalizuje makroekonomickou nerovnováhu. Tato nerovnováha může způsobit přehřátí ekonomiky nebo recesi v ekonomice. Předpokládáme-li svět s flexibilními cenami a racionálními očekáváními, je odchylka mezi reálnými úrokovými sazbami a neutrální úrokovou sazbou způsobena špatně zpracovanými informacemi nebo nesprávným nastavením měnové politiky centrálními bankami.

Velký „boom“ této makroekonomické veličiny byl zaznamenán po světové finanční krizi v letech 2008 – 2009, kdy centrální banky začaly uplatňovat nekonvenční měnovou politiku. Diskutovány a následně využívány byly zejména nástroje jako kvantitativní uvolňování, nulové či záporné úrokové sazby nebo devizové intervence. Jak se měnová politika po dlouhém období používání nekonvenčních nástrojů postupně vrací ke standardnímu režimu, centrální banky se stále více zajímají o kvantifikaci úrovně přirozené úrokové sazby, protože v souladu s literaturou zjištění příspěvku naznačují, že neutrální úrokové sazby v tomto období klesaly. A navzdory oživení v posledních několika letech se nezotavily na úroveň před krizí.

V příspěvku je odhadována úroveň nepozorované přirozené úrokové míry v zemích Evropské unie na období 2010 až 2021. Cílem příspěvku je tedy odhalení vývoje přirozené úrokové míry ve sledovaných zemích. Pro kalkulaci přirozené úrokové míry je využit Bayesiánský TVP-VAR model s proměnnými koeficienty. Příspěvkem k současnému poznání neutrálních úrokových sazeb je aplikace moderního a flexibilního přístupu do prostředí států Evropské unie, kde dosud nebyla vytvořena ucelená studie pro všechny integrované ekonomiky. Výhodou použitého ekonometrického rámce je absence často obtížně obhájitelných teoretických vazeb. Model TVP-VAR využívá slabé ekonomické předpoklady o struktuře dané ekonomiky a odhad je založen na empirických ekonomických vztazích mezi proměnnými, které generují odhad samotné neutrální úrokové míry. Teorie neutrálních úrokových sazeb prošla dlouhým historickým vývojem a leží pevně na bedrech ekonomických gigantů, ale v posledních letech se přesto ukazuje jako výzva pro budoucí výzkum. Z výsledků vyplývá, že přirozená úroková míra je klesající a její hodnoty je u sledovaných zemích záporná. V příspěvku jsou však odhaleny rozdíly napříč Evropskou unií. Z důvodu odhalených spolupohybů budou globální faktory hrát výraznější roli, než se původně u přirozené úrokové míry očekávalo.

Je naprosto zásadní, aby tvůrci hospodářské politiky sledovali vývoj přirozené úrokové míry. Nicméně snaha za každou cenu dosáhnout tohoto cíle může být často příliš nákladná a často i politiky neprůchozí, když není centrální banka zcela nezávislá. Autoři příspěvku především doporučují sledovat odchylky reálné a přirozené úrokové míry. V případě příliš velkých oscilací je pak zcela nezbytné provést aktivní měnový zásah. Je především patrný, že tento problém vzniká u nových členských států, které v průběhu sledovaného období vytvářejí výrazné odchylky. Z pohledu teorie neutrální úrokové míry se měnová politika ECB pohybuje blízko své optimální úrovně. Nicméně tento závěr nemusí být platný pro konkrétní státy integrované do jednotné měnové oblasti. Každý stát má své charakteristické (domácí) faktory, které působí na vývoj přirozené úrokové sazby.

Struktura příspěvku je následující: V části 2 je popsán obecný teoretický rámec. V části 3 je představen empirický model (TVP-VAR), proměnné a data. V části 4 jsou prezentovány výsledky a je provedena diskuse.

1 Teoretické vymezení přirození úrokové míry

Švédský ekonom Knut Wicksell je považován za otce a průkopníka pojmu přirozená úroková sazba, protože se právě této problematice jako jeden z prvních ekonomů věnoval a samotný pojem zavedl do ekonomického povědomí. Wicksell publikoval studii, v níž definoval neutrální úrokovou sazbu jako určitou úrokovou sazbu z úvěrů, která je neutrální vzhledem

k cenám zboží a nemá tendenci ovlivňovat jejich růst nebo pokles. Neutrální sazbu jednoduše definoval jako úroveň reálné sazby, která je konzistentní se stabilním vývojem cen komodit.² Pokud se reálná úroková sazba odchýlí od své neutrální úrovně cenová hladina vzroste nebo klesne.³ Přirozená úroková míra může být charakterizována jako určitá úroveň krátkodobé reálné úrokové míry, která je konzistentní s výstupem blízko potenciálu a stabilní inflace blízko inflačního cíle.⁴ V rámci příspěvku budou pojmy přirozená a neutrální úroková míra pojímány jako synonyma.

1.1 Přirozená úroková míra

Neutrální úroková míra se také nazývá přirozená úroková míra nebo rovnovážná úroková míra, často se používá označení této veličiny r^* nebo r -star. Tato úroková míra je teoretická úroková míra, která by podporovala ekonomiku při maximálním produktu nebo plné zaměstnanosti a zároveň udržovala konstantní a stabilní inflaci. Na neutrální sazbu se často odvolávají centrální banky při rozhodování o bankovní sazbě, protože tato neutrální sazba je v podstatě dělicí čarou mezi expanzivní a jestřábí (restriktivní) měnovou politikou. Jedná se o takovou úrokovou míru, která vyrovnává a stabilizuje ekonomiku. Pokud tedy centrální banka stanoví přesně neutrální úrokovou sazbu, nedochází ani k přehřívání, ani k ochlazování. Proto je neutrální sazba pro centrální banky užitečným pojmem, který poskytuje měřítko, podle něhož lze hodnotit nastavení měnové politiky. Neutrální sazbu nelze pozorovat a je třeba ji odhadnout.⁵

Lze konstatovat, že jde o klíčovou veličinu, která tvoří jeden ze základních kamenů makroekonomických modelů, které centrální banky používají pro své prognózy. Bez znalosti nebo alespoň odhadu neutrální úrokové sazby nelze například posoudit, zda je měnová politika uvolněná nebo přísná. Řekněme, že neutrální sazba je funkcí vývoje reálné ekonomiky a šoků, které ji ovlivňují. Je to podobný případ jako míra inflace. Například 5 % sazba může být za určitých podmínek "uvolněná", jindy může být nulová nebo mírně záporná sazba beznadějně utažená. V případě míry inflace je to stejné. Důležité je, aby hodnota této veličiny nebyla volatilní a byla konstantní a předvídatelná. Přísnost měnové politiky je zkrátka velmi relativní pojem a z tohoto důvodu je nutné znát její správnou míru.⁶

Panuje silná shoda v tom, že pokračující stárnutí populace spolu se zpomalením růstu produktivity hrají hlavní roli ve vývoji NRI. Také růst reálného HDP se ve vyspělých zemích zpomaluje. Tato skutečnost implikuje pokles rovnovážné úrokové sazby.⁷ Mnohé studie poukazují na skutečnost, že silným faktorem ovlivňujícím reálnou úrokovou míru je také fiskální politika. Respektive vláda a její rozpočet. Mezi vyspělým světem a pastí záporné úrokové sazby stojí dvě hlavní překážky – vládní dluh a sociální systémy. Expanze vládního dluhu zvyšuje poptávku po volných úsporách a kapitálu, a tím zvyšuje jeho cenu (úrokovou míru). Na druhé straně sociální stát působí na straně nabídky, neboť snižuje potřebu vytvářet velké množství obezřetnostních a penzijních úspor.⁸

² WICKSELL, K. (1936): Interest and Prices.

³ "There is a certain rate of interest on loans which is neutral in respect to commodity prices, and tends neither to raise nor to lower them. This is necessarily the same as the rate of interest which would be determined by supply and demand if no use were made of money and all lending were effected in the form of real capital goods..." (Knut Wicksell, 1936 [1898], p. 102.)

⁴ LAUBACH, T. – WILLIAMS, J.C. (2003): Measuring the Natural Rate of Interest.

⁵ WOODFORD, M. (2003): Interest and Prices.

⁶ POWELL, CH. J. H. (2020): New Economic Challenges and the Fed's Monetary Policy Review.

⁷ RACHEL, L. – L.H. SUMMERS (2019): On falling neutral real rates, fiscal policy, and the risk of secular stagnation.

⁸ LAUBACH, T. – WILLIAMS, J.C. (2003): Measuring the Natural Rate of Interest.

1.2 Empirický přístup k odhadu přirozené úrokové míry

Ačkoli se definice neutrální reálné sazby mohou lišit, všechny mají jednu společnou charakteristiku. Přirozená úroková sazba je nepozorovatelná a je třeba ji odhadnout. V literatuře byly navrženy různé přístupy. Rozdíly v jednotlivých výzkumech objasňujících teorii NRI jsou především v oblasti modelování různě zvolených ekonometrických metod a v tom, které proměnné jsou vybrány jako relevantní pro model.

Leif Brubakk, Jon Ellingsen, Ørjan Robstad odhadovali neutrální reálnou sazbu pro norskou ekonomiku pomocí dvou různých empirických modelů vektorového autoregresního modelu s časově proměnnými parametry (TVP-VAR), resp. modelu State-Space (SS) podobného Laubach Williamsovu modelu. V souladu s mezinárodními poznatky všechny odhady naznačují klesající trend. Odhady pro Norsko navíc naznačují, že norská neutrální krátkodobá sazba peněžního trhu se v posledních dvou desetiletích od roku 2018 v reálném vyjádření nyní blíží nulové úrovni.⁹

Autoři Hlédik a Vlček identifikovali neutrální úrokovou sazbu v České republice jako reálnou sazbu konzistentní s výstupem na jeho rovnovážné úrovni a inflací na cílové hladině. K identifikaci sazby použili *semi-strukturální* model s racionálními očekáváním a pravidlem úrokové sazby zaměřené na budoucnost (vpředhledící). Ve srovnání s mainstreamovou literaturou model poskytoval komplexní soubor křížových omezení s ohledem na nepozorované proměnné, včetně proměnné neutrální sazby. Argumentovali tím, že neutrální úroková míra v malé otevřené ekonomice je funkcí rovnovážného reálného růstu upraveného o rovnovážné reálné zhodnocování směnného kurzu. Tato zjištění naznačovala, že neutrální úroková sazba v České republice se v roce 2017 pohybovala kolem jednoho procenta. Současný pokles neutrální sazby z jejího vrcholu v roce 2015 odrážel především obnovené zhodnocování rovnovážného reálného směnného kurzu v důsledku silného růstu reálného HDP.¹⁰

Kathryn Holstonová, Thomas Laubach a John C. Williams odhadli přirozenou úrokovou míru s použitím Laubachovy-Williamsovy (LW) metodiky z roku 2003 pro Spojené státy a tři další vyspělé ekonomiky – Kanadu, eurozónu a Spojené království. Zjistili, že v posledních 25 letech došlo ve všech čtyřech ekonomikách k velkému poklesu trendového růstu HDP i přirozené úrokové míry. Zjistili, že tyto odhady pro jednotlivé země vykazují v průběhu času značnou míru společného pohybu, což naznačuje důležitou roli globálních faktorů při utváření trendového růstu a neutrálních úrokových sazeb. Jejich zjištění, že přirozené úrokové míry poklesly v řadě významných vyspělých ekonomik, navíc naznačuje, že se nejedná o problém, který by se týkal pouze Spojených států, ale má širší důsledky v celosvětovém měřítku.¹¹

Brzoza-Brzezina použil k odhadu přirozené úrokové míry v Polsku strukturální VAR model a Kalmanův filtr. Článek ukazuje, jak může NRI přinést důležité informace pro centrální bankéře. Za prvé, odhad NRI může být užitečný pro měnové orgány, které se snaží stabilizovat inflaci po dlouhém procesu dezinflace. Za druhé, pro zemi, která se snaží vstoupit do měnové unie, existuje další informační obsah odhadovaného NRI.¹²

Posledním článkem, který bude zmíněn je *The natural rate of interest: estimates, drivers, and challenges to a monetary policy*, který na konci roku 2018 napsali Claus Brand, Marcin Bielecki a Adrian Penalver. S využitím široké škály modelů, například DSGE, autoři zdokumentovali vleklý pokles neutrální úrokové míry ve vyspělých ekonomikách, který je způsoben slábnoucím růstem produktivity, růstem přírůstků, stárnutím populace a posledním nárůstem averze k riziku v důsledku globální finanční krize. Odhady neutrální úrokové míry

⁹ BRUBAKK, L. – ELLINGSEN, J. – ROBSTAD, Ø. (2018): Estimates of the neutral rate of interest in Norway.

¹⁰ HLÉDIK, T. – VLČEK J. (2018): Quantifying the Natural Rate of Interest in a Small Open Economy - The Czech Case.

¹¹ HOLSTON, K. – LAUBACH T. – WILLIAMS J. C. (2017): Measuring the natural rate of interest: International trends and determinants.

¹² BRZOZA-BRZEZINA, M. (2006): The Information Content of the Neutral Rate of Interest: The Case of Poland.

jsou sice značně nejisté a závislé na modelu, ale většina z nich byla v důsledku finanční krize záporná. Autoři si velmi všímají, že toto pozorování je velmi důležité pro hodnocení nastavení měnové politiky a rizika, že měnová politika bude omezena dolní hranicí nominálních úrokových sazeb. Upozornili také na modelovou závislost odhadů neutrální sazby tím, že ilustrovali velké rozdíly v jejich stabilizačních vlastnostech v závislosti na zvoleném kontextu, a zdůraznili vysokou statistickou nejistotu odhadů přirozené sazby v rámci modelů. Závěrem, pokud jde o výhled do budoucna, návrat k vyšším úrovním by musel nastat v důsledku zvratu averze k riziku a útěku do bezpečí a zvýšení produktivity. K dosažení tohoto cíle jsou klíčové strukturální reformy.¹³

Pokud porovnáme výsledky všech výše uvedených studií, úrokové sazby výrazně poklesly. Tento pokles nelze vysvětlit pouze tím, že centrální banky udržovaly inflaci na nízké a stabilní úrovni, protože klesající trend byl pozorován jak u nominálních, tak u reálných úrokových sazeb.

Vzhledem k tomu, že centrální banky začaly postupně opouštět své nekonvenční nástroje měnové politiky, obnovila se základní role úrokových sazeb jako nástroje měnové politiky. Nízká nebo dokonce výrazně záporná úroveň reálných úrokových sazeb doprovázená delším obdobím stlačené míry inflace vyžaduje odpověď na klíčovou měnově politickou otázku, jaká je úroveň neutrální úrokové sazby.¹⁴ Jak bylo uvedeno výše, neutrální úroveň je definována jako reálná úroková sazba konzistentní se stabilní inflací implicitně na úrovni cíle a s produktem na jeho rovnovážné úrovni. Pokud se přirozená úroková sazba snížila oproti své předkrizové úrovni, budou muset centrální banky udržovat nižší i své nominální sazby, aby nebránily reálnému růstu. Naopak, pokud přirozená míra zůstala na své předkrizové úrovni, může být měnová politika příliš akomodační. Proto se otázka o úrovni neutrální úrokové sazby přesouvá do centra zájmu tvůrců hospodářské politiky.

2 Metodologie výzkumu

2.1 Vymezení použité metodiky založené na TVP-VAR modelování

Tato podkapitola je věnována teoretickému základu tvorby a podstaty samotných VAR modelů. Ale také procesům, které vedly od standardních VAR modelům až k jejich moderním modifikacím. Tedy od 80. let minulého století až na začátek nového milénia. Jedním z těchto relativně nových směrů je právě TVP-VAR model.¹⁵

Výzkum v oblasti makroekonomické dynamiky je založen na mnoha ekonometrických postupech a modelech. Při odhadech přirozené úrovně úrokové míry nelze opomenout využití vektorového autoregresního modelu (VAR), který se stal základem řady studií v různých ekonomických oblastech. Konstrukce modelu VAR a jeho modifikace vycházejí z pionýrské práce z roku 1980 autora Simse.¹⁶

Ekonometrický rámec VAR struktur byl vypracován v 80. letech minulého století jako reakce na velkorysné makroekonomické modely, jejichž teoretický základ byl značně nejistý a těžce ověřitelný. Navíc se jedná o přirozené navázání na původní jednorovnicové autoregresní (AR) modely. Průkopníkem metody je držitel Nobelovy ceny za přínos makroekonomii Christopher A. Sims.¹⁷ Sims ve své práci *Macroeconomics and Reality* navrhoval použití VAR modelů pro tyto případy: předpověď ekonomických časových řad,

¹³ BRAND C. – BIELECKI M. – PENALVER A. (2018): The natural rate of interest: estimates, drivers, and challenges to monetary policy.

¹⁴ HOLSTON, K. – LAUBACH T. – WILLIAMS J. C. (2017): Measuring the natural rate of interest: International trends and determinants.

¹⁵ COGLEY, T. – SBORDONE A. – MATTHES Ch. (2015): Optimized Taylor Rules for Disinflation When Agents are Learning.

¹⁶ SIMS, C. (1980): *Macroeconomics and Reality*.

¹⁷ CHRISTIANO, L. J. (2012): Christopher A. Sims and Vector Autoregressions.

navrhování a vyhodnocování ekonomických modelů a hodnocení důsledků alternativních hospodářských politik.¹⁸

Christiano ve své publikaci dále uvádí, že navrhování a vyhodnocování makroekonomických modelů je nejdůležitější oblast použití VAR struktur. Zejména z důvodu možnosti hodnocení impulzů a odezvy různých ekonomických šoků jsou také VAR modely hojně používány Novou keynesovskou ekonomikou. VAR modely jsou jeden z klíčových nástrojů centrálních bank pro vytváření analýzy měnové politiky nebo ekonomické předpovědi. Výhodou je jejich relativní jednoduchost, flexibilita a schopnost se přizpůsobit při změně vstupních proměnných. Navíc tyto modely nevyžadují detailní teoretické poznatky o modelované soustavě. Avšak významným předpokladem je skutečnost, že makroekonomické časové řady mají společný trend a jsou sériově korelovány.¹⁹

Sims byl zejména zastáncem neomezených VAR modelů, které zajišťují odpoutání ekonometrického modelování od ekonomických teorií. Tento pokrokový ekonometrický přístup má za cíl nechat samotná data poskytnout cenné ekonomické informace. Při konstrukci VAR systémů je však stále nutné rozhodnout o konkrétních proměnných, které do modelů vstupují. Takže bez teoretického základu nelze zcela volně sestavovat ani neomezené VAR modely. Vektorová autoregrese je nejúspěšnějším modelem pro dynamickou analýzu vícerozměrných časových řad. Předností metody je pak především poskytování kvalitnějších a přesnějších ekonomických předpovědí oproti jednorovnicovým modelům.²⁰

Autoři Lubik a Matthes uvádějí, že VAR (p) modely popisují vývoj vektoru n proměnných y_t v čase t jako lineární funkci vlastních zpožděných hodnot do řádu P a vektoru e_t nepředvídatelných chyb:

$$y_t = c_t + \sum_{j=1}^P A_j y_{t-j} + e_t, \quad (1)$$

kde e_t je náhodná chyba modelu s normálním rozdělením, střední hodnotou 0 a kovariční maticí Ω_e . Vektor deterministických částí je označen jako c_t . A_j je pak matice zachycující dynamiku zpoždění. Pomocí rovnice (1) je možné charakterizovat obecnou výchozí podobu systému, na kterou pak navazují další modifikace.²¹

Aplikace i samotná ekonometrická metoda VAR modelu v souladu s výchozí podobou (1) tedy leží na bedrech ekonomických velikanů. Je však navíc stále živá a oblíbená díky neustálým modifikacím a vylepšením.²² Zejména pokud jde o přesvědčivější odhady, odstranění některých nedostatků a zkreslení. Stock a Watson uvádějí, že modely VAR zůstávají mocným nástrojem pro popis dat a analýzu hospodářské politiky. Autoři rovněž tvrdí, že hlavní výhodou je právě výše zmíněná flexibilita, jednoduchost použití a relativně snadná interpretace výsledků pomocí analýzy funkcí odezvy.²³ Christiano dodává, že tento ekonometrický přístup nepochybně obstál ve zkoušce času a stále hraje klíčovou roli.²⁴ Další autor Nakajima potvrzuje, že vektorová autoregrese (VAR) je základním ekonometrickým nástrojem v ekonometrické

¹⁸ SIMS, C. (1980): *Macroeconomics and Reality*.

¹⁹ CHRISTIANO, L. J. (2012): *Christopher A. Sims and Vector Autoregressions*.

²⁰ SIMS, C. (1980): *Macroeconomics and Reality*.

²¹ LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015a): *Calculating the Natural Rate of Interest: A Comparison of Two Alternative Approaches* LUBIK, T. A. and MATTHES C. (2015b): *Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application*.

²² DOAN, T. – LITTELMAN R. – SIMS C. A. (1984): *Forecasting and Conditional Projection Using Realistic Prior Distributions*.

²³ STOCK, H. J. – WATSON, M. W. (2001): *Vector Autoregressions*.

²⁴ CHRISTIANO, L. J. (2012): *Christopher A. Sims and Vector Autoregressions*.

analýze se širokým záběrem a se širokou škálou aplikací.²⁵ Mezi další modifikace původních VAR modelů patří VAR model s časově proměnnými parametry (TVP-VAR) a se stochastickou volatilitou (SV), který navrhl Primiceri 2005. TVP-VAR se široce používá zejména při analýze makroekonomických časových řad, které vykazují určité formy nelinearity.²⁶

Ekonometrický přístup, který je v příspěvku využit se tedy opírá o VAR s časově proměnlivými parametry²⁷, tedy TVP-VAR model. Kromě časově proměnlivých parametrů, které ve své práci využili také autoři Cogely a Sargent, využíváme také model založený na časově proměnné kovariační matici rozptylu aditivních inovací, podobně jako autor Primiceri. Lubik a Matthes pak tvrdí, že se jedná o flexibilní rámec, který je vhodný pro sledování obtížných vazeb mezi makroekonomickými časovými řadami a daty. TVP-VAR je model časových řad, který vysvětluje pohyby ekonomických proměnných. Každá z těchto proměnných je vysvětlována jinou zpožděnou endogenní proměnnou systému a zpožděnými hodnotami sebe sama.²⁸ Brubakk ve své práci tvrdí, že zásadní rozdíl oproti standardním VAR modelům spočívá v tom, že vektor parametrů se může v čase měnit. Těmito parametry rozumíme zpožděné koeficienty a rozptyl ekonomického šoku.²⁹ Atraktivita TVP-VAR modelů vychází ze zjištění, že většina makroekonomických časových řad vykazuje určitý stupeň nelinearity.³⁰ Pomocí klouzajících koeficientů je pak možné zachytit případnou nelinearitu nebo časovou variabilitu ve struktuře zpoždění.³¹ Vícerozměrná stochastická volatilita je využita ke kontrolování možné heteroskedasticity šoků a nelinearit v simultánních vztazích mezi proměnnými. Model stochastické volatility (SV) aplikovaný na pozorovanou chybu může zabránit detekci falešných odchylek v koeficientech TVP tím, že zachytí část variability v reziduální složce.³²

Modifikovaný model s měnícími se koeficienty je vystavěn na výchozím modelu s fixními koeficienty (1). Změnou však je, že podle autorů Lubika a Matthese³³ umožníme parametrům konstanty c a matici zpožděných koeficientů A_j měnit se v průběhu času. TVP-VAR model můžeme tedy specifikovat následovně:

$$y_t = c_t + \sum_{j=1}^L A_{j,t} y_{t-j} + e_t. \quad (2)$$

Vztah pak můžeme účelně přepsat:

$$y_t = X_t' \theta_t + e_t. \quad (3)$$

Pro vektor koeficientů θ_t platí, že následují pohyb náhodné procházky a jsou závislé na svých předcházejících hodnotách:³⁴

²⁵ NAKAJIMA, J. (2011): Time-Varying Parameter VAR Model with Stochastic Volatility: An Overview of Methodology and Empirical Applications.

²⁶ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

²⁷ COGLEY, T. – SBORDONE A. – MATTHES Ch. (2015): Optimized Taylor Rules for Disinflation When Agents are Learning.

²⁸ LUBIK, T. A. and MATTHES C. (2015a): Calculating the Natural Rate of Interest: A Comparison of Two Alternative Approaches.

²⁹ BRUBAKK, L. – ELLINGSEN J. – ROBSTAD Ø. (2018): Estimates of the neutral rate of interest in Norway.

³⁰ LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application

³¹ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

³² NAKAJIMA, J. (2011): Time-Varying Parameter VAR Model with Stochastic Volatility: An Overview of Methodology and Empirical Applications.

³³ LUBIK, T. A. and MATTHES C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application.

³⁴ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

$$\theta_t = \theta_{t-1} + e_t. \quad (4)$$

Podle Lubika a Matthese je hlavní výhodou modelu TVP-VAR, že koeficienty zpoždění A_j a rozptyl ekonomického šoku se mohou v čase měnit. Tento ekonometrický přístup je tedy schopen zachytit nelineární vývoj v čase. Jedná se například o asymetrické pohyby makroekonomických proměnných v různých fázích hospodářského cyklu. Změna volatility reálné úrokové sazby a dosažení nulové dolní hranice (ZLB) nominální úrokové sazby prohlubuje nelinearitu makroekonomických vazeb. To zvyšuje atraktivitu použití modelu TVP-VAR. Použitý ekonometrický rámec zachycuje souběh pohybů mezi proměnnými ve flexibilním pojetí bez nutnosti použití strukturálního přístupu a rozsáhlých teoretických základů.³⁵ Tím se liší od modelu LW, který je založen na silném teoretickém vztahu klíčových proměnných.³⁶ TVP-VAR model lze pak považovat za redukovanou reprezentaci základního modelu dynamické stochastické všeobecné rovnováhy (DSGE), ve kterém existuje časová variace.³⁷

Diskuse a obhajoba samotných VAR modelů je v oblasti makroekonomického modelování poměrně výrazná. Pro odhady přirozené úrokové míry jsou však i tyto diskuse podstatnou součástí. Neutrální úroková míra je skrytou, ačkoliv důležitou veličinou. Nicméně schopnost ji odhadnout spočívá na daných ekonometrických přístupech a odvíjí se od daných modelů. Je nutné podotknout, že například modely DSGE se spoléhají na mnoho libovolných voleb ohledně funkční formy nebo struktury trhu. Dále o exogenitě hnacích procesů (jako jsou vládní výdaje, produktivita nebo peněžní agregáty) a o dynamické specifikaci latentních hnacích šoků. Modely DSGE mohou být přesné, ale nemusí být nutně realistické.³⁸ Na druhou stranu autor Canova tvrdí, že naopak VAR modely se pro řadu ekonomů a tradičních ekonometrů jeví jako nevědecké, obskurní, matoucí, nebo prostě od základu chybné. Kritici především tvrdí, že metodologie VAR modelů má velmi malý vztah s ekonomickou teorií.³⁹ Na druhou stranu, jak bylo řečeno výše, VAR modely jsou stále moderní a přes nekončící debatu aktivně využívaným nástrojem. VAR modely jednoznačně od svého počátku stojí na myšlence uvolnění některých teoretických restrikcí a umožnění samotným datům hovořit ("speak") ohledně trendu nebo o krátkodobé dynamice.⁴⁰

2.2 Vymezení analyzovaného modelu

Pro odhad neutrální úrokové míry používáme ekonometrický rámec, který se označuje jako TVP-VAR model. Tuto metodiku používají také Lubik a Matthes pro odhad NRI pro USA, Brubakk pro případ Norska a Teodoru a Toktonalieva pro Kyrgyzskou republiku. Tyto přístupy dále neupravujeme, ale aplikujeme je pro výpočet neutrální úrokové míry pro sledované země Evropské unie. Pro vytvoření odhadu neutrální reálné úrokové sazby z TVP-VAR jsou použity iterované prognózy reálné úrokové sazby na pět let dopředu ($r_t^* = r_{t+20}$) obdobně jako v práci Lubik a kol.⁴¹ Tedy 20 období v případě čtvrtletních pozorování.

³⁵ LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015a): Calculating the Natural Rate of Interest: A Comparison of Two Alternative Approaches LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application.

³⁶ LAUBACH, T. – WILLIAMS, J.C. (2003): Measuring the Natural Rate of Interest.

³⁷ V některých případech je lineární VAR přesnou reprezentací redukované formy DSGE modelu (Fernandez-Villaverde et. al. 2007; Del Negro and Primiceri, 2015). Lubik a Matthes (2015b) však podotýkají, že je méně známo, do jaké míry to platí pro TVP-VAR. Například Cogley, Sbordone, a Matthes (2015) ukazují, že modely DSGE s učením mají TVP-VAR jako redukovanou formu.

³⁸ PODKAMINER, L. (2019): Negative natural interest rates and secular stagnation: much ado about nothing?.

³⁹ CANOVA, F. (1995): The Economics of Var Models.

⁴⁰ SIMS, C. (1980): Macroeconomics and Reality.

⁴¹ LUBIK, T. A. – C. MATTHES (2015a): Calculating the Natural Rate of Interest: A Comparison of Two Alternative Approaches.

Systém je založen na třech endogenních proměnných. Používáme procentní růst reálného HDP (GDP), procentní změnu cenové hladiny měřené indexem spotřebitelských cen (inf) a krátkodobou reálnou úrokovou sazbu v úrovních (r). Pro (HDP) a (inf) tedy používáme meziroční procentní změny. Každá z těchto veličin je ve VAR modelu vysvětlena zpožděnými hodnotami sebe sama a zpožděnou hodnotou jiné endogenní proměnné. Proměnné v modelu jsou voleny na základě obdobných prací. Časové řady pro tyto proměnné jsou pak získávány čtvrtletně ze Statistického úřadu EU. Sledované období analýzy modelu je od 1. čtvrtletí 2000 do 1. čtvrtletí 2021.

Ve zjednodušené podobě s jedním zpožděním je TVP-VAR model odhadován na základě následujících rovnic:

$$\begin{aligned} GDP_t &= \alpha_{1t} + \beta_{1,1}GDP_{t-1} + \beta_{1,2}inf_{t-1} + \beta_{1,3}r_{t-1} + v_{1t}, \\ inf_t &= \alpha_{2t} + \beta_{2,1}GDP_{t-1} + \beta_{2,2}inf_{t-1} + \beta_{2,3}r_{t-1} + v_{2t}, \\ r_t &= \alpha_{3t} + \beta_{3,1}GDP_{t-1} + \beta_{3,2}inf_{t-1} + \beta_{3,3}r_{t-1} + v_{3t}, \end{aligned} \quad (5)$$

Pro časověměnící se parametr stále platí, že má charakter náhodné procházky:

$$\beta_t = \beta_{t-1} + u_t. \quad (6)$$

V rovnicích (5) a (6) označují v_t a u_t chybovou složku modelu. Odhady časově variantního parametru, které mají charakter náhodné procházky, se označují jako β_t . Při odhadu modelu používáme techniky Gibbsova vzorkování a Carter-Kohnův algoritmus. Následně využíváme přístup Brubakka.⁴² Nejprve se získají odhady časově proměnných parametrů β_t na základě celého období pozorování pro $t = 1, \dots, T$. V každém okamžiku t je neutrální sazba spočtena jako *in sample* iterovaná prognóza úrokové sazby na 20 čtvrtletí dopředu, kdy dočasné krátkodobé šoky odezněly. To jsou pak naše odhady neutrální úrokové sazby.

Empirický model (5) bude konstruován se zpožděním $p = 2$, tj. o dva kvartály. Správnost specifikace bude ověřena pomocí informačních kritérií: SBIC (Schwarz-Bayesovo informační kritérium), HQIC (Hannan-Quinnovo informační kritérium), AIC (Akaikeho informační kritérium) a FPE (Akaikeho konečná chyba předpovědi). Výsledky LR kritéria (sekvenční modifikovaná LR testovací statistika) však hodnotíme jako významnější, protože náš model používáme pro dlouhodobé prognózování a autokorelace by měla významný vliv na destabilitaci ekonometrického rámce (příloha A1). Při volbě zpoždění o dvě období postupujeme podle autorů Primiceri a Lubik a Matthes. Lubik a Matthes podotýkají, že tato volba se stala zcela běžnou při aplikaci TVP-VAR modelů. Pro VAR modely s fixními koeficienty je obvyklé, že zpoždění se volí do vyšších řádů (p), ale u TVP-VAR modelů se zvyšuje stupeň složitosti a celý proces naráží na netriviální výpočetní omezení. Délka zpoždění dva se tedy zdá jako dobrý kompromis a také umožňuje přímé srovnání výsledků dalšími obdobnými výzkumy na problematiku neutrální úrokové míry.⁴³

V tomto článku je využit Bayesovský přístup k odhadu TVP-VAR (5) modelu. Dále se budeme spoléhat na MCMC (Monte Carlo pomocí Markovova řetězce, *Markov chain Monte Carlo*) Gibbs sampler, který umožňuje přepracovat nelineární model TVP-VAR model na model podmíněného stavového prostoru (*State Space*) pro každý krok MCMC Gibbs procedury. To umožňuje pozorovat složitý problém nelineární inference. Standardní přístup k odhadování a tvorbě inferencí v TVPVAR používá Bayesovu metodu.⁴⁴

⁴² BRUBAKK, L. – ELLINGSEN J. – ROBSTAD Ø. (2018): Estimates of the neutral rate of interest in Norway.

⁴³ LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application.

⁴⁴ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

Podle Lubik a Matthes je prvním krokem Bayesian analýzy výběr *priorů*.⁴⁵ Na rozdíl od frekvencionistického přístupu jsou parametry modelu při Bayesiánském nastavení náhodné proměnné. Prvních deset let (čtyřicet pozorování, od 2000:I do 2009:IV) se používá dle Primiceri ke kalibraci rozdělení *priorů*.⁴⁶ Například průměr a rozptyl B_0 jsou vybrány jako bodové OLS odhady ($\hat{B}_{OLS}$) a čtyřnásobek jeho rozptylu ve standardním (časově invariantním) VAR modelu, odhadovaný na malém počátečním souboru pozorování. Stejným způsobem lze získat průměrnou hodnotu *priorů* pro B_0 . Pro $\log \sigma_0$ místo toho, střední hodnota rozdělení je zvolena jako logaritmus bodových odhadů OLS standardní chyby stejného časově invariantního VAR modelu. Kovariační matice rozptylu je libovolná a předpokládá se, že jde o jednotkovou matici. Tato matice je tedy normalizovaná. Jak je běžné pro kovarianční matice v Bayesovské analýze, *priory* sledují Inverted Wishart rozdělení.⁴⁷

Nakonec je potřeba určit stupně volnosti a škálová matice pro inverzní-Wishart prior distribuce hyperparametrů. Stupně volnosti jsou nastaveny na 4 pro W a 2 a 3 pro dva bloky S (v podstatě jeden plus rozměr každé matice). Podle literatury jsou škálové matice $\bar{Q}$, $\bar{W}$, $\bar{S}_1$ a $\bar{S}_2$ zvoleny jako konstantní zlomky rozptylů odpovídajících odhadů OLS na počátečním dílčím vzorku.⁴⁸

Primiceri shrnuje výslednou podobu *priorů* takto:

$$\begin{aligned} B_0 &\sim N(\hat{B}_{OLS}, 4 \cdot V(\hat{B}_{OLS})), \\ A_0 &\sim N(\hat{A}_{OLS}, 4 \cdot V(\hat{A}_{OLS})), \\ \log \sigma_0 &\sim N(\log \hat{\sigma}_{OLS}, I_n), \\ Q &\sim IW(k_Q^2 \cdot 40 \cdot V(\hat{B}_{OLS}), 40), \\ W &\sim IW(k_W^2 \cdot 4 \cdot I_n, 4), \\ S_1 &\sim IW(k_S^2 \cdot 2 \cdot V(\hat{A}_{1,OLS}), 2), \\ S_2 &\sim IW(k_S^2 \cdot 3 \cdot V(\hat{A}_{2,OLS}), 3), \end{aligned} \quad (7)$$

kde S_1 a S_2 označují dva bloky S , zatímco $\hat{A}_{1,OLS}$ a $\hat{A}_{2,OLS}$ představují dva odpovídající bloky pro $\hat{A}_{OLS}$. Srovnávací výsledky jsou získány pomocí následující hodnoty: $k_Q = 0,01$, $k_S = 0,1$, $k_W = 0,01$. Takto nastavené *priory* nejsou ploché, ale difúzní a neinformativní.

Přestože jsou parametry $\{\hat{A}_{OLS}; \hat{B}_{OLS}; \hat{\sigma}_{OLS}; \hat{A}_{1,OLS}; \hat{A}_{2,OLS}\}$ u *priorů* přímo odhadovány pomocí OLS regrese. Nicméně to stále ponechává značné stupně volnosti pro výzkumníky, protože není jasné návod, jak vybrat tréninkový vzorek.⁴⁹

2.3 Časové řady a sledované proměnné

Časové řady jsou vytvářeny na období 1. čtvrtletí 2000 do 1. čtvrtletí 2021 s kvartální periodicitou. Celkový počet pozorování za jednotlivé sledované země je tedy roven $T = 85$. Pro Bulharsko, Chorvatsko a částečně také Velkou Británii jsou časové řady zkráceny. Důvodem je primárně nedostatek dat. Zdrojovým místem pro tyto časové řady je Statistický úřad EU Eurostat. Nejsou použity pozorování na období před rokem 2000, protože je odhadována tako neutrální úroková míra pro eurozónu jako celek. Potjagailo také nepoužívá při VAR analýze pozorování během rozvíjející se eurozóny kvůli mnoha strukturálním

⁴⁵ LUBIK, T. A. – MATTHES C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application.

⁴⁶ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

⁴⁷ LUBIK, T. A. – MATTHES, C. (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application.

⁴⁸ COGLEY, T. – SARGENT, T. J. (2001): Evolving Post World War II U.S. Inflation Dynamics.

⁴⁹ PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy.

změnám. Navíc to není jen problém formování eurozóny.⁵⁰ Hájek a Horvath uvádějí, že je vhodné vyhnout se datům z 90. let 20. století pro střední, východní a jihovýchodní Evropu z důvodu turbulentního období s mnoha strukturálními zlomy.⁵¹

Datový soubor obsahuje proměnné pro osm zemí EU mimo eurozónu a Spojené království, které není členem EU ani eurozóny, ale po většinu období zájmu bylo členem EU.

Eurozónu je považována z pohledu neutrální úrokové míry za jeden celek, protože podle Hájka a Horvátha členské státy jednotné měnové oblasti nemohou provádět měnovou politiku nezávisle podle národních preferencí. Kromě toho je perspektiva dále rozšířena a z ekonomického hlediska považujeme eurozónu za jeden, do jisté míry homogenní, celek.⁵² Agregujeme všechny proměnné za eurozónu. Celý datový soubor tedy obsahuje celkem 10 politicky nezávislých měnových oblastí. Sledované země jsou rozděleny podle rozdělení do tří skupin bez eurozóny (tabulka 1). Za staré členské ekonomiky [OME] považujeme Dánsko (DK), Spojené království (GB) a Švédsko (SE); Bulharsko (BG), Česká republika (CZ) a Maďarsko (HU) jako nový člen otevřených ekonomik [NMOE]; a Chorvatsko (HR), Polsko (PL) a Rumunsko (RO) jako nový člen uzavřených ekonomik [NMCE].

Tabulka 1: Seznam analyzovaných zemí

	AT, BE, CY, EE, FI, FR, DE, GR, IE,
Eurozóna [EA] (19)	IT, LT, LV, LU, MT, NL, PT, SK, SI, ES
Staré členské ekonomiky [OME] (3)	DK, GB, SE
Nové členské otevřené ekonomiky [NMOE] (3)	BG, CZ, HU
Nové členské uzavřené ekonomiky [NMCE] (3)	HR, PL, RO

Pozn.: Zkratky jsou dvoumístný kód země ISO; EA označuje eurozónu. Ekonomická otevřenost se měří podílem exportu na HDP v roce 2019 podle Eurostatu (2020): EA [19] (48,2 %), DK (58,3 %), GB (31,1 %), SE (47,7 %), BG (64,2 %), CZ (74,4 %), HU (82,2 %), HR (52,0 %), PL (55,5 %) a RO (40,4 %).

Zdroj: vlastní tvorba a zpracování

V rámci odhadů přirozené úrokové míry pak používáme základní makroekonomické proměnné. Jak bylo řečeno výše, tak do modelu (5) vstupují tři endogenní proměnné. Používáme procentní růst reálného hrubého domácího produktu HDP (*GDP*), meziroční procentní změnu cenové hladiny měřené harmonizovaným indexem spotřebitelských cen (*inf*) a krátkodobou reálnou úrokovou sazbu v úrovních (*r*). Pro (*HDP*) a (*inf*) tedy používáme meziroční procentní změny. Tyto proměnné odpovídají obdobným výzkumům na problematiku odhadu přirozené úrokové míry, které zmiňujeme v tomto příspěvku.

Z tabulky 2 pak lze vyčíst přehled jednotlivých proměnných za všechny analyzované země. Dále jsou zde informace o zdrojích dat a základní popisné statistiky pro dané proměnné. Pokud je to možné, časové řady se získávají sezónně a kalendářně očištěny. To však v případě cenové hladiny nebylo možné a bylo nutné dodatečně sezónní očištění⁵³.

⁵⁰ POTJAGAILO, G. (2017): Spillover effects from Euro area monetary policy across Europe: A factor-augmented VAR approach.

⁵¹ HAJEK, J. – HORVATH, R. (2016): The Spillover Effect of Euro Area on Central and Southeastern European Economies: A Global VAR Approach.

⁵² HAJEK, J. – HORVATH, R. (2016): The Spillover Effect of Euro Area on Central and Southeastern European Economies: A Global VAR Approach.

⁵³ Je použit Census X-13 dostupný v softwarovém balíčku EViews10 od U.S. Census Bureau. Pro podrobnější popis metody viz Findley et al. (1998).

V rámci analýzy časových řad jsou sledované proměnné testovány existenci jednotkových kořenů pomocí ADF a KPSS unit root testu (Příloha A2 a A3). Důvodem je, že makroekonomické časové řady jsou charakterizovány svou trendovou složkou a vykazují růstovou trajektorii. Postavení analýzy na časových řadách, které všechny vykazují jednotkový kořen by vedlo k narušení ekonometrického rámce. Čtvrtletní HDP v reálných hodnotách je tedy převáděno na meziroční změny a stejný postup byl použit pro harmonizovaných index spotřebitelských cen (HICP) v čtvrtletním vyjádření. Snahou bylo tedy neponechávat tyto proměnné v úrovních, ale převádět je na procentuální meziroční změny (y-o-y). Díky tomu byly také tyto makroekonomické veličiny převedeny na stejné jednotky. Reálná krátkodobá mezibankovní úroková míra (3M) byla ponechána v úrovních. Z čistě teoretického hlediska by měly být právě úroková míra stacionární. Navíc v příspěvku je vypočítávána přirozená (reálná) úroková míra také v úrovních.

Tabulka 2. Deskriptivní statistika a výchozí zdroj pro dané proměnné (2000Q1 až 2021Q1)

Proměnní	Zdroj	Popis dané proměnné	Min	Medián	Max	Sdev
GDP	Eurostat (2021)	Meziroční procentuální růst reálného HDP (v procentech), kvartální pozorování, sezónně očištěný HDP.	-23,11	2,60	28,18	7,28
inf	Eurostat (2021)	Meziroční růst harmonizovaného indexu spotřebitelských cen (HICP), který je publikován na kvartální bázi, sezónně očištěný index.	-2,37	2,14	53,90	4,87
r	Eurostat (2021)	Krátkodobá mezibankovní úroková míra (3M) v dané ekonomice, kvartální průměry (v procentech), deflovány mírou inflace.	-8,87	0,57	10,99	2,49

Pozn.: Pro sezónní očištění je použit Census X-13 dostupný v softwarovém balíčku EViews10 od U.S. Census Bureau. Pro podrobnější popis metody viz Findley et al. (1998). Hrubý domácí produkt (HDP) je již získáván jako sezónně očištěný (Eurostat, 2021).

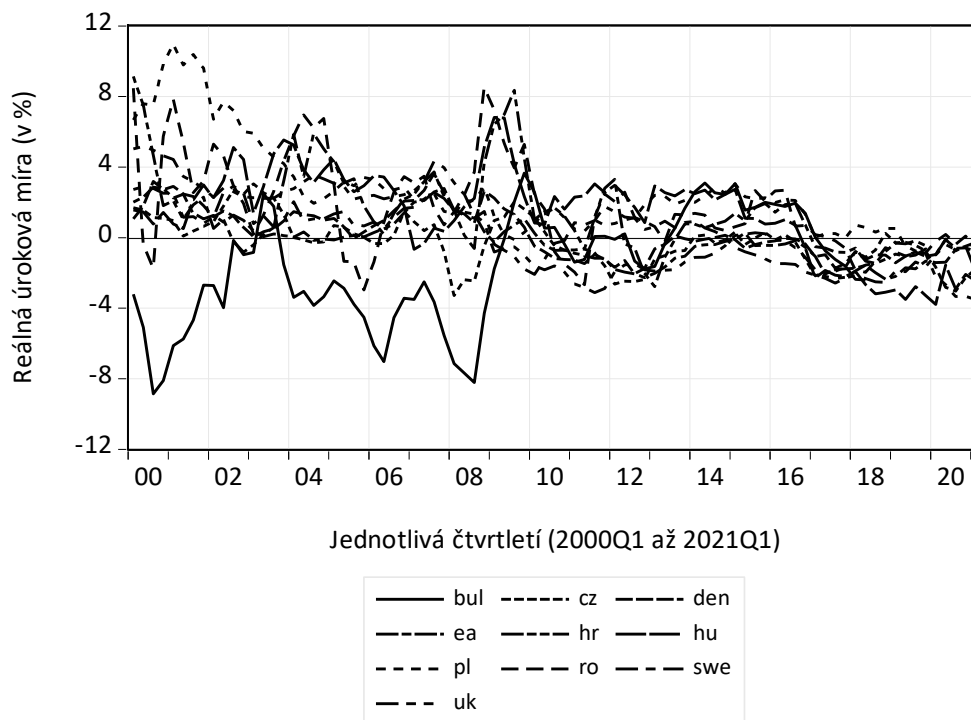
Zdroj: vlastní výpočty

Výsledky testů jednotkových kořenů jsou tedy umístěny v příloze A2 a A3. Ve většině případů je díky ADF testu dokázáno, že časové řady jsou slabě stacionární. V některých případech však tomu tak nebylo. ADF test byl pak doplněn o KPSS, kterým byly závěry verifikovány. Je však možné, že do modelu vstoupí jedna časová řada, která nebude zcela stacionární. V tomto případě nelze hned prohlásit, že byl narušen ekonometrický rámec. Modely budou navíc testovány na celkovou stabilitu, která bude ověřena pomocí VAR modelů s fixními koeficienty. Tedy budou využity obrácené hodnoty kořenů charakteristického polynomu (příloha A4). Z výsledků vyplývá, že všechny VAR modely pro sledované země jsou stabilní. Nedošlo k narušení ekonometrického rámce.

Z grafu 1 pak lze vyčíst vývoj reálné úrokové míry v jednotlivých ekonomikách Evropské unie. Zejména jsou patrné poměrně výrazné spolu pohyby a postupný klesající trend. Avšak zejména dnes nové členské státy se z počátku sledovaného období značně odchylovaly

od vývoje v eurozóně a dalších členských státech. Důvodem je odlišný historický vývoj a stále působící turbulentní období 90. let minulého století. Přes tyto odlišné výchozí podmínky však vidíme postupnou konvergenci a postupný propad reálné úrokové míry do záporných hodnot. Tento vývoj reálné úrokové míry bude také působit na hodnotu přirozené úrokové míry. Lze předpokládat, že trend přirozené úrokové míry bude obdobně klesající.

Graf 1: Vývoj reálné úrokové míry ve sledovaných zemích, období 2000Q1 až 2021Q4, čtvrtletní průměry (v %)

Zdroj: Eurostat (2021)

3 Výsledky a diskuse

Řada světových ekonomik čelila v nedávné době novým výzvám. Po světové globální hospodářské a finanční krizi přistoupila většina centrálních bank (FED, ECB, BoE, SNB či ČNB) k provádění nekonvenční měnové politiky. Zejména byly diskutovány a následně prováděny nástroje jako kvantitativní (kvalitativní) uvolňování, nulové či záporné úrokové sazby či devizové intervence. S tím, jak po dlouhém období nekonvenčních nástrojů dochází k postupnému návratu měnových politik zpět ke standardnímu režimu, roste i zájem centrálních bankéřů o kvantifikaci úrovně přirozené úrokové sazby.

Po globální finanční krizi v letech 2007 – 2008 se klíčové centrální banky po celém světě rozhodly rychle „vpustit“ do ekonomiky likviditu a nastavily úrokové sazby (zejména krátkodobé nominální úrokové sazby) na velmi nízké úrovni. Tento přístup vedl mezi tvůrci hospodářské politiky k mnoha diskusím o tom, jaké by mohly být v realitě vhodné úrovně úrokových sazeb (krátkodobé i dlouhodobé). V roce 2017 například analytici v kanadské centrální bance, Bank of Canada, tvrdili, že neutrální úroková míra v Kanadě po globální finanční krizi významně poklesla. Tento trend je zaznamenán i v řadě dalších jiných studií, které se zabývají problematikou neutrální úrokové sazby, jako práce Laubacha a Williamse, či Holstona, a jejího vývoje v postkrizovém období napříč celou světovou ekonomikou. Výsledky této studie nejsou výjimkou.

Přirozená (reálná) úroková sazba je odhadnuta pomocí metody zvané TVP-VAR model (viz. práce autorů Primiceri, Cogley a Sargent apod.). Příspěvek pak navazuje na práci Brubakka a autorů Lubika a Matthese, kteří pro odhad přirozené úrokové sazby aplikují také model TVP-VAR. Přirozená úroková míra může být definována jako určitá úroveň krátkodobé reálné úrokové míry, která je konzistentní s výstupem blízko potenciálu a stabilní inflace blízko inflačního cíle.⁵⁴ Definice přirozené úrokové míry je převzata od autorů Laubacha a Williamse, a v příspěvku na ni autoři navazují.

Výsledky odhadů přirozené (reálné) úrokové míry jsou umístěny v tabulce 2. Vypočtené odchylky reálné úrokové míry od přirozené úrokové lze vyčíst dále v tabulce 3. Kromě roku 2011 je neutrální úroková sazba v České republice záporná a klesá. Přirozená úroková sazba dosáhla maximální hodnoty 0,11 % a minimální hodnoty -1,51 %. Dlouhodobý průměr pak je -0,586 %. Hlédík a Vlček (2018) aplikují semistrukturální model, modifikovanou Laubachovou a Williamsovou (LW) metodu a odhadují, že neutrální úroková sazba se v letech 2000 až 2017 vyvíjela kolem 1 %. Výsledky potvrzují především závěr příspěvku, že v těchto obdobích dochází k poklesu neutrální úrokové sazby. Jsou zaznamenány dva hlavní vrcholy neutrální úrokové sazby. Jedná se zejména o období před rokem 2011, kdy dochází v ČR k poměrně výraznému růstu výkonu ekonomiky. Následuje vrchol na začátku roku 2016, který znovu odráží zvyšující se výkonnost ekonomiky a růst produkce. Tento vrchol vývoje přirozené úrokové míry potvrzují také ve svém výzkumu Hlédík a Vlček. Zvýšení neutrální úrokové sazby na začátku roku 2016 je dáno výrazným zvednutím dynamiky růstu výstupu ekonomiky v ČR, ale také podle Hlédíka a Vlčka přílivem investic z důvodu čerpáním strukturálních fondů EU.⁵⁵ Pikhart a Froňková kombinací metod ukazují, že neutrální úroková sazba v ČR klesá a od roku 2012 se pohybuje v záporných hodnotách. Od prvního čtvrtletí roku 2012 neutrální úroková sazba osciluje kolem -0,5 %.⁵⁶ Hlédík a Vlček se do záporných hodnot dostávají při odhadu neutrální úrokové sazby pouze při aplikaci HP filtru. Odhady využívající model TVP-VAR jsou více setrvačné a stále, což očekáváme i při vývoji neutrální úrokové sazby, která vykazuje značnou hysterezi.⁵⁷ Stefaňski pak potvrzuje zejména závěry příspěvku v případě hodnocení České republiky. Neutrální úroková sazba v ČR je podle něj záporná od roku 2008 a následně prudce vzrostla v průběhu let 2014 a 2015.⁵⁸

V České republice je neutrální úroková sazba záporná a výsledky se překvapivě blíží hodnotám neutrální úrokové sazby v eurozóně. Holston a kol. odhadují, že neutrální úroková sazba v eurozóně se od roku 2011 pohybuje od 0 % do -1 %.⁵⁹ Kupkovic na příkladu Slovenska ukazuje, že neutrální úroková sazba je od druhého čtvrtletí 2009 záporná a klesá. V roce 2019 dosáhl hodnoty přibližně -1,5 %.⁶⁰ Neutrální úroková sazba v ČR sleduje vývoj neutrální úrokové sazby v eurozóně od roku 2010. Bencik následně tvrdí, že neutrální úroková sazba na Slovensku vykazuje klesající trend a dosáhla nízkých hodnot v letech 2006 a 2007.⁶¹

Brzoza-Brzezina odhaduje, že neutrální úroková sazba v Polsku se v letech 1998 až 2003 pohybovala velmi nízko, přičemž 0 % a mezi 0,12 % a 0 %.⁶² Výsledky Stefaňského však naznačují, že neutrální úroková sazba při použití Kalmanova filtru je řádově vyšší. V letech

⁵⁴ LAUBACH, T. – WILLIAMS, J.C. (2003): Measuring the Natural Rate of Interest.

⁵⁵ HLÉDIK, T. – VLČEK, J. (2018): Quantifying the Natural Rate of Interest in a Small Open Economy - The Czech Case.

⁵⁶ PIKHART, Z. – FRŮŇKOVÁ, P. (2019): Estimating Natural Rate of Interest and Equilibrium Exchange Rate: A Case of the Czech Republic.

⁵⁷ HLÉDIK, T. – VLČEK, J. (2018): Quantifying the Natural Rate of Interest in a Small Open Economy - The Czech Case.

⁵⁸ STEFAŇSKI, M. (2018): Natural Rate of Interest in a Small Open Economy with Application to CEE Countries.

⁵⁹ HOLSTON, K. – LAUBACH, T. – WILLIAMS, J. C. (2017): Measuring the natural rate of interest: International trends and determinants.

⁶⁰ KUPKOVIC, P. (2020): R-star in Transition Economies: Evidence from Slovakia.

⁶¹ BENCIK, M. (2009): The equilibrium interest rate – theoretical concepts and applications.

⁶² BRZOZA-BRZEZINA, M. (2006): The Information Content of the Neutral Rate of Interest: The Case of Poland.

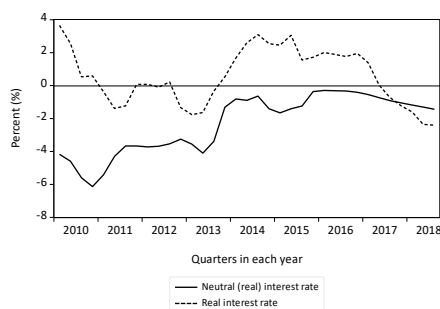
1997 a 2008 dosahovala úrovně až 6 %. A v letech 2000 a 2012 zaznamenal Stefański jeho pokles. Od roku 2012 se neutrální úroková sazba v Polsku pohybuje kolem 2 %. Výsledky v tabulce 2 naznačují, že přirozená úroková míra se od roku 2012 do roku 2015 pouze blížila hodnotě 2 %. Pravděpodobně její úrovně byla o něco nižší. V případě Polska je především patrný pokles v roce 2016, který vypovídá také o poklesu reálné úrokové míry. Je však zajímavé, že neutrální úroková míra v tomto případě předbíhá reálnou úrokovou míru. V následujícím období je charakteristický další pokles přirozené úrovně úrokové sazby a její záporná hodnota v Polsku.

Další práce Fiorentiniho naznačuje, že neutrální úroková sazba v eurozóně je od roku 2008 záporná s klesající tendencí.⁶³ To popírají autoři, kteří tvrdí, že neutrální úroková sazba v eurozóně je kromě roku 2013 v kladných hodnotách a od roku 2014 se pohybuje kolem 0,5 %.⁶⁴ Z tabulky 2 pak vyplývá, že dlouhodobý průměr v eurozóně dosahuje hodnoty -0,13 (maximální hodnota -0,07 a minimální -0,13). Přirozená úroková míra má však stále klesající tendenci v průběhu času. Avšak vývoj této nepozorované veličiny je znatelně více stabilní a odchylky od reálné úrokové míry nejsou výrazné.

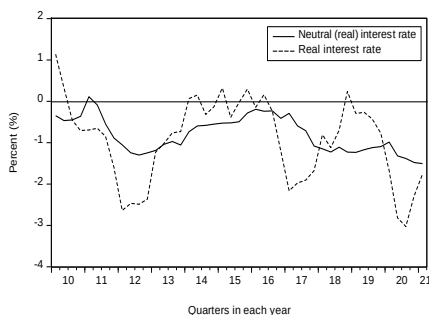
Tabulka 2: Hodnoty mezery úrokových sazeb ($r-r^*$) u sledovaných zemích EU, období 1. čtvrtletí 2010 až 1. čtvrtletí 2021

Nové členské otevřené ekonomiky [NMOE]

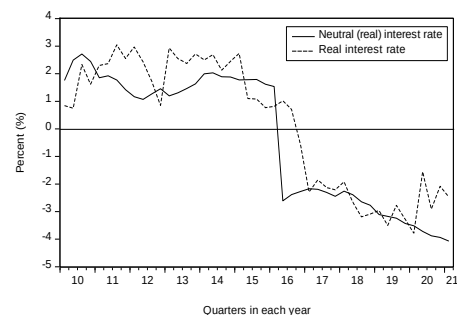
Bulharsko

Česká republika

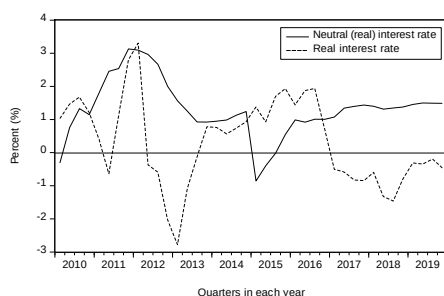

Maďarsko

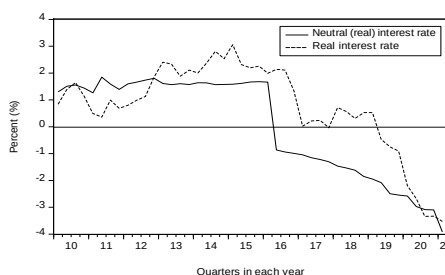

Nové členské uzavřené ekonomiky [NMCE]

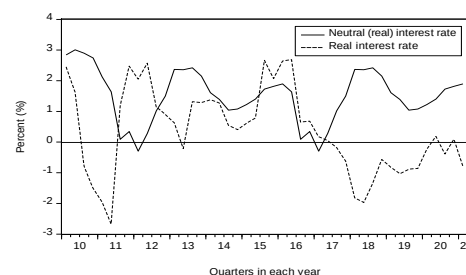
Chorvatsko

Polsko

Rumunsko

Staré členské ekonomiky [OME]

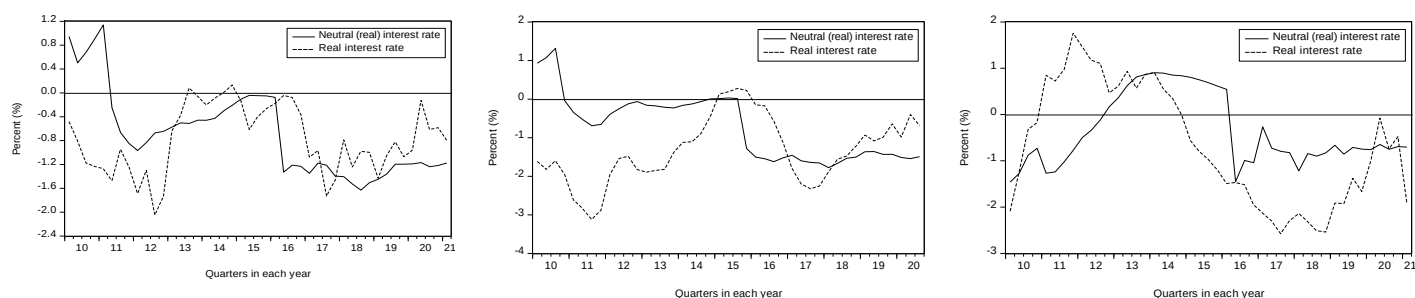
Dánsko

Velká Británie

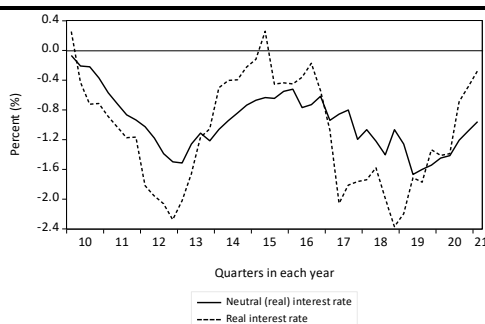
Švédsko

⁶³ FIORENTINI, G. – GALESI, A. – PÉREZ-QUIRÓS, G. – SENTANA, E. (2018): The Rise and Fall of the Natural Interest Rate.

⁶⁴ BRAND, C. – BIELECKI, M. – PENALVER, A. (2018): The natural rate of interest: estimates, drivers, and challenges to monetary policy

eurozóna [EA]

Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Nové členské ekonomiky pak vykazují zejména na počátku sledovaného období výrazně vyšších a kladných hodnot přirozené úrokové míry v případě srovnání se starými členskými státy. Zejména se jedná o Chorvatsko, Polsko, Rumunsko a Maďarsko. Primárně uzavřené ekonomiky tolik nepodléhají globálním spolupohybům přirozené úrokové míry. Přesto v Polsku je také patrný klesající trend od roku 2016, který je typický pro státy jako je Česká republika, Dánsko, Velká Británie a pro eurozónu. Ve Švédsku, na rozdíl od ostatních starých členských zemí, dochází od roku 2010 do roku 2014 k růstu přirozené úrokové míry a toto období je vystřídáno poklesem a následným ustálením na hodnotě blízko -1 %. V Dánsku se pak jedná o rovnováhu na hodnotě -1,2 % a ve Velké Británii na nižší hodnotě -1,4 % až -1,6 %.

Bulharská ekonomika je typicky výrazně odlišná od ostatních zemích. Zejména je patrné, že hodnota neutrální úrokové míry byla výrazně nízká. Dosahovala minima přes -6 %. Z tohoto dna se následně přirozená úroková míra odlepjuje a blíží se nulové hodnotě. Přesto však můžeme očekávat její pokles v navazujícím období. Obecně lze předpokládat, že sledované země budou příjemci zahraničních cen a také rovnovážné sazby. Úroveň přirozené úrokové sazby v eurozóně by měla mít vliv také na pohyby dalších sledovaných zemích. Avšak globální faktory nejsou jediné, které determinují přirozenou úrokovou míru.

Odhady pomocí modelu TVP-VAR vykazují stabilnější a inerciální výsledky, které očekáváme od vývoje neutrálních úrokových sazeb, které jsou ovlivněny především demografickými změnami, trendy produktivity a globálními faktory.⁶⁵ Změny neutrální úrokové sazby podle modelu TVP-VAR jsou zvláště dány poměrně dynamickým vývojem v předchozích letech u sledovaných zemí.

Je vypočtena také velikost úrokové mezery (*interest rate gap*). Pomocí mezery úrokové sazby je možné posuzovat kvantitativní rozdíly mezi reálnou a teoreticky optimální měnovou politikou. Úroková mezera roste zejména v situacích krizového nebo šokového ekonomického vývoje. Nelze však říct, že by centrální banka měla za každou cenu udržovat měnovou politiku

⁶⁵ HOLSTON, K. – LAUBACH, T. – WILLIAMS, J. C. (2017): Measuring the natural rate of interest: International trends and determinants.

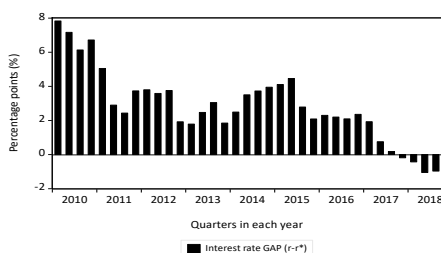
na neutrální úrovni. Ale ve střednědobém horizontu by se měly snažit rovnovážnou hladinu cílit.

Z výsledků je zejména zřejmé, že u zemí jako je Česká republika, Maďarsko, Chorvatsko, Rumunsko a Dánsko se období příliš uvolněné a příliš přísné měnové politiky střídají. Centrální banky tedy přestřelují nastavení hlavní úrokových sazeb v rámci své měnové politiky. Tyto odchylky spíše vypovídají o výrazném měnověpolitickém úsilí při stabilizaci ekonomiky a střídání na pohybující se terči v podobě přirozené úrokové míry. Z pohledu autorů však nesoulad mezi reálnou a optimální měnovou politikou nemusí být v těchto případech tak negativní, jako dlouhodobě vychýlená měnová politika. To lze sledovat například u Bulharska, Polska, Velké Británie a Švédska. Zejména u Bulharska je měnová politika výrazně restriktivní v celém sledovaném období. Reálná úroková míra je až o více než 8 p.b. nad neutrální hladinou. Avšak mezera se postupně uzavírá a v roce 2017 dosáhne také Bulharsko optimální měnové politiky. Od roku 2018 se naopak měnová politika v Bulharsku stává více uvolněnou a tato ekonomika by z přirozeného přístupu vyžadovala sazby o něco vyšší. V Polsku byla měnová politika z pohledu přirozené úrokové míry příliš přísná zejména v období od roku 2013 do roku 2019. Nicméně mezera úrokových sazeb není tak výrazná jako v případě Bulharska. Naopak měnová politika byla delší dobu uvolněná v případě Velké Británie (2010 až 2014) a Švédska (2014 – 2019). Chorvatská a Rumunská ekonomika pak vykazuje obdobný vývoj úrokových sazeb.

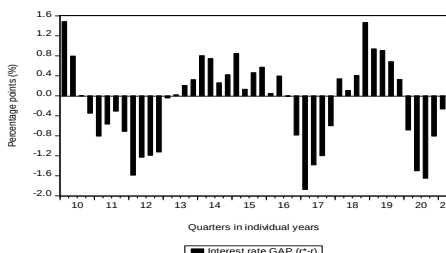
Tabulka 3: Hodnoty mezery úrokových sazeb ($r-r^*$) u sledovaných zemích EU, období 1. čtvrtletí 2010 až 1. čtvrtletí 2021

Nové členské otevřené ekonomiky [NMOE]

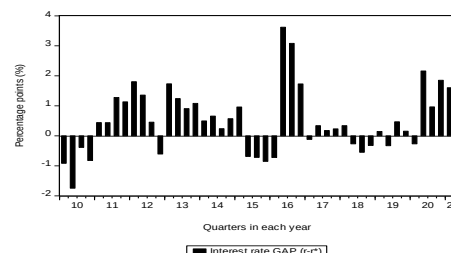
Bulharsko

Česká republika

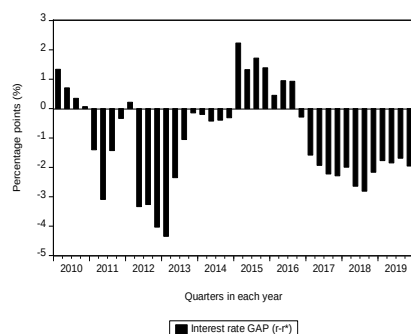

Maďarsko

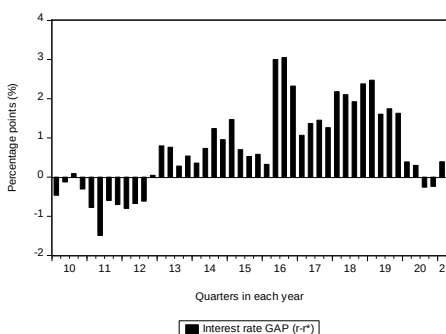

Nové členské uzavřené ekonomiky [NMCE]

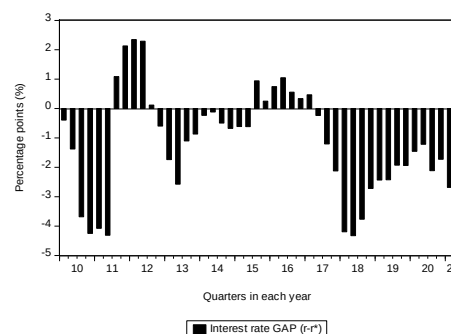
Chorvatsko

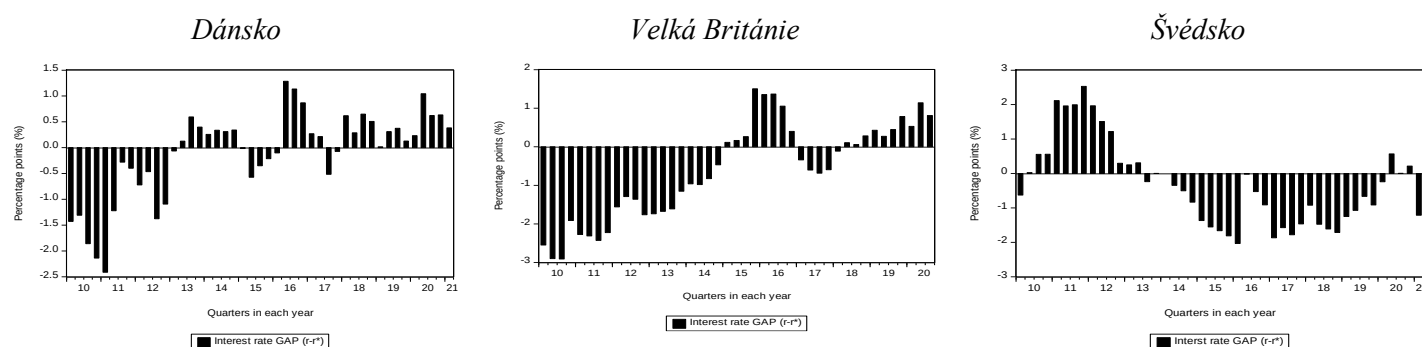
Polsko

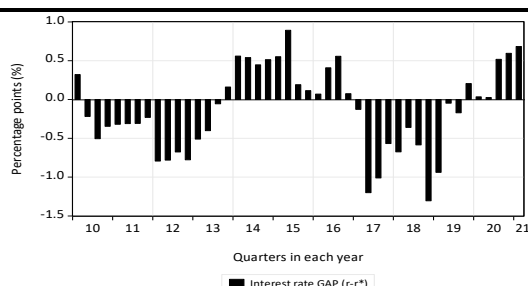
Rumunsko

Staré členské ekonomiky [OME]

eurozóna [EA]

Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Hodnotově pak nejnižších odchylek dosahují staré členské ekonomiky EU a také eurozóna jako celek. Celková hodnota mezery úrokových sazeb je tedy dalším důležitým ukazatelem. Pravděpodobně také podstatnější než samotný vývoj a směr mezery. Hluboké odchylky mohou vést k výraznému dopadu na vývoj cenové hladiny a ekonomické stability. Navíc podstatné hodnoty mezer úrokových sazeb postupují proti přirozenému vývoji. Na tomto místě je také nutné zmínit *hysterezi* v případě vývoje neutrální úrokové míry. Delší období, kdy je reálná úroková míra značně vychýlena může mít dopad na vývoj samotné úrokové míry. Tento jev lze chápat jako negativní efekt špatně volené měnové politiky. Změna vývoj neutrální úrokové míry ve směru výrazné a déletrvající mezery pak dopadá na rozhodování ekonomických subjektů, investice a tvorbu úspor. Tvorba úspor a investice pak ovlivňují ekonomický růst a zpětně znovu působí na vývoj rovnovážné úrokové míry.

Samotná otevřenost spíše nemá zásadní vliv na vývoj mezery úrokových sazeb, nebo její úroveň. Roli však bude hrát dostupnost kapitálu a celkovou rozvinutost finančních trhů. Tedy lze rozlišit vývoj u nových a starých členských států EU. Staré členské státy EU a eurozóna nevytvářejí hodnotově výrazné odchylky v porovnání s novými členskými ekonomikami.

V roce 2020 pak dochází zejména k posilování uvolnění měnové politiky, nebo v některých případech ke snižování restriktivní povahy měnového úsilí centrálních bank. Zajímavý je vývoj mezery úrokových sazeb v České republice. V období přijetí jednostranného kurzového závazku došlo je stabilizaci mezery úrokových sazeb a měnová politika se pohybovala velmi blízko optimální úrovni, které bylo dosaženo pomocí nekonvenční měnové politiky. Avšak kurzový závazek byl držen příliš dlouho a po opuštění závazku nebyla centrální banka schopná podstatně zpřísnit měnovou politiku. Tomu odpovídá výrazná záporná mezera v roce 2017. V roce 2017 měla centrální banka v České republice možnost vytvářet rezervy v rámci úrokových sazeb pro nadcházející období.

Je naprosto zásadní, aby tvůrci hospodářské politiky sledovali vývoj přirozené úrokové míry. Nicméně snaha za každou cenu dosáhnout tohoto cíle může být často příliš nákladná a

často i politiky neprůchozí, když není centrální banka zcela nezávislá. Autoři příspěvku především doporučují sledovat odchylky reálné a přirozené úrokové míry. V případě příliš velkých oscilací je pak zcela nezbytné provést aktivní měnový zásah. Je především patrný, že tento problém vzniká u nových členských států, které v průběhu sledovaného období vytvářejí výrazné odchylky. Z pohledu teorie neutrální úrokové míry se měnová politika ECB pohybuje blízko své optimální úrovně. Nicméně tento závěr nemusí být platný pro konkrétní státy integrované do jednotné měnové oblasti. Každý stát má své charakteristické (domácí) faktory, které působí na vývoj přirozené úrokové sazby.

Závěr

V tomto příspěvku je věnována pozornost vývoji a odhadu přirozených úrokových sazeb. Je odhadován vývoj neutrální úrokové sazby v Evropské unii pro období 2010:I až 2021:I. Pro odhady neutrální úrokové sazby je využit Bayesovský model TVP s časově proměnnými parametry. Je využita jedna z moderních metod odhadu neutrální úrokové sazby a je aplikována do prostředí států Evropské unie.

Pro kalkulaci přirozené úrokové míry je využit Bayesiánský TVP-VAR model s proměnnými koeficienty. Příspěvkem k současnému poznání neutrálních úrokových sazeb je aplikace moderního a flexibilního přístupu do prostředí států Evropské unie, kde dosud nebyla vytvořena ucelená studie pro všechny integrované ekonomiky. Výhodou použitého ekonometrického rámce je absence často obtížně obhájitelných teoretických vazeb. Model TVP-VAR využívá slabé ekonomické předpoklady o struktuře dané ekonomiky a odhad je založen na empirických ekonomických vztazích mezi proměnnými, které generují odhad samotné neutrální úrokové míry. Teorie neutrálních úrokových sazeb prošla dlouhým historickým vývojem a leží pevně na bedrech ekonomických gigantů, ale v posledních letech se přesto ukazuje jako výzva pro budoucí výzkum.

Z výsledků vyplývá, že přirozená úroková míra je klesající a její hodnoty je u sledovaných zemích záporná. V příspěvku jsou však odhaleny rozdíly napříč Evropskou unií. Z důvodu odhalených spolupohybů budou globální faktory hrát výraznější roli, než se původně u přirozené úrokové míry očekávalo. Je pak naprosto zásadní, aby tvůrci hospodářské politiky sledovali vývoj přirozené úrokové míry. Nicméně snaha za každou cenu dosáhnout tohoto cíle může být často příliš nákladná. Autoři příspěvku především doporučují sledovat odchylky reálné a přirozené úrokové míry. V případě příliš velkých oscilací je pak zcela nezbytné provést aktivní měnový zásah.

Použitá literatura:

1. BENCIK, M. (2009): The equilibrium interest rate – theoretical concepts and applications. *Slovak National Bank*, 17 (4), pp. 1-11.
2. BLANCHARD, O. and D. QUAH (1989): The Dynamic Effects of Aggregate Demand and Supply Disturbances, *American Economic Review* 79 (4), 655–673. ISSN 1944-7981.
3. BRAND, C. – BIELECKI, M. – PENALVER, A. (2018): The natural rate of interest: estimates, drivers, and challenges to monetary policy. *ECB Occasional Paper Series* No 217 / December 2018.
4. BRAND, C. and F. MAZELIS (2018): Taylor-rule consistent Estimates of the Natural Rate of Interest. European Central Bank, Draft Paper.
5. BRUBAKK, L. – ELLINGSEN J. – ROBSTAD Ø. (2018): Estimates of the neutral rate of interest in Norway. *Norges Bank*, (No. 7/2018). Staff Memo.
6. BRZOZA-BRZEZINA, M. (2006): The Information Content of the Neutral Rate of Interest: The Case of Poland. *Economics of Transition*, 14(2), 391-412.
7. CANOVA, F. (1995): The Economics of Var Models. *Macroeconometrics*, pp 57-106.

8. CARRILLO, J. A. – ELIZONDO, R. – RODRIGUEZ-PEREZ, C. A. – ROLDAN-PENA, J. (2018): What Determines the Neutral Rate of Interest in an Emerging Economy? *Banco de Mexico Working Papers*, 2018-22
9. CHRISTIANO, L. J. (2012): Christopher A. Sims and Vector Autoregressions. *Scandinavian Journal of Economics*, 114(4), 1082–1104. ISSN 1467-9442.
10. COGLEY, T. – SBORDONE, A. – MATTHES, Ch. (2015): Optimized Taylor Rules for Disinflation When Agents are Learning. *Journal of Monetary Economics* 72 (May): 131-47.
11. COGLEY, T. and T. J. SARGENT (2001): Evolving Post World War II U.S. Inflation Dynamics. *NBER Macroeconomics Annual* 2001, 16, pp. 331–388.
12. DEL NEGRO, M. and G. PRIMICERI (2015): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy: A Corrigendum. *The Review of Economic Studies*, Volume 82, Issue 4, October 2015, Pages 1342–1345.
13. DOAN, T. – LITTERMAN R. – SIMS, C. A. (1984): Forecasting and Conditional Projection Using Realistic Prior Distributions. *Econometric Reviews* 3, 1–100. ISSN 1532-4168.
14. FAUST, J. (1998): The robustness of identified VAR conclusions about money. *Carnegie – Rochester Conference Series on Public Policy*, 49, 207–244 [1088]. ISSN 0167-2231.
15. FERNANDEZ-VILLAVARDE, J. et al. (2007): ABCs (and Ds) of Understanding VARs. *American Economic Review* 97 (June): 1021-26.
16. FINDLEY, D. F. – MONSELL, B. C. – BELL, W. R – OTTO, M. C. – CHEN, B. (1998): New Capabilities and Methods of the X-12-ARIMA Seasonal-Adjustment Program. *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 16, No. 2 (Apr., 1998), pp. 127-152 (26 pages). ISSN 07350015.
17. FIORENTINI, G. – GALESI, A. – PÉREZ-QUIRÓS, G. –SENTANA, E. (2018): The Rise and Fall of the Natural Interest Rate. Banco de España, *Documentos de Trabajo*, (1822).
18. HAJEK, J. and R. HORVATH (2016): The Spillover Effect of Euro Area on Central and Southeastern European Economies: A Global VAR Approach. *Open Econ Rev* 27, 359–385. ISSN: 1573-708X.
19. HAJEK, J. and R. HORVATH (2018): International spillovers of (un)conventional monetary policy: The effect of the ECB and the US Fed on non-euro EU countries. *Economic Systems*, Volume 42, Issue 1, March 2018, Pages 91-105. ISSN 0939-3625.
20. HLEDIK, T. a VLČEK, J. (2018): Quantifying the Natural Rate of Interest in a Small Open Economy - The Czech Case. *Working Papers 2018/7, Czech National Bank*.
21. HOLSTON, K. – LAUBACH, T. – WILLIAMS, J. C. (2017): Measuring the natural rate of interest: International trends and determinants. *Journal of International Economics*, 108, pages S59-S75.
22. KILEY, M. T. (2015): “What Can the Data Tell Us About the Equilibrium Real Interest Rate?.” *Finance and Economics Discussion Series* 2015-77, Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.)
23. KIM, S. (1999): Do monetary policy shocks matter in the G-7 countries? Using common identifying assumptions about monetary policy across countries. *Journal of International Economics*, Volume 48, Issue 2, August 1999, Pages 387-412. ISSN 0022-1996.
24. KIM, S. (2001). International transmission of U.S. monetary policy shocks: Evidence from VAR's. *Journal of Monetary Economics*, Volume 48, Issue 2, Pages 339-327. ISSN 0304-3932.

25. KUPKOVIC, P. (2020): R-star in Transition Economies: Evidence from Slovakia. Research Department, National Bank of Slovakia, *Working and Discussion Papers*, WP 3/2020.
26. LAUBACH, T. and WILLIAMS, J. C. (2003): Measuring the Natural Rate of Interest. *The Review of Economics and Statistics* 85(4) (November).
27. LUBIK, T. A. and C. MATTHES (2015a): Calculating the Natural Rate of Interest: A Comparison of Two Alternative Approaches. *Richmond Fed Economic Brief* (Oct), 1–6.
28. LUBIK, T. A. and C. MATTHES (2015b): Time-varying parameter vector autoregressions: Specification, estimation, and an application. *Economic Quarterly*, 101(4), pp. 323-352.
29. LÜTKEPOHL, H. 2005: *New introduction to multiple time series analysis*. Berlin: Springer. ISBN 3-540-40172-5.
30. NAKAJIMA, J. (2011): Time-Varying Parameter VAR Model with Stochastic Volatility: An Overview of Methodology and Empirical Applications. *IMES Discussion Paper Series* 11-E-09, Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan.
31. PESCATORI, A. and J. TURUNEN (2015): “Lower for Longer: Neutral Rates in the United States.” *IMF Working Paper* 15/135, IMF
32. PIKHART, Z. and P. FRONKOVÁ (2019): Estimating Natural Rate of Interest and Equilibrium Exchange Rate: A Case of the Czech Republic. *Review of Economic Perspectives*, 19(4), pp. 231-248.
33. PODKAMINER, L. (2019): Negative natural interest rates and secular stagnation: much ado about nothing? A note. *Real-world economics review*, issue no. 90. Dostupné z: <http://www.paecon.net/PAERReview/issue90/Podkaminer90.pdf>
34. POTJAGAILO, G. (2017): Spillover effects from Euro area monetary policy across Europe: A factor-augmented VAR approach. *Journal of International Money and Finance*, Volume 72, April 2017, Pages 127-147. ISSN 0261-5606.
35. POWELL, CH. J. H. (2020): *New Economic Challenges and the Fed's Monetary Policy Review* 2020. Dostupné z: <https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/powell20200827a.htm>
36. PRIMICERI, G. E. (2005): Time Varying Structural Vector Autoregressions and Monetary Policy. *Review of Economic Studies*, 72 (3), pp. 821–852.
37. RACHEL, L. and L. H. SUMMERS (2019): On falling neutral real rates, fiscal policy, and the risk of secular stagnation. *Brookings Papers on Economic Activity*, spring 2019 Edition. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/bpea-articles/on-falling-neutral-real-rates-fiscal-policy-and-the-risk-of-secular-stagnation/>
38. SIMS, C. (1980): Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48 (1), pp. 1-48.
39. SIMS, C. A. – STOCK, J. – WATSON, M. (1990): Inference in Linear Time Series Models with Some Unit Roots. *Econometrica*, 1990, vol. 58, issue 1, 113-44. ISSN 1468-0262.
40. SIMS, C. A. – STOCK, J. – WATSON, M. (1990): Inference in Linear Time Series Models with Some Unit Roots. *Econometrica*, 58 (1), pp. 113-44.
41. SIMS, C. A. and T. ZHA (2006): Does Monetary Policy Generate Recessions?. *Macroeconomic Dynamics* 10, 231–272. ISSN 1469-8056.
42. STEFAŃSKI, M. (2018): Natural Rate of Interest in a Small Open Economy with Application to CEE Countries. *Narodowy Bank Polski: NBP*, 7th NBP Summer Workshop, 11 June 2018, Warsaw.
43. STOCK, H. J. and M. W. WATSON (2001): Vector Autoregressions. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 15, Number 4, Fall 2001, Pages 101–115. ISSN: 1944-7965.

44. TEODORU, I. R. and A. TOKTONALIEVA (2020): Estimating the Neutral Interest Rate in the Kyrgyz Republic. *Working Papers, International Monetary Fund*.
45. WICKSELL, K. (1936 [1898]): *Interest and Prices. A Study of the Causes Regulating the Value of Money*. Translated by R. Kahn (1962 reprint, A. Kelley, New York).
46. WOODFORD, M. (2003): *Interest and Prices. Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton University Press.

Přílohy:

Tabulka A1: Kritéria pro hodnocení zpoždění modelů

	LR	FPE	AIC	SC	HQ
BG	2	2	2	1	2
CZ	2	2	2	2	2
DK	2	2	2	2	2
HR	2	2	2	1	2
HU	2	2	2	1	2
PL	3	6	6	2	2
RO	2	2	2	2	2
SE	3	4	4	1	2
UK	2	2	2	1	2

Pozn.: Hodnoty udávají vhodná zpoždění modelu podle jednotlivých informačních kritérií
Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Tabulka A2: Testy jednotkového kořene ADF a KPSS pro sledované proměnné

		BG	CZ	DK	EA	HR
<i>GDP</i>	ADF ^a	-6,21***	-4,58***	-3,25*	-3,69**	-1,46
<i>inf</i>		-1,99	-2,89*	-1,68	-3,92**	-2,68
<i>r</i>		-1,70*	-3,22***	-1,80*	-2,18**	-3,71***
	KPSS ^b	BG	CZ	DK	EA	HR
<i>GDP</i>		0,12*	0,10	0,10	0,09	0,19**
<i>inf</i>		0,11	0,13	0,10	0,06	0,07
<i>r</i>		0,60	0,78***	0,85***	0,85***	0,61**

^a H_0 (ADF): Existuje jednotkový kořen

^b H_0 pro (KPSS): Proměnná je stacionární

Pozn.: Popis a charakteristiky proměnných jsou umístěny v tabulce 1, t-statistiky pro test ADF a LM-statistiky pro test KPSS jsou uvedeny na * 10 %, ** 5 % a *** 1 % úrovni významnosti. Časová řada pro úrokové sazby v Bulharsku je zkrácena.

Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Tabulka A3: Testy jednotkového kořene ADF a KPSS pro sledované proměnné

		HU	PL	RO	SE	UK
<i>GDP</i>	ADF ^a	-1,70	-4,29***	-2,48	-5,67***	-3,88***
<i>inf</i>		-3,13	-3,21*	-6,62***	-3,10	-3,04
<i>r</i>		-1,65*	-1,51	-3,28***	-1,94*	-2,30**
		HU	PL	RO	SE	UK
<i>GDP</i>	KPSS ^b	0,14*	0,05	0,11	0,05	0,08
<i>inf</i>		0,10	0,10	0,25***	0,07	0,17**
<i>r</i>		0,77***	0,92***	0,86***	0,96***	0,95***

^a H_0 (ADF): Existuje jednotkový kořen

^b H_0 pro (KPSS): Proměnná je stacionární

Pozn.: Popis a charakteristiky proměnných jsou umístěny v tabulce 1, t-statistiky pro test ADF a LM-statistiky pro test KPSS jsou uvedeny na * 10 %, ** 5 % a *** 1 % úrovni významnosti

Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Tabulka A4: Moduly kořenů charakteristického polynomu pro jednotlivé modely (VAR modely s fixními koeficienty)

Modul	BG	CZ	DK	HR	HU	PL	RO	SE	UK
M1	0.976	0.996	0.964	0.975	0.989	0.985	0.976	0.975	0.996
M2	0.953	0.956	0.944	0.897	0.906	0.952	0.952	0.925	0.943
M3	0.633	0.672	0.752	0.771	0.754	0.776	0.758	0.676	0.659
M4	0.618	0.536	0.584	0.474	0.650	0.551	0.620	0.611	0.412
M5	0.386	0.343	0.385	0.377	0.303	0.330	0.346	0.271	0.216
M6	0.242	0.245	0.226	0.095	0.287	0.324	0.183	0.114	0.140

Pozn.: Hodnota menší než 1 znamená, že model je stabilní (Lütkepohl, 2005).

Zdroj: vlastní výpočty a odhady v programu EViews11

Kontakty:

Ing. Sára Hamová

Ekonomická fakulta

VŠB-TU Ostrava

Sokolská 33

Ostrava 702 00

Česká republika

e-mail: sara.hamová@vsb.cz

Ing. Lukáš Jursa

Ekonomická fakulta

VŠB-TU Ostrava

Sokolská 33

Ostrava 702 00

Česká republika

e-mail: lukas.jursa@vsb.cz

PRÁVNÝ REŽIM ARKTÍDY – S DÔRAZOM NA VYBRANÉ INŠTITÚTY MORSKÉHO PRÁVA

LEGAL REGIME OF THE ARCTIC - WITH AN EMPHASIS ON SELECTED INSTITUTES OF THE LAW OF THE SEA

Dorota Harakaľová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: dorota.harakalova@euba.sk

Abstrakt: V právnom režime Arktídy sa prelínajú 2, resp. 3 režimy – právny režim štátneho územia a právny režim morského práva v kontexte hybridných inštitútov priľahlej zóny, výlučnej ekonomickej zóny a kontinentálneho šelfu a právny režim medzinárodných priestorov. Cieľom článku je charakterizovať jednotlivé režimy a analyzovať vybrané aspekty právneho režimu poskytovaného Dohovorom o morskom práve v kontexte Arktídy.

Kľúčové slová: Arktída, UNCLOS, kontinentálny šelf, Oblasť

JEL: K33

Abstract: In the legal regime of the Arctic, 2, respectively. 3 regimes apply - the legal regime of the state territory and the legal regime of the Law of the Sea in the context of hybrid institutes of the adjacent zone, the exclusive economic zone and the continental shelf and the legal regime of international spaces. The aim of the article is to characterize the individual regimes and to analyse selected aspects of the legal regime provided by the UN Convention on the Law of the Sea in the context of the Arctic.

Keywords: Arctic, UNCLOS, continental shelf, Area

JEL: K33

Úvod

Arktída priťahla pozornosť štátov predovšetkým momentom, kedy v roku 2007 ruská jadrová ponorka umiestnila na dno Severného ľadového oceánu pod severným pólom titánovú vlajku Ruskej federácie. Okamžite to vyvolalo reakciu medzinárodného spoločenstva a dovtedy relatívne nezaujímavý priestor sa stal objektom širokého záujmu.

Arktída bola označovaná ako posledný priestor, ktorý sa nespravuje žiadnym komplexným dohovorom, respektíve, že nemá jednotný právny režim. V počiatkoch novodobého záujmu o Arktídu boli predstavené návrhy, že by sa mala riadiť režimom analogickým k tomu, ktorý založila Zmluva o Antarktíde a na ňu nadväzujúce dohovory (označované ako Antarktický zmluvný systém). Je však takáto zmluva vôbec potrebná? Respektíve – bola by aplikácia takejto zmluvy v kontexte Arktídy vôbec možná?

Vzhľadom na prax štátov a to, že rešpektujú právny režim stanovený morským právom, nevystáva potreba prijatia osobitného právneho režimu pre Arktídu. Ten je v súčasnosti tvorený komplexom 2, resp. 3 právnych režimov:¹

1. Právny režim štátneho územia – do ktorého zaraďujeme aj vnútorné vody a teritoriálne more, nad ktorými má štát suverénnu moc;
2. Morské právo:

¹ ROSPUTINSKÝ, P. (2009): Medzinárodnoprávny režim arktického priestoru, s. 632.

- a. Hybridné právne režimy uplatňované v príľahlej zóne, výlučnej ekonomickej zóne a kontinentálnom šelfe – štáty požívajú nad týmito priestormi suverénne práva, nie suverenitu;
- b. Právny režim medzinárodných priestorov – šíre more a vzdušný priestor nad ním, vzdušný priestor nad výlučnou ekonomickou zónou, tzv. Oblasť (morské dno za hranicou národnej jurisdikcie), ktoré sú spoločným dedičstvom ľudstva.

Článok pojednáva o úprave právneho režimu Arktídy z pohľadu medzinárodného práva, zameriava sa predovšetkým na analýzu právneho rámca Dohovoru o morskom práve (1982), ktorý ovplyvňuje aj režim štátneho územia (priznáva štátu suverenitu v teritoriálnom mori) aj režim medzinárodných priestorov (Oblasť). Všeobecný právny rámec je následne aplikovaný konkrétne na arktický priestor. Článok neanalyzuje do detailu režim štátneho územia ani vzdušného priestoru či šíreho mora – sústreďuje sa na v kontexte Arktídy najzaujímavejšie aspekty právneho režimu poskytovaného Dohovorom o morskom práve. Právna úprava týkajúca sa právneho režimu Severozápadného prechodu a Severnej morskej cesty nie je v článku zahrnutá. Cieľom článku je charakterizovať jednotlivé režimy a analyzovať vybrané aspekty právneho režimu poskytovaného Dohovorom o morskom práve v kontexte Arktídy.

1 Právny režim štátneho územia v Arktíde

Arktídu, ako je niekedy nesprávne tvrdené, netvorí len časť zamrznutého Severného ľadového oceána. Značnú časť tvoria aj pevninské územia ôsmich arktických štátov. Ich výpočet a rozloha územia Arktídy závisia od tej-ktorej definície.² Najväčší význam v regióne má 5 pobrežných arktických štátov, tzv. A5 - Kanada, Rusko, USA, Nórsko a Dánsko, ktorých status potvrdzuje aj Illulissatská deklarácia (pozri neskôr); ďalej Švédsko, Fínsko a Island.

Na pevninskej časti Arktídy a v teritoriálnom mori sa uplatňuje vnútroštátna legislatíva arktických štátov (samozrejme v rámci ich štátneho územia vymedzeného štátnymi hranicami). Ako je tomu napríklad v prípade práv pôvodných obyvateľov Arktídy, medzinárodné právo poskytuje všeobecný rámec úpravy, ktorý potom štáty, ktoré dohovory ratifikovali, prevezmú do svojej legislatívy a bližšie špecifikujú.

Keďže sa článok nezameriava na vnútroštátny aspekt správy Arktídy z pohľadu arktických štátov, právnym režimom štátneho územia sa nebudeme bližšie zaoberať.

Takisto je nutné podotknúť, že nad väčšinou suverenity nad arktickými územiami nie sú pochybnosti. Výnimkou je Hansov ostrov (o ktorého suverenitu sa sporí Kanada a Dánsko a je neformálne označovaný ako „Whisky War“ alebo „ten najsľušnejší územný spor v histórii“).

2 Právny režim morského práva v Arktíde

Na morskú časť Arktídy sa aplikuje Dohovor o morskom práve (ďalej „UNCLOS“. 1982). Pobrežné arktické štáty v Ilulissatskej deklarácii (2008) vyjadrili svoju spokojnosť s doterajším usporiadaním v Arktíde a považujú medzinárodnoprávny režim stanovený Dohovorom o morskom práve z roku 1982 za postačujúci a jasne definujúci práva a povinnosti, ktoré z neho vyplývajú. Deklarácia vyvolala kontroverzie neprizvaním zvyšných arktických štátov (Island, Švédsko, Fínsko) a organizácií pôvodného obyvateľstva. Pobrežné arktické štáty takto demonštrovali svoju silu, úmysel vylúčiť zo správy Arktídy mimoarktické štáty a vládne organizácie a zoskupenia (EÚ) a ponechať aktuálny *status quo*.

Základným inštitútom obsiahnutým v UNCLOS, o ktorého sa odvodzuje šírka všetkých morských zón, je základná línia. Obvykle je ponímaná ako čiara najväčšieho odlivu pozdĺž pobrežia, ako je zakreslená v námorných mapách veľkej mierky, ktoré sú úradne uznané

² Bližšie pozri Arctic Portal (2016): Arctic Definitions Combined.

pobrežným štátom, ale v miestach kde je pobrežie veľmi členité, resp. kde je pás ostrovov pozdĺž pobrežia v jeho bezprostrednej blízkosti, je možné použiť pri vytyčovaní základnej línie, metódy priamych základných línií spájajúcich príslušné body. Pobrežný štát môže vytyčovať základné línie striedavo pomocou ktorejkoľvek z metód.

Meniace sa klimatické podmienky, roztápanie permafrostu a morského ľadu a následná erózia pobrežia v dôsledku morského príboja môže zapríčiniť, že „čiara najnižšieho odlivu“ zmení svoju pozíciu a bude nutné podľa toho prispôbiť aj na jej základe vymedzenéorské zóny.

Na základe UNCLOS si pobrežné štáty vymedzujú svoje pobrežné more, ktoré je považované za ich štátne územie a jediným obmedzením suverenity pobrežného štátu v tejto zóne je právo pokojného prechodu obchodných lodí. Okrem Grónska (3 námorné míle) majú všetky štáty A5 vymedzené teritoriálne more v šíre 12 NM.³

Ďalšou zónou je príľahlá zóna, ktorá pobrežný štát oprávňuje vykonávať potrebnú kontrolu k tomu, aby bolo zabránené porušovaniu jeho colných, fiškálnych, prístahovaleckých alebo zdravotných zákonov a iných právnych predpisov na jeho území alebo v pobrežnom mori a aby bolo potrestané porušenie uvedených zákonov a iných právnych predpisov, ku ktorému došlo na jeho území alebo v pobrežnom mori.

Kanada, Nórsko, Rusko a USA si vymedzili príľahlú zónu v šírke 24 NM. V prípade Nórska sa to netýka Špicberg, Bouvetovho ostrova a ostrova Jan Mayen.⁴ Príľahlá zóna je v podstate súčasťou výlučnej ekonomickej zóny, ktorá je spolu s kontinentálnym šelfom hybridným právnym režimom. V oboch týchto zónach (výlučnej ekonomickej zóne a kontinentálnom šelfe) sa pobrežnému štátu priznávajú suverénne práva na živé a neživé zdroje, nie však suverenita ako taká. Všetky štáty A5 vyhlásili 200-míľové výlučné ekonomické zóny. Nórsko okolo Špicberg vyhlásilo rybolovné ochranné pásmo. Výlučná ekonomická zóna musí byť vyhlásená, existencia kontinentálneho šelfu nepodlieha akémukoľvek vyhláseniu či okupácii, prílieha k pobrežiu každého pobrežného štátu prirodzene.

Ustanovenie článku 234 UNCLOS týkajúce sa plavby oblastiah pokrytých ľadom oprávňuje pobrežné štáty prijímať a vykonávať nediskriminačné zákony a nariadenia na zabránenie, zníženie a kontrolu znečisťovania z lodí v ľadom pokrytých oblastiach vo vnútri výlučnej ekonomickej zóny, v ktorej najmä drsné klimatické podmienky a prítomnosť ľadu pokrývajúceho takéto oblasti po väčšinu roka vytvárajú prekážky alebo výnimočné riziko pre plavbu a kde znečisťovanie morského prostredia by mohlo spôsobiť veľkú škodu na ekologickej rovnováhe alebo ju nenapraviteľne narušiť. Tieto právne predpisy musia brať ohľad na plavbu, ochranu a zachovanie morského prostredia na základe dostupných vedeckých údajov.

Ustanovenie tohto článku presne nedefinuje, čo je myslené „prítomnosťou ľadu pokrývajúceho takéto oblasti po väčšinu roka“, ani aké presné právomoci štát na základe neho získava vo svojej výlučnej ekonomickej zóne. Jednou interpretáciou môže byť, že štátu sa nepriznávajú väčšie práva aké má v pobrežných vodách, druhou, že štát získava širšie právomoci, a to najmä právomoci jednostranne prijať špeciálne požiadavky na stavbu lodí, posádku a vybavenie. Takisto nie je určitá aplikácia čl. 234 na medzinárodné úžiny. Tento článok UNCLOS má najväčší význam pre Kanadu a Ruskú federáciu, keďže týmto krajinám prislúcha väčšina pobrežia v Arktíde.⁵

Výlučná ekonomická zóna a kontinentálny šelf, ktoré sú síce obmedzené niektorými slobodami širšieho mora, ale pobrežný štát oprávňuje na exkluzívu využívania zdrojov. Experti odhadujú, že až 97 % známych a predpokladaných zdrojov v Arktíde sa nachádza v zónach suverénnych práv a jurisdikcie štátov – Kanady, USA, Ruskej federácie, Švédska, Islandu,

³ UK HYDROGRAPHIC OFFICE (-): NATIONAL CLAIMS TO MARITIME JURISDICTION.

⁴ UK HYDROGRAPHIC OFFICE (-): NATIONAL CLAIMS TO MARITIME JURISDICTION.

⁵ HAKALOVÁ, D. (2017): Perspektívy námornej dopravy v Arktíde - Severná morská cesta, s. 148.

Fínska, Nórska, Dánska (Grónsko).⁶ Aj z tohto dôvodu je logická podpora aktuálneho právneho režimu poskytovaného Dohovorom o morskom práve.

Všetky arktické pobrežné štáty aj podali návrh Komisii pre hranice kontinentálneho šelfu (*Commission on the Limits of the Continental Shelf*, CLCS) na predĺženie svojho kontinentálneho šelfu za hranicu 200 NM. Problémom je, že CLCS má kompetencie vo vzťahu k vymedzeniu vonkajšej hranici kontinentálneho šelfu, nemá právomoc rozhodovať v prípade prekrývajúcich sa nárokov. Čo sa vzhľadom na malú rozlohu a predovšetkým plytkosť Severného ľadového oceánu ukázalo ako reálna „hrozba“. V takomto prípade prípadné spory o hranice susediacich či protihľých šelfov musia štáty vyriešiť niektorým z mierových prostriedkov riešenia sporov v medzinárodnom práve. V prípade, že Komisia potvrdí štátom nároky, ktoré jej predložili, hranice si budú štáty určiť samy medzi sebou na základe bilaterálnych rokovaní a zmlúv o delimitovaní hraníc. Komisia je totiž len vedeckým orgánom a nie je oprávnená riešiť spory týkajúce sa delimitácie hraníc medzi štátmi.

Keďže o rozsahu návrhu podanom Komisii rozhoduje samotný štát, ktorý návrh podáva, už teraz je zrejmé, že dánsky nárok sa prekrýva s nárokom Nórska a Ruska a je možné, že sa bude prekrývať aj s nárokom Kanady a USA.

Zaujímavosťou je, že Rusko (v rôznych fázach svojej existencie pod odlišnými názvami) presadzovalo vo vzťahu k arktickým územiám tzv. sektorovú teóriu, ktorej základ je založený len na samotnom koncepte príľahlosti. Napriek tomu si Ruská federácia na základe prvého nároku podaného Komisii pre hranice kontinentálneho šelfu v roku 2001 nenárokuje celé morské dno, ktoré by jej priliehало v rámci ruského sektora, a teda pripúšťa, že existujú pravidlá medzinárodného práva uplatňujúce sa v Arktide a určité oblasti hlbokomorského dna nepatriaceho pod jurisdikciu žiadneho štátu by mohli byť v budúcnosti predmetom ťažby na základe ustanovení UNCLOS. To je celkom v rozpore so sektorovou teóriou, aspoň čo sa týka základných princípov námornej jurisdikcie.⁷

Pozícia USA je komplikovanejšia, pretože UNCLOS ešte neratifikovali (uznávajú ho však ako obyčajové právo, s výnimkou časti XI týkajúcej sa Oblasti – morského dna za hranicou národnej jurisdikcie). V tejto situácii v súvislosti s predĺžením kontinentálneho šelfu USA, nie je ešte celkom jasné či môže nárok na predĺženie šelfu podľa kritérií UNCLOS vzniesť aj nezmluvná strana dohovoru pretože všetky doterajšie návrhy na predĺženie šelfu boli podané zmluvnými stranami UNCLOS. Aký je však vzťah štátov, ktoré nie sú zmluvnými stranami UNCLOS a procedúrami v rámci CLCS nie je stále zrejmé. Je participácia nezmluvných strán v procese predĺženia šelfu na základe ustanovení UNCLOS vôbec možná?⁸

Odseky 1 – 7 článku 76 UNCLOS sú považované za obyčajové právo, nie však odsek 8 pojednávajúci o CLCS. Bližšie činnosť CLCS určuje Príloha II UNCLOS, ktorá v článku 3 určuje, že funkciami CLCS je „posudzovať údaje a iné materiály predložené pobrežnými štátmi a týkajúce sa vonkajších hraníc kontinentálneho šelfu v oblastiach, kde tieto hranice presahujú 200 námorných míľ a predkladať odporúčania“ [...] a „poskytovať vedecké a technické rady, ak o ne požiada dotknutý pobrežný štát“ [...]. Dôležitým bodom týchto ustanovení je, že sa jej činnosť týka spolupráce pri určovaní vonkajšej hranice šelfu „pobrežného štátu“ a nesmeruje svoju činnosť len k „zmluvným stranám“. Samotný UNCLOS ani jeho prílohy explicitne neustanovujú či nárok na predĺženie kontinentálneho šelfu môžu podať len zmluvné strany. Z uvedeného ustanovenia môžeme teda vyvodiť, že CLCS prijíma návrhy od pobrežných štátov vo všeobecnosti, a teda nielen zmluvných strán (aj keď sa tak doteraz ešte nestalo). Dôsledky pre štáty, ktoré nie sú v súčasnosti zmluvnými stranami UNCLOS, nie je možné s istotou predpokladať. Je však možný aj variant, že CLCS by návrh nezmluvnej strany prijala a keďže o nárokoch na predĺženie šelfu rozhoduje v poradi, v akom ich obdržala, do času, kedy by

⁶ PETROV, E. (2015): Political Geology in the Arctic.

⁷ COLSON, D. A. (2003): The Delimitation of the Outer Continental Shelf between Neighboring States, s. 101.

⁸ HAKALOVÁ, D. (2019): Kontinentálny šelf: vedecká skutočnosť verus právna fikcia, s. 472.

o ňom rozhodla, sa štát môže stať zmluvnou stranou UNCLOS.⁹ Uvedené je však stále predmetom právnej polemiky.

3 Právny režim medzinárodných priestorov v Arktíde so zameraním na Oblasť

Keďže sa v Arktíde nachádza množstvo ložísk nerastných surovín, vymedzenie námorných hraníc medzi susediacimi pobrežnými arktickými štátmi je z tohto dôvodu veľakrát „súbojom“ o ďalšie potenciálne ložiská. Nerastný potenciál Arktídy je predmetom záujmu celého medzinárodného spoločenstva - o koľko sa predĺži kontinentálny šelf za hranicu 200 NM, o toľko sa zmenší rozloha morského dna za hranicou jurisdikcie štátov – tzv. Oblasť, ktorá je medzinárodným priestorom a z ktorého môžu profitovať všetky štáty bez ohľadu na svoju geografickú polohu.

Oblasť pokrýva približne 54 percent celkovej plochy svetových oceánov.¹⁰ Je otvorená pre využívanie výhradne na mierové účely všetkým štátom, či už pobrežným alebo vnútrozemským. Medzinárodná organizácia pre morské dno (*International Sea Bed Authority*, ďalej „ISA“) je zodpovedná nielen za ochranu morského prostredia v Oblasti, ale aj za zabezpečenie spravodlivého pridelovania výnosov z akejkoľvek hospodárskej činnosti na morskom dne. Takýmto spôsobom sa predchádza tomu, aby nedošlo k využívaniu spoločného dedičstva ľudstva len zopár krajinami alebo len čisto prímorskými štátmi. UNCLOS stanovuje príspevky, respektíve platby, ktoré musia štáty uhrádzať v rámci systému zdieľania príjmov plynúceho z využívania nerastných zdrojov za hranicou 200 NM. ISA tieto platby spravodlivo rozdeľuje medzi zmluvné štáty.

ISA je organizácia, prostredníctvom ktorej štáty, zmluvné strany UNCLOS, organizujú a kontrolujú všetky činnosti súvisiace s nerastnými zdrojmi v oblasti v prospech ľudstva ako celku. Pritom má ISA mandát zabezpečiť účinnú ochranu morského prostredia pred škodlivými účinkami, ktoré môžu vyplynúť z činností súvisiacich s hlbokomorským dnom. ISA je jediným príkladom medzinárodnej organizácie, ktorá spravuje spoločný majetkový zdroj – a robí tak na základe ekvity.¹¹

ISA uzatvára zmluvy s verejnými, ale aj súkromnými korporáciami, ktoré na základe nich môžu skúmať a neskôr prípadne využívať špecifikované oblasti na hlbokom morskom dne pre čerpanie nerastných zdrojov. ISA uzavrela 15-ročné zmluvy na prieskum polymetalických uzlín, polymetalických sulfidov a feromangánových kôr bohatých na kobalt na hlbokom morskom dne s 22 kontraktormi (vlády, štátne spoločnosti a súkromné korporácie).¹² Jednou z nich je *The Interoceanmetal Joint Organization* – medzivládne konzorcium 5 štátov – Kuby, Českej republiky, Poľska, Ruskej federácie a Slovenska. Dodávateľia, ktorým boli udelené zmluvy o prieskume, sú oprávnení vykonávať prieskum nerastov v určenej oblasti morského dna.

UNCLOS je koncipovaný tak, že vymedzuje hranice suverénnych práv pobrežných štátov (výlučná ekonomická zóna a kontinentálny šelf) a medzinárodným priestorom je morské dno, ktoré v podstate zostalo nenárokované. Samozrejme medzi medzinárodné priestory zaradujeme aj vzdušný priestor nad výlučnou ekonomickou zónou a šírím morom.

Napriek tomu, že v UNCLOS nájdeme čo Oblasť je, nikde nie sú geografickými koordinátami či iným spôsobom konkrétnejšie vymedzené jej hranice. Vo všeobecnosti je to 200 NM, pokiaľ si štáty nepredĺžili kontinentálny šelf za túto hranicu. The ISA nemá v tejto oblasti žiadnu právomoc, pri vymedzovaní hraníc dáva odporúčania len Komisia pre hranice

⁹ BAUMERT, K. (2017): The Outer Limits of the Continental Shelf Under Customary International Law, s. 861-872.

¹⁰ INTERNATIONAL SEABED AUTHORITY (2021): About ISA.

¹¹ INTERNATIONAL SEABED AUTHORITY (2021): About ISA.

¹² INTERNATIONAL SEABED AUTHORITY (2021): Exploration Contracts.

kontinentálneho šelfu. Je nutné však poznamenať, že subjektom, ktorý vymedzuje vonkajšiu hranicu šelfu je suverénny štát, nie Komisia.

ISA prijala tri súbory nariadení o prieskume, ktoré sa vzťahujú na vyhľadávanie a prieskum polymetalických uzlín (2000 a revidované v roku 2013), polymetalických sulfidov (2010) a feromangánových kôr bohatých na kobalt (2012). ISA začala pracovať na takzvanom Ťažobnom kódexe (Mining Code) – komplexnom súbore pravidiel, predpisov a postupov na reguláciu vyhľadávania, prieskumu a ťažby morských nerastov v oblasti – stále je vo fáze príprav. Ťažobný kódex mal byť vydaný v roku 2020, ale kvôli globálnej pandemickej situácii bolo jeho prijatie odložené (členovia orgánov ISA nerokovali). Ťažobný kódex je základným dokumentom, pretože bez neho nemôže byť komerčná hlbokomorská ťažba spustená. Zatiaľ sa všetky aktivity vykonávané v rámci oblasti týkali len výskumných aktivít.

Ťažobný kódex je zaujímavý tým, že rieši ochranu životného prostredia na morskom dne ešte pred začatím samotnej ťažby na morskom dne. Súčasný stav s jeho odloženou finalizáciou sa však nepáči ani kontraktorom, ktorí už plánovali ťažiť, ani ekológom.

Podľa prílohy k Dohode týkajúcej sa implementácie časti XI UNCLOS ISA vypracuje a prijme dodatočné pravidlá, predpisy a postupy potrebné na uľahčenie schvaľovania plánov prác na prieskum alebo ťažbu. Rada ISA môže vykonať takéto rozpracovanie kedykoľvek, keď usúdi, že všetky alebo niektoré z takýchto pravidiel, nariadení alebo postupov sú potrebné na vykonávanie činností v Oblasti, alebo keď rozhodne, že bezprostredne hrozí komerčné využitie, alebo na žiadosť štátu, ktorého štátny príslušník má v úmysle požiadať o schválenie plánu práce na ťažbu. Ak však žiadosť podá štát, Rada v súlade s článkom 162 ods. 2 písm. o) UNCLOS prijme takéto pravidlá, nariadenia a postupy do dvoch rokov od podania žiadosti. Ak Rada nedokončila vypracovanie pravidiel, predpisov a postupov týkajúcich sa ťažby v predpísanej lehote a čaká sa na žiadosť o schválenie plánu ťažby, napriek tomu takýto plán práce posúdi a predbežne schváli, a to na základe existujúcich noriem a draftu Ťažobného kódexu.

Toto „pravidlo dvoch rokov“ znepokojuje ochrancov životného prostredia, pretože ISA by mohla byť pri prijímaní Ťažobného kódexu nútená konať rýchlo a nedôsledne alebo by kontraktori mohli začať s ťažbou pred jeho dokončením na základe súčasných predpisov, ktoré neposkytujú dostatočnú ochranu životného prostredia.

Napriek tomu, že ISA nemá priamo kompetencie vo vzťahu k vymedzovaniu hraníc Oblasti (resp. kontinentálneho šelfu) je nutné podotknúť, že ISA má právomoc rozhodovať o viac ako 50 percentách plochy svetových oceánov, resp. morského dna pod nimi. Jej úloha je však veľmi dôležitá pri prieskume, využívaní a ochrane životného prostredia hlbokomorského dna.

Záver

Arktída je vymedzená rôznymi definíciami, čo je však pre všetky spoločné je, že zahŕňa pevninské územie arktických štátov a morské priestory a zamrznuté časti Severného ľadového oceánu. Na tieto oblasti sa aplikujú rôzne režimy. Na pevninské územie arktických štátov sa aplikuje ich vnútroštátna legislatíva, inak je právny režim regulovaný predovšetkým normami morského práva.

Dohovor o morskom práve (1982) poskytuje dostatočnú právnu reguláciu, na čom sa zhodli aj štáty s najväčším vplyvom v regióne, tzv. A5. Ustanovenia UNCLOS poskytujú pobrežným štátom exkluzivitu čerpania živých a neživých zdrojov v hybridných režimoch výlučnej ekonomickej zóny a kontinentálneho šelfu – pobrežný štát požíva suverénne práva, ale ostatné štáty v týchto zónach môžu využívať zvyšné slobody vyplývajúce z režimu širého mora.

Príľahlé pásmo a výlučnú ekonomickú zónu vyhlasuje pobrežný štát, takisto je aj subjektom, ktorý vymedzuje vonkajšiu hranicu kontinentálneho šelfu, aj keď v súlade s odporúčaniami Komisie pre hranice kontinentálneho šelfu (v prípade jeho predĺženia). Už

teraz je jasné, že sa šelfy v Arktíde budú prekryvať. Ani v prípade delimitácie hraníc susediacich či protiľahlých šelfov nemá CLCS kompetencie, prípadné spory musia vyriešiť štáty niektorým z mierových prostriedkov riešenia sporov.

Morské dno, ktoré nebude vymedzené ako kontinentálny šelf zostáva medzinárodným priestorom otvoreným pre všetky štáty. Takisto sa na v budúcnosti novorozmrznuté oblasti Severného ľadového oceánu za výlučnou ekonomickou zónou bude uplatňovať režim širého mora. V súčasnosti sú potrebné ľadoborce aj pri plavbe Severnou morskou cestou vedúcou pozdĺž ruského pobrežia, preto je nie je až také urgentné zaoberať sa otázkou transpolárnej plavby.

Napriek viacerým sporom o hranice v Arktíde je zaujímavé, že všetky spory doteraz vyriešené, boli vyriešené práve rokovaniami medzi dotknutými štátmi a nikdy neprepukol otvorený konflikt. Aktuálne je ešte nevyriešeným sporom spor o Hansov ostrov a hranica medzi Kanadou a USA v Beaufortovom mori.

Právny režim Arktídy v sebe zahŕňa veľa zaujímavých aspektov, takže analyzovanie jeho ďalších prvkov, ktoré v článku neboli skúmané, bude námetom na ďalšie príspevky.

Použitá literatúra:

1. ARCTIC PORTAL (2016): Arctic Definitions Combined. Dostupné na: <https://arcticportal.org/maps/download/arctic-definitions/2426-arctic-definitions>.
2. BAUMERT, K. (2017): The Outer Limits of the Continental Shelf Under Customary International Law, *American Journal of International Law*, 111,4, 827-872, Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/outer-limits-of-the-continental-shelf-under-customary-international-law/010BB814546A316E3E1EF1885FE0886E>.
3. COLSON, D. A. (2003): The Delimitation of the Outer Continental Shelf between Neighboring States. *The American Journal of International Law* Vol. 97, No. 1 (Jan., 2003), s. 91-107. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/3087106?read-now=1&logged-in=true&seq=7#page_scan_tab_contents.
4. DOHOVOR ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV O MORSKOM PRÁVE (Z 10. DECEMBRA 1982). Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A21998A0623%2801%29>.
5. HAKALOVÁ, D. (2017): Perspektívy námornej dopravy v Arktíde - Severná morská cesta. In: *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2017 : zborník vedeckých prác - Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2017. - ISBN 978-80-225-4404-7. - S. 146-154 online*.
6. HAKALOVÁ, D. (2019): Kontinentálny šelf: vedecká skutočnosť verzus právna fikcia. In: *Geografie : sborník České geografické společnosti. – Praha (Česko) : Česká geografická společnost. – ISSN 1212-0014. – ISSN (online) 2571-421X. – Roč. 124, č. 4 (2019), 455-478*.
7. INTERNATIONAL SEABED AUTHORITY (2021): About ISA. Dostupné na: <https://www.isa.org.jm/about-isa>.
8. INTERNATIONAL SEABED AUTHORITY (2021): Exploration Contracts. Dostupné na: <https://isa.org.jm/index.php/exploration-contracts>
9. PETROV, E. (2015): Political Geology in the Arctic. [online]. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na: <https://www.geoexpo.com/articles/2015/03/political-geology-in-the-arctic>.
10. ROSPUTINSKÝ, P. (2009): Medzinárodnoprávny režim arktického priestoru. In: MAJER, M., ONDREJCSÁK, R., TARASOVIČ, V., VALÁŠEK, T. (2009): *PANORAMA of Global Security Environment*. Bratislava : Centre of European and North Atlantic Affairs. ISBN 978-80-970041-5-6. s. 627-643.

11. UK HYDROGRAPHIC OFFICE (-): NATIONAL CLAIMS TO MARITIME JURISDICTION. Dostupné na: <https://www.admiralty.co.uk/AnnualNMs/12.pdf>.

Kontakt:

Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: dorota.harakalova@euba.sk

SPOLOČNÁ POĽNOHOSPODÁRSKA POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE PO ROKU 2023 A SLOVENSKÁ REPUBLIKA

COMMON AGRICULTURE POLICY OF EUROPEAN UNION AFTER 2023 AND SLOVAK REPUBLIC

Lubica Harakalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: lubica.harakalova@euba.sk

Abstrakt: Cieľom článku je definovať hlavné ciele Spoločnej poľnohospodárskej politiky Európske únie (SPP EÚ) po roku 2020 a ich financovanie. V rámci Viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2027 analyzujeme alokácie z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu (EPZF) a z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPZFRV). Pre Slovenskú republiku analyticky vyčíslujeme alokáciu v rámci jednotlivých fondov a z Plánu obnovy. Na jednej zo stratégií – Farm to Fork, popisujeme ciele, ktoré sa majú dosiahnuť ciele v oblasti zdravej výživy a zníženia produkcie odpadu v poľnohospodárstve. Na príklade Slovenskej republiky poukazujeme na možné hrozby v dopadoch na dosiahnutie týchto cieľov v kontexte SPP EÚ.

Kľúčové slová: spoločná poľnohospodárska politika, financovanie, Plán obnovy, Farm to Fork

JEL: Q14,Q18

Abstract: The aim of the article is to describe the main objectives of the Common Agricultural Policy of the European Union (EU CAP) after 2020 and their financing. Following on from the objectives, the financing of the EU CAP is within the framework of the Multiannual Financial Framework 2021-2027, describing what can be supported by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). For the Slovak Republic, we analytically quantify the allocation within the individual funds and from the Recovery Plan. In one of the strategies - Farm to Fork, we describe the goals that are to achieve the goals in the area of healthy nutrition and reduction of waste production in agriculture. On the example of the Slovak Republic, we point out possible threats in the impact on the achievement of these objectives in the context of the EU CAP.

Keywords: common agriculture policy, financing, Recovery Plan, Farm to Fork

JEL: Q14,Q18

Úvod

Nová Spoločná poľnohospodárska politika Európskej únie (SPP EÚ) sa bude realizovať v inom časovom rámci ako predchádzajúce, keď sa dovtedy prakticky riadila časovým rámcom viacročných finančných plánov (VFR). Ministri poľnohospodárstva EÚ na zasadnutí Rady pre poľnohospodárstvo a rybárstvo v júni 2021 potvrdili predbežnú dohodu dosiahnutú s Európskym parlamentom o reforme spoločnej poľnohospodárskej politiky, ktorá začne platiť od roku 2023. Pred ukončením diskusií o podobe SPP po roku 2020 sa členské štáty dohodli na určitom prechodnom období, čo znamená, že pravidlá vzťahujúce sa na SPP budú v platnosti nasledujúce dva roky (2021 – 2022). Členské štáty využijú tento čas na vypracovanie

príslušných strategických plánov a na uľahčenie vytvorenia administratívnych štruktúr potrebných na úspešné vykonávanie novej SPP.

Budúca reforma SPP sa má vykonávať od 1. januára 2023, po uzavretí konečnej dohody medzi Európskym parlamentom a Radou EÚ. V doterajších návrhoch sa odráža smer, akým bude SPP napredovať, pričom sa bude vytvárať jednoduchšia a účinnejšia politika, ktorá bude zahŕňať udržateľné ambície Európskej zelenej dohody. Nová SPP EÚ po roku 2023 si vytýčila 9 cieľov:¹

- zabezpečiť spravodlivý príjem pre poľnohospodárov;
- zvýšiť konkurencieschopnosť;
- obnoviť rovnováhu sily v potravinovom reťazci;
- opatrenia v oblasti zmeny klímy;
- starostlivosť o životné prostredie;
- zachovať krajinu a biodiverzitu;
- podporovať generačnú výmenu;
- živé vidiecke oblasti;
- ochrana kvality potravín a zdravia.

Metodológia

V príspevku definujeme hlavné ciele SPP EÚ po roku 2023 a jej financovanie v rámci Viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2023. V prvej časti príspevku uvádzame číselné údaje pre dva poľnohospodárske fondy, prostredníctvom ktorých sa SPP bude financovať. V druhej časti príspevku analyzujeme jednu zo stratégií novej SPP EÚ – Farm to Fork, ktorá reprezentuje ekologizáciu a konkurencieschopnosť poľnohospodárstva EÚ v rámci dosiahnutia cieľa zdravej výživy obyvateľstva EÚ a zníženie produkcie odpadu pri výrobe a spotrebe potravín. V rámci oboch častí príspevku analyzujeme problematiku v kontexte jej naplňovania v Slovenskej republike. Všetky aktuálne informácie o SPP EÚ po roku 2020 výhradne čerpáme z oficiálnych web stránok Európskej komisie, kde sú aj odkazy na legislatívne akty EÚ v rámci stránky Eur – lex.

Aktuálny vývoj vo financovaní SPP čerpáme z aktuálnych dát zverejňovaných v publikáciách vydávaných Európskou komisiou, takisto využívame publikácie, týkajúce sa parciálnych častí SPP EÚ (napr. odporúčania, stratégie, analytické materiály, štatistické údaje). Komentáre a diskusie k vývoju SPP po roku 2020 pre Slovenskú republiku čerpáme z internetových stránok Úradu vlády SR a profesijných združení a dennej a odbornej tlače. Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR neposkytuje na svoje stránke informácie o novej SPP po roku 2020. Zdrojov z internetových stránok inštitúcií EÚ je skutočne dostatok, avšak posúdiť ich konektivitu k danej oblasti SPP EÚ, si vyžaduje znalosť problematiky, EK vytvára vo vydávaní svojich dokumentov chaos a neprehľadnosť.

1 Financovanie SPP

Rozpočet EÚ je a bude hnacou silou udržateľnosti, investuje do udržateľného poľnohospodárstva a námorných sektorov spolu s opatreniami v oblasti klímy, ochrany životného prostredia, potravinovej bezpečnosti a rozvoja vidieka. Prostredníctvom týchto investícií sa bude podporovať poľnohospodárstvo členských štátov EÚ, poľnohospodárstvo a

¹ EUROPEAN COMMISSION (2018): Regulation of the European Parliament and of The Council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council.

rybné hospodárstvo, čím sa zvýši jeho konkurencieschopnosťou. Ďalšie programy v rámci tohto okruhu sa venujú výlučne environmentálnym a klimatickým cieľom EÚ.

Princíp solidarity je jedným z troch princípov SPP EÚ a prejavuje sa v spoločnom financovaní poľnohospodárstva a rozvoja vidieka z rozpočtu EÚ prostredníctvom vytvorených fondov. SPP po roku 2023 sa naďalej bude financovať prostredníctvom Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu (EPZF) a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV).

Financovanie SPP je súčasťou nového viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2027 a financovanie SPP EÚ bude súčasťou okruhu 3. Prírodné zdroje a životné prostredie. V rámci tohto okruhu z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu budú financované priame platby a trhové opatrenia v celkovej výške 291, 09 mld. EUR. Opatrenia na rozvoj vidieka budú hradené prostredníctvom Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka vo výške 87,44 mld. EUR. Európsky fond pre námorníctvo, rybné hospodárstvo a akvakultúru bude mať k dispozícii 6,11 mld. EUR.² V tabuľke 1 uvádzame náklady SPP v rámci okruhu 3 na celé obdobie 2021 – 2023.

Tabuľka 1: Náklady na okruh 3. Prírodné zdroje a životné prostredie v rámci Viacročného finančného rámca na roky 2021 – 2027 (v mil.EUR)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	spolu
3.Prírodné zdroje a životné prostredie	58 624	56 519	56 849	57 003	57 112	57 332	57 557	400 996
Z toho: výdavky súvisiace s trhom a priame platby	40 925	41 257	41 518	41 649	41 782	41 913	42 047	291 091

Prameň: Úradný vestník Európskej únie (2021)³

Novým nástrojom EÚ eliminácie dopadov krízy vyvolanej ochorením COVID – 19 sa stal Plán obnovy pre Európu, v rámci ktorého bol vytvorený finančný nástroj Next Generation EU. Rozvoj vidieka získa dodatočné finančné prostriedky od Next GenerationEU vo výške 8,07 miliardy EUR.⁴

Európsky poľnohospodársky záručný fond (EPZF) bude naďalej podporovať poľnohospodárov EÚ prostredníctvom rôznych platobných schém. Financovať sa budú opatrenia na podporu a stabilizáciu poľnohospodárskych trhov vrátane verejných intervenčných nákupov, bude sa poskytovať pomoc na súkromné skladovanie, výnimočné podporné opatrenia pri krízových situáciách. Naďalej sa bude podporovať program EÚ, ktorým sa zabezpečí prisun ovocia, zeleniny a mlieka do škôl, s tým súvisiace informačné a propagačné akcie, atď. Naďalej sa budú podporovať mladí farmári a platby za udržateľné spôsoby poľnohospodárstva.

Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka financuje spoločnú poľnohospodársku politiku ako príspevok k dosiahnutiu cieľov EÚ v oblasti rozvoja vidieka:

² EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationE, facts and figures, s. 17.

³ ÚRADNÝ VESTNÍK EÚ (2021): Prijatie všeobecného rozpočtu Európskej Únie (EÚ, Euratom) 2021/417 na rozpočtový rok 2021 s konečnou platnosťou, s. 13.

⁴ EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU facts and figures, s. 17.

zlepšenie konkurencieschopnosti poľnohospodárstva, podpora trvalo udržateľného riadenia prírodných zdrojov a opatrení v oblasti klímy a dosiahnutie vyváženosti sociálno-ekonomický rozvoj vidieckych oblastí a komunít. EPFRV poskytuje tiež pomoc poľnohospodárom a to aj prostredníctvom podpory využívania digitálnych a technologických nástrojov, opatreniami na zvýšenie atraktívnosti vidieckych oblastí pre život a vytváranie pracovných miest podporou pre inovácie a diverzifikácie činností na farmách, revitalizáciou obcí a ochranou životného prostredia.

Celkovo však bude podpora SPP EÚ ako podiel z celkového VFR 2021 – 2027 oproti predchádzajúcim rozpočtovým obdobiam nižšia, a to na úrovni 30,9 % z celkového rozpočtu EÚ.⁵

2 Alokácia prostriedkov SPP EÚ pre Slovenskú republiku

Alokácie pre členské štáty EÚ na SPP budú distribuované prostredníctvom oboch poľnohospodárskych fondov EPZF a EPFRV a to vždy v kalendárnom roku pred rokom rozpočtovým, teda jeden rok vopred. Pre roky 2021 – 2022 sú k dispozícii aj prostriedky z Plánu obnovy a jeho finančného nástroja Next Generation EU.

Tabuľka 2: Alokácia prostriedkov SPP EÚ pre Slovenskú republiku podľa fondov a z nástroja Next Generation EU (v mil.EUR, v cenách roku 2018)

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	spolu
EPZF	365,6	366,5	364,0	361,2	358,4	355,5	332,6	2 328,1
EPFRV	298,1	239,3	234,7	230,1	225,5	221,1	216,8	1 665,7
NGEU	45,5	106,2	-	-	-	-	-	151,7

Prameň: European Commission (2021)

Z nástroja Next Generation by Slovenská republika mala v rokoch 2021 – 2022 dostať 151,7 milióna EUR v rámci EPFRV. Napriek tomu, Plán obnovy – cestovná mapa k lepšiemu Slovensku nepočíta so žiadnymi investíciami v rámci tohto nástroja na slovenskom vidieku.⁶ Aj keď sa v pôvodnom návrhu údajne predpokladalo, že z Plánu obnovy sa uhradia pozemkové úpravy, ktoré sa považujú za určité nadrezortné investície, ktorých realizácia v budúcnosti je efektívnym nástrojom na riešenie rozdrobenosti pozemkového vlastníctva, na ochranu prírody a prípravu krajiny na očakávané klimatické zmeny (vodozadržné a protierózne opatrenia), a preto sú vo verejnom a nie rezortnom záujme.⁷

Nová SPP EÚ predpokladá vyššiu participáciu národných vlád na presadzovaní zásad novej SPP, a to vo forme národných strategických plánov, ktoré členské štáty predložili k 1.januáru 2020.⁸ V týchto strategických plánoch si členské štáty stanovujú vlastné míľniky v rámci 9 cieľov stanovených v kontexte SPP po roku 2023. Každá členská krajina má k dispozícii analýzu doterajšieho stavu v dosahovaní jednotlivých cieľov. Poskytujú prehľad o poľnohospodárskom sektore a rozvoji vidieka na úrovni EÚ a na úrovni jednotlivých krajín na základe deviatich špecifických cieľov a ukazovateľov SPP, ktoré sa používajú na meranie výkonnosti spoločnej poľnohospodárskej politiky.

⁵ ÚRADNÝ VESTNÍK EÚ (2021): Prijatie všeobecného rozpočtu Európskej Únie (EÚ, Euratom) 2021/417 na rozpočtový rok 2021 s konečnou platnosťou, s.13.

⁶ ÚRAD VLÁDY SR (2021): Plán obnovy– cestovná mapa k lepšiemu Slovensku.

⁷ TASR (2021): Plán obnovy je výsmechom do očí poľnohospodárov a potravinárov, tvrdí SPPK.

⁸ EURÓPSKY PARLAMENT (2018): NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY ktorým sa stanovujú pravidlá týkajúce sa strategických plánov, ktoré majú zostaviť členské štáty v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky (strategické plány SPP) a ktoré sú financované z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu (EPZF) a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV), a ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1305/2013 a nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1307/2013.

Pre vypracovanie strategických plánov členských štátov EÚ vydala EK odporúčania,⁹ ktoré implementovala do pracovných dokumentov Komisie, ktoré sa týkajú jednotlivých členských štátov vrátane Slovenska.¹⁰

3 Farm to Fork

Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka sú rozhodujúcou súčasťou Európskej zelenej dohody. Prakticky všetkých 9 cieľov novej SPP EÚ sa zameriava na ekologické ciele, udržateľnosť, ochranu životného prostredia, elimináciu klimatických zmien.

Jedným z nástrojov, ktorými sa majú dosiahnuť ciele Európskej zelenej dohody a „zelené“ ciele SPP EÚ je stratégia Farm to Fork (Z farmy na stôl, ale tiež Z farmy na vidličku, F2F). EÚ si v rámci tejto stratégie vytýčila ciele: zmierniť environmentálnu a klimatickú stopu svojho potravinového systému a posilniť jeho odolnosť, zaručiť potravinovú bezpečnosť s ohľadom na zmenu klímy a stratu biodiverzity a postaviť sa na čelo celosvetového prechodu na konkurencieschopný udržateľný systém. To znamená:

- zabezpečiť, aby potravinový reťazec (čo zahŕňa výrobu potravín, ich prepravu, distribúciu, marketing a spotrebu) mal neutrálny alebo pozitívny vplyv na životné prostredie
- zaručiť potravinovú bezpečnosť, výživu a verejné zdravie
- zachovať cenovú dostupnosť potravín a zároveň dosiahnuť spravodlivejšiu ekonomickú návratnosť v dodávateľskom reťazci¹¹

Smerom k zdravšiemu a udržateľnejšiemu potravinovému systému EÚ Komisia prijme opatrenia na zníženie používania chemických pesticídov a nebezpečnejších pesticídov o 50 % do roku 2030, takisto prijme opatrenia na znižovanie nadmerného obsahu živín v pôde a hnojenia o 50 % resp. 20 % do roku 2030. Cieľom EK je dosiahnuť, aby 25 % poľnohospodárskej pôdy fungovalo v ekologickom režime.¹²

Súčasťou stratégie je zintenzívnenie boja proti nadmernému plytvaniu potravinami, udržateľnej a zdravej výžive. Komisia navrhne záväzné ciele pre všetky členské štáty EÚ tak, aby sa potravinový odpad znížil na polovicu.¹³

Odhaduje sa, že v roku 2017 bolo v EÚ zaznamenaných 950 000¹⁴ úmrtí súvisiacich s nezdravou výživou. Označovanie potravín bude pre spotrebiteľa dôležitou informáciou pre výber zdravej a udržateľnej výživy. K dosiahnutiu týchto cieľov majú prispieť inovačné a výskumné projekty financované z nástroja Horizont v celkovej výške 10 mld. EUR.¹⁵

⁹ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Pracovný dokument útvarov Komisie, Odporúčania Komisie týkajúce sa strategického plánu SPP Slovenska SDW (2020) 392 final

¹⁰ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru A Výboru regiónov Odporúčania pre členské štáty týkajúce sa ich strategických plánov pre spoločnú poľnohospodársku politiku.

¹¹ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a sociálnemu výboru A Výboru regiónov Stratégia „z farmy na stôl“ v záujme spravodlivého, zdravého potravinového systému šetrného k životnému prostrediu COM(2020) 381 final.

¹² EUROPEAN COMMISSION (2020): Factsheet: From farm to fork: Our food, our health, our planet, our future.

¹³ EUROPEAN COMMISSION (2020): Factsheet: From farm to fork: Our food, our health, our planet, our future.

¹⁴ EUROPEAN COMMISSION (2020): Factsheet: From farm to fork: Our food, our health, our planet, our future.

¹⁵ EUROPEAN COMMISSION (2020): Factsheet: From farm to fork: Our food, our health, our planet, our future https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/farm-to-fork-strategy_en

4 Farm to Fork a slovenské poľnohospodárstvo

Na Slovensku je veľmi vysoké zaťaženie vyplývajúce z neprenosných ochorení spôsobených rizikovými faktormi súvisiacimi so stravou vyjadrené ako roky života vážené dizabilitou na 100 000 obyvateľov, ktorú možno pripísať stravovacím návykom.¹⁶ Slovensko má veľmi nízku spotrebu ovocia a zeleniny – približne 47 % obyvateľov Slovenska uvádza, že nezaraďuje ovocie a zeleninu do svojho každodenného jedálnička, čo je vyšší podiel v porovnaní s priemerom EÚ (36 %). Podiel obéznych osôb medzi obyvateľmi (14 %, údaj za rok 2017) od roku 2008 poklesol a je mierne pod priemerom EÚ (15 %). Napriek tomu značná časť obyvateľstva (nad priemerom EÚ) trpí nadváhou a podiel osôb s nadváhou a s predstupňom obezity mal v období 2008 – 2017 vzostupnú tendenciu.¹⁷ Odporúčania preto navrhujú opatrenia na zdravé, ale udržateľné stravovanie a orientáciu na stravu rastlinného pôvodu, ovocia, zeleniny a zníženie podielu červeného mäsa. Na Slovensku sa venuje malá pozornosť odpadu, ktorý vzniká nespotrebovaním potravín, neexistujú ani žiadne relevantné údaje týkajúce sa likvidácie odpadu.

Pri hlasovaní o tejto stratégii 19. októbra 2021 slovenskí a českí poslanci spolu s niekoľkými ďalšími europoslancami vyjadrili nesúhlas s danou stratégiou a poukázali na niektoré oblasti stratégie Farm to Fork, ktoré môžu mať práve negatívny vplyv na sociálne slabšie skupiny obyvateľstva. Ciele stratégie nemajú síce právnu záväznosť pre členské štáty, ale vytvárajú určitý tlak, aby ciele stratégie boli presadzované.

Problematickými sa javia povinná povaha redukčných cieľov, vylúčenie 10 % z produkcie, znižovanie hustoty hospodárskych zvierat, zahrnutie spotreby mäsa medzi problematické spotrebiteľské vzorce či podpora zavedenia vyššej DPH na potraviny s vysokou ekologickou stopou.¹⁸

K týmto názorom sa pripojila podpredsedníčka poľnohospodárskeho výboru EP COMAGRI Mazala Aquilar, ktorá stratégiu Farm to Fork označila za nepremyslenú improvizáciu, ktorej dopady nie sú jasné, čo mimochodom skonštatovala vo svojej správe aj Komisia, ale túto Komisia zverejnila až o 8 mesiacov neskôr. V stratégii je viac hrozieb ako príležitostí, zníži sa produkcia, zvýšia sa náklady a ceny potravín. Toto bude mať vplyv na socio-ekonomický vývoj vidieka a hrozí jeho ďalšie vyľudňovanie.¹⁹

Záver

Budúca SPP EÚ sa má začať vykonávať od 1. januára 2023, po uzavretí konečnej dohody medzi Európskym parlamentom a Radou EÚ. V doterajších návrhoch sa odráža smer, akým bude SPP napredovať, pričom sa má vytvárať jednoduchšia a účinnejšia politika, ktorá bude zahŕňať udržateľné ambície Európskej zelenej dohody.

EÚ má k dispozícii finančné nástroje, ktorými dokáže implementovať svoje politiky, pričom však nesmieme zabúdať, že sú to v skutočnosti finančné prostriedky, ktorými členské štáty prispievajú do spoločného rozpočtu EÚ. Súčasťou rozpočtu na SPP EÚ na obdobie rokov 2021 – 2022 sa stali prostriedky z finančného nástroja Plánu obnovy pre Európu Next Generation EU. Čo sa týka tejto časti rozpočtu EÚ, nie je doteraz jasné, ako sa bude splácať táto, v konečnom dôsledku, pôžička. Pretože aj splátky tejto časti rozpočtu sa stanú po roku 2028 súčasťou vyšších príspevkov členských štátov do spoločného rozpočtu EÚ.

¹⁶ EUROPEAN COMMISSION (2021): Disability Adjusted Life Years/ 100 000 population attributed to Major Depressive Disorder in European Union Member States in 2019.

¹⁷ EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu Hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Odporúčania pre členské štáty týkajúce sa ich strategických plánov pre spoločnú poľnohospodársku politiku.

¹⁸ SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA A POTRAVINÁRSKA KOMORA (2021): Dôležité hlasovanie k Farm to Fork.

¹⁹ AGUILAR, M. (2021): Vystúpenie podpredsedníčky poľnohospodárskeho výboru COMAGRI k Farm to Fork v Európskom parlamente.

Budúca SPP EÚ si vytýčila predovšetkým ekologické ciele a v menšej miere ciele, ktoré majú prispieť k zdravej výžive obyvateľstva a rozvoju vidieka. Avšak aj pri podrobnejšej analýze týchto aspektov novej SPP pozorujeme ďalšie ciele, ktoré spojené s ekologizáciou a klimatickými zmenami. Na príklade stratégie Farm to Fork ilustrujeme, že aj dobrý úmysel – zdravá výživa a zníženie produkcie odpadu v poľnohospodárstve, môže mať negatívny dopad nakoniec na tých, v prospech ktorých je reforma smerovaná. Stratégia Farm to Fork je opätovným príkladom toho, že EÚ vynakladá značné úsilie a prostriedky na vytvorení množstva častokrát navzájom rozporných a nesúvisiacich strategických dokumentov bez podrobnej analýzy ich reálnych dopadov a neskôr vyhodnotení. Poľnohospodárstvo nie je len produkcia potravín, je to komplex mimoprodukčných činností, ktoré vo veľkej miere ovplyvňujú život na vidieku. Pri analýze dokumentov vydávaných inštitúciami EÚ sme mali možnosť pracovať s veľkým množstvom informačných materiálov a dát. Boli však často neprehľadné, príliš diverzifikované a bez kontextu viažucim sa na stanovené ciele SPP EÚ po roku 2023.

Slovenská republika bude prijímateľom finančných prostriedkov SPP EÚ z fondov EÚ a tiež z Plánu obnovy pre Európu, aj napriek tomu že vo vlastnej stratégii Plánu obnovy – cestovná mapa k lepšiemu Slovensku nepočíta s komponentom poľnohospodárstva. Preto nie je jasné ako tieto alokované prostriedky využije, nebolo možné nájsť relevantné informácie ani na stránke príslušného slovenského ministerstva ani úradu vlády, pod ktorého gesciu plán obnovy patrí. Podobná situácia je aj so stratégiou Farm to Fork, MPRV neposkytuje relevantnou informáciou na svojich stránkach. Problematike sa venuje Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora, ktorá sa stotožňuje s výhradami skupiny europoslancov ku kritike stratégie Farm to Fork.

S implementáciou novej SPP EÚ sa počíta od 1. januára 2023, očakávame preto, že nielen EÚ ale aj členské štáty vrátane Slovenskej republiky, kriticky zhodnotia prínosy a hrozby jednotlivých cieľov SPP EÚ. Treba vnímať určitú špecifickosť poľnohospodárstva v jednotlivých členských krajinách, závislosť od externých vplyvov a jeho nenahraditeľný význam pre živobytie občanov EÚ.

Použitá literatúra :

1. AGUILAR, M. (2021): Prejav podpredsedníčky poľnohospodárskeho výboru COMAGRI k Farm to Fork v Európskom parlamente (19. 10. 2021) [citované 13.09.2021]. [online]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=o13Ad1IMO8A>.
2. EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU facts and figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. ISBN 978-92-76-30627-6 doi:10.2761/808559. [online]. Dostupné na internete: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>.
3. EUROPEAN COMMISSION (2021): Disability Adjusted Life Years/ 100 000 population attributed to Major Depressive Disorder in European Union Member States in 2019 [online]. Dostupné na internete: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/health-promotion-knowledge-gateway/depression-adults-dalys-3_en.
4. EUROPEAN COMMISSION (2018): Regulation of the European Parliament and of the council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the

- European Parliament and of the Council [online] Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0392/COM_COM\(2018\)0392_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2018/0392/COM_COM(2018)0392_EN.pdf)
5. EUROPEAN COMMISSION (2020): Factsheet: From farm to fork: Our food, our health, our planet, our future [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_908.
 6. EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Odporúčania pre členské štáty týkajúce sa ich strategických plánov pre spoločnú poľnohospodársku politiku [online]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0846&from=SK>.
 7. EURÓPSKA KOMISIA (2020): Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Stratégia „z farmy na stôl“ v záujme spravodlivého, zdravého potravinového systému šetrného k životnému prostrediu COM(2020) 381 final [online]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN>.
 8. EURÓPSKA KOMISIA (2020): Pracovný dokument útvarov Komisie. Odporúčania Komisie týkajúce sa strategického plánu SPP Slovenska SDW (2020) 392 final [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/sk-swd2020_392-other-swp_sk.pdf.
 9. SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA A POTRAVINÁRSKA KOMORA (2021): Dôležité hlasovanie k Farm to Fork 20/10/2021[citované 13. 09. 2021]. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sppk.sk/clanok/4118>.
 10. TASR (2021): Plán obnovy je výsmechom do očí poľnohospodárov a potravinárov, tvrdí SPPK [online]. In TREND 28. 4. 2021. [citované 13. 09. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.trend.sk/spravy/sppk-plan-obnovy-je-vysmechom-oci-polnohospodarov-potravinarov>.
 11. ÚRAD VLÁDY SR (2021): Plán obnovy – cestovná mapa k lepšiemu Slovensku. [online]. Dostupné na internete: <https://www.planobnovy.sk/>.
 12. ÚRADNÝ VESTNÍK EÚ (2021): Prijatie všeobecného rozpočtu Európskej únie (EÚ, Euratom) 2021/417na rozpočtový rok 2021 s konečnou platnosťou, L93/1. [online]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021B0417&from=SK>.

Kontakt:

Ing: Ľubica Harakaľová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lubica.harakalova@euba.sk

KOLEKTÍVNA BEZPEČNOSŤ OSN VO VZŤAHU KU KOOPERATÍVNEJ BEZPEČNOSTI¹

UN COLLECTIVE SECURITY IN RELATION TO COOPERATIVE SECURITY

Klaudia Hraníková Pytel'ová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: klaudia.pytelova@euba.sk

Abstrakt: Fungovanie medzinárodného spoločenstva je vystavené radikálnym zmenám, ktoré majú vplyv na mier a bezpečnosť vo svete. V tradičnom medzinárodnom práve bol koncept medzinárodnej bezpečnosti chápaný skrz optiku suverenity štátu, a teda akákoľvek bezpečnostná hrozba v medzinárodnom spoločenstve bola v konečnom dôsledku problémom bezpečnosti jednotlivých štátov. Po roku 1945, a pod vplyvom Charty OSN a rôznych ľudsko-právnych dohôd, sa vytvorili dva koncepty bezpečnosti, a to kolektívna bezpečnosť a ľudská bezpečnosť (tzv. human security). Nedávny vývoj v medzinárodnom spoločenstve naznačuje, že koncept kooperatívnej bezpečnosti sa do určitej miery odkláňa od kolektívnej bezpečnosti, s ktorou bol dlhodobo stotožňovaný a vyznačuje sa novými v podstate nekonceptnými znakmi.

Kľúčové slová: zákaz hrozby a použitia sily, kolektívna bezpečnosť, OSN, ľudská bezpečnosť, kooperatívna bezpečnosť

JEL: K33, K38

Abstract: The functioning of the international community is exposed to radical changes that affect peace and security in the world. In traditional international law, the concept of international security was understood through the lens of state sovereignty, and thus any security threat in the international community was ultimately a national security problem. After 1945, and under the influence of the UN Charter and various human rights conventions, two security concepts emerged, namely collective security and human security. Recent developments in the international community suggest that the concept of cooperative security is to some extent deviating from collective security, with which it has long been identified and is characterized by new, essentially unconceptual features.

Keywords: threat and use of force, collective security, UN, human security, cooperative security

JEL: K33, K38

Úvod

Bezpečnosť je elastický a rôznorodý pojem, ktorý možno chápať v rôznych formách, a to v závislosti od cieľov jednotlivých druhov bezpečnosti napr. prostredníctvom vnímania hrozieb, chránených hodnôt, resp. prostriedkov, ktorými možno tieto hodnoty chrániť.² Bezpečnostné otázky sú v súčasnosti zväčša multidisciplinárne poňaté, pričom základné princípy medzinárodného „bezpečnostného“ práva sú primárne ukotvené najmä v rámci

¹ Príspevok bol vypracovaný ako výsledok výskumu realizovaného prostredníctvom projektu VEGA č. 1/0842/21 „Vývoj kooperatívnej bezpečnosti a pozícia Slovenskej republiky“.

² Pozri napr. BALDWIN, D. A. (1997): The Concept of Security alebo BUZAN, B. (1983): People, States and Fear: The National Security Problems In International Relations.

ustanovení Charty OSN. Základom systému kolektívnej bezpečnosti OSN je kogentný zákaz hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch tak ako je vymedzený v článku 2 Charty OSN a v ustanoveniach upravujúcich legálne použitie sily jednak prostredníctvom mandátu Bezpečnostnej rady OSN a jednak na základe podmienok stanovených pre sebaobranu štátu v zmysle článku 51 Charty OSN.

Kolektívna bezpečnosť je produktom práva, založeným na delegovaní moci suverénnych štátov na kolektívnu entitu,³ ktorá poskytuje normatívny základ a prostriedky na reguláciu správania suverénnych štátov a konfliktov medzi nimi.⁴ V odbornej literatúre sa častokrát používa vysvetlenie, že ide o druh bezpečnostného systému, v ktorom sú štáty dohodnuté konať spoločne proti jednému členovi systému, v prípade ak podniká agresívne kroky proti inému. Každopádne ide o príliš zjednodušené chápanie, nakoľko vývoj v medzinárodnom spoločenstve od roku 1945 spôsobil, že štáty čelia iným bezpečnostným hrozbám ako len (alebo iba len) agresívnym útokom zo strany iných štátov. V tomto smere veľa autorov zároveň tvrdí, že Bezpečnostná rada OSN je z toho dôvodu skostnatená, nakoľko právny mechanizmus založený Chartou OSN jej nedovoľuje reagovať na nové hrozby.

Vo vzťahu k tzv. *human security* je treba zdôrazniť, že medzinárodný poriadok, ktorý dokáže účinne napomôcť k zabezpečeniu a ochrane ľudských práv, sa považuje za nevyhnutný na predchádzanie vojne a ozbrojenému konfliktu, a tým je potrebný aj pre medzinárodnú bezpečnosť. V súlade s týmto názorom článok 55 Charty OSN vyjadruje, že všeobecné rešpektovanie a dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva sú podmienkami stability a blahobytu, ktoré sú nevyhnutné pre mierové a priateľské vzťahy medzi národmi. Jedným z aspektov vzťahujúcich sa na ľudskú bezpečnosť je fakt, že obyvateľstvo štátu treba chrániť pred hrozbou genocídy, vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti a to z dôvodu, že porušovanie ľudských práv v takomto rozsahu je obavou medzinárodného spoločenstva ako celku.

Cieľom príspevku je načrtnúť právny mechanizmus kolektívnej bezpečnosti založený na kogentnom zákaze hrozby a použitia sily, a zároveň predstaviť nové „typy hrozieb“, ktoré sa prejavujú v posledných rokoch v medzinárodnom spoločenstve, a ktoré vo veľkej miere spôsobujú odklon od pôvodného nazerania na túto oblasť medzinárodného práva verejného.

1 Trendy v medzinárodnom právnom systéme smerujúce „dôraznejšie“ ku kooperatívnej bezpečnosti (na úkor kolektívnej bezpečnosti?)

Kolektívna bezpečnosť predpokladá inštitucionalizáciu v podobe medzinárodnej organizácie a zmluvné určenie pravidiel spojených s použitím sily. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že dohody o kolektívnej bezpečnosti, a to tak v kontexte Spoločnosti národov, ako aj v súčasnosti v rámci Organizácie Spojených národov a Charty OSN, boli a sú mnohostrannými zmluvami s globálnym dosahom, čo ich odlišuje od regionálnych „aliancií“ ako je Organizácia Severoatlantickej zmluvy.

Ústredným orgánom kolektívnej bezpečnosti OSN je Bezpečnostná rada OSN, ktorá je v zmysle ustanovení Charty OSN primárne zodpovedná za udržanie mieru a bezpečnosti vo svete. Zákaz hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch je v zmysle ustanovenia článku 2 ods. 4 koncipovaný ako povinnosť členských štátov OSN vystríhať sa v ich vzájomných vzťahoch hrozby alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iných štátov, alebo akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s cieľmi OSN.⁵ Dané ustanovenie má komplexný a ucelený charakter, pričom práve použitie slovného spojenia „akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s...“ v podstate nedáva žiaden priestor na výnimky z daného pravidla.

³ V tomto ponímaní kolektívnu entitou chápeme Bezpečnostnú radu OSN, ktorá má v zmysle čl. 24 Charty OSN primárnu zodpovednosť za udržanie mieru a bezpečnosti vo svete.

⁴ ORAKHENSIVILI, A. (2011): *Collective Security*, s. 2.

⁵ Ciele OSN sa nachádzajú v článku 1 Charty OSN.

Každopádne z iných ustanovení Charty OSN je možné vyvodit' v súčasnosti platné dve výnimky, a to použitie sily autorizované Bezpečnostnou radou OSN a sebaobranu štátu.⁶ Článok 51 Charty OSN predstavuje zmluvnú podstatu pre individuálnu a kolektívnu sebaobranu, pričom toto ustanovenie tvorí právny základ, na ktorom bola založená Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO). V zmysle čl. 24 Charty OSN je Bezpečnostná rada OSN chápaná ako „ochranca mieru“ s primárnou zodpovednosťou za udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti vo svete. Pôvodný úmysel zmluvných ustanovení Charty OSN o kontrole použitia sily v medzinárodných vzťahoch smeroval k vytvoreniu stálej armády OSN, ktorá by bola stále k dispozícii, ale tento plán sa nikdy nezrealizoval a pôvodná schéma kolektívnej bezpečnosti OSN sa menila v dôsledku inej praxe. A teda je treba zdôrazniť, že kolektívna bezpečnosť nastavená Chartou OSN poskytuje inštitucionalizované postupy na legalizáciu kolektívnej reakcie, ktorá ale bola pôvodne navrhnutá na riešenie tradičných, vojensky orientovaných hrozieb pre udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Od prijatia Charty OSN ako zakladajúcej zmluvy univerzálnej medzinárodnej organizácie sa datuje vznik moderného medzinárodného práva, čo v kontexte medzinárodného bezpečnostného práva znamená zameranie sa na „myšlienku“, že ochrana smeruje nielen k bezpečnosti jedného štátu, ale aj k bezpečnosti medzinárodného spoločenstva. Na základe článku 39 Charty OSN má BR OSN oprávnenie a zároveň povinnosť k tomu, aby vyhodnotila akúkoľvek situáciu vo svete a určila, či ide o „ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo útočný čin“, a na základe toho „odporučila alebo rozhodla“ o príslušných opatreniach, tak aby boli udržané alebo obnovené medzinárodný mier a bezpečnosť.⁷ Po identifikovaní, že ide o jednu z týchto situácií, BR OSN rozhodne o opatreniach bez použitia sily alebo s použitím ozbrojenej sily.

Úloha OSN pri ochrane mieru a bezpečnosti, ako aj opodstatnenosť systému kolektívnej bezpečnosti OSN sú nielen v posledných rokoch spochybňované, pričom hlavný argument poukazuje na zlyhanie Bezpečnostnej rady OSN aktívne konať v situáciách páchania genocídy alebo zločinov proti ľudskejšti alebo pri rôznych humanitárnych katastrofách. Po udalostiach v Rwande a v bývalej Juhoslávii sa v medzinárodnom spoločenstve začal prejavovať trend, v rámci ktorého sa v podstate nepredpokladá „nájdenie“ politickej vôle v rámci Bezpečnostnej rady OSN na prijímanie záväzných rezolúcií a riešenie konfliktných situácií vo svete. Dôkazom odklonu od kolektívnej bezpečnosti OSN boli „invázie“ do Afganistanu (2001) a Iraku (2003).

Následne, panel OSN/*UN High Level Panel on Threats, Challenges, and Change* vo svojej správe⁸ z roku 2005 došiel k záveru, že „Dnešné hrozby nepoznajú žiadne štátne hranice, sú prepojené a musia sa riešiť na globálnej a regionálnej, ako aj národnej úrovni. Žiadny štát, bez ohľadu na to, aký je mocný, sa nemôže len vlastným úsilím stať nezraniteľným voči dnešným hrozbám.“ Spomínaná štúdia OSN teda tvrdí, že mnohé z bezpečnostných výziev, ktorým štáty ako súčasť globalizovaného medzinárodného spoločenstva musia čeliť, sú navzájom prepojené, čo následne predpokladá koordinovanú spoluprácu. OSN identifikuje šesť skupín hrozieb, ktoré sú v súčasnosti a v dohľadnej budúcnosti obzvlášť znepokojivé:

1. ekonomické a sociálne hrozby vrátane chudoby, infekčných chorôb a zhoršovania životného prostredia,
2. medzištátne konflikty,
3. vnútorné konflikty vrátane občianskej vojny, genocídy a iných zverstiev veľkého rozsahu,
4. jadrové, rádiologické, chemické a biologické zbrane,
5. terorizmus, a

⁶ Charta OSN v článkoch 53 a 107 predpokladala použitie klauzuly tzv. nepriateľského štátu, pričom sa ma za to, že dané ustanovenia možno v súčasnosti považovať za obsolentné.

⁷ Pozri čl. 39 Charty OSN, znenie: <https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>.

⁸ Pozri Report of the Secretary-General's High Level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility.

6. nadnárodný organizovaný zločin.

Spravidla možno konštatovať, že pri takmer všetkých takto načrtnutých hrozbách (zo strany OSN) je badateľný rozmer, ktorý smeruje k jednotlivcovi a tzv. ľudskej bezpečnosti, a to aj napriek tomu, že fyzická osoba nepožíva medzinárodnoprávnu subjektivitu. „A napriek kontroverzným aspektom ľudskej bezpečnosti niet pochýb o tom, že nová koncepcia pripravila „pôdu“ pre posun zamerania rôznych bezpečnostných otázok z oblasti národnej bezpečnosti do oveľa širšieho spektra.“⁹ Posun je významný v súčasnosti napríklad aj v diskurze o environmentálnej bezpečnosti vzhľadom na to, že aj keď mnohé z environmentálnych problémov sú globálne, dôsledky zhoršovania životného prostredia sa zvyčajne pozorujú a pociťujú na miestnej alebo regionálnej až individuálnej úrovni.¹⁰ Každopádne vývoj v medzinárodnom práve prostredníctvom prijímania rôznych zmluvných inštrumentov (napr. Rímsky štatút ICC, alebo Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa) poukazuje na fakt, že sa bezpečnosť individuálnych osôb dostáva do popredia záujmu medzinárodného spoločenstva.

Spomínaná správa OSN zároveň vyzývala na použitie kooperatívnej bezpečnosti ako nevyhnutného predpokladu na to, aby štáty dokázali úspešne čeliť daným hrozbám. V prípade kooperatívnej bezpečnosti sa predpokladá, že štáty využívajú základnú zásadu medzinárodného práva, a to povinnosť spolupráce, na základe ktorej spoločne kooperujú pri riešení bezpečnostných otázok. Koncepcia kooperatívnej bezpečnosti je obzvlášť potrebná v prípadoch konkurencie a napätia medzi štátmi, a to napr. v súvislosti so získavaním prístupu k energiám a prírodným zdrojom, v ktorých sa multilaterálna, a to v poňatí nielen inštitucionálnej spolupráce, v zásade vyžaduje. Ako príklady takto nastavenej kooperácie možno uviesť vytvorenie Medzinárodného úradu pre morské dno za účelom regulácie ťažby nerastných surovín na hlbokom morskom dne a podloží, alebo prijatie Madridského protokolu na podporu Antarktídy ako prírodnej rezervácie, a ktoré možno považovať za kooperatívne právne rámce na potenciálne bezpečnostné hrozby súvisiace s danými priestormi. V hlbokom morskom dne a Antarktíde zostali prírodné zdroje mimo dosahu komerčného využívania, a teda v zmysle nastavenia medzinárodno-právnych režimov – sa morské dno chápe ako spoločné dedičstvo ľudstva a Antarktída slúži na mierové a vedecké účely, a to podľa pravidiel a zásad nastavených príslušnými právnymi mechanizmami. Takáto preventívna regulácia slúži svojmu účelu, a má najmä zabrániť tvrdej konkurencii medzi rozvinutými štátmi pri využívaní prírodných zdrojov v súlade s ich vlastnými záujmami národnej bezpečnosti. Bezpečnosť týchto medzinárodných právnych režimov však v budúcnosti môžu ohroziť rôzne vonkajšie faktory, ako je technologický rozvoj alebo zmena klímy.

Vo vzťahu k povinnosti spolupracovať je treba zmieniť ustanovenia Charty OSN, ktoré sa zaoberajú daným princípom, pričom je to primárne ukotvené v čl. 2 Charty OSN. Zároveň jedným z cieľov OSN je dosahovať medzinárodný mier a bezpečnosť prostredníctvom medzinárodnej spolupráce pri riešení problémov ekonomického, sociálneho, kultúrneho alebo humanitárneho charakteru. V rezolúcii Valného zhromaždenia OSN z roku 1970 sa odporúčalo kodifikovať povinnosť spolupracovať v súlade s Chartou OSN, k čomu ale nedošlo. Každopádne viaceré rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN uložili štátom povinnosť spolupracovať napr. v boji proti globálnemu terorizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia, alebo v otázkach ochrany práv žien a detí v ozbrojených konfliktoch.

V tomto kontexte je treba poznamenať, že narastajúca „dôležitosť“ kooperatívnej bezpečnosti súvisí najmä s novými typmi hrozieb, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú

⁹ NASU, H.: The Expanded Conception of Security and International Law: Challenges to the UN Collective Security System, s. 24.

¹⁰ BOGARDI, J. J. (2004): Hazards, Risks and Vulnerabilities in a Changing Environment: The Unexpected Onslaught on Human Security?, s. 362; alebo pozri napr. KHAGRAM, S. – CLARK, W. C. – RAAD, D. F.: From the Environment and Human Security to Sustainable Security and Development.

v medzinárodnom spoločenstve ako napríklad dramatický pokles výskytu ozbrojených konfliktov medzi štátmi (väčšina ozbrojených konfliktov v súčasnosti spadá do kategórie konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter) a špecifický charakter ekonomických a sociálnych hrozieb (najmä v podobe chudoby, šírenia infekčných chorôb a klimatických zmien). Ďalším faktorom, ktorý prispieva k danému tvrdeniu je fakt, že v rámci OSN sa vyformovala tzv. „skupina priateľov“, teda skupina štátov, ktoré užšie spolupracujú v určitých situáciách a pri riešení nielen bezpečnostných problémov. „Tieto viac-menej otvorené skupiny umožňujú výmenu informácií a diskusiu o politických otázkach, doladovanie diplomatických postupov a prípravu textov predkladaných na prijatie Bezpečnostnou radou OSN v závislosti od danej témy a konfliktnej situácie.“¹¹ V podstate možno tvrdiť, že každá situácia riešená Bezpečnostnou radou OSN podľa čl. 39 Charty OSN (riešenie smerujúce k identifikácii či ide o hrozbu alebo porušenie mieru alebo agresiu) má spravidla, a vo väčšine dva tábory štátov stojacich názorovo proti sebe (ktoré častokrát nedospejú k žiadnemu rozhodnutiu, resp. dospejú k rozhodnutiu, ktoré nie je adekvátnym riešením situácie trebárs vzhľadom na počet civilných obetí v konflikte ap.). A to je aj dôvod, prečo je Bezpečnostná rada OSN označovaná ako nefunkčná, resp. sa tvrdí, že stáli členovia využívajú (a zneužívajú) právo veta na presadzovanie vlastných záujmov (a to na úkor zabezpečovania ochrany medzinárodného mieru a bezpečnosti). Záverom je treba konštatovať, že spolupráca štátov v bezpečnostných otázkach, a to vo vzťahu k novodobým hrozbám, sa spravidla uskutočňuje v rámci iných platforiem než prostredníctvom nástrojov kolektívnej bezpečnosti OSN, teda nástrojov Bezpečnostnej rady OSN. Príznačným príkladom je situácia na Ukrajine, ktorá je primárne riešená cez iné medzinárodné organizácie než OSN, resp. cez kooperatívnu bezpečnosť založenú na spolupráci vybraných skupín štátov.

Záver

Medzi mýlniky chápania bezpečnosti v medzinárodnom právnom rámci je určite treba zaradiť jednak prijatie Charty OSN, a to nielen vo vzťahu ku kogentnému zakotveniu zákazu hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch, ale aj vo vzťahu k zakotveniu kolektívnej bezpečnosti, ktorá je zosobnená v Bezpečnostnej rade OSN, ako aj nastavených podmienkach individuálnej a kolektívnej sebaobrany štátu, a ktorá by mala smerovať k ochrane medzinárodnej bezpečnosti a mieru (a to v podstate na úkor – na suverénov zameranej bezpečnosti). Vo vzťahu k ustanoveniam Charty OSN je dôležitá prax štátov, ktorá v konečnom dôsledku jednak odmieta použitie klauzuly tzv. nepriateľského štátu (čo bol predpoklad pre tretiu výnimku zo zákazu hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch), ale zároveň bol odmietnutý aj koncept stálej armády, ktorá by bola nepretržite k dispozícii.

Pojem kooperatívnej bezpečnosti sa rozšíril nad rámec pôvodného chápania a stotožňovania s kolektívnou bezpečnosťou. Na kooperatívnu bezpečnosť sa v súčasnosti nenazerá už len cez obranne zamerané vojenské pôsobenie a mnohonárodné koalície pôsobiace na základe kolektívneho donútenia OSN, ale aj prostredníctvom vnímania ekonomickej, environmentálnej a ľudskej bezpečnosti štátov spolupracujúcich v medzinárodno-právnom priestore. V konečnom dôsledku ak sa na kooperatívnu bezpečnosť pozrieme skrz optiku kogentného zákazu hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch, môžeme konštatovať súladné správanie kooperujúcich štátov, a to z dvoch dôvodov, ktoré spravidla kopírujú dve roviny chápania tohto zákazu. Prvou rovinou je, že ktorýkoľvek štát medzinárodného spoločenstva sa môže identifikovať ako „poškodený“ v prípade porušenia daného kogentného zákazu, a to aj v prípade, ak sa ho daná hrozba alebo porušenie bezprostredne nedotýka, resp. nemusí voči nemu priamo smerovať. A druhá rovina spočíva v povinnosti štátov

¹¹ TEIXEIRA, P. (2003): The Security Council at the Dawn of the Twenty-First Century: To What Extent Is It Willing and Able to Maintain International Peace and Security?, s. 111.

medzinárodného spoločenstva „postaviť sa“ porušiteľovi, resp. spolupracovať tak, aby bol v medzinárodnom spoločenstve nastolený stav medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Samotný pojem kooperatívnej bezpečnosti evokuje využitie konzultácií, spolupráce a mierových prostriedkov riešenia prípadných sporov, pričom ale až po čase v praxi štátov medzinárodného spoločenstva bude možné jednoznačne definovať tento pojem a jeho jednotlivé znaky, prípadne podmienky za akých sa bude, resp. nebude uplatňovať.

Použitá literatúra:

1. BALDWIN, D. A. (1997): The Concept of Security. In: *Review of International Studies*, 1997, č. 23, s. 5-26. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/dbaldwin/files/baldwin_1997_the_concept_of_security.pdf
2. BOGARDI, J.J. (2004): Hazards, Risks and Vulnerabilities in a Changing Environment: The Unexpected Onslaught on Human Security? In: *Global Environmental Change*, 2004, roč. 14, s. 361-365. [Citované 18. 11. 2021.] Dostupné na internete: [doi:10.1016/j.gloenvcha.2004.06.002](https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2004.06.002)
3. BUZAN, B. (1983): People, States and Fear: The National Security Problems In International Relations. Brighton: Wheatsheaf, 1983, s. 262.
4. EVANS, G. (1994): Cooperative Security and Intrastate Conflict. In: *Foreign Policy*, č. 96, Washington Post. Newsweek Interactive, LLC, 1994, s. 3-20. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2307/1149213>.
5. KELLEHER, C. M. (2012): *Cooperative Security in Europe: New Wine, New Bottles*. Center for International & Security Studies, U. Maryland, 2012, s. 100. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/resrep05033.7>
6. KHAGRAM, S. – CLARK, W.C. – RAAD, D.F.: From the Environment and Human Security to Sustainable Security and Development. In: *Journal of Human Development* 2003, č. 4, s. 289-314.
7. NASU, H.: The Expanded Conception of Security and International Law: Challenges to the UN Collective Security System. In: *Amsterdam Law Forum*, August 2011, roč. 3, č. 3, s. 15-33.
8. OBERLEITNER, G. (2005): Human Security: A Challenge to International Law? In: *Global Governance*, roč. 11, č. 2, s. 185-203.
9. ORAKHENSIVILI, A. (2011): *Collective Security*. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-957984-6
10. STEINBRUNER, J. (1992): Making War Difficult: Cooperative Security in the Middle East. In: *Middle East Report*, č. 177, s. 20-23. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.2307/3012828>
11. TEIXEIRA, P. (2003): *The Security Council at the Dawn of the Twenty-First Century: To What Extent Is It Willing and Able to Maintain International Peace and Security?* United Nations Publication, 2003. ISBN 92-9045-159-9
12. REPORT OF THE SECRETARY-GENERAL'S HIGH LEVEL PANEL ON THREATS, CHALLENGES AND CHANGE, A MORE SECURE WORLD: Our Shared Responsibility (New York: United Nations, December 2004). Dostupné na internete: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/the-secretary-generals-high-level-panel-report-on-threats-challenges-and-change-a-more-secure-world-our-shared-responsibility/>
13. UN Charter. Dostupné na internete: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

Kontakt:**JUDr. Klaudia Hraníková Pytel'ová, PhD.**

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: klaudia.pytelova@euba.sk

ARCTIC REGION THROUGH LENS OF GEOECONOMICS

CHINESE FOREIGN POLICY AND THE ARCTIC

Ondřej Hynek

^a Faculty of Social Sciences, Department of European Studies and Politics, University of Ss. Cyril and Methodius, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovakia, e-mail: ondrejhynek@yahoo.de

Abstract: The foreseen paper discusses the Chinese foreign policy in the Arctic. The author sees geo-economics as the approach for enforcing the national interest, which corresponds with the approach of Realism. Therefore, the article works with the theory of Realism and the concept of geo-economics as foreign policy. The content inquiries about the Chinese steps to gain control and power in the Arctic as the key aim is to control the trade routes and energy resources. The author analyses Chinese foreign policy in three dimensions: International Law, Sino-Russian partnership, and International Trade. The author concludes that China is performing all steps to become hegemonic or at least share the power over the region with Russia, with whom it creates the alliance.

Keywords: Arctic, China, Geo-economics, Realism, Security

JEL: F18, F50

Introduction

Climate change has affected the Arctic more rapidly and fundamentally, primarily due to activities and undertaken actions occurring far from the Arctic region. In the end, the transition in the Arctic means the economic and hegemony possibilities that do not correspond with environmental protection. “Increasing economic activity is another driver of change in the Arctic”¹. Importantly, we have to be aware that maritime shipping stands for approximately 3 % of annual global CO₂ emissions. However, it could rapidly rise when the vessels contribute to climate heating due to black carbon produced from marine fuel. Additionally, we cannot neglect the risks and concerns of oil spills, for example.

Notably, Europe is involved in the processes for several reasons. First, Europe is the green deal and sustainability pioneer, and the ice melting would cause severe damages to European cities. Secondly, Europe is still dependent on the gas located in the region. Thirdly, Europe has its business ties with Russia and China, and both actors have their interests in the Arctic as well as Europe has.

This article aims to analyze and discuss the Chinese foreign policy related to the Arctic region, specifically in the context of geo-economics and Realism. This analysis will help to comprehend better the Chinese efforts and possibly occurring threats for the European continent as the European foreign policy is determined by the liberal approach in terms of international relations.

The process of climate change has underlying fallout on business and politics that are forming up the international space according to the spatiality and new incentives. Several actors

¹ UNEP (2020): Arctic Region.

have already adopted their grand strategies regarding Arctics with concrete actions.^{2,3,4,5} Notably, the European Union Commission announced a special note related to the Arctic in 2016 while emphasizing that “the Arctic remains a zone of peace, prosperity and constructive international cooperation.”⁶

Purposely, the article is structured into two parts, each aiming at to one theoretical approach. Nonetheless, after the introduction, the reader might read the brief overview of the most recent development in the region and subsequently will find two chapters dedicated to the definitions of both theories. After these milestones, we will apply and analyze both approaches. The last chapter will consequently summarize and discuss the findings.

1 Arctic Region and the latest development

The Arctic was for a long time the world’s territory neglected by strategists of security experts, who assigned only minor attention to this region. The Arctic was more the domain of environmentalists and natural researchers or explorers.

Historically, the Arctic represented an essential territory, predominantly during World War Two. The importance during the war might be represented through the British invasion of Iceland, or the establishment of USA stations in Greenland fights in Scandinavia showed the region’s essence. Moreover, the Arctic played a vital role in the transport routes from the United Kingdom and the USA to Murmansk^{7,8}. Otherwise, the region was considered as neglected, eventually as the zone of peace.

Nonetheless, the ice melting as a direct impact of climate change on the environment brings new attention to the region, where new economic opportunities arise that can change the balance of power and outline a new sphere of influence. Notably, the Arctic is not insulated from global changes, including environmental changes.

The breakthrough started with the new millennium, dominated by the Russian approach and activities in the region. The 21st century is a cornerstone, not a geopolitical competition in terms of military means but for competition over the vast hydrocarbon resources and possible commercial paths. Thus, the Arctic has been attracting state actors by its economic energy potential. In other words, geoeconomics potential. The year 2007 is the milestone as the Russian Federation carried out the step that generated the concern over the conquering the Arctic as it placed the Russian flag for the first time on the North Pole; more specifically beneath the North Pole as two bathyscaphes descended under this geographic location in the Arctic on the 2nd August 2007.⁹ (Yenikeyeff, Krysiak 2007).

Based on those mentioned above, the superpowers have recently entered the Arctic, which stimulates geopolitical rivalry and fetches the threats for the region itself and Europe. The People’s Republic of China became an observer nation on the Arctic Council in 2013.

2 Analytical tools

2.1 Realism

The international system, according to realists, is characterized by the state of permanent anarchy where there is a lack of “world government” or supreme power able to enforce global

² HUEBERT, R. (2012): The Emerging Arctic Security Environment.

³ JOKELA, J. (2015): Arctic security matters. Paris: EU Institute for Security Studies.

⁴ PAUL, M. (2021): A New Arctic Strategy for the EU. Berlin: SWP.

⁵ STAALESEN, A. (2019): Big growth in Russian Arctic ports.

⁶ EUROPEAN COMMISSION (2016): An integrated European Union policy for the Arctic.

⁷ DOSHI, R. – DALE-HUANG, A. – ZHANG, G. (2021): Northern Expedition China's Arctic Activities and Ambitions.

⁸ JÖRGENSEN, C. – MANN, C. (2016): Hitler's Arctic War.

⁹ YENIKEYEFF, KRYSIK (2007): The Battle for the Next Energy Frontier: The Russian Polar Expedition and the Future of Arctic Hydrocarbons.

order and maintain peace. As a result, states are fighting for securing their existence by seeking more power, and due to competing interests, states have to rely only on themselves in a “self-help system”. Security interests are superior to other interests and to morality. As put by Morgenthau, “Political Realism refuses to identify moral aspirations of a particular nation with the moral laws that govern the universe. As it distinguishes between truth and option, so it distinguishes between truth and idolatry.”¹⁰ Simply said, some actions of the states are not entirely per universal moral principles due to the superiority of security interests.

The primary source of power for realists is the army associated with “hard power”. It is in the state’s best interest to maintain a capable army to defend the state against the military threats of other states or to destroy potential threats before they turn into existential threats for the state’s survival. Arms are essential tools to ensure security but serve as the catalyst for a security dilemma and lead to an arms race. The dilemma is based mainly on two forces behind it. First, it is not possible to distinguish between the defensive and offensive nature of the weapons. This is because of the duality of most of the weapons or the simple fact that an improved defense may be used later to strengthen offensive capacities. And second, that security is seen in a relative perspective: when the security of state A is increasing due to new armaments, then the insecurity of state B is increasing, which forces state B to react in order to prevent power loss and subsequently a potential threat to its survival. According to realists, the international system is unstable, and due to the ongoing fight for power, it is permanently changing.¹¹ However, sometimes employment of the army is limited by its low capacity, older technologies, lack of resources or, in general, the geopolitical context. The large-scale deployment of the army is limited by practical means, the logic of the economy or other rational reasons. For this reason, states might turn to different options in order to pursue their state interests (e.g. power struggle). As Glaser says, the states can bolster their power due to balancing the power based on forming external alliances with other states and relying on the capabilities of each other.¹²

2.2 Geoeconomics

The concept of geoeconomics began to emerge after the end of the Cold War. Since then, it has become a largely attractive concept. On the other hand, unfortunately, researchers dealt only with a marginally precise definition and concept that would decipher what geoeconomics means. Without profound debate, we can agree that the market, investment and capital, in general, have begun to affect world events more than ever, given the rapid growth of China, which has begun to threaten and is currently threatening the world order as we know it. Western culture, which dominates the current order. From the essence of the matter, the concept of geoeconomics can be understood in two ways.

The first is that economic power gains political and geographical gains. Second, the term may evoke opportunities for economic expansion based on geographical possibilities. For the purpose of this article, I apply the second approach of how the geographical conditions influence Chinese foreign policy economics in the Arctic and how it contributes to the grand Chinese foreign policy.

Edward Luttwak was the first to delve deeper into the concept of geoeconomics in the early 1990s, arguing that world trade, and therefore geoeconomics, would shift military resources out of competition. Luttwak warned that there would continue to be individual alliance blocs that wanted to control their territories, but the power game would be trade-driven as players realized that a possible military confrontation could be too risky in the spirit of a

¹⁰ MORGENTHAU, H. J. (1973): *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*. p. 11.

¹¹ DONNELLY, J. (2000): *Realism and International Relations*. p. 8.

¹² GLASER, CH. (2019): *Realism*, p. 18.

zero-sum game. It follows that Luttwak perceived traditional geopolitics as a rivalry by military means.¹³

The importance of military means has been critically reduced at the expense of economic ones so that such a shift can be considered geoeconomics, according to them. Overall, such a perception of reality can be understood in connection with the statement above, that economic resources will play a key role in expanding political influence on the geographical chessboard. Scholvin and Wigell understand geoeconomics identically, arguing that international relations scientists and foreign policy advisers understand geoeconomics as financial tools for spatial control.¹⁴ If military means were a tool for promoting national interests in the past, then now the economic power of individual state departments will take this position. Among other things, Luttwak announced that geoeconomic activism would purely replace geopolitical activism.¹⁵ This can be understood as meaning that the states will start to promote their interests more by financial means instead of military or other hard ways. It is important to emphasize here that the Western world has long controlled this development as the world's number one player in economic performance. Despite the enormous efforts we can observe recently, the concept of geoeconomics still lacks its precise concept. However, the article's author will follow the guidelines offered by Scholvin and Wigell, who argue that geoeconomics absorbs both a foreign policy strategy and an analytical approach.¹⁶

In the first case, a conceptual framework is provided that helps to examine a country's strategic approach using an alternative approach to gaining power, in other words, how it uses geoeconomics instead of military action. At the analytical level, these are approaches within theories of international relations or how and what economic instruments are used in achieving national interests.¹⁷ The given framework division corresponds to the research goal of the article, which is first of all to examine China's foreign economic policy direction and its implications for the European continent. Secondly, it is inevitable to analyze how China applies the eventual way(s) of foreign policy within the theoretical framework of Realism.

3 The Arctic and China

Over the past decades, mainland China has developed into one of the leading players, if not the main one, in the field of international trade. Whether partial or complete, China's market dominance is also of concern to Europe's main ally, the United States. Although the US position may change thanks to the new president, there is no doubt that China's strengthening position will, at the very least, worry the transatlantic partners. In recent years, we may observe the global competition, which may be labelled as the new Cold War.

3.1 International Law and International Norms

China is an actor without direct access to the Arctic. China addresses Arctic issues that are actual with diplomatic diction, including correlation with international law.¹⁸ China uses all possible diplomatic means to promote the importance of the Arctic in international law, as can be seen, for example, in various United Nations institutions.

As Byers mentions, smaller states have gained one advantage within international institutions: the vote in the vote. However, larger states still rejected their attempts to advance their interests and pursued their own. Byers explicitly argues that this is due to military and economic strength, from which it can be inferred that less developed countries rely on outside

¹³ LUTTWAK, E. (1998): From Geopolitics to Geoeconomics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce.

¹⁴ SCHOLVIN, S. – WIGELL, M. (2018): Geo-economics as Concept and Practice in International Relations.

¹⁵ LUTTWAK, E. (1998): From Geopolitics to Geoeconomics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce.

¹⁶ SCHOLVIN, S. – WIGELL, M. (2018): Geo-economics as Concept and Practice in International Relations.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ KOIVUROVA, T. (2018): China & the Arctic: Why the focus on international law matters.

financial assistance, and therefore larger states will seek “votes” among weaker states.¹⁹ The Chinese government utilizes this tactic. The mentioned application of foreign policy correlates with the power politics of Realism as the unit is seeking to gain as much power as it can. They will be able to control their international interests and push them through United Nations bodies. Notably, China’s interest is in a longer period, and the other strategy is the scientific diplomacy applied under international law and practices when China has been undertaking environmental expeditions or military operations for several years.²⁰

Although China justifies its approach and access in the Arctic and refers to international law, it must be read critically and considered other practices applied by China elsewhere. The People’s Republic of China²¹ has been investing significantly in developing and improving its naval capabilities since the 1990s, which it has been using to promote its interests primarily in the South China Sea, especially in the last decade.^{22,23,24} What is more, PRC is even building artificial islands with military bases.²⁵ Recently it turns, that China has been aiming for further expansion into the Arctic. It is necessary to perceive Chinese rhetoric regarding the Arctic, which refers to international law, especially High Seas standards, with a certain distance because in the South China Sea, where PRC does not adhere to and respect international law and territorial water borders.²⁶ Generally, the increasing military capacities prove the foreign policy corresponding with the theory of Realism applied by the PRC.

Additionally, those two regions have several common features, which are vital from the geostrategic perspective. Both regions have in their core political, strategic and energy importance. According to several scholars, all these features may be the primary triggers of conflicts soon.^{27,28,29,30} As trade is an essential aspect of Chinese policy, China has been attempting to assert its influence in Southeast Asia to control maritime routes. China does so in both diplomatically, politically and in military ways. Furthermore, we should keep in mind that the economics of PRC are strongly dependent on fuels, i.e. natural resources wealth. That might be one of the reasons why China has been improving its diplomatic ties with the Arctic region, particularly with the Russian Federation, as China knows that Russia is reluctant to let in another great power in the Arctic. China has adopted scientific diplomacy in order to strengthen its position and influence. For instance, Denmark expressed its concerns over Chinese interest to build the research hub in Greenland. Moreover, China has been continuously emphasizing and promoting the Arctic as an international space instead of a regional one.^{31,32} This illustrates the geoeconomic importance of the region, which all actors consider.

3.2 International Trade

Just as Donald Trump pointed out the negative balance of US-Chinese trade, so Europe should be concerned about the results of mutual trade operations. Imports from China

¹⁹ BYERS (1999): Law and international relations.

²⁰ COLLIN, KOH. (2020): China’s strategic interest in the Arctic goes beyond economics.

²¹ Further referred as PRC.

²² STOREY, I. (2020): The South China Sea Dispute in 2020-2021.

²³ RAINWATER, S. (2013): Race to the North: China's Arctic Strategy and Its Implications.

²⁴ WIRANTO, S. – JUWANA, H. – SUTISNA, S. – BUNTORO, K. (2015): The Dispute of South China Sea From International Law Perspective.

²⁵ STOREY, I. (2020): The South China Sea Dispute in 2020-2021.

²⁶ ZANDEE, D. – KRUIJVER, K. – STOETMAN, A. (2020): The future of Arctic security.

²⁷ OTHAGEN (2021).

²⁸ RAINWATER, S. (2013): Race to the North: China's Arctic Strategy and Its Implications.

²⁹ STOREY, I. (2020): The South China Sea Dispute in 2020-2021.

³⁰ HEINIEN, L. – EVERETT, K. – PADRTOVA, B. - REISELL, A. (2020). Arctic Policies and Strategies – Analysis, Synthesis, and Trends.

³¹ SORENSEN C. – KLIMENKO, E. (2017). Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic.

³² ZANDEE, D. – KRUIJVER, K. – STOETMAN, A. (2020). The future of Arctic security.

significantly outweigh exports in the opposite direction. In 2019, the European Union imported goods worth EUR 362 trillion, while goods worth EUR 198 trillion moved the opposite way. However, it is important to see the numbers within a particular and broader framework. The overall result of trade with China has been in negative numbers since 2009, when it is essential to emphasize that negative numbers are still rising and 2019 marked an imaginary peak, even though between 2011 and 2013, Europe was close to zero in the trade balance.³³

The trade balance illustrates the risk, specifically when considering two enormous trade-strategic projects, which are the North Sea Route plus Belt and Road Initiative, which might be merged and utilized as one, when the North Sea Route would be called as Polar Silk Road. The critical economic stimulus of the accessibility to the region is that the region will likely provide a maritime and trade route that has not yet been exploited. The so-called North Sea Route would significantly accelerate trade between Asia and Europe and connect the two key global economies. If the area became accessible, it would reduce the trade distance between China and Europe by about half.

In particular, the region provides new possibilities in cargo shipping through the North Sea Route. Regular intercontinental transit of this route would depend not only on continued climate change but also on technological innovations. The route could be encouraged and preferred by the physical limitations of the Suez Canal for increasingly large vessels. Even in unfavorable climatic conditions, they could be precipitated by disruption to this Suez Canal, existing trade route. Chinese interest in the Arctic region seems to be clear: access to Arctic natural resources plus the use of the Northern Sea Route, which create together enhancing and bolstering Chinese image as a major power. Such an approach can be explained by the Realistic approach within the foreign policy. For China, regular use of the Northern Sea Route would be an economic boom. The distance from Chinese to German ports is approximately 4,600km shorter via the Northern Sea Route than the traditional route via the Suez Canal. Therefore, an intact position in Arctic security is inevitable due to geoeconomics matters and reflects power politics.³⁴

Hence, there is the existence of a geoeconomic Chinese proposal that includes the North Sea Route within the Belt Road Initiative. The North Sea Road could, thus, become a polar Silk Road, despite mutual Sino-Russian suspicions and an increasingly unequal position between both two countries.³⁵ In this sense, it was argued that China is aware of Russia's strategic importance to the Arctic. Beijing has, hence, assured Moscow that China is not attempting to question Russia's interests in the region or even topple Russia's position.³⁶

3.3 Sino-Russian Alliance

In the last decade, China has been intensively approaching Russia to form up cooperation within the Arctic³⁷. The alliance approach to accumulate the power and form up a stronger entity that represents Europe and the USA belongs to the theoretical framework of Realism. The Russian-Chinese alliance may evoke tremendous pressure on Europe, which already has a negative trade balance with China. Even though the northern route may seem beneficial for Europe, we should consider the eventual jeopardy stemming from this route. Chinese focus is to diminish the shipping time, which could actually intensify Chinese trade activities in the region. On the one hand, it is challenging to predict Russia's behaviour, and it

³³ EUROSTAT (2019). China-EU – international trade in goods statistics.

³⁴ PURSIAINEN, CH. – ALDEN, CH. – BERTELSEN, R. (2021): The Arctic and Africa in China's Foreign Policy: How Different are They and What This Tell us?.

³⁵ KHAN, J. – SULTANA, R. (2021): Sino-Russian Strategic Partnership: The Case of Shanghai Cooperation.

³⁶ PURSIAINEN, CH. – ALDEN, CH. – BERTELSEN, R. (2021): The Arctic and Africa in China's Foreign Policy: How Different are They and What This Tell us?

³⁷ KHAN, J. – SULTANA, R. (2021): Sino-Russian Strategic Partnership: The Case of Shanghai Cooperation.

is not easy to imagine that under current conditions whether Russia will access and enable easy shipping through their water territories or not.

Nevertheless, in the current environment, Sino-Russian cooperation is more considerable than any collaboration with Europe. Moreover, the EU has already a negative trade balance with China, and the Northern Sea Route could further deepen it. This would consequently mean negative results in the economic sector.³⁸ China, in general, projects the trade activities through Belt and Road Initiative, and the Arctic represents one of the trade-path of its project, which includes the North Sea Route as the critical component of the mentioned Belt and Road Initiative.^{39,40} The Northern Sea Route means a vital nodal for Chinese seaborne trade, and the partnership could even improve it and secure it.

Another security topic related to the Arctic is energy security. The region has ample locations of natural resources, which are critical for all stakeholders. Similarly, energy security is a primary topic for China. The current sea paths are controlled by the US Navy, eventually by its allies, which puts the Chinese import at risk. Therefore, there exists the real interest, which is logical, to deepen the Sino-Russian energy partnership. Such partnership could be beneficial for both actors. Natural gas and oil are vital resources for the Kremlin economy on the one hand and on the other hand for the European and Chinese livelihoods and industries. It means that Russia could diversify its market, and the Chinese would secure the highly critical resources for its economy.

Therefore, the increasing tension between the USA and Russia worry PRC because of the conflict that could jeopardize the economic and energy potential of the Arctic. The tension and the Cold War mindset could jeopardize the possible regional development.^{41,42}

Despite the difficulties visible in Sino-Russian cooperation, the strategic partnership remains the threat for Arctic Security from the European point of view. These two actors can establish and develop powerful tango that may threaten Arctic security, including European. If Russia more profoundly collaborates with China, we can witness enormous power to control the region by military and economic-energy means. This corresponds with the theory of Realism as the countries are seeking power and controlling particular territory. With this in mind, it is economically critical territory that reflects the geoeconomics vision. The partnership can be perceived to thwart any action by other actors to re-shape the affairs in the region so that the partnership will contain a vital deterrence factor, which again corresponds with the theory of Realism in terms of power. With this in mind, Russia can sell the energy resources to China and receive substantial funds, considering the long-lasting sanctions.

Conversely, China will have access to the resources vital to its energy demand. This can significantly affect the European energy demand and imports. If Russia turns to China and exports more energy resources to China than in Europe, we could feel considerable shortages, which we could barely substitute. Therefore, this alliance plays a critical role in outplaying other superpowers and controlling the vital economic factors of the region, including natural resources or trade.

Conclusion

The last section concludes the paper with a summary of the analytical findings. This article aimed to analyze and discuss the Chinese foreign policy related to the Arctic region, specifically in the context of geoeconomics and Realism. The analysis's goal was to

³⁸ Ibid.

³⁹ LAURELLE, M. (2018): China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia.

⁴⁰ THE BELT ROAD INITIATIVE (N. D.). Belt and Road Initiative.

⁴¹ SORENSEN, C. – KLIMENKO, E. (2017): Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic.

⁴² ZANDEE, D. – KRUIJVER, K. – STOETMAN, A. (2020): The future of Arctic security.

comprehend better the Chinese efforts and possibly occurring threats for the European continent.

First, the article discusses Chinese efforts in foreign policy, which is driven by the lens of Realism. China has constantly been seeking power and enhancing its position in the Arctic. On the other hand, the European policy is based on Liberal assumptions as mutual interdependence is. However, as we could read in the article, the mutual interdependence is shattering, and China is engaging the dominant role in trade relations. It means that Europe is becoming more dependent on China than China on Europe. In other words, there will no be longer mutual interdependence, but only one-way dependence on China. In order to accelerate the process, China has the ambitious project of the Belt and Road Initiative that comprises the North Sea Route as part of it. It could fasten the trade between China and Europe.

In order to do so, China has adopted several techniques for engaging the Arctic and getting its position in the power architecture as China needs to control the territories, which are essential in its geoeconomics ambitions. China justifies its position based on international law while appealing to adhering to international standards. Nevertheless, China is using tools, which are highly disputable as buying the votes, for instance. Repeatedly, this policy corresponds with the different theoretical approach than is applied by the European Union. Overall, other players in the international arena should not be fooled by China's relatively erudite statements. China's statements should be understood in a broader context and possible actions that may demonstrate interests other than those disclosed in a certain uniformity in the White Policy Paper. The argument that China has increased the number of environmental research missions is valid, but it cannot be overlooked that the secret services claim that the expeditions are twofold and used for military purposes. Such conclusions are also made by the Danish Secret Service, which is a direct actor in the Arctic due to its territory.⁴³

Thirdly, China admits the Russian Arctic position. Therefore, China engages the position of balancing the power. Sino-Russian cooperation includes more matters than the only Arctic; nevertheless, Russia remains a fundamental partner for China if China wants to import the key natural resources as gas or oil. Moreover, the partnership has deterrence factors against any political or even military action by Western powers. Despite the obstacles and difficulties in Sino-Russian cooperation, the partnership remains beneficial for both actors in terms of power politics and geoeconomics.

To conclude, the European Union will have to adopt a new strategy regarding the Arctic and towards Russia and China in the Arctic. Otherwise, Europe could play only the collateral role in the security and trade structures in the region, which will likely become a geostrategic location in the 21st century.

References:

1. DONNELLY, J. (2000): Realism and International Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 13 978-0-521-59752-4.
2. DOSHI, R. – DALE-HUANG, A. – ZHANG, G. (2021). Northern Expedition China's Arctic Activities and Ambitions. In: Foreign Policy at Brookings, 2021.
3. EUROPEAN COMMISSION (2016): An integrated European Union policy for the Arctic. Brussels: European Union, 2016.
4. FILIPEC, O. (2019): Hybrid Warfare: Between Realism, Liberalism and Constructivism. In: *Central European Journal of Politics*, 2019, Vol. 5, No. 2, p. 52-70.
5. HUEBERT, R. (2012): The Emerging Arctic Security Environment. ArcticNet Annual Research Compendium (2012-13).

⁴³ COLLIN KOH, S. L. (2020): China's strategic interest in the Arctic goes beyond economics.

6. JOKELA, J. (2015): Arctic security matters. Paris: EU Institute for Security Studies. 2015. ISBN 978-92-9198-362-9.
7. JÖRGENSEN, C. – MANN, C. (2016): Hitler's Arctic War. Barnsley: Pen & Sword Military, 2016. ISBN 978-1473884564.
8. MORAVCSIK, A. (1992): Liberalism and International Relations Theory. Vol. 92, No. 6, p. 1-50.
9. YENIKEYEFF, S. – KRYSIEK, T. (2007): The Battle for the Next Energy Frontier: The Russian Polar Expedition and the Future of Arctic Hydrocarbons. [online] In: Oxford Institute for Energy Studies, 2007. [Cited 2. 11 .2021]. Available at: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Aug2007-TheBattleforthenextenergyfrontier-ShamilYenikeyeff-and-TimothyFentonKrysiek.pdf>.
10. MORGENTHAU, H. J. (1973): Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace. 5th Edition. New York: Alfred A. Knopf, 1973. ISBN 978-1912127177.
11. PAUL, M. (2021): A New Arctic Strategy for the EU. Berlin: SWP, 2021.
12. UNEP (2020): Arctic Region. [online] In: UN Environment, 2020. [Cited 2.11.2021]. Available at: <https://www.unenvironment.org/fr/node/958>.
13. SCHOLVIN, S. – WIGELL, M. (2018): Geoeconomics as Concept and Practice in International Relations. Helsinki: FIIA.
14. LUTTWAK, E. (1998): From Geopolitics to Geoeconomics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. In: Tuathail, G., Dalby S. (eds): The Geopolitics Reader. London: Routledge, 1998. 125-130. 1998. ISBN 0-203-75317-8.
15. GLASER, CH. (2019): Realism. In: Contemporary Security Studies. COLLINS, A. (ed.): Oxford: Oxford University Press, 2019. ISBN 9780198804109.
16. KHAN, J. – SULTANA, R. (2021): Sino-Russia Strategic Partnership: The Case Study of Shanghai Cooperation Organization (SCO). In: FWU Journal of Social Sciences, 2021, Vol. 15, No. 2, pp. 1-19.
17. STOREY, I. (2020): The South China Sea Dispute in 2020-2021. In: Researchers at ISEAS - Yusuf Ishak Institute Analyse Current Events. Number 97, 2020.
18. RAINWATER, S. (2013): Race to the North: China's Arctic Strategy and Its Implications. In: Naval War College Review, Vol. 66, No. 2, pp. 63-82.
19. KOIVUROVA, T. (2018): China & the Arctic: Why the focus on international law matters. [online] In: Arctic Centre, 14. 2. 2018. [Cited 3. 11. 2021]. Available at: <https://www.arcticcentre.org/blogs/China--the-ArcticWhy-the-focus-on-international-law-matters/ne2t4glg/cb324fd9-7981-4181-85a4-b9f583822512>.
20. BYERS, M. (1999): Law and international relations. In: Custom, Power and the Power of Rules: International Relations and Customary International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 21-34. ISBN 9780511491269.
21. COOLIN KOH, S. L. (2020): China's strategic interest in the Arctic goes beyond economics. [online]. In: Defense News, 11. 5. 2020. [cit. 7. 11. 2021]. Available at: <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2020/05/11/chinas-strategic-interest-in-the-arctic-goes-beyondeconomics/>
22. WIRANTO, S. – JUWANA, H. – SUTISNA, S. – BUNTORO, K. (2015): The Dispute of South China Sea From International Law Perspective. In: The Southeast Asia Law Journal. Vol. 1, No. 1, pp. 1-10.
23. SORENSEN, C. – KLIMENKO, E. (2017): Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic. In: SIPRI Policy Paper, 46.
24. ZANDEE, D. – KRUIJVER, K. – STOETMAN, A. (2020). The future of Arctic security. Hague: Clingendael, 2020.

25. HEINIEN, L. – EVERETT, K. – PADRTOVA, B. – REISSELL, A. (2020): Arctic Policies and Strategies – Analysis, Synthesis, and Trends. Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis, 2020.
26. EUROSTAT (2019): China-EU- international trade in goods statistics. [online]. In: Eurostat, 2019. [cit. 1. 11. 2021] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics.
27. LAURELLE, M. (2018): China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia. [online]. In: Central Asia Program, 2018. [cit. 1. 11. 2021] Available at: https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/12/OBOR_Book_.pdf.
28. THE BELT ROAD INITIATIVE (N.D.): [online]. In: Belt and Road Initiative, n. d. [cit. 1. 11. 2021]. Available at: <https://www.beltroad-initiative.com/belt-and-road/>.
29. PURSIAINEN, CH. – ALDEN, CH. – BERTELTSEN, R. (2021): The Arctic and Africa in China's Foreign Policy: How Different are they and what does this tell us? In: Arctic Review on Law and Politics, 2021, Vol. 12, pp. 31-55.

Contact:

Bc. Ondřej Hynek, M.A.

Faculty of Social Sciences

The University of Ss. Cyril and Methodius

Bučianska 4/A

917 01 Trnava

Slovak Republic

e-mail: ondrejhynek@yahoo.de

VÝVOJ AUSTRÁLIE AKO AKTÉRA V RÁMCI MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU S KONVENČNÝMI ZBRAŇAMI

DEVELOPMENT OF AUSTRALIA AS AN ACTOR IN THE INTERNATIONAL TRADE IN CONVENTIONAL ARMS

Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: chrvalova.lujza@gmail.com

Abstrakt: Do medzinárodného obchodu s konvenčnými zbraňami vstupujú takmer všetky štáty sveta, pričom ich pozícia je ovplyvnená viacerými premennými. Austrália sa podľa dostupných údajov zaraďuje medzi novodobých najvýznamnejších importérov konvenčných zbraní s pozitívnym prístupom k zapájaniu sa do medzinárodnej legislatívy pre túto oblasť. Avšak nedávno prijaté strategické dokumenty a pozícia krajiny v otázkach smrtiacich autonómnych zbraňových systémov sa odlišujú od tohto trendu. V nadväznosti na uvedené analyzuje autorka v článku vývoj objemov zahraničného obchodu a mieru zapojenia Austrálie do medzinárodnej legislatívy pre konvenčné zbrane. Na základe získaných kvantitatívnych a kvalitatívnych údajov zo svetových databáz, národných strategických dokumentov, výročných správ medzinárodných zmlúv a organizácií, a publikácií expertov sú v závere definované hlavné znaky ako aj načrtnuté možné smerovanie vývoja v najbližších rokoch.

Kľúčové slová: konvenčné zbrane, medzinárodný obchod so zbraňami, medzinárodná legislatíva, Austrália

JEL: F52, F59.

Abstract: Almost all countries in the world are part of the international trade in conventional weapons, whereas their position is influenced by several variables. According to available data, Australia is one of the modern top importers of conventional weapons with a positive approach to involvement in international legislation covering this area. However, recently adopted strategy papers and the country's position on lethal autonomous weapons systems differ from this trend. In this regard, the author analyzes the development of arms trade volumes and the degree of involvement of Australia in international legislation for conventional weapons. Based on the obtained quantitative and qualitative data from world defense databases, national strategic documents, annual reports of international treaties and organizations, and publications of experts, the author defines the main features as well as outlines direction of development in the coming years.

Keywords: conventional weapons, international arms trade, international legislation, Australia

JEL: F52, F59.

Úvod

Zahraničný obchod predstavuje výmenu tovarov a služieb prekračujúcu hranice štátu, pričom súbor zahraničných obchodov tvorí medzinárodný obchod. Neexistuje jednotná definícia zahraničného obchodu s konvenčnými zbraňami a experti sa pri jej vymedzení odvolávajú na typológiu zbraní, ktoré spadajú či už pod medzinárodnú legislatívu alebo sú evidované v rámci svetových databáz monitorujúcich ich transfery na medzinárodnej úrovni.

V článku sa opierame o vymedzenie konvenčných zbraní, na ktoré sa aplikuje Zmluva o obchode so zbraňami,¹ a to na bojové tanky, obrnené bojové vozidlá, delostrelecké systémy veľkého kalibru, bojové lietadlá, útočné helikoptéry, bojové lode, rakety a raketové komplety, a ručné a ľahké zbrane. Zahraničný obchod s konvenčnými zbraňami je teda chápaný ako výmena uvedených typov zbraní a súvisiacich služieb presahujúca hranice štátu. Účastníkmi medzinárodného obchodu so zbraňami sú exportéri, importéri a tranzitné subjekty, pričom môže ísť o štáty, spoločnosti obranného sektora, ale aj mimoštátnych aktérov, napríklad v podobe teroristických organizácií, a to v závislosti od toho, či ide o legálny alebo nelegálny obchod so zbraňami.

Každý účastník medzinárodného obchodu s konvenčnými zbraňami je ovplyvnený inými premennými a motívmi, ktoré následne tvoria teritoriálnu a komoditnú štruktúru obchodu a jeho objemy. Medzi najčastejšie premenné patrí veľkosť a rozvinutosť ekonomiky, existencia ozbrojeného konfliktu na území štátu, zapojenie subjektu do ozbrojeného konfliktu, zahraničná politika či bezpečnosť a prevencia voči ozbrojeným konfliktom. V práci sa venujeme analýze Austrálie, ako jednému z novodobých popredných importérov konvenčných zbraní a aspirujúceho exportéra, a to na dvoch úrovniach. Prvou je analýza zapojenia krajiny do smerodajnej legislatívy pre oblasť konvenčných zbraní, ktorá obsahuje osem smerodajných zmlúv a dohovorov. V rámci tejto časti sa snažíme vytýčiť významné pozitívne a negatívne znaky spojené s Austráliou ako aj predikovať vývoj na najbližšie obdobie. Druhá časť je venovaná analýze vývoja objemov obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami v období rokov 1950 – 2020 so zameraním sa na aktuálny vývoj od roku 2016 a jeho možné smerovanie do budúcnosti.

V článku sú využívané najmä metóda syntézy údajov zo svetových databáz monitorujúcich transfery konvenčných zbraní, a to databázy Štokholmského medzinárodného inštitútu pre rozvoj mieru (ďalej len SIPRI) a Registra konvenčných zbraní Organizácie spojených národov (ďalej len UNROCA), ako aj stránok medzinárodných organizácií, zmlúv, národných strategických dokumentov, najmä *Defence Export Strategy* z roku 2018, a monografií expertov. Zozbierané kvantitatívne a kvalitatívne údaje sú následne analyzované a na ich základe sú pomocou metódy indukcie vytvorené závery a predikcie na najbližšie obdobie. Z dôvodu obmedzeného rozsahu ako aj cieľovej oblasti výskumu v rámci doktorandského štúdia, je analýza zameraná predovšetkým na ťažké konvenčné zbrane. Tieto zahŕňajú bojové tanky, obrnené bojové vozidlá, delostrelecké systémy veľkého kalibru, bojové lietadlá, útočné helikoptéry, bojové lode, rakety a raketové komplety, a ich muníciu.

1 Zapojenie Austrálie do vybranej medzinárodnej legislatívy pre oblasť konvenčných zbraní

Zahraničná a obranná politika jednotlivých štátov, mocenské rozdelenie medzinárodného spoločenstva, technologický rozvoj či globalizácia vo veľkej miere ovplyvnili a naďalej ovplyvňujú vznik legislatívy pre oblasť konvenčných zbraní a rozširovanie jej zmluvnej základne. Viacerí autori skúmali dôvody zapájania sa štátov do medzinárodnej legislatívy, či už pre konvenčné zbrane ako celok alebo len pre niektoré ich typy, pričom za najčastejšie dôvody boli označené snaha zvýšiť medzinárodnú, respektíve regionálnu bezpečnosť, zabrániť nelegálnemu obchodu a šíreniu konvenčných zbraní, a porušovaniu ľudských práv, pričom často sa v literatúre vyskytli aj všeobecné ciele v podobe dosiahnutia stability a mieru. Iný koncept náhľadu na kontrolu zbraní, a z nej vyplývajúcu tvorbu medzinárodnej legislatívy, opisuje J. D. Maurer,² a to v závislosti od vysvetlenia príčiny vzniku ozbrojeného konfliktu, respektíve vojny. Podľa tohto konceptu existujú tri ciele kontroly zbraní

¹ ARMS TRADE TREATY (2013): Article 2 – Scope.

² MAURER, J. D. (2018): The Purposes of Arms Control.

podľa príčiny vzniku vojny. Prvou príčinou (1) sú vplyvné skupiny/štáty, kde je cieľom odzbrojenie, teda zníženie množstva zbraní demontážou subjektov, ktoré ich vyrábajú. Druhú príčinu (2) predstavujú zbrane, kde je cieľom kontroly zbraní stabilita, teda limitovanie špeciálneho ofenzívneho typu zbrane. Tretiu príčinu (3) tvoria tzv. „zlí hráči“, kde je cieľom získanie výhody, ktorá predstavuje zabránenie nebezpečným krajinám v získavaní zbraňových technológií, a zároveň sa dbá na zachovanie priaznivej rovnováhy síl dôveryhodných krajín.

V rámci analýzy zapojenia Austrálie sme si zvolili osem smerodajných medzinárodných zmlúv a dohovorov pre oblasť konvenčných zbraní (Tabuľka 1). Zvolená legislatíva sa odlišuje vzhľadom na typ regulovaných zbraní, spôsob ich regulácie, respektíve či ide o úplný zákaz alebo len obmedzenie množstva obchodovaných/produkovaných zbraní, a vzhľadom na geografické zameranie. Z ôsmich zvolených zmlúv a dohovorov, je Austrália zmluvnou stranou šiestich. Dôvodom na nezapojenie sa do Zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe (CFE) a Zmluvy o otvorenom nebi (OST) je ich geografické zameranie na Severoatlantický región. V snahe porovnať mieru zapojenia, sme zahrnuli do Tabuľky 1 aj ďalších troch najvýznamnejších importérov konvenčných zbraní v období rokov 2010 – 2020. Z daných štátov je India a Čína zmluvnou stranou troch a Saudská Arábia dvoch medzinárodných legislatívnych aktov týkajúcich sa konvenčných zbraní. Na základe uvedeného je teda možné konštatovať, že Austrália má pozitívny prístup k vytváraniu pravidiel prostredníctvom medzinárodnej legislatívy v oblasti regulácie výroby, používania a zahraničného obchodu s konvenčnými zbraňami.

Tabuľka 1: Porovnanie zapojenia Austrálie do medzinárodnej legislatívy v oblasti konvenčných zbraní s ostatnými významnými importérmi konvenčných zbraní

Krajina	ATT	APMBC	CCW	CCM	CFE	FP	OST	WA
Austrália	3.6.2014	14.1.1999	29.9.1983	8.10.2012	-	21.12.2001*	-	1996
India	-	-	1.3.1984	-	-	5.5.2011	-	7.12.2017
Saudská Arábia	-	-	7.12.2007	-	-	11.3.2008	-	-
Čína	6.7.2020	-	7.4.1982	-	-	9.12.2002*	-	-

Vysvetlivky: dátum (ratifikácia, pristúpenie), dátum* (podpísanie), - (nie je zmluvnou stranou). ATT – Zmluva o obchode so zbraňami; APMBC – Dohovor o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení; CCW - Dohovor o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky; CCM - Dohovor o kazetovej munícii; CFE – Zmluva o konvenčných ozbrojených silách v Európe; FP – Protokol proti nezákonnej výrobe a obchodovaniu so strelnými zbraňami, ich súčasťami a komponentmi a strelivom dopĺňujúci Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu; OST – Zmluva o otvorenom nebi; WA - Wassenaarske usporiadanie o kontrolách vývozu konvenčných zbraní a tovaru a technológií s dvojakým použitím.

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa United Nations Treaty Collection (2021).

Prvou analyzovanou je *Zmluva o obchode so zbraňami* (ďalej ako ATT), ktorá predstavuje podľa viacerých expertov jednu z najvýznamnejších zmlúv, nakoľko sa ako prvá zameriava na reguláciu obchodu s konvenčnými zbraňami prostredníctvom vytvárania medzinárodných štandardov pre transfery týchto zbraní. Takáto regulácia má okrem iného prispievať najmä k prevencii ilegálneho obchodu so zbraňami, ktorý sa vyskytuje aj v Tichomorskom regióne a ktorému sa Austrália snaží zabrániť, respektíve ho zmierniť prostredníctvom pomoci okolitým ostrovným štátom. V rokoch 2014 – 2015 bol vykonaný výskum intenzity nelegálneho obchodu v danom regióne,³ vrátane návrhov politiky a aktivít, ktoré by mala Austrália vyvinúť pre zlepšenie situácie v skúmaných krajinách. Výskum sa

³ KOOREY, S. (2016): Illicit Small Arms in the Pacific.

sústredil na štáty Šalamúnske ostrovy, Fidži, Samoa a Papua Nová Guinea. V prípade prvých troch bolo zaznamenané enormné zníženie nelegálne držaných zbraní následkom zavedených politík a spolupráce s Austráliou, výzvou regiónu ale naďalej ostáva Papua Nová Guinea.

Dôležitosť regulácie obchodu s konvenčnými zbraňami bola potvrdená aj tým, že Austrália bola jedným zo siedmych autorov prvej rezolúcie valného zhromaždenia z roku 2006, ktorá požadovala vytvorenie ATT. Taktiež poskytla praktickú pomoc štátom prístupujúcim k ATT po jej vzniku v roku 2014, vrátane 1 mil. USD určeného pre Fond Organizácie spojených národov na podporu spolupráce v oblasti regulácie zbraní (z angl. *United Nations Trust Facility Supporting Co-operation on Arms Regulation*), ktorý pomohla v roku 2013 založiť svojim príspevkom.⁴ Avšak aj napriek aktivitám vynaloženým zo strany Austrálie na podporu vzniku ATT a prístupu nových zmluvných strán, ani táto krajina sa nevyhla spochybneniu, že niektoré z jej exportov konvenčných zbraní boli v rozpore s cieľmi ATT. Príkladom boli exporty obranného tovaru do Saudskej Arábie, ktoré mohli byť s veľkou pravdepodobnosťou použité vo vojne v Jemene, aj keď predstavitelia austrálskeho Ministerstva obrany a Senátu opakovane potvrdili, že pri rozhodovaní o povolení exportov, je v prvom rade braný ohľad na dodržiavanie ľudských práv.⁵ V rámci databázy SIPRI a UNROCA neboli vykázané žiadne exporty konvenčných zbraní z Austrálie do Saudskej Arábie, čo možno vo veľkej miere pripísať nízkej miere vykazovania údajov zo strany štátov Blízkeho a Stredného východu ako aj samotnej Austrálie.

V prípade ďalšej skúmanej medzinárodnej legislatívy, a to *Dohovoru o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení* (ďalej ako APMBC), sa zmluvné strany zaväzujú za žiadnych okolností nepoužiť, vyvíjať, produkovať, obstarávať, držať protipechotné míny, podporovať a navádzať iné subjekty k ich získavaniu, a taktiež zničiť zásoby protipechotných mín v súlade s dohovorom.⁶ APMBC ponecháva možnosť zmluvným stranám ponechať si malé množstvo protipechotných mín určených výlučne na výcvik. Túto možnosť využila aj Austrália v podobe výskumu efektov protipechotných mín, pričom výskum prebiehal iba na *School of Military Engineering*, a to do roku 2016, kedy Austrália ohlásila úplne zničenie všetkých zásob protipechotných mín na svojom území. Podľa správy z oficiálneho internetového portálu APMBC zničila Austrália celkovo 134 621 kusov protipechotných mín.⁷

Cieľom *Dohovoru o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky* (ďalej ako CCW), ako už z názvu vyplýva, je zamedziť alebo obmedziť používanie konvenčných zbraní obsiahnutých v jeho piatich protokoloch. Austrália sa zaviazala k dodržiavaniu dohovoru jeho ratifikáciou už v roku jeho vzniku 1983 spolu s Protokolom I o nezistiteľných úlomkoch, Protokolom II o zákazoch alebo obmedzeniach použitia mín, nástražných systémov a iných zariadení, a Protokolom III o zákazoch alebo obmedzeniach použitia zápalných zbraní. Neskôr, po vzniku ďalších dvoch protokolov, pristúpila k ratifikácii aj týchto, a to Protokolu IV o oslepujúcich laserových zbraniach v roku 1997 a Protokolu V o výbušných pozostatkoch vojny v roku 2007.⁸

Podobne ako v prípade APMBC, aj k Dohovoru o kazetovej munícii (ďalej ako CCM) pristúpila zo štyroch popredných importérov zbraní v rokoch 2010 – 2020 iba Austrália. Pri

⁴ MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS OF AUSTRALIA (2014): Australia ratifies the Arms Trade Treaty.

⁵ HUTCHINSON, S. (2019): Action needed to stop Australian defence exports being used in the war in Yemen.

⁶ UNITED NATIONS (1997): Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction. Article 1 – General Obligations.

⁷ CONVENTION ON THE PROHIBITION OF THE USE, STOCKPILING, PRODUCTION AND TRANSFER OF ANTI-PERSONNEL MINES AND ON THEIR DESTRUCTION (2021): Australia.

⁸ AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE (N. D.): The Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects.

pristúpení k CCM uviedla Austrália vo svojej prvej iniciačnej správe v roku 2013, že nepoužíva, nevyrába a nedisponuje žiadnymi zásobami použiteľnej kazetovej munície, okrem dvoch kusov kazetovej munície a 276 výbušných látok pre účely výcviku a výskumu.⁹ Pozitívny prístup Austrálie k vytvoreniu tzv. sveta bez mín (z angl. *mine free world*) možno pozorovať aj v jej aktivitách smerujúcich k univerzalizácii CCM v regióne Ázie a Tichomorskom regióne, a tiež vytvorení austrálskeho hnutia na odstránenie mín (z angl. *International Campaign to Ban Landmines*) a *Australian Network* na začiatku 90-tych rokov, v rámci ktorého chcela dosiahnuť globálny zákaz výroby a používania mín. Vytvorená bola nezisková organizácia pomenovaná *SafeGround*, názov pod ktorým dodnes vyvíja aktivity na globálnej úrovni. Z časového hľadiska predstavovala Austrália významný subjekt, bola dokonca určená za jedného zo svetových lídrov pre oblasť odminovacích aktivít, a to najmä v období samitu v Cartagene týkajúceho sa sveta bez mín v roku 2009 a v nasledujúcich rokoch. Avšak na základe dostupných údajov je možné tvrdiť, že záväzok Austrálie odstrániť nášľapné míny a výbušné pozostatky vojny v rozvojových krajinách je v dramatickom poklese, o čom svedčia aj výsledky výskumu expertov B. McMullana a R. Daviesa.¹⁰ Autorka nadviazala na údaje dostupné v rámci ich výskumu a doplnila ich aktuálnymi dátami do roku 2019. Vychádzajúc z Tabuľky 2 možno vidieť, že rozvojová pomoc Austrálie na odminovacie aktivity sa enormne znížila od roku 2011 a krajina tak klesla z tretieho miesta na deviate miesto v roku 2019 (neberúc do úvahy Európsku úniu ako samostatný subjekt).

Tabuľka 2: Rozvojová pomoc najväčších darcov pre odminovacie aktivity v 2011 – 2019 (mil. USD)

Darca pomoci	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
USA	131,4	134,4	113,9	118,1	159,3	152,4	320,6	201,7	177,4
Európska únia	19,3	60,7	38,5	66,8	23,5	76,9	67,6	108,1	76,0
Spojené kráľovstvo	18,0	22,0	22,8	13,1	15,4	24,9	26,7	58,1	71,7
Nórsko	53,4	48,4	49,6	41,8	22,3	31,7	39,2	47,7	43,0
Nemecko	23,6	23,8	22,1	17,5	15,2	37,3	84,4	42,5	38,6
Japonsko	43,0	57,6	64,0	49,1	49,3	40,7	32,5	37,2	36,9
Dánsko	9,3	8,7	9,3	12,1	9,2	10,2	15,5	23,4	17,6
Holandsko	21,3	24,1	23,4	25,9	22,1	26,3	19,2	19,4	14,9
Švajčiarsko	17,5	18,4	20,6	18,1	17,4	16,6	19,5	15,0	14,8
Austrália	45,7	24,0	14,5	6,6	4,1	11,1	4,0	7,8	10,8

Zdroj: International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition Coalition. (2020): Landmine Monitor 2020.

Protokol proti nezákonnej výrobe a obchodovaniu so strelnými zbraňami, ich súčasťami a komponentmi a strelivom doplňujúci Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu tvorí spolu s ATT medzinárodný rámec pre obchodovanie a boj proti nelegálnemu šíreniu ručných palných a ľahkých zbraní (ďalej ako SALW). Podľa oficiálnej webovej stránky GunPolicy.org,¹¹ ktorá monitoruje kategórie týkajúce sa SALW, sa Austrália zaraďuje podľa

⁹ LANDMINE & CLUSTER MUNITION MONITOR (2015): Australia.

¹⁰ MCMULLAN, B. – DAVIES, R. (2016): Demining disaster?

¹¹ GUNPOLICY.ORG (2021): Australia – Gun Facts, Figures and the Law.

dostupných dát medzi krajiny s nízkou mierou nelegálneho obchodu a pašovania zbraní, a zároveň aj medzi krajiny s nízkou mierou ročných úmrtí spôsobených SALW, a to 229 úmrtí za rok 2019. Podľa dát dostupných v rámci Australian Bureau of Statistics bol celkový počet úmrtí za rok 2019 v počte 169 301,¹² čiže podiel SALW na tomto počte predstavoval približne 0,14 %. Na základe uvedeného je možné Austráliu zaradiť medzi štáty, ktoré v rámci napĺňania záväzkov vyplývajúcich z protokolu pomoc poskytujú a nie sú jej hlavnými príjemcami. Pomoc je v rámci protokolu obsiahnutá v podobe bilaterálnej, regionálnej alebo medzinárodnej spolupráce, poskytovaní výcviku a technickej asistencie, či výmenou informácií o autorizovaných výrobcoch, sprostredkovateľoch, exportéroch a prepravcoch.

Austrália je tiež zmluvnou stranou Wassenaarskeho usporiadania o kontrolách vývozu konvenčných zbraní a tovaru a technológií s dvojakým použitím (ďalej ako WA), ku ktorému pristúpila pri jeho vzniku a na základe jeho hlavných cieľov implementovala exportnú kontrolu konvenčných zbraní a národné politiky zakazujúce predaj technológií a tovarov s dvojakým použitím krajinám, ktoré by mohli dané technológie zneužiť.

Na základe konštatovania a rozboru participácie Austrálie na medzinárodnej legislatíve pre oblasť konvenčných zbraní možno tvrdiť, že v prípade potenciálneho vzniku nového typu legislatívy pre konvenčné zbrane, by sa Austrália pridala medzi jej zmluvné strany. Toto tvrdenie ale vyvracia situácia a postoj Austrálie v súvislosti so smrtiacimi autonómnymi zbraňovými systémami (z angl. *lethal autonomous weapons systems*, ďalej ako LAWS). Debata ohľadom LAWS sa dostala do popredia na medzinárodnej legislatívnej scéne v roku 2013, kedy bolo počas zasadnutia CCW, ktorého členom je aj Austrália, navrhnuté venovať tejto zatiaľ neexistujúcej, ale rýchlo sa rozvíjajúcej vojenskej technológii, zvýšenú pozornosť. V nadväznosti na to sa v rámci CCW každoročne konajú zasadnutia za účasti zmluvných strán, medzinárodných vládnych a mimovládnych organizácií, a výskumného sektora venované výlučne LAWS. Austrália sa ako jeden z mála štátov oficiálne vyjadrila proti zavedeniu novej medzinárodnej legislatívy výlučne zameranej na LAWS. Ako jeden z hlavných argumentov uvádza, že „vznik zmluvy o vývoji a nasadení LAWS je predčasný, pretože neexistuje dohoda o jednotnej definícii týchto zbraňových systémov.“¹³ Dôvodom podporujúcim neochotu k zavedeniu novej legislatívy pre LAWS je aj fakt, že Austrália sa venuje výskumu a vývoju autonómnych zbraňových systémov. O tento fakt sa opiera aj ďalší argument krajiny v prospech LAWS, a to, že „autonómna technológia má značné výhody pri podpore výsledkov humanitárnej pomoci a predchádzaní civilným obetiam na životoch.“¹⁴

Ako potenciálne riešenie legislatívneho pokrytia LAWS, navrhované viacerými štátnymi a neštátnymi subjektami, prichádza do úvahy vznik šiesteho protokolu k dohovoru CCW. Toto riešenie môže byť v budúcnosti veľmi neisté, nakoľko „vznik nového protokolu k CCW musí byť odsúhlasený všetkými zmluvnými stranami.“¹⁵ Okrem Austrálie sa proti zavedeniu novej legislatívy pre LAWS oficiálne vyjadrili USA, Ruská federácia, Turecko, Izrael, Spojené kráľovstvo a Južná Kórea. V prípade ak by v konečnom dôsledku došlo k vzniku nového protokolu a ak by Austrália zotrvala vo svojom postoji, išlo by o prvý protokol CCW, ktorým by krajina nebola viazaná. Takéto konanie zmluvnej strany je možné, nakoľko štáty, ktoré sa rozhodli stať sa zmluvnou stranou CCW, musia podpísať najmenej dva protokoly, a teda nemusia byť zmluvne viazané všetkými. Zmluvné strany môžu taktiež kedykoľvek vypovedať viazanosť dohovoru alebo niektorého z jeho protokolov, pričom ich viazanosť zaniká koncom jedného roka od oznámenia rozhodnutia depozitárovi zmluvy.

¹² AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS (2019): Deaths, Australia.

¹³ KOOREY, S. (2021): Should Australia be LAWSless?.

¹⁴ UNITED NATIONS DIGITAL RECORDINGS PORTAL (2019): CCW GGE LAWS Third Session – Australia.

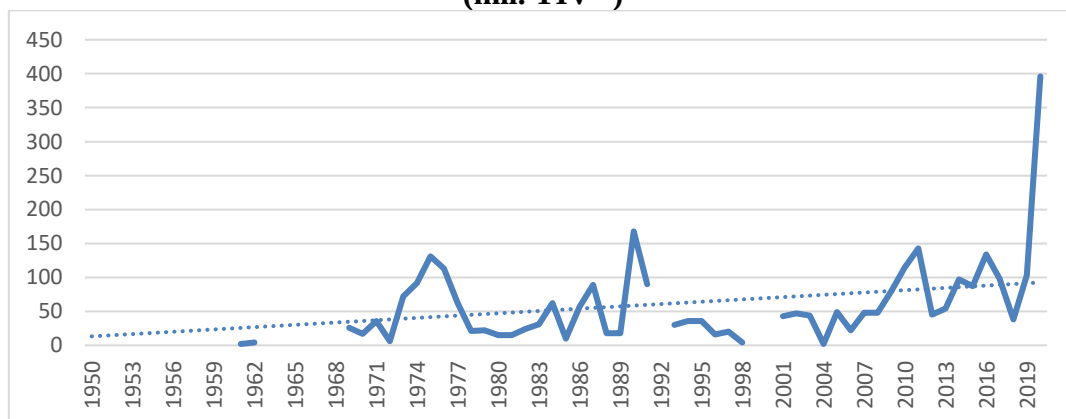
¹⁵ ARMS CONTROL ASSOCIATION (2017): Convention on Certain Conventional Weapons (CCW) At a Glance.

2 Analýza Austrálie z pohľadu vývoja objemov obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami

V rámci druhej časti článku venovanej analýze Austrálie ako subjektu v rámci medzinárodného obchodu so zbraňami sa opierame o kvantitatívne údaje dostupné v popredných svetových databázach SIPRI a UNROCA. Z dôvodu nízkej miery vykazovania údajov, pričom Austrália je označovaná aj ako krajina s „jednými z najhorších, najmenej transparentných údajov o vývoze zbraní z akejkoľvek priemyselnej demokracie,“¹⁶ poskytuje analýza dát zo svetových databáz iba neucelený obraz a z tohto dôvodu je vo veľkej miere doplnená inými dostupnými zdrojmi.

Na základe vykázaných údajov vo svetovej databáze SIPRI sa Austrália zaraďuje medzi importne orientované krajiny v rámci medzinárodného obchodu s ťažkými konvenčnými zbraňami. Dôkazom tvrdenia je aj sumárna hodnota importovaných zbraní v rokoch 1950 – 2020 vo výške 42 599 mil. TIV oproti exportovanej hodnote zbraní v rovnakom období vo výške 3 197 mil. TIV. Graf 1 poskytuje obraz týkajúci sa vývoja exportov ťažkých konvenčných zbraní Austrálie v sledovanom období a potvrdzuje tvrdenie o nízkej miere vykazovania údajov zo strany vládnych zložiek krajiny. Tu sa naskytuje otázka, či exporty krajiny nemôžu dosahovať vyššie hodnoty, ktoré by mohli konkurovať jej importom ťažkých konvenčných zbraní. Napriek tomu, že nie je na základe dostupných údajov možné určiť skutočnú výšku exportovaných zbraní za sledované obdobie, možno potvrdiť inklináciu k importu zbraní a ich komponentov v sledovanom období, respektíve, že exporty konvenčných zbraní nedosiahli výšku ich importov. Dôvodom tvrdenia je fakt, že vláda Austrálie si stanovila v novej obrannej stratégii *Defence Export Strategy* z roku 2018 za cieľ enormné posilnenie exportnej výkonnosti krajiny pre oblasť konvenčných zbraní a jej komponentov pomocou vládnej podpory, pričom podľa nej „obranný export môže pomôcť zaistiť udržateľnosť a odolnosť austrálskej priemyselnej základne tak, aby spĺňala potreby austrálskej obrannej kapacity a širšie národné ekonomické ciele.“¹⁷ Takto stanovený cieľ dokazuje, že Austrália bola v minulosti nútená zabezpečiť si svoje obranné kapacity z cudzích zdrojov, čiže dovozom vojenskej techniky, munície a potrebných komponentov z iných krajín.

Graf 1: Exporty ťažkých konvenčných zbraní Austrálie v období 1950 – 2020 (mil. TIV¹⁸)

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa Stockholm International Peace Research Institute. (2021): IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

¹⁶ FREEMAN, S. P. (2018): How big is the international arms trade?, s. 19.

¹⁷ AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF DEFENCE (2018): Defence Export Strategy.

¹⁸ Z angl. *trend-indicator value*, skratene TIV, je merná jednotka založená na známych jednotkových výrobných nákladoch základnej sady zbraní a má predstavovať skôr presun vojenských zdrojov než finančnú hodnotu prevodu. TIV vystupuje ako všeobecná jednotka na meranie trendov a tokov zbraní do konkrétnych krajín v priebehu času.

Vývoj exportov konvenčných zbraní Austrálie má za sledované obdobie mierne rastúcu tendenciu, pričom najvyššiu hodnotu dosahuje práve v roku 2020, čiže po zavedení obrannej stratégie. Významným nástrojom vytvoreným na podporu rozvoja národného obranného priemyslu a exportnej výkonnosti krajiny pre oblasť konvenčných zbraní predstavuje Integrovaný investičný program (z angl. *Integrated Investment Program*), ktorý alokuje 195 mld. USD na 10-ročné obdobie,¹⁹ čiže do roku 2026, pričom niektoré investície (napr. ponorky alebo bojové lode) môžu presiahnuť dané obdobie. Krajina by sa prostredníctvom takto nastavenej stratégie a investičného programu chcela umiestniť v prvej desiatke najvýznamnejších exportérov konvenčných zbraní na svete. V nadväznosti na uvedené je vysoko pravdepodobné, že export konvenčných zbraní Austrálie bude v najbližších piatich rokoch rásť. Okrem rastu objemu exportov zbraní, sa bude v súlade so stanovenými cieľmi zvyšovať aj technologická úroveň vyrábaných a exportovaných zbraní. Čo sa týka cieľa, ktorým je posun Austrálie v rámci svetového rebríčka exportérov, tak Austrália sa umiestnila v roku 2017 na 17. mieste, v roku 2018 na 27 mieste, v roku 2019 na 20. mieste a v roku 2020 na 11. mieste. Napriek tomu, že sa Austrália umiestnila v rokoch 2017 – 2019 na pomerne nízkej priečke, „*neznamená to, že sa obranný sektor nezväčšuje, pretože všetky štáty sa pokúšajú predávať viac, takže je úplne prirodzené, že Austrália by mohla viac vyvážať a neposúvať sa v tabuľke vyššie.*“²⁰ Naopak v roku 2020 poukazujú vykázané hodnoty na posun k naplneniu stanoveného cieľa. Zvýšená hodnota exportov ťažkých konvenčných zbraní a príslušnej munície je dokázaná aj v rámci údajov dostupných v databáze UNROCA,²¹ ktorá ale na rozdiel od databázy SIPRI zachytáva množstvo a nie hodnotu exportovaných zbraní. Podľa tejto databázy sa od roku 2016 enormne zvýšil počet exportovaných zbraní v troch zo siedmich kategórií, a to delostreleckých systémov veľkého kalibru (v tomto prípade išlo o export munície do Juhoafrickej republiky), bojových lietadiel, rakiet a raketových kompletov. Ostatné štyri kategórie, a to obrnené bojové vozidlá, bojové lode, bojové tanky a útočné helikoptéry, si zachovali podobný vývoj hodnoty ako v predchádzajúcich obdobiach.

Potvrdenie postavenia a inklinácie Austrálie k importu ťažkých konvenčných zbraní za sledované obdobie potvrdzujú nielen objemy obchodovaných zbraní, ale aj miera ich vykazovania. Pre porovnanie, krajina vykazala údaje v databáze SIPRI pre importy konvenčných zbraní pre všetky sledované roky, v prípade exportov konvenčných zbraní je úroveň vykazovania údajov 75 %. Vychádzajúc z Grafu 2 mali importy ťažkých konvenčných zbraní krajiny rastúci charakter, pričom ich hodnota sa oproti východiskovému roku 1950 v priemere ročne zvýšila o 16,60 mil. TIV do roku 2020, pričom najväčší vplyv na rast priemernej hodnoty mali množstvá importovaných zbraní vykázané od roku 2014. Ako jeden z dôvodov nárastu objemov importovaných ťažkých konvenčných zbraní od roku 2014 mohlo byť aj vymenovanie premiéra Tonyho Abbotta a jeho politika dosiahnutia obranných výdavkov na úrovni 2 % hrubého domáceho produktu.²² Napriek stanoveniu cieľa zabezpečiť austrálsku obrannú kapacitu domácou produkciou v stratégii z roku 2016 a nástupom opozičného premiéra, pokračoval nárast importov ťažkých konvenčných zbraní. Na základe nových uzatvorených dohôd, okrem iného napríklad objednávka 12 až 16 ozbrojených bezpilotných lietadiel Reaper a šesť námorných pozorovacích bezpilotných lietadiel Triton,²³ nemožno predpokladať výrazný pokles importov konvenčných zbraní do budúcnosti, ale naopak skôr

¹⁹ AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF DEFENCE (2016): 2016 Integrated Investment Program.

²⁰ GREENE, A. (2019): Australia now world's second biggest weapons importer behind only Saudi Arabia: analysts.

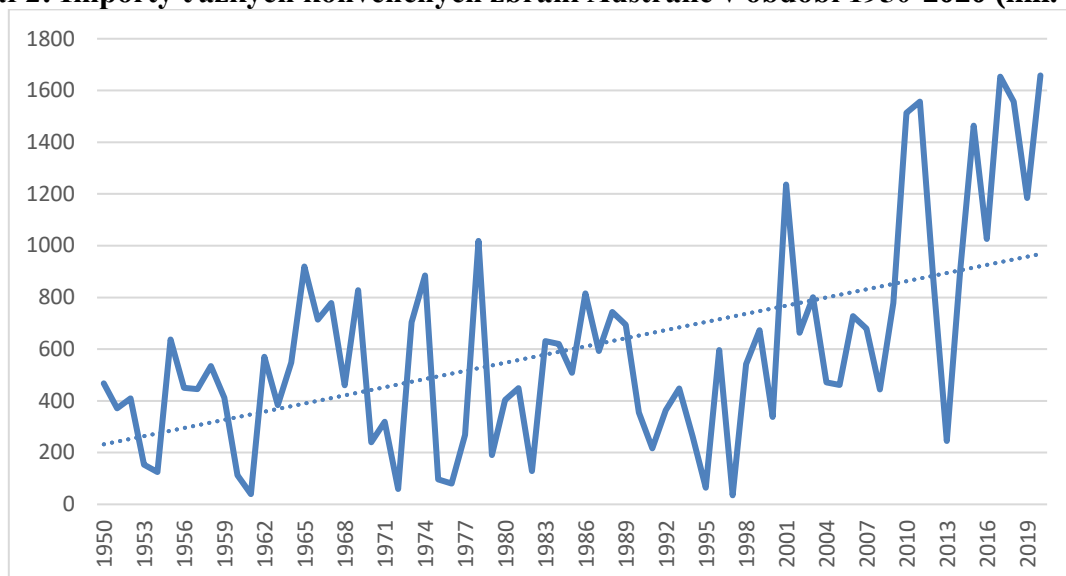
²¹ UNITED NATIONS REGISTER OF CONVENTIONAL ARMS (2021): Australia.

²² TAYLOR, L. (2013): Tony Abbott campaign launch: trust me to govern, says Coalition leader.

²³ LOWY INSTITUTE (2021): Defence spending.

zachovanie statusu quo pre importnú výkonnosť v medzinárodnom obchode s ťažkými konvenčnými zbraňami.

Graf 2: Importy ťažkých konvenčných zbraní Austrálie v období 1950-2020 (mil. TIV)

Zdroj: Vlastné spracovanie autora podľa Stockholm International Peace Research Institute. (2021):
IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES.

V rámci celosvetového rebríčka najvýznamnejších importérov ťažkých konvenčných zbraní²⁴ sa Austrália umiestnila v období rokov 2016 – 2020 na štvrtom mieste, vyššie hodnoty vykázali Egypt, India a Saudská Arábia. V sumárnom hodnotení za roky 2016 – 2020 sa na piatom mieste umiestnila Čína, avšak pri hodnotení na jednotlivé roky sa jej podarilo Austráliu predbehnúť v roku 2017 a 2019. Najnižšie miesto v celkovom rebríčku importérov ťažkých konvenčných zbraní dosiahla Austrália v rokoch 1976 – 1980 a to priemerne 38. miesto. Podobne ako v prípade exportov je potrebné brať do úvahy mieru vykazovania údajov, a to nielen Austrálie, ale aj krajín Blízkeho východu a Číny, ktoré sú tiež známe týmto problémom. V prípade importovaného množstva ťažkých konvenčných zbraní a ich munície monitorovaného v databáze UNROCA, sa rapídne zvýšil import iba v prípade delostreleckých systémov veľkého kalibru, ostatné kategórie zbraní si zachovali konštantný vývoj alebo skôr mierny pokles. Nakoľko ale táto databáza monitoruje množstvo a nie hodnotu obchodovaných zbraní, nevylučuje sa, že v konečnom dôsledku sa hodnota importov konvenčných zbraní Austrálie zvýšila. Dôvodov je viacero, napríklad nedostatočné evidovanie údajov v databázach, iná metodika vykazovania údajov zo strany rôznych štátov, technologická vyspelosť novodobých zbraňových technológií v kombinácii s ich vyššou hodnotou, zníženie množstva a hodnoty importovaných zbraní u ostatných popredných importérov atď.

Výsledky a diskusia

Medzinárodný obchod s konvenčnými zbraňami prechádza neustálym vývojom a zmenami, čomu sa musí prispôbovať aj medzinárodná legislatíva a jednotliví zapojení aktéri. Výnimku nepredstavuje ani Austrália, ktorá sa snaží reagovať na tento vývoj prostredníctvom národnej a zahraničnej politiky, či už v oblasti vytvárania a zapojenia sa do medzinárodnej legislatívy alebo množstvom, komoditnou a teritoriálnou štruktúrou zahraničného obchodu so zbraňami.

²⁴ STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (2021): Top List Tiv Tables.

V oboch skúmaných kategóriách pozorujeme v posledných rokoch sledovaného obdobia 1950 – 2020 určitý trend odchyľovania sa od predchádzajúceho vývoja. V prípade medzinárodnej legislatívy vykazuje Austráliu pozitívnu mieru zapájania sa, nakoľko je zmluvnou stranou šiestich dohôd a zmlúv z ôsmich zvolených, pričom k daným dvom nepristúpila z dôvodu ich regionálneho zamerania na Severoatlantický región. Porovnali sme mieru zapojenia Austrálie s ďalšími tromi poprednými importérmi zbraní, ktorí sa zapojili najviac do troch zvolených legislatív. Za pozitívnu mieru zapájania sa možno považovať aj pristúpenie Austrálie k zmluvám a dohovorom v prvých rokoch ich vzniku, čo sa týka ATT, bola jedným z autorov rezolúcie požadujúcej jej vytvorenie. Okrem pohotového prístupu bola Austrália oceňovaná aj vďaka finančnej a informačnej pomoci ostatným štátom, ktoré mali záujem pristúpiť alebo už boli zmluvnými stranami, a to najmä pri zmluvách smerujúcich k vytvoreniu tzv. sveta bez mín.

Vývoj v posledných rokoch mal ale opačné smerovanie. Toto bolo možné pozorovať či už poklesom rozvojovej pomoci Austrálie pre odminovacie aktivity v najviac postihnutých krajinách, nedodržiavaním záväzkov ATT z dôvodu exportu zbraní do štátov zapojených vo vojne v Jemene alebo postojom krajiny k problematike smrtiacich autonómnych zbraňových systémov. Na základe analyzovaných údajov sa domnievame, že tento postoj by mohol byť ovplyvnený aj snahou Austrálie o zabezpečenie národnej obrannej kapacity a snahy o zvýšenie exportov krajiny, nakoľko len malé množstvo štátov sa venuje výskumu a vývoju týchto vojenských technológií.

Druhá časť článku venovaná vývoju objemov zahraničného obchodu Austrálie sa opierala o postavenie Austrálie ako importéra ťažkých konvenčných zbraní, a naopak slabšej inklinácii a nízkej hodnote exportovaných zbraní. Dôležitú úlohu tu zastávala zmena vlády ako aj prijaté strategické dokumenty a nástroje financovania. Práve tieto premenné ovplyvnili trend vývoja zahraničného obchodu krajiny v posledných rokoch, a to rapídny nárast exportov zbraní súvisiaci s cieľom Austrálie stať sa jedným z 10 popredných exportérov zbraní. Napriek prijatiu stratégie v roku 2016 sa krajine podarilo priblížiť sa k desiatemu miestu až v roku 2020, kedy sa umiestnila na 11. mieste. Nakoľko stratégia si stanovila za cieľ zabezpečenie národnej obrannej kapacity vlastnou produkciou, predpokladali sme, že sa to odrazí aj na znižovaní objemov importovaných zbraní. Tento odhad sa nepotvrdil, pretože objemy importov sa v posledných piatich rokoch ešte viac zvýšili v rámci databázy SIPRI. Databáza UNROCA síce poukazuje skôr na mierny pokles, avšak nakoľko táto databáza zachytáva množstvo a nie hodnotu exportov, nemožno vylúčiť zlepšenie pozície krajiny ako importéra v celkovom meradle. Navyše na základe podpísaných cezhraničných dohôd v roku 2021 týkajúcich sa dovozu bezpilotných lietadiel, nepredpokladáme, že budú importy ťažkých konvenčných zbraní Austrálie v najbližších rokoch výrazne klesať.

Z dôvodu zamerania nášho výskumu v rámci doktorandského štúdia, je analýza venovaná ťažkým konvenčným zbraňam s výnimkou zahrnutia Protokolu o strelných zbraňach medzi smerodajnú legislatívu a jej následný rozbor. Článok teda môže slúžiť a predstavovať základ pre analýzu zahraničného obchodu Austrálie s ručnými palnými a ľahkými zbraňami, a porovnať tak, či je možné aplikovať závery definované pre kategóriu ťažkých konvenčných zbraní aj pre SALW. Ide tiež o dynamickú a rýchlo sa meniacu problematiku, pričom analyzovaný nástroj v podobe Integrovaného investičného programu je platný až do roku 2026 s výnimkami predĺženia pre niektoré ťažké konvenčné zbrane. Z tohto dôvodu vidíme zmysel aj v nadviazaní na aktuálne dosiahnuté závery a ich porovnanie s výsledkami dosiahnutými po skončení platnosti investičného programu.

Použitá literatúra:

1. ARMS CONTROL ASSOCIATION (2017): *Convention on Certain Conventional Weapons (CCW) At a Glance*. [online] Dostupné na internete: <https://www.armscontrol.org/factsheets/CCW> [Citované 13. 8. 2021]
2. ARMS TRADE TREATY (2013): Article 2 – Scope. [online] Dostupné na internete: https://thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/ATT_English/ATT_English.pdf?templateId=137253 [Citované 24. 8. 2021]
3. AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS (2019): *Deaths, Australia*. [online] Dostupné na internete: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/deaths-australia/2019> [Citované 29. 7. 2021]
4. AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF DEFENCE (2016): *2016 Integrated Investment Program*. [online] Dostupné na internete: <https://www.defence.gov.au/whitepaper/Docs/2016-Defence-Integrated-Investment-Program.pdf> [Citované 20. 8. 2021]
5. AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF DEFENCE (2018): *Defence Export Strategy*. [online] Dostupné na internete: <https://www1.defence.gov.au/business-industry/export/strategy> [Citované 13. 8. 2021]
6. AUSTRALIAN GOVERNMENT – DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE (N. D.): *The Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects*. [online] Dostupné na internete: <https://www.dfat.gov.au/international-relations/security/non-proliferation-disarmament-arms-control/conventional-weapons-missiles/Pages/convention-on-certain-conventional-weapons> [Citované 27. 7. 2021]
7. CONVENTION ON THE PROHIBITION OF THE USE, STOCKPILING, PRODUCTION AND TRANSFER OF ANTI-PERSONNEL MINES AND ON THEIR DESTRUCTION (2021): *Australia*. [online] Dostupné na internete: <https://www.apminebanconvention.org/states-parties-to-the-convention/australia/> [Citované 27. 7. 2021]
8. FREEMAN, S. P. (2018): *How big is the international arms trade?* World Peace Foundation and The Fletcher School Tufts University, s. 22. [online] Dostupné na internete: <https://sites.tufts.edu/wpf/files/2018/08/How-big-is-the-International-Arms-Trade-20180725-f.pdf> [Citované 13. 8. 2021]
9. GREENE, A. (2019): Australia now world's second biggest weapons importer behind only Saudi Arabia: analysts. In: *ABC News*. [online] Dostupné na internete: <https://www.abc.net.au/news/2019-09-30/australia-worlds-second-biggest-weapons-importer-behind-saudi/11558762> [Citované 23. 8. 2021]
10. GUNPOLICY.ORG (2021): *Australia — Gun Facts, Figures and the Law*. [online] Dostupné na internete: <https://www.gunpolicy.org/firearms/region/australia> [Citované 28. 7. 2021]
11. HUTCHINSON, S. (2019): Action needed to stop Australian defence exports being used in the war in Yemen. In: *The Strategist. Australian Strategic Policy Institute: 2019*. [online] Dostupné na internete: <https://www.aspistrategist.org.au/action-needed-to-stop-australian-defence-exports-being-used-in-the-war-in-yemen/> [Citované 23. 7. 2021]
12. INTERNATIONAL CAMPAIGN TO BAN LANDMINES – CLUSTER MUNITION COALITION (2020): *Landmine Monitor 2020*. [online] Dostupné na internete: <http://www.the-monitor.org/media/3168934/LM2020.pdf> [Citované 28. 7. 2021]

13. KOOREY, S. (2016): Illicit Small Arms in the Pacific. In: *Civil-Military Occasional Papers*. 2016. Str. 34. ISBN 978-1921933-19-6. [online] Dostupné na internete: https://www.acmc.gov.au/sites/default/files/2018-11/Illicit_Small_Arms_in_the_Pacific.pdf [Citované 23. 7. 2021]
14. KOOREY, S. (2021): Should Australia be LAWSless? In: *The Strategist*, 2021. [online] Dostupné na internete: <https://www.aspirstrategist.org.au/should-australia-be-lawsless/> [Citované 29. 7. 2021]
15. LANDMINE & CLUSTER MUNITION MONITOR (2015): *Australia*. [online] Dostupné na internete: <http://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2019/australia/cluster-munition-ban-policy.aspx> [Citované 27. 7. 2021]
16. LOWY INSTITUTE (2021): *Defence spending*. [online] Dostupné na internete: <https://interactives.lowyinstitute.org/features/australia-votes-2019/issues/defence-spending/> [Citované 23. 8. 2021]
17. MAURER, J. D. (2018): The Purposes of Arms Control. In: *Texas National Security Review*. Vol 2, Iss 1, November 2018. [online] Dostupné na internete: <https://tnsr.org/2018/11/the-purposes-of-arms-control/> [Citované 21. 7. 2021]
18. MCMULLAN, B. – DAVIES, R. (2016): Demining disaster? In: *DevpolicyBlog*. [online] Dostupné na internete: <https://devpolicy.org/demining-disaster-20160819/> [Citované 28. 7. 2021]
19. MINISTER FO FOREIGN AFFAIRS OF AUSTRALIA (2014): *Australia ratifies the Arms Trade Treaty*. [online] Dostupné na internete: <https://www.foreignminister.gov.au/minister/julie-bishop/media-release/australia-ratifies-arms-trade-treaty> [Citované 23. 7. 2021]
20. STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (2021): *IMPORTER/EXPORTER TIV TABLES*. [online] Dostupné na internete: <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php> [Citované 21. 7. 2021]
21. STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (2021): *TOP LIST TIV TABLES*. [online] Dostupné na internete: <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php> [Citované 22. 7. 2021]
22. TAYLOR, L. (2013): Tony Abbott campaign launch: trust me to govern, says Coalition leader. In: *The Gueardian*. [online] Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/25/tony-abbott-campaign-launch-trust-me-to-govern-says-coalition-leader> [Citované 23. 8. 2021]
23. UNITED NATIONS. (1997): Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction. Article 1 – General Obligations. [online] Dostupné na internete: <https://geneva-s3.unoda.org/static-unoda-site/pages/templates/anti-personnel-landmines-convention/APLC%2BEnglish.pdf> [Citované 27. 7. 2021]
24. UNITED NATIONS DIGITAL RECORDINGS PORTAL (2019): *CCW GGE LAWS Third Session – Australia*. [online] Dostupné na internete: https://conf.unog.ch/digitalrecordings/index.html?guid=public/61.0500/E3373111-6687-440D-B02D-CEFB477A9AD6_10h06&position=3539 [Citované 29. 7. 2021]
25. UNITED NATIONS REGISTER OF CONVENTIONAL ARMS. (2021): *Australia*. [online] Dostupné na internete: <https://www.unroca.org/> [Citované 25. 8. 2021]
26. United Nations Treaty Collection. (2021). [online] Dostupné na internete: https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en [Citované 21. 7. 2021]

Kontakt:**Ing. Lujza Chrvalová**

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: chrvalova.lujza@gmail.com

PREDČASNÉ PARLAMENTNÉ VOĽBY V GRÓNSKU AKO DÔSLEDOK KLIMATICKÝCH ZMIEN V ARKTICKOM REGIÓNE¹

EARLY PARLIAMENTARY ELECTION IN GREENLAND AS A CONSEQUENCE OF CLIMATE CHANGE IN THE ARCTIC REGION

Simona Chuguryan^a – Zuzana Čičková^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: simona.chuguryan@euba.sk

^b Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.cickova@euba.sk

Abstrakt: V apríli tohto roka (2021) sa v Grónsku, na autonómnom území Dánskeho kráľovstva konali predčasné parlamentné voľby. Ústrednou témou predvolebnej kampane bola ťažba uránu a prvkov vzácnych zemín a ich dopad na existujúci ekosystém a možné dôsledky, ktoré by mohli byť nezvratné. Rozdelila grónskych voličov na tých, ktorí sú za realizáciu ťažby. Tá by bola potenciálnym zdrojom pracovných miest a ekonomickej prosperity na tomto odľahlom nízko zaľudnenom území. A tých, ktorí sa obávajú znečistenia arktického prírodného bohatstva. Naplnenie túžby po úplnej samostatnosti a väčšej nezávislosti od Dánska, nie sú ostrovia ochotní získať za každú cenu.

Kľúčové slová: Grónsko, Arktída, Arktický región, otepľovanie, klimatické zmeny, predčasné parlamentné voľby, hlasovacie hry

JEL: F5, H7, N4, C79

Abstract: In April of this year (2021), early parliamentary election was held in Greenland, an autonomous territory of the Kingdom of Denmark. The central theme of the election campaign was the mining of uranium and rare earth elements and their impact of the existing ecosystem and the possible consequences that could be irreversible. It has divided Greenlandic voters into those who are in favour of mining. This would be a potential source of jobs and economic prosperity in this remote, sparsely populated area. And those who fear the pollution of the Arctic's natural wealth. Fulfilling the desire for complete independence and greater autonomy from Denmark, the islanders are not willing to get at all costs.

Keywords: Greenland, Arctic, Arctic region, warming, climate change, early parliamentary elections, voting games

JEL: F5, H7, N4, C79

Úvod

Globálne otepľovanie a klimatické zmeny majú dopad na ekosystém severu. Ich prejavy sú najvýraznejšie práve v Arktickom regióne. Arktický morský ľad je jedinečný a kritický parameter arktického klimatického systému. Zmeny v morskom ľade môžu odrážať a ovplyvňovať stav arktického podnebia v oveľa väčšej miere ako v iných regiónoch. Je zrejmé, že arktický morský ľad ubúda od 80-tych rokov minulého storočia. Tieto zmeny naznačujú, že

¹ Článok je výstupom z projektu VEGA č. 1/0427/20 *Viacriteriálne modely teórie hier v ekonómii a politológii*.

otepl'ovanie Arktídy spôsobilo podstatné zmeny, čo môže viesť arktickú klímu k ďalšiemu bezprecedentnému stavu.²

Ústup ľadovej pokrývky, pokles teplôt a postupné otepl'ovanie otváraajú nové možnosti pre Arktídu. Zo zabudnutého a odláhlého miesta sa stáva atraktívny región s neobmedzenými možnosťami. Otváraajú sa nové alternatívy globálnej, medzinárodnej i regionálnej spolupráce. Tento vývoj robí z Arktídy súčasť geopolitických záujmov mnohých aktérov a zoskupení. Do popredia sa dostávajú otázky ekonomického potenciálu, hospodárskeho rozvoja, a v neposlednom rade aj ekologickej a globálnej bezpečnosti.

Ustupujúci ľad, neustále sa meniace počasie, zvyšovanie ľudskej činnosti a rastúci celosvetový záujem robí z Arktídy prístupnejší región s narastajúcim medzinárodným významom. Tento región ponúka nové ekonomické príležitosti spolu s vážnymi environmentálnymi výzvami. V ich dôsledku sa Arktída transformuje a nadobúda nový charakter. Stáva sa stredobodom záujmu štátov - svetových aktérov, ktorí sú súčasťou Arktídy. Zároveň stále viac záujmu prejavujú aj štáty, ktoré stoja mimo Arktídy. Arktída nadobúda svoju novú podobu uprostred súčasnej globálnej politiky. Je však potrebné byť ostražitý, aby nedošlo k bagatelizácii environmentálnych problémov ako aj k zníženiu vplyvu pôvodného obyvateľstva na záležitosti, ktoré sa týkajú Arktídy, ich domovského územia. Na jednej strane sa objavujú nové ekonomické výzvy v sektoroch energetík, nerastných surovín ako aj v oblasti námornej dopravy a vytvárajú významné príležitosti pre tradičné arktické štáty. Na druhej strane dochádza k možnému ohrozeniu života pôvodného obyvateľstva a k narušeniu arktického ekosystému. Zjednodušene povedané dostupnejšia Arktída vytvára príležitosti aj riziká.

Existuje množstvo definícií, ktoré vymedzujú oblasť Arktídy. Z geofyzikálneho hľadiska možno Arktídu definovať ako pevninu a more severne od polárneho kruhu, kde slnko nezapadá počas letného slnovratu a nevychádza počas zimného slnovratu. Z ekologického hľadiska je zmysluplnejšie použiť názov pre krajinu severne od najsevernejšej hranice rastu stromov (stromoradia), ktorá má vo všeobecnosti priemernú teplotu pod 10 – 12 °C v najteplejšom mesiaci júl.³ Pre naše potreby budeme vychádzať z politickej definície, ktorá hovorí, že Arktída zahŕňa územia 8 arktických štátov, členov Arktickej rady: Kanada, Dánsko/Grónsko, Fínsko, Island, Nórsko, Rusko, Švédsko a Spojené štáty americké.⁴

Jednotlivé časti Arktídy získavajú možnosť rozvoja prostredníctvom investícií zo strany arktických štátov, ale aj od štátov mimo tohto regiónu. Jednou z takýchto oblastí je územie Grónska. Ide o najväčší ostrov sveta, ktorého rozloha je 2,166,086 km². Z čoho takmer 80 % je pokrytých ľadovou pokrývkou a ľadovcami. Oblasť bez ľadu je takmer taká veľká ako Švédsko. Grónsko má 56 421 obyvateľov, z ktorých 18 800 žije v hlavnom meste Nuuk (údaje sú z roku 2021).⁵

Grónsko je územím, ktoré geograficky patrí do severoamerického kontinentu, ale geopoliticky k Európe. Grónsko je súčasťou Dánskeho kráľovstva, ale zároveň disponuje rozsiahlou autonómiu, ktorá bola rozšírená v roku 2009. Nezahŕňa však zahraničnú a bezpečnostnú politiku ani menovú politiku, ktoré naďalej ostali v kompetencii kontinentálneho Dánska. Grónčania sú oprávnení prevziať do svojej vlastnej zodpovednosti, akúkoľvek z právomocí, ktoré sú momentálne v kompetencii Dánska, ale s podmienkou, že si budú plne hrať všetky náklady.

Cieľom článku je na základe analýzy textových dokumentov poukázať a objasniť hlavnú príčinu predčasných volieb v Grónsku. Zistiť čo je pre Grónčanov prioritou.

² SHI, M. (2019): The Role of China in the Questions of Greenlandic. University of Iceland.

³ MELTOFTE, H. – HUNTINGTON, H. P. – BARRY, T. (2018): The Arctic is changing. Conservation on Arctic Flora and Fauna. CAFF, Arctic Council.

⁴ KLIMENKO, E. (2019): The geopolitics of changing Arctic. SIPRI Background Paper, december 2009, s. 9.

⁵ KRONWALL, A. (2021): Facts about Greenland.

Ekonomický zisk, ktorý im umožní ich nezávislosť na Dánskom kráľovstve a teda povolia ťažbu na juhu Grónska v bani Kvanefjeld? Alebo naopak budú chcieť zachovať Grónsko bez ťažobných zásahov aj pre budúce generácie ako ostrov s nepoškodeným ekosystémom? Tiež sa pokúsime zistiť ako vplýva zmena klímy a otepľovanie v Arktíde na zvyšovanie napätia v tomto regióne.

Základným metodologickým prístupom pri príprave príspevku je explanácia a interpretácia jednotlivých postojov a tvrdení. Budeme sa tiež venovať výsledkom predčasných parlamentných volieb v Grónsku, nielen z hľadiska percentuálneho zastúpenia v parlamente, ale aj z hľadiska ohodnotenia sily jednotlivých politických strán na základe ukazovateľov známych z teórie hier (Banzhaf index, Shapley-Shubik index). Príspevok by sa mal stať základom pre rozsiahlejší výskum v predmetnej oblasti.

1 Predčasné voľby a ťažba v Grónsku

Globálnym otepľovaním a postupným ústupom ľadovej pokrývky sa v Arktickej oblasti odкрývajú s jedinečným a typickým ekosystémom a nepoškodenou prírodou mnohé ložiská nerastných zdrojov.

Ústupujúce ľadovce nahromadené v rozľahlom vnútrozemí Grónska, ktorého významná časť je pod hladinou mora sa topia úžasnou rýchlosťou a otvárajú krajinu, ktorá je bohatá na nerasty vzácnych zemín, ktoré sú nevyhnutným komponentom pri výrobe elektroniky a iné nerastné zdroje. Rovnako tak topiaci ľad otvára aj okolité more.⁶

Stále väčšia dostupnosť regiónu ako aj rastúci dopyt po surovinách a zvyšujúci sa prieskum robia Arktický región ekonomicky zaujímavý, ale stále viac zraniteľný. Je preto nevyhnutné ekonomický prínos prekonzultovať s vedeckými odborníkmi v rôznych oblastiach, ako aj s politickými a vládovými predstaviteľmi, ktorí majú dosah na rozhodovanie. Na ich základe určiť mieru prínosu tak, aby nedošlo k narušeniu jedinečnosti Arktídy.

Neuvažované konanie môže viesť k poškodeniu ekosystému ako aj života komunit pôvodného obyvateľstva, ktoré je ľahko zraniteľné. Zmeny životného prostredia, ku ktorým dochádza v Arktíde majú priamy vplyv na život pôvodného obyvateľstva a ľudí, ktorí žijú v tomto regióne. Hlavnou zložkou obživy pôvodných obyvateľov naďalej ostáva rybolov. Takže i dočasné narušenie ekosystému môže týmto obyvateľom spôsobiť veľké problémy. Mnohé skupiny domorodého obyvateľstva sa dnes stávajú súčasťou rozhodujúcich procesov, ktoré sa týkajú otvorenia baní a ropných vrtov v Arktíde. Snažia sa o vytlačenie čo najväčšieho profitu z týchto procesov, ale vždy s ohľadom na ekosystém a životné prostredie, ktoré je v Arktickom regióne jedinečné a nenahradiťelné.

Podobná situácia sa odohrala aj v Grónsku, keď sa do popredia dostala otázka ťažobného projektu v bani Kvanefjeld v južnom Grónsku, kde udelenie ťažobnej licencie na ťažbu uránu a kovov vzácnych zemín rozdelilo Grónčanov ako aj politických lídrov na dve skupiny. Na jednej strane stáli tí, ktorí v ťažbe videli benefit, ktorý prinesie nové finančné prostriedky a nové pracovné príležitosti. A umožní Grónsku nadobudnúť vyššiu mieru autonómie na Dánskom kráľovstve čo by v blízkej budúcnosti mohlo smerovať k úplnej nezávislosti ostrovanov.

Na druhej strane boli tí, ktorí pred ekonomickým ziskom videli veľkú environmentálnu hrozbu. Tá by viedla k ešte razantnejšej zmene klímy, rozvráteniu ekosystému a započaté procesy by boli nezvratné. Ohrozili by život obyvateľov na ostrove i unikátnu faunu a flóru, ktoré sa tam nachádzajú.

⁶ DUNNING, S. (2021): 56,000 Greenlanders Could Shape the Future of Rare Earths. Washington and Beijing are watching a snap election on the huge Island closely.

Daná situácia viedla k parlamentným voľbám, ktoré sa konali 6. apríla tohto roka (2021). Išlo o predčasné parlamentné voľby do 31 členného grónskeho parlamentu, tzv. Inatsisartut.

Tieto voľby sa stali stredobodom záujmu takmer celého sveta. Išlo o „súboj“ dvoch vplyvných aktérov a to Spojených štátov a Číny. Čína je v súčasnosti najväčším svetovým producentom, spracovateľom i spotrebiteľom vzácnych zemín, zároveň dovozcom i vývozcom. A jej snahou je dosiahnuť ešte dominantnejší vplyv v tejto oblasti. Získaním podielu na ťažbe v Grónsku ako jedna z medzinárodných korporácií⁷ by svoje postavenie posilnila. Tiež by jej umožnili efektívnejšie a razantnejšie reagovať na nové obchodné bariéry a technologické výzvy zo strany USA. Spojené štáty si uvedomujú snahy Číny a z uvedeného dôvodu sa Grónsko stáva jednou z priorít ich politiky. O čom svedčí aj otvorenie konzulátu v hlavnom meste Grónska Nuuk. „Dňa 9. mája 2019 Spojené štáty oznámili svoj zámer po šiestich desaťročiach obnoviť stálu prítomnosť ministerstva zahraničných vecí v Grónsku. O trinásť mesiacov neskôr, 10. júna 2020 bol konzulát USA v Nuuku znova zriadený a na 64,17 ° zemepisnej šírke USA opäť získali titul najsevernejšieho diplomatického zariadenia USA na svete.“⁸

USA sa snažia o nastavenie diverzifikácie svojich zdrojov, čo sa týka strategických nerastov vrátane prvkov vzácnych zemín, čo by viedlo k ich nižšej miere závislosti na Číne. Tiež by to USA umožnilo ich vyššiu technickú a priemyselnú nezávislosť. Získavanie prvkov vzácnych zemín je veľmi nákladné, preto je nevyhnutné zvážiť efektívnosť ich ťažby a posúdiť jej prínos vzhľadom na vynaložené náklady ťažby.

Ako uvádza Dr. Larry Wortzel, ktorý je vedúcim pracovníkom ázijskej bezpečnosti v Americkej rade pre zahraničnú politiku: Čínska kontrola dodávok použiteľných, rafinovaných prvkov vzácnych zemín podkopáva bezpečnosť USA a ich spojencov. V súčasnosti USA nemajú strategický plán ani víziu, ktorá by zabezpečila ich vlastný technologický úspech, ako aj úspech v národnej bezpečnosti v tejto oblasti. V priebehu rokov sa USA stali závislými od potenciálneho protivníka, čo sa týka najdôležitejších materiálov vo výrobe špičkových technológií ako sú prvky vzácnych zemín. Na druhej strane Čína dominuje v ťažbe vzácnych zemín, aj keď na svojom území disponuje iba 40% svetových ložísk vzácnych zemín. Zvyšok získala šikovnými zahraničnými akvizíciami.⁹

Okrem ekonomických ziskov je nutné venovať pozornosť aj znečisteniu prostredia, kde sa bude ťažba vykonávať. Dôležité je eliminovať dopady znečistenia v čo najväčšej možnej miere a tiež sa snažiť o kompenzáciu zdrojov znečistenia. Ťažba môže viesť k rôznym environmentálnym problémom a znečistiť vzduch, vodu i zem. Dopady znečistenia sú potom nezvratné.

Rovnaká téma dominovala v už spomínaných tohtoročných predčasných parlamentných voľbách v Grónsku. Ústredným problémom bol odpor voči ťažbe, ktorú plánovali uskutočňovať medzinárodné korporácie na juhu Grónska. Boli to voľby, o ktorých výsledky mali záujem mnohé krajiny sveta nakoľko ich výsledok ovplyvní globálny trh so vzácnymi zeminami ako aj mieru závislosti jednotlivých štátov v oblasti priemyselných technológií.

Voľby vyhrala opozičná ľavicová politická strana Inuitské spoločenstvo (Inuit Ataqatigiit) na čele s Múte Bourup Egedem. Za svoju prioritu strana pokladá environmentálnu politiku. Vo voľbách získala 37,42 % hlasov, čo ju oprávňuje na dvanásť kresiel v parlamente. V porovnaní s predchádzajúcimi voľbami¹⁰ si polepšila o 4 kreslá. Na druhom mieste sa umiestnila bývalá vládna strana Siumut na čele s Erikom Jensenom¹¹ so ziskom 30,06 %,

⁷ Na projekt Kvanefjeld (Kuannersuit) získala licenciu spoločnosť Greenland Minerals, ktorá sídli v Austrálii a hlavným podielnikom v nej je čínska firma Chinese Shenghe Resources.

⁸ CHOI, W. S. (2021): Setting up a U. S. Consulate in Greenland, again.

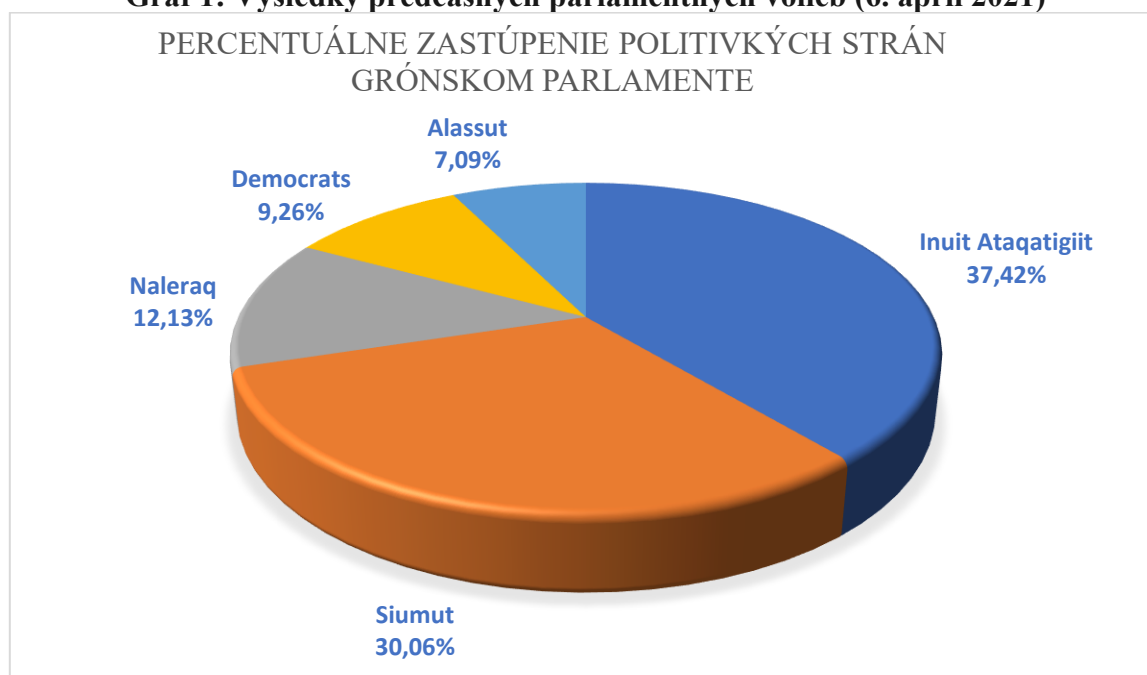
⁹ WORTZEL, M. L. – SELLEY K. (2021): Breaking China's Stranglehold on the U.S. Rare Earth Elements Supply Chain. AFPS- American Foreign Policy Service.

¹⁰ Predchádzajúce voľby sa konali v roku 2018.

¹¹ Lídrom strany je od 29. novembra 2020.

získala tak 10 kresiel v parlamente. V porovnaní s predchádzajúcimi voľbami si polepšila o jedno kreslo v parlamente. Tretie miesto získala strana Naleraq¹² vedená Hansom Enoksenom. Strana obdržala 12,13 % a tak obsadila štyri kreslá v parlamente. Rovnaký výsledok mala aj v predchádzajúcich voľbách. Ide o relatívne mladú politickú stranu, ktorá vznikla v roku 2014. Štvrtou parlamentnou stranou sa stala liberálna unionistická politická strana Democrats, ktorá svoj zisk oproti minulým voľbám znížila na 9,26 %. V parlamente má teda tri kreslá, čím zaznamenala pokles v porovnaní s voľbami v roku 2018 o tri kreslá v parlamente. V jej čele stojí Jens Frederik Nielsen. So Ziskom 7,09 % hlasov a dvoma poslaneckými kreslami sa poslednou parlamentnou stranou stala Alassut vedená Aqqalu Jerimiassenom. V predchádzajúcich voľbách nezískala žiaden mandát a nebola parlamentnou politickou stranou. Ide o liberálno-konzervatívnu politickú stranu, ktorá podporuje spoluprácu Grónska s NATO a je za pridruženie Grónska k EÚ (bližšie pozri Graf 1).¹³

Graf 1: Výsledky predčasných parlamentných volieb (6. apríl 2021)

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov: Election guide. Democracy Assistance & Election News

Voľby vyhrala opozícia, ktorá si výrazne zakladala na environmentálnej politike a ekológii na ostrove. Nová grónska vláda pripravuje legislatívu na zrušenie ťažby uránu. Zároveň sa zaviazala, že zastaví rozvoj bane Kvanefjeld, ktorá patrí k najväčším ložiskám vzácnych zemín na svete. Správanie Grónčanov môžeme hodnotiť ako príkladné. Prioritou pre nich nie je ekonomický zisk, ktorí by im umožnil ich dlho očakávanú cestu samostatnosti bez Dánska. Naopak ich snahou bola záchrana ich ostrova a jeho ekosystému a zachovanie nepoškodeného a zdravého životného prostredia ich domoviny pre budúce generácie.

Ďalej sa budeme zaoberať indexami, ktoré umožňujú odhadnúť silu politickej strany. Motiváciou je fakt, že samotný ukazovateľ počtu kresiel v parlamente nie je postačujúci a

¹² Hans Enoksen opustil stranu Siumut a založil Naleraq. Ide o centristicko-populistickú stranu, ktorá podporuje nezávislosť Grónska.

¹³ Vlastné spracovanie na základe údajov (2021): Greenland. Election for Kalaallit Nunaanni Inatsisartut (Greenland diet).

dôležité je zistiť potenciál strany pre vytvorenie víťaznej koalície. Predpoklady hlasovacej hry sú tieto:

- 1) zástupcovia jednej strany hlasujú jednotne
- 2) ak sa vytvorí koalícia, tak aj členovia koalície hlasujú jednotne
- 3) možno vytvoriť ľubovoľnú koalíciu.

Existuje niekoľko spôsobov ako odhadnúť silu hráča a jeho koaličný potenciál. Ďalej uvedieme dva ukazovatele: Shapley-Shubikov ukazovateľ a Banzhafov ukazovateľ sily.¹⁴ Shapley-Shubikov ukazovateľ udáva pravdepodobnosť toho, že účasť strany je nevyhnutná pri zostavovaní väčšinových koalícií (všetkých možných). Ďalšou mierou umožňujúcou analyzovať rozdelenie síl v parlamente je Banzhafov ukazovateľ sily. Banzhafov ukazovateľ určuje pravdepodobnosť situácie, že víťazná strana svojím odstúpením anuluje víťazné postavenie koalície a možno ho tiež považovať aj za blokovaciu silu hráča v procese hlasovania. Vyčíslenie jednotlivých ukazovateľov je uvedené v Tabuľke 1 (ak na schválenie návrhu treba väčšinu, teda 16 hlasov).

Tabuľka1: Vyčíslenie ukazovateľov sily

strana	počet kresiel	Shapley-Shubikov index	Banzhafov index
Inuit Ataqatigiit	12	0,4	0,3846
Siumut	10	0,2333	0,2308
Naleraq	4	0,2333	0,2308
Democrats	3	0,0667	0,0769
Alassut	2	0,0667	0,0769

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov: Election guide. Democracy Assistance & Election News

Z hodnoty oboch ukazovateľov je zrejmé, že najväčší koaličný potenciál má víťazná strana Inuit Ataqatigiit. Koaličný potenciál (a vyjednávací pozícia) strán Siumut a Naleraq je napriek rozdielnemu počtu kresiel v parlamente na základe oboch ukazovateľov totožný. Strany Democrats a Alassut nemajú takmer žiadnu vyjednávaciu silu.

Výsledky koaličného potenciálu potvrdzuje aj zostavenie súčasnej grónskej vlády. Koaličnú vládu tvoria dve politické strany Inuit Ataqatigiit a Naleraq, teda strany s najvyšším koaličným potenciálom. Nízky percentuálny zisk vo voľbách predurčuje strany Democrats a Alassut k najnižšiemu koaličnému potenciálu, čoho dôkazom je aj ich neúčasť v súčasnej vláde Grónska.

Záver

Meniaci sa Arktický región vytvára nové výzvy a rastúci záujem pre mnohé spoločnosti, zahraničné vlády ako i zoskupenia s medzinárodnou pôsobnosťou. Rastúci prieskum ako aj využívanie arktických zdrojov má geopolitické a hospodárske dôsledky. Okrem národov, ktoré majú svoje územie v Arktickej oblasti v poslednom období mnoho ďalších krajín prejavuje snahu o zvýšenie svojej prítomnosti, prostredníctvom rozvoja výskumu, ťažby, cestovného ruchu i komerčného rozvoja.

Grónsko je jedna z oblastí Arktídy záujem o ktorú prudko rastie, prostredníctvom vedeckej diplomacie, ekonomickej spolupráce a politických väzieb v danej oblasti. Grónsko oplýva množstvom prírodných zdrojov ako aj jedinečným geografickým významom. V posledných desaťročiach sa usiluje o svoju nezávislosť.¹⁵

¹⁴ ČÍČKOVÁ a kol. (2019): Vybrané aplikácie teórie hier, s. 158.

¹⁵ SHI, M. (2019): The Role of China in the Questions of Greenlandic Independence.

Vzhľadom na nerastné bohatstvo, ktoré sa vo väčšej miere ukazuje v dôsledku globálneho otepľovania sa stáva toto územie stredobodom geopolitického boja viacerých mocností, ktoré sa snažia o zvýšenie svojej pozície v tomto regióne. Výsledok predčasných parlamentných volieb naznačuje, že smerovanie Grónska bude formou udržateľného rozvoja a záchrany grónskeho ekosystému a k udržaniu zdravého životného prostredia. Ťažba v bani Kvanefjeld sa realizovať nebude, aspoň zatiaľ, kým bude krajina vedená súčasnou vládou a premiérom Múte Bourup Egedem. Domnievame sa, že vzniknutá situácia povedie k eliminácii vznikajúceho napätia medzi aktérmi ako USA a Čína v Arktíde.

Použitá literatúra:

1. ČÍČKOVÁ, Z. a kolektív (2019): Vybrané aplikácie teórie hier. Bratislava: Vydavateľstvo Letra Edu. ISBN 978-80-89962-46-4.
2. DUNNING, S. (2021): 56,000 Greenlanders Could Shape the Future of Rare Earths. Washington and Beijing are watching a snap election on the huge Island closely. [online]. March, 10, 2021. In: Foreign Policy. [Citované 9. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2021/03/10/greenland-election-rare-earth-elements-china-us-europe/>
3. Greenland (2021): Election for Kalaallit Nunaanni Inatsisartut (Greenland diet). [online]. Election guide. Democracy Assistance & Election News. April 2021. [Citované 10. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.electionguide.org/elections/id/3694/>
4. CHOI, W. S. (2021): Setting up a U. S: Consulate in Greenland, again. [online]. June, 10, 2021. [Citované 9. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://polarconnection.org/us-consulate-greenland-sung-choi/>
5. KLIMENKO, E. (2019): The geopolitics of changing Arctic. [online]. SIPRI Background Paper, december 2009, s. 9. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-12/sipribp1912_geopolitics_in_the_arctic.pdf
6. KRONVALL, A. (2021): Facts about Greenland. [online]. In: Nordic CO-operation. [online]. [Citované 10. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.norden.org/en/information/facts-about-greenland>
7. MELTOFTE, H. – HUNTINGTON, H. P. – BARRY, T. (2018): The Arctic is changing. Conservation on Arctic Flora and Fauna. [online]. CAFF, Arctic Council. [Citované 11. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.arcticbiodiversity.is/index.php/the-report/chapters/introduction>
8. SHI, M. (2019): The Role of China in the Questions of Greenlandic. University of Iceland. [online]. [Citované 8. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://skemman.is/bitstream/1946/34379/1/MA%20thesis%20Mingming%20shi%20West%20Nordic%20Studies.pdf>
9. WORTZEL, M. L. – SELLEY, K. (2021): Breaking China's Stranglehold on the U.S. Rare Earth Elements Supply Chain. [online]. AFPS- American Foreign Policy Service, April, 16, 2021. In: Defense Technology Program Brief, No. 22. [Citované 8. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.afpc.org/uploads/documents/Defense_Technology_Briefing_-_Issue_22.pdf

Kontakt:

PhDr. Simona Chuguryan, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: simona.chuguryan@euba.sk

doc. Ing. Zuzana Čičková, PhD.
Fakulta hospodárskej informatiky
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: zuzana.cickova@euba.sk

INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER IN TIMES OF COVID-19 PANDEMIC

Neha Jain

University of Applied Sciences Burgenland, Austria, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria
e-mail: 1819001115@fh-burgenland.at

Abstract: This paper highlights the challenges in international technology transfer brought to light during the COVID-19 pandemic in the years 2020-2021. With the social, economic and scientific community struggling to curb the impact of the pandemic across the world, there was a need to spread the knowledge and technology surrounding these efforts, enabling fast access of medicine, treatments, and vaccines to the global population. Transfer of technologies related to prevention and treatment of COVID-19 pandemic gained prominence, with international companies, governments, global organizations coming together to ensure a fast response. On one side there has been a lot of criticism surrounding the vaccine inequality and on the other side there has been a lot of discussion surrounding the waiver of intellectual property as a part of global policy making. Following a literature search using real-time online media, this paper aims to put forward the argument that detailed technology transfer and not complete waiver of intellectual property could be the key to a fast response at a global policy level. The argument could be extended further, with caution, to navigate the international technology transfer at a global policy level.

Keywords: Technology Transfer, Patent Waiver, COVID-19 Vaccine

JEL: I25, L24, O00, O38

Introduction

The COVID-19 pandemic has affected every aspect of the global community, be it social, political, or economic. In order to fight the ever-spreading disease the global policy makers, scientists, and industry, came together to find the best way of responding to the crisis. Sharing knowledge and technology and building on each other's experience instead of duplicating efforts has been the key of the global response against the pandemic. This paper looks at the role of international technology transfer in fighting the COVID-19 pandemic. By analyzing the data available on the online media, the author highlights some of the global technology transfer efforts to allow knowledge exchange, capacity ramp-up, and equitable access to vaccines and treatments. This paper also addresses the debate that is currently ongoing in the international community regarding a waiver of the patents and intellectual property rights related to COVID-19. The author opines that patent waiver in itself would fail to serve its goal as focused and detailed technology transfer is the key to a successful global response.

1 Research Questions

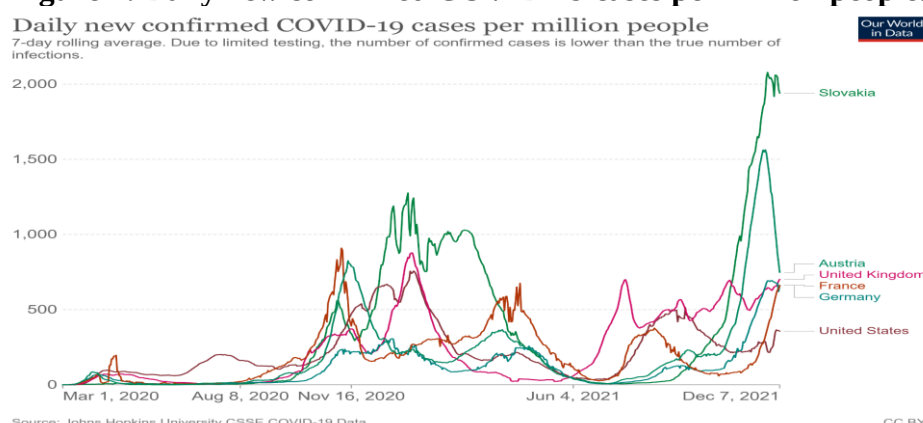
This study aims to answer the following research questions:

- 1.1. What is the role of international technology transfer in fighting the COVID-19 pandemic?
- 1.2. Is an absolute waiver of the intellectual property or a controlled technology transfer the key to a faster global response in combating the COVID-19 pandemic?

2 COVID-19 and its impact on the global economy

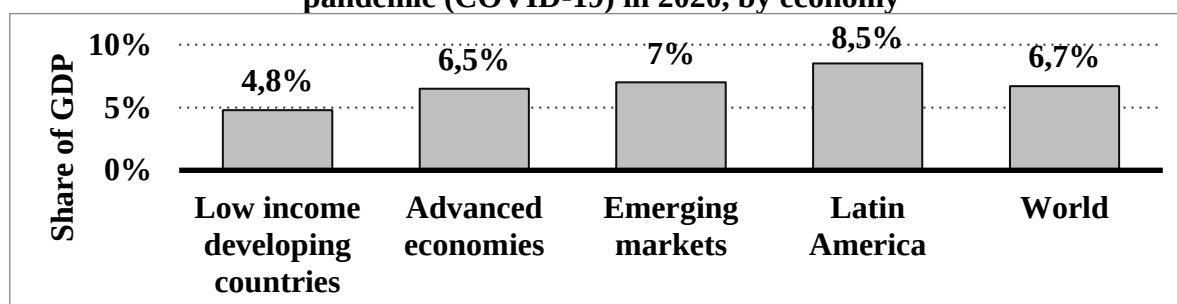
The first cases of COVID-19 disease were reported in China in the latter half of the year 2019. The World Health Organization (WHO) declared a public health emergency of international concern on 30 January 2020.¹ In March 2020, the Director General of the World Health Organization in his open address to the global community declared the fast-spreading disease with severe health consequences to be a pandemic. Figure 1 shows the development in the number of officially reported COVID-19 cases in selected countries across the globe. At the time of writing this paper, the global community had still not completely recovered from the restrictive measures implemented by the global authorities to curb the spread of the pandemic. Restriction in social contact and travel impacted all levels of the society, be it industry, education, health, or tourism, to name a few.² Figure 2 shows the dip in the Gross Domestic Product (GDP) in different regions across the globe due to the COVID pandemic. With the regional, national, and international organizations taking several steps to curb the spread of pandemic, the GDP is projected to grow in the coming years but the impact of loss in GDP in 2020 will have an impact in the next few years. Figure 3 shows the forecasted real GDP growth due to COVID-19 in the years 2021 – 2022.

Figure 1: Daily new confirmed COVID-19 cases per million people.

Source: OUR WORLD IN DATA. (2021). Daily new confirmed COVID-19 cases per million people.³ Extracted on 08 December 2021.

Figure 2: Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy

Source: STATISTA. (2021a). Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Coronavirus: impact on the global economy.⁴

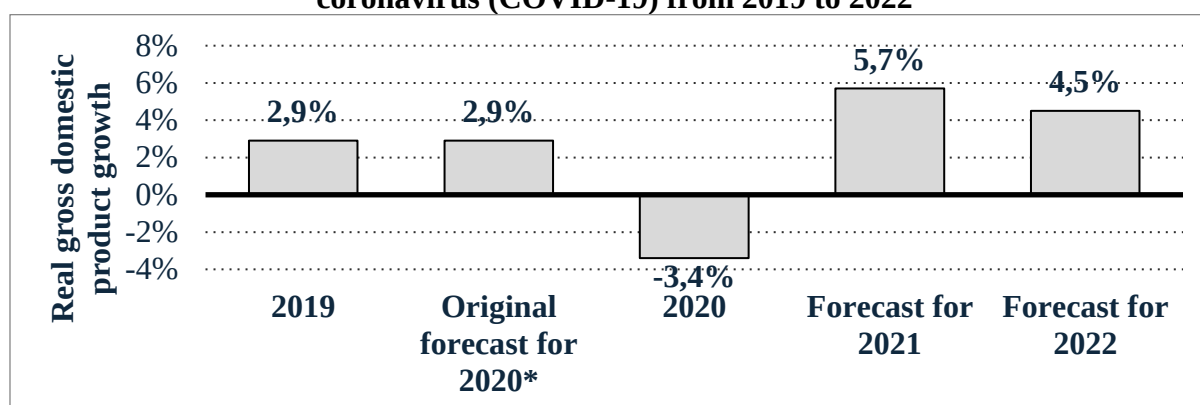
¹ WHO (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020.

² EUROPEAN PARLIAMENT (2021). Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries.

³ OUR WORLD IN DATA (2021). Daily new confirmed COVID-19 cases per million people.

⁴ STATISTA (2021a). Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Coronavirus: impact on the global economy.

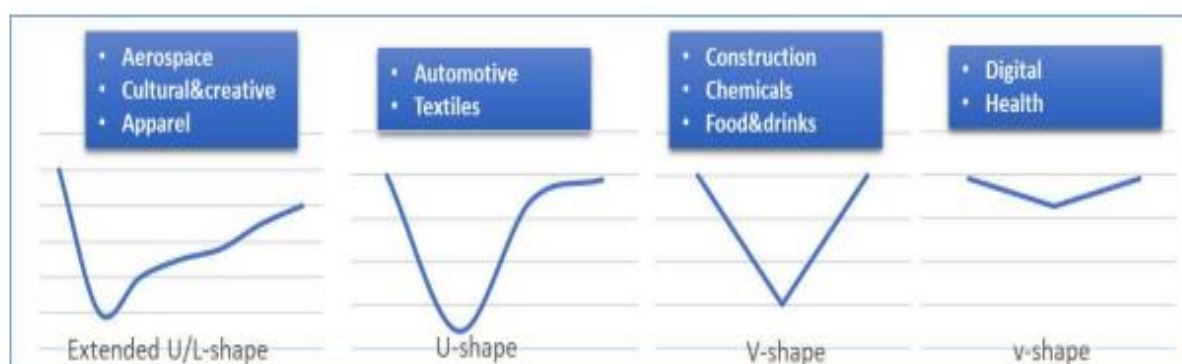
Figure 3: Forecasted global real Gross Domestic Product (GDP) growth due to the coronavirus (COVID-19) from 2019 to 2022

Source: STATISTA. (2021). Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Coronavirus: impact on the global economy.⁴

The COVID-19 pandemic indeed affected the industry across the globe. But looking back, there have been some positive trends that got a stronger boost in the times of the pandemic. One of such trends has been digitalization. Especially in line with the EU digital agenda,⁵ the pandemic in fact acted as an accelerator. Different industrial sectors showed, however, significantly different trends of recovery from the pandemic. The health and digital sector have been at the forefront and performed well. Industries that form the basis for the society like food and infrastructure, chemicals etc., also show a faster recovery. The ones that have been the hardest are those sectors that depend on physical human contact - like culture, tourism, shipping, and aerospace, to name a few.² Figure 4 shows the projected recovery trends in the different industrial sectors.

Figure 4: Economic recovery trends across the different industrial segments in the EU following the COVID-19 pandemic

Source: EUROPEAN PARLIAMENT (2021): Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries.²

⁴ STATISTA. (2021a): Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Coronavirus: impact on the global economy.

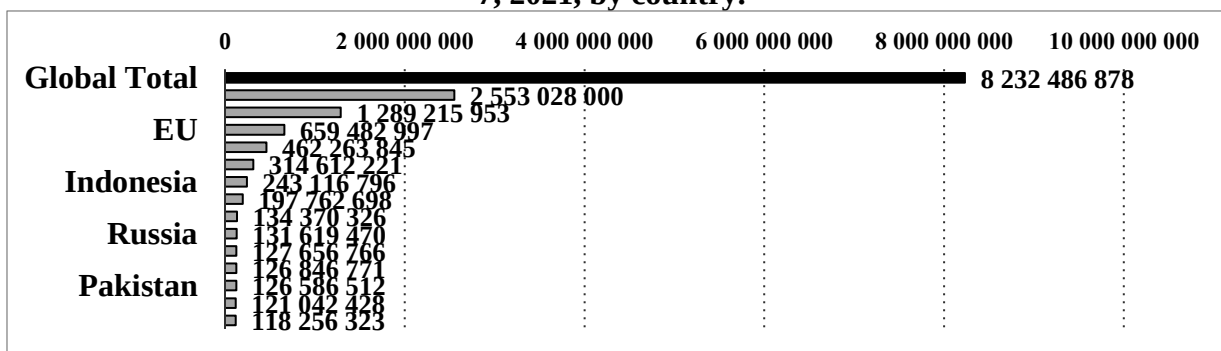
⁵ EUROPEAN COMMISSION (2021): A Europe fit for the digital age.

3 Research Question 1 - What is the role of international technology transfer in fighting the COVID-19 pandemic?

The main aim of technology transfer is to bring a technology from its place of origin to the place of application. If a technology fails to be at the right place at the right time, then it fails to justify the investment in its development in the first place.⁶ With the COVID-19 pandemic causing millions of cases of severe illness, many even leading to deaths, the global community struggled to find a unified strong response to curb this pandemic. At the time of writing this paper, even though the world wasn't free from the pandemic yet, several developments had been made in terms of prevention and treatment of the disease. From plasma treatment to medicines to vaccines, several options were granted emergency usage approvals to accelerate the response in reducing global human suffering.⁷

As the COVID-19 disease spread across the globe, it was clear that the response could not be limited to a particular region or country. The scientific community came together to develop means to measure, detect and to prevent the pandemic. One of the strongest tools in this global response was the development of vaccines against the disease.⁸ As of November 2021, 24 vaccines against COVID-19 were under the evaluation for emergency use by the WHO, with the evaluation already finalized for some of the vaccines.^{9,10} Figure 5 shows the number of COVID-19 vaccine doses administered worldwide, with over 8 billion doses having been administered till December 7, 2021.

Figure 5: Number of COVID-19 vaccine doses administered worldwide as of December 7, 2021, by country.

Source: STATISTA. (2021). Number of COVID-19 vaccine doses administered worldwide as of December 7, 2021, by country.¹¹

Development and administration of vaccines against COVID-19 disease has been the fastest vaccine response in the history of mankind.¹² Within one year of the disease being declared as a pandemic, there were already vaccines approved for emergency use. From research, to manufacturing to distribution, a lot of effort has been made by the international community. One of such efforts has been COVAX, the vaccines pillar of the Access to COVID-19 Tools (ACT) Accelerator, led together by the Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), Gavi and the World Health Organization, alongside key delivery partner

⁶ HOEKMAN B. M. – JAVORIK, B. K. S. (2006): Global integration and technology transfer.

⁷ HARVARD HEALTH (2021): Treatments for COVID-19. November 5, 2021. What helps, what doesn't, and what's in the pipeline.

⁸ WHO (2021): COVID-19 Vaccines.

⁹ WHO (2021): COVID-19. Vaccines. Emergency Use Listing.

¹⁰ WHO (2021c): Status of COVID-19 Vaccines within WHO EUL/PQ evaluation process.

¹¹ STATISTA (2021): Number of COVID-19 vaccine doses administered worldwide as of December 7, 2021, by country.

¹² BALL, P. (2020): The lightning-fast quest for COVID vaccines — and what it means for other diseases. The speedy approach used to tackle SARS-CoV-2 could change the future of vaccine science.

UNICEF. COVAX aims at bringing the vaccines and related technologies to the remotest and poorest of global population, thereby enabling an equitable distribution of the COVID-19 vaccines across the globe. As of 6 December 2021, COVAX had shipped 610 million doses of COVID-19 vaccines, with most reaching the low-income countries that may not have fast access to the vaccine otherwise.¹³ From low-income countries that may not be able to afford the vaccines in the short-term to the higher income countries that do not have bilateral agreements with the vaccine manufacturers, COVAX offers a platform to gain access to the right technology at the right time and place.¹⁴ In order to bring the COVID-19 related technologies closer to the regions, a lot of technology transfer is necessary and ongoing. Developing a vaccine in itself is a positive step but it alone is not enough to solve the global pandemic. If the global population needs to come out soon enough from this pandemic, it is necessary to scale up production capacities and adapt the technologies to the regional setup by disseminating the technologies, bringing these closer to the people.¹⁵ Setting up a technology transfer hub in different geographical regions is one step in this direction. In September 2021, WHO announced the initiation of a COVID-19 related vaccine technology transfer hub in South Africa, the first of its kind in the continent.¹⁶ Another key step that the global community took to spread the technology related to COVID-19 disease was to accelerate the flow of new knowledge being created in real-time. Several universities, research institutions, multinational corporations, global organizations, made the access to COVID-19 literature and data free which accelerated the response of the global scientific community by promoting collaborative global research and preventing duplicate efforts.^{17,18}

4 Research question 2 - Is an absolute waiver of the intellectual property or a controlled technology transfer the key to a faster global response in combating the COVID-19 pandemic?

A key aspect of the technology transfer is the management of intellectual property related to the technology being transferred. Be it capacity ramp-up or sharing basic research for further development, intellectual property offers the innovators a right to their development, discouraging others from copying the technology without necessary permission. Intellectual property aims to encourage the innovators and a culture of innovation.¹⁹ Licensing is one of the aspects where the innovators may offer the rights to other entities for using their technology, with or without remuneration.²⁰ Licensing and technology transfer gained a lot of focus at the policy level in several countries during the COVID-19 pandemic. In 2020, AstraZeneca, one of the first COVID-19 vaccine candidates, initiated a licensing agreement with the Serum Institute of India to enable capacity ramp-up once the vaccine would be approved.²¹ Shortly before this paper was written, the pharmaceutical company Pfizer signed a license agreement with international public health group Medicines Patent Pool (MPP) to enable technology transfer and capacity ramp-up thereby providing over 95 countries with access to the generic version of the recent medicine against COVID disease.²² The focus of these license agreements has been to ensure a technology transfer and therefore faster capacity ramp-up of the medical products.

¹³ GAVI (2021): COVAX Vaccine Rollout.

¹⁴ GAVI (2021): COVAX explained.

¹⁵ O'SULLIVAN, C. – RUTTEN, P. – SCHATZ, C. (2020): Why tech transfer may be critical to beating COVID-19.

¹⁶ WHO (2021): Towards Africa's first mRNA vaccine technology transfer hub.

¹⁷ NHS 2021. Free open access resources.

¹⁸ UNESCO (2021): Open access to facilitate research and information on COVID-19.

¹⁹ WIPO (2005): IP & Business: Intellectual Property, Innovation and New Product Development.

²⁰ YOUR EUROPE (2021): Licensing and selling intellectual property.

²¹ ASTRAZENECA (2020): AstraZeneca takes next steps towards broad and equitable access to Oxford University's potential COVID-19 vaccine.

²² ERMAN, M. – FARGE, E. (2021): Pfizer to allow generic versions of its COVID pill in 95 countries.

Another aspect of technology transfer related to the COVID-19 has been the policy debates and collaborations between the national governments to accelerate access to vaccines and treatment for their respective populations. One of the key highlights in such attempts has been the petition for TRIPS waiver submitted by several developing and less developed countries, together with India and South Africa in the year 2020. This requested a waiver of enforcement of intellectual property on technologies related to the prevention, treatment, and containment of COVID-19.²³ This sparked a lot of discussion at the international level with several organizations in strong support of the complete waiver of intellectual property.²⁴ The question that, however, needs to be addressed is, whether the waiver of intellectual property on the COVID-19 related technologies would really have the anticipated effect. To understand this, it is important to understand the following points.

- Firstly, a waiver of intellectual property to work, the intellectual property must be protected in the specific region. This could mean, for example, a vaccine related technology has a patent in the specific regions that are affected by the waiver.^{25,26,27,28}
- Secondly, waiver of intellectual property could mean that the innovator would not enforce the rights granted under the IP protection. It does not mean, however, that the innovator must share the knowledge related to the innovation with the interested parties. This means, even if a waiver is in place, the entities willing to use the technology would not necessarily have access to the knowledge and may need to invest significant time and resources to produce the concerned technology. This then makes the IP waiver redundant, as the whole point of the waiver would have been to initiate a faster response against the pandemic.^{25,26,27}
- Thirdly, it is important to understand the core principle of intellectual property protection is to promote a culture of innovation. It is only through a collaborative culture of scientific innovation that the human community could develop a fast and focused response to the COVID pandemic. If anyone could copy the innovation anytime, this is bound to discourage the innovators and would have a detrimental effect on the global scientific community in general.^{25,26,27,28,29}

Looking at the different aspects of intellectual property, the author is of the opinion that technology transfer is the key to faster global response to the COVID-19 pandemic. Patent waiver, in itself, is not enough. Without focused and detailed technology transfers the patent waivers would fail to produce the desired aspects. International collaborations with licensing agreements, technology transfer hubs are some of the ways in which the global community is rightly offering a strong response in the fight against the pandemic. Strengthened efforts in this direction could further accelerate the global response in curbing the pandemic.

Conclusion

Through a literature search of the online media the author discussed the role of technology transfer in the fight against the COVID-19 pandemic. With a fast transfer of

²³ WTO (2021): Waiver from certain provisions of the TRIPS agreement for the prevention, treatment and containment of COVID-19.

²⁴ NATURE (2021b): A patent waiver on COVID vaccines is right and fair.

²⁵ KAY, T. (2021): Waiving patents isn't enough — we need technology transfer to defeat COVID.

²⁶ SEPULVEDA, C. I. – OCAMPOS, J. A. (2021): International Technology Transfer to Promote Access and Innovation in a Pandemic.

²⁷ IACOBUCCI, G. (2021): Covid-19: How will a waiver on vaccine patents affect global supply?

²⁸ RAKE, B. (2021): Waiving intellectual property rights: Boom or bust for medical innovation?

²⁹ ZAROCOSTAS, J. (2021): What next for a COVID-19 intellectual property waiver?

technology, it is possible for the industry and the scientific community to build on their knowledge, avoid duplicate efforts and ramp-up the production capacity to reach even the remote global regions.

The waiver of intellectual property rights has gained a lot of attention in the global media in the last months, from a scientific to an international policy making level. Looking, however, at the intellectual property framework and the need for a fast scientific response, the author is of the opinion that without a focused and detailed technology transfer, a patent waiver could be rendered useless. The need of the hour is, therefore, to encourage innovators, enable knowledge and technology sharing and bring the global industry, scientific community, and policy makers together to strengthen the response against the pandemic. Looking forward, the need is also to carry the lessons learnt from this pandemic forward by making accelerated technology and knowledge transfer a key pillar of global collaboration.

Abbreviations

1. ACT	Access to COVID-19 Tools
2. CEPI	Coalition for Epidemic Preparedness Innovations
3. COVID	Coronavirus Disease
4. GDP	Gross Domestic Product
5. IP	Intellectual Property
6. MPP	Medicines Patent Pool
7. UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
8. WHO	World Health Organization
9. WIPO	World Intellectual Property Organization

References

1. WHO (2020): WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. Available online at: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
2. EUROPEAN PARLIAMENT (2021): Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries. Study requested by the ITRE Committee. Available online at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662903/IPOL_STU\(2021\)662903_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662903/IPOL_STU(2021)662903_EN.pdf).
3. OUR WORLD IN DATA (2021): Daily new confirmed COVID-19 cases per million people. Available online at: <https://ourworldindata.org/covid-cases>.
4. STATISTA (2021): Share of Gross Domestic Product (GDP) lost as a result of the coronavirus pandemic (COVID-19) in 2020, by economy. Coronavirus: impact on the global economy. Available online at: <https://www-1statista-1com-10018ecyu0518.digibib.fh-burgenland.at/study/71343/economic-impact-of-the-coronavirus-covid-19-pandemic/>.
5. EUROPEAN COMMISSION (2021): A Europe fit for the digital age. Available online at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_en.
6. HOEKMAN, B. M. – JAVORIK, B. K. S. (2006): *Global integration and technology transfer* (illustrated ed.). Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-0-8213-6125-2.
7. HARVARD HEALTH (2021): Treatments for COVID-19. November 5, 2021. What helps, what doesn't, and what's in the pipeline. Available online at: <https://www.health.harvard.edu/diseases-and-conditions/treatments-for-covid-19>.
8. WHO (2021): COVID-19. Vaccines. Emergency Use Listing. Available online at: <https://www.who.int/teams/regulation-prequalification/eul/covid-19>.

9. WHO (2021): COVID-19 Vaccines. Available online at: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines>.
10. WHO (2021): Status of COVID-19 Vaccines within WHO EUL/PQ evaluation process. Available online at: https://extranet.who.int/pqweb/sites/default/files/documents/Status_COVID_VAX_11Nov2021.pdf.
11. STATISTA (2021): Number of COVID-19 vaccine doses administered worldwide as of December 7, 2021, by country. Available online at: <https://www-1statista-1com-10018ecyu0550.digibib.fh-burgenland.at/statistics/1194934/number-of-covid-vaccine-doses-administered-by-county-worldwide/>.
12. BALL, P. (2020): The lightning-fast quest for COVID vaccines — and what it means for other diseases. The speedy approach used to tackle SARS-CoV-2 could change the future of vaccine science. Available online at: <https://www.nature.com/articles/d41586-020-03626-1>.
13. GAVI (2021): COVAX Vaccine Rollout. Available online at: <https://www.gavi.org/covax-vaccine-roll-out>.
14. GAVI (2021): COVAX explained. Available online at: <https://www.gavi.org/vaccineswork/covax-explained>.
15. O’SULLIVAN C. – RUTTEN P. – SCHATZ C. (2020): Why tech transfer may be critical to beating COVID-19. Available online at: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Pharmaceuticals%20and%20Medical%20Products/Our%20Insights/Why%20tech%20transfer%20may%20be%20critical%20to%20beating%20COVID%2019/Why-tech-transfer-may-be-critical-to-beating-COVID-19-vF.pdf>.
16. WHO (2021): Towards Africa’s first mRNA vaccine technology transfer hub. Available online at: <https://www.afro.who.int/news/towards-africas-first-mrna-vaccine-technology-transfer-hub>.
17. NHS (2021): Free open access resources. Available online at: <https://library.hee.nhs.uk/covid-19/coronavirus-evidence-sources/free-open-access-resources>.
18. UNESCO (2021): Open access to facilitate research and information on COVID-19. Available online at: <https://en.unesco.org/covid19/communicationinformationresponse/opensolutions>.
19. WIPO (2005): IP & Business: Intellectual Property, Innovation and New Product Development. Available online at: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2005/04/article_0002.html.
20. YOUR EUROPE (2021): Licensing and selling intellectual property. Available online at: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/licensing-selling/index_en.htm.
21. ASTRAZENECA (2020): AstraZeneca takes next steps towards broad and equitable access to Oxford University’s potential COVID-19 vaccine. Available online at: <https://www.astrazeneca.com/media-centre/articles/2020/astrazeneca-takes-next-steps-towards-broad-and-equitable-access-to-oxford-universitys-potential-covid-19-vaccine.html>.
22. ERMAN M. – FARGE E. (2021): Pfizer to allow generic versions of its COVID pill in 95 countries. Available online at: <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/pfizer-allow-generic-versions-its-covid-19-pill-95-countries-2021-11-16/>.
23. WTO (2021): Waiver from certain provisions of the TRIPS agreement for the prevention, treatment and containment of COVID-19. Available online at: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q/IP/C/W669R1.pdf&Open=True>.

24. NATURE (2021): A patent waiver on COVID vaccines is right and fair. Available online at: <https://www.nature.com/articles/d41586-021-01242-1>.
25. KAY, T. (2021): Waiving patents isn't enough — we need technology transfer to defeat COVID. Available online at: <https://thehill.com/opinion/healthcare/553368-waiving-patents-isnt-enough-we-need-technology-transfer-to-defeat-covid>.
26. SEPULVEDA, C. I. – OCAMPOS, J. A. (2021) : International Technology Transfer to Promote Access and Innovation in a Pandemic. Available online at: <https://www.oecd-forum.org/posts/international-technology-transfer-to-promote-access-and-innovation-in-a-pandemic>.
27. IACOBUCCI, G. (2021): Covid-19: How will a waiver on vaccine patents affect global supply? BMJ: British Medical Journal (Online), 373
28. RAKE, B. (2021): Waiving intellectual property rights: Boom or bust for medical innovation? Drug Discovery Today.
29. ZAROCOSTAS, J. (2021): What next for a COVID-19 intellectual property waiver? The Lancet, 397(10288), 1871-1872.

Contact:

Neha Jain, MA

University of Applied Sciences, Burgenland

Campus 1,

7000 Eisenstadt

Austria

e-mail: 1819001115@fh-burgenland.at

COOPERATION OF EUROPEAN UNION AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN EASTERN PARTNERSHIP

Karol Janas^a – Zuzana Haladejová^b

^a Department of Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, Študentská 2,
911 50 Trenčín, Slovak Republic, e-mail: karol.janas@tnuni.sk

^b Department of Communication, Culture and International Cooperation, Town of Považská Bystrica,
Centrum 2/3, 017 13 Považská Bystrica, Slovak Republic,
e-mail: zuzana.haladejova@povazska-bystrica.sk

Abstract: The present paper analyzes the EU's cooperation with Moldova, which is encouraged by a number of key events that have shaped mutual relations. A very important milestone in the cooperation was the establishment of the Eastern Partnership in 2009. Moldova, as a part of this joint policy initiative, benefits from this partnership with the EU, both politically and economically. The EU is Moldova's main trading partner and also the largest provider of development assistance. As Moldova is a country with weak economic potential and used to be a part of the Soviet Union until the 1990s, the spheres of influence of Russia and the EU meet here. Further relations will depend on several internal and external factors. The aim of the study is to evaluate selected aspects of the EU - Moldova cooperation development and to highlight the main factors that influence mutual relations in the political and economic field and at the same time to point out the facts that will affect mutual cooperation in the next years.

Keywords: Republic of Moldova, European Union, Eastern Partnership, cooperation

JEL: F35, F53, O19

Introduction

The bilateral cooperation between the European Union and the Republic of Moldova launched in 1994. The signature of the Partnership and Cooperation Agreement also presupposed the establishment of the Free Trade Area. The main milestones of EU-Moldova bilateral cooperation were the establishment of the Eastern Partnership¹ in 2009 and the signing of the Association Agreement with Moldova, including the Free Trade Area in 2014. The objective of Eastern Partnership is to avoid the emergence of new dividing lines between the enlarged EU and its Eastern partners and to strengthen the prosperity, stability and security of the entire region. Through the Eastern Partnership, the EU works with its eastern neighbours, including Moldova, to achieve the closest possible political association and the greatest possible degree of economic integration.² Political and economic reforms in the Eastern Partnership countries are aimed at strengthening democratization, improving good governance, energy security, environmental protection and economic and social development. Following the COVID-19 pandemic, EU's support is aimed at macro-financial and technical assistance to Moldova.

EU-Moldova relations are strongly affected by the asymmetry between Russia and Moldova. Common feature of post-Soviet countries development includes the centralization of political and economic power in the hands of the most influential part of the political elite with roots in the former Soviet political system. In addition, Moldova has been burdened by local

¹ Eastern Partnership includes six countries of the former Soviet Union: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine.

² EUROPEAN COUNCIL (2021): Eastern Partnership.

and regional conflicts.³ In order to analyse Moldova's cooperation with the EU, several external contexts must be taken into account.

The basis for this paper were analytical work interpreting the perspectives of the Eastern Europe issue (Hlaváček – Romancov 2020; Sieg 2020; Duleba – Bilčík 2011), the mutual asymmetry of Moldovan-Russian relations (Kresáč 2008) and also documents examining Moldova and the Eastern Partnership's economic realities. The reports and publications of the EU institutions are a comprehensive and up-to-date source of information on EU-Moldova relations.

1 Political and economic relations

Signature of the Association Agreement including the Deep Comprehensive Free Trade Association (DCFTA) in 2014, entered into force in 2016 throughout Moldova, including Transnistria region. The Association Agreement strengthened Moldova's political and economic ties with the EU. It set out a reform agenda in areas crucial for good governance and economic development, the promotion of common European values, in particular democracy, the rule of law and human rights, and strengthened cooperation in several sectors. Further agreement's priorities include judicial reform, improving the business environment, freedom of expression, improving health and social conditions, and EU cooperation with Moldova in areas such as border management, migration and the fight against trafficking in human beings, organized crime, corruption and money laundering.⁴ By signing this agreement, Moldova has committed itself to reforming its national policy on the basis of EU law.

Moldova benefits from the proximity of two major markets with signed free trade agreements - the European Union and the Commonwealth of Independent States.⁵ In July 2016, the EU Association Agreement with Moldova began to be fully implemented, including a comprehensive free trade area. This preferential trade system establishes a free trade area between the EU and Moldova and eliminates import duties on most goods traded between the EU and Moldova. It allows Moldova to benefit from a wider market for services and better investment conditions.⁶ The EU is also Moldova's largest trading partner and the largest investor in the country. The DCFTA Agreement has created a constantly growing trade between the partners since its inception.⁷ In 2020, the EU absorbed 67 % of Moldova's exports, EU imports accounted for 45 % of total imports and the EU became Moldova's most important trading partner. Economic relations with the EU have developed in recent years towards the country's pro-European orientation. Moreover, The EU is the largest donor to Moldova. Over the last 7 years, Moldova has received more than € 518 million in EU assistance through bilateral cooperation and grants.

In 2014, Moldova became the first Eastern Partnership country to benefit from a visa-free regime. Between 2014 and 2020, about 2.3 million of Moldovan people travelled to the Schengen area. Moldova is experiencing a severe demographic crisis, due to the persistence of low population growth, population aging as well as economic and social insecurity in the country, which is causing Moldovan citizens to work abroad. It is estimated that more than a million Moldovans live and work abroad.⁸ About a third of Moldovan migrants are estimated to have illegal status in the countries where they live.⁹

³ DULEBA, A. – BILČÍK, V. (2011): Taking stock of the Eastern Partnership, p. 202.

⁴ EEAS (2021): The Republic of Moldova and the EU.

⁵ MZV ČR (2021): Souhrnná teritoriální informace - Moldavsko.

⁶ EEAS (2021): The Republic of Moldova and the EU.

⁷ EUROPEAN COUNCIL (2020): Facts and Figures about EU-Moldova relations.

⁸ MZV SR (2014): Ekonomická informácia o teritóriu - Moldavská republika.

⁹ REVENCO, E. (2011): Taking stock of the Eastern Partnership in the partner countries, p. 86.

Within cooperation during the COVID-19 pandemic, the EU has provided to Moldova a total of € 127 million through bilateral grants in response to the outbreak of the pandemic. These funds have been used to deliver protective equipment, strengthen the health care system and support recovery. Moldova was the first European country to benefit from the EU vaccine sharing mechanism, receiving more than 1 million doses of vaccines from Team Europe and from COVAX initiative. Following the sixth Association Council meeting between the EU and Moldova, the EU recalled its commitment to help Moldova address the long-term effects of the pandemic by mobilising up to EUR 600 million over the next three years under the *Economic Recovery Plan*.¹⁰ The plan builds on five pillars: public finance management, competitive economy, infrastructure, education and employability; and the rule of law and justice reform. The economic plan is subject to strict conditionality. The most important prerequisites for financial assistance will be structural reforms, especially in the fields of justice and fight against corruption. As part of this support, € 36.4 million in budget support was disbursed in September 2021 to mitigate the consequences of COVID-19.¹¹

A very significant part of mutual relations represents EU's initiatives to settle the frozen Transnistrian Conflict. The EU strongly supports a comprehensive, peaceful and sustainable settlement of the Transnistrian conflict, based on the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldova, including internationally recognized borders with a special status for Transnistria. The EU participates as an observer in the 5 + 2 negotiations¹² of the Transnistrian Conflict Settlement.¹³ The EU supports the settlement of the conflict by building trust between Chisinau and Tiraspol through joint initiatives involving stakeholders from both sides. The settlement of the Transnistrian conflict with Russia has also a very important economic dimension for Moldova, as Transnistria is Moldova's most industrially developed region. Russian business communities have an interest in the region and invest here significantly. Recognizing its economic importance and Russian support, Transnistria can be relatively radical in resolving the conflict.¹⁴

2 Energy dialogue

A strong external factor influencing Moldova's foreign policy is the dependence on imports of primary energy resources from Russia. Moldova has a relatively limited potential in terms of renewable energy sources. Moldova's excessive dependence of electricity and natural gas distribution on foreign monopolies presents a risk to national security. Moldova does not have significant reserves of minerals and energy resources and up to 80% of electricity comes from Romania and Ukraine. The main challenges facing Moldova in the energy sector are complete dependence on primary energy imports, limited availability of imported electricity supplies, a single gas supplier, a lack of energy sector investments, an outdated electricity transmission network and low energy efficiency.¹⁵

Following the end of September Moldova is facing an acute gas supply crisis because of non-extension of the long-term gas contract by Russian company Gazprom. The EU has been supporting Moldova throughout this period, notably through the provision of expert advice to develop options and scenarios on the diversification of **energy** supplies. Following the gas supply crisis, the EU has also made a commitment to provide further technical and financial

¹⁰ EUROPEAN COUNCIL (2021): Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova.

¹¹ EEAS (2021): The Republic of Moldova and the EU.

¹² The 5 + 2 format represents meetings of representatives of the conflict parties: Moldova and Transnistria, Russian Federation, Ukraine and the OSCE, including observers from the European Union and the United States.

¹³ TASR (2019): V Bratislave bude rokovať formát 5+2 o riešení situácie v Podnestersku.

¹⁴ KRESÁČ, M. (2008): Prejavy asymetrie vo vzájomných vzťahoch Moldavskej republiky a Ruskej federácie od rozpadu ZSSR do súčasnosti, p. 43.

¹⁵ REVENCO, E. (2011): Taking stock of the Eastern Partnership in the partner countries, pp. 89-92.

support to Moldova to tackle the crisis by setting up a support scheme for the most vulnerable citizens ahead of winter. The funds are expected to be disbursed at the end of this year. The EU also underlines the importance of unbundling of gas and electricity transmission and distribution as a means to strengthen Moldova's resilience. The EU and Moldova stress the importance of resilience against any potential efforts by third parties to use energy as a geopolitical weapon.¹⁶

An important strengthening factor of Moldova's energy security is the recent completion of Iasi-Ungheni-Chisinau pipeline in October 2021. The Iasi-Ungheni-Chisinau pipeline, with a length of about 150 km, 110 km of which runs through Moldova, connects gas networks from Romania and Moldova and provides access of Moldova to European energy market. The new pipeline, which runs from the Moldovan border with Romania to the capital Chisinau, will cover most of Moldova's gas consumption, including Transnistria region. It represents an alternative to gas from Russia and Moldova thus strengthening its energy security. The pipeline was completed last year and expansion work on the Romanian side was completed in early October 2021. The Iasi-Ungheni-Chisinau pipeline connection is thus fully operational.¹⁷ The project of the new gas pipeline was implemented by the Romanian company Transgaz and its estimated value was € 76 million. The construction of the Iasi-Ungheni-Chisinau gas pipeline is crucial for Moldova's energy security. This new pipeline plays an important role for Moldova, as it offers an alternative to gas from Russia flowing to Moldova via Ukraine. Access to the Romanian (European) gas market increases Moldova's energy security by diversifying gas routes, sources and suppliers, thus reducing geopolitical pressure.¹⁸

3 The impact of Moldova's internal policy on the foreign policy direction

One of the key factors having a direct impact on Moldova's relations with the EU is internal policy development. In 2009, when the Eastern Partnership was launched, Moldova was led by the Communist Party under President Vladimir Voronin. The EU and the pro-Western people of Moldova perceived the regime as semi-authoritative.¹⁹ Vladimir Voronin's politics are often referred to as multivector. Moldova, as a small state, chooses a third-way strategy and retains its own course of action and several open options between the two extremes. This behaviour of small states is typical for periods of shift and reassessment of power relations.

The period 2009 – 2016 is framed by the election of Igor Dodon as the new President. It was marked by internal instability, protests in Chisinau, failed parliamentary attempts to elect a head of state, criminal government scandals involving massive banking fraud in 2014 and polarity of public opinion. In foreign policy area, Moldova's governing coalitions have profiled themselves pro-European. The EU introduced visa-free regime with Moldova as the first Eastern Partnership country. In June 2014, the Association Agreement including DCFTA was signed. The fact is that 2009 – 2016 period strengthened cooperation with the EU. However, internal policy development was marked by a variety of crises, including the constitutional conflict in 2011, when parliament was unable to elect a President or the contacts of government officials with persons from organized crime.²⁰

In November 2016, Igor Dodon, Chairman of the Socialist Party, was elected President of Moldova by direct elections. Dodon's critics emphasized his pro-Russian stance. Shortly after the election, it became clear that there would be a clash of opinion between the President and

¹⁶ EUROPEAN COUNCIL (2021): Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova.

¹⁷ MOLDPRES (2021): Romanian side officially informs about completion of Iasi-Ungheni-Chisinau gas pipeline.

¹⁸ ŠILHÁNKOVÁ, K. (2021): Nový plynovod posiluje energetickou bezpečnost Moldavska.

¹⁹ SIEG, Martin (2020): Moldova in the EU's Eastern Partnership: Lessons of a Decade, p. 4.

²⁰ HLAVÁČEK, P. – ROMANCOV, M. (2020): Vytěsnená Evropa? Kontexty a perspektivy evropské „východní otázky“, pp. 118-123.

the pro-Western government. On the other hand, an important feature of Moldova's internal policy must be taken into account: some powerful figures do not hold high executive positions, but have political leverage. One such example is the controversial chairman of the Democratic Party and businessman Vladimir Plahotniuc. He is a typical oligarch who controls the country's political and economic life, as well as the judiciary. On the contrary, his supporters highlight his philanthropic activities or his repeated support for the country's pro-European direction. The personality of Plahotniuc thus demonstrates that the support of the pro-Western direction of the state is sometimes associated with controversial actors in Moldova. This feature is problematic for the position of the union, which criticizes the state of Moldovan democracy. The conflict with the EU escalated in 2018 during the mayoral elections in Chisinau when opposition leader Andrej Natase won the local elections. However, based on false evidence, the results were annulled by a court and election commission decision. In response to these events, the European Parliament condemned this "state control" and expressed its deep concern at the deteriorating democratic standards in the country. The European Commission has frozen Moldova's budget support and curtailed further contacts with the government.

In the parliamentary elections in April 2019, the pro-Russian Socialist Party of President Igor Dodon won again. In addition to the Socialists and the Plahotniuc Democratic Party, a new pro-EU bloc ACUM associated with Maia Sandu has been developing. Interventions from outside – EU, USA and from Russia played a major role. The formation of a new government headed by Prime Minister Maia Sandu with the participation of the Socialists and the ACUM movement was announced, which meant the elimination of the Democratic Party of Vladimir Plahotniuc. Immediately after the formation of the new government under the leadership of ACUM leader Maia Sandu, with a determined reform and anti-corruption agenda, the EU renewed its bilateral and macro-financial assistance.²¹

In November 2020, former Prime Minister M. Sandu won the Presidential election. Political coexistence of President M. Sandu with parliament and government was very tense. Finally, the Constitutional Court recognized the President's right to call new elections. The early parliamentary elections were finally set for 11 July 2021. In those elections, Moldovans gave a strong mandate to pursue reforms to the Party of Action and Solidarity²² and reaffirmed the strategic orientation towards the EU. The President of the Republic of Moldova, Maia Sandu, as well as the Prime Minister of the country, Natalia Gavriluța, thus have a unique opportunity for necessary reforms in the areas of justice and the fight corruption during this period of stable internal policy.

4 Renewed agenda for recovery

Eastern Partnership policy beyond 2020 sets out a new vision for the partnership, with resilience at its core and five long-term policy objectives in the area of economy, rule of law, environmental resilience, support to digital transformation and inclusive societies. These objectives were acknowledged in 2020. In July 2021 the European Commission outlined a proposal on how to take forward priorities for cooperation with Eastern Partnership countries in the years to come. This agenda is based on five mentioned objectives and will be underpinned by € 2.3 billion within Economic and Investment Plan. The aim of ambitious economic and investment plan is to boost connectivity across the region and help countries recover socially and economically from the COVID-19 crisis. This proposal will be discussed during the forthcoming 6th Eastern Partnership Summit, to be held on 15 December 2021 in Brussels. The plan outlines priority investments and defines a set of flagship initiatives, which have been jointly identified with the partner countries, in view of their priorities, needs and ambitions.²³

²¹ EURÓPSKY PARLAMENT (2021): Informačné listy o Európskej únii.

²² The Party of Action and Solidarity was founded by Maia Sandu in 2016.

²³ EUROPEAN COMMISSION (2021): Eastern Partnership.

Within *Flagship initiatives for Moldova*, the plan should mobilise about €1.6 billion of investments in the country to help notably reinforce business in Moldova, boost trade, increasing energy efficiency and invest in Moldova human capital.²⁴

All disbursements under the macro-financial EU's assistance are tied to the political pre-conditions regarding the respect of democratic mechanisms, the rule of law and human rights, as well as to Moldova's fulfilment of the specific policy conditions in such areas as public governance, financial sector governance, energy sector reforms and tackling corruption.

Conclusion

EU-Moldova relations are affected by a number of internal and external factors. The country suffers from a number of persistent systemic problems, including fragile internal political situation, influence of the oligarchs, slow pace of institutional reforms and the country's weak economic competitiveness. External factors influencing Moldova's relationship with the EU include Russia's strong position, determined by Moldova's energy dependence, the frozen regional conflict in Transnistria, and the current COVID-19 pandemic. The EU's ambition is to achieve the closest possible political association and the economic integration with the Republic of Moldova in order to encourage the country's transformation process, economic and social development, energy security and the promotion of European democracy values and rule of law through the joint initiative of Eastern Partnership.

Key part of the EU - Moldova relations is the dimension of economic and development assistance. The EU is Moldova's largest trading partner and investor, as well as the largest donor of development assistance in the long term. The EU also actively supports the Republic of Moldova to mitigate the effects of the COVID-19 pandemic, both financially and materially, despite the fact that the EU itself is hard hit by the pandemic. Further financial assistance under the Economic and Investment Plan to Moldova and other Eastern Partnership countries²⁵ until 2025 will be discussed at the forthcoming 6th Eastern Partnership Summit in December 2021.

Further development of EU-Moldova relations is determined by internal and external circumstances such as Moldova's internal political stability, energy security, country's reform process, targeted support for Moldova in overcoming the pandemic, economic and political stability of the entire Eastern Partnership region and reduced geopolitical pressure on Moldova by Russia in view of the completion of the new gas pipeline. Thanks to the synergistic effect of several favourable internal and external circumstances, Moldova has a chance to accelerate its own transformation process thanks to EU support. On the other hand, the EU must remain very consistent in assessing the reform processes and the conditionality of financial assistance to Moldova based on the country's transformation progress.

References:

1. DULEBA, A. – BILČÍK, V. (2011): Taking stock of the Eastern Partnership. [online]. In: *Taking stock of the Eastern Partnership in Ukraine, Moldova, Visegrad Four, and the EU, 2011*. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: http://visa-free-europe.eu/wp-content/uploads/2012/04/taking_stock_eastpartnership.pdf
2. EEAS (2021): *The Republic of Moldova and the EU*. [online]. [Cited 8. 11. 2021.] Available online: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova/1538/republic-moldova-end-EU_en Ekonomická informácia o teritóriu, Moldavská republika (2014): Bratislava: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky, 2014. [online]. [Cited 8. 11. 2021.] Available online: <https://export.slovensko.sk/wp-content/uploads/2015/03/>

²⁴ EEAS (2021): *The Republic of Moldova and the EU*.

²⁵ As of 28 June 2021, Belarus has suspended its participation in the Eastern Partnership.

- Moldavsko-Ekonomick%C3%A9-inform%C3%A1cie-o-terit%C3%B3riu_November-2014.pdf
3. EUROPEAN COMMISSION (2021): *Eastern Partnership: a renewed agenda for recovery, resilience and reform underpinned by an Economic and Investment plan*. [online]. [Cited 8. 11. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3367
 4. EUROPEAN COUNCIL (2021): *Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova*. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/10/28/joint-press-statement-following-the-sixth-association-council-meeting-between-the-european-union-and-the-republic-of-moldova>
 5. EUROPEAN COUNCIL (2021): *Eastern Partnership*. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/>
 6. EUROPEAN COUNCIL (2020): *Facts and Figures about EU-Moldova relations*. [online]. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <https://www.consilium.europa.eu/media/44401/685-annex-5-e-moldova-factsheet.pdf>
 7. EURÓPSKY PARLAMENT (2021): *Informačné listy o Európskej únii*. [online]. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_5.5.5.pdf
 8. HLAVÁČEK, P. – ROMANCOV, M. (2020): *Vytěsnená Evropa? Kontexty a perspektivy evropské „východní otázky“*. Praha: Academia, 2020. ISBN 978-80-200-3138-9.
 9. KRESÁČ, M. (2008): *Prejavy asymetrie vo vzájomných vzťahoch Moldavskej republiky a Ruskej federácie od rozpadu ZSSR do súčasnosti*. Brno: Fakulta sociálnych štúdií Masarykova univerzita, 2008.
 10. MOLDPRES (2021): *Romanian side officially informs about completion of Iasi-Ungheni-Chisinau gas pipeline*. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: In: <https://www.moldpres.md/en/news/2021/10/04/21007332>
 11. MZV ČR (2021): *Souhrnná teritoriální informace – Moldavsko*. [online]. [Cited 8. 11. 2021.] Available online: <https://www.businessinfo.cz/navody/moldavsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/>.
 12. MZV SR (2014): *Ekonomická informácia o teritóriu- Moldavská republika*. [online]. [Cited 8. 11. 2021.] Available online: https://export.slovensko.sk/wp-content/uploads/2015/03/Moldavsko-Ekonomick%C3%A9-inform%C3%A1cie-o-terit%C3%B3riu_November-2014.pdf
 13. REVENCO, E. (2011): Taking stock of the Eastern Partnership in the partner countries. [online]. In: *Taking stock of the Eastern Partnership in Ukraine, Moldova, Visegrad Four, and the EU, 2011*. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: http://visa-free-europe.eu/wp-content/uploads/2012/04/taking_stock_eastpartnership.pdf
 14. SIEG, M. (2020): *Moldova in the EU's Eastern Partnership: Lessons of a Decade*. (DGAP Analysis, 6). Berlin: German Council on Foreign Relations, 2020.
 15. ŠILHÁNKOVÁ, K. (2021) : *Nový plynovod posiluje energetickou bezpečnosť Moldavska*. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.export.cz/aktuality/novy-plynovod-posiluje-energetickou-bezpecnost-moldavska/>
 16. TASR (2019): *V Bratislave bude rokovať formát 5+2 o riešení situácie v Podnestersku*. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.teraz.sk/slovensko/v-bratislave-bude-rokovat-format-52-o/422732-clanok.html>

17. Walschaerts, F. (2021): *Moldavská premiérka vyhlásila, že jej krajina si nechce vyberať medzi lacným plynom a blízkymi vzťahmi s Európskou úniou*. [online]. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <https://www.hlavnespravy.sk/moldavska-premierka-vyhlasila-ze-jej-krajina-si-nechce-vyberat-medzi-lacnym-plynom-a-blizkymi-vztahmi-s-europskou-uniou/2735184>

Contact:

Assoc. Prof. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

Department of Political Science
Alexander Dubček University of Trenčín
Študentská 2
911 50 Trenčín
Slovak Republic
e-mail: karol.janas@tnuni.sk

Mgr. Zuzana Haladejová

Department of Communication, Culture and International Cooperation
Town of Považská Bystrica
Centrum 2/3
017 13 Považská Bystrica
Slovak Republic
e-mail: zuzana.haladejova@povazska-bystrica.sk

ANALÝZA KOMPARATÍVNYCH VÝHOD VO VÝVOZE KRAJÍN SPOLOČNÉHO TRHU JUHU¹

ANALYSIS OF COMPARATIVE ADVANTAGE IN EXPORTS OF THE SOUTHERN COMMON MARKET COUNTRIES

Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: peter.jancovic@euba.sk

Abstrakt: Príspevok má za cieľ identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze majú krajiny integračného zoskupenia Mercosur najvyššie komparatívne výhody a zistiť, či došlo k významným zmenám medzi rokmi 1995 – 2019. Pre naplnenie stanoveného cieľa aplikujeme Lafayov index medzinárodnej špecializácie s využitím údajov na trojmiestnej úrovni Štandardnej medzinárodnej obchodnej klasifikácie. Výsledky Lafayovho indexu indikujú, že krajiny Mercosuru majú podobný model medzinárodnej špecializácie, v ktorom naďalej dominujú tradičné komodity, akými sú potraviny a poľnohospodárske suroviny. Najvyššie komparatívne výhody krajín spočívajú v hojnosti prírodných zdrojov a v poľnohospodárskych činnostiach, akými sú najmä pestovanie sóje a chov hovädzieho dobytku. Na druhej strane ekonomiky Mercosuru nepreukazujú výrazné zmeny pokiaľ ide o komparatívne výhody, resp. nevýhody vo vývoze priemyselných výrobkov náročných na technológie, kapitál a kvalifikovanú pracovnú silu.

Kľúčové slová: komparatívne výhody, Lafayov index, Mercosur, obchodná špecializácia
JEL: F10, O54, Q17

Abstract: This paper aims to identify the commodity groups for which the Southern Common Market countries reveal the highest comparative advantages and see whether there have been significant changes between 1995 and 2019. To reach the aim of the paper, we employ the Lafay index of international specialization calculated by using data at the three-digit level of the SITC commodity classification. The results of the Lafay index indicate that Mercosur countries have similar international specialization patterns, in which traditional goods such as food and agricultural raw materials continue to dominate. The greatest comparative advantages of Mercosur countries are based on their natural resource abundance and agricultural activities, such as soybean growing and cattle farming. On the other side, Mercosur countries have not shown significant changes in terms of trade specialization, or rather de-specialization, in high-skill and technology-intensive industrial products.

Keywords: comparative advantage, Lafay index, Mercosur, trade specialization

JEL: F10, O54, Q17

Úvod

Zahraničný obchod vždy predstavoval významnú súčasť ekonomík Latinskej Ameriky a Karibiku. Je tomu tak vo väčšej intenzite od 80. rokov 20. storočia, kedy sa smerom von orientovaný model založený na princípoch neoliberalizmu, ktorého podstatnou súčasťou je liberalizácia zahraničného obchodu a orientácia na vývoz, stáva dominantnou rozvojovou

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov EUBA s názvom *Vybrané aspekty medzinárodnej politickej ekonómie v kontexte globalizácie 21. storočia*, č. I-21-106-00.

stratégiou v Latinskej Amerike. To bolo sprevádzané integračnými tendenciami v regióne, čoho dôsledkom je aj vznik Spoločného trhu juhu (Mercosur – *Mercado Común del Sur*) v roku 1991.

Pre mnohé krajiny Latinskej Ameriky je príznačný model medzinárodnej špecializácie spočívajúci vo vývoze primárnych komodít a výrobkov náročných na prírodné zdroje a prácu. To je spojené s niekoľkými rizikami, ktorými sú napríklad vysoká koncentrácia vývozu, zhoršovanie reálnych výmenných relácií v dlhodobom horizonte alebo vysoká volatilita cien primárnych komodít v porovnaní s cenami priemyselnej produkcie. V tomto kontexte je cieľom predkladaného príspevku identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze dosahujú krajiny Mercosuru najvyššie komparatívne výhody a zistiť, či došlo k významným zmenám medzi rokmi 1995 a 2019. Pre naplnenie stanoveného cieľa aplikujeme Lafayov index medzinárodnej špecializácie, ktorý má na rozdiel od iných ukazovateľov komparatívnych výhod isté prednosti. Výpočet komparatívnych výhod vychádza z komoditných skupín na trojmiestnej úrovni *Štandardnej medzinárodnej obchodnej klasifikácie (SITC)*, rev. 3.

Predkladaný príspevok je organizovaný nasledovne. V prvej časti uvádzame stručný prehľad literatúry, ktorá sa zaoberá medzinárodnou špecializáciou krajín Spoločného trhu juhu. Druhá časť príspevku je venovaná metodike a deskripcii využitých údajov pre výpočet Lafayovho indexu. V tretej časti uvádzame hodnoty vypočítaného Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie pre jednotlivé členské krajiny Mercosuru v rokoch 1995, 2007 a 2019 a analyzujeme zmeny v komparatívnych výhodách, rovnako ako niektoré špecifiká medzinárodnej špecializácie krajín tohto integračného zoskupenia. Následne záverečná časť sumarizuje hlavné zistenia predkladaného príspevku.

1 Prehľad literatúry

Vo všeobecnosti komparatívne výhody členských krajín Spoločného trhu juhu spočívajú vo vývoze surovín a tovarov náročných na prírodné zdroje, ako sú najmä rastlinné a živočíšne produkty, potravinové výrobky a minerály.² Ide o tzv. prirodzené (tradičné alebo statické) komparatívne výhody týchto ekonomík založené na hojnosti prírodných zdrojov. Toto tvrdenie podporujú napríklad Ventura-Dias a kol., podľa ktorých väčšina ekonomík Latinskej Ameriky, s výnimkou Mexika a krajín Strednej Ameriky, plne využíva komparatívne výhody vyplývajúce z hojnosti zásob prírodných zdrojov.³ Z inej perspektívy, Reyes a Sawyer argumentujú, že región Latinskej Ameriky a Karibiku ako celok má vo všeobecnosti komparatívnu nevýhodu vo výrobe a vývoze tovarov náročných na kapitál a technológiu.⁴

Caselli a Zaghini skúmali pomocou Lafayovho indexu vývoj medzinárodnej špecializácie Argentíny a iných väčších ekonomík Latinskej Ameriky v období rokov 1980 – 2000.⁵ Zistili, že Argentína mala v skúmanom období stabilné komparatívne výhody vo vývoze surových materiálov, poľnohospodárskych a potravinových výrobkov. Na druhej strane táto ekonomika vykazovala komparatívne nevýhody vo vývoze priemyselnej produkcie. Podľa nich bol tento model medzinárodnej špecializácie podobný aj v prípade Brazílie, Čile a Venezuely, avšak s výnimkou Mexika, ktorého komparatívne výhody sa v skúmanom období významne pretransformovali od nerastných surovín smerom k priemyselným výrobkom.

Ventura-Dias a kol. skúmali zmeny medzinárodnej špecializácie 16 latinskoamerických krajín pomocou viacerých ukazovateľov v rokoch 1978 – 1997, teda v období, kedy krajiny regiónu začali uplatňovať vývozne orientovaný model rozvoja a liberalizovať zahraničný

² BANCO DE ESPAÑA (2019): The EU-Mercosur Trade Agreement and its Impact on the European Economies, s. 21.

³ VENTURA-DIAS, V. a kol. (1999): Trade reforms and trade patterns in Latin America.

⁴ REYES, J. A. – SAWYER, W. C. (2020): Latin American Economic Development, s. 175-176.

⁵ CASELLI, P. – ZAGHINI, A. (2005): International Specialization Models in Latin America: The Case of Argentine.

obchod.⁶ Tvrdia, že Argentínu možno charakterizovať ako vysoko špecializovanú ekonomiku s jasnými komparatívnymi výhodami v primárnych komoditách a tradičných priemyselných odvetviach náročných na prírodné zdroje (potravínarsky priemysel). V 90. rokoch 20. storočia sa zvýšili komparatívne výhody Argentíny vo vývoze primárnych komodít z dôvodu vývozu ropy. Ďalej spozorovali, že do začiatku 90. rokov ekonomika Brazílie vykazovala pozitívne tendencie medzinárodnej špecializácie v obchode s tovarmi dlhodobej spotreby, a to vďaka úspešnému vývozu automobilových dielov.⁷ Brazília tiež mala relatívne silné komparatívne výhody vo vývoze poľnohospodárskych výrobkov a tovarov náročných na prírodné zdroje.

Moncarz a kol. empiricky zisťovali, či obchodné preferencie v rámci integračného zoskupenia Mercosur prispeli k diverzifikácii vývozu smerom k sofistikovanejším výrobkom.⁸ Dospeli k záveru, že Brazília zvýšila vývoz relatívne sofistikovaných výrobkov, pri ktorých nedosahuje komparatívne výhody v globálnom kontexte, zatiaľ čo ostatné členské krajiny vyvážajú v rámci regionálneho integračného zoskupenia pomerne málo sofistikované produkty, pri ktorých majú silné komparatívne výhody. Z ich zistení vyplýva, že členstvo v obchodnom bloku Mercosur prispelo k industrializácii ekonomiky Brazílie, čo však neplatí pre menšie členské štáty. Viego a Corbella sa zaoberali zmenami medzinárodnej obchodnej špecializácie krajín Južnej Ameriky po uzavretí regionálnych obchodných dohôd, konkrétne v rokoch 1985 – 2008.⁹ Dospeli k záveru, že obchodné dohody neprispeli vo významnej miere k zmenám v štruktúre vývozu a medzinárodnej špecializácie juhoamerických krajín.

2 Metodika a údaje

Cieľom tohto príspevku je identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze majú krajiny integračného zoskupenia Mercosur (Argentína, Brazília, Paraguaj a Uruguaj¹⁰) najvyššie komparatívne výhody a zistiť, či došlo k podstatným zmenám v medzinárodnej špecializácii medzi rokmi 1995 a 2019.

Vychádzajúc z Ricardovskej teórie medzinárodného obchodu je štruktúra obchodných tokov medzi krajinami určovaná relatívnymi rozdielmi v produktivite.¹¹ Preto by sa ekonomika mala špecializovať na výrobu a vývoz takých tovarov, ktoré dokáže vyrábať pri relatívne nízkych nákladoch, resp. s relatívne vyššou produktivitou ako je tomu v iných krajinách, a teda pri ktorých dosahuje komparatívnu výhodu. Základná koncepcia komparatívnych výhod však nevysvetľuje, čo spôsobuje komparatívnu výhodu vo vývoze krajiny. Na túto otázku odpovedá Heckscherova-Ohlinova teoréma, podľa ktorej má krajina komparatívnu výhodu pri takých tovaroch, ktorých výroba je náročná na relatívne hojný výrobný faktor v danej ekonomike.¹² Komparatívne výhody vo vývoze možno kvantifikovať pomocou viacerých ukazovateľov, pričom najčastejšie používanými sú Balassov index odhalených komparatívnych výhod (RCA index) a jeho rôzne modifikácie alebo Lafayov index medzinárodnej špecializácie (LFI).

Z existujúcej literatúry vyplýva, že Lafayov index má niekoľko výhod v porovnaní s inými ukazovateľmi. Lafayov index berie do úvahy na rozdiel od RCA indexu nielen vývoz, ale aj dovoz, čo umožňuje zohľadniť vnútroodvetvový obchod a reexport krajiny.¹³ LFI taktiež eliminuje vplyv cyklických faktorov, ktoré môžu v krátkom období ovplyvniť veľkosť obchodných tokov tak, že index zohľadňuje rozdiel medzi normalizovanou obchodnou bilanciou každej komoditnej skupiny a celkovou normalizovanou obchodnou bilanciou.

⁶ VENTURA-DIAS, V. a kol. (1999): Trade reforms and trade patterns in Latin America.

⁷ *Ibid.*

⁸ MONCARZ, P. a kol. (2016): Regionalism as Industrial Policy: Evidence from MERCOSUR.

⁹ VIEGO, V. – CORBELLA, V. (2017): Specialization and Exports in South America after Trade Agreements.

¹⁰ Venezuela, ktorá sa stala riadnym členom Mercosuru v roku 2012, má od roku 2016 pozastavené všetky práva a povinnosti vyplývajúce z členstva v tomto regionálnom integračnom zoskupení.

¹¹ UNCTAD (2021): Revealed comparative advantage index, annual.

¹² REYES, J. A. – SAWYER, W. C. (2020): Latin American Economic Development, s. 174.

¹³ ZAGHINI, A. (2003): Trade Advantages and Specialization Dynamics in Acceding Countries, s. 10.

Implicitným predpokladom je, že cyklické faktory ovplyvňujú agregované a dezagregované obchodné toky rovnakým spôsobom.¹⁴ Matematická formulácia Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie krajiny i v komoditnej skupine j má nasledovnú podobu:

$$LFI_j^i = 100 \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \quad (1)$$

kde x_j^i a m_j^i predstavujú vývoz a dovoz komoditnej skupiny j krajiny i do, resp. zo zvyšku sveta a N odkazuje na celkový počet komoditných skupín. Kladné hodnoty Lafayovho indexu indikujú existenciu komparatívnej výhody krajiny vo vývoze danej komoditnej skupiny. Zároveň platí, že čím je hodnota indexu LFI vyššia ako nula, tým vyššia je miera medzinárodnej špecializácie krajiny v obchode s danou tovarovou skupinou. Na druhej strane záporné hodnoty vypočítaného Lafayovho indexu naznačujú, že ekonomika má komparatívnu nevýhodu vo vývoze skúmanej komoditnej skupiny.

Lafayov index medzinárodnej špecializácie použil napríklad Zaghini na analýzu vývoja komparatívnych výhod desiatich krajín, ktoré vstúpili do Európskej únie v roku 2004.¹⁵ Caselli a Zaghini skúmali zahraničnoobchodnú špecializáciu Argentíny v porovnaní s inými krajinami Latinskej Ameriky v rokoch 1980 – 2000 aplikujúc Lafayov index.¹⁶ Ďalej Ignjatijevic a kol. použili okrem iných indikátorov aj Lafayov index medzinárodnej špecializácie za účelom analyzovať komparatívne výhody štátov podunajskej oblasti v medzinárodnom obchode s primárnymi komoditami a priemyselnými výrobkami.¹⁷ Reyes pomocou Balassovho indexu a Lafayovho indexu skúmala vývoj odhalených komparatívnych výhod prvých šiestich členských štátov Združenia národov juhovýchodnej Ázie v rokoch 2007 – 2011.¹⁸

Výpočet komparatívnych výhod vychádza z dezagregovaných skupín tovarov na trojmiestnej úrovni *Štandardnej medzinárodnej obchodnej klasifikácie (SITC)*, rev. 3. Hierarchická štruktúra SITC klasifikácie pozostáva zo sekcií (tried) s jednomiestnym kódom, divízií s dvojmiestnym kódom, skupín s trojmiestnym kódom, podskupín so štvormiestnym kódom a položiek s päťmiestnym numerickým kódom.¹⁹ Medzi základné kategórie klasifikácie patria *potraviny, nápoje a tabak* (SITC 0 + 1), *surové materiály* (SITC 2 + 4), *minerálne palivá* (SITC 3), *chemické produkty* (SITC 5), *stroje a dopravné zariadenia* (SITC 7) a *ostatné priemyselné výrobky* (SITC 6 + 8). Vo všeobecnosti platí, že triedy 0 – 4 pozostávajú z primárnych produktov (komodít) a triedy 5 – 8 zahŕňajú priemyselné výrobky. Pre výpočet Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie krajín Mercosuru boli použité údaje o štruktúre zahraničného obchodu s tovarom z databázy *UNCTADstat*.²⁰ Hodnoty LFI sme vypočítali pre roky 1995, 2007 a 2019. Výber rokov bol determinovaný viacerými faktormi, medzi ktoré patrí dostupnosť údajov (1995), obdobie boomu cien primárnych komodít (2007) a obdobie predchádzajúce vypuknutiu globálnej pandémie ochorenia COVID-19 (2019).

¹⁴ CASELLI, P. – ZAGHINI, A. (2005): *International Specialization Models in Latin America: The Case of Argentine*, s. 11.

¹⁵ ZAGHINI, A. (2003): *Trade Advantages and Specialization Dynamics in Acceding Countries*.

¹⁶ CASELLI, P. – ZAGHINI, A. (2005): *International Specialization Models in Latin America: The Case of Argentine*.

¹⁷ IGNJATIJEVIC, S. a kol. (2013): *International Trade Structure of Countries from the Danube Region: Comparative Advantage Analysis of Export*.

¹⁸ REYES, G. U. (2017): *Examining the Revealed Comparative Advantage of the ASEAN 6 Countries Using the Balassa Index and Lafay Index*.

¹⁹ OECD (2021): *Standard International Trade Classification (SITC)*.

²⁰ UNCTADstat (2021): *Trade structure*.

3 Výsledky a diskusia

S využitím dezagregovaných údajov o zahraničnom obchode krajín Mercosuru sme vypočítali Lafayov index medzinárodnej špecializácie pre približne 250 tovarových skupín na trojmiestnej úrovni komoditnej klasifikácie SITC, a to pre každú krajinu osobitne za roky 1995, 2007 a 2019. Následne sme komoditné skupiny usporiadali zostupne podľa hodnôt LFI. Tabuľka 1 uvádza desať tovarových skupín, pri ktorých vývoze jednotlivé krajiny Mercosuru preukazujú najvyššiu úroveň medzinárodnej špecializácie v skúmaných rokoch.

Hodnoty Lafayovho indexu potvrdzujú, že Argentína dosahuje dlhodobu najvyššiu komparatívnu výhodu vo vývoze potravín (SITC 0, 22 a 4) a poľnohospodárskych surovín (SITC 2 bez 22, 27 a 28). Ako vyplýva z údajov v tabuľke 1, argentínska ekonomika sa v sledovanom období špecializovala predovšetkým na vývoz krmiva pre zvieratá, rastlinných tukov a olejov, kukurice, pšenice, olejnatých semien a plodov, hovädzieho mäsa a čerstvých rýb. Uvedené komoditné skupiny odkazujú na prirodzené komparatívne výhody Argentíny. V roku 1995 preukázala Argentína relatívne silnú komparatívnu výhodu vo vývoze ropy, avšak v nasledujúcom období došlo k zníženiu miery medzinárodnej špecializácie v obchode s danou komoditou. Pokiaľ ide o priemyselné výrobky, tak Argentína má tradične pomerne silnú komparatívnu výhodu vo vývoze kože, hoci ide o produkt na nízkej úrovni spracovania, ktorý je náročný na prácu a prírodné zdroje. Motorové vozidlá na nákladnú dopravu predstavujú ďalšiu významnú tovarovú skupinu v rámci priemyselnej výroby, pri ktorej možno pozorovať rastúci trend nadobudnutej komparatívnej výhody Argentíny. Lafayov index pre motorové vozidlá na nákladnú dopravu mal za rok 1995 hodnotu 0,25, za rok 2007 to bolo 0,63 a za rok 2019 dosiahol hodnotu 2,69. Model medzinárodnej špecializácie Argentíny, podľa vypočítaných hodnôt LFI, je naďalej v súlade so zisteniami Ventura-Dias a kol., ktorí dospeli k záveru, že táto ekonomika je vysoko špecializovaná so silnými tradičnými komparatívnymi výhodami v primárnych komoditách a tovaroch potravinárskeho priemyslu.

V prípade Brazílie taktiež nedošlo k významným zmenám medzinárodnej špecializácie smerom od primárnych produktov k priemyselným výrobkom. Brazílska ekonomika má podľa údajov v tabuľke 1 najvyššie komparatívne výhody vo vývoze komodít, ako sú železná ruda a jej koncentráty, olejnaté semená a plody, káva, krmivo pre zvieratá, (hovädzie) mäso, buničina a zberový papier, cukor, kukurica a hliník. Agregovane ide o potraviny (SITC 0 a 22), poľnohospodárske suroviny (SITC 25), železokovové rudy (SITC 28) a neželezné kovy (SITC 68), pri ktorých má Brazília dlhodobu najvyšší stupeň medzinárodnej špecializácie. Výsledky výpočtov Lafayovho indexu naďalej potvrdzujú zistenia Chena, podľa ktorého má Brazília silné statické komparatívne výhody predovšetkým pri výrobkoch náročných na prírodné zdroje.²¹ Pokiaľ ide o minerálne palivá (SITC 3), tak v roku 2019 mala Brazília relatívne vysokú komparatívnu výhodu vo vývoze ropných olejov a olejov získaných z bitúmenových nerastov (LFI=4,21). Dôležité je uviesť, že v predchádzajúcom období Brazília vykazovala silné komparatívne nevýhody vo vývoze ropy, kedy v roku 1995 mal Lafayov index pre túto komoditnú skupinu hodnotu -2,49 a v roku 2007 to bolo -1,89.

Hodnoty LFI tiež indikujú, že brazílska ekonomika sa tradične špecializuje v rámci priemyselnej výroby na vývoz produktov železiarskeho a oceliarskeho priemyslu (SITC 67), ktoré sú náročné na nízkokvalifikovanú pracovnú silu a technológie. V roku 1995 mala Brazília relatívne vysokú komparatívnu výhodu vo vývoze obuvi (LFI=1,42), avšak v nasledujúcom období výrazne poklesla miera špecializácie vo vývoze tohto tovaru s nižšou pridanou hodnotou náročného na pracovnú silu. Pokiaľ ide o priemyselné odvetvia s vysokou technologickou náročnosťou, tak ekonomika Brazílie preukazuje existenciu nadobudnutej komparatívnej výhody vo vývoze lietadiel, ich častí a súvisiaceho vybavenia (SITC 792). Nadobudnutie tejto komparatívnej výhody Brazílie je dôsledkom výroby a vývozu lietadiel

²¹ CHEN, L. (2012): The BRICS in the Global value Chains: An Empirical Note.

brazílskou spoločnosťou Embraer, ktorá vznikla v roku 1969 a v súčasnosti je tretím najväčším výrobcom komerčných lietadiel na svete.²² Pre komoditnú skupinu 792 nomenklatury SITC mal Lafayov index za rok 2007 hodnotu 0,85 a za rok 2019 komparatívne výhody poklesli na 0,27.

Tabuľka 1: Komoditné skupiny, pri ktorých vývoze majú krajiny Mercosuru najvyššie komparatívne výhody v rokoch 1995, 2007 a 2019

Č.	Rok	Argentína	Brazília	Paraguaj	Uruguaj
1.	1995	Stále rastlinné tuky a oleje (4,79)	Železná ruda a koncentráty (2,76)	Bavlna (11,56)	Vlna a iné zvieracie chlpy (5,05)
	2007	Krmivo pre zvieratá (5,55)	Železná ruda a koncentráty (3,34)	Olejnate semená a olejnate plody (10,88)	Mäso z hovädzieho dobytky (8,65)
	2019	Krmivo pre zvieratá (8,84)	Olejnate semená a olejnate plody (5,91)	Olejnate semená a olejnate plody (10,23)	Mäso z hovädzieho dobytky (10,81)
2.	1995	Ropné oleje a oleje získané z bitúm. ner., surové (3,55)	Káva a kávové náhradky (2,67)	Olejnate semená a olejnate plody (10,91)	Mäso z hovädzieho dobytky (4,97)
	2007	Stále rastlinné tuky a oleje (4,67)	Olejnate semená a olejnate plody (2,10)	Krmivo pre zvieratá (2,64)	Ryža (3,06)
	2019	Kukurica, iná ako sladká kukurica (5,60)	Železná ruda a koncentráty (5,10)	Mäso z hovädzieho dobytky (6,17)	Olejnate semená a olejnate plody (6,68)
3.	1995	Krmivo pre zvieratá (2,94)	Krmivo pre zvieratá (2,33)	Krmivo pre zvieratá (3,42)	Ryža (3,78)
	2007	Olejnate semená a olejnate plody (2,56)	Ostatné mäso a jedlé mäsové droby (1,79)	Kukurica, iná ako sladká kukurica (2,56)	Koža (2,81)
	2019	Stále rastlinné tuky a oleje (3,65)	Ropné oleje a oleje získané z bitúm. ner., surové (4,21)	Krmivo pre zvieratá (4,45)	Surové alebo nahrubo opracované drevo (4,35)
4.	1995	Pšenica (vrátane špaldy) a súraž (2,38)	Cukor, melasa a med (2,06)	Drevo jednoducho opracované a železničné podvaly z dreva (2,98)	Koža (3,20)
	2007	Kukurica, iná ako sladká kukurica (2,01)	Cukor, melasa a med (1,61)	Stále rastlinné tuky a oleje (1,51)	Olejnate semená a olejnate plody (2,21)
	2019	Mäso z hovädzieho dobytky (2,87)	Ostatné mäso a jedlé mäsové droby (1,89)	Kukurica, iná ako sladká kukurica (2,41)	Mlieko, smotana a mliečne výrobky, bez masla a syra (3,05)
5.	1995	Koža (2,12)	Ingoty, primárne formy, zo železa alebo ocele, polotovary (1,51)	Stále rastlinné tuky a oleje (2,69)	Živé zvieratá, iné ako v divízii 03 (2,21)
	2007	Pšenica (vrátane špaldy) a súraž (1,82)	Káva a kávové náhradky (1,23)	Koža (0,85)	Vlna a iné zvieracie chlpy (2,03)
	2019	Motorové vozidlá na nákladnú dopravu (2,69)	Buničina a zberový papier (1,63)	Stále rastlinné tuky a oleje (1,58)	Ryža (2,34)
6.	1995	Olejnate semená a olejnate plody (2,07)	Buničina a zberový papier (1,42)	Koža (2,37)	Čerstvé ryby, živé alebo mŕtve (1,88)
	2007	Medené rudy a koncentráty, medený kamienok (1,22)	Mäso z hovädzieho dobytky (1,06)	Drevo jednoducho opracované a železničné podvaly z dreva (0,67)	Mlieko, smotana a mliečne výrobky, bez masla a syra (2,01)
	2019	Pšenica (vrátane špaldy) a súraž (2,17)	Kukurica, iná ako sladká kukurica (1,59)	Ryža (1,40)	Obilninové prípravky, múka z ovocia alebo zeleniny (1,05)
7.	1995	Mäso z hovädzieho dobytky (1,64)	Obuv (1,42)	Mäso z hovädzieho dobytky (2,07)	Obilninové prípravky, múka z ovocia alebo zeleniny (1,36)
	2007	Ropné oleje a oleje získané z bitúm. ner., surové (1,15)	Krmivo pre zvieratá (0,94)	Pšenica (vrátane špaldy) a súraž (0,49)	Čerstvé ryby, živé alebo mŕtve (1,35)
	2019	Olejnate semená a olejnate plody (2,05)	Mäso z hovädzieho dobytky (1,42)	Zariadenia na distribúciu elektriny (1,16)	Ostatné mäso a jedlé mäsové droby (0,96)
8.	1995	Kukurica, iná ako sladká kukurica (1,60)	Hliník (1,33)	Dyhy, preglejky a iné opracované drevo (1,39)	Odevy a odevné doplnky, iné ako textil (1,24)

²² EMBRAER (2021): About us.

	2007	Mäso z hovädzieho dobytku (1,08)	Surové železo a vysokopecná zrkadlovina, hubovité železo (0,93)	Bavlna (0,45)	Surové alebo hrubo opracované drevo (1,23)
	2019	Zlato, nepeňažné, okrem zlatých rúd a koncentrátov (1,84)	Krmivo pre zvieratá (1,35)	Pšenica (vrátane špaldy) a súraž (0,53)	Vlna a iné zvieracie chlpy (0,85)
9.	1995	Čerstvé ryby, živé alebo mŕtve (1,18)	Ovocné a zeleninové šťavy, nefermentované (1,21)	Kukurica, iná ako sladká kukurica (0,87)	Ostatné textilie, tkané (1,21)
	2007	Ropné oleje alebo bitúm. ner. > 70% olejov (0,98)	Buničina a zberový papier (0,86)	Cukor, melasa a med (0,36)	Syr a tvaroh (1,19)
	2019	Kôrovce, mäkkýše a vodné bezstavovce (1,17)	Cukor, melasa a med (1,17)	Ostatné mäso a jedlé mäsové droby (0,38)	Koža (0,71)
10.	1995	Bavlna (1,00)	Ploché valcové výrobky zo železa alebo z nelegovanej ocele, nepotiahnuté (1,02)	Textilná priadza (0,57)	Mlieko, smotana a mliečne výrobky, bez masla a syra (1,21)
	2007	Koža (0,82)	Lietadlá a súvisiace vybavenie, kozmické lode a podobne (0,85)	Palivové drevo (bez dreveného odpadu) a drevené uhlie (0,34)	Obilninové prípravky, múka z ovocia alebo zeleniny (0,86)
	2019	Alkoholické nápoje (0,71)	Káva a kávové náhradky (1,14)	Alkoholy, fenoly (0,38)	Drevené štiepky alebo triesky a drevený odpad (0,70)

Pozn.: v zátvorkách sú uvedené hodnoty Lafayovho indexu medzinárodnej špecializácie.

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov UNCTADstat (2021): Trade structure.

Model medzinárodnej špecializácie Paraguaja je vo veľkej miere podobný modelom zahraničnoobchodnej špecializácie Argentíny a Brazílie. Ekonomika Paraguaja dlhodobo preukazuje najvyššie komparatívne výhody vo vývoze potravín (SITC 01, 04, 06, 08, 22 a 42) a poľnohospodárskych surovín (SITC 24 a 26). Konkrétne ide o olejnaté semená a plody, bavlnu, drevo, krmivo pre zvieratá, (hovädzie) mäso, kukuricu, ryžu, pšenicu, cukor a rastlinné tuky a oleje (tabuľka 1). Paraguaj, podobne ako Argentína, mal v rokoch 1995 a 2007 relatívne vysoký stupeň špecializácie vo vývoze kože. Okrem toho má paraguajská ekonomika silné komparatívne výhody aj vo vývoze iných priemyselných výrobkov náročných na prírodné zdroje a pracovnú silu, ako sú produkty drevospracujúceho priemyslu (dyhy, preglejky a iné výrobky) a textilná priadza. Komoditnými skupinami s vysokým stupňom špecializácie Paraguaja v roku 2019 boli popri tradičných potravinových a poľnohospodárskych produktoch aj zariadenia na distribúciu elektriny (súpravy zapalovacích káblov) a nedenaturovaný etylalkohol. V prípade uvedených tovarových položiek ide o priemyselné výrobky náročné na kvalifikovanejšiu pracovnú silu a stredné technológie.

Uruguaj, rovnako ako ostatné krajiny Mercosuru, sa tradične špecializuje predovšetkým na vývoz potravinových výrobkov (SITC 0 a 22), poľnohospodárskych surovín (SITC 24 a 26) a kože (SITC 611). Komoditnými skupinami, pri ktorých vývoze preukazuje uruguajská ekonomika najvyššie komparatívne výhody v sledovanom období sú vlna, hovädzie mäso, ryža, olejnaté semená a plody, koža, drevo, mlieko, smotana a mliečne výrobky, obilninové prípravky a čerstvé ryby (tabuľka 1). Uvedené komoditné skupiny odkazujú na prirodzené komparatívne výhody ekonomiky. Podobne ako pri zvyšných krajinách Mercosuru, tak ani v prípade Uruguaja nedošlo k výrazným zmenám medzinárodnej špecializácie v skúmaných rokoch. V oblasti priemyselnej produkcie mal Uruguaj v roku 1995 relatívne vysoké komparatívne výhody vo vývoze kože, odevných výrobkov, tkaných textílií a odevov z textilných tkanín. Z uvedeného vyplýva, že ide o priemyselné výrobky náročné na pracovnú silu a prírodné zdroje. V nasledujúcom období však možno pozorovať výrazne klesajúci trend komparatívnych výhod vo vývoze uvedených tovarových skupín.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo identifikovať komoditné skupiny, pri ktorých vývoze majú krajiny integračného zoskupenia Mercosur najvyššie komparatívne výhody a zistiť, či došlo k podstatným zmenám medzinárodnej špecializácie medzi rokmi 1995 a 2019. Na výpočet

komparatívnych výhod sme aplikovali Lafayov index medzinárodnej špecializácie s využitím dezagregovaných údajov o tovarovej štruktúre zahraničného obchodu na trojmiestnej úrovni nomenklatúry SITC, rev 3. Vypočítané hodnoty Lafayovho indexu indikujú, že členské krajiny Mercosuru majú naďalej vysoké prirodzené komparatívne výhody vo vývoze komodít, ktorými sú najmä potravinové výrobky a poľnohospodárske suroviny. Spoločným znakom medzinárodnej špecializácie krajín Mercosuru je, že v celom skúmanom období preukazujú vysoké komparatívne výhody vo vývoze komoditných skupín ako *olejnaté semená a olejnaté plody* (sójové bôby), *mäso z hovädzieho dobytká* a, s výnimkou Uruguaja, *krmivo pre zvieratá* (zo sójových bôbov) a *kukurica, iná ako sladká*. To znamená, že statické komparatívne výhody týchto ekonomík spočívajú predovšetkým v hojnosti prírodných zdrojov a v poľnohospodárskych aktivitách, akými sú pestovanie sóje a chov hovädzieho dobytká.

Na druhej strane krajiny Mercosuru naďalej preukazujú nízku mieru medzinárodnej špecializácie pokiaľ ide o vývoz priemyselných výrobkov náročných na kapitál, technológie a kvalifikovanú pracovnú silu. Ekonomiky tohto integračného zoskupenia majú tradične pomerne vysokú komparatívnu výhodu vo vývoze kože, ktorá predstavuje priemyselný výrobok na nízkej úrovni spracovania náročný na prácu a prírodné zdroje. Avšak v skúmanom období možno pozorovať klesajúci trend komparatívnej výhody Mercosuru vo vývoze kože. Ďalšími významnými tovarovými skupinami v rámci priemyselnej výroby, pri ktorých vývoze majú jednotlivé krajiny Mercosuru relatívne vysoké komparatívne výhody sú *motorové vozidlá na nákladnú dopravu* (Argentína), *lietadlá, ich časti a súvisiace vybavenie* (Brazília), výrobky *železiarskeho a oceliarskeho priemyslu* (Brazília), produkty *drevospracujúceho priemyslu* (Paraguaj), *zariadenia na distribúciu elektriny* (Paraguaj) a výrobky *textilného a odevného priemyslu* (Paraguaj, Uruguaj). Pokiaľ ide o minerálne palivá, tak na začiatku sledovaného obdobia bola preukázaná silná komparatívna výhoda Argentíny vo vývoze ropy a v súčasnosti má Brazília vysokú mieru medzinárodnej špecializácie v obchode s touto komoditou.

Použitá literatúra:

1. BANCO DE ESPAÑA (2019): The EU-Mercosur Trade Agreement and its Impact on the European Economies. [online]. 2019. [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bde.es/bde/en/secciones/informes/analisis-economico-e-investigacion/boletin-economico/>.
2. CASELLI, P. – ZAGHINI, A. (2005): International Specialization Models in Latin America: The Case of Argentina. [online]. 2005. [Citované 4. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://ideas.repec.org/p/bdi/wptemi/td_558_05.html.
3. EMBRAER (2021): About us. [online]. 2021. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://embraer.com/global/en/about-us>.
4. CHEN, L. (2012): The BRICS in the Global value Chains: An Empirical Note. [online]. 2012. [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné na internete: http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0121-47722012000200010%20-%202.
5. IGNJATIJEVIC, S. a kol. (2013): International Trade Structure of Countries from the Danube Region: Comparative Advantage Analysis of Export. In: *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 3, s. 251-269.
6. MONCARZ, P. a kol. (2016): Regionalism as Industrial Policy: Evidence from MERCOSUR. In: *Review of Development Economics*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 359-373.
7. OECD (2021): Standard International Trade Classification (SITC). [online]. 2021. [Citované 7. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2466>.
8. REYES, G. U. (2017): Examining the Revealed Comparative Advantage of the ASEAN 6 Countries Using the Balassa Index and Lafay Index. In: *Journal of Global Business and Trade*, 2014, roč. 10, č. 1, s. 1-11.

9. REYES, J. A. – SAWYER, W. C. (2020): *Latin American Economic Development*. New York: Routledge, 2020. ISBN 978-1-138-38841-3.
10. UNCTAD (2021): Revealed comparative advantage index, annual. [online]. 2021. [Citované 29. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/summary.aspx>.
11. UNCTADstat (2021): Trade structure. [online]. 2021. [Citované 27. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>.
12. VENTURA-DIAS, V. a kol. (1999): Trade reforms and trade patterns in Latin America. [online]. 1999. [Citované 27. 10. 2021.] Dostupné na internete: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/4391/1/S9900679_en.pdf.
13. VIEGO, V. – CORBELLA, V. (2017): Specialization and Exports in South America after Trade Agreements. In: *Journal of Economic Integration*, 2017, roč. 32, č. 2, s. 433-487.
14. ZAGHINI, A. (2003): Trade Advantages and Specialization Dynamics in Acceding Countries. [online]. 2003. [Citované 9. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/152683/1/ecbwp0249.pdf>.

Kontakt:

Ing. Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: peter.jancovic@euba.sk

ČÍNA A BOJ PROTI PRANIU ŠPINAVÝCH PEŇAZÍ¹

ANTI MONEY LAUNDERING IN CHINA

Eva Jančíková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: eva.jancikova@euba.sk.

Abstrakt: Čína zaznamenala v posledných dekádach významný ekonomický rozvoj spojený s reformami jednotlivých odvetví vrátane finančného sektoru, a Čína sa stala atraktívnym miestom aj pre rôzne kriminálne aktivity a pranie špinavých peňazí. Cieľom príspevku je definovať aktuálny stav legislatívy v oblasti prania špinavých peňazí a financovanie terorizmu v Číne. Na dosiahnutie cieľa použijeme analýzu právnych noriem, ktoré túto oblasť upravujú. Oficiálne zdroje k novému zákonu proti praniu špinavých peňazí sú v čínštine, a tak sme pri analýzach využívali hlavne internetové zdroje, ktoré prinášali svetové agentúry a medzinárodné organizácie.

Kľúčové slová: Pranie špinavých peňazí a financovanie terorizmu, Finančná akčná skupina FATF, regulácia.

JEL: K40, G10, G18

Abstract: China has seen significant economic development in recent decades, connected with reforms, including the financial sector, and China has also become an attractive destination for various criminal activities and money laundering. The aim of the paper is to define the current state of legislation in the field of anti- money laundering and terrorist financing in China. To achieve this goal, we will determine the analysis of legal norms that regulate this area. The official sources for the new anti-money laundering law are in Chinese, so we used mainly internet resources from global agencies and international organizations.

Keywords: Money Laundering and terrorism financing, Financial Action Task Force (FATF), regulation.

JEL: K40, G10, G18

Úvod

Čína začala s otváraním a reformovaním ekonomiky v roku 1978 a jej rast HDP dosahoval v priemere takmer 10 % ročne. Viac ako 800 miliónov ľudí sa dostalo z chudoby, výrazne sa zlepšil prístup k zdravotnej starostlivosti, vzdelávaniu a ďalším službám. Čína sa zaradila ku krajinám s vyšším stredným príjmom a nedávno začala zdôrazňovať potrebu dosiahnutia spoločnej prosperity ako kľúčového ekonomického cieľa, čím posilnila signály o možnom posune politických priorít smerom k riešeniu príjmovej nerovnosti. V strednodobom horizonte politiky na riešenie vysokej nerovnosti prostredníctvom progresívnejšieho zdaňovania a posilneného systému sociálnej ochrany zabezpečia trvalé zníženie chudoby, väčšiu strednú triedu a pomôžu zvýšiť súkromnú spotrebu ako hnaciu silu rastu.²

Pozitívny rast čínskej ekonomiky je však spojený aj s rastom kriminálnych aktivít a nadväzujúcim rozširovaním trestnej činnosti prania špinavých peňazí a financovanie terorizmu (PŠP). Ako všade vo svete aj v Číne páchatelia rôznej trestnej činnosti,

¹ Príspevok je spracovaný z projektu VEGA č. 583 „Nový normál“ a meniace sa postavenie ČLR vo svetovej ekonomike (2021 – 2023).

² The World Bank (2021): The World Bank in China.

od obchodníkov s drogami po burzových podvodníkov, pašerákov s rôznymi komoditami, musia prať peniaze pochádzajúce z trestnej činnosti. Odhalenie prania peňazí sa môže využiť pri odhaľovaní pôvodnej trestnej činnosti a tiež sa môže použiť ako dôkaz proti páchatelom trestných činov. Ako sme už spomenuli pranie peňazí je trestným činom a tak môžu byť dôvodom na začatie vyšetrovania a následne aj zabavenia. Hoci termín „pranie peňazí“ sa používa len pomerne krátko, pranie peňazí vo svojej podstate už existuje tak dlho, ako dlho existuje potreba skrývať podstatu alebo existenciu finančných transferov z politických, obchodných alebo právnych dôvodov.

Cieľom príspevku je definovať aktuálny stav legislatívy v oblasti prania špinavých peňazí a financovanie terorizmu v Číne. Na dosiahnutie cieľa použijeme analýzu právnych noriem, ktoré túto oblasť upravujú. Oficiálne zdroje k novému zákonu proti praniu špinavých peňazí sú v čínštine, a tak sme pri analýzach využívali hlavne internetové zdroje, ktoré prinášali svetové agentúry a medzinárodné organizácie.

1 Teoretické východiská prania špinavých peňazí a financovania terorizmu

Pranie špinavých peňazí alebo legalizácia príjmov z trestnej činnosti predstavujú také konanie, ktoré je vedené snahou zastrieť nelegálny pôvod finančných prostriedkov a vzbudiť dojem, že ich držiteľ nadobudol legálnym spôsobom. Spoločné znaky tohto procesu by sme mohli zdefinovať ako: utajenie pravého vlastníctva a skutočného zdroja prostriedkov, zmena podoby, ktorú na seba špinavé peniaze berú, zahľadenie stopy, ktorú daná operácia zanecháva a neustála kontrola nad peniazmi.³

Na pranie špinavých peňazí a financovanie terorizmu sa využíva banková sústava, offshore centrá, nebanková sféra – finančné spoločnosti, poisťovne, úverové inštitúcie, investičné spoločnosti, zmenárne, herne a kasína, obchodníci s cennými papiermi, obchodné spoločnosti, hlavne sprostredkovateľské, právni zástupcovia a daňoví poradcovia.

Pranie špinavých peňazí používajú na financovanie svojich aktivít najmä obchodníci s drogami, pašeráci, únoscovia, teroristi, obchodníci so zbraňami, vydierači a špecialisti na daňové úniky.

Rozvoj nových technológií ovplyvňuje aj kriminálne aktivity. Prvýkrát definoval spôsoby zneužitia nových technológií Richard Sparks⁴ a rozdelil ich do troch skupín: kriminalita v práci, kriminalita ako práca a kriminalita po práci. Kriminalita v práci zahŕňa spreneveru, pranie špinavých peňazí, finančné podvody, podvody s kreditnými kartami, fireman špionáž (prostredníctvom robotov, monitorovania e-mailov a pretextovania), krádež a následný predaj súkromných, dôverných, osobných údajov a šírenie vírusov a škodlivých kódov na získanie na získanie konkurenčnej výhody. Nové technológie sa v kriminalite ako práci definujú ako schémy internetových podvodov: nigérijské listy, online aukcie, drogové podvody, lotériové podvody, reviktimitačné podvody, telemarketingové podvodné schémy, krádeže identity, podvody s kreditnými kartami a mobilnými platbami, phishing (pre zisk), predaj súkromných, dôverných, osobných údajov, internetové pirátstvo a krádež počítačov, počítačového softvéru, prístupu na internet a pod. V poslednej skupine, kde sa využívajú nové technológie po práci môže viesť internetové zločiny z nenávisťi, internetové prenasledovanie, kybernetický terorizmus, šírenie vírusov a škodlivých kódov, hackovanie a nelegálny prístup k údajom.

Pranie peňazí je dynamickým trojštádiovým procesom, ktorý vyžaduje:

- premiestnenie peňažných prostriedkov z priamej spojitosti s trestným činom,
- zamaskovanie stopy, aby sa zmariť prenasledovanie,

³ ROBINSON, J. (1995): Pánové z prádelny špinavých peňazí.

⁴ SPARKS, R. (2020): Crime and justice research: The current landscape and future possibilities.

- znovu sprístupniť peniaze páchatelom trestnej činnosti v ich záujmovom a geografickom pôvode.⁵

Z tohto pohľadu je pranie špinavých peňazí viac ako len pašovanie alebo skrývanie „špinavých zdrojov“, hoci tieto činy môžu byť nevyhnutnou zložkou procesu prania peňazí. Asi najlogickejšie by sme mohli vyjadriť podstatu procesu prania peňazí tak, že zdôrazníme rozdiel medzi skrývaním peňazí pochádzajúcich z trestnej činnosti a skrývaním ich povahy. Ak sa peniaze pochádzajúce z trestnej činnosti skryjú z dohľadu zákonnej úpravy, napríklad, ak sa minú vo forme anonymnej hotovosti alebo sú premiestnené do štátov s jurisdikciou, kde sa neuplatňujú sankcie proti používaniu peňazí nelegálneho pôvodu, nemôžu byť považované za „prané“. V tomto prípade len peniaze derivované kriminálnou činnosťou skryli svoju existenciu pred predstaviteľmi zákona v mieste, kde bol príslušný trestný čin spáchaný. Iba, ak sa peniaze objavia zákonnej proveniencii na mieste, kde existujú sankcie proti ich nelegálnemu pôvodu, potom možno povedať, že boli skutočne „vyprané“ – skryla sa ich povaha.

Súčasnú novú technológiu, ktorá umožňuje stále rastúcu rýchlosť pohybu peňazí, napomáhajú rozvoju tzv. špekulatívnej globálnej ekonomiky. Táto je charakterizovaná súhrnom obrovského množstva peňažných transakcií spojených s únikmi kapitálu, výnosmi z trestnej činnosti, so snahou o preferenčné úrokové sadzby alebo devízové arbitráže kombinované s platobnými kontraktmi a vyrovnávaním dlhov. Globalizácia finančných služieb sa stala jednou z najdôležitejších dimenzií celkového globalizačného procesu. Finančná infraštruktúra, naštartovaná rozvojom nových technológií a komunikačných systémov, sa rozvinula do systému, ktorý spája krajiny, banky a ostatné finančné inštitúcie ako brokerage domy a trhy akcií, menové a investičné portfóliá, do globálneho výmenného mechanizmu, ktorý je v činnosti 24 hodín denne. Súčasne rozvoj „megabytových peňazí“ t. j. peňazí vo forme symbolov na obrazovke počítača, umožňuje veľmi rýchlo a ľahko premiestniť peniaze skoro kamkoľvek na svete. Preto ani neprekvapuje rastúci podiel svetového peňažného pohybu prostredníctvom elektronických transakcií oproti hotovostným transakciám. Hoci mnoho ekonomík v rozvojovom svete a v tranzitných ekonomikách je ešte stále založených na hotovosti, v rozvinutých priemyselných a postpriemyselných štátoch, najdôležitejšie finančné transakcie (v hodnote oproti počtu) už nie sú založené na hotovosti. Toto je iste aj prípad Číny, v ktorej sa v posledných rokoch rozšírilo používanie mobilných platieb.⁶

Rozvoj elektronického transferového mechanizmu prostredníctvom Spoločnosti pre celosvetový medzibankový finančný telekomunikačný systém (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication System – SWIFT) umožnil obrovský nárast elektronických platieb. Tento systém je v mnohých ohľadoch snom práča peňazí tým, že mu ponúka obrovské príležitosti na imitáciu vzorov a správania zákonných transakcií. Okrem toho, samozrejme nie je možné ani inštitucionálne a ani funkčne oddeliť transfery zákonných peňazí od transferov výnosov z obchodovania s drogami a z ostatných foriem trestnej činnosti. Diferenciácia viditeľne nie je možná, a tým sa spĺňa ďalšia požiadavka efektívneho prania peňazí – schopnosť prieniku nezákonných transakcií a výnosov do veľkého objemu legítimných obchodných transakcií. Ďalšou požiadavkou efektívneho prania peňazí je, aby bol podiel ilegálnych a legálnych finančných tokov čo najnižší. Znovu musíme zopakovať, že elektronický transferový systém ideálne spĺňa túto požiadavku.⁷

2 Boj proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu v Číne

Rozvojom trhového mechanizmu, postupnou liberalizáciou obchodu sa v Číne otvorili nové možnosti pre ekonomickú kriminalitu. V rámci globalizácie dochádza k neustálemu

⁵ CHONG, A. – LÓPEZ-DE-SILANES, F. (2007): Money Laundering and its Regulation, s. 8.

⁶ JANČÍKOVÁ, E. – VESELOVSKÁ, S. (2018): The New Technologies and the Fight against Money Laundering and the Terrorism Financing.

⁷ Ibid.

prepájaniu organizovaných skupín, ktoré pôsobia destabilizujúco na finančné a politické systémy jednotlivých krajín. Spolu s novými bankovými nástrojmi, schémami financovania a záruk, ako aj novými technológiami prenosu a spracovania údajov sa v bankách objavili najrôznejšie typy nelegálnych obchodov a transakcií.

Prvé prípady prania peňazí sa objavili v Číne už pred 2000 rokmi, keď všetok majetok patrilo cisárovi a niektorí obchodníci sa snažili presúvať spreneverené prostriedky do vzdialených provincií alebo mimo dosah ich jurisdikcie. Cieľom bolo uniknúť pred vyšetrovaním z obavy pred odhalením, ktoré by mohlo viesť k prísny trestom.⁸

Čínske Triády, ktoré počas vlády Mao Ce-tunga operovali po celom svete, ale vyhýbali sa Číne, po reformách, ktoré priniesli ekonomický rozvoj a väčšiu otvorenosť krajiny, začali pôsobiť aj v Číne. Ich trestnú činnosť môžeme považovať len za vrchol ľadovca. V krajine sa rozšírili všetky druhy kriminálnej činnosti vrátane korupcie a finančných podvodov. Rozvoj bankového sektoru a jeho postupná internacionalizácia prilákala páchatel'ov trestnej činnosti z iných krajín, aby ho využívali na pranie peňazí a financovanie terorizmu.

V súčasnej Číne s rozvojom mobilného bankovníctva a klíringových zariadení, technológií ako veľké dáta, mobilné siete, biznis model platobného a zúčtovacieho priemyslu a finančných inštitúcií, poskytovateľov obchodných služieb, používatelia služieb neustále obohacujú. Mobilné platobné služby majú stále rastúci trend a zohrávajú významnú úlohu v každodennom živote čínskej spoločnosti.⁹

Všetky druhy pohodlných nástrojov mobilných platieb, ako pamäťové karty, úverové karty, elektronická peňaženka sa používajú v každodennom živote a predstavujú potencionálne riziko zneužitia na pranie špinavých peňazí. Internetové platobné metódy sú relevantné pre boj proti praniu špinavých peňazí.¹⁰

Môžeme očakávať, že takýto rapidný rast mobilných platieb a zúčtovaní, bude vyžadovať pravidelné vyhodnocovanie rizík a prijatie účinných opatrení na elimináciu vysokorizikových oblastí a zvýšiť efektivitu opatrení v boji proti praniu špinavých peňazí.

Čína je členom medzinárodných organizácií, ktoré majú za cieľ bojovať proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu. Z nich môžeme spomenúť členstvo v Ázijsko-pacifickej skupine pre pranie špinavých peňazí (The Asia/Pacific Group on Money Laundering – APG), ktorej členom sa stala Čína v roku 2004, v roku 2007 Čína získala plné členstvo vo FATF (Finančná akčná skupina pre pranie špinavých peňazí – Financial Action Task Force). V rokoch 2019 – 2020 bola Čína predsedníčkou krajinou FATF a ich cieľom bolo pokračovať v identifikácii rizík, v stanovovaní štandardov, v hodnotení krajín a tiež v skvalitnení komunikácie so súkromným sektorom a v ďalšom rozvoji medzinárodnej spolupráce. Svoje aktivity sústreďovali aj na znižovanie rizika a zisťovanie možností nových technológií.¹¹

3 Nová právna úprava boja proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu

V roku 1997 sa pranie špinavých peňazí dostalo prvýkrát do Čínskeho trestného zákonníka ako trestný čin. V roku 2003 došlo k intenzívnemu boju proti PŠP a v médiách sa objavili vážne prípady prania špinavých peňazí.

Čínsky právny systém proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu zahŕňa:

⁸ LI, Xue Bin (2009): Money Laundering and its Regulation in China.

⁹ WANG, Y. W. – OU, Y. C. (2015): Anti-Money Laundering Regulation of China's Mobile Payment and Settlement industry.

¹⁰ SCHNEIDER, F. (2010): Turnover of Organized Crime and Money Laundering: Some Preliminary Empirical Findings.

¹¹ FATF (2019): Chinese Presidency Priorities for the Financial Action Task Force (FATF).

- a) *zákony*, ako je Trestný zákonník, Zákon proti praniu špinavých peňazí, rozhodnutia Národného ľudového kongresu o posilnení protiteroristickej práce a výklady Najvyššieho ľudového súdu o platných zákonoch pre prípady prania špinavých peňazí a iné trestné veci;
- b) *nariadenia*, ako sú nariadenia proti praniu špinavých peňazí pre finančné inštitúcie, administratívne opatrenia pre finančné inštitúcie o oznamovaní transakcií vysokej hodnoty alebo podozrivých transakcií, administratívne opatrenia pre finančné inštitúcie o vykazovaní transakcií, podozrenie z financovania terorizmu, administratívne opatrenia pre finančné inštitúcie na identifikáciu zákazníka a uchovávanie záznamov o identifikácii zákazníka, informácie a transakcie a administratívne opatrenia na zmrazenie majetku podozrivého so spojenia s teroristickými aktivitami;
- c) *normatívne a politické dokumenty*, ako napr. Správne opatrenia pre platobné inštitúcie v oblasti boja proti praniu špinavých peňazí a financovania terorizmu, dohľad a správa nad praním špinavých peňazí a ďalšie podporné systémy.¹²

Čínska národná banka (the People's Bank of China – PBOC), zodpovedná za reguláciu opatrení proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu, pripravila novelu zákona proti praniu peňazí, ktorá nadobudla účinnosť 1. augusta 2021. Nové opatrenia rozšírili okruh inštitúcií, ktoré môžu byť zneužívané na pranie špinavých peňazí a financovanie terorizmu o rozvojové finančné inštitúcie, spoločnosti poskytujúce spotrebné úvery, úverové spoločnosti, nebankové platobné inštitúcie a mnohé ďalšie typy spoločností poskytujúcich finančné služby.

V novele zákona sú zahrnuté odporúčania FATF, ktorá v rokoch 2018 až 2019 vykonala v poradí už štvrtú kontrolu dodržiavania princípov boja proti praniu špinavých peňazí v Číne. Novela zákona prináša zmeny, ktoré majú viesť k zlepšeniu efektivity právneho rámca v boji proti praniu špinavých peňazí a financovania terorizmu a rozšírila povinnosti vyplývajúce z tohto boja na všetkých jednotlivcov a organizácie.¹³

Hlavné zmeny môžeme zosumarizovať do týchto bodov:

Rozšírenie definície činností, ktoré súvisia s praním špinavých peňazí a financovaním terorizmu. Po novom budú zahrňovať akékoľvek aktivity, ktoré majú za cieľ skryť alebo zakryť príjmy pochádzajúce z trestnej činnosti a zdroj a povahu týchto príjmov. Pôvodne sa k trestným činom, ktoré boli spojené s bojom proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu považovalo len týchto 7 trestných činov – drogové trestné činy, trestné činy mafie a organizovaného zločinu, teroristické trestné činy, pašovanie, podplácanie a korupcia, narušenie finančného správneho poriadku a finančné podvody. Tento zoznam sa rozšíril o kontrolu povahy a zdroja majetku.¹⁴

Novela sa okrem iného zamerala na rozšírenie organizácií, ktoré podliehajú dodržiavaniu a kontrole zneužitia na pranie špinavých peňazí, o úverové spoločnosti, dcérske spoločnosti spravujúce aktíva komerčných bánk, nebankové platobné inštitúcie, poisťovacích agentov a poisťovacích maklérov.

K novým povinnostiam všetkých jednotlivcov a organizácií bude patriť oznamovanie platieb a príjmov veľkých súm v hotovosti a neuláhčovanie prania peňazí prenájaním, úverovaním finančných nástrojov spojených s hotovosťou alebo obchodovaním.

Preventívne opatrenia obsahujú povinnosť viesť zoznamy teroristických organizácií a teroristov označených Čínskym národným protiteroristickým orgánom, zoznamy finančných sankcií v rámci medzinárodných záväzkov publikované Ministerstvom zahraničných vecí, zoznam cieľov, ktoré sú rizikové z hľadiska prania špinavých peňazí a financovania terorizmu podľa rozhodnutia Čínskych regulačných orgánov v tejto oblasti.¹⁵

¹² Prevention of Money-Laundering. Thematic Compilation of Relevant Information Submitted by China.

¹³ China Anti-Money Laundering Alert. (2021).

¹⁴ Ibid.

¹⁵ China Anti-Money Laundering Alert. (2021).

Novela zákona priniesla aj významné zvýšenie pokút za nedodržanie opatrení v oblasti boja proti praniu špinavých peňazí a financovania terorizmu, napríklad v prípade neprijatia špeciálnych preventívnych opatrení môže pokuta dosahovať až sumu CNY 200.000. V prípade nezrealizovania due diligence klienta a neohlásenia podozrivých transakcií veľkého rozsahu sa pokuta zvýšila až na 2 mil. CNY a inštitúcie môžu dostať pokutu vo výške až do 10 mil. CNY v prípade, že preukázateľne pomohli kryť výnosy z trestnej činnosti alebo financovanie terorizmu.¹⁶

Novela zákona zavádza aj reciprocitu v medzinárodnej spolupráci v tejto oblasti, podľa ktorej čínske finančné inštitúcie môžu poskytovať príslušným zahraničným subjektom informácie alebo na ich žiadosť zabaviť, zmraziť alebo transferovať aktíva len s povolením čínskej vlády.

Opatrenia okrem iného rozširujú okruh aplikovateľných subjektov, poskytujú konkrétne podrobnosti o požiadavkách na vnútornú kontrolu a riadenie rizík a zvyšujú dohľad a administratívne právomoci PBOC.

Záver

Čína sa už niekoľko dekád aktívne zapája do boja proti praniu špinavých peňazí. Tak ako v iných veľkých ekonomikách aj v Číne kriminálne živly vymýšľajú nové a nové spôsoby prania špinavých peňazí a financovania terorizmu. Nové technológie v oblasti finančného sektoru vytvárajú predpoklady pre ťažšie sledovanie činností spojených s práním špinavých peňazí, ktoré sa premiestňujú stále rýchlejšie. Na druhej strane nové technológie umožňujú ľahšie sledovanie podozrivých transakcií pomocou rôznych aplikácií a reportov, ktoré sa potom následne môžu preverovať.

Nový zákon proti praniu špinavých peňazí a financovania zásadným spôsobom sprísňuje princípy a pravidlá. Rozširuje okruh jednotlivcom a organizácií, ktorí majú povinnosti v sledovaní podozrivých transakcií. Zásadným spôsobom sa zvyšujú pokuty za nesplnenie povinností vyplývajúcich z právnych noriem.

Napriek tomu, že Čína je členom viacerých medzinárodných organizácií, ktoré spolupracujú v boji proti praniu špinavých peňazí. V dvojstranných vzťahoch uplatňuje reciprocitu v poskytovaní pomoci.

Nové opatrenia predstavujú významný pokrok, ktorý demonštruje úsilie Číny zlepšiť a posilniť svoj režim boja proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu.

Použitá literatúra:

1. China Anti-Money Laundering Alert. (2021). [online]. In Garrigues Digital Specials Guides. 7. 7. 2021. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: https://www.garrigues.com/en_GB/new/china-amend-its-anti-money-laundering-law.
2. CHONG, A. – LÓPEZ-DE-SILANES, F. (2007): Money Laundering and its Regulation. [online]. Inter-American Development Bank. Washington. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Money-Laundering-and-its-Regulation.pdf>.
3. JANČÍKOVÁ, E. – VESELOVSKÁ, S. (2018): The New Technologies and the Fight against Money Laundering and the Terrorism Financing. In: Second International Scientific Conference on Economics and Management – EMAN 2018.
4. FATF (2019): Chinese Presidency Priorities for the Financial Action Task Force (FATF). [online]. Objectives for FATF – XXXI (2019-2020), Paper by the incoming President. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: [https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/Objectives-FATF-XXXI\(2019-2020\).pdf](https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/Objectives-FATF-XXXI(2019-2020).pdf)

¹⁶ QIU, S. – ZHANG, L. – MUNROE, T. (2021): China ups Fines and Widens Scope of Draft Money Laundering Law.

5. LI, Xue Bin (2009): Money Laundering and its Regulation in China. [online]. Cardiff University. Cardif. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://orca.cardiff.ac.uk/54966/1/U585355.pdf>
6. Prevention of Money-Laundering. [online]. Thematic Compilation of Relevant Information Submitted by China. Article 14 UNCAC. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: https://www.unodc.org/documents/corruption/WG-Prevention/Art_14_Prevention_of_money-laundering/China.pdf
7. QIU, S. – ZHANG, L. – MUNROE, T. (2021): China ups Fines and Widens Scope of Draft Money Laundering Law. [online]. Reuters Business News. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-china-pboc-money-laundering-idINKCN2DD397>.
8. ROBINSON, J. (1995): Pánové z prádelny špinavých peněz. Praha: Columbus, 1995. ISBN 80-85928-06-X.
9. SCHNEIDER, F. (2010): Turnover of Organized Crime and Money Laundering: Some Preliminary Empirical Findings. [online]. Public Choice, 144, 473-486. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1007/s11127-010-9676-8>.
10. SPARKS, R. (2020): Crime and justice research: The current landscape and future possibilities. [online]. Criminology & Criminal Justice. 2020, Vol. 20(4) 471-494 [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1748895820949297>.
11. WANG, Y. W. – OU, Y. C. (2015): Anti-Money Laundering Regulation of China's Mobile Payment and Settlement industry. [online]. Open Journal of Social Science, 3, 276-281. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.4236/jss.2015.311033>.
12. The World Bank (2021): The World Bank in China. [online]. [Citované 05. 12. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview#1>

Kontakt:

Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: eva.jancikova@euba.sk

VNÚTROODVETVOVÝ OBCHOD BRAZÍLIE¹

INTRA-INDUSTRY TRADE OF BRAZIL

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubova@euba.sk

Abstrakt Cieľom príspevku je skúmať vývoj vnútroodvetvového obchodu Brazílie za posledných 20 rokov. Predpoklad, že so zvyšovaním príjmu *per capita* sa zvyšuje aj miera vnútroodvetvového obchodu, sa v prípade Brazílie nepotvrdil. Prostredníctvom Grubel-Lloydovho indexu sme zistili, že môžeme brazílsky celkový obchod, obchod s poľnohospodárskymi aj industriálnymi produktami označiť ako slabý medziodvetvový obchod.

Kľúčové slová: vnútroodvetvový obchod, Brazília, Grubel-Lloydov index

JEL: F10, F14

Abstract: The aim of the paper is to examine the development of Brazil's intra-industry trade over the last 20 years. The assumption that the rate of intra-industry trade increases as per capita income increases has not been confirmed in the case of Brazil. Through the Grubel-Lloyd index, we found that we can describe Brazil's total trade, trade in agricultural and industrial products as weak intersectoral trade.

Keywords: intra-industry trade, Brazil, Grubel-Lloyd index

JEL: F10, F14

Úvod

V príspevku sa venujeme vnútroodvetvovému obchodu Brazílie. Konkrétne, cieľom predkladaného príspevku je skúmať vývoj vnútroodvetvového obchodu Brazílie za posledných 20 rokov. Predpokladáme, že so zvyšovaním príjmu *per capita* sa zvyšuje aj miera vnútroodvetvového obchodu.² Vychádzame z údajov Svetovej banky, podľa ktorých v roku 2019 Brazília dosiahla podľa metódy Atlas hrubý národný príjem *per capita* (GNI p. c.) v hodnote 9270 USD,³ čo ju zaraďuje ku krajinám s vyšším stredným príjmom.⁴ V porovnaní s rokom 1999, kedy GNI p. c. dosiahol 4120 USD,⁵ došlo k viac ako zdvojnásobeniu jeho hodnoty. Brazília patrí k významným svetovým exportérom (25. miesto) a importérom (27. miesto)⁶ súčasného globálneho reťazca. Zároveň, patrí aj k tzv. *emerging markets*, a za posledné dve dekády sa brazílske hospodárstvo postupne mení. Aj z tohto pohľadu je zaujímavé skúmať vnútroodvetvový obchod tejto krajiny.

1 Súčasný stav skúmanej problematiky

Medzinárodný obchod je predmetom skúmania mnohých akademikov a vedcov. Existuje veľa teórií vysvetľujúcich jednotlivé formy obchodu a faktorov k nemu vedúcich. Pre

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov s názvom *Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch*, č. I-21-108-00.

² APPLEYARD, D. R. et al. (2006): *International Economics*. s.190.

³ Svetová banka (2021): GNI per capita, Atlas method (current US\$).

⁴ Svetová banka (2021): New World Bank country classifications by income level: 2021-2022.

⁵ Svetová banka (2021): GNI per capita, Atlas method (current US\$).

⁶ OEC (2021): Brazil.

náš výskum je podstatné rozdelenie obchodu na tzv. medzi- a vnútroodvetvový. Väčšina teórií vysvetľuje práve prvý spomínaný druh obchodu, vnútroodvetvový obchod sa stal predmetom skúmania predovšetkým vďaka Linderovmu modelu obchodu. Vnútroodvetvový obchod chápeme ako vzájomný obchod štátov s podobnými, až identickými, tovarmi. Podobnosť tovarov určujeme na základe vymedzenia podľa harmonizovaného systému colnej klasifikácie. V zásade ide o industriálne produkty, ale v súčasnosti sa skúma už vnútroodvetvový obchod aj s poľnohospodárskymi produktami.⁷ Medziodvetvový obchod je obchod s rozdielnymi tovarmi, prevažne platí, že by mal prebiehať v konštelácii Sever-Juh na rozdiel od vnútroodvetvového, ktorý prebieha prevažne medzi vyspelými štátmi.

Oblasť medzinárodného obchodu je živelná, a s príchodom globalizácie sa menia zaužívané vzorce. Práve z tohto dôvodu je zaujímavé skúmať vnútroodvetvový obchod aj pri rozvojových štátoch. Brazília ako jeden z top 30 exportérov aj importérov a regionálny líder v medzinárodnom obchode predstavuje vhodný objekt k skúmaniu. Vnútroodvetvovému obchodu Brazílie sa venuje napríklad štúdia Oliveira Pinta a kol., ktorí skúmajú vnútroodvetvový a medziodvetvový obchod Brazílie v rokoch 1997 – 2006.⁸ Ďalšou štúdiou, ktorá tentokrát skúma vnútroodvetvový obchod medzi Brazíliou (a Mexikom) s Európskou úniou, je práca Marzábala a kol.⁹

Existuje viacero prístupov k skúmaniu vnútroodvetvového obchodu, a to prostredníctvom analyzovania jednotlivých krajín, jednotlivých komoditných skupín alebo v rámci porovnania s ostatnými krajinami na základe podobnosti. Väčšina výskumov sa zameriava na prípadové štúdie konkrétnych štátov, resp. skupiny štátov (Hoang,¹⁰ Jošić-Bašić,¹¹ Quansah, K. A. – Ahn, W. CH.¹²) alebo na vzťah vnútroodvetvového obchodu k ekonomickej veličine (Latzner, H. – Mayneris, F.,¹³ Eppinger, P. S. – Felbermayr, G. J.¹⁴).

V predkladanom príspevku vychádzame z predpokladu, že so zvyšovaním príjmu *per capita* sa zvyšuje aj miera vnútroodvetvového obchodu.¹⁵

2 Metodológia

V príspevku skúmame vnútroodvetvový obchod Brazílie prostredníctvom Grubel-Lloydovho indexu. Ide o najčastejšie využívaný index pri skúmaní danej problematiky. Okrem vyhodnotenia celkovej miery vnútroodvetvového obchodu krajiny umožňuje skúmať aj prevládajúcu formu obchodu pri jednotlivých komoditných skupinách a pri porovnávaní krajín sveta.

Grubel-Lloydov index (GLI) vypočítame ako:

$$GLI = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n |X - M|}{\sum_{i=1}^n (X + M)} \quad (1)$$

⁷ HOANG, V. (2019): The Dynamics of Agricultural Intra-Industry Trade: A Comprehensive Case Study in Vietnam.

⁸ OLIVEIRA PINTO, P. B. – FOFFANO VASCONCELOS, C. R. – DA SILVA FREGUGLIA, R. (2019): Intra-Industry Trade: Analysis of The Smooth Adjustment Hypothesis with Respect To Brazil.

⁹ MARZÁBAL, Ó. R. et al. (2016): Progress in the Pattern of Intra-industrial Trade between the European Union and Latin America: The Cases of Brazil and Mexico.

¹⁰ HOANG, V. (2019): The Dynamics of Agricultural Intra-Industry Trade: A Comprehensive Case Study in Vietnam.

¹¹ JOŠIĆ, H. – BAŠIĆ, M. (s.a.): When Linder Meets Gravity Model: The Case of USA, Germany and Japan.

¹² QUANSAH, K. A. – AHN, W. CH. (2017): The Effect of the Korea-Australia Free Trade Agreement (KAFTA) on the Korea-Australia Trade Structure.

¹³ LATZNER, H. – MAYNERIS, F. (2021): Average income, income inequality and export unit values.

¹⁴ EPPINGER, P. S. – FELBERMAYR, G. J. (2014): Bilateral trade and similarity of income distributions: The role of second moments.

¹⁵ APPLEYARD, D. R. et al. (2006): *International Economics*, s. 190.

kde n predstavuje celkový počet odvetví, i konkrétne odvetvie, X (X_i/X) je podiel odvetvia i na celkovom vývoze krajiny, M (X_i/M) zase podiel dovozu na celkovom dovoze krajiny v kategórii i .¹⁶ V tomto prípade nadobúda hodnoty od 0 po 1, ale existuje aj možnosť nasledujúceho zápisu rovnice:

$$GLI = 100 * \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^n |X-M|}{\sum_{i=1}^n (X+M)} \right) \quad (2)$$

kde vynásobením číslom sto získame percentuálne hodnoty (0-100%) vnútroodvetvového obchodu na celkovom obchode danej krajiny. Čím má index nižšiu hodnotu, tým je miera vnútroodvetvového obchodu nižšia a naopak. Pre jednoduchšie vyhodnotenie používame nasledujúcu klasifikáciu:

Tabuľka 1: Hodnotenie vnútroodvetvového obchodu na základe Grubel-Lloydovho indexu

Kategória 1	$0 \leq GLI \leq 0,25$	Silný medziodvetvový obchod
Kategória 2	$0,25 < GLI \leq 0,50$	Slabý medziodvetvový obchod
Kategória 3	$0,50 < GLI \leq 0,75$	Slabý vnútroodvetvový obchod
Kategória 4	$0,75 < GLI \leq 1$	Silný vnútroodvetvový obchod

Prameň: HOANG, V. (2019): The Dynamics of Agricultural Intra-Industry Trade: A Comprehensive Case Study in Vietnam.

V našom prípade skúmame obchod Brazílie, pričom vychádzame z údajov UN Comtrade, konkrétne naše vstupné dáta tvorili údaje o vývoze/dovoze komoditných skupín na druhej úrovni harmonizovaného systému colnej klasifikácie (HS2).¹⁷

3 Výsledky

Aplikovaním Grubel-Lloydovho indexu sme prišli k nasledujúcim poznatkom. Celková miera vnútroodvetvového obchodu Brazílie sa v roku 2019 v porovnaní s rokom 1999 znížila. Naš predpoklad, že so zvyšovaním príjmu *per capita* sa zvyšuje aj miera vnútroodvetvového obchodu,¹⁸ sa teda nepotvrdil. Podľa našich výpočtov celkový vnútroodvetvový obchod (priemyselné aj nepriemyselné komoditné kategórie spolu) Brazílie v roku 1999 tvoril 44,76 % a v roku 2019 podobný podiel – 43,86 %, čiže nastala iba nepatrná zmena, a teda Brazíliu zaradujeme ku krajinám so silným medziodvetvovým obchodom. Oveľa zaujímavejšie sú ale hodnoty pre industriálne a neindustriálne komodity samostatne.

Pri priemyselných komoditách (HS 28-99) sme zaznamenali výraznejší pokles vnútroodvetvového obchodu oproti roku 1999, kedy by podľa klasifikácie indexu Brazília spadala ku krajinám so slabým vnútroodvetvovým obchodom, aj keď ide o hraničnú pozíciu. V súčasnosti zaradujeme Brazíliu ku krajinám so silným medziodvetvovým obchodom s industriálnymi výrobkami.

Napriek tomu, že Grubel-Lloydov index bol zostavený pre skúmanie práve vyššie spomínaných priemyselných tovarov, pri ktorých sa predpokladá vyššia miera vnútroodvetvového obchodu, vypočítali sme hodnoty indexu aj pre obchod s poľnohospodárskymi produktami (komoditné skupiny HS 01-27). V tomto prípade došlo k najvýraznejšej zmene, keďže v roku 1999 tvoril vnútroodvetvový obchod s poľnohospodárskymi komoditami iba do 20 %, pričom v roku 2019 už 42,77 % (tabuľka 2). Z krajiny so silným medziodvetvovým obchodom s poľnohospodárskymi produktami sa za 20 rokov stala Brazília krajinou s takmer slabým vnútroodvetvovým obchodom. Aby sme predišli

¹⁶ HUSTED, S. – MELVIN, M. (2007): International Economics, s. 137.

¹⁷ UN Comtrade. (2021): International Trade Statistics.

¹⁸ APPLEYARD, D. R. et al. (2006): International Economics, s. 190.

náhodnosti našich záverov, overili sme si hodnoty Grubel-Lloydovho indexu aj pre rok 2018, kedy sme dospeli k podobným záverom. Dokonca, vnútroodvetvový obchod s poľnohospodárskymi produktami tvoril ešte väčší podiel na celkovom obchode s nimi ako v roku 2019.

Tabuľka 2: Hodnoty Grubel-Lloydovho indexu pre Brazíliu

	GL index (celkový)	GL index (industriálne tovary)	GL index (poľnohospodárske produkty)
1999	44,76 %	54,75 %	19,37 %
2019	43,86 %	44,66 %	42,77 %

Zdroj: Vlastné spracovanie

Grubel-Lloydov index nám umožňuje identifikovať mieru vnútroodvetvového obchodu aj v rámci jednotlivých komoditných skupín. Ak sa teda pozrieme na obchod s konkrétnymi komoditnými skupinami, zisťujeme, že výraznou mierou sa znížil počet položiek s vysokou mierou vnútroodvetvového obchodu medzi rokmi 1999 a 2019. Silný vnútroodvetvový obchod vykazuje v roku 2019 už iba 14 položiek v porovnaní s 24 v roku 1999. Iba šesť komoditných skupín zostalo v tej istej skupine, v rámci slabého a silného vnútroodvetvového obchodu (tabuľka 3), čo naznačuje vysokú variabilitu štruktúry vnútroodvetvového obchodu Brazílie.

Tabuľka 3: Počet položiek HS2 podľa hodnôt GLI

	1999	2019	v oboch rokoch
0,50 < GLI ≤ 0,75	23	24	6
0,75 < GLI ≤ 1	23	14	6

Zdroj: Vlastné spracovanie

Pre komplexnosť analýzy vnútroodvetvového obchodu Brazílie, uvádzame komoditné položky podľa HS2, ktoré vykazujú a vykazovali najvyššiu mieru vnútroodvetvového obchodu v rokoch 1999 a 2019.

Tabuľka 4: Komoditné kategórie s najvyššou mierou vnútroodvetvového obchodu

1999	2019
70 Sklo a sklenený tovar	19 Výrobky z obilnín, múky, škrobu alebo mlieka
87 Vozidlá iné ako železničné alebo električkové koľajové vozidlá a ich časti, súčasti a príslušenstvo	33 Éterické oleje a rezinoidy, voňavkárské, kozmetické alebo toaletné prípravky
53 Ostatné rastlinné textilné vlákna, papierová priadza a tkaniny z papierovej priadze	15 Živočíšne alebo rastlinné tuky a oleje
40 Kaučuk a výrobky z neho	13 Gumy, živice a iné rastlinné šťavy a výťažky
51 Vlna, priadza a tkaniny	18 Kakao a výrobky z neho
73 Výrobky zo železa alebo ocele	35 Modifikované škroby, lepidlá, enzýmy
79 Zinok a výrobky z neho	27 Minerálne palivá, minerálne oleje, bitúmenové látky, minerálne vosky
89 Lode, člny a plávajúce konštrukcie	22 Nápoje, liehoviny a ocot

Zdroj: Vlastné spracovanie

Záver

Podľa dostupných teórií sme predpokladali, že vnútroodvetvový obchod Brazílie sa za skúmané obdobie zvýši. Naše zistenia vedú k opačnému záveru. Celkový vnútroodvetvový obchod (priemyselné aj nepriemyselné komoditné kategórie spolu) Brazílie sa medzi rokmi 1999 a 2019 takmer vôbec nezmenil. Brazília stále patrí ku krajinám so silným medziodvetvovým obchodom. Tiež sme sa pozreli na GLI, samostatne, pre poľnohospodárstvo a pre priemyselné výrobky. V súčasnosti môžeme brazílsky obchod s poľnohospodárskymi aj industriálnymi produktami označiť ako slabý medziodvetvový obchod. Pri priemyselných komoditách (HS 28-99) sme zaznamenali výraznejší pokles vnútroodvetvového obchodu oproti roku 1999, kedy by podľa klasifikácie indexu Brazília spadala ku krajinám so slabým vnútroodvetvovým obchodom.

Zaujímavé sú tiež zistenia, že komoditné položky podľa HS2, ktoré vykazujú najvyššiu mieru vnútroodvetvového obchodu sa za skúmané obdobie výrazne zmenili. Dokonca, zaznamenávame v roku 2019 jednoduchšiu štruktúru ako v roku 1999, kedy sa medzi top 8 dostali aj sofistikovanejšie industriálne kategórie ako 89 – Lode, člny a plávajúce konštrukcie a 87 – Vozidlá iné ako železničné alebo električkové koľajové vozidlá a ich časti, súčasti a príslušenstvo.

Pre zistenie a konkretizovanie možných príčin je potrebný ďalší výskum. Takisto, si uvedomujeme limitácie výskumu, ktoré by mohli byť odstránené pri skúmaní vnútroodvetvového obchodu na základe podrobnejšej klasifikácie komoditných skupín, na štvrtej alebo šiestej úrovni harmonizovaného systému colnej klasifikácie – HS4 a HS6.

Použitá literatúra:

1. APPLEYARD, D. R. et al. (2006): *International Economics*. New York, USA: McGraw-Hill/Irwin, 2006 (5. vydanie). ISBN 0-07-111093-3
2. EPPINGER, P. S. – FELBERMAYR, G. J. (2014): Bilateral trade and similarity of income distributions: The role of second moments. In: *Economic Letters*, 2014, č. 126, s. 159-162.
3. HOANG, V. (2019): The Dynamics of Agricultural Intra-Industry Trade: A Comprehensive Case Study in Vietnam. In: *Structural Change and Economic Dynamics*, 2019, č. 49, s. 74-82.
4. HUSTED, S. – MELVIN, M. (2007): *International Economics*. USA: Pearson Education, 2006. ISBN 0-321-45122-8
5. JOŠIĆ, H. – BAŠIĆ, M. (s. a.): When Linder Meets Gravity Model: The Case of USA, Germany and Japan.
6. LATZER, H. – MAYNERIS, F. (2021): Average income, income inequality and export unit values. In: *Journal of Economic Behavior and Organization*, 2021, č. 185, s. 625-646.
7. MARZÁBAL, Ó. R. et al. (2016): *Progress in the Pattern of Intra-industrial Trade between the European Union and Latin America: The Cases of Brazil and Mexico*. Nemecko: EU-LAC Foundation, 2016. ISBN 978-84-608-6332-8
8. OEC. (2021): Brazil. [online]. Dostupné na internete: <https://oec.world/en/profile/country/bra>
9. OLIVEIRA PINTO, P. B. – FOFFANO VASCONCELOS, C. R. – DA SILVA FREGUGLIA, R. (2019): Intra-Industry Trade: Analysis of The Smooth Adjustment Hypothesis with Respect to Brazil. In: *Pesquisa e Planejamento Econômico*, 2019, roč. 49, č. 3, s. 127-152.
10. QUANSAH, K. A. – AHN, W. CH. (2017): The Effect of the Korea-Australia Free Trade Agreement (KAFTA) on the Korea-Australia Trade Structure. In: *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 2017, roč. 33, č. 4, s. 229-235.

11. Svetová banka (2021): GNI per capita, Atlas method (current US\$). [online]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>
12. Svetová banka (2021): New World Bank country classifications by income level: 2021-2022. [online]. Dostupné na internete: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022>

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: barbora.janubova@euba.sk

HOW COHESIVE ARE THE BUDGET PRE-ALLOCATIONS ASSIGNED TO EU MEMBER STATES WITHIN 2021-2027 MULTIANNUAL FINANCIAL FRAMEWORK AND NEXT GENERATION EU?

KOHÉZNOSŤ VOPRED PREROZDELENÝCH ROZPOČTOVÝCH PROSTRIEDKOV ČLENSKÝM ŠTÁTOM EÚ V RÁMCI VIACROČNÉHO FINANČNÉHO RÁMCA 2021 – 2027 A FONDU OBNOVY NEXT GENERATION EU

Tomáš Kajánek

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5 , Slovak Republic, e-mail: tomas.kajANEK@euba.sk

Abstract: Cohesion is an integral part of the European policies of the European Union integrating 27 Member States. Although the achievement or existence of cohesion is largely a political issue, its very nature is based on the economic dimension. Therefore, over the past decades, a significant part of EU funding under one-year budgets or Multiannual Financial Frameworks and other financial instruments has become redistributed on the basis of regional disparities in order to contribute to strengthening economic, social and territorial cohesion in the European Union. The conference paper deals with the analysis of pre-allocated EU funds under the current Multiannual Financial Framework and the Next Generation EU designed to minimize the damage caused by the current pandemic. Its main aim is to assess the cohesion of all pre-allocated funds, including those that are part of the current Cohesion Policy package. For the purpose of comparing the cohesion of pre-allocated funds, we use the conversion of funds per capita. The paper contains three tables.

Keywords: European Union, Multiannual Financial Framework, Next Generation EU, cohesion, EU budget

JEL: N14, N34

Introduction

Over the past decades, every seven years the EU legislative bodies after lengthy negotiations between working groups and committees adopts a Multiannual financial framework, which can be considered the most important financial instrument for implementing a wide range of European policies in the EU Member States. The process of creation current multi-annual funding in 2020 was to a large extent influenced by the spread of the Covid-19 pandemic, in response to which the EU approved an additional financial package of loans and grants of 750 billion euro. When allocating funds from the European budget, as well as e.g. in the case of the traditional national budgets of the EU Member States or other states of the world economy, there is a diversification of winners and losers. As a result of lengthy negotiations between working groups, committees and other bodies preparing and approving the European budget, in practice there is always a certain satisfaction and at the same time dissatisfaction of stakeholders lobbying for additional funding. The funds are redistributed according to the type of their determination on the basis of various rules and indicators. A separate category of EU funding is funding for EU Cohesion policy. However, apart from this significant part of the EU budget, hundreds of billions of euros are being redistributed to individual programs, which take

a less lenient emphasis on the cohesion institute. The aim of the article is to analyze the part of EU funding for the period 2021 – 2027 that has been pre-allocated to Member States (including funds earmarked for EU Cohesion policy) and to compare it with the pre-allocated funding for EU Cohesion policy.

1 Briefly about European cohesion and pre-allocations assigned to individual Member States

The concept of cohesion or cohesion policy within the EU has not long found a uniform definition that would clearly define its essence. On the contrary, it has gradually evolved over time and practice. Currently, this term can be understood as a degree to which differences in social and economic well-being between regions or groups within the EU are politically and socially acceptable.¹ Apart from the founding treaties, as the origin of cohesion policy that has evolved within the EU can be considered the creation of the European Regional Development Fund in 1975. Over the past almost 50 years marked by the gradual enlargement of the Union, however, cohesion policy has naturally undergone lengthy development and institutionalization in as a result of which it can undoubtedly be described as one of the most significant EU policies in terms of scope, funding and its ambition.² This can be explained, inter alia, by the fact that, in practice, about a third of the EU budget is spent on its implementation.³ There is a large number of studies dealing with the effectiveness of cohesion policy and the redistribution of funds between individual Member States. The fact is that the distribution of cohesion funding is almost exclusively based on the GDP per capita of Member States. Only less than one fifth of funds is redistributed on the basis of other indicators.⁴

Taking into account the current EU budget and the Multiannual Financial Framework, part of the funds earmarked for certain policy areas, Member States receive pre-assigned amounts. Apart from Cohesion policy funds to European regions, this category currently also includes the Recovery and Resilience Facility, allocations for the European Agricultural Fund for Rural Development, the European Maritime and Fisheries Fund, the Just Transition Fund, nuclear decommissioning assistance program and direct payments to farmers within the Common Agricultural Policy.

Unlike previous multiannual frameworks, negotiations of which resulted in a trillion euro budget for seven years, current funding for European policies has been increased by additional resources in the form of loans and grants of additional € 750 billion (at 2018 prices and more than € 800 billion at current prices) that is designed to finance Member States' recovery plans to mitigate the effects of a pandemic. It is these additional resources that have also become part of the EU funds that are pre-allocated to individual Member States and will be available mainly in 2021 – 2023.⁵

2 A brief review of the literature on EU cohesion policy

There is a large number of studies dealing with Member States' cohesion and the EU Cohesion policy. An early evaluation of the results and effects of spending on EU cohesion policy is addressed in e.g. studies of R. Leonardi⁶ or J.F. Bachtler and C. Wren.⁷ The theoretical

¹ SCHWARC, P. – TAKÁČ, I. – KOVÁČIK, M. (2019): Kohézna politika.

² GRAZIANO, P. – POLVERARI, L. (2020): The Social impact of EU cohesion policy, pp. 167-182.

³ PONTAROLLO, N. (2016): Does Cohesion Policy affect regional growth? New evidence from a semi-parametric approach.

⁴ EUROPEAN COURT OF AUDITORS. (2019): Allocation of Cohesion policy funding to Member States for 2021-2027.

⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2021): Budget pre-allocations.

⁶ LEONARDI, R. (2006): Cohesion in the European Union. In: *Regional Studies*, pp. 155-166.

⁷ BACHTLER, J. – WREN, C. (2006): Evaluation of European Cohesion policy: Research questions and policy challenges. pp. 143-153.

principles and foundations of EU cohesion policy can be found, for example, in a study G. Marchis⁸ or J. Bachtler et al.⁹ and its evolution and form in recent budget periods, e.g. in the studies of G. Marchis¹⁰ or K. Durova.¹¹ One of the most comprehensive literatures today is the work of J. Bachtler et. Al.¹² A separate category of studies focusing on cohesion policy are studies focused on the development of selected regions or EU Member States, the effectiveness of financial expenditure¹³ and comparative studies focused on comparative analyses of the development of cohesion in the EU. EU cohesion policy and the reduction of regional social and economic disparities are also the subject of studies by several European think tanks such as Visegrad Insight¹⁴ or European Parliament Think Tank.¹⁵

3 Analysis of the distribution of pre-allocated funds within the MFF 2021 - 2027 and New Generation EU

Taking into account the redistributed funds from the current Multiannual Financial Framework 2021 - 2027 and the Next Generation EU, it is possible to draw data on the amount of pre-allocated resources in individual categories from the available documents presented by the European Commission. Budget pre-allocations cover the following European policies:

- Cohesion policy *including*:
 - European Social Fund +
 - European Regional Development Fund
 - Cohesion Fund
 - European territorial cooperation goal (Interreg)
 - Connecting Europe Facility;
- European Agricultural Fund for Rural Development (under MFF 2021 – 2027);
- European Agricultural Guarantee Fund;
- Recovery and Resilience Facility;
- React-EU for 2021;
- Just Transition Fund (Under MFF 2021 – 2027 and NGEU combined);
- European Agricultural Fund for Rural Development for 2021 – 2022 (under NG EU).

While pre-allocated funds under the MFF 2021 – 2027 cover the whole multi-annual period, EU commitments under the NGEU are redeployed mainly to immediate disbursements in the first years.

Table 1: MFF 2021-2027 and NGEU pre-allocations per Member State in billion EUR, current prices

	C	AGF	AF	R&R	R EU	JTF	EAF	SUM
Belgium	2,689	3,467	0,598	5,90	0,26	0,183	0,0482	13,145

⁸ MARCHIS, G. (2016): The Cohesion Policy and its Underlying Principles and Values.

⁹ BACHTLER, J. – MENDEZ, C. – WISHLADE, F. (2016): *EU Cohesion Policy and European Integration: The Dynamics of EU Budget and Regional Policy Reform*.

¹⁰ MARCHIS, G. (2014): The EU New Cohesion Policy – A Leading Part in Transforming the European Economy, p. 147 – 156.

¹¹ DUROVA, K. (2017): Cohesion Policy of the European Union: Evolution, challenges and prospects, pp. 50-62.

¹² BACHTLER, J. – MENDEZ, C. – WISHLADE, F. (2016): *EU Cohesion Policy and European Integration: The Dynamics of EU Budget and Regional Policy Reform*.

¹³ WOSTNER, P. – ŠLANDER, S. (2009): *The effectiveness of EU cohesion policy revisited: are EU funds really additional?*

¹⁴ ARAK, P. (2019): Cohesion Policy Is No Charity.

¹⁵ EUROPEAN PARLIAMENT THINK TANK (2018): Research for REGI Committee – Externalities of Cohesion Policy.

Bulgaria	10,157	5,854	2,038	6,30	0,438	1,301	0,2019	26,290
Czechia	21,761	6,034	1,872	7,10	0,838	1,649	0,1855	39,440
Denmark	0,515	6,039	0,548	1,60	0,178	0,089	0,0543	9,023
Germany	18,445	34,706	7,888	25,60	1,894	2,489	0,7096	91,732
Estonia	3,325	1,354	0,636	1,00	0,178	0,355	0,063	6,911
Ireland	1,195	8,304	2,25	1,00	0,089	0,085	0,1897	13,113
Greece	21,379	14,971	4,022	17,80	1,715	0,834	0,3653	61,086
Spain	35,376	37,422	7,802	69,50	10,898	0,873	0,7177	162,589
France	16,835	54,815	10,539	39,40	3,105	1,034	0,8668	126,595
Croatia	9,069	2,611	2,147	6,30	0,574	0,187	0,2017	21,090
Italy	42,085	27,945	9,748	68,90	11,348	1,034	0,9106	161,971
Cyprus	0,959	0,366	0,172	1,00	0,112	0,102	0,0115	2,723
Latvia	4,612	2,41	0,849	2,00	0,211	0,192	0,0841	10,358
Lithuania	6,539	4,059	1,412	2,10	0,275	0,274	0,1399	14,799
Luxemburg	0,058	0,229	0,089	0,10	0,14	0,009	0,0088	0,634
Hungary	22,526	8,928	3,01	7,00	0,885	0,262	0,2983	42,909
Malta	0,838	0,032	0,144	0,30	0,112	0,023	0,0088	1,458
Netherlands	1,293	5,024	0,529	6,00	0,443	0,626	0,0524	13,967
Austria	1,147	4,846	3,755	3,50	0,219	0,136	0,3444	13,947
Poland	75,034	21,682	9,532	23,90	1,651	3,864	0,9447	136,608
Portugal	23,577	5,468	3,903	13,90	1,6	0,225	0,3535	49,027
Romania	30,305	13,992	6,983	14,20	1,329	2,149	0,6921	69,650
Slovenia	3,279	0,959	0,796	1,80	0,263	0,26	0,0733	7,430
Slovakia	12,852	2,848	1,871	6,30	0,618	0,461	0,1632	25,113
Finland	1,653	3,637	2,56	2,10	0,135	0,468	0,2093	10,762
Sweden	1,920	4,807	1,53	3,30	0,288	0,156	0,1516	12,153
Total	369,42	283	87	338	39,80	19,32	8,0502	1144,521

Note: CP = Cohesion Policy allocations, AGF = European Agricultural Guarantee Fund, AF = European Agricultural Fund for Rural Development (Under MMF), R&R = Recovery and Resilience, R EU = React EU, JTF = Just Transition Fund, EAF = European Agricultural Fund for Rural Development (Under NGEU). Source: Author's own work based on EUROPEAN COMMISSION. (2021): Budget pre-allocations. [online]. In: *European Commission*, 2021. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/budget-pre-allocations_en

For the further analysis of pre-allocated financial contributions within the MFF 2021 – 2027 and NGEU, we calculated the pre-assigned financial resources to individual Member States per capita. We draw data on the population of the Member States recorded at the beginning of 2021 from Eurostat.¹⁶ The statistical set consisting of 27 Member States is then divided by the calculation of quartile values into four parts depending on the amount of pre-allocated funds per capita. The table below shows the order of pre-allocated resources under EU Cohesion Policy in individual EU Member States.

Table 2: Breakdown of Cohesion Policy pre-allocations per individual Member State per capita in EUR

Member State	Allocations per capita	Member State	Allocations per capita	Member State	Allocations per capita
Estonia	2499,872	Malta	1623,716	Belgium	232,491

¹⁶ EUROSTAT. (2021): Population on 1 January.

Latvia	2436,057	Romania	1579,521	Germany	221,8146
Slovakia	2353,941	Slovenia	1554,782	Sweden	184,9837
Lithuania	2338,966	Bulgaria	1468,507	Austria	128,4051
Hungary	2314,924	Cyprus	1070,307	Luxemburg	91,37744
Portugal	2289,418	Spain	746,4201	Denmark	88,18425
Croatia	2246,829	Italy	710,2047	Netherlands	73,98966
Czechia	2033,401	Finland	298,7101	EU average	826,4356
Greece	2001,302	France	249,6308		
Poland	1982,928	Ireland	238,6703		

Source: Author's own work based on data retrieved from EUROPEAN COMMISSION. (2021): Budget pre-allocations. [online]. In: *European Commission*, 2021. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/budget-pre-allocations_en

The results of the calculations of pre-allocated resources per capita to individual Member States point to the winners and losers of the EU Cohesion Policy in the following years. The upper quarter of countries where pre-allocated resources exceed the third quartile at approx. € 2,140.11 is composed of Estonia, Latvia, Slovakia, Lithuania, Hungary, Portugal and Croatia. By contrast, the level of pre-allocated resources in the lower quarter of the sample, delimited by the lower quartile at around € 235.58 including seven countries from Belgium to the Netherlands, is in most cases more than ten times lower than in the previous group of countries. The second quartile (the median) of the set (EUR 1,468.51) divides the remaining Member States into a further six Member States with higher average pre-allocations starting with the Czech Republic to Slovenia and seven Member States with lower average pre-allocations starting with Bulgaria to Ireland. The ranking of countries in terms of pre-allocations of cohesion policy in general, with a few exceptions, reflects the main regional differences in EU cohesion.

On the contrary, the table below records the results of the calculations of all EU budget pre-allocations, including cohesion policy resources. From the results of the calculations there are clearly lower relative differences between the largest and smallest beneficiaries of Multiannual financial framework 2021 – 2027 and New Generation EU pre-allocations. However, the division of the file into four groups using quartile calculations signals several transfers of Member States within the groups. The upper quarter of countries where pre-allocations exceed the level of the upper quartile at around € 4,504.66 is composed of Greece, Latvia, Lithuania, Croatia, Estonia, Portugal and Slovakia. Hungary, Bulgaria, the Czech Republic, Romania, Poland and Slovenia are among the group of countries with higher average pre-allocations (level exceeding the median of approximately € 3,430.56). The group of countries with lower average pre-allocations (above 1,719.28 euros) consists of Spain, Cyprus, Malta, Italy, Ireland, Finland and France. The remaining seven Member States, starting with Austria are in the lower quarter of the sample (below € 1,719.28) based on the level of pre-allocations.

Table 3: Breakdown of MFF 2021 – 2027 and NGEU pre-allocations per individual Member State per capita in EUR

Member State	Allocations per capita	Member State	Allocations per capita	Member State	Allocations per capita
Greece	5718,327	Romania	3630,218	Austria	1561,393
Latvia	5471,146	Poland	3610,14	Denmark	1545,074
Lithuania	5293,489	Slovenia	3523,177	Sweden	1170,85
Croatia	5224,937	Spain	3430,559	Belgium	1136,534
Estonia	5195,975	Cyprus	3038,488	Germany	1103,14

Portugal	4760,662	Malta	2824,646	Luxemburg	998,5348
Slovakia	4599,672	Italy	2733,332	Netherlands	799,26
Hungary	4409,65	Ireland	2618,922	EU average	2560,407
Bulgaria	3801,015	Finland	1944,832		
Czechia	3685,323	France	1877,158		

Source: Author's own work based on data retrieved from EUROPEAN COMMISSION. (2021): Budget pre-allocations. [online]. In: *European Commission*, 2021. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/budget-pre-allocations_en

Taking into account the ranking of Member States in terms of pre-allocations per capita, there has been a change in the order of twenty countries compared to the previous order based on cohesion policy pre-allocations. However, the relative changes are not very enormous in most of the cases. The highest inequalities in pre-allocated cohesion policy funds and total pre-allocated funds in relative terms can be seen in the examples of Greece, Malta and Bulgaria. In terms of division into groups according to quartile values, there was a transfer of the state to another group of states in the case of the three previously named Member States and Hungary. However, these changes only apply to three groups of Member States, excluding the lower quarter of Member States representing a homogeneous group in terms of both cohesive policy pre-allocations and overall Multiannual financial framework 2021 – 2027 and New Generation EU pre-allocations.

Conclusion

Whether or not cohesion is achieved is largely a political issue. Part of the EU's funding has been redistributed over the long term to achieve or at least approach cohesion in Europe. However, given the current funding of European policies with regard to pre-allocated resources, it can be observed that the Multiannual financial framework 2021 – 2027 and the New Generation EU themselves are generally very cohesive funding instruments that copy pre-allocated resources directly assigned to strengthen cohesion in Europe. The recalculation of the EU funds allocated to the individual Member States showed a high degree of agreement with the idea of EU cohesion funding and indicated only a few results opposing the basic principle of cohesion. However, in the case of these examples, one can search further for reasonable reasons explaining the seemingly distorting distribution of the pre-allocated EU funds in individual EU Member States.

References:

1. ARAK, P. (2019): Cohesion Policy Is No Charity. [online]. In: *Visegrad Insight*, 2019. [Cited 22. 9. 2021.] Available online: <https://visegradinsight.eu/cohesion-policy-is-no-charity/>
2. BACHTLER, J. – WREN, C. (2006): Evaluation of European Cohesion policy: Research questions and policy challenges. In: *Regional Studies*, 2006, Vol. 40, No. 2, pp. 143-153. ISSN 0034-3404.
3. BACHTLER, J. – MENDEZ, C. – WISHLADE, F. (2016): *EU Cohesion Policy and European Integration: The Dynamics of EU Budget and Regional Policy Reform*. New York: Routledge, 2016. ISBN 978-075467-4212.
4. BACHTLER, J. et al. (Ed.) (2017): *EU Cohesion Policy: Reassessing performance and direction*. New York: Routledge, 2017. ISBN 978-1-138-22464-3.
5. DUROVA, K. (2017): Cohesion Policy of the European Union: Evolution, challenges and prospects. In: *Economic archive*, 2017, Vol. 5, No. 2, pp. 50-62. ISSN 0323-9004.

6. EUROPEAN COMMISSION (2021): Budget pre-allocations. [online]. In: *European Commission*, 2021. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/budget-pre-allocations_en
7. EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2019): Allocation of Cohesion policy funding to Member States for 2021-2027. [online]. In: *ECA*, 2019. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/rcr_cohesion/rcr_cohesion_en.pdf
8. EUROPEAN PARLIAMENT THINK TANK (2018): Research for REGI Committee – Externalities of Cohesion Policy. [online]. In: *European Parliament*, 2018. [Cited 22. 9. 2021.] Available online: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2018\)617491](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2018)617491)
9. EUROSTAT (2021): Population on 1 January. [online]. In: *Eurostat*, 2021. [Cited 25. 9. 2021.] Available online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
10. GRAZIANO, P. – POLVERARI, L. (2020): The Social impact of EU cohesion policy. In: VANHERCKE, B. et al. (Ed.): *Social policy in the European Union 1999-2019: the long and winding road*, pp. 167-182. ISBN 978-2-87452-549-0.
11. LEONARDI, R. (2006): Cohesion in the European Union. In: *Regional Studies*, 2006, Vol. 40, No. 2, pp. 155-166. ISSN 0034-3404.
12. MARCHIS, G. (2014): The EU New Cohesion Policy – A Leading Part in Transforming the European Economy. In: *The 5th International Conference on Business and Economy (ICBE)*, 2014, pp. 147-156. ISBN 978-606-598-324-3.
13. MARCHIS, G. (2016): The Cohesion Policy and its Underlying Principles and Values. [online]. In: *2nd International conference on modern Research in Management, Economics and Humanities*, 2016. [Cited 20. 9. 2021.] Available online: <https://icmet.ir/en/>
14. PONTAROLLO, N. (2016): Does Cohesion Policy affect regional growth? New evidence from a semi-parametric approach. In: BACHTLER, J. (Ed.): *EU Cohesion Policy: Reassessing performance and direction*, p. 69-83. ISBN 9781315401867.
15. SCHWARC, P. – TAKÁČ, I. – KOVÁČIK, M. (2019): *Kohézna politika*. Nitra: Vydavateľstvo SPU, 2019. ISBN 978-80-552-2123-6.
16. WOSTNER, P. – ŠLANDER, S. (2009): *The effectiveness of EU cohesion policy revisited: are EU funds really additional?* Glasgow: European Policies Research Centre, 2009. ISBN 1-871130-75-1.

Contact:

Ing. Tomáš Kajánek

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: tomas.kajANEK@euba.sk

ECONOMIZATION OF EURO-TEXTS. DO WE UNDERSTAND THE LANGUAGE OF EUROCRATS?

Ivana Kapráliková

Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: ivana.kapralikova@euba.sk

Abstract: The article aims to explore EU English which is becoming an especially important field within English for Specific Purposes (ESP). We have compiled a particular EU corpus for analysis - the texts, produced in the supranational European Union community and by its institutions, to which the critics very often refer as a sign of isolation and obscurity of euroworld, using abbreviations in the documents without explaining. Quantitative analysis of frequency of occurrence of certain types of abbreviations, and qualitative description of regularities and irregularities in formation of the abbreviations allows us to discover which abbreviatory phenomena are likely to be genuine reflections of the behaviour of the EU register, and which are merely chance occurrences. The findings, on the one hand, provide a clearer understanding of the special characteristics of the EU discourse or 'eurojargon' in the field of abbreviatory processes, and, on the other hand, they can serve as the contribution to EU English courses and materials design.

Keywords: abbreviations, shortening processes, the EU English, the EU documents, English for Specific Purposes

JEL: Z13

Introduction

The growing frequency of occurrence of abbreviations not only in specific fields of communication has not been very recent phenomena noticed by linguists. Hrbáček, already back in 1979, stated that the frequency of occurrence of abbreviations is growing, and it's not only in the specific scientific or administrative environment but also in regular everyday communication which raises the issue of clarity of expression. Simply, long learned words, have caused a feeling of dissatisfaction among scientists as well as non-scientists that technical terms should be developing into such tongue-twisters. There is... a feeling for "the economy of a language"¹.

Many neologisms created by eurocrats such as terms, abbreviations have penetrated into everyday language use in recent years and become almost a separate language-language in itself. Very often the critics officially but also unofficially refer to as a sign of isolation and obscurity of euroworld when the EU officials use abbreviations in documents without explaining, it's like abbreviations are used as special passwords and are on permanent testing of reader's attention.

Based on our own experience, working with the EU documents, such criticism caught our attention and raised the question whether, in this specific register, the abbreviations, as synonymous counterparts of their motivating forms, contribute to the economy of the communication or not. Do they make the vocabulary structure more obscure? What is more, is for the percipient of the abbreviation, the enigmatically encoded information a simplification or not?

The main aim of our corpus-based research is to explore the formal aspects of generally known as well as specifically bound English abbreviation processes in the EU documents. We

¹ PÉREZ IGLESIAS, E. (2001): Shortening processes in EST Lexicon, p. 285.

aim to present our findings by analysing these processes occurred in particular texts excerpted from our specific EU corpus - selected English language EU documents. We focus only on written registers² analysing the documents which have been published recently but also those ones published over the last 50 years.

1 Research questions and associated hypotheses

Four research questions were divided into two research problems as they differ in their nature.

Research problem 1: Frequency of occurrence of the abbreviations in various presentday EU documents

- Is the frequency of the occurrence of the abbreviations in working procedural EU documents higher than that of the abbreviations in legally binding EU documents?
- Which type of the analysed EU texts has a higher frequency of occurrence of the abbreviations?

Associated hypothesis: The more specialized the text, the higher the occurrence of the abbreviations in it.

Research problem 2: Differences in frequency of occurrence of the abbreviations in the EU documents from the diachronic point of view

- Which types of the analysed categories of the abbreviations prevail in the EU documents published before 2004 and the EU documents published after 2004?
- What is the difference in the frequency of occurrence of the abbreviations between the EU documents published before 2004 and the EU documents published after 2004?

Associated hypotheses:

The more recent the EU document, the more frequent the occurrence of hybrid abbreviatory combinations in it.

The older the EU document, the lower the frequency of occurrence of abbreviations in it.

As mentioned in the aims of our research, in order to achieve set goals, we have analysed the actual patterns of use in natural texts that is we have carried out the corpus based research. The benefits of corpus linguistics for ESP, and also as seen from the perspective of the current investigation, were carefully examined and taken into consideration. The first and most important decision about a corpus is what it will be used for. Not all investigations into language and language varieties can be answered by using a corpus. Although an increasing number of different analyses can be carried out with the help of corpora as computer technology advances, there are certain research queries for which a corpus is the best research tool. Three main forms of corpus study can be distinguished: lexical, syntactic and discoursal. These forms of study can be used for describing a language, register, or genre, for example.

Concerning representativeness of a corpus, it is more than a collection of texts in that it is created to represent a language or a specified part of a language. As Leech³ put it: “In

² The concept of ‘register’ was found appropriate to define the language variety under study. Atkinson & Biber, in order to delimit the scope of register studies, identified four characteristics of studies focusing on a register. According to these characteristics, register studies are descriptive analyses of “actually occurring discourse”, which aim to “characterize language varieties”, and describe language varieties in a formal linguistic way, and to analyse the situational characteristics of these varieties“ ATKINSON, D. – BIBER, D. (1994). In light of the above, the approach taken in this research may be claimed to fall within the area of register analysis (specified in methods of our research), as it aims to describe one of the linguistic patterns in “actually occurring discourse” of the EU institutions as reflected in written English EU documents.

³ LEECH, G. (1991): The state of the art in corpus linguistics, p. 27.

practical terms a corpus is ‘representative’ to the extent that findings based on its contents can be generalized to a larger hypothetical corpus”.

What does this mean for corpus design? The appropriate way to create a corpus is based on what the corpus needs to represent. The representativeness of the corpus determines what type of analyses can be carried out with its help, and also the extent to which findings can be generalised. For example, results of an analysis on a corpus of exclusively written texts would not allow generalisation on language use as a whole, which is also our case where we deal only with written registers, thus we bear this in mind when compiling our corpus.

Other important issues in corpus creation are size and diversity. Diversity is necessary in order to make the corpus represent the language or a language variety in its entirety with all its different registers, dialects, subject matters, and so on. It is also important in the case of specialised corpora investigating the language of one specific discipline or professional field, genre or topic. Concerning corpora size, not only lexical but mostly lexicographical studies require particularly large corpora. „*Many words and collocations occur with low frequencies, and a corpus must be many millions of words, taken from many different texts, to enable investigations of their use.*“⁴

Although there exist several EU corpora no EU corpus had already existed which was suitable for our exact purposes. For this reason we needed to design our own EU corpus. The corpus falls into the category of specialised corpora which seeks to represent a special language variety therefore it delimited the types of texts we could include in such corpora. As we restricted ourselves to preselected official websites of the European institutions, we did not come across any drawbacks or limitations in excerpting the data.

Texts for the corpus were collected from two major sources. The majority of texts – slightly more than 80 % – were excerpted from EUR-Lex- the official website of the Official Journal of the European Union. Other EU texts were downloaded or analysed online from the official websites of other EU institutions namely the website of European Parliament, the website of European Commission as well as the website of Council of the European Union. Copyright issues needed to be tackled. However, as all texts were published by the EU institutions, it did not cause any difficulties. The EU texts can be used for research purposes on the condition that the copyright of the European Union is acknowledged.

2 Analysis tools

We investigated the occurrence of the abbreviations manually identifying them in the EU texts and allocated them to specific categories. We were confronted with “mountain of naming units” about which the raw counts were going to be drawn, being initially undifferentiated mass that was uttered in the EU documents.

The problem of abbreviation processing which has attracted relatively little attention in NLP (Natural Language Processing) field needs to be mentioned. There have been few attempts for processing abbreviations, which tend to occur in formal or informal texts. These already existing methods of finding abbreviations lack the possibility to embrace such complex abbreviation processes occurred in the EU texts. Moreover, these methods usually have one objective, as stated previously, and that is to match abbreviations and their definitions whereas our research have been aimed more at the categorization of English language abbreviations that are typical to the English EU discourse.

Nevertheless, specific computer tool of analysis have been used, namely Sketch Engine, in order to establish the frequency lists of the selected abbreviations in the texts originated from the various EU institutions. Thus, presentation of the lists obtained by manual analysis subsequently allowed us to draw up the list of the most frequent abbreviations on the one side

⁴ BIBER, D. – CONRAD, S. – REPPEN, R. (1998): Corpus linguistics: Investigating language structure and use, p. 249.

and within those the most frequent patterns used i.e. concordance listing. Moreover, it has helped us in compiling the EU corpus being able to select the texts of appropriate sizes.

3 Interpretation of the data

RQ 1. Is the frequency of the occurrence of the abbreviations in working procedural EU documents higher than that of the abbreviations in legally binding EU documents?

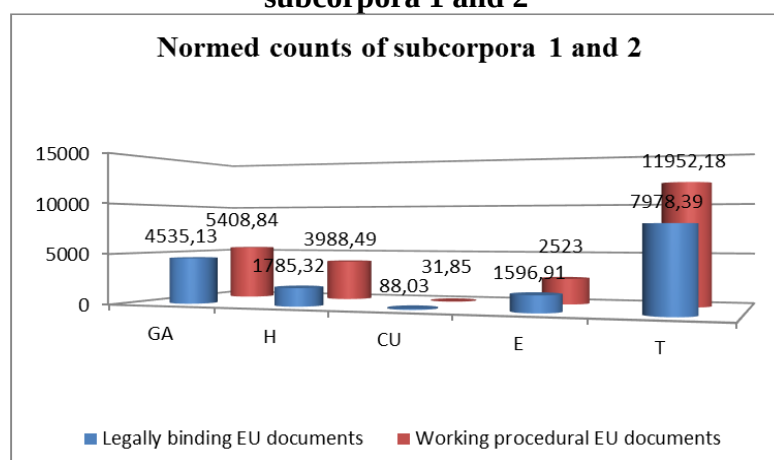
The graphs of normed counts of the selected categories of abbreviations visualize the results of comparison of the frequency of the occurrences of the abbreviations.

As legally binding documents (LBD) must be applied in its entirety across the EU, they should be comprehensible to authorities on national levels, often also to civil services, businesses and other organisations all over the EU. Based on these facts, abbreviation processes should not be as frequently occurred in these types of documents as in those working procedural (WPD) ones where the written communication is between the EU institutions themselves and addressed to eurocrats. As can be seen from the results in the Graph 1, our general presumptions were proven correct.

First, if we consider 7000 words on average per document analyzing altogether 185 documents in one subcorpus, in LBD we counted cca. 8000 abbreviations altogether. In WPD, the total number of the occurrence of the abbreviations was nearly one third higher. Concerning the transparency of LBD and WPD documents, the occurrence of the abbreviations has not been causing obscurity in understanding at all, and as can be seen from the numbers, their occurrence comparing to the total number of words is not as significant as presented by numerous eurocritics. On the other hand, lower number of the frequencies may not necessarily mean that a particular text is comprehensible to everyone involved. In some cases, advanced knowledge of the EU jargon is required in order to properly understand the whole context including abbreviations without their definitions.

If we take a look at selected categories more precisely, we can claim that the occurrence of genuine acronyms prevail and on the contrary, in working procedural documents we could find numerous formations (hybrids, elliptical constructions) which are ephemeral creations, rather than actual neologisms within abbreviations. As clippings are concerned, considered generally used in less formal contexts than their full-length counterparts, we may notice its negligible presence. Based on these facts we claim that the category of clippings will not be used frequently in such specialized official documents as those produced by the EU.

Graph 1: Normed counts of the selected categories in the EU documents' subcorpora 1 and 2

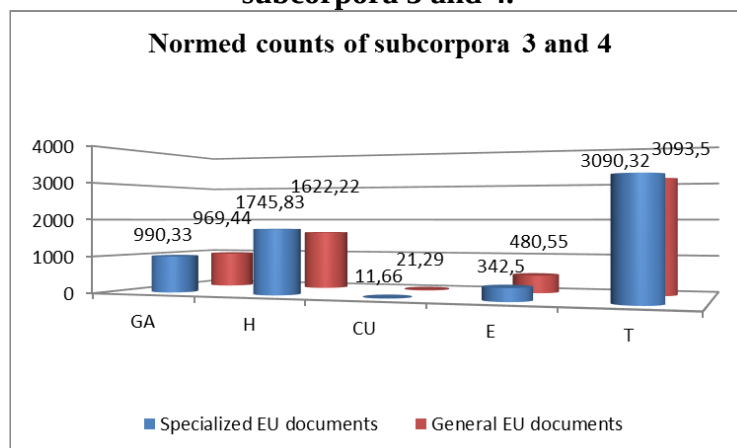

RQ 2 Which type of the analysed EU texts has a higher frequency of occurrence of the abbreviations?

Investigating this research question, we have been aware of the fact that abbreviations in specialized documents pose a special challenge to information retrieval because of their frequent ambiguity. Based on commonly claimed characteristic on specialized discourse, we have assumed that specialized vocabulary in the randomly sampled EU texts would also use the shortening processes more often. To our very great surprise, the results showed that the contents of the EU specialized documents, even though full of professional jargon, are not filled with abbreviated terms. On the contrary, there were the texts where we could not find a single abbreviation. The reason lies, most probably, in the importance of the message of such specialized texts. If we omit the quantificational marks (kg, km), international chemical symbols (K- kalium), or symbols of various kinds like CET, ISO etc., abbreviations of Latin, mainly acronyms (although in hybrid forms) related to the institutions of the European Union have been present in the specialized texts. The content of those texts referred to the specific terms that they did not require economization in such frequent manner as in general texts.

Thus, overuse of abbreviations comparing to the texts with more comprehensible content and vocabulary addressing more common and comprehensible issues like foreign affairs, social policies, human rights have not been proven. What is more interesting is the fact, that the total numbers of the occurrences in two different subcorpora were very similar. It seems that the frequency of the occurrence of the abbreviations does not depend on the technicality of the terms, but, in the EU texts, it depends more on the addressee- whether the recipients are part of the EU bureaucracy or not. Hence, the results of the above mentioned research question did not support associated hypothesis claiming the higher occurrence of the abbreviations in specialized EU texts. In our opinion, such findings prove the other important assumptions about the EU functioning- it is unique and constantly changing.

Graph 2: Normed counts of the selected categories in the EU documents' subcorpora 3 and 4.

RQ 3 Which types of the analysed categories of the abbreviations prevail in the EU documents published before 2004 and the EU documents published after 2004?

RQ 4 What is the difference in the frequency of occurrence of the abbreviations between the EU documents published before 2004 and the EU documents published after 2004?

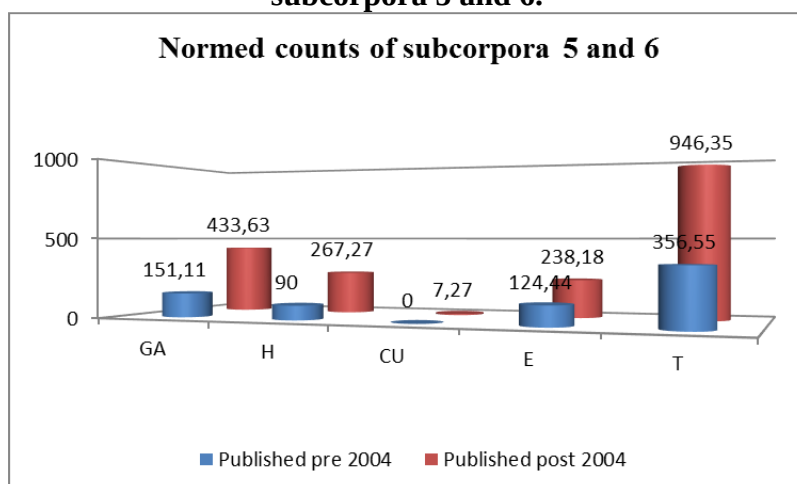
Research questions 3 and 4 raised the highest interest in us. As mentioned before, the number of the texts available has been much smaller for earlier EU periods. As can be seen from the findings, the abbreviations in the EU documents published before 2004 occurred almost three times less than in the recent ones. The reason is apparent: constant changes in functioning of the EU institutions and its procedures through the course of time have affected the character and the content of its documents. It is noticeable that due to narrower agenda of

the European Community mostly genuine acronyms and ellipsis were present in the EU documents of earlier times. Observing older documents, we came to the conclusion that they were definitely more transparent in terms of easier communication with the outside world.

As the Union's significance grew, its communication became more complicated, more extensive and more detailed. Rapid rise of hybridism and acronymization within shortening processes in the written communication of the EU has proven more complicated and ambiguous presentation of its activities. The texts published before 2004 are much simpler in their nature, shorter and contain less references, codes or symbols. Observing the frequencies has also proved that each enlargement of the EU has influenced the nature of documenting its actions as well as rapid increase in amount of published documents.

Concerning the associated hypothesis stating the more frequent usage of hybrids in recent documents, as can be seen from the comparison of the two subcorpora, the usage of hybrids has increased significantly, from 90 hybrids within 50 documents, with average size of 2000 words per text, to almost 270 units. Thus, in the case of the EU corpus, we can claim that our hypothesis was proven right. The second hypothesis which was assumed within diachronic comparison of the EU subcorpora has been more general in its nature. Taking into account the results of the counts, this hypothesis was not refuted and could be considered as proven.

Graph 3: Normed counts of the selected categories in the EU documents' subcorpora 5 and 6.

Conclusions

Acronyms, ellipsis or hybrids have been introduced in a standard format, defined properly when used for the first time in a text. This form is: the European Economic and Monetary Union (EMU) or alternatively but very rarely EMU (the European Economic and Monetary Union) the former being preferred regardless whether readers are familiar with the concept or not. Even well-known concepts in the EU jargon like EU, EEA, TFEU are defined in every single text when used for the first time.

In cases of the elliptical constructions where definitions which are too long, most of the time the whole titles of the EU legal texts, their complete form is listed in the footnotes of the texts.⁵ This above mentioned rule is more typical for legally binding documents whereas in

⁵ See example (excerption from the EU text, source: DIRECTIVE 2014/94/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 22 October 2014 on the deployment of alternative fuels infrastructure) ,,... Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council (4) sets a market share target of 10 % of renewables in transport fuels. (4) Based on the consultation of stakeholders and national experts, as well as the expertise reflected in the Communication from the Commission of 24 January 2013 entitled 'Clean

working procedural documents we often find abbreviations without explanation. Those are usually the abbreviated forms of departments, sections or committees within institutional structure. They are mentioned simply in their shortened version expecting the reader to be well aware of the terms. Most of the clipped units occurred in the EU corpus have been already used in particular register e.g. finances, international affairs (cap (capitalization); cohesion fund(ing) - limited usage, preferred is e.g. “regional development funding/policy”) or “regional cohesion (funding/policy)” - to express the idea of regional socio-economic disparities. This is not expressed by the word ‘cohesion’ on its own.) and they have not been created as innovations within the EU jargon. Thus, their meaning did not require explanation. Usually the meaning of the abbreviations has been clear from the context of the document, the ambiguity has likely been an issue if acronyms were created exclusively as nonce units.

Other significant pattern is the usage of articles. In case of indefinite articles, the EU linguistic rule “a before a consonant, an before a vowel” is truly applied as if the abbreviations following the article were being spoken: a UN resolution, a WTO representative, a NATO decision. They also take a definite (or indefinite) article as necessary where used as common nouns. Acronyms generally take the definite article if the expression they stand for does (the OECD, the WTO, but TNT). The tendency to drop the article if the acronym is regarded more as a name in its own right, for example where the full expression is hardly ever used or no longer even known is noticeable. To sum up, we carefully took into consideration the analogies of EU linguists within abbreviatory formations while observing the EU corpus and asked whether their interpretation on usage of common categories of abbreviations has proved to be applied properly, thus we confirm their analogies are being followed and properly applied.

The results of this corpus analysis can be generally claimed as the demonstration of extra-grammatical character and irregularities of specific types of abbreviations. In spite of obscurity of diverse shortening processes in the EU documents, and in some cases also their difficult accessibility, new creative forms are constantly formed and reused as part of the EU jargon, and the number of those which are becoming part of the English lexicon has been rising. The reason of creation of such lexical innovations is however clear- shortenings represent a *conscious act of economizing*, where the percipient and recipient share a common jargon. Further, they definitely demonstrate *professional closeness*. The abbreviations formed within the EU bureaucracy indicate in-group restriction, some sort of privacy, and the use of professional jargon and at some point demonstrating the attempt of insiders to exclude the outsiders.

Naming is another characteristic feature of the formation of the abbreviation processes in the EU corpora. Many shortenings tend to name new specific phenomena, newly formed institutions, organisations, activities and procedures of the EU. They are very often but not always *monoreferential* in a sense that they acquire specificity and semantic uniqueness and their association to the context immediately suggests the referent.

References:

1. ATKINSON, D. – BIBER, D. (1994): *Register: A review of empirical research*. In: BIBER, D. – E. FINEGAN, E. (eds.): *Sociolinguistic perspective on register*. New York: Oxford University Press, pp. 351-385.

Power for Transport: A European alternative fuels strategy’, electricity, hydrogen, biofuels, natural gas, and liquefied petroleum gas (LPG)...“

(4) *Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (OJ L 140, 5.6.2009, p. 16).*

2. BIBER, D. – CONRAD, S. – REPPEN, R. (1998): *Corpus linguistics: Investigating language structure and use*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1998.
3. LEECH, G. (1991): *The state of the art in corpus linguistics*. In AIJMER, K. – ALTENBERG, B. (eds.): *English Corpus Linguistics: Studies in Honour of Jan Svartvik*. London: Longman, pp 8-29.
4. PÉREZ IGLESIAS, E. (2001): Shortening processes in EST Lexicon. *Revista de Linguas para Fines Específicos*, No7 and 8, pp. 283-293.

Contact:

Mgr. et Mgr. Ivana Kapráliková, PhD.

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: ivana.kapralikova@euba.sk

CENZÚRA NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH Z HĽADISKA POLITICKEJ FILOZOFIE

CENSORSHIP ON SOCIAL MEDIA FROM THE POINT OF VIEW OF POLITICAL PHILOSOPHY

Martin Karas

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: martin.karas@euba.sk

Abstrakt: Tento príspevok sa zaoberá otázkou slobody slova v aktuálnom kontexte sociálnych sietí. Cieľom príspevku je popísať spôsoby, ktorými dochádza k cenzúre na vybraných sociálnych sieťach a analyzovať tento proces z hľadiska politickej filozofie, a to najmä vo vzťahu k rozporu, ktorý sa v súvislosti s touto témou dostáva na povrch v rámci politického liberalizmu. V prvej časti príspevok na základe zverejnených informácií popisuje za akých okolností a akým spôsobom dochádza k cenzúre na sociálnych sieťach Facebook a Twitter. V druhej časti sú tieto procesy analyzované z hľadiska politickej ideológie liberalizmu. Analýza v druhej časti nám umožňuje konštatovať, že cenzúra sociálnych sietí predstavuje ideologický problém, ku ktorému politický liberalizmus nevie zaujať konzistentné stanovisko.

Kľúčové slová: cenzúra, sociálne siete, sloboda slova, liberalizmus

JEL: G30, M19

Abstract: This article deals with the issue of freedom of speech in the current context of social networks. The goal of the article is to describe the ways in which censorship happens on selected social networks and analyze this process from the viewpoint of political philosophy, mainly within the framework of the conflict within political liberalism that this issue highlights. In the first part, the article uses publicly available information to describe under which conditions and in which way does censorship happen on Facebook and Twitter. In the second part, these processes are analyzed within the framework of political ideology of liberalism. The analysis enables us to conclude that censorship on social networks presents an ideological issue that political liberalism struggles to deal with consistently.

Keywords: censorship, social networks, freedom of speech, liberalism

JEL: G30, M19

Úvod

Sociálne siete zastávajú prominentné miesto na súčasnej politickej scéne. Ich všadeprítomný vplyv na politiku, a to najmä v liberálnych demokraciách je nespochybniteľným faktom v dvadsiatom prvom storočí. Sociálne siete v súčasnosti sprostredkujú, prípadne priamo plnia širokú škálu politických funkcií od sprostredkovania informácií po politickú mobilizáciu a organizáciu, za ktoré boli v minulosti zodpovedné iné sociálne inštitúcie. V súvislosti s týmto vplyvom sa do popredia politickej diskusie postupne dostala otázka regulácie sociálnych sietí. V rámci odbornej diskusie sa na popísanie regulácie obsahu na sociálnych sieťach používa termín „moderovanie obsahu“, ktorý je pre účely tohto príspevku zameniteľný s termínom „cenzúra“ a v tomto zmysle aj bude používaný. Práve touto otázkou sa zaoberá tento príspevok, pričom k tomuto problému pristupuje z hľadiska politickej filozofie. Cieľom tohto príspevku je v prvej časti popísať ako k cenzúre na vybraných sociálnych sieťach dochádza, a v druhej časti

analyzovať tieto procesy z hľadiska politického liberalizmu V prvej časti boli na popísanie cenzúry na sociálnych sieťach vybrané sociálne siete Facebook a Twitter. Tento výber zodpovedá cieľom tohto príspevku vzhľadom na to, že práve tieto sociálne siete majú dominantné postavenie v politickej sfére.

1 Cenzúra na sociálnych sieťach Facebook a Twitter

Zatiaľ čo presné detaily ohľadom toho, ako vybrané sociálne siete moderujú svoj obsah nie sú známe, verejný tlak, ktorý bol v posledných rokoch na tieto platformy vytvorený v oblasti transparentnosti nám dáva približný obraz o tom, aké prejavy sú na týchto sieťach obmedzované. Facebook napríklad pristúpil k zverejňovaniu pravidelných správ o moderovaní obsahu, ktoré nám dávajú obraz o vybraných kvantitatívnych indikátoroch.¹ Čo sa týka procesu moderovania obsahu, tak tento prebieha na väčšine sociálnych sietí na dvoch úrovniach. Sociálne siete v prvej fáze využívajú algoritmy na identifikáciu príspevkov, ktoré porušujú komunitné zásady. V druhej fáze následne niektoré z identifikovaných príspevkov analyzujú zamestnaní moderátori, ktorí kontrolujú, či algoritmus správne vyhodnotil napríklad kontext daného príspevku. Vzhľadom na objem dát, ktoré si vyžadujú moderovanie nie je jasné, do akej miery sú tieto platformy schopné algoritmy kontrolovať. Facebook navyše ustanovil arbitrážny orgán, ktorý má za úlohu robiť precedenčné rozhodnutia ohľadom sporných prípadov moderovania obsahu. V tomto príspevku sa procesu moderovania obsahu venovať nebudeme, aj keď využívanie umelej inteligencie v tomto procese so sebou prináša špecifické výzvy.²

„Normy komunity Facebook“ definujú šesť oblastí v rámci ktorých dochádza k moderovaniu obsahu: násilie a kriminálne správanie, bezpečnosť, nevhodný obsah, integrita a autenticita, rešpektovanie duševného vlastníctva, žiadosti a rozhodnutia súvisiace s obsahom.³ Presadzovanie týchto noriem prebieha v troch fázach: 1. „Odstránenie“, ktoré spočíva v priamom odstránení obsahu, obmedzení účtov, ktoré porušujú komunitné zásady, alebo kompletnom znefunkčnení účtov. 2. „Obmedzenie“, ku ktorému dochádza v situácií kedy porušenie zásad nie je tak zásadné, aby vyžadovalo odstránenie. „Obmedzenie“ spočíva v redukcii distribúcie/šírenia daného obsahu. 3. „Informovanie“, ktoré spočíva v pridaní komentáru k príspevku, ktorý môže byť citlivý alebo zavádzajúci.

Twitter má zdanlivo o niečo „liberálnejšiu“ politiku vo vzťahu slobode slova na svojej platforme ako Facebook, aj keď kvantitatívne porovnať tieto platformy je problematické. Pravidlá Twitteru vo vzťahu k moderovaniu obsahu definujú tri hlavné oblasti: bezpečnosť, súkromie a autenticita.⁴ Vo vzťahu k slobode slova z hľadiska politickej filozofie je kľúčovou oblasťou bezpečnosť, ktorá zahŕňa napríklad zákaz glorifikácie násilia alebo terorizmu. Kontroverznou z hľadiska slobody slova sa však v praxi ukázala aj oblasť autenticity, v rámci ktorej Twitter definuje koncept „občianskej integrity“, na základe ktorého bol obmedzený účet bývalého prezidenta Trumpa v súvislosti s jeho tvrdeniami ohľadom údajného manipulovania s hlasmi v posledných prezidentských voľbách. Kľúčový rozdiel je v tom, že Twitter nemaže obsah a cenzúra na tejto platforme spočíva najmä v obmedzení účtov, ktoré porušujú komunitné pravidlá, ako v uvedenom prípade. Twitter zároveň, podobne ako Facebook v niektorých prípadoch dopĺňa príspevky o komentár v prípade, že je príspevok vyhodnotený ako nedôveryhodný alebo zavádzajúci.⁵

Napriek rozdielom medzi vybranými sociálnymi sieťami ukazujú stanovené pravidlá jednoznačne, že tieto platformy si vyhradzuje široký priestor na cenzúru prejavov slobody

¹ Pozri FACEBOOK (2021): Transparency Report.

² Pozri napr. LARRONDO, E. - GRANDI, N. (2021): Artificial Intelligence, Algorithms and Freedom of Expression.

³ FACEBOOK (2021): Normy Komunity Facebook.

⁴ TWITTER (2021): Rules and Policies.

⁵ TWITTER (2021): Rules and Policies.

slova, a to jednak čo sa týka oblastí, v ktorých slobodou slova obmedzujú, a takisto v oblasti opatrení, ktoré proti takýmto prejavom môžu využiť. Je pravda, že určité prejavy, ktorých sa cenzúra na sociálnych sieťach nie sú relevantné pre analýzu z hľadiska politického liberalizmu, ktorá bude nasledovať v druhej časti príspevku. To sa týka napríklad slobody slova vo vzťahu k priamej šikane alebo hrozbe fyzickej ujmy. Tieto prejavy síce sú relevantné v rámci diskusie o slobode slova, ale predstavujú špecifickú kategóriu, ktorá je mimo rámec tohto príspevku. V tomto príspevku nás zaujíma najmä cenzúra prejavov slobody slova, ktoré sú v nejakej miere empirického charakteru. To znamená, že sa jedná napríklad o príspevky, ktoré sú interpretované ako nebezpečné dezinformácie, prípadne príspevky údajne propagujúce terorizmus a iné.

2 Sociálne siete a sloboda slova z hľadiska politickej filozofie

V tejto časti je prezentovaná stručná analýza problematiky slobody slova na sociálnych sieťach z hľadiska politickej ideológie liberalizmu. Prezentovaná analýza poukazuje na neschopnosť tejto ideológie konzistentne sa vyrovnat' s výzvami, ktoré prináša sloboda slova na sociálnych sieťach. Postoj liberalizmu k slobode slova sa z historického hľadiska vyvíjal v kontexte konfliktu medzi konceptami pozitívnej a negatívnej slobody. Klasický liberalizmus zastáva vo vzťahu k slobode slova tradične „silnú“ pozíciu. Klasický liberáli vo vzťahu k slobode slova zdôrazňujú koncept, ktorý neskôr Isaiah Berlin nazval „negatívna“ sloboda,⁶ teda koncept slobody ako nezávislosti na externých vplyvoch. Mill tento koncept vyjadril nasledujúcim spôsobom: „Predmetom tejto eseje... je občianska alebo spoločenská sloboda, teda povaha a limity moci, ktorá môže byť legitímne vykonávaná spoločnosťou vo vzťahu k jednotlivcovi.“⁷ Extrémna interpretácia tohto konceptu znemožňuje akékoľvek obmedzenie slobody slova, či už štátom, inou spoločenskou inštitúciou alebo spoločnosťou ako celkom. Tento koncept negatívnej slobody sa v rámci politického liberalizmu postupne dostal do konfliktu s konceptom pozitívnej slobody. „Pozitívny“ význam „slobody“ odvodzuje Berlin od túžby jednotlivca „byť vlastným pánom.“⁸ Rozdiel v týchto dvoch konceptoch spočíva v tom, že človek závislý na alkohole môže mať negatívnu slobodu, keďže jeho sloboda užívať alkohol nie je nijak priamo externe ovplyvnená, avšak jeho pozitívna sloboda, teda schopnosť sa slobodne a racionálne rozhodovať je obmedzená. Liberáli, ktorí zdôrazňujú pozitívnu slobodu budú preto presadzovať zavedenie opatrení, ktoré zamedzia javom, ktoré obmedzujú schopnosť ľudí racionálne a nezávisle sa rozhodovať, čo je argument, ktorý sa v súčasnosti často používa v súvislosti s údajnou potrebou moderovania sociálnych sietí.

Moderný liberalizmus sa s týmto konfliktom stretáva aj v ekonomickej sfére, avšak najviditeľnejší je tento problém práve v súvislosti so slobodou slova. V politickej praxi sa liberálne médiá a liberálni politici zdanlivo prikláňajú na stranu ochrany pozitívnej slobody aj za cenu obmedzenia slobody slova. Na Slovensku napríklad na potrebu regulácie sociálnych sietí, a to najmä vo vzťahu k dezinformáciám poukazujú liberálne médiá, ako portál Aktuality.⁹ V USA môžeme pozorovať tlak zo strany demokratickej strany na predstaviteľov sociálnych sietí na agresívnejšie moderovanie obsahu,¹⁰ napríklad vo vzťahu k tvrdeniam o údajných nezrovnalostiach v prezidentských voľbách. Tento prístup, ktorý zdôrazňuje pozitívnu slobodu a koncept ujmy, ktorú údajne neregulované prejavy slobody slova na sociálnych sieťach spôsobujú je v rozpore s dôrazom, ktorý klasický liberalizmus kladie na negatívnu slobodu.

⁶ BERLIN, I. (1969): Two Concepts Of Liberty.

⁷ MILL, J. S. (1859): On Liberty, s. 6.

⁸ BERLIN, I. (1969): Two Concepts Of Liberty, s. 126.

⁹ Pozri napr. AKTUALITY.SK (2021) Disinfo Report 25.05.2021, INFOSECURITY (2021): Načo nám je pravda, keď sme slobodní? alebo BÁRDY, P. (2021): Komentár Petra Bárdyho: Konšpirátori za katedrami a v talároch.

¹⁰ NEW YORK TIMES (2021): Lawmakers drill down on how Facebook and Twitter moderate content.

Reštriktívny prístup moderného politického liberalizmu k otázke slobody slova je tiež v rozpore s dôrazom, ktorý klasický liberalizmus kladie na racionalitu jednotlivca.¹¹ Liberalizmus je tradične interpretovaný ako ideológia, ktorá má v porovnaní s konzervativizmom pozitívny pohľad na ľudskú povahu a schopnosť jednotlivcom rozhodovať napríklad o tom ako by mala byť ich politická komunita spravovaná. Pozícia moderných liberálov, ktorý zdôrazňujú neschopnosť ľudí správne interpretovať dezinformácia a zavádzanie na sociálnych sieťach je v priamom rozpore s touto liberálnou tradíciou a v skutočnosti má veľmi blízko k tradičnej konzervatívnej pozícii ohľadom významu autority v živote človeka.

Liberalizmus navyše vo vzťahu k cenzúre na sociálnych sieťach čelí ešte dodatočnej dileme, ktorá súvisí s legitimitou cenzúry sociálnych sietí. Jedným zo základných princípov liberalizmu je, že aby bolo použitie moci v spoločnosti legitímne, tak musí byť odvodené demokraticky od vôle ľudu.¹² Z tohto hľadiska je problematické, aby cenzúru aplikovala súkromná korporácia ako Facebook alebo Twitter. Je možné argumentovať, že takáto cenzúra je legitímna vzhľadom na súhlas, ktorý užívatelia explicitne dávajú pri používaní týchto platforiem, avšak vzhľadom na de facto monopolné postavenie týchto sociálnych sietí na politickú diskusiu je otázne do akej miery je tento súhlas slobodným rozhodnutím a do akej miery nevyhnutnosťou na účasť na verejnej diskusii. Tento problém nie je taký významný v prípade, že si moderovanie konkrétnych príspevkov vyžaduje právny systém štátu v ktorom bol príspevok zverejnený, čo sa v prípade Facebooku niekedy stáva.¹³

Záver

Tento príspevok sa zaoberal cenzúrou na sociálnych sieťach ako otázky politickej filozofie. V prvej časti bol popísaný spôsob, akým k cenzúre na sociálnych sieťach dochádza. V druhej časti bolo následne analyzované, ako tento proces cenzúry zapadá do politického liberalizmu. Analýza ukazuje, že prístup liberálnych médií a politikov k tejto otázke v praxi je napriek súladu s konceptom pozitívnej slobody v rozpore s niekoľkými tradičnými konceptmi liberálnej ideológie. Podpora moderácie sociálnych sietí je primárne v rozpore s dôrazom klasického liberalizmu na negatívnu slobodu slova ako absenciu externých vplyvov na vyjadrovanie názorov. Po druhé je podpora moderovania obsahu na sociálnych sieťach v rozpore s dôrazom, ktorý liberalizmus tradične kladie na schopnosť človeka rozhodnúť sa čo je pre neho najlepšie a súvisiacim odporom voči paternalizmu skôr typickým pre konzervativizmus. Určitý problém pre liberalizmus predstavuje aj inštitucionálna štruktúra súkromných korporácií, ktorá nie je ideálnou koncepciou pre legitímne vykonávanie cenzúry vzhľadom na absenciu demokratickej kontroly.

Použitá literatúra:

1. AKTUALITY.SK (2021) Disinfo Report 25.05.2021, [online] [Citované 12. 11. 2021], dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/844226/disinfo-report-kto-dokaze-na-slovensku-regulovat-facebook-podcast/>
2. BÁRDY, P. (2021): Komentár Petra Bárdyho: Konšpirátori za katedrami a v talároch, [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/834224/>
3. BERLIN, I. (1969): Two Concepts Of Liberty. In: *Four Essays On Liberty*, Oxford, England: Oxford University Press, 1969, pp. 118-172.
4. FACEBOOK (2021): Normy Komunity Facebook [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://transparency.fb.com/sk-sk/policies/>

¹¹ HEYWOOD, A. (2017): Political Ideologies: An Introduction, s. 62.

¹² HEYWOOD, A. (2017): Political Ideologies: An Introduction, s. 67-69.

¹³ Vid' FACEBOOK (2021): Normy Komunity Facebook.

5. FACEBOOK (2021): Transparency Report [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://transparency.fb.com/data/>
6. HEYWOOD, A. (2017): Political Ideologies: An Introduction, 7. ed., Palgrave. ISBN 978-1-137-60602-0.
7. INFOSECURITY (2021): Načo nám je pravda, keď sme slobodní? [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/816788/naco-nam-je-pravda-ked-sme-slobodni/>
8. LARRONDO, E. – GRANDI, N. (2021): Artificial Intelligence, Algorithms and Freedom of Expression. *Universitas*, 34, pp. 169-186.
9. MILL, J. S. (1859): On Liberty, Batoche Books Kitchener. 2001.
10. NEW YORK TIMES (2021): Lawmakers drill down on how Facebook and Twitter moderate content. [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/2020/11/17/technology/lawmakers-drill-down-on-how-facebook-and-twitter-moderate-content.html>
11. TWITTER (2021): Rules and Policies [online] [Citované 12. 11. 2021] dostupné na internete: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/twitter-rules>

Kontakt:

Mgr. Martin Karas, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: martin.karas@euba.sk

IMPROVING THE PUBLIC PROCUREMENT SYSTEM FOLLOWING THE STANDARDS OF THE EUROPEAN UNION

Lidiia Karpenko

Odesa Regional Institute for Public Administration of the National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine,
Genueska 22, 65009, Odesa, Ukraine, e-mail: Lidiako888@gmail.com

Abstract: This paper investigates the modern vectors to improving the public procurement system following the standards of the European Union. In the article, the author considers the process of development and formation of public procurement in Ukraine, the role of the state in the organization of procurement. The foreign experience of public procurement organizations and the current state of their organization are analyzed; the organization of e-procurement of EU countries and opportunities for access to the Ukrainian market of public procurement of companies from EU member states is considered, some aspects of improving electronic mechanisms and tools as a means of optimizing the process of public procurement are revealed. Modern general and special research methods are used in the work, namely: dialectical and formal logic, analysis and synthesis, system approach, methods of statistical data processing. Several generalizations have been formulated: the conceptual principles of public administration of the public procurement system at the national level have been improved; scientific and methodological principles of the introduction of foreign experience in the organization of public procurement have been further developed.

Keywords: centralized procurement organizations, international experience, public procurement system, standards of the European Union

JEL Classification: H5, H6, F5

1 Problem setting

One of the important problems of the modern development of Ukraine's economy is to increase the efficiency of spending and use of public funds to ensure sustainable and efficient development of the national economy on the path to European integration.

Effective use of public funds in the process of public procurement is associated with the proper organization of the public procurement procedure, its regulatory support, and regulation, as well as the practical implementation of the declared principles and processes. After all, the most transparent and legal procurement to meet the needs of the state, local communities, and united territorial communities allows us to talk about the quality of public funds and the maximum prevention of any manifestations of corruption.

Real increase in transparency, competitiveness, and professionalism of procurement, as well as gradual adjustment of Ukraine's public procurement system in line with European Union standards in accordance with the timeframes set by the Association Agreement with the EU, Public Procurement Reform Strategy (Roadmap) and Action Plan its implementation, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.02.2016 № 175-r. allows us to talk about one of the most successful reforms in our country - The reform of the public procurement system.

Currently, the measures planned by the Public Procurement Reform Strategy are nearing completion, the last stage will be implemented in the next year - 2022, but some of them remain

unrealized in full. The regulatory framework governing public procurement has undergone major transformations in recent years and has indeed come close to European Union standards. Nevertheless, the domestic public procurement market continues to work mainly with Ukrainian businesses, and access for foreign companies remains relatively low.

In addition, public procurement procedures, in particular the main one - open bidding, remain quite complex and need to be translated into electronic format. The main driving force for the further development of the public procurement system, especially in the context of international cooperation and mutual opening of markets between Ukraine and the EU, is the state and state regulation of procurement.

Therefore, the improvement of the public procurement system, especially in the direction of the development of electronic public procurement, their improvement, and opening of mutual markets are currently relevant and promising tasks of state regulation in this area and require detailed consideration and analysis.

2 Recent publications analysis and the aim of this work

Many scholars have paid attention to the study of foreign experience in the organization of public procurement. For example, Valchuk (2016) is working on the mechanisms of financial control of the European Union. Minyailo (2017) presents the problem of information and analytical support of public procurement. Altsyvanovych (2018) in the work paid attention to international and European experience in avoiding corruption risks during public procurement. Bilobrovenko (2018), for instance, had dedicated his works to the verification of public procurement as an effective form of state financial control. Rachinsky and Karpenko (2020) are working on the issues of conceptualization of budget policy in the financial and economic system of the state.

The aim of the article is to substantiate the need and ways to implement foreign experience in the field of public procurement in Ukraine; the development of proposals for further development of electronic public procurement and the feasibility of implementing various electronic mechanisms in the field of public procurement.

The object of research is the development of the public procurement system in the context of European integration. The subject of the research is the improvement of the public procurement system under the standards of the European Union.

3 Data and methodology

The model of centralized procurement is widely used in modern international practice; this model reduces overall costs in the system.

Transparent public procurement is the basis for ensuring the economic well-being of the state, which allows organizing interaction between all participants in the economic process. In performing its functions, the state must solve two important strategic tasks: to bring the functions of the state in line with its potential, namely to ensure the ability to effectively implement policies and increase the capacity of state institutions.

Since ensuring economic development is one of the fundamental functions of the state, public procurement is one of the means of achieving economic progress of the state. On April 19, 2020, the bill came into force and introduced new, quite radical changes in the organization of public procurement in Ukraine, which affected research and analytical reports:

1. The approach to determining the criteria for evaluating tender proposals has been changed - the possibility of applying non-price criteria for evaluating the subject of procurement has been expanded, and an electronic service has been developed.

2. A new competitive procurement procedure with limited participation (CPP) has been introduced - the CPP procedure can be applied in case of preliminary verification

necessary of participant's qualification by qualification selection in case of procurement above the thresholds established for procedures with publication in English.

3. The tool "abnormally low price of the tender offer" was introduced in order to counteract "price dumping" in the field of public procurement, which is widely used in European procurement practice - "abnormally low price of the tender offer".

4. Introduced market consultations - the right of the customer to conduct preliminary market consultations to conduct market analysis and procurement planning, preparation for procurement.

5. A "24 hour" mechanism has been introduced to correct inconsistencies in the information provided by the participant. This mechanism allows the bidder to correct inconsistencies in information and / or documents identified by the customer after the opening of tenders.

6. Procurement appeal procedures have been improved - there is a possibility to pay for filing a complaint through the system,

7. The list of grounds for prosecution has been expanded.

8. Gradual liquidation of tender committees and transfer to the authorized person is envisaged. Starting from 19.04.2020 the gradual transition from the organization and conduct of procurement procedures by the tender committee to the assignment of these functions to the authorized (authorized) persons began, from 01.01.2022 the tender committees will cease to engage in public procurement.

9. A new type of procurement has been introduced - simplified procurement.

10. Launched an electronic catalog - Prozorro Market.

4 Key research findings

A structured system and clear regulation of the stages of public procurement ensures competition, non-discrimination and decentralization, which strengthen the national economy, increase business confidence in the state and create equal conditions for development and competition of economic entities.

The formation of the public procurement system as a component of the economic system and direction of the state is logically related to the growth of state needs, procurement volumes and their procurement value, which in turn increased their importance for employment and the national economy.¹

Trends in the development of procurement legislation in most countries were aimed primarily at protecting the domestic economy. At the same time, competition between national entities for government orders increased in proportion to government spending on goods, works and services. Regulatory Law for the regulation of purchases in the early stages gave national suppliers the right to equal treatment and equal access to public contracts. As a result, the standard method of procurement was the publication of announcements of planned procurement, which allowed involvement in bidding (auctions) for all companies seeking to obtain a government contract.

The formation of state policy and taking measures to implement the tasks of reforming the public procurement system are entrusted to the control areas (Table 1).

According to the paragraph of Article 7 of the Law of Ukraine "On Public Procurement:"²

- The Ministry of Economy regulates and implements the state policy in the field of procurement within the powers defined by this Law;

¹ ALTSYVANOVYCH, O. (2018): International and European experience in avoiding corruption risks during public procurement. Aspects of public government, 2018, 6(10), pp. 62-73.

² BILOBROVENKO, T. (2018): Verification of public procurement as an effective form of state financial control. Economic bulletin finance, accounting, taxation, 2018, V. 2, pp. 21-29.

- The State Treasury checks the availability of the annual plan, procurement contract and reports on the results of procurement using the electronic procurement system, confirming the procurement / simplified procurement procedure and the results of which the procurement contract was concluded and does not allow payments from the customer's account commitment under the procurement contract in cases specified by law. The Accounting Chamber, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the central executive body implementing state policy in the field of public financial control, exercise control in the field of public procurement within their powers defined by the Constitution and laws of Ukraine.

For a complete and comprehensive study of the organization of the public procurement system, it is advisable to pay attention to the quantitative and qualitative indicators of public procurement procedures for 2020 and compare them with the previous year.

The number of announced public procurements is increasing every year, in 2020 this figure compared to the previous year (1.378 million) increased by 2.358 million (2.7 times) - to 3.736 million. The number of successful (completed) public procurements also increased.

The share of public procurements that did not take place in the total number of public procurements decreased over four years and in 2020 amounted to 5.1 percent (2017 - 15.4 %, 2018 - 13.4 %, 2019 - 10.2 %).³

During 2020, customers announced 3.736 million purchases, of which 3.545 million were successfully completed, which is 65.08 % more than in 2019.

Table 1: Control bodies of the public procurement system

(systematized by the author [1; 2; 3])

State Treasury Service of Ukraine	State Audit Office of Ukraine	Antimonopoly Committee of Ukraine
The detection of violations of the law in the field of public procurement by managers and recipients of budget funds applies such a measure of influence as a warning of improper implementation of budget legislation with a requirement to eliminate violations	Implements state financial control through the inspection and monitoring of procurement	Provides state protection of competition in the field of public procurement (appellate body)

Comparisons of successfully completed procurements by year are shown in Table 2.

Table 2: Procurement in Ukraine was successfully completed during 2019-2020

(systematized by the author [4; 8])

Years	Number of completed tenders (million)	Number of lots (million)
2020	3. 545	3. 798
2019	1. 238	1. 274

Thus, the analysis of the state of public procurement in Ukraine in 2020 compared to 2019 shows that the procurement system remains insufficiently transparent and effective, as more than 86% of procurement was conducted without the use of competitive procurement.

³ OVRAMETS, Y. (2019): System of state and public control of public procurement. Actual problems of domestic jurisprudence, 2019, V. 2, pp. 112-117.

Effective and rational use of budget funds requires the widespread introduction of a single structured system based on competition, transparency, decentralization, and non-discrimination in the procurement of services, works and goods for public institutions. Taking into account foreign experience in building your own public procurement system allows you to avoid mistakes and conduct effective reform and regulatory policy, develop and implement effective mechanisms. International experience in the field of public procurement offers certain framework mechanisms that make the national public procurement legislation clearer and more balanced. The application of these mechanisms takes into account various institutional factors of this public administration (legislative and legal norms of public customers, suppliers and final recipients of relevant goods, works, services, cultural and ethical values, procedures and rules for making and implementing necessary management decisions on the formation and placement of government orders, etc.).⁴

In almost all developed countries, the state is the most important customer of products in the domestic market.

The EU has implemented six directives that explain the mechanism of public procurement:

- Council Directive 93/36 / EU (on public procurement of goods);
- Council Directive 93/37 / EU (on public procurement);
- Council Directive 92/50 / EU C (on public procurement of services);
- Council Directive 89/665 / EU C (on remedies);
- Council Directive 93/38 / EU (concerning public utility companies);
- Council Directive 92/13 / EEC (on judicial protection of public utilities).

The provisions of the agreements and directives apply directly to public procurement and prohibit any discrimination or restriction on all contracts, regardless of their value. The main purpose of the directives is to unify procurement procedures whose expected value exceeds the thresholds. These directives must be followed by EU member states. In addition, EU law states that state-owned enterprises and institutions responsible for transport and telecommunications, water and energy, should also be guided by such principles as non-discrimination and transparency of procurement procedures.⁵

The organization of public procurement in the EU also takes into account and sets thresholds for the application of procedures, and in May 2018 the EU-Ukraine Association Committee in the trade structure decided to increase the thresholds for the application of public procurement rules compared to 2014.

Also in the countries of the European Union use the services of centralized procurement organizations (CPO). Mandatory or voluntary use of CPO services and framework agreements, the degree of obligation to use CPB services differs significantly in different countries of the European Union.

For example, central offices in countries such as Spain, Austria, and Portugal are required by law to procure through the CPO, and for other customers, such a procedure is not mandatory.

In Belgium, this is mandatory in the case of exceeding a certain value of procurement, and in Germany, where CPOs operate at the level of the Ministry of the Interior, all procurement tenders of federal ministries above a certain threshold level must be conducted exclusively through the CPO.

⁴ POVIDISH, V. (2017): System of state control in the field of electronic public procurement. Nauk. spring Kherson State University. 2017, V. 3(4), pp. 152-157.

⁵ NESTULYA, V. Public procurement reform in Ukraine and the results of the electronic system PROZORRO. Kyiv: Transparency International Ukraine, 2017. 64 p.

Different models of CPO financing in the European Union can be grouped into the following three categories:

- full or partial funding from the state budget;
- combination of funds from the state budget and fees from suppliers and/or customers;
- financing by collecting service fees from customers who use the services of central procurement organizations or suppliers of CPO.

Germany can boast of extensive experience in public procurement. The system of control over public procurement procedures, which operates in Germany, meets EU requirements but has certain specifics, including two instances: appellate - in the form of an independent institution and judicial - in the form of a judicial body. The ability to challenge a state order in court has been a successful innovation in Germany. Resolutions issued by both instances are published in the public domain and serve for the development and further improvement of public procurement.⁶

Considering foreign experience in public procurement, it is advisable to pay attention to both the theoretical and practical aspects of their organization, in particular the experience and organization of e-procurement, which today is extremely relevant given the prospects for their further development.

It is the development of electronic procurement systems that will make it possible to put into practice the mutual gradual access to the public procurement market of Ukraine and the EU provided for in the Association Agreement.

The EU-Ukraine Association Agreement provides for ensuring mutual access to public procurement markets based on the principle of national treatment at national, regional and local levels for public contracts and concession agreements in traditional sectors of the economy, as well as in public utilities. This approach will benefit Ukrainian companies that gain access to the EU public procurement market, amounting to about 14 % of GDP or more than 1.9 trillion Euros. At the same time, competition in the public procurement market in Ukraine through participation in the procurement of EU companies contributes to more efficient spending of budget funds, as well as encourages domestic companies to be more competitive.⁷

Mutual opening of markets took place in stages, in accordance with the process of reforming the adaptation of Ukrainian legislation to the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU.⁸

Ukraine does not restrict the access of EU companies to the public procurement market, as it provides non-discriminatory access to all companies. The translation of the documentation into English is required for all tenders in excess of € 133,000 for goods and services and € 5.15 million for works. However, the share of EU companies remains low and the number of participants in competitive dialogue procedures, including those published in English is declining.⁹

Thus, in 2020, 593 participants from 43 countries took part in public procurement in Ukraine. The share of agreements concluded with foreign participants from the total amount was 0.02 % in the amount of over UAH 32 billion. The top 5 countries by the number of concluded agreements are shown in Table 3.

⁶ MINYAILO, V. Information and analytical support of public procurement. *Investments: practice and experience*. 2017. V. 16, P. 88-93

⁷ LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178.

⁸ KARPENKO, L. (2019): Statement of Budgeting Management at Industrial Enterprises in Coordinates of the Financial and Economic Security System. *International Relations 2017: Current issues of the world economy and politics*: Conference proceedings 18th International Scientific Conference Smolenice Castle 30th November – 1st December 2017 [Volume of Scientific Papers]. University of Economics in Bratislava, 2017, pp. 511-526.

⁹ RACHINSKY, A. – KARPENKO, L. (2020): Conceptualization of budget policy in the financial and economic system of the state. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. In. 4 (99), pp. 28-38 [in Ukrainian].

Table 3: Top 5 countries by number of concluded agreements in 2020
(systematized by the author [1; 8])

Participant countries	Number of contracts
Czech Republic	71
United Kingdom	70
Republic of Poland	63
Federal Republic of Germany	60
Swiss Confederation	55

Thus, in 2020, 593 participants from 43 countries took part in public procurement in Ukraine. The share of agreements concluded with foreign participants from the total amount was 0.02% for over UAH 32 billion.¹⁰

Conclusions

Given the above, we can conclude that in many countries around the world public procurement is a very effective way to rationally and efficiently use budget funds. At the same time, the positive achievements of foreign countries can be implemented in the legislation of Ukraine.

International experience in public procurement is of undeniable interest in the development and implementation of new approaches to the organization of domestic public procurement. Thus, the analysis of the practice of procurement in foreign countries showed that in general, public procurement systems in different countries have many unified features, although they have developed independently over a long historical period. Procurement in these countries is carried out following the requirements of national legislation and the dominant models of procurement organizations in these countries: centralized and decentralized. However, this takes into account not only national procurement rules but also EU legislation and recommendations.

The essential features of the functioning of public procurement in the EU, which allow achieving objectivity, fairness, competition and fairness in bidding, are openness and transparency of procedures, detailed and accurate description of the subject of procurement and its evaluation criteria; non-discrimination of bidders, strict observance by bidders of existing rules and instructions; active involvement and support of small businesses in bidding; the combination of centralized and decentralized models; introduction of more flexible procedures (competitive negotiations, framework agreements) in the practice of procurement; active introduction of the institute of electronic bidding.

However, despite the significant number of features common to the public procurement system of Ukraine and the European Union, there are a number of excellent tools that should be adapted to the domestic organizational and economic plane of public procurement. The introduction of the experience of the European Union will allow, firstly, to introduce the latest information systems in the process of preparation and conduct of tenders, which will ensure the most positive economic effect; secondly, the absence of a conflict in the procurement system of the European Union and Ukraine will allow to develop cooperation and establish contacts in the field of procurement with participants in foreign markets.

¹⁰ VALCHUK, K. (2016). Mechanisms of financial control of the European Union. *Banking and Financial Law*, 2016, V. 1, pp. 180-184.

The legal basis for the development of electronic procurement systems in EU member states consists of both international law and the national legislation of the participating countries. At the same time, e-procurement systems of different countries contain universal components of e-procurement are pre-registration or qualification, public announcement of the tender, invitation of potential bidders, tendering, completion, evaluation of proposals and conclusion of the contract. The process of automation, functionality and architecture of different procurement systems are quite similar, which allows business representatives from different countries to freely and comfortably participate in tenders.

The Ukrainian public procurement market is increasingly adapting to accepting offers and concluding contracts with non-resident bidders, and the practical functionality of the Prozorro e-procurement system is increasingly adapting to international public procurement rules.

References:

1. ALTSYVANOVYCH, O. (2018): International and European experience in avoiding corruption risks during public procurement. *Aspects of public government*, 2018, 6(10), pp. 62-73.
2. BILOBROVENKO, T. (2018): Verification of public procurement as an effective form of state financial control. *Economic bulletin finance, accounting, taxation*, 2018, V. 2, pp. 21-29.
3. OVRAMETS, Y. (2019): System of state and public control of public procurement. *Actual problems of domestic jurisprudence*, 2019, V. 2, pp. 112-117.
4. POVIDISH, V. (2017): System of state control in the field of electronic public procurement. *Nauk. spring Kherson State University*. 2017. V. 3 (4). pp. 152-157.
5. NESTULYA, V.: Public procurement reform in Ukraine and the results of the electronic system PROZORRO. Kyiv: Transparency International Ukraine. 2017. 64 p.
6. MINYAILO, V.: Information and analytical support of public procurement. *Investments: practice and experience*, 2017, V. 16, pp. 88-93.
7. KARPENKO, L. (2019): Statement of Budgeting Management at Industrial Enterprises in Coordinates of the Financial and Economic Security System. *International Relations 2017: Current issues of the world economy and politics: Conference proceedings 18th International Scientific Conference Smolenice Castle 30th November – 1st December 2017 [Volume of Scientific Papers]*. – University of Economics in Bratislava, 2017, pp. 511-526. ISBN 978-80-225-4488-7
8. RACHINSKY, A. – KARPENKO, L. (2020): Conceptualization of budget policy in the financial and economic system of the state. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. In. 4 (99), p. 28-38 [in Ukrainian].
9. LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178. ISBN 978-80-248-2685-1
10. VALCHUK, K. (2016): Mechanisms of financial control of the European Union. *Banking and Financial Law*, 2016, V. 1, p. 180-184.

Contact:

Prof. Lidiia Karpenko, Doctor in Economics

Certificated International Business Coach

Professor of the Regional Policy and

Public Administration Department,

Odesa Regional Institute for Public Administration of the National

Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska 22

65009 Odesa

Ukraine

e-mail: Lidiiko888@gmail.com

MODERN VECTORS TO THE FORMATION OF THE COUNTRY INVESTMENT POLICY ON THE BASE OF SCRUM APPROACH: THE VALUATION PROCESS

Lidiia Karpenko – Mykola Izha

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine,
Genueska 22, 65009, Odessa, Ukraine, e-mail: Lidiako888@gmail.com

Abstract: This paper investigates the modern vectors to the formation of the country investment policy on the base of scrum approach: the valuation process. The functional aspect is investigated in the work and the system of indicators of investment design of development of territories as an instrumental basis and a number of active general principles of strategy development is resulted. The article presents an instrumental basis for extrapolating and building innovative and investment territories development. The practical side of the work is expressed by the economic statistical investigations of foreign direct investment in Ukraine. In this paper, authors propose for using the scrum approach. One of the modern management approaches to the regulatory economic policy of the country (region) is the scrum approach, which is based on the design and subsequent control function. Scrum is a "structure approach".

Keywords: direct investment, investment activity, investment project, investment strategy, scrum approach, territorial development.

JEL Classification: M21, M29, O16

1 Problem setting

The current state of economic and social development of Ukraine requires an understanding of the effective role of investment policy in the economic system of the state. A kind of catalyst for economic development of any country is studied. The investment process is considered as a vector of strategic development and forms the basis for successful socio-economic development of the state and its regions. Activation of investment processes and effective increase of investments are important factors in the implementation of structural reforms in the economy and the implementation of innovation and investment model of development in Ukraine. Investigating the mechanisms of public administration in Ukraine, the target, functional, methodological, information-analytical and instrumental parts need to be identified.

The National Association of Insurance Commissioners (NAIC) serves to protect the public interest, promote competitive markets, and improve the state regulation of insurance. The NAIC Financial Data Repository (Database) is updated every year by the National Association of Insurance Commissioners (NAIC) on behalf of and at the direction of its members, the state insurance commissioners.

Participation in the Database provides essential data for the Insurance Regulatory Information System (IRIS) Financial Ratio Reports, risk-based capital analysis, and other solvency-related reviews of individual companies, including reporting compliance and financial analysis. This serves to assist in preventing insolvencies for which liability is imposed on insurers under state guaranty fund laws. It also serves several other regulatory information needs, such as mandated: experience analysis for particular lines or sub lines for individual companies and groups; general market structure and performance analysis; and statistics by

company, groups or the industry as a whole. It is extremely important that all filings are accurate, complete, and timely.¹

2 Recent publications analysis

For sustainable socio-economic development of the regions of Ukraine it is necessary to attract a sufficient amount of funds from both internal and external sources. For sustainable socio-economic development of the regions of Ukraine it is necessary to attract a sufficient amount of funds from both internal and external sources.

The results of basic research by Ukrainian and foreign scientists clearly indicate that the processes of economic renewal and growth are determined by the size and structure of investments, the quality and speed of their implementation. A wide range of issues related to research in the field of investment activity and attracting foreign investment in order to improve the investment climate are reflected in the works of domestic and foreign scientists and economists. For example, Drobyazko S. (2020) presents innovative methods for the development of business economic security at the micro and macro levels. Ilysheva and Krylova (2014) in their work paid attention to accounting, analysis and strategic management of innovation activity. Fabozzi (2008) explores investment management. Piarce (2013), for instant, had dedicated his works to strategic management, formulation, implementation, and control. Karpenko (2019) is working on the issues of innovative trends in the process modelling of international strategies and the systematic of fundamental factor models. Research in the formation of international strategies can be seen in articles of scientists Lipkova & Bohac (2016). Thus, the chosen research topic is relevant, requiring constant improvement and elaboration of ways to optimize investment activity.

3 The goal of this work

The aim of the work consists of studding the modern vectors to the formation of the country investment policy on the base of scrum approach: the valuation process.

The authors systematizes the instrumental base for extrapolating and building the prognostic validity of international investment activity at the territorial level. The practical side of the work is expressed by the economic statistical investigations of foreign direct investment in Ukraine. In this paper, authors propose systematisation of the main indicators which are used in economic and statistical methods for predicting the level of risk in assessing the effectiveness of investment projects is represented.

4 Key research findings

State investment policy is a set of forms and methods of formation and use of financial resources to provide a mechanism for the relevant needs of government agencies, businesses and the public for investment projects, reconstruction and modernization of enterprises, individual industries, new technologies and construction infrastructure.²

State investment policy should be considered as a set of measures to increase the level of existing investment potential (state, region, industry, enterprise, etc.) in the process of reproduction, creating optimal conditions for investment, ensuring sustainable socio-economic development of regions based on prospects joint investment activities of the state and private business entities.

¹ PEARCE, J.A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*. 8th ed. Publications Office of the McGraw-Hill Companies.

² DROBYAZKO, S. (2020): Resource supporting of business economic security at the micro and macro levels. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2020, 10(1), pp. 307-320. (online).

The main legislative act regulating the activities of investors in Ukraine is the Law of Ukraine "On Investment Activities", adopted on March 18, 1991, as amended.³

Today, investment management is carried out at the national and regional levels by various government agencies - from the Verkhovna Rada to local executive bodies, each of which has its own powers to implement investment policy. Their participation in the management of investment processes is due to the functions they perform in the overall system of economic management.⁴

Analysis of scientific monographs, legislative and regulatory sources, world experience in investment activities, statistical information suggests that the current system of investment activities in the state is characterized by complexity and a high degree of bureaucracy. The current system of governing bodies involved in the formation and implementation of investment policy in Ukraine can be divided into two hierarchical levels of government (see Table 1).

Table 1: Hierarchical levels of management system investment activity in Ukraine
(systematized by the authors [2; 4; 10; 13])

Level	Investment management bodies
Nationwide	Public administration bodies of general competence for which the powers to regulate investment activities are only part of the general powers: the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine, Specially authorized executive bodies in the field of investment.
Regional	Bodies of regional management of general competence for which the powers to regulate investment activities are only part of the general powers: local executive bodies (regional state administrations, district state administrations), local governments (regional councils, district councils, city, village, village councils), executive bodies of local self-government). Specially authorized bodies of executive power in the field of investment activity).

A flexible system of investment goals, objectives and mechanisms for their implementation, taking into account both the needs of the present and the prospects of socio-economic development of the regions in the future, allows the state, on the one hand, to implement its functions in promoting economic growth. on the other hand, to carry out productive coordination of the work of state and non-state structures to ensure the efficiency of production and the formation of the necessary quality of the social environment.

Regulation of state investment policy at the regional level today should be aimed at improving the legal and regulatory framework, decentralization of investment management, comprehensive investment financing, etc., which are aimed and adhere to which promotes investment and innovation development of large enterprises, small and medium businesses,

³ KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models. Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management, 2019.

⁴ CASIDY R. (2014): Linking Brand Orientation with Service Quality, Satisfaction, and Positive Word-of-Mouth: Evidence from the Higher Education Sector, pp. 142–161.

especially priority sectors of the domestic economy, strategic industries, depressed areas and the production of competitive and import-substituting goods and products for export.

It is necessary to accelerate the development of domestic and implementation of world standards in accordance with the requirements of the European Union. For business, these are financial standards where the level of transparency, completeness and reliability of reporting, as well as efficiency and delivery affect the degree of investor confidence. In the accounting system it is necessary: to conduct an urgent examination of the adopted regulations in order to comply with international standards. Active introduction of automatic international exchange of tax information in Ukraine will qualitatively increase the effectiveness and efficiency of tax control measures, at the regional level will contribute to the growth of budget revenues, the establishment of the principles of equality and fairness of taxation.

To improve the investment climate of the state, as part of the competitiveness of its regions, it is advisable to develop a regional investment standard that will create the necessary conditions for cooperation between government and business and increase FDI inflows into the region. To activate or curb investment demand, the state may use traditional, proven in world practice means of economic and legal regulation such as: investment tax credit, research tax credit, investment tax rebate.

For example, Stimulating investment activity in agriculture and food industry of Odessa region are such factors as favourable agro-climatic conditions and resources, volumes, dynamics and profitability of agro-industrial production, availability of sufficiently skilled and relatively low paid wages in rural areas, significant potential food supply, the situation in the agri-food market, proximity to strong external markets for food, and limiting - production resources and infrastructure of agriculture and food industry in the region, effective public demand due to numerous and long-term transformations in Ukraine's economy

On the basis of the Law of Ukraine "On Stimulating Investment Activity in Priority Sectors of the Economy in order to create new jobs" of September 6, 2012 № 5205-VI, return to previous experience and practical actions to use tools to influence investment activity in Odessa regions such as: investment tax credit, research tax credit, investment tax rebate. The prevalence of these instruments of tax support for investment and innovation is due to their attractiveness to both the state and businesses.

The system of the main factors influencing formation of investment policy of the state in modern conditions:

- the need to ensure long-term economic growth at a high rate, improving the structure of the economy;
- expectations of the main subjects of investment policy (enterprises and individuals) and their propensity to save and invest;
- increasing the country's competitiveness at the global level; defense capability;
- general economic situation and stability in the economy;
- investment climate (legislation, risks of investments in the country and specific enterprises, image and reputation of the country or enterprise as a borrower);
- living standards, consumption;
- level of market infrastructure development and environmental factor⁵.

Thus, without a clear definition of investment priorities, the mechanism of state regulation of investment processes loses focus, specificity and does not ensure the achievement of the goal. Determining investment priorities is especially important for the implementation of

⁵ ILYSHEVA, N. – KRYLOVA, S. (2014): Accounting, Analysis and Strategic Management of Innovation Activity.

public investment policy, in the current conditions of budget deficit and difficulties in filling it.⁶

One of the modern management approaches to the regulatory economic policy of the country (region) is the scrum approach, which is based on the design and subsequent control function.

Scrum is a "structure approach". Each project is staffed by a universal team of specialists, joined by two other people: the product owner and the scrum master. The first connects the team with the customer and monitors the development of the project; he is not a formal team leader, but rather a curator. The second helps the first to organize the business process: holds general meetings, solves household problems, motivates the team and monitors compliance with the scrum approach.⁷

The main strengths of scrum:

- the team works in short stages, at each of which determines the goals and ways to achieve them, which speeds up the work process;
- the team works on different tasks of the project at the same time, which allows you to achieve the desired goal faster;
- big tasks are divided into small ones, so it is much easier to make adjustments directly in the process of work than in the cascade approach;
- reduces the time to find errors and explain problems.

Scrum is a win-win approach that provides a team-customer interaction in which each side wins and gets what they want. However, despite the obvious advantages in planning, load distribution within the team, transparency of communication and flexibility of work, this method has disadvantages:

- the success of the project largely depends on the scrum master (process organizer), the qualifications of the team and their commitment to their work;
- it is not always possible to adapt the scrum method to the sphere of activity, as there are projects that require only a planned approach to work;
- requires regular communication with the customer, which sometimes slows down the process due to the inability to receive feedback;
- the complexity of implementation in large-scale and complex projects, as it is more suitable for small and medium.

The next we are going to investigate *models for the valuation process*.

The search for the "correct" way to value common stocks, or even one that works, has occupied a huge amount of effort over a long period of time. Attempts have ranged from simple mechanical techniques for picking winners to hypotheses about the broad influences affecting stock prices. At one extreme, the attempt to find a simple rule for selecting stocks that will have above-average performance can be likened to the search for a perpetual motion machine. Just as the laws of thermodynamics tell us we cannot build a perpetual motion machine, the theory of efficient markets tells us there is no simple mechanical way to pick winners in the stock market, or at least none that will recover its cost of operation. Yet people continue to spend a disproportionate amount of time on both of these endeavors.

At the other extreme, the determinants of common stock prices are quite easy to specify in general terms. The price of common stock is a function of the level of a company's *earnings*, dividends, risk, the cost of money, and future growth rate. While it is, easy to specify these broad influences, the implementation of a system that uses these concepts to successfully value

⁶ KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (2020): Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration, pp. 391-405.

⁷ KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair business practice of the company under conditions of corporate responsibility, pp. 1-8.

or select common stocks is a difficult task. This is the task that a valuation model purports to accomplish.

A valuation model is a mechanism that converts a set of forecasts of (or observations on) a series of company and economic variables into a forecast of market value for the company's stock. The input to a valuation model is in terms of economic variables, for example, future earnings, dividends, variability of earnings, and so forth. The output is in terms of expected market value or expected return from holding the stock or, at the very least, a buy, sell, hold recommendation. The valuation model can be considered a formalization of the relationship that is expected to exist between a set of corporate and economic factors and the market's valuation of these factors.⁸

Every financial organization employs a valuation model. Often the valuation model is implicit in the way the organization makes decisions rather than an explicit model. For example, the organization that holds an index fund is implicitly accepting the simple form of the capital asset pricing model, though it may not explicitly invoke the model every time it makes a decision.⁹

The company that buys low price earnings ratio stocks is implicitly stating that only the present price earnings ratios, and not predictions of future growth or risk, affect the return that can be earned on stocks. The advantages of employing an explicit valuation model are tremendous. An explicit model requires the definition of relevant inputs. Furthermore, it assures that these inputs will be systematically collected and used in a consistent manner over time. Finally, the use of a valuation model allows for feedback and control in the functioning of a financial institution. By breaking the process of portfolio analysis into forecasting inputs, valuing securities, and forming portfolios, the ability of the organization to perform in each of these areas can be measured and those areas where the organization has ability can be capitalized upon.

For example, it is possible that an organization has a superior ability to forecast corporate variables but that the informational content of the forecasts is lost either in the valuation process or when securities are formed into portfolios. Only by breaking the process into logical steps can an institution see what it does well and what it does poorly. Only then can it capitalize on any special abilities it does have and improve its performance.

In this paper we review some of the more widely used approaches to security valuation. We have made no attempt to be exhaustive in the models we have selected. Rather we have attempted to present some typical models with perhaps some bias toward those that we find more appealing.¹⁰

The next, we present *Option Pricing Models*. Theoretical boundary conditions for the price of an option also can be derived using arbitrage arguments. For example, it can be shown that the minimum price for an American call option is its intrinsic value; that is:

$$\text{Call option price} \geq \max [0, (\text{price of stock} - \text{strike price})] \quad (1)$$

This expression says that the call option price will be greater than or equal to either the difference between the price of the underlying stock and the strike price (intrinsic value) or zero, whichever is higher.

The boundary conditions can be "tightened" by using arbitrage arguments coupled with certain assumptions about the cash distribution of the stock. The extreme case is an option pricing model that uses a set of assumptions to derive a single theoretical price, rather than a

⁸ LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union, pp. 171-178.

⁹ STANICKOVA, M. (2012): Assessment of Efficiency in Selected EU Member States by Data Envelopment Analysis Models, pp. 303-314.

¹⁰ LIPKOVÁ, L. – HOVORKOVÁ, K. (2018): Economic situation in Norway after the outbreak of the global financial and oil crises in the context of EU integration trends, pp. 12-14.

range. As we shall see below, deriving a theoretical option price is much more complicated than deriving a theoretical futures price because the option price depends on the expected price volatility of the underlying stock over the life of the option.

Several models have been developed to determine the theoretical value of an option. The most popular one was developed by Fischer Black and Myron Scholes in 1973 for valuing European call options. Fischer Black explains how he and Myron Scholes came up with the formula for the option pricing model.) In October 1997, Myron Scholes, along with another pioneer in option pricing theory, Robert Merton, were awarded the Alfred Nobel Prize in Economic Science for their work. Fischer Black died in 1996 and under the rules of the Nobel Committee could not be awarded this prestigious honour. However, the Nobel Committee made it dear he would have been a co-recipient.

Several modifications to the Black-Scholes model have followed since then. Another pricing model that overcomes some of the drawbacks of the Black-Scholes option pricing model is the binomial option pricing model.

Basically, the idea behind the arbitrage argument in deriving these option pricing models is that if the payoff from owning a call option can be replicated by (1) purchasing the stock underlying the call option and (2) borrowing funds, then the price of the option will be (at most) the cost of creating the replicating strategy.

So, we recommend using in practise **Black-Scholes Option Pricing Model**. Arbitrage conditions provide boundaries for option prices; but to identify investment opportunities and construct portfolios to satisfy their investment objectives, investors want an exact price for an option. By imposing certain assumptions and using arbitrage arguments, the Black-Scholes option pricing model computes the fair (or theoretical) price of a European call option on a non-dividend-paying stock with the following formula:

$$C = SN(d_1) - X e^{-rt} N(d_2) \quad (3)$$

$$\text{Where } d_1 = \frac{\ln(S/X) + (r + 0,5s^2)t}{s\sqrt{t}} \quad (4)$$

$$d_2 = d_1 - s\sqrt{t} \quad (5)$$

$\ln$ = natural logarithm

C = call option price

S = current stock price

X = strike price

r = short-term risk-free interest rate

$e = 2,718$ (natural antilog of 1)

t = time remaining to the expiration date (measured as a fraction of a year)

s = standard deviation of the stock price

$N(.)$ = the cumulative probability density. The value for $N(.)$ is obtained from a normal distribution function that is tabulated in most statistics textbooks (Frank J. Fabozzi, CFA, 2008).

Practical aspects of this work are concerned with study of investment sector in Ukraine. In this regard, statistical data concerning investment potential and enterprise activity on the market are examined below.

Volume of foreign direct investment in the economy of Ukraine (balances) as of September 30, 2020 amounted to USD 48,951.7 million (according to the National Bank of Ukraine). The Table 2 presents data on dynamics of direct investment to Ukraine in 2021.

Table 2: Direct investment in the economy of Ukraine by type of economic activity in terms of countries in 2019 / fragment /, systematized by authors

Foreign direct investment by economic activity, in% of total	
Industry	39,8
Wholesale and retail trade repair of motor vehicles and motorcycles	16,3
Financial and insurance activities	9,4
Real estate activities	9,3
Information and Telecommunications	5,9

The Table 3 presents data on dynamics of direct investment to Ukraine region at the beginning of the 2019 year and to the end of the year. Generally speaking, amount of direct investments is constantly increasing over the years.¹¹ In the first quarter of 2020, investments in Ukraine's economy decreased by 29 %, in agriculture - by 35.3 %. In January-March 2020, total capital investment in the national economy amounted to only UAH 76.9 billion. This is 29.0 % less than the figure of UAH 108.3 billion for the same period last year. The critical decline in investment has affected various sectors of the national economy. Capital investment in arts, sports, entertainment and recreation decreased by 79.8 %, research and development - by 72.6 %, temporary accommodation and catering - by 66.7 %, and transport, warehousing, postal and chicken 55.4 %.¹²

Other major budget-forming sectors of the economy also showed a downward trend. In particular, investments in industry decreased by 30.7 %, in construction - by 11.2 %, in financial and insurance activities - by 5.4 %. Such dynamics could be attributed to the quarantine restrictions imposed by the government due to the COVID-19 coronavirus pandemic. But the decline in investment security occurred even earlier - in 2019. It is a consequence of inconsistent and imperfect state investment policy in the agricultural sector, which is dominated by the principles of residual allocation of budget funds for investment activities in agriculture. As a result, numerous problems are accumulating and deepening in agriculture, which traditionally provides about 11-15 % of the gross value added of the state.¹³

The main ones - undeveloped industrial investment and innovation infrastructure, excessive depreciation of fixed assets and the lack of conditions for their reproduction, lack of liquidity of investments, the unresolved problem of mortgage, lack of funding for the development of road network in rural areas and more.

Table 3: Direct investment in the economy of Ukraine by type of economic activity in terms of countries in 2019 / fragment /, calculated by authors

Indicators	Volumes of direct investment on			
	01/01/2019		12/31/2019	
	thousand US dollars	in% to the end	thousand US dollars	in% to the end
TOTAL	32,905 116.6	X	35,809,588.3	X

¹¹ UKRSTAT (2020). Statistics.

¹² LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. pp. 16-19.

¹³ MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Gosudarstvennyj suverenitet i gumanitarnaja intervencija, pp. 519-527.

AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHERY	451 893.2	100.0	542,057.4	100.0
AUSTRIA	4,919.1	1.1	4,903.2	0.9
BELGIUM	2,418.2	0.5	2,323.3	0.4
DENMARK	53 301.3	11.8	51,378.5	9.5
SLOVAKIA	3,647.7	0.8	3,600.3	0.7
INDUSTRY	10,823,427.4	100.0	11,595,893.1	100.0
AUSTRIA	304 279.6	2.8	317 839.8	2.7
BELGIUM	52,673.8	0.5	53 265.9	0.5
BELARUS	5,022.7	0.0	16,624.2	0.1
SLOVAKIA	29 270.1	0.3	29 159.6	0.3
CONSTRUCTION	983 546.5	100.0	1,036,405.3	100.0
AUSTRIA	22,736.4	2.3	22,529.7	2.2
BELGIUM	378.5	0.0	363.0	0.0
BELARUS	131.4	0.0	147.2	0.0
SLOVAKIA	472.7	0.0	457.5	0.0
WHOLESALE AND RETAIL TRADE; REPAIR OF VEHICLES	5,480,157.7	100.0	5,662,479.7	100.0
AUSTRIA	182 325.5	3.3	190 414.6	3.4
BELGIUM	44 224.7	0.8	43,688.3	0.8
BULGARIA	16,451.9	0.3	17,675.5	0.3
SLOVAKIA	5,828.7	0.1	6,363.0	0.1
TRANSPORT	1,043,036.5	100.0	1,088,408.3	100.0
AUSTRIA	18,737.5	1.8	18,846.2	1.7
BELGIUM	273.3	0.0	442.2	0.0
BULGARIA	4,621.5	0.4	4,638.4	0.4
SLOVAKIA	23.6	0.0	21.3	0.0
FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	3,641,051.5	100.0	4,557,601.9	100.0
AUSTRIA	374 064.8	10.3	457 596.0	10.0
BELARUS	5,302.3	0.1	5,613.8	0.1
BULGARIA	10,584.9	0.3	11 133.6	0.2
SLOVAKIA	70.7	0.0	72.3	0.0

In the Doing Business 2019 ranking, Ukraine rose by +5 points and took the top spot 71 positions from 190 countries. The country showed the highest growth in such categories as taxation (growth of 110 positions, 54th place), international trade (+70 positions, 78-th place) and protection of investors' rights (+56 positions, 72-nd place).¹⁴

Also, it should be noted that the rating agency Moody's Investors Service raised Ukraine's sovereign rating. It has changed from Caa2 to Caa1, which means a change in the forecast from "positive" to "stable".

On April 12, 2019, Standard & Poor's reaffirmed Ukraine's long-term and short-term sovereign credit rating in foreign and national currencies at «B-/B». The forecast is stable.

¹⁴ MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Ustanovenije gosudarstvennyh granic Čechoslovackoj respubliky pri jeje vzniknovenii posle Pervoj mirovoj vojny, pp. 231-243.

In addition, Ukraine ranked 83rd out of 140 in the Global Competitiveness Index. In the ranking of 140 countries Ukraine ranks 110th in terms of state institutions, 57-th in terms of infrastructure development, 77-th in terms of adaptation of modern technologies, and macroeconomic stability – 131-st, healthcare – 94-th, education – 46-th place, goods market – 73-rd place, labor market – 66-th place, financial system -117-th place, market size – 47-th place, business dynamics – 86-th place, ability to innovate – 58-th place.

To further improve the investment climate in Ukraine, the issue of improving the legal and organizational framework to increase the efficiency of mechanisms to ensure a favorable investment climate and form the basis for maintaining and increasing the competitiveness of the domestic economy is relevant today.

A number of positive steps in this direction have already been taken:

- In order to simplify the procedure for attracting foreign investment and prevent the manifestation of signs of corruption in their state registration 31.05.2016 adopted the Law of Ukraine № 1390-VIII "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Abolition of Mandatory State Registration of Foreign Investments".
- On May 23, 2017, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Elimination of Barriers to Attracting Foreign Investments”. The law regulates the basic aspects of obtaining a work permit for foreigners and a temporary residence permit, which will facilitate the attraction of foreign managers and foreign skilled workers, which is necessary in the early stages of development of a subsidiary in Ukraine. Also, the Law gives the right to obtain a temporary residence permit in Ukraine to foreign investors who have a significant share in Ukrainian enterprises, but are not employed by the enterprise.
- 05/26/2017 First Deputy Prime Minister-Minister of Economic Development and Trade of Ukraine Stepan Kubiv in Vienna (Republic of Austria) signed an Agreement on Investment Promotion and Protection between Ukraine and the OPEC International Development Fund. The agreement provides for the most favourable regime for investment management and is projected to increase foreign investment in key sectors of Ukraine's economy.

Also, steps are being taken to promote the stable development of Ukraine's economy and intensification of investment activities, namely, work is being carried out in the following areas. Ukraine's accession to the OECD Declaration on International Investment and Multinational Enterprises and its membership in the OECD Investment Committee will provide the following significant benefits for the country, namely:

- will testify to the introduction by Ukraine of international standards for investment activities;
- promote foreign direct investment by removing restrictions on sectors in which foreign investment is prohibited and ensuring a national regime for transnational corporations (hereinafter referred to as TNCs) in accordance with the system of developing international standards in regulating TNCs' relations with host countries;
- contribute to the improvement of the competitive environment and the impact on the introduction and dissemination of innovations;
- promote the implementation of the principles and standards of corporate social responsibility in accordance with the OECD Guidelines for Conducting Responsible Business.

Conclusions

Analysts play an active role in the equity investment process. For sustainable socio-economic development of the regions of Ukraine it is necessary to attract a sufficient amount

of funds from both internal and external sources. For sustainable socio-economic development of the regions of Ukraine it is necessary to attract a sufficient amount of funds from both internal and external sources.

The implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union should contribute to a radical improvement of the investment climate and attract funds from European investors, which will enable the implementation of major infrastructure projects. The general principles of public investment policy should be the following postulates: soundness, consistency, publicity and predictability of public investment policy.

World and investment experience shows that the constant attraction of capital in a particular industry contributes to bringing it to a high level of competitiveness. The international division of labour and a high level of investment and innovation has led to a certain specialization of countries in the world market, depending on the degree of competitiveness of a particular industry. These competitive advantages in many countries are largely due to foreign investors. It should be noted that foreign investors are guided by two main conditions when choosing an investment object: profit and investment security. The investor must be confident in the reliability of the planned operations. To do this, the state and local authorities at all levels must create a stable investment climate for business and understandable to the investor.¹⁵

The peculiarity of the state legal regulation of investors in Ukraine is that along with the laws governing only the investment sphere in our country, a number of intersectoral laws and regulations are used, as well as the fact that the legal framework for investment policy change annually, which affects the inflow (outflow) of FDI, change the efficiency of their use.

The effectiveness of public investment policy significantly affects the development of the national economy, investment climate and competitiveness of regions. To improve the investment competitiveness of the regions, the state needs to ensure the concentration of available resources in priority sectors of the economy, followed by their transformation into investment.

Thus, the introduction of automatic international exchange of tax information between countries at the state level will qualitatively increase the effectiveness and efficiency of tax control measures, increase budget revenues (region), establish the principles of equality and fairness of investor taxation. The importance of international cooperation with foreign tax authorities in the process of tax control is due primarily to the open nature of raw materials in the Odessa region, where much of foreign trade is carried out under indirect contracts through intermediaries in jurisdictions with low taxes. exports) to withdraw regional profits from taxation in Ukraine, which was studied during the analysis of the dynamics of foreign direct investment and gross regional product, considered in mathematical and statistical models.

Acknowledgement

The scientific and methodical tools have been implemented: by the Executive Committee of the Odessa City Council in the form of "Scientific and methodological recommendations to local authorities regarding the evaluation of the effectiveness of investment projects under the conditions of compliance control (certificate No. 12.2-16 outgoing number / 890 dated December 6, 2016, Act No. 21 / 01-12 / D dated September 1, 2016); Department of Economic Development of Odessa City Council (certificate No. 2565 / 01-41 dated December 5, 2016) during the development of the Strategy of Economic and Social Development of Odessa City until 2022, Program of Socio-Economic and Cultural Development of Odessa City in 2020, Investment Strategy "Odessa 5T".

¹⁵ KUKOSH, M. (2018): Investment potential of the Odessa region: evaluation and implementation proposals, p. 48-52.

References:

1. PEARCE, J. A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*. 8th ed. Publications Office of the McGraw-Hill Companies. ISBN 0-07-248846-8.
2. DROBYAZKO, S. (2020): Resource supporting of business economic security at the micro and macro levels. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2020, 10(1), pp. 307-320. ISSN 2029-7017 (print). ISSN 2029-7025 (online).
3. KARPENKO, L. (2019): Innovative Trends in the Process Modelling of International Strategies: Systematic of Fundamental Factor Models. *Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management*, 2019, V. 95, pp. 349-354. ISBN 978-94-6252-790-4
4. CASIDY, R. (2014): Linking Brand Orientation with Service Quality, Satisfaction, and Positive Word-of-Mouth: Evidence from the Higher Education Sector In: *Journal of Nonprofit and Public Sector Marketin*, 2014, 26, 2, pp. 142-161.
5. ILYSHEVA, N. – KRYLOVA, S. (2014): *Accounting, Analysis and Strategic Management of Innovation Activity*. Moscow: Finances & Statistics, 2014. 216 p. ISBN 978-5-279-03542-7
6. KARPENKO, L. – IZHA, M. – RACHYNSKYI, A. (2020): Structural and Wave Analysis Energy Policy of Ukraine in the Context of European Integration. In Lidiia KARPENKO, Mykola IZHA, Anatoliy RACHYNSKYI (eds.): *Proceedings of the 5th International Conference on European Integration 2020*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2020, pp. 391-405. ISBN 978-80-248-4455-8 (print). ISBN 978-80-248-4456-5 (on-line). ISSN 2571-029X. DOI 10.31490/9788024844565
7. KARPENKO, L. – PASHKO, P. (2019): Formation of the system of fair businesspractice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2019, V. 18(2), pp.1-8. Print ISSN: 1544-1458; Online ISSN 1939-6104
8. LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178. ISBN 978-80-248-2685-1
9. STANICKOVA, M. (2012): Assessment of Efficiency in Selected EU Member States by Data Envelopment Analysis Models. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 303-314. ISBN 978-80-248-2685-1
10. LIPKOVÁ, L. – HOVORKOVÁ, K. (2018): Economic situation in Norway after the outbreak of the global financial and oil crises in the context of EU integration trends. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2018, Vol. 169, No. 1-2, pp. 12-14. ISSN 1728-6239
11. UKRSTAT (2021). *Statistics* [online]. [cit. 2021-11-21]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2016, Vol. 159, No. 5-6, pp. 16-19. ISSN 1728-6239
13. MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Gosudarstvennyj suverenitet i humanitarnaja intervencija. In *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*. Chisinau : [Central editorial poligrafic al USM], 2016. ISSN 1857-1999, 2016, vol. 11, nr. 4, pp. 519-527 online.
14. MRÁZ, S. – ZUBRO, T. (2016): Ustanovlenije gosudarstvennych granic Čechoslovackoj respubliky pri jeje vzniknovenii posle Pervoj mirovoj vojny. In *Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale*. Chisinau : [Central

editorial poligrafic al USM], 2016. ISSN 1857-1999, 2016, vol. 11, nr. 2, pp. 231-243 online.

15. KUKOSH, M. (2018): Investment potential of the Odessa region: evaluation and implementation proposals. *Scientific and production journal "Business Navigator"*, 2018, № 3-2 (46), p. 48-52.

Contact:

Prof. Lidiia Karpenko, Doctor in Economics

Certificated International Business Coach

Professor of the Economic and Financial Policy Department

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National

Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska 22

65009 Odessa

Ukraine

e-mail: Lidiiko888@gmail.com

Prof. Mykola Izha, Doctor of Political Sciences

Honored Educator of Ukraine

Director of Odessa Regional Institute for Public Administration of the National

Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Genueska 22

65009 Odessa

Ukraine

e-mail: general@oridu.odessa.ua

THE MIGRATION CRISIS AND THE ROLE OF MIGRATION DIPLOMACY IN V4 COUNTRIES¹

Andrej Kiner

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: andrej.kiner@euba.sk

Abstract: This article examines the post-2015 policies introduced in a relation to international relations of V4 countries. We observe how the countries reacted to the migration and refugee crisis and analysed their steps from the point of view of diplomacy. Nevertheless, the paper contributes to the research related to migration diplomacy – a relatively newly-coined term used in international relations. We found out that the examined countries are more or less unanimous in their policies and use the issues of migration mainly to ensure the protection of the country, while migration diplomacy also serves to deepen international and diplomatic relations with other countries.

Keywords: migration diplomacy, V4, Slovakia, Czechia, Poland, Hungary

JEL: F22, F50

Introduction

Diplomacy has long played an important role and often helped to overcome tense relations between countries and other entities, and hence prevents wars or other conflicts at the international as well as national level. Diplomacy can be referred to as a political activity which strives to enable states to secure their objectives of their foreign policy without resort to force, propaganda, or law. The objectives are thereby achieved mainly by communication or other agents designed to secure agreements.² At present, the term 'diplomacy' represents the activity of conducting negotiations, but often there is a merger with other scientific disciplines or issues, thereby leading to a deviation from the standard definitions. An example of this is migration diplomacy.

Migration diplomacy is currently an important part of diplomacy as such and is also the subject of the study of international relations as a scientific discipline. Whether it is the management of migration flows, the conclusion of international agreements or integration policy, migration diplomacy allows us to examine the internal processes of the already mentioned phenomena. As migration diplomacy addresses a relatively resounding topic – migration, it is not given much attention in scientific circles. These are mostly countries such as Turkey and Morocco, primarily in relation to the European Union.³ This is quite understandable, as this term is not yet used, and in the ordinary or professional sphere is gradually gaining in sonority. The subject of this article will not be the previously mentioned

¹ The article is a part of the project of young teachers, researchers and PhD students named "Diplomacy as a tool to address current issues in international relations" („Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch“) no I-21-108-00.

² BERRIDGE, G. R. (2015): *Diplomacy: Theory and Practice*. 5th Ed. Palgrave Macmillan UK. 296 p.

³ KUTZ, W. – WOLFF, S. (2020): *Urban Geopolitics and the Decentring of Migration Diplomacy in EU-Moroccan Affairs*, pp. 1-26.; DEMIRYONTAR, B. (2021): *Accession conditionality and migration diplomacy: Turkey's dual identity in migration policy negotiations with the EU*, pp. 88-103.; NORMAN, K. P. (2020): *Migration Diplomacy and Policy Liberalization in Morocco and Turkey*; KAYA, A. (2020): *Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study*, pp. 21-39; FERNÁNDEZ-MOLINA, I. – HERNÁNDEZ DE LARRAMENDI, M. (2020): *Migration diplomacy in a de facto destination country: Morocco's new intermestic migration policy and international socialization by/with the EU*.

countries, yet we will focus on the selected EU member countries. We will focus on the role of migration diplomacy and analyse it on the basis of concluded agreements and national policies. In our case, it will be the V4 region – and thus countries such as Hungary, Poland, the Czech Republic and, last but not least, Slovakia, as the issue of migration, as presented by heads of state, polarises society and thus runs counter to EU efforts to achieve a viable migration policy. In addition, our aim is to contribute to the extension of the term 'migration diplomacy' and to make it a stable phrase in international relations and diplomacy.

The V4 countries, as a whole and as part of the EU, have an 'open-door' attribute in terms of migration and attitudes towards refugees. Indeed, the legislation of these countries is relatively lenient towards foreigners and does not strictly prevent the arrival of immigrants and the pursuit of economic activity in the country. They are also allowed to apply for citizenship after meeting the conditions set by law. On the other hand, the migration and refugee crisis 2015/2016 posed a new challenge for the V4 countries. In recent years, there has been a fundamental shift in relations between the four Central European countries that make up the Visegrad Group. Throughout 2016, alliance members worked together as a cohesive bloc in Brussels on migration issues. The rise of conservative ideas in Poland has created an illiberal axis with Hungary, where the 'sovereignist narrative' prevails, while the Czech and Slovak governments have maintained a more pragmatic line in the EU.⁴

With a rise in the number of migrants in the world and V4 countries in 2015 – 2020, the issue of massive immigration has been prevalent in many media and political discourse as well. The global increase in refugee flows has also created unique challenges and opportunities for transit states as well as destination countries. There are currently an estimated 281 million migrants in the world (2020),⁵ with almost 1.4 million in the V4 region based on the registered and valid stays according to the official statistics for 2020 (Czech Republic: 634,790;⁶ Poland: 398,290;⁷ Hungary: 199,957;⁸ Slovakia: 150,015⁹). Nevertheless, it must be noted that the actual number is higher (eg. the UN estimates the number of foreigners for the same period at 2.14 million, based on national statistics, population censuses and predominantly including refugees).¹⁰

Table 1: Number of international immigrants residing in V4 countries (2020)

Country	Number of international migrants based on:	
	valid residence permit	UN data (including refugees)
Czechia	634,790	540,921
Poland	398,290	817,254
Hungary	199,957	584,567
Slovakia	150,015	197,161
V4	1,383,052	2,139,903

Source: Own proceedings according to national statistics and UN International Migration Stock 2020

At the same time, it should be noted that there are currently no other scientific publications that would fundamentally further develop the topic in our region. Thus, the purpose

⁴ NIČ, M. (2016): The Visegrád Group in the EU: 2016 as a Turning-point?, pp. 281-290.

⁵ UN (2021): International Migrant Stock 2020.

⁶ Ministerstvo vnitra České republiky (2021): Cizinci s povoleným pobytem.

⁷ Statistics Poland (2021): International migration.

⁸ Hungarian Central Statistical Office (2021): Foreign citizens residing in Hungary by continents, countries, sex.

⁹ Úrad hraničnej a cudzineckej polície P PZ (2021): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

¹⁰ UN (2021): International Migrant Stock 2020.

of the article is to contribute to the current and very narrow discourse on migration diplomacy in Slovakia and also serve as a basis for further research and basic ideas for defining cultural diplomacy in our Central European region (with a focus on the V4 countries).

1 Migration Diplomacy

Since the end of the 20th century the interest for researching the role of diplomacy has grown, however, in comparison with related fields, the concept of diplomacy has not been studied profoundly and scholars have employed a variety of confusing, incomplete, or problematic definitions.¹¹ If we are dealing with the theoretical definition of diplomacy, we must define this concept from several angles. Diplomacy, as we pointed out in the introduction, serves to defend the interests of the state in relation to the outside world. Pajtinka e.g. explains the role of diplomacy on the example of Schneider, who associated diplomacy with the overall external action of the country. Pajtinka illustrates that diplomacy includes not only the official activities of the government, but also other subjects of society, which by their actions, whether intentionally or involuntarily, positively or negatively, influence public opinion about their home state abroad.¹² Diplomacy has evolved into various subfields, depending on the articulated objectives. For instance, we distinguish economic diplomacy, sport diplomacy, public diplomacy, environmental diplomacy and other specific kinds.¹³ From the interdisciplinarity and the object of the study of diplomacy, it is therefore difficult to determine at all whether there is a stable classification of diplomacy. Last but not least, as we mentioned in the previous section, the concept of 'migration diplomacy' is relatively new and has only recently become known. Diplomacy can therefore be defined in international relations, but also in terms of intercultural communication or other disciplines.

Based on previous statements, it can be argued that in current international relations, migration and the diplomacy associated with it are essential for correct communication and the solution of related problems, while respecting the foundations of democracy. It should be an important tool for diplomatic missions, political leaders and ministries to achieve social cohesion and advance their interests. So when we talk about a globalized world, which also includes people moving from place to place, we must not omit migration diplomacy. At first glance, it seems that migration diplomacy with cultural will share most of the traits. It is true that cultural diplomacy, which is part of the public diplomacy of states¹⁴ and participates in the creation of soft power of states,¹⁵ is an effective modern foreign policy tool, which aims to exchange ideas, values, traditions and other aspects of culture or identity in order to promote national interests. However, migration diplomacy is primarily concerned with processes, and procedures to manage cross-border population mobility. It is Adamson and Tsourapas who are considered pioneers in the field of migration diplomacy, as they have contributed to the popularization of this concept.¹⁶ Migration diplomacy thus includes "the use of diplomatic tools, processes and procedures to manage cross-border population mobility, including both the strategic use of migration flows as a means to obtain other aims, and the use of diplomatic methods to achieve goals related to migration."¹⁷

¹¹ KĽAVIŇŠ, D. (2011): Understanding the Essence of Modern Diplomacy.

¹² PAJTINKA, E. (2008): Verejná diplomacia, pp. 185-200.

¹³ GODA, N. – ČIEFOVÁ, M. (2019): Cultural Diplomacy of Selected Countries in a Comparative Perspective, pp. 172-189.

¹⁴ RUSIŇÁK, P. et al. (2012): Diplomacia – úvod do štúdia.

¹⁵ GILBOA, E. (2008): Searching for a Theory of Public Diplomacy, pp. 55-77.

¹⁶ ADAMSON, F. B. – TSOURAPAS, G. (2019): Migration Diplomacy in World Politics, pp. 113-128.

¹⁷ TSOURAPAS, G. (2017): Migration diplomacy in the Global South: cooperation, coercion and issue linkage in Gaddafi's Libya, p. 1.

It should be noted here (and Adamson and Tsourapas, 2019 point out this)¹⁸ that the term 'migration diplomacy' should not be confused with 'migration policy', as these terms are not synonymous. When it comes to focusing on migration management, issuing visas or granting citizenship, we are not talking about migration diplomacy but about the country's migration (or asylum) policy. Based on the previous facts, migration diplomacy can be described as a phenomenon by which the state controls and defends its own interests, namely the use of migration policy, asylum policy, or control of migration flows. In its internal essence, migration affects the diplomatic interactions of states and has become a powerful tool in international negotiations, so for that reason we claim that even political elites play an important role in this scheme. Basically, it is often them and their declarations which shape a stand the country takes.

2 Methods

Using and analysing publicly available sources, which include country leaders' statements, information from news agencies or the EU environment, as well as the daily press, we came to conclusions and then evaluated the current state and focused on migration diplomacy in the V4 countries. We observed how countries use (or even abuse) the issue of migration to promote their interests, or rather to strengthen their position in international relations.

Apart from investigating official agreements, as for methods, we widely used the discourse analysis, which consists of examining written or spoken language in either social and cultural context.¹⁹ The particular outcomes of our investigation was subsequently re-evaluated and using synthesis we formulated our findings.

3 Results

3.1 Hungary

The V4 countries, or so-called Central European alliance, seem to have contradictory view on how Europe should approach the refugee and migration crisis. Eventually, the V4 was able to defend its line of strongly opposing mandatory relocations. Out of V4 countries, Hungary has been the most radical in this regard. This is also evidenced by the attitude of Viktor Orban, the Hungarian Prime Minister, who has been one of the strongest critics of the European Union's migration policy. Hungary is the EU's southern external border, so it is no wonder that Hungary can be considered a 'melting pot' of migration. According to Reuters (2018), analysts describe Orban's behaviour to reject the UN Global Compact for Migration, which came into force by adopting the New York Declaration for Refugees and Migrants, as populist and thus defended its interests before the upcoming elections.²⁰ Orban also stated that migration policies threatened the 'sovereignty and cultural identity' of Hungary, so that the topic of migration became the subject of discussion about the protection of the country and its sovereignty. The previous statement is displayed in Orban's ethnocentricity, showing little respect towards other cultures, as he publicly proclaimed that Muslims are not refugees but invaders.²¹ The need for correct diplomatic relations between Hungary and its neighbouring countries is essential in order to create a better partnership between each nation and to find common ground. Despite that, several political-diplomatic clashes might be observed, predominantly with Germany, which has been the major European recipient of immigrants since 2015.²² The ongoing spat between Budapest and Brussels over a refugee resettlement quota is related to Germany, which

¹⁸ ADAMSON, F. B. – TSOURAPAS, G. (2019): Migration Diplomacy in World Politics, pp. 11-128.

¹⁹ PALTRIDGE, B. (2021): Discourse Analysis: An Introduction, p. 1.

²⁰ Reuters (2018): Hungary says could quit U.N. talks on migration pact.

²¹ DW (2018): Viktor Orban's most controversial migration comments.

²² Eurostat (2021): Immigration by age and sex.

accepted hundreds of thousands of refugees and migrants while Hungary accepted none.²³ It might be concluded that countries' interest in either promoting or deterring the movement of people (the case of Hungary) significantly affects the dynamics of their diplomatic relationships – mainly with the EU. Another conflict recorded concerns negotiations from 2019 with the so-called Arab League, officially known as the League of Arab States, which currently unites 22 countries. Hungary caused diplomatic spat over the EU's migration stance, publicly opposing the EU's unified migration policy, blocking negotiations with North African and Arab countries.²⁴ As a response to refugee flows, Hungary (together with Bulgaria and Macedonia) set up fences and barbed wire.²⁵ In addition, through migration diplomacy, Hungary seeks to improve its relations with Turkey, which should return migrants back to Syria. The head of Hungarian diplomacy, Minister of Foreign Affairs Péter Szijjártó, said that Hungary views exclusively its own national interests and not the interests of others on this issue, for which Prime Minister Orbán received thanks from Turkish President Erdoğan.²⁶ Thereby, it is evident that Hungary and Turkey enjoy friendly relations which are recently based on close cooperation within international authorities dealing with migration issue. Considering all steps the Hungarian government and representatives have undertaken, it seems that the migration related issues can even destabilize the EU. The Hungarian anti-migration rhetoric is not only our assumption, but similar opinion is shared, for instance, by Furedi who presumes that distrust of people and of parliamentary sovereignty contributes to further Euroscepticism and ignorance.²⁷

3.2 Poland

It seems that Poland has adopted similar measures like Hungary, although the notion of distrust is not that prevalent. In case of Poland, migration diplomacy is adversely used against the country and the EU as a whole. Belarus is currently the biggest threat to Poland, as the president Lukashenko first threatened to allow migrants and drugs to pour into western Europe if sanctions are imposed on his regime. However, no changes towards Belarus have been introduced, so the country has effectively opened a new migrant route to Europe by issuing short term visa-free visits, causing that thousands of migrants, pre-dominantly Kurds from Iraq, are now stuck in detention centers under poor conditions.²⁸ Concerning the conflict caused by Belarus, we can clearly observe the misuse of migration diplomacy aimed against the EU, yet one of the aggrieved is Poland (Lithuania and Latvia as well). Poland reacted by introducing a law allowing to expell immigrants back to Belarus,²⁹ which actually created a new conflict with the EU itself as the law, which came into effect 14 October, 2021, is considered illegal. The thing is that according to the EU, EU law has primacy over national law, including constitution. On the other hand, the matter of migration represents a pretext to establish cooperation with Turkey, as the Turkish minister of foreign affairs, Mevlüt Çavuşoğlu, publicly proclaimed strategic partnership with Poland is deepening, and that cooperation against irregular migration will be increased. Moreover, they signed a cooperation agreement between their diplomacy academies.³⁰ Likewise Hungary, Poland also pursues its own interests by using migration diplomacy to secure the country. It is no surprise that receiving immigrants can cause social

²³ DW (2018): Hungary's Orbán tells Germany: 'You wanted the migrants, we didn't'.

²⁴ MEIER, A. (2018): Hungary causes diplomatic spat over EU's migration stance.

²⁵ DÜVELL, F. (2017): The EU's International Relations and Migration Diplomacy at Times of Crisis: Key Challenges and Priorities, pp. 35-54.

²⁶ TASR (2019): Szijjártó: Je v záujme Maďarska, aby Turecko vrátilo migrantov do Sýrie.

²⁷ FUREDI, F. (2017): Populism and the European Culture Wars: The Conflict of Values Between Hungary and the EU.

²⁸ Reuters (2021): Poland says Belarus lets migrants cross border in 'hybrid war' with EU.

²⁹ BBC News (2021): Migrants face expulsion at Polish border under new law.

³⁰ Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (2021): Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Poland.

change in a potential receiving country. In particular, in Central and Eastern Europe countries (CEE), it leads to Euroscepticism with negativity about EU-related in-migration.³¹

3.3 Czechia

At the European level, one of the main problems that Czech diplomacy had to deal with was the migration crisis. The large numbers of refugees heading for Europe have been alleviated by a series of measures, and in particular through the EU's agreement with Turkey, but the causes of migration have not disappeared. The Czech Republic has also entered the annals by building barriers rather than offering relevant solutions, as the protection of external borders and the rejection of relocation quotas have remained the mantra of foreign policy. Following the arrival of a significant number of migrants / refugees in the EU in Germany, the EU called for a uniform migration policy and the introduction of mandatory quotas. In an effort to solve this problem, in 2015 the European Commission proposed quotas for the distribution of refugees to individual member states, which drew the attention of Czech politics to the relationship with refugees from the Islamic world to a critical look at German policy.³² The Czech Republic, together with other V4 countries, has rejected these quotas. Since the beginning of the negotiations, the Czech Republic has declared its readiness to help the countries most affected by the migration wave, but on the basis of a free decision and not according to the set quotas. For example, the Czech Republic provided its police officers to the countries that faced migration the most.³³ In this way, the government of the Czech Republic has tried to strengthen fair international relations, which only proves that the importance of migration diplomacy has been growing since 2015.³⁴ This is evidenced by the meeting in 2016. The then High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy / Vice-President of the Commission, Federica Mogherini appreciated that the Czech government has taken a balanced and constructive position in EU negotiations, not only on refugees. They agreed with Zorálek, the Minister of Foreign Affairs, that unity is particularly important for European foreign policy.³⁵ However, as we have already mentioned, the opposition to any relocation mechanism by the Visegrad Group, including the Czech Republic, then thwarted attempts to reach an agreement on a more comprehensive solution in the form of reform of European asylum and migration policy. Critical statements by Czech politicians about the migration policy of German Chancellor Angela Merkel only emphasized the Czech non-constructivity and damaged good relations.

3.4 Slovakia

The issue of migration and the refugee crisis became one of the focus topics in the political life of the Slovak Republic in 2015 – 2016, and like other V4 countries, Slovakia is more negative about the issue of migration. Slovakia is a country from which people go abroad for work or education rather than a country that accepts migrants on its territory, and that is why it is not paid much attention to migration – apart from populist statements in the pre-election security discourse. Slovakia is trying to strengthen its position in the 'EU core', but it seems that its position is reminiscent of neighbouring countries. In the context of migration diplomacy, internal security is the most common aspect.³⁶ As the then Prime Minister Pellegrini

³¹ WHITE, A. – GRABOWSKA, I. – KACZMARCZYK, P. – SLANY, K. (2018): The impact of migration into Poland by non-Poles, pp. 213-226.

³² KOŘAN, M. et al. (2016): Česká zahraniční politika v roce 2015: analýza ÚMV, pp. 87-105.

³³ DOSTÁL, V. – JERMANOVÁ, T. (2017): 2016: Rok pragmatizace a ústupu v České zahraniční politice.

³⁴ Vláda České republiky (2015): Spoluprací V4 se podařilo odmítnout kvóty, udržet právo každého státu rozhodovat a zachovat princip konsenzu při řešení migrační krize.

³⁵ EEAS Press Team (2016): Remarks by HRVP Federica Mogherini at the press conference with Lubomír Zorálek, Czech Minister for Foreign Affairs.

³⁶ DW (2016): Slovakia vows to refuse entry to Muslim migrants.

made clear, Slovakia will not support the United Nations pact on the treatment of migrants worldwide.³⁷ The same notion virtually prevails among all political parties, regardless of their orientation.³⁸ Slovakia has temporarily received 250 refugees in cooperation with international organizations involved in the refugee relocation assistance program. In addition, it helped Austria, which struggled with the influx of refugees from 2015 and temporarily housed asylum seekers in its facilities.³⁹ Despite the negative approach, Slovakia is cooperating with countries facing a massive influx of foreigners, such as Greece today. Slovakia will send its in-field social workers to help one of the seven refugee camps in Athens and provide material assistance, especially school supplies and hygiene supplies. It is also possible that members of the police anti-conflict unit will be sent to Greece to help in the field or to assist with training.⁴⁰

Conclusion

The current migratory movements differ from those in previous years in that people who do not come to Europe look for work but to save their lives. The number of migrants in the world rose sharply during the Syrian civil war. The population flow to the territory of the European Union was out of control. Restrictions at the borders of the Member States have led to the accumulation of migrants in border areas. Chaotic rules for the selection of migrants have been introduced, leading to many humanitarian and diplomatic problems, for example, in Poland-Belarus border. Based on our findings from the article, it can be stated that the V4 countries have behaved almost identically to the problem of migration. The common denominator was the quotas related to the mandatory redistribution of refugees or to ensure the country's internal security.

The idea of redistribution of refugees within the EU on the basis of binding quotas met with strong opposition from the Visegrad Four states – the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia, or other Eastern European states. The reasons why the governments of these four countries have rejected quotas deserve criticism. However, we believe that the drama that has taken place in recent years at the EU's external borders and within the countries of the Schengen area is not the sole responsibility of the V4 countries. They are not the ones who have sole responsibility for the failure of the EU Member States to reach a compromise. The so-called refugee crisis so far has been the long-term inability of most EU Member States, including Germany, to develop a forward-looking and solidarity-based refugee and asylum policy for the Union. The solution may be to reform the so-called Dublin system. The existing Dublin Regulation stipulates that countries such as Italy and Greece, where refugees enter EU territory, are also responsible for their asylum procedures.

We can consider the migration diplomacy of the V4 countries to be comprehensive (although Hungary approaches migration the most radically and uses the issue of migration to pursue its own interests, which are not in line with the EU policies). The common interest of the member states contributes to the cohesion of this Central European entity, increases their negotiating power against the EU, but it can also be perceived in a positive light. In particular, it involves many cooperation with the countries most affected by the migration crisis, in the form of political or material support. It will certainly be interesting to observe the direction in which diplomatic relations will develop, either within the V4 region, the V4 towards the EU, but last but not least with other countries – such as Greece and mainly Turkey, which seems to be establishing cooperation with Poland and Hungary.

³⁷ Reuters (2018): Slovakia will not support U.N. migration pact: prime minister.

³⁸ ŠTEFANČÍK, R. – KINER, A. (2021): 'Sorry, I Don't Want Them Here.' Migration in Slovak Political Discourse.

³⁹ The Slovak Spectator (2018): Slovakia to temporarily take 250 refugees.

⁴⁰ The Slovak Spectator (2021): Slovakia and Greece will cooperate on migration-related issues.

References:

15. ADAMSON, F. B. – TSOURAPAS, G. (2019): Migration Diplomacy in World Politics. In: *International Studies Perspectives*, Vol. 20, No. 2, May 2019, pp. 113-128, <https://doi.org/10.1093/isp/eky015>
16. BBC News (2021): Migrants face expulsion at Polish border under new law. [online]. In: *BBC News*, October 15, 2021. [Cited October 27, 2021.] Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58921310>
17. BERRIDGE, G. R. (2015): *Diplomacy: Theory and Practice*. 5th Ed. Palgrave Macmillan UK, 2015, 296 p.
18. DEMIRYONTAR, B. (2021): Accession conditionality and migration diplomacy: Turkey's dual identity in migration policy negotiations with the EU. In: *European Politics and Society*, Vol. 22, No. 1, pp. 88-103, DOI: 10.1080/23745118.2020.1719741
19. DOSTÁL, V. – JERMANOVÁ, T. (2017): 2016: Rok pragmatizace a ústupu v České zahraniční politice. [online]. In: *Respekt*, March 22, 2017. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://www.respekt.cz/politika/2016-rok-pragmatizace-a-ustupu-v-ceske-zahranicni-politice>
20. DÜVELL, F. (2017): The EU's International Relations and Migration Diplomacy at Times of Crisis: Key Challenges and Priorities. In: *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, Vol. 22, No. 3, pp. 35-54. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/perception/issue/48951/624476>
21. DW (2018): Hungary's Orban tells Germany: 'You wanted the migrants, we didn't'. [online]. In: *DW*, January 8, 2018. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-tells-germany-you-wanted-the-migrants-we-didnt/a-42065012>
22. DW (2016): Slovakia vows to refuse entry to Muslim migrants. [online]. In: *DW*, January 1, 2016. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://www.dw.com/en/slovakia-vows-to-refuse-entry-to-muslim-migrants/a-18966481>
23. DW (2018): Viktor Orban's most controversial migration comments. [online]. In: *DW*, January 9, 2018. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://www.dw.com/en/viktor-orbans-most-controversial-migration-comments/g-42086054>
24. EEAS Press Team (2016): Remarks by HRVP Federica Mogherini at the press conference with Lubomír Zaorálek, Czech Minister for Foreign Affairs. [online]. In: *EEAS Press Team*, November 1, 2016. [Cited November 1, 2021.] Available at: https://eeas.europa.eu/delegations/russia/4958/remarks-hrvp-federica-mogherini-press-conference-lubomir-zaoralek-czech-minister-foreign_en
25. Eurostat (2021): *Immigration by age and sex*. [online]. [Cited October 10, 2021.] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8/default/table?lang=en
26. FERNÁNDEZ-MOLINA, I. – HERNANDO DE LARRAMENDI, M. (2020): Migration diplomacy in a de facto destination country: Morocco's new intermestic migration policy and international socialization by/with the EU. In: *Mediterranean Politics*, 2020, DOI: 10.1080/13629395.2020.1758449
27. FUREDI, F. (2017): *Populism and the European Culture Wars: The Conflict of Values Between Hungary and the EU*. 1st edition. London: Routledge, 2017. 152 p. ISBN 9781315104898.
28. GILBOA, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. In: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616, No. 1, pp. 55-77. doi:10.1177/0002716207312142

29. GODA, N. – ČIEFOVÁ, M. (2019): Cultural Diplomacy of Selected Countries in a Comparative Perspective. In: *Folia Geographica*, 2019, Vol. 61, No. 2, pp. 172-189.
30. Hungarian Central Statistical Office (2021): *Foreign citizens residing in Hungary by continents, countries, sex, 1 January (1995–)*. [online]. [Cited: October 29, 2021.] Available at: https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wnvn001b.html
31. KAYA, A. (2020): Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study. In: *Uluslararası İlişkiler*, 2020, Vol. 17, No. 68, pp. 21-39, DOI: 10.33458/uidergisi.856870
32. KĽAVINŠ, D. (2011): Understanding the Essence of Modern Diplomacy. In: *The ICD Annual Academic Conference on Cultural Diplomacy 2011: Cultural Diplomacy and International Relations; New Actors; New Initiatives; New Targets* (Berlin, December 15th-18th, 2011).
33. KOŘAN, M. et al. (2016): *Česká zahraniční politika v roce 2015: analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 87-105. ISBN 978-80-87558-26-3.
34. KUTZ, W. – WOLFF, S. (2020): Urban Geopolitics and the Decentring of Migration Diplomacy in EU-Moroccan Affairs. In: *Geopolitics*, 2020, pp. 1-26. doi:10.1080/14650045.2020.1843438
35. MEIER, A. (2018): Hungary causes diplomatic spat over EU's migration stance. [online]. In: *Euractiv*, February 2, 2019. [Cited: October 27, 2021.] <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/hungary-causes-diplomatic-spat-over-eus-migration-stance/>
36. Ministerstvo vnitra České republiky (2021): *Cizinci s povoleným pobytem*. [online]. [Cited October 10, 2021.] Available at: <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>
37. NIČ, M. (2016): The Visegrád Group in the EU: 2016 as a Turning-point? In: *European View*, Vol. 15, No. 2, pp. 281-290. doi:10.1007/s12290-016-0422-6
38. NORMAN, K. P. (2020): Migration Diplomacy and Policy Liberalization in Morocco and Turkey. In: *International Migration Review*, 2020, Vol. 54, No. 4, pp. 1158-1183. doi:10.1177/0197918319895271
39. PAJTINKA, E. (2008): Verejná diplomacia. In: Mattoš, B. (zost.): *Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie*. Bratislava: Ekonóm, 2008, pp. 185-200. ISBN 978-80-225-2630-2.
40. PALTRIDGE, B. (2021): *Discourse Analysis: An Introduction*. 3rd edition, Bloomsbury Academic, 328 p. ISBN 1350093629.
41. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (2021): *Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Poland, 4-5 October 2021*. [online]. [Cited: 27 October, 2021.] Available at: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-polonyayi-ziyareti-4-10-2021.en.mfa>
42. Reuters (2018): Hungary says could quit U.N. talks on migration pact. [online]. In: *Reuters*, February 1, 2018. [Cited October 28, 2021.] Available at: <https://www.reuters.com/article/uk-hungary-migrants-un-idUKKBN1FL4Q9>
43. Reuters (2018): Slovakia will not support U.N. migration pact: prime minister. [online]. In: *Reuters*, November 25, 2018. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://www.reuters.com/article/us-un-migrants-slovakia-idUSKCN1NU0JJ>
44. Reuters (2021): Poland says Belarus lets migrants cross border in 'hybrid war' with EU. [online]. In: *Reuters*, August 5, 2021. [Cited: October 27, 2021.] Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-says-belarus-lets-migrants-cross-border-hybrid-war-with-eu-2021-08-05/>
45. RUSIŇÁK, P. et al. (2012): *Diplomacia – úvod do štúdia*. Bratislava: Ekonóm, 2012. 433 p. ISBN 978-80-225-3480-2.

46. Statistics Poland (2021): *International migration*. [online]. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://stat.gov.pl/en/topics/population/international-migration/>
47. ŠTEFANČÍK, R. – KINER, A. (2021): 'Sorry, I Don't Want Them Here.' Migration in Slovak Political Discourse. In: *Professional Discourse & Communication*, Vol. 3, No. 2, pp. 10-20. <https://doi.org/10.24833/2687-0126-2021-3-2-10-20>
48. TASR (2019): Szijjártó: Je v záujme Maďarska, aby Turecko vrátilo migrantov do Sýrie. In: www.teraz.sk, October 16, 2019. [Cited October 18, 2021.] Available at: <https://www.teraz.sk/zahranicie/szijjarto-je-v-zaujme-madarskaaby/424391-clanok.html>
49. The Slovak Spectator staff (2018): Slovakia to temporarily take 250 refugees. [online]. In: *The Slovak Spectator*, 30 October 2018 [Cited: November 1, 2021.] Available at: <https://spectator.sme.sk/c/20949166/slovakia-to-temporarily-take-250-refugees.html>
50. The Slovak Spectator staff (2021): Slovakia and Greece will cooperate on migration-related issues. [online]. In: *The Slovak Spectator*, August 2, 2021. [Cited November 1, 2021.] Available at: <https://spectator.sme.sk/c/22713730/slovakia-and-greece-will-cooperate-on-migration-related-issues.html>
51. TSOURAPAS, G. (2017): Migration diplomacy in the Global South: cooperation, coercion and issue linkage in Gaddafi's Libya. In: *Third World Quarterly*, 2017, Vol. 38, No. 10, pp. 2367-2385, DOI: 10.1080/01436597.2017.1350102
52. UN (2021): *International Migrant Stock 2020* [online]. [Cited October 21, 2020.] Available at: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
53. Úrad hraničnej a cudzineckej polície P PZ (2021): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike*. [online]. [Cited October 30, 2021.] Available at: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocniky/rok_2020/2020-rocenka-UHCP-SK_revid.pdf
54. Vláda České republiky (2015): *Spoluprací V4 se podařilo odmítnout kvóty, udržet právo každého státu rozhodovat a zachovat princip konsenzu při řešení migrační krize*. 26. 6. 2015. [Cited 28 October, 2021.] Available at: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/spolupraci-v4-se-podarilo-odmitnout-kvoty--udrzet-pravo-kazdeho-statu-rozhodovat-a-zachovat-princip-konsenzu-pri-reseni-migracni-krize-132300/>
55. WHITE, A. – GRABOWSKA, I. – KACZMARCZYK, P. – SLANY, K. (2018): The impact of migration into Poland by non-Poles. In: *The Impact of Migration on Poland: EU Mobility and Social Change*, 2018, pp. 213-226, UCL Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv550d7m.14>

Contact:

Mgr. Andrej Kiner

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: andrej.kiner@euba.sk

PROBLEMATIC ASPECTS OF HEALTHCARE PROFESSIONALS' MIGRATION: GERMANY AND AUSTRIA VERSUS V4 COUNTRIES

Marcel Kordoš

Faculty of Social and Economic Relations, Alexander Dubček University in Trenčín, Študentská 2,
911 50 Trenčín, Slovak Republic, e-mail: marcel.kordos@tnuni.sk.

Abstract: Many countries are currently facing a drastic outflow of their qualified doctors and nurses abroad, while most of them are taking migration as an escape from the current wrong health system in their home country. Upon the analysis regarding the pay gap as a reason for the migration of healthcare professionals in Germany and Austria versus the V4 region, the current situation on the labor market of health professionals in Germany and Austria and possible solutions for the large-scale migration of health professionals within the V4 countries. The goal of the paper is to figure out the possible solutions coming out of large-scale migration of healthcare professionals between the V4 countries and Germany/Austria. If comparable conditions in health care were created in the home country as in foreign "more developed" neighbors, healthcare professionals would remain in the home country and not emigrate abroad. This should be the main intention for governments to create conditions at home that may not be perfect but not as unfair.¹

Keywords: international labor market, doctors and nurses, wages and salaries, medical schools

JEL: F22, J62, I11

Introduction

More and more doctors and nurses decide to move from their home country to another, where the medical profession is better valued, usually it is about migration flows from the new member states of European Union to older, more economically developed countries. Reliable statistics on the current number of migrants are often quite difficult to find. The main reason is that most emigrants have decided not to register for leaving the country in their home country to retain the opportunity to return to their home country in the future.² It is true that all nurses, as well as doctors who decide to go to work outside their own country, must submit a diploma of qualification in a foreign country. They should also present proof of registration as an emigrant in their country. Such information can then be used to estimate the real emigration potential of a particular country, and thus the number of people planning to leave their country can be determined on the basis of these registrations. In practice, however, not every health care professional who complains about work at home, being the quality of workplace conditions, salary conditions, social or other negatives, which are mostly managed by the country's system; really leaves for work abroad.³ According to the World Health Organization (WHO), in the end, it is possible to see a rather deep gap between the number of health professionals who plan to emigrate once and the number of health professionals who really emigrate. The explanation may be that most health professionals encounter a problem when looking for work in a selected country, whether it is a language barrier or dealing with various strict rules for working as an

¹ This paper was supported by the Slovak Ministry of Education's grant agency - Slovak Research and Development Agency: „Personnel management processes set-up in hospitals and their impact on the migration of physicians and nurses to work abroad“. Project registration number: [Reg. No.: APVV-19-0579].

² VOJTOVIČ, S. (2013): The impact of emigration on unemployment in Slovakia.

³ TUPÁ, M. (2016): Dôsledky pracovnej migrácie a riadenie migrácie napríklad v Slovenskej republike.

immigrant.⁴ Another problem may be the recognition of qualifications in the chosen target country. In addition to financial incentives, doctors as well as nurses may have other motivations in the home country. These are mostly other aspects of the quality of working life in a particular country. The financial incentive for health professionals is therefore one thing, the quality of the working environment and the overall condition in the country is another. It may therefore be that if a country overlooks and does not improve its functioning of health care as well as the system, and only looks and wants to address the financial area, it will be very difficult to keep the healthcare staff despite the increase in wages.⁵ The goal of the paper is to figure out the possible solutions coming out of large-scale migration of healthcare professionals between the V4 countries and Germany/Austria. Following the above, in the presented study, attention will be paid to the following aspects such as the pay gap as a reason for the migration of health workers in Germany and Austria versus the V4 region; the current situation on the labor market of health professionals in Germany and Austria and possible solutions for the large-scale migration of health professionals within the V4 countries.

1 Migration flows status of healthcare workers in V4 countries

Regarding the analysis of migration flows of health workers in the V4 countries, including preferences when choosing a foreign country for labor migration, for example *Hungary* lost 36.9 physicians and nurses per 100,000 inhabitants during 2000 – 2015. Expenditures on health care per capita amount to € 1,371. Most doctors and nurses migrate to England, Germany and Sweden for better pay. In the monitored period, *Slovakia* lost 56.3 doctors and nurses per 100,000 inhabitants. Expenditures on health care per capita amount to € 1,539. Most doctors and nurses migrate to Czech Republic for a better salary. Slovakia had 15,000 doctors before joining European Union. After joining EU in 2004, healthcare workers began looking for work abroad. Shortly, up to 3,800 healthcare professionals have submitted their CVs in a foreign country to which it was very difficult to travel and find work before entering the EU. During 2000 – 2015, *Czech Republic* lost 26.8 new doctors and nurses per 100,000 inhabitants. Expenditures on health care per capita amount to € 1,850. Most doctors and nurses migrate for better pay to Germany and England. *Poland* lost 15.3 doctors and nurses per 100,000 inhabitants during 2000 – 2015. Expenditure on health care per capita is € 1,259. Most doctors and nurses migrate for better pay to England, Germany, Spain, and Ireland.⁶

2 Salary differences as a reason for health workers migration – Germany and Austria versus V4 region

Although the salary of doctors in *Slovakia* was supposed to increase in 2020, the doctor's salary remains incomparable with Germany. According to *Pravda* newspaper, the minimum wage for a doctor (including a dental) in hospital should be at least € 1,266.25, specialists should have a basic wage at least € 2,329.90. The year-on-year increase in salary always depends on the increase in the average monthly wage in Slovak Republic. However, the basic component of doctors' wages is always the subject of collective bargaining within the framework of agreements for specific conditions of remuneration for an employer.⁷ In Slovakia, nurses are significantly worse paid than doctors. The minimum salary of a nurse (in gross) in 2020 was € 727, the maximum € 1,262.⁸

⁴ WHO (2021): World Health Organization.

⁵ SIYAM, A. – ROBERTO DAL POZ, M. (2014): Migration of health workers who code of practice and the global economic crisis.

⁶ HERVEY, G. (2017): The EU Exodus: When doctors and nurses follow the money.

⁷ TASR (2020): MZ SR: Platy lekárov v nemocniciach sa v roku 2020 zvýšili o 6,18 percenta.

⁸ PROFESIA (2021): Zdravotná sestra: Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť.

At the same time, a nurse would have earned approximately € 1,200 in the neighboring *Czech Republic* in 2019, while graduates of secondary medical schools would also have such a salary; in *Slovakia*, a nurse with 5 years of experience would not reach the € 1,200 threshold in the field.⁹ Doctors in *Czech Republic* were also better paid in 2019 compared to their *Slovak* colleagues. The average salary was at the level of 85,000 CZK, which is more than € 3,268.¹⁰

Hungary is also trying to motivate doctors financially to stay in their home country and not to migrate to neighboring countries. In October 2020, the Hungarian Parliament approved a proposal to double doctors' salaries between 2021 and 2023. The starting salary of a doctor should be € 1,340 in 2021 and € 1,914 in 2023. Conditions for doctors with many years of experience should also change, e.g., after 41 years of service, a doctor will receive a salary of € 4,458 per month in 2021, in 2023 it will be € 6,632. Hungarian doctors reacted indignantly to this report. This proposal was not met with understanding by the Hungarian Medical Association, which asked President János Áder not to sign the law. The union sent a letter to the president, explaining that the promised increase in doctors' wages and at the same time a reduction in doctors' rights did not need to be addressed by the new law. The trade union also disagreed with the procedure for submitting the law. Submission of a bill was not preceded by a social debate in the country, nor a consultation with professional organizations in the country. The Hungarian Medical Union received only three hours to comment on the draft law. The law was also supposed to violate several international conventions and is supposed to create legal uncertainty for almost 100,000 healthcare workers. The law is to prohibit health care workers from second concurrent employment or work in the form of business for health care workers. Thus, by law, doctors risk restricting or canceling the current functioning and practice of the profession in the country or losing their rights.¹¹

However, the ALSES recruitment agency states that *Austria* and *Germany* are still far more attractive. The starting salary of a doctor in a public hospital in Vienna is approximately € 50,000 / gross per year, which is approximately € 4,166 per month. Church hospitals offer a salary of € 46,000 per year (€ 3,833 per month). If a doctor decides to work in *Germany*, usually starts with a starting salary of € 51,700 / gross per year. After three years, a doctor at a German university hospital has a salary of approximately € 56,700 / gross per year, which is approximately € 4,725 per month.¹² Working in *Austria* and *Germany* is also financially attractive for nurses. The monthly gross salary for a nurse starts at € 2,200 per month in *Germany* and € 2,540 per month in *Austria*.¹³

Polish healthcare workers are paid similarly to doctors or nurses, e.g., in *Austria*, but salaries vary widely between different professions in *Poland* in the long run. Healthcare worker in *Poland* can earn around PLN 11,300 per month, which is € 2,500. The highest salary for a health worker in *Poland* can be approximately € 7,490. In the highest salary classes with a monthly salary in *Poland*, there is for instance the head surgery earning approximately € 6,900 per month, but also a cardiovascular specialist with a salary of PLN 29,000, which is more than € 6,400. An acute care nurse has a salary of € 6,510 in *Poland*, but a general practitioner nurse earns only € 6,920 per month, i.e., € 1,533.¹⁴

⁹ NEWS AND MEDIA HOLDING (2019): Na Slovensku chýbajú tisíce sestier, no lákajú ich do Česka: Z toho platu sa vám zatočí hlava!

¹⁰ ČT 24 (2019). Průměrný plat lékařů ve státních nemocnicích loni překonal 85 tisíc. Polepšili si i sestry.

¹¹ SPRÁVODAJ (2020): Maďarskí lekáři budú mať dvojnásobné platy, ale...

¹² ALSES (2021): Práca pre lekárov v zahraničí.

¹³ ALSES (2021): Práca pre Zdravotné sestry.

¹⁴ SALARY EXPLORER (2021): Health and Medical Average Salaries in Poland 2021.

3 Current situation on the labor market of healthcare professionals in Germany and Austria

The migration of qualified healthcare professionals took its toll in 2020, when the pandemic outbreak hit the world. In most countries, there was a noticeable shortage of healthcare professionals. In April 2020, *Germany* called on migrants with medical qualifications to help fight the pandemic. There has been a situation where many doctors and nurses have become ill or quarantined, and pressure has begun to build on the usually well-provided services in German healthcare sector. Germany has also started looking for volunteers, healthcare professionals, through a web platform called Match4Healthcare. The country has also started accepting people who do not yet have a medical certificate but are currently studying in the medical field. Germany began asking for help by calling on foreign doctors who came to Germany in 2015, through a recent migration wave from developing countries.¹⁵

Thanks to the great attention of the Austrian government, as well as numerous health care reforms, *Austria* reached the second highest density of general practitioners in European Union in 2018, at 510 physicians per 100,000 inhabitants. The number of doctors in Austria has increased significantly since 2000, by as much as 34%; the largest inflow into the country is made by specialists. Doctors in the country mainly hold a system of financial evaluation. There is different type of health insurance in the country, from the one in Slovakia. Residents have contracts with private health insurance companies during the whole life. Based on the type of insurance, the patient can choose the place of treatment. Private health insurance companies have a contract with most Austrian hospitals, which, according to their own rates, invoice directly for the services performed. Public hospitals also receive funding for patients who have decided for better hospital accommodation. These funds are charged by the hospital to the insurance company on a daily basis. Hospitals also charge insurance companies for above-standard services or procedures for the patient. Part of this money also goes directly to doctor who performed this service / act, this income is a supplement to the doctor's monthly salary. In practice, this remuneration system helps to attract new and keep highly qualified doctors not only in public hospitals. This system also contributes greatly to the proliferation of public hospitals. Austria is a destination country for migrant doctors from many surrounding countries. In 2015, in Austria worked e.g. up to 1,084 German doctors. The paradox is that many Austrian doctors decide to go to Germany because of the possible achievement of higher salary tariffs. In 2015, up to 1,977 Austrian doctors decided to emigrate to Germany. In 2017, 244 physicians from Hungary, 105 physicians from Slovakia and 77 physicians from Czech Republic worked in Austria. In 2005, the European Court ruled that Austria must not prevent the inflow of foreign students from other European countries, it would be a discrimination. For this reason, a large number of foreign students quickly joined the medical faculties in a short time, which Austria could not prevent. Austria shortly realized that these students could plan to leave Austria after graduation. This was the reason why in 2006 Austria decided that medical and healthcare schools at the Universities would be made up of 75% by Austrian applicants. Unlike with doctors, Austria has a problem with the low number of Austrian nurses in the country; in 2015, the number of nurses born in Austria was only 14.5%. Austria is therefore a country to which nurses from neighboring countries immigrate. However, finding out the exact numbers of nurses who have immigrated to the country is difficult, because nurses (as well as social care workers) are not systematically reported in the country.¹⁶

¹⁵ TASR (2020): Nemecko vyzýva kvalifikovaných migrantov: Pomôžte v boji s pandémiou.

¹⁶ BACHNER, F. – BOBEK, J. – HABIMANA, K. – LADURNER, J. – LEPUSCHÜTZ, L. – OSTERMANN, H. – RAINER, L. – SCHMIDT, A. E. – ZUBA, M. – QUENTIN, W. – WINKELMANN, J. (2018): Austria Health system review.

4 Possible solutions for large-scale migration of healthcare professionals within the V4 countries

At the end of 2019, a meeting of health ministers of V4 countries took place in Prague, they discussed the issue of human resources in health care sector. This issue is already being discussed in several European countries. As a solution to the current pandemic situation, the *Slovak Ministry of Health* presented a project of a professional internship of healthcare professionals' staff, which can also come to Slovakia from the so-called third countries, e.g., from Ukraine. Healthcare professionals can work in Slovak healthcare system, gradually get acquainted with it, which then will make it easier for them to pass the exams. Such trainees may apply for a traineeship once with one institutional healthcare provider, e.g. in the hospital. Another step that could increase the number of human resources in health care (i.e. doctors, nurses, etc.) is the Resident Studies program. There are currently more than 100 graduates of general medicine and pediatrics in Slovakia who have immigrated to Slovakia. In 2019, this program was expanded to include students with additional specialization. The aim of this residency study is mainly to strengthen the number of doctors and nurses, which are in short supply in individual regions in Slovakia. After graduation, residents have the opportunity to choose the hospital or clinic where they want to have a practice. Another step that Slovakia has taken in the last period is to increase the number of students admitted to medical faculties.¹⁷

Czech Republic has also presented several steps to increase the number of doctors and nurses in the country. Czech Republic is trying to motivate doctors with financial resources. The Czech Ministry of Health also focuses on the nurse's segment. The aim is e.g. make the nurse's profession more attractive and prestigious by increasing the competences of the nurse, which can make her a full-fledged health worker. *Hungary* has decided to follow the path of motivational scholarships for medical students. Hungary's next step is also the admission of residents, who are given a scholarship in addition to the basic salary. Hungary is no exception in the large-scale migration of medical staff, and therefore wants to work systematically to reduce the shortage of doctors' specialists. *Poland* has been working very hard to reduce the migration of doctors and nurses in recent times. They already admit 20 percent more students to the Faculty of Health than in the past. At the university, new teaching workplaces are also opening in the country, not only for doctors, but also for nurses. The applications of foreign students will not receive a stop sign either.¹⁸

4.1 Reasons for migration of health professionals from Slovakia

For healthcare professionals to be able to work happily in their home country and practice their medical profession, which should also be a mission, they need more incentives. Very often, many people believe that the main reason for the emigration of Slovak doctors from Slovakia abroad is the salary. Representatives of the political party TOGETHER - Civic Democracy conducted a survey in which 500 Slovak doctors and medical students who decided to emigrate from Slovakia took part. The survey's goal was to find out the reasons for this decision, but also to point out what would still need to change, so that doctors stay working here and so that medical students would study their field without the thought of leaving the country after graduation the medical school and obtaining a degree. It was interesting to find out that the monthly payment of doctors is not the main reason for leaving at all. Better salary evaluation was ranked fifth in the ranking of decision criteria. Although it is noticeable that doctors are generally not 100 % satisfied with their salary, few people know that doctors, as well as students, complain the most about unfairness, e.g. when repaying overtime worked, or low meritocracy, which is reflected in the financial valuation. Based on the survey, the

¹⁷ TUPA, M. (2020): Changes in Emigration of Health Workers in Nuts III. Regions of the Slovak Republic.

¹⁸ MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2019): Stretnutie ministrov zdravotníctva V4 v Prahe.

following most frequently mentioned negative aspects of Slovak health care system are known as factors that push Slovak healthcare professionals to work abroad:

- Poor hospital equipment (up to 76.8%)
- Long-term incorrect actions of Slovak government in health care and dissatisfaction with health policy in Slovakia (72.6%)
- Insufficient and poor-quality educational opportunities in medicine sector; would also welcome better opportunities for further vocational training abroad (71.2%)
- Corruption in Slovak healthcare sector (69.5%)
- Low salary of doctors (61.2%)
- Incompetent people in management positions; they would also welcome better work organization and hospital management according to the foreign models (60%)
- Poor employment conditions compared to the ones abroad (59.5%)
- General dissatisfaction with life in Slovakia (52.5%)
- Insufficient career growth opportunities (36.9%).¹⁹

4.1 Reasons for migration of health professionals from Czech Republic

Czech doctors most often state not only a better salary in neighboring Germany or Austria as a reason for leaving the country, but also the improvement of their experience in the field and better working conditions abroad. Foreign countries also attract Czech doctors because of less overtime or less administration. In Germany, for example, the possibility of easier access to attestations or better conditions for postgraduate studies are also attractive. In 2017, Czech Republic faced a shortage of approximately 1,000 physicians. They were mostly missing in Moravian-Silesian Region, but also in Prague. Czech Republic also has a shortage of doctors in the emergency medical service. About 400 doctors were missing. The situation with a shortage of nurses is becoming just as alarming. According to statistics, Czech Republic needed about 1,000 nurses in 2017. It was found out that potential students in this field were eventually discouraged by low wages and long studies. The Czech Ministry responded to this impulse by shortening the university studies required for the position of "general nurse" from 3 years to only 1 year.

Approximately 10 to 15 % of graduates - doctors leave the Czech Republic abroad every year after the final graduation. The most frequently trained Czech doctors choose countries such as Great Britain, Germany or Austria to leave. It is interesting that up to half of students who plan to emigrate outside the Czech Republic and work abroad do not plan to stay abroad forever, on the contrary, they want to return home; they will finally fulfill this intention. After the return of such a doctor, who found out what it is like to work abroad, establishing oneself in the domestic Czech health care system is not easy at all. Upon their return, these doctors most often complain about the following factors in Czech Republic, such as: different and better way of working abroad; a more friendly working environment abroad; better access for other staff abroad and, finally, better approach and attitude of patients to doctors abroad.²⁰

4.1 Reasons for migration of health professionals from Hungary

Hungary has also been trying for a long time to find out the main reasons for the dissatisfaction of doctors or nurses, which ultimately results in their emigration from Hungary. An online survey was conducted in Hungary with up to 4,784 physicians. They were registered members of Hungarian Medical Chamber. The aim was to determine the risk factors for the burnout of doctors and the associated willingness to emigrate. Based on the survey, it was found that up to 65% of respondents were assessed as achieving only a medium or moderate level of

¹⁹ DVOŘÁK, O. – BEBLAVÝ, M. – DOVČÍK, J. (2021): Prečo odchádzajú naši lekári do zahraničia.

²⁰ BUREŠ, M. (2017): Kam odchází naši lékaři? Německo, Rusko, nebo Rakousko?

personal success. Up to 49 % of respondents reached the level of moderate to mild depersonalization and emotional exhaustion. Surprisingly, the largest group with burnout syndrome consisted of men - doctors, whose common feature was their marital status as being single. According to the analysis, long daily working hours mainly contribute to the burnout syndrome. According to the survey, the burnout syndrome, emotional exhaustion, and depersonalization are the long-term driving forces to emigrate abroad. In 2018, up to 51 % of general practitioners (GPs) in Hungary were aged 49 and over. Young doctors tended to migrate abroad. According to statistics, Hungary is at top within the EU countries, where the largest group of the total number of doctors at aged 55 – 60 are still working. Predictions say that if these doctors retire, there will be a serious shortage of doctors in Hungary. Hungary is likely to have the biggest problem with the shortage of GPs. In 2018, up to 40 % of the total number of active doctors in Hungary were general practitioners.

However, Hungarian doctors continue to tend to migrate outside their country and this trend is not declining. For instance, in the years from 2010 to 2015, 600 – 800 doctors claimed the right to certification for the performance of their function abroad. Interestingly, only a third to half of this number really emigrated. Hungarian doctors, as well as doctors in Czech Republic or Slovakia, mentioned as the most important factors for which they decided to emigrate such as higher salary abroad; better quality of life abroad; better working conditions abroad and the possibility of better career growth.²¹

4.1 Reasons for migration of healthcare professionals from Poland

Poland is also an aging country, paradoxically, but human resources in Polish healthcare sector are critically low. It is about the ratio of healthcare workers to the total population in the country compared to other European Union countries. In 2060, Poland will be up to 34.5 % of the total population aged over 65, while in 2010 it was only 13.5 %. For a long time, Poland was one of the youngest population countries in European Union, but, according to forecasts and statistics, it will soon become one of the oldest populations in the Union. It is these statistics that are forcing the Polish government to deal with reducing the tendency for Polish health professionals to emigrate from the country. In the upcoming period, Poland will consider tackling the international migration of its healthcare workers as a key part of the country's healthcare policy, as today's retention of doctors and nurses in the country will be a prerequisite for managing the coming future, when the number of health workers in the country will be crucial in providing care for the oldest inhabitants.

In 2019, a study on the Migration of Nurses and Physicians from Poland was published, with the sample being the capital Warsaw and the period from 2014 to 2018 when 2,063 healthcare professionals, doctors and nurses working in public health facilities in Warsaw were addressed. The aim of the study was to identify the factors that most influence the decision not only of doctors but also of nurses to emigrate. According to the study, up to 16 % of doctors and 15 % of nurses confirmed in a questionnaire their intention to emigrate from Poland, planning to do so between 2014 and 2020. Up to 55 % of nurses and 47 % of doctors who plan to emigrate but do not know whether the departure from Poland will be of a onetime or multiple nature. 15 % of nurses and 12 % of doctors want to return to Poland after some time spending by working abroad. Polish health professionals choose countries such as United Kingdom (UK) and Ireland as their destination. Other countries that doctors and health professionals from Poland consider better for work compared to Poland are Sweden, Norway, Denmark. As many

²¹ GYÖRFFY, Z. – DWEIK, D. – GIRASEK, E. (2018): Willingness to migrate – a potential effect of burnout? A survey of Hungarian physicians.

as 23 % of nurses from Poland would choose Germany for their work, while doctors would choose Germany in only 13 %.²²

Conclusion

Generally speaking, the migration intensity of healthcare professionals appears to be a kind of new indicator for the quality of life in the country. If something in the state does not work properly, whether it is a wage underestimation or even the normal quality of conditions in the workplace, it will very soon be reflected in the migration of population. Thanks to an open EU single labor market, which is accompanied by freedom of travel, available information on foreign quality of life, almost every healthcare professional (but not just a healthcare professional) has the opportunity to immediately compare their current conditions with those of their colleagues in another country. If they find out that "it works better" elsewhere and for the same effort they would get from foreign neighbors e.g., higher wages, or the possibility of faster career growth, a better equipped workplace or better management, will start to consider emigration. Emigration can be considered after graduation by students who often do not even give a chance to be caught on the labor market in their home country, because they are aware that if already employed healthcare workers are not satisfied and are on strike, students after graduation are not expected to have a happy future in their home country according to their expectations.

By and large, retaining quality healthcare professionals, doctors and nurses should be among the basic priorities of every government. Many states have recognized the importance of healthcare professions, especially in terms of the recent era when COVID-19 pandemic outbreak hit the world. Suddenly, not only Slovakia, but also the surrounding neighbors found out that the situation in healthcare sector is not good at all and that too many doctors and nurses have left in recent years from V4 countries abroad. There is a vision that, in the end, the coronavirus pandemic could have been a good impetus for the governments in V4 countries to begin to care more about the healthcare sector.

In conclusion, it is appropriate for the government of each of the V4 countries currently facing a drastic outflow of qualified doctors and nurses to realize that a significant percentage of their health professionals see migration as an escape from the current wrongly set up system in their home country. Every such migrant worker leaves his family, memories, friends at home and goes to an unknown environment. It is likely that if comparable conditions had been created at home as in foreign "more advanced" countries, medical staff would have stayed in their countries. This should be the main intention of every V4 country to create conditions at home that may not be perfect, but not as unfair.

References:

1. ALSSES (2021): *Práca pre lekárov v zahraničí*. [online]. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.alses.sk/zdravotne-sestry/praca-pre-lekarov-v-rakusku.html>
2. ALSSES (2021): *Práca pre Zdravotné sestry*. [online]. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.alses.sk/zdravotne-sestry/zdravotne-sesty.html>
3. BACHNER, F. – BOBEK, J. – HABIMANA, K. – LADURNER, J. – LEPUSCHÜTZ, L. – OSTERMANN, H. – RAINER, L. – SCHMIDT, A. E. – ZUBA, M. – QUENTIN, W. – WINKELMANN, J. (2018): *Austria Health system review*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. [Cited 23. 10. 2021.] Available online: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/382167/hit-austria-eng.pdf?ua=1

²² SZPAKOWSKI, R. – DYKOWSKA, G. – FRONCZAK, A. – ZAJAC, P. – CZERW, A. (2019): Migrations of nurses and doctors from Poland: data for the years 2014-2020 based on the sample of the capital city of Warsaw.

4. BUREŠ, M. (2017): *Kam odchází naši lékaři? Německo, Rusko, nebo Rakousko?* [online]. Praha: Finance. [Cited 13. 10. 2021.] Available online: <https://www.finance.cz/496527-odchod-ceskych-lekaru>
5. ČT 24. (2019). *Průměrný plat lékařů ve státních nemocnicích loni překonal 85 tisíc. Polepšili si i sestry.* Česká televize. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2794667-prumerny-plat-lekaru-ve-statnich-nemocnicich-loni-prekonal-85-tisic-polepsily-si-i>
6. DVOŘÁK, O. – BEBLAVÝ, M. – DOVČÍK, J. (2021): *Prečo odchádzajú naši lekári do zahraničia.* [online]. Bratislava: Spolu. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: https://stranaspolu.sk/admin/public/docs/lekari_zahranicie_analyza.pdf
7. GYÖRFFY, Z. – DWEIK, D. – GIRASEK, E. (2018): Willingness to migrate – a potential effect of burnout? A survey of Hungarian physicians. In: *Hum Resour Health*, 2018, Vol. 16, Artical number: 36. DOI: 10.1186/s12960-018-0303-y
8. HERVEY, G. (2017): *The EU Exodus: When doctors and nurses follow the money.* In: *Politico*. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.politico.eu/article/doctors-nurses-migration-health-care-crisis-workers-follow-the-money-european-commission-data/>
9. MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2019): *Stretnutie ministrov zdravotníctva V4 v Prahe.* [Cited 13. 10. 2021.] Available online: <https://www.health.gov.sk/Clanok?stretnutie-ministrov-zdravotnictva-v4-v-prahe>
10. NEWS AND MEDIA HOLDING (2019): *Na Slovensku chýbajú tisíce sestier, no lákajú ich do Česka: Z toho platu sa vám zatočí hlava!* [Cited 23. 10. 2021.] Available online: <https://www1.pluska.sk/rady-a-tipy/slovensku-chybaju-tisice-sestier-lakaju-ich-ceska-toho-platu-vam-zatoci-hlava>
11. PROFESIA (2021): Zdravotná sestra: Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť. [online]. In: *Platy.sk*. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.platy.sk/platy/zdravotnictvo-a-socialna-starostlivost/zdravotna-sestra>
12. SALARY EXPLORER (2021): *Health and Medical Average Salaries in Poland 2021.* [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <http://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=173&loctype=1&job=2&jobtype=1>
13. SIYAM, A. – ROBERTO DAL POZ, M. (2014): *Migration of health workers who code of practice and the global economic crisis.* [online]. Geneva: World Health Organization, 2014. ISBN 978-924-150714-1. [Cited 13. 10. 2021.] Available online: https://www.who.int/hrh/migration/14075_MigrationofHealth_Workers.pdf
14. SPRAVODAJ (2020): *Maďarskí lekári budú mať dvojnásobné platy, ale...* [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.spravodaj.net/l/madarski-lekari-budu-mat-dvojnashobne-platy-ale/>
15. SZPAKOWSKI, R. – DYKOWSKA, G. – FRONCZAK, A. – ZAJAC, P. – CZERW, A. (2019): Migrations of nurses and doctors from Poland: data for the years 2014-2020 based on the sample of the capital city of Warsaw. [online]. In: *Archive of Medical Science*, 2019, Vol. 15. No. 3, 811-820. DOI: 10.5114/aoms.2017.70331
16. TARS (2020): MZ SR: Platy lekárov v nemocniciach sa v roku 2020 zvýšili o 6,18 percenta. In: *Pravda*. [online]. In *spravy.pravda.sk*. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/539011-mz-sr-platy-lekarov-v-nemocniciach-sa-v-roku-2020-zvysili-o-6-18-percenta/>
17. TASR (2020): *Nemecko vyzýva kvalifikovaných migrantov: Pomôžte v boji s pandémiou.* [Cited 23. 10. 2021.] Available online: <https://www.teraz.sk/zahranicie/nemecko-vyzyva-kvalifikovanych-migrant/460041-clanok.html>
18. TUPÁ, M. (2016): Dôsledky pracovnej migrácie a riadenie migrácie napríklad v Slovenskej republike. In: *Zborník z 1. medzinárodnej konferencie súčasné problémy*

- v teórii a praxi riadenia: CITPM 2016*. Czestochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Czestochowskiej, pp. 445-450.
19. TUPA, M. (2020): Changes in Emmigration of Health Workers in Nuts III. Regions of the Slovak Republic. In: *RELIK 2020: Reproduction of Human Capital - Mutual Links and Connections*, pp. 579-593.
20. VOJTOVIČ, S. (2013): The impact of emigration on unemployment in Slovakia. In: *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, Vol. 24, No. 3, pp. 207-216.
21. WHO (2021): World Health Organization. [Cited 3. 10. 2021.] Available online: <https://www.who.int/>

Contact:

Ing. Marcel Kordoš, PhD.

Faculty of Social and Economic Relations
Alexander Dubček University in Trenčín
Študentská 2
911 50 Trenčín
Slovak Republic
e-mail: marcel.kordos@tnuni.sk

INTERCULTURAL COMPETENCE AS A PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL AND EFFECTIVE WORK IN AN INTERNATIONAL ENVIRONMENT

Patrik Kozár

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: patrik.kozar@euba.sk

Abstract: The impact of globalisation, which affects almost every aspect of life, has led to an increasing interconnection between nations, their economies and cultures. For this reason, the development of intercultural competence in managers and employees is of significant importance. The primary objective of the presented paper is to accentuate the importance of intercultural competence in the global business environment. The article is divided into three parts, the aim of each part is to provide a comprehensive picture of intercultural competence and to present the issue under investigation to the readers in a coherent manner. The methodology of the paper is primarily based on search and subsequent analysis of the literature of chartered scholars dealing with issues of globalization, communication and interculturality. On the basis of the analysis of the available scientific literature, we can demonstrate the importance of intercultural competence, which should be an integral part of every person's professional competence.

Keywords: intercultural communication, globalization, intercultural competence, multicultural organizations

JEL: M14, D83

Introduction

Nowadays, the processes of globalisation and democratisation are characterised by strengthening integration processes and intensive migration of people from different countries, cultures, ethnic groups and religions. These processes can lead to social tensions and various forms of conflict. It is precisely these processes that require the development of new skills related to a culturally competent approach to differences. According to Korhonen, they set new kinds of requirements, in which intercultural competence is understood as a part of managerial prerequisites, a source of competitive advantage and added value, i.e. an integral part of professional competence.¹

As societies and industries move towards rapid globalization, a significant number of companies are starting to do business and operate in an intercultural and international environment. As firms enter a globally competitive environment, they face many important challenges such as greater complexity and differentiation, the need for integration, and the problem that arises from the transfer of knowledge across the firm due to geographical, psychological, economic, administrative and cultural differences. To succeed in an intercultural and international environment, a firm and its management must adapt to the customs of the countries in which it operates and successfully overcome these differences. There are several factors that are significant in achieving success and maintaining competitiveness. According to Moon, culture and cultural competence can be considered one of the most important factors.² In the international business environment, intercultural contact is inevitable, we can say with

¹ KORHONEN, K. E. (2002): Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications, p. 5.

² MOON, T. (2010): Organizational cultural intelligence: Dynamic capability perspective. *Group and Organization Management*, pp. 456-493.

almost certainty that it cannot be avoided. Firms that operate in foreign markets and have intercultural contact (these firms can be described as culturally intelligent) are more successful and perform better compared to firms that do not have intercultural contact.³ In the presented paper, we will therefore focus on intercultural competence. The aim of the paper is to show the relevance of the importance of intercultural competence as a prerequisite for successful and effective communication and also for successful performance in an international environment. In the paper, we use the terms *cultural competence* and *cultural intelligence* at a synonymous level.

1 Literature review: intercultural competence in the context of globalisation

Cultural competence refers to the human ability to function effectively in a culturally diverse environment.⁴ Intercultural competence can be defined as the ability, acquired through certain knowledge and attitudes, enabling individuals to work effectively in the context of different cultures.⁵ Interculturally competent individuals must know how to negotiate and respect the meanings of cultural symbols and norms that change during their interactions. Defining cultural intelligence as a competency emphasizes the human potential to be effective in a variety of intercultural contexts. Cultural intelligence is distinct from the ability to function effectively in a specific culture. Conversely, cultural intelligence reflects a set of general characteristics that facilitate effectiveness across different cultural settings. Proceeding from the above-mentioned, it can be argued that cultural intelligence is not directly tied to a specific culture. According to Thomas, intercultural competence does not automatically develop from an individual's intercultural experience.⁶ Cultural intelligence (referred to as CQ) is a relatively new phenomenon that was first defined by Ch. Earley and S. Ang as *a person's ability to function effectively in situations characterized by cultural diversity*.⁷ In general, it can be argued that a successful entrepreneur and manager must be able to communicate appropriately with the situation. Managerial communication skills include not only the command of a foreign language, but a whole complex of verbal and non-verbal aspects. Pokorný defines communicative competence as the ability to use language in accordance with the social and cultural environment and also the correct interpretation of language.⁸ We agree with the above statement, as the proper and correct command of the language has an impact on business negotiations, their course and the final result, in the form of success or failure.

Nowadays, as 21st century citizens, people live in a world where different cultures interact with each other and spend a great deal of time communicating across cultures with other people or organizations. Intercultural competence shapes the way how people deal with change, exchange information. Nowadays, knowledge and skills related to intercultural competence and familiarity of employees with cultural practices in their professions are a pivotal requirement in many professions, such as international manager, diplomat, ambassador, in short, all professions in which we encounter different cultures.⁹ We cannot describe modern society, especially the modern business environment, without describing globalisation. Some scholars, like Ohmae, describe globalization as the absence of international borders and boundaries of international trade.¹⁰ Renesch, on the other hand, describes globalization as the

³ ANG, S. – INKPEN, A. C. (2008): Cultural intelligence and offshore outsourcing success: A framework of firm-level intercultural capability, p. 337.

⁴ ANG, S. – VAN DYNE, L. (2008): Handbook of Cultural Intelligence, p. 23.

⁵ MAŽEIKIENĖ, N. – VIRGAILAITĖ-MEČKAUSKAITĖ, E. (2007): The experience of measurement and assessment of intercultural competence in education, p. 71.

⁶ THOMAS, A. (2009): Intercultural training, p. 128-152.

⁷ EARLEY, C. – ANG, S. (2003): Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures, p. 8.

⁸ POKORNÝ, J. (2010): Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura, p. 303.

⁹ SPITZBERG, B. H.; CHANGNON, G. (2009): Conceptualizing intercultural competence, p. 14.

¹⁰ OHMAE, K. (1995): The end of the nation state, p. 18.

merging of social and professional interests.¹¹ An interesting definition comes from Robertson, who sees globalisation as the formation of one world as a single place.¹² According to Parker, globalization is a process of increasing, worldwide interconnectedness, integration and unity in every human activity.¹³

Globalization and interpersonal interconnectedness could be said to be taking place as a result of shifts in the economy, politics, the complexity of the business environment, as well as information technology and the emergence of new global players. In general, we agree with Pearson and Nelson's assertion that the increase in global migration, as well as the ease of travel across the globe, has the effect of making people more likely to encounter strangers.¹⁴ From the above, we can rightly conclude that cultural diversity in the global labour market undoubtedly makes intercultural competence an essential skill that managers of international, but not only, companies should possess. Authors Helmová and Seresová add that it is unquestionably important for people who work abroad, for managers, for multinational enterprises in their own country, for performers at international conferences and meetings as well as when collaborating in multicultural groups.¹⁵ It turns out that international cooperation requires complex knowledge, decision-making and behavioural strategies. Mastery of intercultural competence is one of the so-called soft-skills and is gradually becoming required in many professions. As Seresová states, *its acquisition should accompany the educational process from the lowest levels up to the end of education. Intercultural competence is not innate; it must be acquired and deepened throughout life.*¹⁶

2. Methodology

The primary objective of the presented paper is to accentuate the significance of intercultural competence in the global business environment. The paper is divided into three parts, the aim of each part is to provide a comprehensive picture of intercultural competence and to present the issue under investigation to the readers in a coherent manner. As far as the methodology of the paper is concerned, it is primarily based on search and subsequent analysis of the literature of chartered scholars and experts dealing with issues of globalization, communication and interculturality. Based on the analysis, we seek to confirm the hypothesis that intercultural competence represents, nowadays, a key element in smooth, effective and successful international communication and cooperation. The secondary aim of the paper is to motivate readers to develop intercultural competence in order to become more effective, successful in a globalized world, more empathetic, more humane and also more socially armed in a world that is characterized by interaction between cultures.

3. Intercultural competence in multicultural organisations

Effective functioning in a culturally diverse and international business environment depends on people's ability to adapt to the complexity of other cultures, to effectively understand, accept and respond appropriately to cultural differences. Intercultural competence demonstrates an understanding of the various significant cultural experiences and/or achievements of individuals who are identified by ethnicity, race, religion, gender, the cultural history of different social groups within a society, the interrelationship between dominant and

¹¹ RENESCH, J. (1992): New traditions in business, p. 34.

¹² ROBERTSON, R. (1995): Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity, p. 25-44.

¹³ PARKER, B. (2005): Introduction to globalization and business: Relationships and responsibilities, p. 5.

¹⁴ PEARSON, J. C. – NLESON, P. E. (2017): Human communication, p. 75.

¹⁵ HELMOVÁ M., SERESOVÁ K. (2021): Interkultúrna kompetencia: Významný predpoklad úspešnej cezhraničnej komunikácie a kooperácie, p. 11.

¹⁶ SERESOVÁ, K. (2016): Die Bedeutung der kulturellen Kompetenz für den Übersetzer, pp. 101-106.

non-dominant cultures, and the dynamics of differences.¹⁷ Another view of researchers states that intercultural competence is the ability of employees to consciously mobilize their knowledge, skills, behaviours, and values in ways that enable them to deal with unfamiliar and problematic intercultural situations when interacting with people socialized in culturally different ways.¹⁸

The demands of contemporary times to adapt to and understand different people require a high level of intercultural competence. Multicultural companies face constant challenges in recruiting and managing an international workforce that can work in an international team. Intercultural competence is a critical attribute in achieving effectiveness abroad, also in successful international management, in completing international projects or studying abroad, as well as in managing intercultural encounters in the home environment.¹⁹ Many scholars and researchers consider intercultural competence to be the most important characteristic in understanding different cultures.^{20,21} We can conclude that a lack of intercultural competence is reflected in lower competitiveness in both domestic and foreign markets.

Globalisation increases the importance of intercultural competence as professional communication and interaction nowadays take place between people from different geographical locations. For instance, modern organisations are organised in such a way that the key organisational functions - production, management, sales and marketing and distribution - are located in different countries to exploit economies of scale as well as local and regional opportunities. Therefore, economic and communication globalisation represents an interconnected web of organisational functions, business processes and international human links, making intercultural competence a key professional skill. Changing the pace and nature of global business requires a change in the way organisations and their business units are organised. Multinational organisations have realised the opportunity to increase the productivity and efficiency of business processes through the creation of global teams. The introduction of teams into the global business environment requires a change in management methods, motivational approaches, incentive programs, and relationships between supervisors and subordinates.²² The challenges associated with creating and maintaining effective multicultural teams increase the rate of labour migration, the ease of crossing national and organizational boundaries, and the increased diversity of human capital.²³

For the above reasons, we can conclude that globalization, increasing diversity of human capital, high rates of migration and the need for team management place intercultural competence at the top of the list of skills for modern managers. Modern managers must have sufficient knowledge and skills to be able to behave effectively and appropriately in a specific culture. Managers also need to manage a diverse, globally connected and technologically savvy workforce. A continued growth and development of multinational organisations in the private, public and non-profit sectors of the economy will further increase their interest and demand for employee training in intercultural competence to better achieve organisational goals.

While globalisation is a source of opportunity, it creates challenges for individuals and organisations by increasing cultural diversity. In today's increasingly globalised business environment, there is a growing need for global managers who are able to be effective in overseas work assignments; more specifically, people who have the specific knowledge, skills and abilities needed to manage and lead anywhere in the world. It could be said that globalisation is creating a demand for professionals prepared to interact across cultures. The

¹⁷ CHEN, G. M. – STAROSTA, W. J. (1996): Intercultural communication competence: A synthesis, pp. 353-383.

¹⁸ MATVEEV, A. (2017): Intercultural Competence in Organisations, p. 8.

¹⁹ MATVEEV, A. (2017): Intercultural Competence in Organisations, p. 5.

²⁰ BENNETT, M. J. (1993): Cultural marginality: Identity issues in intercultural training, pp.109-136.

²¹ HAMMER, M. R. (1998): A measure of intercultural sensitivity, pp. 61-72.

²² THOMAS, D. C. – RAVLIN, E. R. – BARRY, D. (2000): Creating effective multicultural teams, pp. 10-25.

²³ JOHNSTON, W. B. (1991): Global Workforce 2000: The new world labor market, pp. 115-127.

study and understanding of cultural diversity in the context of globalisation is both a topical issue and a very complex one, as globalisation intensifies multicultural interactions but also creates tensions and conflicts.²⁴ As stated in the literature, future managers not only need to be proficient in global business functions such as finance, human resource management or marketing, but also need to be extremely skilled in interpersonal behaviour in global business.²⁵

Conclusion

In the presented paper, we have addressed the issue of intercultural competence, especially its importance in an international environment. People in many professions, international managers, diplomats, and educators, as well as everyday intercultural travellers can benefit from learning the basics of intercultural competence research and practice. The globalization and internationalization of international and local business, the high rate of migration, and the constant development of information technology are endorsing global connectedness and people's curiosity regarding appropriate and effective skills and knowledge that enable them to live balanced, productive, and fulfilled lives. By all means, intercultural competence has become a central goal of multicultural organisations. Employees in these organizations need to understand how to lead and manage a global workforce and how to work with colleagues with different cultural backgrounds. It should be emphasized that awareness of the cultural diversity of markets is important for successful international operations. It is indisputable that intensive contact with other cultures increases the demands on all employees of the participating company in the context of internationalisation. Our intention in this paper was to give reasons for the necessity of intercultural competence and to show its significance in an international environment. It can be argued that if employees of international companies possess intercultural competence, it can greatly simplify their work at home or abroad and protect them from unnecessary failure. There is no doubt that knowledge of the cultural specificities and differences of foreign countries is a prerequisite for successful and effective cross-border cooperation between partners. Knowledge of cultural specificities makes it possible to anticipate the behaviour of a partner from another culture. Although, it is important to remember that each individual is a unique personality and must be perceived individually and not automatically attributed with characteristics typical of their culture. We believe that we have met the stated objectives and have succeeded in confirming the hypothesis, based on the analysis of the literature, that intercultural competence represents, nowadays, a pivotal element in smooth, effective and successful international cooperation. We also believe that we have helped to highlight the importance of acquiring intercultural competence and that the paper will help motivate students and employees, not only of foreign companies, to develop intercultural competence. It is the lack of knowledge in this area that may prevent many Slovak companies from establishing working cooperation with partners from different countries. We hope that the paper will also inspire researchers in academia to engage in further research in this area.

References:

1. ALON, I. – HIGGINS, J.M. (2005): *Global leadership success through emotional and cultural intelligences*. Business Horizons, 2005, 48, p. 501-512.
2. ANG, S. – INKPEN, A. C. (2008): *Cultural intelligence and offshore outsourcing success: A framework of firm-level intercultural capability*. Decision Sciences, 39(3), p. 337-359.

²⁴ ANG, S. – VAN DYNE, L. – TAN, M. L. (2012): Cultural Intelligence, p. 582.

²⁵ ALON, I. – HIGGINS, J. M. (2005): Global leadership success through emotional and cultural intelligences, p. 509.

3. ANG, S. – VAN DYNE, L. (Eds.) (2008): *Handbook of Cultural Intelligence*. M. E. Sharpe, New York: Routledge, 2008. ISBN 9780765622624.
4. ANG, S. – VAN DYNE, L. – TAN, M. L. (2012): Cultural Intelligence, in STERNBERG, R. J. – KAUFMAN, S. B. (eds.): *The Cambridge Handbook of Intelligence*. Cambridge University Press, 2012.
5. BENNETT, M. J. (1993): Cultural marginality: Identity issues in intercultural training. In R. M. PAIGE (ed.): *Education for the intercultural experience* (pp. 109-136). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
6. CHEN, G. M. – STAROSTA, W. J. (1996): Intercultural communication competence: A synthesis. In R. B. Brant (Ed.), *Communication yearbook* (Vol. 19). Thousand Oaks, CA: Sage. p. 353-383.
7. EARLEY, C. – ANG, S. (2003): *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*. Standford: Standford University Press, 2003. ISBN: 9780804743129.
8. HAMMER, M. R. (1998): A measure of intercultural sensitivity: the intercultural development inventory. In S. FOWLER – M. FOWLER (eds.): *The intercultural sourcebook* (Vol. 2, p. 61-72). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
9. HELMOVÁ, M. – SERESOVÁ, K. (2021): Interkultúrna kompetencia: Významný predpoklad úspešnej cezhraničnej komunikácie a kooperácie. In: *Lingua et vita*, 2021, Vol. 19, pp. 9-19. ISSN 1338-6743.
10. JOHNSTON, W. B. (1991): *Global Workforce 2000: The new world labor market*. Harvard Business Review, 191, 69, 115-127.
11. KORHODEN, K. E. (2002): *Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications. A Training Experiment with Bachelor of Engineering Students*. Finnland: Jyväskylä: University of Jyväskylä.
12. MATVEEV, A. (2017): *Intercultural Competence in Organisations. A Guide for Leaders, Educators and Team Players*. New York: Springer International Publishing, 2017. ISBN 9783319457017.
13. MAŽEIKIENE, N. – VIRGAILAITE-MEČKAUSKAITE, E. (2007): The experience of measurement and assessment of intercultural competence in education. In: *Social Sciences*, 2007, 4 (58), 70-82.
14. MOON, T. (2010): Organizational cultural intelligence: Dynamic capability perspective. In: *Group and Organization Management*, 35(4), p. 456-493.
15. OHMAE, K. (1995): *The end of the nation state*. Cambridge, MA: Free Press. 1995.
16. PARKER, B. (2005). *Introduction to globalization and business: Relationships and responsibilities*. London: Sage, 2005. ISBN 0761944958.
17. PEARSON, J. C. – NELSON, P. E. – TITSWORTH, S. – HOSEK M. A. (2017). *Human Communication*. 6th edition. New York: McGraw-Hill Education, 2017. ISBN 9780078036958.
18. POKORNÝ, J. (2010): *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, a. s. Prešovská univerzita v Prešove. Akreditované študijné programy 2020/2021.
19. RENESCH, J. (ed.) (1992): *New traditions in business*. San Francisco: Berrett-Koehler.
20. ROBERTSON, R. (1995): Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. In M. FEATHERSTONE – S. LASH – R. ROBERSON (eds.), *Global modernities* (pp. 25-44). London: Sage.
21. SERESOVA, K. (2016). Die Bedeutung der kulturellen Kompetenz für den Übersetzer. In: LIŠKOVÁ, D. – ŠTEFANČÍK, R. (eds.) 2016. *Interkulturelle Kommunikation im*

Wandel der Zeit: Stellungnahmen zu gegenwärtigen Problemen Europas aus Sicht unterschiedlicher wissenschaftlicher Disziplinen. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 101-106.

22. SPITZBERG, B. H. – CHANGNON, G. (2009): Conceptualizing intercultural competence. In D. K. DEARDORFF (ed.): *The SAGE handbook of intercultural competence* (pp. 2-52). Thousand Oaks, CA: Sage.
23. THOMAS, A. (2009): Intercultural training. In *Gruppendynamik und Organisationsberatung*, vol 40, no. 2, pp. 128-152, 2009. ISSN 2336-6145.
24. THOMAS, D. C. – RAVLIN, E. R. – BARRY, D. (2000): *Creating effective multicultural teams.* *University of Auckland Business Review*, 2000, 2 (1), 10-25.

Contact:

PhDr. Patrik Kozár

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemská cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: patrik.kozar@euba.sk

SOCIÁLNO-EKONOMICKÝ VÝVOJ V TURECKU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ¹

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN TURKEY AFTER THE DISINTEGRATION OF THE OTTOMAN EMPIRE

Rudolf Kucharčík^a – Katarína Brocková^b – Tetyana Zubro^c

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

^c Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Abstrakt: Moderné Turecko vzniklo v medzivojnovom období po definitívnom zániku Osmanskej ríše. Nová politická elita bola nútená uskutočniť spoločenské, politické a ekonomické reformy a presvedčiť o ich význame obyvateľov rurálnej a agrárnej krajiny. Nová politická elita vytvárala štát založený na princípoch republikanizmu a sekularizmu. Štát, ktorý sa nehlásil k osmanskej tradícii.

Kľúčové slová: Osmanská ríša, Turecko, kemalizmus

JEL: F5, H7, N4

Abstract: Modern Turkey was created in the interwar period after the definitive collapse of the Ottoman Empire. The new political elite was forced to conduct social, political and economic reforms and to convince the residents of the rural and agrarian country their importance. The new political elite created a state based on the principles of republicanism and secularism. The state that has not adhered to the Ottoman tradition.

Keywords: Ottoman Empire, Turkey, Kemalism

JEL: F5, H7, N4

Úvod

Turecko je špecifický aktér v oblasti Malej Ázie a jeho vplyv v čiernomorskom regióne je preukázateľne výrazný. Formálne, prípadne neformálne intervenuje v oblasti Blízkeho a Stredného východu ale aj Strednej Ázie.² Dôvodov nespochybniteľného vplyvu Turecka je samozrejme viac. Osmanská ríša bola výrazným aktérom nielen v oblasti Ázie ešte v 19. storočí. Jej úpadkom ale turecké dedičstvo v mnohých osmanských oblastiach úplne nezmizlo. Súčasné Turecko má stále záujem hrať rolu rozhodujúcej regionálnej veľmoci, čo v poslednej dekáde čoraz viditeľnejšie preukazuje. Jeho mocenské aspirácie sú čoraz častejšie predmetom záujmu odborníkov na medzinárodné vzťahy. V prípade Turecka bude aj naďalej potrebné sledovať jeho skutočnú (nielen oficiálne deklarovanú) zahraničnopolitickú orientáciu a priority, ktoré si vytýči smerom k ďalším regionálnym aktérom – či už štátneho alebo neštátneho charakteru.³

V našom príspevku sa budeme zaoberať predovšetkým dvomi dekadami, ktoré nasledovali po zániku Osmanskej ríše, t. j. obdobím, keď boli Turci nútení nanovo definovať svoje štátne priority v pozícii porazenej veľmoci, ktorá de po prvej svetovej vojne zanikla.

¹ Príspevok je výsledkom riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

² ČECH, L. (2013): Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore, s. 82-103.

³ ČECH, L. (2019): Turecká zahraničná politika v procese zmien, s. 5-23.

Podkladom pre príspevok sa stali práce prevažne tureckých autorov Pamuka, Sekera, Topraka, Aydina a ďalších. Cieľom je vysvetliť dôvody spoločenského a ekonomického rozvoja krajiny v období, ktoré bolo kľúčové pre charakter a vnímanie Turecka v nasledujúcich dekádach.

Výsledky

Moderné Turecko vzniklo na troskách Osmanskej ríše – ríše, ktorá patrila ku kľúčovým hráčom európskych a ázijských dejín viac ako päť storočí. Napriek mnohým stereotypom treba pripomenúť, že Osmanská ríša bola multietnickým štátnym útvarom, ktorý do istej miery (na rôznych územiach odlišne) rešpektoval práva iných národov a náboženstiev. Táto multietnicita zároveň logicky ovplyvňovala povahu štátu, ktorý sa už od 17. storočia (bodom zlomu sa stala pravdepodobne porážka pri Viedni v roku 1683) dostával do ekonomických a spoločenských problémov. Nevyhnutné reformy boli v krajine implementované relatívne neskoro – až od polovice 19. storočia. Pod neúspech sa podpísala vágnosť a nedostatočná ochota na ich dôsledné realizovanie predovšetkým zo strany vplyvných islamských tradicionalistov ktorí spájali reformy s westernizáciou krajiny a hrozbou straty národného charakteru rozpadajúcej sa Osmanskej ríše.

Dominantným ideologickým prúdom, ktorý sa spája so vznikom modernej Tureckej republiky (Turecká republika vznikla v roku 1923) je tzv. kemalizmus (išlo o nacionalistické hnutie podporované najmä tzv. tureckou buržoáziou),⁴ ktorý dostal názov podľa svojho zakladateľa Mustafu Kemala. Napriek všeobecným názorom musíme pripomenúť, že kemalizmus nebol nikdy jednoliatou a koherentnou ideológiou, resp. myšlienkovým prúdom. Jeho kľúčovými princípmi boli republikanizmus, sekularizmus (štát mal zodpovedať za náboženské vzdelávanie), resp. laicizmus, nacionalizmus, populizmus, etatizmus a reformizmus.⁵ Na tomto mieste musíme ale zdôrazniť, že tieto princípy sa neobjavili v Turecku až bezprostredne po vzniku Tureckej republiky. Svoj pôvod (okrem republikanizmu) majú v snahách o modernizačné reformy krajiny v druhej polovici 19. storočia. Ich nositeľmi tak bola tá časť osmanskej elity, ktorá sa vyhranila voči názorom skupiny vyššie spomínaných tradicionalistov.

Otcovia zakladatelia moderného Turecka sa pozerali na islam inak. Nepopierali význam náboženstva. Odmietali však ideu, podľa ktorej musí byť štátna politika v súlade s náboženstvom (bola napr. zakázaná šaria). Práve islamský charakter Osmanskej ríše bol z ich pohľadu jedným z hlavných dôvodov jej úpadku. Požadovali preto skutočnú kultúrnu revolúciu a sekulárny charakter novej republiky, ktorý otvorí cestu pre moderné štátne inštitúcie, rovné postavenie všetkého obyvateľstva a emancipáciu žien.⁶

Moderné Turecko bolo v čase svojho vzniku rurálnym štátom. Odhaduje sa, že len približne 25 % obyvateľstva žilo v obciach s viac ako 5 000 obyvateľmi.⁷ Pred novou vládou tak stála úloha zásadného spoločenského a ekonomického rozvoja. Ekonomické problémy boli zvýraznené aj faktom, že na základe zmluvy z Lausanne bola Turecká republika nútená splácať dve tretiny dlhu pripadajúceho na Osmanskú ríšu.⁸

Nové pravidlá v mladom štáte zrovnoprávnili mužov a ženy v otázke manželstva, rozvodu, starostlivosti o deti. Mnohoženstvo bolo zakázané. Bola zavedená povinná školská dochádzka pre dievčatá aj chlapcov. Ženy začali vykonávať profesie, ktoré boli dovtedy doménou mužov – stávali sa sudkyňami, právničkami, vysokoškolskými profesorkami. Spoločenské zmeny sa však dotýkali aj každodenného života. Nová turecká vláda zrušila piatok

⁴ Bližšie pozri: CHUGURYAN, S. – CHUGURYAN, V. (2013): Genocída Arménov – prvá moderná genocída 20. storočia.

⁵ Pozri: SEKER, N. (2007): Vision of Modernity in the early Turkish Republic: An Overview.

⁶ TOPRAK, B. (2005): Sekularism and Islam? The Building of Modern Turkey.

⁷ PAMUK, S. (2007): Economic Change in Twentieth Century. Turkey: Is the Glass more than Half Full?

⁸ Post-war Economies. Turkey. (2017)

ako deň pracovného pokoja a nahradila ho nedeľou, dňom, ktorý bol v tejto súvislosti typický pre západné spoločnosti. Moslimský kalendár bola nahradený gregoriánskym, arabské písmo latinkou.⁹ Bol zjednotený systém vzdelávania, vybudovali sa stovky škôl, zaviedli sa povinné kurzy v snahe odstrániť negramotnosť, všetky vedecké a vzdelávacie inštitúcie prešli pod ministerstvo školstva, čím sa vytvoril jednotný sekulárny vzdelávací systém. Sám Mustafa Kemal cestoval po krajine a učil ľudí.

Nový turecký štát, Turecká republika, ktorý Mustafa Kemal a jeho politickí partneri vytvorili, bol národným štátom. Vznikol na vízii tureckej identity, ktorá sa stala hlavnou paradigmou a pilierom Kemalovej republikánskej stratégie.¹⁰ Turecká nacionalistická stratégia však bola na rozdiel od ďalších nacionalistických hnutí (napr. nacionalistických hnutí v západnej Európe 18. a 19. storočia) špecifická. Dištancovala sa totiž od veľkej časti historického dedičstva (Osmanskej ríše) ako aj náboženstva, ktoré spoluvytváralo predchádzajúce dejiny (islamu). Korene tureckého národa odvodzovala od starovekých civilizácií, ktoré Osmanskej ríši predchádzali.

Z ekonomického hľadiska sa významnou súčasťou novej tureckej politiky stala politika založená na etatistickom prístupe k riadeniu ekonomického vývoja. Časť ekonómov hodnotí obdobie prvých rokov moderného ekonomického vývoja Tureckej republiky ako obdobie ekonomického liberalizmu. Takéto označenie je však sporné práve vzhľadom na skutočnosť, že štát bol stále v oblasti hospodárskej politiky dominantným aktérom.¹¹ Etatizmus a ekonomický konzervativizmus boli v krajine navyše posilnené po vypuknutí Veľkej hospodárskej krízy v roku 1929.

V období Veľkej hospodárskej krízy Turecko, podobne ako západné krajiny, prijalo sériu protekcionistických opatrení s cieľom zmierniť dôsledky ekonomickej krízy. Krajina sa aj vďaka týmto opatreniam stala ekonomicky viac nezávislou a uskutočnila nevyhnutné poľnohospodárske (treba pripomenúť, že ešte v roku 1924 bola v Turecku zrušená daň z vlastníctva poľnohospodárskych zvierat a pozemková daň tzv. tithe¹²) a sociálne reformy. V tomto období rovnako prebehla v Turecku výrazná industrializácia,¹³ ktoré bola podporená ťažbou vlastných nerastných surovín následne dodávaných do novovznikajúcich priemyselných podnikov.¹⁴

V období Veľkej hospodárskej krízy boli v Turecku zadané nasledujúce pravidlá riadenia ekonomickej politiky:¹⁵

- ✓ súkromný sektor je základom ekonomiky,
- ✓ štátom kontrolované podniky budú v priemyselnej oblasti,
- ✓ štát nebude hrať žiadnu rolu v poľnohospodárstve,
- ✓ v prípade, že sa osvedčí súkromné vlastníctvo v niektorom zo sektorov hospodárstva, úloha verejného sektora v ňom bude minimalizovaná.

Dôsledky intervencionistickej a protekcionistickej politiky však neboli negatívne. Výsledkom takto riadenej tureckej ekonomiky bol masívny rozvoj železničnej dopravy,¹⁶ modernizácia bankovníctva¹⁷ ale aj množstvo štátnych investícií v krajine. V roku 1934 bol

⁹ TOPRAK, B. (2005): *Sekularism and Islam? The Building of Modern Turkey*.

¹⁰ AYDINN, E. (2019): *The role of Nationality in the Genesis of Modern Turkey*.

¹¹ TAKIM, A. – YILMAZ, E. (2010): *Economic Policy during Atatürk's Era in Turkey (1923 – 1938)*.

¹² Zrušená tak bola daňová záťaž, ktorá mala svoj pôvod v období Osmanskej ríše, a ktorá bola významným daňovým bremenom pre chudobné vidiecke obyvateľstvo.

¹³ De facto až v období po prvej svetovej vojne sa v Turecku začína skutočná industriálna revolúcia. Turecko tak zaostávalo za západoeurópskymi krajinami viac ako storočie a napr. za Japonskom polstoročie.

¹⁴ Turkey: *Constructing a Modern State 1918 – 1938*. (2009): <http://effectivestates.org/wp-content/uploads/2015/09/Turkey-Constructing-a-Modern-State-1918-1938.pdf>

¹⁵ TAKIM, A. – YILMAZ, E. (2010): *Economic Policy during Atatürk's Era in Turkey (1923 – 1938)*.

¹⁶ Rozvoj železničnej dopravy bol významný aj z hľadiska politického zjednocovania krajiny.

¹⁷ Banky dostávali meno podľa starovekých civilizácií, od ktorých Turci odvodzovali svoje korene. Takto vznikla napr. Sümerbank, resp. Etibank.

v Turecku za asistencie poradcov zo Sovietskeho zväzu implementovaný prvý päťročný plán. Štátom vedené podniky hrali v tridsiatych rokoch kľúčovú úlohu v takých odvetviach, akými boli textilný priemysel, produkcia cukru, železa, ocele, cementu, prípadne v baníctve a sklárstve.¹⁸

Takáto ekonomická politika mala samozrejme za cieľ posilniť nacionalistický princíp kemalistickej politiky.¹⁹ Etatizmus, ktorý ovplyvňoval kemalistickú agendu, však nebol v rozpore s princípmi trhovej ekonomiky. Turecko po roku 1923 rešpektovalo právo na súkromný majetok a právo na slobodné podnikanie. Zároveň ale muselo reagovať na mnohé ekonomické výzvy, ktoré boli aj v tretej dekáde 20. storočia (okrem hospodárskej krízy) dôsledkom udalostí prvej svetovej vojny, rozpadu Osmanskej ríše a čiastočnej medzinárodnej izolácie krajiny. Turecké vlády sa tak v medzivojnovom období museli vysporiadať so zlým stavom verejných financií, rozpočtovým deficitom, verejným dlhom a negatívnym saldom zahraničného obchodu.²⁰

Je samozrejme nepopierateľné, že všetky uvedené reformy boli implementované top-down prístupom a boli riadené štátom. Implementácia reforiem bola v rurálnom prostredí Osmanskej ríše náročná. Reformy prezentované vzdelanou a západne orientovanou elitou boli pre mnohých obyvateľov novej republiky ťažko pochopiteľné.²¹ Spoločnosť však reformy nakoniec (napriek odporu skupín radikálnych islamistov) akceptovala. Pripomenul to aj prieskum realizovaný na sklonku 20. storočia, v roku 1999, podľa ktorého bola výrazná väčšina respondentov (77,3 %) presvedčená, že uvedené reformy (t. j. pred vznikom demokratického Turecka v roku 1946) prispeli k rozvoju Turecka. Opak si myslelo len 8,3 % opýtaných.²²

Jedným z posledných politických trendov, ktorý sa rozvíja najmä od nástupu Erdogana k moci, je snaha Turecka štylizovať sa do roly ochrancu moslimského sveta a moslimov žijúcich v diaspóre – deje sa tak prostredníctvom politických a kultúrnych asociácií šíriacich identitárny, turecký nacionalizmus mimo územia Turecka, často fungujúcich pod záštitou organizácie Diyanet (ide o štátnu inštitúciu založenú v roku 1924 na príkaz Mustafu Kemala Atatürka).²³

Záver

Postavenie Turecka v islamskom svete je dnes dosť špecifické. Turecko sme mohli skoro storočie vnímať ako jedinú skutočnú sekulárnu demokraciu v moslimskom svete. Samozrejme demokraciu s istými špecifikami, keďže úloha strážcu sekulárneho charakteru krajiny bola v rukách armády, ktorá niekoľkokrát v 20. storočí zakročila proti vládnej moci (naposledy, ale neúspešne, v roku 2016 so zásadnými vnútropolitickými dôsledkami).

Demokratická forma vlády sa však nespája s Tureckom okamžite po jeho vzniku po prvej svetovej vojne. Prechod na demokratickú formu vlády v Turecku nastáva až po roku 1946. Dovtedy bolo Turecko autoritatívnym štátom so systémom vlády jednej strany.²⁴ Súčasný Turecko prebieha významnou politickou a spoločenskou transformáciou. Či jej výsledkom bude odklon od európskych a sekulárnych hodnôt, ukáže pravdepodobne práve začínajúca sa tretia dekáda 21. storočia.

¹⁸ PAMUK, S. (2010): Economic Growth and Institutional Change in Turkey before 1980.

¹⁹ SEKER, N. (2007): Vision of Modernity in the early Turkish Republic: An Overview.

²⁰ Turkey: Construing a Modern State 1918 – 1938. (2009): <http://effectivestates.org/wp-content/uploads/2015/09/Turkey-Constructing-a-Modern-State-1918-1938.pdf>

²¹ ASLAN, M. (2005): Political Economic Analysis of Turkish Economy: Structural Problems and the Role of the state.

²² TOPRAK, B. (2005): Sekularism and Islam? The Building of Modern Turkey.

²³ AUGUSTÍN, M. (2021): Koniec konzulárneho islamu? Otázka financovania islamu v kontexte boja proti „islamistickému separatizmu“ vo Francúzsku, s. 34-35.

²⁴ Pozri: TOPRAK, B. (2005): Sekularism and Islam? The Building of Modern Turkey, <https://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1391&context=macintl>

Použitá literatúra:

1. ASLAN, M. (2005): *Political Economic Analysis of Turkish Economy: Structural Problems and the Role of the state*. [online]. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/113033>
2. AUGUSTÍN, M. (2021): Koniec konzulárneho islamu? Otázka financovania islamu v kontexte boja proti „islamistickému separatizmu“ vo Francúzsku. [online]. In: *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2021*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online 4. júna 2021. Bratislava: EKONÓM, 2021. ISBN 978-80-225-4832-8. ISSN 2585-9404, s. 30-40. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://fmv.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/konferencie-virt/2021/zbornik.pdf
3. AYDIN, E. (2019): The role of Nationality in the Genesis of Modern Turkey. [online]. In: *Electronic Journal of Social Science*, 2019, roč. 18, č. 72, [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/834062>
4. ČECH, Ľ. (2013): Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. In *Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2013. ISSN 1335-2741, 2013, roč. 16, č. 3, s. 82-103.
5. ČECH, Ľ. (2019): Turecká zahraničná politika v procese zmien. In *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. Bratislava: Fakulta medzinárodných vzťahov EU, 2019. ISSN 1339-2751, 2019, roč. 17, č. 1, s. 5-23.
6. CHUGURYAN, S. – CHUGURYAN, V. (2013): Genocída Arménov – prvá moderná genocída 20. storočia. [online]. In: *Medzinárodné vzťahy : vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. Bratislava : Fakulta medzinárodných vzťahov EU, 2013. ISSN 1336-1562, 2013, roč. 11, č. 1, s. 98. Dostupné na internete: <https://fmv.euba.sk/67-veda-a-vyskum/vedecke-casopisy/medzinarodne-vztahy/archiv-vydanych-cisel/498-medzinarodne-vztahy-1-2013>
7. PAMUK, S. (2010): Economic Growth and Institutional Change in Turkey before 1980. [online]. In: *Understanding the Process of Economic Change in Turkey*. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://ata.boun.edu.tr/sites/ata.boun.edu.tr/files/faculty/sevket.pamuk/pamuk_sevket_economic_growth_and_institutional_change.pdf
8. PAMUK, S. (2007). *Economic Change in Twentieth Century. Turkey: Is the Glass more than Half Full?* [online]. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://psi204.cankaya.edu.tr/uploads/files/Kasaba%20%28ed%29%2C%20The_Cambridge_History_of_Turkey_Vo%28BookFi.org%29_1%281%29.pdf
9. Post-war Economies. Turkey. (2017): [online]. In: *International Encyclopedia of the First World War*. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_turkey
10. SEKER, N. (2007): *Vision of Modernity in the early Turkish Republic: An Overview*. [online]. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/40905871_Vision_of_Modernity_in_the_Early_Turkish_Republic_An_Overview
11. TAKIM, A. – YILMAZ, E. (2010): Economic Policy during Atatürk's Era in Turkey (1923 – 1938). [online]. In: *African Journal of Business Management*, 2010, roč. 4, apríl 2010, [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://academicjournals.org/article/article1380710567_Takim%20and%20Yilmaz.pdf

12. TOPRAK, B. (2005): *Sekularism and Islam? The Building of Modern Turkey*. [online]. In: *Hybrid Geographies in the Easter Mediterranean: Views from the Bosphorus*. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://digitalcommons.maclester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1391&context=macintl>
13. Turkey: Construing a Modern State 1918 – 1938. (2009): [online]. In: *ISE*. [Citované 06. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://effectivestates.org/wp-content/uploads/2015/09/Turkey-Constructing-a-Modern-State-1918-1938.pdf>

Kontakt:

doc. PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

VYBRANÉ ASPEKTY EKONOMICKÉHO ROZVOJA KONŽSKEJ DEMOKRATICKEJ REPUBLIKY

SELECTED ASPECTS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF CONGO

Mykhaylo Kunychka

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

Abstrakt: Za obdobie existencie Konžskej demokratickej republiky prešiel tento stredoafrický štát veľkým množstvom hospodárskych a politických turbulencií. Túto skutočnosť je možné potvrdiť aj triviálnym príkladom zmien v oficiálnom pomenovaní štátu. V súčasnosti je KDR po Stredoafrickej republike a Burundi jedným z najchudobnejších štátov na svete a miestom opakujúcich sa kríz a nepokojov. Cieľom príspevku je analyzovať hospodársky vývoj KDR a definovať kľúčové body v zlyhávaní ekonomického rozvoja. Pre lepšie pochopenie otázky ekonomického vývoja upozorňujeme na východiskovú situáciu v štáte charakteristickú pre kolonizované Kongo. Aplikujeme základné metódy skúmania a používame dostupné údaje z medzinárodných databáz. Výsledky poukazujú na očakávané faktory hospodárskeho zlyhania, ktoré sú špecifické pre najmenej rozvinuté štáty.

Kľúčové slová: Konžská demokratická republika ekonomický rozvoj, najmenej rozvinuté štáty, kolonizácia, prírodné zdroje.

JEL: F63, F54, O55

Abstract: During the existence of the Democratic Republic of Congo, this Central African state has gone through a great path of economic and political turbulence. This fact can also be confirmed by a trivial example of changes in the official name of the country. Today, after the Central African Republic and Burundi, the DRC is one of the poorest economies in the world and a place where repeated crises and unrest take place. The purpose of the paper is to analyze the economic development of the DRC and to define the key points in the failure of economic development. To better understand the issue of economic development, we draw attention to the initial situation in the country that was specific to Congo during the time of colonization. We apply the basic methods of research and use available international databases. The results point to the rather expected factors of economic failure that are specific to the least developed countries.

Keywords: Democratic Republic of Congo, economic development, least developed countries, colonization, natural resources.

JEL: F63, F54, O55

Úvod

Za posledné tri desaťročia prešla KDR zložitým politickým a ekonomickým vývojom. Problémom zostáva jedna z najnestabilnejších situácií na africkom kontinente, kde pravidelne dochádza k vzburám a menším konfliktom, ktoré sú vyvolané bojom o moc a kontrolou nad nerastným bohatstvom krajiny. Podobné politické faktory negujú realizáciu reforiem a bránia naštartovaniu hospodárskeho rozvoja. Za posledné desaťročie vykazovala KDR priemerný ročný rast HDP 6 %, ktorý sa po prezidentských voľbách v roku 2016 začal spomaľovať. KDR zostáva jednou z troch najchudobnejších krajín sveta, pokiaľ ide o hrubý národný dôchodok na

obyvateľa – 870 amerických dolárov. Iba Burundi a Stredoafrická republika disponujú nižšími príjmami ako KDR. Rovnako, ako mnoho iných afrických štátov, ekonomika KDR závisí na poľnohospodárstve, ktoré tvorí až 20 % HDP a zamestnáva 28 % všetkých zamestnaných.¹ Hlavnou príjmovou položkou krajiny zostávajú príjmy z ťažby minerálov a kovov, ako napríklad meď, kobalt, zlato a diamanty, ktoré tvoria zhruba 99 % exportu alebo 34 % vládnych príjmov.²

Cieľom príspevku je analyzovať hospodársky vývoj KDR a definovať kľúčové body v zlyhávaní ekonomického rozvoja a zvýšenia životnej úrovne. Pre naplnenie hlavného cieľa uvádzame súčasné trendy v ekonomickom raste a obraciame pozornosť na historickú minulosť, ktorá bola spojená s reáliami koloniálneho obdobia v Afrike. Poukazujeme na dlhotrvajúce politické a bezpečnostné problémy a výzvy, ktoré do značnej miery ovplyvnili a naďalej ovplyvňujú hospodársky vývoj štátu. Pre lepšie pochopenie otázky ekonomického vývoja upozorňujeme na východiskovú situáciu pred získaním nezávislosti, ktorá vytvorila určité predpoklady v systéme inštitúcií zodpovedných za manažment vnútorného politického systému a hospodárstva. V príspevku sa aplikujú metódy analýzy, dedukcie, syntézy a porovnania. Používajú sa údaje relevantných odborných prác a údaje z medzinárodných databáz, vrátane Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Predmet skúmania v tomto príspevku je odôvodnený pretrvávajúcimi problémami v oblasti ekonomického rozvoja Konžskej demokratickej republiky a jej postavením ako jedného z najchudobnejších štátov vo svete.

1 Začiatok formovania hospodárstva Konga v období kolonializmu

Územie súčasnej KDR bolo dlhodobo obývané kmeňmi rôznych etnických skupín, ktoré vedeli vyrábať železné výrobky, zaoberali sa poľnohospodárstvom, ťažili meď a obchodovali so susednými regiónmi. S rozvojom obchodu začali prichádzať na územie modernej KDR kmene z rôznych oblastí kontinentu, vrátane Sudánu a regiónu východnej Afriky. V 15. storočí vzniklo Konžské kráľovstvo, ktorého ekonomika bola založená na surovínovo bohatom povodí rieky Kongo. Kráľovstvo prekvitalo vďaka obchodu s otrokmi a prírodnými zdrojmi. Koncom 15. storočia sa začalo obchodovať s Portugalcami, čo znížilo množstvo pracovných síl v kráľovstve a viedlo k oslabeniu jeho bývalej moci. Išlo hlavne o obchod s otrokmi. V polovici 19. storočia nebolo Kongo, na rozdiel od zvyšku kontinentu, kolonizované. Na berlínskej konferencii z roku 1885 bolo však prijaté rozhodnutie o rozdelení Afriky. Územie modernej KDR prešlo s názvom Slobodný štát Kongo do súkromného vlastníctva belgického kráľa Leopolda II.³ Za jeho vlády bola postavená prvá železnica spájajúca západné pobrežie s mestom Leopoldville (dnešná Kinshasa). Jej úlohou bolo dopravovať suroviny pre ďalší export do Európy. Bola zavedená nútená práca pre ťažbu kaučuku a získania slonoviny. Vláda belgických kolonizátorov sa vyznačovala mimoriadnou krutosťou a častými represiami. Na rozdiel od iných európskych štátov stále existovali v tomto období v Kongu otrokárske vzťahy medzi kolonizátormi a miestnym obyvateľstvom. Na nátlak Spojeného kráľovstva a Spojených štátov amerických bol v roku 1908 Slobodný štát Kongo odovzdaný pod patronát belgickej vlády. V období rokov 1908 až 1960 niesol tento stredoafrický štát názov Belgické Kongo a bol podriadený kráľovi prostredníctvom guvernéra. Avšak, zmena v riadení nemala významné dôsledky pre sociálno-ekonomickú a politickú štruktúru štátu. Politické práva absentovali a miestne obyvateľstvo bolo stále vykorisťované za účelom ťažby surovín. Z niektorých praktických a ekonomických dôvodov iniciovalo Belgicko v 20. rokoch 20. storočia budovanie niektorých priemyselných odvetví. Priemyselne sa začali vyrábať mnohé výrobky ako napríklad: mydlo, cukor, pivo, cement, textil, dokonca aj kovové výrobky. Po vypuknutí 2. svetovej vojny sa v Belgicku zvýšil dopyt po surovinách dovážaných z kolónií, v dôsledku čoho

¹ SVETOVÁ BANKA (2021): World Development Indicators.

² AfDB (2019): African Economic Outlook 2019.

³ CSABAY, M. a kol. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*, p. 220.

sa v Belgickom Kongu uskutočnila druhá vlna industrializácie. V 40. a 50. rokoch minulého storočia sa počet priemyselných objektov takmer zdvojnásobil.⁴

2 Politický a ekonomický vývoj Konga po získaní nezávislosti

V 50. rokoch 20. storočia sa začali rozvíjať národné hnutia za nezávislosť Konga na čele so sociálne orientovanou stranou vedenou Patriceom Lumumbom. Národné hnutie Kongo (MNC) získalo v prvých parlamentných voľbách väčšinu hlasov a Lumumba sa stal v roku 1960 prvým predsedom vlády nezávislého Konga. V južnej provincii Katanga, kde žilo 10 % populácie a ktorá produkovala 90 % HDP, panovala v tomto období napätá politická situácia.⁵ Sformovali sa tu separatistické hnutia, ktoré neuznávali ústrednú vládu v Leopoldville. V roku 1960 bola vyhlásená Konžská republika, kde pokračovala politická nestabilita a nepriaznivé sociálno-ekonomické prostredie. S podporou tamojšieho belgického obyvateľstva oznámil región Katanga vytvorenie samostatného štátu. Belgičania žijúci v tomto regióne boli neskôr nútení krajinu opustiť kvôli pokračujúcim násilným útokom zo strany miestneho obyvateľstva. Dlhodobá brutalita voči belgickej časti obyvateľstva viedla k vstupu belgických vojsk na územie Katangy. Ústredná vláda pod vedením Lumumbu sa obrátila na OSN a žiadala o vojenskú podporu z dôvodu nezákonného zasahovania Belgicka do vnútorných záležitostí Konga. Prítomnosť mierových jednotiek však nepriniesla očakávané výsledky v potlačení separatistov a belgických intervencionistov v Katange. Neskôr sa ústredné orgány obrátili na ZSSR, ktorý začal zásobovať jednotky ústrednej vlády vojenskou technikou. Po neúspešných útokoch vládných síl v problematickom regióne vymenoval prezident Joseph Kasa-Vubu za nového predsedu vlády plukovníka Josepha Mobutua, ktorý po štátnom prevrate v roku 1965 zvrhol prezidenta Kasa-Vubu, obsadil pozíciu hlavy štátu a zaviedol politický systém jednej strany.

Vládnuca elita na čele s Mobutuom skoncentrovala ťažbu a príjem z produkcie prírodných zdrojov vo svojich rukách. Zo súkromnej belgickej spoločnosti bol v roku 1967 vytvorený štátny podnik Gecamines, ktorý kontroloval vydávanie koncesií na ťažbu surovín. Samotný proces ťažby vykonávali súkromné spoločnosti.

V roku 1971 Joseph Mobutu premenoval Konžskú republiku na Zair a zmenil si vlastné meno na Mobutu Sese Seko. Vzťahy so Západom boli zakázané a každý občan Zairu si musel zmeniť svoje európske meno na africké. V tomto kontexte treba zdôrazniť, že v odborných a vedeckých prácach je Mobutuov režim často označovaný ako kleptokracia, kde v štátnych inštitúciách vládne nepotizmus a korupcia. Zahraničné spoločnosti boli znárodnené a zahraniční investori, manažéri a technický personál nútení krajinu opustiť. Mobutueho diktatúra viedla k prudkému poklesu životnej úrovne. V roku 1990 predstavoval príjem na obyvateľa iba 190 amerických dolárov, čo je desaťkrát nižšia úroveň príjmu v porovnaní so začiatkom 60. rokov minulého storočia. Odhaduje sa, že tieňová ekonomika Zairu produkovala na začiatku 90. rokov minulého storočia trojnásobok hodnoty ako bol oficiálny HDP. Napriek režimu Mobutua krajina naďalej dostávala finančnú pomoc od Medzinárodného menového fondu, Spojených štátov amerických a ďalších západných krajín, čo bolo zdôvodnené antikomunistickými a prozápadnými názormi prezidenta. Začiatkom 90. rokov 20. storočia pozastavili krajine medzinárodné organizácie finančnú pomoc, v dôsledku čoho nastala ekonomická recesia a hyperinflácia. Napriek zavedeniu menovej reformy a novej meny – nový zair, dosiahla inflácia v roku 1994 až 9000 %.⁶ Pod finančným tlakom západných štátov a s rastúcimi ekonomickými problémami (v období rokov 1990 – 1995 predstavovalo priemerné ročné tempo hospodárskeho

⁴ FRANKEMA, W. – BUELENS, F. (2013): Colonial Exploitation and Economic Development: The Belgian Congo and the Netherlands Indies compared, p. 234.

⁵ OPPONG, J. R. – WOODRUFF, T. (2007): Democratic Republic of the Congo, p. 40.

⁶ OPPONG, J. R. – WOODRUFF, T. (2007): Democratic Republic of the Congo, p. 65.

rastu -8 %)⁷ bol Mobutu nútený zmierniť obmedzenia a povoliť vytvorenie alternatívnych politických strán – zaviesť politickú pluralitu.

V roku 1996 vydal prezident Mobutu dekrét o nútenom vyhodení etnika Tutsiov z územia Kongo, ktoré bolo nútené emigrovať zo susednej Rwandy počas genocídy Hutuov proti Tutsiov v roku 1994. Neskôr za podpory rwandských úradov a ďalších odporcov režimu sa Tutsiovia vzbúrili proti prezidentovi Mobutuovi. Začala sa prvá konžská vojna, ktorú prezidentský režim prehral. V roku 1997 bol Mobutu zvrhnutý a Laurent Kabila spolu s povstalcami z etnika Tutsiov a spojencami obsadili hlavné mesto Kongo – Kinshasu. Novým prezidentom sa stal Laurent Kabila a premenoval Zair na Konžskú demokratickú republiku.

Vláde Laurenta Kabilu sa podarilo znížiť infláciu a rozbehnúť program ekonomických reforiem. Začala sa rozvíjať infraštruktúra a bola uskutočnená daňová reforma. Zlepšila sa vnútorná bezpečnosť. Prezident Kabila sústredil vládu, legislatívu a vojenskú moc vo svojich rukách. S cieľom konsolidácie moci sa v roku 1997 Laurent Kabila pokúsil vyčistiť územie KDR od rwandských vojsk, čo viedlo k nepokojom v Kinshase a východných oblastiach krajiny obývanej kmeňmi Tutsiov. Začala sa druhá konžská vojna s podporou Angoly, Namíbie, Čadu a Zimbabwe proti vnútorným vojenským formáciám podporovaným Rwandou a Ugandou. V období rokov 1998 – 2003 zahynuli pri konflikte približne 4 milióny osôb a mnohí boli nútení emigrovať.⁸ Vládnutie Laurenta Kabilu je často označované ako prechodné obdobie vo formovaní štátnosti KDR. V roku 2001 bol Laurent Kabila zavraždený a jeho syn Joseph Kabila prevzal funkciu prezidenta.

Vojny a politická nestabilita negatívne ovplyvnili ekonomický rozvoj KDR. Znížili sa príjmy štátneho rozpočtu a narástol zahraničný dlh, ktorý dosiahol vrchol v roku 2001 a predstavoval až 180 % HDP.⁹ V dôsledku vojenských konfliktov a štátnych reštrikcií sa spomalila aktivita zahraničných podnikov. Vzhľadom na nestabilnú politickú a ekonomickú situáciu v krajine sa zvýšil podiel tieňovej ekonomiky, kde sa väčšina transakcií realizovala v amerických dolároch. Ekonomický rast vykazoval negatívne trendy a obnovil sa až po stiahnutí zahraničných vojsk v roku 2001. V tomto období nová vláda podnikla kroky na stabilizáciu a vytvorenie trhového hospodárstva. S pomocou Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky sa začala liberalizácia ekonomiky, boj proti hyperinflácii a stabilizácia verejných financií. V roku 2003 bola KDR prijatá do medzinárodnej iniciatívy na zníženie dlhu najmenej rozvinutých krajín (HIPC), ktorá zredukovala záťaž na štátny rozpočet prostredníctvom odpísania zahraničného dlhu.¹⁰

V roku 2005 bola ratifikovaná nová ústava a v roku 2006 zorganizované parlamentné voľby, ktoré vyhral Joseph Kabila. Nové orgány museli vyriešiť mnoho politických a sociálno-ekonomických problémov. Východné provincie a región Katanga zostali nestabilné, pričom povstalecké skupiny pokračovali v boji s ústrednou vládou v Kinshase. V roku 2016 boli prezidentské voľby odložené a konali sa iba koncom roka 2018. Nový prezident Felix Tshisekedi nastúpil do funkcie začiatkom roka 2019.

⁷ SVETOVÁ BANKA (2021): World Development Indicators.

⁸ SHEKHAWAT, S. (2009): Government and Crisis in the Democratic Republic of Congo.

⁹ IMF (2019): World Economic Outlook Database.

¹⁰ IMF (2010): IMF and World Bank Announce US \$ 12.3 billion in Debt Relief for the Democratic Republic of the Congo.

Tabuľka 1: Dynamika vybraných sociálno-ekonomických ukazovateľov KDR

	1980	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Rast HDP, %	2,2	-6,6	0,7	-6,9	6,1	7,1	6,9	2,4	3,7
Populácia, milión osôb	26,357	34,615	41,596	47,076	54,751	64,523	76,197	78,736	81,340
HNP na osobu, USD (PKS)			500	440	510	620	800	850	870
Inflácia, %	40,0	81,3	541,8	550,0	21,5	23,5	1,0	18,2	41,5
Hrubý štátny dlh, % HDP				135,0	101,5	31,9	16,8	19,3	18,1
Očakávaná dĺžka života, rokov	46,4	49,0	49,1	50,0	53,7	56,9	59,2	59,6	60,0
Úroveň gramotnosti dospelého obyvateľstva, %								77,0	

Prameň: World Development Indicators 2021, IMF Economic Outlook 2021.

3 Súčasná ekonomická charakteristika

Pre zabezpečenie ekonomického rozvoja bol navrhnutý v roku 2016 prvý plán zameraný na riešenie hospodárskych a sociálnych nerovností. Vláda Josepha Kabilu s technickou podporou rozvojového programu OSN vypracovala a implementovala prvý národný strategický plán rozvoja krajiny (PNSD) na obdobie rokov 2017 – 2021. Cieľom tohto plánu je sociálno-ekonomický rozvoj krajiny prostredníctvom implementácie politiky diverzifikácie, industrializácie a vytvárania špeciálnych ekonomických zón (ŠEZ). Vytvorenie ŠEZ umožní spracovávať nerastné bohatstvo a vyrábať hotové výrobky, čo zvýši pridanú hodnotu vývozu. V súvislosti s národnou rozvojovou stratégiou bol zrevidovaný v roku 2018 banský kódex, ktorý ukladá spoločnostiam vyššie licenčné poplatky a je zameraný na podporu spracovania nerastných surovín v domácej ekonomike. Pri strategických kovoch, ako je kobalt, môžu licenčné poplatky dosiahnuť až 10 %.¹¹ Od začiatku vlády Josepha Kabilu sa začali v roku 2001 aktívne pokusy o transformáciu KDR zo štátom kontrolovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku prostredníctvom privatizácie štátnych spoločností a reformy ekonomického systému. V roku 2018 sa pokusy o liberalizáciu ekonomiky spomalili a nepriniesli očakávané výsledky. Pokrok v oblasti ekonomickej transformácie zostal veľmi pomalý, a to predovšetkým kvôli vysokej úrovni ekonomického oportunizmu, ktorý zahŕňa korupciu na všetkých úrovniach vlády a priamy zásah politických elít do ekonomiky krajiny.

Hospodárstvo KDR bolo historicky založené na veľkých štátnych a pološtátnych štruktúrach, kde stále prevláda monopol v odvetviach dodávky vody a elektriny. Významná časť súkromného kapitálu je umiestnená hlavne v ťažobnom, telekomunikačnom a bankovom sektore.¹² Rast reálneho HDP dosiahol v roku 2018 úroveň 4,0 % i predstavoval absolútny HDP 42 miliárd amerických dolárov. Hlavným motorom ekonomického rastu bolo v tomto období zvýšenie objemu ťažby a vývozu surovín. Treba však poznamenať, že neformálny sektor je v ekonomike významný ale jeho výkon sa nezaznamenáva v oficiálnych údajoch o vytvorení HDP.

Rovnako ako ostatné najchudobnejšie krajiny sveta, KDR exportuje predovšetkým minerály a kovy, pričom najväčší podiel predstavujú kobalt (26 %), meď (25 %), ropa (6 %) a diamanty (3,6 %). V menšej miere sa vyváža drevo (1 %) a niektoré poľnohospodárske výrobky ako kávové a kakaové bôby. Od roku 1995 vzrástla menová hodnota exportov primárnych výrobkov (bez drahokamov a monetárneho zlata) deväťkrát, z 1,3 miliardy amerických dolárov na úroveň 11,5 miliárd amerických dolárov v roku 2019. Na druhej strane vzrástol vyvoz

¹¹ HSF (2018): The Democratic Republic of Congo's revised mining code.

¹² BS (2018): BTI 2018 Country Report – Congo, DR.

priemyselnej produkcie za rovnaké obdobie až tridsaťkrát, z 53 miliónov na 1,6 miliárd amerických dolárov.¹³ Objem vývozu priemyselných výrobkov (3,4 % HDP) však zostava v porovnaní s primárnymi komoditami (24,3 % HDP) bezvýznamný. Treba zdôrazniť, že podobná štruktúra výroby a odvetvovej koncentrácie exportu vedie k nerovnomernej distribúcii príjmov, ktoré zostávajú v rukách vlastníkov kapitálu, resp. majiteľov výrobného faktora na ktorý sú tieto primárne komodity najviac intenzívne. Za posledných dva desaťročia sa pohybuje index distribúcie príjmu Gini v KDR na úrovni 42. V roku 2012 disponovali najbohatších 10 % populácie až 32 % príjmu, zatiaľ čo 10 % najchudobnejších len 2 % národného príjmu.¹⁴

Vzhľadom na tlak na verejné financie z dôvodu volieb v roku 2018 vzrástol deficit štátneho rozpočtu na úroveň 0,6 % HDP. Pre porovnanie predstavoval prebytok rozpočtu v roku 2017 0,1 % HDP. V roku 2018 znížila centrálna banka úrokovú sadzbu z 20 % na 14 % z dôvodu priaznivejšieho vývoja hospodárskej činnosti. V porovnaní s rokom 2017, keď cenová hladina narástla o 41,5 %, predstavovala inflácia v roku 2018 27,7 %.¹⁵ Inflácia a volatilita národnej meny viedli k *dolarizácii* ekonomiky a finančného sektora, čo oslabilo menovú politiku centrálnej banky. V roku 2016 konžský frank devalvoval voči americkému doláru o 40 %. V dôsledku toho bolo približne 90 % vkladov a pôžičiek v bankách denominovaných v amerických dolároch. Ceny niektorých produktov a služieb boli tiež indexované v amerických dolároch.¹⁶

Záver

Nezávislá Konžská demokratická republika zaznamenala zložité politické a sociálno-ekonomické obdobie. Diktatúra a vojenské konflikty sa odrazili na poklese životnej úrovne štátu od druhej polovici 60. rokov až po koniec 90. rokov minulého storočia, čo sa stalo dôvodom na zaradenie KDR medzi najchudobnejšie krajiny Afriky. Na základe preskúmania historických trendov a súčasného ekonomického vývoja je možné definovať nasledujúce faktory vplyvajúce na zlyhanie sociálno-ekonomického rozvoja.

Po prvé, špecifiká a krutosť koloniálneho režimu vytvorili systém inštitúcií, manažmentu a vzťahov štátu k hospodárstvu, ktorý bol prevzatý domorodou elitou po získaní nezávislosti a definoval budúce modely formovania nerovností a nízkych ukazovateľov výkonu národného hospodárstva. V tomto kontexte treba spomenúť dlhotrvajúce vykorisťovanie miestneho obyvateľstva a prírodného bohatstva zo strany koloniálnej veľmoci a potom aj miestnej elity prostredníctvom nacionalizácie ťažobného sektora. Štátom riadená produkcia a export prírodných zdrojov mali podobný ako v období kolonializmu nízky distribučný účinok, kde sa beneficiarmi ziskov stali medzinárodné korporácie a domorodá politická či podnikateľská elita. Po druhé, neúspešné naštartovanie štrukturálnych reforiem viedlo k celkovému zlyhaniu ekonomického rozvoja. KDR je stále závislou na odvetviach s nízkou pridanou hodnotou ako poľnohospodárstvo a ťažobný priemysel. Nemenej dôležitým zostáva aj problém nestabilného menového prostredia, čo znehodnocuje národnú menu. Po tretie, jedným z najdôležitejších dôvodov zlyhania hospodárskeho rozvoja je priama závislosť na prírodných zdrojoch, čo prostredníctvom čiastkového efektu mechanizmu holandskej choroby (Kongo zaznamenalo nárast priemyselnej produkcie a jej exportu) či politickej holandskej choroby, zabráňuje efektívnej industrializácii a systémovým zmenám v národných inštitúciách.

Problémy Konga sa neobmedzujú na vyššie uvedené body. Nedostatočný rozvoj je možno vysvetliť aj zaostávaním v sociálnych indikátoroch, ktorými sú napríklad zložky ľudského kapitálu. Na druhej strane je problémom KDR nedostatočne rozvinutá infraštruktúra, ktorá obmedzuje zapojenie národného hospodárstva do medzinárodnej deľby práce. V dôsledku

¹³ UNCTAD (2021): Exports and imports of goods and services, annual.

¹⁴ SVETOVÁ BANKA (2021): World Development Indicators.

¹⁵ AfDB (2019): African Economic Outlook 2019.

¹⁶ ITA (2017): Congo, Democratic Republic – Executive Summary.

nízkej kvality železníc, prístavov, či leteckej dopravy má Kongo jedny z najvyšších dovozných a vývozných nákladov v Afrike.

Použitá literatúra:

1. AfDB (2019): African Economic Outlook 2019. [Online.] In: *African Development Bank*, 2019. [Citované 11. 10. 2021.] Dostupné online: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/2019AEO/AEO_2019-EN.pdf
2. BS (2018): BTI 2018 Country Report – Congo, DR. [Online.] In: *Berelsmann Stiftung*, 2018. [Citované 12. 10. 2021.] Dostupné online: https://www.btiproject.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2018/pdf/BTI_2018_Congo_DR.pdf
3. CSABAY, M. a kol. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2011. ISBN 978-80-225-3129-0.
4. FRANKEMA, W. – BUELENS, F. (2013): *Colonial Exploitation and Economic Development: The Belgian Congo and the Netherlands Indies compared*. New York: Routledge, 2013. ISBN 978-0-415-52174-1.
5. HSF (2018): The Democratic Republic of Congo's revised mining code. [Online.] In: *Herbert Smith Freehills*, 2018. [Citované 13. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.herbertsmithfreehills.com/the-democratic-republic-of-congos-revised-mining-code>
6. IMF (2010): IMF and World Bank Announce US \$ 12.3 billion in Debt Relief for the Democratic Republic of the Congo. [Online.] In: *IMF*, 2010. [Citované 10. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr10274>
7. IMF (2019): World Economic Outlook Database. [Online.] In: *IMF*, 2019. [Citované 08. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx>
8. ITA (2017): Congo, Democratic Republic – Executive Summary. [Online.] In: *ITA*, 2017. [Citované 14. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.export.gov/article?Id=Congo-Democratic-Republic-Executive-Summary>
9. KUWONU, F. (2016): DRC economy: The giant awakens. [Online.] In: *United Nations*, 2016. [Citované 15. 10. 2021.] Dostupné online: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/august-2016/drc-economy-giant-awakens>
10. OPPONG, J. R. – WOODRUFF, T. (2007): *Democratic Republic of the Congo*. New York: Chelsea House Publications, 2007. ISBN 0-7910-9249-6.
11. SHEKHAWAT, S. (2009): Government and Crisis in the Democratic Republic of Congo. [Online.] In: *Center for African Studies*, 2009. [Citované 06. 10. 2021.] Dostupné online: https://web.archive.org/web/20140706061102/http://www.mu.ac.in/arts/social_science/african_studies/seemawp6.pdf
12. SVETOVÁ BANKA (2021): World Development Indicators. [Online.] In: *Svetová banka*, 2021. [Citované 06. 10. 2021.] Dostupné online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CD>
13. UNCTAD (2021): Exports and imports of goods and services, annual. [Online.] In: *UNCTAD statistics*, 2021. [Citované 08. 11. 2021.] Dostupné online: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>

Kontakt:**Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD.**

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GLOBAL ENERGY SECTOR DURING PANDEMIC

Mariya Kuznetsova

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: mariyakuznetsova8@gmail.com,
Expert in Sustainable Development & Business Strategy, ULIE, Kyiv, Ukraine.

Abstract: The article is aimed at comprehensive analysis of key sectoral trends of global energy market development during the pandemic taking into account international net-zero imperatives, decarbonization initiatives and sustainability guidance. The study outlines crucial cross-border implications to modern economic recession in scope of potential energy market shift. Grounded data analysis proved that such transformations are to be based on pandemic trends reconsideration on both domestic and international markets by setting new priorities as well as practical targets. Well-managed transition to the required energy mix grounded on renewable power and decarbonization is under thorough review following the Glasgow Climate Change Conference 2021.

Keywords: climate change, decarbonization, energy market, pandemic, sustainable development.

JEL: F64, Q01, Q4

Introduction

The pandemic abnormal has already become the new normal in modern world. The greatest risk connected with losing human well-being in peacetime is still considered to be uncontrolled and unpredictable. The foreseen recession has led to not only local crisis peaks, but also caused inevitable volatility in both global economy and energy market.

Due to quarantine measures the equilibrium in various markets was unstable. The demand reduced and caused great loss for different market actors as well as ended up showing overall development decrease. Since the end of World War II, 2020 has proved to be the most dramatically changing under the occurred recession driven by an unprecedented fall in oil demand. Likewise, the share of renewables is constantly increasing, but not with sufficient pace as for the climate initiatives and goals. Natural gas demonstrated relative resilience owing to China's potential. Abovementioned facts are just a few of the most crucial for energy stability that requires absolutely brand-new approach and consideration over the future development, particularly within certain energy sectors.

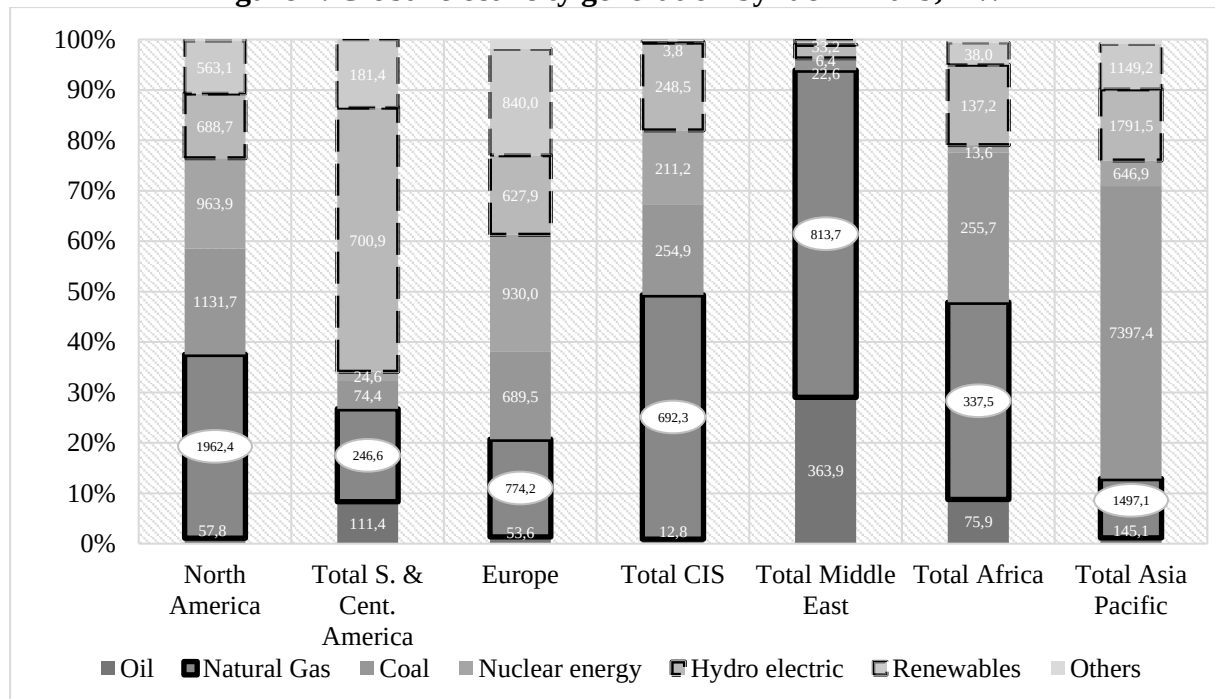
The aim of the study is to conduct the complex analysis of key features of global energy sector development under pandemic circumstances following the cross-border policy imperatives on net zero and decarbonization, inclusiveness and sustainability. This work was performed within a comprehensive methodological framework. The main research method used within the study was secondary data analysis, based on broad evaluation of qualitative data ranges officially released by international organizations and consulting agencies. Comparative research design enabled the conduction of thorough cross-sectoral performance review. The evaluation of factual sectoral data was held in an accurate and meaningful way. Both complex and deep analysis was conveyed using the systemic approach to outlining key features as well as major trends.

1 Pandemic trends in energy sector development: electricity generation

Global pandemic restrictions on facilitating work-life balance of ordinary world dwellers has already come into everyday reality. Quarantine has changed not only our way of life, but also our habits – remote work, limit on trips, online communication, distant schooling etc – all this is yet reflected in electricity consumption and demand. This will be closely monitored by power engineers, adjusting the operation of power plants to the new life rhythm.

Before-pandemic electricity generation development trend was linked to sectoral consumption. In general, the largest user of electricity is the industrial sector, taking in most countries at least half of the electricity generated. The second biggest consumer is local population, accounting on average for more than a third of the volume. Next comes transport, agriculture, utilities, construction and other non-industrial consumers. The type of fossil fuel being actively used for generation also had some historical predominance in various regions as well as stable track record over the years. Figure 1 shows the global electricity generation by fuel in 2019.

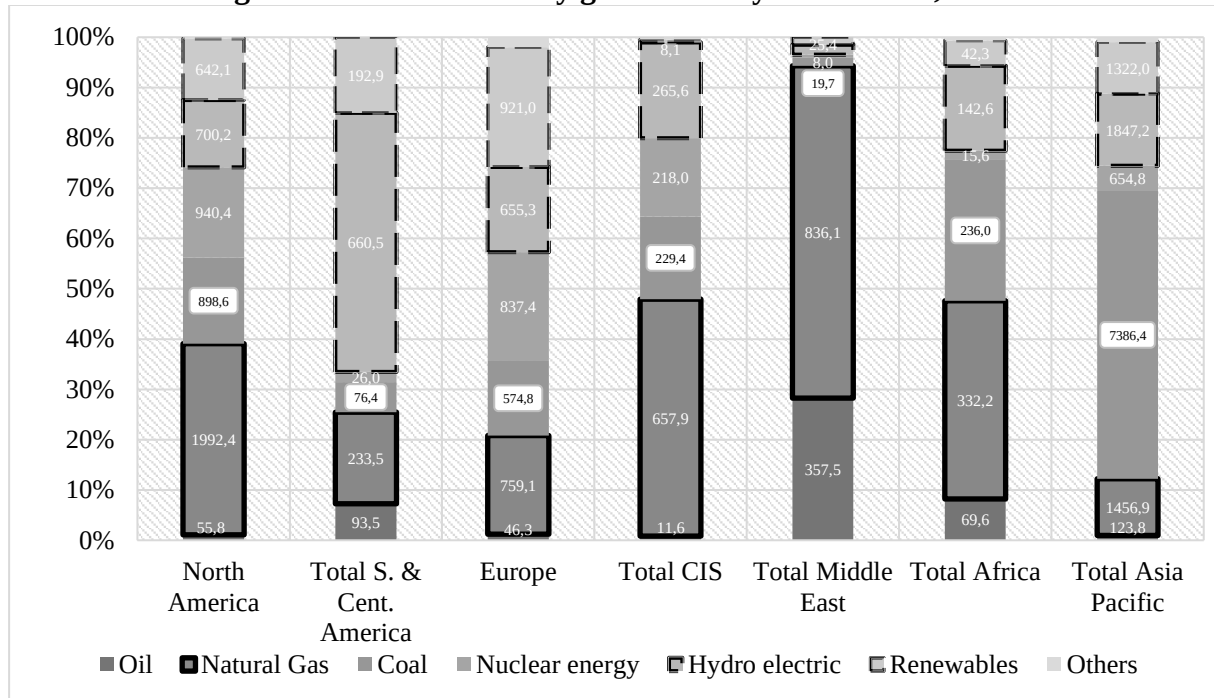
Figure 1. Global electricity generation by fuel in 2019, TWh

Source: own compilation based on *British Petroleum* data.

The 2019 was the year of relative stability in terms market development before the pandemic struck. The overall trend for renewable sector deployment was unarguable and officially recognizable. General imperative for the reduction of fossil fuels industrial consumption was rather declarative within the climate change framework. Figure 2 demonstrated the sharp drop in oil, natural gas and coal use in a handful of countries and regions. In 2020 primary energy consumption significantly fell, causing all around sectoral shifts, except renewables. Wind, solar and hydroelectricity managed to increase in total share. Solar electricity rose by a record, but wind enabled the greatest contribution to the overall renewable growth.

Figure 2. Global electricity generation by fuel in 2020, TWh

Source: own compilation based on *British Petroleum* data.

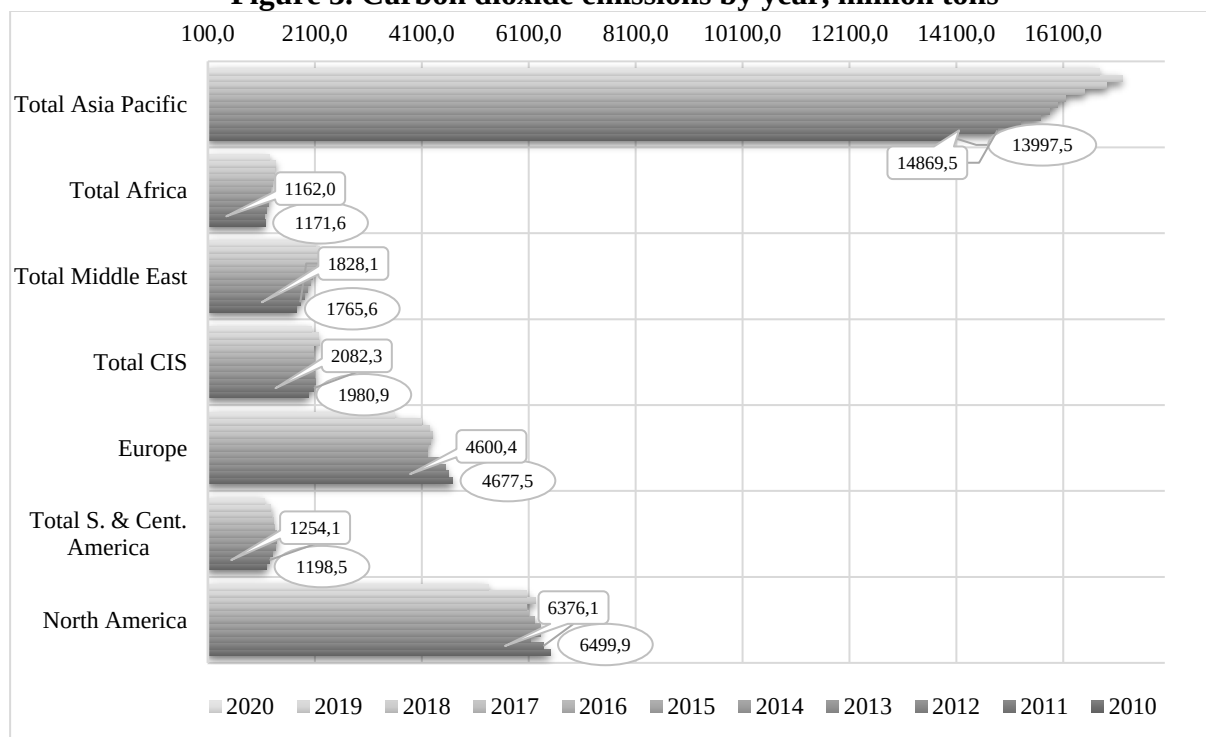
As for the existing trends there were some practical reasons. Thus, natural gas resilience was due to the relative price fall, which enabled gas generation to keep stable share in the market. Coal-fired electricity production with the biggest ever decline is also considered as a key factor of future green energy market shift, however, not so impressive. Despite the potential growth of wind and solar power the pace of such transition is not sufficient enough to take the net-zero path.

The observed sharp fall in both energy mix carbon intensity and total energy demand and in the carbon intensity of the energy mix led to significant CO₂ emission reduction, coming closer to the 2-degree level (Figure 3). The officially revealed climate change scenarios are already proved to become quite preliminary under the pandemic conditions, setting practical requirements for their comprehensive reassessment.

But even as some progress is very welcomed, a sound notice is to be stated: 1.8 °C is still above the Paris Agreement target of limiting global warming to well below 2 °C and pursuing efforts to limit it to 1.5 °C. Scientists have clearly warned of the major climate risks of breaching the 1.5 °C limit.¹

¹ BIROL, F. (2021): COP26 climate pledges could help limit global warming to 1.8 °C but implementing them will be the key.

Figure 3. Carbon dioxide emissions by year, million tons

Source: own compilation based on *British Petroleum* data.

Following the abovementioned market peculiarities, some future trends may be forecasted following the existing energy mix initiatives. In the *Electricity Market Report 2021*² by International Energy Agency it's mentioned that fossil fuel-based electricity is set to cover 45% of additional demand in 2021 and 40% in 2022. Coal-fired electricity generation, after declining by 4.6% in 2020, will increase by almost 5% in 2021 to exceed pre-pandemic levels. It will grow by a further 3% in 2022 and could set an all-time high. After declining by 2% in 2020, gas-fired generation is expected to increase by 1% in 2021 and by close to 2% in 2022. Gas growth lags behind coal, as it plays a smaller role in the fast-growing Asia Pacific region, and as it faces increasing competition from renewables in the United States and Europe. CO₂ emissions from the electricity sector are set to increase in 2021 and 2022. After falling by 1% in 2019 and by 3.5% in 2020, CO₂ emissions from the electricity sector are forecast to increase by 3.5% in 2021 and by 2.5% in 2022, which would take them to an all-time high. The decline in the emissions intensity of global electricity generation slows from more than 3% in 2020 to around 1% in 2021 and 2022.

2 COP26 – recent forecasts and outcomes

In November 2021 COP26 took place in Glasgow to bring together different representatives of communities, cities, states and regions, set constructive dialogue on food and climate change, improve understanding of the aspirations and circumstances of different parties, and establish new mutually beneficial relationships and partnerships. Right direction for global sustainable development is to stop the era of coal mining and burning, taking into account the upcoming requirement on limiting the warming temperature level to 1.5 degrees Celsius. The continual use of coal is one of the biggest causes of greenhouse gas emissions, whereas the use of polluting fuel has resumed after a temporary reduction in emissions caused by last year's quarantines and lockdowns.

² INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2021): *Electricity Market Report*.

More and more of the world industrial actors are committing themselves to transforming their economies so that they become carbon-neutral in the next 10-30 years. But while CO₂ emissions are stabilizing in Europe and North America, they continue to rise in Asia and Africa. The state economic power and CO₂ emissions are closely linked, so it is not surprising that particularly the industrial sector is responsible for the largest share of total greenhouse gases.

Carbon dioxide may become the key global warming driver, but methane is also a powerful greenhouse gas, and its level in the atmosphere has risen significantly over the past decade. Therefore, the commitment of an alliance of more than 90 countries representing two-thirds of the world economy to reduce methane emissions by at least 30% from current levels by 2030 is considered an important step forward, albeit belated. It's worth underlying that methane is released from gas and oil wells, pipelines and municipal landfills. However, Russia, China and India have not pledged to reduce methane emissions.

One more interconnected issue is deforestation. It is problematic not only because CO₂ previously stored in soil and trees enters the atmosphere: forests and soil are powerful absorbers of carbon from the atmosphere, making them a critical tool in the fight against climate change. Under the COP26 agreement more than 100 world leaders have agreed to reduce deforestation by 2030. It is important to mention that Brazil, for example, where vast areas of the Amazon rainforest have disappeared in recent years, was among the signatories. Luckily, the new agreements are backed by money: about \$19.2 billion in public and private investments.³ Significant part of this fund will go to developing countries in order to rebuild damaged lands and help fight forest fires.

The last decade has been the warmest in human history and governments around the world agree that urgent collective action is needed. A foreseen rise in temperature increases the average global temperature and is fraught with far-reaching consequences, including areas of extreme heat, harvest lack, frequent and severe floods and storms. Among the most obvious consequences of rising temperatures is rising sea levels, as the melting of glaciers and ice in the mountains increases the amount of water.

All things considered, to keep below 1.5 degrees Celsius countries and companies must keep fossil fuels in the ground if the climate crisis is to be ended by:⁴

- the US, Russia and the former Soviet states have half of global coal reserves but will need to keep 97% in the ground, while the figure for Australia is 95%;
- China and India have about a quarter of global coal reserves, and will need to keep 76% in the ground;
- Middle Eastern states have more than half the world oil reserves but will need to keep almost two-thirds in the ground, while 83% of Canada's oil from tar sands must not be extracted;
- virtually all unconventional oil or gas, such as from fracking, must remain in the ground and no fossil fuels at all can be extracted from the Arctic.

Moreover, the greatest threat is supposed to lie in the scope of investing into coal power generation, thus enabling to continue polluting the environment with the harmful fossil fuel effects. Some target deadlines for different types of economies were also officially announced: for small – up to 2040s, for big ones – 2030s. However, the largest countries – China, Australia,

³ United Nations – Glasgow Climate Change Conference 2021.

⁴ CARRINGTON, D. (2021): How much of the world's oil needs to stay in the ground?

India, USA – didn't openly support such a strong imperative, leaving a huge share of their carbon potential on economic board. For developing countries, reducing emissions exacerbates economic and social problems. Green transformation requires huge investments. As it was stated during COP15 in 2009, developed countries were to attract \$100 billion by 2020. Currently at least the amount of \$500 billion is needed for the next three years.

In general, the world is moving in the right direction with a willingness to decide the coal future prospects and take advantage of the environmental and economic benefits of building a sustainable generation based on clean energy. The wisest approach is to increase opportunities for social, economic and environmental progress, provide a bottom-up scheme fulfilment, starting with defining the strategic framework for a particular area or region, taking into account the global scope.

The final outcome is the following: if the world carbon emissions are not significantly reduced in the 2020s, the Paris Agreement will be recognized as a dramatic failure in human history and the effects of climate change will be tragic for whole planet.

Conclusion

Pandemic consequences are rather unpredictable and diverse, imposing various types of risks on global dialogue participants and every living human. The unprecedented market fall since World War II in both energy demand and carbon emissions as well as the largest peacetime GDP recession since the Great Depression has led to the growing concern on future energy prospects. Thus, the caused by COVID-19 fall in carbon emissions is supposed to be short term and the world economy will soon come back to the previous production pace and all the lockdown positive shifts will be nullified. The major challenge for current generation is to achieve sustainable and sufficient year-on-year pollution reductions without having some significant harmful effect on everyday life of billions of people. The global plan on climate change prevention is quite ambitious and pandemic only proved this fact. Around 70% of the world carbon emissions are now covered by net zero targets and pledges. But words are not enough to fight against global warming and rising sea level – all the proposed measure are to be implemented by means of constructive decisions and schemes.

The most promising in all this pandemic crisis situation is the renewable sector development boost. It's complicated to comment on average project completion all around the world due to cross-border travelling obstacles as well as engineering and financial issues. However, the increase in renewable power generation (wind, solar, bioenergy and geothermal energy, excluding hydroelectricity) – reached the largest ever peak of 358 TWh. In countries with nationally predetermined potential in nuclear energy this sector also served as the key contributor to constant electricity supply. In general, the long-lasting stability of electricity usage was caused by the lockdown itself, as all the office employees moved to their homes and continued working there, balancing the lack of demand in industry and commercial buildings.

Coming from global and national to business level, tremendous responsibility is on corporate sector as well. Companies are to be committed to greening by setting policies on all managerial levels, taking into account compliance factor and business performance. The scope of efficient relationships is wide – from consistent government and municipal authorities to conscious producers and consumers.

References:

1. BIROL, F. (2021): COP26 climate pledges could help limit global warming to 1.8 °C, but implementing them will be the key. [online]. In: *International Energy Agency*. [Cited 05. 11. 2021.] Available at: <https://www.iea.org/commentaries/cop26-climate-pledges-could-help-limit-global-warming-to-1-8-c-but-implementing-them-will-be-the-key>.

2. BRITISH PETROLEUM (2021): *Statistical Review of World Energy*. [Cited 27. 10. 2021.] Available at: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>.
3. CARRINGTON, D. (2021): How much of the world's oil needs to stay in the ground? [online]. In: *The Guardian*, 2021. [Cited 25. 10. 2021.] Available online: <https://www.theguardian.com/environment/2021/sep/08/climate-crisis-fossil-fuels-ground>.
4. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2021): *Electricity Market Report*. [Cited 05. 11. 2021.] Available online: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/01e1e998-8611-45d7-acab-5564bc22575a/ElectricityMarketReportJuly2021.pdf>.
5. UNITED NATIONS CONFERENCE ON THE HUMAN ENVIRONMENT (1972): *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*. Stockholm, Sweden. Available online: <http://www.un.org/documents/astatements/aconf48/14r1.pdf>.
6. UNITED NATIONS – GLASGOW CLIMATE CHANGE CONFERENCE (2021): [Cited 05. 11. 2021.] Available at: <https://unfccc.int/conference/glasgow-climate-change-conference-october-november-2021>.
7. WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987): *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press, 1987. (Frequently referred to as the Brundtland report after Gro Harlem Brundtland, Chairman of the Commission).
8. WORLD SUMMIT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT (2002): *Report of the World Summit on Sustainable Development*. [online]. In: UN, 2002. Available at: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf.

Contact:

Mariya Kuznetsova

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovak Republic
e-mail: mariyakuznetsova8@gmail.com

PANDÉMIA COVID-19 AKO IMPULZ TESTOVANIA ODOLNOSTI A FLEXIBILITY NÁSTROJOV HOSPODÁRSKEJ POLITIKY V EURÓPSKEJ ÚNII¹

COVID-19 PANDEMIC AS THE IMPULSE OF RESILIENCE AND FLEXIBILITY TESTING OF ECONOMIC POLICY INSTRUMENTS IN THE EUROPEAN UNION

Žaneta Lacová^a – Marián Šuplata^b

^a Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovenská republika,
e-mail: zaneta.lacova@umb.sk.

^b Fakulta managementu, Univerzita Komenského, Odbojárov 10, 820 05 Bratislava, Slovenská republika,
e-mail: marian.suplata@uniba.sk.

Abstrakt: Cieľom príspevku je identifikovať makroekonomické dôsledky pandemického šoku počas prvej vlny COVID-19 pandémie v členských krajinách Európskej únie. Autori konštruujú indikátor tzv. ekonomickej škody ako rozdiel medzi predikčnou a skutočnou hodnotou reálneho HDP krajín EÚ v roku 2020 a identifikujú vybrané faktory ovplyvňujúce jeho hodnotu. Článok ďalej systematizuje opatrenia hospodárskej politiky na úrovni národných vlád. Identifikuje vzťahy medzi opatreniami fiškálnej politiky a indikátorom ekonomickej škody. Závbery naznačujú relatívne vyššiu efektívnosť okamžitých fiškálnych stimulov a odkladov v porovnaní s inými opatreniami fiškálnej politiky. Keďže makroekonomické dôsledky pandemického šoku nie je možné vnímať len z krátkodobého hľadiska (test flexibility), článok systematizuje aj ďalšie faktory, ktoré ovplyvnia makroekonomický vývoj krajín EÚ v budúcnosti (test odolnosti). Tieto súvisia s prijatými opatreniami hospodárskej politiky na úrovni EÚ ako celku.

Kľúčové slová: pandemický šok, ekonomické dôsledky pandémie, nástroje hospodárskej politiky, Európska únia

JEL: E62, F15, E23

Abstract: The aim of the paper is to focus on the macroeconomic consequences of the pandemic shock during the first wave of the COVID-19 pandemic in the member states of the European Union. The authors construct an indicator of economic damage as the difference between the predicted and real value of real GDP of EU countries in 2020. Then, the paper identifies selected factors affecting economic damage. As a next step, the paper systematizes economic policy measures at the level of national governments. It identifies the relationships between fiscal policy measures and the economic damage indicator. Our findings suggest a relatively higher effectiveness of immediate fiscal stimulus and deferral compared to other fiscal policy measures. As the macroeconomic consequences of a pandemic shock cannot be perceived only in the short term (flexibility test), the article also systematizes other factors that will affect the macroeconomic development of EU countries in the future (resilience test), especially measures taken at the EU level.

Keywords: pandemic shock, economic consequences of pandemics, economic policy instruments, European Union

JEL: E62, F15, E23

¹ Príspevok bol vytvorený s podporou projektu KEGA 040UMB-4/2021 „Diverzifikácia obsahu a didaktických foriem výučby ekonomických predmetov v slovenskom jazyku a vo svetových jazykoch.“

Úvod

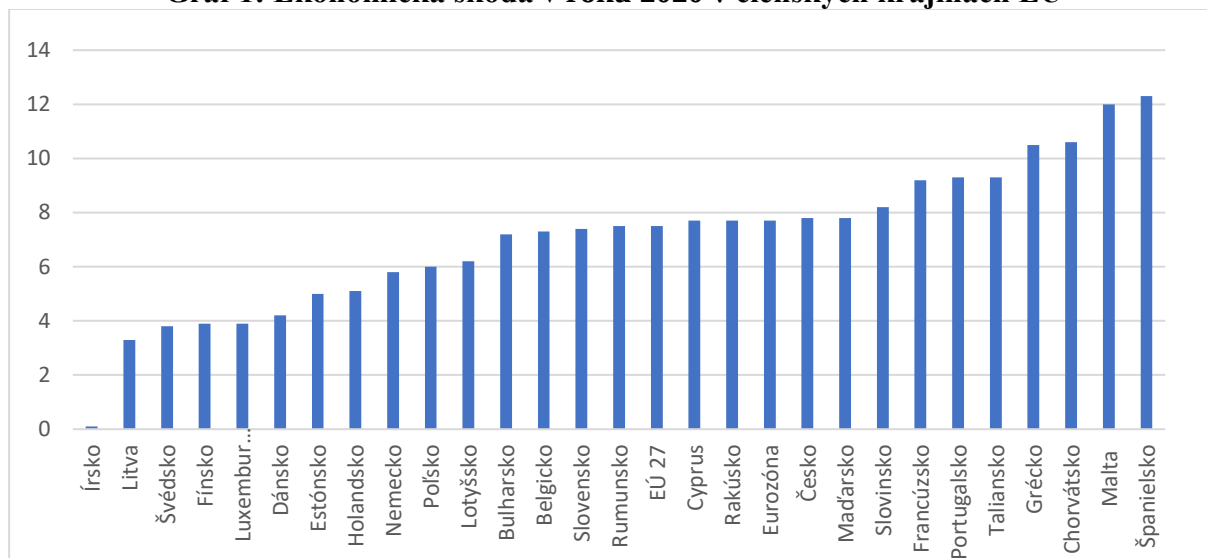
Pandémia ochorenia COVID-19 vedie v globálnom meradle k bezprecedentnému hospodárskemu a sociálnemu poklesu. Straty na ľudských životoch, fyzickom a mentálnom zdraví populácie, sú nevyčísliteľné. Na rozdiel od týchto strát je možné škody na ekonomickej výkonnosti krajín kvantifikovať. Z ekonomického hľadiska možno rozlíšiť medzi prvotným tzv. pandemickým šokom a následným ekonomickým vývojom, ktorý je a bude pandémiou ovplyvnený. V našom príspevku sa sústreďujeme na prvotný ponukovo-orientovaný ekonomický šok, ktorý bezprecedentným spôsobom postavil existujúci aparát hospodárskej politiky pred skúšku, resp. test jeho flexibility i odolnosti. Cieľom článku je identifikovať makroekonomické dôsledky pandemického šoku počas prvej vlny COVID-19 pandémie v členských krajinách Európskej únie (EÚ). V snahe zachytiť tieto dôsledky, je potrebné kvantifikovať ich ukazovateľ a následne sledovať relevantné faktory, ktoré jeho vývoj v roku 2020 ovplyvnili. Takýto postup umožní poukázať na flexibilitu nástrojov hospodárskej politiky z krátkodobého hľadiska, ale umožní aj identifikovať potenciál odolnosti ekonomík do budúcnosti, ktorý tiež môže byť nástrojmi hospodárskej politiky determinovaný. Naznačený prístup v príspevku uplatňujeme skúmaním opatrení na národnej úrovni (test flexibility), ale tiež opatrení na nadnárodnej európskej úrovni (test odolnosti nástrojov hospodárskej politiky).

1 Ekonomické dôsledky pandémie COVID-19 v EÚ

Výskyt bezprecedentnej pandemickej situácie v roku 2020 v globálnej ekonomike priniesol množstvo negatívnych dôsledkov, prejavujúcich sa okrem iných sfér (napr. zdravotníctvo) aj vo všetkých makroekonomických oblastiach. V snahe zachytiť indíciu makroekonomickej škody sme konštruovali ukazovateľ zachytávajúci rozdiel medzi predpovedanou hodnotou výkonu ekonomiky meraného ako reálny HDP² a skutočnou hodnotou reálneho HDP v roku 2020. Hoci takto koncipovaný ukazovateľ okrem makroekonomických dôsledkov pandémie zachytáva aj chybu predpovede v prognózach z roku 2019, považujeme ho za dostatočne relevantný vzhľadom k relatívne nízkemu podielu chyby predpovede na celkovej hodnote indikátora. V grafe 1 uvádzame prehľad tohto indikátora, tzv. „Ekonomickej škody“, pre členské štáty EÚ. Ako uvádza graf, všetky sledované krajiny boli negatívne zasiahnuté, pričom medzi krajiny s najvyšším vplyvom pandémie možno zaradiť: Španielsko, Malta, Chorvátsko, Grécko, Taliansko a Portugalsko. Na druhej strane, krajiny s najnižším rozdielom medzi prognózou a realitou v roku 2020 boli: Írsko, Litva, Švédsko, Fínsko, Luxembursko a Estónsko.

² European Economic Forecast - Autumn 2019, s. 1.

Graf 1: Ekonomická škoda v roku 2020 v členských krajinách EÚ

Pozn.: Indikátor „Ekonomická škoda“ predstavuje rozdiel medzi predpokladanou a skutočnou hodnotou reálneho HDP v roku 2020 v členských krajinách EÚ, zdroj údajov: Eurostat (skutočný HDP v roku 2020) a Európska komisia (prognóza HDP pre rok 2020 z novembra 2019)

Prameň: vlastné výpočty

Je evidentné, že štruktúra ekonomiky zohrala dôležitú úlohu v ekonomických dôsledkoch pandemických šokov a krajiny orientované na kontaktne náročné sektory (ako napr. cestovný ruch) patrili medzi najviac ovplyvnené. Ako uvádza Maarten de Vet et al. (2021),³ „väčšina priemyselných odvetví založených na výrobe sa v roku 2020 v EÚ začala pomerne rýchlo zotavovať, keďže sa v čoraz väčšej miere rušili obmedzujúce opatrenia a v dôsledku rôznych opatrení (napr. uznanie „nevyhnutných“ sektorov a ich pracovníkov a zelených pruhov na zabezpečenie cezhraničnej dopravy a fungovanie dodávateľského reťazca). Existujú však značné rozdiely vo výkonnosti medzi sektormi, ale aj v rámci nich. Veľkým častiam digitálneho priemyslu sa darilo, rovnako ako aj zdravotníctvu. Umožňujúce priemyselné odvetvia, ako je chemický priemysel, stavebníctvo a sektor potravín a nápojov, pravdepodobne zažijú oživenie v tvare písmena V. Napriek počiatočným šokom sa zdá, že automobilový a textilný priemysel je od prvých blokáde na ceste k oživeniu. Sektory, ktoré sú závislé od ľudského kontaktu a interakcie, ako je kultúrny a kreatívny priemysel a letecký priemysel (v dôsledku zníženia mobility a aktivít v oblasti cestovného ruchu), utrpeli značné dopady krízy a je pravdepodobné, že budú trpieť dlhší čas a spamätávať sa z týchto bezprecedentných otrasov.“

Ako uvádzajú Demirgüç-Kunt et al. (2020),⁴ krajiny, ktoré na začiatku pandémie COVID-19 zaviedli nefarmaceutické intervencie (práca z domu, ochrana rizikových skupín, testovanie, vyhľadávanie kontaktov a izolácia atď.), utrpeli nižšie ekonomické straty a zaznamenali menej úmrtí na vírus v porovnaní s krajinami, ktoré reagovali pomalšie. Tieto závery však z pohľadu členských krajín EÚ nie sú jednoznačné. V grafe 2 naznačujeme vzťah medzi indikátorom ekonomickej škody (popísaný vyššie) a indexom striktnosti vládnych opatrení,⁵ ktorý zahŕňa zatváranie škôl, pracovné obmedzenia, rušenie hromadných podujatí, trasovanie, testovanie, dopravné obmedzenia a iné obmedzenia mobility. Krajiny s nižšími

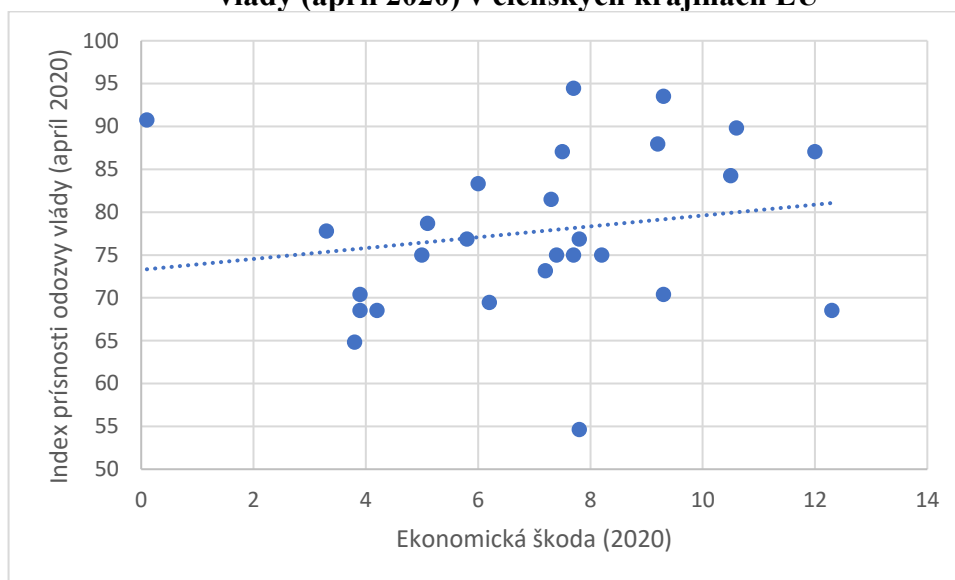
³ MAARTEN DE VET, J. – NIGOHOSYAN, D. – NÚÑEZ FERRER, J. – GROSS, A. – KUEHL, S. – FLICKENDCHILD, M. (2021): Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries, s. 65.

⁴ DEMIRGUC-KUNT, A. – LOKSHIN, M. – TORRE, I. (2020): The Sooner, the Better: The Early Economic Impact of Non-Pharmaceutical Interventions during the COVID-19 Pandemic, s. 2.

⁵ Index striktnosti vládnych opatrení (COVID-19 Stringency index) publikuje University of Oxford, zverejňovaný je na <https://ourworldindata.org/grapher/covid-stringency-index>.

hodnotami ekonomických škôd v Európe v roku 2020 sú krajiny, s prekvapivo relatívne nižšími hodnotami indexu prístnosti odozvy vlády v apríli 2020. Skupina krajín s relatívne vyššími ekonomickými škodami je charakteristická vyššou disperziou hodnôt indexu prístnosti vlády. Tieto zistenia môžu indikovať súlad so závermi Levine a McKibbin (2020),⁶ podľa ktorých rozsiahle šírenie správnej hygienickej praxe sa ukázalo ako lacné a vysoko efektívne opatrenie, ktorá môže znížiť ekonomické a sociálne náklady v konkrétnej krajine.

Graf 2: Vzťah medzi indikátorom ekonomickej škody (2020) a indexom prístnosti odozvy vlády (apríl 2020) v členských krajinách EÚ

Prameň: vlastné výpočty.

Makroekonomické dôsledky COVID-19 nemožno vnímať len krátkodobo. Ako zdôraznili McKibbin a Fernando (2021),⁷ „dlhodobjšie reakcie sú ešte dôležitejšie. Napriek potenciálnym stratám na životoch a možnému rozsiahlemu narušeniu veľkého počtu ľudí sa mnohé vlády zdráhajú dostatočne investovať do svojich systémov zdravotnej starostlivosti, nehovoriac o systémoch verejného zdravotníctva v menej rozvinutých krajinách, kde je pravdepodobnosť vzniku infekčných chorôb vyššia. Myšlienka, že každá krajina môže byť ostrovom v integrovanej globálnej ekonomike, sa pri poslednom prepuknutí COVID-19 ukázala ako nesprávna. Globálna spolupráca, najmä v oblasti verejného zdravia a ekonomického rozvoja, je nevyhnutná. Všetky veľké krajiny sa musia aktívne zapojiť. Je príliš neskoro konať, keď sa choroba rozšíri v mnohých iných krajinách a pokúsiť sa uzavrieť hranice, keď už pandémie vypukne.“

2 Hospodársko-politické reakcie členských krajín EÚ na pandémie

Členské štáty EÚ v reakcii na pandemický šok (prvá vlna pandémie v roku 2020) a v snahe znížiť popri zdravotných škodách aj škody ekonomické, prijímali rozdielne opatrenia smerom k stimulácii ekonomiky a zamestnanosti. Tieto opatrenia, predovšetkým v oblasti fiškálnej politiky, boli veľmi heterogénne a boli prijímané bez koordinácie medzi národnými vládami, v rozdielnej veľkosti i s rozdielnou flexibilitou, t. j. rýchlosťou ich implementácie do ekonomického systému.

⁶ LEVINE, D. I. – MCKIBBIN, W. (2020): Simple Steps to Reduce the Odds of a Global Catastrophe, s. 3.

⁷ MCKIBBIN, W. – FERNANDO, R. (2021): The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios, s. 25.

Pfeiffer et al. (2020)⁸ ukazujú, že opatrenia hospodárskej politiky (napríklad krátkodobé pracovné príspevky a podpora likvidity pre firmy) zavedené v reakcii na pandémie COVID-19 v EÚ čiastočne kompenzovali straty na produkcii. Tieto závery sú v súlade s empirickými zisteniami Deb et al. (2020),⁹ ktorí zdôrazňujú, že krátkodobé ekonomické straty boli menšie v krajinách, ktoré vo veľkej miere uplatňovali svoju fiškálnu a menovú politiku. V podmienkach EÚ podrobnejší pohľad na charakter nástrojov fiškálnej politiky umožňuje ich členenie na tri skupiny: (1) okamžité fiškálne stimuly, (2) odklady a (3) ostatné opatrenia na likviditu a záruky (Anderson et al., 2020).¹⁰ Údaje o percentuálnom podiele hodnôt týchto skupín nástrojov na HDP za vybrané členské krajiny EÚ uvádza tabuľka 1. Údaje z tabuľky sme použili na analýzu korelácie medzi sledovanými ukazovateľmi a nami konštruovaným indikátorom ekonomickej škody. Uskutočnená analýza indikuje slabý nepriamoúmerný lineárny vzťah medzi veľkosťou okamžitých fiškálnych impulzov a ekonomickou škodou (hodnota korelačného koeficientu -0,28), ale aj medzi odkladmi a ekonomickou škodou (hodnota korelačného koeficientu -0,33). To znamená, že na skúmanej vzorke členských krajín EÚ sa preukázalo, že krajiny s vyššou hodnotou fiškálnych opatrení v uvedených dvoch skupinách dosiahli aj mierne nižšie hodnoty ekonomickej škody, aj keď táto korelácia nie je silná. Krátkodobé účinky ostatných nástrojov fiškálnej politiky na úrovni korelácie s indikátorom ekonomickej škody v roku 2020 sa nepreukázali (hodnota korelačného koeficientu 0,07).

Tabuľka 1: Ekonomická škoda a fiškálne opatrenia (ako % HDP) vybraných členských štátov EÚ v roku 2020

<i>Štát</i>	<i>Ekonomická škoda</i>	<i>Okamžité fiškálne stimuly</i>	<i>Odklady</i>	<i>Ostatné opatrenia na likviditu a záruky</i>
Belgicko	7,3	1,4	4,8	21,9
Dánsko	4,2	5,5	7,2	4,1
Francúzsko	9,2	5,1	8,7	14,2
Grécko	10,5	3,1	1,2	2,1
Holandsko	5,1	3,7	7,9	3,4
Maďarsko	7,8	0,4	8,3	0
Nemecko	5,8	8,3	7,3	24,3
Portugalsko	9,3	2,5	11,1	5,5
Španielsko	12,3	4,3	0,4	12,2
Taliansko	9,3	3,4	13,2	32,1

Prameň: ANDRESON, J. – BERGAMINI, E. – BREKELMANS, S. – CAMERON, A. – DARVAS, Z. – JÍMÉNEZ, M. – LENAERTS, K. – MIDOES, C. (2020): The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus, s. 1. a vlastné výpočty.

⁸ PFEIFFER, P. – ROEGER, W. – INT’T VELD, J. (2020): The COVID 19-Pandemic in the EU: Macroeconomic Transmission & Economic Policy Response, s. 22.

⁹ DEB, P. – FURCERI, D. – OSTRY, J. D. – TAWK., N. (2020): The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures, s. 2.

¹⁰ ANDRESON, J. – BERGAMINI, E. – BREKELMANS, S. – CAMERON, A. – DARVAS, Z. – JÍMÉNEZ, M. – LENAERTS, K. – MIDOES, C. (2020): The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus, s. 1.

Medzi krajiny s najvyššími hodnotami relevantných fiškálnych stimulov (okamžité fiškálne stimuly a odklady) zaraďujú Andreson et al. (2020) Taliansko, Nemecko, Francúzsko a Portugalsko, pričom Taliansko a Portugalsko sa sústredili na odklady a skupina európskych lídrov Nemecko a Francúzsko sa zamerali na okamžité fiškálne stimuly. V tabuľke 2 uvádzame prehľad konkrétnych fiškálnych opatrení (reakcií na pandemický šok) v týchto krajinách, ako aj v ďalších skúmaných krajinách.

Tabuľka 2: Fiškálne opatrenia (reakcie na pandemický šok) vo vybraných členských štátoch EÚ

Štát	Zhrnutie opatrení
Belgicko	Balík 8-10 miliárd (2 % HDP) a 50 miliárd (10 % HDP) bankových záruk na nové úvery. podpora zdravotníctva, dočasného zamestnania a samostatnej zárobkovej činnosti; podpora likvidity prostredníctvom odkladov platieb sociálneho zabezpečenia a daní pre firmy a živnostníkov. Nový vládny balík vrátane: systému daňových krytov COVID-19 (otvorený pre všetky dotknuté MSP); Zvýšenie investičného odpočtu (25 %); pozastavenie preddavku na DPH za december 2020. Zvýšenie z 50 % na 100 % pre odpočet nákladov spojených s organizáciou podujatí a cateringom.
Dánsko	Diskrecionárna fiškálna podpora 131,4 mld. DKK (5,7 % HDP) – zdravotná starostlivosť, podpora pracovníkov a podnikov. Dočasné opatrenia v oblasti likvidity vrátane odkladu platieb daní a vládnych záruk; Osobitná finančná podpora pre MSP.
Francúzsko	Balíček 100 miliárd na ochranu zamestnanosti; 30 mld. pre prechod v energetickom sektore. 35 mld. na „konkurencieschopnosť“ podnikov; 6,5 mld. podpora zamestnanosti mladých ľudí; 6,6 mld. na dlhodobé aktivity; 5,2 mld. pre „collectivités locales“ a 6 mld. investícií pre nemocnice.
Grécko	Balík 10 mld. z národných zdrojov a zdrojov EÚ. Kľúčové opatrenia zahŕňajú: a) zvýšenie výdavkov na zdravotníctvo pre nových zamestnancov, obstarávanie dodávateľov medicíny a peňažné bonusy pre pracovníkov v zdravotníctve, b) prevody zraniteľným jednotlivcom vrátane 800 EUR peňažného štipendia pre zamestnancov v postihnutých firmách; c) podpora likvidity ťažko postihnutým podnikom prostredníctvom dotovaných pôžičiek, úverových záruk, dotácií na platby úrokov a odložených platieb daní a príspevkov na sociálne zabezpečenie; Štát hradil náklady na poistenie príjemcov, dôchodkové a zdravotné platby. Zmrazenie výberu DPH a platby dlhu štátu na 4 mesiace.

Holandsko	Balík 10-20 miliárd (1-2%). Odkladanie platieb daní pre spoločnosti; Systémy verejných záruk, najmä pre pôžičky pre MSP – rozšírené na pomoc najzraniteľnejším spoločnostiam. Celkové náklady na tieto programy závisia od dopytu. Núdzový balík vo výške 650 mil. pre spoločnosti v sektore kvetinárstva, špecifických častí potravinárskeho záhradníctva a sektora zemiakových hranolčiek. Balík 300 mil. na podporu kultúrnych inštitúcií. Podpora pre start-upy a scale-upy; Zníženie úrokových sadzieb u poskytovateľa mikroúverov. 750 mil. dostupné na preklenovacie úvery pre MSP v mikro-, strednom a malom podnikateľskom sektore. Podpora 11 miliónov pre miestne noviny, vysielateľov, miestne noviny, webové stránky a podomové noviny. Finančná kompenzácia až 9 mil (spolu) pre rybárov, ktorí nemôžu plachtiť.
Maďarsko	Fond na ochranu a reštrukturalizáciu hospodárstva od 4. apríla 2020; 1345 miliárd HUF pridelených (3,2 % HDP). 663 miliárd HUF na kontrolu chorôb; Ročná prémie vo výške 500 000 HUF pre pracovníkov v zdravotníctve.
Nemecko	Garancia pre sociálne služby a sociálnu; pracovníci, ktorí majú nárok na krátkodobý pracovný príspevok, dodatočné zárobky, ktoré môžu generovať počas práce v iných zamestnaniach, sa nebudú odpočítavať od krátkodobých pracovných výhod. To isté platí pre dôchodcov poberaúcich starobný dôchodok, kde sa hranica doplnkového zárobku zvýšila zo 6300 – 44 590 € ročne; Zmiernili sa výnimky z obmedzení v zákone o pracovnom čase. Obdobie pre krátkodobé zamestnanie za zvýhodnených podmienok (nízka rovná sadzba dane a paušálna suma na sociálne zabezpečenie) sa zvýšilo zo 70 na 115 dní v roku, aby sa pomohlo sezónnym zamestnancom najmä v poľnohospodárstve; Poskytnuté početné daňové úľavy – moratórium na daňové dlhy, upravené preddavky, pozastavené sekvestrácie; podpora likvidity podnikov; Zamestnancom v geriatrickej starostlivosti bola vyplatená jednorazová mzdová prémie do 1000 €.
Portugalsko	Balíček 9200 mil. na 2. štvrťrok 2020, ktorý zahŕňa: daňové opatrenia (odklad platenia daní), finančnú podporu, podporu odvodov na sociálne zabezpečenie. Odklad osobitného odvodu preddavkov na daň z 31. marca na 30. júna. Posun termínu na podanie dane z príjmov právnických osôb do 31. júla. Dočasné prerušenie daňového konania a konania o sociálnom odvode. Podniky môžu v 2. štvrťroku platiť dane a odvádzať zrážkové dane v 3 mesačných splátkach, bez úrokov a záruk, alebo do 6 mesiacov. 3000 mil. pre viac postihnuté ekonomické sektory. Reštaurácie a stravovanie: 600 mil. z toho 27 mil. eur pre mikro a malé podniky.
Španielsko	Balík na ochranu rodín, pracovníkov, samostatne zárobkovo činných osôb a firiem – schopný zmobilizovať až 200 000 mil. Z úverov s verejnými zárukami do 100 000 mil. a odhadom verejných výdavkov okolo 5 000 mil. Opatrenia na zabezpečenie likvidity a stability spoločností; Podporné opatrenia pre podnikateľský sektor (flexibilita odkladu platby dane až na 6 mesiacov); podpora sektoru cestovného ruchu (400 mil. pre firmy a živnostníkov); Ochrana strategických spoločností pred zahraničnými ponukami na prevzatie (ochrana veľkých španielskych spoločností).

Taliansko	1) Pozastavenie platenia daní a hypoték (odvody daní a DPH, sociálne a sociálne poistenie a povinné poistenie; zrážanie dane pre odborníkov bez zamestnancov s príjmami alebo honorármi nepresahujúcimi 400 000; likvidácia, kontrola, vymieranie, výber a súdne spory, zhromažďovanie daňových záznamov za zúčtovacie transakcie, splácanie hypotéky pre občanov s nízkym/stredným príjmom). 2) Bonus do 100 € pre pracovníkov s hrubým ročným príjmom do 40 000 €) 3) Daňový bonus pre majiteľov obchodov vo výške 60 % na komerčný prenájom.

Prameň: vlastné spracovanie na základe (vybraných) údajov ILO, MMF a národných orgánov

Chudik et al.¹¹ ďalej ukázali, že fiškálna politika bola účinná pri predchádzaní závažnejšiemu hospodárskemu poklesu na celom svete. Rastové účinky takýchto opatrení boli obzvlášť veľké vo vyspelých ekonomikách a menej rozvinuté ekonomiky poskytli menšie fiškálne balíčky. Avšak vďaka *spill-over* efektom, aj menej rozvinuté regióny sveta z globálnej fiškálnej, či menovej podpory získavali. Analogický *spill-over* efekt môžeme predpokladať aj na európskej úrovni medzi výkonnejšími a menej výkonnými ekonomikami EÚ.

3 Hospodársko-politické reakcie EÚ ako celku na pandémie

Prvé hospodársko-politické reakcie na úrovni EÚ ako celku sa dotýkali nástrojov menovej politiky. Európska centrálna banka zareagovala opatreniami menovej politiky a dohľadu, ktoré boli oznámené už 12. a 18. marca 2020. Vlády v celej Európskej únii začali oznamovať a implementovať rôzne fiškálne opatrenia na obmedzenie hospodárskeho dopadu pandémie. Európske pravidlá štátnej pomoci a fiškálne pravidlá boli preto pozastavené.

Začiatok pandémie zasiahol ďalšie inštitúcie EÚ nepripravené. Ich neschopnosť okamžite konať bola všeobecne vnímaná ako zlyhanie a stala sa zdrojom verejnej kritiky. Neskôr začali európske inštitúcie pozorne sledovať aktuálnu situáciu a postupne pripravovať opatrenia aj na celoeurópskej úrovni. To zahŕňalo prijatie nových právnych predpisov EÚ, koordináciu členských štátov, založenej na zdieľaní informácií či identifikácii potrieb v členských štátoch, napríklad zdravotníckeho vybavenia. Praktické skúsenosti však ukázali, že v časoch krízy národné záujmy prevažovali nad záujmami spoločenstva, čo kritizovali niektorí predstavitelia členských štátov.¹² Spoločný prístup EÚ začal zohrávať významnejšiu úlohu po prvej vlne pandémie, ktorá sa javila ako vážna katastrofa pre všetky krajiny v EÚ a vo svete.¹³

¹¹ CHUDIK, P. – MOHADDES, D. – RAISSI, J. D. (2020): Economic consequences of Covid-19: A counterfactual multi-country analysis, s. 2.

¹² Zahraničná politika 14. 3. 2020; The Guardian. 11. 3. 2020.

¹³ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/>.

Tabuľka 2: Opatrenia Európskej komisie ako reakcia na COVID-19 pandémiu

Oblasť	Zhrnutie opatrení
Ekonomická oblasť I	Balík obnovy vo výške 1,8 bilióna EUR v kombinácii s rozpočtom EÚ na roky 2021 – 2027. Komisia si môže na finančných trhoch požičať až 750 miliónov EUR. Ďalšie opatrenia prijaté Komisiou: ktoré dopĺňajú program ECB na núdzový nákup v prípade pandémie v hodnote 120 miliárd EUR, o ktorom sa rozhodlo už skôr; pravidlá dočasnej štátnej pomoci, že vláda môže poskytnúť ekonomike likviditu (udržať pracovné miesta); spustiť „únikovou doložku“, ktorá poskytuje flexibilitu rozpočtovým pravidlám EÚ (podpora podnikov, systémov zdravotnej starostlivosti a podnikov a zabezpečenie pracovných miest pre ľudí počas pandémie); skríning priamych zahraničných investícií – Komisia vydala usmernenia pre členské štáty s cieľom chrániť európske aktíva a technológie v súčasnej kríze;
Ekonomická oblasť II	Poskytovanie ekonomického usmernenia členským štátom – odporúčania zamerané na zmiernenie vplyvu krízy v krátkodobom horizonte a budovanie rastu v dlhodobom horizonte v súlade s našimi ekologickými a digitálnymi cieľmi. Využitie časti rozpočtu EÚ a EIB na záchranu pracovných miest a podporu spoločností zasiahnutých krízou (usmernenia pre národné ministerstvá na ochranu sezónnych pracovníkov v EÚ počas pandémie); Finančná podpora pre ťažko zasiahnuté malé a stredné podniky (EIB investuje ďalších 20 miliárd EUR do malých a stredných podnikov. Komisia vyčlení 8 miliárd EUR na podporu najmenej 100 000 spoločností spolu s EIB. Investičná iniciatíva v oblasti reakcie na koronavírus – iniciatíva Komisie poskytnúť členským štátom štáty s okamžitou likviditou, ktoré pozostávajú z nevyčerpaných prostriedkov politiky súdržnosti, vrátane: nových metód na oslovenie najzraniteľnejších v rámci fondov Európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby (doručovanie domov a používanie elektronických poukázok na zníženie rizika šírenia vírusu; podpora rybári a poľnohospodári (opatrenia na podporu a stabilizáciu poľnohospodárskych trhov; dodatočný balík výnimočných opatrení na podporu vinárskeho sektora).
Výskum pre liečbu, diagnostiku a vakcíny	Nástroj COVAX pre spravodlivý prístup k cenovo dostupným vakcínam COVID-19 (Komisia prispieva 400 miliónmi EUR v zárukách.) Komisia prideliť v rámci programu Horizont 2020 od januára 2020 viac ako 660 miliónov EUR na vývoj vakcín, nových liečebných postupov, diagnostických testov a medicínskych systémov.
Verejné zdravie	Komisia vyčlenila 3 miliardy EUR z rozpočtu EÚ, spolufinancované 3 miliardami EUR od členských štátov, na financovanie nástroja núdzovej podpory a spoločných zásob vybavenia RescEUs; Lekárske poradenstvo pre krajiny EÚ; Osobné ochranné prostriedky; Testy
Hranice a mobilita	Usmernenia pre opatrenia riadenia hraníc; dočasné obmedzenie nepodstatných ciest do EÚ; usmernenia na zabezpečenie voľného pohybu pracovníkov, usmernenia týkajúce sa zdravia, repatriácie a cestovania pre cestujúcich na výletných lodiach a posádky nákladných lodí;

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov Európskej komisie.

Opatrenia prijaté na úrovni EÚ možno vnímať v dvoch rovinách: na úrovni Komisie ako nadnárodnej inštitúcie a na úrovni členských štátov EÚ (Rada). V druhom prípade sa vedúci predstavitelia 27 členských štátov EÚ dohodli na týchto iniciatívach: darovať najmenej 100 miliónov dávok vakcíny do konca roku 2021; Digitálny certifikát EÚ COVID (od 1. júla 2021), ktorý má poskytnúť dôkaz, že osoba bola buď očkovaná, dostala negatívny výsledok testu alebo sa už zotavila z COVID-19. Zoznam opatrení a opatrení Komisie je uvedený v tabuľke 2. Opatrenia týkajúce sa ekonomickej oblasti sa z krátkodobého hľadiska v roku 2020 neprejavili. Majú ale charakter výrazných fiškálnych stimulov pre obnovu ekonomického rastu a zvyšovanie odolnosti krajín EÚ do budúcnosti a ich efektívnosť bude predmetom ďalšieho výskumu.

Záver

Cieľom príspevku bolo identifikovať makroekonomické dôsledky pandemického šoku počas prvej vlny COVID-19 pandémie v členských krajinách Európskej únie. Za účelom kvantifikovať tieto dôsledky, konštruovali sme indikátor tzv. ekonomickej škody ako rozdiel medzi predikčnou a skutočnou hodnotou reálneho HDP krajín EÚ v roku 2020. Identifikovali sme vybrané relevantné faktory ovplyvňujúce jeho hodnotu – štruktúra ekonomiky, neekonomické opatrenia vlád (napr. epidemiologické opatrenia) a hospodárskopolitické opatrenia.

V prostredí členských krajín EÚ sme systematizovali opatrenia hospodárskej politiky na úrovni národných vlád a poukázali sme na ich heterogénnosť. Následne sme identifikovali vzťahy medzi prijatými opatreniami fiškálnej politiky a indikátorom ekonomickej škody. Korelačná analýza naznačila relatívne vyššiu efektívnosť okamžitých fiškálnych stimulov a odkladov v komparácii s inými opatreniami fiškálnej politiky. Naše výsledky potvrdzujú závery iných štúdií [Deb et al.(2020),¹⁴ Anderson et al. (2020)¹⁵ a Chudik et al.(2020)¹⁶], ktoré zdôrazňujú, že krátkodobé ekonomické straty boli menšie v krajinách, ktoré vo veľkej miere využívali nástroje svojej fiškálnej a menovej politiky. Naznačili sme tiež, že okrem priamych dôsledkov národných vlád je v rámci EÚ možné predpokladať aj existenciu tzv. *spill-over* efektov medzi členskými krajinami EÚ, ktoré môžu byť predmetom ďalšieho výskumu.

Keďže makroekonomické dôsledky pandemického šoku nie je možné vnímať len z krátkodobého hľadiska, článok systematizuje aj ďalšie relevantné faktory, ktoré boli vyvolané pandemiou a ovplyvnia makroekonomický vývoj krajín EÚ v budúcnosti. Tieto predovšetkým súvisia s prijatými opatreniami hospodárskej politiky na úrovni EÚ ako celku. Závery poukazujú na obmedzenú reaktivitu zo strany európskych inštitúcií, čím zdôrazňujú vyššiu flexibilitu zo strany národných vlád. Na druhej strane, opatrenia prijaté na úrovni EÚ ako celku smerujú k zvyšovaniu odolnosti národných ekonomických systémov do budúcnosti. Ich účinnosť bude predmetom ďalšieho ekonomického výskumu.

Použitá literatúra:

1. ANDRESON, J. – BERGAMINI, E. – BREKELMANS, S. – CAMERON, A. – DARVAS, Z. – JÍMÉNEZ, M. – LENAERTS, K. – MIDOES, C. (2020): The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. [online]. In: *Bruegel*. Dostupné na internete: <https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/>.

¹⁴ DEB, P. – FURCERI, D. – OSTRY, J. D. – TAWK, N. (2020): The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures, s. 2.

¹⁵ ANDRESON, J. – BERGAMINI, E. – BREKELMANS, S. – CAMERON, A. – DARVAS, Z. – JÍMÉNEZ, M. – LENAERTS, K. – MIDOES, C. (2020): The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus, s. 1.

¹⁶ CHUDIK, P. – MOHADDES, D. – RAISSI, J. D. (2020): Economic consequences of Covid-19: A counterfactual multi-country analysis, s. 2.

2. CHUDIK, P. – MOHADDES, D. – RAISSI, J. D. (2020): Economic consequences of Covid-19: A counterfactual multi-country analysis. [online]. In: *Economic Letters*, 2020, roč. 205. ISBN 109939. Dostupné na internete: <https://voxeu.org/article/economic-consequences-covid-19-multi-country-analysis>.
3. DEB, P. – FURCERI, D. – OSTRY, J. D. – TAWK., N. (2020): The Economic Effects of COVID-19 Containment Measures. [online]. In: *IMF Working Paper*, 2020, WP/20/158. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/08/07/The-Economic-Effects-of-COVID-19-Containment-Measures-49571>.
4. DEMIRGUC-KUNT, A. – LOKSHIN, M. – TORRE, I. (2020): The Sooner, the Better: The Early Economic Impact of Non-Pharmaceutical Interventions during the COVID-19 Pandemic. [online]. In: *World Bank*, 2020. Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33820> License: CC BY 3.0 IGO.
5. EUROPEAN COMMISSION. Economic and Financial Affairs. (2019): European Economic Forecast - Autumn 2019. In: *Institutional Paper*, 2019, roč. 115. Brussels. ISBN 978-92-79-98862-2.
6. MAARTEN DE VET, J. – NIGOHOSEYAN, D. – NÚÑEZ FERRER, J. – GROSS, A. – KUEHL, S. – FLICKENDCHILD, M. (2021): Impacts of the COVID-19 pandemic on EU industries. [online]. In: *European Parliament*, 2021. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662903/IPOL_STU\(2021\)662903_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662903/IPOL_STU(2021)662903_EN.pdf).
7. MCKIBBING, W. – FERNANDO, R. (2021): The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. In: *Asian Economic Papers*, 2021, roč. 20, č. 2, s. 1-30.
8. PFEIFFER, P. – ROEGER, W. – INT'T VELD, J. (2020): The COVID 19-Pandemic in the EU: Macroeconomic Transmission & Economic Policy Response. In: *Econ Papers*, 2020, č. 127. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp127_en.pdf.

Kontakt:

Ing. Žaneta Lacová, PhD.

Ekonomická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

Slovenská republika

e-mail: zaneta.lacova@umb.sk

doc. PhDr. Marián Šuplata, PhD.

Fakulta managementu

Univerzita Komenského

Odbojárov 10

820 05 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: marian.suplata@uniba.sk

THE INTERNATIONAL ILLEGALITY OF U.S. POLICY TOWARDS CUBA IN LIGHT OF THE REGIME CHANGE TARGET

Desiree Llaguno Cerezo^a – Elizabeth Valdés-Miranda Fernández^b

^a International Public Law and International Commercial and Economic Law at the Law School of the University of Havana, San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución, La Habana, Cuba, e-mail: desiree@lex.uh.cu

^b International Public Law and International Commercial and Economic Law at the Law School of the University of Havana, San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución, La Habana, Cuba, e-mail: elizabeth.valdesmiranda@lex.uh.cu

Abstract: During the last six decades, the United States has applied countless punitive measures against Cuba, especially in the economic sphere. Throughout this period Washington has used various arguments to justify these actions, however, a careful analysis of them shows that their main objective has been to force a change in the economic, political and social system in Cuba. Despite the international controversy and uncertainties regarding international sanctions, it is clear that the application of measures aimed at regime change in another sovereign state is incompatible with current international law.

Keywords: Cuba, United States, sanctions, regime change

JEL: K33

Introduction

The current international controversy surrounding sanctions covers the entire spectrum of international coercive measures and is most evident in the case of unilateral measures. The dubious legality and effectiveness of these actions generate numerous economic, political and legal conflicts, for which International Law has no clear solution. In this context, regime change as the ultimate purpose of many unilateral coercive measures has received little attention in legal doctrine.

Since the beginning of the process of political, economic and social transformation of deep popular roots that the Cuban Revolution represented, the United States has applied a series of unilateral coercive measures that Washington has tried to present as legitimate international sanctions.

This paper aims to briefly analyze the punitive policies of the United States towards Cuba. Starting from the formal sources of law - mainly U.S. norms - it is intended to demonstrate that Washington's measures are aimed at forcing a change of political regime on the Island. Likewise, a doctrinal study of international sanctions is carried out, in particular the change of regime as an essential element of the illegality of such unilateral coercive system based on its incompatibility with structural principles of International Law.

1 The longest “international sanctions” regime in history

The triumph of the Cuban Revolution in 1959 led to the breakdown of the prevailing model of political-legal subordination between the United States and Cuba. The new government of the Island put into practice a foreign policy based on the defense of the national interest, sovereignty and self-determination. This political turn quickly garnered sympathy, especially among underdeveloped countries, at the same time that it led to a confrontation of interests with Washington, which dominates bilateral relations to this day.

As early as 1962, President John F. Kennedy announced in Proclamation 3447 "Embargo on All Trade with Cuba"¹ the prohibition of the exchange of goods and services with Cuba. With this measure, justified as a response to the nationalization in Cuba of North American properties,² a long history of unilateral actions began that make up the hostile policy of the United States towards Cuba.

To this commercial prohibition, more than two hundred measures originated both in the executive and in the US legislature have been added, with different nature and scope, multiplicity of mechanisms for their modification, termination and repeal. This complex legal-political framework designed to impose more restrictions and brakes on the island's development does not allow in any scenario the comprehensive automatic elimination of penalties for Cuba.

Among the laws and sections of laws that make up the normative framework of this policy can be mentioned, following the most recent Report of Cuba to the United Nations (UN) General Assembly:³ Law of Trade with the Enemy of 1917, Law of Foreign Assistance of 1961, Law for the Export Administration of 1979, Law for Cuban Democracy (Torricelli Law) of 1992, Law for Cuban Freedom and Democratic Solidarity (Helms-Burton Law) of 1996, Section 211 of the Supplementary and Emergency Appropriations Law for fiscal year 1999 and the Law of Reform to Trade Sanctions and Expansion of Exports of 2000. Additionally, other regulations are indirectly applied to which those previously mentioned refer.

The temporary extension of these legal instruments, regardless of transformations undertaken by the Cuban government, guarantees the continuity of the hostility policy towards the Island. With these norms, Washington does not hide its intention to rule in all spheres of life - commercial, political, electoral, etc. - of another sovereign State. Along these lines, it goes on to make explicit, with potential legal consequences, the treatment that the US will give to third States that do not follow American positions towards the Island.

Especially illustrative are the Torricelli and the Helms-Burton Acts, which constitute clear violations of the International Law principles of sovereign equality and non-intervention in the internal affairs, for whose transgression no State can hide behind its internal Law. The rhetoric in these regulations, particularly visible in the Helms-Burton Act, revolves around the alleged "support for the Cuban people", while establishing restrictions on trade, carrying out transactions with Cuba, travel to and from the Island, sale of properties in which Cuba or Cuban nationals have an interest, among others. The aforementioned Act even explicitly states how a change of government should be implemented in Cuba. Throughout the Helms-Burton Act prerogatives are granted 75 times to the President of the United States related to Cuban political development, such as: promoting a mandatory international embargo in the Security Council, encouraging other countries to restrict trade relations and credits with Cuba in a manner consistent with the purposes of the Act; adopt immediate measures in order to apply the sanctions foreseen against the countries that help Cuba; present to Congress periodic reports on the development of the implementation of the act, including the status of Cuba's trade with third countries and the provision of assistance by them to the Island; instruct the US executive directors of international financial institutions to permanently oppose Cuba's access to such institutions until the President makes known his assessment that there is a democratically elected government in Cuba. In the same sense, the President of the United States will provide assistance to individuals and independent non-governmental organizations in favor of the democratization efforts of Cuba; will adopt the necessary measures to urge the Organization of American States to create a special emergency fund expressly destined to summon human rights

¹ Proclamation 3447-Embargo in all trade with Cuba (February 03, 1962).

² The description of the Cuba sanctions program on the State Department website refers to "in response to certain actions taken by the Cuban Government."

³ Informe de Cuba en virtud de la resolución 747 de la Asamblea General de las Naciones Unidas.

observers and support elections in Cuba, to which it will provide no less than US\$5 million as a voluntary contribution; among many others.

By 1996 Cuba was already a member of the World Trade Organization (WTO) and had made constitutional and legislative modifications to insert itself into the global value chain. In 1992 a constitutional reform had taken place, in 1994 the Foreign Investment Law and the Tax Law were enacted, and the Central State Administration was reformed. By that time, the interest of European, Canadian and even American capitals in the Island was growing, after the implementation of the first foreign investments and the good pace of tourism. Then it is not coincidence that this Act was passed, which, in addition to the desired transition to the democratic modality dissected in the law, focused on distancing Cuba from trade, development aid and foreign investment, in order to continue betting on the worsening of the living conditions of the population in the midst of the economic crisis following the disappearance of the socialist camp, in order to change the political course of the Island.

2 Legality of the regime change as an objective of the sanctions

There is no established concept of "sanctions" in literature and Customary International Law. The international legal system also lacks a multilateral treaty that specifically refers to this matter. The multiplicity of economic and geopolitical interests involved in sanctions makes it difficult to address.

There is consensus that the international sanctions par excellence are those adopted by the UN as part of the collective security mechanism provided for in Chapter VII of the UN Charter.⁴ Regional organizations may also apply sanctions, with prior authorization from the Security Council. However, unilateral coercive measures⁵ can only be considered lawful - and therefore sanctions properly so called - when they constitute countermeasures, subject to the limitations imposed in this regard by International Law.

Most of the doctrinal constructions on sanctions coincide in that they seek to "influence", through coercion,⁶ the behavior of the sanctioned State. It is therefore essential to determine the legality or not of the measures in question and even their correct qualification as international sanctions, to identify what modification is being sought.

The analysis of United States policy towards Cuba shows a pattern that transcends the declared purpose of correcting Havana's alleged violations of International Law - whether they be nationalizations or Human Rights violations - and seeks to force a change in its political regime. This kind of pressure measures on sovereign States has no international legal basis. In this sense, the International Court of Justice has ruled against the use of methods of coercion with regard to options that must remain free, such as the choice of political, economic, social, cultural system and the formulation of foreign policy.⁷

Objectives naturalized in the legal literature and international practice, such as modifications of a State's internal or foreign policy, its destabilization, as well as showing disapproval in relation to its actions or even responding to conflicts between internal political forces in the sanctioning country, create a hierarchy between "sanctioners" and "sanctioned" that contradicts the horizontal structure of the international system,⁸ as long as they are not

⁴ United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression.

⁵ Considered as such not only those adopted by a State individually or in coordination with others, but also those adopted by a regional organization in relation to non-member States, without prior approval of the Security Council. DEVIKA, H. (2019): Unfinished business of international law: the questionable legality of autonomous sanctions.

⁶ MOHAMAD, R. (2015): Unilateral Sanctions in International Law: A Quest for Legality, pp. 71-83.

⁷ Military and Paramilitary Activities (Nicaragua v. United States of America), STC I.C.J. June 27th 1986.

⁸ HOFER, A. R. (2020): Creación y contestación de la jerarquía: efecto punitivo de las sanciones en un sistema horizontal.

related or exceed the cessation of a violation of International Law. These measures, adopted as a kind of international punishment, are incompatible with the principle of sovereign equality of States. The sanctions that openly or covertly propose a regime change, as well as those that unilaterally qualify and treat sovereign States as "criminal", "failed" or "illegal" deprive them of their sovereign rights,⁹ undermining the international legal order with regard to sovereign equality, non-intervention in the internal affairs of States and other principles such as good faith and the peaceful settlement of disputes.

The deficiencies in the United Nations collective security mechanism related to the veto of the permanent members of the Security Council, who can block the application of international sanctions, should not be made up for by the unilateral actions of great powers with capacity to apply coercive measures in "defense of the common good." This practice not only undermines the authority of the universal organization, but also favors actions that violate the international legal order.

On the other hand, in recent years international concern about the negative impact of coercive measures in general, and especially those of an economic nature, has increased.¹⁰ Particularly alarming has been the deterioration of basic Human Rights such as life, food and health in civilian populations, as a result of the application of international sanctions. These "collateral damages" are frequently the consciously chosen means to catalyze the regime change pursued by sanctions, which not only violates the most elementary ethical and moral principles, but also the purposes and principles of the United Nations Charter and the Humanitarian International Law. In the case of Cuba, this intention has been explicit since the famous 1960 memorandum from the Deputy Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs Lester D. Mallory to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs R. Roy Rubottom Jr., where he was acknowledged that..." The only foreseeable means of alienating internal support is through disenchantment and disaffection based on economic dissatisfaction and hardship.

If the above are accepted or cannot be successfully countered, it follows that every possible means should be undertaken promptly to weaken the economic life of Cuba. If such a policy is adopted, it should be the result of a positive decision which would call forth a line of action which, while as adroit and inconspicuous as possible, makes the greatest inroads in denying money and supplies to Cuba, to decrease monetary and real wages, to bring about hunger, desperation and overthrow of government."¹¹

As has been outlined, the increase and diversification of conflicts, globalization and interdependence have favored the perception of unilateral coercive measures as valid alternatives to the use of force, regardless of their legality. Their lower economic cost, compared to a military action, for the country that applies them and their better international reception have made economic measures the tool of choice of major powers.

Conclusion

States may sovereignly set the limits of their relations with other members of international society. Not all "unfriendly" actions violate International Law, since a wide range of behaviors constitute retaliation, and others are considered countermeasures in response to unlawful international acts, subject to limits set by the international legal order. However, States cannot impose, by means of their economic, political or military power, behavioral changes

⁹ SIMPSON, G. (2003): Great Powers and Outlaw States Unequal Sovereigns in the International Legal Order.

¹⁰ KATARIINA, S. (2015): Economic Sanctions Leading to Human Rights Violations: Constructing Legal Argument

¹¹ 499. Memorandum From the Deputy Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Mallory) to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Rubottom).

within the scope of the free choice of sovereign States, in correspondence with the international legal order.

The duration, scope and disproportionality of the coercive measures applied by the United States in the case of Cuba reveal, behind the declared objectives, the purpose of forcing a change of political regime on the Island. The creation of internal norms whose sole purpose is to intervene in the normal insertion of Cuba in the international system, seeks to legalize the intervention in Havana's internal affairs. With this complex system of unilateral measures, the US not only intends to eliminate all forms of economic support for the Cuban government and ensure the failure of its public functions, but also defines the actions it will support to be carried out in a foreign territory (Cuba), supervised by the US President, in order to achieve the change of the political system sovereignly elected by Cubans.

In practice, Washington insists on qualifying as sanctions a set of simple violations of the international legal order. No unilateral coercive measure aimed at regime change in another state can be considered in accordance with International Law. By labeling it as an international sanction, the intention is to dilute its true character as an illegal international act, by dressing it with an aura of authority.

References:

1. Cuba sanctions [online]. [Cited 12. 05. 2021.] Available online: <https://www.state.gov/cuba-sanctions/>.
2. DEVIKA, H. (2019): *Unfinished business of international law: the questionable legality of autonomous sanctions*. (symposium on unilateral targeted sanctions). doi:10.1017/aju.2019.
3. HOFER, A. R. (2020): Creación y contestación de la jerarquía: efecto punitivo de las sanciones en un sistema horizontal. In: *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 2020, No. 125. Doi: doi.org/10.24241/rcai.2020.125.2.15.
4. Informe de Cuba en virtud de la resolución 747 de la Asamblea General de las Naciones Unidas [online]. Foreign Affairs Ministry. [Cited 23. 09. 2021.] Available online: <http://www.minrex.gob.cu/es/informe-de-cuba-en-virtud-de-la-resolucion-747-de-la-asamblea-general-de-las-naciones-unidas>.
5. KATARIINA, S. (2015): Economic Sanctions Leading to Human Rights Violations: Constructing Legal Argument». In: *Economic Sanctions under International Law. Unilateralism, Multilateralism, Legitimacy, and Consequences*. Edited by MAROSS, A. – BASSETT, M. The Hague: Asser Press, 2015.
6. Military and Paramilitary Activities (Nicaragua v. United States of America), STC I.C.J. June 27th 1986.
7. MOHAMAD, R. (2015): Unilateral Sanctions in International Law: A Quest for Legality. In: *Economic Sanctions under International Law. Unilateralism, Multilateralism, Legitimacy, and Consequences*. Eds. by MAROSS, A. – BASSETT, M. The Hague: Asser Press, 2015.
8. Proclamation 3447-Embargo in all trade with Cuba (February 03, 1962) [online]. [Cited 15. 02. 2021.] Available online: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-3447-embargo-all-trade-with-cuba>.
9. SIMPSON, G. (2003): *Great Powers and Outlaw States Unequal Sovereigns in the International Legal Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
10. 499. Memorandum from the Deputy Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Mallory) to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Rubottom). [online]. In: *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Cuba, Volume VI*. Office of the Historian. [Cited 02. 09. 2021.] Available online: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v06/d499>.

Contact:

Prof. MsC. Desiree Llaguno Cerezo

Faculty of Law

University of Havana

San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución

La Habana

Cuba

e-mail: desiree@lex.uh.cu

Prof. MsC. Elizabeth Valdés-Miranda Fernández

Faculty of Law

University of Havana

San Lázaro y L. Vedado, Plaza de la Revolución

La Habana

Cuba

e-mail: elizabeth.valdesmiranda@lex.uh.cu

COVID-19 IMPACT ON CULTURAL INSTITUTIONS: CASE STUDY FROM UKRAINE

Olha Lukovska^a – Tetiana Buhaenko^b – Nataliia Zlenko^c

^a Faculty of Publishing-Printing and Information Technology, the Ukrainian Academy of Printing,
19 Pid Goloskom Str., 79020 Lviv, Ukraine, e-mail: olhalukovska@yahoo.com.

^b Institute of Physical Culture, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
93 Romenska Str., 40002 Sumy, Ukraine, e-mail: bugaenkotv@ukr.net

^c Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, Sumy State Pedagogical University named after
A. S. Makarenko, 87 Romenska Str., 40002 Sumy, Ukraine, e-mail: zlenkonat1981@gmail.com.

Abstract: The Covid-19 pandemic has led to a sharp deterioration in the situation of cultural institutions in many countries, including Ukraine. The article presents the results of a comparative analysis of the impact of lockdowns and quarantine restrictions 2020-2021 (according to 9 months) on the economic indicators of activity of the Lviv Art Palace as one of the largest exhibitions centres in the western Ukraine. The results of the activities of the Lviv Art Palace for the 9 months of 2021 show that there is a gradual adaptation to the restrictions caused by the Covid-19 pandemic. In 2021, the results of the exhibition activities of the Lviv Art Palace improved. But financial indicators of activity have deteriorated since the first year of the pandemic.

Keywords: Covid-19, cultural institution, quarantine, economic impact, the Lviv Art Palace

JEL: Z11, Z32

Introduction

In Ukraine, as in most other countries, some industries have suffered the most from quarantine restrictions. The tourism industry, the hotel and restaurant business, and the cultural industry are among them.

2021, like 2020, was difficult for cultural institutions, including art palaces. Exhibition centres, museums, art palaces, galleries faced many problems and challenges. In 2020-2021, the number of events that can be organized and held by exhibition facilities during the Covid-19 pandemic has sharply decreased. The number of people attending these events has significantly decreased. Cultural institutions suffer significant losses.

In Ukraine, the total loss of business in this area from unearned income at the end of 2020 exceeded UAH 83 billion (2.67 billion euros) – approximately 2% of GDP. During this time, cinemas lost about 39% of visitors, and the creative industries – about 50% of revenue (in some areas the percentage was much higher). The weekend quarantine, introduced in November 2020, also hit the creative industries the hardest: in one weekend they lost income UAH 324.16 million (10.45 million euros), and only cinemas lost UAH 17.13 million (552.5 thousand euros).¹

In 2020 more than 1,000 significant cultural events were postponed.² These are, in particular, the Sorochnyn Fair National Festival, the Atlas Weekend, UPark and Fine City Music Festivals, and the 10th International Book Arsenal Festival. Deferment indefinitely (while the quarantine lasts) in practice involved the cancellation of the event. The organizers of some

¹ MYKHAILOVA, O. (2021): Development of the cultural sphere in Ukraine in the context of the Covid-19 pandemic and the introduction of quarantine measures: problems, prospects, risks.

² Ibid.

events (Book Forum Lviv, Intercity Music Festival, Docudays Film Festival, and Children Film Festival) tried to put them online. This approach has only partially justified itself. The Book Forum Lviv was held annually on the squares of the Lviv Art Palace. Therefore, holding this forum online caused a lack of income for this cultural institution. In September 2021, the Lviv Art Palace hosted the Book Forum Lviv again. This forum was already held in the usual format – offline.

Cultural institutions, as well as other economic entities, such as universities,³ through their activities create a positive economic effect for other actors.

All this indicates the relevance of the study of the level of adaptation of cultural institutions to quarantine restrictions in 2021 compared to 2020.

The study aims to determine the preliminary results of the impact of Covid-19 on the economic activity results of cultural institutions (on the example of the Lviv Art Palace) in 2020-2021.

1 Literature review

The imposition of quarantine restrictions in March 2020 negatively affected the activities of the creative industry. One of the common consequences of quarantine restrictions was the requirement for university museums and collections to transfer most of their programming to digital platforms. Cioppi & Gutiérrez, etc. note that there is much uncertainty about the shape of the global university sector after the pandemic.⁴ However, existing problems can be turned into opportunities by creatively rethinking the work of the university museum.

With the outbreak of Covid-19, technology began to have a profound effect on our daily lives. Quarantine restrictions and social distancing due to the Covid-19 pandemic have significantly affected the activities of cultural institutions. The number of visits to museums has sharply decreased. Some research shows that visitors to virtual museums are not satisfied with their experience in virtual museums compared to the experience in real museums.⁵ But given the safety of such visits, some respondents are ready to continue visiting virtual museums after the Covid-19 outbreak. Following the mandatory closure of museums, museum practices began to focus on technology, the Internet, and social media. Eryücel & Çelik predict that museum practice will benefit more from post-pandemic technology.⁶ Due to virtual museums, the number of visitors will continue to increase.

The study by Noehrer & Gilmore show that Covid-19 not only affected institutions in the short-term during quarantine but also profoundly changed the future course of museums around the world.⁷ Although some museums will not reopen their doors, most institutions have shown strong resilience. And they will return to this situation by adapting their strategies and modes of operation to the new paradigm. It will be an awakening of a society that has also changed profoundly; decisive action led to an almost complete restriction of public life, where the only way to stay in touch and with the world outside the walls was digital

It should be noted that over the last decade, the art industry, especially museums, art galleries, and auctions, has stagnated due to the global financial crisis (2007-2017) and the recent quarantine caused by the Covid-19 pandemic (2020–). Many art institutions have implemented digital technologies in their activities and moved to the online art market. Visiting art exhibitions includes communication with other visitors of similar interests. Thus, digital art

³ NESTORENKO, T. (2016): The importance of the university for the city's economy, p. 225.; NESTORENKO, T. (2021): Economic impact of international students on a host city.

⁴ CIOPI, E. – GUTIÉRREZ, N. G. etc. (2020): University Museums from Home, p.138.

⁵ ERYÜCEL, Ö. – ÇELİK, A. (2021): Viewing Museums from a Distance, p. 441.

⁶ Ibid, p. 447.

⁷ NOEHRER, L. – GILMORE, A. – JAY, C. – YEHUDI, Y. (2021): The impact of COVID-19 on digital data practices in museums and art galleries in the UK and the US, p. 9.

platforms should create the same atmosphere and offer similar opportunities as physical ones. In their study Markopoulos etc. point to the use of avatar technology as a method of interaction in digital museum spaces.⁸ According to researchers, the application of this digital strategy can transform the art market, promote the sustainable development of the museum, and offer the public a variety of ways to learn and entertain.

It is necessary to study the responses of famous cultural capitals – Berlin, London, Paris, Toronto, and New York – to the challenges posed by the Covid-19 pandemic.

For example, although Berlin's allocation for culture in 2021 has increased, the difficult situation with the city's budget is likely to show.

The role of private philanthropy, for example, has been used effectively in cities with relatively lower cultural budgets. New York and Toronto can rely on private and corporate funds to fund arts and culture. Policy instruments not only emphasize tax incentives aimed at attracting private funding but also create a "culture of giving" to art and culture. According to researchers, although Berlin receives significant revenue from the additional fund of the Berlin Lottery, its local philanthropic base could be expanded to include new public-private partnership models for foundations and local governments to work together on specific projects, especially at district and district levels.⁹ Funds can be crucial to support new artists and startups or, for example, help existing institutions diversify their portfolios and business models.

During a pandemic, museums and other exhibition facilities face rapidly changing conditions. And it is necessary to adapt to these conditions as soon as possible. These conditions have led to the physical closure of venues, the dismissal of staff, unprecedented assistance from state and local budgets, and the digitization of exhibitions and programs. Most scholars study the epidemic as a social, psychological, economic, and cultural phenomenon. Levin emphasizes that other prospects are sure to come later.¹⁰

According to Kist, the digital interaction of museums during the pandemic is flourishing.¹¹ Such interaction brings promising benefits. But there are also ethical issues. Therefore, specialists of cultural institutions should discuss questions of justice, lack of privileges, comfort. Cultural institutions during and after Covid-19 face actual moral questions: will museums use temporary closures to understand current events, and will they stimulate critical reflection? Thus, the research proves that cultural institutions are gradually adapting their activities to the conditions of quarantine restrictions, translating it partially into digital format and looking for new forms of interaction with visitors.

Cultural institutions play a significant role in the economic development of the city.¹² And the deterioration of the results of their activities significantly affects the socio-economic situation of a city. Therefore, it is important and necessary to study the impact of the Covid-19 pandemic on cultural institutions.

2 Theoretical chapter

With the onset of the pandemic in March 2020, the cultural industries faced challenges that required an immediate solution.

For example, in Canada, between February and July 2020, real gross domestic product (GDP) in the arts, entertainment, and recreation sub-sector fell by more than 50% from \$ 15.6 billion to \$ 7.3 billion. By comparison, Canada's GDP fell by 5.6% over the same period.

⁸ MARKOPOULOS, E. – CRISTINA, Y. C. – MARKOPOULOS, P. – LUIMULA, M. (2021): Digital Museum Transformation Strategy Against the Covid-19 Pandemic Crisis.

⁹ ANHEIER, H. K. – MERKEL, J. – WINKLER, K. (2021): Culture, the Arts and the COVID-19 Pandemic, p. 11.

¹⁰ LEVIN, A. M. (2020): 'Isolation as a collective experience': Museums' first responses to COVID-19, p. 295.

¹¹ KIST, C. (2020): Museums, Challenging Heritage and Social Media During COVID-19, p. 345.

¹² NESTORENKO, T. – LUKOVSKA, O. (2016): The role of museums in the development of the local economy, p. 112.

The pandemic also directly affected the labour market in the fields of arts, culture, heritage, and sports, which from February to May 2020 lost 180,500 jobs, up 57.7%. By comparison, total employment in Canada fell by about 20% over the same period. Despite the rapid growth of employment (+65,500) in June, July, and August, employment in the arts, entertainment, and recreation was 36.4% lower than in February 2020.¹³

The long-running ban on visiting museums, cinemas, exhibition centres, libraries, art sites, etc. has forced cultural institutions to introduce an online format for communicating with their visitors. Many museums have responded by posting their collections online, leading to a variety of digital initiatives that showcase the creativity, diversity, and community of the heritage sector. Some institutions have begun collecting pandemic collections to document the impact of the virus, while others have shared their already digitized collections with the public across multiple platforms. Social media, which is increasingly respected in the sector, has supported visitors, and even the museum industry itself has suffered as annual events such as museum + heritage shows have moved their programs online.

There are three types of responses to the Covid-19 pandemic:

- 1) trying to replicate the museum experience,
- 2) organizing alternative visits using online platforms,
- 3) implementing initiatives that involve radically different relationships with their audiences.¹⁴

The response to the challenges posed to cultural institutions by the pandemic can be in different formats and by different actors. Yes, public libraries in America have responded to Covid-19 by providing free series of webinars that are available on request for the entire country. evaluation, etc.¹⁵ Volunteer organizations can play a significant role in organizing assistance to cultural institutions. The Mumbai Museum Society is a great example of how a volunteer organization can go its way in the digital age, especially during a pandemic.¹⁶

3 Results

In the second decade of March 2020, the Covid-19 pandemic posed challenges to cultural institutions in almost all countries, the significance of which was not immediately understood and understood. Museums, galleries, and palaces of art around the world have been forced to close their doors, making their physical collections inaccessible. This sudden break has prompted such cultural institutions to rethink their strategies, address current issues, and find ways forward that rely on virtual rather than physical interactions. Periodic lockdowns, a ban on visiting cultural institutions, including the Lviv Art Palace, continued in 2021.

The Lviv Art Palace functions as an art platform for active creative personalities who had the opportunity to realize their art projects daily in the "pre-test" times. Usually, throughout the year the space of the Palace of Arts is actively used for artistic purposes. It hosts various exhibitions of contemporary artists and sculptors, performances, and film screenings. The Lviv Art Palace is one of the largest buildings in the city, which houses significant collections of contemporary art and concentrates many different events. In particular, the Lviv Art Palace hosts the annual Publishers' Forum, a fair of various goods and services.

We should note that in 2020 and 2021, the consequences of the pandemic for cultural institutions are somewhat different. In 2020, quarantine restrictions came into force in the second decade of March. For almost 2.5 months of 2020, cultural institutions operated in the

¹³ SIMMS, S. (2021): Impacts of the Covid-19 Pandemic on the Arts, Culture, Heritage and Sport Sectors, p. 4-5.

¹⁴ BURKE, V. – JØRGENSEN, D. – JØRGENSEN, F. (2020): Museums at Home.

¹⁵ OYELUDE, A. A. (2020): "Libraries, librarians, archives, museums and the COVID-19 pandemic", p. 6.

¹⁶ JOHNS, J. (2021): Museums in a Digital Age in Pre- and Post- COVID-19 Scenario: A Case Study of the Adaptations by Museum Society of Mumbai, p. 14.

usual way. Therefore, when comparing the activities of the Lviv Art Palace for 9 months of 2020 and 9 months of 2021, it is necessary to consider the differences between these periods:

1) From 9 months of 2020, lockdown and quarantine restrictions were valid for a little over 6.5 months. In 2021, quarantine restrictions were in effect during January – September.

2) In the first months of the quarantine restrictions (from March 2020) both the management of the Lviv Art Palace and the owner of this cultural institution – Lviv Regional Council – did not understand how to act in the new conditions, did not know how long this period will last it is possible to wait for it, whether it is necessary to actively adapt the activity to new conditions of managing. In 2021, the Lviv Art Palace has already gained its own experience of working in a pandemic and applied the best global and domestic practices of adapting the activities of cultural institutions to new conditions.

Due to quarantine restrictions from March to September 2020, 200 events activities were cancelled in the Lviv Art Palace. The palace did not receive 2.5 million UAH (90 thousand euros). Despite the deteriorating financial condition of the Lviv Art Palace, in 2020 this cultural institution is fully fulfilling its obligations to employees. No one was released during the quarantine restrictions. All 46 employees of the palace receive a full salary.¹⁷

One of the main sources of income for the Palace of Arts is the organization and holding of commercial exhibitions (Table 1). The palace receives payment for each day of rent of its premises for exhibitions. In the forecast year 2019 (January-September), 12 such exhibitions were held (Table 1), most of which are annual. Due to quarantine restrictions for 9 months of 2020, it was possible to organize and hold only one exhibition. In addition, the duration of the exhibition was reduced (from 7-9 days in 2019 to 5 days in 2020). According to the data of 9 months of 2021, the activity of the Lviv Art Palace is reviving - 4 commercial exhibitions took place. The duration of exhibitions has also increased - 6-7 days.

There are some examples of events during 9 months of 2021 in the Lviv Art Palace. On December 31, 2020, the exhibition of teachers' creative works "TEXTILE VISIONS" was opened in the Lviv Art Palace within the framework of the Second International Symposium of Art Textiles "Teacher and student". On August 17, 2021, the exhibition "Colours of Silver Earth" was opened in the Lviv Art Palace.

Table 1: Indicators of the Lviv Art Palace in 2020-2021 (9 months)

<i>Indicators</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>	<i>2021</i>
Gross income from exhibitions (services), thousand UAH	3579	2200	1691
Grants, thousand UAH	0	783	0
Subsidies from the regional budget, thousand UAH	3350	3860	5736
Cost, thousand UAH	5366	5588	7216
Net income, thousand UAH	1563	472	211
Remuneration fund, thousand UAH	4201	4620	4679
Taxes to the local budget, thousand UAH	597	541	318
Number of staff	39	46	46
Employees in quarantine	-	9	1
Number of commercial events	12	1	4
Average duration of commercial events, days	7-9	5	6-7

Source: THE LVIV ART PALACE (2021): Report on the results of the Lviv Art Palace activities; THE LVIV ART PALACE (2020): Report on the results of the Lviv Art Palace activities; THE LVIV ART PALACE (2019): Report on the results of the Lviv Art Palace activities.

¹⁷ LUKOVSKA, O. – ORLENKO, I. – ZLENKO, N. (2020): Preliminary consequences of quarantine restrictions for a cultural institution, p. 436.

In 2020 (9 months), subsidies for the Lviv Palace of Arts from the regional budget amounted to 3860 thousand UAH (139 thousand euros). This sum is not much more than the subsidies for the same period in the pre-Covid 2019 – 3350 thousand UAH (124 thousand euros). But already in 2021 (9 months), the Lviv Regional Council as the owner of the Lviv Palace of Arts directed in support of this cultural institution 5736 thousand UAH (186 thousand euros).

But despite more active activities in the first 9 months of 2021, the economic performance of the palace has deteriorated. Even without inflation, revenues from exhibitions decreased (by 23%), and palace expenditures increased (by 29%). The number of employees did not change (46 people). The wage bill increased by only 1.3% due to an increase in the minimum wage. The deterioration of the financial results of the palace in 2021 led to an increase in subsidies from the regional budget (by 48.6%), a reduction of 41.2% of tax revenues from the palace to the local budget. In 2020, the financial position of the palace was better than the financial position in 2021 due to the attraction of a grant from the Ukrainian Cultural Foundation in 2020. Comparative analysis shows that the active exhibition activities of the palace do not always provide better financial results.

In determining the directions and formats of further activities, the management of the Lviv Art Palace should consider the development trends of the exhibition industry. According to experts, the threat will gradually disappear. Time will pass. The pandemic will end, even if the virus does not disappear. The business will resume work. Life will return to normal. Art grounds, exhibitions, galleries will play a key role in economic recovery.¹⁸ The next years will be marked by a revival of trade and trade events. This involves real meetings of buyers with sellers to do business; return to real, "live" events after the online format.

Conclusion

Restrictions on public action were the government's first steps to counter the pandemic, and in 2020 they were repeatedly adjusted. Such policies have hit the creative industries hard, depriving cinema chains, concert agencies, art galleries, and independent theatre and music groups of their significant source of income.

According to the results of 9 months of 2021, it can be concluded that the decision of the Lviv Regional Council as the owner of this cultural institution and the CEO of the Lviv Art Palace in 2021 allowed to give better results, demonstrate more efficient and appropriate behaviour to support quarantine restrictions. Adaptation and development of the Lviv Art Palace are possible in various ways. According to world experience, one of the directions may be to create an organization of friends and supporters of the Palace of Arts.

Our research shows the adaptation of cultural institutions to the limitations of a pandemic. The Palace of Arts also partially translates its communication with visitors into digital format. On the one hand, this helps to support the exhibition activities of the cultural institution. But on the other hand, it reduces income.

References:

1. ALHASNI, Z. (2021): The Economic Impact of COVID-19 on the Omani Tourism Sector. In: *Psychology and Education*, 2021, Vol. 58, No. 2, pp. 824-830. DOI: 10.17762/pae.v58i2.1946.
2. ANHEIER, H. K. – MERKEL, J. – WINKLER, K. (2021): *Culture, the Arts and the COVID-19 Pandemic: Five Cultural Capitals in Search of Solutions*. <https://cutt.ly/BTZbbeo>.

¹⁸ HATTENDORF, K. (2021): 5 trends to watch in 2021.

3. BURKE, V. – JØRGENSEN, D. – JØRGENSEN, F. (2020): Museums at Home: Digital Initiatives in Response to COVID-19. In: *Norsk museumstidsskrift*, 2020, Vol. 6, No. 2.
4. CIOPI, E. – GUTIÉRREZ, N. G. etc. (2020): University Museums from Home: observations on responses to the impact of Covid-19. In: *University Museums and Collections Journal*, 2020, Vol. 12, No. 2, pp. 138-151.
5. ERYÜCEL, Ö. – ÇELİK, A. (2021): Viewing Museums from a Distance: An Assessment on the Future of Virtual Museums. In: *Advanced in Managing Tourism Across the Countries*, 2021, pp. 441-449. DOI: 10.5038/9781955833004.
6. HATTENDORF, K. (2021): 5 trends to watch in 2021. [online]. In: *UFI*, 2021. Available at: <http://blog.ufi.org/2020/12/02/5-trends-to-watch-in-2021/>.
7. JOHNS, J. (2021): Museums in a Digital Age in Pre- and Post-COVID-19 Scenario: A Case Study of the Adaptations by Museum Society of Mumbai. In: *Xplore – The Xavier's Research Journal*, 2021, Vol. 12, No. 1, pp. 14-27.
8. KIST, C. (2020): Museums, Challenging Heritage and Social Media During COVID-19. In: *Museum & Society*, 2020, Vol. 18, No. 3, pp. 345-348.
9. LEVIN, A. M. (2020): 'Isolation as a collective experience': Museums' first responses to COVID-19. In: *Museum & Society*, 2020, Vol. 18, No. 3, pp. 295-297.
10. LUKOVSKA, O. – ORLENKO, I. – ZLENKO, N. (2020): Preliminary consequences of quarantine restrictions for a cultural institution. In: *International Relations 2020: International Relations 2020: Current issues of world economy and politics*. Proceedings of scientific works from the 21st International Scientific Conference. Pp. 432-441.
11. MARKOPOULOS, E. – CRISTINA, Y. C. – MARKOPOULOS, P. – LUIMULA, M. (2021): Digital Museum Transformation Strategy Against the Covid-19 Pandemic Crisis, https://doi.org/10.1007/978-3-030-80094-9_27.
12. MYKHAILOVA, O. (2021): Development of the cultural sphere in Ukraine in the context of the Covid-19 pandemic and the introduction of quarantine measures: problems, prospects, risks. Available at: <https://cutt.ly/9TZcz9e>.
13. NESTORENKO, T. (2016): Economic impact of international students on a host city: Case of the university of economics in Bratislava. 3rd Teaching & Education Conference, the International Institute of Social and Economic Sciences, June 28 – July 1, Barcelona, In: *Conference Proceedings*. <https://cutt.ly/gQyJbh0>.
14. NESTORENKO, T. (2021): The importance of the university for the city's economy: an example of the impact of a displaced university. In: *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economics Science*, 2021, Vol. 1, No. 5, pp. 223-227.
15. NESTORENKO, T. – LUKOVSKA, O. (2016): The role of museums in the development of the local economy. In: *Contemporary issues of culture and art*. Edited by K. JANCZY, O. LUKOVSKA, T. NESTORENKO. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, Katowice, 2016, pp. 110-118.
16. NOEHRER, L. – GILMORE, A. – JAY, C. – YEHUDI, Y. (2021): The impact of COVID-19 on digital data practices in museums and art galleries in the UK and the US. In: *Humanities and Social Sciences Communications*, 2021, Vol. 236, No. 8, pp. 1-11.
17. OYELUDE, A. A. (2020): "Libraries, librarians, archives, museums and the COVID-19 pandemic", In: *Library Hi Tech News*, 2020, Vol. 37, No. 9, pp. 5-6.

18. LVIV ART PALACE (2021): Report on the results of Lviv Art Palace activities for 9 months of 2021. Manuscript.
19. LVIV ART PALACE (2020): Report on the results of Lviv Art Palace activities for 9 months of 2020. Manuscript.
20. LVIV ART PALACE (2019): Report on the results of Lviv Art Palace activities for 9 months of 2019. Manuscript.
21. SIMMS, S. (2021): Impacts of the Covid-19 Pandemic on the Arts, Culture, Heritage and Sport Sectors. In: *Report of the Standing Committee on Canadian Heritage*. April. 43rd parliament, 2nd session.

Contact:

prof. Olha Lukovska, DSc.

Faculty of Publishing-Printing and Information Technology
the Ukrainian Academy of Printing
19 Pid Goloskom Str.
79020 Lviv
Ukraine
e-mail: olhalukovska@yahoo.com

doc. Tetiana Buhaienko, PhD.

Institute of Physical Culture
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
93 Romenska Str.
40002 Sumy
Ukraine
e-mail: bugaenkotv@ukr.net

doc. Nataliia Zlenko, PhD.

Educational and Scientific Institute of Culture and Arts
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87 Romenska Str.
40002 Sumy
Ukraine
e-mail: zlenkonat1981@gmail.com

ESTABLISHMENT OF CONSULAR DISTRICT-ESSENTIAL CONDITION FOR THE CREATION OF A CONSULAR POST

Jana Maftei

Faculty of Law, Danubius University of Galati, 3 Galati Boulevard, 800654 Galati, Romania,
e-mail: janamaftei@univ-danubius.ro

Abstract: The consular district is important in the definition of the consular office and the exercise of consular functions. The determination of the consular district requires the agreement of the two states involved in Consular Relations, influences the spatial boundaries in which consular functions can be exercised, the number of consular staff, but also the determination of the authorities to whom the consul can be addressed and who must take the necessary measures for him to exercise his duties and to receive adequate treatment due to his quality. For the elaboration of the paper, we have used as research methods the analysis of the mentioned issues from the doctrine point of view in the specialized treaties and papers, documentary research, interpretation of legal rules in the field.

Keywords: international law, 1963 Vienna Convention concerning consular relations, consular functions.

JEL: K33

Introduction

Consular relations, as part of the international community, is a particular type of relationship between states, which implies the agreement of the two states, in the exercise of the functions of the consular post by the guy on the territory of another member state,¹ in accordance with the fundamental principles of the international law of cooperation, mutual respect and trust,² the institution of the list is, par excellence, an institution that reflects the law of co-operation.³

This particular character of Consular Relations, as a system of international relations, is given by the subjects between which they are formed, by the procedures by which they are established, by the norms regulating them. The specificity of the content of Consular Relations lies in the fact that, although international relations are established between subjects of international law, most consular functions are functions of domestic law that are exercised abroad.⁴

Consular relations are characterized by the fact that they are conducted through specialized institutions: consular offices or consular services within diplomatic missions. Representation of the consular interests of a state may be entrusted only to the consular posts (offices) of that state. As an exception, it may be exercised by consulates of third states on the basis of tripartite agreements,⁵ the Vienna Convention of 1963 (1963 VCCR)⁶ referring to this

¹ BURIAN, A. et al. (2021): Drept Internațional Public, ed. a 5-a (compl. și actualizată), pp. 358-379.

² MARESCA, A. (1972): Les relations consulaires et les fonctions de consul en matière de droit privé, p. 112.

³ CONSTANTIN, V. (2004): Drept internațional public, p. 394.

⁴ MAFTEI, J. (2010): Activitatea consulară, p. 66.

⁵ BONCIOG, A. (2000): Drept consular, p. 29.

⁶ The 1963 Vienna Convention on Consular Relations is the main source of consular law. It was elaborated on the basis of the draft made up by the International Law Commission of the UN. Romania acceded to this convention by Decree No. 481 of December 20, 1971.

situation in art. 8. According to the regulations of this convention, the basis of Consular Relations is an agreement,⁷ *mutuus consensus*, of the two states (the sending state and the state of residence⁸), for the establishment of this system of international relations between them.⁹ In the absence of this agreement, consular relations can not exist.¹⁰ The agreement concerns, first of all, the establishment of consular relations, but also the definition of other important elements of these relations: the city/cities where consular posts can be opened, their category, their rank, the consular district of each of them. Bilateral Consular Conventions may include details on the status of the consular post and its members, on the functions they may exercise and on other matters, to confirm, broaden or restrict the rules of General consular law.

In the following we will analyze aspects of the role of the consular district in establishing and conducting consular relations between the sending state and the state of residence, how to establish the consular district, as well as the influence of this defining element of the consular post on the exercise of consular functions, the number of consular staff, the determination of the authorities to whom the consul can address by virtue of his.

1 Consular district-concept

The consular district, like the seat of the consulate, is an element of a geographical nature, particularly important and fundamental, which must necessarily be specified when setting up a consular office.¹¹

The 1963 Vienna Convention on Consular Relations defines the consular constituency in art. 1 bed. b: "consular district "means the area assigned to a consular post for the exercise of consular functions; in international conventions, however, the phrase "consular district" may also be used.¹²

The consular district offers a definition in the *Dictionary of the terminology common to the diplomatic and international law*¹³ in the following language: "the area of the territory of the state, of which the range is to be determined by the member state of residence, and it is a necessary consul for the exercise of consular functions", which we believe to be scarce, since the consular district shall be determined by common accord of the member state of residence, and of the sending state, as a result of the interpretation of art. art. 4 p. 2 of the Vienna Convention of 1963.

More precise is the definition of the consular district in the diplomatic Dictionary of 1979:¹⁴ "part of the territory of the state of residence, assigned, by agreement between two states, to a consular post for the purpose of exercising consular functions". We believe, however, that a more precise determination was also necessary in this case, since the wording "agreement between two states" could create confusion, the usefulness of mentioning that the agreement for the establishment of the consular district intervenes between the sending state and the state of residence; for the same reason, the wording "a consular post " in this definition is too general, which is why we consider it useful to specify that the consular district is determined for a consular post of the sending state.

⁷ BURIAN, A. (2003): Drept diplomatic și consular, p. 197.

⁸ LEE, L. T. – QUIGLEY, J. B. (2008): Consular law and practice, p. 110.

⁹ Art. 2 pct. 2 1963 VCCR: "The consent given to the establishment of diplomatic relations between two States implies, unless otherwise stated, consent to the establishment of consular relations."

¹⁰ As a general rule, it shall be considered that where two states have decided to establish diplomatic relations between them, except where otherwise specified in that agreement, their mutual agreement for the establishment of diplomatic relations also implies their consent for Consular Relations and it is not necessary to conclude a special agreement for the establishment of Consular Relations.

¹¹ ANGHEL, I. M. (2011): Dreptul diplomatic și dreptul consular, p. 552.

¹² ZOUREK, J. (1962): Le statut et les fonctions des consuls, p. 409.

¹³ RUSU, P. (2004): Dicționarul de terminologie uzuală diplomatică și de drept internațional, p. 49.

¹⁴ ALEXIE, M. et al. (1979): Dicționar diplomatic, p. 196.

The bodies of the state of residence, by virtue of its sovereignty, are the only ones entitled to make acts of jurisdiction in its territory.¹⁵ The agreement for an organ of another state to carry out activities related to the performance of consular functions is based on the need for interstate cooperation. The exercise of consular functions is carried out, however, within certain limits, which concern both the categories of social relations that fall within the duties of consuls, and the territory that has been established for this purpose. A consular office may only act within the territorial framework on which the two states involved in consular relations have agreed, the size of the consular district being fixed by their bilateral agreement.¹⁶

We can therefore specify as defining elements of the consular district the following: the consular district constitutes the part of the territory of the state of residence, agreed upon by it and by the sending state, under their sovereignty, within the limits of which a consular office of the latter is competent to exercise its consular functions.

2 Establishment of the consular district and the exercise of consular functions

The consular district must be determined by mutual agreement between the sending state and the state of residence. In the content of art. 4 p. 2 1963 VCCR States: *"the seat of the consular post, its classification and the consular district shall be established by the sending State and shall be subject to the approval of the receiving State."*

The establishment of the consular district is an indispensable condition for the establishment of a consular post. The consular constituency may be determined by the two states involved in bilateral Consular Relations within the framework of the Consular Convention concluded between them or in the agreement on the establishment of the consular post. It should be noted that the seat of the consulate is fixed in the area of the constituency.

The consular district is established for each consular post established and must be indicated in the document in which the head of consular post is appointed and attesting to his quality, that is, in the consular patent. According to art. 11 pct.1 1963 on the VCCR, *"The head of a consular post shall be provided by the sending State with a document, in the form of a commission or similar instrument, made out for each appointment, certifying his capacity and showing, as a general rule, his full name, his category and class, the consular district and the seat of the consular post."*

Where the extent of the consular district has not been previously agreed, the authorisation granted by the state of residence to the head of consular post in the form of the exequatur¹⁷ also implies the consent of the state of residence to the delimitation of the consular district indicated in the consular patent, unless the exequatur does not contain any indication to the contrary on this point. Therefore, we can consider that both the consular patent or a similar document and the exequatur are sources that allow establishing the territorial competence of consulates.

Consular functions may be exercised, where appropriate, by diplomatic agents of the diplomatic mission of the sending state in the state of residence.¹⁸ We must, however,

¹⁵ ANGHEL, I. M. (2002): Subjects of international law, pp.106 et seq.; SMOLINSKA, A. M. et al. (2015): Droit international des relations diplomatiques et consulaires, pp. 10-11; for details on the sovereignty of states from an international perspective, see MAFTEI, J. (2015): Sovereignty in International Law, pp. 54-65.

¹⁶ CAZACU, D. – POZNEACOVA, V. (2021): Funcțiile instituțiilor consulare și specificul activității consulatelor Republicii Moldova, p. 21.

¹⁷ According to art. 12 p.1 1963 on the VCCR, The head of a consular post shall be provided by the sending State with a document, in the form of a commission or similar instrument, made out for each appointment, certifying his capacity and showing, as a general rule, his full name, his category and class, the consular district and the seat of the consular post."

¹⁸ Potrivit art. 3 1963 VCCR: "Consular functions are exercised by consular posts. They are also exercised by diplomatic missions in accordance with the provisions of the present Convention." Art. 70 alin. 1) 1963 VCCR.

distinguish between several situations. Diplomatic relations are exercised through a single mission established, as a rule, in the capital of the state of residence. If only the diplomatic mission of the accrediting state exists in the accrediting state, the territorial area in which the consular section of the diplomatic mission exercises its functions includes the entire territory of the state where the diplomatic mission is established.¹⁹ If, however, within the territory of the receiving state there are the diplomatic missions and consulates of the accrediting state/sender, the consular section of the embassy will have jurisdiction only in respect to that part of the territory of the receiving state/out of the residence, which is not included in the jurisdiction of the consular offices. Even in the situation where the sending state has several consular posts covering the entire territory of the state of residence through their consular districts, certain consular activities may be entrusted to the consular section of the diplomatic mission, but we can no longer discuss territorial competence, but material competence.

Rarely the consular constituency of a consular post covers the entire territory of the state of residence. As a rule, there are several consular posts, established in different cities of the state of residence, where the sending state considers it necessary to provide its nationals with consular assistance. The consular district may include one or more territorial and political divisions of the state of residence.²⁰

In certain situations, which 1963 VCCR provided for in art.7, a consular office may exercise its functions within two or more states and which may have economic motivations, the sending state being unable to financially support representations in each of those states. Thus, the sending state may, only after notification to the states concerned and unless one of them expressly opposes it, instruct a consular post established in one state to assume the exercise of consular functions in another state. It should be emphasized that this case requires the valid Express and concordant consent of the three states: the state of residence, the sending state, the third state (the one on whose territory the competence of the consular post that has its seat in the territory of the state of residence extends).

In accordance with paragraph 3 of art. 4 1963 VCCR "the sending state may not make any subsequent changes to the seat of its consular post, rank or consular district except with the consent of the state of residence". We consider that this wording has been intended to respect the sovereignty of the state of residence, to protect its interests; neither the sending state nor the state of residence has the right to unilaterally modify the consular district; the state of residence may, in exceptional circumstances, request the sending state the consular district. The need for the agreement of the two states with regard to the subsequent modification of the consular district of a consular office may be motivated by the fact that on this element, which is a new one, the states had not previously agreed when they accepted the establishment and operation of that consulate.

It should be noted, therefore, that the performance of consular functions is spatially limited to a certain territory, the delimitation of the powers of the consular office and the exercise of activities by its officials (*ratione loci*) being admitted only within the consular district, an intrinsic element of the nature of individualizing the consular office, and only with

"The provisions of the present Convention apply also, so far as the context permits, to the exercise of consular functions by a diplomatic mission."

¹⁹ ANGHEL, I. M. (2011): *Dreptul diplomatic și dreptul consular*, p. 555.

²⁰ For example, the consular district of the Consulate General of Romania in Bonn, Germany, comprises of the following states of the Federal Republic of Germany: the federal state of North Rhine - Westphalia (Nordrhein-Westfalen); Rhineland-Palatinate (Rheinland-Pfalz); Hesse (Hessen); Saar (Saarland), <https://bonn.mae.ro/node/258>; the consular District of the Consulate of the Federal Republic of Germany, in the Sibiu county comprises the counties of Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sibiu, Romania. <https://rumaenien.diplo.de/ro-ro/vertretungen/generalkonsulat1?openAccordionId=item-2013262-0-panel>.

the exception and with the consent of the state of residence there is the possibility of admitting the exercise of consular duties outside it.

3 Consular district and staff of the consular post

The phrase "staff of the consular post" denotes the totality of the members of the consular office: the head of consular post and the members of the consular post.

Article 20 of the 1963 VCCR make an important point about the relationship of the constituency list in fact of the consular: in the absence of an explicit agreement on the staff of the staff of the consular post, the state of your residence, it can request that the flock should be maintained within the limits considered by it to be reasonable and normal, having regard to circumstances and conditions in the consular district and to the needs of the consular post concerned.²¹

The rule established by art. 20 must be interpreted as meaning that the right of the sending state to frame the consular office with a number of persons it considers necessary to carry out its duties, whether consular, technical-administrative or maintenance of the premises or other auxiliary services, depending on the volume of work, must not be exercised improperly, but according to a normal course of consular activity within the predetermined territorial limits, taking into account the number of natural and legal persons, who live or are occasionally found in the SA consular, to whom they must provide consular protection. Correlatively, there is the right of the state of residence to demand a reduction in the number of consular officers.

4 The consular district and the authorities to whom the consul may address in the exercise of his functions

The consular patent expresses the request of the sending state that the government of the state of residence, the civil authorities of that state recognize the person designated as head of consular post and guarantee his rights and immunities and ensure that the necessary measures are taken so that the head of consular post can discharge the obligations of his mission.²²

After granting the exequatur,²³ the government of the receiving state has the obligation²⁴ to notify the competent authorities of the consular district of the appointment and admission of the consular representative, so that he can enter into contact with these authorities, with whom he will exercise his functions.²⁵ Consuls shall liaise with local authorities in the country of residence,²⁶ pursuant to domestic and international regulations, to resolve issues arising in relation to the natural and legal persons to whom they must provide assistance.²⁷

The hierarchical order of the authorities to which consular officials may apply in the exercise of their functions is established by art. 38 1963 VCCR:²⁸ *"in the exercise of their functions, consular officials may address: a) the competent local authorities of their consular district; b) the competent central authorities of the state of residence if and to the extent permitted by the laws, regulations and customs of the state of residence or by the respective international agreements"*.

²¹ SEN, B. (1988): A Diplomat's Handbook of International Law and Practice, pp. 258-259.

²² LEE, L. T. (1991): Consular Law and Practice, pp. 91-92; NĂSTASE, D. (2006): Drept diplomatic și consular, p. 263.

²³ R. G. Feltham considers that this obligation lies with the government of the host state as soon as a head of a consular post is admitted to office, even if the appointment formalities have not been completed. Iași, p. 83.

²⁴ Art.14 1963 VCCR.

²⁵ MALIȚA, M. (1975): Diplomația, p. 256.

²⁶ HEYKING, A. (1928): Les principes et la pratique des services consulaires, pp. 31 și urm.

²⁷ MAZILU, D. (2006): Diplomația. Drept diplomatic și consular, p. 291.

²⁸ BLIX, H. (1964): The Rights of Diplomatic Mission and Consulates to Communicate with authorities of Host Country, pp. 11-43.

The rule laid down in this regulation, it follows that that is, in accordance with the consular officers shall not be subject, in the exercise of their functions, to all authority, but only to the relevant local authorities, which have their headquarters in the district of the consulate, respectively, however, the 1963 VCCR does not specify the meaning of the term "*local authorities*". We consider that decentralized administrative and legal bodies of the state of residence have been considered. The consular officer may not address, however, the ministries or other authorities in the central state of residence, even if they have their head office in the district of the consulate (or the consular district includes the entire territory of the country of residence), rather than the exception, unless this is permitted by the laws of the two states, and the treaties or by custom. In the event that there is no diplomatic representation of that state in the state of residence nor is it represented by a third state, we consider that the consular post, pursuant to art.17 of the Convention and with the consent of the state of residence, it may apply to its competent central authorities.

In connection with this issue, one more point needs to be clarified: can a consular official be referred to authorities located outside the consular district? The provision contained in art. 6 of the 1963 VCCR, according to which the state of residence can admit that in special circumstances, a consular official, with the consent of the state of residence, to exercise his functions outside his consular constituency, entitles us to answer this question in the affirmative. Such a situation may be where the consul has to address centralized services such as immigration, for example. Also, when, following a request to a local authority, an unsatisfactory response is received, we consider that appeals can be made, complaints to higher authorities, even if they are outside the consular district. This hypothesis, however, is exceptional and non-permanent, and the situation is assessed on a case-by-case basis.

Conclusion

The delimitation of the territory for which a consular office is competent to exercise its powers is intrinsic to its establishment and operation.²⁹ The agreement on the establishment of a consulate also implies the establishment by the two states of the consular district.³⁰ The consular district determines the territorial boundaries in which consular functions are exercised in relation to the state of residence, but also the authorities to which the consul may apply to act in support of individuals and legal entities to whom consular assistance is to be provided. It may be represented by the entire territory of the state of residence or a fraction thereof and may have effects on the limitation of the number of consular posts. Without a doubt the study can be developed, but we believe that we have managed to highlight at least an overview of the researched theme, thus meeting those interested in deepening and continuing this topic.

References:

1. ALEXIE, M. et al. (1979): *Dicționar diplomatic*. București: Editura Politică, 1979.
2. ANGHEL, I. M. (2002): *Subiectele dreptului internațional*, București: Lumina Lex, 2002. ISBN 973-583-061-X.
3. ANGHEL, I. M. (2011): *Dreptul diplomatic și dreptul consular*, București: Universul Juridic, 2011. ISBN 978-973-127-349-5.
4. BLIX, H. (1964): *The Rights of Diplomatic Mission and Consulates to Communicate with Authorities of Host Country*, In: *Scandinavian Studies in Law*, 1964, pp. 11-43.
5. BONCIOG, A. (2000): *Drept consular, Ediția a III-a*. București: Ed. Fundației "România de Măine", 2000. ISBN 973-582-231-8.
6. BURIAN, A. et al. (2021): *Drept Internațional Public*, ed. a 5-a (compl. și actualizată), Chișinău : Combinatul Poligrafic, 2021. ISBN 978-9975-129-88-6.

²⁹ ANGHEL, I. M. (2011): *Dreptul diplomatic și dreptul consular*, p. 552.

³⁰ TAKACS, L. – NICIU, M. I. (1976): *Drept internațional public*, p. 215.

7. BURIAN, A. (2003). *Drept diplomatic și consular*. Ediția a II-a (revăzută și adăugită). Chișinău: Cuant, 2003. ISBN 9975-901-43-3.
8. CAZACU, D. – POZNEACOVA, V. (2021): Funcțiile instituțiilor consulare și specificul activității consulatelor Republicii Moldova. In: *Moldavian Journal of International Law and International Relations*, 2021, Vol. 16, No. 2, pp. 9-28.
9. CONSTANTIN, V. (2004): *Drept internațional public*. Timișoara: Ed. Universității de Vest, 2004. ISBN 973-8433-74-6.
10. FELTHAM, R. G. (2005): *Ghid de diplomație*. Iași: Institutul European, 2005. ISBN 973-611-290-X.
11. HEYKING, A. (1928): *Les principes et la pratique des services consulaires*. Paris: Rousseau, 1928.
12. LEE L. T. (1991): *Consular Law and Practice*. Oxford: Clarendon Pr, 1991. ISBN 0198256019.
13. LEE, L. T. – QUIGLEY, J. B. (2008): *Consular law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 9780198298519.
14. MAFTEI, J. (2010): *Activitatea consulară*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 2010. ISBN 978-973-30-2901-4.
15. MAFTEI, J. (2015): Sovereignty in International Law. In: *Acta Universitatis Danubius. Juridica*, 2015, Vol. 11, No. 1, pp. 54-65.
16. MALIȚA, M. (1975): *Diplomația. Școli și instituții*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1975.
17. MARESCA, A. (1972): Les relations consulaires et les fonctions de consul en matière de droit privé. In: *Recueil des Cours Académie de Droit International de La Haye*, 1972; t. 134, Ed. Leyde : A. W. Sijthoff, 1972, pp. 105-162, ISBN 978-90-28-60352-3.
18. MAZILU, D. (2006): *Diplomația. Drept diplomatic și consular*. București: Ed. Lumina Lex, 2006. ISBN 973-758-037-0; 978-973-758-037-5.
19. NĂSTASE, D. (2006): *Drept diplomatic și consular*. București: Ed. Fundației România de Măine, 2006. ISBN 973-725-509-7.
20. RUSU, P. (2004): *Dicționarul de terminologie uzuală diplomatică și de drept internațional*. București: Ed. Cartea Universitară, 2004. ISBN 973-7956-92-3.
21. SEN, B. (1988): *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*. Dordrecht: M. Nijhoff, 1988. ISBN 9024736471 9789024736478.
22. SMOLINSKA, A. M. et al. (2015): *Droit international des relations diplomatiques et consulaires*. Bruxelles : Bruylant, 2015. ISBN 9782802750659.
23. TAKACS, L. – NICIU, M. I. (1976): *Drept internațional public*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1976.
24. ZOUREK, J. (1962): Le statut et les fonctions des consuls. [online]. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 1962. [Cited: 12. 11. 2021.] Available online: http://dx.doi.org/10.1163/1875-8096_pplrdc_A9789028614321_03.
25. 1963 Vienna Convention on Consular Relations. [online]. [Cited: 12. 11. 2021.] Available online: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1_963.pdf.
26. Consulatul Republicii Federale Germania la Sibiu. [online]. [Cited: 12. 11. 2021.] Available online: <https://rumaenien.diplo.de/ro-ro/vertretungen/generalkonsulat1?openAccordionId=item-2013262-0-panel>.
27. Consulatul General al României la Bonn. [online]. [Cited: 12. 11. 2021.] Available online: <https://bonn.mae.ro/node/258>.

Contact:

prof. Jana Maftei, PhD.

Faculty of Law

Danubius University of Galati

3 Galati Boulevard

800654, Galati

Romania

e-mail: janamaftei@univ-danubius.ro

E-GOVERNMENT DIFFUSION IN CZECHIA AND KAZAKHSTAN – WHO IS BETTER?¹

Ingrid Majerova^a – Ainur Abdrazakova^b

^a Moravian Business College Olomouc, Kosmonautů 1288/1, 779 00 Olomouc, Czechia,
e-mail: majerova.ingrid@gmail.com

^b School of Economics and Trade, Lanzhou University of Finance and Economics, No. 4 Villa Road,
Heping Campus, Gansu Province, China, 730101, e-mail: apainur@gmail.com

Abstract: E-government diffusion is phenomenon of last years in all countries around the world. This term includes both the development and adoption of e-government by citizens and is part of a smart solution for their interaction. This paper attempts to provide an analysis of the level of the e-government diffusion in two post-communist countries, Czechia and Kazakhstan, over the last decade. The objective of this study was, within the above-mentioned diffusion, to ascertain the development of e-government and citizen e-participation in both economics between the years 2010 and 2020. For this purpose, the E-Government Development Index and the E-Participation Index were adopted. The established assumption of a better position of the Czechia as a high-income country was verified. However, the results show a better position of Kazakhstan in both components of the e-government diffusion.

Keywords: e-government, e-government diffusion (EGD), E-Government Development Index (EGDI), e-participation, E-Participation Index (EPI).

JEL: H83, O17, O38

Introduction

In a post-industrial digital era, there are fundamental challenges emerging regarding the organizational and institutional arrangements that best align with the associated digital technologies and the needs of a society.² In the field of public administration, the terms such as e-government, e-participation, or e-government diffusion are often used in the last years among experts, political actors, or public in all countries around the world. These phenomena are inextricably very closely linked to each other.

For the purpose of this paper, the meaning of e-government diffusion (hereafter EGD) will be understood as a connection between e-government development and citizen adoption (e-participation). E-government is the application of Information and Communication Technologies (ICTs) to government functions and procedures with the purpose of increasing efficiency, transparency, and citizen participation (or availability and accountability).³ Therefore, ICT can help the public sector find innovative ways to provide services to citizens while increasing efficiency and reducing costs. E-participation, as a socio-technical field, aims to empower citizens to participate in a dialogue with their government – using communication technologies.

The development and improvement of the two mentioned EGD sub-terms – e-governance/government and e-participation – could be measured. At the beginning of this

¹ This work was created and supported by the Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic within the Institutional Support for Long-term Development of a Research Organization in 2021 and by the grant project CZ.02.1.01/0.0/0.0/17_049/0008452 “SMART Technologies to Improve the Quality of Life in Cities and Regions“.

² CUTCHER-GERSCHFELD, J. (2020): Foundations of Digital Innovation, p. 14.

³ ARDIELLI, E. – HALÁSKOVÁ, M. (2015): Assessment of E-government in EU countries, p. 4.

millennium (in 2001), the United Nations implemented two indexes focused on providing e-services and goods supported this kind of services and, on the other hand, using information and technologies. These indexes are the E-Government Development Index (EGDI) and the E-Participation Index (EPI). The EGDI index is based on the provision of online services, the use of telecommunication infrastructure and the level of human capital. The EPI index is based on engagement of citizens in public admission through the use of above-mentioned goods and services. This index assesses the quality, relevance, and usefulness of government websites in providing online information and participatory tools and services to their citizens.

This paper attempts to analyze the development of the e-government diffusion in two post-communist countries, Czechia and Kazakhstan, for the last decade (2010-2020). The objective of this study is within the diffusion mentioned above, to compare the development of e-government (using the E-Government Development Index) and the development of citizen e-participation (using the E-Participation Index) in both countries. The assumption for a better position of the Czechia as a high-income country will be verified.

The main motivation for writing this paper was the absence of such a kind of study in the form of the comparison in the context of e-government and e-participation. Although some analysis of this issue were performed across 192 countries,⁴ selected group of countries⁵ or in individual countries (e.g. US,⁶ Spain,⁷ Korea,⁸ India,⁹ Fiji,¹⁰ Nigeria¹¹ or Jordan¹²), the e-government diffusion in post-communist countries has not yet been carried out. Some of authors^{13,14} analysed only the issue of e-government in Visegrad Group countries. The issue of e-participation at the national level in these countries has not yet been analyzed at all, as well as comparison of two former "Russian satellites". It is therefore the first attempt, which will be further analysed and expanded in the future.

This paper is structured as follows: The first section describes the approaches to the issue of e-government, e-participation within the e-government diffusion; The second section discusses the research methodology with the methods and data set used; The third section summarizes the obtained data including the comparison of both indexes. In the fifth section is a discussion the the results of the comparison; The last section concludes the facts obtained from this paper with the limitations mentioned and future studies.

⁴ NGAFFEESON, M. N. – MERHI, M. I. (2013): E-Governemnt Diffusion: Evidence froem the Last Decade, pp. 1-18.

⁵ ZHAO, F. – SHEN, K. N. – COLLIER, A. (2014): Effects of national culture on e-government diffusion - A global study of 55 countries, p. 1005.

⁶ KURTZ, J. A. – COLE, R. J. – COLE, I. A. (2013): Citizens and E-Government Service Delivery: Techniques to Increase Citizen Participation.

⁷ VINCENTE, M. R. – NOVO, A. (2013): An empirical analysis of e-Participation. The role of social networks and e-government over citizens' online engagement.

⁸ CHO, H. J. – HWANG, S. (2010): Government 2.0 in Korea: Focusing on E-Participation Services.

⁹ KHANRA, S. – ROJERS, P. J. (2017): Adoption and Diffusion of e-Government Services: the Impact of Demography and Service Quality, pp. 602-605.

¹⁰ ZHAO, F. – NAIDU, S. – SINGH, G. et al. (2018): An empirical study of e-government diffusion in Fiji: a holistic and integrative approach.

¹¹ AMAGOH, F. (2016): Determinants of e-government diffusion in Nigeria: An examination of theoretical models.

¹² ALRAWABDEH, W. (2017): E-Government Diffusion in Jordan: Employees' Perceptions Toward Electronic Government in Jordan, pp. 124-133.

¹³ MAJEROVÁ, I. (2019): E-Government as a Smart Solution for Public Administration: A Case of Visegrad Group.

¹⁴ HALTOFOVÁ, B. (2017): Implementation of Geo-Crowdsourcing Mobile Applications in e-Government of V4 Countries: A State-of-the-Art Survey.

1 Literature Review

Every country, regardless of its past or current political system, is facing current trends in the area of public administration management, which in recent years have accentuated the participation of citizens.¹⁵ Still, a very small number of states can claim to run a proper e-government, e.g., a government that renders most of its services also online.¹⁶

Improving this situation is highly desirable because e-government is more than simply making information and some citizen services available through a website. E-government runs wide and deep across all aspects of government, deep within the core of every government entity.¹⁷

In addition, e-government is likely to provide citizens with the added value of easier, more convenient, better quality, reduced turnaround times. Additionally, the implementation of e-government initiatives has been reported to stimulate change in business processes, increase internal efficiency, improve levels of information sharing and interoperation, levels of innovation and competitiveness, and social inclusion, while also resulting in greater transparency and accountability, and greater proximity to citizens.¹⁸

However, development of e-government and the realization of its potential benefits have faced serious problems and challenges due to the complexity of the technology involved, the constraints of the capacity of providers, and the limited acceptance of e-government by citizens.¹⁹ Government websites or e-government sites have evolved from the pure information-sharing phase to interactive, transactional, intelligent or integration phase.²⁰

The definitions of e-participation found in the academic and practitioner literature vary, but most revolve around the basic concept of using information and communication technologies (ICTs) to engage the citizen in decision making and public service delivery. Citizen take-up and sustained use of e-participation depends in a large part on their trust in government institutions, but also on their trust of the internet in general and of specific components of participation platforms such as social media.²¹

E-participation emerged as a field of work and research early on at the start of the e-government transformation.²² E-participation represents a single category in some e-government concepts. In compliance with the e-government movement, e-participation attempts to improve government by achieving better governance.²³ Therefore, e-participation involves the extension and transformation of participation in democratic and consultative in societal processes media by information and communication technologies (ICTs), primarily the internet.²⁴ The goals of e-participation revolve around using available technologies to support active citizenship, enable broader participation for reaching a wider audience, and enable more informed citizen contributions through providing accessible and understandable

¹⁵ LINHARTOVA, V. (2021): Citizen Participation in Public Administration: Case of Czech Republic, p. 72.

¹⁶ SOLVAK, M. – UNT, T. – ROZGONJUK, D. et al. (2019): E-governance diffusion: Population level e-service adoption rates and usage patterns, p. 39.

¹⁷ CURTIN, G. G. – SOMMER, M. H. – VIS-SOMMER, V. (2004): The World of E-Government, p. 32.

¹⁸ ZHAO, F. – SHEN, K. N. – COLLIER, A. (2014): Effects of national culture on e-government diffusion - A global study of 55 countries, p. 1010.

¹⁹ ZHAO, F. – SHEN, K. N. – COLLIER, A. (2014): Effects of national culture on e-government diffusion - A global study of 55 countries, p. 1010.

²⁰ STROUHAL, J. – HORÁK, J. – BOKŠOVÁ, J. – BOKŠA, M. – PAVLICA, K. (2020): Corporate perspective on development of Czech e-government services, p. 114.

²¹ LE BLANC, D. (2020): E-participation: a quick overview of recent qualitative trends, p. 3.

²² MACINTOSH, P. A. (2004): Characterizing e-participation in policy-making, p. 5.

²³ ŠPAČEK, D. (2009): E-Participation and Czech Statutory Cities, p. 425.

²⁴ SÆBØ, O. – ROSE, J. – FLAK, L. S. (2008): The shape of eParticipation: Characterizing an emerging research area, p. 400.

information to the target audience.²⁵ Information and communication technologies have the potential to transform the political landscape by engaging citizens in the governance process. Whether citizens find value in utilizing these technologies is contentious.²⁶ Similarly, Abu-Shanab and Al-Dalou' claim that e-participation is considered the essence of e-democracy and it is the central for improving its quality. Although there are many stakeholders involved in the e-participation process, the citizens are the basis for it.²⁷ Some authors try to extend the EPI with society-led measures and develop a Balanced EPI (abbreviated as BEPI) which takes account of governmental and societal aspects of e-participation initiatives (includes EPI, Human Development Index and Democracy index).²⁸

The political impetus for electronic participation came from different sources. In Europe at the beginning of the 21st century, e-participation was seen as a way to re-create trust in public institutions, increase their legitimacy, and re-engage citizens in democratic processes in the face of growing indifference toward formal political processes.²⁹ In Estonia, for instance, the cumulative adoption of the e-participation rate grows faster and maximum adoption rate increases as user age decreases, and is higher among women.³⁰ Differences in use (e-participation tool) between income, education, sex, and race categories are small relative to age (older use less) and location (rural areas use less).³¹

As far as e-government diffusion is concerned, it has usually been studied either as a technological innovation or as an administrative policy innovation. The technological innovation literature defines e-government services as a specific case of services innovation, conceptualized as a process of transmission of technology from capital goods sectors to a specific user sector that employs it to supply existing as well as new services.³² On the administrative policy innovation literature side, the theoretical framework usually used suggests that innovation adoption decisions and diffusion are a complex part of policymaking.³³

As it was found, those who interact with government agencies online are more satisfied with their electronic services. In light of an increase in diffusion and satisfaction, it is important to understand the factors that drive citizen acceptance of e-government services.³⁴ For example, in Nigeria, two factors of e-government diffusion were identified: trust in government and reliable electricity supply,³⁵ the power of demographic variables in explaining the variability in acceptance levels among the users of e-Government services in India is significant.³⁶ In Jordan, key factors of EGD were ascertained: information technology, adoption of innovations, government structure, efficiency (accuracy and completeness of online services), service

²⁵ SOBACI, Z. (2010): What the Turkish parliamentary web site offers to citizens in terms of e-participation: A content analysis, p. 227.

²⁶ HUFFMAN, B. D. (2017): E-Participation in the Philippines: A Capabilities Approach to Socially Inclusive Governance, p. 24.

²⁷ ABU-SHANAB, E. – AL-DALOU', R. (2012): E-participation Initiatives: A Framework for Technical Tools, p. 1.

²⁸ PIRANNEJAD, A. – JANSSEN, M. – REZAEI, J. (2019): Towards a balanced E-Participation Index: Integrating government and society perspectives, p. 3.

²⁹ KALAMPOKIS, E. – TAMBOURIS, E. – TARABANIS, K. (2008): A Domain Model for eParticipation, p. 25.

³⁰ SOLVAK, M. – UNT, T. – ROZGONJUK, D. et al. (2019): E-governance diffusion: Population level e-service adoption rates and usage patterns, p. 39.

³¹ PFLUGHOEFT, B. R. – SCHNEIDER, I. E. (2020): Social media as E-participation: Can a multiple hierarchy stratification perspective predict public interest?, p. 3.

³² ARDUINI, D. – BELOTTI, F. – DENNÍ, M. – GUINGATO, G. – ZANFEI, A. (2010): Technology adoption and innovation in public services the case of e-government in Italy, p. 258.

³³ ATTOUR, A. – CHAUPAIN-GUILLOT, S. (2020): Digital Innovations in Public Administrations: Technological or Policy Innovation Diffusion?, p. 196.

³⁴ CARTER, L. (2008): E-government diffusion: A comparison of adoption constructs, p. 147.

³⁵ AMAGOH, F. (2016): Determinants of e-government diffusion in Nigeria: An examination of theoretical models, p. 1138.

³⁶ KHANRA, S. – ROJERS, P. J. (2017): Adoption and Diffusion of e-Government Services: the Impact of Demography and Service Quality, p. 602.

quality and regulatory issues (privacy and security).³⁷ The other factor of EGD – independence was studied in 183 German cities over the period from 1995-2014. The paper dealt with interdependence by specifying three causal mechanisms of diffusion, namely "imitation", "competition" and "learning". This empirical analysis identified "imitation" and "learning" as predictors of municipal innovative behavior; no evidence was found supporting the role of "competition".³⁸ Another study examined the e-government diffusion across 192 countries in the last decade. The panel data obtained was analyzed to evaluate the current state of EGD. Authors suggest that the difference in e-government diffusion is wider from country to country, than from year to year, within the same country and that country-specific effects account for these differences.³⁹

The research of EGD issue in the form of meta-analytic review were done by Zhang et al. in 2014.⁴⁰ They ascertained that studies on e-government diffusion used diverse theories and models, based on empirical and non-empirical research approaches. The authors also identified four main issues:

1. factors (technological, organizational and environmental),
2. systems (e-Procurement and e-Customs) and applications (SMS-alert of HELP portal),
3. the influence of EGD on government agencies and employees (both positive and negative),
4. the relationships between ICT infrastructure and EGD (ICT infrastructure plays an essential role in EGD).

2 Methods and data

As mentioned in the Introduction, in this study the EGD was conceived in terms of the development. The results of indices measured the level of e-government through the EGDI index and the level of e-participation through the EPI index. The methods of calculating these indices and their specific values for the Czechia and Kazakhstan between 2010 and 2020 are the subject of the following two subchapters.

1.1 Methods used for obtaining the indexes

The EGDI index itself is composed of three subindexes: Online Service Index (OSI), Telecommunications Infrastructure Index (TII) and Human Capital Index (HCI).

For Online Service Index (OSI) data are collected from an independent questionnaire from 96 countries (not all countries provide the online services). There are the questions about submitting the taxes, applying for various certificates – birth, marriage, death, driving licence, personal ID ect. The exact methodology is a secret, but United Nations has been published some information about this process since 2018.

Telecommunications Infrastructure Index (TII) collects data from the International Telecommunications Union (ITU) with the same weight:

- Estimated internet users per 100 inhabitants (who have used the internet from any location in the last 3 months) (weight $\frac{1}{4}$)
- Number of mobile telephone subscriptions per 100 inhabitants (weight $\frac{1}{4}$)
- Number of fixed broadband subscriptions per 100 inhabitants (weight $\frac{1}{4}$)

³⁷ ALRAWABDEH, W. (2017): E-Government Diffusion in Jordan: Employees' Perceptions Toward Electronic Government in Jordan, p. 131.

³⁸ ANSEL, S. (2014): Die Diffusion von Innovationen in deutschen Kommunen. Eine Untersuchung zu Komponenten des E-Government, p. 42.

³⁹ NGAFEESON, M. N. – MERHI, M. I. (2013): E-Government Diffusion: Evidence from the Last Decade, pp. 1-18.

⁴⁰ ZHANG, H. – XU, X. –XIAO, J. (2014): Diffusion of e-government: A literature review and directions for future directions, pp. 631-638.

- Active mobile-broadband subscriptions per 100 inhabitants (weight 1/4).
Data from UNESCO are served for calculation of Human Capital Index (HCI), which consists from:

- Adult literacy rate (it has the biggest weight 1/3)
- Gross enrolment ratio for primary, secondary and tertiary education, as a percentage of the population of school age for that level (weight 2/9)
- Expected years of schooling (weight 2/9)
- mean years of schooling (weight 2/9).

Each subindex is calculated by the min-max normalization method. It is shown in the equation (1), where SI_c is subindex of country (c), V_c is value of country (c), V_{min} is the minimum value and V_{max} is the maximalvalue of subindex.

$$SI_c = \frac{V_c - V_{min}}{V_{max} - V_{min}} \quad (1)$$

Before doing that, it is necessary to standardize the data for each EGDI component, according to equation (2), where after the standardization with z-score each component index shows a comparable deviation. If the z-score method were not used, EGDI would depend on the index of the most deviated component. After z-score standardization, the arithmetic mean becomes a suitable statistical indicator.

$$z = \frac{(x - \mu)}{\sigma} \quad (2)$$

where x is a raw state that is intended for standardization, z represents interspecies and mean deviations, x is a raw score to be standardized, μ is average of population (standard deviation of dataset) and σ is the standard deviation of the population (standard deviation of dataset).

After these steps, the EGDI index can be calculated as the average of all subindexes, as shown in the equation (3).

$$EGDI = \frac{OSI + TII + HCI}{3} \quad (3)$$

The EGDI results – which are categorized in above groups, have been further broken down into four equally defined intervals (rating classes), identified by the first, the second and the third quartile, within each group, to provide a more granular cluster analysis of countries with similar performances in each group.

The second part of EGD, the e-participation, is measured by E-Participation Index (EPI). This index, according to United Nations provides insights into how different countries are using online tools in promoting interaction between the government and its people as well as among the people for the benefit of all.⁴¹ The concept of e-participation revolves around the use of ICT to engage people in public decision making, administration and service delivery.

EPI focuses on the use of online services to facilitate provision of information by governments to citizens (“e-information sharing”), interaction with stakeholders (“e-consultation”), and engagement in decision-making processes (“e-decision making”). E-information enables by providing citizens with public information and access to information

⁴¹ UNITED NATIONS (2021): E-Government Survey 2021, p. 116.

without or upon demand, which means making more information (and data in general) available to more people, the (quality of the) data also needs to be trusted. E-consultation engages citizens in contributions to and deliberation on public policies and services and it gives the opportunity to more people to interact and add their value to the discussion. E-decision-making empowers citizens through co-design of policy option and co-production of service components and delivery modalities, citizens have a stronger guarantee that their opinion will be taken into account at the end of the process.

Specifically, the index is calculated by subtracting the lowest e-participation score (EPS_{min}) from the e-participation score of the country (EPS_c), then divided by the range of scores for all countries ($RoS_{ac} = EPS_{max} - EPS_{min}$), as mentioned in the equation (4).

$$EPI = \frac{(EPS_c - EPS_{min})}{RoS_{ac}} \quad (4)$$

Similarly, as in the case of EGDI, the e-participation score is calculated according to the answers given to the survey. Questions are adapted yearly depending on current trends.

The both indexes get values of between 0-1. The EGDI and EPI indexes are then subdivided into four groups by result:

- very high group (0.75 – 1.0)
- high group (0.5 – 0.75)
- middle group (0.25 – 0.50)
- low group (0 – 0.25).

The development of EGDI and EPI indexes in the world in 2010 and 2020 is shown in Appendix 1. Evaluating countries, not only EGD value is taken into account, economies are compared on the basis of income groups or geographical location.

1.2 Data for EGDI and EPI

Data for indexes of both countries – Czechia and Kazakhstan were obtained from E-Government Survey 2021⁴² and online platform of United Nations Data Center.⁴³ The development of subindexes of EGDI and indexes EPI were then analysed and compared to the world and sub/regional leader in the particular subindex in the years 2010 and 2020.

The subindexes of EGDI index are divided into three groups, as mentioned above – Online Service Index, Telecommunication Infrastructure Index and Human Capital Index. The values of this subindexes and EPI index of both countries are shown in the Table 1.

It is clear from the table that in almost all indicators (except the human capital index) there was a significant improvement in their values in both monitored economies. The Czechia achieved the greatest improvement in e-participation, by almost 60 percentage points, and Kazakhstan in the case of telecommunications infrastructure, by 52 percentage points. In general, the values of the indexes of Kazakhstan are higher in all monitored indicators in both periods. The exceptions are the TII and HCI indexes in 2020.

Table 1: Values of EGDI and EPI indexes in Czechia and Kazakhstan in 2010 and 2020

Index	2010		2020	
	Czechia	Kazakhstan	Czechia	Kazakhstan
OSI	0.45396	0.52698	0.72350	0.92350
TII	0.42560	0.17969	0.81400	0.70240
HCI	0.94290	0.96773	0.90300	0.88660

⁴² UNITED NATIONS (2021): E-Government Survey 2021.

⁴³ UN DATA CENTER (2021): <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center>.

EPI	0.12857	0.55714	0.72620	0.88100

Note: OSI – Online Service Index, TII – Telecommunication Infrastructure Index, HCI – Human Capital Index, EPI – E-Participation Index.

Source: UN DATA CENTER (2021): <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center>.

2 Results

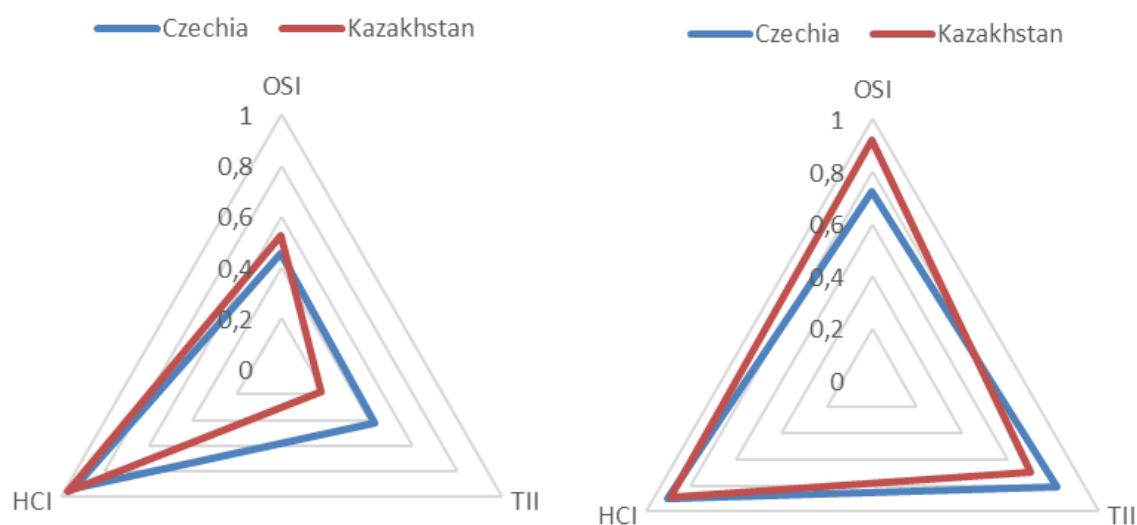
The comparison of EGD was made on two levels – geographical and temporal. First, a comparison was made with world and sub/regional leaders and a difference in individual sub-indices was found for individual economies. Furthermore, a time comparison was made between the two economies in order to confirm the established assumption of a better level of e-government diffusion in the Czechia.

From a geographical point of view, in the case of Czechia, the values of the OSI index are above the global average, but below the average of the sub/region – the Czechia lags behind the world leader (Korea) by 28%, behind the subregional leading economy (Poland) by 13 percent. The same situation is in the case of the TII subindex, where Czechia achieves lower values than the regional average and slightly higher in the case of the subregional average. The index is 19% lower compared to the global leader (Liechtenstein), in the case of the subregional leader (Belarus) Czechia lags behind by one percent. On the contrary, in the field of human capital, Czechia achieves the best values and is above the level of the global, regional and subregional average. In the case of individual countries, Czechia lags behind the global leader Australia by only 10% of the value of the index. E-participation (unlike in 2010) is above the global average, but lags behind the sub/regional level – the difference compared to the world "number one" Estonia is 27%, behind the subregional leader (Poland) 24%.

The situation in Kazakhstan is somewhat more favorable – in all EGDI sub-indices and also in the EPI index, this economy is in a leading position at the sub-regional level. In the case of OSI it lags behind Korea by 8% (20 pp better than Czechia), in the case of TII by 30% (compared to 19% the Czechia, the position is worse) and in HCI it lags behind by 13% (by three percent more than Czechia). In terms of e-participation, the situation is also better than in Czechia – Kazakhstan lags behind Estonia by 12% (15% better than Czechia).

From the temporal point of view, the comparison of both economies in 2010 and 2020 is shown in Figure 1. At first glance, the improvement of values in both periods in both economies is obvious. The second shift is evident in Czechia's lagging behind in online services and the "catching up" of the index values related to Kazakhstan's telecommunications infrastructure. In the first monitored year, the value of OSI in Czechia was 7 pp. lower, after ten years this difference was already 20 pp. In the case of catching up of the TII index, in 2010 its value in Kazakhstan was almost 25 pp. lower than in Czechia, in 2020 the difference was only 11 pp. The opposite development was recorded in human capital – in 2010 Kazakhstan was 2.5 pp. ahead of Czechia, but in 2020 it was already lagging behind by 1.6 pp.

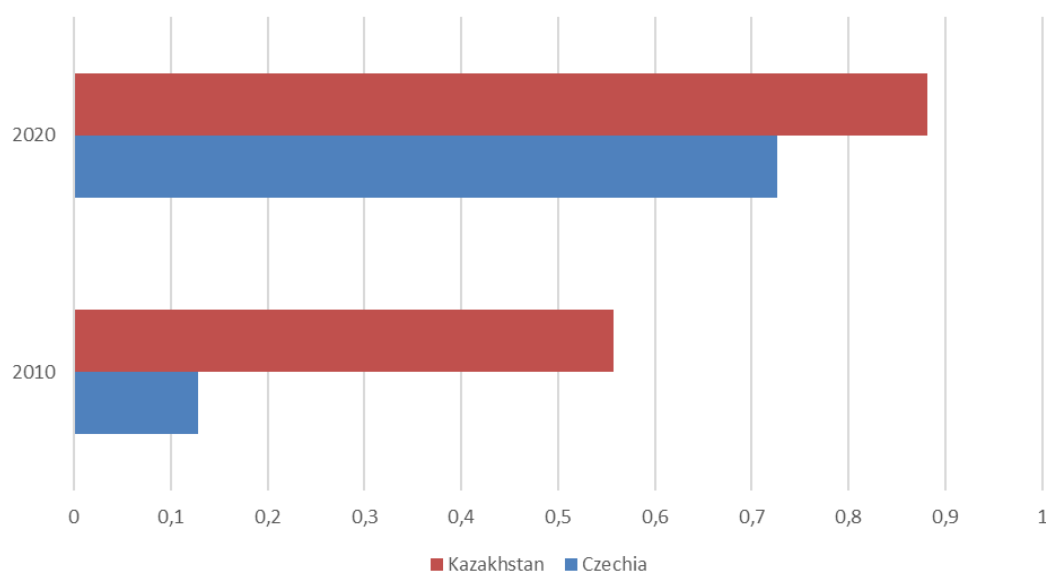
Figure 1: EGDI of Czechia and Kazakhstan in 2010 (left) and 2020 (right)

Source: Own calculations.

Regarding the comparison of the second monitored index – E-Participation Index, better values of Kazakhstan were found in both periods (see Figure 2). However, in the monitored decade, Czechia caught up with Kazakhstan. While in 2010 the difference in the value of index was almost 43 pp, in 2020 it was already "only" 15 pp.

Figure 2: EPI of Czechia and Kazakhstan in 2010 and 2020

Source: Own calculations.

Comparing the position of Czechia and Kazakhstan in both years in terms of both indices and their ranks, we can see a different development, as shown in Table 2. Czechia recorded a deterioration in rank of EGDI index (down 8 places). On the contrary, the rank in the EPI index was improved (plus 21 places). Kazakhstan, on the other hand, improved its rank in the EGDI comparison by 17 places, but lost eight places in the EPI rankings.

Table 2: Ranks and development of EGDI and EPI indexes in Czechia and Kazakhstan in 2010 and 2020

Rank	Czechia			Kazakhstan		
	2010	2020	Difference	2010	2020	Difference
EGDI	33	39	-8	46	29	+17
EPI	86	65	+21	18	26	-8

Note: EGDI – E-Government Development Index, EPI – E-Participation Index.

Source: UN DATA CENTER (2021): <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center>.

Conclusion

In this paper we tried to compare the development and improvement of the e-government diffusion in two post-communist countries, Czechia and Kazakhstan, in the last decade (2010-2020). For this purposes, two indexes developed by United Nations were used – the E-Government Development Index (EGDI) and the E-Participation Index (EPI). According to better economic position of Czechia (high income country), it was supposed that e-government diffusion of this country is better than that of Kazakhstan (upper middle income country).

The results show there was a significant improvement in the values of indexes in both economies in the monitored period. Czechia recorded an improvement in the values of the EGDI index by more than 20 pp. (from 0.606 to 0.8135), Kazakhstan even by 28 pp. (from 0.5578 to 0.8375). In the case of the EPI index, there was a very significant change in Czechia – in 2010 the value of this index was 0.1286, while in 2020 it was already 0.7262. In the case of Kazakhstan, although there was no such high increase (from 0.5571 to 0.8810), the values of this index are higher in both years than in Czechia.

If we take EGD as an index and adopt the UN methodology – give the same weight to both EGDI and EPI indices – we find that the value of the EGD index is 0.7698 in the case of Czechia (in 2020; 0.3673 in the previous period) and 0.8592 in the case of Kazakhstan (in 2020, in 2010 the value was 0.5574). Again, the result speaks favorably of Kazakhstan.

The assumption for a better position of the Czechia has not been confirmed. The reasons could be seen in a low level of implementation of e-government, in which the Czechia has fallen behind the rest of developed Europe, as well as slow progress in building up cyber defense capabilities⁴⁴.

To sum up, e-government diffusion as a form of smart governance of every country, is about the future, of how efficiently public authorities engage with citizens, offering services and information in a convenient and secure, yet nonintrusive and easy-to-access way.

References:

1. ABU-SHANAB, E. – AL-DALOU', R. (2012): E-participation Initiatives: A Framework for Technical Tools. [Cited 14. 10. 2021.] Available online: https://www.researchgate.net/publication/273632325_E-participation_Initiatives_A_Framework_for_Technical_Tools.
2. ALRAWABDEH, W. (2017): E-Government Diffusion in Jordan: Employees' Perceptions Toward Electronic Government in Jordan. In: *American Journal of Applied Sciences*, 2017, Vol. 14, No. 1, pp. 124-133. DOI: <https://doi.org/10.3844/ajassp.2017.124.133>.

⁴⁴ KADLECOVÁ, L. – SEMECKÁ, M. (2021): Czechia: A new cyber security leader in Central Europe, p. 48.

3. AMAGOH, F. (2016): Determinants of e-government diffusion in Nigeria: An examination of theoretical models. In: *Information Development*, 2016, Vol. 32, No. 4, pp. 1137-1154. DOI: <https://doi.org/10.1177/0266666915593330>.
4. ANSEL, S. (2014): *Die Diffusion von Innovationen in deutschen Kommunen. Eine Untersuchung zu Komponenten des E-Government*. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, 2014. ISSN 2190-4561.
5. ARDIELLI, E. – HALÁSKOVÁ, M. (2015): Assessment of E-government in EU countries. In: *Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration*, 2015, Vol. 34, pp. 4-16.
6. ARDUINI, D. – BELOTTI, F. – DENNÍ, M. – GUINGATO, G. – ZANFEI, A. (2010): Technology adoption and innovation in public services the case of e-government in Italy. In: *Information Economics and Policy*, 2010, Vol. 22, No. 3, pp. 257-275.
7. ATTOUR, A. – CHAUPAIN-GUILLOT, S. (2020): Digital Innovations in Public Administrations: Technological or Policy Innovation Diffusion? In: *Journal of Innovation Economics & Management*, 2020, Vol. 31, pp. 195-219. DOI: <https://doi.org/10.3917/jie.pr1.0061>.
8. CARTER, L. (2008): E-government diffusion: A comparison of adoption constructs. In: *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2008, Vol. 2, No. 3, pp. 147-161. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/17506160810902167>.
16. CHENERY, H. (1979): *Structural change and development policy*. New York: Oxford University Press, 1979. ISBN 978-1-1235-01-054.
9. CHO, H. J. – HWANG, S. (2010): Government 2.0 in Korea: Focusing on E-Participation Services. In: REDDICK, Ch. G. (ed.): *Politics, Democracy and E-Government: Participation and Service Delivery*. ISBN 9781615209330. DOI: 10.4018/978-1-61520-933-0.ch006.
10. CURTIN, G. G. – SOMMER, M. H. – VIS-SOMMER, V. (2004): *The World of E-Government*. New York: Routledge, 2004. ISBN 9780789023056.
11. CUTCHER-GERSCHFELD, J. (2020): Foundations of Digital Innovation. In: NAMBISAN, S. – LYYTINEN, K. – YOO, Y. (eds.): *Handbook of Digital Innovation*, pp. 14-16. Northampton, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. ISBN 978-1-78811-997-9.
17. DEBAERE, P. – MOSTASHARI, S. (2010): Do tariffs matter for the extensive margin of international trade? An empirical analysis. In: *Journal of International Economics*, 2010. Vol. 81, No. 2, pp. 163-169.
18. DENNIS, A. – SHEPHERD, B. (2007): *Trade costs, barriers to entry, and export diversification in developing countries*. Policy Research Working Paper No. 4368. Washington, DC: World Bank, 2007.
12. HALTOFOVÁ, B. (2017): *Implementation of Geo-Crowdsourcing Mobile Applications in e-Government of V4 Countries: A State-of-the-Art Survey*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1130473>. [Cited 12. 10. 2021.] Available online: <https://zenodo.org/record/1130473#.YYUQGRyLq70>.
13. HUFFMAN, B. D. (2017): E-Participation in the Philippines: A Capabilities Approach to Socially Inclusive Governance. In: *JeDEM - EJournal of EDemocracy and Open Government*, 2017, Vol. 9, No. 2, pp. 24-6. DOI: <https://doi.org/10.29379/jedem.v9i2.461>.
14. KADLECOVÁ, L. – SEMECKÁ, M. (2021): Czechia: A new cyber security leader in Central Europe. In: ROMANIUK, S. N. – MANJIKIAN, M. (eds.): *Routledge*

- Companion to Global Cyber-Security Strategy*, pp. 48-59. London: Routledge, 2021. ISBN 9780429399718. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429399718>.
15. KALAMPOKIS, E. – TAMBOURIS, E. – TARABANIS, K. (2008): A Domain Model for eParticipation. In: *2008 Third International Conference on Internet and Web Applications and Services*, 2008. pp. 25-30.
 16. KHANRA, S. – ROJERS, P. J. (2017): Adoption and Diffusion of e-Government Services: the Impact of Demography and Service Quality. In: *Proceedings of the 10th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance (ICEGOV '17)*. New York: Association for Computing Machinery, 2017, pp. 602-605. DOI: <https://doi.org/10.1145/3047273.3047301>.
 17. KURTZ, J. A. – COLE, R. J. – COLE, I. A. (2013): Citizens and E-Government Service Delivery: Techniques to Increase Citizen Participation. In: *Digital Literacy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. Information Resources Management Association, 2013. DOI: 10.4018/978-1-4666-1852-7.ch047.
 18. LE BLANC, D. (2020): E-participation: a quick overview of recent qualitative trends. DESA Working Paper No. 163ST/ESA/2020/DWP/163. [Cited 12. 10. 2021.] Available online: https://www.un.org/esa/desa/papers/2020/wp163_2020.pdf.
 19. LINHARTOVA, V. (2021): Citizen Participation in Public Administration: Case of Czechia. In: *Handbook of Research on Global Challenges for Improving Public Services and Government Operations*, 2021, pp. 72-93. DOI: 10.4018/978-1-7998-4978-0.ch005.
 20. MACINTOSH, P. A. (2004): Characterizing e-participation in policy-making. In: *37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 2004, pp. 5-8. IEEE.
 21. MAJEROVÁ, I. (2019): E-Government as a Smart Solution for Public Administration: A Case of Visegrad Group. *Balkans JETSS*, 2019, Vol. 2, No. 2, pp. 115-123. DOI: <https://doi.org/10.31410/Balkans.JETSS.2019.2.2.115-123>.
 22. MONALDI, V. – YEATS, A. (1977): An analysis of the relation between country size and trade concentration. In: *Economia Internazionale*, 1977, Vol. 30, No. 4, pp. 358-371.
 23. PFLUGHOEFT, B. R. – SCHNEIDER, I. E. (2020): Social media as E-participation: Can a multiple hierarchy stratification perspective predict public interest? In: *Government Information Quarterly*, 2020, Vol. 37, No. 1, 101422. ISSN 0740-624X. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.101422>.
 24. PIRANNEJAD, A. – JANSSEN, M. – REZAEI, J. (2019): Towards a balanced E-Participation Index: Integrating government and society perspectives. In: *Government Information Quarterly*, 2019, Vol. 36, No. 4, 101404. ISSN 0740-624X. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.101404>.
 25. SÆBØ, O. – ROSE, J. – FLAK, L. S. (2008): The shape of eParticipation: Characterizing an emerging research area. In: *Government Information Quarterly*, 2008, Vol. 25, No. 3, pp. 400-428.
 26. SOBACI, Z. (2010): What the Turkish parliamentary web site offers to citizens in terms of e-participation: A content analysis. In: *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, 2010, Vol. 15, No. 3, pp. 227-241.
 27. SOLVAK, M. – UNT, T. – ROZGONJUK, D. ET AL. (2019): E-governance diffusion: Population level e-service adoption rates and usage patterns. In: *Telematics and*

- Informatics*, 2019, Vol. 36, pp. 39-54. ISSN 0736-5853. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.11.005>.
28. ŠPAČEK, D. (2009): E-Participation and Czech Statutory Cities. In: *Journal of Law and Technology*, 2009, Vol. 3, No. 3, pp. 425-443. ISSN 1802-5943.
29. STROUHAL, J. – HORÁK, J. – BOKŠOVÁ, J. – BOKŠA, M. – PAVLICA, K. (2020): Corporate perspective on development of Czech e-government services. In: ČERNOHORSKÁ, L. – KOPÁČKOVÁ, H. (eds.). In: *Proceedings of the 13th International Scientific Conference Public Administration 2020: Three Decades of Challenges, Reforms, and Uncertain Results*, 2020, pp. 114-125. Pardubice: University of Pardubice. ISBN 978-80-7560-338-8.
30. UNITED NATIONS (2021): *E-Government Survey 2021*. UN DESA. ISBN 978-92-1-123210-3.
31. VINCENTE, M. R. – NOVO, A. (2013): An empirical analysis of e-Participation. The role of social networks and e-government over citizens' online engagement. In: FUNDACIÓN DE LAS CAJAS DE AHORROS DOCUMENTO DE TRABAJO N° 723/2013. ISSN: 1988-8767.
32. ZHANG, H. – XU, X. –XIAO, J. (2014): Diffusion of e-government: A literature review and directions for future directions. In: *Government Information Quarterly*, 2014, Vol. 31, No. 4, pp. 631-636. ISSN 0740-624X. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.10.013>.
33. ZHAO, F. – SHEN, K. N. – COLLIER, A. (2014): Effects of national culture on e-government diffusion - A global study of 55 countries. In: *Information and Management*, 2014, Vol. 51, No. 8, pp. 1005-1016. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.im.2014.06.004>.

Contact:

Ing. Ingrid Majerova, Dr.

Moravian Business College Olomouc
Kosmonautů 1288/1
779 00 Olomouc
Czechia
e-mail: majerova.ingrid@gmail.com

Assoc. Prof. Ainur Abdrazakova, Dr.

School of Economics and Trade
Lanzhou University of Finance and Economics
No. 4 Villa Road, Heping Campus
Gansu Province
China 730101
e-mail: apainur@gmail.com

BALANCE OF POWER AND RESOLUTION OF CONTRADICTIONS IN THE INTERNATIONAL POLITICAL SYSTEM

Ján Marek

Security and Defence Department, Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik,
Demänová 393, 03101 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: jan.marek@aos.sk

Abstract: The most visible and important level of international interactions is interactions between government officials, government agencies and government institutions. When most people discuss international relations, they think of relations between national governments that act in the interests of their states. This prejudice is justifiable if national governments can only pursue international policy and only national governments have the legal power to control all relations across national borders. It must therefore be borne in mind that the most important part of international relations is relations between the national ones through the balance of power. Conflict resolution in the international political system also has an irreplaceable role in the functioning of international relations. By making adequate use of diplomacy, it can ensure the peaceful settlement of disputes and ultimately bring progress to the 21st century international community. The aim of the article is to clarify how the balance of power and conflict resolution in the international political system have affected and continue to affect relations in the international community. The specific contribution of the article is to clarify how the balance of power contributes to the resolution of conflicts in the international political system.

Keywords: Balance of power, international political system, government

JEL: Z18

Abstrakt: Najviditeľnejšou a najdôležitejšou úrovňou medzinárodných interakcií sú interakcie medzi vládnymi predstaviteľmi, vládnymi agentúrami a vládnymi inštitúciami. Keď väčšina ľudí diskutuje o medzinárodných vzťahoch, myslí na vzťahy medzi vládami, ktoré konajú v záujme svojich štátov. Toto konštatovanie je ospravedliteľné za predpokladu, že iba vlády štátov môžu vykonávať medzinárodnú politiku a iba vlády štátov majú právomoc riadiť medzinárodné vzťahy. Je preto potrebné mať na pamäti, že najdôležitejšou súčasťou medzinárodných vzťahov sú vzťahy medzi národmi, ktoré sú udržiavané prostredníctvom rovnováhy síl. Riešenie konfliktov v medzinárodnom politickom systéme má tiež nezastupiteľnú úlohu na fungovanie medzinárodných vzťahov. Adekvátne využitie diplomacie môže zaistiť mierové urovnanie sporov a v konečnom dôsledku priniesť pokrok medzinárodnému spoločenstvu 21. storočia. Cieľom článku je objasniť, ako rovnováha síl a riešenie konfliktov v medzinárodnom politickom systéme ovplyvnili a naďalej ovplyvňujú vzťahy v medzinárodnom spoločenstve. Konkrétnym prínosom článku je ozrejmienie, ako rovnováha síl prispieva k riešeniu konfliktov v medzinárodnom politickom systéme.

Kľúčové slová: Rovnováha síl, medzinárodný politický systém, vláda

JEL: Z18

Introduction

International relations arise and operate in various spheres of society (economy, politics, culture), so their definition is very difficult. It is relatively difficult to find, so to speak, one common denominator that would apply to all real international relations. Therefore, if we reached for the definition of international relations in the textbook of economics, it would be different from the definition in political science or international law. International relations are

a specific form of social relations, which take place in the form of political, economic, legal, security and other relations, in the form of military alliances and mutual relations between states and groups of states, between social, economic and political organizations, but above all between political bodies of states and various organizations operating in the international arena.¹

If any cross-border interaction were considered the subject of an international relations theory, it could be that the examiner could, so to speak, "drown" in a number of facts and events, making it difficult for him to discover essential and decisive connections, and laws. For this reason, the so-called a broad definition of international relations is theoretically the most appropriate. The opposite in defining the subject of the study of international relations is their reduction exclusively to relations that take place between states, state institutions or diplomats. Such a restrictive approach to the analysis of international relations excludes influential variables such as international economic corporations or major international non-governmental social organizations from the point of view. As you can see, not even the so-called a narrow definition of international relations is not optimal for their understanding.²

The world political system is decentralized, polyarchic in nature, and characterized by a high degree of anarchy. Under anarchy, however, one cannot imagine a state that exists in common perception as disorder, arbitrariness, and disruption. In the context of the world political system, by anarchy we mean the non-existence of government as it is within the state, which does not necessarily mean the absence of power and order. However, world politics is not just an environment of competition, conflict and hatred. The world political system is also a sphere of cooperation and interdependence. It is thus more an environment of specific relationships of insecurity and potential violence than an area of pure confusion. Thus, disorganization and anarchy can also manifest itself in international relations, but on the other hand also organization and order. It depends on the specific situation of the historical period in which certain international events take place.³

The article used the knowledge of important authors in the field of international relations such as CARLSNAES - *Handbook of International Relations*, BAYLIS - *The Globalization of World Politics*, KREJČÍ - *International politics*, CHANDLER - *International Statebuilding - The Rise of the Post-Liberal Paradigm*.

Before ruling any court on the solved scientific problem of balance of power and resolution of contradictions in the international political system, we try to determine how it coincides with objects that are already known to us and how they differ from them. For this reason, we used the method of comparison in the research, which is of great importance in clarifying the processes of change, development and dynamics of the researched problem and the regularities of its development. In addition, qualitative methods of information analysis and synthesis were used, which are used at all stages of scientific research.

1 Balance of power

The world political system is decentralized, polyarchic in nature, and characterized by a high degree of anarchy. Under anarchy, however, one cannot imagine a state that exists in common perception as disorder, arbitrariness, and disruption. In the context of the world political system, by anarchy we mean the non-existence of government as it is within the state, which does not necessarily mean the absence of power and order. However, world politics is not just an environment of competition, conflict and hatred. The world political system is also a sphere of cooperation and interdependence. It is thus more an environment of specific

¹ CARLSNAES, W. et al. (2012): *Handbook of International Relations*, pp. 631-635.

² JURČÁK, V. – TURAC, J. (2017): *Hybridná vojna v kontexte súčasných medzinárodných vzťahoch*, pp. 453-460.

³ BAYLIS, J. (2011): *The Globalization of World Politics*, pp. 320-324.

relationships of insecurity and potential violence than an area of pure confusion. Thus, disorganization and anarchy can also manifest itself in international relations, but on the other hand also organization and order. It depends on the specific situation of the historical period in which certain international events take place.⁴

States are the building blocks of the world political system, which are not guaranteed certainty of their survival. History is full of examples such as states that were very strong in a certain historical period, dominated a certain region, lost their significance and quite often ceased to exist. Let us try to ask the question, what is the cause of such a development? In the first place, it is the possession of a state with sufficient potential for power that can deter other states from intending to conquer or liquidate it. As everything in the world develops, so does the power potential of the state because of socio-economic changes. Thus, over time, some states will become stronger, and others will weaken. If the power potential of states in the world political system changes fundamentally, but there is no war that can change the structure of the system, it is because the strongest states are satisfied with the existing state. Otherwise, some are seeking to change the system through hegemonic warfare, diplomatic pressure, or international institutions.

When we looking at the reality of international relations, it is clear, that the international system has been operating relatively stably for relatively long periods. We wonder what makes this relative stability possible. The theory of international relations justifies it by the existence of an equilibrium state in the system. The concept of power balance can be explained by analogy with the classical theory of market economy. According to this theory, in the economy, business entities regulated by the "invisible hand of the market" compete perfectly, which ultimately establishes a certain economic order. A necessary condition for the functioning of such a system is the pursuit of self-interest by economic entities. The result of free competition between entrepreneurs in the market and countries in the field of world economy is the same; there is a public benefit balance. The configuration of the arrangement of equilibrium in a particular historical period determines the nature and structure of which system.

An essential feature of the balance of power is the fact that it arises unconsciously. This means that the states represented by their representatives do not purposefully strive to achieve it. It arises as a "by-product" of the efforts of states, the maximum goal of which is to achieve the greatest possible power in the system (for the strongest), or a simple survival of the state (for the weakest). This fact results in an unequal position of states in the system. The question is under what circumstances strong states, which have the potential to do so, are seeking to change the system.⁵

The basic condition is that the state and its leaders are convinced that they have the prerequisites to push for a change in the system according to their interests. Another condition is that the state becomes convinced that what it gains by a change in balance, and ultimately a change in the international system, is more advantageous and valuable than the costs it expects to incur. However, it is a significant fact that states can be wrong when assessing their potential and considering the costs of change, which often has tragic consequences for them. The consequences become very overwhelming, especially in those cases where states decide to address the change in balance through total war. It would probably be against common sense if a state provoked a war and was not deeply convinced of the ability and opportunity to win.

The analysis of international relations based on a theoretical approach to power balance is very old. We meet her in ancient times with the ancient Greek historian Thucydides, the Indian politician Kuatilia in the 2nd to 3rd centuries BC, in the Renaissance is an important representative of similar views N. Machiavelli and others. In the current theory of international

⁴ KRENN, M. L. (2017): The History of United States Cultural Diplomacy – 1770 to the Present, pp. 35-38.

⁵ GIENOW-HECHT, J. C. E. – DONFRIED, M. C. (2010): Searching for a Cultural Diplomacy, pp. 16-18.

relations, a realistic direction is based on the concept of balance of power.

Due to its prevalence in theory and practice, the category of power balance is used in two senses. The first is the understanding of power balance as an objective form of the existence of states in international relations and in the world political system. The second meaning is connected with the subjective foreign policy of the state, the essence of which is the understanding of the laws of balance of power and acting in its spirit.

Just as the concept and policy of balance of power has many supporters, so do many opponents who criticize it mainly because it leads to instability and war, creates military-political groupings (pacts, blocs) that increase the risk of war and promote and support powerful and discrimination against the weak.

On the other hand, the balance of power has so far prevented a single entity from controlling the whole world, but this cannot be ruled out. The existence of several small states has been maintained, but this does not preclude the aggression of stronger ones against them. Finally yet importantly, institutions of international order such as international law, diplomacy and the responsibility of the great powers to administer the system have been created, but in addition to these peaceful means of world governance, war is still maintained as a means of resolving disputes between states. The effect of the balance of power is therefore contradictory. Above all, it must be emphasized that the role of the international balance is not to hinder wars. Its systemic function is to organize the relations of states in conditions of anarchy. He fulfills this role sometimes with the help of wars, sometimes by preventing them.⁶

2 Resolution of contradictions in the international political system

Relations between states in the world political system can be very diverse in nature, so it could be said that they are in many ways similar to ordinary relationships in human society. Variants of their form oscillate from hostility to life and death, through indifference to friendship, cooperation and possible unification into one whole through integration. Between these two extreme positions, there are a number of variants and combinations of mutual relations. As the world system changes, so do the interests of states, their behavior is unpredictable, and the necessary consequences of this situation are tensions, crises, conflicts and, ultimately, armed conflicts.⁷

Due to the diversity of interests between states, inequality of their power potentials, differences, as well as for other reasons, there are quite logically conflicts between states, which can have different intensities, different forms of implementation and solutions. The term gross conflict is usually understood as a situation where a certain group, e.g. tribe, ethnic group, ideological grouping, whether state or individual is in a purposeful dispute with one or more groups or individuals. Enemy parties in the conflict seek to weaken damage or eliminate their opponent.⁸

Conflict differs from competition in that, in competition, participants do not seek to gain certain advantages and gains at the expense of harming or destroying others, but in conflict, the aim is to weaken or destroy the adversary.

It could be said that conflict and contradiction are a necessary attribute of policy as such, whether they are implemented on a national or international scale. The fact that society is differentiated within the state, as well as the whole of human society, creates different and often conflicting interests, which meet, collide and are solved according to the power potentials or interests of the actors. It follows from the above that conflicts are ubiquitous in social life and without them human society cannot be imagined.

⁶ KREJČÍ, O. (2010): Mezinárodní politika. 4 rozšířené vydání, pp. 127-141.

⁷ JURČÁK, V. a kol. (2020): Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti, pp. 73-96.

⁸ ONDRIA, P. (2010): Teórie a metódy empiricko-analytický orientovanej politickej vedy, p. 167.

Several classifications of conflicts can be made from different perspectives. The most common and, in terms of the content of international relations, the most important is their division into conflicts with and without the use of violence. Conflicts are latently present in international politics and, under certain conditions, can escalate into a crisis.

The term crisis has recently been used very often in various contexts, such as the crisis of culture, the environmental crisis, but also the crisis of middle age. In the field of international politics, we consider a crisis to be a type of conflict, the specific feature of which is the sudden explosion of unexpected events and hostile actions caused by the existence of the conflict. From the point of view of subjective perception, stakeholders perceive the crisis as something surprising, something that evokes a feeling of great threat and everything is connected with the time stress of solving the crisis.

Each conflict arises under specific conditions, when it is usually long-term coded in the consciousness of the stakeholders. A symptom of an outbreak of a conflict is its manifestation, when at least one of the parties involved declares disagreement with the other party. This phase is followed by escalation of the conflict. Following the escalation of the conflict, two solutions are possible. One is de-escalation, when concessions, compromises and agreements extinguish the crisis, or the other is a military-violent solution to the crisis. Given the fact that contradictions and crises cannot be ruled out of international life, it is necessary that, in particular, the top officials and politicians of the states also prepare for the fulfillment of such tasks. At present, one part of the theory of international relations deals with the issue of crisis management.⁹

In general, the worst accepted solution to the crisis is armed conflict, ie war, which, however, inextricably accompanies the history of humankind and gives them a dramatic to tragic dimension. In the past and present, various thinkers have sought to answer the question of the cause of wars. We encounter a number of different theories, such as that wars result from the biological nature of man, lack of rationality, socio-psychological reasons, disputes over territory and resources, or ideological hostility. However, it can be stated that there is no clear answer to this question and each specific war is caused by a combination of several causes. According to Carl von Clausewitz, a prominent Prussian war theorist, strategist and military official, war is a continuation of politics by other, violent means. It follows from this quote that war is related to politics. An instruction to start a war is a rational decision justified by its usefulness in achieving otherwise unattainable goals. The greater the expectations and beliefs about the usefulness of entering a war than remaining in peace, the greater the chance that politicians will decide to start a war. In the context of politics, war can be characterized as organized violence between armed social groups, the aim of which is either the physical destruction of the enemy or the weakening of his will to defend his original interests. In other words, the essence of war is the physical conflict of groups of organized militants. To date, several forms of armed conflict have developed:

- *Total war* is a war that is waged by all members of society and is to lead to the political liquidation of the adversary and society as a whole. These wars are typical of hegemony in the international system. Their typical features are cruelty, large geographical range and longevity. Historical examples of total wars were the Punic Wars, the Thirty Years' War, the Napoleonic Wars, the First and Second World Wars

- *Limited war*. The main difference between total and limited war is the political goals of war. A limited war is not motivated by the complete elimination of the enemy, but it is usually a matter of the warring parties pursuing certain partial political objectives. Such a war concerns only a few states, takes place in a certain territory and a defined range of weapons is used. At present, wars are fought in this form, because a war waged with weapons of mass destruction

⁹ KUČEROVÁ I. (2015): Střední Evropa. Komparace vývoje středoevropských států, p. 232.

would not be the pursuit of political goals but the suicide of humanity. A specific case of the lowest level of war restriction is the "use of non-war violence". For example, the bombing of an Iraqi nuclear reactor by Israel in 1981, NATO intervention in the former Yugoslavia, etc. Such interventions are sometimes referred to as the controlled use of force. However, even in such cases, there remains a risk that they may escalate into a proper war.

- *Civil war* is also part of world politics. Civil or internal wars, to the extent of violence, are at least equal to inter-state wars. Such wars have been known since ancient times. The emergence of civil wars is caused by the existence of problems that lead to struggle between organized groups of opponents in one country. Typical of the present is the civil war waged by the insurgents to change their country's political system in order to gain political power in the country or to secede from their homeland. A specific consequence of civil wars for international politics is the growing tendency to increase their internationalization. This means that other states intervene in the national conflict in various ways (arms supplies, political support, the deployment of instructors and, ultimately, intervention). Where civil wars broke out after the Second World War many countries we will mention Lebanon, Ethiopia, Chad, Angola, Sudan, Rwanda, the former Yugoslavia. A special case of the Civil War was the Vietnam War and Korea war.

Although the world has been spared a major military conflict since 1945, there have been about 60 minor conflicts with 20 million soldiers involved and about 17 million people killed. One may ask what steps in international politics can lead to a reduction in the risk of war. It is primarily arms control and disarmament. By arms control we mean the mutual reduction of the quantitative increase of weapons, the setting of a limit on the proliferation of weapons, the ban on the development of new types of weapons, their testing, as well as technical development. By disarmament, we mean a gradual reduction in the quality of weapons available to states.¹⁰

Other instruments for strengthening peace are international organization and collective security. By international organization, we mean the creation of international organizations, which, based on agreements and international law, can resolve disputes between states by peace agreements. The term collective security refers to a model of international organization based on the principle of tackling all those involved against those who violate peaceful coexistence.

Conclusion

With a growing number of actors and interest groups with an impact on public opinion we face in Slovakia growing economic dependence, as well as ever-present populism, we can follow the warning signs that the elites of the state will have to pay increased and especially continuous attention to this area.

The growing number of failing states with insufficiently legitimate political institutions or inefficient institutions will pose a political and security challenge leading to increased internal instability and the spread of conflicts beyond their borders. We can state that foreign policy issues are coming to the attention of public opinion faster, more frequently and more intensively, which increases the need to invest dynamically and conceptually in communication with the public in terms of content, personnel and finances. Otherwise, there is a growing risk that the public will increasingly compensate for the information deficit by adopting easy-to-grasp and engaging theories of conspiratorial perceptions of the world, specifically in foreign policy.¹¹

The search for and finding a consensual policy is a necessary precondition for Slovakia to be able to promote its interests in the field of foreign policy as well as in the field of defense

¹⁰ CHANDLER, D. (2010): International Statebuilding – The Rise of the Post-Liberal Paradigm, p. 12.

¹¹ KAZANSKÝ, R. – IVANČÍK, R. (2016): Základné teoretické východiská pre štúdium geopolitiky, pp. 45-52.

and security policy and to actively cooperate in shaping a world in which even small states can feel safe. Norms of international law and their observance, which will ensure their stability, territorial sovereignty and prosperity and suppress the backward power logic of geopolitics, which perceives their territory as a buffer state or weight in the strategies of the powers.

Acknowledgements

This research was supported by the outcome of the project “Analysis and simulation of information and security threats workplace (PASIBO)”. The project which has received funding from the European Union's grant agreement number OPVaV-2015/1.1/03-SORO, ITMS code 26210120044 and of the project “Support for creating the security and defence capabilities of the state by preparing crisis management actors”, IM_4200513, which has received funding by Ministry of Defense of the Slovak Republic. This research was also supported by the outputs of the research project "VV_4_2021 -" Support for building security and defense capabilities of the state by preparing crisis management actors "funded by the Ministry of Defense of the Slovak Republic through the interdepartmental subprogram 06E0I-Research and Development to support state defence.

References:

1. BAYLIS, J. (2011): *The Globalization of World Politics*. Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-956909-0.
2. CARLSNAES, W. et al. (eds.) (2012): *Handbook of International Relations*. SAGE Publications, 2012. ISBN 9781446265031. Retrieved 2016-02-24.
3. GIENOW-HECHT, J. C. E. – DONFRIED, M. C. (2010): *Searching for a Cultural Diplomacy*. Editors: Berghahn Books, Oxford, 2010. ISBN 978-1-845-45-746-4.
4. CHANDLER, D. (2010): *International Statebuilding – The Rise of the Post-Liberal Paradigm*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2010. ISBN 978-0-415-42118-8.
5. JURČÁK, V. a kol. (2020): *Teoretické prístupy k skúmaniu bezpečnosti*. Ostrava: KEY Publishing, 2020. ISBN 978-80-7418-358-4.
6. JURČÁK, V. – TURAC, J. (2017): Hybridná vojna v kontexte súčasných medzinárodných vzťahoch. . In Medzinárodné vzťahy 2017: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Medzinárodná vedecká konferencia. *Medzinárodné vzťahy 2017 : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky : zborník príspevkov z 18. medzinárodnej vedeckej konferencie : Zámok Smolenice, 30.11.-1.12.2017*. Bratislava : EKONÓM publishing, 2017. ISBN 978-80-225-4488-7, ISSN 2585-9412.
7. KAZANSKÝ, R. – IVANČÍK, R. (2016): *Základné teoretické východiská pre štúdium geopolitiky*. Banská Bystrica: Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2016. ISBN 978-80-557-1088-4.
8. KRENN, M. L. (2017): *The History of United States Cultural Diplomacy – 1770 to the Present*. Bloomsbury Academic, New York, 2017. ISBN 978-1-4725-0860-7.
9. KREJČÍ, O. (2010): *Mezinárodní politika*. 4. rozšírené vydání. EKOPRESS, 2010. ISBN 978-80-86929-60-6.
10. KUČEROVÁ I. (2015): *Střední Evropa. Komparace vývoje středoevropských států*. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolínium, 2015. ISBN 978-80-246-3067-0.
11. ONDRIA, P. (2010): *Teórie a metódy empiricko-analytický orientovanej politickej vedy*. Banská Bystrica, 2010. ISBN 978-80-8083-940-6.

Contact:

Ing. Ján Marek, PhD., MBA

Security and Defence Department

Armed Forces Academy of gen. M. R. Štefánik

Demänová 393

03101 Liptovský Mikuláš

Slovak Republic

e-mail: jan.marek@aos.sk

ENTREPRENEURSHIP IN EASTERN UKRAINE: DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT AND THE COVID-19 PANDEMIC

Tetyana Nestorenko^a – Olena Tokarenko^b – Olena Kolmakova^c

^a Faculty of Humanities and Economics, Berdyansk State Pedagogical University,
4 Shmidta Str., 71100 Berdyansk, Ukraine, e-mail: tetyana.nestorenko@ukr.net

^b Faculty of Humanities and Economics, Berdyansk State Pedagogical University,
4 Shmidta Str., 71100 Berdyansk, Ukraine, e-mail: lena1979-1@ukr.net

^c Faculty of Information Technology, Engineering and Management, Kharkiv National University
of Civil Engineering and Architecture, 40 Sumska Str., 61001 Kharkiv, Ukraine,
e-mail: elenkolmakova78@gmail.com

Abstract: In society, entrepreneurs are the driving force of economic development. Through their entrepreneurial activities, they create added value, provide self-employment and create new jobs. During crises, including quarantine restrictions in 2020-2021 due to the Covid-19 pandemic, micro, small and medium-sized businesses are the first to face problems in the face of falling demand for their products and services. The decline in entrepreneurial activity deepens as the crisis takes place against the backdrop of hostilities in eastern Ukraine. The article considers the impact of state and international support on the development of entrepreneurship in eastern Ukraine. It is also significant to determine the directions of a comprehensive study of the results of assistance from international donor organizations for the sustainability of entrepreneurship in this part of Ukraine.

Keywords: entrepreneurship, Covid-19, armed conflict, international organization, eastern Ukraine.

JEL: L26, H81

Introduction

Quarantine restrictions in 2020-2021 significantly limited the activities of micro-, small and medium enterprises (MSME) in Ukraine. In addition, the negative impact of the pandemic in eastern Ukraine is taking place against the background of a frozen military conflict. Numerous programs of the Ukrainian government and international organizations are aimed at solving the problem of providing for the residents of eastern Ukraine and stimulating economic growth.

The development of entrepreneurship, innovation and talent is one of the guidelines, principles and values set by the national economic strategy for the period up to 2030. On the approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030 Cabinet of Ministers of Ukraine¹, competitive small and medium enterprises are recognized as one of the key factors of sustainable development of territories, providing employment, revenues to local budgets, creating positive externalities in the cultural, social, scientific and technical spheres.

However, the escalation of social tensions as a result of loss of permanent residence and sources of income by citizens from certain districts of Luhansk and Donetsk regions, which were not controlled by the Ukrainian government, loss of economic ties with these territories, which led to loss of income and profits of enterprises and organizations of various forms of ownership and activities, in particular, located in the areas adjacent to the conflict zone, the

¹ On approval of the National Economic Strategy, 2021.

manifestations of the pandemic crisis due to the outbreak of coronavirus infection COVID-19 – all this leads to the formation and development of phenomena, processes, trends in business and social spheres and do not have a scientifically sound assessment, prediction of further processes and the desired model of development.

The purposes of the study

The purpose of the study is to determine the preconditions for business development in eastern Ukraine during the military conflict and quarantine restrictions, to substantiate areas of future research in determining the impact of international programs and programs of the Ukrainian government on the sustainability of business in eastern Ukraine (separate districts of Donetsk, Luhansk and Zaporizhzhia regions).

1 Literature review

The economic development of regions and countries depends on the level and efficiency of any economic entities. For example, the relocation of universities from territories not controlled by the government of Ukraine contributes to the growth of business activity in the host cities.² Similarly, the emergence of new enterprises, expansion of existing ones creates a multiplier effect for other types of businesses and, thus, provides growth in production and services, development of local infrastructure as a factor in the competitiveness of cities.³

MSMEs and entrepreneurs play a significant role in all economies and are key generators of employment and income, as well as drivers of innovation and growth. In OECD countries, such enterprises employ more than half of the private sector workforce. In the European Union, they account for more than 99% of all enterprises. In addition, 91% of these enterprises are micro-firms with less than 10 employees.⁴ Given their importance to all economies, they are extremely important for economic recovery.

That is why an entrepreneurial activity is considered a significant factor in the development of regional economies. The entrepreneur activity is under high pressure from external factors. During the crisis, the self-employed and small businesses are the first to suffer losses and go bankrupt. Therefore, SME support is given significant attention by both governmental and non-governmental organizations.

Responding to COVID-19 should include not only protecting small business jobs, supporting entrepreneurship, but also creating effective entrepreneurship and sustainable business-specific ecosystems.⁵ The COVID-19 pandemic is an unprecedented challenge for small businesses, which also opens up new market opportunities.

The results of studies proved that self-efficacy and sustainability are perceived by entrepreneurs as qualities that are necessary for a successful business.⁶ Therefore, entrepreneurs and start-ups should participate in business development training to build their faith in their entrepreneurial skills, seek activities, specialized webinars, training, and mentoring opportunities for training, as well as be active in their entrepreneurial affairs, practice business acumen, and seek feedback from those who can be objective, critical and encouraging.

That is why the implementation of training programs, consulting and mentoring support, financial assistance from the governmental, public, and foreign organizations will help restore and develop the entrepreneurial activity of residents of eastern Ukraine as a region most affected

² ABYZOVA, L. et al. (2017): Educational management in Ukraine: the place of displaced universities, p. 10.

³ NESTORENKO, T. (2007): City infrastructure in the context of its competitiveness, p. 72.

⁴ OECD (2020): Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017-2020.

⁵ BELITSKI, M. et al. (2021): Economic effects of the COVID-19 pandemic on entrepreneurship and small businesses.

⁶ BULLOUGH, A. – RENKO, M. (2013): Entrepreneurial resilience during challenging times, p. 347.

by hostilities. In addition, the restrictions on doing business as a result of the pandemic only exacerbated the problems facing entrepreneurs in eastern Ukraine.

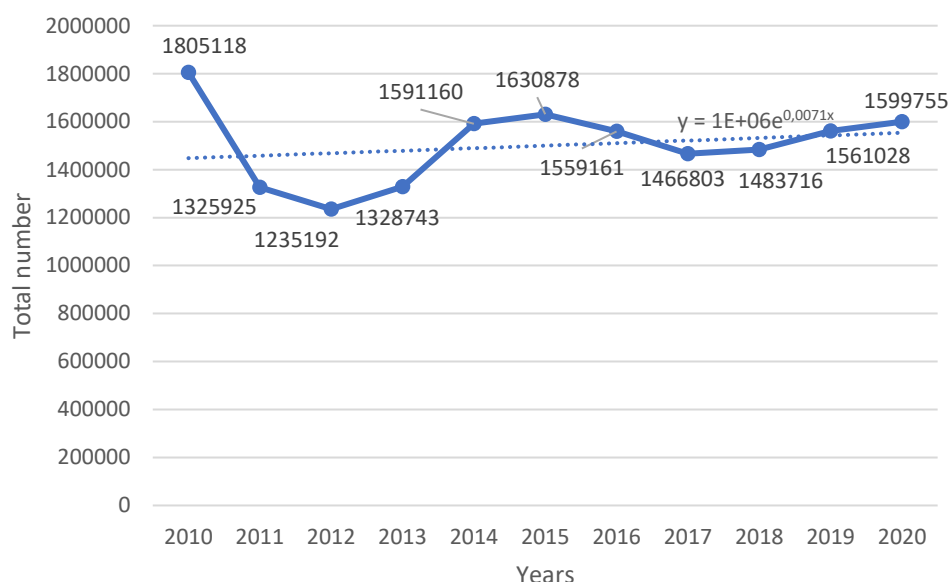
Data and Analyses

The study was carried out on the basis of collecting statistical data on the dynamics of entrepreneurship in Ukraine for 2010-2019, 2015-2020 using the methods of regression analysis, calculating the ratio of growth rates, comparative analysis as well.

2 Analyses of dynamics of entrepreneurship development in Ukraine

According to the State Statistics Service of Ukraine,⁷ in 2020 there were 1599755 natural persons-entrepreneurs, which is 88.6% of the volume of 2010. Of these, 99.5% are micro-entrepreneurs. During 2010-2020 there are periods of decline in the number of entrepreneurs (2011-2012, 2016-2017), as well as periods of growth (2013-2015, 2018-2020) (figure 1, table 1).

Figure 1. Dynamics of the number of individual entrepreneurs in Ukraine for 2010-2020

Note: Own calculations.

Source: State Statistics Service of Ukraine

In the regional context, there were 62,768 individual entrepreneurs in the Zaporizhzhia region (2020), 55,868 (2020) in Donetsk region, and 19,016 (2020) in Luhansk region, with the dynamics of growth rates in these regions differing from the national one.

Table 1: Growth rates for total, medium, small, micro-entrepreneurship entities in Ukraine for 2011-2020

Years	Growth rates, %			
	Total	Medium entrepreneurship entities	Small entrepreneurship entities	of which micro-entrepreneurship entities
2011	-26,5	-15,0	-26,5	-26,8
2012	-6,8	18,3	-6,8	-6,8
2013	7,6	-3,0	7,6	7,7

⁷ State Statistics Service of Ukraine (2021): Economic statistics. Economic activity. Activities of enterprises.

2014	19,7	102,8	19,7	19,9
2015	2,5	-56,9	2,5	2,9
2016	-4,4	-8,5	-4,4	-4,5
2017	-5,9	12,8	-5,9	-6,1
2018	1,2	32,2	1,1	0,9
2019	5,2	-9,8	5,2	5,3
2020	2,5	-9,0	2,5	2,6

Note: Own calculations.

Source: State Statistics Service of Ukraine

The heterogeneity of development processes is illustrated by the fact that if in the Zaporizhzhia region according to 2020, compared to 2015, the number of sole proprietors decreased by 21.5%, in the Donetsk region this figure is only 3%, and in the Luhansk region there is an increase of 5.8% (table 2).⁸

Table 2: Absolute indicators and growth rates of the number of individual entrepreneurs in Ukraine, Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia Regions for 2015-2020

Region	Number of entrepreneurship entities						Growth rate 2020 to 2015
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Ukraine	1630878	1559161	1466803	1483716	1561028	1599755	-1,90836
Donetsk Region	57587	53211	50444	52435	54838	55868	-2,98505
Zaporizhzhia Region	79982	73645	63045	59387	61064	62768	-21,5223
Luhansk Region	17966	18063	17888	18400	18824	19016	5,844373

Note: Own calculations.

Source: State, Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia Statistics Service of Ukraine

3 Analyses of factors and prerequisites of entrepreneurship development in Ukraine

Such differences and instability of dynamics are explained by a number of problems. These problems, in particular, are noted by the entrepreneurs themselves. Thus, the report on the results of the study of the competitiveness of small and medium enterprises with the support of the project of international technical assistance "Partnership for Urban Development",⁹ conducted in Berdyansk, the Zaporizhzhia region, among the problems hindering business development, states: "shadowing of business", "unfair competition", "police corruption", "weak transport infrastructure", "insufficient level of service", "inability of entrepreneurs to unite to communicate with the authorities", "lack of funding", "lack of staff", "insufficient information", etc. Other studies point to problems such as "inefficient business environment", "imperfect regulatory framework", "incomplete reforms", "lack of ability to influence government decisions" and so on. Entrepreneurs point to the limited opportunities to establish business partnerships as a problem. As for the impact of the pandemic crisis due to the outbreak of coronavirus infection COVID-19, for some entrepreneurs it has caused problems in business, for others it has opened up additional opportunities.

Low efficiency of business development management, lack of specific mechanisms of institutional support for business development, mechanisms for regulating economic behaviour in business, which would ensure economic activation of the population, based on balancing the

⁸ Main Department of Statistics in Zaporizhzhia Region (2021); Main Department of Statistics in Donetsk Region (2021); Main Department of Statistics in Luhansk Region (2021).

⁹ PROMIS (2021): Partnership for Urban Development Project. Results of the Implementation.

interests of entrepreneurs, government, institutional environment, consumers, society.¹⁰ Economic activation of the population in search of sources of own income, business ideas and ways of their realization promotes expansion of base for formation of a category of businessmen-managers capable to provide successful long-term development of the enterprises. In Ukraine, credit, grant programs to finance the development of micro, small and medium enterprises, the development of small business in general have been implementing. Some programs are implemented exclusively in the Luhansk and Donetsk regions (in the controlled territories), as well as in some districts of the Zaporizhzhia region. Some "shadow" businessmen legalize their business thanks to international grant programs, which encourage this, creating prospects for funding. There are no studies of the behavioural aspects of entrepreneurs that determine the sustainability of such businesses. The processes of transformation of individual entrepreneurial initiative (self-organization) into formal business structures in the conditions of aggravation of socio-economic factors, armed conflict in the East of Ukraine, manifestations of pandemic crisis due to outbreak of coronavirus infection COVID-19 have not been studied.

Today, within the framework of international programs, research is conducted on the business environment, entrepreneurship in Ukraine, such as the World Bank Business Doing Research,¹¹ the Ukrainian Public Data Center research within the UN Development Program in Ukraine¹² project implemented with the financial support of the Swiss State Secretariat for Economic Affairs and in cooperation with the NGO "League of Business and Professional Women of Ukraine", conducted in 2017, SME Policy Index: Eastern Partnership 2020,¹³ Assessment of the Small Business Act for Europe, conducted by the Organization for Economic Co-operation and Development,¹⁴ the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and the European Education Fund (ETF) with financial support from the European Union under the EU4Business initiative (2020 edition).

Such studies contain rapid assessments of business development. We need a more in-depth, structural-genetic analysis, scientifically sound selection of facts that will identify mechanisms for regulating economic behaviour and factors of intensification of entrepreneurial activity, ensuring business efficiency through the development of appropriate institutional mechanisms. There are no studies of the impact of entrepreneurship on the development of territories, in particular those affected by the war in eastern Ukraine – Luhansk, Donetsk, Zaporizhzhia regions, in particular.

It is also worth noting the Economic Support of Eastern Ukraine Project – the USAID project.¹⁵ This project focuses on three main tasks: stabilizing the economy, supporting the sustainable development of SMEs, and building confidence in the economy of eastern Ukraine. In this project the partners of USAID are businesses, NGOs, and universities of eastern Ukraine. The goal is to reduce risk and promote market-oriented growth, create a favourable business climate, and improve employee skills through career guidance centres, coworking centres, business incubators, and through the use of innovative and sustainable educational platforms online.

The project of Employment and Entrepreneurship in eastern Ukraine is one of the projects implemented in eastern Ukraine by the UN program.¹⁶ The project's goal is the creation of jobs and livelihoods especially for internally displaced persons and the host communities most affected by conflict.

¹⁰ SMENTINI, N. V. (2019): Economics and organization of entrepreneurial activity, p. 12.

¹¹ Ukraine's place in the World Bank rating *Doing Business* (2020): Analytical review.

¹² UNDP (2018): The UN Recovery and Peacebuilding Programme. Ukraine.

¹³ SME Policy Index Eastern Partnership 2020. (2020): Assessment of the state of implementation of the Small Business Act for Europe Ukraine.

¹⁴ OECD (2020): Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017-2020.

¹⁵ USAID (2021): Ukraine Economic Resilience Activity.

¹⁶ UNDP (2018): The UN Recovery and Peacebuilding Programme. Ukraine.

Uneven dynamics of business development in different regions of Ukraine, instability of the dynamics of business development indicate the formation and development of phenomena, processes, trends in business, social spheres, which are not yet studied and do not have a scientifically sound assessment, forecasting further processes and desired model development. The armed conflict in eastern Ukraine is a powerful negative factor that changes people, their lives, affecting the socio-economic sphere, determining the economic activity of citizens, their entrepreneurial behaviour, in particular. Along with this, other factors arise, form and function. There are certain processes in the institutional environment that affects the development of entrepreneurship, revived grant programs, in particular. In such conditions, along with studies of institutional principles of entrepreneurial activity, conducting research at the individual level by studying the processes of transformation of individual entrepreneurial initiative (self-organization) into formal business structures, research of business start-up and closing processes will substantiate indicators and mechanisms of business development entrepreneurs, government, territories, institutional environment, consumers, society.

4 Areas of further research

Absence in modern research of scientifically substantiated approaches to studying the processes of transformation of individual entrepreneurial initiative (self-organization) into formal entrepreneurial structures, processes of starting and closing a business, as well as scientifically based indicators and mechanisms of entrepreneurship development based on balancing interests of entrepreneurs, authorities, territories, institutional environment, consumers, society, taking into account the factors that arise, form and function, influencing the peculiarities of business development in eastern Ukraine in the context of hostilities, exacerbation of socio-economic tensions due to the pandemic crisis, in particular, allow us to identify the following areas of research:

- the study of factors that arise, form and function, influencing the development of entrepreneurship in eastern Ukraine in an armed conflict, pandemic crisis due to an outbreak of coronavirus infection COVID-19, exacerbation of socio-economic tensions in general will be further developed;
- determining the behavioural model of entrepreneurial activity in Ukraine based on the study of the transformation of individual entrepreneurial initiative into formal business structures in the context of exacerbation of socio-economic factors, the armed conflict in eastern Ukraine, and the process of starting and closing a business;
- forecasting the development of entrepreneurship based on a behavioural model of entrepreneurial activity in the context of the armed conflict in eastern Ukraine, exacerbation of socio-economic tensions due to the pandemic crisis;
- development of a model for assessing the impact of entrepreneurship on the development of territories, taking into account migration processes due to the armed conflict in eastern Ukraine based on experimental studies;
- improvement of the model of b2b-interaction in the conditions of the armed conflict in the East of Ukraine, pandemic COVID 19;
- development of indicators and mechanisms of entrepreneurship development based on balancing the interests of entrepreneurs, government, territories, institutional environment, consumers, society, taking into account the institutional environment and individual characteristics of entrepreneurial behaviour.

Future research needs to focus on quantifying the impact of different small business support mechanisms during crises.

Conclusions

Promoting economic growth in eastern Ukraine, creating a favourable business climate, supporting MSMEs are the goals of various projects of both the Ukrainian government and international organizations.

The idea of studying the development of entrepreneurial initiative through institutional, organizational, and financial support from the state and international organizations should be to scientifically substantiate indicators and mechanisms of entrepreneurship development on the methodological basis of behavioural and experimental economics. This will identify and regulate processes at the level of individual behaviour of entrepreneurs, as well as at the level of institutions that determine business activity while ensuring a balance of interests of entrepreneurs, government, territories, institutional environment, consumers, society. It should be emphasized, that the achievement of the purpose and objectives of such research should be in the plane at the intersection of the sciences of economics, psychology, statistics.

References:

1. ABYZOVA, L. – BABENKO, O. – NESTORENKO, T. – RESHETOVA, I. – SEMENIUK M. – SHEVCHENKO, O. (2017): Educational management in Ukraine: the place of displaced universities. In: *Sustainable Development Goals: The 2030 Agenda*. The University of Economics in Bratislava, Ekonóm, pp. 5-14.
2. Activity. Business (2021): The entrepreneurship index in Ukraine is twice lower than the world average – the results of the study. [online]. [Cited 5. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/aT2PCUD> (In Ukrainian).
3. ANTON, S. G. – ONOFREI, M. (2016): Public Policies to Support Entrepreneurship and SMEs. Empirical Evidences from Romania. In: *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 2016, No. 47, pp. 5-19.
4. BELITSKI, M. – GUENTHER, C. – KRITIKOS, A. S. – THURIK, R. (2021): Economic effects of the COVID-19 pandemic on entrepreneurship and small businesses. [online]. In: *Small Bus Econ*, 2021. Available online: <https://doi.org/10.1007/s11187-021-00544-y>
5. BULLOUGH, A. – RENKO, M. (2013): Entrepreneurial resilience during challenging times. In: *Business Horizons*, 2013, Vol. 56, No. 3, pp. 343-350.
6. Main Department of Statistics in Donetsk region. [online]. In: *GUSOO*, 2021. [Cited 7. 12. 2021.] Available online: www.donetskstat.gov.ua (In Ukrainian).
7. Main Department of Statistics in Luhansk region. [online]. In: *GUSLO*. [Cited 7. 12. 2021.] Available online: www.lg.ukrstat.gov.ua (In Ukrainian).
8. Main Department of Statistics in Zaporizhya region. [online]. In: *GUSZO*. [Cited 7. 12. 2021.] Available online: www.zp.ukrstat.gov.ua (In Ukrainian).
9. NESTORENKO, T. (2007): City infrastructure in the context of its competitiveness. In: *Collection of scientific papers. Economic sciences*, 2007, Vol. 72, No. 59, pp. 70-76.
10. OECD (2009): The Impact of the Global Crisis on SME and Entrepreneurship Financing and Policy Responses. [online]. In: *OECD*, 2009. [Cited 6. 12. 2021.] Available online: <https://www.oecd.org/industry/smes/49316499.pdf>.
11. OECD (2020): Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017-2020. [online]. In: *OECD Publishing*, 2020. [Cited 3. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/9T2OKkR>
12. On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030 (2021): Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. [online]. In: *Cabinet of Ministers of Ukraine*, 2021. [Cited 6. 11. 2021.] Available online: www.kmu.gov.ua (In Ukrainian).

13. PROMIS (2021): Partnership for Urban Development Project. Results of the Implementation. [online]. In: *PROMIS*, 2021. [Cited 3. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/VT2L7Ew> (In Ukrainian).
14. SME Policy Index Eastern Partnership 2020. (2020): Assessment of the state of implementation of the Small Business Act for Europe Ukraine: Small Business Act, country profile. SMEPI-EaP-2020-Ukraine.pdf. (In Ukrainian).
15. SMENTINI, N. V. (2019): *Economics and organization of entrepreneurial activity*. (In Ukrainian).
16. State Statistics Service of Ukraine (2021): Economic statistics. Economic activity. Activities of enterprises. [online]. In: *DSSU*, 2021. Available online: www.ukrstat.gov.ua (In Ukrainian).
17. Ukraine's place in the World Bank rating Doing Business (2020): Analytical review. [online]. In: *MEU*, 2020. [Cited 7. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/hT2O1fM> (In Ukrainian).
18. UNDP (2018): The UN Recovery and Peacebuilding Programme. Ukraine. [online]. In: *UNDP*, 2018. [Cited 3. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/OT2Djv7>
19. USAID (2021): Ukraine Economic Resilience Activity. [online]. In: *USAID*, 2021. [Cited 1. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/zT2n5dp>
20. USAID (2018): Ukraine Economic Resilience Activity. Rapid Assessment Synthesis. [online]. In: *USAID*, 2018. [Cited 3. 11. 2021.] Available online: <https://cutt.ly/0T2lDu8>
21. YAKYMOVA, H. (2019): Economic Indicators of the Transformation of Behavioral Models of Labor Market Actors. In: *Entrepreneurship and innovation*, 2019, No. 10, pp. 148-153. (In Ukrainian).

Contact:

doc. Tetyana Nestorenko, PhD.

Faculty of Humanities and Economics
 Berdyansk State Pedagogical University
 4 Shmidta Str.
 71100 Berdyansk Ukraine
 e-mail: tetyana.nestorenko@ukr.net

doc. Olena Tokarenko, PhD.

Faculty of Humanities and Economics
 Berdyansk State Pedagogical University
 4 Shmidta Str.
 71100 Berdyansk Ukraine
 e-mail: lena1979-1@ukr.net

doc. Olena Kolmakova, PhD.

Faculty of Information Technology, Engineering and Management
 Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
 40 Sumska Str.
 61001 Kharkiv Ukraine
 e-mail: elenkolmakova78@gmail.com

ROZVOJ KRAJÍN VYŠEHRADSKÉJ SKUPINY PODĽA GLOBÁLNYCH INDIKÁTOROV ĽUDSKÉHO ROZVOJA

DEVELOPMENT OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES ACCORDING TO THE GLOBAL HUMAN DEVELOPMENT INDICATORS

Marianna Neupauerová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: marianna.neupauerova@euba.sk

Abstrakt: Rozvojový program OSN už 30 rokov publikuje správy o ľudskom rozvoji, ktoré obsahujú veľký objem štatistických údajov ako aj globálne štatistické indexy rozvoja. Komparácia najnovšie publikovaných údajov o Českej republike, Maďarsku, Poľsku a Slovensku poukazuje na heterogénnosť problémov v rámci Vyšehradskej skupiny, ktorú samotné indexy rozvoja nedokážu vyjadriť. Ich pridaná hodnota je nízka aj pokiaľ ide o interpretovanie rozvoja Vyšehradskej skupiny v čase. Nový index z roku 2020 očistený o environmentálnu záťaž, aj keď s mnohými limitmi, však ponúka nové možnosti interpretácie rozvoja aj v rozvinutých krajinách, ako sú krajiny V4.

Kľúčové slová: index ľudského rozvoja, Vyšehradska skupina, ekonomický rast, udržiateľnosť rastu, socio-ekonomický rozvoj

JEL: F43, I30, O32

Abstract: For 30 years the UN Development Program has been publishing human development reports, which contain large amounts of statistics as well as global development indices. A comparison of the most recently published data on the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia points to the heterogeneity of problems within the Visegrad Group, which development indices alone cannot express. Their added value is also low in terms of interpreting the development of the Visegrad countries over time. However, the new 2020 index adjusted for the environmental burden, although with many limits, offers new possibilities for newly interpreting development also in developed countries, including the V4 countries.

Keywords: Human Development Index, Visegrad Group, economic growth, sustainability, socio-economic development

JEL: F43, I30, O32

Úvod

Meranie a porovnávanie tempa rozvoja jednotlivých štátov je veľmi často diskutovanou ekonomickou témou. Tradičnou mierou rastu je tempo rastu hrubého domáceho produktu na obyvateľa (HDP per capita), s ktorým je spojená spoločenská hypotéza o pozitívnej korelácii s mierou blahobytu. Vývoj vo svete ukazuje a teoretici ekonómie to potvrdzujú, že tempo rastu HDP nie je dostatočným indikátorom rozvoja¹ a musí byť doplnený o ďalšie socio-ekonomické veličiny. Príkladom globálne používaného viacfaktorového indikátora rastu je index ľudského rozvoja (HDI) spolu s ďalšími komplementárnymi indexmi sledovanými Rozvojovým programom OSN (UNDP).

¹ TÜRE, C. (2013): A Methodology to Analyse the Relations of Ecological Footprint Corresponding with Human Development Index: Eco-sustainable Human Development Index, s. 9.

Keďže ide o globálne indexy, vypočítavané sú aj pre krajiny tzv. Vyšehradskej skupiny, teda pre Česko, Maďarsko, Poľsko a Slovensko, ktoré sú navzájom geograficky, ekonomicky, historicky aj politicky relatívne dobre prepojené a vytvárajú akýsi subregión v rámci strednej či východnej Európy. Zároveň ide o suverénne štáty, z ktorých každý sleduje rôznymi prostriedkami ten istý cieľ – ekonomický rast a konvergenciu s rozvinutejšími ekonomikami v rámci EÚ. Cieľom tohto príspevku je preskúmať úroveň rozvoja v krajinách V4, a to metódou komparácie vyššie uvedených globálnych indikátorov rozvoja. Na tomto základe, ako aj prostredníctvom analýzy rôznych ekonomických a socio-ekonomických ukazovateľov a pri použití indukčnej metódy, je ďalším cieľom posúdiť pridanú hodnotu týchto indexov z hľadiska regionálneho, časového a tiež z hľadiska udržateľnosti.

1 Globálne indikátory ľudského rozvoja – teoretické východisko

Prijatie širšej koncepcie rozvoja so zameraním na zlepšovanie kvality života ľudí, bez ohľadu na to, či je toto skvalitňovanie výsledkom zvýšenej produkcie alebo nie, spôsobilo revolúciu vo vnímaní a meraní rozvoja vo svete. Inak povedané, kvalita života závisí od rôznych faktorov a líši sa aj v krajinách s podobnou úrovňou HDP per capita.² Ako uvádza Správa o ľudskom rozvoji 1993, prepojenie rastu s ľudským rozvojom nie je automatické – rozhodujúci je spôsob distribúcie príjmov v prospech základnej sociálnej infraštruktúry tohto štátu.³

Správy o ľudskom rozvoji publikuje od roku 1990 Rozvojový program OSN (UNDP) vždy s prehľadom celého radu rôznych ekonomických a iných ukazovateľov a štatistickým indexom ľudského rozvoja (HDI), na základe ktorého vzniká rebríček krajín zoradených podľa stupňa rozvoja. Pokusov o zostavenie viacfaktorového indexu rozvoja⁴ bolo v minulosti viacero, ale až HDI sa stal globálne uznávaným. Jednoznačným dôvodom je, že index berie do úvahy komplexnosť ľudského blahobytu, a teda nielen ekonomické faktory a potenciál krajiny.⁵ HDI ponúkol novú kvantitatívnu víziu rozvoja a štátom nový nástroj na definovanie cesty ich rozvoja, či posúdenie ich konkurencieschopnosti. Aktuálne zahŕňa tri ukazovatele, a sice:

- dĺžku života a zdravotnú úroveň merané prostredníctvom priemernej dĺžky života pri narodení;
- vzdelanosť meranú strednou dĺžkou vzdelávania a očakávanou dĺžkou vzdelávania;
- a životný štandard meraný hrubým národným príjmom (HNP) na obyvateľa v dolároch.

Významnosť indexu implikuje množstvo vedeckých článkov⁶ s návrhmi na vylepšenie indexu, na úpravu počtu a výber premenných, ich váhy, či spôsob a odôvodnenie výpočtov. Množstvo publikácií neklesá ani po ostatnej revízii HDI zo strany UNDP v roku 2010, odkedy sú publikované aj ďalšie komplementárne indexy rozvoja, a sice HDI upravený o nerovnosti v každej z jeho zložiek a viacdimenziálny index chudoby v rozvojových krajinách. Pre rozvinuté krajiny nebol špecifikovaný žiaden osobitný index, ale na druhej strane, od roku 1995 sa osobitná pozornosť venuje rodovej rovnosti, ktorú vyjadrujú dva najnovšie rodové indexy, čo je určite relevantné aj pre krajiny globálneho Severu. V najnovšej správe sa uvádza nový environmentálny index, ktorý pilotne očisťuje HDI od tzv. planetárnej záťaže. Napriek

² ANAND, S. – SEN, A. (2000): The Income Component of the Human Development Index, s. 84.

³ IVANOVA, I. – ARCELU, F. J. – SRINIVASAN, G. (1999): An Assessment of the Measurement Properties of the Human Development Index, s. 158.

⁴ CHAKRAVARTY, S. R. (1993): A Generalized Human Development Index, s. 100.

⁵ IVANOVA, I. – ARCELU, F. J. – SRINIVASAN, G. (1999): An Assessment of the Measurement Properties of the Human Development Index, s. 159.

⁶ Podrobnejšie: GAYE, A. – JHA, S. (2010): A Review of Conceptual and Measurement Innovations in National and Regional Human Development Reports 1998-2000; RANIS, G. – STEWART, F. – SAMMAN, E. (2006): Human Development: Beyond the Human Development Index.

mnohým limitom indexu – ktoré uvádza samotné UNDP⁷ – ide o dôležitý krok k lepšiemu meraniu rozvoja krajín, keďže udržateľnosť a kvalita prírodných zdrojov sú nevyhnutným predpokladom rozvoja každej spoločnosti.

Hlavným zdrojom kritiky HDI je jeho statický charakter,⁸ nízka sensitivita voči distribúcii príjmov a národným špecifikám,⁹ minimalizmus v počte sledovaných¹⁰ a vážených premenných oproti rôznym dimenziám ľudského rozvoja (bezpečnostná, politická, environmentálna atď.) a udržateľnosti,¹¹ ako aj jeho lineárny charakter. Nedostatky indexu, či jeho chybovosť môžu mať za následok výber nesprávnych politík pri riešení nesprávnej prekážky rastu, a to primárne v rozvojových krajinách, kde je vyššia miera nerovnosti v príjmoch. Rovnaké riziko hrozí aj v rozvinutých krajinách, kde jednoducho konštruovaný a statický index môže viesť k falošnému sebauspokojeniu a nízkej citlivosti na nové výzvy.

2 Regionálna, národná a subnárodná dimenzia rozvoja

Česko, Poľsko, Maďarsko a Slovensko sa podľa správ o ľudskom rozvoji dlhodobo nachádzajú v skupine krajín na najvyššom stupni rozvoja, aj keď tempo ich rozvoja sa po období intenzívnej transformácie spomalilo (graf 1). V celosvetovom meradle sú od roku 1990 všetky krajiny V4 stále na tých istých priečkach, s maximálnym postupom o 1 – 2 miesta.¹²

Ako uvádza UNDP,¹³ od roku 1990 do roku 2019 HDI Maďarska vzrástol o 20,6 %, kým HNP na hlavu narástol o 74,9 %. Tento rast nestačil na to, aby Maďarsko udržalo krok s partnermi V4. V danom období HDI Poľska vzrástol o 22,6 % ale HNP per capita až o 184 %. V Česku bol nárast HDI podobný ako v Poľsku, HNP per capita však narástol iba o 59,7 %. Na Slovensku bolo tempo rozvoja pomalšie pri zvýšení HDI o 16 % od roku 1999 a navýšení HNP p.c. o 110 %. Maďarsko je podľa aktuálneho HDI na 40. mieste celosvetovo, Slovensko je 39., Poľsko je 35. a Česko na 27. pozícii dosahuje ako jediná krajina V4 priemer OECD.

⁷ UNDP (2020): Human Development Report 2020, s. 435.

⁸ Podrobnejšie: HOU, J. – WALSH, P. P. – Zhang, J. (2015): The Dynamics of Human Development Index.

⁹ Podrobnejšie: HERRERO, C. – MARTÍNEZ, R. – VILLAR, A (2010): Improving the Measurement of Human Development.

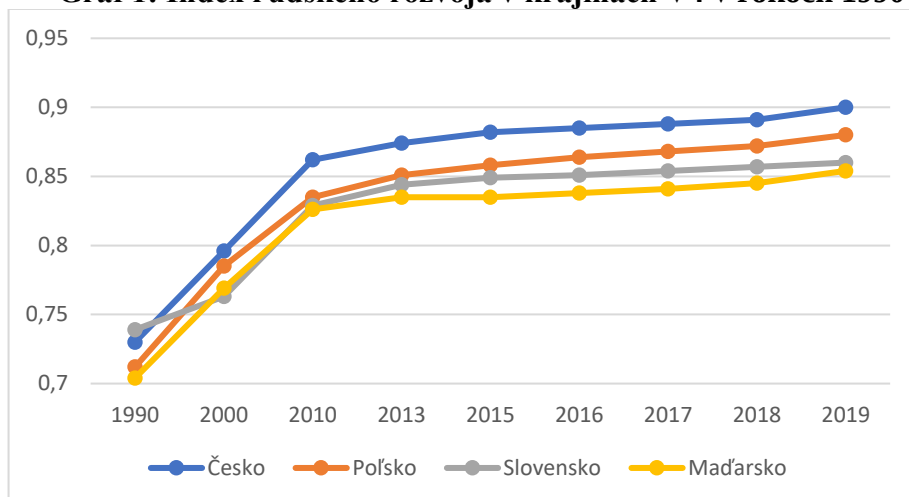
¹⁰ Podrobnejšie: HERRERO, C. – MARTÍNEZ, R. – VILLAR, A. (2012): A Newer Human Development Index.

¹¹ Podrobnejšie: SYROVÁTKA, M. – HÁK, T. (2015): Measuring Rich-Country Policies Toward the Global Environment: A Critical Analysis of the Environmental Component of the Commitment to Development Index. Alebo BILBAO-UBILLOS, J. (2013): Another Approach to Measuring Human Development: The Composite Dynamic Human Development Index.

¹² UNDP (2019): Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century.

¹³ UNDP (2020): Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report. Poland/Slovakia/Czech Republic/Hungary.

Graf 1: Index ľudského rozvoja v krajinách V4 v rokoch 1990-2019

Pramene: UNDP (2019): Human Development Report 2019.
UNDP (2020): Human Development Report 2020.

Aj keď sa krajiny V4 považujú za osobitný (neformálny) blok v rámci medzinárodných fór a v mnohých témach aj na pôde OSN hlasujú identicky a presadzujú identické záujmy¹⁴ – ekonomicky ide o vzájomne prepojené, no silne samostatné a suverénne ekonomiky, ktoré sa vyvíjajú rovnakým smerom, no rozdielnym tempom. Vyššie uvedené výrazné rozdiely v raste hmotnej životnej úrovne (HNP per capita) vo V4 proti málo rozdielnym výsledkom v zmene HDI poukazujú na váhu a statický charakter ostatných socio-ekonomických premenných HDI (zdravie a vzdelanie), no aj ďalších faktorov, ktoré HDI nesleduje, ako je stav životného prostredia, bezpečnosť, ekonomická sloboda či ochrana ľudských práv.

Po úprave HDI o nerovnosti (Inequality-Adjusted HDI – IHDI) klesajú hodnoty rozvoja pre všetky krajiny vo V4, ako aj vo svete, čo implikuje negatívnu závislosť medzi ekonomickou nerovnosťou a rastom, ktorá sa prehĺbuje pod vplyvom globalizácie a technologických zmien. Kým v Poľsku poklesol HDI kvôli nerovnostiam o 7,6 %, v Maďarsku to bolo o 7,4 %, na Slovensku o 6,2 % a v Česku iba o 4,4 %.¹⁵ Podiel HDI žien proti HDI mužov zasa vyjadruje ďalší index (Gender Development Index – GDI), pričom všetky krajiny V4 sú v kategórii 1 (z 5), vďaka tomu, že absolútna odchýlka od rodovej parity HDI je menšia ako 2,5 %.¹⁶ Nakoniec, od roku 2010 sa vypočítava aj index rodovej nerovnosti (Gender Inequality Index – GII), ktorý odráža rodové nerovnosti v oblasti zdravia, ekonomickej aktivity a posilnenia ekonomického postavenia. S výnimkou Poľska (28. zo 162. krajín zahrnutých do výpočtov), GII ostatných krajín V4 oproti HDI klesá – Česko je 36., Slovensko je na 45. mieste a Maďarsko až na 51. priečke.¹⁷

Primárnym cieľom krajín V4, prirodzene nie je len regionálna konvergencia, ale najmä konvergencia EÚ. Prostredníctvom indikátorov ľudského rozvoja nie je možné definovať, či sú krajiny V4 úspešnejšie ako iné krajiny EÚ, ktoré pristúpili v rovnakom období (2004). Z porovnania V4 s vybranou skupinou štátov (Graf 2.) vyplýva, že krajiny V4 sa len málo líšia

¹⁴ ONDERCO, M. (2018): Tell Me What You Want”: Analyzing the Visegrád Countries’ Votes in the UN General Assembly.

¹⁵ UNDP (2020): Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report. Poland/Slovakia/Czech Republic/Hungary.

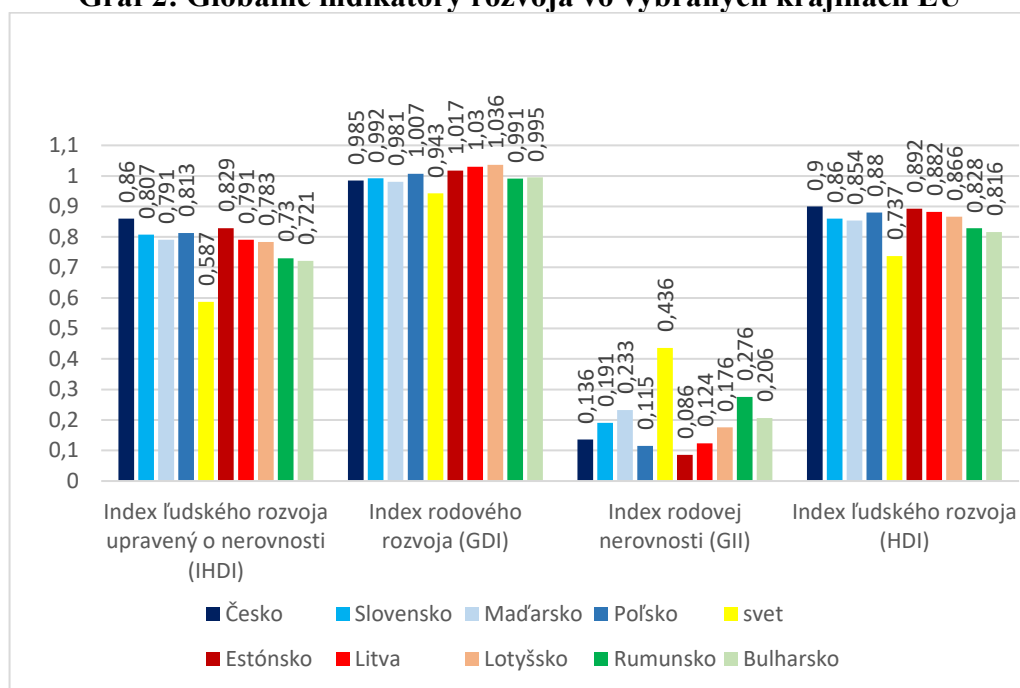
¹⁶ UNDP (2020): Human Development Report 2020. The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene.

¹⁷ UNDP (2020): Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report. Poland/ Slovakia/ Czech Republic/Hungary.

od regiónu Pobaltia, kde je úroveň HDI/IHDI podobná, ba dokonca vyššia pokiaľ ide o GDI. Krajiny, ktoré pristúpili ešte neskôr ako napríklad Bulharsko a Rumunsko vykazujú nižšie HDI a aj vyššiu mieru nerovnosti podľa GII.

S ohľadom na konštrukciu indexov nie je prekvapením, že napriek geografickým a historickým rozdielom medzi vybranými skupinami krajín, indexy nevypovedajú o regionálnych a národných špecifikách. Empirické výskumy ukazujú, že tieto ukazovatele sa iba obmedzene dajú používať pri interpretácii subnárodných regionálnych rozdielov.¹⁸ Nutnou alternatívou sú iné regionálne ukazovatele ako napríklad európsky regionálny index konkurencieschopnosti (RCI), ktorý na základe desiatok premenných sleduje úroveň kohézie na úrovni NUTS2 u členských krajín EÚ. V prípade tu sledovaného regiónu V4 RCI napríklad ukazuje výrazné rozdiely medzi regiónmi hlavných miest a inými regiónmi V4.¹⁹

Graf 2: Globálne indikátory rozvoja vo vybraných krajinách EÚ

Prameň: Výber autorky podľa UNDP (2020): *Human Development Report 2020*.

3 Perspektívy budúceho rozvoja

Súčasťou správ o ľudskom rozvoji je okrem štatistických indexov aj rozsiahly prehľad rôznych parametrov rozvoja. Podľa UNDP ide o „falošnú dichotómiu“²⁰ – prehľady by sa nemali oddelovať od indexov a je to súčasťou neustálej snahy o vylepšovanie merania rozvoja vo svete. Ak čítame Správu o rozvoji 2020 podľa tohto „návodu“, tak obraz V4 sa bude diverzifikovať v závislosti od toho, aké ekonomické, socio-ekonomické či environmentálne parametre rozvoja sledujeme (Tabuľka 1).

¹⁸ EGRI, Z. – TOROCSIK, V. – TÁNCZOS, T. (2009): Regional HID as a Territorial and Social Differentiation Index in Central Europe, s. 169.

¹⁹ ANNONI, P. – DIJKSTRA, L. (2019): The EU Regional Competitiveness Index 2019, s. 5.

²⁰ UNDP (2020): Human Development Report 2020. The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene, s. 246.

Tabuľka 1. Vybrané indikátory ľudského rozvoja v krajinách V4 v roku 2019

<i>Sledovaná veličina</i>	<i>Česko</i>	<i>Poľsko</i>	<i>Slovensko</i>	<i>Maďarsko</i>
Index ľudského rozvoja (HDI)	0.9	0.88	0.86	0.854
Index ľudského rozvoja upravený o nerovnosti (IHDI)	0.86	0.813	0.807	0.791
Hrubý domáci produkt per capita (2017 PPP \$)	40,314	33,086	32,793	32,623
Hrubý národný produkt (HNP) per capita (konštanta 2017 PPP\$)	38,109	31,623	32,113	31,329
Súčasný výdavky na zdravotníctvo (% of HDP)	7.2	6.5	6.7	6.9
Vládne výdaje na vzdelávanie (% of HDP)	5.6	4.6	3.9	4.7
Giniho koeficient	24.9	29.7	25.2	30.6
Populácia pod hranicou chudoby – národná hranica chudoby (%)	10.1	15.4	11.9	12.3
Miera nezamestnanosti (% pracovnej sily)	1.9	3.5	5.6	3.4
Nezamestnanosť mladých (% vo veku 15-24)	6.4	11.6	16.2	11.1
Priame zahraničné investície, čistý prílev (% HDP)	3.8	2.5	2.2	3.8
Emisie CO ₂ na osobu (tony)	9.9	9.1	6.6	5.1
Emisie CO ₂ na jednotku HDP (kg per 2010 US\$ HDP)	0.3	0.3	0.2	0.18
Tzv. skutočné úspory (% of HNP)	10.2	10.5	4.3	14.5
Výdavky na vedu a výskum (% HDP)	1.9	1.2	0.8	1.6

Pozn.: Farebné označenie indikuje poradie krajín V4, kde **zelená** označuje najlepšie výsledky v rámci V4 z pohľadu výkonnosti ekonomiky a udržateľnosti, **modrá** znamená 2. miesto, **žltá** je 3.miesto a **oranžová** označuje najhorší výsledok spomedzi krajín V4.

Prameň: Výber a porovnanie autorok z údajov podľa UNDP (2020): Human Development Report 2020.

Poradie krajín V4 v rozvoji meranom HDI a IHDI je rovnaké a kopíruje poradie podľa HDP na obyvateľa s najlepšimi výsledkami v prospech Českej republiky, nasledovanej Poľskom, Slovenskom a Maďarskom. Vo výške HNP per capita však Slovensko predbehlo Poľsko, a rovnako je na Slovensku oproti Poľsku nižšia miera nerovnosti v distribúcii príjmov meraná Giniho koeficientom. Maďarsko má zasa najlepšie výsledky v regióne pokiaľ ide o emisie CO₂ a tzv. skutočné úspory, ktoré sú až o 10,2 % vyššie než na Slovensku, a svojou povahou vyjadrujú lepšiu socio-ekonomickú udržateľnosť Maďarska. Okrem nízkej miery skutočných úspor, Slovensko ostáva na chvoste aj pokiaľ ide o investície do vedy a výskumu, či vzdelávania, kedy o 1,1 % zaostáva za Českom.

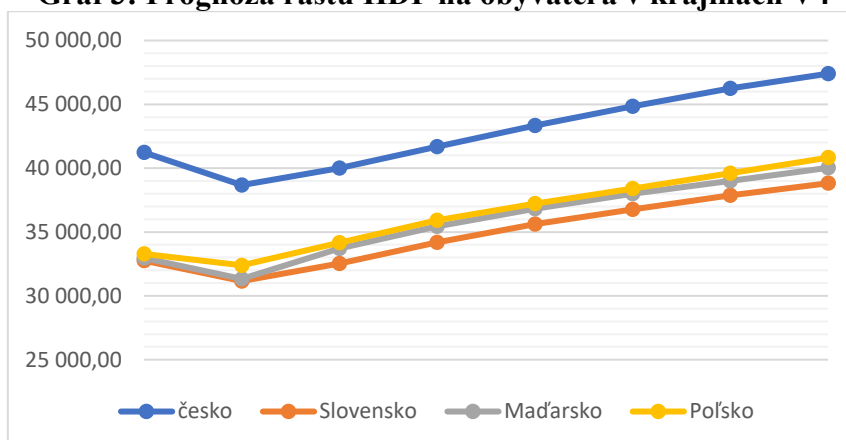
Z tohto prehľadu je zrejmé, že aj každá z krajín má iné silné a slabé stránky, a teda že každá bude na nové výzvy reagovať inak a rozdielne rýchlo. Zásadný problém nastáva, ak by sme chceli na tomto základe odhadnúť perspektívy budúceho vývoja. Jednotlivé indexy sledujú zo svojej podstaty príležitosti na získanie vzdelania, pri zachovaní zdravia a prístupu k zdrojom, stále v súlade s pôvodnou koncepciou indexovania rozvoja ako ju predstavil Mahbuba ul Haq a dopracoval nositeľ Nobelovej ceny Amartya Sen. Ekonomické zmeny (pozitívne či negatívne) sa pritom prejavujú na úrovni pocítovania až neskôr,²¹ takže čísla v najnovších správach o rozvoji vypovedajú o reálnom rozvoji zo skorších období a nemôžu presne vypovedať o budúcej úrovni rozvoja.²² Význam indexácie sa neznižuje, pokiaľ ide o retrospektívne hodnotenie a porovnávanie úspešnosti rôznych ciest rozvoja, ale pridaná hodnota je nepochybne väčšia pre rozvojové krajiny než pre krajiny rozvinutejšie.

²¹ LYSÁ, E. (2016): Determinanty kvality života na Slovensku, s. 74.

²² IVANOVA, I. – ARCELU, F. J. – SRINIVASAN, G. (1999): An Assessment of the Measurement Properties of the Human Development Index, s. 159.

Aktuálna prognóza Medzinárodného menového fondu naďalej indikuje prvenstvo pre Česko (dokonca nad priemer OECD a EÚ),²³ posledné miesto pre Slovensko, a veľmi podobný vývoj v Poľsku a Maďarsku medzi týmito pólmi (Graf 3).

Graf 3: Prognóza rastu HDP na obyvateľa v krajinách V4

Pozn.: Merané v stálych cenách v medzinárodných dolároch (v parite kúpnej sily)

Prameň: IMF (2021): World Economic Outlook 2021.

3 Udržateľnosť rozvoja v krajinách V4

Na rozdiel od ostatných správ o ľudskom rozvoji, ktoré v posledných rokoch ponúkali pomerne komplexný pohľad na limity rozvoja z rôznych perspektív, samotné indexy ale doteraz nebrali do úvahy environmentálne, politické, bezpečnostné a iné vplyvy. Správa o ľudskom rozvoji 2020, ktorá je zároveň jubilejnou 30. správou, po prvýkrát štatisticky upravuje HDI o environmentálne vplyvy. Ide o prepočet HDI s ohľadom na emisie CO₂ a materiálnu stopu pripadajúcu na obyvateľa. Cieľom je zvýšiť výpovednú hodnotu indexu rozvoja tak, aby bolo možné realisticky porovnávať rozvoj jednotlivých krajín v čase a ukázať, ktoré krajiny idú cestou udržateľného rozvoja.²⁴

Platí, že ak by ekonomiky nezaťažovali našu planétu, tak ich HDI by bolo totožné s novým HDI upraveným o túto planetárnu záťaž (Planetary-Adjusted HDI – PHDI).²⁵ To sa samozrejme nedeje a závery sú zásadné hlavne pre krajiny s vyššou úrovňou rozvoja, keďže rozdiely medzi HDI a PHDI sa začínajú zvyšovať pri hodnotách HDI vyšších ako 0,7 a širšia divergencia je pri veľmi vysokých hodnotách HDI a osobitne u krajín závislých od uhlíkovodíkov.²⁶

Tabuľka 2. Porovnanie indexu ľudského rozvoja (HDI) a indexu ľudského rozvoja upraveného o planetárnu záťaž (PHDI) za rok 2019

Poradie HDI	štát	HDI 2019	PHDI 2019	Rozdiel PHDI oproti HDI (%)	Rozdiel v poradí PHDI oproti HDI 2019
27	Česko	0.9	0.768	14.7	-5
35	Poľsko	0.88	0.752	14.5	-5
39	Slovensko	0.86	0.72	16.3	-2
40	Maďarsko	0.854	0.781	8.5	21

Prameň: UNDP (2020): Human Development Report 2020.

²³ OECD (2021): Towards a national strategic framework for the circular economy in the Czech Republic: Analysis and a proposed set of key elements.

²⁴ UNDP (2020): Human Development Report 2020, s. 250.

²⁵ Ibid., s. 235.

²⁶ Ibid., s. 236.

Výsledky porovnania PHDI s HDI pre krajiny V4 sú zásadné a potvrdzujú čiastkové výsledky (vyššie) o lepšej udržateľnosti v Maďarsku. Kým Česko a Poľsko strácajú svoje pozície o 5 priečok, Slovensko klesá o dve pozície a Maďarsko by malo byť o 21 miest viac vpredu (Tabuľka 2). Je ale dôležité dodať, že táto úprava neberie do úvahy individuálnu zodpovednosť krajiny – súčasnú alebo historickú, ale celkový súhrn rozvoja vo svete a ním spôsobenú environmentálnu záťaž.²⁷ V blízkej budúcnosti možno teda očakávať ďalšie úpravy indexu pre jeho lepšiu adresnosť. Na druhej strane, samotný nový pohľad na rozvoj pri plnom uvedomení si environmentálnej ceny každého ďalšieho rozvoja, predznamenáva pozitívnu zmenu.

Ak by sme predpokladali napr. vyšší rast HDP na obyvateľa v Českej republike, čo by viedlo k zvýšenému dopytu po zdrojoch – najmä v odvetviach, v ktorých má Česká republika komparatívnu výhodu, ako sú napríklad motorové vozidlá, stavebníctvo a nekovové nerasty, potom možno očakávať pomalší rozvoj, resp. hlbší prepád PHDI. Tieto odvetvia tradične vytvárajú vysokú environmentálnu záťaž a jedinou diskutovanou možnosťou ako tento trend zvrátiť pri zachovaní rastu, je zdokonaľovanie zručností a inovácie v jednotlivých sektoroch, vrátane energetiky. Nakoľko v tomto diskurze rozvinutých krajín budú relevantné indexy ľudského rozvoja podľa UNDP je otázne, pretože ani v najnovšej správe ešte indexy nepracujú s budúcimi kapacitami a novými sociálnymi trendmi ako napr. odkladaný nástup mladých ľudí na trh práce.²⁸

Záver

Vnímanie socio-ekonomických aspektov rozvoja, ktoré sa pred 30 rokmi presadilo v Správach o ľudskom rozvoji, sa postupne presadilo na globálnej úrovni a index ľudského rozvoja, ako hlavný ukazovateľ dosiahnutých príležitostí, umožňuje porovnávanie základných trendov rozvoja na celom svete. Pri bližšom pohľade na vybranú skupinu rozvinutých krajín Vyšehradskej skupiny sa však ukázali jeho limity, či už ide o identifikáciu regionálnych či národných špecifik alebo interpretáciu ich rozvoja v čase.

Nevyhnutým je používať a interpretovať jednotlivé indexy aj s pomocou ďalších údajov, ktoré UNDP každoročne publikuje. Z tejto duálnej analýzy vyplynula pomerne vysoká heterogenita medzi jednotlivými krajinami Vyšehradskej skupiny, čo znamená, že každá krajina musí prioritne reagovať na rôzne makroekonomické problémy. Iné poradie úrovne rozvoja krajín určuje nový index PHDI, ktorý vypovedá o udržateľnosti rozvoja. V prípade krajín V4 naznačujú výpočty PHDI potrebu nových inovatívnych riešení pre ďalší rozvoj kvality života jednotlivca a spoločnosti. Prirodzene, PHDI má mnoho limitov pokiaľ ide o jeho výpovednú hodnotu, no významným je už len jeho uvedenie ako novej dimenzie merania rozvoja v správach UNDP.

Použitá literatúra:

1. ANAND, S. – SEN, A. (2000): The Income Component of the Human Development Index. In: *Journal of Human Development*, 2000, roč.1, č. 1, s. 83-106. DOI:10.1080/14649880050008782.
2. ANNONI, P. – DIJKSTRA, L. (2019): *The EU Regional Competitiveness Index 2019*. Publications Office of the European Union. [online]. [Citované 11. 10. 2021.] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2019_03_rci2019.pdf.

²⁷ UNDP (2020): Human Development Report 2020, s. 236.

²⁸ OECD (2021): The poverty risk has shifted from the elderly to young people.

3. BILBAO-UBILLOS, J. (2013): Another Approach to Measuring Human Development: The Composite Dynamic Human Development Index. In: *Social Indicators Research*, 2013, č. 111, s. 473-484. DOI 10.1007/s11205-012-0015-y.
4. CHAKRAVARTY, S.R. (1993): A Generalized Human Development Index. In: *Review of Development Economics*, 2003, roč. 7, č. 1, s. 99-114. DOI: 10.1111/1467-9361.00178.
5. EGRI, Z. – TOROCSI, V. – TÁNCZOS, T. (2009): Regional HDI as a Territorial and Social Differentiation Index in Central Europe. [online]. In: KÁPOSZTA, J. (ed.): *New elements and researches in spatial economy*. Research Institute of J. Selye University. 2009, s. 169-179. [Citované 01. 10. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.rgvi.gtk.szie.hu/sites/default/files/upload/page/11.pdf>.
6. GAYE, A. – JHA, S. (2010): A Review of Conceptual and Measurement Innovations in National and Regional Human Development Reports, 1998-2000. [online]. In: *Human Development Research Paper 2010/21*, 2010, United Nations Development Program. [Citované 01. 11. 2021.] Dostupné na internete: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2010_21.pdf.
7. HERRERO, C. – MARTÍNEZ, R. – VILLAR, A. (2010): Improving the Measurement of Human Development. [online]. In: *Human Development Research Paper 2010/12*, 2010, United Nations Development Program. [Citované 01. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/46468454>.
8. HERRERO, C. – MARTÍNEZ, R. – VILLAR, A. (2012): A Newer Human Development Index. In: *Journal of Human Development and Capabilities*, 2012, roč. 13, č. 2, s. 247-268. DOI: 10.1080/19452829.2011.645027.
9. HOU, J. – WALSH, P. P. – ZHANG, J. (2015): The Dynamics of Human Development Index. In: *The Social Science Journal*, 2015, roč. 52, č. 3, s. 331-347. DOI:10.1016/j.soscij.2014.07.003.
10. IMF (2021): *World Economic Outlook 2021*. October 2021. [online]. [Citované 08. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Data>.
11. IVANOVA, I. – ARCELU, F. J. – SRINIVASAN, G. (1999): An Assessment of the Measurement Properties of the Human Development Index. In: *Social Indicators Research*, 1999, č. 46, s. 157-179. DOI: 10.1023/A:1006839208067.
12. LYSÁ, L. (2016): Determinanty kvality rozvoja života na Slovensku. In: CHAJDIK, J. – LUHA, J. – MADARÁSZ, Š. (2016): *MEDSTAT 2016. Monografia s tematickým zameraním na zdravotnícku štatistiku*. Ružomberok: KU, s. 68-81.
13. OECD (2021): *Towards a national strategic framework for the circular economy in the Czech Republic: Analysis and a proposed set of key elements*. OECD Environment Policy Papers, No. 27, OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/5d33734d-en.
14. LADAIQUE, M. (2021): The poverty risk has shifted from the elderly to young people. [online]. In: *OECD blog*, 2021. [Citované 20. 09. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.oecd-forum.org/posts/the-poverty-risk-has-shifted-from-the-elderly-to-young-people>.
15. ONDERCO, M. (2014): "Tell Me What You Want": Analyzing the Visegrád Countries' Votes in the UN General Assembly. In: *East European Politics and Societies*, 2014, roč. 28, č. 1, s. 63-83. DOI:10.1177/0888325413484757.

16. RANIS, G. – STEWART, F. – SAMMAN, E. (2006): Human Development: Beyond the Human Development Index. In: *Journal of Human Development*, 2006, roč. 7, č. 3, s. 323-358. DOI: 10.1080/14649880600815917.
17. SYROVÁTKA, M. – HÁK, T. (2015): Measuring Rich-Country Policies Toward the Global Environment: A Critical Analysis of the Environmental Component of the Commitment to Development Index. In: *The Journal of Environment & Development*, 2015, roč. 24, č. 1, s. 105-128. doi:10.1177/1070496514567474.
18. TÜRE, C. (2013): A Methodology to Analyse the Relations of Ecological Footprint Corresponding with Human Development Index: Eco-sustainable Human Development Index. In: *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 2013, roč. 20, č. 1, s. 9-19. DOI: 10.1080/13504509.2012.751562.
19. UNDP (2019): Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. [online]. In: *UNDP*. [Citované 10. 10. 2021.] Dostupné na <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>.
20. UNDP (2020): Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report. Poland, Slovakia, Czech Republic, Hungary. [online]. In: *UNDP*. [Citované 19. 10. 2021.] Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/countries>.
21. UNDP (2020): *Human Development Report 2020. The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene*. [online]. [Citované 15. 10. 2021.] Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>.

Kontakt:

Ing. Marianna Neupauerová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: marianna.neupauerova@euba.sk

RELIGION AND INTERNATIONAL RELATIONS¹

Monika Nová

Charles University, Hussite Theological Faculty, Pacovská 4, 140 21 Prague 4, Czech Republic
e-mail: monika.nova@htf.cuni.cz

Charles University, Faculty of Law, Nám. Curieových 7, 116 40 Praha 1, Czech Republic

Abstract: The paper aims to introduce the theme of religious subjects operating in international environment, dealing with from the churches per se, through an array of non-government organizations and to various terrorist groups. Method - the theoretical grounding of the paper benefits from expertise that the author acquired through the study of professional literature and personal experience in working abroad with both religious and non-religious subjects. Conclusions - the transnational network of religions developed in the globalized world of today includes several identifiable elements. First, the churches per se, herein represented by the Catholic Church. Second, the non-government organizations encompassing a range of charitable institutions and foundations. Third, a variety of unofficial and/or illegal organizations. They all constitute a transnational religious network spread over the entire world and affecting international affairs.

Keywords: international relations, post – secular, religion

JEL: F 50, L 31, N30, Z12

Introduction

Religion as a factor in international relations has long been rather neglected. This fact can be attributed primarily to the process of secularization affecting the social sphere. The term "secularization", as used in this paper, shall mean eroding the position of churches through political strictures, institutional weakening and cultural isolation as observed, for example, in politics, in education and science, but also in everyday personal activities like the working process, leisure pursuits and others. Slightly simplified, secularization can be described as a separation of the church from the state, but the process does not result in the disappearance of religious faith as such, it only limits the power of churches.² The separation of the two segments engendered by the process of social modernization has prevented religion from entering the international relations.³ As the modernization progresses and the segments become more specialized and separated, religion first divorces from the politics and later on from also other areas like economy and/or the international relations themselves. In consequence, the area where religion is duly represented is shrinking, and the activities previously covered under the religious umbrella are taken over by the newly emerging areas. Religion thus becomes irrelevant to the social sphere and is reduced to the personal faith of individual people.⁴

The international relations started to be studied as an independent discipline early in the 20th century. The first wave of authors shared conviction that religion was one of the root causes of conflicts in Europe. The study of international relations thus concentrated for a long time around the individual countries / states, while religion, having no influence on the public,

¹ The theme and research of this paper „Religion and international relations“ was realized from the project: Právni a společenské aspekty migrace a problémy postavení menšin - Progres Q05.

² HAVELKA, M. (2013): Sekularizace, odkouzlení světa a „pluralizace náboženskosti“, p. 225.

³ WILSON, B. R. (1998): The Secularization Thesis: Criticism and Rebuttals, pp. 45-66.

⁴ KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů, p. 105.

was neglected and did not find its way into researches. The same is true of the affected parties, i.e. churches and non-government organizations with a religious agenda.⁵

Another explanation of the term (i.e. "secularization") relates to a specific concept of humankind, to its development and intellectual progress. The concept concerns general social divorce from religiosity prompted by progress in science, technology and rationalization, and marginalizing things outside the natural world.⁶ Both the explanations are closely interconnected and both are open to objection that the process has not unfolded in the entire world but remained geographically confined mainly to Europe.

Concentrated chiefly in the West, the phenomenon can be traced in the nascent theories of international relations till the end of the 1980s. Here, we are speaking particularly about the theories of neoliberalism and neorealism (aka the neo-neo debate), both of Western provenance. What is more, the theories of international relations focused intensely on the states, a fact resulting in even stronger marginalization of religion as a factor of importance in social environment - religion, being a non-state institution, kept growing irrelevant to research. Any cultural and, by extension, religious concepts were effectively suppressed by the emphasis being shifted to military considerations and economic forces, both factors rather outside the province of churches and/or the other transnational religious subjects.⁷

The approach to religion as a factor in international relations began to change in the 1990s, when the first authors chose to attack the theory of secularization from many sides. These were, first and foremost, R. Stark and W. S. Bainbridge, who saw secularization as a self-limiting process. They argue that the moment when the influence of religions felt in the public and political sphere started to wane was also the moment when, in response to this development, new groups of religious zealots started to crop up and restore the societal role of religion.⁸

Another fact supportive of the change in the approach to religion as a factor in international relations rests in the increasing number of events, often events having a global impact on international politics, whose roots were indisputably religious (Kratochvíl 2011, p. 107). For example the Iranian revolution of 1979 and/or the terrorist attacks of 11 September 2001 have brought religion to the center of attention and made it a subject matter of researches into international relations.

A real opportunity to introduce a change into the research of international relations is presented by constructivism. This concept underscores the importance that culture and identity have for international relations. Through constructivism, religion and the parties involved in it are becoming worthy candidates for research into international relations. Unfortunately, this research opportunity is being taken up only very slowly. In the beginning of the 21st century religion was briefly treated to a constructivist research by e.g.

Kratochvíl believes that the study of religion in international relations was given impetus mainly by political events of international relevance, especially by September 11/2001. Such events were responsible for the strong growth of interest in the study of religion as a factor in international relations.⁹

Seeing what events triggered the study of religions in international relations, it is understandable that the studies were first oriented toward political Islam. Though this orientation still prevails, attention is increasingly attracted by also other areas, one of them being the transnational religious networks. These can be mistakenly perceived as terrorist

⁵ KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů, p. 101.

⁶ GAUCHET, M. (2004): Odkouzlení světa: dějiny náboženství jako věci veřejné.

⁷ KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů, p. 105.

⁸ STARK, R. – BAINBRIDGE, W. S. (1996): A theory of religion.

⁹ KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů, p. 105.

structures, but in fact they cover a wide range of subjects like churches, charitable foundations and non-government organizations.

Non-government organizations run on a religious basis are discussed by C. Benedetti,¹⁰ for instance. The recent decade then has witnessed this topic broached by an increasing number of authors, for example by B. Myers,¹¹ who explores non-government organizations upholding Christian values. The role that religion can perform in sustainable development is examined by M. Basedau, S. Gobien and S. Prediger.¹² The activities of the Catholic Church are specifically researched by B. Duncan,¹³ with prime focus on the pope himself. The role of religious parties is surveyed also by J. Duff and W. Buckingham.¹⁴ Concerning the Czech environment, the theme of religion in international relations is addressed by, e.g., P. Kratochvíl and T. Doležal.¹⁵ Kratochvíl¹⁶ presents an outline of transnational religious networks that forms the basis of also this paper.

1 Catholic Church

The expressions Catholic Church; Roman Catholic Church; Holy See; and the State of the Vatican City are represented below by the generic term the Catholic Church, i.e. Christian community headed by the Pope. The community consists of over twenty Churches, the largest being the Roman Catholic Church whose following represents more than 90 percent of all Catholics. Still, these expressions are not freely interchangeable. The Holy See is a legitimate subject of international law and politics, having its own territory, history and spiritual basis.¹⁷ It is also a pinnacle of the Church hierarchy, representative of the Catholic Church as a whole.¹⁸ The Holy See is sited mostly within the confines of the State of the Vatican City established in 1929 by signing so-called Lateran Agreement. The State is often referred to as a spiritual power since the Pope is its absolute ruler concurrently with being the head of the Catholic Church.¹⁹ The Lateran Agreement has been concluded between Italy and the Holy See and this fact alone suffices to derive the existence of the State from the Holy See.²⁰ The Pope, who is a bond linking these two institutions, is a prominent figure in international relations not because he is a head of state but on the strength of his position in the Church. The State of the Vatican City exists thanks to him, not the other way round. Should the papacy cease to exist, the state would face the same fate, as it is just a tool employed by the Pope and his device to stay independent of controlling forces.²¹

¹⁰ BENEDETTI, C. (2006): Islamic and Christian inspired relief NGOs: between tactical collaboration and strategic diffidence?, pp. 849-859.

¹¹ MYERS, B. L. (2015): Progressive Pentecostalism, Development, and Christian Development NGOs: A Challenge and an Opportunity, pp. 115-120.

¹² BASEDAU, M. – GOBIEN, S. – PREDIGER, S. (2017): The Ambivalent Role of Religion for Sustainable Development, p. 294.

¹³ DUNCAN, B. (2017): The economics behind the social thought of Pope Francis, pp. 148-166.

¹⁴ DUFF, J. F. – BUCKINGHAM, W. (2015): Strengthening of partnerships between the public sector and faith-based groups, pp. 1786-1794.

¹⁵ KRATOCHVÍL, P. – DOLEŽAL, T. (2015): The European Union and the Catholic Church: political theology of European Integration.

¹⁶ KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů, p. 105.

¹⁷ DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. (2004): Mezinárodní právo veřejné, p. 129.

¹⁸ KRATOCHVÍL, P. – DOLEŽAL, T. (2015): The European Union and the Catholic Church: political theology of European Integration, pp. 40-41.

¹⁹ HALAS, F. (2013): Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství : diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán, p. 18.

²⁰ KRATOCHVÍL, P. – DOLEŽAL, T. (2015): The European Union and the Catholic Church: political theology of European Integration, pp. 40-41.

²¹ HALAS, F. (2013): Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství : diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán, p. 19.

In terms of foreign policy, the major subject of interest is the Holy See. Irrespective of the clear separation of the See from Vatican, an interesting discrepancy lies in the fact that a host of functions presumably belonging to the State are carried out by the See. Not only the See formulates the foreign policy, it also accepts and appoints diplomats - these are accredited to the Holy See and not to the State of the Vatican City.²² Similarly, a mission sent to UN is headed by a permanent observer of the See, not of the State of Vatican.²³

That is why the foreign policy is entrusted to the bodies of the Holy See, not to the State. The policy is tasked specifically to the bureaus of Roman Curia, whose members are selected from the entire world (despite the name suggesting purely Italian representation). The Curia comprises the Secretariat of State, nine congregations, three bureaus, eleven papal boards, institutions affiliated with the Holy See and other agencies. As obvious, it is a vast system performing a broad scope of tasks.²⁴ The system is topped by the Secretariat of State and at its helm there is the State Secretary who is second only to the Pope in the Church hierarchy. The Secretariat consists of two sections with precisely elaborated division of authority. The first section, for example, operates in liaison with international organizations, while the second one assumes the responsibility for international conferences and the representation in different institutions.²⁵

To delineate the subject matter of this paper, it is important to specify the themes central to the Holy See's foreign policy. Last century saw significant alterations made to the policy. After several previous centuries when the Church's power was waning both in the public and particularly in the political sphere, a milestone was reached as represented by the Second Vatican Council. In progress from 1962 to 1965 and described by the word "aggiornamento" (renewal, liberalization), the Council set the trend towards centralization of both the administration and the doctrine. It also homogenized and globalized the Catholic Church and its culture at the high level. The Church's foreign policy shifted towards advocating democracy and human rights, and its globalization was an effective response to the growth of Catholics worldwide - from 600 million in 1960 to nearly one billion in the 1990s. Not only did the numbers grow but the Catholic population also drifted from Europe to the Northern and Southern Americas and (generally) from north to south.²⁶

The drift reflected itself also in the transnational political engagements of the Church after the Second Vatican Council, typically in Africa. There, the Catholic Church gradually converted more people than any other church and, with almost 100 million persons baptized, nearly every fifth African is now a Catholic. Taking advantage of its centralized structure of established institutions, the Church is well positioned to be a leading promoter of democratic changes in African countries in a way that we now take for granted. However, the Church's role in the process has not been confined to Africa alone. Christianity prevailed in twenty four out of the thirty two democracies newly emerged after 1973, for example in Brazil, Chile, South Korea, Poland, Hungary and Lithuania.²⁷ High-ranking officials of the Catholic Church were so deeply involved in the processes of democratization in some countries of Africa (e.g. Benin, Congo, Togo, Gabon, ...) that they were elected to chair their National Democratic Conferences.²⁸ The negotiations they led were to forge a compromise between the government

²² HALAS, F. (2013): *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství : diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*, pp. 367-368.

²³ United Nations 2015b.

²⁴ HALAS, F. (2013): *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství : diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*, p. 758.

²⁵ HALAS, F. (2013): *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství : diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*, pp. 311-315.

²⁶ HAYNES, J. (2001): *Transnational religious actors and international politics*, p. 150.

²⁷ WITTE, J. (ed.) (1993): *Christianity and democracy in global context*. Witte, p. 11.

²⁸ GIFFORD, P. (1994): *Some recent developments in African Christianity*, pp. 513-534.

and the opposition concerning the future democratic development. Heynes²⁹ reports that these representatives were chosen for their positions on the strength of their links to an important organization which the public perceived as independent of the government. The independence was guaranteed particularly by the Church's wealth and financial strength, which allowed it to run a spectrum of educational, healthcare and developmental programs that benefited primarily the common people.

An important document effectively dealing with missionary activities was *Redemptoris Missio*, an encyclical of John Paul II. issued January 1991. There the Pope addressed the renewal of missionary activities, referring to the Second Vatican Council and the freedom of religion. The encyclical describes the purpose of missions - they should not only spread the Word of God but participate in also other activities. Specifically, the Church should promote education, care for the sick and offer help to children and the poor. It should also espouse the ideals of peace, justice and human rights, support charity, education and mutual assistance, especially in the poor countries. Availing itself of its missions, the Church should distribute material wealth among the poorest and pass on to them the gifts given by the richer Church members.³⁰ Considering that the missionary activities concentrate on education, on aiding the poor and standing up for human rights, the encyclical can be regarded as a foreign policy directive on humanitarian assistance. All in all, the Catholic Church responded to the challenges of unstable international system by playing a key role in revitalizing society and proved to be a major transnational subject in the international field, without being a threat to sovereign states.³¹ Moreover, the Church intensified its engagement in providing humanitarian aid and linked the aid more tightly with the main human rights, with democracy and freedom of religion.

2 Position of the Holy See in UN

Though the Holy See is not a member of the United Nations, since 1964 it has enjoyed the status of a Permanent Observer. The status is not an institute recognized by the UN Charter, but it is a custom born of practical considerations. The first beneficiary of the status has been (since 1946) the Swiss Confederation. Since then, the status has been conferred on quite a few different countries, but the countries, unlike the Holy See, had the status only while waiting for the permanent membership. In an attempt to better define the Permanent Observer status, a specifically adopted rule requires that the status can be applied for by states which are not members of UN, but are members of a UN specialized agency.³² Such specialized UN agencies, where the Holy See is a Permanent Observer, are e.g. the Food and Agriculture Organization (FAO); International Labour Organization (ILO); United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and others.³³ The permanent membership is held by the Holy See in three of out the fifteen specialized agencies, namely in the International Telecommunication Union (ITU); Universal Postal Union (UPU); and World Intellectual Property Organization (WIPO). These three agencies typically do not have to resolve any bitter conflicts and, not being involved in any international political negotiations, they handle mostly practical organizational affairs.³⁴ Still, they accorded the Holy See the Permanent Observer status, currently enjoyed by just one more entity - the State of Palestine.³⁵

²⁹ HAYNES, J. (2001): Transnational religious actors and international politics, p. 149.

³⁰ JAN PAVEL II. (1990): *Redemptoris Missio*: On the permanent validity of the Church's missionary mandate.

³¹ HAYNES, J. (2001): Transnational religious actors and international politics, p. 152.

³² United Nations 2015a.

³³ United Nations 2014.

³⁴ The Permanent Observer Mission of the Holy See to the United Nations 2020a.

³⁵ United Nations 2015b.

The Holy See itself defines its Permanent Observer mission in UN as an effort to share the centuries-old experience of the Catholic Church with the entire humanity, hoping that the experience will help UN to further the cause of peace, justice, human dignity, humanitarian cooperation and assistance. At the same time the Holy See tries to liberate all believers and to protect the rights of all people so that they are able to find faith and God in this world. To this end the Holy See strives to maintain primarily the freedom of religion and the respect for the sanctity of human life, from conception to natural death. The institution wants to improve all aspects of authentic human development including, for example, marriage and family; the primary role of parents; adequate employment; solidarity with the poor and suffering; ending violence against women and children; poverty eradication; food; basic healthcare and education.³⁶

3 Discussion

Postsecularity and post-secular world - recently emerged expressions. Beaumont³⁷ describes the post-secular world as a world where religion, despite some secularized structures, still persist in the form of religious subjects and organizations. He believes that religion will not vanish into obscurity as premised by the theory of secularization.

A shift from the secular world to the post-secular one is caused by stimuli of several levels. The first lies in public consciousness, i.e. in the perception of global conflicts as conflicts triggered by religious controversies, as they are frequently presented. The second comes from the increasing influence that religion exerts on the public sphere. Churches can affect communities and their public opinion by taking a stand on the key questions. The communities shall be susceptible to such interventions particularly in matters of major moral arguments, e.g. legalization of abortions, climate change or euthanasia. The third and last stimulus of the shift rests in the migration of refugees and workforce primarily out of countries with traditional cultural background. The migration potentiates the controversies between different religions by adding to them the problem of difficulties in integrating the culturally-specific immigrants into the local society. All these factors then translate into continuing social influence and relevance that religion retains even in the post-secular society.³⁸

Put otherwise, religion retains certain influence in society despite (or possibly because of) the process of transformation that it is undergoing in an attempt to become better compatible with its modern democratic environment. While the theory of secularization expects religion to disappear from the public sphere, the theory of post-secularity supposes that religion shall be transformed into a structure capable of retaining its influence.³⁹

Conclusion

In the history of Europe, religion greatly influenced politics, education and the development of relations. Throughout several recent centuries the influence began to diminish and the process came to a head in what is known as secularization. The church and the state started to separate from each other and the church's power was waning. The latest decades, however, saw once again the religion finding its way to the forefront of international relations and this development achieved recognition in the concept of post-secularity, where religion is present in the public sphere through the individual religious subjects.

The current international environment has thus developed into a field where many religious subjects coexist: from the churches per se through an array of non-government

³⁶ The Permanent Observer Mission of the Holy See to the United Nations 2020b.

³⁷ BEAUMONT, J. (2010): *Transcending the Particular in Postsecular Cities*, p. 6.

³⁸ HABERMAS, J. (2008): *Notes on a Post-Secular Society*, pp. 17-29.

³⁹ GRÄB, W. (2010): *The Transformation of Religious Culture within Modern Societies: From Secularization to Postsecularism*, p. 113.

organizations to various terrorist groups. They all constitute a transnational religious network spread over the entire world and affecting international affairs.

References:

1. BASEDAU, M. – GOBIEN, S. – PREDIGER, S. (2017): *The Ambivalent Role of Religion for Sustainable Development: A Review of the Empirical Evidence*. GIGA Working Papers, 2017.
2. BEAUMONT, J. (2010): Transcending the Particular in Postsecular Cities. In: ARIE L. – MOLENDIJK, J. – BEAUMONT, CH. J. (eds.): *Exploring the postsecular: the religious, the political and the urban*. Leiden. Boston: Brill, International studies in religion and society, 2010. ISBN 978-90-04-18544-9.
3. BENEDETTI, C. (2006): Islamic and Christian inspired relief NGOs: between tactical collaboration and strategic diffidence? In: *Journal of International Development*, 2006, Vol. 18, No. 6, pp. 849-859. ISSN 0954-1748. Doi:10.1002/jid.1318.
4. DAVID, V. – SLADKÝ, P. – ZBOŘIL, F. (2004): *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Linde, 2004. ISBN 978-80-7201-473-6.
5. DUFF, J. F. – BUCKINGHAM, W. (2015): Strengthening of partnerships between the public sector and faith-based groups. In: *Lancet*, 2015, pp. 1786-1794. ISSN 01406736. Doi:10.1016/S0140-6736(15)60250-1.
6. DUNCAN, B. (2017): The economics behind the social thought of Pope Francis. In: *Australasian Catholic Record*, 2017, Vol. 94, No. 2, pp. 148-166.
7. GAUCHET, M. (2004): *Odkouzlení světa: dějiny náboženství jako věci veřejné*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 978-80-7325-037-9.
8. GRÄB, W. (2010): The Transformation of Religious Culture within Modern Societies: From Secularization to Postsecularism. In: ARIE L. – MOLENDIJK, J. – BEAUMONT, Ch. J. (eds): *Exploring the postsecular: the religious, the political and the urban*. Leiden ; Boston: Brill, International studies in religion and society, p. 113-130. ISBN 978-90-04-18544-9.
9. HABERMAS, J. (2008): Notes on a Post-Secular Society. In: *New Perspectives Quarterly*, 2008, Vol. 25, No. 4, p. 17-29.
10. HALAS, F. (2013): *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-313-4.
11. HAYNES, J. (2001): Transnational religious actors and international politics. In: *Third World Quarterly*, 2001, Vol. 22, No. 2, pp. 143-158. ISSN 0143-6597. Doi:10.1080/01436590120037009.
12. HAVELKA, M. (2013): Sekularizace, odkouzlení světa a „pluralizace náboženskosti“. In: *Sociologický časopis*, 2013, Vol. 49, No. 2, p. 221-240.
13. JAN PAVEL II. (1990): Redemptoris Missio: On the permanent validity of the Church's missionary mandate. [online]. In: *Vatican*, 1990. [Cited 17. 11. 2021.] Available at: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html.
14. KRATOCHVÍL, P. (2011): Vzestup náboženství ve studiu mezinárodních vztahů. In: *Politologická revue*, 2011, Vol. 2, No. 12, p. 99-120.

15. KRATOCHVÍL, P. – DOLEŽAL, T. (2015): *The European Union and the Catholic Church: political theology of European Integration*. Basingstoke. New York: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 978-1-349-68707-7.
16. MYERS, B. L. (2015): Progressive Pentecostalism, Development, and Christian Development NGOs: A Challenge and an Opportunity. In: *International Bulletin of Missionary Research*. p. 115-120. ISSN 2396-9393, Doi:10.1177/239693931503900301.
17. STARK, R. – BAINBRIDGE, W.S. (1996): *A theory of religion*. New Brunswick, N. J: Rutgers University Press, 1996. ISBN 978-0-8135-2330-9.
18. WILSON, B. R. (1998): The Secularization Thesis: Criticism and Rebuttals. In: RUDI, L. – WILSON, R. – BILLIET, J. – DOBBELAERE, K. (eds.): *Secularization and social integration*. Leuven: Leuven University Press, *Sociologie vandaag - Sociology today*, 4, p. 45-66. ISBN 978-90-6186-932-0.
19. WITTE, J. (ed.) (1993): *Christianity and democracy in global context*. Boulder. CO: Westview Press, 1993. ISBN 978-0-8133-1843-1.
20. UNITED NATIONS (2014): Funds, Programmes, Specialized Agencies and Others [online]. In: *UNITED NATIONS*, 2014. [Cited 17. 11. 2021.] Available at: <https://www.un.org/en/sections/about-un/funds-programmes-specialized-agencies-and-others/index.html>.
21. UNITED NATIONS (2015a): Non-member States. [online]. In: *UNITED NATIONS*, [Cited 11. 11. 2021.] Available at: <https://www.un.org/en/sections/member-states/non-member-states/index.html>.
22. UNITED NATIONS, (2015b): About Permanent Observers. [online]. In: *UNITED NATIONS*, 2015. [Cited 17. 11. 2021.] Available at: <https://www.un.org/en/sections/member-states/about-permanent-observers/index.html>.
23. UNITED NATIONS (2020a): Communications materials. United Nations Sustainable Development [online]. In: *UNITED NATIONS*, 2020. [Cited 30. 10. 2021.] Available at: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/news/communications-material/>.
24. UNITED NATIONS (2020b.): Goal 1: End poverty in all its forms everywhere. United Nations Sustainable Development [online]. In: *UNITED NATIONS*, 2020. [Cited 17. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>.

Contact:

PhDr. Monika Nová, Ph.D., MPH

Charles University

Hussite Theological Faculty

Pacovská 4

140 21 Praha 4

Faculty of Law

Nám. Curieových 7

116 40 Praha 1

Czech Republic

e-mail: monika.nova@htf.cuni.cz

ISLAMSKÉ FINANČNÍCTVO VO VZŤAHOCH ČÍNY A MALAJZIE¹

ISLAMIC FINANCE IN THE RELATIONS OF CHINA AND MALAYSIA

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Abstrakt: Cieľom článku je analyzovať spoluprácu čínskych a malajzijských finančných inštitúcií v oblasti islamských financií (IF). Práca sa najprv pozrie na vývoj pôsobenia islamských finančných inštitúcií (IFI) z Malajzie v Číne. Následne sa naopak zameria na hlavné projekty čínskych spoločností v Malajzii, ktoré sú vykonávané podľa pravidiel IF. Stručne budú aj spomenuté hlavné prekážky, ktoré bránia väčšiemu rozvoju IF vo vzájomných hospodárskych vzťahoch oboch krajín a ich ekonomických aktérov. Hlavnými metódami využitými pri písaní práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných finančných inštitúcií a médií, ktoré sa venujú skúmanej problematike. Záverom je, že IF v čínsko-malajzijských ekonomických vzťahoch nedosahuje svoj plný potenciál.

Kľúčové slová: islamská ekonomika, islamské finančníctvo, islamské bankovníctvo, Čína, Malajzia

JEL: F21, G20, P40

Abstract: The aim of the article is to present the cooperation of Chinese and Malaysian financial institutions in the realm of Islamic finance (IF). First, the work looks at the progress in the activity of Islamic financial institutions (IFI) from Malaysia in China. It then focuses on the main projects of Chinese enterprises in Malaysia which are carried out according to the rules of IF. The main obstacles to greater development of IF in mutual economic relations between the two countries and their economic actors are also mentioned. The main methods used were the study and analysis of internet sources, especially websites of relevant financial institutions and media which focus on this issue. The conclusion is that IF in Chinese-Malaysian economic relations has not reached its full potential.

Keywords: Islamic Economy, Islamic finance, Islamic banking, China, Malaysia

JEL: F21, G20, P40

Úvod

V priebehu posledných dvoch desaťročí sa Malajzia vyprofilovala ako primárne centrum islamskej ekonomiky v juhovýchodnej Ázii. Popri štátoch Perzského zálivu je tak Malajzia jedným z hlavných centier islamských financií (IF) vo svete. Podľa malajzijskej ratingovej agentúry RAM Rating Services, v roku 2016 malajzijský trh so *sukuk* reprezentoval 41,1 % globálneho trhu s týmito islamskými dlhopismi, ktorý mal hodnotu 72,9 miliardy USD. V tom istom roku mal tento trh v Malajzii hodnotu 668 miliárd malajzijských ringgitov, čo predstavoval 9-percentný nárast oproti predchádzajúcemu roku. Zároveň bola hodnota tohto

¹ Článok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

trhu o 29 % vyššia ako trh s konvenčnými dlhopismi, ktorý mal vtedy hodnotu 513 miliárd ringgitov.²

Cieľom práce je analyzovať spoluprácu čínskych a malajzijských finančných inštitúcií v oblasti IF. Základným nástrojom IF vo vzťahu medzi ekonomickými subjektmi Číny a Malajzie sú islamské dlhopisy nazývané *sukuk*. Práca sa najprv pozrie na vývoj pôsobenia islamských finančných inštitúcií (IFI) v Číne. Následne sa naopak zameria na hlavné projekty čínskych spoločností v Malajzii, ktoré sú vykonávané podľa pravidiel IF. Stručne budú spomenuté aj hlavné prekážky, ktoré bránia väčšiemu rozvoju IF vo vzájomných hospodárskych vzťahoch oboch krajín a ich ekonomických aktérov. Hlavným záverom je, že IF nedosahuje svoj plný potenciál v čínsko-malajzijských ekonomických vzťahoch. V texte je spravidla používaný československý prepis geografických názvov z čínštiny. Výnimku tvoria názvy, ktoré sú súčasťou oficiálnych názvov čínskych spoločností, a ktoré sú uvedené v prepise pchin-jin (pinyin).

1 Metodológia

Islamské financie sú relatívne novým fenoménom vo vývoji svetového finančníctva, ktorý sa stal výraznejšou oblasťou záujmu globálnej ekonomickej vedy až po finančnej kríze z rokov 2008 – 2009 a následnej hospodárskej obnovy. Tento záujem sa navyše týkal predovšetkým pôsobenia IF v moslimských krajinách, resp. jeho presahu do globálneho finančného systému, ktorý je dominovaný hospodársky vyspelými západnými štátmi a ich finančnými inštitúciami. Čína ako krajina mimo islamského kultúrno-civilizačného okruhu nie je teda primárnym objektom záujmu výskumu IF a základnej literatúry venujúcej sa tejto problematike. Preto hlavnými metódami využitými pri písaní práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných finančných inštitúcií a médií, ktoré sa skúmanej problematike venujú. Webové zdroje dokážu rýchlejšie reagovať na zmeny vo výskume problému, aj na témy okrajového záujmu. Medzi uvedenými finančnými inštitúciami je čínska Industrial and Commercial Bank of China (ICBC), či malajzijská finančná a investičná spoločnosť Commerce International Merchant Bankers Islamic (CIMB Islamic). Tá je odnožou CIMB Group Holdings Berhad a venuje sa islamskému bankovníctvu a finančníctvu v oblasti správy aktív, maklérsťva či investičného a iného bankovníctva v súlade s princípmi islamského práva. K médiám, ktoré sa venujú tejto problematike, patrí Hong Kong Islamic Index, ktorý sleduje vývoj IF v uvedenej špeciálnej administratívnej oblasti, či internetový portál Belt and Road News, ktorý sa venuje ekonomickej spolupráci Číny s jej partnermi v rámci iniciatívy Novej hodvábnej cesty, medzi ktorých patrí aj Malajzia. Súčasťou tejto spolupráce je aj využívanie ekonomických nástrojov a princípov špecifických pre danú partnerskú ekonomiku, kam patria aj islamské financie. Rovnako sem patria spravodajské portály ako Gulf Times či Arab News Service, ktoré venujú zvýšenú pozornosť islamskej ekonomike.

2 Rozvoj spolupráce medzi Čínou a Malajziou v oblasti islamských financií

2.1 Pôsobenie malajzijských islamských finančných inštitúcií v Číne

S rastom malajzijskej ekonomiky v uplynulých desaťročiach rástol aj význam a geografický záber jej islamského komponentu. Bránou do Číny pre IFI z Malajzie sa stal Hongkong, a to ešte pred jeho začlenením do ČĽR ako špeciálneho autonómneho regiónu. K prvému rozšíreniu pôsobenia týchto IFI do Hongkongu došlo v r. 1991, kedy v ňom otvorila svoju kanceláriu CIMB Islamic.³ Avšak tento krok rozšírenia operácií spoločnosti CIMB na

² ICBC (2017): Chinese Companies Tap Into Malaysia's Islamic Finance Market.

³ HONG KONG & CHINA (s. a.): CIMB Islamic Bank Berhad.

Hongkong bol iba dôsledkom významu Hongkongu ako finančného centra všeobecne, nie špecificky islamských financií.

Rozvoj spolupráce medzi finančnými inštitúciami Malajzie a Číny v rámci islamskej ekonomiky nastal po vypuknutí finančnej krízy po r. 2008. Už v r. 2009 podpísala Menová autorita Hongkongu (Hong Kong Monetary Authority, HKMA) memorandum o porozumení so zámerom spoločnej podpory rozvoja islamských financií v Hongkongu s malajzijskou centrálnou bankou Bank Negara Malaysia (BNM).⁴ Tento krok súvisel so snahou Hongkongu stať sa jedným z centier IF. Táto ambícia bola deklarovaná správcom špeciálneho administratívneho regiónu Hongkongu Donaldom Tsangom ešte v r. 2007.⁵ Ďalší dôležitý krok úradov Hongkongu v snahe stať sa centrom IF bolo nariadenie z júla 2013, za pôsobenia správcu Leung Chun-yinga, ktoré zrovnoprávňovalo podmienky na vydávanie dlhopisov *sukuk* s bežnými dlhopismi.⁶ O rok neskôr, v júni 2014, bol spustený prvý islamský investičný fond v Hongkongu. Tento fond bol spravovaný malajzijskou spoločnosťou RHB Asset Management. Na založení fondu sa dohodla HKMA s BNM.⁷

Ďalším cieľom vedenia Hongkongu v rozvíjaní IF bolo zabezpečiť, aby sa tento špeciálny autonómny región stal vstupnou bránou IFI do pevninskej Číny. Táto snaha takisto priniesla ovocie – napríklad CIMB Islamic získala 19,99 percentný podiel v Yingkou Bank so sídlom v Jing-khou, v provincii Liao-ning, na severovýchode Číny.⁸ K priekopníkom patrí nielen vyššie spomínaná CIMB, ale aj Hong Leong Bank, so sídlom v malajzijskom hlavnom meste Kuala Lumpur, ktorá sa ako prvá zamerala na bankovníctvo v Hongkongu v r. 2008. Ďalšia malajzijská banka, Malayan Banking Berhad, či Maybank, sa spojila s hongkongskou Bosera International, ktorá je pobočkou Bosera Asset Management, spoločnosti sídliacej v Šen-žene v juhovýchodnej Číne neďaleko Hongkongu.

Rozvoj vzťahov medzi ekonomickými aktérmi oboch krajín však nebolo vítanou príležitosťou len pre IFI z Malajzie, ale aj pre finančné a štátne ekonomické inštitúcie v Číne. Čínske vedenie malo ambíciu podporovať rozvoj domácich IFI, aby mohli zožať plody rozvoja IF. Krajina však nemala tradíciu islamskej ekonomiky ani pracovníkov s potrebnými skúsenosťami a teoretickými znalosťami z tejto oblasti. Z toho dôvodu sa Číňania rozhodli zbierať relevantné skúsenosti a rady v zahraničí, predovšetkým v oboch svetových centrách islamskej ekonomiky, teda v Malajzii a v Spojených arabských emirátoch.⁹ Predovšetkým malajzijský model IF bol považovaný za vhodný pre čínske prostredie, keďže je vnímaný ako dostatočne flexibilný.¹⁰ To malo zvýšiť šance IFI na úspešné pôsobenie v čínskom bankovom sektore. Národná komisia pre rozvoj a reformy ČĽR v tejto súvislosti predpokladala aj vznik prvej rýdzo islamskej banky v Číne, ktorá mala vzísť zo spolupráce čínskej Bank of Shizuishan, s centrálou v Autonómnej oblasti Chuejov Ning-sia, a malajzijskej Bank Muamalat Malaysia.¹¹ Išlo pritom o prvú takúto iniciatívu rozšíriť IF do pevninskej Číny. Ďalšia malajzijská banka, Affin Islamic Bank, zase zamýšľa v spolupráci s hongkongskou Bank of East Asia zriadiť islamskú banku v Urumči, hlavnom meste Ujgurskej autonómnej oblasti Sin-t'iang.¹²

2.2 Pôsobenie čínskych finančných inštitúcií v Malajzii v rámci islamských financií

Avšak záujem o využívanie nástrojov a potenciálu IF medzi oboma krajinami sa netýkal len finančných inštitúcií z Malajzie na čínskom trhu, ale aj naopak. V r. 2015 sa čínska

⁴ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

⁵ HK ISLAMIC INDEX (2009): Constituents.

⁶ ARAB NEWS SERVICE (2013): Double digit growth expected in Gulf sukuk issuance.

⁷ KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance.

⁸ HONG KONG & CHINA (s. a.): CIMB Islamic Bank Berhad.

⁹ CHENG, Z.-Y. (2009): Ningxia to Spearhead Islamic Finance in China.

¹⁰ ERIE, M. S. (2016): China and Islam, s. 291.

¹¹ LINDQVIST, G. (2015): How Islamic finance could be about to take off in China.

¹² MAIERBRUGGER, A. (2020): Islamic finance gaining stronger foothold in China.

developerská spoločnosť Country Garden Holdings Company, resp. jej dcérska spoločnosť Country Garden Real Estate, stala prvou spoločnosťou z Číny, ktorá financovala svoj realitný projekt Forest City neďaleko hranice Malajzie so Singapurom, prostredníctvom *sukuk*. Stala sa tak prvou čínskou spoločnosťou, ktorá vydala islamské dlhopisy v Malajzii, pričom išlo o strednodobé dlhopisy v hodnote 1,5 miliardy malajzijských ringgitov.¹³ Pre čínske spoločnosti sa však financovanie projektov vydávaním *sukuk* neujalo – trvalo dva roky, než sa ďalšia spoločnosť z Číny, Beijing Enterprises Water Group (BEWG), podujala využiť *sukuk* na získanie financií na rekonštrukciu čističky odpadových vôd Bukit Sah v okrese Kemaman v malajzijskom štáte Terengganu. Prostredníctvom svojej dcérskej spoločnosti BEWG Malaysia, vydala *sukuk* v hodnote 400 miliónov ringgitov, pričom aj v tomto prípade išlo o strednodobé dlhopisy.¹⁴ Išlo o prvý raz, kedy táto spoločnosť využila *sukuk*, ako aj prvý raz, kedy akákoľvek čínska spoločnosť vlastnená štátom (*State-owned enterprise, SOE*) využila islamské dlhopisy na financovanie vodnej infraštruktúry. Výkonný riaditeľ BEWG Malaysia, Ong Kian Min, sa vyjadril, že to bola práve pozícia Malajzie ako krajiny s najväčším trhom IF, ktorá viedla túto spoločnosť využiť *sukuk* na získanie potrebného kapitálu na svoj projekt.¹⁵

Ďalšou oblasťou potenciálnej spolupráce medzi oboma krajinami v oblasti rozvíjania IF je vydávanie environmentálne zameraných či „zelených“ dlhopisov *sukuk* (*green sukuk*). Takéto dlhopisy boli prvýkrát vydané v Malajzii v roku 2017.¹⁶ Už v júli toho roku čínska spoločnosť Edra Power Holdings, prostredníctvom svojej dcérskej spoločnosti zameranej na solárnu energiu Tadau Energy, vydala zelené dlhopisy v hodnote 250 miliónov ringgitov (ekvivalent 58,36 miliónom USD podľa kurzu z r. 2017) pod názvom Udržateľný zodpovedný investičný *sukuk* (*Sustainable Responsible Investment Sukuk, SRIS*). Stala sa tak prvou spoločnosťou, ktorá vydala *green sukuk* v Malajzii.¹⁷ Zámerom tohto kroku bolo financovať projekt výstavby solárnej elektrárne v malajzijskom štáte Sabah na severe ostrova Borneo, ako aj odkup vyprodukovanej energie na 21 rokov.¹⁸

2.3 Perspektívy spolupráce v tejto oblasti

Tento vývoj však stále nezodpovedá veľkým očakávaniam, ktoré sa vkladali do zapojenia čínskych spoločností do islamskej ekonomiky. Podľa finančného analytika poprednej malajzijskej banky Malayan Banking Berhad (Maybank) Winsoona Phoona je príčinou slabého čínskeho záujmu o *sukuk* skutočnosť, že čínske firmy pôsobiace v krajine sa ešte stále spoliehajú viac na kapitál z materských spoločností v Číne než na domáci malajzijský kapitál.¹⁹ Problémom je aj to, že IF funguje podľa rôznych pravidiel a podmienok v rôznych islamských jurisdikciách, čo čínskym spoločnostiam zvyšuje náklady na vstup na dané trhy, ak sa chcú prispôbovať rozdielnym princípom islamskej ekonomiky na každom jednotlivom trhu.²⁰ Mohieddine Kronfol, zodpovedný za investície do *sukuk* v investičnej spoločnosti Franklin Templeton Investments, zase vidí prekážku v tom, že emisie dlhopisov sú denominované v lokálnej mene, čo vedie k tomu, že dopyt po týchto dlhopisoch je do veľkej miery obmedzený na domácich investorov z Malajzie. Aby Malajzia posilnila svoj status ako centra IF, mala by podľa neho podporovať emisie a transakcie *sukuk* aj v cudzích menách napr. v USD. To by malo pomôcť pritiahnuť záujemcov o IF z ostatných centier svetového finančného systému, napríklad aj z Číny. Kronfol očakáva záujem Číny o diverzifikáciu zdrojov financovania ich investičných projektov v zahraničí, z čoho by

¹³ ICBC (2017): Chinese Companies Tap Into Malaysia's Islamic Finance Market.

¹⁴ KANA, G. (2017): More Chinese companies to raise funds via *sukuk*?

¹⁵ ICBC (2017): Chinese Companies Tap Into Malaysia's Islamic Finance Market.

¹⁶ BELT AND ROAD NEWS (2019): How Islamic Finance complements the Belt & Road Initiative.

¹⁷ XINHUA (2017): Chinese companies tap into Malaysia's Islamic finance market.

¹⁸ ICBC (2017): Chinese Companies Tap Into Malaysia's Islamic Finance Market.

¹⁹ KANA, G. (2017): More Chinese companies to raise funds via *sukuk*?

²⁰ TAN, H. – CHENG, E. (2019): Beijing's Belt and Road plans could boost the Islamic banking sector.

Malajzia mohla profitovať, v prípade takejto internacionalizácie svojho trhu so *sukuk*, napr. prostredníctvom podpory zo strany BNM. Predpokladá pritom záujem predovšetkým (aspoň spočiatku) od veľkých čínskych spoločností pôsobiacich na finančnom a realitnom trhu.²¹

Záver

V poslednej dekáde vzrástlo postavenie islamských financií ako alternatívy voči konvenčnému svetovému finančnému usporiadaniu. Význam IF pritiahol pozornosť aj Číny, ktorá sa snaží využiť IF a iné alternatívne spôsoby spravovania ekonomiky a finančníctva na podporu svojich rastúcich ekonomických záujmov vo svete. Čína pritom kladie dôraz na národné špecifiká jednotlivých krajín a alternatívy voči západným modelom organizácie ekonomiky, finančníctva a rozvoja, medzi ktoré patrí aj IF. To platí aj v prípade ekonomických vzťahov Číny s Malajziou. Malajzia sa stala centrom IF v oblasti juhovýchodnej Ázie, a popri arabských štátoch Perzského zálivu jedným z centier IF vo svete. V hospodárskych vzťahoch Malajzie s Čínou sa to prejavilo napr. snahou malajzijských IFI preniknúť na čínsky finančný trh. Bránou do Číny sa pre tieto IFI stal Hongkong, ktorý sa od roku 2007 rozhodol posilniť svoje postavenie globálneho finančného centra prostredníctvom podpory IF. Ďalším prejavom vzájomnej spolupráce ekonomických subjektov oboch štátov v rámci islamskej ekonomiky je využívanie nástrojov IF čínskymi spoločnosťami pôsobiacimi v Malajzii. Základným nástrojom IF vo vzťahu medzi ekonomickými subjektmi Číny a Malajzie sú islamské dlhopisy nazývané *sukuk*.

No princípy islamskej ekonomiky nemajú taký výrazný vplyv na vzájomné hospodárske vzťahy, aký by naznačovali ambície Číny a Hongkongu, v tejto sfére, či postavenie Malajzie ako centra IF. Jedným z dôvodov je neskúsenosť čínskych politických a ekonomických elít s islamskou ekonomikou. To znamená, že právny poriadok Číny nepočíta s potrebami zahraničných IFI a krajina nie je pripravená využiť všetky možnosti IF vo svojich hospodárskych vzťahoch s inými štátmi. Problémom je aj to, že potreby čínskych spoločností sú v dostatočnej miere naplnené domácim kapitálom a konvenčnými finančnými nástrojmi, čo znižuje ich dopyt po nástrojoch IF, akými sú islamské dlhopisy na získanie finančných prostriedkov. Konvenčné finančníctvo a bankovníctvo takisto vyhovuje aj malajzijským podnikom v ich vzťahoch s čínskymi partnermi. Ďalšou prekážkou v širšom využití princípov islamskej ekonomiky čínskymi spoločnosťami je fakt, že IF funguje podľa rôznych pravidiel a podmienok v rôznych islamských jurisdikciách. To týmto spoločnostiam zvyšuje náklady na vstup na dané trhy, ak sa musia prispôbovať rozdielnym princípom islamskej ekonomiky na každom jednotlivom trhu. Špecifickým problémom Malajzie je aj skutočnosť, že emisie islamských dlhopisov sú denominované iba v malajzijských ringgitoch, čo vedie k tomu, že dopyt po týchto dlhopisoch je do veľkej miery obmedzený na domácich malajzijských investorov. Aby Malajzia posilnila svoj status ako centra IF, mala by podľa neho podporovať emisie a transakcie *sukuk* aj v cudzích menách. To by malo pomôcť pritiahnuť záujemcov o IF z ostatných centier svetového finančného systému, a teda aj z Číny.

Použitá literatúra:

1. ARAB NEWS SERVICE (2013): Double digit growth expected in Gulf sukuk issuance. [online]. In: *Arab News Service*, 1. 12. 2013. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.arabnewsservice.com/double-digit-growth-expected-in-gulf-sukuk-issuance/>
2. BELT AND ROAD NEWS (2019): How Islamic Finance complements the Belt & Road Initiative. [online]. 3. 5. 2019. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete:

²¹ LEE, L. (2018): Malaysia should look beyond ringgit to draw Chinese to sukuk market - Franklin Templeton.

- <https://www.beltandroad.news/2019/05/03/how-islamic-finance-complements-the-belt-road-initiative/>
3. CHENG, Z.-Y. (2009): Ningxia to Spearhead Islamic Finance in China. [online]. In: *Economic Observer*, 2. 7. 2009, č. 424. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: http://www.eeo.com.cn/ens/finance_investment/2009/07/02/142459.shtml
 4. ERIE, M. S. (2016): *China and Islam*. New York: Cambridge University Press, 2016. ISBN 978-1107053373.
 5. HK ISLAMIC INDEX (2009): Constituents. [online]. In: *HK Islamic Index* via web.archive.org, 26. 1. 2009. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20161023221611/http://hkislamicindex.com/constituents.htm>
 6. HONG KONG & CHINA (s. a.): *CIMB Islamic Bank Berhad*. [online]. [Citované 27. 10. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.cimbislamic.com/en/who-we-are/overview/our-presence/hong-kong-and-china.html>
 7. ICBC (2017): Chinese Companies Tap Into Malaysia's Islamic Finance Market. [online]. In: *Industrial and Commercial Bank of China*, 31. 7. 2017. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: www.icbc.com.pe/icbc/en/newsupdates/financialnews/worldconomy/ChineseCompaniesTapIntoMalaysiasIslamicFinanceMarket.htm
 8. KANA, G. (2017): More Chinese companies to raise funds via sukuk? [online]. In: *The Star Online*, 28. 7. 2017. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.thestar.com.my/business/business-news/2017/07/28/more-chinese-companies-to-raise-funds-via-sukuk/>
 9. KRISHNA, K (2015): HK banks on Islamic finance. [online]. In: *China Daily Asia*, 27. 2. 2015. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: https://www.chinadailyasia.com/asiaweekly/2015-02/27/content_15232242.html
 10. LEE, L. (2018): Malaysia should look beyond ringgit to draw Chinese to sukuk market - Franklin Templeton. [online]. In: *Reuters*, 25. 4. 2018. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/malaysia-sukuk-china-idUSL3N1S2475>
 11. LINDQVIST, G. (2015): How Islamic finance could be about to take off in China. [online]. In: *The Conversation*, 5. 5. 2015. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://theconversation.com/how-islamic-finance-could-be-about-to-take-off-in-china-40785>
 12. MAIERBRUGGER, A. (2020): Islamic finance gaining stronger foothold in China. [online]. In: *Gulf Times*, 5. 5. 2020. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.gulf-times.com/story/662422/Islamic-finance-gaining-stronger-foothold-in-China>
 13. TAN, H. – CHENG, E. (2019): Beijing's Belt and Road plans could boost the Islamic banking sector. [online]. In: *CNBC*, 20. 8. 2019. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2019/08/20/islamic-finance-beijings-belt-and-road-plans-could-spur-the-sector.html>
 14. XINHUA (2017): Chinese companies tap into Malaysia's Islamic finance market. [online]. In: *China Daily*, 31. 7. 2017. [Citované 12. 11. 2021]. Dostupné na internete: http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-07/31/content_30303836.htm

Kontakt:**Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.**

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

ZAHRANIČNOOBCHODNÉ VZŤAHY SLOVENSKA A SRBSKA¹

FOREIGN TRADE RELATIONS BETWEEN SLOVAKIA AND SERBIA

Janka Pásztorová

Obchodná fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: janka.pasztorova@euba.sk

Abstrakt: Srbsko predstavuje potenciálne zaujímavý trh, ktorý sa postupne rozvíja a v budúcnosti môže predstavovať pre Slovensko ďalší prínos. Cieľom predkladaného príspevku je zhodnotiť zahraničný obchod Slovenska so Srbskom na základe vybraných ukazovateľov, identifikovať najvýznamnejšie exportné komodity. Bilaterálne obchodné vzťahy medzi Slovenskom a Srbskom budú hodnotené na základe analýzy dynamiky vzájomného obchodu a výpočtu hodnoty vnútroodvetvového obchodu – Grubel Lloyd index.

Kľúčové slová: Slovensko, Srbsko, zahraničný obchod

JEL: F14, F20

Abstract: Serbia is a potentially interesting market that is gradually developing and may be of more benefit to Slovakia in the future. The aim of this paper is to evaluate Slovakia's foreign trade with Serbia on the basis of selected indicators, to identify the most important export commodities. Bilateral trade relations between Slovakia and Serbia will be assessed on the basis of an analysis of the dynamics of mutual trade, and the calculation of the value of intra-industry trade - the Grubel-Lloyd index.

Keywords: Slovakia, Serbia, foreign trade

JEL: F14, F20

Úvod

Srbsko, krajina západného Balkánu, predstavuje potenciálne zaujímavý trh, ktorý sa i vďaka prístupovým procesom do Európskej únie postupne rozvíja, a budúce zahraničnoobchodné vzťahy môžu predstavovať pre Slovensko ďalší prínos. Táto myšlienka je podporovaná i štúdiami^{2,3,4} o nevyužitom potenciáli vnútroregionálneho obchodu krajín západného Balkánu a náraste exportu týchto krajín do Európskej únie, predovšetkým do Nemecka (13 % podiel v roku 2020). Export Srbska do EÚ rastie rýchlejšie ako import u EÚ. Hodnota srbského exportu do EU vzrástla medzi rokmi 200 – 2018 takmer štyrikrát.⁵ Výsledky štúdií jasne naznačujú, že kumulatívny vývoz (a dovoz) medzi krajinami západného Balkánu v pomere k ich celkovému vývozu (a dovozu) v rokoch 2007 – 2018 výrazne poklesol. Obchod s EÚ ako kľúčovým obchodným partnerom Srbska, tvoril v roku 2020 cca 61 % celkového obchodu Srbska⁶ Ekonomická výkonnosť Srbska v roku 2020 vyjadrená reálnym zmenou

¹ Príspevok je vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0420/19 Význam obchodnej spolupráce EÚ a krajín západného Balkánu z hľadiska možností expanzie podnikateľských subjektov..

² KALOYANCHEV, P. – KUSEN, I. – MOUZAKITIS, A. (2018): Untapped potential: Intra-regional trade in the western Balkans.

³ DAMIJAN, J. – DE SOUSA, J. – LAMOTTE, O. (2006): The effect of trade liberalization in South-Eastern European countries.

⁴ NIKOLIČ, G. (2020): Does it make sense to deepen the economic cooperation of the western balkan economies?

⁵ EEAS (2021): Trade.

⁶ EEAS (2021): Trade.

hrubého domáceho produktu (HDP) zaznamenala v porovnaní s rokom 2019 pokles len o 1,1 %, čo bolo jedným z najlepších výsledkov v Európe.⁷

Slovensko a Srbsko už dlhodobo spájajú nadštandardné vzťahy. Srbsko patrí k prioritným trhom v rámci zvyšovania objemu vývozu do tretích krajín.

Cieľom predkladaného príspevku je zhodnotiť zahraničný obchod Slovenska so Srbskom na základe vybraných ukazovateľov, identifikovať najvýznamnejšie exportné komodity a perspektívy ďalšieho vývoja. Bilaterálne obchodné vzťahy medzi Slovenskom a Srbskom budú hodnotené na základe analýzy dynamiky vzájomného obchodu a výpočtu hodnoty vnútroodvetvového obchodu (GL – Grubel Lloyd index). Vnútroodvetvový obchod vnímame podľa Krugmana (1986)⁸ ako typickú formu obchodu založenú na báze identickosti faktorového vybavenia krajín a do akej miery sa prekrýva dopyt a ponuka. Údaje boli čerpané z databáz International Trade Centre Trade Map.⁹

1 Zahraničný obchod Slovenska so Srbskom

Srbsko so svojimi postojmi a inštitúciami vždy bolo aj je neoddeliteľnou súčasťou európskej civilizácie a za posledné desaťročia od druhej svetovej vojny sa rapídne zmenilo na industrializovanú spoločnosť.¹⁰ Zároveň to je najväčší obchodný partner z regiónu, s ktorým obchoduje Slovenská republika. Podiel Slovenska na exporte Srbska v roku 2020 predstavoval 1,8 % (20. v poradí).¹¹

Pandémia COVID-19 sa negatívne prejavila na bilaterálnej obchodnej výmene v roku 2020, kedy sa obrat obchodnej výmeny prepadol o približne 14 %, čím sa zvrátil stúpajúci trend z posledných piatich rokov (priemerne o 10 % ročne, tabuľka 1). Slovenský export klesol o 6 %, pričom najvýraznejší prepád zaznamenali komodity z kategórie nerastných palív a minerálnych olejov.¹² Najvýznamnejšími vývoznými komoditami v roku 2020 boli tradične elektrické stroje, prístroje a zariadenia (37,7 % celkového vývozu), kotly, stroje, prístroje a plasty. Import poklesol až o 22 % a to predovšetkým z dôvodu nižšej výkonnosti slovenského automobilového priemyslu v roku 2020, na ktorý sú naviazané dodávky srbských subdodávateľských spoločností. Najvýznamnejšou položkou importu ostávajú, aj napriek poklesu dodávok pre slovenský automobilový priemysel, dodávky elektrických strojov, prístrojov a zariadení (cca 50 % celkového dovozu).¹³

Tabuľka 1: Zahraničný obchod Slovenskej republiky do Srbskom (mil. eur)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Export	304	301	348	298	308	332	363	387	380	361
Import	131	160	197	220	255	317	357	398	437	341
Obrat	135	460	545	519	563	650	721	786	817	701
Saldo	-127	141	151	78	54	15	6	-11	-58	20

Prameň: International Trade Centre: Trade Map

Komoditná štruktúra oboch krajín je determinovaná ich dominantnými priemyselnými odvetvami – automobilový a strojársky priemysel a chýbajúcimi nerastnými surovinami, predovšetkým ropa a zemný plyn. V Srbsku zohráva významnú úlohu aj energetický a banícky a priemysel.

⁷ MZV (2021): Srbská republika. Ekonomická informácia o teritóriu, s. 2.

⁸ KRUGMAN, P. (1986): Strategic Trade Policy and the New International Economics.

⁹ ITC (2021): Database International Trade Centre: Trade.

¹⁰ COX, J.(2002): The History of Serbia. Westport: Greenwood press.

¹¹ TradeingEcomics (2021): Serbia Exports by Country.

¹² SANTANDER.(2020): Serbian economic outline.

¹³ MZV (2021): Srbská republika. Ekonomická informácia o teritóriu.

Tabuľka 2: Najvýznamnejšie skupiny tovarov HS vzájomného obchodu Slovenska so Srbskom

EXPORT			IMPORT		
HS8	r. 2019 (tis. EUR)	Podiel na celkovom exporte (%)	HS8	r. 2019 (tis. EUR)	Podiel na celkovom importe (%)
851712	78845	20,78	854430	176369	40,34
270400	20540	5,41	841199	40801	9,33
852872	17181	4,53	732690	12431	2,84
854449	14030	3,70	851290	9318	2,13
271019	9808	2,58	854442	9226	2,11
961900	6277	1,65	853690	9166	2,10
480256	5676	1,50	940190	8088	1,85

Prameň: International Trade Centre: Trade Map, 2021.

Takmer pätinu celkového exportu do Srbska tvorila skupina tovarov HS 851712 (Telefóny pre celulárne siete alebo pre ostatné bezdrôtové siete) s podielom 20,78 %. Podiel druhej skupiny HS 270400 (Koks a polokoks z čierneho uhlia, hnedého uhlia alebo rašeliny, tiež aglomerovaný; retortové uhlie) na celkovom exporte je však približne štyrikrát menší, ako podiel prvej najvýznamnejšej skupiny. Z prvých štyroch najvýznamnejších tovarových skupín exportu (tabuľka 2), patria tri do vyššej komoditnej skupiny na úrovni HS4, a to do skupiny HS 85 (Elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku, časti a súčasti a príslušenstvo týchto prístrojov), ktorá spolu tvorí 29,01 percentný podiel na celkovom exporte.

Najvýznamnejšie tovarové skupiny na úrovni HS8, importované zo Srbska do SR sú uvedené v tabuľke 2. Na prvom mieste sa nachádza skupina HS 854430 (Súpravy zapalovacích káblov a ostatné súpravy drôtov druhu používaného vo vozidlách, lietadlách alebo lodiach) s podielom 40,34 % na celkovom importe, ktorá štvornásobne presahuje nasledujúcu skupinu HS 841199 (Ostatné – časti a súčasti ostatných plynových turbín s výkonom presahujúcim 5 000 kW)). Tretia skupina HS 732690 (Ostatné (výrobky zo železného alebo oceľového drôtu)) tvorí len tretinu podielu predchádzajúcej skupiny. Zvyšné 4 skupiny sa pohybujú na úrovni 2 %-ného podielu na importe. Opäť je prevládajúca najmä jedna nadradená skupina na úrovni HS4 a tou je skupina 85 (Elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku, časti a súčasti a príslušenstvo týchto prístrojov). V prípade elektrických strojov, prístrojov a zariadení ide najmä o reexport ázijských výrobcov telefónnych súprav cez SR.

2 Analýza vzájomných vzťahov na základe na základe vnútroodvetvového obchodu

Ďalšiu analýzu budeme realizovať na základe statického indexu vnútroodvetvového obchodu (Intra-industry trade index/Grubel-Lloydov index – GL). Jeho hodnota sa vyjadruje

podielom celkových vývozov z hodnôt vývozu a dovozu pre určité tovarové skupiny.¹⁴ Intenzitu obchodných tokov v rámci najvýznamnejších skupín HS medzi dvomi sledovanými krajinami vypočítame podľa nasledujúceho vzorca (1). Vstupnými údajmi budú údaje o bilaterálnom obchode s tovarovými skupinami.

$$(1) \quad GL = 1 - \frac{|(X_{kij} - M_{kij})|}{X_{kij} + M_{kij}}$$

Kde X_{kij} = export komodity k krajiny i do krajiny j

M_{kij} = import komodity k z krajiny j do krajiny i

<Výsledné hodnoty sú z intervalu <0; 1>, kde hraničné hodnoty znamenajú:

GL = 0 neexistujúci vnútroodvetvový obchod medzi krajinami, určitá krajina je buď čistým exportérom alebo čistým importérom,

GL = 1 obchod medzi krajinami sa realizuje v rámci vnútroodvetvovej výmeny.¹⁵

Tabuľka 3: Index vnútroodvetvového obchodu Slovenska a Srbska vo vybraných komoditných skupinách za rok 2019

HS4	Názov komoditnej skupiny	Import Slovenska zo Srbska (tis. EUR)	Export Slovenska do Srbska (tis. EUR)	GL
39	Plasty a výrobky z nich	22745	22211	0,99
73	Výrobky zo železa alebo z ocele	14595	17868	0,90
85	Elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ...	212618	142535	0,80
48	Papier a lepenka; predmety z papieroviny, papiera alebo lepenky	8074	13504	0,75
84	Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti	50030	25314	0,67
94	Nábytok; posteľoviny, matrace ...	8957	1944	0,36
27	Nerastné palivá, minerálne oleje a ...	2680	35088	0,14
96	Rôzne výrobky	264	7516	0,07

Prameň: International Trade Centre: Trade Map, 2021

V tabuľke 3 sú uvedené komoditné skupiny s najvyššími hodnotami GLI, na základe ktorých možno analyzovať komoditné skupiny s výrazným vzájomným obchodom. Najvyššia hodnota bola dosiahnutá v skupine HS 39 (GL=0,99), čo možno interpretovať nasledovne: tovarovej skupine HS 39 dochádza k vnútroodvetvovému obchodu. Hodnota exportu Slovenska je však nižšia než hodnota importu tejto komoditnej skupiny. Možno sa preto domnievať, že časť importu je spotrebovaná na Slovensku a nevyváža sa naspäť do Srbska, alebo je spracovaná v Srbsku a spätne importovaná na Slovensko.

¹⁴ KAŠŤÁKOVÁ, E. – ŽATKO, M. (2018): Vplyv geopolitických zmien na potenciál zahraničnoobchodných vzťahov Slovenska.

¹⁵ OECD (2010): Intra-industry trade. Measuring Globalisation.

Tretia tovarová skupina v tabuľke 3 je skupina HS 85 (Elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku,...). Hodnota indexu GL pre túto skupinu je 0,80, avšak pri pohľade na výšku importu a exportu so Srbskom môžeme vidieť, že hodnota importu v tejto komoditnej skupine 85 import vysoko presahuje hodnotu exportu. Vzhľadom na fakt, že ide o elektrické zariadenia, vrátane príslušenstva a častí, je možné, že väčšina importu je určená na domácu spotrebu a len časť z neho je po spracovaní častí a príslušenstva exportovaná naspäť do Srbska. Hodnoty a štruktúra bilaterálneho obchodu Slovenska so Srbskom (tabuľky 2,3) však tomu nasvedčujú tiež. Import Slovenska zo Srbska, HS 85, tvoria najmä rôzne druhy elektrických komponentov, zatiaľ čo export do Srbska v komoditnej skupine 85, je tvorený už hotovými prístrojmi. Tovar skupina 84 (Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti) má aj napriek relatívne vysokej hodnote GL indexu = 0,67, výrazne rozdielne hodnoty importu a exportu. Ide v tomto prípade o technicky zložité a špecializované stroje, ktorých predpokladaná hodnota výrazne prevyšuje hodnotu vstupných materiálov, podľa čoho sa domnievame, že Slovensko do Srbska exportuje komponenty (časti a súčasti) a importuje skompletizované zariadenia.

Skupina HS 27 (Nerastné palivá, minerálne oleje a výrobky z ich destilácie; bitúmenové látky; minerálne vosky) aj napriek nízkej hodnote indexu GL = 0,14, môže dosahovať vyšší reálny vnútroodvetvový obchod, pretože hodnota nerastných palív po spracovaní môže byť výrazne vyššia. Z tabuľky 2, najvýznamnejšie exportné tovarové skupiny Slovenska do Srbska na úrovni HS8, môžeme vidieť, že piata najvýznamnejšia komoditná skupina je 271019 (Ostatné – ropné oleje a oleje získané z bitúmenových nerastov – iné ako surové...). Celý import Slovenska, v skupine HS 27 na úrovni HS8 tvorí skupina 271320 (Ropný bitúmen), čo môže súvisieť s petrochemickým spracovaním na časť exportu skupiny 27 a indikuje vyšší vnútroodvetvový obchod v užších tovarových skupinách. Zvyšok exportovanej skupiny 27 na úrovni HS8 tvorí skupina 270400 (Koks a polokoks z čierneho uhlia...) s hodnotou exportu 20540 tis. EUR a 59 %-ným podielom na exporte skupiny 27. Keďže import ropného bitúmenu nesúvisí s výrobou koksu a polokoksu môžeme konštatovať, že vnútroodvetvový obchod existuje len v časti skupiny 27.

Záver

Na základe uskutočneného výskumu a poznatkov získaných z analýz vyplýva progresívny vývoj sledovaných ukazovateľoch zahraničného obchodu medzi Slovenskom a Srbskom. Vzájomný obchod SR a Srbska rástol počas celého sledovaného obdobia, pričom najvyšší objem vykazoval v roku 2018. Export Srbska na Slovensko v rokoch 2018 a 2019 dosahoval vyššiu hodnotu ako jeho import, čoho výsledkom bola negatívna obchodná bilancia SR so Srbskom. Dôvodom bol rastúci objem srbských dodávok pre slovenský automobilový priemysel.

V rámci GL indexu vysoká úroveň vnútroodvetvového obchodu bola dosiahnutá v skupinách tovarov – plasty a výrobky z nich; výrobky zo železa alebo z ocele; elektrické stroje, prístroje a zariadenia na záznam a reprodukciu obrazu a zvuku. Najnižšiu úroveň indexu bola v skupine nerastné palivá, minerálne oleje, kde je Slovensko takmer čistým importérom ropného bitúmenu, ktorý je používaný na produkciu iných exportných produktov vyššej pridanej hodnoty, čo však indikuje vyšší reálny obchod v skupine.

Dosiahnuté výsledky zároveň demonštrujú, že z prehĺbovania integračných vzťahov Srbska s EÚ profitujú obidve krajiny, o čom svedčí i permanentne sa zvyšujúci obrat vzájomného obchodu do nástupu pandemickej krízy. Vzhľadom na uvedené perspektívy možno v budúcnosti očakávať ďalšiu rast intenzity spolupráce medzi Slovensko a Srbskom avšak nemožno opomenúť, že budúci vývoj môžu výrazne ovplyvniť následky súčasnej pandemickej krízy.

Použitá literatúra:

1. COX, J. (2002): *The History of Serbia*. Westport CT: Greenwood Press. 192 s. ISBN 10 0313312907.
2. DAMIJAN, J. – DE SOUSA, J. – LAMOTTE, O. (2006): *The effect of trade liberalization in South-Eastern European countries*. [online]. The Vienna Institute for International Economic Studies, Working Paper, 70. Dostupné na: <https://wiiw.ac.at/the-effect-of-trade-liberalization-in-south-eastern-european-countries-p-3233.html>
3. EEAS (2021). Trade. [online]. EU in Serbia. Dostupné na: <https://europa.rs/trade/?lang=en>
4. ITC (2021): Database. International Trade Centre: Trade Map, (2021). Dostupné na: [1] https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c688%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1
5. KALOYANCHEV, P. – KUSEN, I. – MOUZAKITIS, A. (2018): *Untapped potential: Intra-regional trade in the western Balkans*. [online] European Economy-Discussion Paper 080. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. ISSN 2443-8022. Dostupné na: <https://doi.org/10.2765/453103>.
6. KAŠŤÁKOVÁ, E. – ŽATKO, M. (2018): *Vplyv geopolitických zmien na potenciál zahraničnoobchodných vzťahov Slovenska*. Bratislava: EKONÓM. 110 s. ISBN 978-80-225-4597.
7. KRUGMAN, P. (1986): *Strategic Trade Policy and the New International Economics*. Cambridge: MIT Press. ISBN 0-262-61045-0.
8. MZV (2021): Srbská republika. Ekonomická informácia o teritóriu. [online]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/620840/Srbsko+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2021>
9. NIKOLIČ, G. (2020): Does it make sense to deepen the economic cooperation of the western balkan economies? Economic Research-Ekonomska Istraživanja Volume 33, 2020. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1774791>
10. OECD (2010): Intra-industry trade. Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators 2010 [online]. 2nd edition. Paris: OECD Publishing, 19.10. 2010, n. 1., p. 201-211. Dostupné na: <http://doi.org/10.1787/9789264084360-85-en>
11. SANTANDER (2020): *Serbian economic outline*. [online]. Dostupné na: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/serbia/economic-outline>
12. TradeingEcomics (2021): Serbia Exports By Country. [online]. Dostupné na: <https://tradeingeconomics.com/serbia/exports-by-country>

Kontakt:

RNDr. Janka Pásztorová, PhD.

Obchodná fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: janka.pasztorova@euba.sk

THE FUNCTION OF ORGANIZATIONAL PURPOSES AND OBJECTIVES

Peter Pattis

University of Applied Sciences Burgenland, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria,
e-mail: 1919001108@fh-burgenland.at

Abstract: According to Peter Drucker “*The purpose of business is to create a satisfied customer*”. The purpose is directly connected with the customers respectively with their needs. However, purposes have to be specified so that they can be implemented. For this, objectives are used. Both purpose and objective are therefore part of the basic vocabulary in management. Unfortunately, the definitions are not clearly distinguishable from other management terms. There are several terms that are similar and are used synonymously or are intended to represent small differences. In organizations, these fuzziness and inaccuracies cause uncertainty every day and ultimately lead to a decrease in efficiency. Basically, one can say that without purpose and objectives, there is either total deadlock or maximum dissipation. Therefore organizational leaders need to make sure that everyone has a purpose and/or objective because that provides direction.

Keywords: Management, Purpose, Objectives, Goal, Aim, Target, System, Heuristic
JEL: P30, P41, Y40

Introduction

Peter Drucker once said: “*The purpose of business is to create a satisfied customer.*”¹ For an organization to be viable, it is imperative that the customer does not get out of focus. After all, they are the ones who pay the bills and ideally (should) come back again.

Everything an organization does must therefore be derived from the customer. This is the first step how effectiveness is created: One must know what the right things are. Then you have to know how to do (these) things right. According to Malik² in management the concentration on a few and important things is therefore essential. Drucker³ points out that the importance is dictated by the purpose and the resulting cascaded objectives of an organization.

Meadows,⁴ coming from a systemic view on organizations, points out that an organization is a system composed from different sub-systems. “*Therefore, there can be purposes within purposes. [...] Keeping sub-purposes and overall system purposes in harmony is an essential function of successful systems.*” Erisman and Gautschi⁵ complement this by describing different levels of purposes and differentiating the purpose of the term limits.

It seems that no matter where you look, both purpose and objective should be part of the basic vocabulary in management.

The aim of this paper is first to work out the the content and the importance of purposes and objectives and second to make recommendations of topics for a structured discussion inside organizations. In summary, it can be said (1) that this is an issue that organizations pay far too

¹ FORNELL, C. (2007): The Satisfied Customer: Winners and Losers in the Battle for Buyer Preference.

² MALIK, F. (2006): Führen, Leisten, Leben: Wirksames Management Für Eine Neue Zeit, p. 110f.

³ DRUCKER, P. F. – HESSELBEIN, F. (2015): Peter Drucker’s Five Most Important Questions: Enduring Wisdom for Young Leaders, p. 63ff.

⁴ MEADOWS, D. H. (2008). Thinking in Systems, pp. 15-16.

⁵ ERISMAN, A. – GAUTSCHI, D. A. (2015): The Purpose of Business: Contemporary Perspectives from Different Walks of Life. p. 40f.

little attention to, (2) that the main function of purposes and especially objectives is misunderstood and (3) that the link of objectives and salary and/or bonus always causes problems. The latter is not part of this work.

The starting point to collect the information about the situation in organizations were interviews and conversations with customers, business colleagues, and friends of the author; held according to Girtler⁶ as part of an *ero-epic* conversation with the help of guiding questions. The qualitative content analysis of the data was conducted with the approach of Mayring.⁷

1 Definition of purpose and objectives

If one browse through the management literature by *objective*, you come across countless terms that somehow say the same thing but are not the same. It is very similar with the term *purpose*. In some cases, terms of objectives and purpose are even equated. So on get from objective, via target, goal, aim, and scope to purpose.

Here an example of this definition's loop if one start with *objective* and follow individual definitions:⁸

- Objective: something toward which effort is directed: an aim, goal, or end of action
- Aim: a clearly directed intent or purpose
- Goal: the end towards which effort is directed
- End: the ultimate state
- State: mode or condition of being
- Condition: a state of being
- Being: the quality or state of having existence
- Existence: actual or present occurrence
- Occurrence: something that occurs
- To occur: to come into existence

As showed, the dictionary proposes synonyms for *objective*, among others: aim, goal and end. These are all terms that have previously been used to define *objective*. The term has hence been defined with its own synonyms, i.e. with other terms that have the same meaning. The probability is high – without really having tested it – one cannot get out of this cycle. In the worst case, everything explains everything in the end.

In addition and unfortunately, in management there are seldom clear distinct definitions, such as in physics,⁹ which extremely restricts the freedom for interpretation and thus reduce the susceptibility to errors.

Based on von Foerster and Pörksen,¹⁰ on can assume that “*clear, concluding verbal definitions*” of technical terms are not possible in a management context. Every verbal

⁶ ROLAND, G. (2001): Methoden der Feldforschung.

⁷ MAYRING, P. (2010): Qualitative Inhaltsanalyse.

⁸ MERRIAM WEBSTER ONLINE DICTIONARY: Objective.

⁹ Here as an example the difference between velocity and acceleration: $v = \Delta x / t \rightarrow$ with v for velocity (m/s) with the change in position x and the needed time. $a = \Delta v / t \rightarrow$ with a for acceleration (m/s²) with the change in velocity and the needed time.

¹⁰ VON FOERSTER, H. – PÖRKSEN, B. (2006): Wahrheit ist die Erfindung eines Lügners: Gespräche für Skeptiker, p. 166.

definition itself consists of technical terms that need a clear verbal definition. This inevitably leads to cycles that cannot be resolved. We recommend reducing such “*known ambiguity*” in the affected group of people through a colloquial discussion of the phenomenon identified by the technical term. We consider remaining “*known ambiguity*” to be less dysfunctional than “*assumed clarity*”, which only arises because verbal definitions are not questioned critically enough and thus, as “*unknown ambiguity*”, undermine effectiveness.

This is a normal language challenge¹¹; the challenge in management becomes significantly greater when you have to act across language barriers.

The findings for management, one can state here, are that definitions alone are not reliable to provide clarity and, secondly, that an exchange with the relevance group is therefore absolutely necessary.

For the following parts of this paper only the terms purpose and objective are used.

2 Relevance of purpose and objectives in management

According to Miller,¹² humans have the ability – but also the limitation – to concentrate on the “*magic number*” of 7 ± 2 things at the same time. It is called the law of requisite parsimony. However, research is by no means unanimous about the number; see Baddeley¹³ and Saaty and Ozdemir.¹⁴ Cowan¹⁵ even advocates the number 4. How many such and how big these chunks can be, Simon¹⁶ examined in more detail. However, there seems to be consensus that the mental storage and processing capacity is limited.

Effective people – but also organizations – have the ability to form clear priorities and to concentrate on something almost frantically. According to Dörner,¹⁷ effective people have the ability to make a clear change in focus and then to pursue this in a concentrated manner. One hold onto an idea for a particularly long time if a lot of time, energy and money have flowed into it. With big steps one then systematically falls into the sunk cost fallacy: People strive to appear consistent; one signal credibility with consistency.¹⁸

An important, perhaps even the most important and highest, principle of effectiveness is focus on results.¹⁹ Systems – and people are no exception – are measured by their results. Compared with the competition in the environment, the effort behind it is above all a question of efficiency. But how can we know whether we have achieved the right results, in other words whether we were effective? The verb for achieving in German, *erzielen*, reflects the fact that objectives (Ziele) and results depend directly on one another. The following quotation from Carroll,²⁰ which originates from his book “*Alice in Wonderland*”, illustrates this: “*If you don’t know where you are going, any road will get you there.*”

A good metaphor is the *traditional* shot in the air: without a target every shot hits its mark! Berra adapts Carroll’s quotation thus.²¹ “*If you don’t know where you are going, you might end up somewhere else.*”

¹¹ cf. ECO, U. (2002): Einführung in die Semiotik. 9, p. 474.

¹² MILLER, G. A. (1955): The Magical Number Seven, plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information, pp. 343-352.

¹³ BADDELEY, A. (1994): Magical Number 7, pp. 353-356.

¹⁴ SAATY, T. L. – OZDEMİR, M. S. (2003): Why the Magic Number Seven plus or Minus Two. p. 233-244.

¹⁵ COWAN, N. (2001): The Magical Number 4 in Short-Term Memory: A Reconsideration of Mental Storage Capacity, pp. 87-114.

¹⁶ SIMON, H. A. (1974): How Big Is a Chunk, pp. 482-488.

¹⁷ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 151.

¹⁸ DOBELLI, R. (2011): Die Kunst Des Klaren Denkens: 52 Denkfehler Die Sie Besser Anderen Überlassen, p. 22.

¹⁹ MALIK, F. (2006). Führen, Leisten, Leben: Wirksames Management Für Eine Neue Zeit, p. 84ff.

²⁰ CARROLL, L. – TENNIEL, J. (1939): The Complete Works of Lewis Carroll, p. 64.

²¹ NELSON, J. A. (2005): Eat Your Green Peppers: The Law of Being Successful by Doing What You Hate!, p. 24.

Lack of clarity in the description of objectives leads directly to the system being unable to be effective, because the system has no chance to focus. Objective and result are not a closed circuit that could provide feedback. The sequence is clear: first the objectives then the results. If we forget the objectives, everything is a result – whether desired or not.

Every system – and that includes people and organisations — has a goal. Dörner²² sums it up, that people have goals, otherwise they would not even deal with a matter. The statements above show that objectives are basically needed before they are addressed. How often do we address purposes or objectives that are unclear or do not even exist? Errors, imprecisions, ambiguities at this point continue as a result to the end – just as the motto of von Goethe²³ states – that if you miss the first buttonhole, you will not be able to button it up right.

But what the objective is and what is actually experienced and implemented can be very different. Moreover according to Hoverstadt,²⁴ the concepts of purpose is sometimes confused with intention. The purpose of the system and the intention of the managers often vary. Meadows, Wright,²⁵ and Dörner²⁶ describe, that the real objective is to derive from behavior, and not from rhetoric or declarations of intent. Beer²⁷ puts this discrepancy between the desired and actual objectives even more strongly in the following manner – and clearly puts the emphasis on the active deed or result that the system brings forth.

“The purpose of a system is what it does.”

But how is the objective pursued? How is the condition achieved with the least possible deployment of resources? Taking a look at the definition of a system²⁸ it is *“a set of coherently organized elements or individual parts”* form a *“pattern or a structure”* and can bring forth a *“a characteristic set of behaviours”*. It defines these behaviours as a *“function”* or *“purpose”* of the system. Purpose and structure accordingly seem to be connected directly.

“A change in purpose changes a system profoundly, even if every element and interconnection remains the same. [...] But the least obvious part of the system, its function or purpose, is often the most crucial determinant of the system’s behavior.”²⁹

According to Ackoff,³⁰ only purpose-focused systems are able to react proportionally, according to the situation and with awareness. Further you have to pay attention that if a system changes its purpose, the system is also fundamentally changed thereby even if all the system elements and connections remain the same.³¹ If an organizations does not know what it stands for and where it is going, the resources cannot be deployed effectively. Money is used for useless things, workers perform the wrong tasks and knowledge is acquired that nobody needs. Being clear about the purpose and objectives is the measure of all things. According to Malik,³² it is critical to success to focus on a few and essential things – in this case purposes and objectives –; everything else leads to dissipation and in the end to poor effectiveness. Effective systems seem to be clear(er) about their purpose and objectives and finally about

²² DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 74.

²³ VON GOETHE, J. W. (2006): Maximen Und Reflexionen.

²⁴ HOVERSTADT, P. (2008): The Fractal Organization: Creating Sustainable Organizations with the Viable System Model, p. 320.

²⁵ MEADOWS, D. H. – WRIGHT, D. (2010): Die Grenzen Des Denkens: Wie Wir Sie Mit System Erkennen Und Überwinden Können, p. 30.

²⁶ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 16.

²⁷ BEER, S. (2002): What Is Cybernetics?, pp. 209-219.

²⁸ MEADOWS, D. H. – WRIGHT, D. (2010): Die Grenzen Des Denkens: Wie Wir Sie Mit System Erkennen Und Überwinden Können, p. 217.

²⁹ MEADOWS, D. H. (2008): Thinking in Systems, p. 17.

³⁰ ACKOFF, R. L. (1971): Towards a System of Systems Concepts, p. 665.

³¹ MEADOWS, D. H. – WRIGHT, D. (2010): Die Grenzen Des Denkens: Wie Wir Sie Mit System Erkennen Und Überwinden Können, p. 32.

³² MALIK, F. (2006): Führen, Leisten, Leben: Wirksames Management Für Eine Neue Zeit, p.110ff and MALIK, F. (2005): Management: Das A Und O Des Handwerks, p. 102ff.

what is really important. They seem to prioritize better and then focus on priorities consistently. This means that a purpose selects a field of action to give direction for the whole organization; with objectives an organization narrows the search space inside this field of action again in order to concretize the contributions of everybody inside the organization. As a consequence the external need is followed by the purpose, followed by objectives, followed by concrete instructions.

3 Approaches and their consequences for management

Basically, one can say that without purpose and/or objectives, there is either total deadlock or maximum dissipation. What options do organizations have so that they do not fall into these two traps? How do they have to deal with purposes and objectives and what are the consequences?

3.1 Setting Priorities

Johann Wolfgang von Goethe³³ was certainly right when he said that important things must never be subordinated to the unimportant. But what is important or unimportant? Is this distinction sufficient in practice when it comes to implementing concrete things? According to former US President Dwight D. Eisenhower,³⁴ there is a significant difference between important and unimportant things:

“What is important is seldom urgent and what is urgent is seldom important.”

If the two criteria – importance and urgency – are contrasted, the following matrix is created for prioritization or setting priorities that is often known as the Eisenhower Matrix or the Importance-Urgency Matrix.³⁵ There are thus four quadrants:

Important and urgent: we need to perform these tasks immediately ourselves because they are the critical activities.

Important but not urgent: these points need to be planned correctly because they are part of the important goals.

Not important but urgent: these points should be delegated because they mean disturbing and interrupting important activities.

Not important and not urgent: these points should be deliberately eliminated because they mean distraction and dispersal.

These four points are not *hard* strategies but rather *rough* suggestions or recommendations. One cannot avoid judging the case individually.

After prioritization, there is another point to be followed; namely networking with other objectives. The difficulty according to Dörner³⁶ is that objectives or individual partial objectives may be contradictory. *‘If I achieve one objective I detract from the other objective; if I improve the situation in another way, it gets worse in one way’*. And in order to be able to deal with this appropriately, there are three approaches:

1. Compromise: balance contradictory partial problems and thereby forego an optimum solution, i.e. provide only mediocre solutions to both problems.
2. Foregoing: by deliberately foregoing goals, goal conflicts are avoided; this leads to concentration.
3. Redesign: the system is so redesigned that these negative dependencies between individual goals within the system disappear.

³³ GUTE ZITATE: Zitat von Johann Wolfgang von Goethe.

³⁴ THOUSAND INSIGHTS: The Eisenhower Method.

³⁵ COVEY, S. (2004): The 7 Habits of Highly Successful People: Powerful Lessons in Personal Change, p. 151.

³⁶ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 84ff.

The following section deals with the different type of objectives and the problems or surprises that are connected to it. Many of these problems and unwelcome surprises lead – not infrequently – to the need to rethink and reschedule at short notice.

3.2 Aiming, avoiding or ‘muddling through’

People basically have a clear picture of what a objective is. The concept *objective* immediately conjures up the mental image of a dartboard or a target. Types of objectives are looked at in order to on the one hand show that there are different types of objectives that need to be treated differently and on the other hand show that much too little thought is given to the quality of objectives self.

It may be a question of aiming at something concrete or rather be a question of something having to be avoided. Dörner³⁷ points out that the distinction between positive and negative objectives may sound academic, but it is important. Holding on to what you want to strive for is easier than what you want to avoid. According to Dobelli,³⁸ this is also linked to the human characteristic that is known as the feature positive effect: ‘What there is means much more to us than what is missing.’ It is also easier to imagine, because people find it difficult to think in non things or non events. The following quotation from Lichtenberg³⁹ describes the complicated situation with negative goals and how – at least sometimes – having only negative goals does not provide guidelines for action:

*“Of course, I cannot say whether it will get better if it changes; but I can say this much: it has to be different if it is to be good.”*⁴⁰

Objectives can vary from global-galactic to very specific. Dörner⁴¹ recommends turning objectives that are formulated global-galactically, which are often also avoidance objectives, into positive objectives and specifying them on the basis of clear criteria. Unclear objectives are found very frequently in practice and are those, for which a clear criterion is missing on the basis of which it can be reliably decided whether the objective has been achieved or not.

In order to provide clear objectives, using S.M.A.R.T. criteria has become established practice.⁴² They are a quality feature of objectives, indicate their degree of detail and are used to assess the achievement of the goal. The criteria can be partially in a stress ratio to one another.

According to Dörner⁴³ unclear objectives often contain comparative adjectives: it should ‘*be better or faster, it should just be different*’. But how this is achieved is unclear. Unclear objectives are therefore ‘*hidden multiple objectives*.’ Examples of this are for example customer dissatisfaction, an employee friendly environment or employee health. If one is dealing with such concepts one immediately links them to something. But the listed concepts do not describe a thing but describe something that can mean very different things. Dörner names these concepts complex concepts or diversity concepts.

These complex concepts simplify dealing with problems. As the concept itself hides a complex system it also masks part of the system. When transforming such an unclear objective into a clear objective, a multiple problem often occurs that mostly consists of a number of partial problems. And this is the next distinction between objectives.

In complex situations, multiple objectives are the rule rather than the exception. A single objective would neither do justice to the complexity of the system or even start to

³⁷ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 16.

³⁸ DOBELLI, R. (2012): Die Kunst Des Klugen Handelns: 52 Irrwege Die Sie Besser Anderen Überlassen, p. 94f.

³⁹ LICHTENBERG, G. CH. (1971): Schriften Und Briefe, p. 450.

⁴⁰ Translated by the author. Original in German: „Ich kann /freilich nicht sagen, ob es besser werden wird, wenn es anders wird; aber soviel ich sagen: es muss anders werden, wenn es gut werden soll.“

⁴¹ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 76ff.

⁴² DORAN, G. T. (1981): There’s a S.M.A.R.T. Way to Write Management’s Goals and Objectives, pp. 35-36.

⁴³ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens., p. 80f.

describe it adequately.⁴⁴ As described above, Dörner⁴⁵ points out that unclear objectives, which are often described by comparative adjectives, mostly contain demands to pursue different partially contradictory or multiple objectives; the aimed for objective situation should not correspond to a single criterion but simultaneously to several. He emphasizes expressly that in complex systems it is not possible to pursue only one thing. Pursuing only one objective is thus utopia. *'If one pursues one objective, one may accidentally create other irregularities, thus new problems.'* The difficulty of these dependencies lies not in the formulation of the objective but logically in their implementation: if clarity exists at all about the pursuit of different partially contradictory objectives – one has to choose the one objective and decide against the other objectives.

A further distinction between objectives is the distinction between unspoken, indirect or implicit and express, clear or explicit objectives. According to Dörner,⁴⁶ it is an all too common human tendency to concentrate above all on the latter because people tend to care about the problems they have rather than the ones they do not (already) have. Conflicts of objectives are particularly hard to solve in which one of the conflicting objectives is an implicit objective, so that people are not at all aware of the objective.

In periods of major change – e.g., through innovations or paradigm shifts – there is a great danger that the pursuit of explicit objectives is hindered by partially hidden implicit objectives. The task of developing further that is critical to success is then mostly diametrically opposed to the frantic pressure to wish to become different. Dörner⁴⁷ expresses that organizations do not think carefully through what they want to keep especially when there is a need for change.

3.3 Keeping alternatives open

According to Churchman,⁴⁸ every single alternative describes a complete set of behavioural patterns so that the same actions follow regardless of the person. The design of alternatives can be deemed to be the equivalent of planning, optimisation and similar precursors of objective-focused action or implementation. Basically, we have to use the same logic for purposes and objectives, that have a direct impact on the behavior of people in organizations; be it through a direct specification, be it through the indirect effect via heuristic principles on the culture.⁴⁹ Design has the following characteristics:

- "1. It attempts to distinguish in thought between different sets of behaviour patterns.*
- 2. It tries to estimate in thought how well each alternative set of behaviour patterns will serve a specifies set of goals.*
- 3. Its aim is to communicate its thoughts to other minds in such a manner that they can convert the thoughts into corresponding actions which in fact serve the goals in the same manner as the design said they would."*

The expressions *'attempts'* and *'tries'* imply that the designer tries to implement these three points but that he or she may also fail to do so. Above all, it also shows that in our example, the purposes or objectives have to be understood by people in order for the right actions to follow. Good communication is therefore critical to success. The fourth point to be mentioned is the general validity of the procedure that arises therefrom that is intended for

⁴⁴ DUBBEN, H-H. – BECK-BORNHOLDT, H-P. (2008): Der Hund, Der Eier Legt: Erkennen von Fehlinformation Durch Querdenken, p. 72.

⁴⁵ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 76ff.

⁴⁶ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 78.

⁴⁷ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 86.

⁴⁸ CHURCHMAN, C. W. (1971): The Design of Inquiring Systems: Basic Concepts of Systems and Organization, p. 5f.

⁴⁹ PATTIS, P. (2019): Heuristics: The approach for decision-making in VUCA times, p. 583f.

similar cases in the future. It is used on the one hand to increase efficiency and on the other hand for communication with another designer (or later with oneself).

Intermediate objectives should also be set that correspond to the criterion of maximum efficiency divergence according to Österreich.⁵⁰ A situation has high efficiency-divergence when on the one hand many possible alternatives are available (this is the divergence), and on the other hand these alternatives have a high probability of success (this is the efficiency). It is precisely in complex situations that such robust efficiency-divergence situations should be aimed at,⁵¹ because from such situations one can act in many different directions; the degree of freedom is thus not limited.

The logic behind the efficiency-divergence approach corresponds to the principles ‘*of ambiguous selection of objectives*’, ‘*flexibility*’ and ‘*focus on the future*’ of Malik⁵² or the declaration of von Foerster and Ollrogge.⁵³

„Act always ass to increase your number of options.”

To find the right balance is a management task. Too great choice leads to inner paralysis and thus to poor decisions.⁵⁴ Moreover, according to Schwartz⁵⁵ less choice leads to more satisfaction amongst decision makers. This fact is also known as the “*paradox of choice*”.

Conclusion

There are many definitions for *purpose* and *objective* out there and sometimes even mixed up. The risk of falling victim to “*assumed clarity*” should not be underestimated in organizations. Some concepts or management approaches create even confusion by combining similar terms (e.g. OKR⁵⁶ based on Grove;⁵⁷ not been discussed in this paper). In the context mentioned, there is no need to use the terms: aim, goal, target, end, and scope.

What are the recommendation for practice? First, organizational leaders need to make sure that everyone has a purpose and objective because that provides direction. If this is missing, either standstill or dissipation occurs. Second, to describe what an area of responsibility should (and what not) achieve, it is sufficient and much clearer to use the following technical terms: Need, purpose, objective and instructions. With qualitative and quantitative indicators one can assess the progress, performance, provision and delivery of services.

Taking care of the purpose and objectives is half the battle. They are a mandatory requirement for prioritization and therefore essentially indispensable. Sometimes there are situations in which there are several – clear, hidden, explicit, implicit, pronounced, unspoken, positive or negative) objectives, then you must get an overview first. The often chosen strategy of ‘*muddling through*’ works poorly. Finally, when selecting purposes and/or objectives, however, organizations should always make sure that they do not obstruct the path and keep alternatives open; dead ends are incompatible with the viability of organizations.

References:

1. ACKOFF, R. L (1971): Towards a System of Systems Concepts. In: *Management Science*, 17, 11, pp. 661-671. JSTOR: 2629308.

⁵⁰ ÖSTERREICH, R. (1981): Handlungsregulation Und Kontrolle.

⁵¹ DÖRNER, D. (2000): Die Logik des Mißlingens, p. 80.

⁵² MALIK, F. (2008): Strategie Des Managements Komplexer Systeme: Ein Beitrag Zur Management-Kybernetik Evolutionärer Systeme, p. 394f.

⁵³ VON FOERSTER, H. – OLLROGGE, B. (1993): KybernEthik, p. 73.

⁵⁴ DOBELLI, R. (2011): Die Kunst Des Klaren Denkens: 52 Denkfehler Die Sie Besser Anderen Überlassen, p. 86.

⁵⁵ SCHWARTZ, B. (2004): The Paradox of Choice: Why More Is Less, p. 20.

⁵⁶ OKR stands for Objectives and Key Results.

⁵⁷ GROVE, A. S. (1995): High Output Management, p. 243.

2. BADDELEY, A. (1994): Magical Number 7. In: *Psychological Review*, 101, 2, pp. 353-356.
3. BEER, S. (2002): What Is Cybernetics? In: *Kybernetes*, Vol. 31, 2, pp. 209-219.
4. CARROLL, L. – TENNIEL, J. (1939): *The Complete Works of Lewis Carroll*. London: The Nonesuch Press.
5. CHURCHMAN, C. W. (1971): *The Design of Inquiring Systems: Basic Concepts of Systems and Organization*. New York: Basic Books.
6. COVEY, S. (2004): *The 7 Habits of Highly Successful People: Powerful Lessons in Personal Change*. New York: Free Press.
7. COWAN, N. (2001): The Magical Number 4 in Short-Term Memory: A Reconsideration of Mental Storage Capacity. In: *Behavioral and brain sciences*, 24, 1, pp. 87-114.
8. DOBELLI, R. (2011): *Die Kunst Des Klaren Denkens: 52 Denkfehler Die Sie Besser Anderen Überlassen*. München: Carl Hanser.
9. DOBELLI, R. (2012): *Die Kunst Des Klugen Handelns: 52 Irrwege Die Sie Besser Anderen Überlassen*. München: Carl Hanser.
10. DORAN, G. T. (1981): There's a S.M.A.R.T. Way to Write Management's Goals and Objectives. In: *Management Review*, 70, 11, pp. 35-36.
11. DÖRNER, D. (2000): *Die Logik des Mißlingens*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
12. DRUCKER, P. F. – HESSELBEIN, F. (2015): *Peter Drucker's Five Most Important Questions: Enduring Wisdom for Young Leaders*. Ed. by Peter Hoboken. NJ: Wiley. 122 p.
13. DUBBEN, H-H. – BECK-BORNHOLDT, H-P. (2008): *Der Hund, Der Eier Legt: Erkennen von Fehlinformation Durch Querdenken*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
14. ECO, U. (2002): *Einführung in die Semiotik*. 9. Auflage. 105. München: UTB/Fink. 474 p.
15. ERISMAN, A. – GAUTSCHI, D. A. (2015): *The Purpose of Business: Contemporary Perspectives from Different Walks of Life*. New York, NY: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-50322-0.
16. FORNELL, C. (2007): *The Satisfied Customer: Winners and Losers in the Battle for Buyer Preference*. New York: Palgrave Macmillan.
17. GIRTLE, R. (2001): *Methoden der Feldforschung*. 4. Auflage. Wien: Böhlau Verlag.
18. GROVE, A. S. (1995): *High Output Management*. 2nd Vintage Books ed. New York: Vintage. 243 p.
19. GUTE ZITATE: Zitat von Johann Wolfgang von Goethe. [online]. Available online: <https://gutezitate.com/zitat/121706>
20. HOVERSTADT, P. (2008): *The Fractal Organization: Creating Sustainable Organizations with the Viable System Model*. Chichester, UK; Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. 320 p. ISBN 978-0-470-06056-8.
21. LICHTENBERG, G. CH. (1971): *Schriften Und Briefe*. Vol. Bd. II. Sudelbücher K (293). München: Wolfgang Promies.
22. MALIK, F. (2005): *Management: Das A Und O Des Handwerks*. Frankfurt am Main: Campus.
23. MALIK, F. (2006): *Führen, Leisten, Leben: Wirksames Management Für Eine Neue Zeit*. Frankfurt am Main: Campus.
24. MALIK, F. (2008): *Strategie Des Managements Komplexer Systeme: Ein Beitrag Zur Management-Kybernetik Evolutionärer Systeme*. Bern: Haupt.
25. MAYRING, P. (2010): *Qualitative Inhaltsanalyse*. Weinheim: Beltz.

26. MEADOWS, D. H. (2008): *Thinking in Systems*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing.
27. MEADOWS, D. H. – WRIGHT, D. (2010): *Die Grenzen Des Denkens: Wie Wir Sie Mit System Erkennen Und Überwinden Können*. Bobingen: Oekom-Verlag.
28. MERRIAM WEBSTER ONLINE DICTIONARY: Objective. [online]. Available online: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/objective>
29. MILLER, G. A. (1955): The Magical Number Seven, plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information. In: *Psychological Review*, 101, 2, pp. 343-352.
30. NELSON, J. A. (2005): *Eat Your Green Peppers: The Law of Being Successful by Doing What You Hate!* Bloomington: AuthorHouse.
31. ÖSTERREICH, R. (1981): *Handlungsregulation Und Kontrolle*. München: Urban & Schwarzenberg.
32. PATTIS, P. (2019): *Heuristics: The approach for decision-making in VUCA times*. In Medzinárodné vzťahy 2020. medzinárodné vedecká konferencia. *Medzinárodné vzťahy 2020: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky : zborník príspevkov z 21. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online 3. - 4. decembra 2020 = Conference Proceedings 21th International Scientific Conference online 3th - 4th December 2020*. - Bratislava : EKONÓM publishing, 2020. ISBN 978-80-225-4786-4. ISSN 2585-9412, p. 583f.
33. SAATY, T. L. – OZDEMIR, M. S. (2003): Why the Magic Number Seven plus or Minus Two. In: *Mathematical and Computer Modelling*, 38, 3-4, pp. 233-244.
34. SCHWARTZ, B. (2004): *The Paradox of Choice: Why More Is Less*. New York: HarperCollins.
35. SIMON, H. A. (1974): How Big Is a Chunk. In: *Science* 183.4124, pp. 482-488.
36. THOUSAND INSIGHTS: The Eisenhower Method. [online]. Available online: <https://thousandinsights.wordpress.com/articles/on-productivity/the-eisenhower-method/>
37. VON FOERSTER, H. – PÖRKSEN, B. (2006): *Wahrheit ist die Erfindung eines Lügners: Gespräche für Skeptiker*. 7. Aufl. Heidelberg: Auer. 166 p. ISBN 978-3-89670-214-2.
38. VON FOERSTER, H. – OLLROGGE, B. (1993): *KybernEthik*. Berlin: Merve.
39. VON GOETHE, J. W. (2006): *Maximen Und Reflexionen*. München: Deutscher TaschenbuchVerlag.

Contact:

Peter Pattis, dott. mag et lic. rer. publ. HSG

International Joint Cross-Border PhD Programme
in International Economic Relations and Management
University of Applied Sciences Burgenland
Campus 1
7000 Eisenstadt
Austria
e-mail: 1919001108@fh-burgenland.at

ASSESSMENT OF RUSSIAN REGIONS DEVELOPMENT FROM THE "GREEN GROWTH" CONCEPT PERSPECTIVE

Anna Pepelyaeva^a – Aleksandra Krutova^b – Irina Elokhova^c

^a Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614039 Russia, e-mail: a.v.pepelyaeva@mail.ru

^b Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614039 Russia, e-mail: alexkrutova@yandex.ru

^c Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, 614039 Russia, e-mail: elohova.iv@gmail.com

Abstract: The study presents the results of modeling the Russian regions economic development, taking into account the sectoral specifics and the anthropogenic impact on ecosystems within the framework of P. Victor's green growth model. Investigating the pollution of atmospheric air and water bodies, a movement towards a green economy was revealed in almost all regional clusters. The exceptions were the regions of the Mining-social and Agrarian-tourist clusters, which fell into the zone of "Brown growth" in terms of their impact on the aquatic ecosystem. 6 clusters were in the "Black growth" zone in terms of production and consumption waste generation at the end of the study period, and only the Trade and manufacturing cluster was in the "Green growth" zone.

Keywords: green growth, sustainable development, ecological and economic development of regions

JEL: Q01, Q53, Q56

Introduction

The "green" component of the national economies' development is becoming one of the priorities on the international agenda. The international community recognizes the need to rethink the existing models of economic development and the "green" transformation of the world economy. The synergy of new technologies, ecosystems of territories and modern practices of nature management and resource conservation underlies this transformation.

The embeddedness of Russia in the global "green" trend is ambiguous. On the one hand, Russia is a party to all major environmental agreements and measures. For example, the Russian Federation took an active part in the last COP26 International Climate Conference in November 2021, according to the ratio of the ecological capacity of the territory and Russian economy ecological footprint, Russia can be attributed to the environmental donor countries, since 1990 there has been an almost twofold reduction in greenhouse gas emissions.

On the other hand, the internal environmental policy often did not take into account the "green trend", but also contradicted it. For example, the attitude towards the development of "green technologies" has long been perceived by the government as a challenge and threat to national security,¹ and only in recent years the situation has begun to change. Thus, a draft federal scientific and technical program on climate has been developed and is being discussed, including a gradual transition to a carbon-neutral economy by 2060.

It is necessary to note the insufficient financing of environmental protection measures. The share of expenditures of the Russian consolidated budget on environmental protection does

¹ Strategiya ekonomicheskoy bezopasnosti RF na period do 2030 goda.

not reach even 1%, but a slight positive trend is still observed: from 0.2% in 2010 to 0.7% in 2019².

At the same time, Russia corresponds to the global trend in environmental problems and risks: air, water, soil pollution, the growth of production and consumption waste, the reduction of forests due to logging and forest fires, and climate change in the country is 2.5 times more intense than the global average.

In addition, Russia is characterized by ecological heterogeneity in the regional context, but the linking of environmental policy with regional development is often limited to individual geographical zones with their natural and climatic features (Siberia, the Far East, the Arctic).

But regional differentiation in terms of environmental degradation degree from economic activity also depends on the sectoral specialization of regions, therefore, studies of regional ecological and economic development, taking into account the specialization of economic activities, are undoubtedly relevant.

Purpose of the study: the application of P. Victor's modified green growth model to assess the mutual influence of economic development in Russian regions and the level of their eco-intensity, taking into account sectoral structure.

Anikina A. M.³, Bobylev S. N.⁴, Glazyrina I. P.⁵, Delyuga A. V.⁶, Druzhinin P. V.⁷, Zabelina I. A., Zamyatina M. F.⁸, Klevakina E. A., Korobitsyn B. A.⁹, Kurilo A. E.¹⁰, Porfiriev B. N.¹¹, Pyzheva Yu. I.¹², Ryumina E. V., Tikhonova T. V.¹³, Shkiperova T. G. and others were engaged in the study of ecological and economic balance of regional development.

1 Materials and methods

The proposed author's methodology is based on P. Victor's model, which allows comparing the dynamics of economic development indicators and eco-intensity indicators to determine the "color" of economic growth of territories and includes a number of stages (Figure 1).

² Povorot k prirode: novaya ekologicheskaya politika Rossii v usloviyakh «zelenoy» transformatsii mirovoy ekonomiki i politiki: doklad po itogam serii situatsionnykh analizov, p. 40.

³ RYUMINA, E. V. – ANIKINA, A. M. (2007): Analysis of the natural resources factor influence on the level of economic development of Russian regions, pp. 106-125.

⁴ BOBYLEV, S. N. – ZAKHAROV, V. M. (2015): Ekologiya i ekonomika. «Zelonaya» ekonomika. Chelovek i priroda.

⁵ GLAZYRINA, I. P. – FALEICHNIK, L. M., – YAKOVLEVA, K. A. (2015): Sotsial'no-ekonomicheskaya effektivnost' i «zelenyy» rost regional'nogo lesopol'zovaniya, pp. 17-25.

⁶ ZABELINA, I. – DELYUGA, A. (2019): Estimation of the basic industries development trends of the Russian Federation and Transbaikalian region from the perspective of «green» growth concept, pp. 99-108.

⁷ DRUZHININ, P. V. – SHKIPEROVA, G. T. – POTASHEVA, O. V. – ZIMIN, D. A. (2020): The assessment of the impact of the economy's development on air pollution, pp. 125-142.

⁸ ZAMYATINA, M. (2016): Forming of institutional conditions of regional ecological and economic development. In: Economy of the north-west: problems and development prospects, 2016, No. 1(50), pp. 81-98.

⁹ KOROBITSYN, B.A. (2018): "Zelenaya" ekonomika, indikatory "zelenogo" rosta i ikh dinamika v ural'skom federal'nom okruge, pp. 107-114.

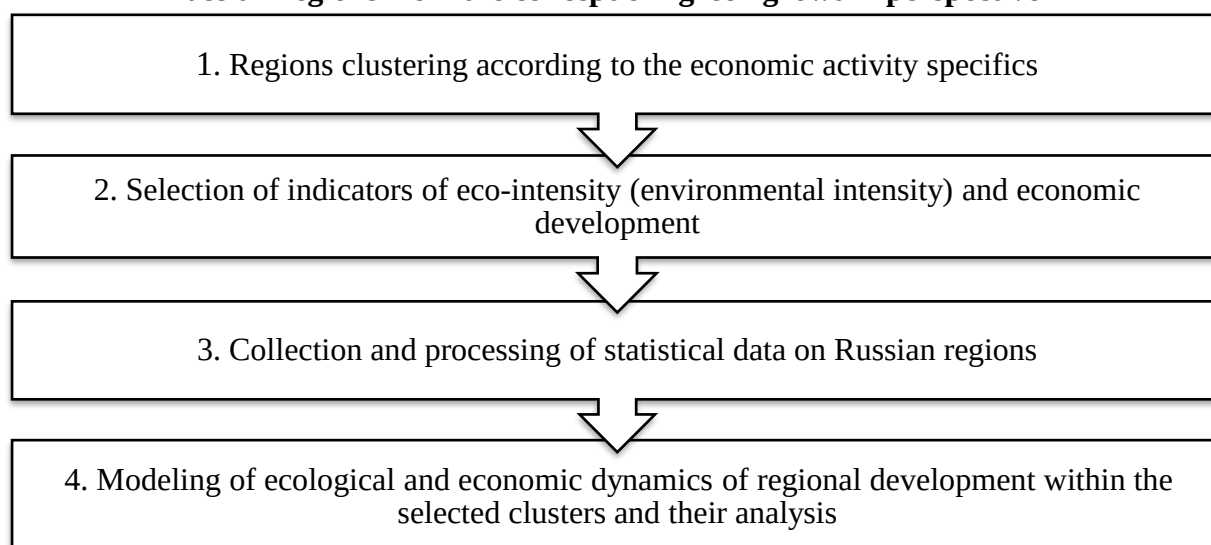
¹⁰ SHKIPEROVA, G.T. – KURILO, A.E. (2019): Assessment of the North-West regions development in the concept of green economy context, pp. 5-13.

¹¹ PORFIRIEV, B.N. (2021): O "zelenom" vektore strategii sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya Rossii, pp. 128-136.

¹² PYZHEVA, YU.I. (2020): Sustainable development of single-industry towns in Siberia and the Russian Far East: what is the price of regional economic growth?, pp. 582-590.

¹³ TIKHONOVA, T.V. (2018): Environmental assessment of economic growth in the northern region, pp. 162-178.

Figure 1: The algorithm of the author's methodology for assessing the development of Russian regions from the concept of "green growth" perspective

At the first stage of the study, the regions were clustered by the structure of gross value added according to Russian Classifier of Economic Activities. Cluster analysis of 83 regions (the Tyumen region includes the Khanty-Mansiysk Autonomous Okrug and the Yamalo-Nenets Autonomous Okrug) was carried out using an ascending hierarchical clustering algorithm, Ward's method, distance metric - Euclidean distance. The calculations are implemented in the software StatSoft Statistica v.13. As a result of the clustering process, 7 regional clusters were identified according to the prevailing type of economic activity. The first stage of the study is described in more detail in.^{14, 15}

Eco-intensity of regional development indicators (EI) and an indicator reflecting the economic result of the region (ER) were determined at the second stage.

In this study, three eco-intensity indicators of regional economic development (EI) were proposed:

- EI1 is the ratio of production and consumption waste generation to the gross regional product (GRP), tons / million rubles;
- EI2 is the ratio of pollutants emissions to the atmosphere to GRP, tons / million rubles;
- EI3 - ratio of polluted wastewater discharges into surface water bodies to GRP, cubic meters / mln rubles.

As a resultant indicator of regional economic development (ER), the authors used GRP in 2011 prices (million rubles).

At the third stage, official Rosstat data were used for calculations.^{16,17} The study period is 2011 – 2019, the Republic of Crimea and Sevastopol were excluded from the analysis, since at the beginning of the analyzed period they were not part of the Russian Federation.

¹⁴ KARPUSHKINA, V. et al. (2019): Problems of economic security: challenges and experience in the digital economy, pp. 414-425.

¹⁵ PEPELYAEVA, A. – KRUTOVA, A. (2021): Assessing the decoupling of economic growth from environmental impacts in industrial regions of the Russian Federation: an impact decoupling approach.

¹⁶ REGIONY ROSSII (2020): Sotsial'no-ekonomicheskiye pokazateli, p. 491.

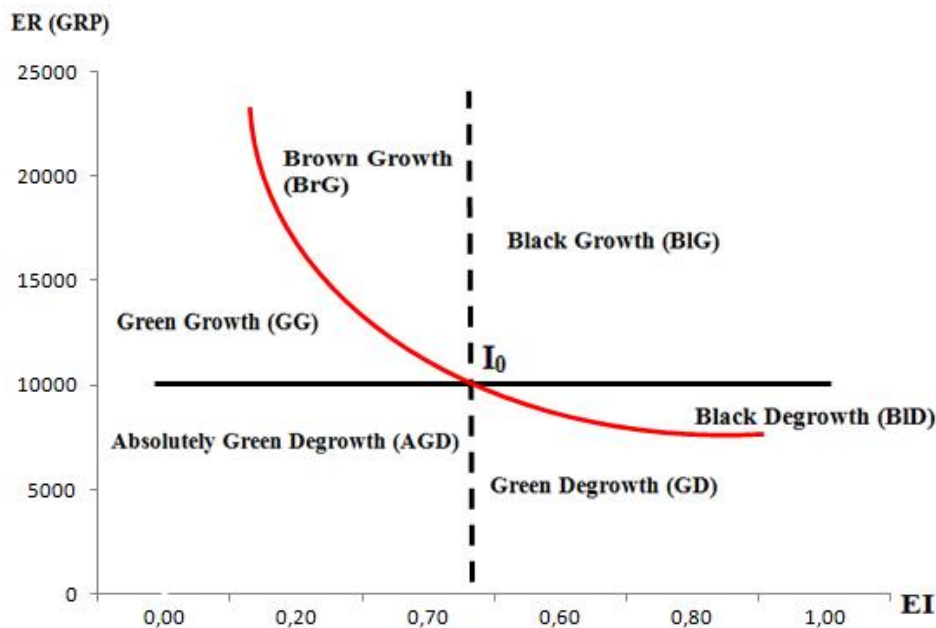
¹⁷ Okhrana okruzhayushchey sredy v Rossii. 2020: Statisticheskiy sbornik.

The fourth stage included modeling the ecological and economic dynamics of regional development within the selected clusters based on the "Green growth" model of P. Viktor.¹⁸

The visualization of the model is shown in Figure 2. The horizontal axis represents the ecointensity indicator (EI), reflecting the environmental load per unit of economic result (per unit of GRP), the vertical axis represents the economic result (ER) - GRP in absolute value. The intersection point of the curves on the graph (I_0) reflects the initial relationship between EI and ER, and the curve is determined by the following equation:

$$EI \cdot ER = \text{const} \quad (1)$$

Figure 2: Zones of ecological and economic development of territories in accordance with the modified model of P. Viktor

This model can be used for dynamic and spatial analysis. In order to perform the analysis of ecological and economic dynamics for I_0 , the values of the indicators obtained for the base period are taken. To conduct a comparative spatial analysis of regions or selected clusters of regions in the context of green growth for I_0 , it is possible to take the average values of indicators in a homogeneous group of territories.

In this study, a dynamic analysis will be carried out within the framework of clusters to assess the vector of ecological and economic development and movement towards a green economy.

Table 1 presents the zones of ecological and economic regional development and their characteristics in accordance with P. Viktor's modified model from the standpoint of dynamic analysis.

¹⁸ VIKTOR, P. (2015): The Kenneth E. Boulding Memorial Award 2014: Ecological economics: A personal journey, pp. 93-100.

Table 1: Interpretation of ecological and economic zones according to the modified model of P. Victor

<i>Eco-economic zones in the concept of "green" growth</i>	<i>GRP dynamics (in 2011 prices)</i>	<i>The dynamics of the eco-intensity indicator</i>	<i>The dynamics of the eco-intensity indicator per unit of GRP</i>
«Green» growth (GG)	increase	decline	decline
«Green» degrowth (GD)	decline	decline	increase
«Absolutely Green» degrowth (AGD)	decline	decline	decline
"Brown" growth (BrG)	increase	increase	decline
«Black» growth (BlG)	increase	increase	increase
«Back» degrowth (BlD)	decline	increase	increase

2 Research results

Tables 2 – 4 show eco-intensity indicators (2011 – 2019) for selected clusters of Russian regions.

Table 2: Dynamics of the eco-intensity indicator per GRP unit by the level of production and consumption waste generation (EI1) for clusters of Russian regions, tons / million rubles GRP

<i>Cluster</i>	<i>2011</i>	<i>2013</i>	<i>2015</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>Growth rate, %</i>
Industrial-diversified cluster (10 regions)	162,00	191,00	195,00	210,00	216,00	133,3
Trade and manufacturing cluster (21 regions)	1,60	2,80	2,70	12,20	8,40	525,0
Manufacturing cluster (21 regions)	44,00	58,00	127,00	37,00	47,00	106,8
Mining cluster (3 regions)	5,60	5,10	3,60	5,40	28,90	516,1
Mining-social cluster (9 regions)	780,20	900,50	785,50	998,40	1130,70	144,9
Logistics cluster (7 regions)	66,54	93,33	188,66	114,78	124,95	187,8
Agrarian-tourist cluster (10 regions)	31,60	54,70	53,10	51,20	68,00	215,2
Russian Federation	95,00	111,00	105,00	125,00	139,00	146,3

Note: The cells where the indicators are higher than the average Russian level are highlighted in gray.

Assessing the change in the eco-intensity indicator from waste generation (Table 2), it should be noted that there is a general trend towards a worsening of the situation - there is an increase in anthropogenic load on regional ecosystems, despite the implementation of a number of federal projects in this area: «Clean country», «Integrated system for the

management of municipal solid waste», «Infrastructure for waste management of I-II hazard classes», etc.

Target indicators for the implementation of Russian environmental policy were determined in the State Program "Environmental Protection" for 2012 – 2020.¹⁹ Among the targets was the volume of waste of all hazard classes per unit of GDP. The actual indicator in 2011 slightly exceeded the target value (95.0 vs. 89.1), while the gap from the target in 2019 (139.0 vs. 73.4) became significant.

Despite the fact that in all seven clusters, and in Russia as a whole, there is an increase in this indicator, its level and dynamics are significantly differentiated across clusters.

The worst dynamics for the period was demonstrated by Trade and manufacturing cluster and Mining cluster. If we assess the clusters position in relation to others, comparing them with the average indicators in Russian Federation, then we can distinguish two main problem clusters – Mining-social cluster and Industrial-diversified.

The significant level of the eco-intensity indicator in the Mining-social cluster is due to the presence of the Siberian Federal District (SFD) regions in it, especially the Kemerovo Region (the main coal mining region in Russia). In 2019, 69% of the total Russian waste generation was attributed to the Siberian Federal District.²⁰

If we consider the anti-rating for the production and consumption waste generation in 2019 in the context of industrial sectors, then coal mining (5200 million tons) will be in the first place, the mining of metal ores (1635 million tons) will be in the second place, and metallurgical production will be in the third place (155 million tons).

In general, such types of economic activities as mining and manufacturing produce 7553 million tons of waste (7257 million tons and 296 million tons, respectively).

The periods in which there have been sharp changes in the eco-intensity indicator (both increase and decrease) are of particular interest for a deeper and more detailed analysis. This is necessary to identify the causes of such volatility and to develop corrective measures. For example, the Trade and manufacturing cluster in 2017 and the Manufacturing cluster in 2015 are of interest for further research. Among the possible reasons for the sharp change in the indicator, it is worth considering the dynamics of organizations turnover, employment, environmental investments, inventory and elimination of accumulated harm objects and unauthorized dumps, changes in regional legislation, etc. for regions that are included in these clusters.

The general vector of changes in the eco-intensity indicator reflecting the emissions of pollutants into the atmosphere per unit of economic result shows the movement towards a green economy (Table 3).

Table 3: Dynamics of the eco-intensity indicator per GRP unit by emissions of pollutants into the atmosphere (EI2) for clusters of Russian regions, tons / million rubles GRP

<i>Cluster</i>	<i>2011</i>	<i>2013</i>	<i>2015</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>Growth rate, %</i>
Industrial-diversified cluster	1,00	1,10	1,00	0,90	0,70	70,0
Trade and manufacturing cluster	0,34	0,33	0,33	0,33	0,16	47,1
Manufacturing cluster	0,97	0,92	0,89	0,85	0,53	54,6
Mining cluster	0,85	0,70	0,56	0,57	0,42	49,4

¹⁹ Gosudarstvennaya programma Rossiyskoy Federatsii «Okhrana okruzhayushchey sredy» na 2012-2020 gody.

²⁰ MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu, p. 291.

<i>Cluster</i>	<i>2011</i>	<i>2013</i>	<i>2015</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>Growth rate, %</i>
Mining-social cluster	1,50	1,47	1,38	1,26	1,03	68,7
Logistics cluster	0,68	0,68	0,69	0,78	0,40	58,8
Agrarian-tourist cluster	0,89	0,85	0,86	0,93	0,41	46,1
Russian Federation	0,72	0,69	0,65	0,64	0,41	56,9

Note: The cells where the indicators are higher than the average Russian level are highlighted in gray.

The decrease in the eco-intensity of regional clusters in terms of air pollutants emissions varied from 53% (the best result was in the regions included in Agrarian-tourist cluster) to 30% (the regions of the Industrial-diversified cluster) and was due to the implementation of legislative initiatives, including the federal project "Fresh air".

For all clusters and, accordingly, for Russia as a whole, there is a significant decrease in the indicator of eco-intensity EI2 in 2019. However, during other periods of the analysis, the decrease (or increase) proceeded gradually and rather smoothly. This is due to a sharp (2.9 times compared to 2018) reduction in emissions from mobile sources, primarily from vehicles (transition to a new system for accounting for carbon monoxide emitted from mobile sources, an increase in the number of gas-powered vehicles), and from stationary sources, the volume of emissions in 2019 even slightly increased compared to 2018.²¹

The leader by the level and dynamics of this eco-intensity indicator is Trade and manufacturing cluster, which includes regions, mainly of the European part of Russia (Central Federal District) with a high share in the GRP of the manufacturing industry (18.2%), trade (16.9%) and the public sector (15.9%).

The level of eco-intensity for wastewater discharges into surface water bodies throughout the entire study period was the highest in the Logistics, Manufacturing and Mining-social clusters (Table 4).

Table 4: Dynamics of the eco-intensity indicator per GRP unit by discharges of contaminated wastewater into surface water bodies (EI3) for clusters of Russian regions, cubic meters/million rubles GRP

<i>Cluster</i>	<i>2011</i>	<i>2013</i>	<i>2015</i>	<i>2017</i>	<i>2019</i>	<i>Growth rate, %</i>
Industrial-diversified cluster	0,40	0,40	0,40	0,30	0,20	50,0
Trade and manufacturing cluster	0,25	0,24	0,21	0,20	0,17	68,0
Manufacturing cluster	0,55	0,51	0,46	0,41	0,32	58,2
Mining cluster	0,05	0,04	0,10	0,04	0,03	60,0
Mining-social cluster	0,49	0,44	0,38	0,38	0,36	73,5
Logistics cluster	0,62	0,44	0,38	0,38	0,36	58,1
Agrarian-tourist cluster	0,31	0,28	0,28	0,27	0,24	77,4
Russian Federation	0,35	0,33	0,30	0,27	0,23	65,7

Note: The cells where the indicators are higher than the average Russian level are highlighted in gray.

The largest volume of polluted water discharge into surface sources in 2019 was recorded in the Caspian Sea basin. The largest share in terms of the volume of polluted water discharge among other types of economic activity belongs to "Water supply, wastewater

²¹ MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu, p. 30.

disposal, waste collection and disposal, activities to eliminate pollution."²² In addition, a high and extremely high level of pollution of surface fresh waters in 2019 was recorded in 55 Russian regions.²³

However, all clusters, without exception, demonstrate a tendency towards a decrease in the negative load on the aquatic ecosystems of the territories and are located in the "green" zone of P. Victor's model.

This is due to the implementation of projects and programs at the federal and regional levels during the study period. Examples of federal projects: "Clean Water", "Preservation of Lake Baikal", "Improvement of the Volga", the State Program "Reproduction and Use of Natural Resources", which includes a block of measures for the reproduction and protection of water resources, regional projects "Preservation of Unique Water Bodies" implemented by in all constituent entities of the Russian Federation.

Further movement towards the green growth of the Russian economy in terms of the level of anthropogenic pressure on aquatic ecosystems is supported by new legislative initiatives in recent years. For example, in 2020, the Ministry of Construction of Russia proposed a project for comprehensive state support for the modernization of communal infrastructure facilities in the areas of heat supply, water supply and sanitation, the degree of wear of which exceeds 60%.

It should be noted that the aging of water supply and sanitation infrastructure is a problem not only in Russia, but also in developed countries. The 2011 OECD summary "Towards Green Growth"²⁴ provided an expert assessment of the required investments in water-related infrastructure, given the current level of operation and adherence to health and environmental standards. Thus, the United States must annually invest at least \$ 23 billion over 20 years, and the United Kingdom and Japan must increase spending by 20 – 40%.

Taking into account the high level of the communal infrastructure deterioration in the Russian Federation (the depreciation of water supply facilities is more than 70%, of water disposal facilities – about 90%)²⁵ and the fact that a significant part of it has not meets the environmental friendliness requirements, the government is taking additional measures. A draft law has been developed that allows attracting private investment to modernize communal infrastructure.²⁶

To visualize the trends of compliance or inconsistency of the movement towards a green economy, we use graphical models of the ecological and economic development of regional clusters.

Figures 3 – 5 show the results of modeling the ecological and economic state of Russia for the period 2011 – 2019 in accordance with the proposed methodology.

22 MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu, p. 124, p. 126.

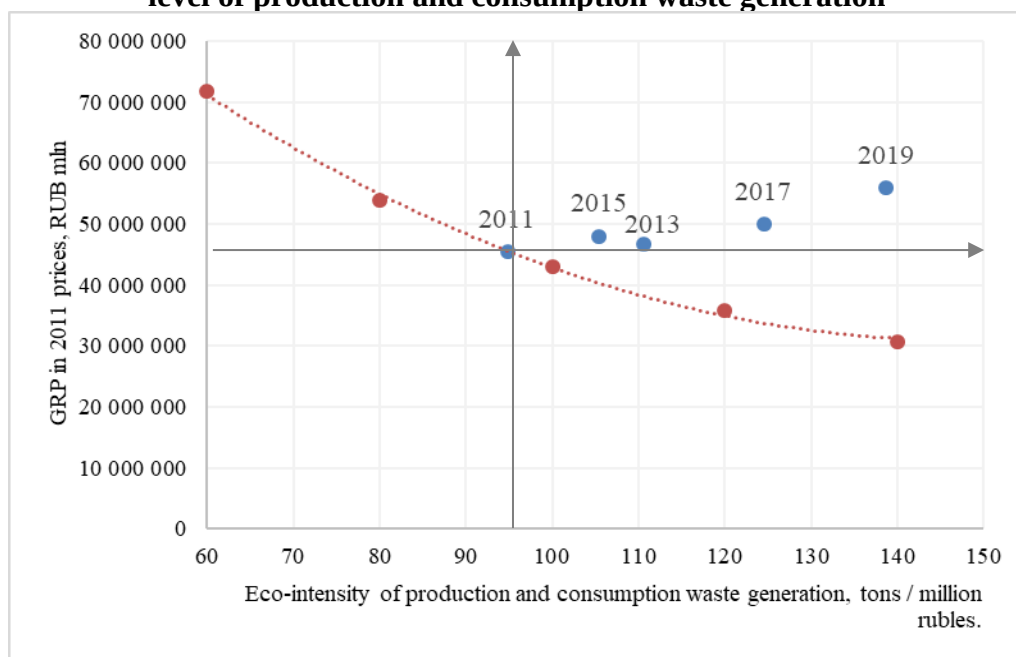
23 MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu, p. 992.

24 Green growth course. Resume for decision makers. [online]. In: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2011.

25 V Rossii smogut privlekat' chastnyye investitsii k modernizatsii infrastruktury ZHKKH.

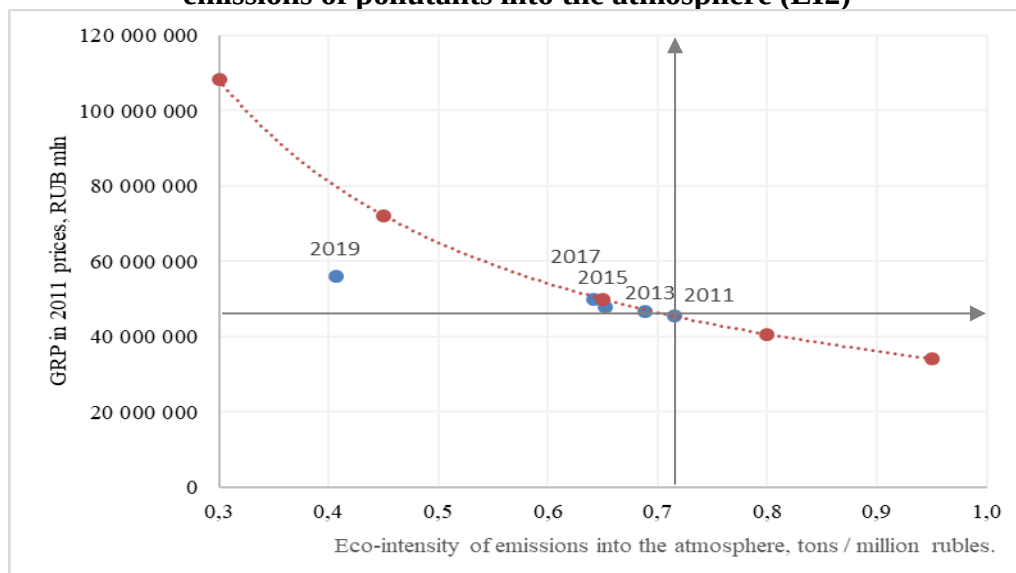
26 Zakonoproekt № 1143824-7 "O vnesenii izmeneniy v stat'yu 37 i 51 Federal'nogo soglasheniyakh o kontsessionnykh soglasheniyakh" (ob usloviyakh i poryadke transformatsii dogovorov arendy imushchestva v kontsessionnyye soglasheniya)".

Figure 3: Zones of ecological and economic development of Russian Federation by the level of production and consumption waste generation

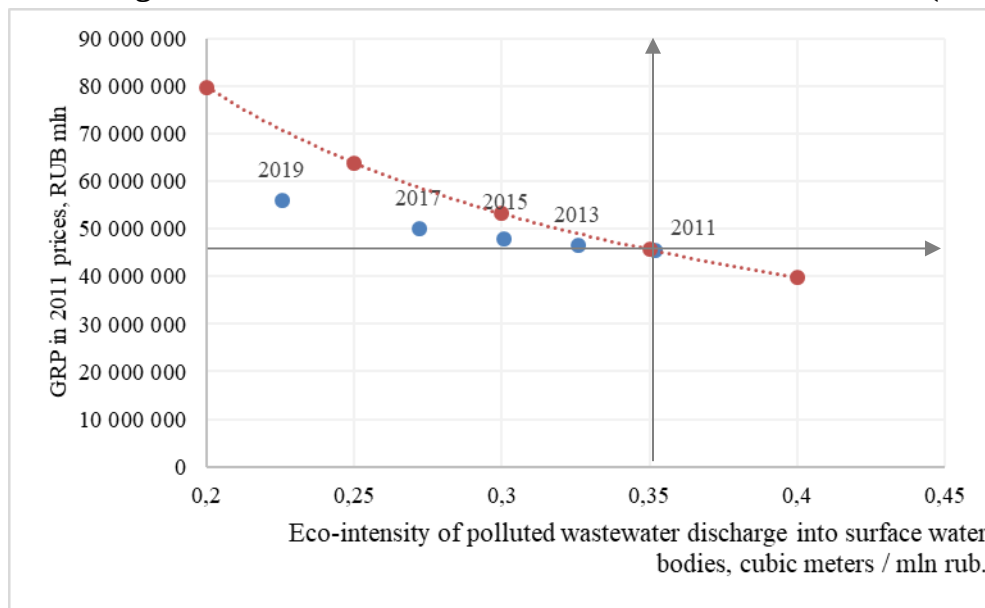
In terms of the negative impact level on the environment from the generation of production and consumption wastes, Russia throughout the analyzed period was in the zone of "Black growth" (BlG), the exception was 2015, in which there was a decrease in the total and specific indicator of eco-intensity and a transition to the zone of "Green growth" (GG) (Figure 3).

Figure 4: Zones of ecological and economic development of Russian Federation by emissions of pollutants into the atmosphere (EI2)

In terms of emissions of pollutants into the atmosphere (except for 2015) and discharges of contaminated wastewater into surface water bodies, the Russian Federation was in the zone of «Green growth» (GG) (Figure 4, 5).

Figure 5: Zones of ecological and economic development of Russian Federation by discharges of contaminated wastewater into surface water bodies (EI3)

If we assess the dynamics of GRP, the total and specific environmental load of the regions grouped into clusters for the entire study period (2019 to 2011), then all clusters reflect the all-Russian trend. However, if we evaluate the dynamics of these indicators within the study period, then the transition of a cluster from one zone to another will be seen, as well as the differentiation of clusters by zones of ecological and economic development within one time period (Table 5).

Table 5: Color characteristics of the eco-economic development of regions clusters and the Russian Federation

Period	Eco-economic zones							
	1*	2	3	4	5	6	7	Russia
of production and consumption waste generation								
2011-2013	BLD	BlG	BlG	GG	BlG	BlG	BlG	BlG
2013-2015	BlG	BrG	BlG	GG	GG	BlG	GG	GG
2015-2017	BlG	BlG	GG	BlG	BlG	GG	AGD	BlG
2017-2019	BlG	GG	BlG	BlG	BlG	BlG	BlG	BlG
for emissions of pollutants into the atmosphere								
2011-2013	BLD	BrG	GG	GG	GG	BrG	BrG	GG
2013-2015	GG	BrG	BrG	GG	GG	BlG	BlG	GG
2015-2017	GG	BlG	GG	BlG	GG	BlG	BLD	BrG
2017-2019	GG	GG	GG	GG	GG	GG	GG	GG
for discharges of polluted water into water bodies								
2011-2013	AGD	GG	GG	GG	GG	GG	GG	GG
2013-2015	GG	GG	GG	BlG	GG	GG	BrG	GG
2015-2017	GG	GG	GG	GG	BrG	GG	AGD	GG
2017-2019	GG	GG	GG	GG	BrG	GG	BrG	GG

Note: *Sectoral clusters of regions: 1 - Industrial-diversified cluster; 2 - Trade and manufacturing cluster; 3 - Manufacturing cluster; 4 - Mining cluster; 5 - Mining-social cluster; 6 - Logistics cluster; 7 - Agrarian-tourist cluster.

The Industrial-diversified cluster showed a decline in the economic result and, according to the dynamics of all three indicators of eco-intensity, was in the recession zone in 2011 – 2013. By the volume of waste generated and emissions of pollutants into the atmosphere, the cluster is in the Black Degrowth zone (the decline in economic activity was accompanied by a deterioration in the environmental situation in this parameter) in 2011 – 2013. In terms of negative pressure level on aquatic ecosystems, the cluster was in a zone of Absolutely Green Degrowth in this period (negative economic dynamics was accompanied by a simultaneous decrease in the absolute and specific indicators of discharges of pollutants into water bodies).

In other periods, the regions of Industrial-diversified cluster by the dynamics of production and consumption waste and GRP are in the Black growth zone and show the worst result among all 7 clusters (all other clusters during the period being assessed moved into the zone of Green growth, which is characterized by positive dynamics of economic result, absolute and specific indicators of waste generation), and according to indicators EI2, EI3 – in the zone of Green growth.

By 2019, in the regions of Trade and manufacturing cluster, there was a decrease in all three specific indicators of environmental intensity (Green growth zone), and in terms of eco-intensity on water bodies, these regions were in the Green Zone throughout the entire assessed period. 2011 to 2015 the rate of economic growth exceeded the rate of air pollution intensity weakening (regions of this cluster were in the zone of Brown growth), and in 2017 the economic growth of these regions was accompanied by an increase in both the scale and intensity of air pollution (Black growth).

In terms of atmospheric air pollution, a decrease in absolute and relative negative pressure with an increase in the economic result (Green growth) throughout the study period was observed only in the regions of the Mining-social cluster. The regions of the first, third and fourth clusters also have good positions.

The regions of Trade and manufacturing cluster, Manufacturing cluster and Logistics clusters show a greater orientation towards the green economy by water pollution indicators, and the regions of the Mining-social and Agricultural-tourist clusters in different years showed different directions of absolute and specific indicators of eco-intensity and were in the zone of Brown growth.

A rather tense situation with the formation of production and consumption waste is observed in all clusters, the constant growth of waste is a national problem that requires comprehensive measures to solve it.

If we assess all three indicators of the negative impact of economic activity on the environment, then the most problematic cluster is Agrarian and tourist cluster, which includes 12 regions with the highest share of value added in the social sphere (29%), significant (12.1%) in agriculture, forestry, hunting, fishing and fish farming, and in this cluster, the share of construction in the GVA structure is higher than in the other six (about 10%).

Conclusion

The proposed author's methodology for assessing the ecological and economic development of Russian regions includes their clustering according to the structure of GVA and an assessment of the dynamics and level of eco-intensity of regional economic development in the context of sectoral regional clusters. The methodology allows for a comparative analysis of the ecological and economic state and dynamics of the region in comparison with regions similar in terms of the structure of the economy to identify common problem areas and differences that need to be taken into account when developing and implementing the environmental component of socio-economic development strategies for the country and regions, industrial policy, sectoral strategies.

The authors chose the volume of production and consumption waste generation, the volume of emissions of pollutants into the atmosphere and the volume of discharges of contaminated wastewater into surface waters as indicators of eco-intensity. The reasons for choosing are fairly obvious. Firstly, the indicators reflect the ecological quality of the population, and secondly, the resource constraints of economic growth can be solved quite successfully at the current rates of technological development, which cannot be noted about environmental constraints (environmental degradation).

The analysis showed that in terms of eco-intensity indicators of two types (volumes of wastewater discharges into water bodies and volumes of emissions of pollutants from stationary and mobile sources into the atmosphere), there is a gradual movement towards a green economy. This process takes place in different regional clusters, grouped according to the structure of economic activity, differently. The dynamics of the specific indicator of eco-intensity from waste generation shows the deterioration of the situation. For the period 2011 – 2019 all seven clusters reflect Black growth.

References:

1. BOBYLEV, S. N. – ZAKHAROV, V. M. (2015): *Ekologiya i ekonomika. «Zelonaya» ekonomika. Chelovek i priroda*. Moskva: Departament prirodopol'zovaniya i okhrany okruzhayushchey sredy goroda / Tsentr ustoychivogo razvitiya i zdorov'ya IBR RAN, 2015.
2. DRUZHININ, P. V. – SHKIPEROVA, G. T. – POTASHEVA, O. V. – ZIMIN, D. A. (2020): The assessment of the impact of the economy's development on air pollution. In: *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, 2020, Vol. 13, No. 2, pp. 125-142.
3. GLAZYRINA, I. P. – FALEICHNIK, L. M., – YAKOVLEVA, K. A. (2015): *Sotsial'no-ekonomicheskaya effektivnost' i «zelenyy» rost regional'nogo lesopol'zovaniya*. In: *Geografiya i prirodnyye resursy*, 2015, No. 4, pp. 17-25.
4. Gosudarstvennaya programma Rossiyskoy Federatsii «Okhrana okruzhayushchey sredy» na 2012-2020 gody [Cited 16. 2. 2021.] Available online: <http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm>
5. Green growth course. Resume for decision makers. [online]. In: *Organisation for Economic Co-operation and Development*, 2011. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <https://www.oecd.org/greengrowth/48634082.pdf>
6. KARPUSHKINA, V. et al. (2019): *Problemy ekonomicheskoy bezopasnosti: vyzovy i opyt v usloviyakh tsifrovoy ekonomiki*. Chelyabinsk: Izdatel'skiy tsentr YUUrGU, 2019.
7. KOROBITSYN, B. A. (2018): "Zelenaya" ekonomika, indikatory "zelenogo" rosta i ikh dinamika v ural'skom federal'nom okruge. In: *Biosfernaya sovместimost': chelovek, region, tekhnologii*, 2018, No. 1(21), pp. 107-114.
8. MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu. [Online]. In: *Minprirody*, 2020. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: https://www.mnr.gov.ru/docs/gosudarstvennye_doklady/
9. Okhrana okruzhayushchey sredy v Rossii. 2020: Statisticheskiy sbornik [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <https://rosstat.gov.ru/folder/210/document/13209>
10. PEPELYAEVA, A. – KRUTOVA, A. (2021): Assessing the decoupling of economic growth from environmental impacts in industrial regions of the Russian Federation: an impact decoupling approach. [online]. In: *SHS Web Conf. 10th Annual International Conference "Schumpeterian Readings" (ICSR 2021)*, 30 July 2021. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202111600026>

11. PORFIR'YEV, B. N. (2021): O "zelenom" vektore strategii sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya Rossii. In: *Nauchnyye trudy Vol'nogo ekonomicheskogo obshchestva Rossii*, 2021, Vol. 227, No.1, pp. 128-136.
12. *Povorot k prirode: novaya ekologicheskaya politika Rossii v usloviyakh «zelenoy» transformatsii mirovoy ekonomiki i politiki: doklad po itogam serii situatsionnykh analizov*. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 2021.
13. PYZHEVA, YU. I. (2020): Sustainable development of single-industry towns in Siberia and the Russian Far East: what is the price of regional economic growth? In: *J. Sib. Fed. Univ. Humanit. Soc. Sci.*, No. 13(4), pp. 582-590. DOI: 10.17516/1997-1370-0591.
14. Regiony Rossii. Sotsial'no-ekonomicheskiye pokazateli. 2020. [Cited 16. 2. 2021.] Available online: <https://rosstat.gov.ru/folder/210/document/13204>
15. RYUMINA, E. V. – ANIKINA, A. M. (2007): Analiz vliyaniya faktora prirodnnykh resursov na uroven' ekonomicheskogo razvitiya regionov Rossii. In: *Problemy prognozirovaniya*, 2007, No. 5, pp. 106-125.
16. SHKIPEROVA, G. T. – KURILO, A. E. (2019): Assessment of the North-West regions development in the concept of green economy context. In: *Market economy challenges*, 2019, No. 3, pp. 5-13. DOI: <https://doi.org/10.33051/2500-2325-2019-3-05-13>.
17. Strategiya ekonomicheskoy bezopasnosti RF na period do 2030 goda. [online]. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_389271/
18. TIKHONOVA, T. V. (2018): Environmental assessment of economic growth in the northern region. In: *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, 2018, Vol. 11, No. 3, pp. 162-178. DOI: 10.15838/esc.2018.3.57.11
19. V Rossii smogut privlekat' chastnyye investitsii k modernizatsii infrastruktury ZHKKH. [online]. In: *The federal assembly of the Russian Federation*. [Cited 10. 11. 2021.] Available online: <http://duma.gov.ru/news/51623/>
20. VICTOR, P. (2015): The Kenneth E. Boulding Memorial Award 2014: Ecological economics: A personal journey. In: *Ecological Economics*, 2015, Vol. 109, pp. 93-100.
21. ZABELINA, I. – DELYUGA, A. (2019): Estimation of the basic industries development trends of the Russian Federation and Transbaikal region from the perspective of «green» growth concept. In: *Bulletin of ZabGU*, 2019, vol. 25, No. 8, pp. 99-108. DOI: 10.21209/22279245201925899108
22. Zakonoprojekt № 1143824-7 "O vnesenii izmeneniy v stat'yu 37 i 51 Federal'nogo soglasheniyakh o kontsessionnykh soglasheniyakh" (ob usloviyakh i poryadke transformatsii dogovorov arendy imushchestva v kontsessionnyye soglasheniya)". [online]. In: *The federal assembly of the Russian Federation*. [Cited 10.11.2021.] Available online: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/1143824-7>
23. ZAMYATINA, M. (2016): Forming of institutional conditions of regional ecological and economic development. In: *Ekonomika severo-zapada: problemy i perspektivy razvitiya*, 2016, No. 1(50), pp. 81-98.

Contact:

Anna Pepelyaeva

Senior Lecturer

Faculty of Humanities

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect 29

914990 Perm, Russian Federation

e-mail: a.v.pepelyaeva@mail.ru

Assoc. Prof. Aleksandra Krutova, PhD

Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky prospect 29
914990 Perm, Russian Federation
e-mail: alexkrutova@yandex.ru

Prof. Irina Elokhova, PhD

Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky prospect 29
914990 Perm, Russian Federation
e-mail: elohova.iv@gmail.com

CONCEPTUAL MODELS OF CRITICAL GEOPOLITICS IN THE ANALYSIS OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

Volodymyr Perminov

Oles Honchar Dnipro National University, Gagarin 72, 49010 Dnipro, Ukraine,
e-mail: finstruk@ukr.net

Abstract: The article is devoted to critical geopolitics as a paradigm of analysis of international relations and foreign policy of specific states. The goal of the article is to prove the effectiveness of critical geopolitical tools in solving urgent problems of international relations. The author substantiates the possibility of reconciling the views of geopolitics and globalism with the help of critical geopolitics. The traditional method of discourse analysis for critical geopolitics is used.

Keywords: geopolitics, geopolitical myth, critical geopolitics, international relations, geopolitical culture, geopolitical vision

JEL: Y80, Z18

Introduction

One of the most interesting subjects in the modern discourse of international relations is a kind of confrontation between globalism and geopolitics. In a certain sense, one can even talk about the continuation of the Great Debates in the theory of international relations, because the dispute covers all possible spheres in this case, it concerns the role of the state as an institution, the future institution of statehood, the role and prospects of non-state actors, the principles of the functioning of the world system as a whole, etc. On the one hand, there are supporters of the transnational picture of the world, those who, back in the 70s of the last century, drew attention to the growth trends in the role of non-state actors (from powerful transnational corporations to individual passionaries), the entropy of the military power of states, the loss of some their immanent functions, weakening of state borders. On the other hand, we have a new reincarnation of political realism, perhaps in the harshest version in history. The highlight of the confrontation is a rather strange situation when supporters of two radically opposite points of view can confidently refer to modern political practices. Indeed, it is impossible not to see a clear reflection of two opposite trends in today's world political space. Conditional geopoliticians and globalists do not want to accept the arguments of the opposition, continuing to implement their own praxeological models, their own vision of the current and future world order, which today already poses a real threat to the existence of specific countries or even regions. Certain opportunities for reconciliation (unfortunately, so far at a purely scientific level) can be provided by an interdisciplinary approach that is quite new for the post-Soviet space – critical geopolitics. The purpose of this article is to show the effectiveness of the tools of critical geopolitics in solving urgent problems of international relations.

1 Geopolitical and globalist picture of the world

The dramaturgy of modern international relations from the point of view of globalism looks rather optimistic. Nations, folks and ethnic groups are being replaced by transnational identities, the sovereignty of the Westphalian era is being replaced by its new “inclusive” form, territoriality is losing its decisive importance for the formation of statehood. If we see the

sprouts of transnational currencies and transnational law in blockchain technology, add here the acceleration of scientific and technological progress, then we can talk about a new phase transition in the history of mankind.

However, such a picture of the world does not suit everyone. Too many weapons have been accumulated in the world for all those states whose elites are more or less characterized by an imperial type of thinking, orient their own people to long-term painstaking work and waiting for the opening of a “window of opportunity”. Partly, geopolitical concepts look much more attractive, justifying the usual expansion by objective factors of a geographic nature and “the logic of the historical process”.

Increasing turbulence in the modern system of international relations gave rise to the thesis of “return to geopolitics”.¹ Battles for space (and thus for power) are still important in a world of globalizing economies and ever-increasing information flows. Reflections that a place (geographical space, locality) is losing materiality, and with it the meaning of its own existence, ignore the realities, as an example is the extensive spread of “wars” for natural resources, which, of course, are “tied” to a certain territory. This is especially clearly manifested in the Arctic, where in the relations of the Arctic states, problems associated with the delimitation of Arctic territories are beginning to appear more and more acutely. In fact, the following statement is postulated: geopolitics is based on the assumption that geographical factors (among others) predetermine the limitations and opportunities in world politics, while states can use their advantages (which, when used from geographical, become geopolitical) or become hostages of their limitations.² It is emphasized that regardless of how the concept of “power” is conceptualized in international relations, these conceptualizations turn out to be indifferent to the factor of space, that is, to the spatial position of the source of power. However, the involvement of the factor of space in the analysis, that is, the combination of the source of “power” with a certain territory on which it is located, allows to seriously strengthen the explanatory power of what is happening in world politics. World politics unfolds in a geographic context. If you continue to follow Russian geopolitical opinion, you can see an elegant justification for the use of force in international relations, based on the fact that different “forces” will prevail in different spaces, in relations between different states, some states in relations with others will rely primarily on soft power tools; for others, hard power relationships will continue to be more effective. Thus, relations within the so-called coalition of Western countries (relations between European countries, the USA and Canada, transatlantic relations, etc.) are based on the domination (which, perhaps, can already be called absolute) of “soft power”. At the same time, relations in other spaces will be built quite differently, with the predominance of “hard power” in its military and economic incarnations. Such are the relations between most of the states on the African continent, China's relations with most African countries. Moreover, one and the same state will play different games in different spaces, primarily regarding the balance of “hard” and “soft” instruments – it is worth comparing the US policy towards, for example, the EU countries and their policy towards Iraq and Syria.³

However, not all supporters of the geopolitical approach “burden” themselves to such an extent with argumentation. For example, in the view of E.S. Kholmogorov, from a free state choosing its own path, Ukraine is turning into a building material for the creation of a kind of geopolitical sarcophagus - a “sanitary empire” along the borders of “reduced” Russia. The author notes that he introduces this term as opposed to the “cordon sanitaire” in order to denote the holistic and systemic nature of this project and its great history. For more than a

¹ MEAD, W. (2014): The Return of Geopolitics.

² BUSYGINA, I. – OKUNEV, I. (2014): Prostranstvennoe raspredelenie sily i strategii gosudarstv, ili chto i kak ob`yasnyat geopolitika, pp. 108, 110.

³ BUSYGINA, I. – OKUNEV, I. (2014): Prostranstvennoe raspredelenie sily i strategii gosudarstv, ili chto i kak ob`yasnyat geopolitika, pp. 112, 114.

century, Russians have faced systematic efforts by civilizational competitors to turn the east of Europe into a barrier to Russia's historical self-realization. And the Orange Revolution is not a goal, but only a means on the path of building this "sanitary empire". It does not strengthen, but only softens the statehood of Ukraine, prepares its people for the future imperial building, a change in its historical memory and destiny. The author points out that attempts to tear Ukraine away from Russia have always been a reason for Russian national self-consciousness to evaluate itself and make a certain life choice. In this context, Kholmogorov proposes his own concept of reconstruction of the post-Soviet space. He calls it "pragmatic irredentism", which consists in the need to reconstruct the region as a Russian space, a space of age-old Russian statehood. The adoption of this ideology, as the author says, leaves no logical or political place for flirting with the anti-Russian separatism of all countries of the former Soviet Union and poses the problem of Ukraine as a part of Russia.⁴ The situation is complicated by the fact that this point of view is not shared by a single politician or scientist. Geopolitics in modern Russia is, in fact, an ideology that justifies imperial ambitions and the priority of the state over human in the supposedly eternal confrontation between Russia and the West in the struggle for resources.⁵ Unfortunately, a similar problem is typical not only for the Russian Federation.

2 The world in terms of critical geopolitics

However, the methodological foundations of geopolitics have undergone significant, sometimes truly revolutionary, changes. Until recently, geopolitics as a scientific discipline proceeded from the premise that space is to some extent capable of determining international relations and world politics. In recent decades, a whole direction has appeared in it, which, abandoning global considerations, turned to the analysis of how certain geopolitical ideas are formed. Representatives of this trend suggested that the geopolitics of states is formed not under the influence of fundamental natural laws and structures of space, but through geographic imagination and spatial myths – in other words, under the influence of an ideal world. This led to the appeal to new research methods – in particular, discourse analysis, which until now seemed to be nonsense in geopolitics. A new direction of research was named "critical geopolitics" (the term was directly proposed in the late 80s of the last century by Simon Dalby and Gerard Toal).⁶

Contemporary critical geopolitics rejects traditional binary oppositions (for example, "external / internal", "West / East") and, taking into account globalization and informatization, proposes a unifying ("and") approach instead of opposition ("or"). It can be argued that critical geopolitics has moved away from the traditional understanding of the concepts of "political" and "geographic". It went beyond the scope of research tasks, taking into account only physical boundaries, the institution of state power and external conditions. The sphere of interests of critical geopolitics includes social sciences, issues of globalization, identity and sovereignty.⁷

To date, the main categories of critical geopolitics are well developed. Geopolitical culture is a set of traditions of a country's interaction with the outside world, a culture of knowledge about it and interpretation of the role of the state as a subject of international activity. It is also a collection of institutions and a culture of interaction between public forces involved in foreign policy development. Thus, American geopolitical culture includes such traditions as isolationism (the belief in the need to focus primarily on internal affairs) and

⁴ Kholmogorov, E. (2006): *Zashhitit li Rossiya Ukrainu?*, p. 13.

⁵ Medvedev, S. (2014): *Soblazn geopolitiki*, p. 9.

⁶ Rusanova, M. (2013): *Klasychna heopolityka yak nauka, shcho spryiaie stvorenniu imperii: krytychnyi zsuu doslidnytskii paradyhmi heopolityky*, p. 400.

⁷ Okunev, I. (2012): *Kriticheskaya geopolitika i postkriticheskij sdvig v issledovatel'skoj paradigme geopolitiki*, pp. 153-154.

universalism (confidence in the messianic purpose of the United States and the spread of their sphere of vital interests to the whole world), Russian – Westernism and Eurasianism, etc. A geopolitical vision of the world (or a picture of the world) is a normative mental political map of the world or a region in conjunction with ideas about the forces acting in them that affect foreign policy. In other words, it is a set of public ideas about the relationship between various elements of the political space, about national security and threats to it, the benefits and inconveniences of a certain foreign policy strategy. An integral element of the geopolitical vision of the world is the image of a country in the imagination of its citizens, including their views on its territory, “natural” or “historical” boundaries, sphere of vital interests, development model, historical mission, external or internal forces that contribute or hinder its implementation. It has been proved that social and regional groups, as a rule, have their own vision of the world, which does not necessarily coincide with the dominant one.⁸

3 The role of mythology in the picture of the world in terms of critical geopolitics

The geopolitical vision is formed under the influence of numerous factors – family traditions, education, personal experience of a person, including the size and configuration of the space he has mastered, advertising, literature and art, cinema, the media, which create and spread a set of myths and stereotypes about national history and territory. These ideas are spreaded in the course of geopolitical discourse, synthesizing certain information about international affairs in relation to the territory. Geopolitical discourse is most often initiated and supported by the media, usually serving the interests of certain elite groups. It consists of certain plots – geopolitical storylines, formed by elites to justify their policies. In a pluralistic society, there are often several scripts for each story – ways of presenting and mediatizing it. The result of geopolitical discourse is the creation or modification of a geopolitical vision of the world, and then geostrategy - an understanding of national interests and ways to ensure and protect them. The geopolitical vision of the world is based on geopolitical traditions – historical national political and philosophical schools that develop a certain normative and relatively formalized set of views on national identity, interests and political priorities.⁹

Thus, the actual myth reflects reality. But in a peculiar way, in its inherent forms. Satisfying the desire of a person to be reflected in various “mirrors” (culture, history, politics, art, literature), he acts as a structurally organized system of images reflecting the world in its inherent forms, where reflection is a way of forming self-consciousness in linguistic and cultural terms. And then the myth acts as a reflection of motives and desires, deep feelings, figurative symbolism of reality, mental unity of all material, becoming a reflection of reality, but not chaotic, “crazy”, but directed, sensual, interested. Reflection-memory that connects us to the past, when the world is spiritualized by our interested perception, showing that our reflections reflect us. This is why it can be said that everything in the world is ultimately a matter of interpretation. And the myth fills with its interpretation the vacuum that is formed in the systemic picture of the world.

To create a convincing, desired, or expected illusion is one of the most important functions of a myth. He always successfully coped with it, allowing not only to distort, but also to replace reality or leave it. Transforming the world into its image, it realizes the mystification of reality to the extent that we are ready for it, thus transforming the dialectical development of reality into an eternally repeating natural cycle. In fact, it is not a myth that obscures reality from us, but we obscure reality from it in cases where we cannot change it.¹⁰ The myth becomes a kind of paradigm that sets in consciousness an a priori model of the surrounding world and its fragments. The geopolitical myth structures the political geospace in the mind, influences

⁸ KOLOSOV, V. (2011): *Kriticheskaya geopolitika: osnovy koncepczii i opyt ee primeneniya v Rossii*, pp. 37-38.

⁹ KOLOSOV, V. (2011): *Kriticheskaya geopolitika: osnovy koncepczii i opyt ee primeneniya v Rossii*, p. 38.

¹⁰ STAVICZKI, A. (2011): *Mifologicheskoe otrazhenie real'nosti: osnovnye podkhody*, pp. 89-93.

the formation of geopolitical reasoning and the formation of national mythology, the geopolitical picture of the world. Unlike ideology, myth is not dogmatized and can change, adapting to circumstances, but maintaining its structure. Therefore, it turns out to be quite durable.¹¹ Thus, critical geopolitics can be characterized as a kind of drawing by intellectuals of the state administration of the world space.¹²

Critical geopolitics in most cases "debunks" traditional geopolitics, proving that certain claims are based on mythology rather than objective geographical preconditions that are elevated to the absolute.

Conclusion

Each period of time in world history is characterized by certain challenges. The reaction to them, in turn, is the emergence of new trends or paradigm shifts in the social sciences. In a sense, parallels can be drawn with the popularity of the fantasy literary genre in the modern world. In other historical conditions, for example, in the 20th century, another genre, popular science fiction, enjoyed much more popularity. However, in a risk society with its sheer uncertainty, a person much less wants to know about the future achievements of science and technology, which were elevated to an absolute some twenty or thirty years ago, but sometimes really requires a kind of departure from harsh reality to a completely fictional world – popular science fiction gives way to fantasy. The situation with geopolitics is similar: the patterns of tough confrontation should be replaced by models of the world order, built on radically different principles. With the help of algorithms that are proposed now and may be proposed in the future by critical geopolitics, it will be more difficult to prove the claims of one or another state for world leadership or to show the insufficient validity of similar claims of others. However, it will be possible to draw a version of the future that will satisfy everyone to a certain extent. Moreover, such a picture will not be too far from the realities of the world of the Second Modernity.

References:

1. BUSYGINA, I. – OKUNEV, I. (2014): Prostranstvennoe raspredelenie sily i strategii gosudarstv, ili chto i kak ob`yasnyaet geopolitika. In: *Polis. Politicheskie issledovaniya*, 2014, No. 2, pp. 106-123.
2. ELACZKOV, A. (2011): Geopolitika: nauka i mifologiya. In: *Ojkumena*, 2011, No. 1, pp. 68-74.
3. KHOLMOGOROV, E. (2006): *Zashhitit li Rossiya Ukrainu?* Moscow: Evropa, 2006.
4. KOLOSOV, V. (2011): Kriticheskaya geopolitika: osnovy koncepczii i opyt ee primeneniya v Rossii. In: *Politicheskaya nauka*, 2011, No. 4, pp. 31-52.
5. MEAD, W. (2014): The Return of Geopolitics. In: *Foreign Affairs*, 2014, No. 93 (3), pp. 69-79.
6. MEDVEDEV, S. (2014): Soblazn geopolitiki. In: *Novaya gazeta*, 2014, No. 111, p. 9.
7. OKUNEV, I. (2012): Kriticheskaya geopolitika i postkriticheskij sdvig v issledovatel'skoj paradigme geopolitiki. In: *Kul'turnaya i gumanitarnaya geografiya*, 2012, No. 2, Vol. 1, pp. 152-158.
8. ÓTUATHAIL, G. (1999): Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society. In: *Journal of Strategic Studies*, 1999, Vol. 22, No. 2/3, pp. 107-124.
9. RUSANOVA, M. (2013): Klasychna heopolytyka yak nauka, shcho spryiaie stvorenniu imperii: krytychnyi zsuv u doslidnytskii paradyhmi heopolytyky. In: *Gileia: naukovyi visnyk*, 2013, Vol. 74, No. 7, pp. 400-402.

¹¹ ELACZKOV, A. (2011): Geopolitika: nauka i mifologiya, p. 71.

¹² ÓTUATHAIL, G. (1999): Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society, p. 109.

10. STAVICZKIJ, A. (2011): Mifologicheskoe otrazhenie real`nosti: osnovnye podkhody.
In: *Visnik SevNTU*, 2011, No. 115, pp. 89-94.

Contact:

Assoc. Prof. Volodymyr Perminov, PhD

Faculty of Social Sciences and International Relations

Oles Honchar Dnipro National University

Gagarin 72

49010 Dnipro

Ukraine

e-mail: finstruk@ukr.net

VPLYV KLIMATICKÝCH ZMIEN NA EKONOMICKÝ RAST ROZVOJOVÝCH KRAJÍN

CLIMATE CHANGE IMPACT ON ECONOMIC GROWTH IN DEVELOPING COUNTRIES

Jakub Pernický

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: jakub.pernicky@euba.sk

Abstrakt: Súčasná orientácia na udržateľný ekonomický rast nepochybne zohľadňuje akútny problém klimatických zmien. Rozvojové krajiny zasahujú tieto svetové zmeny vo väčšej miere ako tie rozvinuté. Ich stratégie a produkcia sa musia adaptovať novým požiadavkám, ktoré prináša samotné životné prostredie ale aj politiky rozvinutých krajín. Tieto dve skutočnosti priamo vplyvajú na ich hospodársky rast, ktorý môže byť negatívne zasiahnutý. Špecifické odvetvia ekonomiky, zaznamenávajú väčšie zásahy a rozvojové krajiny sa musia adaptovať na teplotnú zmenu. Táto adaptácia je však náročná najmä z finančného hľadiska a keďže rozvojové krajiny nemajú dostatočné zdroje, prichádza na úkor ekonomického rozvoja. Táto analýza sa zaoberá základnými vplyvmi klimatických zmien na ekonomiky rozvojových krajín a ich potenciálnych riešení, pomocou analýzy dostupných informácií a hypotetického príkladu z praxe. V závere vyhodnocuje výsledky a poukazuje na kľúčové informácie.

Kľúčové slová: rozvojové krajiny, klimatické zmeny, adaptácia, ekonomický rast

JEL: O19, Q56

Abstract: The current focus on sustainable economic growth undoubtedly takes into account the acute problem of climate change. Developing countries are affected by these global changes to a greater extent than developed ones. Their strategies and production must adapt to the new requirements of the environment itself, but also the policies of developed countries. These two factors directly affect their economic growth, which may be negatively affected. Specific sectors of the economy are experiencing greater interventions and developing countries need to adapt to temperature change. However, this adaptation is particularly difficult from a financial point of view and, as developing countries do not have sufficient resources, it comes at the expense of economic development. The study addresses the fundamental effects of climate change on the economies of developing countries and their potential solutions, using an analysis of available information and a hypothetical case study. Finally, it evaluates the results and points out the key information.

Keywords: developing countries, climate change, adaptation, economic growth

JEL: O19, Q56

Úvod

Klimatické zmeny sú v súčasnosti jednou z najdiskutovanejších tém, pričom sa im prikladá veľký vplyv nie len z hľadiska na životné prostredie, ale aj ekonomickú stabilitu krajín. Zmena klímy čoraz viac poukazuje na to, že zdroje planéty sú iba obmedzené. Množstvo štúdií preto vyzdvihuje, že je nutné sa s týmto problémom vysporiadať čo v najkratšom čase a zabrániť tak ďalšej budúcej kríze. Problém sa však netýka iba rozvinutých krajín, práve naopak, rozvojové krajiny sa v súčasnosti čoraz rýchlejšie približujú k emisiám ktoré

produkovali resp. produkujú rozvinuté krajiny. I keď tento fakt vyplýva z prirodzeného vývoja a rastu ekonomiky, nemožno ho považovať sa udržateľný voči životnému prostrediu. Dilema, nad ktorou sa dlhodobo zamýšľajú environmentálne plány a opatrenia, spočíva v tom, či majú v súčasnosti rozvojové krajiny právo na masívnu tvorbu emisií ktoré budú v budúcnosti naďalej narastať, alebo je nutné konať ihneď aj v týchto krajinách aj napriek tomu, že by to mohlo spomaliť resp. zastaviť ich hospodársky rast.

Z tohto dôvodu sa môžeme na vplyv klimatických zmien v rozvojových krajinách pozerat' z dvoch hľadísk. Prvotný pohľad sa zameriava na otázku, aký vplyv má narastajúca globálna teplota na ekonomiky rozvojových krajín a ich bezpečnosť (napr. potravinovú). Vzhľadom na diverzitu planéty, vplývajú klimatické zmeny na všetky regióny inak, pričom niektoré sú ohrozené viac a niektoré, naopak, môžu z rastúcej teploty zaznamenať aj kladný efekt. Druhá časť problematiky hovorí o tom, aký efekt budú mať plánované opatrenia, v rozvinutých ale aj rozvojových krajinách, za účelom dlhodobého znižovania emisií skleníkových plynov, na budúci rozvoj týchto krajín. Napriek tomu, že množstvo rozvojových krajín sa podpísalo pod niekoľko klimatických dohôd, naďalej nie sú priamo a zákonite nútené prispôbovať svoje hospodárske praktiky tomu, aby zabráňovali prudkému nárastu GHG. Avšak priamy vplyv na ich export a teda aj celkový output môžu mať reštrikcie a podmienky rozvinutých krajín, ktorých názory na obmedzovanie dovozu tovaru, ktorý bol vyrobený výrazne neekologickým spôsobom, sa zhodujú.

Táto analýza sa bude zaoberať práve rozsahom týchto environmentálnych vplyvov na ekonomiky rozvojových krajín pričom bude skúmať súčasnú situáciu a analyzovať dostupné informácie v rôznych oblastiach, publikované vo vedeckých časopisoch, ktoré indikujú negatívne efekty na odvetvia ekonomiky. Vo všeobecnosti sa bude zameriavať najmä na rozvojové krajiny avšak v rámci porovnania sa môžu využiť aj údaje z rozvinutých krajín. Tak isto sa budú prehľadnocovať politiky ktoré sú v súčasnosti adaptované v týchto krajinách.

Vytvára sa tiež priestor, pre hypotetickú úvahu, ktorá predikuje všeobecný vplyv zavádzania potencionálnych environmentálnych opatrení na export rozvojových krajín, ktorý je úzko naviazaný na ich ekonomický rast.

Cieľom je vytvoriť záver, ktorý by v jednoduchosti definoval súčasný rozsah vplyvov klimatických zmien na hospodárstvo rozvojových krajín, predikoval najbližší vývoj v krátkodobom a dlhodobom časovom horizonte a pokúsil sa nájsť potenciálne riešenia, ktoré by v budúcnosti mohli tieto krajiny implementovať za účelom dosiahnutia udržateľného rozvoja.

1 Akútnosť problematiky a spojitosť s rozvojovými krajinami

Kritické diskusie o klimatických zmenách sú čoraz aktuálnejšou témou, aj v prípade najväčších organizácií a samotných krajín. Táto skutočnosť však nie je príliš nevídaná, keď sa pozrieme bližšie na najnovšie zaznamenané údaje. Štatistiky za poslednú dekádu poukazujú na to, že bola najteplejšia od momentu začiatku merania globálnej teploty. V priamej korelácii so skleníkovými plynmi teda nie je prekvapivé, že ich objem bol až o 50 % vyšší v roku 2019 v porovnaní so základným rokom 1990. Samotný oxid uhličitý je zodpovedný až za 65 % celkových GHG¹ a v roku 2018 boli jeho emisie na rekordnej úrovni. Z tohto dôvodu sú narastajúce obavy z dopadov narastajúcich emisií GHG na mieste, nie len z hľadiska environmentálneho ale aj ekonomického a spoločenského. Navyše, klimatické zmeny sú považované za jednu z najväčších prekážok v udržateľnom ekonomickom raste. Rozvojový program OSN pričleňuje až 91 % geografických katastrof od roku 1998 až 2017, práve klimatickým zmenám. Niektoré štatistiky poukazujú na to, že ak sa včas neprijmú dostatočne

¹ GHG – Green house gases (v preklade: skleníkové plyny).

opatrenia ktoré by zamedzovali ďalším emisiám a teplotným výkyvom, globálny HDP môže poklesnúť až o 3 % do roku 2050, pričom by výrazne trpeli rozvojové krajiny.²

Klimatické zmeny vplývajú na tvorbu HDP ich efektom na kľúčové hospodárske sektory, ako napríklad hrozba potravinovej bezpečnosti, keďže ich efekty sa prejavujú na poľnohospodárskej produktivite. Environmentálny vplyv je však omnoho komplexnejší. V rámci emisií GHG sa tiež zvyšuje nečistota urbánneho vzduchu, kde sa presúva stále čoraz väčšia časť obyvateľstva, čo môže spôsobovať viac zdravotných problémov u obyvateľstva, ktoré musí vyhľadať zdravotnú pomoc. Pokračujúci nárast emisií vedie v konečnom dôsledku, ako bolo spomenuté, aj k narušeniu poľnohospodárstva.³ Tieto dva základné prvky ekonomiky – potravinová bezpečnosť a zdravie, sú absolútne kľúčové a z dlhodobého hľadiska môže ich narušenie znižovať produktivitu práce.

Celosvetové úsilie, ktorého účelom je odstránenie extrémnej chudoby vo svete a zabezpečiť každému dobrý životný štandard, je zamerané práve na rozvojové krajiny. Pozitívne štatistiky poukazujú na to, že sa situácia globálne lepšie. V spojitosti s ekonomickým rozvojom a navyšovaním životnej úrovne však prichádzajú aj narastajúce industriálne a energetické emisie GHG. Práve tu, vzniká otázka, ako zabezpečiť udržateľný rast, pomôcť rozvojovým krajinám a zároveň zamedziť ďalšiemu globálnemu nárastu emisií. Technologický pokrok sa javí ako racionálne riešenie, avšak v súčasnosti nie postačujúce. Prikázať rozvojovým krajinám aby zamedzili emisiám na úrok svojho rastu nie je prakticky možné a pri pohľade na minulosť rozvinutých krajín by to bolo súčasne neetické. Preto je pre nich nutné prihliadnuť bližšie k špecifickým dopadom a zamerať sa na potenciálne, dočasné (pokiaľ nenastane výraznejší technologický pokrok) riešenia na prvotných úrovniach.

Pomocou už niektorých vymenovaných dôvodov, prečo vplývajú klimatické zmeny na rozvojové krajiny viac ako na tie rozvinuté, by sme mohli zdefinovať tri základné oblasti. Prvou je, ako vyplýva, geografický región, pričom množstvo rozvojových krajín je lokalitou v tropických alebo subtropických regiónoch, v ktorých teplotný nárast zaznamenáva rýchlejšie tempo. V spojitosti s rastúcou teplotou vznikajú suchá a nedostatok pitnej vody, čo môže opäť zasiahnuť už teraz nestabilný prísun základných životných potrieb. Druhou oblasťou je senzitivita krajiny a závislosť ekonomického rastu ale aj životnej úrovne od odvetví, ktoré sú špecificky náchylné na klimatické zmeny. V tomto prípade sa jedná najmä už o spomínané poľnohospodárstvo. Tretí dôvod silnejšieho vplyvu klimatických zmien na rozvojové krajiny, je nedostatočná kapacita na adaptáciu, resp. mitigáciu. Rozvojové krajiny vo väčšine prípadoch nemajú dostatočné kapacity na to, aby sa mohli vysporiadať s rastúcou teplotou ktorá prináša mnoho ďalších následkov, pričom sa nejedná iba o finančné zdroje, ale aj ľudský kapitál, schopnosti vládnucej jednotky, infraštruktúru alebo informatizáciu.⁴

2 Udržateľný rast a opatrenia v boji s klimatickými zmenami

Pri prieskume, ktorý bol zameraný na zisťovanie oblastí v rozvojových krajinách, na ktoré vplývajú klimatické zmeny najviac, poukazovali výsledky najmä na problémy sucha, povodní, návalu teplôt a nárast hladiny mora. Tieto javy sú však sprevádzané mnohými ďalšími efektami. I keď dopad na životné prostredie je absolútne zrejмый, v našej štúdii sa zameriavame najmä na ekonomické dopady v spojitosti s rastom. Je však nutné spomenúť, že spojitosť environmentálnych dopadov s ekonomickými je veľmi vysoká.

Vo všeobecnosti je pozitívom, že väčšina rozvojových krajín sa zaviazala aktívne zúčastňovať pri naplňaní cieľov parížskej dohody. Na druhej strane, je zreteľné, že ich

² ESPOIR, D. K. – SUNGE, R. (2021): Co2 emissions and economic development in Africa: Evidence from a dynamic spatial panel model.

³ NAIR, M. et al. (2021): Is higher economic growth possible through better institutional quality and a lower carbon footprint? Evidence from developing countries.

⁴ MILLNER, A. – DIETZ, S. (2014): Adaptation to climate change and economic growth in developing countries.

iniciatíva nie je na takej úrovni, na akej by mala byť, ak by sa ciele mali reálne dosiahnuť. Nehľadiac na to, prizierajúc sa z pozitívnej stránky, množstvo z nich už v súčasnosti disponuje určitými odvetviami v politike, ktoré sú priamo orientované na sledovanie stavu a dopadov klimatických zmien, pričom vytvárajú stratégie, ktoré by mali dopomáhať k poklesu, resp. pomalšiemu rastu emisií GHG.

Jednou z oblastí, ktorá má najväčší potenciál v krátkodobom horizonte radikálne znížiť emisie, je energetický sektor. Viac ako 60 % rozvojových krajín v rôznych regiónoch v určitej miere zahájilo výrobu energie z obnoviteľných zdrojov, pričom sa tiež zamerali aj na recykláciu odpadu.⁵ Subsaharská Afrika je však naďalej jednou z oblastí s najhorším prístupom k elektrickej energii. Navyše emisie z tohto odvetvia narastajú a v tomto trende budú dlhodobo pokračovať. Kým nebude mať región väčšiu energetickú stabilitu, budú sa využívať akékoľvek dostupné možnosti na produkciu. Nedostatočný prístup k energii je veľkou prekážkou pred rozsiahlejším ekonomickým rastom, čo opäť inklinuje k začarovanému kruhu chudoby.⁶ Podľa IPCC⁷ nemá viac ako 620 miliónov ľudí v Afrike (približne 50 %) prístup k elektrickej energii. Na druhej strane, v optimistickom scenári, sa tu otvára možnosť prvej implementácie zariadení na produkciu energie z obnoviteľných zdrojov a preskočiť tak „uhľnú, plynnú alebo ropnú“ fázu. Tento scenár by však mohol nastať iba v prípade, že sa v krátkodobom horizonte signifikantne znížia ceny a súčasne zvýši efektívnosť zariadení, ktorú produkujú „čistú“ energiu. Štúdie, ktoré sa zameriavajú na spojitosť ekonomického rastu s emisiami, poukazujú na podobný vývoj týchto ukazovateľov vo väčšine rozvinutých krajín. Z výsledkov je zreteľné, že so zvyšujúcim sa ekonomickým rastom, súčasne narastajú aj emisie krajiny avšak iba do určitého momentu, od ktorého začnú klesať.⁸ V súčasnosti bude možné tento jav pozorovať na príklade Číny, ktorá sa zaviazala, že od roku 2030 budú jej emisie klesať.⁹

Čo sa týka ostatných odvetví, podpora transportu na alternatívny pohon je relatívne nevýrazná, čo spôsobuje najmä vysoká cena pokročilých technológií, ktoré si v rozvojových krajinách môže dovoliť iba malé percento obyvateľstva. Zatiaľ čo v Latinskej Amerike sa snažili politiky orientovať na energetickú účinnosť, v Ázii sa zameriavali na podporu verejnej dopravy a udržateľnú výstavu ciest.

V budúcnosti, za predpokladu, že sa bude dosahovať ekonomický rast, sa očakáva, že sa budú rozvojové krajiny zameriavať najmä na zvyšovanie energetickej efektivity budov, podporu alternatívneho transportu, modernizáciu a znižovanie emisií z produkcie elektrickej energie. Práve energetická efektívnosť môže byť kľúčová, keďže je to jedna z možností, ako zvýšiť energetickú bezpečnosť, znížiť emisie CO₂ a naďalej zachovať hospodársky rast. Dôležitou súčasťou v budúcnosti, musia byť aj medzinárodné organizácie a rozvinuté krajiny, ktoré by mali navyšovať investície do výskumu technológií v oblasti obnoviteľných zdrojov, ktoré by neskôr mohli využívať rozvojové krajiny.¹⁰

Z hľadiska prístupu ku klimatickým zmenám však môžu rozvojové krajiny pracovať s dvoma scenármi, ktorými sú mitigácia a adaptácia, výrazy často využívané v teóriách ktoré sa zameriavajú na boj s klimatickými zmenami. Mitigácia by mala mať charakter znižovania vplyvu klimatických zmien tým, že sa snažíme redukovat' faktory ktoré ich produkujú

⁵ TAN, X. et al. (2021): Research on the status and priority needs of developing countries to address climate change.

⁶ CHAKAMERA, CH. – ALAGIDEDE, P. (2018): Electricity crisis and the effect of CO₂ emissions on infrastructure-growth nexus in Sub Saharan Africa.

⁷ IPCC – Intergovernmental Panel on Climate Change (Medzivládny panel pre zmenu klímy).

⁸ BRINI, R. (2021): Renewable and non-renewable electricity consumption, economic growth and climate change: Evidence from a panel of selected African countries.

⁹ CLIMATE ACTION TRACKER: China

¹⁰ ESPOIR, D. K. et al. (2022): CO₂ emissions and economic growth: Assessing the heterogeneous effects across climate regimes in Africa.

a ovplyvniť tak ďalšie výraznejšie vplyvy na napr. ekonomiku. Na druhú stranu adaptácia je iba prispôsobovanie sa už danej situácii a úprava podmienok za účelom efektívneho fungovania v čase, keď už bola napr. ekonomika zasiahnutá. I keď v oboch prípadoch, ak sú úspešne implementované, môžeme hovoriť o pozitívnom konečnom efekte, štúdie poukazujú, že pre rozvojové krajiny je najlepším riešením práve mitigácia. Bolo by teda vhodné, aj za cenu krátkodobého pomalšieho hospodárskeho rastu, ak by ekologické alternatívy dokázali prijímať už teraz a ťažiť z ich prospechu z dlhodobého hľadiska.¹¹

3 Diskusia, dedukcia dvojakého pôsobenia vplyvov a príklad z praxe

Uvedené informácie inklinujú k tomu, že vplyv klimatických zmien na rozvojové krajiny je najmä vnútorný a z toho dôvodu sa s ním musí krajina vysporiadať sama. To však nemusí byť pravda vo všetkých prípadoch. Z tohto dôvodu je nutné rozdeliť vplyv ako na vnútorný, tak aj vonkajší. Za vnútorný by sme mohli považovať všetky zmienené údaje, ktoré sa týkali najmä subjektívnych dopadov na ktoré musí daná ekonomika resp. krajina reagovať sama podľa svojich možností. Vonkajší vplyv však prináša druhú, nemenej výraznú problematiku, ktorá môže komplikovať ekonomický rast rozvojových krajín. Za jednu významnú časť tohto vplyvu, by sme mohli považovať politiky ostatných krajín v oblasti ochrany životného prostredia. Vzhľadom na súčasnú globalizáciu a masívny rozmach medzinárodného obchodu, je vzájomná ekonomická závislosť (interdependencia) medzi krajinami vysoká na všetkých úrovniach a vo všetkých oblastiach. Rozvojové krajiny sú pritom najviac ohrozené pri akýchkoľvek svetových výkyvoch, keďže za veľkú časť ich hospodárskeho rozvoja je zodpovedný práve export a investície.

Za predpokladu, že by externé rozvinuté krajiny, ktoré importujú tovary z rozvojových, začali zavádzať určité opatrenia voči tovaru, ktorý je vyrábaný výrazne neekologickým spôsobom, rozvojové krajiny by zaznamenali postupné narušanie exportu. Ako už bolo spomenuté, export tvorí vo väčšine rozvojových krajín významnú časť HDP, dodatočne veľké percento exportu tvoria suroviny alebo prvotné výrobky, ktoré sú vo veľkej miere získavané, resp. vyrábané bez akéhokoľvek prihliadnutia na životné prostredie. Práve tu môže nastať kľúčový problém, ak sa rozvojové krajiny nestihnú adaptovať na vývoj a záujmy globálneho trhu. Z tohto dôvodu môžeme pozorovať aj určité pozitívne tendencie napríklad v Číne, ktorá sa výrazne zapojila do postupnej implementácie (ale aj výroby) technológií z obnoviteľných zdrojov. Stále však treba vyzdvihnúť, že stratégie sú pomalé a emisie budú rásť ešte niekoľko rokov.

V prípade, že by sa naozaj naplnil scenár, kde rozvinuté krajiny obmedzia dovoz produktov ktorých výroba produkuje vysoké emisie GHG, hospodársky rast, priamo závislý od exportu, by mohol byť v ohrození. Je však málo pravdepodobné, že takéto obmedzenia sa budú zavádzať v krátkodobom horizonte a vo veľkej miere, keďže komparatívne výhody a cena tovaru naďalej zohrávajú dôležitejšiu úlohu ako pôvod a ekologickosť výroby. Nehľadiac na tento fakt, odporúčania ktoré boli uvedené, ako zvyšovanie pozornosti na mitigáciu, resp. adaptáciu na klimatickú zmenu, sú výrazne na mieste.

Vhodný príklad, ktorý by mohol potvrdiť tieto tvrdenia, je uhlíková daň, ktorá je diskutovaná v rámci Európskej únie. Samotný návrh by mohol výrazne zefektívniť globálne úsilie v boji proti klimatickým zmenám, no muselo by sa na ňom podieľať viac rozvinutých krajín. EU vyzdvihla, že podpora domácej ekonomiky pri zavádzaní nízko-uhlíkových alternatív je racionálna, avšak môže spôsobiť presun výrobných kapacít náročných na emisie, do krajín, ktorých nároky na ekologickú výrobu sú omnoho nižšie. Z tohto dôvodu bol navrhnutý tzv. Carbon Border Adjustment Mechanism (v preklade Mechanizmus kompenzácie

¹¹ REZAI, A. – TAYLOR, L. – FOLEY, D. (2018): Economic Growth, Income Distribution, and Climate Change.

uhlíka na hraniciach), ktorý zavedie „uhlíkovú daň“ na dovoz cielených produktov.¹² V konečnom dôsledku by to teda znamenalo, že neekologický tovar dovezený zo zahraničia, kde nie sú takmer žiadne ekologické nároky na výrobu, by bol drahší. Z ekonomickej teórie teda vyplýva, že s rastúcou cenou tovaru by sa znížil dopyt, v tomto prípade import tovaru. To logicky na druhej strane znižuje export druhej krajiny. V tomto prípade, sa teda potvrdzuje tvrdenie o vonkajšom vplyve problematiky klimatických zmien a poukazuje na priamu koreláciu s ekonomickým rastom.

Záver

Klimatické zmeny vplývajú na rozvoj ekonomík všetkých krajín, avšak rozvojové krajiny budú zasiahnuté viac v kľúčových oblastiach, z hľadiska ich nedostatočných zdrojov, geografických lokalít a životného štandardu. Ich dopady sú citelné už v súčasnosti a ich vplyv bude narastať. Z toho dôvodu je nutné, priznať tento problém a prijať náležité stratégie a opatrenia aby sa mohol zabezpečiť udržateľný rast z dlhodobého hľadiska. Napriek tomu, že zavádzanie určitých opatrení môže do určitej miery spomaliť súčasný hospodársky rast a rast životnej úrovne v týchto krajinách, takéto riešenie sa javí ako nevyhnutné. Rozvinuté krajiny sa podieľajú na medzinárodnej podpore v tejto oblasti, z hľadiska spoločného globálneho úsilia, keďže sa jedná o celosvetovo zdieľaný problém, ktorému sa nevyhne žiadna krajina. Jeden z kľúčových sektorov, ktorý je spájaný s klimatickými zmenami, je energetický sektor. Práve v ňom sa javia príležitosti ale v súčasnosti aj najväčšie nedostatky, v boji s klimatickými zmenami. Je náročné definovať, v akej miere by mali rozvojové krajiny prispievať k redukcii GHG, keďže dilemma rozvoja na úkor životného prostredia, poukazuje na predchádzajúce, vysoké a dlhodobé emisie rozvinutých krajín. Súčasne technológie však ponúkajú mnoho širšiu škálu alternatívnych možností a tak je tu určitá pravdepodobnosť, že časová krivka emisií rozvojových krajín nebude až na takej kritickej úrovni, ako pri rozvinutých krajinách. Záver zhrňa výsledky výskumu, definuje jeho prínosy a upozorňuje na prípadné nedostatky. V závere by sa nemala vyskytnúť žiadna kľúčová informácia, ktorá nebola spomenutá už v predchádzajúcom texte. Z histórie vyplýva, že so zrýchľujúcim sa ekonomickým rastom súčasne stúpajú emisie skleníkových plynov, až do momentu, keď sa ekonomický rast ustáli, technologické alternatívy sú dostupnejšie a emisie začnú postupne klesať. Táto skutočnosť je pozorovateľná takmer pri všetkých rozvinutých krajinách, a predpokladá sa aj pri súčasných rozvojových krajinách. Napríklad v prípade Číny, ktorá podľa cieľov dovŕši svoj emisný strop v roku 2030, od ktorého by emisie mali začať klesať a docieľiť nulové hodnoty do roku 2060.

Rozvojové krajiny môže ohrozovať aj vonkajšia aktivita okolitých krajín, ktoré budú presadzovať nízko-uhlíkové stratégie a obmedzovať dovoz tovaru, ktorý nespĺňa štandardy. Takéto správanie môže mať pozitívny vplyv na budúce stratégie rozvojových krajín, ktoré sa budú snažiť upravovať svoje výroby tak, aby spĺňali predpoklady na neobmedzený export.

Pozitívnu skutočnosť zostáva to, že v poslednom období sa tejto problematike dostáva čoraz viac pozornosti ako v rozvinutých, tak aj v rozvojových krajinách. Z tohto dôvodu sa môže očakávať, že zahraničná podpora, či už informačná alebo finančná, bude narastať a implementácia nových opatrení bude všeobecne viac akceptovaná, zo čoho budú ťažiť nie iba rozvojové krajiny, ktoré budú disponovať „čistejšou ekonomikou,“ ale aj rozvinuté, ktorých sa klimatické zmeny týkajú rovnako.

¹² EUROPEAN COMMISSION: Carbon Border Adjustment Mechanism.

Použitá literatúra:

1. BRINI, R. (2021): Renewable and non-renewable electricity consumption, economic growth and climate change: Evidence from a panel of selected African countries, In: *Energy*, vol. 223, ISSN 0360-5442.
2. CARATTINI, S. – GOSNELL, G. – TAVONI, A. (2020): How developed countries can learn from developing countries to tackle climate change, In: *World Development*, vol. 127, ISSN 0305-750X.
3. CLIMATE ACTION TRACKER: China. [online]. Dostupné na internete: <https://climateactiontracker.org/countries/china/targets/>
4. ESPOIR, D. K. – SUNGE, R. (2021): Co2 emissions and economic development in Africa: Evidence from a dynamic spatial panel model, In: *Journal of Environmental Management*, vol. 300, ISSN 0301-4797.
5. ESPOIR, D. K. et al. (2022): CO2 emissions and economic growth: Assessing the heterogeneous effects across climate regimes in Africa, In: *Science of The Total Environment*, vol. 804, ISSN 0048-9697
6. EUROPEAN COMMISSION: Carbon Border Adjustment Mechanism. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/taxation_customs/green-taxation-0/carbon-border-adjustment-mechanism_en
7. CHAKAMERA, CH. – ALAGIDEDE, P. (2018): Electricity crisis and the effect of CO2 emissions on infrastructure-growth nexus in Sub Saharan Africa, In: *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 94, pp. 945-958, ISSN 1364-0321
8. MILLNER, A. – DIETZ, S. (2014): Adaptation to climate change and economic growth in developing countries, In: *Environment and Development Economics*, pp. 380-406, ISSN 1355-770X.
9. NAIR, M. et al. (2021): Is higher economic growth possible through better institutional quality and a lower carbon footprint? Evidence from developing countries, In: *Renewable Energy*, vol. 167, ISSN 0960-1481.
10. REZAI, A. – TAYLOR, L. – FOLEY, D. (2018): Economic Growth, Income Distribution, and Climate Change, In: *Ecological Economics*, vol. 146, pp. 164-172, ISSN 0921-8009.
11. TAN, X. et al. (2021): Research on the status and priority needs of developing countries to address climate change, In: *Journal of Cleaner Production*, vol. 289, ISSN 0959-6526.

Kontakt:

Ing. Jakub Pernický

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: jakub.pernicky@euba.sk

ANALYSIS AND RISK MANAGEMENT OF STATE DEVELOPMENT PROGRAMS IN PERM KRAI

Lyubov Plyusnina^a – Nadezhda Bobrova^b

^a Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, Perm, 614990, Russia, e-mail: plusninalm@gmail.com

^b Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, Komsomolsky prospect 29, Perm, 614990, Russia, e-mail: bobrova.nadejda@gmail.com

Abstract: The article examines the problem of balanced fund development, which is associated with the development of territories, carried out through the implementation of state programs that allow concentrating resources in the right directions and getting maximum efficiency. The analysis revealed low performance in program implementation due to lack of risk probability accounting in program planning and implementation and its impact on the results, as well as the process of updating activities when they are identified. A solution to the problem of low programs performance is proposed by introducing procedures for identification and risk assessment into the process of their implementation, as well as updating plans for further implementation of programs.¹

Keywords: balanced development, program-targeted approach in planning and management, analysis and risk management of government programs

JEL: R58

Introduction

The growth of the territory capital is achieved through intangible assets, the basis of which is human capital. And in this regard, when setting targets and directions of socio-economic development, the territories pay great attention to social factors, since personal motives are dominant in the choice of certain economic decisions, therefore, there is a need to create an environment for worker abilities to manifest and develop, which help important strategic tasks and goals will be solved.

Development of any territories in its modern form is assessed from the point of view of qualitative changes in people's lives, and in this regard, the fundamental ideas of development concepts must be aimed at stable and progressive development of the national economy of Russia as a whole and its territories. The development of territories is a prioritized strategic task, implemented on the principles of sustainable, balanced socio-economic development based on the competitive advantages of the territory and maximal use of its potential opportunities.

The attributes that characterize the socio-economic development of the territory are shown in Table 1.

Table 1: Attributes of socio-economic development of the territory

<i>Attributes of development</i>	<i>Characteristics of the attribute</i>
Stability of the territory	Long time preservation of conditions necessary for reproduction of natural resources, social and economic potential of the territory

¹ The author works for multiple institutions.

Balance of the territory	Maintenance of certain proportions between the structural elements that determine the potential of any territorial system
Social orientation of the territory	Expressed through the level and quality of life of citizens of a particular territory

Source: ERGUNOVA, O. (2018): Modern trends and problems of development of regions: schoolbook, p. 7.

To maintain the target indicators in the socio-economic development of the Perm Krai, it is necessary, while planning, to determine a qualitative set of coordinated actions that will ensure the comprehensive and balanced development of this territory.²

In carrying out the research, the authors relied on a wide range of studies both on problems of territorial development and program-targeted approach in implementation of government programs, and on problems of budgetary risk management and audit procedures. Conceptual substantiation of importance of territorial development for formation of human capital and use of program-target approach in implementation of state programs is presented in the works of V. S. Bochko, O. S. Sukharev, D. V. Bateikin, Yu. N. Gladkiy, A. I. Chistobaev. ... They believe that territorial development management encompasses a wide range of actions through which the state creates conditions for both comfortable living and economic development by expanding opportunities for economic activity of interested local community. The main role here is assigned to implementation of state programs and program-targeted approach in their implementation.

On the other hand, the authors relied on studies of the problem of budgetary risk management, which are presented in works of I. M. Solomko, M. N. Solomko. Nosova E. V., Korobko S. A., Yashina N. I., Grishunina I. A., Pazdnikova N. P., Shipitsina S. E. At the same time, to fulfill the purpose of their research, the authors of the article also used research on development and implementation of methods of external government audit, which were examined by S. V. Stepashin, S. A. Agaptssov, A. N. Saunin, S. N. Ryabukhin, V. I. Shleinikov, S. O. Shokhin, A. G. Andreev and others. But audit methods in these works do not provide for the identification and assessment of the risks of government programs. Thus, the purpose of the article is to develop risk management tools in implementation of state programs for development of the Perm Krai within the framework of program-targeted approach.

1 Methods of research

At the heart of research methodology, when achieving set development goals, in planning and management today, the so-called "program-target" approach is used, which is a procedure for development and implementation of state programs, which are primarily focused on achieving results and contribute to increasing efficiency and effectiveness of budgetary funds management and territorial development. Target-oriented approach assumes development of medium- and long-term development predictions. The main advantage of using this approach in planning and management is the emergence of an opportunity to clearly define development priorities for medium- and long-term predictions, to concentrate material and financial resources in certain industrial sectors and to develop an economic mechanism in order to obtain a quick return.

Achieving the planned result when using the "program-target" approach is ensured by the special ability of project's final goals to be concretized and broken down into activities to solve certain project tasks. Goal setting and development of performance parameters for the goals achieved play a key role in the application of the program-target method. The program-targeted method of management allows accumulating resources in the most important areas of the country's socio-economic development. Proceeding from this, the development of state

² Resolution of the Legislative Assembly of Perm region dated 01.12.2011 No. 3046 "Strategy for the socio-economic development of the Perm region until 2026".

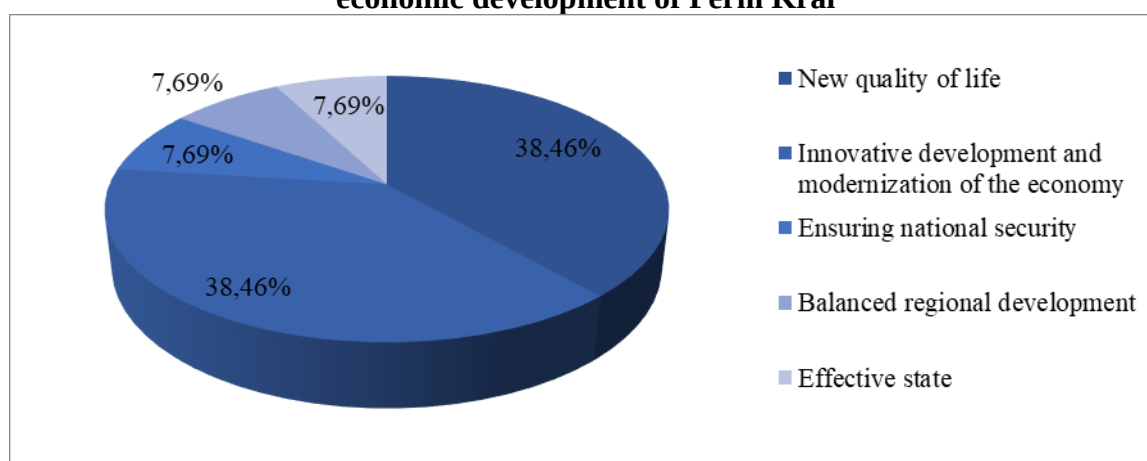
programs should become a central element of a balanced and sustainable socio-economic development of territories and be used as a reliable mechanism for linking strategic and budgetary planning. Program-target planning in budgetary sphere, with a competently structured state audit of budget expenditures, can increase the efficiency of budgetary funds management.

The planning and management of spatial development within the framework of the program-target approach is based on the benchmark of activities aimed at achieving the goals, where the process itself is based on determination of the fundamental economic and social development goals, which at the stage of setting a generalized model of the future is created, and only then directions for their achievement and detailed ways of achieving are developed through the definition of a list of activities at a specified time and with maximum return with the necessary costs of resources. A feature of this planning method is not a simple prediction of the final values, but the development of a detailed plan describing the stages of achieving the stated goals.

2 Problem analysis

13 state programs have been operating in the Perm Krai since 2018. The structure of state programs of the Perm Krai, grouped by priority areas of socio-economic development of the Perm Krai, is shown in Figure 1.

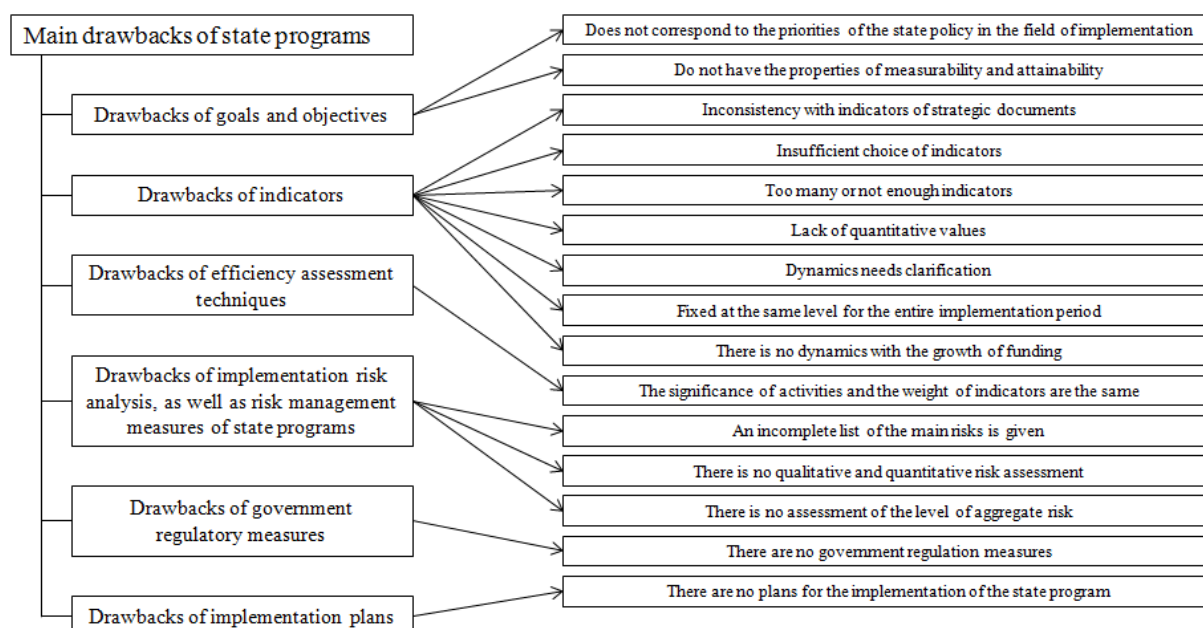
Figure 1: Structure of state programs of Perm Krai, grouped by priority areas of socio-economic development of Perm Krai

Source: Made by the authors based on: Perm Krai Chamber of Control and Accounts: Conclusions on Perm Krai budget execution.

For each program, an annual analysis and assessment of effectiveness of its implementation is carried out. The analysis of revealed violations and shortcomings in development and approval of state programs of the Perm region allows us to speak about the poor-quality formation of programs at their initial stage, which is primarily due to an insufficiently well-formed methodological base for their preparation and further implementation. The main shortcomings and violations identified in 2020 during the examination of state programs in Perm Krai are shown in the figure 2.

Figure 2: Main shortcomings and violations identified in 2020 during examination of state programs in Perm Krai

Source: Made by the authors based on: Perm Krai Chamber of Control and Accounts: Conclusions on Perm Krai budget execution.

The main mistake in formation of programs is that the plans for implementation of state programs do not provide risk assessment in terms of determining the probability of occurrence of risk situations and in terms of analyzing their impact on the results of activities during the implementation of programs. The ability to manage risks in the process of implementing programs was not taken into account, measures were not developed to reduce the most significant risks or minimize their consequences. There is no quantitative assessment of the level of cumulative risk for government programs.

In addition, in the process of developing programs, the possibility of using alternative, more successful approaches to achieve the goals is not investigated, which will minimize the factors that reduce the effectiveness of the program due to possible risks. Usually, this concerns the risk of lack of funding, which arises from the need of priority funding for key areas of socio-economic development.

As a result, the level of execution of state programs in their financial part is in fact lower than the planned (according to the budget list) values. The analysis of execution of financial costs for the implementation of state programs in Perm Krai was carried out according to the conclusions on the execution of the budget of the Perm Krai, submitted by the Control and Accounts Chamber of the Perm Krai for 2018 – 2020, and is presented in the table 2.

Table 2: Analysis of execution of budget allocations in context of state program directions of Perm Krai for 2018 – 2020 (in billion rubles)

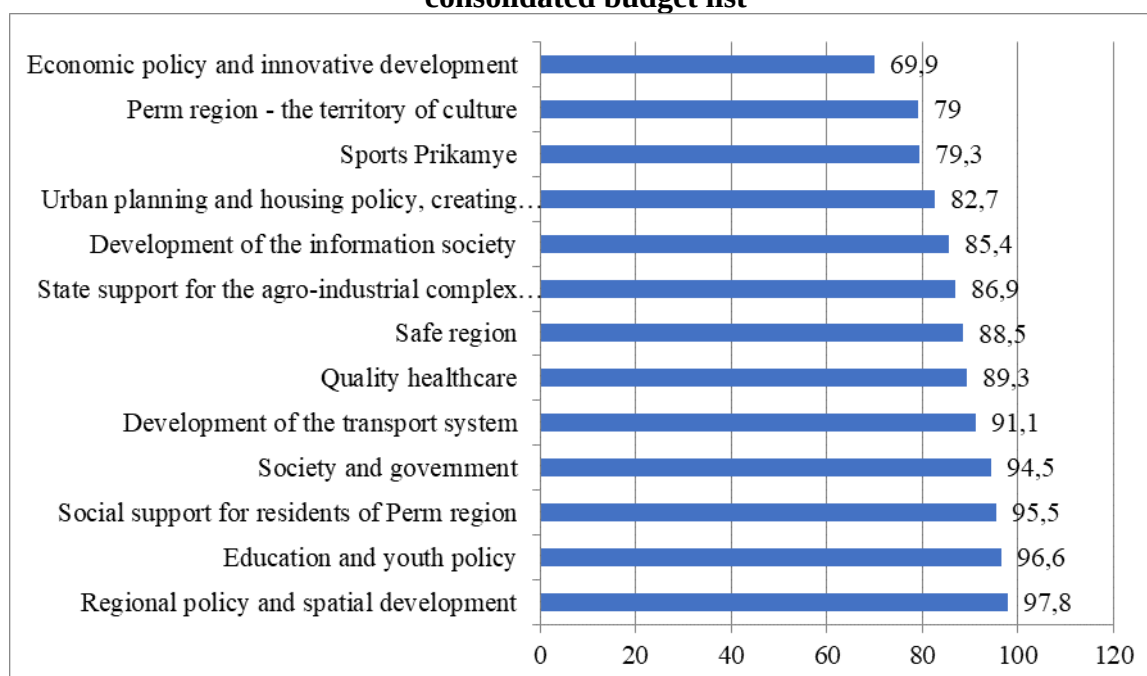
State programs directions	2018			2019			2020		
	planned	actual	% of execution	planned	actual	% of execution	planned	actual	% of execution
1. New quality of life	89,89	85,22	94,8	94,74	87,55	92,4	117,7	109,5	93,0

2. Innovative development and modernization of the economy	28,25	27,93	98,8	44,05	39,05	88,6	55,36	46,57	84,1
3. Ensuring national security	1,98	1,64	82,9	2,07	1,83	88,6	2,05	1,81	88,5
4. Balanced regional development	10,58	10,34	97,7	12,49	12,27	98,2	13,47	13,18	97,8
5. Effective state	0,28	0,25	91,2	1,00	0,99	99,4	1,03	0,97	94,5
Total:	131,0	125,4	95,0	154,3	141,7	91,8	189,6	172,0	90,7

Source: Made by the authors based on: Perm Krai Chamber of Control and Accounts: Conclusions on Perm Krai budget execution.

According to analytical table 2, in 2018 – 2020, the highest level of expenditure execution is observed in 2 directions: "Balanced regional development" with an average annual execution of 97.9% (7.7% of the total volume of program expenditures) and "Effective state" with average annual performance of 95.0% (0.6% of the total volume of expenditures on programs), the least - in "Ensuring national security" with an average annual performance of 86.7% (1.0% of the total volume of expenditures on programs). During the study period, there are no programs executed to 100%. The implementation of the state programs of the Perm region in 2020 is shown in the figure 3.

Figure 3: Execution of state programs of Perm Krai in 2020, percent of execution to the consolidated budget list

Source: Perm Krai Chamber of Control and Accounts: Conclusions on Perm Krai budget execution (2020), p. 21.

The main reasons for low performance of budget investments are incorrectly built processes for the impact of risks and actualization of activities in the framework of further implementation of programs.

3 Results

Risk as an economic category reflects the likelihood of possible deviations in comparison with the set goal. Risk can be identified with financial loss if planned result is not achieved, with uncertainty of the predicted value, with subjectivity of assessment of expected option.

The risk of the budgetary system, in its essence, is specific and associated with peculiarities of the budgetary process for the formation and execution of the budget, which is based on balance, not on maximizing profits. In this regard, the risk of the budget system must be considered in a broader sense, from the point of view of the budget process, manifestation of which can be determined in likelihood of a negative influence of factors on the participants in the process, entailing budget losses (damage), failure to achieve the planned results and goals, lack of ability to effectively manage the process. Effective risk management certainly presupposes the timely development and adoption of measures to eliminate them, or to minimize their occurrence.

The effectiveness of search and accounting for the risks of the budget system is influenced by complexity of the budget process itself and presence of uncertainty factors, identification and classification of which would serve as the basis for ranking risks, for their selection and determining the sequence of making management decisions aimed at preventing risk situations or eliminating the causes of their occurrence based on risk assessment.

The process of managing budgetary risks, and hence the risks of government programs, despite the specificity of their nature, falls under the general theoretical foundations of risks, including risk identification, assessment and management. The classification of government programs risks, based on a generalization of main approaches to classification, is presented in the table 3.

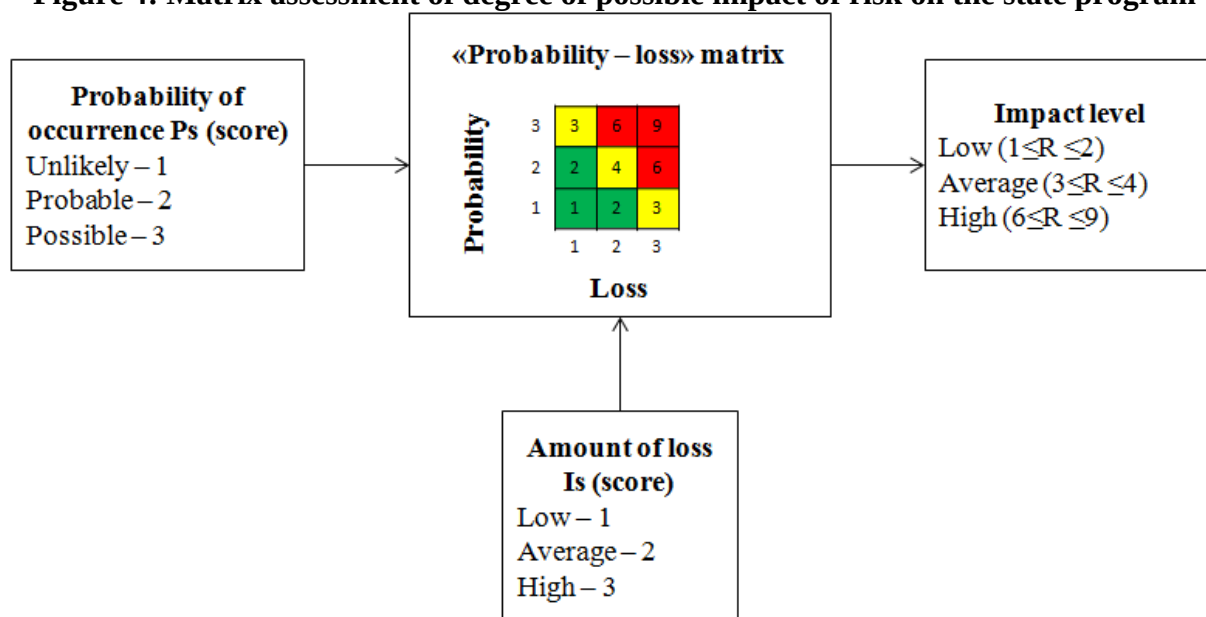
Table 3: Classification of government programs risks

<i>No</i>	<i>Risk attribute</i>	<i>Type of risk</i>
1	Probability of occurrence	1. Unlikely 2. Probable 3. Possible
2	Amount of losses (damage)	1. Low 2. Average 3. High
3	Impact level	1. Low 2. Average 3. High
4	Area of origin	1. Financial and economic 2. Administrative (organizational) 3. Legal 4. Natural 5. Social 6. Political
5	Manifestation stages	1. Preliminary 2. Legislative 3. Operational 4. Subsequent

Source: PAZDNIKOVA, N.P. – SHIPITSYNA, S.Y. – PAZDNIKOVA, N.N. (2014): Stress analysis in managing the region's budget risks, p. 210.

A quantitative risk assessment using a matrix will help determine the degree of likely impact of a risk on a government program. The proposed matrix "Probability – Loss (damage)" with a proportionality of 3 x 3, presented in Figure 4, would be the most suitable in this case.

Figure 4: Matrix assessment of degree of possible impact of risk on the state program

Source: Made by the authors.

The matrix includes three numerical intervals, both in "Probability of risk manifestation" scale and in "Possible losses (damage)" scale from the negative impact of risks on the state program. The matrix will make it possible to rank the risks in relation to degree of their influence on the process of developing and implementing the state program.

Matrix risk criterion "Probability" denotes the corresponding column, and matrix criterion "Loss (damage)" denotes the corresponding row of the proposed matrix. The intersection of columns and rows will determine the degree of risk (R), (according to this indicator, it is possible to rank risks).

If we assume that the degree of risk impact on the state program can be taken as the amount of probable losses (damage) due to possible manifestation of risk, then qualitative and quantitative determination of the degree of risk will be assessed based on the proportionality of the built matrix, as in the proposed specific case 3 x 3:

- high – ($6 \leq R \leq 9$);
- average – ($3 \leq R \leq 4$);
- low – ($1 \leq R \leq 2$).

The risk index is calculated using the following formula:

$$R = P_s * I_s \quad (1)$$

where:

R – risk index (score);

P_s – probability of risk manifestation (score);

I_s – the amount of losses (damage) from the impact of risk (score).

In order to increase responsibility for the activities to identify risks of state programs by expert opinions, the *Evaluation of experts activities effectiveness* is carried out according to the formula (2):

$$E = \frac{X}{Y} * 100\% \quad (2)$$

where:

$\mathcal{O}$ – the effectiveness of the experts activity;

X – the number of actually confirmed risks;

Y – the number of predicted risks.

An example of using a matrix assessment of degree of possible impact of risk on a government program is shown in Table 4.

Table 4: Results of risk analysis of implementation of the state program and description of risk management measures for implementation of the state program

<i>Risk type</i>	<i>Probability</i>	<i>Loss amount</i>	<i>Degree of impact</i>	<i>Risk management measures</i>
Administrative (organizational) risks				
Risks associated with a mismatch in the positions of the Program co-executors	2	3	6 (high)	Quarterly co-executor reports. Regular (at least once a month) coordination meetings with co-executors held by the responsible executor
Obsolescence of Program activities	2	2	4 (average)	Annual analysis of effectiveness of the Program activities. Reallocation of funds within subroutines.
Legal risks				
Significant changes in tax rules and conditions for signing investment contracts	3	3	9 (high)	Development of proposals for maintaining investment activity, preparation of a system of preferences and package agreements to attract investors.
Financial and economic risks				
Significant delays in completion of existing investment contracts.	3	2	6 (high)	Systematic work on revision of existing contracts. Control over provision of engineering, transport and social infrastructure based on cartographic analysis.

Conclusion

The analysis of the state programs implementation in Perm Krai showed that the goal of transition to the program-target approach, which consists of linking budget allocations with specific indicators for further assessing the effectiveness of budget expenditures, has not been achieved, a clear relationship between budget funds and results has not been ensured, solving problems of social and economic development of the Perm Krai is not ensured in a given volume.

The revealed significant and numerous violations and shortcomings of state program development in Perm Krai require their revision in terms of methodological support for assessing the implementation of state programs and introduction of methods for analyzing risks and degree of their impact, which is one of the most important issues in terms of program budgets.

Based on the results of identification and risk assessment, it is necessary to update the plans for implementation of state programs for development of Perm Krai. Introduction of risk management processes into implementation of state programs will increase the effectiveness of their implementation.

References:

1. ERGUNOVA, O. (2018): Modern trends and problems of development of regions: schoolbook. Yekaterinburg: Ural Federal University publishing house, 2018. ISBN 978-5-7996-2339-5.
2. ISTOMINA, N. (2014): A result-based approach in the public sector in the context of budget risks. In: *Financial Analytics: Science and Experience*, 2014, Vol. 7, No. 42, pp. 56-67.
3. MALITSKAYA, E. (2016): Program and target approach in project management for complex territory development. In: *The Bulletin of the Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences*, 2016, Vol. 2, pp. 56-68.
4. PAZDNIKOVA, N. – SHIPITSYNA, S. – PAZDNIKOVA, N. (2014): Stress analysis in managing the region's budget risks. In: *Economy of Regions*, 2014, Vol. 3 No. 39, pp. 208-217.
5. Perm Krai Chamber of Control and Accounts (2021): Conclusions on Perm Krai budget execution. [online]. In: *Conclusions on Perm Krai budget execution/Perm Krai Chamber of Control and Accounts*. [Cited 25. 10. 2021] Available online: <https://ksppk.ru/otkrytie-dannye/ekspertno-analiticheskaya-deyatelnost/zaklyucheniya/zaklyucheniya-ob-ispolnenii-byudzheta-pk/>
6. Perm Krai Legislative Assembly (2011): Resolution on the strategy of socio-economic development of the Perm Krai until 2026. [online]. In: *Administration of the governor of Perm Krai*. [Cited 25. 10. 2021] Available online: https://admin.permkrai.ru/upload/iblock/cc5/postanovlenie_zs_pk_3046_ot_01.12.2011_1416-_1_.docx
7. YASHINA, N. – GRISHUNINA, I. (2005): Improving the management of regional finances, accounting the risk assessment of functional expenditures of territory budgets. In: *Finance and Credit*, 2005, Vol. 11, No. 34, pp. 34-46.

Contact:

Assoc. Prof. Lyubov Mihailovna Plyusnina, PhD

Faculty of Humanities

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect 29

614990 Perm

Russia

e-mail: plusninalm@gmail.com

Prof. Nadezhda Mihailovna Bobrova

Faculty of Humanities

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect 29

614990 Perm

Russia

e-mail: bobrova.nadejda@gmail.com

PRÁVNE A LINGVISTICKÉ ŠPECIFIKÁ PRACOVNEJ ZMLUVY V KONTEXTE VÝVOJA PRACOVNÉHO TRHU¹

LEGAL AND LINGUISTIC FEATURES OF THE EMPLOYMENT CONTRACT IN THE CONTEXT OF LABOUR MARKET DEVELOPMENTS

Pavol Rak^a – Michaela Čiefová^b

^a Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. č. 6, P. O. Box 313,
810 00 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: pavol.rak@flaw.uniba.sk

^b Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: michaela.ciefova@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je analýza právnych dokumentov z pohľadu práva a jazykovedy, a to na príklade pracovnej zmluvy v troch jazykových mutáciách (slovenské, nemecké a anglické vyhotovenie). Autori si kladú za cieľ identifikovať určité podobnosti súvisiace s právnymi a lingvistickými aspektami pracovnej zmluvy. Skúmané jazykové i právne systémy boli zvolené z niekoľkých dôvodov. Po prvé, všetky tri skúmané jazyky patria do indoeurópskej jazykovej rodiny, čo rezultuje v isté gramatické i lexikálne podobnosti. Po druhé, pri pracovnoprávných dokumentoch dochádza k určitému zjednocovaniu právnej úpravy zo strany Európskej únie. V závere konštatujeme podobnosti vzhľadom na právnu i lingvistickú rovinu skúmaného textu. V článku uplatňujeme kvalitatívne metódy výskumu, najmä analýzu, komparáciu a deskripciu.

Kľúčové slová: pracovné právo, pracovná zmluva, lingvistická analýza, indoeurópske jazyky

JEL: J41, K31, Z13

Abstract: The objective of the paper is to analyse legal documents from the legal as well as linguistics point of view, using the example of employment contract drafted in three languages (Slovak, German, English). The authors attempt to identify similarities related to both legal and linguistic aspects of the employment contract. The examined legal and language systems have been selected based on several reasons. Firstly, all three languages belong to the Indo-European language family, which results in grammar- and vocabulary-related similarities. Secondly, a certain level of unification can be observed as for labour law related documents within the European Union. We conclude the contribution by asserting that there indeed are similar legal and linguistic features in the three language varieties. The research is qualitative, including analyses, comparison and description.

Keywords: labour law, employment contract, linguistic analysis, Indo-European languages

JEL: J41, K31, Z13

Úvod

Takmer každý jednotlivец vstúpi aspoň raz za život do pracovnoprávneho vzťahu. Pracovná zmluva ako právne záväzný text vykazuje určité špecifické znaky.

Predkladaný príspevok si kladie za cieľ uskutočniť analýzu pracovnej zmluvy, a to v dvoch rovinách. Najskôr pojednávame o špecifikách pracovnej zmluvy ako právne záväzného dokumentu odvíjajúceho sa od príslušného právneho systému. Následne analyzujeme

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov s názvom „Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch“ č. I-21-108-00.

jazykovedné aspekty, ako skladbu či slovotvorbu pracovnej zmluvy (resp. dohody o vykonaní práce) v slovensko-nemeckom a slovensko-anglickom bilingválnom vyhotovení. Dôvodom analýzy zmluvy v troch jazykových mutáciách je zámer autorov identifikovať určité podobnosti vzťahujúce sa na jazykovú ako aj právnu stránku pracovnej zmluvy. Pri výskume totiž zohľadňujeme skutočnosť, že všetky tri jazyky, v ktorých sú nami analyzované zmluvy vyhotovené, patria do indoeurópskej jazykovej rodiny. Fakt, že dané jazyky majú rovnaký pôvod, rezultuje do určitých gramatických či lexikálnych podobností.² Podobnosti pracovnoprávných dokumentov sú aj výsledkom postupného zjednocovania právnych pravidiel zo strany Európskej Únie. Odlišnosti sú naproti tomu badateľné najmä na základe právnej kultúry a historicky odlišnej právnej úpravy v jednotlivých krajinách a ich jazykových prejavoch. Niektoré právne inštitúty sú výsledkom špecifického vývoja v danej krajine a nemajú preto ekvivalent v inom právnom systéme alebo dokonca ani v inom jazyku.

Význam skúmania predmetnej problematiky vidíme nie len v potrebe porozumieť právnym aspektom obsiahnutých v pracovnej zmluve, ale aj špecifickým znakom odborného právneho jazyka. Článok teda môže byť prínosom pre právnikov a právnych koncipientov, pre študentov cudzích jazykov, ale aj pre jednotlivcov, ktorí sú počas svojej pracovnej kariéry konfrontovaní s pracovnoprávnymi dokumentmi vyhotovenými v cudzích jazykoch. Možno predpokladať, že globalizácia ešte viac zintenzívni trend cezhraničnej pracovnej mobility, a tým pádom aj kontakt s rozdielnymi právnymi a jazykovými systémami. Vývoj pracovného trhu je podmienený vplyvom nadnárodných koncernových štruktúr a ich uniformovaním pracovných podmienok vo všetkých spoločnostiach v rozličných štátoch a teda i právnych systémoch. Spoločenský a technologický rozvoj (práca z domácnosti z dôvodu Covid 19, možnosť pracovať formou crowdworking alebo cez platformové zamestnávanie) prináša nové výzvy pre pracovné právo a núti reagovať zákonodarcov v podstate identickou novou právnou úpravou.

V článku využívame kvalitatívne metódy výskumu, predovšetkým deskriptívnu a komparatívnu analýzu, ako aj indukciu, dedukciu a syntézu. V prípade analyzovaných textov ide o vzorové dokumenty používané v slovenskej advokátskej kancelárii s medzinárodnou pôsobnosťou, ako aj vzory zmlúv z knižných zdrojov. Teoretickou bázou výskumu sú početné odborné jazykovedné publikácie ako aj zákonníky práce.

1 Právne špecifiká pracovnej zmluvy

Pracovná zmluva je v slovenskom pracovnom práve takmer výlučným spôsobom pre vznik pracovného pomeru. Pracovná zmluva sa uzatvára medzi zamestnávateľom a zamestnancom. Zákonník práce predpisuje podstatné obsahové náležitosti pracovnej zmluvy, bez ktorých pracovná zmluva a teda ani pracovný pomer nevzniknú. Okrem týchto náležitostí musia byť v pracovnej zmluve uvedené aj ďalšie náležitosti (napr. dovolenka, dĺžka výpovednej doby) a môžu byť aj ďalšie (napr. skúšobná doba, konkurenčná doložka a pod.).

Vplyvom práva Európskej Únie dochádza k obsahovému pripodobneniu zákonných úprav v jednotlivých krajinách. Ako názorný príklad uvádzame nasledovné porovnanie povinného obsahu pracovnej zmluvy v nemeckom pracovnom práve a slovenskom pracovnom práve. Jednotlivé obsahové náležitosti sú buď vo forme povinnej výslovnej úpravy v pracovnej zmluve alebo formou informačnej povinnosti aspoň vo forme odkazu na zákonné ustanovenie alebo ustanovenie príslušnej kolektívnej zmluvy (Tabuľka 1):

² ADAMCOVÁ, L. (2010): Einführung in das Studium der deutschen Sprache, s. 141.

Tabuľka: 1: Obsahové náležitosti v jazykových verziách pracovnej zmluvy

Náležitosť v slovenskom práve	Forma regulácie	Náležitosť v nemeckom práve	Forma regulácie
identifikácia zamestnávateľa a zamestnanca ako zmluvných strán	PZ	der Name und die Anschrift der Vertragsparteien	PZ
deň nástupu do práce	PZ	der Zeitpunkt des Beginns des Arbeitsverhältnisses,	PZ
Určenie doby trvania pracovného pomeru, ak sa uzatvára na dobu určitú u	PZ	bei befristeten Arbeitsverhältnissen: die vorhersehbare Dauer des Arbeitsverhältnisses	PZ
Miesto výkonu práce, prípadne súhlas zamestnanca s jeho vyslaním na pracovné cesty	PZ	der Arbeitsort oder, falls der Arbeitnehmer nicht nur an einem bestimmten Arbeitsort tätig sein soll, ein Hinweis darauf, dass der Arbeitnehmer an verschiedenen Orten beschäftigt werden kann	PZ
Druh práce a jeho stručná charakteristika	PZ	eine kurze Charakterisierung oder Beschreibung der vom Arbeitnehmer zu leistender Tätigkeit	PZ
Mzda a mzdové podmienky	PZ/KZ	die Zusammensetzung und die Höhe des Arbeitsentgelts einschließlich der Zuschläge, der Zulagen, Prämien und Sonderzahlungen sowie anderer Bestandteile des Arbeitsentgelts und deren Fälligkeit	O
Splatnosť mzdy	O		
Pracovný čas	O	die vereinbarte Arbeitszeit	O
Dovolenka	O	die Dauer des jährlichen Erholungsurlaubs	O
Výpovedné doby	O	die Fristen für die Kündigung des Arbeitsverhältnisses	O
[v slovenskom pracovnom práve je to iba predmetom informačnej povinnosti zamestnávateľa]		ein in allgemeiner Form gehaltener Hinweis auf die Tarifverträge, Betriebs- oder Dienstvereinbarungen, die auf das Arbeitsverhältnis anzuwenden sind	PZ

Pozn.: PZ – úprava v pracovnej zmluve, KZ – úprava v kolektívnej zmluve,

O – odkaz na zákonnú úpravu alebo príslušnú kolektívnu zmluvu

Prameň: Vlastné spracovanie autorov.

V slovenskom právnom poriadku určuje obsahové náležitosti pracovnej zmluvy predovšetkým § 42 a 43 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov („Zákonník práce“). Nemecké právo neobsahuje obdobu slovenského Zákonníka práce, právna

úprava je podstatne rozdrobenejšia. V nemeckom práve je pre obsahové náležitosti pracovnej zmluvy rozhodujúci § 2 Zákona o dôkaze podstatných podmienok pracovného pomeru.³

Základným pojmom pracovnej zmluvy je pojem zamestnanec. Zákonník práce ho definuje ako fyzickú osobu, ktorá v pracovnoprávných vzťahoch, a ak to ustanovuje osobitný predpis, aj v obdobných pracovných vzťahoch vykonáva pre zamestnávateľa závislú prácu. Definícia závislej práce ako kardinálny pojem pracovného práva je obsiahnutá v § 1 ods. 2 Zákonníka práce. Závislá práca je identifikovateľná na základe nasledovných definičných znakov – je to práca vykonávaná (i) vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, (ii) osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, (iii) podľa pokynov zamestnávateľa, (iv) v jeho mene a (v) v pracovnom čase určenom zamestnávateľom. V podmienkach SR zatiaľ neprebehla komplexnejšia diskusia, kto je vlastne zamestnanec, kto by mal byť v digitálnom veku zamestnancom, resp. ktorá právna úprava sa má vzťahovať na tradične vnímaného zamestnanca a na typovo inú osobu, ktorá vykonáva prácu nie ako zamestnanec, ale ako podnikateľ, ale v skutočnosti vykazuje niektoré prvky zamestnanca.⁴ Debata o novej definícii pojmu zamestnanec sa vedie v celej Európskej únii.

Podľa § 611 nemeckého Občianskeho zákonníka je zamestnanec na základe pracovnej zmluvy povinný v službách iného na výkon práce podľa pokynov inej osoby vo forme osobnej závislosti.⁵ Táto definícia má vplyv aj na definíciu pojmu zamestnanec. Na základe pojmových znakov v zákone ho možno definovať ako „konajúceho na základe pokynov, podľa určenia inej osoby a v osobnej závislosti“.⁶

2 Pracovná zmluva z pohľadu jazykovedy

V nasledujúcej časti príspevku porovnávame jednotlivé jazykové mutácie pracovnej zmluvy a dohody o pracovnej činnosti vzhľadom na lingvistické javy. Je dôležité uvedomiť si, že komparácia a deskriptívna analýza prebieha na špecifickom type textu, ktorý sa vyznačuje vysokou odbornosťou. Odborný jazyk sa od všeobecného, na bežnej báze používaného jazyka, odlišuje vo viacerých aspektoch. Terminológiou označujeme súbor odborných výrazov určitej vednej disciplíny.⁷ Pri práci s viacjazyčnými dokumentami, resp. pri preklade je potrebné venovať špeciálnu pozornosť práve prekladu termínov,⁸ aby nenastal významový posun. Takáto obozretnosť je mimoriadne dôležitá pri právne záväzných textoch. Vysoká úroveň jazykovej kompetencie sa v súčasnosti preto očakáva nie len od advokátov či koncipientov, ale čoraz vyššie nároky sa kladú napr. aj na súdnych tlmočníkov, čo súvisí predovšetkým s migračnými a globalizačnými tendenciami.⁹ Pri oficiálnej komunikácii je navyše potrebné vyjadrovať sa prostredníctvom jazykovej normy.¹⁰ Túto tézu podporuje i analýza nižšie.

Vo všeobecnosti sa odborný štýl vyznačuje snahou spraviť text čo možno najmenej osobným, čo možno dosiahnuť napr. použitím pasívnych konštrukcií alebo zvrtných výrazov. Tabuľka 2 nižšie znázorňuje používanie pasívnych viet v nemeckých a anglických častiach zmlúv. V prípade slovenského jazyka sa okrem toho využíva aj zvrtné slovíčko „sa“.

³ Pôvodný nemecký názov zákona: Gesetz über den Nachweis der für ein Arbeitsverhältnis geltenden wesentlichen Bedingungen (Nachweisgesetz - NachwG).

⁴ ŠVEC, M. – TOMAN, J. a kol. (2019): Zákonník práce. Zákon o kolektívnom vyjednávaní. Komentár Zväzok I., s. 182.

⁵ Nemecké znenie § 611a ods. 1 BGB: Durch den Arbeitsvertrag wird der Arbeitnehmer im Dienste eines anderen zur Leistung weisungsgebundener, fremdbestimmter Arbeit in persönlicher Abhängigkeit verpflichtet.

⁶ Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht 21. Auflage 2021.

⁷ SERESOVÁ, K. (2010): Nemecký odborný text ako predmet prekladu, s. 17.

⁸ Ibid., s. 21.

⁹ ŠTEFČÍK, J. (2018): Einblicke in das Gerichtsdolmetschen in der Slowakei und seine methodisch-didaktischen Einsätze, s. 10.

¹⁰ ADAMCOVÁ, S. (2020): Aktuelle Entwicklungen im Deutschen. Die Problematik der sprachlichen Norm, s. 9.

Tabuľka 2: Použitie neosobných konštrukcií v pracovných zmluvách

Slovenské vyhotovenie	Nemecké vyhotovenie	Anglické vyhotovenie
Dohoda sa uzatvára na dobu neurčitú / určitú od XX.XX.201X do XX.XX.201X.	Die Vereinbarung wird auf unbestimmte / bestimmte Zeitdauer vom XX.XX.201X bis XX.XX.201X geschlossen.	The Agreement has been entered into for an indefinite / a definite period of time from XX.XX.201X to XX.XX.201X.
Medzi zmluvnými stranami bola dohodnutá skúšobná doba v dĺžke trvania X mesiacov.	Zwischen den Vertragsparteien wurde eine Probezeit von X Monaten vereinbart.	The Parties agreed on a probation period of X months.
Táto dohoda bola vyhotovená vo dvoch vyhotoveniach, jedno pre každú zmluvnú stranu.	Diese Vereinbarung wird in 2 Ausfertigungen ausgefertigt, jeweils eine Ausfertigung für eine Vertragspartei.	This Agreement has been executed in two counterparts, one counterpart for each Party.

Prameň: Vlastné spracovanie autorov.

Rozdiely medzi analyzovanými jazykovými mutáciami sú zjavné aj v používaní časových foriem. V prípade anglického jazyka sa vo väčšine prípadov indikuje budúcnosť použitím pomocného slovesa *will* (nižšie v Tabuľke 3 *will commence, will receive*). Nemčina vo všeobecnosti inklinuje k používaniu prítomného času aj za účelom vyjadrenia budúcnosti. V našom príklade je to čiastočne aj prípad slovenčiny (*nastupuje do práce*), i keď v iných prípadoch možno použiť aj budúci čas (*bude mať*).

Za zmienku stojí aj použitie predprítomného času v anglickej klauzule o trvaní pracovného pomeru, pričom v nemeckom aj slovenskom ekvivalente je použitý prítomný čas. Zhoda nastáva, ako sme už uviedli vyššie, v použití neosobnej, pasívnej konštrukcie. Rovnako aj v prípade klauzuly týkajúcej sa skúšobnej doby je použitie času v nemeckom i slovenskom vyhotovení totožné, konkrétne pasívna konštrukcia v minulom čase (Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Použitie časových foriem vo vybraných klauzulách slovenskej, nemeckej a anglickej pracovnej zmluvy

Slovenské vyhotovenie	Nemecké vyhotovenie	Anglické vyhotovenie
Zamestnanec nastupuje do práce dňom XX.XX.201X.	Der Arbeitnehmer tritt das Arbeitsverhältnis bei dem Arbeitgeber am XX.XX.201X an.	The Employee will commence his/her employment on XX.XX.201X.
Zamestnanec má nárok na mzdu vo výške X,XX - EUR brutto (slovom brutto) za každú odpracovanú hodinu.	Dem Arbeitnehmer steht für seine Tätigkeit ein Stundenlohn in Höhe von EUR X,XX brutto (in Worten ... EUR) zu.	The Employee will receive gross reward for each hour worked in the amount of EUR X,XX (in words: gross).
Pracovný pomer sa uzatvára na dobu neurčitú / určitú od XX.XX.201X do XX.XX.201X.	Das Arbeitsverhältnis wird auf unbestimmte / bestimmte Zeitdauer vom XX.XX.201X bis XX.XX.201X geschlossen.	The Employment relationship has been entered into for an indefinite / a definite period of time from XX.XX.201X to XX.XX.201X.

Medzi zmluvnými stranami bola dohodnutá skúšobná doba v dĺžke trvania X mesiacov.	Zwischen den Vertragsparteien wurde eine Probezeit von X Monaten vereinbart.	The Parties agreed on a probation period of X months.

Prameň: Vlastné spracovanie autorov.

Pochopiteľne, jednotlivé formulácie možno nahradiť synonymnými konštrukciami. Trvanie pracovného pomeru by mohlo byť vyjadrené napr. aj takto: „*Das Arbeitsverhältnis beginnt mit dem ____ und endet mit dem ____*.“¹¹ Dôležitá je predovšetkým obsahová stránka a jednoznačnosť textu.

Porovnávanie nemeckej a slovenskej verzie zmluvy potvrdzuje aj tézu súvisiacu so slovotvorbou, konkrétne s tendenciou nemčiny vytvárať zložené slová (tzv. *Komposita*). Naproti tomu slovenčina využíva zväčša kombináciu prídavného a podstatného mena alebo kombináciu podstatných mien. Ako znázorňuje Tabuľka 4, v prípade nemeckých výrazov sa často namiesto ešte dlhších zložených slov uprednostňuje genitívna konštrukcia v kombinácii s kratším zloženým slovom, aj keď by táto teoreticky mohla byť nahradená zloženým výrazom pozostávajúcim napr. z troch slov. Genitívna konštrukcia pomocou určitého člena je avšak podľa našej mienky elegantnejšia.

Tabuľka 4: Vybrané pojmy a ich slovenské a nemecké znenie

Slovenské vyhotovenie	Nemecké vyhotovenie
Pracovná zmluva	Arbeitsvertrag
Povinnosť mlčanlivosti	Verschwiegenheitspflicht
Pracovný čas	Arbeitszeit
Skúšobná doba	Probezeit
Miesto výkonu práce	Ort der Arbeitsausübung
Mzdové podmienky	Arbeitsvergütung
Konkurenčná klauzula	Konkurrenzklausel
Spracovanie osobných údajov	Bearbeitung von Personaldaten
Záverečné ustanovenie	Schlussbestimmungen

Prameň: Vlastné spracovanie autorov.

V súvislosti so slovotvorbou v angličtine je potrebné spomenúť konverziu. Ako píše Lančarič,¹² konverzia je oveľa jednoduchším spôsobom tvorenia slov v angličtine ako napr. v slovenčine alebo nemčine, keďže nedochádza k žiadnym morfológickým zmenám. Určitý slovný druh na seba jednoducho prevezme funkciu iného slovného druhu, čo je bežné nie len v odbornom anglickom jazyku, ale aj v bežnej anglickej komunikácii. Príkladom konverzie v odbornom právnom texte je anglické označenie zákonníka práce, čiže *Labour Code* (nemecky *Arbeitsgesetzbuch*, slovensky *Zákonník práce*). Hoci oba výrazy, *labour* a *code* sú substantívami, dohromady tvoria jeden koncept. V súvislosti s výrazom *labour* je potrebné podčiarknuť rozdielnosť hláskovania v britskej a americkej angličtine, čo sa prejaví aj v právnych dokumentoch (americké hláskovanie: *labor*). S tézou častého využívania konverzie v odbornej, resp. právnej angličtine súhlasia aj autori Bázlik a Ambrus¹³ a dodávajú, že najčastejšie dochádza ku konverzii podstatných mien na adjektíva (napr. *data protection*, *inheritance tax*, *law court*...).

¹¹ ABRAHÁMOVÁ, E. (2014): Deutsch für Juristen mit Glossar, s. 245.

¹² LANČARIČ, D. (2012): Essentials of Linguistics, s. 69.

¹³ BÁZLIK, M. – AMBRUS, P. (2010): A grammar of legal English. 2nd Edition, s. 21.

Používanie podstatných mien patrí medzi základné charakteristiky odborných textov,¹⁴ a platí to aj pre úryvky zmlúv vyššie. V súvislosti s nemeckým jazykom sa tento fenomén často diskutuje v nadväznosti na tzv. *Funktionsverbgefüge*, čiže verbo-nominálne spojenia. Ako vyplýva z názvu, ide o kombináciu podstatného mena a slovesa,¹⁵ ktorú často možno (najmä v bežnom jazyku) nahradiť slovesom s rovnakým slovotvorným základom, aký má podstatné meno verbo-nominálneho spojenia. Seresová uvádza, že pri funkčnom slovese tvoriacom verbo-nominálne spojenie došlo k úplnej alebo aspoň parciálnej strate pôvodného významu. Podstatné meno, naopak, je hlavným nosičom sémantického významu celého slovného spojenia. Autorka ďalej poukazuje na problém odlíšenia verbo-nominálnych spojení od frazeologických jednotiek či voľných syntaktických spojení.¹⁶ Na základe jej výskumu sme sa pokúsili identifikovať niekoľko verbo-nominálnych spojení v analyzovaných pracovnoprávných dokumentoch, konkrétne: *Vereinbarung schließen / beschließen, dem Recht unterliegen, Tätigkeit ausüben, Schaden begleichen, im Einklang nehmen, Zustimmung erteilen, einer Schriftform bedürfen, einer Abstimmung bedürfen*. V predchádzajúcom texte sme už pojednávali o tendencii uprednostňovať pasívne konštrukcie pred aktívnymi aj v zmluvách. Túto túzu možno rovnako aplikovať na vyššie uvedené verbo-nominálne spojenia (napr. *Vereinbarung wird geschlossen / beschlossen*).

Odborné – a teda aj právne - texty sa vyznačujú okrem vyššie uvedeného aj používaním skratiek, čo môže byť motivované okrem iného snahou o tzv. ekonomizáciu textu.¹⁷ Niektoré skratky, ktoré sme identifikovali v pracovnej zmluve a dohode o brigádnickej práci študentov, sumarizuje Tabuľka 5.

Tabuľka 5: Výskyt skratiek v pracovnoprávných dokumentoch

Slovenské vyhotovenie	Nemecké vyhotovenie	Anglické vyhotovenie
s.r.o.; č.; Z.z.; hod.; ods.; ust.; písm.; IČO; napr.	Nr.; Slg.; Abs.; z.B.	ID No.; No.; Mr./Ms.; e.g.; a.m.; p.m.

Prameň: Vlastné spracovanie autorov.

Čo sa týka používania skratiek, nemusí byť pravidlom, že ten istý výraz je skrátenejší vo všetkých jazykových mutáciách. Ako príklad možno uviesť klauzulu o pracovnom čase, kde v slovenskej verzii možno skratiť výraz *hodiny* na *hod.*, pričom v nemeckej verzii sa javí príhodnejšie ponechať celé slovo *Stunden*. To isté platí pre slovo *písmo* (*písm.*) a nemecký ekvivalent *Buchstabe*. Anglické vyhotovenie zmluvy, na rozdiel od slovenského a nemeckého, obsahuje aj skratku *Mr./Ms.*, ktorou sa odkazuje na osobu zamestnanca. Samozrejme, ani tieto výrazy nemusia byť nutne skracované.

Záver

Zámerom autorov bola analýza pracovnej zmluvy, a to z pohľadu dvoch vedných disciplín – práva a jazykovedy. Cieľom bolo preskúmať podobnosti právnych i jazykových systémov, preto boli analyzované tri verzie pracovnej zmluvy – slovenské, nemecké a anglické vyhotovenie.

Na základe uskutočnenej analýzy konštatujeme podobnosti vo všetkých troch jazykových vyhotoveniach skúmaného textu. Zároveň vykazuje každá jazyková mutácia

¹⁴ SERESOVÁ, K. (2010): Nemecký odborný text ako predmet prekladu, s. 11; ČIEFOVÁ, M. (2017): Význam odborného jazyka a akademického štýlu v prostredí univerzít a vysokých škôl, s. 53.

¹⁵ SERESOVÁ, K. (2021): Slovesno-menné kolokácie v nemeckom jazyku z pohľadu ich kategorizácie, s. 53.; SERESOVÁ, K. (2010): Nemecký odborný text ako predmet prekladu, s. 38.

¹⁶ Ibid., s. 39-40.

¹⁷ KAPRÁLIKOVÁ, I. (2017): Abbreviations as extra-grammatical phenomena, s. 77; LANČARIČ, D. (2012): Essentials of Linguistics, s. 70.

špecifiká vzhľadom na jazykový systém toho-ktorého jazyka. Analogicky reflektuje každé vyhotovenie konkrétne právne nuansy daného legislatívneho rámca. Spoločným znakom všetkých jazykových prevedení je tendencia využívať neosobné konštrukcie, termíny a skratky, ako aj snaha o jednoznačnosť textu. Určité rozdiely konštatujeme vo využívaní časových foriem a dominantných spôsoboch tvorenia slov. Blízkosť jazykových mutácií skúmaných textov je jednak výsledkom zblížovania sa jednotlivých právnych systémov a zároveň prejavom vývoja pracovného trhu v globálnom meradle i v jednotlivých právnych systémoch. Na vývoj pracovného trhu vplývajú nadnárodné koncernové štruktúry svojou snahou o zjednocovanie používaných dokumentov (vrátane formulárov pracovných zmlúv). Vplyv na pracovný trh má i technologický rozvoj (možnosť pracovať formou crowdworking alebo cez platformové zamestnávanie), ktorý núti reagovať právne systémy v podstate rovnakým spôsobom – takmer identickou právnou reguláciou. Pri okamžitej dostupnosti informácií o právnej úprave tak jednotlivé krajiny už nie sú osamostatnenými ostrovmi pri tvorbe národných právnych úprav.

Pre komplexnejšie výsledky by bolo do budúcnosti prínosné rozšíriť korpus skúmaných dokumentov o ďalšie jazykové a právne systémy (napr. USA, Veľká Británia).

Použitá literatúra:

1. ABRAHÁMOVÁ, E. (2014): *Deutsch für Juristen mit Glossar*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-8168-112-7.
2. ADAMCOVÁ, L. (2010): *Einführung in das Studium der deutschen Sprache*. Mníchov: Lincom Europa, 2010. ISBN 978 3 89586 523 7.
3. ADAMCOVÁ, S. (2020): Aktuelle Entwicklungen im Deutschen. Die Problematik der sprachlichen Norm. In: *Lingua et Vita*, 2020, roč. 9, č. 2, s. 9-16.
4. BÁZLIK, M. – AMBRUS, P. (2010): *A grammar of legal English. 2nd Edition*. Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-341-9.
5. ČIEFOVÁ, M. (2017): Význam odborného jazyka a akademického štýlu v prostredí univerzít a vysokých škôl. In: SERESOVÁ, K. a kol.: *Komunikácia v akademickej sfére so zameraním na písomný prejav*, 2017, s. 44-59.
6. KAPRÁLIKOVÁ, I. (2017): Abbreviations as extra-grammatical phenomena. In: SERESOVÁ, K. et al. (2017): *Sprache und interkulturelle Kommunikation. Interdisziplinäre Perspektiven in der Sprachforschung*. Brno: Tribun EU, s. 77-100.
7. LANČARIČ, D. (2012): *Essentials of Linguistics*. Bratislava: Z-F Lingua, 2012. ISBN 978-80-89328-78-9.
8. MÜLLER-GLÖGE, R – PREIS, U. – SCHMIDT, I. (2021): *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*. Mníchov: Verlag C.H.Beck oHG, 2021. ISBN 978 3 406 75700 6 (online).
9. SERESOVÁ, K. (2010): *Nemecký odborný text ako predmet prekladu*. Bratislava: Ekonóm, 2010. ISBN 978-80-225-2970-9.
10. SERESOVÁ, K. (2021): Slovesno-menné kolokácie v nemeckom jazyku z pohľadu ich kategorizácie. In: *Lingua et Vita*, 2021, roč. 10, č. 1, s. 53-58.
11. ŠTEFČÍK, J. (2018): *Einblicke in das Gerichtsdolmetschen in der Slowakei und seine methodisch-didaktischen Einsätze*. Hamburg: Verlag Dr. Kováč, 2018. ISBN 978-3-339-10066-5.
12. ŠVEC, M. – TOMAN, J. a kol. (2019): *Zákonník práce. Zákon o kolektívnom vyjednávaní. Komentár Zväzok I*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 734 s. ISBN 978-80-571-0105-5.

Kontakt:**JUDr. Pavol Rak, PhD.**

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: pavol.rak@flaw.uniba.sk

Mgr. Michaela Čiefová, PhD.

Fakulta aplikovaných jazykov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: michaela.ciefova@euba.sk

K NIEKTORÝM OTÁZKAM DETERMINANTOV MIGRAČNÝCH TOKOV A DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJA¹

ON SOME ISSUES OF DETERMINANTS OF MIGRATION FLOWS AND DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT

Leonid Raneta

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: leonid.raneta@euba.sk

Abstrakt: Dlhodobé populačné trendy podmieňujú koncepciu a smerovanie migračných tokov. Zlepšenie vlastného osudu je smerodajné ako pre ľudí hľadajúcich azyl ale aj pre migrantov vo všeobecnosti. V súčasnosti, vo väčšej miere než v minulosti, jedným z najvýznamnejších kritérií udávajúcich úroveň blahobytu predstavuje geografický faktor, čo povedie k nárastu migračných tokov a opakovaným migračným krízam. Mládež predstavuje najviac deprimovanú, ale aj najviac mobilnú skupinu obyvateľstva. Priemyselne rozvinuté štáty sú vystavené rastúcemu príchodu migrantov a azylantov, ale zároveň v nich narastajú vnútorné príjmové rozdiely. Veľký podiel migrantov na populácii je v štátoch s najrýchlejšie rastúcou vnútroštátnou príjmovou nerovnosťou, zároveň táto skupina štátov podstatne menej vynakladala z vlastného HDP na sociálne benefity domácnostiam.

Kľúčové slova: migrácia, demografické tendencie, sociálne benefity, príjmová nerovnosť

JEL: F22, F66

Abstract: Long-term population trends determine the concept and direction of migration flows. Improving one's own destiny is crucial both for people seeking asylum but also for migrants in general. At present, to a greater extent than in the past, one of the most important criteria determining the level of well-being is the geographical factor, which will lead to an increase in migration flows and repeated migration crises. The youth represents the most depressed but also the most mobile group of the population. Industrialized countries are exposed to a growing inflow of migrants and asylum seekers, but at the same time there are growing internal income disparities. Countries with a large proportion of migrants in the population are the countries with the fastest growing national income inequality, and at the same time this group of countries is spending significantly less of its own GDP on social benefits for households.

Keywords: migration, demographic tendencies, social benefits, income inequality

JEL: F22, F66

Úvod

Podľa údajov Svetovej banky 56 %² svetovej populácie žije v mestách a do roku 2050 sa odhaduje, že toto číslo dosiahne 70 %.³ Táto tendencia zabezpečuje presun populácie v smere z vidieka do miest. Z pohľadu populačného rastu je očividná makro tendencia prudkého poklesu

¹ Príspevok bol napísaný v rámci projektu MAGYC, ktorý bol financovaný zo schémy Európskej únie Horizont H2020 na základe grantovej zmluvy č. 822806.

² Svetová banka (2021): Urban population.

³ Wilson Center (2017): Urban Perspectives: Climate Change, Migration, Planning and Financing – A New Generation of Ideas 2017, Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

natality od poslednej dekády 20. storočia vo všetkých regiónoch sveta⁴, avšak vzhľadom na súčasnú vekovú štruktúru sa odhaduje, že najviac ľudí v reprodukčnom⁵ veku bude na africkom kontinente, čo bude viesť k zvýšeniu absolútneho množstva populácie (population momentum – alebo určitá populačná zotrvačnosť napriek klesajúcej natalite). Afrika predstavuje v súčasnosti 1,2 mld. obyvateľov alebo 16 %-ný podiel na celkovej populácii sveta. Urbanizácia je na úrovni 41 % na rozdiel od priemyselne vyspelých štátov, ako napríklad Európskej únie, kde 75 % obyvateľov žije v mestách.⁶ Osobitosťou populačného rastu Afriky je veková štruktúra populácie. Tvar demografickej pyramídy (pozri Graf 1) hovorí o prevahe mládeže v populačnej štruktúre a zatiaľ čo v Európe je situácia opačná, vzhľadom na veľkú koncentráciu mladých ľudí spomedzi dospelého obyvateľstva, a detí, ktorí ešte len dosiahnu svoj reprodukčný vek, čo bude spôsobovať absolútny nárast populácie, napriek klesajúcemu ukazovateľu pôrodnosti. Vekový medián v prípade štátov Subsaharskej Afriky je na úrovni 18 rokov pritom v Európe medián dosahuje 44 rokov.⁷ Táto skutočnosť sa uvádza napríklad ako jedna z príčin porovnateľne nízkej úmrtnosti na degeneratívne ochorenia v Afrike, na rozdiel od západnej Európy.⁸

1 Prehľad literatúry

Množstvo populácie v subsaharskej Afrike vo veku do 24 rokov predstavuje až 62 % celkového počtu a odhaduje sa, že do roku 2100 absolútny počet detí a mládeže sa môže v Afrike zdvojnásobiť.⁹ Tieto skutočnosti vytvoria situáciu, v ktorej najviac mladých ľudí bude žiť práve v Afrike, ktorá zároveň bude porovnateľne menej urbanizovaným regiónom sveta. Úroveň nezamestnanosti spomedzi mládeže je vyššia než u iných vekových kategórií.^{10,11} Dalo by sa aj naďalej očakávať, že spolu s rastom tejto vekovej kategórie to bude v Afrike vytvárať migračný tlak smerom do iných regiónov sveta.

Štúdia J. Assana (2014) ukázala na príklade Ghany, že veková kategória 15 – 24 rokov bola najviac angažovaná v migrácii v smere z vidieka do miest. Argumentácia rozhodnutia migrovať bola často uvádzaná respondentami ako stratégia úniku od chudoby, nezamestnanosti, negramotnosti a nízkoпрíjmovej manuálnej práce.¹²

⁴ OSN (2019): Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423) p. 23.

⁵ OSN (2019): Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423) p. 7.

⁶ Svetová banka (2021): Urban population.

⁷ Eurostat (2020): Ageing Europe – statistics on population developments.

⁸ ADAMS, J. – MACKENZIE, M. J. – AMEGAH, A. K. et al. (2021): The conundrum of low COVID-19 mortality burden in sub-Saharan Africa: myth or reality?

⁹ Global Migration Group (2014): Migration and Youth: Challenges and Opportunities. Global Migration Group © 2014 UNICEF, p. 3.

¹⁰ Global Migration Group (2014): Migration and Youth: Challenges and Opportunities. Global Migration Group © 2014 UNICEF, p. 4.

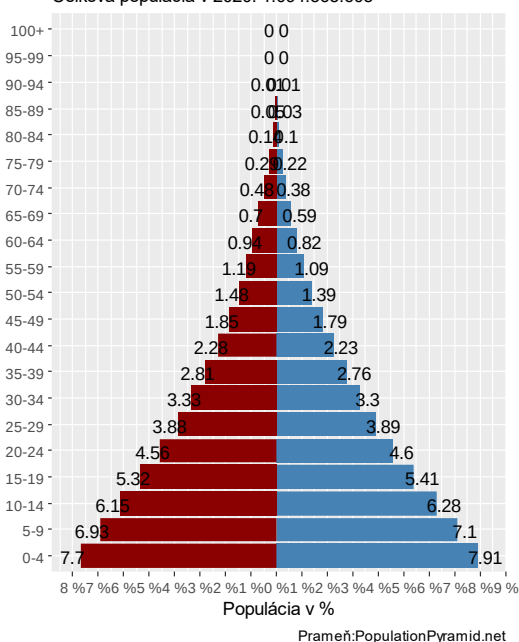
¹¹ Svetová banka (2008): Youth and Employment in Africa – The Potential, the Problem, the Promise. Africa Development Indicators 2008/09, Washington, D.C., p. 5.

¹² ASSAN, J. K. (2014): Experiences of young migrants working in urban food markets in southern Ghana: Implications for well-being and social policy, pp. 1-25.

Graf 1: Veková pyramída Subsaharskej Afriky a západnej Európy v roku 2020

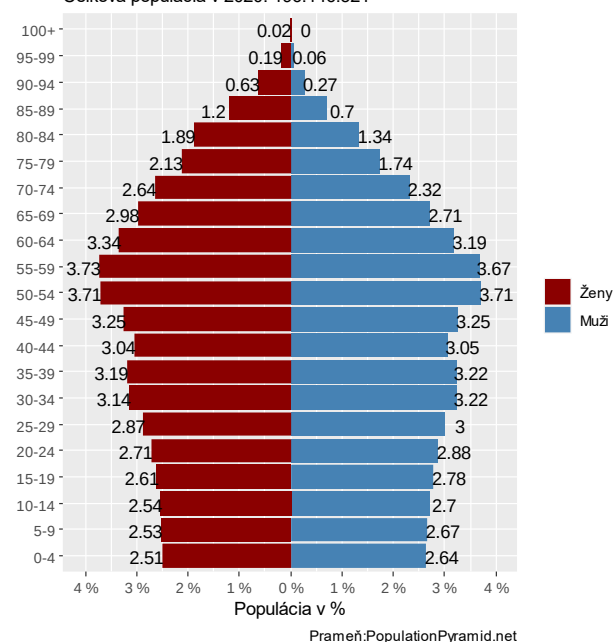
Demografická pyramída Subsaharskej Afriky v roku 2020

Celková populácia v 2020: 1.094.365.605

Demografická pyramída západnej Európy v roku 2020

Celková populácia v 2020: 196.146.321

Prameň: Vlastné spracovanie v R-studio, ggplot2 na základe údajov: Populationpyramid.net (2020).
Population Pyramids of the World.

Harris a Todaro (1970)¹³ teoreticky poukazovali na to, že rozdiely medzi vidiekom a mestom v hraničnej produktivite práce sú vždy kladné a v opačnej korelácii s ponukou práce na vidieku. Dôležitým predpokladom Harris a Todaro (1970) bolo, že smerodajnými sú „očakávané príjmové rozdiely“ medzi mestom a vidiekom. Mestská nezamestnanosť v takom modeli vystupuje ako vyrovnávajúci faktor nastolenia rovnováhy pri pohybe výrobného faktoru. Tiež dôležitým faktorom migrácie z vidieku do miest je stratégia diverzifikácie príjmov domácnosti.¹⁴ Diverzifikácia rozširuje kontext čisto príjmových rozdielov o časový rozmer budúcich príležitostí. Podobná očakávaná diverzifikácia finančných tokov domácností o remitencie môže byť vnímaná proticyklicky voči príjmom z hlavnej príjmovej činnosti – napríklad poľnohospodárskej výroby. Štúdia autorov Bárcena-Martín a Pérez-Moreno (2017) zistila,¹⁵ na základe údajov EU-SILC, že domácnosti migrantov (najmä nezmiešané domácnosti), sú vystavené väčšiemu riziku chudoby než pôvodní domáci obyvatelia, avšak napriek týmto dôležitým faktorom pri rozhodovaní migrovať sú očakávané budúce príjmy alebo iné prognózované výhody. V prípade medzinárodnej migrácie – trh práce jednotlivých štátov, vystupuje ako vyrovnávací mechanizmus vznikajúcich nerovnováh, naopak v prípade vnútroštátnej migrácie, z vidieka do miest, takým mechanizmom vystupuje mestská nezamestnanosť a nelegálna zamestnanosť.

Tabuľka 1: Svetová populácia a prognóza OSN

Región	Obyvateľstvo (milióny)			
	2019	2030	2050	2100
Svet	7713	8548	9735	10875
Subsaharská Afrika	1066	1400	2118	3775

¹³ HARRIS, J. R. – TODARO, M. P. (1970): Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis, pp. 126-142.

¹⁴ STARK, O. (1991): The Migration of Labour. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell.

¹⁵ BÁRCENA-MARTÍN, E., PÉREZ-MORENO, S. (2017): Immigrant-native gap in poverty: a cross-national European perspective, pp. 1105-1136.

Severná Afrika a západná Ázia	517	609	754	924
Stredná a Južná Ázia	1991	2227	2496	2334
Východná a Juhovýchodná Ázia	2335	2427	2411	1967
Latinská Amerika a Karibik	648	706	762	680
Austrália a Nový Zéland	30	33	38	49
Oceánia (bez AU a NZ)	12	15	19	26
Európa a Severná Amerika	1114	1132	1136	1120
Najmenej rozvinuté štáty	1033	1314	1877	3047
Vnútrozemské rozvojové štáty	521	659	926	1406
Malé ostrovné rozvojové štáty	71	78	87	88

Prameň: OSN (2019): Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019): World Population Prospects 2019.

Na príklade západnej Afriky bolo preukázané,¹⁶ že mládež má tendenciu vstupovať na trh práce veľmi skoro, čo prináša výhodu v podobe rýchleho nárastu príjmov domácnostiam vystaveným chudobe, to ale zároveň vytvára problémy do budúcnosti, kvôli nerozvíjaniu sa ľudského kapitálu a vzdelanostnej úrovne.¹⁷ Tiež bolo identifikovaných niekoľko smerov migrácie. Je možné identifikovať smer od vnútrozemia smerom k pobrežiu, čo často súvisí so smerom z vidieka do miest.

Perspektíva populačného rastu v Afrike dodáva problému chudoby dodatočný rozmer, pretože tieto štáty takmer nemajú formalizované systémy sociálneho zabezpečenia.¹⁸ Je možné predpokladať intenzifikáciu migračného tlaku zo strany regiónov vekovo mladších, menej urbanizovaných oblastí so slabým alebo absentujúcim systémom sociálneho zabezpečenia. Milanovic, B. (2011) zdôrazňoval, že v polovici 19. storočia príjmová variabilita bola podmienená regiónom a spoločenskou vrstvou (drvivá väčšina nízkoprijmových skupín boli na úrovni subsistenčnosti) a naopak v 21. storočí príjmová variabilita sa zmenila a je podmienená výlučne geografickým regiónom.¹⁹ Ďalej Milanovic (2011) poukázal na to, že samotný rozptyl medzi najbohatšími regiónmi sveta a najchudobnejšími sa zvýšil, napríklad manuálna nízkoprijmová práca sa v roku 1850 líšila 3,3 ku 1 medzi Spojeným kráľovstvom a Indiou²⁰ v súčasnosti tento rozdiel dosahuje viac ako 9 ku 1. V takých podmienkach sa maximalizujú push a pull faktory, čo naznačuje, že migrácia v 21. storočí okrem iného vystupuje ako mechanizmus vyrovnávania extrémnej hodnoty nerovnosti.

2 Výsledky a diskusia

Prílev pracovníkov spôsobuje prebytok výrobného faktoru práca v urbanizovaných oblastiach a deficit na vidieku – práve tento prebytok vedie k mestskej nezamestnanosti a má deflazný efekt na mzdy. Tieto pozorovania je možno konfrontovať s najnižším pozorovaním v histórii úrovne absolútnej chudoby vo svete na úrovni 9,3 % obyvateľov žijúcich z príjmu pod 1,9 USD/deň v roku 2017²¹ oproti až 42 % v roku 1982. Podľa Svetovej banky prepočet je zabezpečený proti zmenám v inflácii, čo umožňuje do istej miery replikovať kúpyschopnosť hodnotiaceho kritéria a zabezpečuje porovnateľnosť.

¹⁶ Svetová banka (2008): Youth and Employment in Africa – The Potential, the Problem, the Promise. Africa Development Indicators 2008/09, Washington, D.C., pp. 5-6.

¹⁷ Svetová banka (2008): Youth and Employment in Africa – The Potential, the Problem, the Promise. Africa Development Indicators 2008/09, Washington, D.C., pp. 6-7.

¹⁸ ASSAN, J. K. (2014): Experiences of young migrants working in urban food markets in southern Ghana: Implications for well-being and social policy, pp. 1-25

¹⁹ MILANOVIC, B. (2011): Global inequality. From class to location, from proletarians to migrants. Policy Research Working Paper 5820.

²⁰ MILANOVIC, B. (2011): Global inequality. From class to location, from proletarians to migrants. Policy Research Working Paper 5820, p. 12.

²¹ Svetová banka (2021): Poverty headcount ratio.

Tabuľka 2: Demografické údaje štátov s rôznym vývojom vnútornej nerovnosti (U-vývoj, L-vývoj)

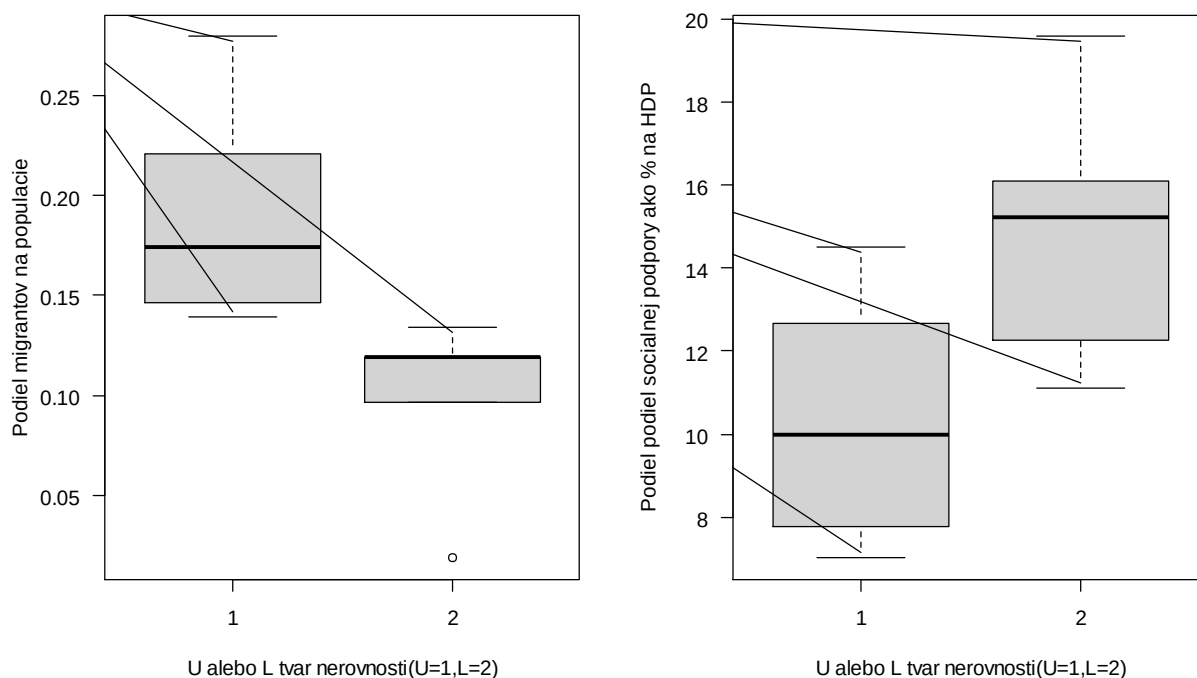
Štát	Odhad migrantov 2017 kumulatívny	Populácia 2017	Podiel migrantov na populácie	Podiel sociálnej podpory ako % od HDP
Dánsko	557 573	5 764 980	0,0967	16,1
Francúzsko	7 969 646	66 918 020	0,1191	19,58
Japonsko	2 357 707	126 785 797	0,0186	12,274
Holandsko	2 041 933	17 131 296	0,1192	11,11
Španielsko	6 256 804	46 593 236	0,1343	15,24
Austrália	6 875 657	24 601 860	0,2795	7,013
Kanada	8 078 763	36 545 295	0,2211	9,986
Írsko	836 625	4 807 388	0,174	7,771
Spojené kráľovstvo	9 202 494	66 058 859	0,1393	12,679
Spojené štáty	47 493 736	325 122 128	0,1461	14,518

Prameň: Odhadovaný kumulatívny počet migrantov v roku 2017: Knomad (2017); Bilateral migration matrix., Populácia v 2017: Svetová banka (2017); Population., Podiel sociálnej podpory ako % na HDP zo zdroja: OECD (2017).

V tomto kontexte je možno poznamenať, že súbežne s poklesom podielu populácie žijúcej pod hranicou absolútnej chudoby, zároveň narastajú rozdiely v mediánoch príjmov medzi jednotlivými regiónmi sveta, čo naďalej vytvára a zintenzívňuje ekonomické predpoklady pre migráciu. Inými slovami absolútnej chudoby je menej vo svete, ako podielovo tak aj celkovo, ale rozdiely v blahobyte medzi štátmi sú maximálne, čo len vyhrcuje ekonomický aspekt dôvodov migrácie. Vnútroštátne rozdiely sú taktiež na vzostupe a v niektorých štátoch dosiahli úroveň začiatku 20. storočia²² (vývoj krivky v tvare „U“ posledné storočie, napríklad USA, Spojené kráľovstvo, Kanada, Írsko, Austrália) v iných však vnútroštátne rozdiely v príjmoch sú na nízkej úrovni (vývoj krivky v tvare „L“ posledné storočie, napríklad Francúzsko, Japonsko, Španielsko, Holandsko, Dánsko). Pravdepodobne úroveň vnútroštátnej nerovnosti tiež môže mať dopad na výber cieľovej krajiny pre migráciu, samozrejme pri inak rovnakých podmienkach, tiež pripadá do úvahy diskusia o reverznej kauzalite.

²² ROSER, M. – ORTIZ-OSPINA, E. (2013): Income Inequality.

Obrázok 1: Štatistické porovnanie dvoch vybraných skupín štátov

Prameň: Zpracované autorom v R-studio, boxplot vytvorený z údajov Tabuľky 2.

Dalo by sa očakávať, že narastanie vnútornej nerovnosti bude mať určitú súvislosť s množstvom migrantov, napríklad v štátoch, v ktorých je razantne rastúca príjmová nerovnováha medzi najbohatšou časťou populácie a zvyškom. Identifikujeme dve skupiny priemyselne vyspelých štátov, ktoré sa nachádzajú na dvoch extrémoch vývoja bohatstva horného príjmového percentilu populácie dostupný zo zdroja „Our World in Data“.²³ Prvá skupina má vývoj nerovnosti v tvare „U“ po roku 1980 nerovnosť je prudko rastúca (USA, Spojené kráľovstvo, Kanada, Írsko, Austrália). Druhá skupina štátov mala vývoj nerovnosti v tvare „L“, čiže miernejší rast nerovnosti od roku 1980 alebo dokonca pokles (Francúzsko, Japonsko, Španielsko, Holandsko a Dánsko). Taktiež existuje taký významný faktor, ako sociálne zabezpečenie domácnosti alebo sociálne benefity pre domácnosti, ktorý figuruje tiež medzi množstvom vysvetľujúcich faktorov pre migráciu (OECD sprístupňuje údaj Social benefits to households).²⁴ Priemyselne vyspelé štáty vynakladali na sociálne zabezpečenie od 7 do 19 % HDP v roku 2017.²⁵ Vzhľadom na dostupnosť údajov o odhadovanom kumulatívnom počte migrantov v bilaterálnej matici na stránke Globalmigrationgroup.org, je možné porovnať, ako súvisí vnútroštátna nerovnosť s rozsahom migrácie. Zistujeme podielové hodnoty akumulovanej migrácie na populácii (pozri Tab. 2).

Pri pomoci dummy premennej delíme štáty na dve skupiny pre potrebu ich vzájomného porovnania. V prvom prípade zisťujeme, či existuje relevantný rozdiel medzi mediánmi podielu migrantov na populácii v týchto dvoch skupinách štátov. Vidíme, že medián prvej skupiny je podstatne vyššie (pozri ľavý krabicový diagram na Obr. 1). Krabicové časti diagramu sa neprelínajú, čo znamená, že vzorka štátov s rýchlym nárastom vnútornej príjmovej nerovnosti mala zároveň aj podstatne väčší podiel migrantov na populácii. Vzhľadom na štúdie,

²³ ROSER, M. – ORTIZ-OSPINA, E. (2013): Income Inequality.

²⁴ V národných účtoch sú sociálne dávky pre domácnosti rozdelené do dvoch odlišných kategórií: sociálne dávky iné ako sociálne transfery; a naturálne sociálne transfery. Prvé transfery sú zvyčajne v hotovosti, a tak umožňujú domácnostiam použiť hotovosť na nerozoznanie od iných príjmov, zatiaľ čo transfery v naturáliách vždy súvisia s poskytovaním určitých tovarov alebo služieb (predovšetkým zdravotnej starostlivosti a vzdelávania), a tak domácnosti nemajú možnosť rozhodovať o ich použití.

²⁵ OECD (2021): Social benefits to households.

ktoré hovoria, že domácnosti s migrantami sú vo väčšej miere vystavené riziku chudoby,²⁶ má také zistenie v sebe určitú logiku.

Dalo by sa predpokladať, že v prvej skupine boli veľké hodnoty podielu migrantov, kvôli inému faktoru a to napríklad sociálnym benefitom pre domácnosti. Ako vidíme na pravej strane krabicového diagramu (pozri Obr. 1), práve opak je pravdou – medián prvej skupiny je podstatne nižšie položený z pohľadu sociálnych benefitov pre domácnosti ako podielu na HDP. Taktiež vidíme, že štáty, v ktorých boli najväčšie príjmové rozdiely a najväčší podiel migrantov na populácii, vynakladali podstatne menší podiel vlastného HDP na sociálne benefity. Druhá skupina, v ktorej vnútorné príjmové rozdiely boli na nižšej úrovni a podiel migrantov taktiež bol nižší, mali väčší podiel vynaloženého HDP na sociálne benefity domácnostiam. Austrália v tomto smere vystupuje ako extrém v tom, že má najväčší podiel migrantov na populácii a má najnižší podiel sociálnych benefitov na HDP z vybraných štátov.

Záver

Fenomén migrácie je v súčasnosti diskutovaný v kultúrnych, politických, socioekonomických, environmentálnych a iných kontextoch. Fenomén migrácie dávno nadobudol globálny rozmer. V Európskej únii migračná otázka bola a ostáva aktuálnou od migračnej krízy a opakovane sa stáva stredobodom pozornosti. Táto téma sa teší nielen pozornosti domácich a svetových médií, ale stala sa aj významným predmetom vedeckého bádania. Zmeny v blahobyte a vekovej štruktúre regiónov sveta budú aj naďalej vystupovať ako veľký katalyzátor pre migračné toky. Najmladšia populácia sa koncentruje na africkom kontinente a táto tendencia bude pokračovať pomerne dlho do budúcnosti súbežne so starnutím populácie v iných regiónoch. Mládež je najviac deprimovaná, ale aj zároveň najviac mobilná časť populácie a priemyselne vyspelé štáty, kvôli narastajúcim príjmovým rozdielom, budú dlho vystupovať ako cieľová destináciou pre migrujúcu populáciu. Je zrejmé, že migrácia má mnoho príčin, jednou z najčastejších je bezpochyby snaha jednotlivca o zlepšenie svojej socioeconomickej situácie. Naším predpokladom bolo, že sociálne benefity a nárast vnútroštátnej príjmovej nerovnosti budú súvisieť s migračnými tokmi v skupine priemyselne vyspelých štátov. Veľký podiel migrantov na populácii bol v štátoch s najrýchlejšie rastúcou vnútroštátnou príjmovou nerovnosťou zároveň táto skupina štátov podstatne menej vynakladala vlastného HDP na sociálne benefity domácnostiam.

Použitá literatúra:

1. ADAMS, J. – MACKENZIE, M. J. – AMEGAH, A. K. et al. (2021): The conundrum of low COVID-19 mortality burden in sub-Saharan Africa: myth or reality? In: *Glob Health Sci Pract*, 2021, 9 (3).
2. ASSAN, J. K. (2014): Experiences of young migrants working in urban food markets in southern Ghana: Implications for well-being and social policy. In: *Journal of Social Science for Policy Implications*, 2014, 2(3), pp. 1-25.
3. BÁRCENA-MARTÍN, E. – PÉREZ-MORENO, S. (2017): Immigrant–native gap in poverty: a cross-national European perspective. In: *Rev Econ Household*, 2017, 15, pp. 1105-1136.
4. Eurostat (2020): Ageing Europe – statistics on population developments. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/80393.pdf>
5. Global Migration Group (2014): Migration and Youth: Challenges and Opportunities. Global Migration Group © 2014 UNICEF, p. 3. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: https://www.globalmigrationgroup.org/system/files/10._Chapter_7.pdf

²⁶ BÁRCENA-MARTÍN, E. – PÉREZ-MORENO, S. (2017): Immigrant–native gap in poverty: a cross-national European perspective, pp. 1105-1136.

6. HARRIS, J. R. – TODARO, M. P. (1970): Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. In: *The American Economic Review*, 60(1), pp. 126-142.
7. ROSER, M. – ORTIZ-OSPINA, E. (2013): Income Inequality. Published online at OurWorldInData.org. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/income-inequality>
8. MILANOVIC, B. (2011): Global inequality. From class to location, from proletarians to migrants. Policy Research Working Paper 5820.
9. OECD (2021): Social benefits to households. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/socialexp/social-benefits-to-households.htm#indicator-chart>
10. OSN (2019): Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423), pp. 7-23.
11. STARK, O. (1991): The Migration of Labour. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell.
12. Svetová banka (2008): Youth and Employment in Africa – The Potential, the Problem, the Promise. Africa Development Indicators 2008/09, Washington, D. C., pp. 5-7.
13. Svetová banka (2021): Poverty headcount ratio. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?end=2017&locations=1W&start=1981&view=chart>
14. Svetová banka (2021): Urban population. [online]. [cit. 11. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
15. Wilson Center (2017): Urban Perspectives: Climate Change, Migration, Planning and Financing – A New Generation of Ideas 2017, Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

Kontakt:

Ing. Leonid Raneta, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: leonid.raneta@euba.sk

ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN THE MOLDOVA-TRANSNISTRIA CONFLICT RESOLUTION

Kristína Rankovová

Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University in Bratislava, Mlynské luhy 4,
821 05 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: kristina.rankovova@fses.uniba.sk

Abstract: This paper traces the development of the role of the European Union in the frozen conflict between Transnistria and Moldova. It argues that while in the beginning, the EU has adopted a more openly politicized strategy to the resolution, it had failed to deliver any results. However, this did not mean that the EU stopped engaging in the region. Instead, it has adopted a more bottom-up, depoliticized strategy that relies on technical and confidence-building measures. By applying the theories of interdependence liberalism and liberal institutionalism, this paper illustrates how such a bottom-up, depoliticized approach is more effective, pointing to the importance of gradual institutionalization of relations between Transnistria and Moldova.

Keywords: Transnistria, Moldova, European Union, conflict resolution, interdependence liberalism, liberal institutionalism

JEL: F51, F53

Introduction

This paper focuses on the role of the European Union (EU) as a crisis management actor in the conflict resolution of the frozen conflict between Moldova and the de facto state of Transnistria. At first glance, this conflict seems to be the most “solvable” because, unlike the other post-Soviet frozen conflicts in the region of the Eastern Partnership countries¹, there is no ethnic animosity.² And even though this conflict has been perceived as a source of potential security threat, the EU’s involvement has failed to deploy any peacekeeping mission. Similarly, it has failed to employ any straightforward top-down conflict-resolution strategies. Several authors criticize the EU for not engaging in a more overt and politicized resolution to ensure that no re-ignition of the Moldovan-Transnistrian conflict occurs – as it did with other post-Soviet frozen conflicts such as Nagorno-Karabakh or Donetsk and Luhansk.³ Therefore, the prevalent argument in the literature is that by not employing a highly politicized solution, the EU is maintaining the “frozenness” of the conflict between Transnistria and Moldova, and therefore, is risking not only the security of these countries but its own, too.

However, as this paper will argue, the EU had already adopted such strategy and failed. By asking the question of *how does the EU help to settle the conflict between Moldova and Transnistria?*, this paper traces the development of EU conflict resolution strategies in the Moldova-Transnistria conflict and argues that the EU has abandoned the top-down strategy and gradually adopted a new and more effective strategy. By adopting a bottom-up and technical approach primarily focused on confidence-building and cooperation between Transnistria and Moldova, the EU is ensuring any possible future conflict will be difficult to occur as it is making sure that these two countries build ties based on increased interdependence and

¹ The other post-Soviet frozen conflicts are Abkhazia and South Ossetia in Georgia, Nagorno-Karabakh in Azerbaijan, and Crimea in Ukraine. LACHTER, J. (2019): Post-Soviet Frozen Conflicts: A Challenge for European Security.

² MINISTERSTVO PRIRODNYKH RESURSOV I EKOLOGII ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): O sostoyanii i ob okhrane okruzhayushchey sredy Rossiyskoy Federatsii v 2019 godu, p. 30.

³ TKESHELASHVILI, E. – POPESCU, N. – KLIMKIN, P. (2020): It is time for the EU to build security partnerships with its neighbours.

institutionalization that make an open-ended conflict increasingly less and less probable. With the help of the theories of liberal institutionalism and interdependence liberalism, this paper traces the bottom-up strategy the EU has adopted. Such a strategy is focused on the resolution of more depoliticized or technical issues that both countries encounter, and that seems to be working better than the previously adopted top-down approach to conflict resolution.

The structure of the paper will be as follows; first, the paper offers a brief theoretical framework consisting of the theories of liberal institutionalism and interdependence liberalism to describe the EU's position in crisis management in Moldova and Transnistria by making them more interdependent on each other (and on the EU). Second, the paper offers the reasoning behind the EU's involvement in the frozen conflict. Third, we will look at the failure of the EU's top-down approach in the conflict, which will lead to the final section that will explain why the EU decided to opt for the bottom-up approach instead and how it helps to settle the conflict, which will answer the research question.

1 Theoretical Framework

Using liberal institutionalism and interdependence liberalism theories, this paper illustrates the role the EU is playing in the Moldova-Transnistria conflict. However, since the EU conflict resolution is heavily undertheorized and mostly empirical, if these theories are applied to the EU conflict resolution, they will usually explain how the EU institutions have limited autonomy that expands as member states gradually rely more and more on the EU to deal with specific foreign policies or issues on their behalf, even beyond the member states' initially intended preferences.⁴ Nonetheless, such an explanation of the EU's conflict resolution would not cover the topic of this paper because since its outbreak, the member states have been relatively uninvolved in the conflict between Moldova and Transnistria, and it was primarily the EU itself that has decided to involve itself in the conflict, and the member states have automatically accepted that the EU will be representing them in this foreign policy issue.⁵ Therefore, while the theories of liberal institutionalism and interdependence liberalism are traditionally employed when explaining the transfer of competencies towards the EU institutions from the member states, this paper adopts a different approach as it uses these theories to explain how the EU and its institutions manage the frozen conflict by extending the logic of institutionalization and interdependence to the relations between Moldova and Transnistria.

1.1 Liberal Institutionalism

Liberal institutionalism emerges as a response to the theory of realism. It claims that sub-state, transnational actors, and especially non-state actors like international organizations, institutions, and regimes are as important as the traditional state actors. Moreover, liberal institutionalists refuse to focus solely on the high politics of security and military as realists do. Instead, they do not distinguish between high and low-politics and emphasize that economic, social, or environmental policies are increasingly important and can determine states' foreign policies.⁶ For that reason, many institutions' main goal is to promote economic growth and political cooperation in order to limit regional insecurity and establish peace in an anarchical environment instead of focusing on military policies. As a result, political-technical-economic institutionalization between states is way more common than security-military institutionalization.⁷

⁴ POLLACK, M. A. (1998): *The Engines of Integration? Supranational Autonomy and Influence*, p. 248.

⁵ POPESCU, N. (2011): *EU Foreign Policy and Post-Soviet Conflicts: Stealth Intervention*, p. 42.

⁶ KEOHANE, R. O. – NYE, J. S. (1977): *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, p. 25.

⁷ LAMY, S. L. (2001): *Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neo-Liberalism*, p. 122.

Liberal institutionalists accept the realist claim that anarchy creates mistrust and conflict among the states, making cooperation very difficult. Therefore, and opposite to realists' claims, states should create institutions (or regimes) that make international cooperation possible. These institutions should, thus, establish standards and rules of the appropriate behavior, promote long-term relationships among states, create mutual interests that make states see that if they cooperate, joint gains will be reached; institutions should also control states that cheat or do not behave conformingly.⁸

As Keohane claims, institutions must “reduce uncertainty and limit asymmetries in information.”⁹ By reducing the lack of information and by providing space for negotiations among the states, states are no longer left in the dark, and they can gradually learn what to expect from one another and how to behave. Furthermore, the longer the states cooperate, the more they are persuaded that the cooperation brings them mutual advantages, and their policies will reflect this belief.¹⁰ However, the cooperation itself is viewed as means to other objectives like security rather than an end in itself.¹¹

Keohane¹² says that a “high level of institutionalization significantly reduces the destabilizing effects of anarchy.” If the relations between the states are increasingly more institutionalized, the harder it is to behave non-conformingly or disrespect the rules.¹³ If the states respect the rules, the institution can strengthen and widen the scope of the formal agreements and projects over time.¹⁴

1.2 Interdependence Liberalism

Interdependence liberalism adds remaining information to understand how institutions ensure that peace and cooperation are maintained on the international scene. They push for more transnational, transgovernmental, political, technical, or economic ties among the countries that gradually become more institutionalized and formalized, leading to higher levels of (complex) interdependence. The more the countries are interdependent, the smaller is the chance of escalation of conflict between them.¹⁵

To summarize the theoretical section, institutions promote cooperation and interdependence among states to create an environment in which “expectations of stable peace develop”¹⁶ because the more the states get used to one another by the institutionalization of their relationship, the easier it is to negotiate, control each other's compliance and strengthen and widen international agreements. At the same time, following this logic, it is harder to break the rules of standardized behavior and create a serious conflict.

Using the logic of both theoretical approaches, the following sections will examine why the EU got involved in crisis management in Transnistria and why its initial top-down approach turned out to be unsuccessful.

⁸ BALDWIN, D. A. (1993): *Neorealism and Neoliberalism: Contemporary Debate*, pp. 5-8.

⁹ KEOHANE, R. O. (1984): *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, p. 13.

¹⁰ *Ibid.*, p. 6.

¹¹ *Ibid.*, p. 97.

¹² KEOHANE, R. O. (1989) in JACKSON, R. – SØRENSEN, G. (2013): *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, p. 112.

¹³ KRASNER, S. D. (1982): *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*, p. 186.

¹⁴ *Ref.* 13, p. 113.

¹⁵ *Ref.* 10, p. 25; HAAS, (1958) in JACKSON, R. – SØRENSEN, G. (2013): *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, p. 47.

¹⁶ NYE, J. S. (1993): *Understanding International Conflicts*, p. 39.

2 EU'S Motivations behind Conflict Settlement Involvement

After a short war in 1992, Transnistria has announced its *de facto* independence from Moldova, dividing the country alongside the Dniester River. The settlement talks were initiated the same year and involved Moldova, Transnistria, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Russia, and Ukraine – the so-called five parties talk.¹⁷ Since 2005, the US and EU joined the talks, having observer status and establishing a 5 + 2 format. Over the years, Transnistrian elites (heavily supported by Russian elites) have built a *de facto* state that benefits mainly from criminal businesses such as smuggling and trafficking.¹⁸

Initially, the unwillingness to settle the conflict stemmed from the fact Moldova, as a country, had been largely unattractive because it was one of the poorest countries in Europe in comparison to Transnistria that was – at that time – more developed. Additionally, Russia also had interests in increasing its influence in the region, and, thus, it was one of the factors why the conflict was not settled as it remained in the region, supporting Transnistria militarily. In the 2000s, when Moldova started making progress, Transnistria was already a relatively well-established independent state, and the chance of joining Moldova was virtually zero.¹⁹

The EU and similarly the EU member states had remained disinterested and did not participate in the conflict settlement until 2002/2003 when it became apparent that if Romania joined the EU, the frozen conflict would be lurking less than 100 km from the EU border. As Commission's paper²⁰ stated, "Moldova's stability clearly matters to the EU. Within a few years, Moldova will be on the borders of an enlarged EU. It has been destabilized by a weak government, armed conflict and secession, near economic collapse, organized crime and emigration [...] The EU needs to help Moldova address these problems." A similar statement could be found in the European Security Strategy; "[n]eighbors who are engaged in violent conflict [...] pose problems for Europe."²¹ The launch of the European Neighborhood Strategy had also stressed the need to surround the EU with well-governed and stable states.²² The aforementioned indicates that the Moldova-Transnistria conflict poses a security threat to the EU. Therefore, the EU's engagement in the conflict can be understood to be guided by the logic of consequences.

3 EU'S Failed Top-Down Involvement in Moldova-Transnistria Conflict

Since 2002/2003, the EU became actively engaged in the conflict settlement, arguing for the reintegration of autonomous Transnistria into Moldova.²³ In 2002, European Neighborhood Policy talks with Moldova were launched, and naturally, the talks about conflict settlements became more active as well.²⁴ In the first years of its engagement in the conflict, the EU has focused on direct, top-down foreign policy measures. It had conveniently used the fact that in 2003, the Netherlands had a chairmanship in OSCE and therefore could invite two EU Council officials to join the talks. Even though the first round of negotiations did not bring any results, it helped establish the EU as an important actor in conflict resolution.²⁵ Dutch OSCE chairmanship has started to argue for a joint peacekeeping mission with Russia, which

¹⁷ EEAS. (2008): EU-Moldova Relations.

¹⁸ BEYER, J. (2010): Transnistria: In Search of a Settlement for Moldova's Breakaway Region, p. 170.

¹⁹ POPESCU, N. (2005): The EU and Transnistria: From Deadlock to Sustainable Settlement, p. 2.

²⁰ Unpublished Commission Paper. (2002) in Ref. 20, p. 3.

²¹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2009): European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World, p. 35.

²² BEYER, J. – WOLFF, S. (2020): Linkage and leverage effects on Moldova's Transnistria problem, p. 339.

²³ EEAS (2016): European Union Joint Analysis: Programming in the Republic of Moldova until 2020, p. 99.

²⁴ BUSCANEANU, S. (eds.). (2008): Moldova and EU in the European Neighbourhood Policy Implementation Context, p. 7.

²⁵ Ref. 6, p. 44.

Russia rejected because it refused to trade its domination in the region for joint efforts.²⁶ Later, the same year, Russia itself proposed a model for Moldova Federation in which Russia's influence would strengthen since it was threatened by the EU's involvement. Still, Moldova refused this after Solana informed the Moldovan president that the EU disapproved of such a solution.²⁷

After the failure of the appointment of the first peacekeeping mission, Moldova requested a more substantial presence of the EU in conflict settlement. Therefore, in 2005, the EU appointed EU Special Representative (EU SR) for Moldova, Mr. Jacobovits, who was supposed to focus mainly on the conflict settlement²⁸ since the Moldova-Transnistria conflict was no member states' foreign policy priority²⁹ and only three countries had an embassy in Moldova. Thus naturally, EU SR had quickly become the primary source of information, and member states had been relying on him. In 2007 EU SR suggested another joint EU-Russia peacekeeping mission which Russia-friendly governments of member states rejected. This led Solana to reject any peacekeeping mission, and Jacobovits was replaced.³⁰ This clearly illustrates that when the institutional agent went too far, member states did not hesitate to step in even though they delegated their competencies to EU SR in this conflict settlement. Therefore, another top-down attempt to conflict settlement has failed.

The last top-down solution that the EU Council had implemented were travel bans against Transnistrian elites, which were, however, not very effective since as long as the elites would remain in power, they did not feel the need to travel to the West when almost all their allies were in Russia.³¹

This is clearly showing a pattern. Any top-down, straightforward, and politicized solution had failed; the EU was unable to settle the conflict in any way either because of Russia's strong opposition that made any negotiations impossible or because of an opposition coming from the member states. Rather than resolving the conflict, such actions were sustaining it. Hence, the EU changed its strategy, instead choosing to focus on a low-key bottom-up approach of cooperation and confidence-building between Moldova and Transnistria. This will be examined in the next section.

4 EU'S Bottom-Up Crisis Management

Since the EU has understood that it needs to get involved differently since the top-down approach had failed to bring any change, it has applied a three-fold bottom-up strategy to settle the conflict. First, it tries to limit the benefits of the Transnistrian secessionist status quo. Second, it tries to make Moldova more attractive, so Transnistria would be tempted to become a part of Moldova once again, and third, it tries to support confidence-building among the two states.

4.1 Decreasing Benefits of Transnistrian Status Quo

To decrease the benefits of the Transnistrian status quo, the EU has created a Commission-led border assistance mission (EUBAM). Up until the mission launch, the border between Moldova and Ukraine was controlled by Transnistria. This border was referred to as a "smugglers' paradise" because it was very poorly controlled. Therefore, Transnistrian elites could smuggle many things (cars, cigarettes, guns, or meat) to Ukraine and Russia, which was

²⁶ LÖWENHARDT, J. (2004): The OSCE, Moldova, and Russian diplomacy in 2003, p. 105.

²⁷ HILL, W. H. (2012): Russia, the Near Abroad, and the West: Lessons from the Moldova-Transdnistria Conflict, p. 149-153.

²⁸ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2005): Council Joint Action 2005/265/CFSP of 23 March 2005 appointing a Special Representative of the European Union for Moldova.

²⁹ The member states relied on the work of OSCE that previously represented them in this aspect.

³⁰ Ref. 6, p. 61; Ref. 23, p. 340.

³¹ Ref. 6, p. 62.

a significant source of their income.³² To limit this benefit the elites were enjoying, the Commission deployed EUBAM in 2005. The mission had originally had only 70 members; such an amount of people was incapable control the border that was longer than 470 km. But if Commission deployed a full-fledged mission right away, it would probably be firmly rejected by Transnistria, Russia, and the member states. But ever since the initial deployment, the mission has been expanding the number of personnel, budget and tasks it does and prolongs its mandate, making it more difficult to disrespect or circumvent the gradually standardized and institutionalized rules of behavior in the border management.³³ Nowadays, EUBAM helps Moldova and Ukraine with border controls; it improves cross-border cooperation and harmonizes customs controls, challenges corrupt policies, upholds visa controls, promotion of good governance, combats drug/tobacco and human trafficking, or irregular migration.³⁴

Moreover, the reason why EUBAM is a Commission-led mission is because it has insisted that it was a non-political mission that only provided technical support; if it were EU Council-led, it would be a politicized crisis management mission. Therefore, instead of associating the mission with highly politicized goals, the Commission has framed the mission as technical and apolitical not to anger Russia or the member states.³⁵ This is what Popescu³⁶ calls “dosage” strategy; the institution has the power to “disaggregate [...] policy objectives into [...] low-cost, technical and uncontroversial policy actions [...] which are proposed [...] one by one to member states over long periods of time,” such strategy vastly limits any opposition voices, and when repeated long enough, it can bring significant changes.

Moreover, the EU also pressured Ukraine to accept exports with Moldovan customs stamps *only*, which has forced all Transnistrian companies to register in Moldova legally.³⁷ This has naturally increased Transnistrian dependence on Moldova.

4.2 Making Moldova Attractive

The second strategy the EU is pursuing is making Moldova attractive mainly by showcasing that it is doing well in terms of economy and its wealth accumulation to motivate Transnistria to build more economically beneficial ties with Moldova. It is no secret that Transnistria has been doing poorly economically even though during the Soviet era, it was the more developed side of the Dniester River. Transnistria has been suffering economically because Russia is suffering from its own budgetary pressures and cannot sponsor Transnistria as strongly as before, which caused Transnistrian GDP to decline alarmingly in recent years.³⁸

Due to Moldova signing the Association Agreement with the EU, Moldova has been enjoying preferential trade relationship and removal of trade barriers by being a part of Generalized System of Preferences Plus that paved the way for Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) that can be extended to the whole territory of Moldova, Transnistria included.³⁹ Because of the economic struggles of Transnistria, its participation in DCFTA is effectively stimulated, and since 2016, Transnistria is also a part of DCFTA after fulfilling the requirements. By extending DCFTA to Transnistria, the EU has managed to reorient a significant portion of Transnistrian exports from Russia to the EU. However, it is also

³² O’CONNOR, R. (2019): Transnistria Isn’t the Smuggler’s Paradise It Used to Be.

³³ Ref. 6, p. 65; Ref. 23, p. 342.

³⁴ EUBAM. (n.d.a): EUBAM Factsheet, EUBAM. (n.d.b). What Do We Do?

³⁵ KUROWSKA, X. – TALLIS, B. (2009): EU Border Assistance Mission: Beyond Border Monitoring?, p. 63.

³⁶ Ref. 6, p. 17.

³⁷ EUROPEAN COMMISSION. (2006): 2004-2006 Country Strategy Paper for Moldova, p. 6.

³⁸ LUNGU, K. (2016): Transnistria – who to blame?; DEVYATKOV, A. (2016): Achieving compliance: Transnistria in the free trade with the EU.

³⁹ EEAS (2019): EU Makes Businesses in the Republic of Moldova Stronger, Ref. 23, p. 340.

necessary to mention that the country to which Transnistria exports the most (more than 30%) is Moldova, making Transnistria more dependent on Moldova.⁴⁰

Furthermore, the EU only accepts exports with Moldovan stamp of origin, and those that do not have that need to pay the full tariff. Therefore, similarly to when exporting to Ukraine, Transnistrian businesses must be registered with the Moldovan government to have a Moldovan stamp of origin.⁴¹ The EU has also been offering funding, expertise, and training to Moldovan businesses; therefore, it is only rational for the Transnistria business to register within Moldova to enjoy the same advantages.⁴² On top of that, Moldova has been enjoying EU's financial aid as well, which makes it once again an attractive feature for Transnistria because via Moldova, it would be enjoying more financial assistance than Russia is offering.⁴³

Lastly, in 2007, Moldova also signed the visa-free agreement with the EU. This allows some categories of Moldovan citizens (students, businessmen, or civil society representatives) a visa-free entry to the EU. This led the Transnistrian government to ask for a visa-free regime for their businessmen (registered in Moldova), too, and eventually, they were granted visa-free entry. This was another incentive for Transnistrians to approach Moldova by applying for Moldovan passports to facilitate their entry to the EU area.⁴⁴

4.3 Confidence-Building Measures

The last component of the EU's bottom-up strategy in the Moldova-Transnistria conflict is what is called confidence-building measures (CBMs) that were launched in 2009. As European Commission⁴⁵ states, confidence-building measures comprise "small-scale projects bringing together right-bank and left-bank implementers around shared objectives." Moreover, these projects are usually either framed in a depoliticized manner or include less politicized spheres like environment, health care, infrastructure, or social issues, and it allows mutually beneficial results for both sides of the conflict.⁴⁶ For instance, the EU-funded assistance to Moldova has helped build a furniture factory in Transnistria that creates jobs for the people from both Moldova and Transnistria.⁴⁷ Such a strategy turns out to be helpful, especially in sectors that have been neglected because of the political conflict. It also helps build a solid base for future expansion of cooperation in other sectors.⁴⁸ As the EU External Action Service (EEAS)⁴⁹ states, based on EU's own divided history, "working together is the first step to peace."

To sum up this section on the EU's bottom-up involvement in the Moldova-Transnistria conflict, it is essential to say that after the failures of top-down involvement to find a peacekeeping strategy, the EU has decided to adopt a new role that seems to be working way better. Because the EU frames the issues mainly in the depoliticized, technical matter, it effectively limits opposition from Transnistria, Russia, or the member states. It uses a strategy of dosage to disaggregate policy issues to small, technical projects that can gradually reach a significant change. The bottom-up approach of focusing on more minor sectoral policies is

⁴⁰ Ref. 23, p. 343.

⁴¹ CENUŞA, D. (2017): Is DCFTA implemented in Transnistrian region or not?

⁴² Ref. 39.

⁴³ Ref. 6, p. 57.

⁴⁴ TRAUNER, F. – KRUSE, I. (2008): EC Visa Facilitation and Readmission Agreements: Implementing a New EU Security Approach in the Neighbourhood, p. 25.

⁴⁵ EUROPEAN COMMISSION (2011): European Neighbourhood and Partnership: Republic of Moldova. National Indicative Programme 2011-2013, p. 11.

⁴⁶ EUROPEAN COUNCIL (2021): Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova.

⁴⁷ EEAS (2018): Moldova: Furniture venture bridges dividing lines in Transnistria.

⁴⁸ CRISTESCU, R. – MATVEEV, D. (2017): Peacebuilding and Conflict Prevention in Moldova: the role of the EU, p. 21.

⁴⁹ Ref. 47.

essential because it focuses on building cooperation and confidence between Transnistria and Moldova, making them get used to each other and creating mutual trust. Moreover, the relations between Moldova and Transnistria are becoming increasingly institutionalized for example via DCFTA, visa-free regime, stamp-of-origin regime, or confidence-building measure in various sectors. Therefore, the two states are becoming increasingly interdependent, making it more difficult for the conflict to escalate. Not only is Moldova becoming increasingly attractive for Transnistria because it represents a way to economic growth, but potentially, it would also be easier for Transnistria to get reintegrated back to Moldova, as the EU desires, if there is already a solid base of trust and cooperation established. By limiting Transnistria's benefits from its status quo, facilitated by EUBAM, and making Transnistrian enterprises get registered in Moldova, it forces Transnistria to behave in a manner that limits potential threat (trafficking, smuggling). Over time, Transnistria is adopting this new standardized behavior, becoming increasingly used to acting according to the rules the EU has set up and, therefore, becoming less of a threat overall.

So, even if some authors argue that by not acting directly and in an openly politicized way, the EU is risking the security in the region, this paper has shown that the opposite is true. The lowkey approach that uses the strategy of "dosage" to the conflict is in the long run more effective as it decreases the levels of animosity and increases the levels of interdependence and trust. Moreover, such a strategy makes it difficult for the member states and Russia to oppose such conflict resolution because it is more or less depoliticized and technical.

Conclusion

To conclude and answer the question this paper has posed – *How does the EU help to settle the conflict between Moldova and Transnistria?*, it is important to say that the EU's role in this conflict is unique. The short question would be by *institutionalization*. EU does no longer try to solve the conflict by engaging directly in the highly politicized conflict-resolution that would require a peacekeeping strategy since it has shown to be highly ineffective. Therefore, the EU has decided to play a different role; it acts as a "crisis manager" and pushes for cooperation between Moldova and Transnistria from the bottom by framing issues as technical and non-political. EU is making sure it is difficult for Transnistria to misbehave and that Moldova and Transnistria are building up their mutual trust by continued and expanding cooperation facilitated by the creation of institutionalized relations that decrease uncertainty and lack of information-sharing. This fosters interdependence, which pursues the EU's goal of reintegrating Transnistria into Moldova. We can, therefore, state that the EU's role in the Moldova-Transnistria conflict is more of a role of a manager that pushes for a bottom-up cooperation. This follows the logic of liberal institutionalism and interdependence liberalism, which are usually used when explaining European integration as a conflict resolution exercise in the 1950s, but as this case study showed, the same logic is being exteriorized to other countries. The EU's role is shaped by the promotion of cooperation, interdependence, and confidence-building between Moldova and Transnistria. However, in the end, such an approach to conflict settlement effectively makes sure that the EU as such is situated in a stable and secure environment of its neighboring countries where the escalation of conflict is gradually becoming improbable.

References:

1. BALDWIN, D. A. (1993): *Neorealism and Neoliberalism: Contemporary Debate*. New York: Columbia University Press, 1993.
2. BEYER, J. (2010): Transnistria: In Search of a Settlement for Moldova's Breakaway Region. In: *St Antony's International Review*, 2010, Vol. 6, No. 1, pp. 165-187.

3. BEYER, J. – WOLFF, S. (2016): Linkage and leverage effects on Moldova's Transnistria problem. In: *East European Politics*, 2016, Vol. 32, No. 3, pp. 335-354.
4. BUSCANEANU, S. eds. (2008): Moldova and EU in the European Neighbourhood Policy Implementation Context. [online]. In: *ADEPT Association, EXPERT-GRUP*, 2008. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <http://pdc.ceu.hu/archive/00005504/01/realizarea-pauem-en.pdf>
5. CENUŞA, D. (2017): Is DCFTA implemented in Transnistrian region or not? [online]. In: Press Agency, 23. 1. 2017. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.ipn.md/en/dosar-transnistrean/81676>
6. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2005): Council Joint Action 2005/265/CFSP of 23 March 2005 appointing a Special Representative of the European Union for Moldova. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005E0265>
7. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2009): European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World. [online]. In: *European Communities*, 2009. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
8. CRISTESCU, R. – MATVEEV, D. (2017): Peacebuilding and Conflict Prevention in Moldova: the role of the EU. In: *Civil Society Dialogue Network*, 2017. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: http://eplo.org/wp-content/uploads/2017/02/EPLO_CSDN_Background-doc_Study_Moldova.pdf
9. DEVIATKOV, A. (2017): Achieving compliance: Transnistria in the free trade with the EU. In: *Laboratorul Pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, 14. 11. 2017. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://lact.ro/andrey-deviatkov-achieving-compliance-transnistria-in-the-free-trade-with-the-eu/>
10. DIRECTORATE-GENERAL FOR EXTERNAL POLICIES (2016): The frozen conflicts of the EU's Eastern neighborhood and their impact on the respect of human rights. [online]. In: *European Union*, 2016. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578001/EXPO_STU\(2016\)578001_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578001/EXPO_STU(2016)578001_EN.pdf)
11. EEAS (2008): EU – Moldova Relations. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: http://eeas.europa.eu/archives/docs/moldova/pdf/internal_political_economic_en.pdf
12. EEAS (2016): European Union Joint Analysis: Programming in the Republic of Moldova until 2020. Programming in the Republic of Moldova until 2020. [online]. [Cited 11. 10. 2021.] Available online: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_analysis_1.pdf
13. EEAS (2018): Moldova: Furniture venture bridges dividing lines in Transnistria. In: *EEAS*, 26. 2: 2018. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37544/moldova-furniture-venture-bridges-dividing-lines-transnistria_en
14. EEAS (2019): EU Makes Businesses in the Republic of Moldova Stronger. In: *eu4business.eu*, 2019. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu4business_moldova_en.pdf
15. EUBAM (n.d.a): EUBAM Factsheet. [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: http://eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/missions-and-operations/moldova-and-ukraine-border-mission/pdf/factsheet_eubam_moldova_ukraine_en.pdf
16. EUBAM (n.d.b): What Do We Do? [online]. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <http://eubam.org/what-we-do/>

17. EUROPEAN COMMISSION (2006): 2004-2006 Country Strategy Paper for Moldova. [online]. In: *EEAS*, 2006. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/moldova/csp/csp04_06_nip05_06_en.pdf
18. EUROPEAN COMMISSION (2011): European Neighbourhood and Partnership: Republic of Moldova. National Indicative Programme 2011-2013. [online]. In: *EEAS*, 2011. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/country/2011_enp_nip_moldova_en.pdf
19. EUROPEAN COUNCIL (2021): Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova. [online]. In: *consilium.europa.sk*, 28. 10. 2021. 28. oktobra <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2021/10/28/joint-press-statement-following-the-sixth-association-council-meeting-between-the-european-union-and-the-republic-of-moldova/#>
20. HILL, W. H. (2012): *Russia, the Near Abroad, and the West: Lessons from the Moldova-Transdnistria Conflict*. Washington, DC: Johns Hopkins University Press, 2012.
21. JACKSON, R. – SØRENSEN, G. (2013): *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
22. KEOHANE, R. O. (1984): *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.
23. KEOHANE, R. O. – NYE, J. S. (1977): *Power and Interdependence: world politics in Transition*. Little, Brown and Boston: Harper Collins Publishers, 1977.
24. KRASNER, S. D. (1982): Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. [online]. In: *International Organization*, 1982, Vol. 36, No. 2, pp. 185-205.
25. KUROWSKA, X. – TALLIS, B. (2009): EU Border Assistance Mission: Beyond Border Monitoring? In: *European Foreign Affairs Review*, 2009. Vol. 14, pp. 47–64.
26. LACHERT, J. (2019): Post-Soviet Frozen Conflicts: A Challenge for European Security. [online]. In: *Warsaw Institute*, 14. 3. 2019. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://warsawinstitute.org/post-soviet-frozen-conflicts-challenge-european-security/>
27. LAMY, S. L. (2001): Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neo-Liberalism. In: J. BAYLIS, J. – SMITH, S. (eds.) (2001): *The Globalization of World Politics: An introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
28. LÖWENHARDT, J. (2004): The OSCE, Moldova, and Russian diplomacy in 2003. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2004, Vol. 20, No. 4, pp. 103-112.
29. LUNGU, K. (2016): Transnistria – who to blame? [online]. In: *European Council of Foreign Affairs*, 15. 1. 2016. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: https://ecfr.eu/article/commentary_transnistria_who_to_blame/
30. O'CONNOR, R. (2019): Transnistria Isn't the Smuggler's Paradise It Used to Be. [online]. In: *Foreign Policy*, 5. 6. 201. [Cited 11. 10. 2021.] Available online: <https://foreignpolicy.com/2019/06/05/transnistria-isnt-the-smugglers-paradise-it-used-to-be-sheriff-moldova-ukraine-tiraspol/>
31. NYE, J. S. (1993): *Understanding International Conflicts*. New York: Harper Collins Publishers, 1993.
32. POLLACK, M. A. (1998): The Engines of Integration? Supranational Autonomy and Influence. In: STONE, A. – SANDHOLTZ, W. (eds.) (1998): *European Integration and Supranational Governance*. New York: Oxford University, 1998, pp. 217-249.

33. POPESCU, N. (2005): The EU and Transnistria: From Deadlock to Sustainable Settlement. [online]. In: *IPF Policy Brief*, 2014. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: <http://www.policy.hu/npopescu/ipf%20info/IPF%201%20transnistria.pdf>
34. POPESCU, N. (2010): EU and the Eastern Neighbourhood: Reluctant Involvement. In: *European Foreign Affairs Review*, 2010, Vol. 45, pp. 457-477.
35. POPESCU, N. (2011): *EU Foreign Policy and Post-Soviet Conflicts: Stealth Intervention*. London and New York: Routledge, 2011.
36. TKESHELASHVILI, E. – POPESCU, N. – KLIMKIN, P. (2020): It is time for the EU to build security partnerships with its neighbours. [online]. In: *Euractiv*, 18. 6. 2020. Cited 11. 11. 2021.] Available online: <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/it-is-time-for-the-eu-to-build-security-partnerships-with-its-neighbours/>
37. TRAUNER, F. – KRUSE, I. (2008): EC Visa Facilitation and Readmission Agreements: Implementing a New EU Security Approach in the Neighbourhood. [online]. In: *CASE – Center for Social and Economic Research*, 2008. [Cited 11. 11. 2021.] Available online: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/5860/ssoar-2008-trauner_et_al-ec_visa_facilitaion_and_readmission.pdf?sequence=1

Contact:

Mgr. Kristína Rankiová

Faculty of Social and Economic Sciences

Comenius University in Bratislava

Mlynské luhy 4

821 05 Bratislava

Slovak Republic

e-mail: kristina.rankiovova@fses.uniba.sk

INFORMATION POLICY OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS IN EUROPE: DEVELOPMENT TRENDS

Mariia Rexha

Faculty of Social Sciences and International Relations, Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarin Avenue 72, 49000 Dnipro, Ukraine, e-mail: mariiarexha@gmail.com

Abstract: The aim of this conference paper is to discuss a general trend in the implementation of information policy of international organizations in Europe, to examine an information society development trends worldwide. It is stated that the global trend is the transformation of industrial society to post-industrial, which occurs in the context of increasing globalization, growth of services and intangible production, the impact of IT on the development of scientific and technological progress, including large-scale, deep and dynamic penetration of IT in all spheres of life: society, business entities and the state. Were revealed that mobilization of international public opinion is the most effective form among the functions of international organizations in the field of information policy in order to influence states and other international actors. Focus was made on experience of international organizations in Europe in deepening the processes of globalization of the information space and identify trends in this area. It was examined according to the relevant documents of the European Union, that the information society will become an important driver of economic, social and technological change in the coming years and will affect the functioning of society as a whole and relations between individuals, groups and countries at the global level, providing greater opportunities for communication.

Keywords: European Union, Information society, globalization, Information and Communication Technologies, Information Policy, International European Organizations, Global Information Community.

JEL: F53, L38

Introduction

The rapid growth of information in the modern world, the development of information and communication technologies (ICT) leads to significant changes in all areas of society. The quality of information and the ways of its transmission become the key in the formation of new characteristics of new civilization.

There is a general trend in the implementation of information policy of international organizations in Europe. Also, it's absolutely clear that modern society in need of development of an information society. In turn, this goal requires the spread of Internet and round-the-clock access to it, improving the computer literacy of the population, the formation of a market for IT professionals, and so on.

The global trend is the transformation of industrial society to post-industrial, which occurs in the context of increasing globalization, growth of services and intangible production, the impact of ICT on the development of scientific and technological progress, including large-scale, deep and dynamic penetration of IT in all spheres of life: society, business entities and the state.

International experience, in particular the European policy "Digital Agenda for Europe until 2020", showed that high digital technologies have already become a driving force for socio-economic development, economic recovery in many countries and built the foundations for sustainable development in the future.

The relevance of the research is determined by globalization process which takes a leading place in modern social, political, economic, cultural processes.

The most important direction of globalization is the formation of the world information space, the creation of a global information infrastructure that ensures the creative interaction of people, the possibility of wider access to the information, information products and services. This is facilitated by new information and communication technologies that make it possible to intensify international exchanges. The main "conductors" of these exchanges are international organizations.

Mobilization of international public opinion is the most effective form among the functions of international organizations in the field of information policy in order to influence states and other international actors. Taking into account mentioned information, the peculiarities of development of international organizations require a comprehensive study, generalization of the experience of functioning and substantiation of further prospects in the rapidly developing information sphere.

1 Research Field and Research Question

The object of an analysis is international organizations in Europe. The subject of the study is the information policy of international organizations in Europe and trends in the information industry.

The purpose of the research is to analyze the experience of international organizations in Europe in deepening the processes of globalization of the information space and identify trends in this area.

For a comprehensive analysis of the information policy of European organizations, in particular such as OSCE, it is necessary to use a set of principles and methods of political analysis of international relations, as well as general principles of science. The method of comparative analysis, which allows to adequately reflect the most specific features of the object of study, was used in the analysis of the main activities of these organizations in the information context. This allowed forming a clearer structure of promising areas of information policy in the European region with the help of these organizations. A systems approach was used to assess the role of information policy as a whole. An integrated approach was used in the analysis of the current state of information policy of international organizations in Europe and in the development of promising areas of information development.

The study of the scientific problem of international information policy is due to the accelerated evolution of civilizational processes of the last quarter of XX - early XXI century, globalization of communication, the formation of ideology of information society, which decisively affect the international environment, radically change international policy, national foreign and domestic doctrines clarifying priorities and developing optimal programs in the political, economic, social and cultural spheres of international cooperation. OSCE is derived for the research and could be considered among the most influential organizations which are in action within the European region. Also, OSCE is a leading center of international dialogue between experts and intellectual circles.

2 Information societies: theoretical background and development trends

The documentary base of the research was formed by international legal documents, which include legal obligations for the subjects of international relations in the field of human rights, including the right to freedom of thought, speech, receipt and dissemination of information that reflects the essence of the activities of international organizations. The starting point for the analysis is the Doctrine of the European Information Society (1994) and others.

The evolution of society, accompanied by radical social transformations, is in the direction of building an information society. The basis of the information society is modern communication technologies, the development of which against the background of increasing information and knowledge increasingly determines the essence of the new era.

Accelerated development of high technologies, increasing the field of information component in society contributed to the transformation of the social system and the emergence

of the phenomenon of information society, first voiced by Professor of the Tokyo Institute of Technology Yuzi Hayashi, and recognized as a social term.¹

The information society is a multifaceted concept that defines the development of all spheres of social life, objectively determined by the degree of development of mankind, which follows the industrial society. The main problems solved by the development of the information society are the growth of jobs, overcoming corruption, and increasing trust in the state, the quality of public services, effective decision-making and control over their implementation, especially the budget process.²

In the 1970s, the doctrine of post-industrial (information) society became one of the dominant ones in Western sociology. The term "information society", introduced into scientific usage in the early 1960s, captures one of the most important characteristics of a society united by a single information network. In addition, the development of information technology in the 1980s, and especially in the 1990s, began to determine the economic potential of any state.

Access to information technology for people around the world was proclaimed as a guiding principle with the adoption of the Charter of the Global Information Community at the G8 summit in Okinawa in July 2000. At the same forum, the concept of "digital divide" or "information inequality" was introduced into the global context for the first time both in the development of individual states and the world as a whole.³

In December 2003, for the first time in human history, the issue of creating a global information society was raised to the highest interstate level within the framework of the first stage of the World Summit on the Information Society. At this international forum, the leaders of 161 countries signed two strategic documents "Declaration of Principles" and "Action Plan", which identified areas for further development of the information society at all levels and recognized the need to develop and implement national strategies for its development in each country.

The Tunisian Program for the Development of the Information Society was adopted in 2005 as part of the World Summit on the Information Society in Tunisia. An appeal was also adopted to the UN General Assembly to declare May 17 the "International Day of the Information Society". Subsequently, instead of the International Telecommunication Day, the UN General Assembly, in its resolution No. A / RES / 60/252 of March 27, 2006, declared May 17 the World Information Society Day.⁴

International experience, in particular the European policy "Digital Agenda for Europe until 2020", showed that high digital technologies have already become a driving force of socio-economic development, economic recovery in many countries and laid the foundations for sustainable development in the future. The development of the information society and the development of informatization will allow the most effective and in a short time:

- to increase national competitiveness through the development of human potential - especially in highly intelligent areas of work;
- to improve the quality of life of citizens through economic growth, providing equal quality access to information, education, health care services and administrative services of public authorities and local governments, creating new jobs and expanding employment opportunities, increasing social protection of the vulnerable segments of the population (including people in need of social assistance and rehabilitation);

¹ MOFA (2000): Okinawa Charter on Global Information Society.

² Same.

³ Same.

⁴ Same.

- to promote the formation of an open democratic society, which will guarantee the observance of the constitutional rights of citizens to participate in public life, the adoption of appropriate decisions by public authorities and local governments.⁵

Effective and reasonable formation, further implementation of state policy on the development of the information society and informatization involve the identification and consideration of development trends, maximum use of positive factors and minimization of negative factors.

Each new generation has a fundamentally new perception of information, which today, due to the development of ICT, has made man the only being who, through its development, has acquired the ability to create virtual, unnatural forms, which makes it possible to provide:

- removing the factors of geographical location of the subjects and the use of flexible forms of cooperation;
- reducing the cost of forming and maintaining an internal information environment and "managed transparency" during the interaction;
- internal brand coordination on the basis of means of collective work and creative interaction of people;
- collective formation of information resources and ensuring their accessibility for all participants united by the network;
- the ability to simulate in real time possible solutions with an unlimited number of participants.⁶

With the help of ICT, society has actually created a new form of life in virtual reality. Education, health care, culture are now new forms of existence in the virtual world. The information environment as an independent sector of national security is becoming the most powerful factor in social development.

So, when we think about the new century, we often talk about the transition of humanity to a post-industrial or information society. The term "knowledge society" is also used to characterize it. Therefore, it is emphasized that this is a new stage of socio-economic development, in which knowledge and information and communication technologies (ICT) are rapidly changing the nature of life. Therefore, the development of the information society, the improvement of information legislation should become strategic priorities for the whole society and the state.

3 The principles of the European information policy

European information policy is implemented through strategies, programs and projects of international organizations, such as the European Union (EU), the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), which addresses the following issues:

- formation of the information society in Europe;
- development of "infostructure", information communication highways, telecommunication networks;
- problems of information economy, e-commerce, etc.

The principles of the European information policy of the EU are conceptually formulated in the report of the commission chaired by M. Bangemann (1994).⁷ The main idea of the document is to create an information society based on the process of European integration

⁵ ECIPS: European Centre for Information Policy and Security by Royal Decree WL 22/16.594.

⁶ Same.

⁷ EUROPEAN COMMISSION (1996): Green Paper. Living and Working in the Information Society: People First.

to ensure economic stability of European countries, economic growth of traditional and new (information) industries, solving social problems, creating new jobs and employment, providing opportunities for free access to global networks. for education, health and administrative purposes. M. Bangemann's group proposed an Action Plan for the formation of the information society in Europe, which provided:

1. Construction of integrated telecommunication networks, creation of pilot telecommunication centers in order to provide a wide range of information services.
2. Improving the computer education of society, creating business incubators on business issues in the information sphere.
3. Deepening of scientific research for effective dissemination of new knowledge and inventions, exchange of scientific and technical information.
4. The use of information technology in small and medium-sized businesses in order to competitive private enterprises with large companies and corporations.
5. Creation of a computer network of municipal administration (management of transport, medical, trade, customs, tax and social structures).
6. Development of new mass media.
7. Development of a single legal and regulatory framework for personal data protection, intellectual property, standardization, cross-border communication.
8. Preservation of the national identity and cultural identity of European communities through the implementation of the Common European Information Heritage program "Memory of Europe", which provides for the digitalization of the best achievements in culture, art, television and audiovisual, multiculturalism and diversity.⁸

According to the relevant documents of the European Union, the information society will become an important driver of economic, social and technological change in the coming years and will affect the functioning of society as a whole and relations between individuals, groups and countries at the global level, providing greater opportunities for communication. Communication and exchange of information, in particular at the cross-border level, through the globalization of networks and services widely available to society.

The OSCE is developing an information concept in the direction of preventive diplomacy, conflict resolution, ensuring professional information activities across borders, protection of information rights of ethnic communities and national minorities. On January 3, 1995, it acquired the status of an international organization. The competence of the OSCE includes holding summits, forums, meetings, political consultations on security and cooperation in Europe, relations in various fields between the OSCE, NATO, the EU, the CIS, human rights and democracy.

In the humanitarian sphere, the OSCE focuses on:

- improving the dissemination and access to oral, printed, film, radio and television information and expanding information exchange;
- encouraging cooperation in the field of information on the basis of short- and long-term agreements;
- improving the conditions for carrying out journalistic activities in the territory of other member states.

⁸ EUROPEAN COMMISSION (1996): Green Paper. Living and Working in the Information Society: People First.

Thus, the convening of the Conference on Security and Cooperation in Europe in 1975 helped to overcome tensions between states and establish a regime for the free exchange of ideas, information, and free movement of people.⁹

From the very beginning of its operation, the OSCE has begun to pay considerable attention to the legal regulation of relations in the field of mass media. In a number of its basic documents, the OSCE recognized that the media exercise the constitutional rights of citizens to freedom of thought and speech, the right to freely search, receive, store, use and disseminate information, freedom of creativity, etc. It is through the media, first of all, that modern society is able to control the activities of public authorities and local governments, political parties and other subjects of public law.

International experience, in particular European policy, shows that high digital technologies have already become a driving force for socio-economic development, economic recovery in many countries and lay the foundations for sustainable development in the future. The prospects for the development of information policy could be the next:

- improve the quality of life of citizens through economic growth, providing equal quality access to information, education, health care services and administrative services of public authorities and local governments, creating new jobs and expanding employment opportunities;
- collective formation of information resources and ensuring their accessibility for all participants united by the network;
- protection of the rights and legitimate interests of the individual, society and the state when using computer networks;
- to develop effective and efficient mechanisms to protect the privacy of consumers, as well as to protect the secrecy of personal data processing while maintaining a free flow of information;
- continue to promote competition in open markets in the field of information technology and telecommunications products and services;
- development of human resources capable of meeting the requirements of the information age, ready for lifelong learning and able to meet the growing demand for specialists in information and communication technologies in many sectors of the economy;
- not only to encourage the transition to the information society and to facilitate this process, but also to realize its economic, social and cultural benefits as fully as possible;
- give priority to improving network access, especially in backward urban, rural and remote areas;
- bridging the international electronic digital divide through bilateral development assistance and through international organizations and private groups.

Conclusion

In today's open society, information is becoming the most important value, and the delivery of information to the consumer - the leading field of activity, where every year more and more capital is invested. Information becomes an important strategic resource, the lack of which leads to significant losses in the economy. States set themselves the task of forming such an information policy that would lay the foundations for solving fundamental problems of society, the main of which are the formation of a single information space and entry into the

⁹ UNESCO: General Conference: 41st session.

world information space, guaranteeing information security of the individual, society and state. In addition, more and more attention is paid to the formation of a democratically oriented mass consciousness, the formation of the information services industry, the expansion of the legal field of regulation of public relations, including those related to the receipt, dissemination and use of information.

So, we justify the attention to the information component of society. Today, society found new technological opportunities to work with their old problems. It is the information space that is used as a tool to solve social, political, economic or military problems. In addition, globalization has made the role of information even more important.

The information status of the state, its representation in the world information space is a part of its political or economic weight in the world.

References:

1. Commission Communication "Strengthening international cooperation in the global information society" for an early analysis. Conclusions of "Information society – Accelerating European Integration", Ministerial Conference, Warsaw, 11– 12 May 2000. [online]. Available online: https://www.google.com/search?q=Strengthening+international+cooperation+in+the+global+information+society%22+for+an+early+analysis.+Conclusions+of+%22Information+society&rlz=1C1GKLA_enUA665UA665&ei=IAmJYbPrAvz-7_UPnvCY8A8&oq=Strengthening+international+cooperation+in+the+global+information+society%22+for+an+early+analysis.+Conclusions+of+%22Information+society&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EANKBAhBGABQjAtY4RRg9x5oAHAAeACAAQCIQAQCSAQCYAQCgAQHAAQE&sclient=gws-wiz&ved=0ahUKEwiz-_T704j0AhV8_7sIHR44Bv4Q4dUDCA4&uact=5.
2. ECIPS: European Centre for Information Policy and Security by Royal Decree WL 22/16.594. [online]. Available online: <https://ecips.org/>
3. EUROPEAN COMMISSION (1996): Green Paper. Living and Working in the Information Society: People First. Belgium, 1996. [online]. Available online: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-96-688_en.htm?locale=en
4. EUROPEAN COMMISSION (1996): Networks for People and their Communities. Making the Most of the Information Society in the European Union. First Annual Report to the European Commission from the Information Society Forum. June 1996. [online]. Available online: <http://aei.pitt.edu/33532/>
5. EUROPEAN PARLIAMENT (1997): Resolution of 24 October 1997 on the Commission Green Paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services. [online]. Available online <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=A4-1997-0227&type=REPORT&language=EN&redirect>
6. MOFA (2000): Okinawa Charter on Global Information Society. [online]. Available online: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html>.
7. OSCE: Media freedom and development. [online]. Available online: <http://www.osce.org>
8. UNESCO: General Conference: 41st session. [online]. Available online: <https://www.unesco.org/en/general-conference/41>.
9. UNESCO: Information for All Programme (IFAP). [online]. Available online: <https://en.unesco.org/programme/ifap>.

Contact:

Assoc. Prof. Mariia Rexha, PhD

Faculty of Social Sciences and International Relations

Oles Honchar Dnipro National University

Gagarin avenue, 72

49000 Dnipro

Ukraine

e-mail: mariiarexha@gmail.com

ATTRACTING FDI TO UKRAINE: IMPORTANCE AND STRATEGIES

Anna Rivna

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: 1919001104@fh-burgenland.at

Abstract: The purpose of this paper is to describe the importance of FDI in Ukraine's Economy and provide suggestions of how to attract future FDI to the country.

The results show that foreign direct investment is one of the most important factors responsible for sustainable economic growth as it can help improve existing technical processes, the quality of products as well as create jobs, develop new skills and improve the economy overall. In order to achieve sustainable attraction of the FDI, long-term commitments by political leaders are necessary. The paper presents field for improvement such as infrastructure, rule of law, improvement of Ukraine's image in the media, which should help to look for new ways to increase the foreign investment flow.

Keywords: FDI, Ukraine's economy, strategies, importance, challenges, FDI regulations,

JEL: F21, F33, F63

Introduction

Over the last few decades Ukraine has experienced acute political, security and economic challenges – from public discontent over fundamental governance failures, deep-rooted corruption which resulted in the Maidan revolution to urgent changes in the government and revolutionary reforms. Over the past few years, Ukraine has also lost control over parts of its territory and the ongoing military conflict in the east of Ukraine put even more pressure on the economic and commercial relationships with the rest of the world. These changes forced the country to rethink and improve its international relationships in different fields.¹

In 2014, the Free Trade Agreement was signed with the European Union allowing Ukraine to modernize its economy, introduce laws and regulatory procedures, which were supposed to reduce barriers to imports and exports between European countries and make Ukraine a more attractive investment destination.²

Furthermore, Ukraine has made some progress in improving its economic institutions and implementing long delayed structural reforms to improve the business environment by reducing corruption and modifying the baking system.³

While some companies consider Ukraine an attractive place to invest, others still view it as a risky country to do business in, due to its incomplete transformation to a full-fledged market economy, which is undermined by a constantly high level of corruption, weak institutions, and court system.⁴

Foreign Direct Investment gained popularity after the Second World War. According to economists, open trade, and the possibility to exchange products became very important for most countries, whereas the need for businesses to adopt a global mindset and enter different markets became a strong motivational factor for direct foreign investment.

¹ GETZNER, M. – MOROZ, S. (2020): Regional development and foreign direct investment in transition countries: a case-study for regions in Ukraine, pp. 1-20.

² KUZIO, T. (2008): Ukraine and NATO: The evolving strategic partnership, pp. 1-30.

³ D'ANIERI, P. (2016): Establishing Ukraine's Fourth Republic: Reform after Revolution, in Hale, Henry E., Orttung, Robert W.: Beyond the Euromaidan, pp. 3-18.

⁴ GETZNER, M. – MOROZ, S. (2020): regional development and foreign direct investment in transition countries: a case-study for regions in Ukraine, pp. 1-20.

The process of globalization intensified the importance of collaboration between international companies, which, in turn, offered huge opportunities for most developing countries to reach economic growth faster by bringing in new knowledge, technology and involvement in international production and trade networks. Some of the developing countries started to see FDI as the only way to achieve economic development and started to liberalize their investment regimes in order to attract more FDI, which would allow them to derive maximum benefits from the presence of the multinational enterprises in their country.⁵

The importance of FDI can be seen through such channels as technological transfer, knowhow and new skills, an increase in production as well as export and import processes, resulting in general economic growth.⁶

On the other hand, not all scholars agree on the positive effects of FDI. Gorg and Greenwood argue that FDI may crowd out local enterprises and harm the national economic development and, thus, has mostly negative effects. Other studies conclude that the effects of FDI in general depend on the nature of the sectors as well as the behavior of the foreign country and its openness to attract and absorb the effects and use them to their own purpose. Hirschman furthermore, found that sectors such as agriculture or mining have only limited positive effects on the host country.

The effects of FDI for multinational corporations are diverse as well. Literature describes mostly positive effects on multinational companies as investment in a foreign country helps them expand their market shares, acquire new customers and expand their employees' knowledge, all of which contributes to making the companies competitive against other multinational corporations.

This paper aims to give a brief overview of current FDI regulations in Ukraine as well as identify gaps, which hinder Ukraine from attracting more FDI in the future. The goal is to present a number of recommendations which need to be done to make Ukraine as an attractive investment destination for foreign investors.

1 Current FDI Regulations

One of the most important issues for potential investors in any new market is the stability of the domestic legal and political systems when it comes to the protection or enforcement of rights. Between 2014-2016, Ukraine implemented a wide range of reforms to improve its investment environment. Some of them include signing an Association Agreement with the European Union, which came into effect in January 2016 or other initiatives focusing on reducing administrative burdens and bribery, tax reforms, as well as the establishment of a Business Ombudsman institution, which was created right after the Maidan revolution in 2014 to improve the investment climate.⁷

Nevertheless, corruption still remains a serious challenge for foreign investors as well as the inadequate enforcement of anti-corruption legislation, which makes it difficult for foreign direct investment to understand the "rules of the game" and enlarges the risks associated with doing business in Ukraine.⁸

This chapter gives a brief overview of the legal framework for FDI in Ukraine, particularly in regard to investment policies, access to property, privatization and other international agreements. Various gaps and inconsistencies which need to be consolidated will also be presented.

⁵ ATHUKORALA, P. (2003): The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Sri Lanka.

⁶ BORENSZTEIN, E. – LEE, J. (1998): How does foreign direct investment affect economic growth, pp. 115-135.

⁷ D'ANIERI, P. (2016): Establishing Ukraine's Fourth Republic: Reform after Revolution, in Hale, Henry E., Orttung, Robert W.: Beyond the Euromaidan, pp. 3-18.

⁸ EGGER, P. – WINNER, H. (2006): How Corruption Influences Foreign Direct Investment: A Panel Data Study, pp. 459-486.

Setting up a business in Ukraine as a foreign investor can be done in different ways. The investor can choose between the following business structures: limited liability companies, joint stock companies, foreign legal entities, representative offices, joint ventures, and individual businesses. The choice of the right legal form depends on the specific situation and the investor's business needs.⁹

A major piece of legislation providing protection and guarantees for foreign investments is incorporated in the "Law on the Regime of Foreign Investment", which contains the following statements.¹⁰

- Protection against changes in foreign investment legislation for a period of 10 years after their introduction (Article 8 of the Commercial Code).
- Protection against nationalization, with the exception of emergency measures (e.g. national disasters or epidemics) and only if based on the decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine. In case of nationalization, a foreign investor must be compensated in the currency in which the investment was made or in any other currency acceptable for the investor. Decisions on the requisition of foreign investment and compensation may be appealed in court (Article 9).
- Guarantee for compensation and reimbursement of losses resulting from the action, the omission of the action or improper performance by the state or municipal bodies (Article 10).
- Guarantee in the event of the termination of investment activity to remit the revenues and withdraw the investment without paying export duties within six months after the termination of the investment activity (Article 11).
- Guarantee of repatriation of profits after the payment of taxes, duties, and other mandatory payments (Article 12).

The inadequate enforcement of existing legislation due to insufficient administrative and technical capacities of the responsible agencies and institutions still remain to be the major concern of foreign direct investors. As various agencies and individuals from different governmental levels need to be involved in the process of law implementation, a lack of harmonization and a risk of corruption is almost a given.¹¹

Improving the quality of the public service is the first key step to ensure a transparent and reliable system for foreign investors. In 2015, experts from EU-OECD provided Ukraine with methodological support and recommendations of how to proceed by introducing systematic competitive recruitment procedures, a transparent remuneration system as well as bonuses based on individual performance.¹²

Other problems exist in the area of land ownership registration and other forms of property. Ukraine, as many other transition economies, has found it difficult to determine a formal ownership registration for land and other properties. Many property titles in Ukraine have not been formalized, which leads to the fact that some of the land cadasters are not yet operational. Therefore, foreign individuals and foreign legal entities are not authorized to own any agricultural land or forests. Even though buying a publicly owned plot is possible, it is still

⁹ OECD (2005): Foreign direct investment policy in the Lviv region of Ukraine. A review by the organisation for economic co-operation and development.

¹⁰ DECREE OF CABINET OF MINISTERS (1993): On the regime of foreign investment.

¹¹ KOKORINA, V. (2008). Status and Problems of foreign direct investment in Ukraine / State and Regional, pp. 101-105.

¹² OECD (2015): Assessment of Ukraine's Investment Policy Framework: An Overview.

tied to complex procedures or even requires consent from relevant ministries or the Parliament, which again is tied to a long waiting period.¹³

In recent years, Ukraine has made some major progress in “registering” property, but according to the World Bank and its studies on “Doing Business”, Ukraine still lies far behind average European countries.¹⁴

Another important issue for foreign investors is the law of expropriation. Even though there have not been a lot of cases in Ukraine, it is still perceived to be a major political risk for foreign investors, as it puts them in the position where the state must be compensated quickly. Another important factor which deters potential foreign investors from investing in Ukraine lies in the privatization law. In Ukraine, a significant number of companies are owned by the state, which is considered to be the largest enterprise owner. Nevertheless, those companies are generally not operated well, as they are organized as “unitary enterprises” (a form of corporation without full legal personality which, among other things, does not have ownership of all its assets and does not have a board of directors). This reduces the competitiveness among other companies due to a lack of transparency and proper auditing standards, not to mention corruption. Due to the SOE Reform Action Plan, corporate governance of such companies might be improved by providing OECD Guidelines which focus on a more transparent and competitive, clear procedure of privatization. The State Property Fund of Ukraine has also put some measures into effect. These include hiring privatization advisors in leading investment banks to provide technical assistance in the privatization of certain large SOEs.¹⁵

To fulfill these guidelines and “stick to the rules” is quite important to open the market for foreign investors and make it possible for them to invest in Ukrainian companies, which in turn, will result in knowledge-spillovers.

Another important factor which makes it difficult to do business in Ukraine may be attributed to the high level of corruption in the public procurement.¹⁶

Even though legislation on public procurement has been amended many times in recent years, the effect on the levels of corruption was still minimal. In the previous four years, the abuse in tenders for public procurement has led to a reduction of the country’s GDP by 6-7%. In response to that a number of actions have been taken, such as “e-procurement”, introduced by the Public Procurement Law in 2014. E-procurement provides an option to carry out procurement procedures in an electronic format to make the process fast, easy, and transparent.¹⁷

Since 2016, Ukraine has had to put more than 70 investment treaties into effect. These treaties form a part of the international investment agreements with partner countries and provide a more suitable and trustworthy business environment for foreign investors (i.e. protection against expropriation and discrimination or giving foreign investors access to investor-state dispute settlement mechanisms).

Ukraine still has a long path ahead – with the election of the new president even more treaties, guidelines and laws were provided to ensure the sustainable development of business with foreign investors. According to economic studies, these investment treaties might lead to more FDI flows by reducing barriers and restrictions for foreign investments.

¹³ OECD (2005): Foreign direct investment policy in the Lviv region of Ukraine. A review by the organisation for economic co-operation and development.

¹⁴ WORLD BANK (2020): Doing Business in Ukraine.

¹⁵ OECD (2019): OECD and Ukraine: Action Plan.

¹⁶ CIEŚLIK, A. – GURSHEV, O. (2020): Determinants of inward FDI in Ukraine: Does political stability matter?

¹⁷ KOVALCHUK, A. – SNYDER, M. (2019): Examining the Impact of E-Procurement in Ukraine.

2 What needs to be done

Over the past few years, attracting foreign direct investment has been one of the primary goals for almost every CEE country. Some of them could achieve remarkable inflows especially for efficiency-seeking investors, which helped the country to achieve economic growth, absorb the opportunities and help the country to transform.

Despite the fact that the impact of FDI on economic growth has been widely studied, there are still questions concerning the necessary conditions and the channels through which FDI may lead to economic growth.

In this chapter, several recommendations are provided based on best practices in other similar CEE countries, which could achieve higher investment inflows. These recommendations aim to reduce the most egregious barriers to trade and FDI in Ukraine.

2.1. Improvement of the legal and judicial systems

Most of the literature agree that placing specific incentives such as taxation or subsidiaries won't work for Ukraine. The reason why it would be hard to establish the latter in Ukraine lies in the structure and the compliance within the institutions. In order to attract more future FDI to the country some tremendous changes would need to be undertaken in the legal and judicial systems in order to achieve more transparency and predictability.¹⁸

2.2. Protection against corruption

Even though a number of measures against corruption in Ukraine were executed, corruption within the Ukrainian political system and society still hinders many foreign and domestic investors from invest as the cost arising from dealing with corruption constitute a high risk for companies.

Mauro (1995) supports this argument arguing that it is virtually impossible to achieve economic growth in corrupt countries since FDIs are "scared" of such countries and do not choose them as an investment destination.¹⁹

Not all sources in literature agree with this fact. There have been a number of debates about whether political corruption affects the attractiveness for FDIs. Some scholars argue that corruption increases economic uncertainty due to arbitrariness and thereby make investors decline such countries as an investment destination.

A study of Bayley (1966) contends that "corruption in developing nations is not necessarily antipathetic to the development of modern economic and social systems; that corruption serves in part at least a beneficial function in developing societies." It was moreover proven that countries with a high level of corruption attract even more FDI than countries with less corruption.²⁰

Tanzi (2002) gives Asia as an example and claims that highly corrupted economies develop faster than others because of greater inflows of FDI.²¹

Drury et al. (2006) stress that the effect of corruption on FDI attractiveness depends on a regime type. Thereby, corruption does not necessarily affect economic growth in democratic countries but represents a major burden for economies in non-democratic countries.²²

As corruption and related non-transparency put additional costs on future FDIs and mostly hinders them to invest in those countries, Ukraine should have set more measures against corruption to attract foreign capital and reduce business uncertainty. This argument was also

¹⁸ GENCO, P. – VIEZZOLI, C. (1993): Private Investment in Central and Eastern Europe: Survey Results.

¹⁹ MAURO, P. (1995): Corruption and Growth, pp. 681-712 .

²⁰ BAYLEY, D. (1966): The Effects of Corruption in a Developing Nation, pp. 719-732.

²¹ TANZI, V. (2002): Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures, pp. 19-58.

²² DRURY, A. – LUSZTIG, M. (2006): Corruption, democracy, and economic growth, pp. 121-136.

supported in the work of Drabek and Payne (2001) who analyzed 53 countries and the impact of the corruption level on FDI inflows.²³

2.3. Improvement of Ukraine's infrastructure

Another important policy which needs to be put into action is the improvement of Ukraine's infrastructure. Even though the country has rich deposits of natural resources, it is sometimes impossible to make use of most of the mineral reserves due to the inadequacy of technical facilities, a poor transportation network and insufficient investment capital.

This would ensure that resources are channeled to the most promising projects. Currently, insufficient investment in Ukraine's deficient infrastructure, in particular as far as transport is concerned, is increasingly hindering the country's competitiveness in comparison to other countries. The road network is one of the poorest in Europe. In addition, while the country boasts a world-class airport in Kyiv, its railways are in a poor state and have an inefficient network. Even though some actions have already been taken, over the past few years they unfortunately produced limited results.

This fact is also supported by the studies of Wekesa et al. (2017)²⁴, Seetanah (2009)²⁵, Asiedu (2002)²⁶, and Rehman et al. (2011)²⁷ who argue that investors search for markets where they can lower their costs of production to achieve higher profits and this can only be achieved if the infrastructure is in a good condition. They furthermore found that countries with good physical infrastructures such as highways, ports and bridges are associated with a higher level of FDI.

An improved infrastructure would not only provide a more favorable investment climate for foreign investors, but it would most importantly serve as an important engine for sustainable economic growth in Ukraine in the long run.

2.4. Usage of the right strategies for the right FDI

It is also necessary to keep in mind that not every policy that worked for most countries would be applicable to Ukraine and not every policy would work in the same way for every investor. To use the policy in an efficient way, it is important to analyze the sectors in Ukraine which need foreign investment and put specific measures into action to establish the right "playing field" for investors. By doing so, it would allow investors to have a sense of protection on the part of the government.

The findings suggest that sectors such as processing, waste management, transport and warehousing as well as healthcare would be of a high need for FDI. These types of sectors lack a lot of knowledge which could be brought in from western countries, where the expertise is already very high and can positively impact Ukraine.

The study moreover suggests that Ukraine needs to focus on the investors from countries with a similar background. Attracting big companies to Ukraine would be difficult as other countries have an upper hand due to better conditions. What would make more sense is to rather focus on small investments that would give Ukraine the opportunity to ("peux-a-peux") help the investment climate in the country to flourish.

²³ DRABEK, Z. – PAYNE, W. (2001): The impact of transparency on foreign direct investment.

²⁴ WEKESA, C. – KOSIMBEI, G. (2017): Effects of Infrastructure Development on Foreign Direct Investment in Kenya, pp. 93-110.

²⁵ SEETANAH, B. (2009): A Sector-Wise Panel Data Study on the Link between Transport Infrastructure and FDI in Mauritius.

²⁶ ASIEDU, E. (2002): On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?, pp. 19-107.

²⁷ REHMAN, A. – AKREAM, M. (2011): Impact of Infrastructure on Foreign Direct Investment: The Case of Pakistan, pp. 76-268.

Another interesting observation is that the institutions responsible for the FDI guidelines should not be on a centric level as the regions in Ukraine are big and diverse. It would make more sense if every region was responsible for his or her own guidelines and for the FDIs in their regions. By doing so, it would create a more competitive environment between the regions and become a driving force for attracting FDI in the future. Regional representatives would then be the direct contact person for investors and help them find the proper locations. The latter is yet another reason why the guidelines should be determined regionally rather than centrally (and to ensure that the guidelines are flexible rather than “one-size-fits-all”).

2.5. Improvement of Ukraine’s image in the media

The findings also showed that in some cases Ukraine’s society is not quite open to FDI due to distorted media coverage which presents FDI as a force which can harm Ukraine’s economy by squeezing out local companies, which will eventually lead to unemployment. This negative picture of Ukraine is not only a danger for society, but it has, in a way, painted Ukraine as an unattractive investment country - an image, which will be difficult to change in the minds of many investors. Khathlan (2014) goes on to support these findings, asserting the effect the media has on FDI and the local culture.²⁸

The positive spillovers that FDI might have on a host country must, therefore, be communicated in a more effective way. Especially in the case of Ukraine, it is important to show the society that the impact on economic growth, employment and human capital is positive and will help Ukraine achieve economic prosperity.

At the same time, also the conflict in the eastern part of Ukraine has created a major concern for FDI in the media as it is sometimes represented as a political risk for the whole country, while the most affected part concerns “only” the eastern part of Ukraine. This view is problematic as business conditions in Western or Central Ukraine differ from those in conflict areas and represent a minimal political risk for foreign investors if any at all. Also here, it is necessary for the media to make a distinction and highlight which regions are safe for investors.

2.6. Political stability

Achieving political stability is another important policy which should be undertaken in Ukraine to attract FDI in the future and maintain the existing status quo. The ongoing conflict in the Donbas region as well as the related capital-account restrictions made it difficult to match the country’s vast economic potential with commensurate investment. Similar findings are also found in the work of Asiedu (2002) who argue that political instability has a significant negative impact on FDI, and that with the increase of political instability FDI would in most cases decrease.²⁹

A possible future measure would be to offer affordable political risk insurance to FDI future and existing investors in Ukraine, which as a consequence would contribute to economic and financial stabilization. This is a major political task for Ukraine’s international partners and many practical details still need to be worked out.

2.7. Taking care of existing investors: the creation of networks

Improving the network of the existing investors as well as introducing some channels of communication amongst one another might help them overcome obstacles together and strengthen the group of FDIs in general. Moreover, it would make it easier for potential investors to connect with other companies which have gone down the same path before them.

²⁸ KHATHLAN, K. (2014): Foreign Direct Investment Inflows and Economic Growth in Saudi Arabia: A Co-integration Analysis.

²⁹ ASIEDU, E. (2002): On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?, pp. 19-107.

Conclusion

In the past quarter of a century Ukraine has undergone three enormous transformations – economic, social, and political. It went from being part of the Soviet Union to becoming an independent nation. Its turbulent past was filled with civil wars, occupations, and the loss of territory in the east. All these challenges have been creating barriers for the internal economy to stabilize and prosper. Although numerous measures and reforms were implemented successfully and one could see improvements in market institutions and private property rights, Ukraine's economic transformation to a full-fledged market economy remains incomplete as the state remains an important player in the economy due to its ownership of productive assets. This leaves many segments of the economy distorted and complicates the access of foreign investors to Ukraine.

Nevertheless, Ukraine has a significant potential for growth. With its intelligent entrepreneurs, extraordinarily fertile soil and considerable natural resources, Ukraine has a profound basis for becoming a prosperous country. Ukraine's goal for the next few years should not be to achieve high growth, but rather to provide both domestic and international investors with equal opportunities. For instance, between 2000 and 2008 Ukraine grew more than 7 percent per year, but this growth proved to be unsustainable as it was mostly based on credit expansion and inefficient management, which, as a consequence, resulted in even more difficulties for Ukraine as far as accessing new credit is concerned.

According to the Commission on Growth and Development, sustainable growth can be achieved by

- Long-term commitments by political leaders
- Pacing investments (public and private)
- Integration into the global economy by providing a favorable business environment for investors abroad.

This will, first of all, require the high productivity of the internal economy, stronger domestic institutions and a strong trustworthy court system that will ensure compliance with the law.

References:

1. ASIEDU, E. (2002): On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different? In: *World Development*, 30(1), pp. 19-107.
2. BAYLEY, D. (1966): The Effects of Corruption in a Developing Nation. In: *The Western Political Quarterly*, 19, pp. 719-732.
3. CIEŚLIK, A. – GURSHEV, O. (2020): Determinants of inward FDI in Ukraine: Does political stability matter? *International Journal of Management and Economics*, 56(3).
4. D'ANIERI, P. (2016): *Establishing Ukraine's Fourth Republic: Reform after Revolution*. In: HALE, H. E. – ORTTUNG, R. W.: *Beyond the Euromaidan*. Stanford University Press, pp. 3-18.
5. DECREE OF CABINET OF MINISTERS (1993): On the regime of foreign investment. # 55-93 of 20 March 1993.
6. DRABEK, Z. – PAYNE, W. (2001): The impact of transparency on foreign direct investment. In: *Staff Working Paper. Geneva. World Trade Organization*.
7. DRURY, A. – LUSZTIG, M. (2006): Corruption, democracy, and economic growth. In: *International Political Science Review*, 27, pp. 121-136.
8. EGGER, P. – WINNER, H. (2006): How Corruption Influences Foreign Direct Investment: A Panel Data Study. In: *Economic Development and Cultural Change*, 54(2), pp. 459-486.

9. GENCO, P. – VIEZZOLI, C. (1993): Private Investment in Central and Eastern Europe: Survey Results. In: *Working Paper*, No. 7, EBRD, London.
10. GETZNER, M. – MOROZ, S. (2020): Regional development and foreign direct investment in transition countries: a case-study for regions in Ukraine. *Post-Communist Economies*, 32(3), pp. 1-20.
11. KHATHLAN, K. (2014): Foreign Direct Investment Inflows and Economic Growth in Saudi Arabia: A Co-integration Analysis. *Review of Economics & Finance*, 4.
12. KOKORINA, V. (2008): Status and Problems of foreign direct investment in Ukraine / State and Regional. In: *Economics and Business*, 6, pp. 101-105.
13. KOVALCHUK, A. – SNYDER, M. (2019): Examining the Impact of E-Procurement in Ukraine. In: *Center for Global Development. Working Paper 511*.
14. KUZIO, T. (2008): Ukraine and NATO: The evolving strategic partnership. In: *Journal of Strategic Studies*, pp. 1-30.
15. MAURO, P. (1995): Corruption and Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
16. OECD (2005): Foreign direct investment policy in the Lviv region of Ukraine. A review by the organisation for economic co-operation and development.
17. OECD (2015): Assessment of Ukraine's Investment Policy Framework: An Overview. Report of the Organisation for Economic Co-Operation and Development.
18. OECD (2019): OECD and Ukraine: Action Plan. In: *OECD - Better policies for better lives*.
19. REHMAN, A. – AKREAM, M. (2011): Impact of Infrastructure on Foreign Direct Investment: The Case of Pakistan. In: *International Journal of Business and Management*, 6(5), pp. 76-268.
20. SEETANAH, B. (2009): A Sector-Wise Panel Data Study on the Link between Transport Infrastructure and FDI in Mauritius. In: *Paper presented at 9th Global Conference on Business & Economics, Cambridge, UK*.
21. TANZI, V. (2002): Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. In: *Governance, corruption, and economic performance*, pp. 19-58.
22. WEKESA, C. – KOSIMBEI, G. (2017): Effects of Infrastructure Development on Foreign Direct Investment in Kenya. In: *Journal of Infrastructure Development*, 8(2), pp. 93-110.
23. WORLD BANK (2020): Doing Business in Ukraine. In: *Report of the World Bank Group*.

Contact:

Anna Rivna

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: 1919001104@fh-burgenland.at

MEDZINÁBOŽENSKÝ DIALÓG V RUSKEJ FEDERÁCII: RUSKÁ PRAVOSLÁVNÁ CIRKEV A ISLAM¹

INTERRELIGIOUS DIALOGUE IN RUSSIAN FEDERATION: RUSSIAN ORTHODOX CHURCH AND ISLAM

Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný článok si kladie za cieľ analyzovať medzináboženský dialóg medzi Ruskou pravoslávnu cirkvou a vybranými islamskými náboženskými inštitúciami v Ruskej federácii a poukázať na možnosti a limity ich spolupráce. Článok je rozdelený do dvoch kapitol. Prvá z nich sa stručne venuje dvom skúmaným najrozšírenejším náboženstvám v podmienkach krajiny. V druhej kapitole sme sa zamerali na vybrané možnosti a limity ich vzájomného medzináboženského dialógu. Môžeme konštatovať, že vzhľadom na staré problémy a nové výzvy, zhŕňa povaha vzťahov medzi islamom a pravoslávím prvky kooperácie i konfrontácie.

Kľúčové slová: Ruská federácia, Ruská pravoslávna cirkev, islam

JEL: Z12

Abstrakt: The presented article aims to analyze the interreligious dialogue between the Russian Orthodox Church and selected Islamic religious institutions in the Russian Federation and to point out the possibilities and limits of their cooperation. The article is divided into two chapters. The first of them briefly deals with the two most widespread religions examined in the conditions of the country. In the second chapter we focused on selected possibilities and limits of their mutual interfaith dialogue. We can state that, given the old problems and the new challenges, the nature of relations between Islam and Orthodoxy summarizes elements of cooperation and confrontation.

Keywords: Russian Federation, Russian Orthodox Church, islam

JEL: Z12

Úvod

Aj keď sa obraz Ruska vo svete zriedka spája s islamom a islamskou identitou všeobecne, na území dnešnej Ruskej federácie má islam v skutočnosti hlboké historické a kultúrne korene. Dominancia pravoslavia na ruskej nábožensko-politickej scéne je v súčasnosti spochybňovaná vzostupom iných aktérov. Islamské inštitúcie v Rusku a Ruská pravoslávna cirkev (RPC) sa väčšinou študujú izolovane od seba a každý vo vzťahu k štátu. V prípade islamu roztrieštenosť organizačného prostredia núti mnohých vedcov zamerať sa na inštitucionálnu interakciu ako možno vidieť v diele A. Verkhovského – *Public Interactions between Orthodox Christian and Muslim Organisations at the Federal Level in Russia Today* (2008) alebo J. W. Warholu – *Coexistence or Confrontation? The Politics of Interaction between Orthodoxy and Islam in Putin's Russia: Culture, Institutions and Leadership* (2008) či zamerať sa na regionálne problémy ako Matsuzato v článku *Muslim Leaders in Russia's Volga-Urals: Self-perceptions and Relationship with Regional Authorities* (2007) alebo K. Graney –

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu 1/0490/19 (VEGA): *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

Tatarstan: Adjusting to Life in Putin's Russia (2016). Výskum medzináboženských vzťahov v Ruskej federácii sa tak v súčasnosti stáva spoločenskou potrebou.

Predkladaný článok si kladie za cieľ analyzovať medzináboženský dialóg medzi Ruskou pravoslávnu cirkvou a vybranými islamskými náboženskými inštitúciami v Ruskej federácii a poukázať na možnosti a limity ich spolupráce. Medzi zdroje využívané pri písaní príspevku patria vedecké state, oficiálne dokumenty, právne predpisy či vyhlásenia politických a náboženských predstaviteľov. Keďže pracujeme s kvalitatívnymi údajmi, pre vypracovanie príspevku sme zvolili kvalitatívnu výskumnú metódu. Po zhromaždení dostatočného množstva relevantných informačných zdrojov týkajúcich sa skúmanej problematiky nasledovala analýza a triedenie získaných informácií. Tie nám nakoniec pomocou metódy indukcie umožnili formulovať závery príspevku.

1 Ruská pravoslávna cirkev a islam v súčasnom kontexte

Po stáročia bola RPC spojená s cárskym režimom. Na koncepcno-kultúrnej úrovni sa často považovala za stelesnenie vágne definovanej, no špecificky pripisovanej „ruskej duše“. Cirkev a panovník zdieľali v minulosti rovnakú imperiálnu víziu: Moskovský patriarchát tvrdil, že je nástupcom Ríma a Konštantínopolu po páde Ríma, zatiaľ čo cári sa zamerali na imperiálny štatút v Eurázii. Cirkev garantovala duchovnú legitimitu cárov ako posledných ochrancov kresťanstva proti (prevažne moslimským) „barbarom“, ktorí sa tlačili na cárske južné a východné hranice. Na nižšej úrovni pravoslávna cirkev prostredníctvom svojich dedinských popov (kňazov), často skromného pôvodu, zostala hlboko zakorenená v sociálnej štruktúre ruskej dediny a hlboko ovplyvnila jej spôsob života.²

Podľa G. Yemelianovej zohrala Ruská pravoslávna cirkev kľúčovú úlohu pri útoku moskovského štátu na islam. Propagovala koncepciu „Moskvy ako tretieho Ríma“ a ruského cára ako jej božského strážcu. Potlačenie islamu a nátlaková christianizácia a rusifikácia patrili k hlavným prvkom moskovskej politiky integrácie neruských území do centralizovaného ruského štátu.³ Ako zdôraznila Shireen T. Hunterová, táto politika odrážala charakter moskovského štátu a jeho ideológiu. V čase, keď Rusko začalo svoju expanziu do moslimských krajín za vlády Ivana Hrozného, sa objavila určitá predstava o základe ruskej štátnosti a národnosti. Najvýznamnejším a hlboko zakoreneným aspektom tohto pojmu ruskej štátnosti bolo dedičstvo Byzancie, ktoré bolo založené na princípe fúzie medzi náboženstvom a štátom. V ruskom kontexte bol tento koncept rozšírený na fúziu náboženstva, etnickej príslušnosti a národnosti. Preto byť Rusom znamenalo byť pravoslávnym kresťanom a etnickým Slovanom. Začlenenie moslimských krajín narušilo etnicko-náboženskú jednotu Ruska a tak z hľadiska zachovania ruského pravoslávneho kresťanského charakteru bola potrebná asimilácia moslimov, ktorá by zabezpečila náboženskú a tým aj národnú homogenitu ríše.⁴ V postkomunistickom Rusku sa pravoslávna cirkev znovu navrhuje ako poskytovateľ duchovných hodnôt a garant sociálnej stability a ako jeden z pilierov „nového“ Ruska. Historické odkazy na minulosť sa opakujú a často sa používajú ako koncepčný a praktický most na obnovenie tradičných náboženských a spoločenských zvykov.⁵

V post-sovietskom Rusku získala pravoslávna cirkev významné spoločenské a politické postavenie a značný vplyv v rozhodovacích kruhoch. Ústava z roku 1993⁶ súčasnej Ruskej federácie stanovuje, že Rusko je sekulárnym štátom a že žiadne náboženstvo nemôže byť vyhlásené ako oficiálne alebo povinné. Napriek tomu zákon z roku 1997 „O slobode

² MERATI, S. E. (2017): *Muslims in Putin's Russia: Discourse on Identity, Politics, and Security*, s. 70-71.

³ PILKINGTON, H. – YEMELIANOVA, G. M. (2003): *Islam in Post-Soviet Russia*, s. 23-24.

⁴ HUNTER, S. (2004): *Islam in Russia: The politics of identity and security*, s. 7.

⁵ MERATI, S. E. (2017): *Muslims in Putin's Russia: Discourse on Identity, Politics, and Security*, s. 70-71.

⁶ Ústava Ruskej federácie, 1993.

svedomia a náboženských organizáciách“⁷ vo svojej preambule uznáva osobitnú úlohu pravoslávnej cirkvi v dejinách Ruska, pri formovaní a rozvoji jeho duchovnosti a kultúry. Ruská pravoslávna cirkev je skutočne vykresľovaná ako sila zjednocujúca všetkých etnických Rusov, o ktorých sa bez ohľadu na ich individuálne náboženské presvedčenie predpokladá, že tvoria svoju národnú identitu zo spojenia s pravoslávnym vyznaním viery. Toto organické prepojenie medzi konceptom ruskej národnej identity a pravoslávím ďalej dokazujú vyhlásenia oficiálnych náboženských predstaviteľov.

Na základe prieskumu Pew Research Center je v Ruskej federácii dominantným náboženstvom pravoslávne kresťanstvo, identifikuje sa k nemu 71 % populácie krajiny.⁸ Ruská pravoslávna cirkev je nadnárodná miestna autokefálna⁹ cirkev. Jej právomoc sa vzťahuje na osoby pravoslávneho vyznania žijúce na kánonickom území Ruskej pravoslávnej cirkvi a to zahŕňa – RF, Ukrajinu, Bielorusku, Moldavsko Azerbajdžan, Kazachstan, Čínu, Kirgizsko, Lotyšsko, Litvu, Mongolsko, Tadžikistan, Turkménsko, Uzbekistan, Estónsko a Japonsko. V rámci jej právomocí sú aj pravoslávni kresťania, žijúci v iných krajinách, ktorí do nej dobrovoľne vstupujú. Má teda jurisdikciu nad farnosťami vo väčšine krajín bývalého Sovietskeho zväzu, ako aj s množstvom farností v celej sovietskej sfére vplyvu a, samozrejme, v rámci komunit s prítomnosťou ruských emigrantov. Sídlo patriarchu RPC sa nachádza v Moskve. Súčasným patriarchom je moskovský patriarcha Kirill, ktorý bol zvolený v roku 2009 po smrti svojho predchodcu patriarchu Alexija II.¹⁰

Islam je druhým najrozšírenejším náboženstvom ako vo svete tak aj v Ruskej federácii. V priebehu storočí sa moslimovia aktívne podieľali na budovaní ruskej civilizácie a islam sa stal neoddeliteľnou súčasťou ruských dejín. I keď údaje o počte moslimov v Rusku sa rôznia, prieskum z Pew Research Center uvádza, že 10 % populácie krajiny¹¹ sa považuje za moslimov.

Jednou z nevýhod, ktoré obmedzujú národný potenciál muftiátov¹² oproti RPC, je práve rozptýlenie islamských náboženských inštitúcií v Rusku. Napriek úsiliu rôznych zoskupení založiť jednu centrálnu inštitúciu, ktorá by reprezentovala celú ruskú ummu, komunity „tradičného“ islamu sú stále viac fragmentované a decentralizované. Rivalita medzi islamskými organizáciami pramení zo súperenia ich vodcov o autoritu a politickú moc. Napriek tomu je potrebné dodať, že tieto divízie majú tiež doktrínálny základ. Obyvatelia Baškortastanu a Tatarstanu sú stúpenkami hanafijskej právnej školy (mazhabu), jednej zo štyroch v rámci sunnitského islamu, zatiaľ čo iná situácia je na Severnom Kaukaze, kde prevládala šáfijovská mazhab a súfijské bratstvá. Nakoniec, mnohé skupiny novoobrátených alebo „radikalizovaných“ moslimov, v Rusku všeobecne ale väčšinou nepresne nazývané „wahhábi“ alebo „salafisti“, predstavujú tretiu skupinu – menšiu, ale o to hlasnejšiu. Doktrínálne rozdiely okrem toho ešte viac sťažujú zriadenie jednotného náboženského vedenia, ktoré je prijateľné pre všetky skupiny. Ďalšou podstatnou prekážkou je dedičstvo tradičných miestnych inštitúcií, ktoré boli v minulosti zodpovedné za konkrétne územia. Výsledkom je, že moslimským komunitám v Rusku stále chýba jednotný zastupiteľský orgán. Tri najvýznamnejšie moslimské náboženské organizácie v krajine sú: Duchovné riaditeľstvo moslimov Ruskej federácie na čele s Raviľom Gainutdinom a sídlom v Moskve, Ústredné duchovné riaditeľstvo moslimov v Rusku so sídlom v Ufe v Baškortastane, ktoré vedie mufti

⁷ Federálny zákon z 26. septembra 1997 č. 125-FZ O slobode svedomia a náboženských združeniach, 1997.

⁸ PEW RESEARCH CENTER (2017): Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe.

⁹ Autokefálna cirkev predstavuje administratívne (organizačne a právne) nezávislú kresťanskú cirkev nepodliehajúcu žiadnej vonkajšej autorite.

¹⁰ PATRIARCHA (2017): Ustav Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi.

¹¹ PEW RESEARCH CENTER (2017): Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe.

¹² Muftiát je samosprávná náboženská organizácia na čele s muftim (najvyšší duchovný medzi moslimami), ktorá na dobrovoľnom základe združuje moslimské náboženské inštitúcie, ako aj moslimov žijúcich na určitom území, pre spoločné vyznávanie a šírenie islamu.

Talgat Tadzhuiddin a Koordinačné centrum duchovných rád moslimov Severného Kaukazu pod vedením Ismaila Berdieva.

Medzi organizáciami pretrvávajú napätie v rôznych záležitostiach, no pre tento článok sú dôležité ich vzťahy s ruským pravoslávím. Ústredné duchovné riaditeľstvo moslimov v Rusku má tendenciu považovať islam v Rusku za menšinovú vieru v prevažne pravoslávnej krajine, má tendenciu akceptovať symbolický alebo dokonca právny primát patriarchátu a príležitostne preberá rétoriku najtradičnejších foriem ruského nacionalizmu. Duchovné riaditeľstvo moslimov Ruskej federácie má tendenciu otvorenejšie obhajovať rovnosť medzi pravoslávím a islamom, čo znamená oficiálne uznanie mnohonárodnostného a multikonfesionálneho charakteru krajiny. Konfigurácia vzťahov medzi formálnymi náboženskými skupinami je teda sama o sebe zložitá, rovnako ako súhrn ich vzťahov s verejnými orgánmi.¹³

2 Možnosti a limity súčasného dialógu

Tradičná rovnováha síl medzi pravoslávnu cirkvou a islamskými organizáciami, v ktorých v minulosti nesporne prevládali tie prvé nad druhými, sa však mení. Dôvody sú rôzne. V krajine, ktorá zažíva celkový pokles populácie, moslimské komunity v Rusku neustále rastú v dôsledku vysokej pôrodnosti a značnej imigrácie z bývalých sovietskych republík. Zároveň ruský štát, ktorý bol vo svojej cárskej minulosti pevným spojencom cirkvi, teraz oficiálne uvoľňuje svoje náboženské väzby. Ruskí lídri a politici opakovane zdôrazňujú význam islamu ako neoddeliteľnej súčasti politickej štruktúry štátnosti, historicky aj v súčasnej dobe. Slávnosť otvorenia Chrámovej mešity v Moskve v roku 2015 bola prioritou ruských politických elít. Pri mnohých príležitostiach Ruská federácia vyzdvihovala svoj rešpekt k islamu, moslimským krajinám a ich vodcom, ako aj potrebu podporovať zmierenie medzi rôznymi kultúrami a civilizáciami a podporovať spoločné morálne hodnoty Rusov.

Vyrovnanie relatívnej moci islamu a pravoslavia tak podporilo revíziu ich historického vzťahu, väčšinou pod tlakom moslimských komunít. Okrem toho sa centrálna vláda tiež snaží (re)definovať, aké je správne miesto náboženstva v post-sovietskej ruskej spoločnosti. V dôsledku toho sa v post-sovietskom období rozvíja diskusia medzi islamskými a pravoslávnyimi organizáciami a vládou o ich vzájomných pozíciách v rámci ruského sociopolitického systému.

Organizácie na oboch stranách budujú dialóg o úlohe náboženských inštitúcií v Rusku, ich vplyve na spoločenské a politické aktivity, ich legitimitu ako predstaviteľov ruského obyvateľstva a v konečnom dôsledku aj o modalitách konštruktívneho medzináboženského spolužitia. Medzináboženská rada Ruska (Mezhreligioznyi Sovet Rossii) bola vytvorená v roku 1998 s cieľom uľahčiť dialóg medzi prívržencami štyroch „tradičných“ ruských náboženstiev: ruských pravoslávnych kresťanov, moslimov, židov a budhistov. Dve hlavné náboženstvá sú pravoslávie a islam, ktoré v Rade nepretržite zastupuje súčasný metropolita Kirill a traja spomínaní moslimskí vodcovia Ravil Gainutdin, Talgat Tadzhuiddin a Ismail Berdiev.¹⁴

Hlavným poslaním Rady je obnoviť ústredné postavenie inštitucionalizovaného náboženstva v postkomunistickom Rusku. Základom rozvoja krajiny sú podľa Rady morálne hodnoty a ideály vyvinuté v priebehu storočí: vlastenectvo, silná rodina, pracovitosť a česťnosť, láska k blížnemu, spravodlivosť a vzájomné porozumenie.¹⁵

¹³ WARHOLA, J. W. (2008): Coexistence or Confrontation? The Politics of Interaction between Orthodoxy and Islam in Putin's Russia: Culture, Institutions and Leadership, s. 345.

¹⁴ PRESIDENT OF RUSSIA (2021): Interfaith Council of Russia (ICR).

¹⁵ MUSLIM.RU (2009): Zayavleniye religioznykh liderov Rossii – chlenov Soveta po vzaimodeystviyu s religioznymi obyedineniyami pri prezidente RF.

V skutočnosti je jednou z hlavných starostí predstaviteľov štyroch „tradičných“ vyznaní potvrdiť svoju vlastnú legitimitu. Robia to s dvoma hlavnými argumentmi. Na jednej strane si „tradiční“ náboženský vodcovia neustále nárokuje jedinečnú platnosť svojich doktrínálnych predpisov, často v porovnaní s inými prúdmi v rámci ich vlastných náboženstiev (napríklad staroverci za pravoslávie alebo wahhábizmus za islam). Na druhej strane zdôrazňujú hodnotu úlohy, ktorú ich inštitúcie v Rusku počas storočí zohrávali. Takéto koncepčné predpoklady sa premietajú do dvoch hlavných línií činnosti. Prvým je obhajovanie ústredného postavenia tradičných vyznaní pri obrane a presadzovaní tradičných ruských hodnôt rodiny, spirituality, solidarity a vlastenectva. Druhá línia, ktorá vyplýva z prvej, ale nie je na nej úplne závislá, je pokusom zvýšiť vplyv tradičných konfesií na ruskú politiku. Vzhľadom na neochotu ruskej vlády deliť sa čo i len o časť svojej politickej moci je však pôsobenie náboženských inštitúcií nevyhnutne efektívnejšie na základnej úrovni.¹⁶

Medzináboženský dialóg je jednou z hlavných priorít ruskej domácej a zahraničnej politiky. Štát ho aktívne presadzuje a podporuje v záujme sociálneho zmieru, národnej bezpečnosti a budovania „euroázijského“ obrazu Ruska ako kultúrneho mosta medzi Európou a Áziou, pravoslávím a islamom. Post-sovietske hľadanie nového modelu ruského štátu zahŕňa vytvorenie priestoru pre náboženské komunity na verejnom fóre, využitie ich schopnosti integrácie a obmedzenie ich potenciálu pre konflikty. Mierové spolužitie dvoch veľkých náboženstiev sa považuje za nevyhnutný predpoklad sociálnej a politickej reinvenencie Ruska. Členovia Medzináboženskej rady Ruska zároveň efektívne nasledujú vnútornú aj zahraničnú politiku krajiny, čo bolo viditeľné napríklad ich diskusii ohľadne dodatkov k ústave Ruska v roku 2020¹⁷ alebo vo Výzve k veriacim Ukrajiny v roku 2014, kde vyjadrili jasný protizápadný postoj.¹⁸ Pri mnohých príležitostiach oficiálni predstavitelia náboženských inštitúcií vyhlasujú, že morálne základy islamu a pravoslávneho náboženstva, hodnoty podporované týmito náboženstvami sú príbuzné a že moslimovia aj pravoslávni majú svoj pôvod v Abrahámovi.

Pre rozvoj pravoslávno-islamskej spolupráce sú ideálnou témou sociálne otázky. Zdravotná starostlivosť, sexuálne prenosné choroby, prostitúcia, vzdelanie a zhoršujúce sa životné podmienky v dôsledku ekonomických ťažkostí sú problémy, ktoré pociťuje mnoho Rusov nezávisle od ich viery. Moslimské organizácie aj pravoslávna cirkev presadzujú a udržiavajú ako základnú hodnotu ochranu tradičnej rodiny, ktorá sa považuje za ústrednú v sociálnej štruktúre. Úlohou rodiny je zabezpečovať a udržiavať s pomocou cirkevných inštitúcií hmotné a duchovné blaho jednotlivca, najmä detí. Zástupcovia pravoslávnej cirkvi a moslimských organizácií sa často zúčastňujú verejných diskusií, vrátane televíznych relácií, a spoločne obhajujú rovnaké tradičné hodnoty: dodržiavanie náboženského presvedčenia, podpora rodiny, materstva, úcta k práci, a vlastenectvo. Ďalšia sféra spolupráce medzi moslimami a ortodoxnými kresťanmi spočíva v boji s drogovou závislosťou, alkoholizmom¹⁹ a šírením AIDS.²⁰

V téme presadzovania náboženskej výchovy do štátneho vzdelávacieho systému ortodoxní predstavitelia presadzujú integráciu náboženského vzdelávacieho zariadenia do národného systému vysokoškolského vzdelávania a uznávanie diplomov z náboženskej výchovy na úrovni štátu. Ruská pravoslávna cirkev požaduje zavedenie akademických titulov do štátneho systému atestácií vedcov. Predstavitelia moslimskej komunity tieto pokusy ruskej pravoslávnej cirkvi nespochybňujú, pretože z tejto inovácie by mali úžitok všetky tradičné

¹⁶ MERATI, S. E. (2017): Muslims in Putin's Russia: Discourse on Identity, Politics, and Security, s. 77-79.

¹⁷ CDUM.RU (2020): Dukhovnyye lidery strany obsudili popravki k Konstitutsii Rossii,

¹⁸ CDUM.RU (2014): Obrashcheniye Mezhreligioznogo soveta Rossii k veruyushchim Ukrainy.

¹⁹ AMIROV, R. (2009): Musul'mane i pravoslavnyye uslyat bor'bu s alkogolizmom.

²⁰ PATRIARCHA (2008): V Moskve prokhodit konferentsiya, posvyashchennaya teme vzaimodeystviya religioznykh obshchin v dele profilaktiki SPiDa i pomoshchi zhivushchim s VICH.

náboženstvá. Druhým dôležitým cieľom Ruskej pravoslávnej cirkvi je zavedenie predmetu „Základy pravoslávnej kultúry“ na štátnych stredných školách. V tomto prípade sa pochopiteľne moslimskí lídri postavili proti tomuto úsiliu a kritizovali štát za ochranu záujmov Ruskej pravoslávnej cirkvi v systéme vzdelávania.²¹

Spolupráca ortodoxných a islamských duchovných organizácií sleduje podobné ciele aj napríklad v dialógu so štátnymi orgánmi. Žiadajú reštitúciu nehnuteľností a pozemkov, ktoré boli cirkvám a náboženským organizáciám po revolúcii v roku 1917 znárodnené. Obe náboženské zriadenia sa tiež snažia získať rôzne daňové výhody. Federálny zákon z roku 2010 zavádza pojem sociálne orientované nekomerčné organizácie a zaväzuje štát, aby ich podporoval. Keďže charita je hlavnou činnosťou väčšiny náboženských organizácií, legislatívne iniciatívy zabezpečujú ich daňové výhody. Okrem toho stanovujú podmienky bezplatného umiestňovania a distribúcie sociálnych reklám a literatúry zameranej na charitatívne účely. Dobrovoľnícka činnosť pod záštitou náboženských organizácií a ich služby a dary náboženským organizáciám sa považujú za nezdaniteľné výhody. Napokon, obe náboženstvá sa navzájom podporujú, pokiaľ ide o využívanie štátnych mechanizmov, aby zabránili iným náboženstvám šíriť svoj vplyv v Rusku. Medzi tieto súperiace náboženstvá patria novovzniknuté náboženstvá ako krišnaizmus, scientológia, kresťanské a moslimské vetvy cudzieho pôvodu (protestanti, ako aj moslimskí wahhábisti a členovia teroristických skupín).²² Moslimskí predstavitelia zdieľajú názor pravoslávnej cirkvi, že aktivity zahraničných misionárov by mali byť prísne regulované.²³

Na druhej strane existujú oblasti, kde náboženský vodcovia ťažko nachádzajú spoločnú reč. Vážnu výzvu pre vzťahy medzi vodcami moslimských náboženských organizácií a vodcami Ruskej pravoslávnej cirkvi prinášajú zvyšujúce sa migračné toky, ktoré sa presúvajú z moslimských krajín Spoločenstva nezávislých štátov a ako aj z oblastí Afganistanu a Pakistanu do mnohých ruských metropol. Xenofóbia voči migrantom na jednej strane, nerešpektovanie tradícií na strane druhej vedie k negatívnej reakcii obyvateľstva napríklad i na výstavbu mešít v mestách a štvrtiach, ktoré ich nikdy predtým nemali. Protiimigrantské či protikaukazské nálady implicitne podnecujú i tie protimoslimské.

Islamské aj pravoslávne náboženstvá sa zároveň snažia zvýšiť svoj vplyv na spoločnosť. Predstavitelia niektorých moslimských organizácií ako aj hlava Ruskej pravoslávnej cirkvi a duchovní sa zúčastňujú na dôležitých politických udalostiach a akciách, v masmédiách vyjadrujú svoje názory na vývoj v krajine a vo svete. Obe náboženstvá sa snažia vytvoriť a posilňovať mechanizmy s federálnymi a miestnymi orgánmi. Moslimovia tiež opakovane argumentovali za zavedenie funkcie viceprezidenta, ktorá by bola určená najmä na presadzovanie záujmov moslimov v Rusku. I štátne symboly Ruska, ktoré majú určité kresťanské prvky, či veľkolepé oslavy prijatia kresťanstva v minulosti sú často kritizované moslimskými duchovnými.²⁴

Jedným z hlavných problémov, ako ho vnímajú niektorí moslimskí predstavitelia, je „ortodoxizácia“, termín, ktorý vytvoril sociológ D. Furman, aby opísal proces posilňovania postavenia RPC v štáte posilňovaním spolupráce s úradmi, čo vedie k novým privilégiám.²⁵ Typ štátneho zvýhodňovania, ktorý môže dobre potvrdzovať pojem ortodoxizácia, možno pozorovať pri schvaľovaní plánov RPC postaviť v Moskve viac ako sto nových kostolov, zatiaľ čo výstavba nových mešít bola v niekoľkých prípadoch zakázaná, napriek rastúcej moslimskej populácii v Moskve.²⁶

²¹ KORBOV, P. (2007): Musul'mane podryvayut "Osnovy pravoslavnoy kul'tury".

²² PINYUGINA, E. (2012): Islam and the Russian Orthodox Church in Post-Soviet Russia, s. 237-247.

²³ HUNTER, S. (2004): Islam in Russia: The politics of identity and security, s. 116.

²⁴ PINYUGINA, E. (2012): Islam and the Russian Orthodox Church in Post-Soviet Russia, s. 237-247.

²⁵ CURANOVIĆ, A. C. (2010): Relations between the Orthodox Church and Islam in the Russian Federation, s. 518.

²⁶ RUDICH, V. (2014): Russia's Muslim Reality.

Krasikov tvrdí, že moslimovia sa dnes cítia ohrození vzostupom štátom podporovaného pravoslavia. Poznamenal, že predseda Duchovné riaditeľstvo moslimov Ruskej federácie protestoval proti plánom osláv výročia ruského dobytia Kazane, ktoré organizovala Ruská pravoslávna cirkev a Ministerstvo obrany Ruska. Polemizuje zároveň o tom, či možno Rusko považovať za nábožensky slobodnú krajinu, pretože súčasná náboženská situácia je nejednoznačná a oplýva paradoxmi.²⁷

Vzťah medzi islamom a pravoslávnu cirkvou nemožno oddeliť od politických otázok a vývoja, vrátane charakteru vzťahu každého náboženstva k štátu. Ako upozornil A. Malashenko, za existenciu politického rozmeru vzťahu medzi pravoslávím a islamom v Ruskej federácii zodpovedá aj to, že tak islam, ako aj pravoslávie, majú sociálne i politické rozmery a aktívne zasahujú do sekulárnych, vrátane politických otázok. Čo však pravoslávna cirkev nepodporí, je akýkoľvek nárok na rovnaké postavenie na oficiálnej úrovni medzi pravoslávím a islamom. Islam môže byť prijateľný len ako mladší a poslušný partner, ktorý neašpiruje na žiadnu politickú rolu nad rámec toho, čo je mu ochotné prideliť moskovské vedenie. A. Malashenko tento bod veľmi výstižne vysvetlil poukázaním na to, že ruskí politici a možno dodať, že aj pravoslávne vedenie chcú „*udomácnený, umelý islam, taký, ktorý im nebude zasahovať do života.*“²⁸ Ruská pravoslávna cirkev s ťažkosťami akceptuje neobmedzený pluralizmus náboženských inštitúcií, je síce oddaná spolupráci s ostatnými uznávanými náboženstvami v Rusku, no je však tiež jasné, že pravoslávie sa prirodzene považuje za jedinečného vlastníka „*pravdy*“.²⁹

Záver

Ruská federácia má dnes najväčšiu moslimskú menšinu zo všetkých krajín v Európe a je jedinečným príkladom toho, ako sa moslimské a kresťanské komunity po mnoho storočí vzájomne prispôbovali, formovali sa okolo domáceho politického i etnického súperenia a vonkajších vplyvov. Rastúci význam islamu v ruskej spoločnosti spôsobil, že islamské organizácie sa nevyhnutne stretli s ich mocným náprotivkom – Ruskou pravoslávnu cirkvou. Stáročia po ich prvých katastrofálnych stretnutiach a v post-sovietskom kontexte ponúkajú oficiálne medzináboženské vzťahy úrodnú pôdu na diskusiu.

Predkladaný článok mal za cieľ analyzovať medzináboženský dialóg medzi Ruskou pravoslávnu cirkvou a vybranými islamskými náboženskými inštitúciami v Ruskej federácii a poukázať na možnosti a limity ich spolupráce. Medzi spoločné témy predstaviteľov oboch skúmaných náboženstiev možno zaradiť tradičné hodnoty ako rodina, úcta k práci, či vlastenectvo, sociálne otázky ako zdravotná starostlivosť alebo vzdelanie, napokon sledujú i podobné ciele v dialógu so štátnymi orgánmi ohľadom reštitúcie, daňových výhod a obmedzenia vplyvu iným náboženstvám a zahraničným misionárom. Na druhej strane, limity súčasného dialógu predstavujú témy ako migrácia a jej dopady, štátne symboly či sviatky. Obe náboženstvá sa zároveň snažia vytvoriť a posilňovať mechanizmy so štátnymi orgánmi a zvýšiť tak svoj vplyv na spoločnosť. Povaha vzťahov medzi islamom a pravoslávím ostáva v mnohých oblastiach zložitá. Vývoj v tejto oblasti bude preto predmetom ďalšieho výskumu.

Použitá literatúra:

1. AMIROV, R. (2009): Musul'mane i pravoslavnyye usilyat bor'bu s alkogolizmom. [online]. In: RIA Novosti, 20. 02. 2009. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://ria.ru/20090220/162672229.html>

²⁷ HOFMANN, E. T. (2021): Religious Freedom as a Condition for Russia's Revival in the 21st Century.

²⁸ HUNTER, S. (2004): Islam in Russia: The politics of identity and security, s. 121.

²⁹ WALTERS, P. (2007): Turning Outwards or Turning Inwards? The Russian Orthodox Church Challenged by Fundamentalism, s. 857.

2. CDUM.RU (2014): Obrashcheniye Mezhreligioznogo soveta Rossii k veruyushchim Ukrainy. [online]. 06. 03. 2014. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://cdum.ru/news/44/4432/>
3. CDUM.RU (2020): Dukhovnyye lidery strany obsudili popravki k Konstitutsii Rossii, [online]. 28. 02. 2020. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://cdum.ru/news/44/10864/>
4. CURANOVIĆ, A. C. (2010): Relations between the Orthodox Church and Islam in the Russian Federation. In: *Journal of Church and State*, 2010, Vol. 52, No. 3, s. 503-539.
5. Federálny zákon z 26. septembra 1997 č. 125-FZ O slobode svedomia a náboženských združeníach, 1997.
6. GRANEY, K. (2016): Tatarstan: Adjusting to Life in Putin's Russia. In: *Nationalities Papers: Journal of Nationalism and Ethnicity*, 2016, Vol. 44, No. 1, s. 1-3.
7. HOFMANN, E. T. (2021): Religious Freedom as a Condition for Russia's Revival in the 21st Century. [online]. In: *Wilson Center*. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.wilsoncenter.org/publication/religious-freedom-condition-for-russias-revival-the-21st-century>
8. HUNTER, S. (2004): *Islam in Russia: The politics of identity and security*. ME Sharpe, 2004. ISBN 13: 9780765612830.
9. KORBOV, P. (2007): Musul'mane podryvayut „Osnovy pravoslavnoy kul'tury.“ [online]. 20. 08. 2007. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.kommersant.ru/doc/796714>
10. MATSUZATO, K. (2007): Muslim Leaders in Russia's Volga-Urals: Self-perceptions and Relationship with Regional Authorities. In: *Europe-Asia Studies*, 2007, Vo. 59, No. 5, s. 779-805.
11. MERATI, S. E. (2017): *Muslims in Putin's Russia: Discourse on Identity, Politics, and Security*. Springer, 2017. ISBN 978-3-319-53520-3.
12. MUSLIM.RU (2009): Zayavleniye religioznykh liderov Rossii – chlenov Soveta po vzaimodeystviyu s religioznymi obyedineniyami pri prezidente RF. [online]. 11. 03. 2009. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.muslim.ru/articles/274/7607/>
13. PATRIARCHA (2008): V Moskve prokhodit konferentsiya, posvyashchennaya teme vzaimodeystviya religioznykh obshchin v dele profilaktiki SPIDa i pomoshchi zhivushchim s VICH. [online]. 18. 11. 2008. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.patriarchia.ru/db/text/490689.html>
14. PATRIARCHA (2017): Ustav Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi. [online]. 10. 05. 2017. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://www.patriarchia.ru/db/document/133114/>
15. PEW RESEARCH CENTER (2017): Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. [online]. 10. 05. 2017. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>
16. PILKINGTON, H. – YEMELIANOVA, G. M. (2003): *Islam in Post-Soviet Russia*. London: Routledge, 2003. ISBN 0-203-21769-1.
17. PINYUGINA, E. (2012): Islam and the Russian Orthodox Church in Post-Soviet Russia. In: *Islamology*, 2012, s. 237-247.
18. PRESIDENT OF RUSSIA (2021): Interfaith Council of Russia (ICR). [online]. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: <http://en.kremlin.ru/catalog/glossary/27>
19. RUDICH, V. (2014): Russia's Muslim Reality. [online]. In: *Foreign Affairs*, máj/jún 2014. [Citované 12. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2014-04-17/russias-muslim-reality>

20. Ústava Ruskej federácie, 1993.
21. VERKHOVSKY, A. (2008): Public Interactions between Orthodox Christian and Muslim Organisations at the Federal Level in Russia Today. In: *Religion, State and Society*, 2008, Vol. 36, No. 4, s. 379-392.
22. WALTERS, P. (2007): Turning Outwards or Turning Inwards? The Russian Orthodox Church Challenged by Fundamentalism. In: *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 2007, Vol. 35, No. 5, s. 853-879.
23. WARHOLA, J. W. (2008): Coexistence or Confrontation? The Politics of Interaction between Orthodoxy and Islam in Putin's Russia: Culture, Institutions and Leadership. In: *Religion, State and Society*, 2008, Vol. 36, No. 4, s. 343-359.

Kontakt:

Ing. Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

VÝZVY A LIMITY ZAMESTNÁVANIA ŠTÁTNYCH PRÍSLUŠNÍKOV TRETÍCH KRAJÍN NA SLOVENSKU

THE LIMITATIONS AND CHALLENGES OF EMPLOYMENT OF THIRD COUNTRY NATIONALS IN SLOVAKIA

Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: terezia.seresova@euba.sk

Abstrakt: Text sa zameriava na zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín v Slovenskej republike. Za pomoci analýzy vládnych dokumentov, zákonov a mimovládnych prieskumov ohľadom problematiky zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín približuje text situáciu ohľadom zamestnávania uvedených osôb. Text je rozdelený do troch častí, z toho prvá časť sa sústreďuje na prehľad zahraničnej migrácie na Slovensku. Druhá časť približuje legislatívne pozadie zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín. V tretej časti je centrom analýzy prieskum medzi zamestnávateľmi štátnych príslušníkov tretích krajín. Cieľom textu je za pomoci analýzy priblížiť výzvy a limity zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín.

Kľúčové slová: štátni príslušníci tretích krajín, zamestnanie, imigranti

JEL: F22, J61, K37

Abstract: The text focuses on the employment of third-country nationals in the Slovak Republic. With the help of analysis of government documents, laws and non-governmental surveys on the issue of employment of third-country nationals, the text brings the situation regarding the employment of these persons closer. The text is divided into three parts, of which the first part focuses on an overview of foreign migration in Slovakia. The second part outlines the legislative background for the employment of third-country nationals. The third part of the analysis is a survey among employers of third-country nationals. The aim of the text is to bring closer the challenges and employment limits of third-country nationals with the help of analysis.¹

Keywords: third country nationals, employment, immigrants

JEL: F22, J61, K37

Úvod

Pracovná migrácia je komplexný sociálny jav, ktorý má dosah na spoločnosť, z ktorej pracovní migranti odchádzajú a na autochtónnu spoločnosť, do ktorej prichádzajú. Ako uvádza Lichner, Hvozíková a kolektív: „spektrum dosahov, krátkodobých a dlhodobých, tvoria dosahy, ktoré možno z pohľadu súčasnej spoločenskej hodnotovej orientácie a morálky hodnotiť ako jednoznačne pozitívne, jednoznačne negatívne, ale množstvo dosahov je nejednoznačných a nie je možné hodnotiť ich pozitívne alebo negatívne bez definovanej východiskovej pozície

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov s názvom *Diplomacia ako nástroj riešenia aktuálnych otázok v medzinárodných vzťahoch* č. I-21-108-00.

hodnotenia.”² Vplyvu pracovnej migrácie na spoločnosť či už na cieľovú³ alebo domovskú⁴ sa venujú vedci naprieč kontinentami. Bite, Vasa a Szombathelyi skúmajú premeny, vplyv a výzvy pracovnej migrácie v regióne Strednej Európy na spoločnosť.⁵

Samotný uvedený rozsah pracovnej migrácie závisí od jej kvality (vek, pohlavie, národnosť, náboženské preferencie, kultúrno-hodnotová orientácia, vzdelanie, kvalifikácia) a kvantity (počet prichádzajúcej zahraničnej migrácie).

Slovenská republika sa od vstupu do Európskej únie (EÚ) stala atraktívnou pre zahraničnú migráciu a od roku 2004 sa každým rokom zvyšuje počet prichádzajúcich zahraničných migrantov na Slovensko.

Ako uvádza Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM), zamestnanie predstavuje jednu z najdôležitejších častí integrácie migranta do autochtónnej spoločnosti. Samotná úroveň integrácie je z veľkej časti ovplyvnená dosiahnutým vzdelaním, pracovnými skúsenosťami, znalosťou jazyka autochtónnej spoločnosti, v ktorej sa migrant rozhodol žiť, etnickým pôvodom migranta, kultúrnou „blízkosťou“ a v neposlednom rade efektívnym nastavením imigračnej, sociálnej politiky a politiky trhu práce. Ako však organizácia uvádza vo svojom každoročnom hodnotení týchto aspektov v rámci krajín EÚ, pretrvávajúca diskriminácia a byrokracia v rámci procedúr uznávania dosiahnutého vzdelania a kvalifikácie predstavujú značnú komplikáciu pre migrantov pri výbere zamestnania.⁶ Za pomoci analýzy vládnych dokumentov, štatistických údajov a výpovedí zamestnávateľov zahraničnej migrácie na Slovensku sa v našom texte pokúsime poukázať na situáciu, ktorá nastáva nielen pre migrantov žijúcich na Slovensku, ale aj zamestnávateľov, pre ktorých zamestnanie migranta predstavuje zdĺhavý a finančne náročný proces. Považujeme za dôležité doplniť, že uvedená problematika so zamestnaním migranta má dosah aj na zamestnávateľa, ktorému nesprávne nastavené imigračné a integračné politiky spoločne s byrokraticky nastaveným postupom pri zamestnávaní cudzinca komplikujú celý proces zamestnania a predstavujú negatívny dopad na trh práce.

Prvá časť textu približuje prehľad zahraničnej migrácie, žijúcej na Slovensku za posledných desať rokov. Poukazuje na prelomový rok 2018, v ktorom po prvý krát za históriu nezávislého Slovenska žilo štátnych príslušníkov tretích krajín viac ako občanov štátov EÚ.

V druhej časti sa text upriamuje na legislatívne pozadie zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín a približuje jediný vládny koncept, ktorý sa zaoberá zamestnávaním cudzincov na území Slovenskej republiky – *Stratégiu pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike* uznesením vlády SR č. 473 v roku 2018.

V tretej časti za pomoci obsahovej analýzy prieskumu Slovak Business Agency *Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku* poukazuje text na problematiku zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín. Cieľom textu je priblížiť proces zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín na Slovensku a identifikovať limity zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín na Slovensku.

² LICHNER, I. – HVOZDÍKOVÁ, V. a kolektív (2020): Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štruktúrnych zmien, s. 29.

³ EDO, R. – RAPPORT, H. (2019): Minimum wages and the labour market effects of immigration.

⁴ ROMAN, M. – VOICU, C. (2010): Some Socio-Economic Effects of Labour Migration on the Sending Country. Evidence from Romania.

⁵ BITE, P. – SZOMBATHELYI, M. – VASA, L. (2020): The Concept of Labour Migration from the Perspective of Central and Eastern Europe.

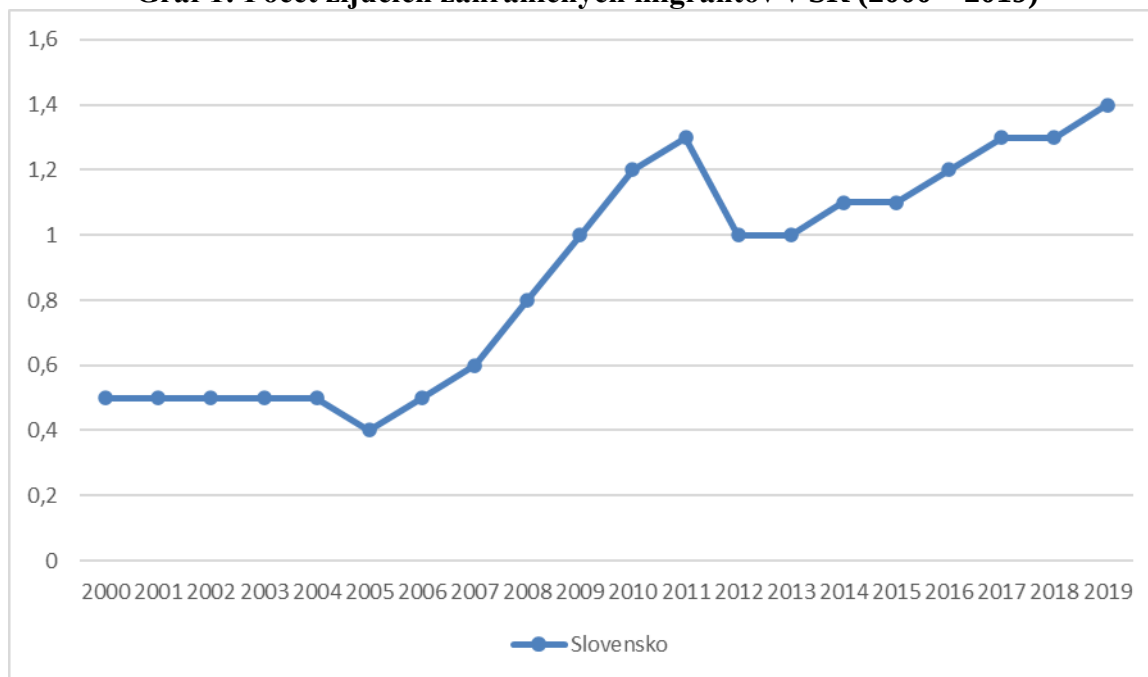
⁶ IOM: Migrácia, zamestnávanie a politiky integrácie na trh práce v Európskej únii, prvá časť: Migrácia a Trhy práce v Európskej únii (2010).

1 Prehľad zahraničnej migrácie na Slovensku

Až do roku 2018, predstavovali občania štátov EÚ žijúci na Slovensku väčšinu z celkovej zahraničnej migrácie SR. V roku 2018 žilo na Slovensku o desať tisíc štátnych príslušníkov tretích krajín viac ako občanov štátov EÚ, v roku 2019 počet narástol o takmer tridsať tisíc a v roku 2020 o vyše tridsať tisíc. Najpočetnejšou národnosťou medzi štátnymi príslušníkmi tretích krajín sú Ukrajinci (42 162), Srbi (16 005) a Vietnamci (6 798).⁷

Samotní Ukrajinci sú najrýchlejšie rastúcou menšinou na Slovensku a ich počet je viac ako dvojnásobný oproti srbskej menšine a tvoria 27 % všetkých cudzincov žijúcich na Slovensku. Pre porovnanie, Česi ako najpočetnejšia národnosť z členských štátov EÚ/EHP tvoria iba 8 % celkovej zahraničnej migrácie.⁸ Rast uvedených dvoch menšín je záležitosťou posledných troch respektíve štyroch rokov a ako uvádza Liga za ľudské práva: „prejavuje sa predovšetkým v počte prechodných pobytov, najmä za účelom zamestnania a podnikania. Vidno to aj z porovnania počtu prechodných a trvalých pobytov príslušníkov týchto krajín.”⁹ Vývoj prichádzajúcej zahraničnej migrácie dopredu predpovedať nevieme, avšak dáta dokazujú, že nárast prichádzajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín bude aj v nasledujúcich rokoch prudko narastať, v porovnaní s občanmi členských štátov EÚ (pozri Graf 2). To isté platí aj o viditeľnom náraste ukrajinskej migrácie, nakoľko je otázne či sa Ukrajinci na Slovensku usadia a na aké obdobie, alebo predstavuje SR iba prechodné zastavenie smerom k Západnej Európe, prípadne pôjde o návrat do domovskej krajiny.

Graf 1: Počet žijúcich zahraničných migrantov v SR (2000 – 2019)

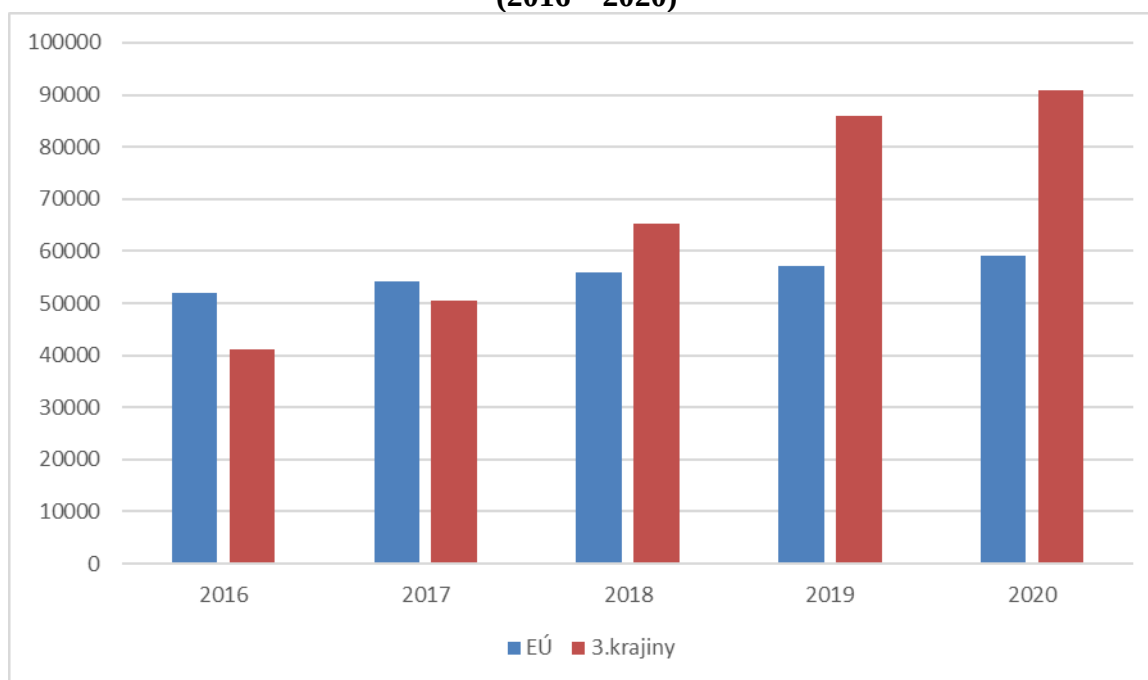
Prameň: OECD (2020), vlastné spracovanie.

⁷ PPZUHCP (2021): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike, s. 9.

⁸ Taktiež, s. 9.

⁹ Liga za ľudské práva (2020): Analýza situácie a odporúčania vo vzťahu k nastaveniu azylovej, migračnej a integračnej politiky v Slovenskej republike, s. 14.

Graf 2: Počet štátnych príslušníkov tretích krajín a občanov krajín EÚ žijúcich v SR (2016 – 2020)

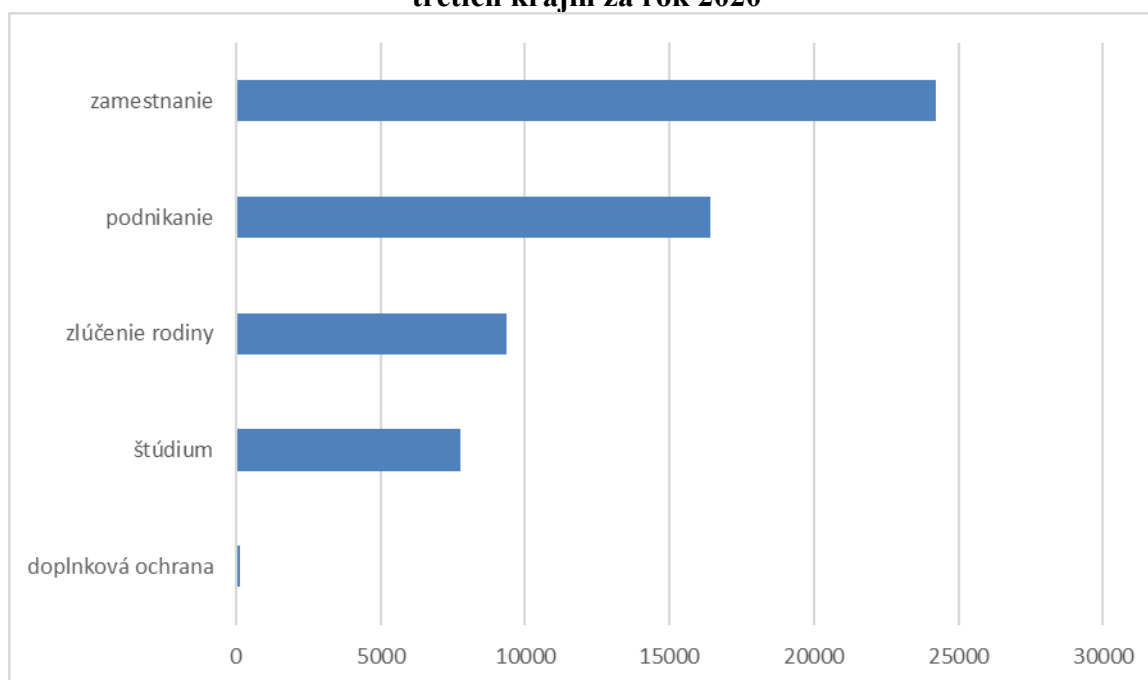

Prameň: MVSR (2021): Úrad cudzineckej a hraničnej polície SR, vlastné spracovanie.

Ako vyplýva za grafu 3, z hľadiska účelu za ktorým prichádzajú migranti do SR je najväčším zamestnanie, za ktorým nasleduje podnikanie, zlúčenie rodiny a štúdium.¹⁰ Z vyššie uvedeného vyplýva, že migrantov, respektíve štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sú vo väčšej miere na Slovensku zamestnaní na nízkokvalifikovaných pozíciách, môžeme definovať prevažne ako pracovnú migráciu, ktorá na Slovensko prichádza najmä z dôvodu zamestnania sa. Potvrdzujú to aj čísla azylantov (283) k 31. 12. 2020.

¹⁰ PPZUHCP (2021): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike, s. 15.

Graf 3: Počet udelených prechodných pobytov podľa účelu pre štátnych príslušníkov tretích krajín za rok 2020

Prameň: MPSVR (2021): Úrad cudzineckej a hraničnej polície SR, vlastné spracovanie.

Ukrajinskí migranti sa zamestnávajú podľa údajov MPSVR SR najviac v oblasti „operátori a montéri strojov a zariadení“ (8 073), „kvalifikovaní pracovníci a remeselníci“ (2 761), „pomocní a nekvalifikovaní pracovníci“ (1 486). Najmenej Ukrajincov je zamestnaných v oblasti „príslušníci ozbrojených síl“ (0) a „zákonodarcovia a riadiaci pracovníci“ (66). Srbská migrácia sa v najväčšej miere zamestnáva ako „operátori a montéri strojov a zariadení“ (3 506), „kvalifikovaní pracovníci a remeselníci“ (379), „pomocní a nekvalifikovaní pracovníci“ (202). Vietnamci sú najviac zamestnaní ako „operátori a montéri strojov a zariadení“ (451), kvalifikovaní pracovníci a remeselníci (319) a „pracovníci v službách a obchode“ (115).¹¹

Nakoľko spomínané národnosti majú najväčšie zastúpenie v rámci celej zahraničnej imigrácie v SR, ale aj medzi štátnymi príslušníkmi tretích krajín, môžeme konštatovať, že štátni príslušníci tretích krajín sú zamestnaní vo väčšine ako nižšie kvalifikovaná pracovná sila.

Ako vyplýva z grafu 3, počty migrantov s prechodným pobytom na Slovensku sú ovplyvnené najmä veľkým dopytom po chýbajúcej pracovnej sile, na ktorý zareagovala vláda v spolupráci s odborníkmi v dokumente *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*¹², ktorý si dával za úlohu sprístupniť trh práce najmä pre zahraničnú pracovnú silu v nedostatkových profesiách.

2 Legislatívne pozadie zamestnávania cudzincov na Slovensku

Problematicou zahraničnej migrácie sa v SR zaoberajú tri ministerstvá a to Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a v neposlednom rade Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR republiky (ďalej ako MPSVR SR). Pod posledné uvedené ministerstvo spadá kompetencia v oblasti integrácie migrantov a pracovnej migrácie spoločne s dosahovaním cieľov *Integračnej politiky SR*¹³, *Migračnej politiky SR*

¹¹ Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny (2020): Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín podľa vykonávanej profesie.

¹² MPSVR SR (2018): *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*.

¹³ MPSVR SR (2014): *Integračná politika*.

s výhľadom do roku 2020¹⁴ – najmä oblasť integrácie migrantov a pracovnou migráciou (zaradenie na trh práce) a v neposlednom rade *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*,¹⁵ ktorú podrobnejšie zanalyzujeme v tejto časti. Komisia MEKOMIC¹⁶ je poradným orgánom uvedeného ministerstva v problematike integrácie migrantov do spoločnosti ale ja na trh práce.

Ako uvádza MPSVR SR zamestnávanie migrantov (cudzincov), pod ktorými rozumieme štátnych príslušníkov tretích krajín a občanov členských štátov Európskej únie a štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohody o Európskom hospodárskom priestore a Švajčiarska konfederácia a jeho rodinní príslušníci, s miestom výkonu práce na území Slovenskej republiky upravuje zákon č. 5/2004¹⁷ Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.¹⁸

2.1 Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín v SR

Podľa MPSVR SR je povinnosťou zamestnávateľa, ktorý chce zamestnať štátneho príslušníka tretích krajín, písomne nahlásiť Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny (v prípade žiadosti o Modrú kartu): „voľné pracovné miesta, ich počet a charakteristiku: najmenej 15 pracovných dní pred podaním žiadosti o Modrú kartu, najmenej 20 pracovných dní pred podaním žiadosti o udelenie prechodného pobytu na účel zamestnania na základe potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta; najmenej 15 pracovných dní pred podaním žiadosti o obnovenie prechodného pobytu na účel sezónneho zamestnania, najmenej 10 pracovných dní pred podaním žiadosti o udelenie prechodného pobytu na účel zamestnania ak sa vyžaduje povolenie na zamestnanie; alebo najmenej 5 pracovných dní pred podaním žiadosti o predĺženie povolenia na zamestnanie na účel sezónneho zamestnania.“¹⁹

Podľa platných predpisov zákona č. 5/2004 Z. z. je zamestnávateľ na Slovensku povinný:

- „1. písomne informovať UPSVAR o nástupe do zamestnania a o ukončení zamestnaneckého vzťahu občana EÚ ako aj jeho rodinných príslušníkov a štátneho príslušníka tretích krajín po dobu siedmich pracovných dní od nástupu do zamestnania a takisto do siedmich pracovných dní od skončenia zamestnania.
2. V prípade štátneho príslušníka tretej krajiny (držiteľ Modrej karty) si zamestnávateľ plní túto povinnosť voči Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny.
3. Písomne informovať úrad, ak štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bolo udelené povolenie na zamestnanie alebo ktorý má udelený prechodný pobyt na účel zamestnania na základe potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta, nenastúpil do zamestnania, do siedmich pracovných dní odo dňa dohodnutého ako deň nástupu do práce.
4. poskytovať písomne údaje na formulári, ktorého vzor určí ústredie, najneskôr do siedmich pracovných dní odo dňa nástupu do zamestnania a odo dňa skončenia zamestnania občana členského štátu Európskej únie, jeho rodinných príslušníkov a štátneho príslušníka tretej krajiny.
5. doložiť povinné prílohy k formuláru, ktoré ustanovuje § 23b ods. 6 zákona o službách.“²⁰

¹⁴ Ministerstvo vnútra SR (2011): Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020.

¹⁵ MPSVR SR (2018): *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*.

¹⁶ MEKOMIC – expertná komisia pre oblasť pracovnej migrácie a integrácie cudzincov.

¹⁷ 5/2004 Zákon o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁸ MPSVR SR (2021): Zamestnávanie cudzincov.

¹⁹ Taktiež.

²⁰ MPSVR SR (2021): Zamestnávanie cudzincov.

Zamestnávateľ môže automaticky zamestnať štátneho príslušníka tretej krajiny s udeleným trvalým pobytom v SR (trvalý pobyt na 5 rokov, trvalý pobyt na neobmedzený čas, alebo dlhodobý pobyt), alebo s udeleným prechodným pobytom, takisto ktorý vlastní modrú kartu, ktorý je žiadateľom o udelenie azylu, ktorému bol udelený azyl, ktorému bola poskytnutá doplnková ochrana a v neposlednom rade, ktorý absolvoval štúdium na strednej škole alebo vysokej škole v SR a tým spôsobom mu bude udelený prechodný pobyt za účelom zamestnania a podobne. Zamestnávateľ je takisto povinný zabezpečiť zamestnanému migrantovi ubytovanie.

2.2 Zamestnávanie občanov EÚ/EHP

Ako uvádza MPSVR SR: „občan členského štátu Európskej únie a štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohody o Európskom hospodárskom priestore, a Švajčiarska konfederácia a jeho rodinní príslušníci a štátny príslušník tretej krajiny, ktorý má v Slovenskej republike udelený pobyt štátneho príslušníka tretej krajiny s priznaným postavením osoby s dlhodobým pobytom Európskej únie, majú rovnaké právne postavenie v právnych vzťahoch vznikajúcich podľa zákona o službách zamestnanosti ako občan Slovenskej republiky, ak tento zákon neustanovuje inak.”²¹ Z uvedeného vyplýva, že zamestnanie občana EÚ/EHP je z pohľadu zamestnávateľa vo veľkej miere byrokraticky jednoduchšie ako zamestnanie štátneho príslušníka tretích krajín, nakoľko je pred úradmi vnímaný ako občan Slovenskej republiky.

2.3 Stratégia pracovnej mobility cudzincov

V roku 2018 bola prijatá *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*²² uznesením vlády SR č. 473. Pre zvýšený dopyt zamestnávateľov po zahraničnej pracovnej sile (pracovná migrácia), vláda spoločne s odborníkmi a súkromným sektorom viedli diskusiu v oblasti zamestnávania zahraničných migrantov, ktorá vyústila do schváleného dokumentu. Do roku 2018 neexistoval komplexný dokument, ktorý by sa zaoberal riešením problematiky zamestnávania migrantov, plánovaným manažmentom. Uvedený dokument zjednodušil pravidlá pre zamestnávateľov, ktorí prijímajú do zamestnania zahraničných migrantov a zaoberá sa integráciou migrantov na lokálnej úrovni. Stratégia sa zameriava na organizovanie regulovanej pracovnej mobility migrantov na slovenský trh práce so zameraním najmä na zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín najmä v odvetviach s nedostatkom pracovnej sily. Stratégia reaguje na skutočnosť, že štátni príslušníci tretích krajín sú vo väčšine prípadov zamestnávaní ako nekvalifikovaná, respektíve nízko kvalifikovaná pracovná sila, čo potvrdzujú aj údaje z Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny.

Ako riešenie ponúka uvedený dokument vytvorenie zoznamu zamestnaní s nedostatkom pracovnej sily. Riešenie v oblasti nedostatku pracovnej sily spočíva najmä vo vytvorení zoznamu zamestnaní s nedostatkom pracovnej sily, ktorý vychádza z databázy voľných pracovných miest (VPM) neobsadených najmenej 3 mesiace v priebehu predchádzajúceho roka a z databázy uchádzačov o zamestnanie (UoZ) vhodných na obsadenie VPM na základe poslednej vykonávanej profesie alebo profesie, ktorú by UoZ chcel vykonávať. Zoznamy pre jednotlivé kraje vydáva ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, štvrťročne, avšak len pre tie okresy, v ktorých priemerná miera evidovanej nezamestnanosti za uplynulý štvrťrok neprekročila 5 percent. Zoznam je zostavený podľa štatistickej klasifikácie zamestnaní SK ISCO-08 (na 7 znakov). Pri jeho tvorbe bolo taktiež prihliadané na priemernú hrubú mesačnú mzdu, aby sa do zoznamu nedostali zamestnania, ktorých dôvodom neobsadenosti sú nízke mzdy. Zamestnávateľia môžu v stanovených nedostatkových profesiách zrýchleným procesom zamestnať ŠPTK najviac do 30 % celkového počtu zamestnancov (čo preukazujú čestným vyhlásením), a tým dočasne vyriešiť nedostatok zamestnancov. Ako najväčšiu výhodu

²¹ Taktiež.

²² MPSVR SR (2018): *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*.

pre samotných zamestnávateľov môžeme uviesť, že zahraničný migrant môže začať pracovať hneď a môže byť zaškolený v rámci skúšobnej doby, čo pre samotných zamestnávateľov zjednodušuje celý zdĺhavý proces.

3 Problematika zamestnávania cudzincov na Slovensku

Ako uvádza *Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku*²³ za posledných päť rokov upozorňujú zamestnávatelia na nedostatok vyhovujúcej pracovnej sily a upriamujú pozornosť na zamestnávanie migrantov, ktoré sa javí ako jediné riešenie pre SR. Ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti, čiastočne na situáciu reaguje *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*

Slovak Business Agency v roku 2019 realizovala prieskum medzi malými a strednými podnikmi. Zamestnávatelia poukazovali na problém nedostatku pracovnej sily najmä medzi nízkokvalifikovanou pracovnou silou vo výrobe (operátori výroby, výrobní a pomocní pracovníci, skladníci, údržbári). Na druhej strane zamestnávatelia pociťujú nedostatok pracovnej sily pri odborných pozíciách (strojní inžinieri, projektanti, zvárači, energetici), avšak tieto pozície nepredstavujú až taký problém ako pri nízkokvalifikovanej pracovnej sile. Pri zamestnávaní pracovnej sily, oslovení zamestnávateľa preferovali domácu pracovnú silu, avšak pri nízkokvalifikovaných pracovných pozíciách nebol medzi autochtónnym obyvateľstvom záujem o vyššie uvedené pozície. Ako uvádza Lichner a Hvozdíková: „vzdelávací systém neodráža potreby zamestnávateľov – chýbajú vyučenie energetici, špecialisti na galvanizáciu plastov, chemici, zvárači a ďalšie technické odbory sú tiež nedostatočne obsadzované”.²⁴

Medzi motívy zamestnávania migrantov je ich ochota pracovať dlhšie²⁵, cez noc a najmä cez víkendy. Z prieskumu vyplynulo, že napriek zamestnávaniu migrantov (Ukrajina a Srbsko 68 %) na nízkokvalifikované pozície, zamestnávatelia prijímali aj vysokokvalifikovaných odborníkov z Ukrajiny, Srbska a z Rumunska.

Ďalším dôležitým zistením bolo adekvátne zaradenie migranta podľa jeho vzdelania, respektíve pracovnej skúsenosti, s ktorou prišiel na Slovensko. Zamestnávatelia boli spokojní s odvedenou prácou migrantov, medzi pozitíva zamestnávania migrantov zaradili ich ústretovosť, ochotu, nekonfliktnosť, vyššiu pracovnú efektivitu a dodržiavanie pravidiel a nariadení v podnikoch.

Medzi negatíva zaradili zamestnávatelia neovládanie jazyka autochtónneho obyvateľstva (slovenčiny), nielen pri socializácii s kolektívom, ale aj pri školeniach, vybavovaní úradných dokumentov a odkázanosť na tlmočníkov, ktorí pre zamestnávateľov predstavujú finančnú záťaž. Takisto vybavovanie dokladov, transport na pracovisko, strava, ale aj zamestnávanie cudzincov cez pracovné agentúry, v tomto prípade však povinnosti v podobe vybavovania dokladov a návštevy úradov preberá agentúra.²⁶

Zložitý proces vybavovania a obdržania dokladov a dokumentov potrebných pre obdržanie prechodného pobytu za účelom zamestnania predstavuje jednu z najväčších prekážok pre zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín.

Dôležitým poznatkom z obsahovej analýzy je informácia, že pri občanoch EÚ/EHP, ako je uvedené v predchádzajúcej časti táto povinnosť odpadá, nakoľko sú zamestnávaní ako domáce obyvateľstvo.

²³ Slovak Business Agency (2019): *Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku*, s. 21.

²⁴ LICHNER, I. – HVOZDÍKOVÁ, V. a kolektív (2020): *Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štruktúrnych zmien*, s. 59.

²⁵ Nad rámec základného fondu pracovného času.

²⁶ Slovak Business Agency (2019): *Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku*.

Záver

Od roku 2018 predstavujú štátni príslušníci tretích krajín väčšinu všetkých prichádzajúcich a žijúcich migrantov na Slovensku. V roku 2020 bolo na Slovensku približne 90 tisíc štátnych príslušníkov tretích krajín, čo predstavuje o jednu tretinu viac ako občanov EÚ/EHP. Z obsahovej analýzy vyplýva, že problematika zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín predstavuje aktuálnu otázku medzi vládou, odborníkmi a samotnými zamestnávateľmi, ktorých špecifická oblasť podnikania využíva aj pracovnú silu spomedzi zahraničnej migrácie. Ako bolo uvedené v tretej časti, aj napriek snahám prijatého dokumentu *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike* o zjednodušenie zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín, zamestnávatelia pociťujú zložitosť systému a mnohokrát uprednostnia zamestnať autochtónneho obyvateľa, aj napriek tomu, že jeho pracovný výkon, pracovná morálka sú komplikovanejšie ako u štátneho príslušníka tretích krajín.

Množstvo prichádzajúcich štátnych príslušníkov tretích krajín bude aj počas nasledujúcich rokov rásť. Predstavujú najmä nízkokvalifikovanú pracovnú silu, po ktorej je medzi zamestnávateľmi dopyt. Je potrebné aby vláda prijala nový dokument, ktorý sa bude zaoberať integračnou politikou, ktorá bude reagovať na aktuálnu situáciu v oblasti prichádzajúcej zahraničnej migrácie a to takým spôsobom, že bude prevažne zameraná na štátnych príslušníkov tretích krajín, nakoľko od roku 2018 predstavujú väčšinu a prijatá integračná politika je z roku 2014. Vláda by takisto mala zabezpečiť kurzy slovenského jazyka pre každého štátneho príslušníka tretích krajín, nakoľko jazyková bariéra predstavuje jeden z dôležitých aspektov zamestnania zahraničného migranta. Zjednodušenie byrokratického systému zamestnávania štátnych príslušníkov tretích strán by výrazným spôsobom uľahčilo ich prijatie na pracovnú pozíciu.

Použitá literatúra:

1. BAKOŠOVÁ, A. a kolektív (2019): *Pracovná migrácia tretích krajín a jej vplyv na trh práce v SR I*. Bratislava: MPSVR SR, 2019.
2. BITE, P. – SZOMBATHELYI, M. – VASA, L. (2020): The Concept of Labour Migration from the Perspective of Central and Eastern Europe. In: *Economics and Sociology*, 2020, vol. 13, č. 1.
3. EDO, R. – RAPPORT, H. (2019): Minimum wages and the labour market effects of immigration. In: *Labour Economics*, 2019, vol. 61.
4. IOM (2010): *Migration, Employment and Labour Market Integration Policies in the European Union*. Brusel: IOM, 2010.
5. Liga za ľudské práva (2020): Analýza situácie a odporúčania vo vzťahu k nastaveniu azylovej, migračnej a integračnej politiky v Slovenskej republike. [online]. In: *Liga za ľudské práva*, 2020. [Citované 10. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/199-Analyza_ju%CC%81n%202020.pdf
6. LICHNER, I. – HVOZDÍKOVÁ, V. a kolektív (2020): *Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štrukturálnych zmien*. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2020.
7. Ministerstvo vnútra SR (2011): Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. [online]. In: *Ministerstvo vnútra SR*, 2011. [Citované 02. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?zamer-migracnej-politiky-slovenskej-republiky>
8. MPSVR SR (2018): *Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike*. [online]. In: *MPSVR SR*, 2018. [Citované 02. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/informacie-cudzinci/strategia.pdf>

9. MPSVR SR (2021): Zamestnávanie cudzincov. [online]. In: MPSVR SR, 2021. [Citované 09. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/zamestnavanie-cudzincov/>
10. PPZUHCP (2021): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. [online]. In: Ministerstvo vnútra, 2020. [Citované 01. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocniky/rok_2020/2020-rocenka-UHCP-SK_revid.pdf
11. ROMAN, M. – VOICU, C. (2010): Some Socio-Economic Effects of Labour Migration on the Sending Country. Evidence from Romania. In: *Theoretical and Applied Economics*, 2010, vol. 6, č. 547.
12. Slovak Business Agency (2019): Analýza podmienok podnikania a zamestnávania cudzincov na Slovensku. [online]. In: Slovak Business Agency, 2019. [Citované 02. 11. 2021.] Dostupné na internete: http://www.sbagency.sk/sites/default/files/analiza_podmienok_podnikania_a_zamestnavania_cudzincov_na_slovensku.pdf
13. Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny (2020): Zamestnávanie štátnych príslušníkov tretích krajín podľa vykonávanej profesie. [online]. In: MPSVR SR, 2020. [Citované 02. 11. 2021.] Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/kopia-zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2020.html?page_id=1060278
14. ZZ 05/2004. Zákon o zamestnanosti o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online]. In: *Slov-Lex*, 2004. [Citované 02. 11. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/5/>

Kontakt:

Mgr. Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: terezia.seresova@euba.sk

PREFERENCES OF SELF-HELP GROUP MEMBERS TOWARDS MICROCREDITS: PRELIMINARY RESULTS FROM TANZANIA¹

Martin Schlossarek^a – Lenka Suchá^b – Tereza Nováková^c

^a Faculty of Science, Palacký University Olomouc, 17. listopadu 12, 771 46 Olomouc, Czech Republic, e-mail: martin.schlossarek@upol.cz.

^b Global Change Research Institute of the Czech Academy of Sciences, Bělidla 986/4a, 603 00 Brno, Czech Republic, email: sucha.l@czechglobe.cz

^c Faculty of Science, Palacký University Olomouc, 17. listopadu 12, 771 46 Olomouc, Czech Republic, e-mail: tereza.novakova03@upol.cz

Abstract: Self-help groups (SHGs) have an overwhelming potential to empower members of poor communities and combat poverty. Many NGOs support the functioning of SHGs by providing their members with access to various services, including microcredits. Different clients prefer microcredits with divergent characteristics (size, disbursement period, interest rate, a system of distribution, etc.). This paper aims to identify the preferences of SHGs members from the Wakulima Maendeleo Group cooperative based in southwest Tanzania. We conducted a choice experiment with 18 members of the cooperative and found that members prefer individual and quick loans with long repayment periods. To get these qualities (i.e., to meet their preferences), they are willing to get smaller loans and pay higher interest rates.

Keywords: microfinance, microcredits, self-help groups, client preferences

JEL: F35, G21, G41

Introduction

The provision of microcredits via self-help groups (SHGs) is a popular tool to reduce and alleviate poverty in developing countries.² However, in recent years, the general efficiency of microfinances has been questioned by various scholars.^{3,4,5}

On the other hand, other studies showed that there are ways how to increase the potential of microfinances in the fight against poverty.^{6,7} One of the approaches for increasing efficiency is to ensure flexibility of available microcredits, i.e., setting their terms and conditions according to an individual or local needs.^{8,9} Previous research also showed that from the

¹ This research was funded by IGA PrF UPOL (Internal grant agency of Faculty of Science, Palacký University Olomouc, grant named GA_PrF_2021_018). Special thanks go to Aneta Pavlová who collected the data for team of authors.

² REED, L. R. (2015): Mapping Pathways Out of Poverty: The State of the Microcredit Summit Campaign Report 2015.

³ CHLIOVA, M. – BRINCKMANN, J. – ROSENBUSCH, N. (2015): Is microcredit a blessing for the poor? A meta-analysis examining development outcomes and contextual considerations.

⁴ DUVENDACK, M. – PALMER-JONES, R. – COPESTAKE, J. G. – HOOPER, L. – LOKE, Y. – RAO, N. (2011): What is the evidence of the impact of microfinance on the well-being of poor people?

⁵ VAN ROOYEN, C – STEWART, R. – DE WET, T. (2012): The Impact of Microfinance in Sub-Saharan Africa: A Systematic Review of the Evidence.

⁶ BERNER, E. – GOMEZ, G. – KNORRINGA, P. (2012): Helping a Large Number of People Become a Little Less Poor: The Logic of Survival Entrepreneurs.

⁷ HARPER, M. (2012): Microfinance Interest Rates and Client Returns.

⁸ ADAMS, D. W. – VOGEL, R. C. (2016): Microfinance dreams.

⁹ ROODMAN, D. (2012): Due Diligence: An impertinent inquiry into microfinance.

perspective of clients, important characteristics of microfinance are low interest rates, and fast availability of loan.^{10,11}

This paper aims to identify the preferences of SHGs members organized in the Wakulima Maendeleo Group cooperative (WMG cooperative) based in Utengule/Usangu ward, Mbeya region, Tanzania. WMG cooperative has in total 120 members divided into 15 SHGs with six to 12 members. The guiding philosophy of SHGs scheme stems from the proverb about gaining greater independence and responsibility over one's actions.¹² WMG cooperative thus leads its members to self-sufficiency.

In order to unravel the preferences of the members of WMG cooperative, we conducted six individual semi-structured interviews and five group semi-structured interviews. Altogether, 18 participants of these sessions revealed their stated preferences via choice experiments and during interviews/focus groups commented on choices they made.

1 Background of WMG cooperative

WMG cooperative was established in 2016 with the aim of supporting the development of agriculture. The majority of the members of the organization are small-scale farmers who focus mainly on the cultivation of rice, maize, beans, and other crops. The cooperative provides various services to its members, including the provision of microcredits. Three types of microcredits are available to all members of the WMG cooperative:

1. group agricultural loans of roughly 230 USD which must be invested into common SHG's paddy field of one acre, conditioned to explicit group liability.
2. individual agricultural loans of roughly 50 USD for new members of SHG and 230 USD for senior members of SHG, conditioned to explicit group liability. Both loans must be invested into paddy fields of one acre.
3. small business loans available for senior members of SHGs, conditioned to individual loans without any group liability. A loan must be used for investment into non-agricultural activities and its size starts from 50 USD and goes up to more than 200 USD.

All loans have interest rate of 10% and are repaid in one installment: agricultural loans after one year; small business loans after slightly less than three months. Agricultural loans are disbursed at the beginning of the rainy season to all members of SHGs, while small business loans are disbursed three times per year to those who qualify for them based on their loan history. Officially, all borrowers must participate in an annual educational seminar organized by leaders of the WMG cooperative. Every year, the focus of the seminar is different. In the past, seminars were focused on agriculture, leadership, and management.

2 Methods of the research

Our paper is based on data collected through semi-structured interviews (n = 6) and focus groups (n = 5, total of 12 respondents). Convenience sampling in combination with purposive sampling were used in order to cover various demographic groups (defined by age, sex) and to include representatives of at least 1/3 SHGs from WMG cooperative. The interviews/focus groups were held in Swahili and English. The interviewing phase was complemented with non-participatory observation and by non-formal talks with members of WMG cooperative and other people from the area.

¹⁰ SOPHY, P. – VALANTINA, T. (2009): Assessing Clients' Satisfaction of Microfinance Institutions in Cambodia - A Case Study of AMK.

¹¹ ISLAM, M. T. – NATORI, T. (2014): An assessment of customer satisfaction in microfinance in Bangladesh.

¹² "If you give a man a fish, you feed him for a day. If you teach a man to fish, you feed him for a lifetime."

The analysis of choices can be done using revealed preference or stated preference data. In order to identify preferences of SHGs members, we opted for stated choice experiments that ask respondents to select their preferred alternatives from those shown in hypothetical choices.¹³ Therefore, during the interviews and focus groups, each respondent was presented with a multiple-choice question set, with each set presenting different levels of the attribute, and repeatedly responded with the most preferred choice. After each choice, the discussion of the reasons behind the choice were started.

Table 1: Extracts from choice cards given to respondents

<i>CHOICE RELATED TO:</i>	<i>CARD 1</i>	<i>CARD 2</i>	<i>CARD 3</i>
<i>loan size interest rate</i>	600,000 TSH 25%	400,000 TSH 10%	200,000 TSH 5%
<i>repayment calendar</i>	weekly payment	monthly payments	1 payment (after half a year)
<i>loan size repayment period</i>	600,000 TSH 2 months	400,000 TSH 6 months	200,000 TSH 12 months
<i>loan size disbursement</i>	600,000 TSH 6 months after request	400,000 TSH 1 month after request	200,000 TSH 1 day after request
<i>loan size repayment calendar</i>	500,000 TSH weekly	300,000 TSH weekly or monthly or one instalment only	
<i>interest rate condition</i>	20% general loan	10% loan for investment only	
<i>loan size liability</i>	600,000 TSH explicit group liability	500,000 TSH implicit group liability	400,000 TSH individual loan
<i>interest rate enforced savings</i>	20% no savings needed	10% client must have savings of 150,000 TSH	

Source: Authors of the paper.

The interviewing phase (with the help of native Swahili-speaking translator) was complemented with observation by non-formal talk with members of WMG cooperative and other people from the area. All interviews were recorded and transcribed after the last interview had been conducted. We structured and reduced interview data through a combination of deductive and inductive coding. The prevalence of the themes across the data set was not considered crucial; it was rather important to evaluate whether the occurring theme captured something important in relation to the set research aims.

3 Results and discussion

The results and most straightforward implications from the choice experiment and interviews/focus groups are summarized in Table 2.

¹³ ADAMOWICZ, W. – BOXALL, P. – WILLIAM, M. – LOUVIERE, J. (1998): Stated Preference Approaches for Measuring Passive Use Values: Choice Experiments and Contingent Valuation.

Table 2: Results and implications

CHOICE RELATED TO:	
loan size interest rate	Choices: card 1 (600,000 THS, 25% interest) – 7 respondents, card 2 (400,000 THS, 10% interest) – 6 respondents, card 3 (200,000 THS, 5% interest) – 5 respondents Reasonings of participants: Respondents who chose the smallest and least expensive loan (card 1) usually cited their fear to get a higher loan due to potential issues with repayment. Some of those who chose the “middle option” cited that the size is ideal for their purposes, others praised that such a loan would allow them to make investment and at the same time to create a financial reserve. Those who preferred the largest and most expensive loan had various explanations: some mentioned that agriculture is expensive, others claimed they are sufficiently experienced to get such a large loan, etc. Our comment: Interestingly, respondents nearly did not mention interest rates and often talked about which size of the loan suits them. We suspect that this is because the differences in interest rates were not important for them.
repayment calendar	Choices: card 1 (weekly payment) – 0 respondents, card 2 (monthly payments) – 3, card 3 (one payment after half a year) – 15 Reasonings of participants: Clearly, respondents considered the weekly repayment calendar inferior to the other options. The vast majority of respondents preferred repayment in one installment after half a year, often citing specifics of farming as a reason and also “time to collect the money” to repay the loan. Those few who chose monthly repayment agreed that such repayment calendar suits their small business plan. Our comment: Massive dominance of card 3 is probably caused also by the fact that repayment in one installment is something to what members of WMG cooperative are used to.
loan size repayment period	Choices: card 1 (600,000 TSH, 2 months) – 1 respondent, card 2 (400,000 TSH, 6 months) – 10, card 3 (200,000 TSH, 12 months) – 7 Reasonings of participants: The vast majority of respondents concentrated on the repayment period rather than on the loan size. Those who preferred card 2 (middle size of the loan, 6 months repayment) often mentioned that this is the ideal length for an agricultural loan. Those who preferred card 3 (smallest loan, 12-month repayment) praised sufficient time for returning the money. The only respondent who chose the biggest loan with a two-month repayment period claimed that they did it because it would help the others to get a loan sooner (they implied that after repaying the loan, money would be used for providing loans to other members of SHG). Our comment: It seems that a long repayment period is more important than the size of the loan.
loan size disbursement	Choices: card 1 (600,000 TSH, 6 months after request) – 6 respondents, card 2 (400,000 TSH, 1 month after request) – 5, card 3 (200,000 TSH, 1 day after request) – 7 Reasonings of participants: In general, those who chose the smallest loan with disbursement 1 day after request, highlighted the importance of having fast access to money (loan as insurance, ability to react swiftly in business). The majority of those who chose bigger loans with longer disbursement insisted they are farmers and claimed they would use loans for farming activities, which is easy to plan in advance. Our comment: Loans for farming should be huge and there is no need for fast disbursement. Loans for other businesses and for emergencies must be disbursed quickly.
loan size repayment calendar	Choices: card 1 (500,000 TSH, weekly) – 0 respondent, card 2 (300,000 TSH, weekly or monthly or one installment only) – 18 Reasonings of participants: Participants preferred to choose between monthly payments of installments and paying in one installment. They like to have options, freedom, and they believe weekly payments do not suit farmers at all and that they even do not suit businessmen. Our comment: Participants strongly refused the idea of weekly installments.
interest rate condition	Choices: card 1 (20%, general loan) – 11 respondents, card 2 (10%, loan for investment only) – 7 Reasonings of participants: Respondents who preferred card 1 (a more expensive but general loan) praised freedom in the use of the loan. They often claimed they would still invest the loan, however, they liked that they could change their business plan without

	any consequences. Those who preferred card 2 (cheaper investment loan) claimed they know how they want to invest their loan, therefore they like to take the advantage of lower interest rates. Our comment: It seems that participants do not need to be forced to invest. They preferred to invest the money received from the loans rather than consume it.
<i>loan size liability</i>	Choices: card 1 (600,000 TSH, explicit group liability) – 2 respondents, card 2 (500,000 TSH, implicit group liability) – 1, card 3 (400,000 TSH, individual loan) – 15 Reasonings of participants: The majority of respondents prefer individual loans because they like to be independent of others - they do not want to be responsible for their debts. Those who chose card 1 or card 2 (group loans) claimed that they are used to this system and that faithful groups can be helpful. Our comment: In fact, it is hard to find advantages of group loans over individual loans because people do not trust each other in a question of money, but also because they themselves do not want to be a burden for SHGs.
<i>interest rate enforced savings</i>	Choices: card 1 (20%, no savings needed) – 18 respondents, card 2 (10%, client must have savings of 150,000 TSH) – 0 Reasonings of participants: Basically, all respondents agreed that when they need a loan, they do not have any savings. Therefore, they all chose more expensive loans where they do not need to keep their savings in an account. Our comment: Enforced savings undermine the ability of loans to reduce undesirable consumption fluctuations due to income shocks or seasonality.

Source: Authors of the paper.

The results of the research imply that the members of WMG cooperative prefer individual and quick loans with long repayment periods. Members also dislike the policy of enforced savings. To get what they want, they are willing to get smaller loans and pay higher interest rates.

Preference of individual loans is in accordance with the conclusions of Hickson (2001),¹⁴ who analyzed preferences of microfinance institutions' clients in Bangladesh. Quick loans and long repayment periods are in accordance with what Hickson describes as the preference for flexibility.

On the other hand, claims of Yunus (2008)¹⁵ that clients of microfinance institutions (MFIs) prefer supposedly less psychologically demanding weekly payments of loans have not been confirmed.

We are not surprised that participants do not give high priority to the price of loans, i.e., to the interest rates. For participants, the family or business situation in which they find themselves plays a major role in the fact that they are borrowing. This is fully in accordance with the conclusions of Hudon (2007)¹⁶ and Harper (2012).¹⁷

Conclusion

Microcredits are an important tool used for poverty reduction and poverty alleviation. To ensure their maximum efficiency, it is important to tailor their characteristics according to the preferences of the clients. In this paper, we identified the preferences of SHGs members organized in the WMG cooperative. We found that these members prefer individual and quick loans with long repayment periods. They dislike the policy of enforced savings, and they tend to give lower priority to the price of loans (interest rates).

The most surprising result of our research is the strong refusal of the system of weekly payments of installments. We suspect that this preference is related to the fact that members of

¹⁴ HICKSON, R. (2001): Financial services for the very poor – thinking outside the box.

¹⁵ YUNUS, M. (2008): Banker to The Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty.

¹⁶ HUDON, M. (2007): Fair interest rates when lending to the poor.

¹⁷ HARPER, M. (2012): Microfinance Interest Rates and Client Returns.

WMG cooperative are simply not used to such a system, as they pay all loans in one installment only.

Finally, we need to add two important notes. First, the results we present are context-specific and are valid for members of the WMG cooperative. Therefore, the presented data should not be generalized. Second, the financial literacy of people living in poverty is often low. Therefore, one must be careful about the interpretation of what clients want. To this end, we believe that the good knowledge of clients and their relation to finance, consumption, and savings can help MFIs set up better criteria for providing microcredits.

References:

1. ADAMOWICZ, W. – BOXALL, P. – WILLIAM, M. – LOUVIERE, J. (1998): Stated Preference Approaches for Measuring Passive Use Values: Choice Experiments and Contingent Valuation. In: *American Journal of Agricultural Economics*, 80/1, pp. 64-75.
2. ADAMS, D. W. – VOGEL, R. C. (2016): Microfinance dreams. In: *Enterprise Development and Microfinance*, 27/2, pp. 142-154.
3. BERNER, E. – GOMEZ, G. – KNORRINGA, P. (2012): Helping a Large Number of People Become a Little Less Poor: The Logic of Survival Entrepreneurs. In: *European Journal of Development Research*, 24, pp. 382-396.
4. CHLIOVA, M. – BRINCKMANN, J. – ROSENBUSCH, N. (2015): Is microcredit a blessing for the poor? A meta-analysis examining development outcomes and contextual considerations. In: *Journal of Business Venturing*, 30, pp. 467-487.
5. DUVENDACK, M. – PALMER-JONES, R. – COPESTAKE, J. G. – HOOPER, L. – LOKE, Y. – RAO, N. (2011): *What is the evidence of the impact of microfinance on the well-being of poor people?* London: University of London.
6. HARPER, M. (2012): Microfinance Interest Rates and Client Returns. In: *Journal of Agrarian Change*, 12/4, pp. 564-574.
7. HICKSON, R. (2001): Financial services for the very poor – thinking outside the box. In: *Small Enterprise Development*, 12/2, pp. 55-67.
8. HUDON, M. (2007): Fair interest rates when lending to the poor. In: *Éthique et économique / Ethics and Economics*, 5/1, pp. 2-8.
9. ISLAM, M. T. – NATORI, T. (2014): An assessment of customer satisfaction in microfinance in Bangladesh. In: *Int. J. Business and Systems Research*, 8/1, pp. 91-109.
10. REED, L. R. (2015): *Mapping Pathways Out of Poverty: The State of the Microcredit Summit Campaign Report 2015*. Washington, DC: Microcredit Summit Campaign.
11. ROODMAN, D. (2012): *Due Diligence: An impertinent inquiry into microfinance*. Washington, DC: Center for Global Development.
12. SOPHY, P. – VALANTINA, T. (2009): Assessing Clients' Satisfaction of Microfinance Institutions in Cambodia – A Case Study of AMK. In: *International Journal of Environmental and Rural Development*, 1/1, pp. 80-85.
13. VAN ROOYEN, C – STEWART, R. – DE WET, T. (2012): The Impact of Microfinance in Sub-Saharan Africa: A Systematic Review of the Evidence. In: *World Development* 40/11, pp. 2249-2262.
14. YUNUS, M. (2008): *Banker To The Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty*. New York: Public affairs.

Contact:**Mgr. Martin Schlossarek, Ph.D.**

Faculty of Sciences
Palacký University Olomouc
17. listopadu 12
771 46 Olomouc
Czech Republic
e-mail: martin.schlossarek@upol.cz

Mgr. Lenka Suchá, Ph.D.

Global Change Research Institute
Czech Academy of Sciences
Bělidla 986/4a
603 00 Brno
Czech Republic
e-mail: sucha.l@czechglobe.cz

Mgr. Tereza Nováková

Faculty of Sciences
Palacký University Olomouc
17. listopadu 12
771 46 Olomouc
Czech Republic
e-mail: tereza.novakova03@upol.cz

KUBÁNSKÝ POLITICKÝ REŽIM V OBDOBÍ PO ROCE 2000

CUBAN POLITICAL REGIME IN THE PERIOD AFTER 2000

Josef Smolík

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně,
třída Generála Píky 2005/7, 613 00, Brno-Černá Pole, Česká republika, e-mail:
josef.smolik@mendelu.cz

Abstrakt: Tento příspěvek popisuje vývoj kubánského politického režimu po roce 2000. Za posledních 20 let se politický režim změnil, Fidel Castro a následně jeho bratr Raúl Castro opustili politické posty. Za prezidenta Kubánské republiky byl zvolen Miguel Díaz-Canel Bermúdez. Kuba je i v současnosti autoritativním režimem, který se potýká s mnoha ekonomickými a společenskými problémy, včetně pandemie Covid-19. Cílem příspěvku je diskutovat postupné změny kubánského politického režimu, přičemž pozornost je věnována protivládním nepokojům z července 2021. Tyto nepokoje byly největší za posledních 30 let. Kubánský politický režim reagoval mnoha změnami, které budou představeny v textu, který vychází z primární literatury, pozorování a nestrukturovaných rozhovorů. Práce má deskriptivně-analytický charakter a používá etnografické metody. Text shrnuje politické a hospodářské změny na Kubě za posledních 20 let. K hlavním závěrům patří skutečnost, že Kuba do jisté míry umožňuje soukromé podnikání, většinou v oblasti cestovního ruchu a stavitelství.

Klíčová slova: Kuba, hospodářský vývoj, mezinárodní vztahy, socialismus

JEL: O54, P30, Q18

Abstract: This paper describes the development of the Cuban political regime after 2000. Over the last 20 years, the political regime has changed, with Fidel Castro and subsequently his brother Raúl Castro leaving political positions. Miguel Díaz-Canel Bermúdez was elected President of the Republic of Cuba. Cuba is still an authoritarian regime facing many economic and social problems, including the Covid-19 pandemic. The aim of the paper is to discuss the gradual changes in the Cuban political regime, paying particular attention to the anti-government protests of July 2021. These protests were the largest ones in the last 30 years and the Cuban political regime has responded with many changes which will be presented in the text based on primary literature, observations and unstructured interviews. The work has a descriptive-analytical character and uses ethnographic methods. The text summarizes the political and economic changes in Cuba over the last 20 years. One of the main conclusions is that Cuba allows to some extent private enterprises, mostly in the sector of tourism and construction.

Keywords: Cuba, economic development, foreign relations, socialism

JEL: O54, P30, Q18

Úvod

Kubánská republika (dále jen Kuba) je v mezinárodní politice označována jako určitý skanzen socialismu, případně je přímo označována za autoritativní či tvrdě centralistický politický režim.¹⁸ I když se na první pohled jeví kubánský politický režim jako neměnný, uvnitř společnosti, ale i uvnitř Komunistické strany Kuby (*Partido Comunista de Cuba, PCC*) probíhají změny. V posledních letech na Kubě probíhají postupné změny, které zahrnují i pokusy o postupnou demokratizaci, liberalizaci a zavádění alespoň částečné možnosti

¹⁸ PEČÍNKA, P. (1998): Od Guevary k Zapatistům. Přehled složení a činnosti gerilových hnutí Latinské Ameriky, s. 36.

soukromého podnikání. Během několika posledních let se Kuba výrazně proměnila – politicky, hospodářsky, sociálně atd. Jednotlivé trendy je možné zachytit mj. v souvislosti s předáváním vrcholné politické moci ve státě.

Tento chronologicky orientovaný text se zaměří na vývoj kubánského politického režimu převážně po roce 2000. Toto období je charakteristické předáváním politické moci z Fidela Castra na jeho bratra Raúla, a následně z Raúla Castra prezidentovi Miguelovi Díaz-Canelovi Bermúdezovi. Součástí textu bude i popis protivládních nepokojů z července 2021, které po třiceti letech znamenaly největší „ohrožení“ politického režimu. Diskutovány budou i důsledky těchto nepokojů, včetně opatření proti pandemii Covid-19 a umožnění soukromého podnikání středně velkých podniků.

1 Kuba: základní charakteristika a historický exkurz

Z hlediska politologické teorie a poznatků mezinárodních vztahů lze Kubu definovat jako jeden z nejdéle fungujících autoritativních politických režimů (od roku 1959), který existuje i po zhroucení „východního bloku“ po roce 1989.¹⁹ Přestože současná situace některým autorům připomíná situaci v socialistickém Československu v období tzv. normalizace, je tento příklad spíše ahistorickou a nevhodnou analogií. Přesto lze konstatovat, že některé realie alespoň do jisté míry mohou pro české či slovenské odborníky být srozumitelnějšími, než pro zahraniční autory mimo bývalý východní blok.²⁰ I když kubánský režim vnímáme jako značně kompaktní, založený na silových složkách, tj. armádě, policii, tajných službách, ale i Výborech pro obranu revoluce (*Comités de Defensa de la Revolución, CDR*²¹), lze za poslední dvě desetiletí vysledovat celou řadu (personálních, ideových i institucionálních) změn. Změny kubánského politického režimu jsou evolučního charakteru, projevují se v politické, hospodářské, environmentální či mezinárodněpolitické oblasti.

Základními charakteristikami autoritativních politických režimů jsou limitovaný pluralismus, chybějící vedoucí a precizní ideologie, důraz je kladen spíše na typickou mentalitu/mentalitu, rovněž jako nízká úroveň mobilizace, která však v minulosti byla poměrně zřetelná, což bylo v období 60. a 70. let 20. století.²² Stejně tak je pro Kubu charakteristická existence poměrně úzké vládnoucí (politické a hospodářské) elity spjaté s PCC. Projevy občanské nespokojenosti jsou zcela výjimečné, protože většina obyvatel Kuby se v uplynulých desetiletích přizpůsobila sociální kontrole a silně regulovanému hospodářství.²³

K významným změnám ve vedení Kuby došlo v roce 2008, kdy funkci hlavy státu po Fidelu Castrovi převzal jeho bratr Raúl (v letech 1959 – 2008 ministr obrany), který se zaměřil na realizaci změn, které měly vést k lepší hospodářské situaci a eliminaci negativních situací (například výpadkům elektrické energie, nedostatku pohonných hmot atp.). I proto již v roce 2011 předsednictvo PCC schválilo třísetbodový plán reforem s cílem zvýšit výkonnost hospodářství.²⁴

¹⁹ K tomu srov. OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 123-157; PEČÍNKA, P. (1998): Od Guevary k Zapatistům. Přehled složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky, s. 23-43.

²⁰ Blíže viz NEDOROSTKOVÁ, T. (2016): Paralelní aktivity na Kubě. Analýza aktivit, které přispívají k vytváření svobodného veřejného prostoru, s. 6-7.

²¹ CDR vznikaly již v roce 1959. Jejich struktura zasahuje až na úroveň jednotlivých bloků domů. Členové CDR dohlíží na „ideologickou uvědomělost“ svých sousedů. Viz PEČÍNKA, P. (1998): Od Guevary k Zapatistům. Přehled složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky, s. 35. Mezi další masové organizace režimu patří např. Ústřední odbory (Central de Trabajadores Cubanos), Národní sdružení drobných zemědělců (Asociación Nacional de Agricultores Pequeños), Unie mladých komunistů (Unión de Jóvenes Comunistas) atp. NEDOROSTKOVÁ, T. (2016): Paralelní aktivity na Kubě. Analýza aktivit, které přispívají k vytváření svobodného veřejného prostoru, s. 70-71.

²² LINZ, J. M. (2000): Totalitarian and Authoritarian Regimes, s. 159; BALÍK, S. (2003): Totalitární a autoritativní režimy, s. 271-272.

²³ FIALA, J. (2016): Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce, s. 263.

²⁴ Srov. FIALA, J. (2016): Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce, s. 259.

Významnou událostí v oblasti mezinárodních vztahů bylo i navázání diplomatických vztahů mezi USA a Kubou. Nové vztahy se začaly odvíjet od deklarace Baracka Obamy a Raúla Castra v prosinci 2014, kdy na kubánské straně došlo k propuštění více než 50 politických vězňů.²⁵ Významnou událostí z hlediska vztahů mezi USA a Kubou se stala návštěva Baracka Obamy na Kubě v březnu 2016, čímž byla stvrzena snaha o sblížení dosud zneprátelených zemí. Nedlouho předtím Kuba a USA obnovily diplomatické styky, dohodly se na pravidelném leteckém a poštovním spojení, dovozu zboží a podnikání amerických firem ve vybraných odvětvích na Kubě.²⁶ Přesto byl i nadále v platnosti Helmsův-Burtonův zákon, který umožňuje žalovat u amerických soudů a postihnout sankcemi (například zákazem vstupu na území USA) všechny, kdo investují do kubánského majetku, jenž před revolucí patřil Američanům (či bývalým kubánským občanům, kteří jsou nyní Američany).²⁷

Po smrti Fidela Castra (26. 11. 2016) a odchodu Raúla Castra, nastoupil do prezidentské funkce Miguel Díaz-Canel (19. 4. 2018), čímž se Kuba ocitla v „postcastrovské“ době. Díaz-Canel neměl přímý vztah k událostem z roku 1959, jedná se o relativně mladého pragmatického stranického funkcionáře (od roku 2003 náležel do vedení PCC, bývalý ministr pro vyšší vzdělávání).²⁸ Část odborníků v této souvislosti konstatovala, že tato změna vyvolá další pozitivní kroky v kubánské politice. Druhá část expertů však upozorňovala, že se nedají žádné větší změny (či přímo demokratizace režimu) očekávat.²⁹

Na vývoj v posledních 20 letech se zaměří následující empirická část textu, která představí hlavní politické a hospodářské změny na Kubě.

2 Metodologie: obtíže výzkumu a etnografický přístup

Tento příspěvek má deskriptivně-analytický charakter. Pro zpracování byla použita metoda sběru sekundárních dat a informací z realizovaných nestrukturovaných rozhovorů³⁰ (realizovaných v červenci 2019, prosinci 2020 až lednu 2021 a v srpnu 2021).³¹

Text práce vychází z dostupných zdrojů a literatury od domácích i zahraničních autorů zabývajících se touto tematikou. Limitujícím při zpracování této problematiky je i kubánská realita, kdy jsou primární data týkající se hospodářství (zaměstnanost, HDP atp.), životní úrovně (míra korupce, přístup k lékařské péči atp.) či sociodemografických a politických ukazatelů problematicky dostupná. Relevantní údaje o vývoji kubánské společnosti jsou často zveřejňovány s časovým odstupem, včetně změn v metodice statistických výpočtů.³²

Základním cílem příspěvku je zachytit vývoj a změny v kubánské společnosti, které nastaly především po odchodu Fidela Castra z politických funkcí. Jedná se tedy o jednopřípadovou studii, která se zaměří na celkový kontext událostí. Jednopřípadová studie má za úkol co nejvěrněji zachytit tuto mnohotvárnost prostřednictvím detailní analýzy jasně definovaného a ohraničeného subjektu, fenoménu, procesu či situace. Případová studie představuje stále svébytnější, metodologicky zakotvený a uznávaný přístup ke studiu (mezinárodní) politiky. Ve srovnání s kvantitativními metodologiemi nabízí případová studie

²⁵ FIALA, J. (2016): Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce, s. 258.

²⁶ FIALA, J. (2016): Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce, s. 239.

²⁷ NÁLEVKA, V. (1997): Fidel Castro. Podzim diktátora, s. 77; FIALA, J. (2016): Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce, s. 254; NÁLEVKA, V. (2009): Fidel Castro – Caudillo 20. století, s. 123.

²⁸ Viz DOMÍNGUEZ, I. J. (2021): The Democratic Claims of Communist Regime Leaders, s. 45-46.

²⁹ Viz SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 348-349.

³⁰ Z důvodu bezpečnosti informantů neuvádím přesná jména a konkrétní informace, které mi poskytli. Informace jsou uvedeny v obecné rovině bez udání přesného zdroje v kapitole 4 tohoto textu.

³¹ Viz HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace, s. 117; SOUKUP, M. (2014): Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii, s. 93-97.

³² K tomu srov. OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 168-169.

jedinečné expertní porozumění danému případu i jeho instrumentální využití pro další, teoretické účely.³³

Zde představená případová studie by měla co nejvěrněji zachytit mnohotvárnost prostřednictvím detailní analýzy kubánského politického režimu v konkrétním časovém úseku, a představit jednotlivé procesy a situace vztahující se k případným (institucionálním, personálním, makroekonomickým atd.) změnám.³⁴

Základním cílem textu je indentifikovat změny v politickém systému Kubánské republiky v období po roce 2000. V ideálním případě by analýza měla identifikovat prvky (např. hospodářské, mezinárodněpolitické, bezpečnostní, kulturní atp.), které tyto postupné změny v kubánské politice způsobují.

3 Kubánská realita po roce 1990

Kuba je jeden z mála socialistických režimů, kde i v 21. století vládne komunistická strana (Komunistická strana Kuby, *Partido Comunista de Cuba*, PCC). Již od 60. let 20. století byl kubánský režim značně centralistický a zároveň i nacionalistický (s odkazem na významnou postavu Josého Martího³⁵), což do jisté míry umožňovalo realizovat velké reformy (například v sociální, vzdělávací, zemědělské či průmyslové oblasti).³⁶

Díky vítězství Castrovy revoluce na Kubě se z pohledu geopolitiky a mezinárodních vztahů podařilo SSSR narušit americkou dominanci v latinskoamerickém prostoru.³⁷ Pevné spojenectví však bylo oslabeno již v průběhu 80. let, kdy Kuba náležela k tvrdému jádru odpůrců Gorbačovovy perestrojky. Při návštěvě Michaila Sergejeviče Gorbačova v dubnu 1989 v Havaně byl Fidel Castro informován o nutném omezení dosavadní sovětské hospodářské pomoci, včetně snížení dodávek ropy.³⁸

Kolaps SSSR a satelitních režimů ve východní Evropě těžce zasáhl kubánskou ekonomiku (HDP se propadl o 40 %) a na počátku 90. let očekávali analytici úplné zhroucení kubánského hospodářství a Castrova režimu vůbec (na zdech kubánských ulic se objevily nápisy „*Abajo, Fidel!*“, *Pryč s Fidelem*). Nestalo se tak. Režim změnil tradiční heslo *Vlast, nebo smrt! Zvítězíme!* (*Patria o muerte! Venceremos!*) na *Socialismus, nebo smrt! Zvítězíme!*³⁹

V období po roce 1990 se životní podmínky determinované nevykonným hospodářstvím zhoršovaly, kubánský revoluční mýtus (étos) již vyprchal, což se projevilo především po roce 1993, kdy vláda byla nucena vyhlásit mimořádná opatření v rámci tzv. zvláštního režimu v období míru (*período especial en tiempos de paz*). Toto období se projevovalo omezeními v dopravě, krácením dodávek energie, a přidělovým systémem na potraviny. Ostrovní izolaci po svém překonávali zoufalí lidé na podomácku vyrobených vorech (tzv. *balseros*, voraři) utíkající riskantně do USA.⁴⁰

V roce 1993 disponovala kubánská ekonomika 4 miliony tun ropy, což představovalo necelou třetinu roční spotřeby v 80. letech. Vzhledem k závislosti energetické soustavy ostrova na tepelných elektrárnách spalujících právě ropné deriváty přineslo snížení dodávek naprosté ochromení výroby elektrické energie. Hrubý národní produkt (HNP) poklesl mezi lety 1989

³³ DRULÁK, P. (2019): Interpretativní případové studie, s. 83.

³⁴ HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace, s. 105.

³⁵ José Martí (spisovatel, básník, novinář) je považován za národního hrdinu a vůdčí osobnost boje za nezávislost Kuby na Španělsku v 19. století. Blíže viz MUNCK, R. (2008): *Contemporary Latin America*, s. 31-32. Není bez zajímavosti, že právě havanské letiště nese jméno Josého Martího.

³⁶ Srov. MUNCK, R. (2008): *Contemporary Latin America*, s. 31.

³⁷ PROROK, V. a kol. (2021): *Od stability poválečného světa ke globálnímu chaosu současnosti*, s. 33.

³⁸ Srov. GOTT, R. (2005): *Kuba. Nové dějiny*, s. 343-344.

³⁹ KAŠPAR, O. (2002): *Dějiny Karibské oblasti*, s. 174; NÁLEVKA, V. (1997): *Fidel Castro. Podzim diktátora*, s. 75; GOTT, R. (2005): *Kuba. Nové dějiny*, s. 358.

⁴⁰ Srov. KAŠPAR, O. (2002): *Dějiny Karibské oblasti*, 175; OPATRŇÝ, J. (2017): *Kuba*, s. 160; GOTT, R. (2005): *Kuba. Nové dějiny*, s. 369.

a 1993 o 31,6 % a podle některých údajů využíval kubánský průmysl v tomto období pouze 20 % své kapacity. Silně se zhoršilo i zásobování potravinami. Zde se situace přiblížila stavu z konce 60. let. Přidělován byl prakticky jen chléb, cukr a rýže, z pultů obchodů zmizelo maso, mléko i vejce.⁴¹

Vláda roku 1993 uznala severoamerický dolar za druhou platnou měnu vedle devalvovaného kubánského pesa (dekret s platností zákona č. 140 ze srpna 1993).⁴²

USA v této době ještě zesílily embargo v domnění, že kubánský režim rychle padne. Opatření skutečně vyvolala četné protesty, jako například bouřlivou demonstraci na havanském nábřeží (*maleconazo*) dne 5. 8. 1994. Na společenský neklid reagovala vládnoucí strana tím, že tvořila „brigády rychlého nasazení“ proti zločinu a korupci.

Částečné uvolnění soukromého podnikání přineslo první výsledky již v letech 1994 a 1995, kdy došlo k oživení řady hospodářských odvětví a HDP vzrostl o 2,5 %. Castro v této souvislosti začal hovořit o „socialistickém tržním hospodářství“.⁴³

Korupce se projevila nejenom u běžné kubánské populace, ale i u představitelů kubánského režimu, resp. v ozbrojených silách. Machinace s devizovanými prostředky, obchodování s kolumbijskými drogovými kartely, úplatky a všudypřítomné zneužívání slabého státu se nevyhnulo ani vysokým vojenským činitelům (Arnaldo Ochoa, Antonio La Guardia atd.).⁴⁴

Celá situace se odrazila i v do jisté míry monokulturním zemědělství, které se orientovalo na produkci cukrové třtiny a výrobu cukru. Cukrovarnický průmysl po výrazných politických změnách v Evropě dosáhl vrcholu v letech 1989 a 1990, kdy dosáhla výroba 8,12 milionu, resp. 8,04 milionu tun cukru. Od sklizně roku 1992 výroba stagnovala až do konce desetiletí na cca čtyřech milionech tun ročně, přičemž v polovině devadesátých let předstihla cukr jako nejdůležitější zdroj deviz turistika. Situace se výrazně proměnila i v případě cukrové třtiny a následné výroby cukru. Cukrová třtina byla jednou z plodin s významným hospodářským potenciálem Kuby, což se v minulosti projevilo i v celkovém zaměření kubánské zemědělské produkce. Cukrová třtina zůstávala pro Kubu strategickou komoditou, podle které se v podstatě měřil hospodářský úspěch či neúspěch. Za poslední dvě dekády se však Kuba začala orientovat především na cestovní ruch, což mj. vedlo ke zvýšeným aktivitám ve stavebnictví a službách.⁴⁵

Vláda vsadila na turistiku a povolila zahraničním firmám podíl na podnikání nejen v turistice, ale i v zemědělství a průmyslu. Příliv cizinců obnovil masovou prostituci. Prostitutky (*jineteras*) urychlovaly oběh dolarů. Od roku 1995 se začaly zvolna povolovat soukromé podnikatelské aktivity vlastních občanů (především vlastníků tzv. *paladares*, malých barů a restaurací).⁴⁶

Revoluční étos a posílení kubánského socialistického režimu bylo patrné v roce 1997, kdy došlo k převezení ostatků Ernesta Che Guevary z Bolívie. Uložení ostatků bylo grandiózním ceremoniálem za účasti tisíců plačících žen, salutujících pionýrů a pochodujících vojáků.⁴⁷

Roku 1998 navštívil Kubu papež Jan Pavel II., čímž se uvolnily dříve napjaté vztahy mezi vládou a církvemi, resp. náboženskými skupinami. Papežova návštěva trvala pět dnů, sloužil čtyři mše na volném prostranství v různých městech ostrova, z nichž všechny byly

⁴¹ OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 158-159.

⁴² GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 361.

⁴³ NÁLEVKA, V. (1997): Fidel Castro. Podzim diktátora, s. 75.

⁴⁴ Podrobněji viz GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 347-354; OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 159-160.

⁴⁵ SMOLÍK, J. (2020): Produkce cukrové třtiny a cukru Kubánské republiky, s. 221; OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 161.

⁴⁶ Srov. GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 362.

⁴⁷ PEČÍNKA, P. (1998): Od Guevary k Zapatistům. Přehled složení a činnosti gerilových hnutí Latinské Ameriky, s. 36.

přenášeny národní televizí.⁴⁸ Podstatným povzbuzením byla pastorační návštěva papeže nejenom pro katolíky (identifikace s římskokatolickou církví je odhadována přibližně na 50 % populace, na Kubě vychází i noviny *Vida Cristiana*), kteří působí na Kubě již od dob španělské kolonizace (například provozují charitativní domovy či nemocnice), ale i pro rozvoj a praktikování afrokřesťanské kultury a náboženství (*santería*).⁴⁹

Santería je náboženství, které vzniklo spojením tradic Afričanů dovezených na Kubu, nejčastěji v rámci obchodu s otroky, s křesťanskou vírou a některými dalšími vlivy, například se svobodným zednářstvím a evropskou lidovou magií. Na Kubě vznikly obdobným způsobem celkem tři typy náboženské praxe. Byla to santería či Las Reglas de Ocha, palo či Las Reglas de Kongo a tajná společnost Abakuá. Tato afrokubánská náboženství se zrodila uvnitř tří hlavních institucí kubánské koloniální společnosti. Byla to městská *kabilda*, neboli společenství vzájemné pomoci sdružující africké otroky na základě jejich etnické příslušnosti, *batey* nebo otrocké „baráky“ na plantážích, a horská *paleque* neboli opevněné osady uprchlých otroků.

Santería vychází z označení náboženství černých otroků používaných španělskými osadníky a v doslovném překladu znamená „uctívání svatých“ (*santos*). Santería hledá božství v nejběžnějších a obyčejných věcech. Je to praktické náboženství „tady a teď“, orientované nikoliv na posmrtný život či hledání nadzemského ráje nebo na umrtvování běžných lidských potřeb. Řeší nejenom vzniklé krize, ale snaží se jim předcházet. Prostřednictvím svých pravidel člověka vychovává k morálním zásadám a k naplnění jeho individuálního poslání tak, aby byl co nejprospěšnější svému okolí.⁵⁰

Téhož roku vytvořil disident Oswaldo Payá z Křesťanského osvobozenického hnutí demokratizační *Proyecto Varela*,⁵¹ ale vláda dialog (snahu o změnu politického systému jedné strany, PCC) opět odmítla.⁵²

Ekonomika (i díky orientaci na cestovní ruch) překonala krizi první poloviny 90. let a ekonomičtí analytici hovořili o jejím stabilním růstu.⁵³

V rámci diplomacie se Kuba pokusila o navázání spolupráce se státy Latinské Ameriky a s EU, zároveň se stala členem Sdružení států karibské oblasti (ACS-AEC). V rámci ACS-EEC se Kuba zaměřuje především na trvale udržitelný turismus, ale i pomoc v případě přírodních katastrof (například na spolupráci po tropických bouřích a hurikánech). Kubu na konci 90. let také stabilizoval příliv zahraničního kapitálu ve výši 5,5 miliardy dolarů. Nejdůležitějšími partnery byla Chávezova Venezuela a Čínská lidová republika (ČLR). EU poskytla Kubě rozsáhlou humanitární pomoc a řada evropských společností, především ze Španělska, Spolkové republiky Německa a Francie, zde realizovala své investice (zejména v oblasti turistiky, cukrovarnického a ropného průmyslu).⁵⁴

⁴⁸ GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 381.

⁴⁹ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

⁵⁰ ŠULCOVÁ, V. (2017): Santería – uctívání svatých na Kubě, s. 18-19; srov. ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty; GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 381.

⁵¹ Félix Varela byl pokrokový profesor filozofie na Havanské univerzitě počátkem 19. století. Jako první přednášel více ve španělštině než v latině. Byl členem politické delegace, která byla ve 20. letech 19. století vyslána do Madridu. Patřil k prvním podporovatelům latinskoamerické nezávislosti, vystupoval jako radikální reformátor školství a hlasitý abolicionista, který doporučoval okamžité osvobození otroků a kompenzaci pro jejich majitele. Viz GOTT, R. (2005): Kuba. Nové dějiny, s. 437.

⁵² FIALA, J. (2015): Dějiny Latinské Ameriky. Vývoj oblastí, regionů a států, s. 449.

⁵³ OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 162.

⁵⁴ Srov. POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 17.

4 Kubánská realita po roce 2000

Významným faktorem ovlivňujícím kubánský vývoj po roce 2000 bylo zavedení tzv. Helms-Burtonova zákona, který posílil a zpřísnil americké embargo proti Kubě, což vedlo paradoxně k upevnění moci Fidela Castra, resp. PCC.⁵⁵

Na počátku nového století získal kubánský režim spojence, a tím i konkrétnější podporu v Chávezově Venezuele a v Moralesově Bolívii, vstřícnost projevil i brazilský Lula da Silva a někteří středoameričtí státníci. Kubánská spolupráce s Venezuelou byla významná pro oba státy, ale i pro oba státníky. Venezuelská ropa nahradila z větší části ropu ruskou, a Kuba tento výhodný obchod kompenzovala svými specialisty na zdravotnictví a školství.⁵⁶

Zároveň Kubánci pomáhali uskutečňovat některé latinskoamerické, zejména venezuelské sociální programy a jejich alfabetizační zkušenosti a systém zdravotnictví sloužily jako vzory v mnoha latinskoamerických státech. Především spojenectví ve Venezuele Huga Cháveze po roce 2000 bylo strategicky významné. Byla realizována vzájemná dohoda o dodávkách zdravotnického personálu a zdravotnických potřeb do Venezuely, výměnou za levnější cenu dovážené venezuelské ropy. Dohoda se také vztahovala na oblast spolupráce v oblastech sportu, zemědělství a vzdělávání.⁵⁷ Konkrétně byly realizovány programy „Misión Barrio Adentro“, „Training Program for Latin American Doctors“, „Operation Miracle“ a „Misión Sonrisa“.⁵⁸ Venezuela v tomto období do jisté míry nahradila SSSR, což bylo umocněno i stejným politickým přesvědčením obou hlavních představitelů, tj. Fidela Castra a Hugo Cháveze (nehlasitějšího kritika amerického imperialismu v regionu).⁵⁹

Kuba si v tomto období upevnila pozici v rámci kooperace vybraných zemí Latinské Ameriky, přičemž jedním z výsledků bylo i založení *Bolívarského svazu pro lid naší Ameriky* (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*, ALBA⁶⁰). Také proto si vláda za „černého jara“ 2003 dovolila uvěznit 75 disidentů a lidskoprávních aktivistů označených za „žoldáky imperialismu“, což vyvolalo světové protesty.

Nejnámější skupinou, která vznikla v důsledku „černého jara“, se staly Dámy v bílém (*Damas de blanco*), původně manželky několika odsouzených, které po nedělní mši v havanském kostele Santa Rita pravidelně demonstrovaly v bílém oblečení za propuštění svých manželů či rodinných příslušníků.⁶¹ Dámy v bílém se díky medializaci staly jedním ze symbolů odporu vůči politickému režimu Fidela Castra.⁶²

Roku 2004 nahradilo americký dolar konvertibilní peso (CUC), které však nezměnilo tristní měnové poměry. Hospodářsky se Kubě poměrně dařilo, import byl tvořen především venezuelskou ropou (v roce 2005 se jednalo o 1,66 miliard USD, export se týkal především

⁵⁵ SMOLÍK, J. (2020): Produkce cukrové třtiny a cukru Kubánské republiky, s. 221.

⁵⁶ OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 165.

⁵⁷ Kuba dlouhodobě patří na první příčku z hlediska míry gramotnost dospělých (99,8 % obyvatelstva umí číst a psát), vzdělávací instituce také patří k prioritám PCC. Blíže viz MUNCK, R. (2008): *Contemporary Latin America*, s. 15.

⁵⁸ URBANCOVÁ, D. (2019): Analýza změn ve Venezuele po předání moci mezi prezidentem Hugo Chávezem a Nicolásem Madurem, s. 45.

⁵⁹ Srov. ONDRÁŠEK, J. – SMOLÍK, J. (2015): Vnitřní bezpečnostní vývoj v Kolumbii od roku 2002 do roku 2012, s. 177.

⁶⁰ ALBA byla navržena jako protipól Zóny volného obchodu v Americe (FTAA). Cílem bylo vytvořit společenství států Latinské Ameriky a Karibiku založené na vzájemné spolupráci mezi jejími členskými státy s cílem vytvoření zóny volného obchodu a tím efektivnější využití komparativních výhod, což vede ke snížení nezaměstnanosti a chudoby a zvýšení produktivity práce a HDP. Viz URBANCOVÁ, D. (2019): Analýza změn ve Venezuele po předání moci mezi prezidentem Hugo Chávezem a Nicolásem Madurem, s. 64.

⁶¹ OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 164.

⁶² ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

farmaceutických výrobků, léčiv a „vývozu“ lékařů a pedagogů do Venezuely). Mezinárodní organizace také upozorňovaly na přítomnost kubánských ozbrojených sil ve Venezuele.⁶³

Dlouholetý neomezený vůdce Fidel Castro kvůli nemoci předal 31. 7. 2006 prezidentství bratru Raúlovi, a 20. 2. 2008 oznámil, že už nebude prezidentem, kterým se definitivně stal Raúl Castro.⁶⁴ Fidel Castro abdikoval ze všech státních i stranických funkcí, včetně vrchního velitele ozbrojených sil.⁶⁵ Raúl Castro – vždy přesvědčený komunista – začal výraznou spolupráci s ČLR a Ruskou federací (v listopadu 2008 Havanu navštívil prezident RF Dmitrij Medveděv) a některými africkými rozvojovými zeměmi.

Zajímavý momentem byla i situace, kdy Valné shromáždění OAS projevilo 3. 6. 2009 ochotu navrátit Kubě plné členství pozastavené roku 1962. Prezident USA Barack Obama pod tlakem brazilských politiků přiznal, že ekonomická blokáda Kuby zůstřená roku 1992 Toricelliho zákonem a přitvrzená Helms-Burtonovým zákonem nebyla správná. V roce 2009 při transformaci vlády nastoupilo do vysokých funkcí několik nadějných politiků střední a mladší generace, zůstali však v zásadě věrní komunistickému modelu i ideologii.

V roce 2010 se Raúl Castro vyslovil k aktualizaci kubánského ekonomického modelu. Kubánští úředníci plánovali snížit státní kontrolu malých podniků, povolit většímu množství Kubánců, aby se stali samostatně výdělečně činnými a vybudovat novou daňovou strukturu, která povede k tomu, aby státní zaměstnanci odváděli na daních více. Zhruba 95 % všech Kubánců pracuje pro vládu a Castro přiznal, že jeden z pěti státních zaměstnanců je nadbytečný. Slíbil snížení pracovních míst ve státním sektoru a uvedl, že ti, kteří budou propuštěni z práce, budou rekvalifikováni nebo přeřazeni na jinou pozici, aby nezůstali nezaměstnaní.⁶⁶

Politický přelom nenastal ani po sjezdu PCC na jaře 2011. VI. Sjezd PCC otevřel cestu legalizaci soukromého podnikání v oblasti zemědělství a služeb (pronájem zemědělské půdy, její obdělávání a prodej zemědělských produktů na trzích, ubytování zahraničních turistů v soukromí, kadeřnictví, malé restaurace atp.) a umožnil Kubáncům získat pas a vyjet do zahraničí.⁶⁷ Na druhou stranu se projevovaly byrokratické problémy a úroveň korupce.

Lpění na překonaném politickém systému přináší Kubě stále ekonomické potíže, uvolňování podmínek pro soukromé podnikání bylo příliš pomalé.

Na návštěvu Jana Pavla II. navázala další návštěva katolické církve, tentokrát papeže Benedikta XVI., jehož bohoslužbu na náměstí Revoluce v Havaně navštívilo podle odhadů asi 300 tisíc lidí.⁶⁸

V prosinci 2014 se uskutečnil jeden z výrazným kroků pro zlepšení vztahů s USA, kdy Kuba propustila řadu politických vězňů. Jako gesto dobré vůle USA slíbily obnovit diplomatické styky a uvolnit blokádu, jejíž finanční dopady za dlouhá desetiletí vyčíslo Kubánské vedení na více než bilion dolarů.⁶⁹ Kuba se snažila narovnat či upevnit vztahy s jinými mocnostmi. Ještě před návštěvou Baracka Obamy v Havaně proběhla návštěva Vladimira Putina v červenci 2014, v květnu 2015 navštívil Havanu i francouzský prezident Hollande a 11. března podepsaly EU a Kuba dohodu o normalizaci vzájemných vztahů.⁷⁰

Jedním z důkazů oteplování vztahů se Spojenými státy bylo i obnovení plnohodnotných diplomatických vztahů s Kubou a otevření velvyslanectví v Havaně v roce 2014. V roce 2016 prezident Obama ujišťoval Raúla Castra těmito slovy: „*Nepovažujeme již Kubu za hrozbu pro USA*“. Tyto vztahy byly v roce 2017 poznamenány pravděpodobně sonickými útoky

⁶³ Srov. URBANCOVÁ, D. (2019): Analýza změn ve Venezuele po předání moci mezi prezidentem Hugo Chávezem a Nicolásem Madurem, s. 65.

⁶⁴ MUNCK, R. (2008): Contemporary Latin America, s. 106.

⁶⁵ NÁLEVKA, V. (2009): Fidel Castro – Caudillo 20. století, s. 125.

⁶⁶ POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 23.

⁶⁷ OPATRNÝ, J. (2017): Kuba, s. 166-167.

⁶⁸ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

⁶⁹ FIALA, J. (2015): Dějiny Latinské Ameriky. Vývoj oblastí, regionů a států, s. 450.

⁷⁰ OPATRNÝ, J. (2017): Kuba, s. 167.

(vyvolávající mj. poruchy vnímání; média označují tyto útoky jako „havanský syndrom“) na personál amerického velvyslanectví, což vyústilo ke stažení velvyslance.⁷¹ Kuba také byla obviňována, že i nadále vede informační válku, když omezuje občany ve svobodném přístupu k informacím, blokuje internetové stránky, a realizuje nepřátelskou propagandu vůči USA.⁷²

V důsledku omezování svobody projevu vzniklo v roce 2018 i hnutí *San Isidro*, které se skládá z disidentských (alternativních) umělců, žurnalistů, aktivistů a akademiků. Toto hnutí reagovalo na nově vydaný dekret omezující svobodu projevu, jenž vyžadoval, aby umělci před prezentováním své práce získali souhlas vlády.⁷³

Dne 25. února 2019 proběhlo na Kubě referendum, ve kterém novou kubánskou ústavu podpořilo 87 % hlasujících. Nová ústava uzákoňuje soukromé podnikání, ale zároveň zachovává vůdčí roli komunistické strany. Vláda v čele s prezidentem Miguelem Díazem-Canelem se zaměřila na ekonomické změny, které by zlepšily nedobrá stav kubánského hospodářství, tedy uznání soukromého vlastnictví, posílení role trhu a zahraničních investic. Většina těchto změn je ale podle pozorovatelů spíše formalitou, neboť soukromé podniky již povolil bývalý prezident Raúl Castro. Ústava rovněž omezuje funkční období prezidenta na nejvýše dvě pětiletá období po sobě a zavádí funkci premiéra.⁷⁴

5 Kubánská realita po roce 2020: Covid-19 a projevy nespokojenosti

Na začátku roku 2019 byla přijata nová kubánská ústava. Tato nová ústava uzákoňuje soukromé podnikání, ale zároveň zachovává vůdčí roli komunistické strany. Vláda v čele s prezidentem Miguelem Díazem-Canelem vyzdvihuje ekonomické změny odrážející bídný stav kubánského hospodářství, tedy uznání soukromého vlastnictví, posílení role trhu a zahraničních investic. Většina těchto změn je ale podle pozorovatelů spíše formalitou, neboť soukromé podniky již povolil bývalý prezident Raúl Castro. Ústava rovněž omezuje funkční období prezidenta na nejvýše dvě pětiletá období po sobě a zavádí funkci premiéra. Díaz-Canel Bermúdez se zmínil o tom, že vztahy mezi Kubou a USA se od nástupu amerického prezidenta Donalda Trumpa do funkce zhoršily a dodal, že Havana je přesto nadále otevřená dialogu.⁷⁵

V lednu 2021 také proběhla výrazná měnová reforma, při níž bylo zrušeno placení v měně CUC. Skončilo tak fungování systému duální měny. Tyto změny do jisté míry poškodily vybrané skupiny obyvatelstva, protože část zaměstnanců byla placena v CUP, ale vybrané obchody přijímaly pouze CUC.⁷⁶ Ekonomická reforma, která byla v různých podobách diskutována od roku 2010 a nakonec zavedena během nejméně vhodného momentu v době pandemie Covid-19, ještě více prohloubila celkovou krizi kubánského hospodářství.⁷⁷

Vzhledem k tomu, že PCC i nadále zůstává jedinou politickou stranou, nelze v následujícím období v politické oblasti čekat výrazné změny. Výraznou roli sehrávají v kubánské společnosti silové rezorty a jejich představitelé, kteří mají výrazný vliv na kubánské hospodářství, investice, ale i zahraniční politiku.⁷⁸ Výraznou změnu nepřinesl ani VIII. sjezd

⁷¹ SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 352.

⁷² Srov. PROROK, V. a kol. (2021): Od stability poválečného světa ke globálnímu chaosu současnosti, s. 185.

⁷³ ZEMANOVÁ, M. (2021): Vývoj politického systému na Kubě po roce 2000, s. 41.

⁷⁴ POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 24.

⁷⁵ SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 357.

⁷⁶ Kubánské peso (CUP) bylo oficiálně směňováno v poměru 1 euro/28 CUP. Na černém trhu však byla cena 1 euro/41-45 CUP. V průběhu listopadu 2021 se CUP směňuje v kurzu 1 euro/80 CUP. I to znamená, že kubánská měna výrazně oslabuje, což vede k nerovnostem mezi samotnými Kubánci, z nichž část využívá remitence ze zahraničí. Srov. ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty; POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 23; BAJINI, I. (2009): Kuba, s. 53.

⁷⁷ Již na jaře 2020 byla část obchodů proměněna na tzv. MLC obchody (moneda libremente convertible, neboli volně směnitelná měna), ve kterých je možno platit výhradně v měně USD či EUR, jejichž získání je pro běžné kubánské obyvatelstvo velmi obtížné.

⁷⁸ Srov. OPATRŇÝ, J. (2017): Kuba, s. 170.

PCC v dubnu 2021, který potvrdil konec éry Fidela a Raúla Castrových. Změny v politické oblasti nebyly vůbec diskutovány, protože o socialistickém směřování společnosti a vůdčí roli PCC se nediskutuje. Do vedení PCC byl zvolen kubánský prezident Miguel Díaz-Canel. Veřejnost si od této změny moc věcí neslibovala, nicméně část občanů očekávala především důsledné změny a modernizaci v hospodářské oblasti, infrastruktuře, komunikačních technologiích, veřejných službách atp.⁷⁹

V hospodářské a energetické oblasti je Kuba stále konfrontována s nedostatkem energetických zdrojů. Zemi chybí zásoby ropy, plynu či bezporuchových energetických rozvodů. I proto jsou výpadky elektrického proudu či dodávky vody poměrně časté. Kuba je země, která je závislá na dovozu ropy, což se projevuje nejenom v oblasti mezinárodních vztahů, ale i v oblasti celkové energetické bezpečnosti. Dodávky plynu či ropy mají strategický význam pro fungování celého politického režimu. Souvisejícím tématem je i potravinová bezpečnost, která Kubu značně limituje.⁸⁰ Především u zemědělských komodit je zásobování komplikované, sklizeň je často ovlivněná hurikány a tropickými bouřemi.⁸¹

Přídělový systém zajišťuje nejen (rádoby) spravedlivou distribuci omezeného zboží, ale funguje také jako sociální program. Každý Kubánc každý měsíc přijímá základní potraviny za méně než dva dolary. V posledních letech příděl obsahoval sedm liber rýže, půl láhve oleje na vaření, jeden bochník chleba denně, malé množství vajec, fazolí, kuře nebo rybu, špagety, bílý a hnědý cukr a plyn na vaření. Kuba dováží 70 až 80 % potravin. To vede k tomu, že množství i kvalita importovaného zboží je tak pro uspokojení kubánského trhu zcela nedostačující.⁸²

Součástí vládního úsilí upřednostnit vlastní produkci byla přeměna státních farem na družstva. Problémy s potravinovou soběstačností však přetrvávají dodnes. Situace se projevuje i v zásobování obchodních center, kde často chybí základní zboží. V obchodech se dá koupit prakticky pouze trvanlivé zboží, ale i na to se tvoří několikahodinové fronty.⁸³

Kuba také důrazně omezuje využívání sítě Internet. Přístup ke svobodným informacím je limitován i současnou situací v oblasti možnosti přístupu k internetu. Kritické blogy a webové stránky o občanských a lidských právech jsou často blokovány. Kubánské zpravodajské sdělovací prostředky jsou vlastněny a řízeny státem. Drobné nezávislé tiskové sbory jsou nezákonné a jejich publikace jsou považovány za „nepřátelskou propagandu“. ⁸⁴ Tato situace se projevila při největších demonstracích za posledních 30 let v červenci 2021, kdy sociální sítě (Facebook, Twitter ad.) byly systematicky blokovány, čímž byla do určité míry eliminována možnost mobilizace a koordinace protestujících.

Protesty z července 2021 znamenaly největší vystoupení proti kubánskému socialistickému režimu a vedení PCC. Odhadem tisíce protestujících (především ve velkých městech jako v Havaně, Santiagu, San Antoniu atp.) vyjádřily svoji nespokojenost s nezvládnutím situace s pandemií Covid-19 (pomalý proces očkování, nedostatek zdravotnického zařízení a materiálu v nemocnicích, výpadky elektrického proudu v nemocnicích atp.), ale i se špatnou hospodářskou situací (nedostatkem základních potravin, špatným zásobováním, výpadky elektrického proudu, zvyšujícím se cenám potravin, ale i nedostatkem léků na snížení horečky u onemocnění Covid-19) a také s omezováním občanským svobod (například svobody projevu, svobodného přístupu k informacím atp.). Protesty vypukly spontánně, nicméně se rychle rozšířily do tradičních míst v Havaně (nábřeží Malecón, okolí Kapitolu). Mimo již výše uvedeného omezení sítě Internet kubánská vláda

⁷⁹ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

⁸⁰ K tomu srov. SAK, P. (2018): Úvod do teorie bezpečnosti. Nekonenční pohledy na minulost, přítomnost a budoucnost lidstva, s. 83-84.

⁸¹ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty; OLIVA, M. – PALOMARES, E. (2020): Cómo nos recuperaremos y conituaremos avanzando?, s. 4.

⁸² SMOLÍK, J. (2020): Produkce cukrové třtiny a cukru Kubánské republiky, s. 221.

⁸³ SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 354.

⁸⁴ SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra, s. 350.

reagovala i vypnutím elektrického proudu, ale i masovým nasazením policie a dalších ozbrojených složek. Politický režim také využíval prorežimní organizace a svolával (kontra)demonstrace, kde se prezentovala podpora kubánskému prezidentovi Miguelu Díaz-Canelovi. V důsledku poměrně masových nepokojů kubánská policie zatkla několik desítek politických aktivistů a účastníků protestů. Politickou reakcí bylo i televizní vystoupení Migueala Díaz-Canela, který označil nepokoje za důsledek amerického embarga a snahu USA ovlivňovat politické a společenské dění na Kubě. V projevu nicméně reflektoval i požadavky protestujících, především pak hospodářskou situaci a pomalý postup při očkování proti pandemii.⁸⁵

Jak se ukázalo, tak (existenční) hrozbou pro kubánskou společnost se stala pandemie Covid-19, která výrazně polarizovala společnost na zastánce a odpůrce současného režimu. V oblasti zdraví se pro jedince i jednotlivé komunity na Kubě hrozba v podobě pandemie stala významným mobilizačním tématem, které se projevilo v nedostatku medicínských potřeb a potřebného vybavení v nemocnicích.⁸⁶ Jako důsledek postupující pandemie Covid-19 byl rovněž urychlen vývoj kubánských vakcín, jejichž účinnost je otázkou diskusí. Vakcína Abdala má podle vládních klinických studií účinnost 92 %, vakcína Soberana pak účinnost 62 %.⁸⁷ Nejhorší situace byla na Kubě během července 2021, což se projevilo naprostou přeplněností nemocničních zařízení a velkou mírou nemocnosti a smrtelnosti. V červenci Kuba začala očkovat část populace čínskou vakcínou od firmy Sinopharm.⁸⁸ Na podzim měla Kuba proočkovanost více než 50 % populace. Kubánští epidemiologové a vakcinologové v srpnu 2021 prezentovali vlastní tři vakcíny (např. Soberana Plus)⁸⁹. Pandemie Covid-19 byla diskutována i z pohledu kubánských pedagogů, především v kontextu sociálně-emocionálního stavu studentů i pedagogů, ale i konkrétních hygienických opatření, včetně zákazu vstupu cizích osob do škol.⁹⁰ Pandemie Covid-19 zasáhla i cestovní ruch, výrazně se zpřísnila opatření na letišti José Martího, turisté také museli být v povinné karanténě a následně absolvovat povinné PCR test.⁹¹

Z celkové kubánské populace (přibližně 11 milionů) podle zdravotnických statistik ze všech realizovaných PCR testů bylo pozitivních přibližně 0,11 %. Část těchto osob měla závažný průběh (asi 22 %).⁹² Do preventivních opatření se zapojili i medicí, dobrovolníci a hygienici, kteří průběžně kontrolovali zdravotní stav (v podobě měření teplot, rozhovorů a získávání poznatků o rizikových kontaktech) v jednotlivých čtvrtích a vesnicích.⁹³

Pandemie na podzim 2021 ustoupila, což vedlo Kubu k otevření se vůči zahraničním turistům. Turismus je tak do jisté míry zdrojem devizových příjmů, což v hospodářské oblasti má velký vliv, který se odráží i oblasti politické.

Na výkonnosti kubánské ekonomiky mají značný podíl i ozbrojené složky státu, které kontrolují velkou část domácí ekonomiky a podílí se na implementaci hospodářských reforem a jsou integrální součástí turistického ruchu.⁹⁴ Omezený soukromý sektor je v nejlukrativnějších oborech převážně v rukou hrstky privilegovaných kubánských rodin.

⁸⁵ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

⁸⁶ ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

⁸⁷ ZADRAŽILOVÁ, L. (2021): Kuba jako první země světa začala očkovat proti koronaviru dvouleté děti.

⁸⁸ APTN (2021): Cuba Adss Sinopharm To Its Vaccination Programme.

⁸⁹ SÁNCHEZ, L., C. (2021): Cuba cuenta ya con tres vacunas contra la Covid-19, s. 1.

⁹⁰ DELGADO, O. Á. (2021): Educar en tiempos de pandemia, s. 2.

⁹¹ Bíže viz PIS, C. a kol. (2020): Aplican PCR en aeropuerto José Martí, s. 1; ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty; RODRÍGUEZ, S., A. (2020): Primer día de la reanudación de operaciones del aeropuerto internacional José Martí, s. 5; LAREZADA, J., P. (2020): Garantías para la salud de los turistas, s. 5.

⁹² LEÓN, R. T. (2021): La Covid-19 deja secuelas y no siempre son leves, s. 3.

⁹³ RODRÍGUEZ, S., A. (2020): Que medidas se aplica en La Habana en la fase III?, s. 5.

⁹⁴ HABEL, J. (2009): Raúl Castro a la hora de las decisiones, s. 95.

V politické oblasti se jako klíčový prvek případné změny jeví kubánská menšina v Miami, resp. jejich restituční nároky.⁹⁵

Závěr

Současná Kuba se dynamicky vyvíjí (hospodářsky, sociálně, kulturně, politicky, nábožensky atp.). Socialistická ideologie je i nadále alfou a omegou kubánské politické scény, nicméně po odchodu F. Castra, R. Castra a nástupu prezidenta M. Díaz-Canela se některé prvky politického i hospodářského systému částečně mění. Tento příspěvek se zaměřil na popis a analýzu kubánské politické situace převážně po roce 2000. Na představeném vývoji a jednotlivých změnách lze vysledovat změny nejenom z hlediska politického vůdcovství (Fidel Castro a následně jeho bratr Raúl Castro opustili politické posty), ale i z hlediska hospodářství, které je stále více negativně ovlivněno nejen americkým embargem, ale i dlouhodobými systémovými problémy kubánské ekonomiky způsobené nefunkčností zdejšího ekonomického modelu, což bylo i jednou z příčin propuknutí nepokojů v červenci roku 2021.

Tyto nepokoje byly největší za posledních 30 let. Kubánský politický režim reagoval mnoha změnami, které byly zmíněny v textu. Text vychází nejenom z relevantní literatury, ale i pozorování a (z pochopitelných důvodů) anonymizovaných nestrukturovaných rozhovorů. K hlavním závěrům patří skutečnost, že ačkoliv Kuba do jisté míry nově umožňuje soukromé podnikání, většinou v oblasti cestovního ruchu a stavitelství, i nadále vládoucí elity drží situaci v zemi pevně pod kontrolou a k hlubší ekonomické či politické transformaci v zemi i přes množící se protivládní protesty a tristní ekonomickou situaci a životní úroveň běžných Kubánců nedošlo.

Použité zkratky:

ACS-AEC - Sdružení států karibské oblasti
ALBA - Bolívarský svaz pro lid naší Ameriky
CDR – Výbory pro obranu revoluce
CUC – Konvertibilní peso
CUP – Kubánské peso
ČLR - Čínská lidová republika
ČR – Česká republika
EU – Evropská unie
EUR - Euro
FTAA – Zóna volného obchodu v Americe
HDP – Hrubý domácí produkt
HNP – Hrubý národní produkt
PCC – Komunistická strana Kuby
RF – Ruská federace
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
USA - Spojené státy americké
USD – Americký dolar

Použitá literatura:

1. APTN (2021): Cuba Adss Sinopharm To Its Vaccination Programme. [online]. In: *Republicworld.com*, 31. 8. 2021. [Citované 2. 11. 2021.] Dostupné na internetu:

⁹⁵ NÁLEVKA, V. (2009): Fidel Castro – Caudillo 20. století, s. 128; ROZHOVORY (2020 – 2021): Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty.

- <https://www.republicworld.com/world-news/rest-of-the-world-news/cuba-adds-sinopharm-to-its-vaccination-programme.html>
2. BAJINI, I. (2009): *Kuba*. Praha: Ikar, 2015. ISBN 978-80-249-1106-9.
 3. BALÍK, S. (2003): *Totalitární a autoritativní režimy*. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3195-6, s. 259-284.
 4. DELGADO, O. Á. (2021): Educar en tiempos de pandemia. In: *Tribuna de La Habana*, roč. XLI, č. 34, s. 2.
 5. DOMÍNGUEZ, I. J. (2021): The Democratic Claims of Communist Regime Leaders. In: *Communist and Post-Communist Studies*, 2021, roč. 54, č. 1-2, s. 45-65.
 6. DRULÁK, P. (2019): *Interpretativní případové studie*. In: BENEŠ, V., DRULÁK, P. (eds.): *Metologie výzkumu politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019. ISBN 978-80-7419-283-8, s.83-97.
 7. FIALA, J. (2015): *Dějiny Latinské Ameriky. Vývoj oblasti, regionů a států*. Praha: NLN, 2015. ISBN 978-80-7422-368-6.
 8. FIALA, J. (2016): *Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce*. Praha: Rybka Publishers, 2016. ISBN
 9. GOTT, R. (2005): *Kuba. Nové dějiny*. Praha: BB/art, 2005. ISBN 80-7341-678-6.
 10. HABEL, J. (2009). Raúl Castro a la hora de las decisiones. In: *América Latina Hoy*, roč. 2009, č. 52, s. 91-105 s.
 11. HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
 12. KAŠPAR, O. (2002): *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: NLN. ISBN 80-7106-557-9.
 13. LAREZADA, J., P. (2020): Garantías para la salud de los turistas. In: *Trabajadores*, roč. 51, č. 46, s. 5.
 14. LEÓN, R. T. (2021): La Covid-19 deja secuelas y no siempre son leves. In: *Granma*, roč. 57, č. 4, s. 3.
 15. LINZ, J. M. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder/London: Lynne Rienner Publishers, 2000. ISBN 1-55587-866-0.
 16. MUNCK, R. (2008): *Contemporary Latin America*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 978-0-230-51495-9.
 17. NÁLEVKA, V. (1997): *Fidel Castro. Podzim diktátora*. Praha: Epoque, 1997. ISBN 80-902129-3-X.
 18. NÁLEVKA, V. (2009): *Fidel Castro – Caudillo 20. století*. Praha: Epoque, 2009. ISBN 978-80-7425-017-0.
 19. NEDOROSTKOVÁ, T. (2016): *Paralelní aktivity na Kubě. Analýza aktivit, které přispívají k vytváření svobodného veřejného prostoru*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5106-0.
 20. OLIVA, M. – PALOMARES, E. (2020): Cómo nos recuperaremos y continuaremos avanzando? In: *Granma*, roč. 55, č. 272, s. 4.
 21. ONDRÁŠEK, J. - SMOLÍK, J. (2015): Vnitřní bezpečnostní vývoj v Kolumbii od roku 2002 do roku 2012. In: *Politické vědy*, 2015, roč. 18, č. 3, s. 161-193.
 22. OPATRŇÝ, J. (2017): *Kuba*. Praha: Libri, 2017, druhé vydání. ISBN 978-80-7277-558-3
 23. PEČÍNKA, P. (1998): *Od Guevary k Zapatistům. Přehled, složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky*. Brno: Doplněk, 1998. ISBN 80-85765-96-9.
 24. PIS, C. a kol. (2020): Aplican PCR en aeropuerto José Martí. In: *Tribuna de La Habana*, roč. XL, č. 42, s. 1.

25. POKORNÁ, L. (2019): *Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2019. (bakalářská práce)
26. PROROK, V. a kol. (2021): *Od stability poválečného světa ke globálnímu chaosu současnosti*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2021. ISBN 978-80-7452-202-4.
27. RODRÍGUEZ, S., A. (2020): Primer día de la reanudación de operaciones del aeropuerto internacional José Martí. In: *Granma*, roč. 56. č. 274, s. 5.
28. RODRÍGUEZ, S., A. (2020): Que medidas se aplica ne La Haban en la fase III? In: *Granma*, roč. 56. č. 250, s. 5.
29. ROZHOVORY (2020 – 2021): *Anonymizované rozhovory s kubánskými respondenty*. Kuba: Kuba, 2020-2021.
30. SAK, P. (2018): *Úvod do teorie bezpečnosti. Nekonvenční pohledy na minulost, přítomnost a budoucnost lidstva*. Praha: Petrklíč, 2018. ISBN 978-80-7229-652-1.
31. SÁNCHEZ, L. C. (2021): Cuba cuenta ya con tres vacunas contra la Covid-19. In: *Granma*, 2021, roč. 57, č. 200, s. 1.
32. SMOLÍK, J. – POKORNÁ, L. (2019): *Kubánský politický režim po odchodu Fidela Castra*. In: Region in the development of society 2019: Proceedings of the international scientific conference. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2019, s. 347-361. ISBN 978-80-7509-709-5.
33. SMOLÍK, J. (2020): Produkce cukrové třtiny a cukru Kubánské republiky. In: *Listy cukrovarnické a řepařské*, 2020, roč. 136, č. 5 – 6, s. 220-223.
34. SOUKUP, M. (2014): *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2567-6.
35. ŠULCOVÁ, V. (2017): *Santería – uctívání svatých na Kubě*. Praha: Vodnár, 2017. ISBN 978-80-7439-121-7.
36. URBANCOVÁ, D. (2019): *Analýza změn ve Venezuele po předání moci mezi prezidentem Hugo Chávezem a Nicolásem Madurem*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2019. (diplomová práce)
37. ZADRAŽILOVÁ, L. (2021): Kuba jako první země světa začala očkovat proti koronaviru dvouleté děti. [online]. In: *Seznam.cz*, 7. 9. 2021. [Citované 2. 11. 2021.] Dostupné na internetu: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/kuba-jako-prvni-zeme-sveta-zacala-ockovat-proti-koronaviru-dvoulete-deti-40371244>
38. ZEMANOVÁ, M. (2021): *Vývoj politického systému na Kubě po roce 2000*. Brno: Mendelova univerzita v Brně. (bakalářská práce)

Kontakt:

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M.

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

Mendelova univerzita v Brně

Třída Generála Píky 2005/7

613 00 Brno-Černá Pole

Česká republika

e-mail: josef.smolik@mendelu.cz

ACTUAL FACTORS AND TOOLS FOR IMPROVING FINANCIAL POSITION OF GLOBAL AIRLINES

Diana I. Stepanova

Department of Finance and prices, Plekhanov Russian University of Economics,
Stremianny per. 36, 115093, Moscow, Russia, e-mail: s_diana@mail.ru.

Abstract: The study analyzed changes in the financial condition of global airlines from 2019 to 2020. The factors that influenced the financial health of the world's airlines in 2020 are identified, methods for assessing their impact on the financial health of airlines are selected. Based on the results of the statistical analysis that reveals the relationship between the factors and the financial health of airlines, the most important factors and the direction of their influence have been identified. Also, recommendations were developed for the implementation of anti-crisis initiatives in the activities of airlines in the context of the covid-19 pandemic.

Keywords: airline market, pandemic, factors, financial health

JEL: G11, G15, G32

Introduction

COVID-19 has disrupted the global economy. The pandemic of 2020 affected almost all industries, however, only few have been as hard devastated as aviation industry. The shortfall in demand for passenger flight services is greater than that after September 11, 2001, and the 2008-2009 financial crisis, combined. Although airlines had relatively better financial positions in the beginning of 2020, when the pandemic emerged, compared with the two abovementioned events, but the collapsing power of 2020 crisis left even the strongest airlines financially and operationally vulnerable.

Passenger airlines shaped a group of companies which were severely impacted by the pandemic in 2020. Their financial health deteriorated substantially: airline companies produced colossal losses, undertook unprecedented debt burden and suffered from tremendous passenger demand shortfall. Some companies, for example China Airlines, Korean Air and Asiana Airlines, managed to earn net profit at the end of 2020. There were also airlines which loss was minor – within 5% of revenue. The aim of the research was to figure out which actions the stakeholders could take in order to minimize the effect of pandemic on financial health of the passenger airlines.

Financial health was defined in this research as a scored combination of profitability, capital efficiency, cost of capital, shareholders expectations and debt leverage. It was conducted series of regression analyses to identify the most successful measures which enabled some airlines outperform the peers during the pandemic.

Across diverse industries, the management teams applied responsive measures during pandemic. These measures were aimed at customer experience, redesigning supply chains, establishing remote work practices, strategic refocus, strong cost cutting, acquiring additional finance from banks and equity holders and deferring capital expenditures. Also, there was significant external support aimed at stabilizing companies' economics – subsidizing, tax holidays, low-interest borrowings. Besides, we would like to emphasize that the companies entered the pandemic world having different scores of financial health (i.e. profitability, capital

efficiency, solvency and liquidity), therefore each company had different endowment which could itself improve or aggravate their financial well-being. In the study the focus was on three groups of factors which contributed financial responsiveness of the airlines around the world during pandemic:

- Endowment factors – in what state the company faced the pandemic;
- External factors – what governments, society and organizations did to sustain airline companies' performance during the pandemic;
- Internal factors – what the airline company did itself to sustain its performance during the pandemic.

1 Financial position of global airline market players before and during pandemic

Airline business can be characterized with the following features:

1. *Low profit margin.* Typical full-service airlines have a 2%-5% net income margin, low-cost airlines usually receive 4-7% as net profit.

2. *Low total shareholders return.* Typical CAGR – compound annual growth rate – of TSR (Total Shareholders Return) for 2015-2019 is 2.18%¹ globally for publicly traded airline companies.

3. *High leverage.* As per macrotrends, 3.66 is typical book net debt-to-equity ratio for global airlines average from 2016 through 2019.

4. *High cyclicity and industry risks.* Airlines are also naturally cyclical, i.e. sensitive to economic state. Correlation between GDP (Global Domestic Product) growth and airline operating profit is 73%.²

5. *High cost of financing.* Because of relatively high beta and leverage, airlines are considered companies of a high-risk level, which raises both cost of debt and cost of equity above the average.

6. *High stock volatility.* As per Damodaran,³ average levered (raw) beta for major global airlines is 1.61, which means that stock prices of airlines are more volatile than averaged stocks across all other public stock companies. High beta therefore implies higher cost of equity.

Therefore, many normatives which are used as benchmarks across many other industries cannot be accepted for comparison with airlines.

In Table 1 there are providing financial analysis results based on the airline sample used in the current research. It presents key ratios for 2019 through 2020 financial years.

Table 1: Financial indicators in 2019 and 2020

	2019	2020	Normative
Altman Z-score	0,01	0,00	2.99+
Current ratio	0,45	0,67	2+
Capital turnover	1,37	0,55	1.5+
Debt to capital	0,95	1,25	0.8-
Net debt to EBITDA	6,10	n/a*	4.5-
Cash to gross debt	0,01	0,01	0.05 – 0.10
Interest cover ratio	2,94	n/a*	2.5+
ROIC	8%	-32%	0+
Economic spread	2%	-37%	0+

¹ Deloitte's Casey Quirk Database, February 2021.

² NATHALIE LENOIR (2014): Cycles in the air transportation industry, July 2014. URL: <https://hal-enac.archives-ouvertes.fr/hal-01022240/document>.

³ ASWATH DAMODARAN (2021): Global Online Database, January 2021 URL: <http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar>.

ROA	3%	-14%	0+
EBITDA margin	11%	-47%	0+
EBIT margin	7%	-59%	0+
Net margin	4%	-51%	0+

* Cannot be calculated when EBITDA is negative

Source: Author's analysis based on financial statements of 39 airlines

In this research, financial health is defined as a score which shows how well a company is able to bring long-term value to its investors – to both shareholders and debtholders. It accounts for basic indicators of capital productivity, cost-effectiveness, financial leverage, operating cashflows volatility of the assessed company. The score is relative and is benchmarked to the sample of companies used in the research. As soon as the index is a proprietary tool which was created in sake of the current research, there are no other benchmarks which can be considered reliable. Therefore, the best benchmarks, which can be used to assess whether financial health of a random airline is high or low, are other airlines in the sample. Financial health term should be discerned clearly from financial state or position which define only current company's relation between its assets and liabilities, whilst health defines its performance, ability to attract funds for development and market strengths.

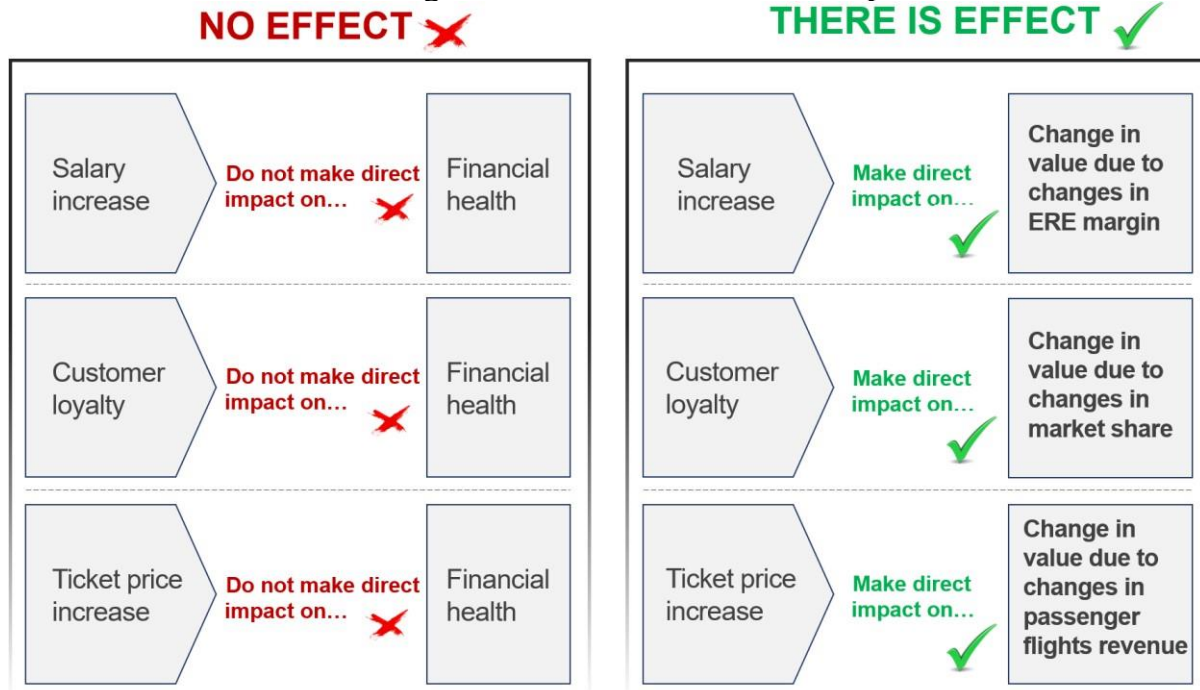
2 Evaluation of factors' influence on airlines financial health during pandemic

In the entire research, factor is defined as a phenomenon or a feature which is presumably correlated with an airline's financial-health change. Measure is an action or inaction of an airline's management presumably aimed at stabilizing financial state of the company. Within the scrutiny, the term "measure" relates to internal factors (for example, expansion of cargo fleet) and management's actions to make an impact on endowment or external factors (for example, apply for governmental support or decrease debt burden of the company via issuing hybrid securities or preferred stock redemption).

Each factor – endowment, external and internal – had its own indicator of influence on financial health (hereinafter – impact indicator). Impact indicator is a sub-indicator of financial health score which measures the maximum scope of impact of a concrete factor on total financial health score. For example, we cannot conclude that high customer loyalty did not influence financial health of the airlines just because there was no correlation found between them. Hence, it had to measure the impact of this factor in a more granular way, extracting only that aspect of financial health, which could really be influenced by high customer loyalty – in this case, it can be increase in intrinsic value due to shifts in passenger flights market share.

Illustration of the abovementioned concept is provided in the Figure 1. It applies to all three categories of factors – endowment, external and internal.

Figure 1: Evaluation of factors' impact

Endowment factors

Endowment means some features which an airline had prior to pandemic. In the analysis, endowment included five measurable factors:

1. Airline's size which is defined by its portion in the global revenue of 2019, in USD.
2. Corporate Horizon Index (CHI) which is available in proprietary Deloitte's Benchmarks Database.⁴ This indicates how long-term oriented a company is and how far strategically it looks ahead. It is calculated as a score comprising the following indicators:

- Investment to capital consumption;
- EPS excess growth;
- Tendency to accruals;

3. Leverage which consists of net and gross debt-to-EBITDA ratios. This factor was further suspended in the research due to that the ratios could not be reliably calculated when EBITDA were negative. Unfortunately, they were such for most airlines in 2020, which makes it hard to compare the ratios.

4. Loyalty and brand power might have given a serious competitive advantage to the airlines which held them high prior to the pandemic. They were calculated using net promoter score.

5. Ownership relates to whether an airline is owned by the government or not. Airlines were classified into state-owned, state-impacted, and private dependently on the governmental power in their shareholding structures. The power was calculated using Shapley-Shubik Power Index, shareholding structures were mainly sourced from companies' official webpages. If it could not be possible to receive a comprehensive shareholding structure, a simple effective interest of government was obtained. If no recent shareholding structure could be found, 0% state ownership was given to the airlines described in media as private; 25% if they were described as associated with government; and 50% if they were described as state- controlled.

⁴ Deloitte's Casey Quirk Database, February 2021.

For description in details please refer to Table 2.

Table 2: Evaluation of endowment factors' impact

Factor	Calculation	Contribution*
Airline size	.001% revenue to global revenue as of 2019	N/A
Corporate Horizon Index	CHI as of 2016-19	N/A
Net debt-to-EBITDA	Net d/EBITDA as of 2019	N/A
Gross debt-to-EBITDA	Gross d/EBITDA as of 2020	N/A
Loyalty and brand power	Net Promoter Score	value change due to factor/total score change
Ownership	Classifier, Shapley–Shubik Power Index	N/A
Factor	Impact indicator	Impact indicator 2
Airline size	total score change	-
Corporate Horizon Index	total score change	-
Net debt-to-EBITDA	total score change	-
Gross debt-to-EBITDA	total score change	-
Loyalty and brand power	value increase due to shifts in passenger market share	total score change
Ownership	total score change	-

* Stands for the method of determining how much the factor impacted the total financial health
Source: Author's analysis based on annual reports, official-website data of 39 airlines

Operating and financial data used for identification of endowment factors included the following sources (Table 3).

Table 3: Description of endowment factors

Factor	Source and description	2020	2019
Corporate Horizon Index	Deloitte's AB Database, measured from 0 to 5 where 0 is the shortest-term and 5 is the longest-term firms	-	4
NPS or related	SkyTrax, marketing agencies databases, published media. Measured normally at scale of 100, where 100 is the highest loyalty	-	68
State ownership	Company's webpage, annual reports, analytical agencies, published media. Classified in 3 types.		0.02

External factors

External factors are those which influenced financial health of the airlines from outside of the organization. Mainly, the airlines were unable to control such factors, but some had better chances to receive governmental support if proactively applied for compensation inquiries.

Within research, only regulatory actions were considered external factors.

1. Governmental grants – received or accrued – in P&L (Profit and Loss Statement) of the companies had an impact on NOPLAT (Net Operating Profit Less Adjusted Taxes), and therefore, the value of the airlines. They were used by the airlines mainly in order to cover operating costs and repay the debts or redeemable shares. Except for increased economic profit, it also decreased the cost of debt of the airlines. The impact of the factor was calculated as costs percentage of grants accrued from total operating.

2. Many tax authorities claimed diverse types of tax holidays (temporary release of tax liabilities) for companies operating in the most disrupted industries during the COVID-19 pandemic. Holidays for the following taxes were implemented around the globe: Corporate Profit Tax (CPT), Value-Added Tax (VAT) or sales taxes, withholding tax, social contributions (such as pensions), fuel excises, CO₂ emission tax. Logistic regression was applied to calculate the effect of tax holidays on financial health. If significant tax holidays were claimed (e.g., the entire release from tax liabilities on one particular tax type, like VAT or CPT), the factor was considered positive in the model, or negative otherwise.

3. All airlines were to discontinue eligible flights in 2020, but they could also compensate some of them with flights to other destinations. As this measure could be partially internal, most of destination ceases were caused by the regulatory actions. In the model, the end-of-year number of destinations (not number of flights) was taken to calculate the change of this factor.

For description in details please refer to Table 4.

Table 4: Evaluation of external factors impact

Factor	Calculation	Contribution
Governmental grants	% of grants received or receivable from operating costs	value change due to factor/total score change
Tax holidays	yes/not	N/A
Destination suspensions	% decrease in flight network	value change due to factor/total score change
Factor	Impact indicator	Impact indicator 2
Governmental grants	value increase due to grants received	total score change
Tax holidays	total score change	-
Destination suspensions	value decrease due to passenger revenue	total score change

Source: Author's analysis based on annual reports, official-website data of 39 airlines

Operating and financial data used for identification of external measures included the following sources (Table 5).

Table 5: Description of external factors

Measure	Source and description	2020	2019
Governmental grants	Published media, annual reports, earnings releases.	0.08	-
Tax holidays	Published media, annual reports, earnings releases. 1 stands for tax holidays presence, 0 for absence.	1	-

Number of destinations	Published media, annual reports, earnings releases. Number at the end of period	190	240

Internal factors

Internal factors are actions taken by the management of the airline to stabilize and recover the economy of companies. These are the factors (and tools) on which the greatest emphasize is made in my research, because their scope differed significantly from airline to airline and from country to country. One should consider that these measures were applied differently depending on the size of the airline, kind of service provided, jurisdictions and structures of operation, leverage, and other aspects.

1. Some airlines decreased salaries of their employees. The term salary includes the base pay, motivation fees and employee-related taxes or contributions. It is one of the cost-cutting initiatives. Some airlines granted their employees ordinary non-redeemable and redeemable shares except for paying in cash. This was not considered in the model and was accounted for as ordinary employee-related expenditure. Headcount was used to assess the salary, this measure is different from full-time equivalent, but is more available.

2. Some airlines decided to dismiss their employees or put them on long-term unpaid leaves. This measure was aimed at staff costs reduction, but, counterintuitively, employee dismissal only led to repayment of enormous termination benefits (approximately 0.5x of the annual salary).

3. Certainly, due to shortfall in flights performed due to various governmental restrictions, airlines initiated veracious abandonment from previously placed orders for the aircraft. If the airline rejected at least 5% of its 2019 fleet size, or such measurement could not be determined precisely, the airline was considered as cancelling or deferring the fleet orders in sake of logistic regression.

4. The majority of the airlines attracted significant funds from issuing various types of debt instruments (bank loans, bonds, senior notes and analogous) to redirect current funds into covering accounts payable (to fuel suppliers, lessors, airports), wages and salaries, tax and social contributions. For mezzanine instruments, under International Financial Reporting Standards (IFRS) and US GAAP (US Generally Accepted Accounting Principles) reporting, debt component is separated and accounted for as debt proceeds apart from the equity proceeds. Thus, there was no need to adjust and reallocate the proceeds within debt and equity categories.

5. Some airlines also made a decision to attract funds from the current and new shareholders – via issuing of ordinary and non-redeemable shares, investment certificates and other equity instruments. Equity element of proceeds from issuing mezzanine instruments was accounted separately under the reporting standards (IFRS and US GAAP) applied to financial statements of the airlines which I selected for my research.

6. Some airlines also restructured the current debt instruments, especially bank loans, to decrease the debt burden in 2020. Such restructurings could include prolongations, toggle notes, PIK (pay-in-kind) notes, refinancing or lease holidays. To figure out whether the airlines applied this measure, we have calculated the decrease in ratio of debt repayments to gross debt.

7. Airlines around the world used diverse pricing strategies in order to maximize the revenue and load factor of passenger flights. Changes in net price of revenue passenger kilometer show which strategy (price increase or decrease) the airline followed during the pandemic and how it has finally performed because of these measures. Since the indicator of success for this metric is decrease of company's value due to changes in passenger revenue, this way of assessment takes price elasticity of demand into account.

8. Almost all airlines sold their assets for sake of highly needed financing. Those assets mainly were financial instruments (both debt and equity held for speculation and strategic purposes) and fixed assets (repairable aircraft spare parts, buildings, car fleet, other property).

9. Approximately 70% of the global fleet was grounded during the first quarter of 2020. Thus, the aircraft did not need as much technical inspections, repair, maintenance and overhauls as the previous year. Deferred maintenance grade was identified as positive percentage excess of decapitalized and expensed MRO expenditures over the decrease of revenue. Considerable portion of MRO expenditures is capitalized in right-of-use assets and in property, plant and equipment accounts, therefore this portion was extracted from there and reclassified to expense in order to identify whether any deferred maintenance existed.

10. Some airlines re-concluded their direct and indirect procurement contracts, mainly by inferring deferred payment conditions and ceasing unneeded service contracts. Decrease in days payable was used to identify such measure of renegotiation and suspensions of unneeded supplier contracts.

11. As cargo operations were more demanded in 2020 compared to 2019, airlines could increase their freight operations in three ways:

- Remodify the passenger aircraft to cargo aircraft
- Order new cargo aircraft from the lessors
- Use currently held passenger aircraft for freight purposes

The research is to find out which of these measures was most effective, but the last measure (Use currently held passenger aircraft for freight purposes) could not be reliably determined for most of airlines and was finally abandoned for the scrutiny. If there was any published indication that the airline ran passenger fleet modifications to cargo aircraft, the measure was considered as positive for logistic regression.

12. Alike the previous measure, if there was any published indication that the airline ordered more than 5% of its current cargo fleet, the measure was considered as positive for logistic regression.

13. If there were any airline which did not undertake any internal measure, it was marked as not applied any of the measures considered for other airlines in the research in sake of logistic regression. For description in details please refer to Table 6.

Table 6: Assessment of internal factors impact

Factor	Calculation	Contribution
Salary per employee change	% decrease in ERE per employee	value change due to factor/total score change
Headcount changes	% decrease in headcount	value change due to factor/total score change
Cancelling or deferring aircraft orders	yes/not	N/A
Drawing down additional finance (debt)	% increase in CF from financing activities - debt or mezzanine	N/A
Drawing down additional finance (equity)	% increase in CF from financing activities - equity	N/A
Won bank holidays	% decrease in CF debt payout/gross debt	N/A
Price changes	% change in passenger revenue/RPK	value change due to factor/total score change

Disposal of the assets	% abs excess of increase in disposals (PP&E and RUA notes, or CF from disposals, if previous unavailable) over revenue decrease	N/A
Deferred maintenance	% abs excess of decapitalized and expensed MRO over pkm decrease	value change due to factor/total score change
Renegotiation and suspensions of unneeded supplier contracts	% change in days payable	N/A
Fleet remodification	yes/not	value change due to factor/total score change
Cargo fleet expansion through leasing	yes/not	value change due to factor/total score change
No measures	yes/not	N/A
Factor	Impact indicator	Impact indicator 2
Salary per employee change	value increase due to ERE margin (to revenue + normalized profit margin) change	total score change
Headcount changes	value increase due to ERE margin (to revenue + normalized profit margin) change	total score change
Cancelling or deferring aircraft orders	total score change	-
Drawing down additional finance (debt)	total score change	-
Drawing down additional finance (equity)	total score change	-
Gaining bank holidays	total score change	-
Price changes	value decrease due to passenger revenue	total score change
Disposal of the assets	total score change	-
Deferred maintenance	value increase due to decapitalized MRO margin (to revenue + normalized profit margin) change	total score change
Renegotiation and suspensions of unneeded supplier contracts	total score change	-
Fleet remodification	value increase due to capitalized MRO margin (to revenue + normalized profit margin) change	total score change
Cargo fleet expansion through leasing	value increase due to cargo revenue	total score change

No measures	total score change	-

Source: Author's analysis based on annual reports, official-website data of 39 airlines

Operating and financial data used for identification of external measures included the following sources (Table 7).

Table 7: Description of internal factors

Measure	Source and description	2020	2019
Headcount	Published media, annual reports, analytical agencies	114 700	133 700
Cancelled aircraft orders	Published media, annual reports, analytical agencies	1	-
RPK	Published media, annual reports, analytical agencies	91 825	241 252
Fleet remodifications	Published media, annual reports, analytical agencies	1	-
Cargo fleet expansions	Published media, annual reports, analytical agencies	1	-
No measures	If no external or internal measures were undertaken, a 1 was input. If any were, then a zero was input.	0	-

Source: Author's analysis based on annual reports, official-website data of 39 airlines

3 Outlining substantial differentiative factors

In this study we will the impact of three types of factors from the previous part on airlines' financial health.

Four data refinement procedures were conducted to ensure the deliverables of the model are correct and reliable. Such procedures included:

1. Sanity checks for financial data ($WACC > \text{long-term growth}$, $\text{assets} - \text{equity} - \text{liabilities} = 0$, $TEV > 0$).

2. Eliminating outliers (unscaled values with ± 3 sample standard deviations from the mean).

3. Scaling (both financial impact and actions taken data were scaled from 0 to 1 in order to make it applicable for further regression analyses).

4. Reversing the data (this step is to make the observations fully comparable and to make the research conduct with the intuitive logic: the higher the measure score the higher the impact score – i.e. financial health. Reverse measures were, for example, destination suspensions, assets disposal, deferred maintenance, as they showed higher financial health as their measure score decreased).

Linear, polynomial and logistic regressions were applied to find out relationships: a) between the factors and impact indicators and b) between the factors and financial health score of the airlines. All data were screened through the following criteria:

- No multicollinearity (VIF, reference value is under 5);
 - No heteroscedasticity (Breusch-Pagan test and White test, reference value is over 0.05);
 - Normality of regression residuals (Shapiro-Wilk Test, reference value is over 0.05).
- If data did not comply with this criterium, they were refined using Chebyshev's rule unless the

data become normally distributed;

- Linear or polynomial dependence (R^2 , reference value is over 65%);
- No autocorrelation (Durbin-Watson test, reference value is under 77%).

For accuracy of results' evaluation, Root Mean Squared Error (RMSE) indicator was used, which is the mean squared differences between actual and predicted financial health score. Accuracy is defined as $1 - RMSE$. Since the aim is to ensure that there is relationship between factors and health, accuracy is defined with RMSE better than with R^2 as it is not sensitive to outliers and better generalizes the trend.

Impact was defined as:

- For linear regression – relative change in financial health score as result of 1-percent change in factor, i.e. the slope of regression line since all data are scaled from 0 to 1;
- For polynomial regression – average absolute slope of polynomial extrema, of $(y_{ext0} - y_{min})/2$, of $(y_{exti} - y_{exti+1})/2$ and of $(y_{max} - y_{exti+n})/2$;
- For logistic regression – slope at inflection point.

In order to exclude the impact of other factors, financial-health sub-indicators unrelated to the assessed factors were taken as of 2019, not 2020 – i.e. under the assumption that only this factor impacted the health – which implied zero health change for these sub-indicators. Sub-indicator related to the assessed factor was taken as of 2020. Factor-related sub-indicators can be found in Tables 2, 4 and 6.

The following factors were accepted as highly influential on their relative impact indicators of an average airline in 2020 (highlighted in Table 8).

- Governmental grants;
- Destination suspensions;
- Employee dismissal;
- Disposal of the assets;
- Cargo fleet expansion;
- Airline size;
- Loyalty and brand power.

Table 8: Output of regression analyses

Factor	Category	Linear regression R2	Logistic regression ROC	Polynomial regression R2	Final evaluation
Governmental grants	external factor	69%	n/a	58%	69%
Tax holidays	external factor	n/a	29%	n/a	29%
Destination suspensions	external factor	93%	n/a	79%	93%
Decreased salaries per employee	internal factor	57%	n/a	31%	57%
Employee dismissal	internal factor	85%	n/a	70%	85%
Cancelling or deferring aircraft orders	internal factor	n/a	16%	n/a	16%
Drawing down additional finance (debt)	internal factor	24%	n/a	20%	24%

Drawing down additional finance (equity)	internal factor	39%	n/a	32%	39%
Gaining bank holidays	internal factor	10%	n/a	10%	10%
Increased prices	internal factor	44%	n/a	19%	44%
Disposal of the assets	internal factor	78%	n/a	57%	78%
Deferred maintenance	internal factor	39%	n/a	33%	39%
Renegotiation and suspensions of unneeded supplier contracts	internal factor	16%	n/a	13%	16%
Fleet remodification	internal factor	n/a	39%	n/a	39%
Cargo fleet expansion through leasing	internal factor	n/a	84%	n/a	84%
No measures	internal factor	n/a	n/a	n/a	n/a
Airline size	endowment	73%	n/a	25%	73%
CHI	endowment	19%	n/a	16%	19%
Net debt-to-EBITDA	endowment	34%	n/a	49%	49%
Gross debt-to-EBITDA	endowment	29%	n/a	36%	36%
Loyalty and brand power	endowment	67%	n/a	84%	84%
Ownership	endowment	n/a	43%	n/a	43%

Source: Author's analysis based on annual reports and official-website data of 39 airlines

Results

The following conclusions based on the results of analysis:

1. The more the revenue an airline generated prior pandemic, the more chances it had to obtain stronger financial health in 2020, compared to the peers. It can be explained by the environment which is inherent to the aviation industry – the-winner-takes-all. Basically, bigger airlines win more lucrative governmental contracts and receive more active compensations from regulatory body. Also, these airlines had lower leverage (ratio of fixed and variable costs), thereby were more flexible and better prepared for the crisis.

2. More customer-centric airlines performed on average better on financial health than those with lower customer loyalty scores. It can be also explained by the advertising investments the airlines made in the past. It predominantly refers to such airlines as Lufthansa, Emirates or Delta Airlines, which made a significant investment in awareness and brand loyalty.

3. The airlines which were granted or compensated costs or losses from governments or governmental organizations had stronger financial health in 2020, mainly due to directing the received funds to cover excess operating costs, repay the debts or preferred shares and establish recovery strategies in the third and fourth quarters of 2020.

4. Apparently, regulatory flight suspension was the biggest driver of financial performance of the airlines around the world. This factor has the direct influence on revenue of

the airlines, reduction of which was the key reason for losses made during the pandemic.

5. Surprisingly, the airlines which kept the major part of its headcount performed much better on financial health compared to the airlines which dismissed over 10% of the staff. It can be mainly supported with the fact that staff dismissal may provoke high increase in liabilities due to accrual or repayment of termination benefits.

6. Airlines which disposed most of their assets (predominantly leased aircraft and repairable spare parts) before May of 2020 created higher value to their stakeholders. These airlines had a chance to dispose considerable value of their lease liabilities, as well as right-of-use assets, which naturally increased their ROIC compared to the airlines which did not dispose the assets proactively

7. There were two approaches undertaken by airlines which concerned strategic refocus from a portion of passenger market onto the cargo operations. The first approach was fast remodification of a part of the fleet from passenger to freight operations. The second was disposing passenger aircraft and proactive ordering cargo fleet. The research showed that the airlines which followed the second approach managed to outperform the peers on financial health.

The factors which were strongly impactful with their impact indicators were selected at threshold of 65-percent dependency. Then, these factors, their impact on financial health score was assessed. This was done by conducting regression with factors and financial health score. Output of contribution and regression analyses are shown below in Table 9 (There is no negative impact due to factors reversibility assumption).

Table 9: Impact of factors on financial health

Factor	Category	Dependency¹	Contribution²	Impact³
Destination suspensions	external factor	93%	0.74	72 %
Employee dismissal	internal factor	85%	0.21	17 %
Cargo fleet expansion through leasing	internal factor	84%	0.32	33 %
Loyalty and brand power	endowment	84%	0.12	12 %
Disposal of the assets	internal factor	78%	1	84 %
Airline size	endowment	73%	1	76 %
Governmental grants	external factor	69%	0.13	10 %
Decreasing average employee salary	internal factor	57%	0.45	n/a ₄
Net debt-to-EBITDA	endowment	49%	1	n/a ₄
Increased prices	internal factor	44%	0.26	n/a ₄
Ownership	endowment	43%	1	n/a ₄

Fleet remodification	internal factor	39%	0.11	n/a ₄
Drawing down additional finance (equity)	internal factor	39%	1	n/a ₄
Deferred maintenance	internal factor	39%	0.08	n/a ₄
Gross debt-to-EBITDA	endowment	36%	1	n/a ₄
Tax holidays	external factor	29%	1	n/a ₄
Drawing down additional finance (debt)	internal factor	24%	1	n/a ₄
CHI	endowment	19%	1	n/a ₄
Cancelling or deferring aircraft orders	internal factor	16%	1	n/a ₄
Renegotiation of contracts	internal factor	16%	1	n/a ₄
Won bank holidays	internal factor	10%	1	n/a ₄
¹ accuracy of regression model between factor and its impact indicator, 1-RMSE ² contribution of factor impact indicator to total financial-health score ³ impact of factor on financial health score ⁴ unreliable dependency level				

Factors include direct and indirect measures. Direct measures are internal and are driven only by the decisions of management. Indirect measures (i.e. management's actions, tools) are external and endowed, they can be influenced through other management actions – for example, applying for governmental subsidies or decreasing debt burden via preferred shares redemption and operational transactions factoring.

It is important to note that dependency measured as 1-RMSE does not imply causation. The factors (independent variable) and financial health (dependent variable) can be indeed interdependent, financial health could make a reverse impact on factors, or there could be another third factor which influenced factors and financial health independently. However, common sense check and outputs validation with employees and middle management of an airline were conducted in order to verify that factors can high probably cause the respective change in financial health.

The model tested inexhaustive number of factors which had an impact on financial health of the airlines. There were other measures undertaken out of the scope of the current research. The most influential measure is strong cost-cutting program. This measure is partially scrutinized under the factor “Renegotiation and suspensions of unneeded contracts”, but it can also cover such management actions as digitization of customer-experience processes, automation of internal processes, establishing dynamic pricing, creating analytical centers to increase the quality of managerial decisions. These factors were not covered in the analysis as they are hardly extractable and cannot be reliably measured. Besides, each airline has its own cost structure, thus such comparisons should be conducted cautiously.

Most financially healthy airlines in the research sample were Vietnam Airlines, Pegasus, Aeromexico, Azul Group, China Southern Airlines and China Eastern Airlines.

Conclusion

Deliverables of research shaped the following set of insights, which airlines may consider for developing operating strategies during the lasting pandemic in 2021 and 2022:

1. Airlines which disposed most of their assets before May of 2020 created higher value to their stakeholders. Airlines can be better executing contracting economic strategies with the lessors and key suppliers, as well as continuously monitor the asset health to proactively and quickly identify the groups for sale or renting out.

2. Large in terms of revenue airlines were more likely to outperform their smaller peers in 2020. That means the airlines should be more growth- centric in order to survive in such large disruptions.

3. Regulatory flight suspension was pivotal for revenue generation and value creation of the airlines. Here, the airlines should be able to modify their flight network faster than competitors.

4. The research showed that the airlines which disposed passenger aircraft and proactively expanded the cargo fleet managed to outperform the peers on financial health in 2020. So, the airlines might consider proactive sale of new cargo aircraft in case of structural market changes instead of hard fleet remodification.

5. Airlines which kept the major part of its headcount performed much better on financial health compared to the airlines which dismissed over 10% of the staff. Therefore, airlines should accurately analyze whether termination employee benefits overweight the currently paid salaries to the staff, considering the expectations about the lasting period of pandemic.

6. Airlines which nurtured high brand loyalty in previous years had more chances to outperform the peers which invested less in brand equity.

7. Governmental support during pandemic made a substantial impact on sustaining operations of financial-health leaders in the airline services market. Airlines should apply for governmental aid with high quality of execution to cover the sunk costs incurred.

References:

1. ASWATH, D. (2019): *Applied Corporate Finance: A User's Manual*. New Jersey: Wiley, 1st Edition, 592 p. ISBN-10: 0471239704.
2. BPP LEARNING MEDIA LTD (2019): *ACCA Paper F5 Performance management*. 13th edition. London: BPP Learning Media Ltd, BPP House, Aldine Place London, p. 103-211.
3. BUTT, B. Z. – HUNJRA, A. I. – KASHIF-UR-REHMAN (2017): Financial Management Practices and Their Impact on Organizational Performance. In: *World Applied Sciences Journal*, Vol. 9, No. 9, pp. 997-1002.
4. DEMING, E. W. – CAHILL, K. E. – KELLY, L.A. (2018): *Out of the Crisis*. Cambridge, MA: The MIT Press. ISBN 9780262535946, p. 39-40.
5. HARVARD BUSINESS SCHOOL PRESS (2017): *Finance for Managers (Harvard Business Essentials)*. Harvard Business Review Press, 2nd Edition, March. ISBN-10: 1578518768.
6. KELLER, S. (2019): *Beyond Performance 2.0: A Proven Approach to Leading Large- Scale Change* New Jersey: Wiley, 2019. ISBN-10: 1119596653, p. 433.
7. MARANTZ, D. – BRADLEY, C. – HIRT, M. – SMIT, S. (2020): *Strategy Beyond the Hockey Stick. People, Probabilities, and Big Moves to Beat the Odds*. New Jersey: Wiley. 3rd edition, 256 p. ISBN-10: 9781119487623.
8. MCMAINS, M. J. – MULLINS, W. C. – YOUNG, A. T. (2020): *Crisis Negotiations. Managing Critical Incidents and Hostage Situations in Law Enforcement and*

- Corrections*. London: Routledge, 2020. ISBN 9781138585522, pp.1-57.
9. RAYMOND BROOKS (2018): *Financial Management: Core Concepts*. London: Pearson, 2018, 3rd Edition. 656 p. ISBN-10: 0134730410.
 10. WILEY & SONS J. – KOLLER, T. – GOEDHART, M. – WESSELS, D. (2020): *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*. 7th edition. New Jersey: Wiley, p. 319, 409-410.

Contact:

Assoc. Prof. Diana I. Stepanova , PhD.

Department of Finance and prices

Plekhanov Russian University of Economics

Stremianny per. 36

115093, Moscow

Russia

e-mail: s_diana@mail.ru

THE ROLE OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION AND THE FORMATION OF THE EU LEGAL SYSTEM

Irina Strelnikova

Faculty of World Economy and International Affairs, National Research University, Higher School of Economics in Moscow, 20 Myasnitskaya str., Moscow, 101000, Russia,
e-mail: irina.a.strelnikova@mail.ru

Abstract: This article analyzes the role and specifics of the legal status of the Court of Justice of the European Union, the specifics of its creation and functioning, gives a brief overview of the most important cases of the Court of Justice of the European Union as an illustration of the influence of these cases on the formation of the autonomous legal system of the EU, and, as a consequence, on the development of European integration processes.

Keywords: legal system, the European Union law, EU, the Court of Justice of the European Union

JEL: K33, F55

Introduction

At the present stage of its development, the European Union, as an instrument for the implementation of the EU Member States of the integration process in the European region, has a significant impact on both the world economy and international relations. Today, 27 European States are united within the framework of the European Union in order to ensure peace and prosperity of their citizens, as well as close unification on the basis of common economic, political and social interests.

At the same time, achieving balanced and sustainable social and economic progress and integration in the European region would be impossible without the formation of appropriate legal instruments and the construction of a unique autonomous legal system of the European Union, based on the unification and harmonization of legislation, the creation of supranational norms and general practice of their application, which ultimately allowed to lead to a "common denominator of different legal systems of the member States."¹ And in this process, the Court of Justice of the European Union plays its fundamental and important role, which in the course of its law enforcement activities not only formed the key principles of EU law, which ultimately influenced the formation of an independent legal system in the EU, but also through the application of a preliminary ruling procedure is constantly involved in the formation of uniform judicial practice on the territory of all Member States. All this contributes to a single legal space in the EU, supports, deepens and develops European integration.

This article aims to identify the role and specifics of the legal status of the Court of Justice of the European Union and its impact on the EU legal system and, as a consequence, on the development of European integration processes. This is important due to the fact that it is the EU legal system that stabilizes European integration, and in order to properly manage the integration processes, it is necessary to reveal what legal tools can be used for this purpose and can the Court of Justice of the European Union be this particular tool.

¹ ENTIN, K. (2015): *Pravo Evropejskogo soyuza i praktika Suda Evropejskogo soyuza*, p. 18.

To answer the main research question in this article and identify the role of the Court of Justice of the European Union, the methods of formal legal and comparative legal study are used.

The research in this article is based on the hypothesis that the Court of Justice of the European Union has significant role in managing European integration processes, because it unifies and harmonizes the legislation of the EU Member States, pursues the principles of direct effects and the supremacy the EU law, supports and strengthens the autonomous and independent legal system of the EU, thereby contributing to the harmonious development of integration processes in the European region.

To prove this hypothesis, firstly, the impact of the Court of Justice of the European Union and its practice on the EU legal system will be considered. Secondly, the legal status of the Court of Justice of the European Union will be identified. And finally the most significant cases of the Court of Justice of the European Union will be analyzed and their impact on European integration will be revealed.

The issue of the role of the Court of Justice of the European Union in the European integration processes is debatable in legal science. Thus, issues of the role and the status of the Court of Justice of the European Union are reflected in the scientific papers of K. Entin,² Ya. Andrienko,³ Y. Orlova,⁴ M. Bobin,⁵ D. Berlin,⁶ P. Davies.⁷ In turn, P. Craig,⁸ K. Alter, and S. Mcunier-Aitsahalia,⁹ J. Gibson and G. Caldeira¹⁰ dealt with the analysis of specific cases and practice of the Court of Justice of the European Union. Issues of the legal nature of the European Union, its status and role in the system of international relations, and the specifics of its legal system are reflected in the articles and monographs of many Russian and European scientists, including A. Arnall, P. Eckhout, T. Tridimas,¹¹ R. Shute,¹² I. Lifshitz¹³ who have researched continuity and change in EU Law and European legal system; R. Holzacker,¹⁴ who deal with different aspects of the European Integration; B. Nefedov,¹⁵ M. Marchenko, E. Deryabina,¹⁶ whose main research focus is dedicated to the nature and status of the European Union and the EU Law.

² ENTIN, K. (2015): *Pravo Evropejskogo soyuza i praktika Suda Evropejskogo soyuza*, p. 18.

³ ANDRIENKO, YA. (2003): *Vliyanie deyatel'nosti suda ES na uglublenie evropejskoj integracii*, p. 100.

⁴ ORLOVA, Y. (2014): *Sud ES i pravovaya integraciya gosudarstv-chlenov Evropejskogo soyuza*. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo, p. 142.

⁵ BOBIN, M. (1998): *The European integration process: Legal aspects of the activities of the European Union and the Council of Europe. The role of higher judicial institutions And Human rights Defenders*, pp. 66-98.

⁶ BERLIN, D. (1992): *Interactions between the Lawmaker and the Judiciary' within the EC. Legal Issues of European Integration*, pp. 17-48.

⁷ DAVIES, P. (1997): *The Relationship between the European Court of Justice and the British Courts over the Interpretation of Directive 111 187/EC*, p. 45.

⁸ CRAIG, P (1995): *The European Court and National Courts. Doctrine and Jurisprudence, Legal Change in Its Social Context*, p. 67.

⁹ ALTER, K. (1994): *Judicial Politics in the European Community: European Integration and the Pathbreaking Cassis de Dijon Decision. - Comparative Political Studies*, pp. 535-61.

¹⁰ GIBSON, J. (1993): *The European Court of Justice: A Question of Legitimacy. Zeitschrift fur Rechtssoziologie*, pp. 204-42.

¹¹ ARNULL, A. – ECKHOUT, P. – TRIDIMAST, T. (eds.) (2008): *Continuity and Change in EU law. Essays in honour of Sir Francis Jacobs*, pp. 90-122.

¹² SHUTZE, R. (2018): *European Union Law. Second edition*, p. 43.

¹³ LIFSHITS, I. (2019): *The problem of qualification of the law of the European Union as a legal system*, pp. 153-162.

¹⁴ HOLZHACKER, R. (2006): *European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States*, p. 270.

¹⁵ NEFEDOV, B. (2012): *Triptych. Intersystem formations in law*, p. 62.

¹⁶ MARCHENKO, M. – DERYABINA E. (2012): *The legal system of the European Union: monograph*, p. 704.

1 The impact of the Court of Justice of the European Union and its practice on the EU legal system

The fundamental function of the EU law and the entire EU legal system is to maintain the process of European integration.¹⁷ It is a well-known fact that the EU was created on the basis of international constituent Treaties that laid the foundations of European integration and became a kind of legal framework for it. These Treaties reflected the structure of the original European communities, the institutional system, the subjects of competence and the sphere of competence with which they, and then the European Union transformed on their basis, were endowed. But the mere existence of these acts would not be enough to maintain and further develop and deepen the integration processes in the European region, since relations between the EU member states have never been static, and have been a constant developing dynamic process. And in this regard, the role that the Court of Justice of the European Union has played and continues playing today cannot be overestimated, since it is the Court of Justice of the European Union in its practice that invariably resolves numerous conflicts between EU acts and the legislation of member states, thereby unifying and facilitating the process of law enforcement. It is the Court of Justice of the European Union that in its practice invariably protects integration and centralization. It is within the framework of EU law that the Court of Justice of the European Union itself formulated such principles "as the supremacy and direct effects of EU law, and the possibility of applying to the Court of Justice of the European Union with request of the preliminary ruling procedure was assigned to national courts."¹⁸

2 The legal status of the Court of Justice of the European Union

The Court of Justice of the EU was provided with its legal status and functionality necessary to manage the processes of European integration in articles 13 and 19 of the Treaty on the European Union signed in Maastricht on February 7, 1992 with amendments and additions dated December 13, 2007,¹⁹ as well as in article 267 (former Article 234) of the Treaty on the Functioning of the European Union signed in Rome on March 25, 1957 and amended on December 13, 2007.²⁰

Thus, article 13 and 19 the Treaty on European Union (as amended on 13 December 2007) specify that the EU shall have an institutional framework which shall aim to promote its values, advance its objectives, serve its interests, those of its citizens and those of the Member States, and ensure the consistency, effectiveness and continuity of its policies and actions.

The Union's institutions shall be:

- the European Parliament,
- the European Council,
- the Council,
- the European Commission,
- the Court of Justice of the European Union,
- the European Central Bank,
- the Court of Auditors.

Each institution shall act within the limits of the powers conferred on it in the Treaties, and in conformity with the procedures, conditions and objectives set out in them. The institutions shall practice mutual sincere cooperation.

¹⁷ STRELNIKOVA, I. (2021): EU Law as an Intersystem Integrated Legal Formation of a Unique Nature, p. 377.

¹⁸ ORLOVA, Y. (2014): Sud ES i pravovaya integraciya gosudarstv-chlenov Evropejskogo soyuza. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, p. 142.

¹⁹ Consolidated version of the Treaty on European Union.

²⁰ Consolidated versions of the Treaty on the Functioning of the European Union.

The Court of Justice of the European Union as one of the EU institutions shall include the Court of Justice, the General Court and specialised courts. It shall ensure that in the interpretation and application of the Treaties the law is observed.

Member States shall provide remedies sufficient to ensure effective legal protection in the fields covered by Union law. The Court of Justice shall consist of one judge from each Member State. It shall be assisted by Advocates-General.

The General Court shall include at least one judge per Member State.

The Judges and the Advocates-General of the Court of Justice and the Judges of the General Court shall be chosen from persons whose independence is beyond doubt and who satisfy the conditions set out in Articles 253 and 254 of the Treaty on the Functioning of the European Union. They shall be appointed by common accord of the governments of the Member States for six years. Retiring Judges and Advocates-General may be reappointed.

The Court of Justice of the European Union shall, in accordance with the Treaties:

- 1) rule on actions brought by a Member State, an institution or a natural or legal person;
- 2) give preliminary rulings, at the request of courts or tribunals of the Member States, on the interpretation of Union law or the validity of acts adopted by the institutions;
- 3) rule in other cases provided for in the Treaties.

In turn, in accordance with article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union, the Court of Justice of the European Union is authorized to make decisions in a preliminary ruling procedure on:

- 1) the interpretation of the Treaties;
- 2) the validity and interpretation of acts of the institutions, bodies, offices or agencies of the Union.

Where such a question is raised before any court or tribunal of a Member State, that court or tribunal may, if it considers that a decision on the question is necessary to enable it to give judgment, request the Court to give a ruling thereon.

3 The most significant cases of the Court of Justice of the European Union, influenced the development of the EU legal system and European integration

So, why does the functionality and practice of the Court of Justice of the European Union on the formation and strengthening of the independent legal system of the EU play such a significant role for the EU?

The answer to this question is as follows. As K. Entin notes in his monograph, "in the complex and bureaucratic system of European institutions, law acts as a kind of universal language of communication"²¹ between 27 states that are so different in many aspects. And it is the Court of Justice of the European Union that has the merit of asserting the primacy of EU law, which, on the basis of the official interpretation of the constituent Treaties of the EU, brought out the practice that formed the principles of the supremacy and direct effect of the EU law.

This was reflected in the case "Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen"²² and in the case "Reyners v. Belgium"²³, which formed the principle of direct effects of the EU law, as well as in the case "Costa v. ENEL"²⁴, which laid the foundation for the principle of the supremacy of the EU law.

Let's look at these cases in more details, because they created the foundation for the formation of an independent and autonomous legal system of the EU, which subsequently had a significant impact on the development of European integration.

²¹ ENTIN, K. (2015): Pravo Evropejskogo soyuza i praktika Suda Evropejskogo soyuza, p. 19.

²² Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen (Case 26/62).

²³ Reyners v. Belgium (Case 2/74).

²⁴ Flaminio Costa v. ENEL (Case 6/64).

"Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen"

Thus, in the case "Van Gend en Loos ", the subject of the dispute in the framework of the preliminary ruling procedure was the question whether article 12 of the EEC Treaty has direct application within the territory of a Member State, in other words, whether nationals of such a state can, on the basis of the article in question, lay claim to individual rights which their national courts must protect?

The Court in answer to the questions referred to it for a preliminary ruling by the tariefcommissie by decision of 16 August 1962, concluded that Article 12 of the Treaty establishing the European Economic Community (EEC) produces direct effects and creates individual rights which national courts must protect. But it's important to note that in order to confer jurisdiction on the Court to give a preliminary ruling it is necessary only that the question raised should clearly be concerned with the interpretation of the Treaty.

Making its decision in the case of "Van Gend en Loos", the Court emphasized that the European Economic Community constitutes a new legal order of international law for the benefit of which the states have limited their sovereign rights, albeit within limited fields, and the subjects of which comprise not only the member states but also their nationals. Independently of the legislation of member states, community law not only imposes obligations on individuals but is also intended to confer upon them rights which become part of their legal heritage. These rights arise not only where they are expressly granted by the treaty but also by reason of obligations which the treaty imposes in a clearly defined way upon individuals as well as upon the member states and upon the institutions of the community.

The fact that articles 169 and 170 of the EEC Treaty enable the Commission and the Member States to bring before the court a State which has not fulfilled its obligations does not deprive individuals of the right to plead the same obligations, should the occasion arise, before a national court. Thus, according to the Court According decision due to the spirit, the general scheme and the wording of the EEC Treaty, article 12 must be interpreted as producing direct effects and creating individual rights which national courts must protect. In this regard, in relation to the specifics the case, where, after the entry into force of the Treaty, the same product is charged with a higher rate of duty, irrespective of whether this increase arises from an actual increase of the rate of customs duty or from a rearrangement of the tariff resulting in the classification of the product under a more highly taxed heading, such increase is illegal under article 12 of the EEC Treaty.

"Costa v. ENEL"

In another well-known case "Costa v. ENEL", the EU Court also considered the interpretation of Articles 53 and 37 of the EEC Treaty within the framework of the preliminary procedure and came to the following conclusions. EEC Treaty is not just ordinary international trade treaty, the EEC Treaty has created its own legal system, which, after the entry into force of the Treaty, has become an integral part of the legal systems of the Member States and which their national courts are obliged to apply and comply with.

By creating a Community of unlimited duration, having its own institutions, its own personality, its own legal capacity and capacity of representation on the international plane and, more particularly, real powers stemming from a limitation of sovereignty or a transfer of powers from the States to the Community, the Member States have limited their sovereign rights and have thus created a body of law which binds both their nationals and themselves.

The integration into the laws of each Member State of provisions which derive from the Community and more generally the terms and the spirit of the Treaty, make it impossible for the States, as a corollary, to accord precedence to a unilateral and subsequent measure over a legal system accepted by them on a basis of reciprocity. Such a measure cannot therefore be inconsistent with that legal system. The law stemming from the Treaty, an independent source

of law, could not because of its special and original nature, be overridden by domestic legal provisions, however framed, without being deprived of its character as community law and without the legal basis of the Community itself being called into question. The transfer by the states from their domestic legal system to the community legal system of the rights and obligations arising under the treaty carries with it a permanent limitation of their sovereign rights.

Thus, Articles 53 and 37 of the EEC Treaty represent the norms of the EEC law capable of creating individual rights that should be protected by national courts. By their legal force, they have supremacy over the domestic national legislation of the Member States, and are applied regardless of the prescriptions of the legal system of any Member State of the EEC.

4 The importance of "Van Gend en Loos" and "Costa v. ENEL" cases for European integration

The significance of these two cases, as the most fundamental examples of the practice of the Court of Justice of the European Union, for the development and strengthening of European integration is extremely great.

Since in the case "Van Gend en Loos" the Court for the first time in the history of the evolution of the EU established that the constituent Treaties of the EU by their legal nature and legal status go beyond the ordinary trade agreements between states and have constitutive significance, due to which a new international legal order was created in the EU region, independent of the legal order of the Member States. The norms of this legal order, by virtue of the constituent Treaties of the EU, have direct effects, do not require special implementation into the national legislation of the Member States, so that individuals can refer to them directly.

In turn, in the case of "Costa v. ENEL", the Court continued to develop the practice formed in the "Van Gend en Loos" case and confirmed the nature of the EEC Treaty as constitutive, establishing the foundation for its own legal system of the EEC. This system has become an integral part of the legal systems of the Member States, and the provisions of which their national courts are obliged to apply. Incorporation of the provisions of the EEC law into the legal systems of each of the Member States makes it impossible to give priority to an act of national legislation over the legal system of the EEC created on the basis of reciprocity of all Member States.

Thus, by forming and strengthening the EU legal system, the Court of Justice of the European Union automatically influences the processes of European integration, since, as noted above, it is the unique independent and autonomous legal system of the EU that is the effective tool for "solving problems and challenges faced by European integration."²⁵

Conclusion

Summing up, it should be noted that the role of the Court of Justice of the European Union and the impact of its practice on the development of its legal system and European integration processes is not unambiguous.

A number of European integration researchers underestimate the importance of the role that the Court of Justice of the European Union has played in European integration processes. So, S. Scheingold in 1971 expressed the opinion that by that time the Court of Justice of the European Union had made "a rather modest contribution to the formation of EU policy."²⁶

At the same time, we fully share the position of Y. Andrienko, K. Entin and a number of other scientists dealing with this issue, that nevertheless the importance of the Court of Justice of the European Union in the process of policy-making and European integration is often

²⁵ ENTIN, K. (2015): *Pravo Evropejskogo soyuza i praktika Suda Evropejskogo soyuza*, p. 18.

²⁶ SCHEINGOLD, S. (1971): *The Law in Political Integration: The Evolution and Integrative Implications of Regional Legal Processes in the European Community*, p. 25.

unduly underestimated. Due to the fact that national governments, acting in the interests of their states, determine the dynamic of the integration process, "progress towards further integration is possible only when there is proximity of interests of different states, when interests are different or when the state sees a threat in the development of integration, such progress, as a rule, slows down."²⁷ And the role and significance of the Court of Justice of the European Union and its practice is manifested precisely in the fact that in the course of its activities it smooths out existing differences, unifies and harmonizes the legislation of the EU Member States, pursues the principles of direct effect and the supremacy the EU law, supports and strengthens the autonomous and independent legal system of the EU, thereby contributing to the harmonious development of integration processes in the European region.

References:

1. ANDRIENKO, YA. (2003): *Vliyanie deyatel'nosti suda ES na uglublenie evropejskoj integracii*. ZHurnal YUrist"-Pravoved". 2003, No 2, pp. 100-105.
2. ARNULL, A. – ECKHOUT, P. – TRIDIMAST, T. (eds) (2008): *Continuity and Change in EU law*. Essays in honour of Sir Francis Jacobs, Oxford University Press, Oxford, pp. 90-122.
3. BERLIN, D. (1992): *Interactions between the Lawmaker and the Judiciary' within the EU*. Legal Issues of European Integration, 1992. pp. 17-48.
4. BEZBORODOV, Yu. (2018): *Methods and forms of legal convergence in international law*. Kazan, 2018, p. 153.
5. BOBIN, M. (1998): *The European integration process: Legal aspects of the activities of the European Union and the Council of Europe. The role of higher judicial institutions and Human Rights Defenders*, n. 3, pp.66-98.
6. CRAIG, P (1995): *The European Court and National Courts - Doctrine and Jurisprudence, Legal Change in Its Social Context*. Report on the United Kingdom, EUI Working Paper RSC 95/29, 1995.
7. DAVIES, P. (1997): *The Relationship between the European Court of Justice and the British Courts over the Interpretation of Directive 111 I87/EC*. Working Paper Law No. 97/2, European University Institute, Florence, 1997.
8. ENTIN, L. (2010): *European law: A textbook for universities*. M.: Norma, 2010. P. 960.
9. ENTIN, K. (2015): *Pravo Evropejskogo soyuza i praktika Suda Evropejskogo soyuza*. M.: Norma, 2015.
10. HOLZHACKER, R. (2006): *European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States* Springer Netherlands, XIV, p. 270.
11. LIFSHITS, I. (2019): *The problem of qualification of the law of the European Union as a legal system*. Moscow: Actual problems of Russian law. 2019. No. 11, pp. 153-162.
12. MATUZOV, N. – MELEKHIN, A. (2009): *Theory of state and law*. Moscow. SPS ConsultantPlus. 2009. P. 560.
13. MARCHENKO, M. – DERYABINA, E. (2012): *The legal system of the European Union: monograph*. M.: Norm, Infra-M, 2012, p. 704.
14. NEFEDOV, B. (2012): Triptych. Intersystem formations in law. Part 3. Types of intersystem formations. *Eurasian Legal Journal*, 2012, No. 10 (53), p. 62.
15. ORLOVA, Y. (2014): *Sud ES i pravovaya integraciya gosudarstv-chlenov Evropejskogo soyuza*. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo, 2014, No. 6, p. 142-145.

²⁷ ANDRIENKO, Y. A. (2003): *Vliyanie deyatel'nosti suda ES na uglublenie evropejskoj integracii*, p. 100.

16. POLENINA, S. (1987): The system of law and the system of legislation in modern conditions. *Jurisprudence*, 1987, No. 5, p. 29.
17. STREINZ, R. (2012): *Europarecht*. Aufl. Heidelberg: C. F. Mueller, 2012. p. 5-35.
18. STRELNIKOVA, I. (2021): *EU Law as an Intersystem Integrated Legal Formation of a Unique Nature*. In Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2021 : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online 4. júna 2021 = Proceedings of an International Scientific Conference Held Online June 4, 2021. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2021. ISBN 978-80-225-4832-8. ISSN 2585-9404, Publishing Ekonóm, 2021. p. 377-382.
19. SHUTZE, R. (2018): *European Union Law*. Second edition. N. Y.: Cambridge University Press, p. 43.
20. SOKOLOVA, N. (2016): Strengthening of regional integration: judicial influence. *Actual problems of Russian law*, No. 10 (71), p. 187.
21. SCHEINGOLD, S. (1971): *The Law in Political Integration: The Evolution and Integrative Implications of Regional Legal Processes in the European Community*. Occasional Papers in International Affairs. Cambridge, Mass.: Harvard University Center for International Affairs, 1971, No. 27.

Contact:

Assoc. Prof. Irina Strelnikova, PhD

Faculty of World Economy and International Affairs

National Research University Higher School of Economics

20 Myasnitskaya str.

101000 Moscow

Russia

e-mail: irina.a.strelnikova@mail.ru

CO-MOVEMENT OF NOMINAL EXCHANGE RATES WITHIN THE EUROPEAN UNION¹

Jakub Szabó

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: jakub.szabo@euba.sk

Abstract: The European integration, especially its monetary pillar, is far from complete. Eight out of the current twenty-seven EU Member States still have not joined the Eurozone, leaving an ample space for exchange rate manoeuvres and volatilities. In this article, we aim to find out whether six of these non-Eurozone EU Member State currencies record co-movements in their exchange rates vis-à-vis the euro, allowing us to assess to what extent are these currencies coherent in potential case of joining the Eurozone at once. Contrary to traditional approaches, we employ a wavelet analysis approach, which permits us to assess the time and frequency domain of the exchange rate time series. Making use of wavelet power spectrum and wavelet coherence with phase-difference, we find out that in general, there is a relatively high degree of coherence at higher periods around the period of the Great Financial Crisis. This trend turns out to be prevalent specially in the case of CZK, HUF and PLN. Apart from few exceptions with regards to the phase-difference, exchange rates co-move at both 1.5~4.5 frequency band and 4.5~8 frequency band are “in-phase”, indicating exchange rate co-movements.

Keywords: EU, Eurozone, non-euro EU Member States, Wavelet Analysis

JEL: E42, F33

Introduction

Following the introduction of the euro currency on January 1, 1999; it was expected that all the European Union Member States will eventually adopt the euro as their official currency. Currently, as the European Union (EU) relies more on a multi-speed approach to the European integration, seven European Union Member States still have not adopted the euro as their official currency,² whilst Denmark even managed to negotiate a permanent opt-out from the Eurozone participation.³ In spite of their decision to stay outside of the Eurozone, these countries still face similar internal and external shocks in context of their economic interdependency, with possible spillovers to exchange rate co-movements. Facing the volatility stemming from the Great Financial Crisis (GFC), EU national authorities outside the Eurozone realized that the flexible exchange rate regime might be a useful shock absorber. This realization effectively postponed the adoption of the euro and might have contributed to a greater synchronization of exchange rates.⁴

In this article, we employ a slightly unorthodox wavelet analysis approach to examine co-movements and synchronization of nominal exchange rates in the time-frequency space of the non-Eurozone EU Member States (excluding Bulgaria and Denmark). The existence of exchange rate synchronization would suggest that shocks are transmitted to other foreign

¹ This article is a part of the project of young teachers, researchers and PhD students named “Selected aspects of the International Political Economy within the context of Globalization of the 21st century” (Vybrané aspekty medzinárodnej politickej ekonómie v kontexte globalizácie 21. storočia) no. I-21-106-00.

² Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania and Sweden.

³ Protocol No. 16 to the Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union.

⁴ ANDRIEŞ, A. M. et al. (2016): Comevement of Exchange Rates: A Wavelet Analysis, p. 2.

markets, which are mutually intertwined. This might be of a great importance to policy-makers influencing the monetary interventions, public expenditures, or international trade. Aim of this article is to provide a different perspective on the possibility and desirability of these currencies joining the Eurozone en bloc.

1 Literature Review

The literature on exchange rate synchronization is relatively ample, although majority of the works focus on the co-movement of major currencies of the world. Calvet et al., employing the multifrequency volatility decomposition, find strong indications of exchange rate synchronization between dominant world currencies against the U.S. dollar exchange rate series in the period between 1973 and 2003.⁵ Using a VAR model, Nikkinen et al. (2006) find out that market expectations with regards to future exchange rates are closely synchronized between the euro, British pound and Swiss franc between 2001 and 2003.⁶ Cristescu et al., opting for a parameter motivated sliding window correlation analysis, investigate the synchronization of the British pound, Japanese Yen, Singapore dollar, South Korean won, Romanian leu and Indian rupee against the U.S. dollar between 1999 and 2011, arguing that there is a correlation between the developed countries currencies and counter-correlation between advanced countries and the less developed countries currencies.⁷

By our knowledge, there is only a handful of articles investigating the exchange rate co-movements within the European Union. Komárková and Komárek, for instance, investigate the degree of harmonization of the Czech, Hungarian, Polish and Slovak currencies with respect to the euro, using a standard and rolling correlation analysis as well as the beta-convergence through the use of the state-space model and panel regression.⁸ Stavárek assesses the nominal exchange rates of the euro, Czech koruna, Hungarian forint, Polish zloty, Romanian leu, Slovak koruna and Croatian kuna vis-à-vis US dollar. The author observes insufficient degree of convergence.⁹ Andrieş et al. examine the co-movement dynamics of exchange rates of the new non-Eurozone EU Member States, arguing that the “synchronization of exchange rates among the CEE countries has always been high at high frequencies”.¹⁰ The authors predict near perfect exchange rate integration in the short and medium run, with the discrepancies rising within three to six months’ time span.¹¹

The exchange rate co-movements tend to be usually examined using a multifrequency volatility decomposition,¹² cross-correlation approach,¹³ cross-correlation analysis,¹⁴ cross-spectral methodology,¹⁵ cross-sample entropy method,¹⁶ dynamic conditional correlation

⁵ CALVET, L. E. et al. (2004): Volatility Co-movement: A Multifrequency Approach.

⁶ NIKKINEN, J. P. et al. (2006): Implied Volatility Linkages Among Major European Currencies.

⁷ CRISTESCU, C. P. et al. (2012): Parameter Motivated Mutual Correlation Analysis: Application to the Study of Currency Exchange Rates Based on Intermittency Parameter and Hurst Exponent.

⁸ KOMÁRKOVÁ, Z. – KOMÁREK, L. (2007): Integrace devizových trhů vybraných nových členských zemí Evropské unie.

⁹ STAVÁREK, D. (2009): Assessment of the Exchange Rate Convergence in Euro-Candidate Countries.

¹⁰ ANDRIEŞ, A. M. et al. (2016): Comevement of Exchange Rates: A Wavelet Analysis, p. 13.

¹¹ Ibid., p. 3.

¹² CALVET, L. E. – FISHER, A. J. – THOMPSON, S. B. (2004): Volatility Co-movement: A Multifrequency Approach.

¹³ INAGAKI, K. (2007): Testing for Volatility Spillover between the British Pound and the Euro.

¹⁴ KOMÁRKOVÁ, Z. – KOMÁREK, L. (2007): Integrace devizových trhů vybraných nových členských zemí Evropské unie.

¹⁵ ORLOV, A. G. (2009): A Cospectral Analysis of Exchange Rate Co-movements During Asian Financial Crisis.

¹⁶ LIU, L. Z. – QIAN, X. Y. – LU, H. Y. (2010): Cross-Sample Entropy of Foreign Exchange Time Series.

models,¹⁷ or standard VAR models.¹⁸ These approaches, however, provide a distorted picture in term of the economic analysis due to the high noise level in financial time series. They tend to reflect average behaviour over the states of the economy, not their distinctive features. Thereby recently, a new strand of research incorporating relatively unorthodox wavelet analysis approach to analyse the co-movement of exchange rates started to emerge.¹⁹ Wavelet methodology turned out to be quite useful in analysing nonstationary data with regularities, by simultaneously assessing the time and frequency domain of the time series. Our aim is to follow this strand of research. with regards to non-Eurozone EU Member States.

2 Data & Methodology

In this article, we employ a wavelet analysis to examine exchange rate co-movements, assessing both the extent to which two exchange rates are synchronized over time and across frequencies within a unified framework. The main advantage of this approach is the ability to decompose the data into multiple time scales and the ability to handle nonstationary data and localization in time. Moreover, it allows for clear delimitation of the short-run and long-run relationships.²⁰ In this part, we provide detailed description of the methodology and the data we used when analysing the co-movement of exchange rates within the European union.

2.1 Methodology

Time series describing real and nominal economic activity are often analysed using various orthodox tools, namely Vector Autoregression (VAR) models. Despite their indisputable relevance and usefulness, traditional VAR models do not allow us to assess spectral features and conduct a time-frequency analysis of of time series. Examining synchronization of economic cycles and responses to exogeneous shocks via processing information about time and frequencies and signal properties prevailing in the time series can be conducted employing, for instance, Fourier or wavelet transform, respectively.

In this article, we opt for the wavelet transform, which contrary to the Fourier transform, allows for time dependence of the signal and provides information about the time evolution of the time series' spectral characteristics as a function of time, revealing how its different periodic components change over time.²¹ Wavelet analysis thereby provides for time-varying power spectrum and the phase spectrum, which is needed for computation of coherence. According to Caraiani, the main advantage of the wavelet transform is that it enables a representation of the signal in both time and frequency.²²

Firstly, let us define the Fourier transform of which the wavelet is a derivative. Let $L^2(R)$ denote the set of square integrable functions.²³ Subsequently, since the squared norm of $x(t)$,

¹⁷ ANTONAKAKIS, N. (2012): Exchange Return Co-Movements and Volatility Spillovers Before and After the Introduction of Euro.

¹⁸ BASNET, C. H. et al. (2014): Monetary policy synchronization in the ASEAN-5 region: an exchange rate perspective.

¹⁹ NIKKINEN, J. et al. (2010): Cross-Dynamics of Exchange Rate Expectations: a Wavelet Analysis; BEKIROS, S. – MARCELLINO, M. (2013): The Multiscale Causal Dynamics of Foreign Exchange Markets; ANDRIEŞ, A. M. et al. (2016): Comevement of Exchange Rates: A Wavelet Analysis.

²⁰ DURAI, S. R. S. – BHADURI, N. S. (2009): Stock Prices, Inflation and Output: Evidence from Wavelet Analysis.

²¹ AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis.

²² CARAIANI, P. (2012): Money and Output: New Evidence Based on Wavelet Coherence.

²³ The set of funtions defined on the real line and satisfying $\int_{-\infty}^{\infty} |x(t)|^2 dt < \infty$, with the inner product $\langle x, y \rangle := \int_{-\infty}^{\infty} x(t)y^*(t)dt$ and associated norm $\|x\| := \langle x, x \rangle^{1/2}$, where the asterisk * denotes complex conjugation. AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 347.

$\|x(t)\|^2 = \int_{-\infty}^{\infty} |x(t)|^2 dt$ is usually referred to as the energy of x , the space $L^2(R)$ tends to be also known as the space of finite energy functions.²⁴ Using the convention $g(t) \leftrightarrow G(\omega)$ to denote a Fourier pair, Fourier transform X can be expressed as:

$$X(\omega) := \int_{-\infty}^{\infty} \psi(t) e^{-i\omega t} dt, \quad (1)$$

where ω is an angular (radian) frequency.²⁵ As was already explained earlier, compared to the Fourier transform, not allowing for any time dependence of the signal and the time evolution of its spectral characteristics, the wavelet transform makes possible a representation of the signal in both time and frequency. Thereby, from now on, we focus on the wavelet transform.

Firstly, we need to define so called mother wavelet ψ ,²⁶ satisfying the admissibility condition, which reads as follows:

$$0 < C_{\psi} := \int_{-\infty}^{\infty} \frac{|\psi(\omega)|}{|\omega|} d\omega < \infty, \quad (2)$$

where the C_{ψ} is the admissibility constant and square integrability of $\psi(\omega)$ is a mild decay condition, which is not, however, stringent enough for practical purposes. For functions with sufficient decay, the admissibility condition is equivalent to requiring that $\psi(0) = \int_{-\infty}^{\infty} \psi(t) dt = 0$, meaning that the function ψ oscillates around the t -axis, behaving like a wave with the decaying property and converging to zero.²⁷

We can subsequently obtain “wavelet daughters” out of the mother wavelet ψ by scaling and translating the mother wavelet:

$$\psi_{t,s}(t) := \frac{1}{\sqrt{|s|}} \psi\left(\frac{t-\tau}{s}\right), \quad (3)$$

where s is a scaling factor, which controls the width of the wavelet and τ is a translation parameter controlling its location.²⁸ The Continuous wavelet transform (CWT) with respect to the wavelet ψ is a function of these two variables $W_{x;\psi}(\tau, s)$ and can be expressed as:

$$\psi_{x,\psi}(\tau, s) := \int_{-\infty}^{\infty} x(t) \frac{1}{\sqrt{|s|}} \psi^*\left(\frac{t-\tau}{s}\right) dt = \frac{\sqrt{|s|}}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \psi^*(s\omega) X(\omega) e^{i\omega\tau} d\omega. \quad (4)$$

Two variables define its time domain (τ) and the frequency domain (s), respectively. The $\psi_{x,\psi}$ therefore simultaneously provides information on time and frequency.²⁹ Ensuring that the admissibility condition holds (1), it allows us to preserve the energy of the original function

²⁴ Ibid.

²⁵ The relation to the Fourier frequency is given by $f = \frac{\omega}{2\pi}$. KOVAČEVIĆ, J. et al. (2013): Fourier and Wavelet Signal Processing, p. 178-179.

²⁶ Also admissible or analyzing wavelet.

²⁷ AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 348.

²⁸ Scaling a wavelet signifies means stretching it (if $|s| > 1$) or compressing it (if $|s| < 1$). Translating means shifting its position in time. AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 348.

²⁹ The Fourier transform, for instance, does not have a time localization parameter and has cosine and sine functions instead of a wavelet function. AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, pp. 348-349.

$x(t)$ via the wavelet transform,³⁰ and in turn recover $x(t)$ from the wavelet transform. Subsequently, we can see that the wavelet transform morph the signal $x(t)$ into a function of time and scale, which can be regarded as a frequency.

In this article, we employ so called Morlet wavelet as a mother wavelet, a one-parameter function, which is given by:

$$\psi_{\omega_0}(t) = K e^{i\omega_0 t} e^{-\frac{t^2}{2}}. \quad (5)$$

In order to satisfy the admissibility condition (1) for the aforementioned function (5), the normalizing constant K must be equal to $\pi^{-\frac{1}{4}}$ for $\psi_{\omega_0}(t)$ to have unit energy. At the same time, we also have to make sure to assume that $\omega_0 \geq 5$ for $\psi_{\omega_0}(t)$ to be considered an analytic wavelet.³¹ For the most part, the range of $\omega_0 \in [5, 6]$ is mostly used in economics.³² We opt for 6, in line with Aguiar-Conraria and Soares.³³ Subsequently, the Morlet wavelet used in this paper can be written as:

$$\psi_{\omega_0}(t) = \pi^{-\frac{1}{4}} e^{6it} e^{-\frac{t^2}{2}}. \quad (5)$$

Since the wavelet ψ is complex-valued, the wavelet transform $W_{x;\psi}(\tau, s)$ is also complex-valued and can be decomposed twofold. Either into a real ($\Re\{Wx; \psi(\tau, s)\}$) and imaginary part ($\Im\{Wx; \psi(\tau, s)\}$), or into its amplitude $|Wx; \psi(\tau, s)|$ and phase-angle $\Phi_x(\tau, s)$: $Wx; \psi(\tau, s) = |Wx; \psi(\tau, s)| e^{i\Phi_x(\tau, s)}$. The phase-angle can be extracted from the following formula:

$$\Phi_x(\tau, s) = \text{Arctan} \left(\frac{\Im\{Wx; \psi(\tau, s)\}}{\Re\{Wx; \psi(\tau, s)\}} \right)^2, \quad (6)$$

where Arctan denotes the extension of the usual principal argument of the arctan function to found quadrants. Next, it is needed to separate the phase and amplitude information by choosing an analytic (progressive) wavelet $\psi(t)$ such that $\psi(\omega) = 0$ for $\omega < 0$.³⁴ Only when the wavelet is analytic and $x(t)$ is real, one can still recover the time and frequency information from the transform computed for positive values of the scaling parameter s .³⁵

Important tool in the wavelet analysis is the (local) wavelet power spectrum (WPS), also called scalogram or wavelet periodogram, describing the dominant frequency for each time period:

$$WPS_x(\tau, s) = |Wx; \psi(\tau, s)|^2. \quad (7)$$

³⁰ $\int_{-\infty}^{\infty} |x(t)|^2 dt = \frac{1}{c_\psi} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} |W_{x;\psi}(\tau, s)|^2 \frac{d\tau ds}{s^2}$.

³¹ FOUFOULA-GEOURGIU, E. – KUMAR, P. (1994). Wavelets in geophysics.

³² AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 352.

³³ Using $f(s) = \frac{\omega_0}{2\pi s}$ for the $\omega_0 = 6$ gives us $f(s) = \frac{6}{2\pi s} \approx \frac{1}{s}$.

³⁴ AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 349.

³⁵ By using so called Morlet formula: $x(t) = 2\Re \left[\frac{1}{K_\psi} \int_0^\infty Wx; \psi(t, s) \frac{ds}{s^{3/2}} \right]$, where $K_\psi := \int_0^\infty \frac{\psi^*(\omega)}{\omega} d\omega$. HOLSCHNEIDER, M. (1995): Wavelets: An Analysis Tool.

Since this article focuses on detecting relationships between two time series, it is also needed to define the cross-wavelet transform (CWT) of two time series, $x(t)$ and $y(t)$:

$$W_{xy} = W_x W_y^*, \quad (8)$$

as well as wavelet coherency (WTC), which is denoted by R_{xy} :

$$R_{xy} = \frac{|S(W_{xy})|}{[S(|W_x|^2)S(|W_y|^2)]^{1/2}}, \quad (9)$$

with $0 \leq R_{xy}(\tau, s) \leq 1$, and $S()$ representing so called smoothing operator.³⁶ WTC can be regarded as the ratio of the cross-spectrum to the product of the spectrum of each series, and can be thought of as the local correlation, both in time and frequency, between two time series.³⁷ Aguiar-Conraria and Soares claim that WTC instead of the CWT is preferable, since the wavelet coherency can be normalized by the power spectrum of the two time-series and that the wavelets cross spectrum can generate spurious significance tests by showing strong peaks even for independent processes.³⁸

The wavelet coherency can be expressed as $\varrho_{xy} = |\varrho_{xy}|e^{i\Phi_{xy}}$; where the angle Φ_{xy} , or so called phase-difference, is quantified similar to (6).³⁹ Values of the phase-difference can subsequently appear to be in one of the four quadrants or be equal to zero:

$$\Phi_{xy} \begin{cases} \Phi_{xy} = 0, & \text{Time series move together} \\ \Phi_{xy} \in \left(0, \frac{\pi}{2}\right), & \begin{array}{l} \text{In-phase with } x \text{ taking the lead} \\ \text{In-phase with } y \text{ taking the lead} \end{array} \\ \Phi_{xy} \in \left(-\frac{\pi}{2}, 0\right), & \begin{array}{l} \text{Out-phase with } y \text{ taking the lead} \\ \text{Out-phase with } x \text{ taking the lead} \end{array} \\ \Phi_{xy} \in \left(\frac{\pi}{2}, \pi\right), & \\ \Phi_{xy} \in \left(-\pi, -\frac{\pi}{2}\right), & \end{cases} \quad (10)$$

Lastly, significance test for the wavelet power spectrum and wavelet coherency are based on Monte Carlo simulations, running 5000 surrogates and fitting the ARMA (p,q) model.⁴⁰ All the calculations in this paper are based on methodology and Matlab toolboxes developed by Luís Aguiar-Conraria and Maria Joana Soares.⁴¹

2.2 Data

The data comprise six time series of monthly nominal exchange rates (NER) of the non-Eurozone EU member states denoted relative to the Euro, namely Czech koruna (CZK), Hungarian forint (HUF), Polish zloty (PLN), Romanian leu (RON), Swedish krone (SEK) and

³⁶ GRINSTED, A. et al. (2004). Application of the Cross Wavelet Transform and Wavelet Coherence to Geophysical Time Series.

³⁷ ANDRIEŞ, A. M. et al. (2016): Comevment of Exchange Rates: A Wavelet Analysis, p. 6.

³⁸ AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARES, M. J. (2011): Oil and the Macroeconomy: Using Wavelets to Analyze Old Issues, p. 649.

³⁹ AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARERS, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis, p. 355.

⁴⁰ BERKOWITZ, J. – KILIAN, L. (2000): Recent developments in bootstrapping time series. TORRENCE, C. – COMPO, G. P. (1998): A Practical Guide to Wavelet Analysis.

⁴¹ SOARES, J. M. – AGUIAR-CONRARIA, L. (2018): Wavelets, Economics and Politics.

Croatian kuna (HRK).⁴² The data span a time period from January 2000 to October 2021, to capture the whole functioning of the Eurozone. The data was retrieved from the Eurostat statistics on euro foreign exchange rates and contains 6 time series, each accounting for 262 observations of averaged monthly exchange rates. Selected descriptive statistics for all exchange rate time series are presented in Table 1.

Table 1: Descriptive statistics of the data

	<i>CZK</i>	<i>HUF</i>	<i>PLN</i>	<i>RON</i>	<i>SEK</i>	<i>HRK</i>
<i>Mean</i>	27.9350	285.5106	4.1351	9.4536	7.4640	4.0097
<i>Median</i>	27.0290	279.3950	4.1755	9.2869	7.4596	4.2616
<i>Maximum</i>	36.5490	365.6100	4.8569	11.1767	7.7515	4.9480
<i>Minimum</i>	23.5280	231.8200	3.2591	8.2410	7.1223	1.8396
<i>Std. Dev.</i>	3.0787	33.6525	0.2922	0.6280	0.1287	0.7357
<i>Skewness</i>	1.0816	0.4903	-0.4752	0.6163	-0.1012	-1.1636
<i>Kurtosis</i>	3.1916	2.2586	3.2314	2.7405	2.4507	3.8046
<i>Observations</i>	262	262	262	262	262	262

Source: Author's elaboration based on the Eurostat data.

During the investigated period, six countries in our sample adopted exchange rate arrangements with different degrees of flexibility, according to the IMF's Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions.⁴³ There are four countries with free floating regime with varying degree of flexibility (CZK, HUF, PLN, SEK), while two countries opt for either strict managed floating exchange rate or for outright peg (RON, HRK).

The de jure exchange rate arrangement of the Czech koruna is free floating since April 2017, with the exchange rate of koruna being solely determined by interbank foreign exchange supply and demand forces. Between November 2013 and April 2017, the Czech National Bank was using foreign exchange interventions as part of its one-sided commitment to keep the rate weaker than 27 CZK/€. This happened in a situation when the Czech Republic was facing disinflationary momentum and the interest rates have already reached technical zero in 2012-2013.⁴⁴ Parallely, the IMF also classifies the exchange rate of the Hungarian forint as floating, although not entirely free due to the Magyar Nemzeti Bank's (MNB) discretionary interventions.⁴⁵ Still, the de jure exchange rate arrangement of the HUF remains free floating. The general aim of the MNB is to refrain from disruptive market fluctuations and exchange rate overshooting.⁴⁶ Similar to Hungary and the Czech Republic, Poland also maintains de jure free floating exchange rate arrangement, even though the National Bank of Poland may intervene in the foreign exchange market if necessary to ensure domestic macroeconomic and financial stability.⁴⁷

⁴² We eliminated Bulgaria and Denmark since they operated either a currency board (Bulgaria), or very rigid peg (Denmark), and their exchange rates were invariant. The exchange rate arrangement of the Danish krone is a conventional, albeit very strict peg, with the formal framework for the Danish fixed exchange rate policy being the ERM II. Denmark participates in the ERM II with a central rate of 7,46038 DKK/€, with possible bank fluctuations up to 2.25 per cent on either side of the central rate. In reality, however, the fluctuations remain relatively limited. SPANGE, M. – TOFTDAHL, M. W. (2014): Fixed Exchange Rate Policy in Denmark.

⁴³ IMF (2020): Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions.

⁴⁴ FRAIT, J. – MORA, M. (2020): From float to currency floor and back to float: the Czech National Bank's temporary exchange rate commitment.

⁴⁵ Historically, Hungary operated rigid exchange rate regime until 2007 and switched to floating only following the Great Financial Crisis in 2008.

⁴⁶ IMF (2020): Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions, pp. 1622-1640.

⁴⁷ Ibid., pp. 2850-2876.

Romania pursues managed floating exchange rate arrangement, where the exchange rate of the Romania leu is determined in the interbank foreign exchange market, however, the National Bank of Romania has a mandate to intervene to smooth excessive exchange rate fluctuation, depending on prevailing macroeconomic conditions. On August 23, 2019, the managed floating exchange rate was reclassified from stabilized to crawl-like, using backward-looking data on past exchange rate movement and historical data.⁴⁸ Up until 2020, Croatia also opted for a managed floating, albeit without a predetermined path. The Croatian National Bank set intervention exchange rates, which were then applied in transactions with banks to limit exchange rate volatility. Relatively recently, however, Croatia joined the ERM II on July 10, 2020, with the central rate of the Croatian kuna set at 7.53450 HRK/€ with the standard The Swedish krone exchange rate develops in a free floating manner, relying solely on the supply and demand in the foreign exchange market. Foreign exchange interventions are allowed only under extraordinary circumstances. For instance, between January 2016 and February 2019, the Executive Board adopted a mandate facilitating rapid intervention on the foreign exchange market for monetary purposes, without ever having been used.⁴⁹

3 Results

The continuous WPS of all exchange rate series is shown in Figure 1. The colour codes for power in the periodograms range from blue (low power) to red (high power). Y-axis represents frequencies while X-axis describes the time period. Focusing on the observations within the cone of influence (COI),⁵⁰ we find certain short-term commonalities between the currency movements corresponding to the period of the Great Financial Crisis (GFC) 2008-2009. It is only natural that the global financial crisis generated high uncertainties in more volatile non-Eurozone EU currencies, especially in Central Europe. The WPS of the CZK, HUF and PLN are quite similar in this regard, mainly in the 1~3 year's scale (band). One slight exception might be the Romanian currency. Contrary to Andries et al., we do not find any noticeable frequency volatility for the RON during the GFC period.⁵¹ It is only understandable in the context of a country suffering from large structural imbalances that the central bank with its managed floating exchange rate regime mandate will look for ways to prevent large capital outflows. The time series' spectral characteristics indicate high power in the longer scale (5~9 month) between 2003-2009. Similar to the Czech Republic and Poland, Sweden had also had a sound economic policy prior the GFC. Despite its credible fiscal and monetary policies, the Swedish krone was experiencing significant exchange rate movements. In response to the GDI and lack of conventional monetary policy effectiveness, the Riksbank introduced various non-traditional monetary policy tools to restore financial market stability. According to Tori & Tori, the introduction of non-traditional monetary policies toned down the SEK volatility.⁵² Taking a look at the WPS of the SEK, we can see that the time series' spectral characteristics demonstrate high power peak precisely around the GFC period.

⁴⁸ Ibid., pp. 2909-2910.

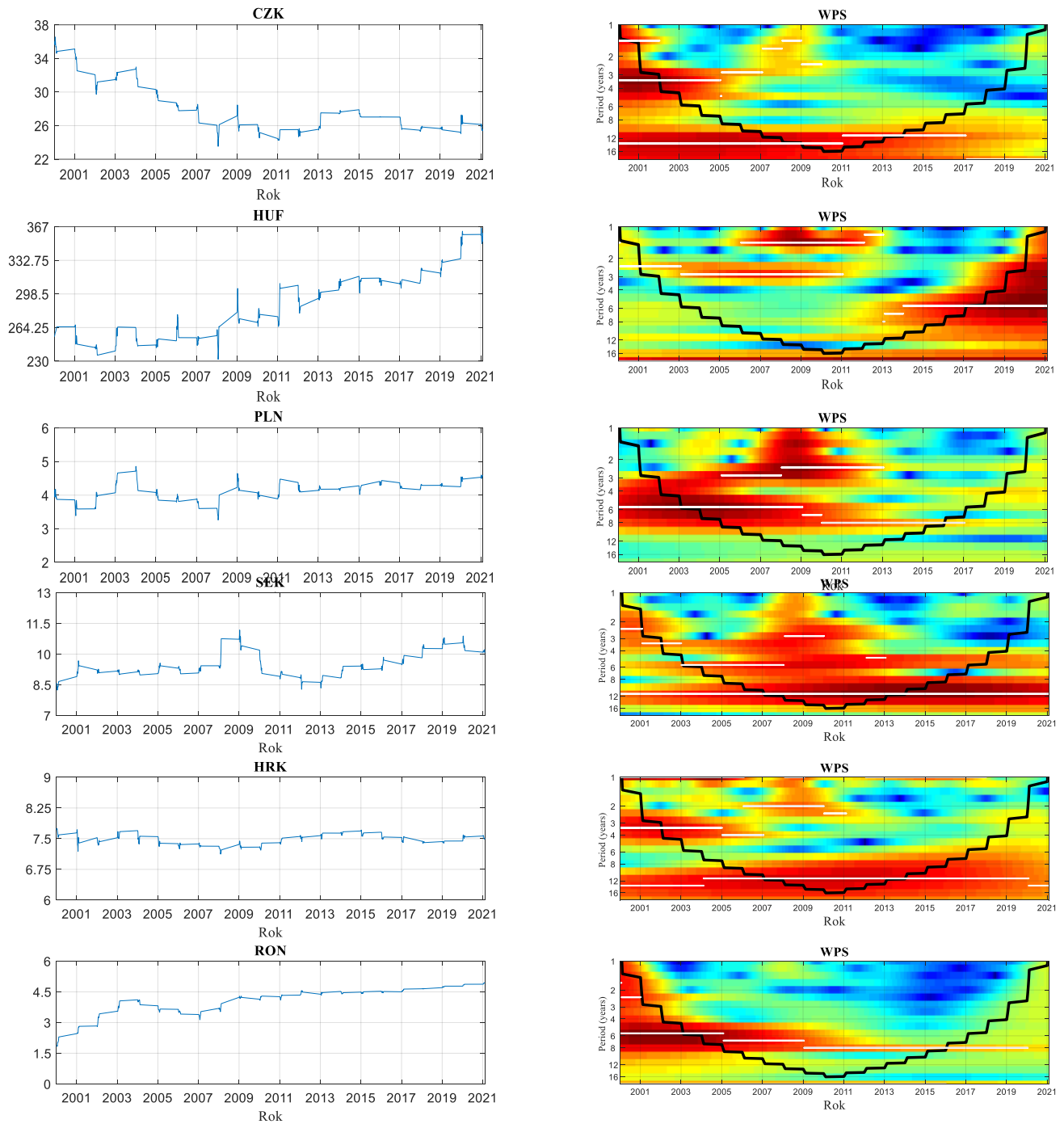
⁴⁹ IMF (2020): Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions, p. 3427.

⁵⁰ The COI delimitates the 5% significance level against red noise.

⁵¹ ANDRIEŞ, A. M. et al. (2016): Comevment of Exchange Rates: A Wavelet Analysis, p. 6.

⁵² TORI, C. R. – TORI, S. L. P. (2019): Swedish krona-euro return volatility and non-traditional monetary policies.

Figure 1: Wavelet Power Spectrum Analysis

Source: Own elaboration based on Eurostat data and Soares & Aguiar-Conraria (2018) toolbox in Matlab.

The WPS alone tells us very little about the synchronization of nominal exchange rates between the analysed currencies. In order to analyse co-movement in time-frequency dimensions between the time series, we have to take a look at the wavelet coherence (WC) and phase-difference (PD). Referring to the equation (10), we can subsequently determine whether the time series share the time-frequency path or not. The results of WC and phase-difference for all possible exchange rate pairs are presented in Figure 2. First, we focus on statistically significant areas in the time-frequency domains within the WC. Next, we observe the PD to

determine whether the co-movement of the time series is in-phase or out-phase, and which currency takes a lead.

In general, there is a relatively high degree of coherence at higher periods, short-term fluctuations around the GFC (2008-2012). This trend is prevalent specially in the case of CZK, HUF and PLN, suggesting that synchronization of nominal exchange rates among the V4 countries has always been at higher periods. These results are in line with the Andries et al.' findings.⁵³ All pairs of the V4 currencies tend to also be in-phase when taking a look at the PD, although the PLN pulls the coherency towards the "out-phase" at higher 4.5~8 frequency band prior the GFC. The Czech koruna records coherence with other currencies as well, also at higher periods during the period slightly before the GFC until the European sovereign crisis. Unfortunately, in some cases (SEK, RON), the COI distorts our understanding with regards to the impact of nominal exchange rate targeting maintained between 2013 and 2017 on WC with these currencies.

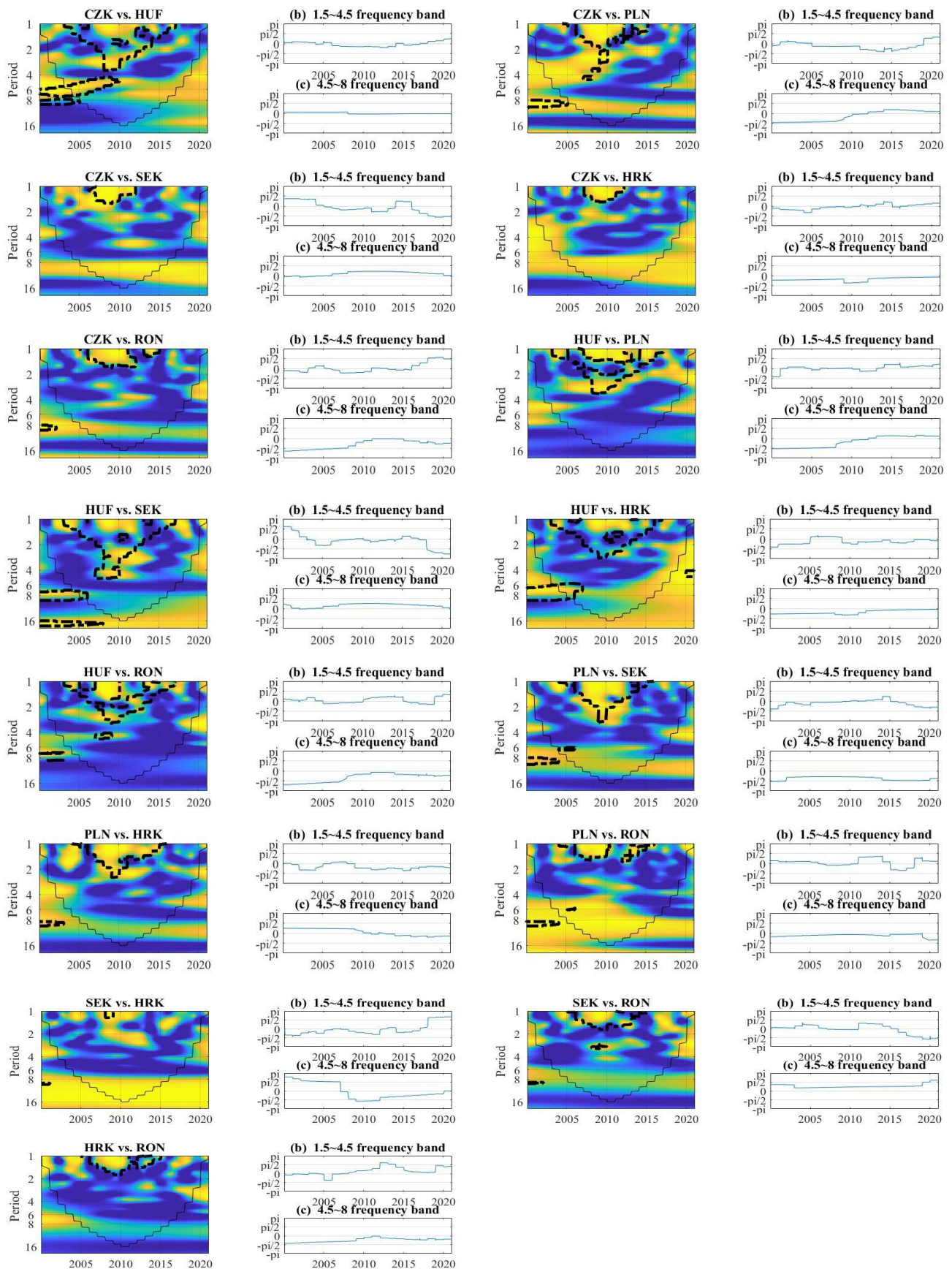
As was already outlined, with the exception of slightly insignificant SEK/HRK pair, all the currency pairs register significant WC at short-term fluctuations during the period coiling around the GFC (2008-2012). Taking into consideration long-term fluctuations, the results are less unambiguous. Although there are indications of coherence at lower periods in the case of CZK/PLN, CZK/SEK, CZK/HRK, CZK/RON, HUF/GRK, PLN/SEK, PLN/RON and SEK/HRK pairs, these trends do not seem to be neither prevalent, nor statistically bullet-proof. Our results are therefore fully in line with Andries et al. who argue that "synchronization of exchange rates among the CEE countries has always been high at high periods".⁵⁴ We add to their analysis that the results apply for only to the CEE region, but also for SEK and HRK, and the trends with regards to the wavelet coherency are mostly prevailing around the GFC.

With the exception of CZK/RON at 1.5~4.5 frequency band 2018 onwards, CZK/RON at 4.5~8 frequency band between 2000-2005, HUF/PLN at 4.5~8 frequency band between 2000-2008, HUF/SEK at 1.5~4.5 frequency band in the early 2000s and late 2010s, HUF/RON at 4.5~8 frequency band between 2000-2008, SEK/HRK at 1.5~4.5 frequency between 2018 and at 4.5~8 frequency 2000-2002, the PD are exclusively in "in-phase" co-movements, indicating common movement trends.

⁵³ ANDRIES, A. M. et al. (2016): Comevement of Exchange Rates: A Wavelet Analysis.

⁵⁴ Ibid., p. 13.

Figure 2: Wavelet Coherency & Phase Difference

Source: Own elaboration based on Eurostat data and Soares & Aguiar-Conraria (2018) toolbox in Matlab.

Conclusion

In this article, we dealt with an analysis of co-movement of six non-Eurozone EU member states currency exchange rate vis-à-vis the euro, employing a relatively unorthodox wavelet transform approach. This article is structured as follows. Firstly, following the general explanation of our motives to analyse the exchange rate co-movement of non-Eurozone EU Member States, we immediately proceed to the literature review. Having find out that there is a lack of articles dealing with synchronization of nominal exchange rates among the non-Eurozone EU Member States using the wavelet analysis, we continued with a rather detailed explanation of the methodology and data. Lastly, we demonstrated our results of the wavelet power spectrum and wavelet coherence along with the phase-difference analysis.

In general, our findings are in line with Andrieş et al. Extending our analyses with additional currencies and prolonging the time series till today, we argue that there is a relatively high degree of coherence at higher periods around the period of the Great Financial Crisis. This trend turns out to be prevalent specially in the case of CZK, HUF and PLN. Apart from few exceptions with regards to the phase-difference, exchange rates co-move at both 1.5~4.5 frequency band and 4.5~8 frequency band are “in-phase”, indicating exchange rate co-movements. In the high frequencies domain (long-term fluctuations), the wavelet coherency is not that unambiguous.

References:

1. AGUIAR-CONRARIA, L. (2008): Using Wavelets to Decompose the Time-Frequency Effects of Monetary Policy. In: *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 2008, Vol. 387, No. 12, pp. 2863-2878.
2. AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARES, M. J. (2011): Oil and the Macroeconomy: Using Wavelets to Analyze Old Issues. In *Empirical Economics*, Vol. 40, No. 3, pp. 645-655.
3. AGUIAR-CONRARIA, L. – SOARES, M. J. (2014): The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- and Bivariate Analysis. In: *Journal of Economic Surveys*, 2014, Vol. 28, No. 2, pp. 344-375.
4. ANDRIEŞ, A. M. – IHNATOV, I. – TIWARI, A. K. (2016): Comevement of Exchange Rates: A Wavelet Analysis. In *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 52, No. 2, pp. 574-588.
5. ANTONAKAKIS, N. (2012): Exchange Return Co-Movements and Volatility Spillovers Before and After the Introduction of Euro. In *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 22, No. 5, pp. 1091-1109.
6. BASNET, C. H. et al. (2014): Monetary policy synchronization in the ASEAN-5 region: an exchange rate perspective. In *Applied Economics*, Vol. 47, No. 1, pp. 100-112.
7. BEKIOS, S. – MARCELLINO, M. (2013): The Multiscale Causal Dynamics of Foreign Exchange Markets. In *Journal of International Money and Finance*, Vol. 33, No. 3, pp. 282-305.
8. BERKOWITZ, J. – KILIAN, L. (2000): Recent developments in bootstrapping time series. In *Economic Reviews*, Vol. 19, No. 1, pp. 1-48.
9. CALVET, L. E. – FISHER, A. J. – THOMPSON, S. B. (2004): Volatility Co-movement: A Multifrequency Approach. In *National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 300*.
10. CARAIANI, P. (2012): Money and Output: New Evidence Based on Wavelet Coherence. In *Economic Letters*, Vol. 116, No. 3, pp. 547-550.
11. CRISTESCU, C. P. et al. (2012): Parameter Motivated Mutual Correlation Analysis: Application to the Study of Currency Exchange Rates Based on Intermittency Parameter

- and Hurst Exponent. In *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, Vol. 391, No. 8, p. 2623-2635.
12. DURAI, S. R. S. – BHADURI, N. S. (2009): Stock Prices, Inflation and Output: Evidence from Wavelet Analysis. In *Economic Modelling*, Vol. 26, No. 5, p. 1089-1092.
 13. FOUFOULA-GEOURGIOU, E. – KUMAR, P. (1994): Wavelets in geophysics. San Diego: Academic Press.
 14. FRAIT, J. – MORA, M. (2020): From float to currency floor and back to float: the Czech National Bank's temporary exchange rate commitment. In *Bank for International Settlements*, Vol. 113, p. 121-131.
 15. GRINSTED, A. et al. (2004): Application of the Cross Wavelet Transform and Wavelet Coherence to Geophysical Time Series. In *Nonlinear Processes in Geophysics*, No. 11, p. 561-566.
 16. HOLSCHNEIDER, M. (1995): Wavelets: An Analysis Tool. Exford: Clarendon Press.
 17. IMF (2020): Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions. Washington DC: International Monetary Fund, publisher.
 18. INAGAKI, K. (2007): Testing for Volatility Spillover between the British Pound and the Euro. In *Research in International Business and Finance*, Vol. 21, No. 2, p. 161-174.
 19. KOMÁRKOVÁ, Z. – KOMÁREK, L. (2007): Integrace devizových trhů vybraných nových členských zemí Evropské unie. In *Politická ekonomie*, Vol. 55, No. 3, p. 315–333.
 20. KOVAČEVČ, J. – GOYAL, V. K. – VETTERLI, M. (2013). Fourier and Wavelet Signal Processing. [online]. In: Fourier and Wavelets, January 17, 2013. [5.11.2021.] Available online: https://www.fourierandwavelets.org/FWSP_a3.2_2013.pdf.
 21. LIU, L. Z. – QIAN, X. Y. and LU, H. Y. (2010): Cross-Sample Entropy of Foreign Exchange Time Series. In *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, Vol. 389, No. 21, p. 4785-4792.
 22. NIKKINEN, J. P. – SAHLSTRÖM, P. – VÄHÄMAA, S. (2006): Implied Volatility Linkages Among Major European Currencies: In *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 16, No. 2, p. 87-103.
 23. NIKKINEN, J. – PYNNÖNEN, S. – RANTA, M. – VÄHÄMAA, S. (2010): Cross-Dynamics of Exchange Rate Expectations: a Wavelet Analysis. In *International Journal of Finance & Economics*, Vol. 16, No. 3, p. 205-217.
 24. ORLOV, A. G. (2009): A Cospectral Analysis of Exchange Rate Co-movements During Asian Financial Crisis. In *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 19, No. 5, p. 742-758.
 25. SOARES, J. M. – AGUIAR-CONRARIA, L. (2018): Wavelets, Economics and Politics. [online]. Soares, J. M. and Aguiar-Conraria Wavelets, April/June, 2018. [6. 11. 2021.] Available online: <https://sites.google.com/site/aguiarconraria/joanasoares-wavelets>.
 26. SPANGE, M. – TOFTDAHL, M. W. (2014): Fixed Exchange Rate Policy in Denmark. In *Denmarks Nationalbank Monetary Review*, 1st Quarter, p. 49-60.
 27. STAVÁREK, D. (2009): Assessment of the Exchange Rate Convergence in Euro-Candidate Countries. In *Amfiteatru Economic*, Vol. 11, No. 25, p. 159-180.
 28. TORI, C. R. – TORI, S. L. P. (2019): Swedish krona-euro return volatility and non-traditional monetary policies. In *Economic Bulletin*, Vol. 39, No. 3, 2162-2174.
 29. TORRENCE, C. – COMPO, G. P. (1998): A Practical Guide to Wavelet Analysis. In *Bulletin of the American Meteorological Society*, Vol. 79, No. 1, p. 61-78.

Contact:

Ing. Jakub Szabó

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: jakub.szabo@euba.sk

RADIKÁLNY ISLAM A RADIKALIZÁCIA MLADÝCH MOSLIMOV V NEMECKU

RADICAL ISLAM AND RADICALISATION OF YOUNG MUSLIMS IN GERMANY

Peter Šadlák

Základná škola, Školská 235/10, Považská Bystrica,
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Katedra politológie, Študentská 2,
911 50 Trenčín, Slovak Republic, e-mail: petersadlak8@gmail.com

Abstrakt: Radikalizácia mladých moslimov, ktorá sa prejavuje narastajúcim počtom násilných incidentov na školách sa stáva v Nemecku čoraz vážnejšie vnímaným problémom. Čoraz väčšie množstvo nielen žiakov, ale aj zamestnancov škôl priznáva, že sa zo strany mladých moslimov stretáva s násilným správaním voči svojim osobám, čo dokladajú aj síce nedostačujúce, ale existujúce výskumy. Toto správanie je vnímané ako problém aj práve v súvislosti s medializovanými reakciami na uctenie si pamiatky francúzskeho učiteľa Samuela Patyho. Na jednej berlínskej škole sa dokonca žiak vyhrážal svojej učiteľke sťatím počas pietneho aktu na počesť Samuela Patyho, čo sa postaralo o titulky v nemeckých novinách. Preto je potrebné objasniť skutočnú mieru hrozby, ktorú predstavuje radikalizácia mladých moslimov v Nemecku v porovnaní s obrazom, ktorý je vytváraný v mediach a objasniť jej príčiny.

Kľúčové slová: salafizmus, islamizmus, násilie, motivácia, faktory, propaganda

JEL: Z12, Z13, Z22

Abstract: Radicalisation of young Muslims has become a growing issue with the rising numbers of violent incidents in German schools. The number of students and school personal who admit to having experienced some kind of violent behaviour from Muslim students is growing. This fact is also backed by some studies. This behaviour is seen as a problem for example because of the medialized reactions of some Muslim students on honouring the french teacher Samuel Paty who had been killed after showing caricatures of Mohamed in one of his lessons. At one particular school in Berlin, one Muslim student threatened his teacher to be beheaded because had to take part in the ceremony to honour Samuel Paty. This incident became medialized in German newspapers. This is why it is necessary to find the real threat of radicalisation of young Muslims for Germany in comparison with the real picture presented via media and identify reasons for this behaviour.

Keywords: salafism, islamism, violence, motivation, faktors, propaganda

JEL: Z12, Z13, Z22

Úvod

Práca sa zaoberá problematikou radikalizácie moslimskej mládeže v Nemecku, ktorá sa prejavuje mimo iného zvýšenou mierou násilia na nemeckých školách. Predmetom tejto agresie nie sú iba žiaci, ale aj personál škôl. Pričom počty útokov na pedagogických zamestnancov narastajú. V nemeckých médiách je táto situácia často reflektovaná. Veľkú pozornosť si napríklad vyslúžil prípad, keď sa počas spomienkovej akcie na počesť Samuela Patyho vyhrážal jeden žiak svojej učiteľke sťatím hlavy po vzore islamského štátu. Táto situácia je často

rozoberaná v nemeckých médiách aj v súvislosti s hrozbou, ktorú predstavuje radikalizácia nemeckej mládeže. Dokonca sa objavujú úvahy o tom, že by sa situácia mohla stať rovnako vážnou ako vo Francúzsku a že Nemecko je v otázke radikalizácie mladých moslimov len desať rokov za Francúzskom. Samozrejme radikalizuje sa iba moslimská mládež. Rovnako tak je v Nemecku na vzostupe medzi mladými aj ľavicový extrémizmus a pravicový extrémizmus. Napriek tomu je ale k dispozícii množstvo rôznych výukových materiálov, ktoré majú pomôcť podporovať výchovu k tolerancii. Preto je cieľom predkladanej práce predstaviť na základe existujúcich údajov stav radikalizácie medzi mladými moslimami a príčiny toho, prečo sa tak deje.

1 Radikálny islam a radikalizácia mladých moslimov v Nemecku

Prenikanie islamizmu a s ním spojeného salafizmu sa stáva čoraz väčším problémom aj v nemeckých školách. Na nemeckých školách sústavne narastajú prípady násilných útokov a mnohé z nich majú rasistický alebo náboženský charakter. Obetami týchto útokov nie sú iba žiaci, ale v čoraz väčšej miere aj učitelia. V prípade útokov za ktorými stoja mladí moslimovia ide o osoby, ktoré majú len chabé náboženské vzdelanie. Tento fakt potvrdil aj výsledok prieskumu medzi 1302 riaditeľmi škôl v Nemecku, ktorý sa uskutočnil v mesiacoch január a február 2021. 34 percent z nich potvrdilo, že na ich školách došlo v predchádzajúcich piatich rokoch k fyzickým útokom na učiteľov. V roku 2018 sa takto vyjadrilo „iba“ 26 percent učiteľov. Čo je nárast o viac ako 8 percent. V čoraz väčšej miere sa z nemeckých škôl ozývajú sťažnosti na nábožensky motivovanú šikanu, jej častou obeťou sa stávajú mladé moslimky, ktoré sa neobliekajú v súlade s náboženskými predpismi. Urážkam musia často čeliť aj mladé nemuslimky, ktoré sú často zo strany svojich moslimských spolužiakov označované hanlivými výrazmi, pretože nosenie predpísaného závoja dokazuje čistotu ženy a stáva sa pre mužov výzvou na sexuálne obťažovanie. Šikana sa ale samozrejme nesústreďuje iba voči ženám. Časté je označovanie nemuslimských žiakov za neveriacich, ktorí sa budú smažiť v pekle. Narastajú prejavy antisemitizmu. Výnimočné nie je ani fyzické násilie, či dokonca vyhrážky smrťou. Situácia sa ešte viac zhoršila po zavraždení francúzskeho učiteľa Samuela Patyho.¹ Medializovaný je prípad vyhrážania sa jedného žiaka svojej učiteľke nemeckého jazyka pri spomienke na Samuela Patyho sťatím hlavy. Zvlášť zarážajúci je fakt, že nešlo o ojedinelý podobný prípad pri spomienkových akciách medzi berlínskymi žiakmi, čo bol aj dôvod, prečo niektorí učitelia odmietali uskutočnenie tohto pietneho aktu. „Problémom je aj to, že prakticky neexistujú konkrétne údaje k radikálnym postojom žiakov. Hans-Peter Meidinger, prezident zväzu nemeckých učiteľov preto požaduje zodpovedajúcu štúdiu na území celého Nemecka. Ale aj bez nej sa jasne ukazuje, že časť žiakov sa vnútorne nestotožňuje s dôležitými spoločenskými hodnotami, ako sloboda vierovyznania, vyjadrovania, rovnoprávnosť a ľudská dôstojnosť. To platí nielen pre islamistov, ale samozrejme aj pre pravicových extrémistov. Napriek tomu prípad Paty ukazuje, že je potrebné sa zaoberať s fenoménom islamizmu na nemeckých školách.“² Toto tvrdenie podporuje aj odpoveď nemeckej vlády na otázku poslancov za FDP, či má vláda konkrétne čísla o počtoch násilných útokov voči pedagogickému personálu a žiakom, ktoré by mali pravicovo extrémistické alebo islamistické pozadie. Vo svojej odpovedi vláda priznala, že tieto činy sú evidované spoločne ako politicky motivované a neevidujú sa zvlášť.³ Určitý obraz o skutočnom islamisticky motivovanom násilí na školách v Nemecku vnáša štúdia uskutočnená v rokoch 2016 – 2019 na vzorke 11 000 žiakov v Berlíne

¹ Francúzsky učiteľ, ktorý bol zavraždený po tom, ako na hodine na tému sloboda prejavu použil karikatúry Mohameda.

² SÜDDEUTSCHE ZEITUNG (2020): Das Problem mit den Werten.

³ ANTWORT DER BUNDESREGIERUNG AUF DIE KLEINE ANFRAGE DER ABGEORDNETEN PETER HEIDT, KATJA SUDING, GRIGORIOS AGGELIDIS, WEITERER ABGEORDNETER UND DER FRAKTION DER FDP (2021): Gewaltprävention an Schulen– Drucksache 19/28195, s. 5.

v Nordrhein-Vestfálsku. Táto štúdia bola uskutočnená v rámci CleaR – Clearingverfahren gegen Radikalisierung, na šiestich vybraných školách. V sledovanom období bolo pracovníkmi projektu identifikovaných 63 podozrení na extrémistické správanie, z toho 20 bolo definovaných ako pravicový extrémizmus a 43 ako neo salafizmus. Z toho bolo 30 prípadov bolo potvrdených ako prejavy extrémizmu. V štyroch prípadoch šlo o konanie žiačok a v dvadsiatich šiestich prípadoch šlo o žiakov. Dokonca v 5-tich prípadoch si vyžadovala prítomnosť bezpečnostných orgánov. Z týchto 30-tich prípadov bolo 11 identifikovaných ako prejavy pravicového extrémizmu a 19 ako konanie motivované neosalafizmom. Deväť prípadov bolo identifikovaných na tzv. Gesamtschulen a 21 na tzv. Berufskollegs.⁴ Aj tieto čísla poukazujú na to, že situácia ešte nie je natoľko dramatická ako ju vykresľujú, aby dávala dôvod na paniku, ale napriek tomu si vyžaduje pozornosť.

Zaujímavé čísla priniesol výskum Laura-Romina Goede, Carl Philipp Schröder und Lena Lehmann, ktorí vychádzali z faktu, že dve tretiny radikalizovaných sa radikalizujú medzi 15 a 25 rokom života. Preto svoj výskum uskutočnili na vzorke žiakov deviatego ročníka, ktorí dosiahli vek 15 rokov. Výskum sa zaoberal extrémistickými postojmi mládeže na sledovaných školách. Otázky boli mimo iné smerované aj k islamistickému extrémizmu. Prieskum sa uskutočnil v 11-tich spolkových krajinách. Prebiehal v oblastiach, ktoré boli predmetom záujmu polície práve kvôli zvýšenej miere radikalizácie mladistvých. Účasť bola rôzna. Najmenej v Brémach. Najviac v Niedersachsen. Celkovo sa tohto prieskumu zúčastnilo 6 863 žiakov. Najviac žiakov bolo z gymnázií 57 %. 92,8 % bolo pôvodne z Nemecka. Zo sledovanej vzorky vykazovalo islamistické postoje 2,3 % opýtaných. Medzi chlapcami to bolo 2,9 %, u dievčat to bolo 1,8 %. V rozpore s väčšinovým názorom bol väčší podiel islamistov v kompletných rodinách a to 3,3 % ako u tých, ktorí žili v domácnosti s jedným rodičom 1,5 %. Islamistické postoje boli vyššie medzi mladistvými s imigrantským pozadím. U týchto osôb dosiahli hodnotu 4,8 %. U tých ktorí neposchádzali z imigrantského prostredia sa tieto postoje vyskytovali iba v 0,5 % prípadov. U mladistvých s moslimským vierovyznaním sa islamistické postoje vyskytovali v miere 13,2 %. Islamistické postoje boli ale namerané aj u mladistvých s kresťanským vierovyznaním a to v miere 0,8 %. Najnižší počet zástancov islamistických postojov 1,2 % sa nachádzal u gymnazistov, najvyšší 12,5 % u žiakov a 7,3 % u žiačiek, ktorí navštevovali tzv. Hauptschule. Väčšina žila vo veľkých mestách. Čo sa týka aktivity na internete, tak 6,7 % moslimských mladistvých sa priznalo k tomu, že sledujú videá, na ktorých moslimovia bojujú násilím proti západu a neveriacim. Často to malo robiť len 1,9 % mladistvých. 5,6 % bolo v kontakte s niekým, kto ich chcel presvedčiť o radikálnom výklade islamu. Z opýtaných sa 1,0 % zúčastnilo prednášky, ktorá mala poslucháčov získať pre myšlienku džihádu. Kontakt s členom Islamského štátu alebo Al Kajdy uviedlo 3,0 %. Celkovo vykazuje islamistické tendencie 1,5 % opýtaných a 9,9 % opýtaných žiakov sa správalo urážlivo voči ľuďom na základe ich vierovyznania. Z uvedeného výskumu vyplýva že 83,8 % opýtaných moslimských žiakov nevykazuje žiadne islamistické postoje.⁵

Michael Kiefer hovorí o troch typoch radikálnych moslimov. Pričom sa snaží rešpektovať heterogenitu salafistického-džihádistického prostredia.

Konvertiti pochádzajúci z nábožensky vlažného prostredia. Títo ľudia tvorili v roku 2016 z celkového počtu 784 nemeckých džihádistov, ktorí vycestovali do Sýrie 17 percent a ich radikalizácia prebehla ešte pred ich 22. rokom života.

Moslimovia pochádzajúci z nábožensky vlažného prostredia. Tieto osoby mali pred svojou radikalizáciou len chabé náboženské znalosti. Objavené alebo znovuobjavené

⁴ KIEFER, L. – KIEFER, M. – WURZEL, H. – STUPPERT, W. – STRÄTER, T. (2019): CleaR – Clearingverfahren gegen Radikalisierung. praktische Handreichung zur Radikalisierungsprävention im schulischen Kontext, s. 42.

⁵ GOEDE, L. R. – SCHRÖDER, C. P. – LEHMANN, L. (2019): Perspektiven von Jugendlichen .Ergebnisse einer Befragung zu den Themen Politik, Religion und Gemeinschaft im Rahmen des Projektes Radikalisierung im digitalen Zeitalter, s. 44-54.

náboženstvo ponúka veriacim novú perspektívu a možnosť realizácie. „Predpoklad neosalafistického spôsobu života znamená pre mladistvých neustále vystupovať ako skutočný moslim.“⁶ U mladých moslimov zohráva významnú úlohu fakt, že znovu objavujú islam v jeho autentickej forme.

Moslimovia z fundamentalistického alebo radikálneho prostredia. Už od mladého veku je im vštepovaná myšlienka násilného džihádu a dualistického obrazu sveta, v ktorom musia moslimovia čeliť agresii a práve preto vystupujú ako ideologicky najspoľahlivejšie kádre. To im ale nebráni v tom, aby sa islam snažili vyznávať radikálnejšie ako ich rodičia, čo predstavuje určitú formu sebaurčenia v ktorej nachádzajú výraz ideologického sebaurčenia. Títo čerstvo radikalizovaní moslimovia sa veľmi dôrazne snažia vymedziť voči prostrediu z ktorého pochádzajú a dokázať správnosť nastúpeného smerovania. Toto vymedzenie sa voči spoločnosti často prejavuje sebavedomím správaním a vystupovaním. K charakteristickým prejavom radikalizovaného salafistu patrí vzdanie sa svojich bývalých priateľov. Pravidelné stretávanie sa na pravidelných modlitbách s novými bratmi a sestrami. Mení sa aj spôsob obliekania. Typickou súčasťou odevu mladých mužov sa stávajú bavlnené nohavice siahajúce po členky. Nechávajú si rásť bradu. Hlavu im pokrýva okrúhla čiapka. Odmietajú požívanie alkoholu, neprijímajú darček na vlastné narodeniny pretože je to západný zvyk. Mladí moslimovia sú pritom často radikálnejší ako zavedené náboženské autority, ktorým vyčítajú ich umiernené postoje. Mnohí moslimskí rodičia často ani nespozorujú, že s ich dieťaťom sa deje niečo zlé. Mladí ľudia často menia pod vplyvom novoobjavených hodnôt svoje správanie. Stávajú sa slušnými, presnými, prejavujú úctu voči svojim rodičom a starším ľuďom (Ahmad Mansour, 2017, 86).

Salafistický svetonázor a konkrétne aktivity ktoré sú organizované salafistami, nachádzajú odozvu aj medzi samotnými Nemcami, ktorí sa v dôsledku osobných skúseností s rodinnými konfliktami, kriminalitou a drogovou závislosťou snažia nanovo zorientovať v živote.“⁷

Pričiny radikalizácie môžeme nájsť u mladých ľudí v troch rovinách.

Radikalizovaní majú skúsenosti, v dôsledku ktorých sú ochotní experimentovať s novými myšlienkami a hodnotami. Často sú to jednotlivci so zlým domácim zázemím. Sú to mladí ľudia ktorí vyrástli bez prítomnosti otca. Mnohokrát nedokázali dokončiť školu, zažili rozvod rodičov, alebo sa pokúsili o samovraždu.

Ďalším faktorom je existencia extrémistickej ideológie, ktorá identifikuje vinníka a navrhne radikalizujúcemu sa jednotlivcovi spoluprácu na projekte nápravy daného stavu. V prípade salafistov je to skazený západ a riešenie všetkých problémov vidia v nastolení božieho štátu. Salafistická propaganda podsúva mladým ľuďom jednoduchý obraz sveta v ktorom sú moslimovia obeťami útlaku.

„Sú konfrontovaní s videami na ktorých sú zabíjané bezbranné deti, vďaka čomu dostávajú jednostranný paušalizovaný dojem konfliktov, ktoré sú vždy zredukované na boj neveriacich proti moslimom.“⁸ „Hodnovernosť salafistických iniciatív sa opiera aj o ich údajnú angažovanosť o záujmy a práva moslimov.“⁹

⁶ SCHÄDEL, A. (2020): Radikalisierung als Selbstentwurf: Die Konstruktion religiöser Identitäten neo-salafistischer Jugendlichen, s. 72.

⁷ NORDBRUCH, G. – MÜLLER, J. – ÜNLÜ, D. (2014): Salafismus als Ausweg? Zur Attraktivität des Salafismus unter Jugendlichen, s. 363.

⁸ MANSOUR, A. (2014): Salafistische Radikalisierung – und was man dagegen tun kann.

⁹ NORDBRUCH, G. – MÜLLER, J. – ÜNLÜ, D. (2014): Salafismus in Deutschland, Salafismus als Ausweg? Zur Attraktivität des Salafismus unter Jugendlichen, s. 365.

„Tento čiernobiely svet v ktorom sú vždy jasne definované obeť a nepriatelia, je pre mladistvých zreteľne prístupnejší ako komplexná, sčasti rozporuplná politika, ktorá je v správach.“¹⁰ „Loajalita voči skupine vyžaduje pripravenosť vykonať násilné činy.“¹¹

Salafizmus ponúka mladým ľuďom jasný zmysel života. Riešenia, ktoré ponúka sa vzťahujú na všetky aspekty života nielen osobného ale aj celospoločenského. Mnohí z týchto mladých ľudí prejavujú túžbu po vytvorení stabilnej rodiny s jasnou pozíciou otca a matky. Čo je v súlade so salafistickou ideológiou, ktorá podporuje zakladanie rodín s deťmi, ktoré majú posilniť komunitu veriacich. Tento fakt potvrdzujú aj údaje BKA¹² a BfV¹³ z ktorých vyplýva, že zo 688 osôb ktoré v rokoch 2014 až 2016 odišli do Sýrie malo 28 % uzavreté manželstvo podľa nemeckých zákonov a ďalších 22 % na základe moslimského práva a 290 osôb malo deti v čase svojho vycestovania do Sýrie.¹⁴ Zároveň ale nemecké úrady nemajú presné čísla o konkrétnych počtoch salafistických rodín. Dnes sa časť bojovníkov zo Sýrie vracia späť do Nemecka pričom si so sebou prinášajú ideológiu, ktorej boli roky vystavení oni aj ich deti a panuje oprávnená obava z toho, ako sa táto skutočnosť prejaví na úrovni radikalizácie medzi mladými moslimami v Nemecku. V súvislosti s návratom bojovníkov zo Sýrie je potrebné pripomenúť riziko návratu radikálov a detí, ktoré vyrastali pod priamym vplyvom Islamského štátu. Spomedzi tých, ktorí sa vydali na územia kontrolované Islamským štátom tvorili ženy podľa údajov nemeckých bezpečnostných orgánov 21 % ženy a 37 % z nich už malo vlastné deti. A časť z týchto ľudí už cestovala na územia Islamského štátu so svojimi deťmi. Ako sa vyjadrila Claudia Dantschke pre Der Tagesspiegel mladí moslimovia majú len malé znalosti o islame. Väčšina mužov v salafistickom prostredí je vo veku 17 až 27 rokov a chlapci ktorí cestovali do Sýrie boli vo veku 18 a 21 rokov. Vek žien sa pohyboval od 16 do 21 rokov. Dievčatá sa stávajú súčasťou salafistickej scény už vo veku 13 a 14 rokov. Nemecká odborníčka to odôvodňuje naivnými predstavami o islamskom živote. Mudžahedín má podľa nej pre mnohé z nich štatút popovej hviezdy.¹⁵

Nora Fritzsche a Anja Puneßen (2017) definujú nasledujúce rizikové faktory pri výchove detí v salafistických rodinách:

- 1) Výrazná spoločenská izolácia a pozícia outsidera do ktorej sa deti v dôsledku svojej izolácie dostávajú.
- 2) Potlačenie osobných väzieb na príklade vzťahov s neveriacimi na základe princípu al-Walā' wa-l-barā.¹⁶
- 3) Kontrolné praktiky a zdôrazňovanie pocitu vinny.
- 4) Výchova vzbudzujúca strach využívaním strachu z démonov.
- 5) Príliš prísne pravidlá správania.
- 6) Obmedzenie autonómie dieťaťa.
- 7) Svadby z donútenia, prípadne svadby medzi deťmi, ktoré síce nie sú typické pre všetkých salafistov, ale v niektorých kruhoch sa môžu vyskytovať.
- 8) Telesné tresty detí a telesné násilie na ženách, ktoré je v niektorých salafistikých kruhoch považované za legitímne.

¹⁰ MANSOUR, A. (2014): Salafistische Radikalisierung – und was man dagegen tun kann.

¹¹ KÄRGEL, J. – COVACI, S. – SAßMANNSHAUSEN, C. (2020): Schule und religiös begründeter Extremismus, s. 15.

¹² Spolkový kriminálny úrad.

¹³ Spolkový úrad pre ochranu ústavy.

¹⁴ BECKER, K. L. – MEILICKE, T. (2019): Kinder in salafistisch geprägten Familien. Aufwachsen mit Risiko- und Schutzfaktoren

¹⁵ JANSEN, F. (2020): Radikalisierte Muslime in Deutschland für sie ist der Mörder aus Frankreich ein Idol.

¹⁶ Salafistický princíp podľa ktorého je priateľstvo určené moslimom, od ostatných ľudí by sa mal veriaci izolovať.

- 9) Trvalá konfrontácia s obrazmi násilia, napríklad s teroristickou propagandou alebo s obrazmi vojnových zločinov.¹⁷

Ani túto charakteristiku nemôžeme vzhľadom na heterogenitu salafistického hnutia považovať za definitívnu. Ako vo svojej štúdii poukázala Ziolkowski, B. (2018)¹⁸, existujú aj medzi významnými kazateľmi rozdielne názory v otázkach výchovy a vzdelávania, čo ilustrovala na príkladoch Hassana Dabbagha, Aisha Utza a Pierra Vogela.

Pokiaľ sa Hassan Dabbagh a Aish Utz zhodujú v otázke poslušnosti detí voči rodičom. Je Hassan Dabbagh zástancom fyzického násilia vo výchove. Medzi Pierrom Vogelom a Utzom dochádza ku zhode na modeli výchovy založenom viac na láske, trpezlivosti a rešpekte. To podľa autorky predstavuje problém pre štát, pretože takýto spôsob výchovy oberá štátne orgány o možnosť zásahu pod zámienkou ochrany dieťaťa.

To vyvoláva otázku, ktorý štýl výchovy v salafistických rodinách môže byť pre štát problematickejší z hľadiska možného zásahu štátnych orgánov z dôvodu výchovy, ktorá by mohla byť chápaná ako riziko pre spoločnosť.

Rozdiely sú aj v chápaní sekulárnych inštitúcií hlavne škôl. Zatiaľ čo Pierre Vogel zdôrazňuje ich pozitívne aspekty, Utza a Dabbagh ich odmietajú. Samotná autorka ale priznáva fakt, že výchova v salafistickom prostredí tak ako si ju predstavuje Pierre Vogel pravdepodobne nebude zodpovedať väčšinovej realite práve vzhľadom k tomu, že salafisti často pochádzajú z problematického prostredia.

Rovnako netreba zabúdať ani na to, že neexistuje záruka toho, že osoba ktorá sa považuje za politického salafistu sa v budúcnosti nemôže stať džihádistom, pretože práve jednou z charakteristík salafizmu je plynulý prechod jeho prívržencov medzi jeho jednotlivými prúdmi.

Výchove detí sa v salafistickom prostredí pripisuje veľký význam. Potvrdzuje to existencia videí na tému výchovy detí a vyučovanie náboženstva. Náboženstvo má byť vyučované samozrejme v tých správnych mešitách. Ale aj také detaily ako bábiky so správne oblečenou matkou a otcom. To znamená matka nosí Niqab, otec má bradu, nohavice po členky a tradičnú jalabiyu majú formovať osobnosť dieťaťa. Nechýbajú ani bábiky s výzorom džihádistických bojovníkov, alebo online hry, ktoré oslavujú džihád. Deťom sa od mala vštepuje myšlienka, že islam má prednosť pred všetkým ostatným a osobné záujmy je treba obetovať záujmom spoločenstva.¹⁹

Častá je izolácia detí od ľudí s iným vierovyznaním, čo ich neskôr stavia v školskom prostredí do úlohy outsiderov. Náboženská výchova zaberá veľký priestor. Dokonca sa stáva, že deti sú zámerne podrobené vojenskému výcviku a sú im podsúvané videá s násilným džihádistickým obsahom. Dievčatám je od útleho veku vštepovaný hierarchický obraz sveta, v ktorom sú ženy podriadené mužom. Dokonca v niektorých prípadoch dochádza k tomu, že násilie na ženách je nábožensky odôvodňované. Mnohé takto vychovávané deti majú už v mladom veku kontakt s islamistickou scénou. Častokrát ich smerovanie prezrádza už odev. Dievčatá chodia kompletne zahalené už od piatich rokov. Zriedkavé nie sú ani pokusy o konverziu spolužiakov. Chápanie úlohy pohlaví sa prejavuje v škole nerešpektovaním učiteliek.

V rámci salafistickej komunity nachádzajú mladiství priateľov s ktorými môžu zdieľať nielen spoločný štýl obliekania, ale aj spoločný štýl vyjadrovania. Používajú rovnaké sociálne siete, odoberajú rovnaké kanály na Youtube. Túžba po hľadaní zmyslu života patrí

¹⁷ FRITZSCHE, N. – PUNESSEN, A. (2017): Aufwachsen in salafistischen Familien – Herausforderung für die Jugendhilfe zwischen Religionsfreiheit und möglicher Kindeswohlgefährdung.

¹⁸ ZIOLKOWSKI, B. (2018): Erziehung auf Salafistisch. In: *Die Kriminalpolizei*, zeitschrift der gewerkschaft der Polizei.

¹⁹ MEILICKE, T. – BECKER, K.L. (2019): Kinder in salafistisch geprägten Familien Aufwachsen mit Risiko- und Schutzfaktoren.

k najsilnejším faktorom prečo sa ľudia prikláňajú k salafizmu. V otázke sociálnych médií a ich úlohy v radikalizácii mladých moslimov priniesla zaujímavé výsledky štúdia "Lasset uns in scha'a Allah ein Plan machen" zostavená výskumníkmi na univerzitách v Bielefelde a v Osnabrücku, ktorá analyzovala komunikáciu džihádistickej skupiny prostredníctvom aplikácie WhatsApp. Táto skupina uskutočnila teroristický útok na Sikhský chrám v Essene. Mala dvanásť členov, ktorí komunikovali v rámci skupiny a aj keď členovia skupiny boli bezpečnostnými úradmi monitorovaní, nepodarilo sa teroristickému útoku zabrániť. Je zaujímavým faktom, že jeden z členov skupiny sa v komunikácii priznal napríklad k tomu, že nevlastní ani len Korán. Skupina sa nazývala Ansaar Al Khalifat Al Islamiyya (Prívrženci islamského kalifátu) Šlo o 5 757 príspevkov zverejnených v aplikácii WhatsApp. Štúdia zaujímavým spôsobom poukázala na nedostatočné znalosti islamu medzi členmi skupiny. Výsledky štúdie môžeme zhrnúť do šiestich kľúčových bodov:

- a) „Výsledky štúdie dokázali, že členovia skupiny mali iba základné znalosti islamu.
- b) Predstava o islame členov skupiny vychádzala z rôznych prameňov.
- c) Členovia skupiny svoje informácie o islame opierali o propagandu džihádistickej skupín. Islam chápali ako náboženstvo legitimizujúce násilie, ktoré sa bráni proti vnútorným a vonkajším nepriateľom.
- d) Skupina sa dobrovoľne izolovala. Prebrala princíp takfíru, ktorý každý názor ktorý sa nezhodoval s názormi členov skupiny, považoval za prejav kacírstva a v dôsledku toho považovali členovia skupiny za kacírov aj moslimov ktorí nezdierajú ich názory.
- e) Citácia islamských textov preukázala, že členovia skupiny mali eklektický vzťah ku Koránu a Sunne. Citácie z Koránu slúžili na to, aby posilnili sebedôveru členov skupiny.
- f) Na záver autori štúdie konštatovali, že členovia skupiny si vytvorili skupinový kult.“²⁰

Výsledky tejto štúdie potvrdzujú myšlienku Andreasa Zicka podľa ktorého salafizmus nevyžaduje tvrdé štandardy. Nie je nutné, aby salafista ovládal arabský jazyk, je tolerované používanie jazyka mladistvých. Podstatné je, aby vierouka bola jednoduchá, logická, pretože každý môže byť nielen salafistom, ale aj hrdinom a to bez ohľadu na jeho vzdelanie, pôvod a status. Členstvo v takejto skupine mladým ľuďom poskytuje príležitosť postaviť sa svojim rodičom a väčšinovej spoločnosti a to celé zaodieť do boja za spravodlivosť, čo pre mladých ľudí predstavujú silnú motiváciu, pretože moslimov treba oslobodiť od útlaku ktorému čelia. To ich upevňuje v presvedčení, že musia vykonávať misijnú činnosť. Ved' predsa druhých ľudí je treba zachrániť pred pekelným ohňom. „Salafizmus ponúka na prvý pohľad riešenie na všetky veľké problémy súčasnosti. Ponúka jednoznačné čierno biele videnie sveta a jasný názor na to, čo je dobré a čo je zlé. Tým zbavuje vyznávača zodpovednosti za svoje vlastné konanie, pretože jediné čo je dôležité je voľba medzi posmrtným životom v raji, alebo večným zatratením v pekle. „Komplexita dezorientovanosti, ktorá je charakteristická pre modernú spoločnosť je takýmto spôsobom zjednodušená. Zároveň je ale západná na výkon orientovaná spoločnosť so svojimi komplexnými nárokmi extrémistickými skupinami spájaná s nebezpečenstvami a hrozbami, ktoré sú v protiklade s idealizovanou predstavou jednoduchého života a predstavami o spáse, ktorú takýto život zaručuje.“²¹

Tým vzniká predstava, že všetky svetové problémy ako klimatická zmena, hospodárske a finančné krízy, alebo nedostatok potravín v najchudobnejších krajinách sveta by neexistovali,

²⁰ KIEFER, M. (2020): Religion in der Radikalisierung. In: Aspekte von Radikalisierungsprozessen, s. 24.

²¹ ZICK, A. (2017): Salafismus als Phänomen der Radikalisierung: Ein Blick auf den viralen Salafismus und die Frage der Forschungsnotwendigkeiten, s. 30.

ak by ľudia verili v jediné pravé náboženstvo.“²² Vedomie tejto vznešenej úlohy dodáva mnohým mladým ľuďom ktorí majú sami skúsenosti s nespravodlivosťou pocit zmyslu života. „Svoje jednanie zdôvodňujú údajnou povinnosťou pripojiť sa k pravému islamu, vybudovať kalifát pod vedením Islamského štátu, alebo brániť islamskú ummu.“²³ Pritom zdôrazňujú kultúru sebaobetovania. Samovražda je ale podľa islamského práva považovaná za ťažký hriech a jej schvaľovanie extrémistami sa neopiera o konkrétne koránske verše. Chápu sa ako tí, ktorí majú právo pozdvihnúť zbraň v boji za tento spravodlivý cieľ.

Ednan Aslan definuje nasledujúce faktory radikalizácie moslimov nasledovne:

- 1) Zvrat nastáva v momente, keď dochádza u radikalizujúcej sa osoby aktívne vysporiadanie s obsahom, normami a hodnotovými predstavami islamskej vierouky.
- 2) Salafizmus je radikalizujúcimi sa chápaný ako celostný systém poskytujúci riešenie na nielen náboženské, ale aj celospoločenské problémy.
- 3) Jednotlivci sa väčšinou neradikalizujú izolovane ale v radikálnom prostredí, ktoré im poskytuje potrebnú podporu.
- 4) Centrálnu úlohu zohrávajú mešity a dôležité náboženské authority.
- 5) Osobné vzťahy zohrávajú významnú úlohu aj napriek existencii internetu.
- 6) Misijná činnosť zohráva stále kľúčový význam.
- 7) Osoby s rozsiahlymi náboženskými znalosťami fungujú ako náboženské authority.
- 8) Pocit odcudzenia, pretože členovia radikálnych skupín sa chápu ako jediní praví moslimovia, neizolujú sa iba od členov majoritnej spoločnosti, ale aj od iných moslimov, ktorých nepovažujú za dostatočne pravoverných.
- 9) Odmietanie demokracie a skúsenosti s diskrimináciou po tom ako sa obrátili k salafizmu.
- 10) Snaha o očistenie viery a vytvorenie islamského kalifátu, ktorý sa riadi šariou.²⁴

K týmto dosiahnutým záverom autor udáva fakt, že všetky osoby ktoré skúmal, mali zodpovedajúce náboženské vzdelanie už pred svojou radikalizáciou. Čo je síce v rozpore s výsledkami štúdie ktorá je spomínaná v súvislosti s členmi skupiny, ktorej komunikácia prostredníctvom služby WhatsApp bola skúmaná v predchádzajúcom prípade. Pri porovnaní výsledkov obidvoch štúdií sa ukazuje, že ani jednotlivci s náboženským vzdelaním nie sú imúnny voči radikalizácii.

Veronika Hofinger, Thomas Schmidinger hovoria o nasledujúcich motívoch radikalizácie:

- 1) Pocit príslušnosti k umme, ktorý z veriaceho robí nielen člena spoločenstva, ale mu aj vytvára povinnosť solidarizovať sa s veriacimi po celom svete. Pritom majú právo bojovať proti každému kto sa odkloní od správnej interpretácie viery.
- 2) Splnomocnenie k tomu, aby sa pomstil za krivdy, ktoré sa páchajú na celosvetovej umme, ktoré vychádzajú z vlastnej skúsenosti s diskrimináciou kvôli svojmu pôvodu, ktorej je vystavený v hostiteľskej krajine.
- 3) Zisk spoločenského statusu, ktorý je spojený s ich zbožnosťou, ktorú prejavujú v rámci skupiny.
- 4) Členstvo v skupine a priateľstvo medzi členmi skupiny.
- 5) Oslobodenie z problematického rodičovského prostredia. Tento jav je pozorovaný u osôb, ktoré pochádzajú z problematického rodinného prostredia, ktoré je poznačené násilím, oddelením rodičov. Tento jav je častý u dievčat ktoré sa nachádzajú v patriarchálnych salafistických štruktúrach, ktoré si ale vysoko vážia rodinné hodnoty.

²² EL-MAFAALAN, A. (2014): Salafismus als jugendkulturelle Provokation, s. 359.

²³ GLASER, M. (2015): Junge Menschen und gewaltorientierter Islamismus

²⁴ ASLAN, E. (2017): Islamistische Radikalisierung Biografische Verläufe im Kontext der religiösen Sozialisation und des radikalen Milieus, s. 18-20.

- 6) Prekonanie adolescentnej krízy. Salafizmus je prítiažlivý pre dospievajúcich, ktorí pochádzajú z problematických rodinných pomerov a majú problematické dospievanie.
- 7) Legitimizácia násilia. Džihádizmus legitimizuje určité formy násilia, ktoré sú chápané ako obrana pred neveriacimi.
- 8) Očista a polepšenie. Tu spočíva atraktivita v príslube, že ak sa priklonia k džihádizmu môžu sa očistiť od hriechov. Tento motív je zvlášť lákavý u jedincov s kriminálnou minulosťou.
- 9) Odmena na druhom svete a strach z pekla. Pre mladých moslimov nie sú raj a peklo abstraktné pojmy. Vykúpenie môžu nájsť v mučeníckej smrti, alebo prísny dodržiavaním náboženských pravidiel. Napríklad nosením Nikábu.
- 10) Hrdinstvo. Je prítiažlivé pre tých mladistvých, ktorí sa chcú stať pomstiteľmi globálne utláčanej ummy.
- 11) Zmysel života a jasný svetonázor. Pre istú časť mladých ľudí ponúka islam vo svojej konzervatívnej podobe jasné pravidlá a princípy narozdiel od modernej pluralitnej spoločnosti. Ženy napríklad pocítovali určitý druh uspokojenia so životom v Islamskom štáte, kde sa mohli bez problémov pohybovať zahalené a žiť tradičným spôsobom rodinného života.
- 12) Sexualita. V Islamskom štáte môžu aj mladiství uzatvárať manželstvá na základe islamského práva a legálne žiť sexuálnym životom.²⁵

Záver

Predložená štúdia sa snaží poukázať na problém radikalizácie mladých moslimov v Nemecku pretože situácia v tomto smere nevzbudzuje optimizmus a naopak vládne obava z narastajúcej radikalizácie moslimskej mládeže v tejto krajine. Často sa pri tom operuje situáciou vo Francúzsku.

Výrazný vplyv na radikalizáciu mladých moslimov má salafistická scéna. V islame mnohí mladí moslimovia, ale aj konvertiti nachádzajú riešenie svojich životných problémov. Často ide o osoby z problematického rodinného prostredia a kriminálnym záznamom. Deväť zo šestnástich spolkových krajín ponúka vyučovanie islamu ako predmetu v školách, od školského roka 2021/2022 je islam vyučovaný ako povinný voliteľný predmet aj v Bavorsku napriek žalobe, ktorej zo strany AFD²⁶ táto spolková krajina čelila. Zaujímavé je, že vyučovanie islamu v školách v akejkoľvek forme neprebíha v piatich spolkových krajinách na východe Nemecka. Pričom práve škola môže byť miesto, kde by sa mladí moslimovia mohli oboznamovať s islamom, ktorý so sebou nenesie islamistický ideologický balast. Aj keď je treba mať neustále na pamäti, že radikalizácia prebieha na úrovni neformálnych kontaktov medzi priateľmi na internete, v škole, v mešitách. Ako ukázala jedna zo štúdií ktorá sa zaoberala práve internetovou komunikáciou, skupiny zložené z mladistvých k tomu, aby sa niekto radikalizoval, nie sú potrebné ani hlboké vedomosti o islame. Striktné vyznávanie im totiž poskytuje predstavu spásy, hrdinstva, sebaobetovania sa pre vyšší cieľ, ktorým môže byť ochrana komunity veriacich, možnosti realizovať sa v skupine a najmä uznanie, ktorého sa im nedostávalo v potrebnom rozsahu. Mladé ženy sú často motivované ideálom rodiny, ktorého sa im nedostáva v domácom prostredí a práve naopak, salafistické prostredie prikladá rodine veľký význam. Ako ukladajú aj uvedené čísla, radikálny islam nie je medzi moslimami až natoľko populárny, ako sa na prvý pohľad môže zdať. Veď aj z celkového počtu piatich miliónov moslimov v Nemecku evidovali nemecké úrady 28 715 islamistov, z toho predstavovali salafisti 12 150 a členov moslimského bratstva bolo 10 000. Celkovo predstavujú islamisti ako celok niečo viac ako pol percenta populácie moslimov v Nemecku. Ani čísla z predložených

²⁵ HOFINGER, V. – SCHMIDINGER, T. (2017): Wege in die Radikalisierung. Wie Jugendliche zu IS-Sympathisanten werden (und welche Rolle die Justiz dabei spielt), s. 45-53.

²⁶ Alternatíva pre Nemecko. Nemecká pravicová strana.

výskumov ohľadom preferencií žiakov nepredstavujú dôvod na príliš prehnanú reakciu, ktorá by mohla vyústiť do ešte väčšej radikalizácie časti moslimskej komunity už tak citlivej na represie, ktorým podľa mnohých čelí. Aj keď v tomto prípade išlo o relatívne malé vzorky.

Skutočný problém je nárast počtu útokov, ktoré hlásia zamestnanci škôl a ktorý môže mať reprezentatívnejšiu výpovednú hodnotu. Napriek tomu je prevencia a vyučovanie náboženstva pod štátnou kontrolou v tejto situácii pravdepodobne najvhodnejším spôsobom, ako sa pokúsiť ďalšej radikalizácii mladej moslimskej populácie. Nemecké inštitúcie zároveň publikujú pre zamestnancov škôl množstvo materiálov, ktoré majú uľahčiť vzdelávanie smerom k tolerancii. Ale nebezpečenstvo spočíva práve v tom, ako hovorí Ahmad Mansour, že salafisti sú lepší sociálny pracovníci. Tým poukazuje na fakt, že majú bližšie k cieľovej komunite, chápu jej potreby a problémy a využívajú ich vo svoj prospech. Rovnako treba mať stále na pamäti nebezpečenstvo, ktoré predstavuje navštevovanie určitých mešít a neformálne kontakty s členmi rôznych islamistických organizácií.

Použitá literatúra:

1. ANTWORT DER BUNDESREGIERUNG AUF DIE KLEINE ANFRAGE DER ABGEORDNETEN PETER HEIDT, KATJA SUDING, GRIGORIOS AGGELIDIS, WEITERER ABGEORDNETER UND DER FRAKTION DER FDP (2021): Gewaltprävention an Schulen– Drucksache 19/28195. [online]. [Citované 14. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://dserver.bundestag.de/btd/19/288/1928821.pdf>.
2. ASLAN, E. (2017): *Islamistische Radikalisierung Biografische Verläufe im Kontext der religiösen Sozialisation und des radikalen Milieus*. Wien: Springer, 2017. ISBN 978-3658189839.
3. BECKER, K. L. – MEILICKE, T. (2019): Kinder in salafistisch geprägten Familien. Aufwachsen mit Risiko- und Schutzfaktoren. [online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*, 7.5.2019 [Citované 13. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/radikalisierungspraevention/289912/kinder-in-salafistisch-gepraegten-familien>.
4. VON DRACH, M. C. S. (2020): Das Problem mit den Werten [online]. In: *Süddeutsche Zeitung*, 31. 12. 2020 [Citované 16. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.sueddeutsche.de/politik/wertekundeunterricht-islamismus-1.5153106>.
5. EL-MAFAALAN, A. (2014): Salafismus als jugendkulturelle Provokation. In: *In Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung*, Thorsten Gerald Schneiders (Hg.), Bielefeld: transcript Verlag. ISBN 978-3837627114.
6. GOEDE, L. R. – SCHRÖDER, C. P. – LEHMANN, L. (2019): *Perspektiven von Jugendlichen .Ergebnisse einer Befragung zu den Themen Politik, Religion und Gemeinschaft im Rahmen des Projektes „Radikalisierung im digitalen Zeitalter“*. Hannover: Druck Team Druckgesellschaft mbH, 2019. ISBN 978-3-9811719-9-0.
7. GLASER, M. (2015): Junge Menschen und gewaltorientierter Islamismus. . [online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*, 15.9.2015 [Citované 16. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/radikalisierungspraevention/212082/faktoren-fuer-die-hinwendung-zum-gewaltorientierten-islamismus>.
8. HOFINGER, V. – SCHMIDINGER, T. (2017): *Wege in die Radikalisierung. Wie Jugendliche zu IS-Sympathisanten werden (und welche Rolle die Justiz dabei spielt)*, Institut für Rechts- und Kriminalsoziologie Wien: Institut für Rechts- und Kriminalsoziologie 2017, s. 45-53.
9. FRITZSCHE, N. – PUNEBEN, A. (2017): Aufwachsen in salafistischen Familien – Herausforderung für die Jugendhilfe zwischen Religionsfreiheit und möglicher

- Kindeswohlgefährdung. [online]. In: Bundeszentrale für politische Bildung, 5. 10. 2017 [Citované 11. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/radikalisierungspraevention/257455/aufwachsen-in-salafistischen-familien-zwischen-religionsfreiheit-und-moeglicher-kindeswohlgefahrdung>.
10. JANSEN, F. (2020): Radikalisierte Muslime in Deutschland für sie ist der Mörder aus Frankreich ein Idol [online]. In: Der Tagesspiegel, 19. 10. 2020 [Citované 10. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.tagesspiegel.de/politik/radikalisierte-muslime-in-deutschland-fuer-sie-ist-der-moerder-aus-frankreich-ein-idol/26288138.html>.
 11. MANSOUR, A. (2015): *Generation Allah. Warum wir im Kampf gegen religiösen Extremismus umdenken müssen*. Frankfurt am Main: S. Fischer, 2015. ISBN 978-3100024466.
 12. MANSOUR, A. (2014): Salafistische Radikalisierung – und was man dagegen tun kann. [online]. In: Bundeszentrale für politische Bildung, 22.10.2014 [Citované 16. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/islamismus/193521/salafistischeradikalisierung-und-was-man-dagegen-tun-kann>.
 13. KIEFER, L. – KIEFER, M. – WURZEL, H. – STUPPERT, W. – STRÄTER, T. (2019): *CleaR – Clearingverfahren gegen Radikalisierung. praktische Handreichung zur Radikalisierungsprävention im schulischen Kontext*. Düsseldorf: Aktion Gemeinwesen und Beratung e. V., 2019. ISBN 978-3-00-062671-5.
 14. KIEFER, M. (2020): Religion in der Radikalisierung. In: *Aspekte von Radikalisierungsprozessen*, s. 24. Osnabrück: Sören Sponick & Kathrin Wagner. ISBN 978-3-00-064688-1.
 15. MEILICKE, T. – BECKER, K. L. (2019): Kinder in salafistisch geprägten Familien Aufwachsen mit Risiko- und Schutzfaktoren. [online]. In: *Bundeszentrale für politische Bildung*, 7. 5. 2019, [Citované 16. 10. 2021.] Dostupné na internete: <https://www.bpb.de/politik/extremismus/radikalisierungspraevention/289912/kinder-in-salafistisch-gepraegten-familien>.
 16. NORDBRUCH, G. – MÜLLER, J. – ÜNLÜ, D. (2014): Salafismus als Ausweg? Zur Attraktivität des Salafismus unter Jugendlichen. In: *Thorsten Gerald Schneiders (Hg.) Salafismus in Deutschland: Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung*. Bielefeld: transcript Verlag. 978-3837627114.
 17. SCHÄDEL, A. (2020): Radikalisierung als Selbstentwurf: Die Konstruktion religiöser Identitäten neo-salafistischer Jugendlicher. In: *Aspekte von Radikalisierungsprozessen*, s. 72. Osnabrück: Sören Sponick & Kathrin Wagner. ISBN 978-3-00-064688-1.
 18. SCHRÖTER, S. (2021): *Im Namen des Islam: Wie radikalislamische Gruppierungen unsere Gesellschaft bedrohen*. München: Pantheon Verlag, 2021. ISBN 978-3570554456.
 19. ZICK, A. (2017): *Salafismus als Phänomen der Radikalisierung: Ein Blick auf den viralen Salafismus und die Frage der Forschungsnotwendigkeiten*. Universität Bielefeld, s.30.
 20. ZIOLKOWSKI, B. (2018): Erziehung auf Salafistisch. In: *DIE KRIMINALPOLIZEI zeitschrift der gewerkschaft der Polizei*. [online] .2018 [Cited 16. 10. 2021.] Dostupné na internete: https://www.kriminalpolizei.de/ausgaben/2018/juni/detailansichtjuni/artikel/erziehung-auf-salafistisch.html?tx_ttnews%5BsViewport%5D=2&cHash=3810417d35f2cd1a769ff055c40838f3.

Kontakt:**Mgr. Peter Šadlák**

Základná škola

Školská 25/10

01701 Považská Bystrica

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2

911 50 Trenčín

Slovak Republic

e-mail: petersadlak8@gmail.com

ČÍNA A EURÓPA. VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA INTERKULTÚRNEHO DIALÓGU V KONTEXTE DEJÍN MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

CHINA AND EUROPE. GENERAL CHARACTERISTICS OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

František Škvrnda, ml.

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou kultúr a civilizácií v medzinárodných vzťahoch, menovite vzťahom európskej a čínskej civilizácie. Príspevok je orientovaný na historiografiu a prostredníctvom dejinného výkladu najvýznamnejších momentov stretávania sa týchto dvoch kultúr a civilizácií načrtáva všeobecné charakteristiky ich vzťahu. V prvej časti príspevku mapujeme prvé historické kontakty Číny a Európy. V druhej časti poukazujeme na problémy spojené s reflexiou čínskej kultúry v dielach európskych kresťanských misionárov a filozofov, ktorá bola zaťažená viacerými dobovými predsudkami a pragmatickými cieľmi. V tretej časti príspevku poukazujeme na silný vplyv európskej kultúry v procese formovania modernej a súčasnej čínskej civilizácie. V závere príspevku charakterizujeme interkultúrny dialóg z dvoch odlišných východiskových pozícií a poukazujeme na rozdiely medzi čínskym vnímaním Európy a európskym vnímaním Číny.

Kľúčové slová: Čína, Európa, civilizácia, kultúra, filozofia, dialóg, konfucianizmus

JEL: Z00

Abstract: The following article deals with the topic of cultures and civilizations in international relations, namely the relation between European and Chinese civilization. The topic is examined from the perspective of historiography. By the means of historical exposition of the most important points of contact between these two cultures and civilizations, article outlines general characteristics and features of their relation. In the first part, we survey first historical contacts between China and Europe. In the second part, we focus our attention on the problem of the reflection of Chinese culture in the works of European missionaries and philosophers, laden with numerous prejudices and pragmatic aims. In the third part of the paper, we point out on enormous influence of European culture in the process of formation of modern and contemporary Chinese civilization. In the conclusion, mutual intercultural dialogue between China and Europe is being characterized from their own specific positions and differences between European perception of China and Chinese perception of Europe are formulated.

Keywords: China, Europe, civilization, culture, philosophy, dialogue, confucianism

JEL: Y80, Z10

Úvod

Dynamizácia vzájomného pôsobenia civilizácií (v užšom chápaní najmä ich kultúr) prináša v podmienkach globalizácie viaceré protirečenia, rozdielne stanoviská a odborné pohľady. Časť názorov – spravidla konzervatívnych – vidí v tomto procese najmä hrozbu

zrážok civilizácií.¹ Existujú však aj názory, ktoré poukazujú na možné prínosy a príležitosti rozvíjania civilizačného dialógu a multilateralizmu. Okrem viacerých akademických prác, ktoré reflektujú „dialogický“ vzťah medzi jednotlivými svetovými civilizáciami² existuje tiež celý rad organizácií, konferencií a iných platforiem, zameraných na rozvíjanie multilaterálnych vzťahov. Za jednu z najvýznamnejších možno považovať Rhodské fórum,³ ktoré združuje predstaviteľov politických, hospodárskych, akademických a ďalších kruhov, vrátane súčasných a bývalých hláv štátov a vlád. Každoročne sa schádza už od roku 2003 a vyzýva politikov, vlády, akademické kruhy, spoločenské organizácie a pod., na diskusiu o najdôležitejších problémoch, ktorým čelí súčasný svet a postupoch pri ich riešení.

V čase globálnej a systémovej civilizačnej krízy, s hrozbami sociálneho, politického, ekonomického a environmentálneho charakteru, je potrebné pri jej prekonávaní hľadať tolerantný prístup, ktorý vytvára priestor pre dialóg medzi jednotlivými civilizáciami. Spôsobmi riešenia globálnych problémov na úrovni civilizácií sa zaoberá aj koncepcia civilizačnej analýzy, ktorá vychádza zo snahy porozumieť jednotlivým civilizáciám v kontexte ich vzájomného historického vývoja a utvárania kultúrnych, ekonomických ako aj politických väzieb.⁴

Cieľom predkladanej štúdie je charakterizovať interkultúrny dialóg medzi Čínou a Európou v širšom historicko-kultúrnom rámci. Po stručnom prehľade vývoja politických vzťahov medzi Čínou a Európou explikujeme povahu tohto dialógu na príklade stretávania sa európskej nábožensko-filozofickej tradície s čínskou kultúrnou tradíciou konfucianizmu, ktorý predstavuje relatívne ucelený systém morálky, sociálnych a politických a náboženských myšlienok nadväzujúcich na učenie mysliteľa a filozofa Konfucia (552/551 – 479 pred Kr.).⁵

1 Prvé kontakty medzi Európou a Čínou

Čína je v súčasnom svete najstaršou kontinuálne existujúcou civilizáciou. V. Liščák píše o päťtisíc ročnej historickej kontinuite čínskej kultúry,⁶ P. B. Ebreyová začína prehľad čínskych vládcov od roku 3000 pred n. l.⁷ S. P. Huntington poukazuje na zhodu v názore na existenciu „buď jednotnej čínskej civilizácie datujúcej sa najmenej od roku 1500 pred n. l. a možno ešte o tisíc rokov skôr alebo dvoch čínskych civilizácií, ktoré nasledovali po sebe a k predelu došlo v prvých storočiach kresťanskej éry“.⁸ V 1. stor. n. l., kedy došlo k historicky prvým doložitelným sčítaniam obyvateľstva v starovekom Ríme a Číne, tvorilo obyvateľstvo Číny podľa odhadov moderných autorov približne ¼ celkovej svetovej populácie.⁹ Z hľadiska politickej geografie bola Čína v období dynastie Chan (2. stor. pred Kr. – 2. stor. n. l.) schopná vojensky kontrolovať rozsiahle územie, vertikálne od Vietnamu až po Severnú Kóreu a horizontálne od Východočínskeho mora až po Tarimskú panvu (dnešná čínska provincia Sin-Ťiang).

Najstaršie styky Číny s európskymi kultúrami predstavujú vo svetle nedostatočnej archeologickej a textovej evidencie len viac alebo menej plauzibilné hypotézy. M. Raschke

¹ Pozri HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*.

² Pozri SEGESVARY, V. (2000): *Dialogue of Civilization: An Introduction to Civilizational Analysis*; TEHRANIAN, M. - CHAPPELL, D. W. (eds.): *Dialogue of Civilizations A New Peace Agenda for a New Millennium*.

³ The Rhodes Forum (2019): *About the Rhodes Forum*.

⁴ Ku koncepcii civilizačnej analýzy pozri bližšie ARJOMAND, S. - TIRYAKIAN, E. A. (eds.) (2004): *Rethinking Civilizational Analysis*; ARNASON, J. P. (2009): *Civilizační analýza: Evropa a Asie opět na rozcestí*.

⁵ LIŠČÁK, V. (2013): *Konfuciánství od počátků do současnosti : dějiny, pojmy, osobnosti*.

⁶ LIŠČÁK, V. (2002): *Čína*, s. 11.

⁷ EBREY, P. B. (2010): *Cambridge Illustrated History of China*, s. 48.

⁸ HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací*, c. d., s. 37. Huntington najskôr nazval túto civilizáciu konfuciánskou, ale v knihe uvádza, že je presnejšie označovať ju za čínsku.

⁹ SCHEIDEL, W. (2007): *Demography*, s. 47.

predpokladá, že čínsky hodváb dorazil do regiónu rieky Dunaj už v 6. storočí pred Kr.¹⁰ O. Krejčí kladie prvé kontakty medzi Číňanmi a Európanmi éry grécko-baktrijského kráľovstva v 3. – 2. storočí pred Kr.¹¹ Ďalší historici poukazujú na možné vojenské strety Rimanov a Číňanov v 1. storočí pred Kr. za čias prvého triumvirátu (Crassove légie) a na príjazd rímskych kupcov do Pekingu v 2. storočí n. l. za vlády cisára Marca Aurelia.¹² Dochovaný cestopis alexandrijských obchodníkov z 1. stor. n. l., *Oboplávanie Červeného mora* (*Periplus Maris Erythrae*), taktiež spomína mesto (krajinu) *Sinai/Thinai*, z ktorého vraj pochádza surový hodváb.¹³

Hoci v období staroveku nepochybne dochádzalo ku kontaktom čínskej a grécko-rímskej civilizácie, išlo skôr o ojedinelé a veľmi obmedzené kontakty, ktoré nemali výraznejší vplyv na politický, ekonomický život a kultúrny vývoj. K vytvoreniu trvalejších priamych kontaktov začalo dochádzať až v období vrcholného stredoveku a renesancie. Ako upozorňuje V. Liščák, prvé veľké diplomatické stretnutie Európy a Ázie prebehlo v období prvého Lyonského koncilu (r. 1245), kedy bolo z politických dôvodov potrebné vyslať diplomatické posolstvo na dvor mongolského vládcu. Prvým misionárom, ktorému sa podarilo dostať až do hlavného mesta mongolskej ríše Chánbalyku (Peking), bol Ján z Montecorvina. V Číne pôsobil v rokoch 1293 až 1330.¹⁴ Ojedinelú udalosť predstavuje príbeh Marca Pola, ktorý prišiel do Číny v čase vlády dynastie Jüan, ktorá bola mongolského pôvodu. Čína vtedy ekonomicky prosperovala a bola otvorená k prijímaniu cudzích myšlienok. Zotrval tam v rokoch 1271 – 1295, z čoho bol 17 rokov v službách cisára Kubilaja (známeho aj ako Kublaj chán). M. Polo bol prvým Európanom, ktorý v diele cestopisného charakteru poskytol relatívne ucelený pohľad na čínsku spoločnosť, jej politiku, ekonomiku, kultúru, ale aj prírodu a pod. V 13. storočí začali pôsobiť v Číne aj františkánski misionári.

2 Čína v krivom zrkadle európskej historiografie a filozofie

Kontakty európskych náboženských kruhov s Čínou boli však jednosmerné. Hlavným cieľom Európanov bolo šírenie kresťanstva a pripravovanie pôdy pre dobyvačné expedície. Tento proces vyžadoval zriadenie stálych misionárskych postov, ktorých úlohou bolo nielen pokresťančenie rádrového obyvateľstva, ale najmä aristokratických elít a členov kráľovského dvora. Boli to najmä jezuitskí misionári, ktorých úlohou bolo prispôsobovať kresťanské náuky cudzím ideologickým a náboženským systémom a prostredníctvom stotožňovania obidvoch systémov viery postupne presadzovať kresťanstvo ako to dokonalejšie a pravdivejšie.

Niektorí moderní historici dokonca hovoria o procese jezuitskej „fabrikácie“ kresťanského obrazu Číny a čínskej kultúrnej tradície, ktorá však bola značne zdeformovaná a vôbec nezodpovedala realite.¹⁵ Jezuitov zaujímali otázky typu „uznávajú Číňania Konfucia ako Svätú trojicu, ako Ježiša Krista, ako Svätú pannu Máriu alebo ako iných svätcov?“, „predstavujú rituály konané na jeho počesť výlučne svetské a politické podujatia?“ a pod.¹⁶ Keď sa jezuitským učencom podarilo Konfucia a jeho základné myšlienky vtesnať do rámca kresťanskej filozofie, európski učitelia zaradili čínsku filozofiu po bok iných pohanských tradícií, akými boli egyptský hermetizmus, grécka filozofia, židovský judaizmus, či perzský

¹⁰ RASCHKE, M. (1978): *New Studies in Roman Commerce with the East*, s. 654.

¹¹ KREJČÍ, O. (2014): *Mezinárodní politika*, s. 33.

¹² DUBS, H. H. (1941): *An Ancient Military Contact Between Romans and Chinese*; YING-SHIH, Y. (1986): *Han Foreign Relations*, s. 460 – 462.

¹³ CASSON, L. (1989): *The Periplus Maris Erythraeis*, s. 238.

¹⁴ LIŠČÁK, V. (2015): *Františkánské misie v Číně*, s. 20, 35-38.

¹⁵ PERKINS, F. (2004): *Leibniz and China. A Commerce of Light*, s. 13.

¹⁶ HSIA, F. (2004): *Athanasius Kircher's China Illustrata* (1667), s. 388.

zoroastrizmus.¹⁷ V duchu zásad *philosophia perennis* tak čínsky konfucianizmus vyjadroval len nedokonalé „pravdy rozumu“, ktoré naplno a omnoho dokonalejšie vyjadrovali kresťanské „pravdy viery“. Jedným z mála novovekých učencov, ktorí videli v Číne omnoho sofistikovanejšiu a vyspelejšiu kultúru, bol G. Leibniz.¹⁸ Leibnizove úvahy však nepadli medzi učencami a historikmi na úrodnú pôdu a tak sa značne zdeformovaný obraz čínskej kultúrnej tradície v nasledujúcich storočiach usúvzťažnil ako obraz spiatočnickej, zastaranej pohanskej kultúry. D. Tiedemann vo svojej práci *Geist der speculativen Philosophie von Thales bis Sokrates* (1791) označil čínsku tradíciu myslenia po vzore francúzskych osvietenctov za „nefilozofickú“. V nasledujúcom storočí dospel G. W. F. Hegel k obdobnému záveru, že Konfuciove myšlienky nemali byť nikdy preložené do európskych jazykov: v porovnaní s veľkými „morálnymi filozofmi“ grécko-rímskej tradície, akými boli Sókratés alebo Cicero, predstavovali myšlienky konfucianizmu len povrchné „moralizátorské“ frázy a jednoduché ľudové pravdy.¹⁹ Až do 20. storočia pritom európski vzdelanci nedisponovali kvalitnými filologickými prekladmi čínskych diel a tým pádom nedokázali vytvoriť ani žiadne vecné interpretačné diela, ktoré by zrozumiteľne a systematicky vysvetľovali čínsku kultúru a civilizáciu.

Tento neústretný a interpretačne neprijateľný obraz čínskej kultúrnej tradície, ktorý bol produktom európskeho kresťanstva, bol v celkovom súlade s imperiálnymi a koloniálnymi zámermi európskych krajín a veľmocí. Portugalci sa vylodili na čínskom pobreží v druhom desaťročí 16. stor. a v roku 1557 tam založili osadu Macao, ktorá sa stala prvou európskou kolóniou a existovala až do roku 1999.²⁰ Od polovice 16. storočia Portugalci obnovili misionársku činnosť, ktorú uskutočňovali najmä jezuiti. Postupne sa k nim pridávali misionári z iných rádov a štátov. Úsilie o kolonizáciu Číny zosilnelo najmä v 19. storočí, v ktorom dominovali záujmy najmä Veľkej Británie. V Číne sa v súvislosti so zasahovaním cudzích mocností, predovšetkým západných (doplnených Japonskom) do domácich záležitostí hovorí aj ako o „Storočí poníženia“ (百年國恥), ktoré sa začalo I. ópiovou (anglickou-čínskou) vojnou v septembri 1839 a skončilo po občianskej vojne v roku 1949.²¹

3 Čínska recepcia európskej kultúry

Čínska kultúrna tradícia spočiatku nejavila žiadny záujem o porozumenie alebo objavovanie európskej kultúry. Bola to až spoločenská kríza a postupný úpadok starého niekoľko tisícročného systému pod tlakom externých udalostí, ktoré pôsobili ako katalyzátor veľkých kultúrnych zmien. Čínski učitelia a politici si začali postupne uvedomovať, že technicky vyspelejšie západné krajiny môžu predstavovať zdroj poznatkov a užitočných vedomostí. Filozof Feng Kuej-Fen (1809 – 1874) ako prvý spozoroval, že to bol vedecko-technologický pokrok, ktorý spôsobil víťazstvo Západu a úpadok Číny. V duchu hesla „čínske učenie ako konštitučný základ, západné učenie ako funkčné pôsobenie“²² navrhoval zavádzať nové náuky a inštitúcie zo Západu, ktorými by Čína dobehla svojich súperov a mohla sa pred nimi efektívne brániť. Začiatkom 20. storočia, keď v rokoch 1911 – 1912 padla posledná čínska dynastia Čching, však Číňania zistili, že Európania ich neprevyšovali len vo vedecko-technologickom pokroku, ale aj v spoločenskej organizácii a štruktúrach. Kuej-Fenov reformačný prístup sa tak

¹⁷ Výsledkom tohto interpretačného úsilia sú knihy Athanasia Kirchera a Phillipa Coupleta: *China monumentis* (1667) a *Confucius Sinarum Philosophus* (1687). Por. MEYNARD, TH. (2011): *Confucius Sinarum Philosophus* (1687).

¹⁸ HORYNA, B. (2021): Počátky nověké transkulturní evropské interpretace čínské filosofie. Nové myšlení o Číne v díle G. W. Leibnize.

¹⁹ Por. YOUNG KUN, K. (1978): *Hegel Criticism of Chinese Philosophy*.

²⁰ LIŠČÁK, V. (2017): Mezi tolerancí a intolerancí. První dvě století novověkých katolických misíí v Číně, s. 43.

²¹ KAUFMAN, A. A. (2010): The “Century of Humiliation,” Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order, s. 1.

²² CHENG, A. (2006): *Dějiny čínského myšlení*, s. 586.

začal interpretovať v širšom kultúrnom kontexte. V Číne sa zrušil starobylý imperiálny systém úradných skúšok, ktorý vychádzal z konfuciánskej kultúry. Tradičná výchova a vzdelanie ustúpili novým kurikulum, ktoré obsahovali mnoho inšpirácií z vedomostnej bázy európskej kultúry. Čínski vzdelanci nadšene študovali spisy Hegla, Milla, Comteho, Webera, Marxa a Deweyho.

Zatiaľ čo Európa viedla s Čínou po dlhé stáročia len jednostranne zameraný monológ, ktorého cieľom bolo podmaniť si Čínu ekonomicky, duchovne a politicky, Čína začala viesť s Európou dialóg paradoxne až v momente, keď bola konfrontovaná s jej expanzívnu *Realpolitik*. Spôsob, akým vnímala Čína Európu, sa výrazne odlišoval od spôsobu, akým vnímala Európa Čínu. Čínski učitelia, vedci a politici hľadali spôsoby, ako z Európy prevziať všetky užitočné a pokrokové prvky, no odmietali predstavu, že by sa mali vzdať celej svojej kultúrnej tradície a nahradiť ju západným modelom. Aj v časoch najintenzívnejšieho *translatio studiorum* zo Západu na Východ čínski vzdelanci zachovávali úctu a rešpekt voči svojim vlastným tradíciám a hodnotám. Konfuciáni Kang Youwei (1858 – 1927) a Zhang Jian (1853 – 1926), ktorí presadzovali zavedenie konštitučnej monarchie a minimálnej demokracie po vzore „vyspelých“ západných krajín, sa snažili všetkými silami dokazovať, že konfuciánskej filozofii neboli demokratické ideály cudzie a že európska civilizácia vychádza z rovnakých základov, ako tá čínska.²³ S nástupom Kuomintangu a Sunjatsenovej *Ústavy piatich mocí* sa staroveký konfuciánsky filozof Mencius považoval dokonca za otca myšlienky troch princípov (*min*) národnej demokracie.²⁴ Aj čínsky marxizmus rešpektoval starobylú kultúrnu tradíciu. Mao Ce-tung zvykol vo svojich verejných prejavoch citovať klasické konfuciánske diela a texty Sün'-a predstavovali v období Kultúrnej revolúcie (1966 – 1976) jedinú výnimku z klasikov čínskej literatúry, ktorú úrady povoľovali občanom čítať aj v súkromí.²⁵

Politické aspekty v civilizačnom dialógu Číny so Západom sa na pozadí Storočia poníženia rozvíjali v súvislosti s kolosálnou modernizáciou spoločnosti, ktorá sa výrazne zdynamizovala v poslednej tretine 20. storočia. Uvedenie vybraných kľúčových udalostí tohto procesu má vždy diskusný charakter. Oprieme sa o prehľad, ktorý uskutočnili autori publikácie *Modernization and Revolution in China: From the Opium Wars to World Power*. Sú to:

- úpadok cisárstva
- nová čínska republika,
- boj komunistov a nacionalistov,
- Čína vo vojne,
- vytvorenie nového poriadku (1949 – 1957),
- Veľký skok a zlý pád,
- kultúrna revolúcia,
- druhá revolúcia: reformy Teng Siao-pchinga,
- éra Ťiang Ce-mina,
- štvrtá generácia čínskych komunistických vodcov.²⁶

V rokoch 2012 – 2013 prevzala moc v Číne už piata generácia komunistických vodcov na čele so Si Ťin-pchingom. E. C. Economy jeho éru spája s treťou revolúciou.

Politické vzťahy Západu s Čínou nadobudli novú kvalitu po vytvorení ČĽR, ale vyvíjali sa veľmi kontroverzne. V procese reforiem Teng Siao-pchinga sa Čína znovu začala pomaly otvárať svetu. V 21. storočí čínski vodcovia predložili dve vízie, ktoré majú medzinárodný

²³ JUNGTAO, W. (2003): Confucian Democrats in Chinese History, s. 73-78.

²⁴ BELL, D. – CHAIBONG, H. (2003): Introduction. The Contemporary Relevance of Confucianism, s. 9.

²⁵ ČARNOGURSKÁ, M. (2019): Tradičné filozoficko-svetonázorové orientácie čínskej „Ríše Stredy“ a ich dnešné geopolitické vyústenie, s. 7.

²⁶ Podľa GRASSO, J. – CORRIN, J. – KORT, M. (2009): *Modernization and Revolution in China: From the Opium Wars to World Power*.

(globálny) charakter a týkajú sa aj usporiadania medzinárodných vzťahov. Prvou víziou bola harmonická spoločnosť Chu Ťin-tchaa.²⁷ V rokoch 2012 – 2013 prevzala moc v Číne už piata generácia komunistických vodcov na čele so Si Ťin-pchingom. E. C. Economy jeho éru spája s treťou revolúciou.²⁸ Si Ťin-pching prišiel s novou víziou „čínskeho sna“ spojeného s veľkým omladením čínskeho národa. Vzhľadom na to, že ide o aktuálnu záležitosť, sa interpretuje voľne a viacerými spôsobmi. Súčasná čínska moc uskutočňuje aj ekonomický projekt „Iniciatíva pásu a cesty“ (*Belt and Road Initiative*), ktorý špecificky nadväzuje na historickú Hodvábnu cestu.

Aktuálne otázky medzinárodných politických vzťahov Číny so Západom v tomto storočí (popr. aj len od nástupu Si Ťin-pchinga na post čínskeho vodcu) predstavujú rozsiahlu tému. Ak by sme z nej zostavili len bibliografický prehľad, išlo by o mnoho strán knižných a časopiseckých prameňov ako aj politických dokumentov. Teoretickú politologickú produkciu o interakcii čínskeho a západného politického myslenia v čínskych prameňoch možno rozdeliť po roku 1949 do troch oblastí. Prvým prameňom sú zdroje v ČĽR, druhý prameň tvoria zdroje na Tchajwane. Tretím prameňom sú zdroje z juhovýchodnej Ázie, ktoré sú pôsobia v štátoch, kde je početná čínska menšina, napr. v Singapure, Malajzii a i. Napriek tomu, že politologická produkcia má v ČĽR výrazne ideologický charakter, ktorý vychádza z marxizmu a jeho čínskeho „špecifika“ (maiozmus), možno uviesť, že sa v nej čoraz častejšie objavuje aj konfucianizmus. Viaceré konfuciánske tézy využíval nielen Mao, ale aj Teng Siao-pching. Myšlienky konfucianizmu rezonovali aj v koncepcii harmonickej spoločnosti Chu Ťin-tchaa a jej medzinárodných súvislostiach.²⁹ Aj v „čínskom sne“ Si Ťin-pchinga, ktorý zvyrazňuje jeho špecifický marxisticko-čínsky charakter, môžeme identifikovať ústredný pojem konfuciánskej politickej filozofie: „umiernene prosperujúca spoločnosť“ (小康社会).

Záver

Predstavitelia súčasnej čínskej elity tvrdia, že skúsenosti Číny ako „poníženého“ národa ju robia jedinečnou na to, aby viedla svet do viac mierovej budúcnosti, aj keď jej presné obrysy zostávajú vo svetle súčasných konfrontácií hmlisté a nejasné. Snaha o rešpektovanie kultúrnej identity Číny naráža aj v súčasnosti na silný europocentrický prístup, ktorý vychádza z odlišného poňatia ako ľudských práv, tak aj odlišného socio-ekonomického rámca, ktorý zdôrazňuje skôr sociálny holizmus a kohéziu než individualizmus. Kultúrny dialóg Európy a Číny týchto dvoch svetových kultúr vychádza z nerovného mocenského postavenia, ktoré z teoretického hľadiska realizmu v medzinárodných vzťahoch hraje v prospech západnej civilizácie. Na druhej strane, snaha Číny tolerovať západnú civilizáciu a preberať jej funkčné prvky a kultúru je taktiež limitovaná pragmatickými cieľmi vyrovnať sa svojim oponentom a konkurentom a nedopustiť opakovanie dejín, ktoré Čína vníma ako obdobie poníženia svojho národa a kultúry.

Téma interkultúrneho dialógu Číny a západnej, európskej kultúry je mimoriadne členitá a rozmanitá. V predloženom príspevku sme si nekládli za cieľ vyčerpávajúco popísať a charakterizovať všetky jej aspekty. Naším cieľom bolo v stručnosti poukázať na širší historický rámec a identifikovať základné prístupy a kontúry vzťahu jednej kultúry k tej druhej. Z vyššie načrtnutej historickej perspektívy je azda najdôležitejšie upozorniť na skutočnosť, že bez dôkladného poznania historických podôb a okolností, ktoré utvárali dialóg medzi európskou a čínskou civilizáciou nie je možné adekvátne porozumieť zámerom a aktivitám jednotlivých aktérov v súčasných medzinárodných politických, ako aj ekonomických vzťahoch, a tým pádom ani ohodnotiť konanie jednotlivých aktérov a vyhodnotiť možné riziká a scenáre

²⁷ GEIS, J. P. – HOLT, B. (2009): “Harmonious Society”: Rise of the New China, s. 75-99.

²⁸ ECONOMY, E. C. (2019): The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State.

²⁹ DELLIOS, R. (2009): China's harmonious world (hexie shijie) policy perspective: How Confucian values are entering international society.

budúceho vývoja. Pod dojmom zložitého a komplexného historického vývoja môžeme v čínskej kultúre pozorovať už od 19. storočia snahy harmonizovať národnú kultúru a tradičné hodnoty s modernými európskymi koncepciami a politickými ideami. Čína tak pristupuje k interkultúrnemu dialógu z pozície multilateralizmu a multikulturalizmu. Pri pohľade na európske postoje môžeme už od čias kolonializmu pozorovať presne opačné tendencie kultúrneho partikularizmu a unilateralizmu, ktorý vnucuje a presadzuje európske hodnoty, tradície a spoločenské štruktúry ostatným národom bez ohľadu na ich vnútropolitický a kultúrny vývoj.

Použitá literatúra:

1. ARJOMAND, S. – TIRYAKIAN, E. A. (eds.) (2004): *Rethinking Civilizational Analysis*. London : SAGE 2004. ISBN
2. ÁRNASON, J. P. (2009): *Civilizační analýza: Evropa a Asie opět na rozcestí*. Praha : Filosofia 2009. ISBN
3. BELL, D. – CHAIBONG, H. (2003): Introduction. The Contemporary Relevance of Confucianism. In: BELL, D. – CHAIBONG, H. (eds.): *Confucianism for the Modern World*. New York : Cambridge University Press 2003, s. 1-28. ISBN 0-521-52788-0.
4. CASSON, L. (1989): *The Periplus Maris Erythraeis. Text with Introduction, Translation, and Commentary*. Princeton : Princeton University Press 1989. ISBN 0-691-04060-5.
5. ČARNOGURSKÁ, M. (2019): Tradičné filozoficko-svetonázorové orientácie čínskej „Ríše Stredy“ a ich dnešné geopolitické vyústenie. In: *Philosophica Critica*, roč. 5, č. 1, 2019, s. 3-11.
6. DELLIOS, R. (2009): China's harmonious world (hexie shijie) policy perspective: How Confucian values are entering international society. In: *The current mission of Confucianism*. Beijing : People's Republic of China 2009 [online]. Prístupné na adrese http://epublications.bond.edu.au/hss_pubs/363. [Navštívené 24. 10. 2021].
7. DUBS, H. H. (1941): An Ancient Military Contact Between Romans and Chinese. In: *The American Journal of Philology*, roč. 62, č. 3, 1941, s. 322-330.
8. EBREY, P. B. (2010): *Cambridge Illustrated History of China*. 2. vydanie. Cambridge : Cambridge University Press 2010.
9. ECONOMY, E. C. (2019): *The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State*. Oxford : Oxford University Press 2019.
10. GEIS, J. P. – HOLT, B. (2009): "Harmonious Society": Rise of the New China. In: *Strategic Studies Quarterly*, roč. 4, č. 3, 2009, s. 75-99.
11. GRASSO, J. – CORRIN, J. – KORT, M. (2009): *Modernization and Revolution in China: From the Opium Wars to World Power*. 4. vydanie. London : Routledge 2009. ISBN
12. HORYNA, B.: Počátky nověké transkulturní evropské intepretace čínské filosofie. Nové myšlení o Číne v díle G. W. Leibnize. In: HRUBEC, M. – VORÁČEK, E. (eds.): *Čína a její partneři: interakce v Eurasii*. Bratislava : Veda 2021, s. 146-173. ISBN 978-80-224-1877-5.
13. HSIA, F. (2004): Athanasius Kircher's *China Illustrata* (1667). In: FINDEN, P. (ed.): *Athanasius Kircher. The Last Man Who Knew Everything*. London, New York : Routledge 2004, s. 383-404. ISBN 0-415-94015-X.
14. HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka Publishers 2001. ISBN
15. CHENG, A. (2006): *Dějiny čínského myšlení*. Praha : DharmaGaia 2006. ISBN 80-86685-52-7.

16. JUNTAO, W. (2003): Confucian Democrats in Chinese History. In: BELL, D. – CHAIBONG, H. (eds.): *Confucianism for the Modern World*. New York : Cambridge University Press 2003, s. 69-89. ISBN 0-521-52788-0.
17. KAUFMAN, A. A. (2010): The “Century of Humiliation,” Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order. In: *Pacific Focus*, roč. 25, č. 1, 2010, s. 1-33.
18. KREJČÍ, O. (2014): *Mezinárodní politika*. Praha : Ekopress 2014. ISBN 978-80-87865-07-1.
19. LIŠČÁK, V. (2002): *Čína*. Praha : Libri 2002.
20. LIŠČÁK, V.: *Konfucianství od počátků do současnosti : dějiny, pojmy, osobnosti*. Praha : Academia 2013.
21. LIŠČÁK, V. (2015): *Františkánské misie v Číně*. Praha : Academia. ISBN 978-80-200-2463-3.
22. LIŠČÁK, V. (2017): Mezi tolerancí a intolerancí. První dvě století novověkých katolických misí v Číně. Praha : Academia 2017. ISBN 978-80-200-2680-4.
23. MEYNARD, Th. (2011): Confucius Sinarum Philosophus (1687). The First Translation of the Confucian Classics. Roma : Institutum historicum S. I. 2011. ISBN 978-88-70412-06-2.
24. PERKINS, F. (2004): *Leibniz and China. A Commerce of Light*. Cambridge : Cambridge University Press 2004. ISBN
25. RASCHKE, M. G. (1978): New studies in Roman commerce with the east. In: TEMPORINI, H. – HAASE, W. (eds.): *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung* II, 9. Berlin and New York: Walter de Gruyter 1978, s. 604-1361. Bez ISBN.
26. SEGESVARY, V.: *Dialogue of Civilization: An Introduction to Civilizational Analysis*. Lanham : University Press Of America 2000. ISBN
27. SCHEIDEL, W. (2007): Demography. In: SCHEIDEL, W., MORRIS, I., SALLER, P. R. (eds.): *The Cambridge Economic History of the Graeco-Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press 2007, s. 38-86. ISBN 978-1-107-67307-6.
28. TEHRANIAN, M. – CHAPPELL, D. W. (eds.): *Dialogue of Civilizations A New Peace Agenda for a New Millennium*. London : I. B. Tauris 2002. ISBN
29. YING-SHIH, Y. (1986): Han Foreign Relations. In: TWITCHETT, D. – LOEWE, D. (eds.): *The Cambridge History of China I. The Ch'in and Han Empires 221 B.C - A.D. 220*. Cambridge : Cambridge University Press 1986, s. 377-462. ISBN 0-521-24327-0.
30. YOUNG KUN, K. (1978): Hegel Criticism of Chinese Philosophy. In: *Philosophy East and West*, roč. 28, č. 2, 1978, s. 173-180.

Kontakt:

Mgr. František Škvrnda, PhD.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk

O VYBRANÝCH PRÍČINÁCH A SÚVISLOSTIACH KRÍZ V SÚČASNOM SVETE¹

ON SELECTED CAUSES AND CONTEXTS CRISES IN CONTEMPORARY WORLD

František Škvrnda, st.

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je stručne charakterizovať z historicko-sociologického pohľadu základné príčiny a súvislosti pôsobenia kríz v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktoré majú nevojenský charakter. Objasňujú sa príčiny a súvislosti globálnej krízy 21. storočia, ktorá je spojená s globálnym kapitalizmom. Poukazuje sa na dialektiku pôsobenia vojenských a nevojenských prvkov v súčasných krízach. Uvádzajú sa vybrané príklady kríz v súčasnom svete, ktoré majú nevojenský charakter.

Kľúčové slová: kríza, globálna kríza 21. storočia, globálny kapitalizmus, Západ, neoliberalizmus, krízy nevojenského charakteru

JEL: Z00

Abstract: The aim of the paper is to briefly characterize from a historical-sociological point of view the basic causes and context of the effects of crises in current international relations, which have a non-military character. The causes and context of the 21st century global crisis linked to global capitalism are clarified. The dialectic of the action of military and non-military elements in the current crises is pointed out. Selected examples of crises in the contemporary world that are non-military in nature are given.

Keywords: crisis, global crisis of the 21st century, global capitalism, West, neoliberalism, non - military crises

JEL: Z00

Úvod

V podmienkach rozpadajúcej sa bipolarity v medzinárodných vzťahoch sa začal rozširovať neoliberalizmus nadväzujúci na ekonomický liberalizmus a jeho hodnoty. Na Západe sa stal najsilnejšou ideológiou, ktorá začala diktovať nielen v ekonomike, ale aj v politike a kultúre a deformovala ich. K liberalizmu sa priklonila aj časť socialistických a ďalších ľavicových síl, ktoré zostali po páde socialistickej moci v európskych štátoch v defenzíve. Obraz nového sveta a jeho hodnôt sa vytváral deformovane podľa predstáv liberálnej demokracie. Masívne ho šíрили médiá podporované nadnárodnými finančnými kruhmi, ktorých sila výrazne narástla. Paradoxne aj neokonzervativizmus, ktorý sa rozšíril v 90. rokoch 20. storočia v USA, považoval za základ svojho pôsobenia liberálnu demokraciu.

V situácii, ktorá sa vytvorila vo svete, narastali rôzne prejavy kríz a stali sa sprievodným znakom zmeny medzinárodnej politiky. Vznikali predovšetkým v Európe – v jej strednej a východnej časti, ale v súvislosti s rozpadom ZSSR sa považovali za globálny fenomén. V kontinuite historického vývoja došlo k dialektickému prelínaniu príčin a následkov týchto procesov. Dôsledky politických, právnych a ekonomických zmien v medzinárodných vzťahoch mali síce viacero príčin, ale zároveň sa stali novými príčinami kríz. Za príklad môže poslúžiť vznik nových štátov v strednej a východnej Európe (vrátane Balkánu), ale aj v Zakaukazsku

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 2/0152/20 *Tendencie vývoja súčasného kapitalizmu – protirečenia a konflikty*.

a Strednej Ázii. Väčšina z týchto štátov výrazne sociálno-ekonomicky upadla a došlo v nich k politickému a právnemu chaosu, ktoré značne destabilizovali situáciu aj v regionálnom i globálnom rozmere a viedli k výraznej zmene pomeru síl vo svete. V tomto storočí došlo síce k integračným procesom v rámci Európy, ale rezídua vývoja od začiatku 90. rokov minulého storočia protirečivo, niekedy až kontraproduktívne stále pôsobia a pribúdajú k nim aj nové komplikácie kvôli rastúcemu množstvu a rozsahu kríz a pestrosti ich príčin.

Cieľom príspevku je stručne charakterizovať z historicko-sociologického pohľadu základné príčiny a súvislosti pôsobenia kríz, ktoré majú nevojenský charakter v súčasných medzinárodných vzťahoch.

1 O príčinách a súvislostiach globálnej krízy 21. storočia

Globálna kríza 21. storočia je zapríčinená javmi a procesmi v najrozvinutejšej časti sveta, odkiaľ sa šíri do jeho ďalších častí. Táto časť sveta sa voľne charakterizuje ako západná civilizácia. Západ, ktorý vytvoril sveto-ekonomiku, sa začal od ostatného svet odlišovať pred viac ako 500 rokmi.² Mnohí autori považujú jeho vývoj za príklad mimoriadneho úspechu – žiadna iná civilizácia (kultúra, spoločnosť) nezanechala vraj vo svete takú výraznú stopu.³ Podstatou západného systému je kapitalizmus⁴, ktorý vytvoril priemyselnú (modernú) spoločnosť⁵ a charakterizuje sa vo viacerých koncepciách, ktoré si navzájom aj protirečia. Poukazuje sa v nich často na to, že kapitalizmus priniesol so sebou o. i. aj cyklické ekonomické krízy, ktoré sa stali jednou zo základných príčin permanentného napätia vo svete. Minimálne od čias Veľkej hospodárskej krízy v roku 1933, ktorej následky viedli až k druhej svetovej vojne, sa poukazuje na to, že rastie počet i „pestrosť“ kríz vo svete.

Krízy v súčasnom svete nemajú len ekonomickú podobu. Avšak krízové procesy v politickej, bezpečnostnej, kultúrnej, morálnej i ďalších oblastiach spoločenského života sú viac či menej ekonomicky (sociálno-ekonomicky) podmienené. V niektorých prípadoch pôsobí aj viacero kríz súbežne, či sa prelínajú. Ich trvanie spravidla nie je ostro časové ohraňované a stávajú sa vleklými. V našom pohľade budeme súčasné krízy stručne analyzovať v historicko-sociologickom pohľade, pričom rešpektujeme, že sú ekonomicky podmienené.

Sociologicko-politologicky sa Západ s liberálno-demokratickými štátmi začal v čase bipolarity charakterizovať ako ekonomicky a technicky vyspelejší a „morálne nadradenejší“ časť sveta. Využívalo sa to najmä v súťaži so socialistickými štátmi i pri pôsobení na rozvojový svet. Stav Západu sa však najmä v konzervatívnych kruhoch už dlhodobo označuje za jeho úpadok či dokonca za hrozbu jeho zániku. Zopakujeme známy fakt, že táto téma sa pertraktuje od konca prvej svetovej vojny⁶ a odvtedy vyšli desiatky rôznych kníh o nej. Vedie to k „nekonečným“ diskusiám, v ktorých je vo víziách vývoja kapitalizmu málo optimizmu.

Z iného pohľadu, ktorého aktuálnosť potvrdzuje súčasnosť, poukázal na nebezpečenstvá kapitalizmu spojené s nemožnosťou udržania jeho stáleho ekonomického rastu Rímsky klub v správe o hraniciach rastu z roku 1972.⁷ Okrem protirečivosti hospodárskeho a populačného vývoja sa v správe uvádzali aj hrozby znečisťovania životného prostredia a vyčerpania prírodných zdrojov.

Na Západe sa v 90. rokoch minulého storočia, keď sa považoval za „vít'aza studenej vojny“ rozvinula v sociálnom myslení diskusia o nových podmienkach vývoja kapitalizmu. Jej „mantinely“ predstavovali dnes už klasické diela F. Fukuyamu o konci dejín a S. P.

² WALLERSTEIN, I. M. (1979): *The Capitalist World-Economy*, p. 37-48.

³ DALY, J. (2021): *The Rise of Western Power: A Comparative History of Western Civilization*.

⁴ LACHMANN, R. (1989): *Origins of Capitalism in Western Europe: Economic and Political Aspects*.

⁵ BADHAM, R. (2016): *Theories of Industrial Society*.

⁶ Ide najmä o prácu nemeckého filozofa O. Spenglera *Zánik Západu*, ktorá vyšla v dvoch dieloch v rokoch 1918 a 1922. Pozri SPENGLER, O. (2017): *Zánik Západu. Obrisy morfológie svetových dejín*.

⁷ MEADOWS, D. H. et al. (1974): *The limits to growth: a report for the club of Rome's project on the predicament of mankind*.

Huntingtona o zrážke civilizácií. Diskusia pokračuje až do súčasnosti a jej jadro je v debatách medzi neoliberálmi podporujúcimi globalizáciu a konzervatívami (najmä „neocons“ v USA a v Európe predovšetkým v národne orientovaných silách), ktorí chcú posilniť úlohu štátov. Nespočetné krízy v medzinárodných vzťahoch v tomto storočí vyostrujú nielen teoretickú diskusiu, ale prenášajú sa aj do reálneho politického a ekonomického života. Výrazne sa to prejavilo pri súboji Biden-Trump v prezidentských voľbách v USA v roku 2020, ktorý viedol k rozpoltenosti spoločnosti. Tieto diskusie ovplyvňujú aj fungovanie EÚ a naštrbujú i atlantizmus, ktorého hlavným nositeľom je NATO.

Napriek optimizmu, ktorý zavládol na Západe po konci studenej vojny, diskusie o jeho kríze a úpadku pokračujú. Ak si vyberieme pramene z posledného desaťročia, tak možno poukázať na B. M. Rowlanda, ktorý vedie akýsi „dialóg na diaľku“ s O. Spenglerom, či je jeho vízia úpadku Západu nevyhnutná nezvratná⁸. Aj J. Daly v dejinách západnej civilizácie rozoberá krízu Západu, ktorú skúma od v dlhodobom pohľade vzniku imperializmu v 19. storočí do súčasnosti.⁹ T. Lauk píše o trojitej kríze Západu – v demokracii, bankovníctve a obežive.¹⁰ Napokon uvedieme pohľad H. Hellera¹¹, ktorý sa vo svetle pokračujúcej krízy kapitalizmu zaoberá jeho pôvodom, povahou a udržateľnosťou. Dospieva k záveru, že jeho budúcnosť je ohrozenejšia viac ako kedykoľvek predtým.

Na začiatku 21. storočia sa začalo objavovať na Západe čoraz viac komplikácií a trhlín v neoliberalnej ekonomike, ale aj v ostatných oblastiach spoločenského života. Išlo o následok toho, že USA, ktoré zostali jedinou superveľmocou, nedokázali adekvátne využiť svoju pozíciu na posilnenie svojej dominancie (dominancie Západu) vo svete po rozpade bipolarity. Po medzinárodnoprávne nelegálnej vojne proti Iraku sa pozícia USA vo svete začala definitívne a zrejme už nezvratne zhoršovať. Došlo k paradoxnému javu súvisiacemu s politickým pokrytectvom. USA síce šíрили svoje (západné) hodnoty a venovali veľkú pozornosť pôsobeniu mäkkej sily. Napriek tomu, že Washington disponuje veľkou ekonomickou silou, využíval pri riešení problémov v medzinárodných vzťahoch ozbrojené násilie spravidla bez schválenia v Bezpečnostnej rade OSN a nátlak uplatňoval aj v ekonomike, práve a kultúre (mediálnej oblasti) a cez pôsobenie mimovládnych organizácií.

V Rusku sa v posledných rokoch začal, zrejme aj v dôsledku rastúcej rusofóbie, používať mediálno-politický pojem „kolektívny Západ“.¹² Chápe sa ako spojenie USA, NATO a EÚ do celku, ktorý vystupuje jednotne proti Rusku, považovanému za protivníka v medzinárodných vzťahoch (predovšetkým v politickej i bezpečnostnej oblasti).

Neoliberalná globalizácia, ktorá sa vyvíjala veľmi protirečivo a prinášala komplikácie rôzneho charakteru a na rôznych úrovniach, vyústila do finančno-ekonomickej krízy v roku 2008. Predchádzali jej „varovania“ v podobe regionálnych a štátnych kríz najmä v Latinskej Amerike, Ázii a Rusku v 90. rokoch. V súvislosti s týmito krízami a problémami ekonomického vývoja sa kriticky poukazovalo na nebezpečenstvá spojené s neobmedzeným (neregulovaným) pôsobením nadnárodných finančných kruhov a deformovanými aktivitami medzinárodných ekonomických organizácií ovládaných Západom, najmä USA.

Vypuknutie „veľkej“ krízy (globálnej krízy 21. storočia), ku ktorému došlo v lete 2007 v USA sa považovalo za „pokračovanie“ či „súčasť“ krízového charakteru vývoja kapitalizmu v podmienkach globalizácie¹³ a viedlo k nej okrem „tradičných“ ekonomických (trhových) faktorov aj pôsobenie chudoby a nerovnosti, militarizmu a pod. D. M. Kotz spája krízu so

⁸ ROWLAND, B. M. (2015): Is the West in Decline? Historical, Military, and Economic Perspectives.

⁹ DALY, J. (2021): The Rise of Western Power: A Comparative History of Western Civilization, s. 341-376.

¹⁰ LAUK, T. (2014): The Triple Crisis of Western Capitalism: Democracy, Banking, and Currency.

¹¹ HELLER, H. (2011): The Birth of Capitalism: A 21st Century Perspective, s. 320.

¹² TIMOFEJEV, I. N. (2016): Rossija i kollektivnyj Zapad: novaja normalnost': rabočaja tetr, s. 36.

¹³ CHOSSUDOVSKY, M. – MARSHALL, A. G. (eds.) (2010): The Global Economic Crisis The Great Depression of the XXI Century.

vzostupom a pádom neoliberálneho kapitalizmu.¹⁴ P. Krugman¹⁵ kriticky hodnotil vznik krízy v roku 2008 v súvislosti s opakovanými návratmi ekonomickej depresie. Podľa M. Šikulu v širších súvislostiach spoločenského vývoja kríza súvisela aj s narastaním rozporov civilizácie, ktorá prekročila kritickú mieru.¹⁶

2 Stručne o súčasných krízach nevojenského charakteru a ich pôsobení

Po rozpade bipolarity sa výrazne znížilo nebezpečenstvo vzniku svetovej raketovo-jadrovej vojny, ale narástol počet menších – regionálnych a lokálnych vojen a ozbrojených konfliktov. M. Kaldorová¹⁷ vytvorila koncepciu nových vojen, ktorú považuje za spôsob objasnenia logiky súčasnej vojny. Na pokračujúce spojenie kapitalizmu s vojnami v súvislosti s globálnym kapitalizmom vytvárajúcim globálnu krízu a globálne vojny a nové javy a procesy, ktoré vznikajú v týchto podmienkach, poukazujú A. Bieler a A. D. Morton.¹⁸

Bezpečnostná situácia v súčasnom svete zostáva veľmi napätá. Ako sa uviedlo v ročenke SIPRI 2021, v roku 2020 boli ozbrojené konflikty najmenej v 39 štátoch (čo bolo o 5 viac ako v roku 2019), pričom iba dva mali medzištátny charakter.¹⁹ Išlo o pohraničné zrážky medzi Indiou a Pakistanom a konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom o kontrolu nad Náhorným Karabachom. Dva konflikty sa viedli medzi štátmi a ozbrojenými skupinami, ktoré si chcú vytvoriť vlastný štát (medzi Izraelom a Palestínčanmi a medzi Tureckom a Kurdmi). Najviac konfliktov bolo v subsaharskej Afrike (20) a na Blízkom východe a v severnej Afrike (7). Dva vnútroštátne konflikty – v Afganistane a Jemene – boli veľkými ozbrojenými konfliktami (s viac ako 10 000 obeťami v roku).

Napriek množstvu vojen a ozbrojených konfliktov, ktoré v súčasnosti existujú a vytvárajú rôzne krízy a krízové situácie, bezpečnosť vo svete viac ohrozujú a destabilizujú krízy, ktoré majú nevojenský charakter, ale často sú dôsledkom použitia ozbrojeného násillia. Za základné kritérium oddelenia vojen od iných konfliktov považujeme, že v nich nie je prítomné (masové) organizované ozbrojené násillie s politickými cieľmi. V súčasnosti je však čoraz ťažšie na rozdiel od minulosti, striktne oddeliť od seba vojnu a mier, najmä v ozbrojených konfliktoch regionálneho a lokálneho charakteru. Poukazuje na v koncepcii nových vojen aj M. Kaldorová. O raste nevojenských prvkov v súčasných vojnách a zmenách v podobách vojny a mieru sa uvažuje aj v koncepcii hybridných vojen.²⁰ Pôsobenie rôznych prvkov v nových, súčasných vojnách výrazne prispieva aj k ťažším sociálno-ekonomickým a sociálno-demografickým dopadom kríz.

Dochádza teda k dialektickému prelínaniu a rozširovaniu pôsobenia vojenských a nevojenských prvkov nielen vo vojnách, ale aj v súčasných krízach (globálnej kríze 21. storočia), čo však prináša neustále aj potrebu rozvoja teoretického skúmania vojen a kríz ako aj „aktualizáciu“ interpretácie ich pôsobenia v realite. Ako naznačuje mediálno-politické zjednodušené používanie pojmu vojna v obrazných vyjadreniach typu obchodná vojna, informačná vojna, v súčasných krízach súčasnosti pôsobia prvky, ktoré majú blízko k násilliu. Toto „nevojenské“ násillie je často skryté či nepriame a prejavuje sa v ekonomických, politických, sociálnych, kultúrnych, mediálnych a ďalších podobách nátlaku. Prah vnímania násillia a jeho pôsobenia v krízach sa znižuje. Počet vojen a ich intenzita sa na jednej strane najmä z dlhodobého hľadiska znižuje, ale následky vojen a „záťaž“ kríz, ktoré majú nevojenský

¹⁴ KOTZ, D. M. (2015): The Rise and Fall of Neoliberal Capitalism.

¹⁵ KRUGMAN, P. (2009): The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008.

¹⁶ ŠIKULA, M. (2009): Kritická miera rozporov civilizácie a globálna ekonomická kríza.

¹⁷ KALDOR, M. (2012): New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era. Pozri aj ŠKVRNDA, F. (2020): O chápaní nových vojen v 21. storočí.

¹⁸ BIELER, A. – MORTON, A. D. (2018): Global Capitalism, Global War, Global Crisis.

¹⁹ DAVIS, I – van der LIJN, J.: 2. Global developments in armed conflicts, peace processes and peace operations Contents Overview.

²⁰ IVANČÍK, R. (2016): Teoretické východiská skúmania hybridnej vojny – vojny 21. storočia.

charakter, pôsobia na ľudí, skupiny a spoločnosť neraz silnejšie ako v „zjavnej“ vojne. Dochádza k paradoxu, že v súčasných vojnách sú vojaci chránení lepšie ako civilisti.

Kapitalizmus sa stal globálnym, ale jeho protirečenia naďalej silnejú, pričom stále obsahujú aj prvky ozbrojeného násillia. J. L. Bower, H. B. Leonard a L. S. Paine načrtli v septembri 2011 v Harvard Business Review sily (faktory), ktoré môžu narušovať zložitý spoločensko-politický systém globálneho kapitalizmu.²¹ Ide o:

- krehkosť finančného systému,
- poruchy globálneho obchodu,
- nerovnosť a populizmus,
- migráciu,
- environmentálny úpadok,
- zlyhanie právneho štátu,
- úpadok verejného zdravotníctva a školstva,
- vzostup štátneho kapitalizmu (Rusko, Čína a India, ktoré hrajú podľa vlastných pravidiel, majú potenciál narušiť trhový kapitalizmus vo vyspelom /západnom/ svete),
- radikálne hnutia, terorizmus a vojny,
- pandémie,
- zlyhávanie inštitúcií.

Tieto sily nemajú pevné hranice a formujú sa vo viacerých zdrojoch. Niektoré z nich sú negatívnymi dôsledkami trhového systému, do ktorého sa spätne vracajú. Ďalšie pochádzajú z prostredia mimo systému. Pôsobia vo vzájomnom prepojení a nemožno ich posudzovať izolovane.²²

Za najvýraznejší prvok globálnej krízy 21. storočia sa všeobecne považuje finančno-ekonomická kríza z roku 2008, ktorá má aj ďalšie následky i súvislosti.²³ Ide najmä o jej dopady v rôznych hospodárskych oblastiach, regiónoch a štátoch. Vzhľadom na rozmanitosť týchto kríz nie je spracovaný ich súhrnný zoznam. Mediálno-politicky sa uvádzajú najmä islandská finančná kríza (2008 – 2011), španielska finančná kríza (2008 – 2014), dlhová kríza v Grécku (2009 – 2018) a pod.

Ak hovoríme o globálnej kríze 21. storočia v širšom kontexte, sú s ňou spojené ďalšie krízy, ktoré sa navzájom prelínajú. Významnou príčinou kríz je narastajúca sociálno-ekonomická nerovnosť, ktorú sprevádzajú viaceré sociálno-patologické javy a procesy. Vyúsťujú do humanitárnych kríz, ktoré často zapríčiňujú rozvrátené sociálno-ekonomické pomery v dôsledku vojen. Dochádza k nim v komunitách alebo v regiónoch a vyskytuje sa v nich hlad (podvýživa), nedostatok čistej vody, šírenie chorôb a ďalšie vážne zdravotno-hygienické ťažkosti, problémy s prístreším a pod., ktoré často vedú k zvýšenej miere úmrtnosti. Globálna mimovládna organizácia pre humanitárnu pomoc, pomoc a rozvoj International Rescue Committee uviedla 10 štátov, v ktorých hrozili na rok 2021 najväčšie humanitárne krízy.²⁴ Sú to Jemen, Afganistan, Sýria, Konžská demokratická republika, Etiópia, Burkina Faso, Južný Sudán, Nigéria, Venezuela a Mozambik.

Humanitárne krízy sú spojené aj s migráciou a utečenectvom, ktoré vznikajú tiež z viacerých príčin. Podieľajú sa nich vojny a ich následky, ale aj sociálno-ekonomické faktory a klimatické zmeny. Hoci najviac migrantov a utečencov je v Afrike a Ázii, v roku 2015 vznikla rozsiahla migračná kríza aj v Európe. Rozdielne názory členských štátov na postup pri riešení krízy viedli k napätiu vo vnútri EÚ, ktoré zotrúva až do súčasnosti. Migračná vlna

²¹ FRIEDEN, J. A. (2020): Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century. Pozri aj ROBINSON, W. I (2014): Global Capitalism and the Crisis of Humanity.

²² BOWER, J. L. – LEONARD, H. B. – PAINE, L. S. (2011): Global Capitalism at Risk: What Are You Doing About It?.

²³ TOOZE, A. (2019): Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World.

²⁴ THE TOP (2021): 10 crises the world should be watching in 2021.

vyvolala v EÚ aj obavy z rastu terorizmu. Paradoxom je, že po vyhlásení globálnej vojny proti terorizmu prezidentom USA G. Bushom ml. v roku 2001 došlo k nárastu terorizmu, najmä na Blízkom východe, ale aj v Európe a Afrike. Tento terorizmus je často zameraný proti Západu (USA).

V súvislosti s fenoménmi utečenectva a terorizmu je aktuálne kritické hodnotenie situácie v Afganistane po náhlom odchode vojsk USA a NATO po takmer 20-ročnej vojne bez víťazstva. Znamenalo to síce ukončenie jednej z najdlhšie trvajúcich vojen v súčasnosti, ale vyvoláva nové napätie a krízové situácie v Afganistane i v nestabilnom regióne, kde sa nachádza. Zároveň paradoxne vytvára aj priestor pre nové násilie vrátane ozbrojeného.

Novú afganskú krízu spôsobili USA a ich spojenci, ale pri jej riešení je potrebná spolupráca medzinárodného spoločenstva. To je aj základná podmienka predchádzania vzniku nových kríz.

V sveto-systéme dnes pôsobí podľa C. Chase-Dunn päť spojených kríz. Ide o krízu:

- hegemonie a globálneho vládnutia,
- nerovnosti a demokracie,
- vo vzťahoch medzi ľudským a prírodným prostredím,
- globálneho kapitalistického systému,
- novej globálnej ľavice²⁵.

Za najväčšiu a najnebezpečnejšiu sa považuje klimatická (environmentálna) kríza, ktorá vzniká v dôsledku narušenia vzťahov medzi ľudským a prírodným prostredím.²⁶ S ňou súvisia aj ďalšie krízy, napr. potravinová, surovinová, vodných zdrojov a pod. Má svoj podiel aj na prepuknutí energetickej krízy v druhej polovici roku 2021.

V roku 2020 vznikla špecifická kríza zdravotného charakteru – koronakríza (COVID-19), ktorá prerástla do pandémie. Má však aj politické, sociálno-ekonomické i kultúrne následky a súvislosti, ktoré sa prejavujú najmä v spôsobe prístupu k jej prekonaniu v jednotlivých štátoch. Kríza vyvolala aj nárast konšpiračných teórií, ktoré sú spojené najmä s úvahami o pôvode vírusu. Vytvára aj nové prvky rastu napätia najmä vnútri štátov.

Veľké krízy môžu viesť aj k vytváraniu nových teórií. Kriticky sa poukazuje aj na to, že takmer žiadny makroekonóm nevidel príchod globálnej finančnej krízy v roku 2008. V súčasnosti však už vidieť však náznaky vytvárania novej ekonomickej paradigmy.²⁷ Vývoj po kríze v roku 2008 sa kriticky skúma aj v širšom pohľade sociálnych vied.²⁸ V historicko-sociologickom kontexte by mal tento pohľad zohľadňovať aj utváranie multipolarity moci vo svete, lebo súčasný svetový poriadok je tiež v kríze a pri riešení krízových i iných problémov, ktoré pôsobia, zlyháva.²⁹

Záver

Zoznam kríz v súčasnom svete a uvažovanie o nich a ich dôsledkoch je zložité a náročné, ale aj smutné. Na záver zdôrazníme, že základná príčina globálnej krízy 21. storočia i s ňou spojených kríz nevojenského charakteru spočíva v charaktere kapitalizmu, ktorý sa stal globálnym a preferuje neoliberalne riešenie problémov súčasného sveta. Okrem toho pôsobí

²⁵ CHASE-DUNN, C. (2015): Five Linked Crises in the Contemporary World-System, s. 216.

²⁶ FLEISCHER, J. (2021): A Hot Mess: How the Climate Crisis Is Changing Our World.

²⁷ 21ST CENTURY (2021) crises, from the global financial crisis to COVID, demand new economic understanding, say top economists.

²⁸ BARTUNEK, J. M. (2021): Social Scientists Confronting Global Crises.

²⁹ EILSTRUP-SANGIOVANNI, M. – HOFMANN, S. C. (2020): Of the contemporary global order, crisis, and change.

množstvo ďalších ekonomických, politických, bezpečnostných a iných faktorov, ktoré sa na vzniku kríz spolupodieľajú.

Za nevyhnutnú podmienku predchádzania krízam rôzneho druhu považujeme zastavenie narastania sociálno-ekonomickej nerovnosti vo vnútri štátov i medzi nimi. Vyžaduje to nielen nový teoretický prístup ku skúmaniu súčasných kríz, najmä novú ekonomickú paradigmu, ktorá nebude mať neoliberalný charakter. Nevyhnutný je aj inovovaný interdisciplinárny pohľad sociálnych vied, ktorý bude postavený na rešpektovaní utvárania multipolarity moci vo svete.

Použitá literatúra:

1. 21ST CENTURY (2021) crises, from the global financial crisis to COVID, demand new economic understanding, say top economists 19. januar 2021 [online]. In *News & Events University of Oxford* [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné na internete <https://www.ox.ac.uk/news/2021-01-19-21st-century-crises-global-financial-crisis-covid-demand-new-economic-understanding>
2. BADHAM, R. (2016): *Theories of Industrial Society*. London: Routledge, 2016. S. 194. ISBN 9781138990210.
3. BARTUNEK, J. M. (2021): *Social Scientists Confronting Global Crises*. London: Routledge, 2021. S. 160. ISBN 978-0367624224.
4. BIELER, A. – MORTON, A. D. (2018): *Global Capitalism, Global War, Global Crisis*. Cambridge: Cambridge, University Press, 2018. 336 s. ISBN 978-1108452632.
5. BOWER, J. L. – LEONARD, H. B. – PAINE, L. S. (2011): *Global Capitalism at Risk: What Are You Doing About It?* [online]. In *Harvard Business Review*, september 2011. [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné na internete <https://hbr.org/2011/09/global-capitalism-at-risk-what-are-you-doing-about-it>
6. CHASE-DUNN, C. (2013): Five Linked Crises in the Contemporary World-System. In *Journal of World-Systems Research*, 2013, roč. 19, č. 2, s. 175-180.
7. CHOSSUDOVSKY, M. – MARSHALL, A. G. (Eds.) (2010): *The Global Economic Crisis The Great Depression of the XXI Century*. Montréal: Global Research Publishers, 2010. s. 416. ISBN 978-0973714739.
8. DALY, J. (2021): *The Rise of Western Power: A Comparative History of Western Civilization* 2nd Ed. London: Bloomsbury Publishing, 2021. 696 s. ISBN 978-1350066137.
9. DAVIS, I – van der LIJN, J.: 2. Global developments in armed conflicts, peace processes and peace operations Contents Overview. [online]. In *SIPRI Yearbook 2021 Armaments, Disarmament and International Security*. [Citované 5. 11. 2021.] Dostupné na internete <https://www.sipri.org/yearbook/2021/02>
10. EILSTRUP-SANGIOVANNI, M. – HOFMANN, S. C. (2020): Of the contemporary global order, crisis, and change. In *Journal of European Public Policy*, 2020, roč. 27, č. 7, s. 1077-1089.
11. FLEISCHER, J. (2021): *A Hot Mess: How the Climate Crisis Is Changing Our World*. Minneapolis: Zest Books, 2021. s. 192. ISBN 978-1541597778
12. FRIEDEN, J. A. (2020): *Global Capitalism*. New York: W. W. Norton, 2020. S. 608. ISBN 978-0393358254.
13. HARMAN, C. (2010): *Zombie Capitalism: Global Crisis and the Relevance of Marx*. Chicago: Haymarket Books, 2010. S. 425. ISBN 978-1608461042.
14. HELLER, H. (2011): *The Birth of Capitalism: A 21st Century Perspective*. London: Pluto Press, 2011. S. 320. ISBN 978-0745329598.

15. IVANČÍK, R. (2016): Teoretické východiská skúmania hybridnej vojny – vojny 21. storočia. In *Medzinárodné vzťahy Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*, 2016, roč. 14, č. 2, s. 130-156.
16. KALDOR, M. (2012): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. 3rd ed. Cambridge: Polity Press. S. 224. ISBN 978-0745655635.
17. KOTZ, D. M. (2015): *The Rise and Fall of Neoliberal Capitalism*. Cambridge: Harvard University Press. S. 288. ISBN 978-0674725652.
18. KRUGMAN, P. (2009): *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. New York: W. W. Norton, 2009. S. 207. ISBN 978-0393337808.
19. LACHMANN, R. (1989): Origins of Capitalism in Western Europe: Economic and Political Aspects. In *Annual Review of Sociology*, 1989, Vol. 15, s. 47-72.
20. LAUK, T. (2014): *The Triple Crisis of Western Capitalism: Democracy, Banking, and Currency*. London: Palgrave Macmillan, 2014. 286 s. ISBN 978-1349492565.
21. MEADOWS, D. H. et al. (1974): *The limits to growth: a report for the club of Rome's project on the predicament of mankind*. 2nd Ed. New York: Universe Books, 1974. 205 s. ISBN 978-0876631652.
22. ROBINSON, W. I. (2014): *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. Cambridge : Cambridge, University Press, 2014. 258 s. ISBN 978-1107691117.
23. ROWLAND, B. M. (2015): *Is the West in Decline? Historical, Military, and Economic Perspectives*. Lexington Books, 2015. S. 346. ISBN 978-1498518529.
24. SPENGLER, O. (2017): *Zánik Západu. Obrisy morfológie svetových dejin*. Praha: Academia. 2017. S. 1028. ISBN 978-8020026668.
25. ŠIKULA, M. (2009): Kritická miera rozporov civilizácie a globálna ekonomická kríza. In *Ekonomický časopis*, 2009, roč. 57, č. 8, s. 732-755.
26. ŠKVRNDA, F. (2020): O chápaní nových vojen v 21. storočí. In *Negatívne dôsledky ozbrojených konfliktov a ich možné riešenia Zborník vedeckých prác*. Bratislava, EKONÓM, 2019, s. 92-99, ISBN 978-80-225-4653-9.
27. THE TOP (2021) 10 crises the world should be watching in 2021. [online]. In International Rescue Committee. [Citované 7. 11. 2021.] Dostupné na internete <https://www.rescue.org/article/top-10-crises-world-should-be-watching-2021>
28. TIMOFEJEV, I. N. (2016): *Rossija i kollektivnyj Zapad: novaja normal'nost': rabočaja tetr*. № 32/2016. Moskva: Rossijskij sovet po meždunarodnym delam. 2016. S. 36. ISBN 978-599065779.
29. TOOZE, A. (2019): *Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World*. London: Penguin Books, 2019, S. 720. ISBN 978-0143110354.
30. WALLERSTEIN, I. M. (1979): *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, 320 s. ISBN 978-0521293587.

Kontakt:

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk

MAKROEKONOMICKÉ DÔSLEDKY VYSTÚPENIA Z EURÓPSKEJ ÚNIE – PRÍPAD SPOJENÉHO KRÁĽOVSTVA¹

MACROECONOMIC CONSEQUENCES OF WITHDRAWAL FROM THE EUROPEAN UNION – THE CASE OF THE UNITED KINGDOM

Agáta Šuláková

Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: agata.sulakova@euba.sk

Abstrakt: Efekt referenda o Brexite sme skúmali metódou syntetických kontrolných skupín. Táto metóda nám umožnila porovnať výkonnosť ekonomiky Spojeného kráľovstva s kombináciou krajín, ktoré nezrealizovali referendum o vystúpení z Európskej únie. Skupinu darcov, podľa ktorých sme skonštruovali syntetické Spojené kráľovstvo, v našom modeli tvorilo 27 členských štátov Európskej únie. Naším hlavným predpokladom bolo, že Spojené kráľovstvo je jedinou krajinou priamo ovplyvnenou šokom. Výsledky naznačili, že referendum o Brexite výrazne oslabilo HDP na obyvateľa v Spojenom kráľovstve. K podobným výsledkom sme dospeli pri modeloch, ktoré sa zaoberajú exportom a importom Spojeného kráľovstva, a teda ak by sa v Spojenom kráľovstve nekonalo referendum, export a import by boli podstatne vyššie.

Kľúčové slová: Brexit, Spojené kráľovstvo, HDP na obyvateľa, export, import

JEL: F15, F16, F40

Abstract: We examined the effect of the Brexit referendum using the method of synthetic control groups. This method enabled us to compare the performance of the UK economy with a combination of countries that did not hold a referendum on leaving the European Union. The donor pool in our model consisted of 27 actual member states of the European Union. Our main assumption was that the UK has been the only country directly affected by the treatment. The results indicated that the Brexit referendum significantly weakened GDP per capita in the UK. We reached similar results for the models, dealing with the UK export and import and hence if there was no referendum in the UK, export and import would be considerably higher.

Keywords: Brexit, United Kingdom, GDP per capita, export, import

JEL: F15, F16, F40

Úvod

Dňa 23. júna 2016 sa občania Spojeného kráľovstva v referende rozhodli opustiť Európsku úniu. Toto referendum však nebolo prvé svojho druhu. V roku 1975 sa v Spojenom kráľovstve konalo referendum o členstve Spojeného kráľovstva v Európskom hospodárskom spoločenstve. Občania Spojeného kráľovstva hlasovali za zachovanie členstva. Prvý pokus o vystúpenie z tejto únie sa datuje už od roku 1973. Bol to rok, v ktorom Spojené kráľovstvo ešte len oficiálne vstúpilo do Európskeho hospodárskeho spoločenstva.

Niekoľko týždňov po referende v roku 2016 Bank of England oznámila nie príliš sľubné vyhliadky pre ekonomiku. Obdobie po referende sprevádzala neistota budúceho vývoja najmä na trhu práce a v medzinárodnom obchode.

¹ Tento článok bol podporený projektom VEGA č. 1/0356/19 *Makroekonomické a mikroekonomické aspekty zadlžovania sa krajín a ekonomických subjektov v Európskej únii*.

V tomto príspevku sa snažíme kvantifikovať dopad samotného referenda a s ním spojené pesimistické vyhliadky do budúcnosti na vybrané makroekonomické ukazovatele. Cez metódu syntetických kontrolných skupín skúmame dopad Referenda o vystúpení z Európskej únie v roku 2016 na HDP na obyvateľa, export a import.

1 Prehľad literatúry

Vzhľadom na to, že problematika týkajúca sa referenda o Brexite a následného vystúpenia krajiny z Európskej únie je relatívne nová, prehľad literatúry o dôsledkoch referenda o Brexite by sa dal označiť za zďaleka nie vyčerpávajúci. V tomto krátkom prehľade literatúry sme zhrnuli vybrané štúdie zaoberajúce sa referendom a jeho dopadmi na makroekonomickú výkonnosť Spojeného kráľovstva.

Born sa vo svojej štúdii² zaoberal referendom o Brexite a následným vyčíslením jeho vplyvu na výkonnosť ekonomiky. Jeho výskum potvrdil, že samotné referendum o Brexite malo významný vplyv na ekonomickú výkonnosť Spojeného kráľovstva. Výsledky naznačujú, že v dôsledku samotného referenda sa HDP na konci roka 2018 prepadol o 1,7 % až 2,5 %. Taktiež v dôsledku meniacich sa očakávaní bol zaznamenaný pokles spotreby a investícií. Kumulovaná strata HDP bola podľa Borna viac ako 55 miliárd libier. Vo svojom modeli použil štvrtročné údaje od 1. štvrtroka 1995 do 2. štvrtroka 2016. Ako darcovské štáty použil 23 krajín OECD, v ktorých sa nekonalo referendum o vystúpení z Európskej únie. Premennými v tomto modeli boli spotreba, investície, export, import, rast produktivity práce a miera zamestnanosti. V druhom polroku 2016 nenastala v týchto makroekonomických ukazovateľoch takmer žiadna výrazná zmena. Prvé citelné dôsledky referenda sa prejavili až v prvom štvrtroku 2017. Referendum teda muselo spôsobiť zmenu očakávaní a tieto zmeny očakávaní ovplyvnili vývoj ekonomiky pred samotnou realizáciou Brexitu. Tieto zmeny ukazovateľov mohli spôsobiť aj zvýšená politická neistota.

Breinlich analyzoval výsledky britského referenda o vystúpení z Európskej únie prostredníctvom priamych zahraničných investícií. Použil metódu syntetickej regresie a zaznamenal 17 % nárast objemu investícií zo Spojeného kráľovstva do zostávajúcich členských štátov Európskej únie do konca marca 2019. Nárast investícií mal hodnotu 21,2 miliardy libier a bol spôsobený najmä nárastom investícií do služieb. Pozoruhodným zistením výskumu bolo taktiež aj to, že investície do krajín mimo Európskej únie, ktoré boli členskými krajinami OECD, zostali nezmenené. Tieto výsledky by mali potvrdiť hypotézu, že britské spoločnosti zakladali dcérske spoločnosti, aby si zachovali prístup na trh Európskej únie aj po samotnom referende. Táto štúdia tiež ukázala, že investície z 27 členských štátov EÚ do Spojeného kráľovstva klesli do roku 2019 o 9 %. Nárast investícií Spojeného kráľovstva do krajín EÚ nesprevádzal nárast zahraničných investícií do nečlenských štátov. Tento model bol založený na údajoch od prvého štvrtroka 2010 do prvého štvrtroka 2019. Na pozorovania sa zahrnulo približne 100 000 investičných transakcií.³

Douch analyzoval dôsledky referenda o Brexite na obchod medzi Spojeným kráľovstvom a 14 obchodnými partnerskými krajinami, ktoré sú členmi Európskej únie a taktiež aj medzi Spojeným kráľovstvom a 14 obchodnými partnerskými krajinami mimo Európskej únie. Použil metódu syntetických kontrolných skupín. Medzi najdôležitejšie závery štúdie patrilo, že skutočný vývoz Spojeného kráľovstva bol porovnateľne nižší ako syntetický vývoz. Aplikovaním modelu syntetickej metódy kontroly zaznamenali pokles dovozu do Spojeného kráľovstva z vybraných členských krajín EÚ. Dovoz do Spojeného kráľovstva z nečlenských krajín EÚ však zostal takmer nezmenený. Výnimkou v tomto prípade boli krajiny

² BORN, B. – MÜLLER, G. J. – SCHULARICK, M. – SEDLÁČEK, P. (2019): The costs of economic nationalism evidence from the Brexit experiment, p. 129.

³ BREINLICH, H. – LEROMAIN, E. – NOVY, D. – SAMPSON, T. (2020): Voting with their money Brexit and outward investment by UK firms, p. 124.

Commonwealthu, najmä Nový Zéland, ktorých vývoz do Spojeného kráľovstva sa v tomto období zvýšil. Štúdia pokrývala obdobie od januára 1999 do marca 2018 a dáta boli na mesačnej báze. Použité premenné pozostávali z HDP vyjadreného v dolároch a výmenného kurzu.⁴

Douch vo svojej ďalšej štúdií analyzoval vplyv referenda o Brexite na export Spojeného kráľovstva. Použil metódu syntetickej regresie. Výsledky ukázali, že export po referende o Brexite bol v sledovanom období nižší ako syntetický export. To by mohlo naznačovať, že politická a ekonomická neistota mohla ovplyvniť aj vývoz v sektoroch, na ktoré sa bežne nevzťahujú clá EÚ. Použili vo svojom modeli mesačné údaje o exporte komerčných služieb v dolároch pre 21 krajín od začiatku roka 2008 do konca marca 2018. Exportované komerčné služby boli vypočítané ako všetky exportované služby mínus exportované vládne služby.⁵

Crowley vo svojej štúdií z roku 2018 skonštruoval model, ktorý odhadol, že 5 200 britských spoločností nezačalo po referende v roku 2016 vyvážať nové produkty do EÚ. Zistil tiež, že približne 4 000 spoločností prestalo vyvážať do EÚ produkty, ktoré boli v období pred referendom vyvážané. Vývoz by bol v už roku 2016 vyšší približne o 5,1 %, ak by spoločnosti vyvážajúce zo Spojeného kráľovstva neboli vystavené zvýšenej neistote v oblasti obchodnej politiky.⁶

Dhingra vo svojom článku sa snažil odhadnúť ekonomické dôsledky odchodu Spojeného kráľovstva z Európskej únie. Podľa jeho zistení budú dôsledky závisieť najmä od toho, akú politiku Spojené kráľovstvo prijme. Odhadol tiež, že nižší obchod v dôsledku zníženej integrácie s členskými krajinami v Európskej únii bude pravdepodobne stáť hospodárstvo Spojeného kráľovstva viac, ako by získalo z nižších príspevkov do spoločného rozpočtu v Európskej únii. Odhadol tiež približný pokles produktivity, čo by mohlo spôsobiť zníženie príjmu zo 6400 na 4200 libier na domácnosť ročne.⁷ Brexit bude mať podľa Changa určité dopad na ekonomiku Európskej únie a na ekonomiku Spojeného kráľovstva. Dôsledky sú neisté a budú závisieť od výsledkov rokovaní o množstve otázok a obchodného režimu, ktorý sa má realizovať.⁸

2 Metodológia

Náš model sme zostavili vychádzajúc z troch štúdií od Abadieho.^{9,10,11} Pomocou metódy syntetických kontrolných skupín sme vytvorili syntetické makroekonomické ukazovatele Spojeného kráľovstva. Náš predpoklad je založený na tom, že skutočné Spojené kráľovstvo by sa vyvinulo ako syntetické Spojené kráľovstvo, ak by tu neprebehlo žiadne referendum o Brexite. Dopady tohto referenda by sme teda mohli kvantifikovať ako rozdiel medzi skutočným vývojom Spojeného kráľovstva a jeho syntetickým náprotivkom.

Syntetické ukazovatele Spojeného kráľovstva sme skonštruovali ako vážený priemer z krajín, ktoré tvoria skupinu darcov. Do tejto skupiny sme zaradili 27 aktuálnych členských

⁴ DOUCH, M. – EDWARDS, T. H. – SOEGAARD, C. (2018, a): The trade effects of the Brexit announcement shock, p. 1176.

⁵ DOUCH, M. – EDWARDS, T. H. – SOEGAARD, C. (2018, b): UK services exports in the aftermath of the Brexit announcement shock, p. 1182.

⁶ CROWLEY, M. – EXTON, O. – HAN, L. (2018): Renegotiation of trade agreements and firm exporting decisions: evidence from the impact of Brexit on UK exports.

⁷ DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – SAMPSON, T. – REENEN, J. V. (2016): The consequences of Brexit for UK trade and living standards.

⁸ CHANG, W. W. (2018): Brexit and its economic consequences.

⁹ ABADIE, A. – DIAMOND, A. – HAINMUELLER, J. (2010): Synthetic control methods for comparative case studies: Estimating the effect of California's tobacco control program, p. 493-505.

¹⁰ ABADIE, A. – DIAMOND, A. – HAINMUELLER, J. (2015): Comparative politics and the synthetic control method, p. 495-510.

¹¹ ABADIE A. – GARDEAZABAL, J. (2003): The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country, p. 113-132.

štátov Európskej únie. Na rozdiel od vyššie spomenutých štúdií od Borna,¹² Breinlicha¹³ a Doucha¹⁴ sme do nášho modelu nepridali krajiny mimo EÚ, keďže tieto krajiny nemohli usporiadať referendum o vystúpení z EÚ. Súbor darcovských teda pozostával iba z krajín, ktoré boli, podobne ako Spojené kráľovstvo, ešte v roku 2016 členmi Európskej únie. Náš prístup nám ponechal 28 krajín a ročné pozorovania za obdobie rokov 2002 až 2019 pre HDP na obyvateľa a za obdobie rokov 2008 až 2019 pre export a import. Údaje za vývoz a dovoz boli vyjadrené v konštantných cenách v mil. eur., HDP na obyvateľa bol vyjadrený v konštantných cenách v eurách na obyvateľa. Naša vzorka krajín zahŕňala Spojené kráľovstvo, Belgicko, Bulharsko, Českú republiku, Dánsko, Nemecko, Estónsko, Írsko, Grécko, Španielsko, Francúzsko, Chorvátsko, Taliansko, Cyprus, Lotyšsko, Litvu, Luxembursko, Maďarsko, Maltu, Holandsko, Rakúsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko, Slovensko, Fínsko a Švédsko.

Náš postup predpokladal, že možný efekt referenda sa zhmotnil po roku 2016. Vzorka bola teda rozdelená do dvoch období: kontrolné obdobie pred referendom a obdobie po referende. Syntetické Spojené kráľovstvo bolo vyjadrené ako vážený priemer krajín v súbore darcov. Váhy boli určené minimalizáciou vzdialenosti medzi makroekonomickými ukazovateľmi skutočných ukazovateľov Spojeného kráľovstva a makroekonomickými ukazovateľmi syntetického Spojeného kráľovstva pred rokom 2016. Naše údaje – HDP na obyvateľa, export a import sme stiahli z databázy Eurostat.

3 Výsledky

3.1 Vplyv Brexitu na HDP na obyvateľa v Spojenom kráľovstve

Výsledky nášho modelu naznačujú, že už samotné hlasovanie o Brexite malo výrazne negatívny vplyv na makroekonomickú výkonnosť Spojeného kráľovstva. Ako vidieť na Grafe 1, skutočný HDP na obyvateľa bol nižší ako jeho syntetický ukazovateľ. Zväčšoval sa aj rozdiel medzi skutočným a syntetickým HDP na obyvateľa v čase. Avšak tento rozdiel sa začal materializovať nie v roku 2016, ale už rok predtým. Pravdepodobne za to môžu vyjadrenia politikov, ktorí reagovali na vtedy zvyšujúci sa dopyt po odchode z EÚ. David Cameron, vtedajší premiér a líder konzervatívcov, sľúbil a vypísal referendum o vystúpení Spojeného kráľovstva z EÚ pred parlamentnými voľbami v roku 2015.

Syntetické Spojené kráľovstvo bolo váženým priemerom krajín v súbore darcov. Najväčšie váhy mali Írsko a Taliansko. Váha Írska bola 0,534 a váha Talianska bola 0,404. Spolu tvorili viac ako 93 % syntetickej jednotky Spojeného kráľovstva. Menšie príspevky boli z Maďarska 0,054 a Švédska 0,009.

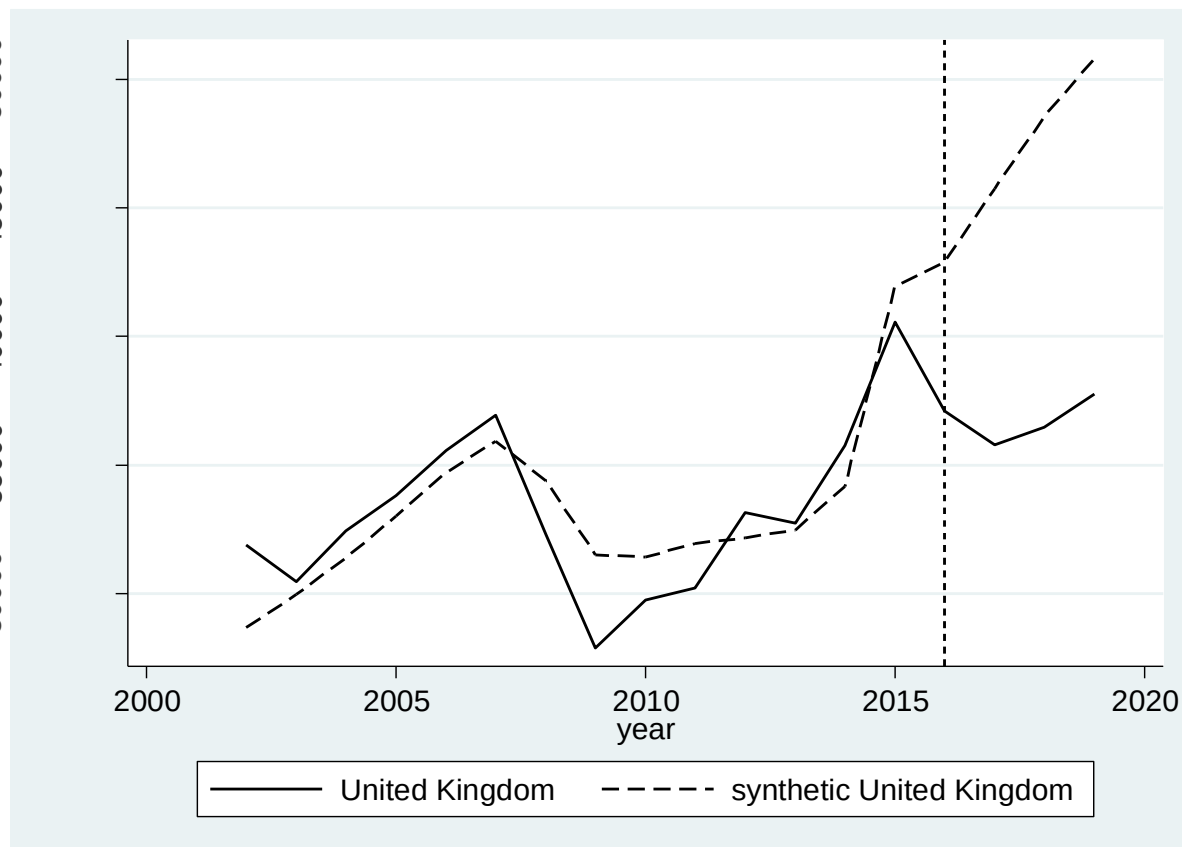
Dopady samotného hlasovania v referende na HDP per capita by sme mohli vyčíslieť rozdielom medzi skutočným a syntetickým HDP na obyvateľa. Rozdiel medzi skutočným a syntetickým HDP na obyvateľa v období rokov 2016 až 2019 zväčšil. Rozdiel medzi týmito dvoma ukazovateľmi bol približne 5816,89 eur na obyvateľa v roku 2016, pričom v roku 2019 bol tento rozdiel takmer 13043,47 eur na obyvateľa. Za predpokladu, že by sa neuskutočnilo referendum o Brexite, náš model odhaduje, že HDP na obyvateľa by bol v roku 2019 50 803,47 eur miesto skutočného 37 760 eur na obyvateľa.

¹² BORN, B. – MULLER, G. J. – SCHULARICK, M. – SEDLÁČEK, P. (2019): The costs of economic nationalism evidence from the Brexit experiment, p. 129.

¹³ BREINLICH (2020) BREINLICH, H. – LEROMAIN, E. – NOVY, D. – SAMPSON, T. (2020): Voting with their money Brexit and outward investment by UK firms, p. 124.

¹⁴ DOUCH, M. – EDWARDS, T. H. – SOEGAARD, C. (2018, a): The trade effects of the Brexit announcement shock.

Graf 3: Skutočný a syntetický HDP na obyvateľa v Spojenom kráľovstve

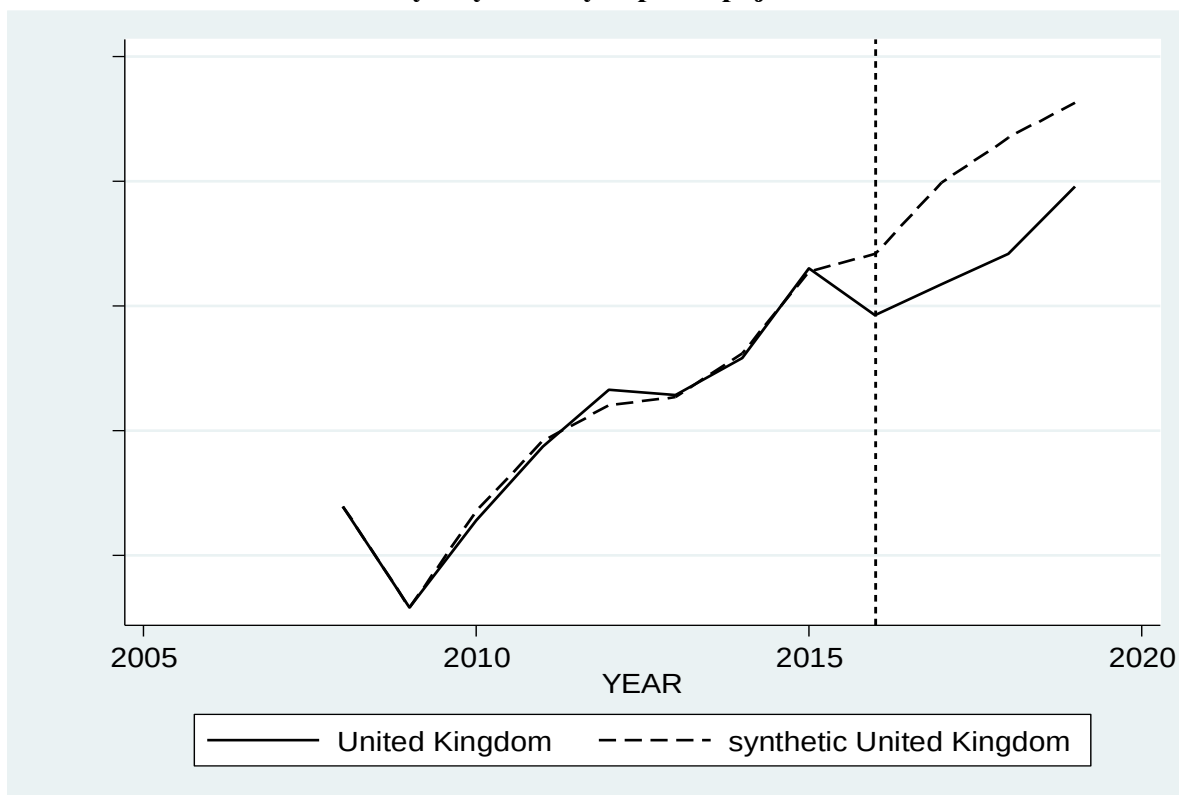
Zdroj: vlastný výskum na základe dát z Eurostatu

3.2 Vplyv Brexitu na export Spojeného kráľovstva

Pozoruhodným zistením by mohlo byť aj to, že rozdiel medzi skutočným a syntetickým exportom Spojeného kráľovstva sa taktiež zväčšil rok pred oficiálnym referendom. Syntetický export Spojeného kráľovstva bol váženým priemerom krajín v súbore darcov, ktorý pozostával z 27 zvyšných európskych krajín. Najväčšie váhy mali v tomto prípade Nemecko a Poľsko. Váha Nemecka bola 0,406 a váha Poľska bola 0,346. Ďalej sa podieľalo Írsko s váhou 0,24 a Slovensko s váhou 0,007

Po odhadnutí rozdielu medzi skutočným a syntetickým exportom sme mohli pozorovať, že sa od roku 2016 zväčšuje. V roku 2016 bol skutočný vývoz Spojeného kráľovstva 692 511,11 mil. eur a syntetický vývoz 741 959,4 mil. eur. Rozdiel bol 49 448,3 mil. EUR. Tento rozdiel bol oveľa vyšší 3 roky po referende o Brexite, takmer 67 474,94 milióna eur. Za predpokladu nekonania sa referenda o Brexite náš model predpovedal, že v roku 2019 mal byť syntetický export Spojeného kráľovstva 863 385,04 milióna eur miesto 795 910,1 mil. eur.

Graf 4: Skutočný a syntetický export Spojeného kráľovstva

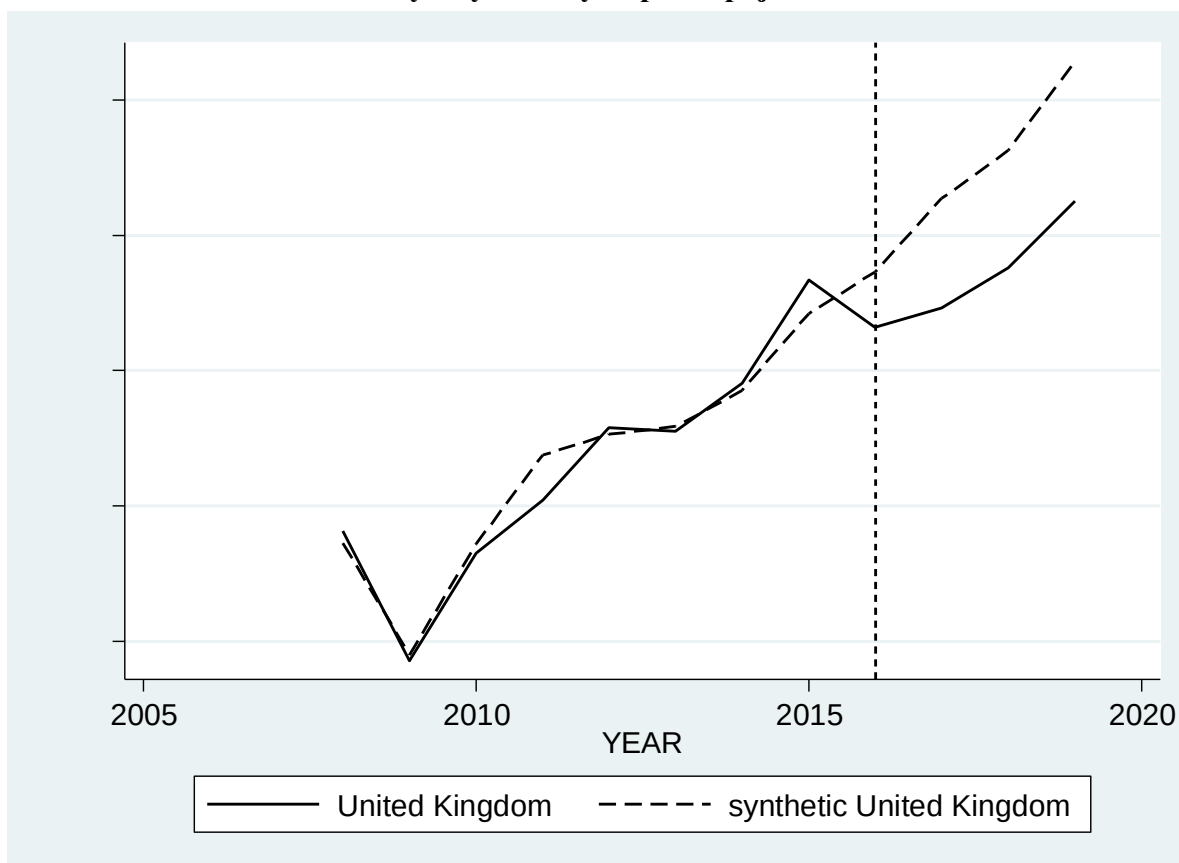

Zdroj: vlastný výskum na základe dát z Eurostatu.

3.3 Vplyv Brexitu na import Spojeného kráľovstva

Sú len dve európske krajiny, ktoré sa podieľali na konštrukcii syntetického importu Spojeného kráľovstva. Najväčší príspevok malo Nemecko s váhou 0,526 a Írsko s váhou 0,474. Ako je vidieť na Grafe 3, rozdiel medzi skutočným a syntetickým dovozom Spojeného kráľovstva začať badať už v roku 2015. Rozdiel medzi skutočným dovozom a syntetickým dovozom Spojeného kráľovstva sa v období 2016 – 2019 taktiež zvyšuje. Rozdiel medzi týmito dvoma ukazovateľmi bol v prvom roku len asi 40 877,35 mil. EUR. Rozdiel v roku 2019 bol takmer 102 804,75 milióna eur. Za predpokladu, že by v roku 2016 nebolo referendum o Brexite, import Spojeného kráľovstva by v roku 2019 predstavoval na základe nášho modelu 928 215,75 milióna eur namiesto 825 411 mil. eur.

Graf 5: Skutočný a syntetický import Spojeného kráľovstva

Zdroj: vlastný výskum založený na dátach z Eurostatu

Záver

Efekt referenda o Brexite sme skúmali metódou syntetických kontrolných skupín. Táto metóda umožňuje porovnávať výkonnosť ekonomiky Spojeného kráľovstva s kombináciou krajín, ktoré nemali referendum o vystúpení z Európskej únie. Do modelu sme zahrnuli 28 krajín EÚ. Výsledky ukázali, že referendum o Brexite mohlo mať vplyv na oslabení HDP na obyvateľa v Spojenom kráľovstve. Za zmienku stojí, že rozdiel medzi skutočným HDP na obyvateľa v Spojenom kráľovstve a syntetickým bolo možné po prvý raz pozorovať už v roku 2015. Bolo to rok pred samotným referendom. K podobným výsledkom sme dospeli aj pri modeloch, ktoré boli zamerané na analýzu exportu a importu Spojeného kráľovstva. ZávERY nášho modelu potvrdzujú, že ak by v Spojenom kráľovstve nebolo referendum, vývoz a dovoz by boli podstatne vyššie.

Naša štúdia naznačila, že referendum o Brexite malo významný vplyv na zmenu ekonomickej výkonnosti Spojeného kráľovstva. Na rozdiel od predchádzajúcich štúdií, ktoré sme uviedli v prehľade literatúry, od autorov Borna¹⁵ a Breilicha,¹⁶ sme dospeli k záveru, že tieto zmeny v makroekonomických ukazovateľoch, najmä v HDP na obyvateľa, vývoze a dovoze, prebehli pred oficiálnym vystúpením krajiny z Európskej únie. V roku 2015 sme pozorovali začiatok zväčšovania rozdielu medzi skutočnou a syntetickou výkonnosťou Spojeného kráľovstva vo vybraných makroekonomických ukazovateľoch.

¹⁵ BORN, B. – MULLER, G. J. – SCHULARICK, M. – SEDLÁČEK, P. (2019): The costs of economic nationalism evidence from the Brexit experiment, p. 129.

¹⁶ BREINLICH, H. – LEROMAIN, E. – NOVY, D. – SAMPSON, T. (2020): Voting with their money Brexit and outward investment by UK firms, p. 124.

Avšak na potvrdenie našich zistení by náš model mohol zahŕňať viac premenných a dlhšie časové obdobie. V ďalšom výskume by bolo vhodné vykonať placebo testy.

Použitá literatúra:

1. ABADIE, A. – DIAMOND, A. – HAINMUELLER, J. (2010): Synthetic control methods for comparative case studies: Estimating the effect of California's tobacco control program. In: *Journal of the American statistical Association*, 2010, 105.490: 493-505.
2. ABADIE, A. – DIAMOND, A. – HAINMUELLER, J. (2015): Comparative politics and the synthetic control method. In: *American Journal of Political Science*, 2015, 59.2: 495-510.
3. ABADIE A. – GARDEAZABAL, J. (2003): The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country. In: *American economic review*, 2003, 93.1: 113-132.
4. BORN, B. – MULLER, G. J. – SCHULARICK, M. – SEDLÁČEK, P. (2019): The costs of economic nationalism evidence from the Brexit experiment. In: *The Economic Journal*, 2019, 129.623 2722-2744.
5. BREINLICH, H. – LEROMAIN, E. – NOVY, D. – SAMPSON, T. (2020): Voting with their money Brexit and outward investment by UK firms. In: *European Economic Review*, 2020, 124 103400.
6. CHANG, W. W. (2018): Brexit and its economic consequences. In: *The world economy*, 2018, 41.9: 2349-2373.
7. CROWLEY, M. – EXTON, O. – HAN, L. (2018): Renegotiation of trade agreements and firm exporting decisions: evidence from the impact of Brexit on UK exports. In: *Society of International Economic Law (SIEL), Sixth Biennial Global Conference*, 2018.
8. DHINGRA, S. – OTTAVIANO, G. – SAMPSON, T. – REENEN, J.V. (2016): *The consequences of Brexit for UK trade and living standards*, 2016.
9. DOUCH, M. – EDWARDS, T. H. – SOEGAARD, C. (2018, a): The trade effects of the Brexit announcement shock. In: *Warwick Economics Research Papers*, 2018, 1176.
10. DOUCH, M. – EDWARDS, T. H. – SOEGAARD, C. (2018, b): UK services exports in the aftermath of the Brexit announcement shock. In: *Warwick Economics Research Paper Series*, 2018, 1182.

Kontakt:

Ing. Agáta Šuláková

Národohospodárska fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: agata.sulakova@euba.sk

(POVINNÉ) OČKOVANIE PROTI COVID-19 V EURÓPSKEJ ÚNII AKO CESTA K „SLOBODE“, POKOJU A DÔVERE? POSTOJE OBČANOV ČLENSKÝCH KRAJÍN EÚ27¹

(COMPULSORY) VACCINATION AGAINST COVID-19 IN THE EUROPEAN UNION AS A WAY TO „FREEDOM“, PEACE AND TRUST? ATTITUDES OF CITIZENS OF EU27 MEMBER STATES

Marian Šuplata^a – Žaneta Lacová^b

^a Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojárov 10, 831 04 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: Marian.Suplata@uniba.sk

^b Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: Zaneta.Lacova@umb.sk

Abstrakt: Hlavným cieľom predloženého príspevku je skúmať postoje občanov členských krajín EÚ27 k vybraným otázkam očkovania proti COVID-19. Súčasťou hlavného cieľa sú tiež čiastkové ciele: Po prvé: Skúmať postoje občanov členských krajín EÚ v uvedených otázkach v špecifickom členení na tri skupiny krajín – v závislosti od času vstupu do ES/EÚ, resp. geografickej polohy a ekonomickej vyspelosti: krajiny EÚ14, EÚ13 a V4. Vo výskume boli využité najmä sekundárne údaje Európskej komisie, ale aj vlastná klasifikácia krajín, vlastné prepočty a zo skúmaných skutočností vyvedené závery, ktoré naznačujú istú špecifickosť postojov občanov v postojoch skúmaných skupín krajín.

Kľúčové slová: Európska únia, COVID-19, očkovanie; EU27

JEL: E02; F02, F53

Abstract: The main aim of the paper is to examine attitudes of EU27 Member States towards selected questions of vaccination against COVID-19. Part of the main aim are also three partial objectives: First: to examine the attitudes of EU Member States in the researched questions in specific division into three groups – depending on the time of accession into the EC/EU, or their geographic position and economic development: EU14, EU13 and V4. In our research we used mainly secondary data of the European Commission, included own classification of countries and own calculations and own conclusions which reveal some specificity in the attitudes of the citizens among the researched groups of countries.

Keywords: European Union, COVID-19, vaccination, EU27

JEL: E02; F02, F53

Úvod

Od konca roku 2019 krajiny Európskej únie čelia náhlejšej a pokračujúcej expanzii vírusu COVID-19, ktorý 11. marca 2021 Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vyhlásila za globálnu pandémiu.² Následne prichádza k ohrozeniu zdravia, ale aj ekonomiky krajín v celom svete. Súbežne, s potrebou riešiť ekonomický dopad pandémie, prichádza, zo strany politikov

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu KEGA 040UMB-4/2021 *Diverzifikácia obsahu a didaktických foriem výučby ekonomických predmetov v slovenskom jazyku a vo svetových jazykoch.*

² NEBEHAY, S.: Europe is epicentre of coronavirus pandemic.

a časti vedeckej obce, predovšetkým z oblasti medicíny, k čoraz naliehavejšie artikulovanej snahe o zaočkovanie podstatnej, resp. úplnej časti populácie.³

Očkovanie má v Európe už svoju približne 200-ročnú históriu. Za hlavného priekopníka v oblasti očkovania je považovaný Edward Jenner, ktorý v roku 1796 prostredníctvom očkovania uspel v boji proti kiahňam⁴. Na základe tejto skúsenosti sa očkovanie úspešne uplatnilo prakticky vo všetkých častiach sveta. Využitie tejto medicínskej inovácie zachránilo milióny ľudských životov. Napriek tomu sa zdá, že obavy z aplikácie očkovania sa u obyvateľov v každom špecifickom časovom období opakujú. Osobitne vtedy, ak niektorí verejní činitelia začnú hovoriť o nevyhnutnosti očkovania, či o povinnom očkovaní. Z tohto pohľadu za nie bezproblémové možno považovať reakciu predstaviteľov Európskej únie a jej 27 členských štátov na fenomén pandémie COVID-19, ktorý od počiatku vzniku pandémie, po dodaní vakcín na trh, sa usilujú obyvateľov krajín EÚ27 presvedčiť o nevyhnutnosti dosiahnuť maximálnu, či dokonca plnú mieru zaočkovania.

Pokiaľ ide o povinné očkovanie, napríklad, v prípade Slovenskej republiky je aktuálne na povinnej báze realizovaná vakcinácia proti:

1. šiestim detským ochoreniam – záškrt, tetanus, čierny kašeľ, invazívne hemofilné infekcie, detská obrna a žltáčka (hepatitída) typu B (tzv. šesťzložková vakcína);
2. osýpkam, mumpsu a rubeole;
3. pneumokokom (povinná od roku 2009).⁵

Tu treba pripomenúť, že zavedenie povinného očkovania v uvedených prípadoch možno považovať za dôsledok *dlhodobého* vedeckého skúmania a následného *konsenzu* vedeckej obce o prospešnosti/nutnosti zaviesť očkovanie ako povinné. Vychádzajúc zo stavu aktuálneho spoločenského diskurzu, v prípade úvah o zavedení povinného očkovania proti COVID-19, zdá sa, že nie je možné považovať za splnený ani jeden z dvoch uvedených základných predpokladov pre povinné očkovanie.⁶ Treba však tiež vziať do úvahy náhlost' vypuknutia pandémie COVID-19 a celkovú globálnu spoločenskú nepripravenosť jej čeliť.⁷

V rámci Európskej únie je rozhodovanie o povinnom očkovaní, v rámci rešpektovania princípu subsidiarity⁸, uskutočňované na úrovni zákonnej úpravy jednotlivých členských krajín. Je však pravdepodobné, že téma očkovania bude čoraz viac pertraktovanou problematikou aj na supranacionálnej úrovni. Napríklad Európska komisia už dnes zohráva aktívnu úlohu pri nákupe a distribúcii vakcín do členských krajín EÚ27 a možno predpokladať, že podobne, ako v iných prípadoch „náhlych udalostí“, budú prichádzať ďalšie iniciatívy, s cieľom čo najviac harmonizovať postupy v prípade pandémie COVID-19, resp. tých následných.⁹

Napriek uvedeným skutočnostiam, aktuálny spoločenský diskurz veľmi jednoznačne naznačuje, že prípadné silnejšie snahy vlád, administratív, či záujmových skupín (nie len farmaceutických spoločností) nie sú a nebudú (napriek aktuálnej snahe vlád členských krajín EÚ27 i inštitúcii EÚ) bezproblémové a to aj z nasledovných dôvodov:

³ TROSTER, B - KUBLBOCK, K. (2020): Unprecedented but not Unpredictable: Effects of the COVID-19 Crisis on Commodity Dependent Countries, p. 1430-1449.

⁴ THE HISTORY OF VACCINES. AN EDUCATIONAL RESOURCE BY THE COLLEGE OF PHISICIANS OF PHILADELPHIA: All Timeliness Overview.

⁵ SPRIEVODCA OČKOVANÍM: Povinné očkovanie na Slovensku - Sprievodca očkovaním - časté otázky o očkovaní a vakcínach. k

⁶ KAČMÁR, T. (2021): Rival vyčelil známemu infektológovi izolaci seniorů. Zkrátali ste jim život, tvrdí lékař.

⁷ PAWERA, R. (2004): Manažment európskej bezpečnosti. 1. vydanie. Bratislava, Eurounion, s. 134.

⁸ NOVÁČKOVÁ, D. (2000): Európska integrácia. Od Ríma cez Maastricht po Amsterdam, s. 341.

⁹ PAWERA, R. – VESELÝ, P. (2019): Frontex a ochrana jeho hraníc v krajinách EÚ. In Bezpečnostní vědy: úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie, s. 109-113.

1. Neexistuje všeobecne spoločensky akceptovaný konsenzus o nevyhnutnosti byť zaočkovaný proti COVID-19.^{10, 11}
2. Neexistuje všeobecne spoločensky akceptovaný konsenzus v otázke úplnej „bezproblémovosti“ či (vzhľadom na pokračujúce mutácie vírusu) účinnosti vakcín proti COVID-19, aj vzhľadom na relatívne krátku dobu ich vývoja a uvedenia na trh. (Tu treba tiež pripomenúť, že mieru spoločenskej dôvery v „bezproblémovosť“ vakcín nezvyšuje ani skutočnosť, že farmaceutické firmy dodávajúce vakcíny nepreberajú zodpovednosť za ich vedľajšie účinky.)¹²
3. Neexistuje všeobecne spoločensky akceptovaný konsenzus v otázke: na jednej strane praktického vykonávania nevyhnutnej úlohy štátu na ochranu verejného zdravia a na strane druhej medzi právami jednotlivca očkovanie odmietnuť (porovnaj viaceré aktuálne relevantné odborné dišputy: nielen v podmienkach SR).
4. Ako je zrejmé z aktuálneho spoločensko-politického kontextu: mocenské (politické) presadzovanie plošného očkovania, či akékoľvek úvahy o zavedení povinného očkovania proti COVID-19 možno vnímať ako zdroj spoločenského napätia a ďalšej polarizácie spoločnosti.
5. Diskusia o účinkoch a prospešnosti očkovania má ostať diskusiou odbornou, oslobodenou od záujmov lobistických, politických, či geopolitických: porovnaj napr. medializované súvislosti s dodávkou jednej z vakcín do SR.¹³

Dnes možno jednoznačne vnímať, že téma očkovania sa stala akoby dominantne témou politickou a ideologickou: médiá, vrátane verejnoprávných v zásade jednostranne zdôrazňujú „výhody“ a „nevyhnutnosť“ očkovania. Akékoľvek avizované problémy súvisiace s očkovaním ostávajú akoby mimo pozornosti hlavných mienkotvorných médií, ktoré môžu byť, aj z tohto dôvodu v téme očkovania, nie neopodstatnene vnímané, ako zdroj podávajúci jednostranné informácie: toto tvrdenie môže byť v podmienkach SR podčiarknuté o. i. pravidelným vysielaním tzv. vládou sponzorovanej „očkovacej lotérie“ vo verejnoprávnej RTVS s cieľom odmeniť „zodpovednosť“ (teda zaočkovaných proti COVID-19), či vládnu kampaňou, ktorej jedným z nosných titulkov sa stalo heslo: „*Očkovanie je jediné riešenie*“, či „*Vakcína je sloboda*“.¹⁴ Odhliadnuc od skutočnosti, či, resp. do akej miery sa uvedené heslo podarilo v aktuálnej spoločenskej realite prakticky naplniť, autori nemajú v úmysle upierať právo i povinnosť zodpovedným činiteľom a ich poradných orgánov byť aktívnym v otázke ochrany zdravia vo verejnom priestore.¹⁵ Ukazuje sa však, že vyššie, či obdobne formulované východiská sa stávajú v spoločenskom diskurze (nielen v podmienkach SR) problematické. Súčasťou toho je napríklad obava niektorých z akoby skrytej redefinície chápania pojmu „*ľudská dôstojnosť*“, ktorá v praktickom živote, ktorého súčasťou je napríklad aj voľný pohyb osôb (v mnohých podobách), akoby bola viac a viac závislá od statusu (ne)zaočkovanosti jednotlivca.¹⁶

Autori sa pre potreby tohto článku nebudú zaoberať vážnosťou filozoficko-etymologických pojmov „*sloboda*“, „*zodpovednosť*“, či „*ľudská dôstojnosť*“, nemajú ambíciu sa venovať ani medicínskemu pohľadu na problematiku (povinného) očkovania. Snahou

¹⁰ KAČMÁR, T. (2021): Rival vyčel známému infektologovi izolaci seniorů. Zkrátali ste jim život, tvrdí lékař.

¹¹ DENNÍK N (2021): Prieskum: Rastie počet ľudí, ktorí odmietajú očkovanie, viac ako 60 percent nechce, aby bolo povinné.

¹² KAČMÁR, T. (2021): Rival vyčel známému infektologovi izolaci seniorů. Zkrátali ste jim život, tvrdí lékař.

¹³ ČESKÝ ROZHLAS, RÁDIOŽURNÁL (2021): Sputnik V: Na Slovensku způsobil pád vlády, o jeho osudu se stále rozhoduje. Česko zatím vyčkává.

¹⁴ MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SR (2021): MZ SR spúšťa ďalšiu fázu kampane na podporu očkovania. Ústredným motívom je sloboda.

¹⁵ BONAL, X. – SHEILA, G. (2020): The impact of lockdown on the learning gap: family and school divisions in times of crisis, p. 635-655

¹⁶ LEIDENFROST, M. (2021): Ak vám v Rakúsku vadí segregácia neočkovaných, neprest'ahujete sa na Kysuce?.

autorov je, v rámci limitov rozsahu predkladaného príspevku, nazerať na problematiku očkovania, v rámci možností, čo najviac vyváženou optikou: v kontexte predloženého článku skúmať pohľady občanov EÚ27 na vybrané súvislosti očkovania.

Hlavným cieľom predloženého príspevku je skúmať postoje občanov členských krajín EÚ27 k vybraným otázkam očkovania proti COVID-19. Súčasťou hlavného cieľa sú tiež tri čiastkové ciele, týkajúce sa skúmania postojov občanov členských krajín EÚ v uvedených otázkach v špecifickom členení na tri skupiny krajín (pozri tabuľka 1) nasledovne.

1. Prvou skupinou sú krajiny „EÚ14“ - teda krajiny pôvodnej (západnej) „EÚ15“, ktoré sa stali členmi EÚ, resp. ES pred rokom 2004, bez Spojeného kráľovstva.
2. Druhou skupinou sú krajiny „EÚ13“ – teda krajiny strednej a východnej Európy, ktoré sa stali súčasťou rozšírenej EÚ po 1. máji 2004 (vrátane SR).
3. Treťou skupinou krajín sú krajiny Vyšehradskej štvorky (V4).

Výskum sa zameriava na skúmanie miery dôvery občanov EÚ27, resp. oboch uvedených skupín krajín, v očkovanie a zároveň na ich postoj k zvládnutiu očkovacej stratégie zo strany národných vlád a inštitúcii Európskej únie. Preto bol text príspevku logicky rozdelený do nasledovných na seba nadväzujúcich častí:

- Postoje občanov EÚ27 k očkovaniu proti COVID-19;
- Postoje občanov EÚ27 k zvládnutiu očkovacej stratégie proti COVID-19 zo strany ich národnej vlády;
- Postoje občanov EÚ27 k zvládnutiu očkovacej stratégie proti COVID-19 zo strany Európskej únie;
- Postoje občanov EÚ k povinnému očkovaniu proti COVID-19.

Pre dosiahnutie cieľa sme vybrali nasledovné výskumné otázky:

1. *Kedy by ste sa chceli zaočkovať proti COVID-19?*
2. *Do akej miery ste (ne)spokojní, ako Vaša národná vláda zvládla vakcinačnú stratégiu proti COVID-19?*
3. *Do akej miery ste (ne)spokojní, ako Európska únia zvládla vakcinačnú stratégiu proti COVID-19?*
4. *Malo by byť očkovanie proti COVID-19 povinné?*¹⁷

Pri skúmaní sme využili metódu sekundárnej analýzy. Na jej základe sme skúmaný problém rozčlenili na jednotlivé parciálne časti, so zámerom z kvantít faktov a súvislostí vyčleniť kľúčové, vedúce k objasneniu v cieľi skúmaného javu. Aplikáciou metódy syntézy sme sledovali skúmaný jav nielen v jednotlivých členských krajinách EÚ 27, ale aj v troch skupinách štátov: EÚ14, EÚ13 a V4. Metódu indukcie sme, na základe zhodnotenia základných podstatných skutočností využili na formovanie všeobecných záverov. Metódu dedukcie sme použili pri formovaní čiastkovej sumarizácie skúmaných poznatkov. V rámci spracovania skúmanej problematiky sme využili vedeckú a odbornú literatúru, sekundárne zdroje získané z Európskej komisie v období 21. – 26. mája 2021.¹⁸ Tieto boli autormi abstrahované, spracované, analyzované, sumarizované a interpretované. Nami vybrané výskumné otázky a údaje k skúmanej problematike sme okrem hierarchického usporiadania a grafického znázornenia, v rámci krajín EÚ27, následne rozdelili do troch samostatných skupín štátov patriacich do EÚ, uvedených v tabuľke 1. Na zdôraznenie dynamiky skúmanej problematiky sme využili tiež ako aj vybrané internetové zdroje, zachytávajúce aktuálny vývoj vo vybraných mienkotvorných médiách.

¹⁷ Flash Eurobarometer 494: „Attitudes on vaccination against COVID-19“, Survey requested and coordinated by the European Commission, DG for Communication, 2021;

¹⁸ Tamtiež.

Tabuľka 1: Tri skupiny krajín EÚ27, EÚ14 (členmi EÚ pred 2004); EÚ13 (členmi EÚ po 1. máji 2004), krajinami V4 (a použité skratky jednotlivých štátov)

KRAJINY EURÓPSKEJ ÚNIE – „EÚ27“		
1. SKUPINA KRAJÍN EÚ	2. SKUPINA KRAJÍN EÚ	3. SKUPINA KRAJÍN EÚ
<i>Názov: „EÚ14“</i>	<i>Názov: „EÚ13“</i>	<i>Názov: „V4“</i>
t. j. krajiny Západnej Európy, ktoré sa členmi EÚ stali pred rokom 2004 (bývalá skupina „EÚ15“, dnes už bez Spojeného Kráľovstva);	t. j. krajiny Strednej a východnej Európy, ktoré sa členmi EÚ stali v troch za sebou idúcich rozšíreniach po 1. máji 2004.	t. j. krajiny Vyšehradskej štvorky, ktoré sú súčasne podskupinou 2. skupiny (EÚ13)
Belgicko (BE); Dánsko (DK); Nemecko (DE); Írsko (IE); Grécko (EL); Španielsko (ES); Francúzsko (FR); Taliansko (IT); Holandsko (NL); Rakúsko (AT); Portugalsko (PT) Fínsko (FI) a Švédsko (SE).	Bulharsko (BG); Česká republika (CZ); Estónsko (EE); Chorvátsko (HR); Cyprus (CY); Litva (LV); Lotyšsko (LT); Maďarsko (HU); Malta (MT); Poľsko (PL); Rumunsko (RO); Slovinsko (SI); Slovensko (SK).	Česká republika (CZ), Poľsko (PL), Maďarsko (HU), Slovenská republika (SK).

Zdroj: vlastné spracovanie.

Jedným z cieľov uvedeného rozdelenia na dve skupiny štátov bolo, popri postojoch občanov vo všetkých členských štátoch EÚ27 zistiť, či, resp. do akej miery, sa výsledok zistení v „pôvodných“ členských krajinách ES/EÚ líši od výsledkov v „nových“ členských krajinách strednej a východnej Európy.

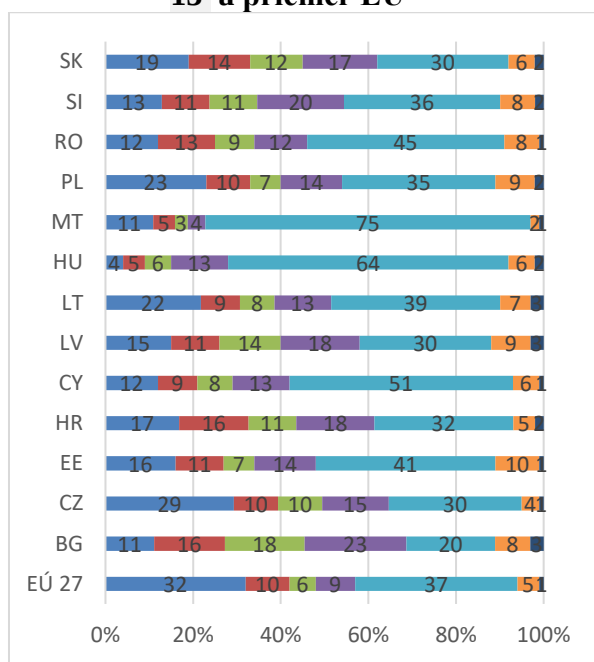
Z dôvodu zachytenia dynamiky skúmanej problematiky sme zahrnuli tiež vybrané mediálne výstupy aktuálne v skúmanom období. Z dôvodu prehľadnosti skupín krajín sme v texte a tabuľkách jednotlivé skupiny graficky vyznačili nasledovne: krajiny EÚ14, krajiny EÚ13, krajiny V4, krajiny EÚ27.

2 Postoje občanov EÚ27 k očkovaniu proti covid-19

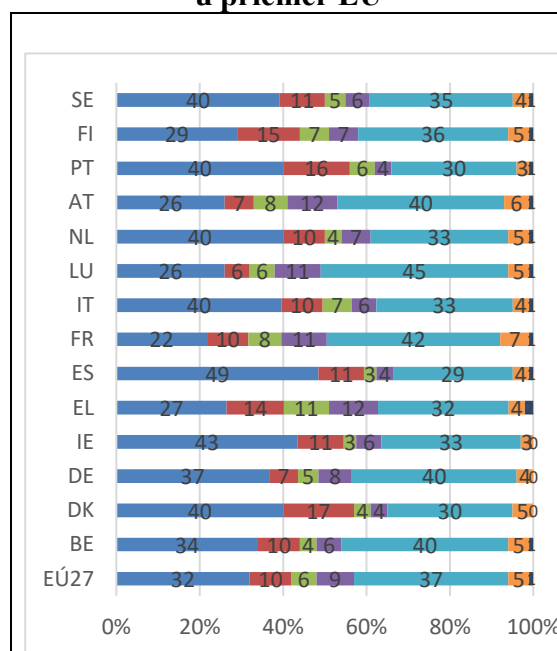
Napriek nespochybniteľnej a anticipovateľnej povinnosti predstaviteľov vlád starať sa o „blaho svojich občanov“, vrátane zabezpečenia ochrany verejného zdravia možno nielen na Slovensku, ale v princípe vo všetkých členských krajinách EÚ27, s väčšou, či menšou intenzitou, vnímať určitú heterogenitu postojov občanov uvedených krajín k očkovaniu.

Výskumná otázka 1: Kedy by ste sa chceli nechať zaočkovať proti COVID-19?

Graf 1: Odpovede občanov krajín EÚ 13 a priemer EÚ

Graf 2: Odpovede občanov krajín EÚ14 a priemer EÚ

■ Čo najskôr ■ V roku 2021 ■ Neskôr ■ Nikdy ■ Už som zaočkovaný/-á ■ Neviem ■ Neodpovedali

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

Z odpovedí uvedených v grafe 1 a grafe 2 sme do súhrnnej tabuľky 2 vybrali odpovede respondentov krajín EÚ27, ktorí sa vyjadrili: *nikdy by som sa nenechal zaočkovať*. Ako vyplýva z tabuľky 2, najviac respondentov, ktorí na otázku odpovedali kladne sa nachádza v krajinách EÚ13: v Bulharsku (25 %), Slovinsku (20 %), Litve a Chorvátsku (18 %). **Nasledujú tri krajiny z V4: Slovensko (17 %), Česká republika (15 %), Poľsko (14 %).** Iba o jeden percentuálny bod dosiahlo menej Maďarsko s 13 %. Naopak, najmenej občanov, ktorí na otázku *Nikdy by som sa nenechal zaočkovať*, odpovedali kladne, pochádza z Dánska, Španielska a Portugalska (4 %), Belgicka, Írska, Talianska (6 %), následne z Holandska a Fínska (7 %). Je treba tiež dodať, že Malta, ako krajina EÚ13 sa s úrovňou 4 % umiestnila na úrovni najnižšej hodnoty krajín EÚ14 (4 % odpovedí respondentov), spolu s Dánskom, Španielskom a Portugalskom.

Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli veľmi príbuznú hodnotu, v rozpätí od 13 % (Maďarsko) do 17 % (Slovensko). Poľsko dosiahlo hodnotu 14 % a Česká republika 15 %.

Celkovo možno konštatovať, že je signifikantné, že priemerný počet respondentov z EÚ13, ktorí by sa nikdy nenechali zaočkovať proti COVID-19 je oproti priemernému počtu respondentov z krajín EÚ14 je až dvojnásobný. Priemer krajín EÚ13 významne znižuje Malta, v ktorej odpovede respondentov, ktorí uviedli, že by sa „nikdy nenechali zaočkovať“ dosiahli 4 %, rovnako, ako v krajinách EÚ14 s najnižším podielom respondentov v krajinách EÚ13 (Dánsko, Španielsko, Portugalsko).

**Tabuľka 2: Odpoveď k výskumnej otázke 1: *Nikdy by som sa nenechal zaočkovať*.
Postoje občanov EÚ27 v členení na: EÚ 14, EÚ 13, V4 a priemer EÚ27 (zoraďené
vzostupne)**

DK	ES	PT	BE	IE	IT	SE	NL	FI	DE	FR	LU	AT	EL
4	4	4	6	6	6	6	7	7	8	11	11	12	12
MT	RO	CY	LT	HU	EE	PL	CZ	SK	HR	LV	SI	BG	EÚ27
4	12	13	13	13	14	14	15	17	18	18	20	25	9

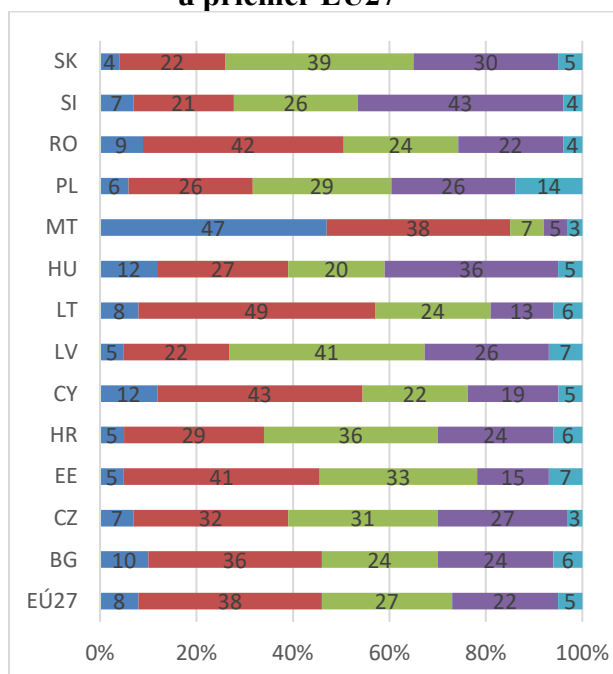
Priemer EÚ14 = 7,42; Priemer EÚ13 = 15,07

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

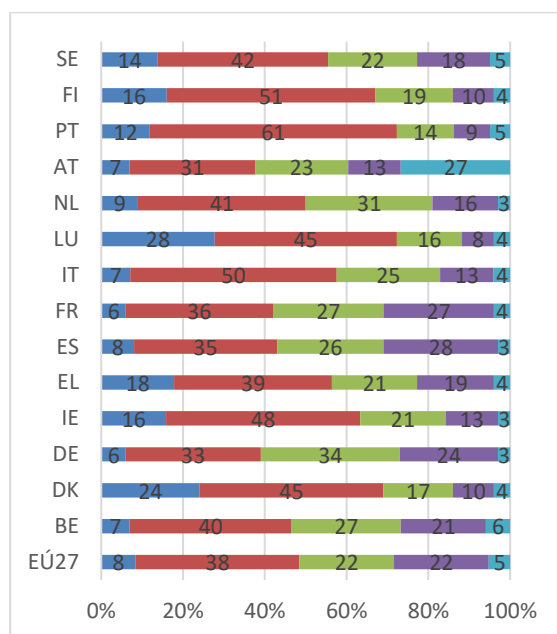
3 Postoje občanov EÚ27 k zvládnutiu očkovacej stratégie proti Covid-19 zo strany ich národnej vlády

Výskumná otázka 2: Do akej miery ste (ne)spokojní, ako Vaša národná vláda zvládla očkovaciu stratégiu?

Graf 3: Postoje občanov EÚ13 a priemer EÚ27

Graf 4: Postoje občanov EÚ13 a priemer EÚ27

■ Veľmi spokojný ■ Skôr spokojný ■ Skôr nespokojný ■ Úplne nespokojný ■ Neviem

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

Z odpovedí uvedených v grafe 3 a grafe 4 sme do súhrnnej tabuľky 3 vybrali odpovede respondentov krajín EÚ27, ktorí sa vyjadrili, že sú „nespokojní“ ako ich národná vláda zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19, teda v intenciách odpovedí uvedených v grafe buď: *skôr nespokojní*, alebo *úplne nespokojní*. Ako vyplýva z tabuľky 3, celkovo, najviac nespokojní v rámci EÚ27 sú obyvatelia pochádzajúci z krajín EÚ13, teda obyvatelia Slovenska a Slovinska (69 %), Litvy (67 %), a ostávajúci troma krajinami V4: Českou republikou (58 %), Maďarskom (56 %), Poľskom (55 %). Naopak, najviac spokojní so svojou národnou vládou v otázke zvládnutia očkovacej stratégie sú, v rámci krajín EÚ 27, obyvatelia pochádzajúci z krajín EÚ14: Portugalska (23 %), Luxemburska (24 %) a Dánska (28 %). Za zmienku stojí tiež pomerne vysoká nespokojnosť občanov troch krajín EÚ14: Nemecka (58 %), Španielska a Francúzska (54 %).

Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli hodnotu od 55 % (Poľsko) až 69 % (Slovensko). Maďarsko dosiahlo hodnotu 56 % a Česká republika 58 %.

Celkovo možno konštatovať, že v krajinách EÚ13 je oproti krajinám EÚ14 v priemere takmer 1,4-krát viac respondentov, ktorí sú nespokojní, ako ich národná vláda zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19. Pokiaľ ide o krajiny V4 – umiestnili sa v miere na 21. – 27. mieste z miere, patria teda k najmenej spokojným krajinám v rámci EÚ13 i celej EÚ27.

Tabuľka 3: Výskumná otázka 2: Do akej miery ste nespokojní, ako Vaša národná vláda zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19? Postoje občanov EÚ27 v členení na: EÚ13, EÚ14, V4, priemer EÚ27 (zoradené vzostupne)

PT	LU	DK	FI	IE	AT	IT	SE	EL	NL	BE	FR	ES	DE
23	24	28	29	34	36	38	40	40	47	48	54	54	58
LT	CY	MT	RO	BG	EE	PL	HU	CZ	HR	LV	SK	SI	EÚ27
37	41	45	46	48	48	55	56	58	60	67	69	69	47

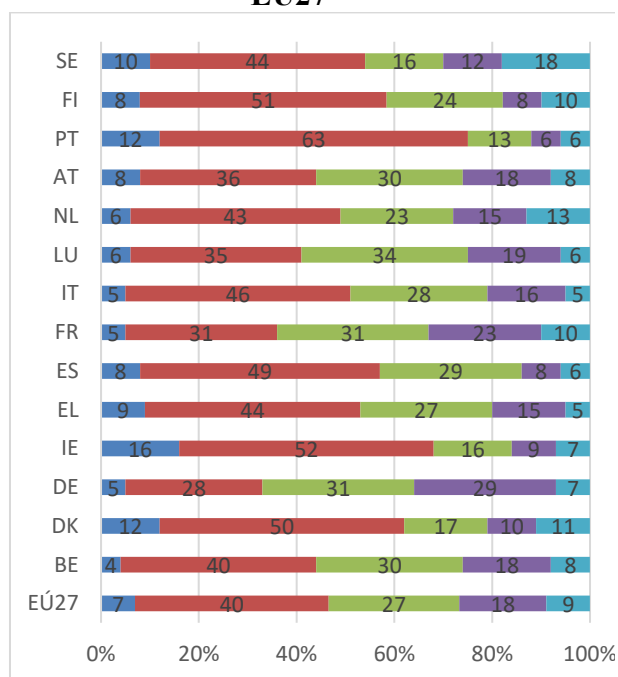
Priemer EÚ14 = 39,5 Priemer EÚ13 = 53,769

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

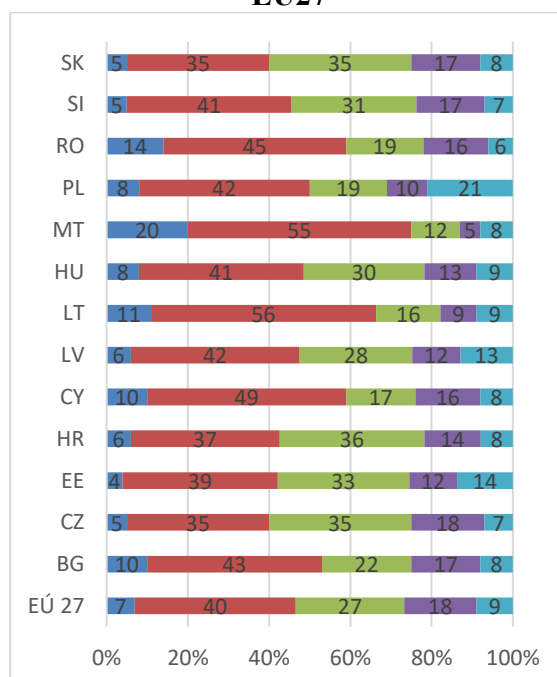
4 Postoje občanov EÚ27 k zvládnutiu očkovacej stratégie proti Covid-19 zo strany Európskej únie

Výskumná otázka 3: Do akej miery, podľa Vás, Európska únia zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19?

Graf 5: Postoje občanov EÚ14 a priemer EÚ27

Graf 6: Postoje občanov EÚ13 a priemer EÚ27

■ Veľmi spokojný ■ Skôr spokojný ■ Skôr nespokojný ■ Úplne nespokojný ■ Neviem

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

Z odpovedí uvedených v grafe 5 a grafe 6 sme do súhrnnej tabuľky 4 vybrali odpovede respondentov krajín EÚ27, ktorí sa vyjadrili, že sú „nespokojní“ ako Európska únia zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19, teda v intenciách odpovedí uvedených v grafe bud’: *skôr*

nespokojní, alebo úplne nespokojní. Ako vyplýva z tabuľky 4, v rámci EÚ27 sú celkovo najviac nespokojní obyvatelia nasledovných krajín EÚ14: Nemecka (60 %), Francúzska (54%), Luxemburska (53%), po ktorých nasledujú krajiny EÚ13: Česká republika (53 %), Slovensko (52 %) a Chorvátsko (50 %). Naopak, najviac spokojní sú obyvatelia ako EÚ13, tak EÚ14, teda: Malty (17%); Portugalska (19%), Írska (25%), Lotyšska (25%) a troch škandinávskych krajín - Dánska (27 %), Švédka (28 %) a Fínska (32 %).

Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli hodnoty 29 % (Poľsko) až 53 % (Česká republika). Maďarsko dosiahlo hodnotu 43 % a Slovensko 52 %.

Celkovo možno konštatovať, že postoje občanov v krajinách EÚ14 a EÚ13 sú približne na rovnakej úrovni a predstavujú hodnotu necelých 40 % respondentov, ktorí sú nespokojní s tým, ako Európska únia zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19.

Tabuľka 4: Výskumná otázka 3: Do akej miery ste nespokojní ako Európska únia zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19? Postoje občanov EÚ27 v členení na: EÚ14, EÚ 13, V4 a priemer EÚ27 (zoradené vzostupne)

PT	IE	DK	SE	FI	ES	NL	EL	IT	AT	BE	LU	FR	DE
19	25	27	28	32	37	38	42	44	48	48	53	54	60
MT	LT	PL	CY	RO	LV	HU	EE	SI	BG	HR	SK	CZ	EÚ27
17	25	29	33	35	40	43	45	48	49	50	52	53	45

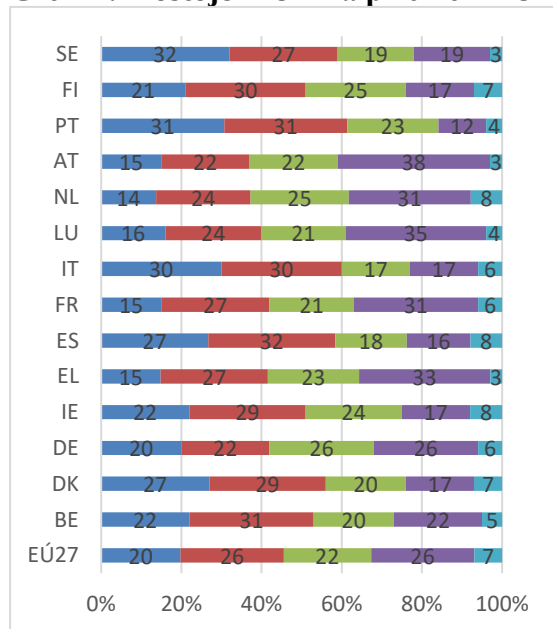
Priemer EÚ14 = 39,64; Priemer EÚ13 = 39,92

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

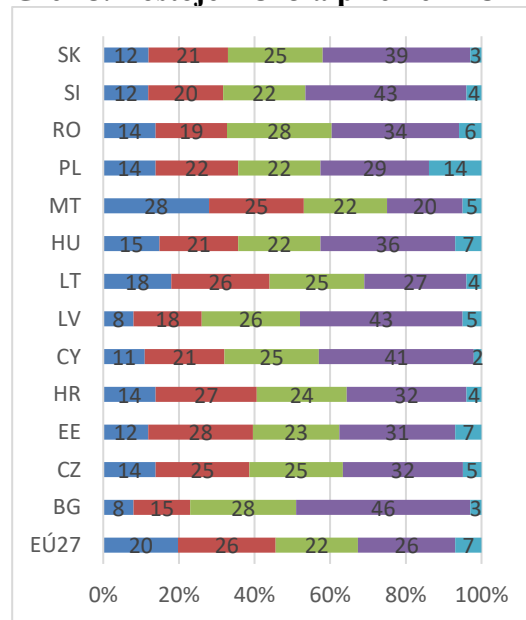
5 Postoje občanov EÚ27 k povinnému očkovaniu proti Covid-19

Výskumná otázka 4: Malo by byť, podľa Vás, očkovanie proti COVID-19 povinné?

Graf 7: Postoje EÚ14 a priemer EÚ27

Graf 8: Postoje EÚ13 a priemer EÚ27

■ Úplne súhlasím ■ Skôr súhlasím ■ Skôr nesúhlasím ■ Úplne nesúhlasím ■ Neviem

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

Z odpovedí uvedených v grafe 7 a grafe 8 sme do súhrnnej tabuľky 5 vybrali odpovede respondentov krajín EÚ27, ktorí sa vyjadrili, že nesúhlasia s povinným očkovaním: teda odpovede *skôr nesúhlasím* a *úplne nesúhlasím*. Ako vyplýva z tabuľky 5, najviac respondentov,

ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19 pochádza z krajín EÚ13: Bulharska (74 %), Litvy (69 %) a Cypru (66 %). Nasledujú Slovinsko (65 %) a Slovensko (64 %). Pokiaľ ide (popri Slovensku) o ďalšie krajiny V4, nasledujú Maďarsko (58 %), Česká republika (57 %) a Poľsko (51 %). Naopak, najmenej respondentov, ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19, pochádza z krajín EÚ14: z Talianska a Španielska (34 %), Portugalska (35 %) a Dánska (37 %).

Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli rozptyl od 51 % (Poľsko) po 64 % (Slovensko). Česko dosiahlo hodnotu 57 %, Maďarsko 58 %.

Celkovo možno konštatovať, že počet respondentov, ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19 je v krajinách EÚ13 (59 %) oproti respondentom z krajín EÚ14 (45 %) v priemere 1,3-krát vyšší.

Tabuľka 5: Výskumná otázka 4: *Malo by byť očkovanie proti COVID-19 povinné* Postoje občanov EÚ27 v členení na: EÚ14, EÚ 13,V4 a priemer EÚ27 a súčet ich odpovedí: „skôr nesúhlasím“ a „úplne nesúhlasím“ (zoraďené vzostupne)

IT	ES	PT	DK	SE	IE	FI	BE	DE	FR	NL	LU	EL	AT
34	34	35	37	38	41	42	42	52	52	56	56	56	60
MT	PL	LT	EE	HR	CZ	HU	RO	SK	SI	CY	LV	BG	EÚ27
42	51	52	54	56	57	58	62	64	65	66	69	74	48

Priemer EÚ14 = 45,357; Priemer EÚ13 = 59,230

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dostupných údajov z Európskej komisie, 2021.

K 8. novembru 2021 sa v rámci EÚ27 zaradilo medzi krajiny s najprísnejším dopadom voči svojim neočkovaným občanom Rakúsko, kde tí, čo COVID-19 neprekonali, alebo nie sú zaočkovaní, sa dostanú už iba do obchodu, v prípade pravidelného testovania sa dostanú do práce. Status neočkovaných sa v tejto krajine teda významne spoločensky znížil, nedostanú sa do reštaurácii, kaviarní, na kultúrne podujatia, do divadla, kina pod.^{1,2,3} Je zaujímavé, že tieto opatrenia sa snaží vláda nastoliť v krajine, kde spomedzi krajín EÚ14 najväčší počet respondentov vôbec (60 %) povinné očkovanie odmieta (v prípade krajín EÚ13 by sa Rakúsko v tejto otázke umiestnilo uprostred poradia), avšak k 16. 11. 2021 bolo v Rakúsku plne zaočkovaných už 64 % obyvateľov.^{4,5}

Zaujímavý je tiež príklad Cypru, kde na jednej strane iba 13 % respondentov odpovedalo, že by sa „nikdy nenechalo zaočkovať“, avšak pokiaľ ide o otázku povinného očkovania, Cyprus je so 66 % na treťom mieste medzi krajinami EÚ27, ktorých respondenti povinné očkovanie najviac odmietajú.

Záver

Na základe uskutočneného výskumu, analýzy, postupov a interpretácie dát je možné konštatovať nasledovné:

1. Priemerný počet respondentov z EÚ13, ktorí by sa nikdy nenechali zaočkovať proti COVID-19, je oproti priemernému počtu respondentov z krajín EÚ14 až dvojnásobný. Priemer krajín EÚ13 významne znižuje Malta, v ktorej odpovede respondentov, ktorí uviedli, že by sa „nikdy nenechali zaočkovať“ dosiahli 4 %, rovnako, ako v krajinách

¹⁹ DENNÍK SME (2021): Ako vyzerá lockdown pre nezaočkovaných v Rakúsku?

²⁰ LEIDENFROST, M. (2021): Ak vám v Rakúsku vadí segregácia neočkovaných, nepresťahujte sa na Kysuce?.

²¹ VASILKO, T. (2021): V Lotyšsku nezaočkovaní nemôžu ísť ani na omšu, Maďari obmedzenia v tejto vlne nemajú (porovnanie opatrení).

²² DENNÍK SME (2021): Ako vyzerá lockdown pre nezaočkovaných v Rakúsku?.

²³ ONDERČANIN, L. (2021): Katastrofálny východ, zaočkovaný západ. Aká je situácia v Európe?.

EÚ14 s najnižším podielom respondentov v krajinách EÚ13 (Dánsko, Španielsko, Portugalsko).

- 1.1. Najviac respondentov, ktorí deklarovali, že by sa „nikdy nenechali zaočkovať“, sa nachádza v krajinách EÚ13: v Bulharsku (25%), Slovinsku (20%), Litve a Chorvátsku (18%). Nasledujú tri krajiny z V4: Slovensko (17%), Česká republika (15 %), Poľsko (14 %). Iba o jeden percentuálny bod dosiahlo menej Maďarsko s 13 %.
- 1.2. Naopak, najmenej občanov, ktorí na otázku *Nikdy by som sa nenechal zaočkovať*, odpovedali kladne, pochádza z Dánska, Španielska a Portugalska (4 %), Belgicka, Írska, Talianska (6 %), následne z Holandska a Fínska (7 %). Je treba tiež dodať, že Malta, ako krajina EÚ13 sa s úrovňou 4 % umiestnila na úrovni najnižšej hodnoty krajín EÚ14 (4 % odpovedí respondentov), spolu s Dánskom, Španielskom a Portugalskom.
- 1.3. Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli veľmi príbuznú hodnotu, v rozpätí od 13 % (Maďarsko) do 17 % (Slovensko). Poľsko dosiahlo hodnotu 14 % a Česká republika 15 %.
2. V krajinách EÚ13 je oproti krajinám EÚ14 v priemere takmer 1,4-krát viac respondentov, ktorí sú nespokojní, ako ich národná vláda zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19.
 - 2.1. celkovo, najviac nespokojní v rámci EÚ27 sú obyvatelia pochádzajúci z krajín EÚ13, teda obyvatelia Slovenska a Slovinska (69 %), Litvy (67 %), a následne ostávajúcimi troma krajinami V4: Českou republikou (58 %), Maďarskom (56 %), Poľskom (55 %).
 - 2.2. Naopak, najviac spokojní so svojou národnou vládou v otázke zvládnutia očkovacej stratégie sú v rámci krajín EÚ 27 obyvatelia pochádzajúci z krajín EÚ14: Portugalska (23 %), Luxemburska (24 %) a Dánska (28 %). Za zmienku stojí tiež pomerne vysoká nespokojnosť občanov troch krajín EÚ14: Nemecka (58 %), Španielska a Francúzska (54 %).
 - 2.3. Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli hodnotu od 55 % (Poľsko) až 69 % (Slovensko). Maďarsko dosiahlo hodnotu 56 % a Česká republika 58 %. Spomedzi krajín EÚ27 sa krajiny V4 umiestnili na 21. – 27. mieste, patria teda k najmenej spokojným krajinám v rámci EÚ13 i celej EÚ27.
3. Postoje občanov v krajinách EÚ14 a EÚ13 sú približne na rovnakej úrovni a predstavujú hodnotu necelých 40 % respondentov, ktorí sú nespokojní s tým, ako Európska únia zvládla očkovaciu stratégiu proti COVID-19.
 - 3.1. v rámci EÚ27 sú celkovo najviac nespokojní obyvatelia nasledovných krajín EÚ14: Nemecka (60 %), Francúzska (54 %), Luxemburska (53 %), po ktorých nasledujú krajiny EÚ13: Česká republika (53 %), Slovensko (52 %) a Chorvátsko (50 %).
 - 3.2. Naopak, najviac spokojní sú obyvatelia ako krajín EÚ13, tak aj krajín EÚ14, teda: Malty (17%); Portugalska (19%), Írska (25%), Lotyšska (25%) a tria škandinávskych krajín EÚ14 - Dánska (27 %), Švédsko (28 %) a Fínsko (32 %).
 - 3.3. Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli hodnoty 29% (Poľsko) až 53% (Česká republika). Maďarsko dosiahlo hodnotu 43% a Slovensko 52%.
4. počet respondentov, ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19, je v krajinách EÚ13 (59%) oproti respondentom z krajín EÚ14 (45%) v priemere 1,3-krát vyšší.
 - 4.1. Najviac respondentov, ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19, pochádza z krajín EÚ13: Bulharska (74%), Litvy (69%) a Cypru (66%). Nasledujú

- Slovinsko (65%) a Slovensko (64%). Pokiaľ ide (popri Slovensku) o ďalšie krajiny V4, nasledujú Maďarsko (58 %), Česká republika (57%) a Poľsko (51%).
- 4.2. Naopak, najmenej respondentov, ktorí nesúhlasia s povinným očkovaním proti COVID-19, pochádza z krajín EÚ14: z Talianska a Španielska (34%), Portugalska (35%) a Dánska (37%).
- 4.3. Pokiaľ ide o krajiny V4 – odpovede respondentov v tejto otázke dosiahli rozptyl od 51% (Poľsko) po 64 % (Slovensko). Česko dosiahlo hodnotu 57%, Maďarsko 58%.

Použitá literatúra:

1. NEBEHAY, S. (2020): Europe is epicentre of coronavirus pandemic. [online] In *Reuters*, 13. 03. 2020 [Citované 3. 6. 2014.] Dostupné na internete: [reuters.com/article/us-health-coronavirus-who-idUSKBN2102Q0](https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-who-idUSKBN2102Q0)
2. TROSTER, B – KUBLBOCK, K. (2020): Unprecedented but not Unpredictable: Effects of the COVID-19 Crisis on Commodity Dependent Countries. In: *European Journal of development Research*, 2020; 2/5, p. 1430-1449.
3. BONAL, X. – SHEILA, G. (2020): The impact of lockdown on the learning gap: family and school divisions in times of crisis. In: *International Review of Education*, Springer, vol. 66, p. 635-655.
4. PAWERA, R (2004): *Manažment európskej bezpečnosti*. 1. vydanie. Bratislava, Eurounion, s. 134. ISBN 80-88984-71-8.
5. PAWERA, R. – VESELÝ, P. (2019): Frontex a ochrana jeho hraníc v krajinách EÚ. In *Bezpečnostní vědy: úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 109-113. ISBN 978-80-7380-758-0.
6. FLASH EUROBAROMETER 494 (2021): „Attitudes on vaccination against COVID-19“, Survey requested and coordinated by the European Commission, DG for Communication.
7. THE HISTORY OF VACCINES. AN ADUCATIONAL RESOURCE BY THE COLLEGE PHISICIANS OF PHILADELPHIA: Timeliness Overview. [online]. [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.historyofvaccines.org/timeline/all>.
8. MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SR (2021): MZSR spúšťa ďalšiu fázu kampane na podporu očkovania. Ústredným motívom je sloboda. [online] [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-19-29-01-2021-kampan> Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-19-29-01-2021-kampan>
9. SPRIEVODCA OČKOVANÍM: Povinné očkovanie na Slovensku – Sprievodca očkovaním – časté otázky o očkovaní a vakcínach. [online]. [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: sprievodcaockovanim.sk Denník SME (2021): Ako vyzerá lockdown pre nezaočkovaných v Rakúsku? [online] In: *Denník SME*, 15. 11. 2021. [Citované 15. 11. 2021]. Dostupné na internete: www.sme.sk
10. LEIDENFROST, M. (2021): Ak vám v Rakúsku vadí segregácia neočkovaných, neprešahujete sa na Kysuce? [online] In: *Denník Postoj*. [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: postoj.sk
11. ČESKÝ ROZHLAS, RÁDIOŽURNÁL(2021): Sputnik V: Na Slovensku spôsobil pád vlády, o jeho osudu se stále rozhoduje. Česko zatiaľ vyčkáva [online]. [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: rozhlas.cz
12. ONDERČANIN, L. (2021): Katastrofálny východ, zaočkovaný západ. Aká je situácia v Európe? In: *Denník SME*. [online]. [Citované 17. 11. 2021]. Dostupné na internete: sme.sk

13. VASILKO, T. (2021): V Lotyšsku nezaočkovaní nemôžu ísť ani na omšu, Maďari obmedzenia v tejto vlne nemajú (porovnanie opatrení). In: *Denník N* [online] [Citované 17. 11. 2021]. Dostupné na internete: dennikn.sk;
14. KAČMÁR, T. (2021): Rival vyčel známemu infektologovi izolaci seniorů. Zkrátili ste jim život, tvrdí lékař. In: *CNN Prima News*. [online]. [Citované 2. 11. 2021]. Dostupné na internete: iprima.cz
15. DENNÍK N (2021): Prieskum: Rastie počet ľudí, ktorí odmietajú očkovanie, viac ako 60 percent nechce, aby bolo povinné. In: *Denník N*. [online]. [Citované 10. 11. 2021]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2482076/prieskum-rastie-pocet-ludi-ktori-odmietaju-ockovanie-viac-ako-60-percent-nechce-aby-bolo-povinne/>
16. NOVÁČKOVÁ, D. (2000): *Európska integrácia. Od Ríma cez Maastricht po Amsterdam*. Bratislava: Eurounion, p. 341. ISBN 80-889-84-13-0.

Kontakt:

doc. PhDr. Marian Šuplata, PhD.

Fakulta managementu
Univerzita Komenského v Bratislave
Odbojárov 10
831 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: Marian.Suplata@uniba.sk

Ing. Žaneta Lacová, PhD.

Ekonomická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Tajovského 10
975 90 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: Zaneta.Lacova@umb.sk

PRINCIPLES AND ELEMENTS TO BE INCLUDED IN AGREEMENTS FOR THE EXPLOITATION OF CROSS-BORDER MARINE RESOURCES

Miguel E. Torres Tesoro

Faculty of Law, University of Havana, San Lázaro y L, Havana, Republic of Cuba,
e-mail: migueltorres2009@gmail.com

Abstract: As science and technology develop in the last half of the twenty century, the exploitation of maritime resources becomes more attractive and possible. Nevertheless, because science advance faster than politics, exploitation of tranboundary natural resources becomes and important issue for States that haven't defined their boundary. Several formulas and agreements appeared in order to exploit theses resources in absence of a delimited boundary. After UNCLOS, Cooperation Agreement for the Joint Exploitation, became widely used. This kind of agreement is in our opinion the best example of the principle of cooperation intrust in UNCLOS. Some key elements along with some principles of law, help to produce an agreement that bring efficient exploitation for all States involved without disturb the disputed boundary.

Keywords: transboundary, resources, principles, agreement, boundary, cooperation

JEL: K33

Introduction

This research is an effort to identify, through a doctrinal and comparative study, those essential principles and elements that, in our opinion, should be part of a Cooperation Agreement for the Joint Exploitation of a cross-border natural resource. We have considered to present a general study and do not adhere to a specific model that could run the risk of using a subjective selection. Through the most objective possible examination of state practice and the support of the doctrine, we conclude that several elements are essential for any Cooperation Agreement, especially prior to a firm delimitation of maritime boundaries. These elements should be supported by four key principles. The principles are consistent with International Environmental Law, given the connection of this subject with the topics of this article.

1 Origin of exploitation of cross-border resources

In the case of cross-border marine resources, the fisheries sector was the first to undergo a strong movement to regulate it within territorial waters, including the establishment of fishing zones in the early 20th century. Latin American countries played a strong role in this respect, with the intention of protecting and defending their riches.¹

With the emergence of these new jurisdictions, it became necessary to regulate fishing for transzonal species. To this end, several treaties were signed, especially in the 1950s, mainly for the purpose of establishing fishing quotas and some conservation measures.²

¹ LLANOS MANSILLA, H. (1991): La creación del nuevo derecho del mar: el aporte de Chile: (this contains an analysis of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea), p. 29.

² For example, the 1953 Convention between Canada and the United States on Fishing for Halibut in the North Pacific Ocean or the 1957 Interim Convention between Japan, the United States, Canada, and the former USSR on Fishing for Fur Seals in the Northeast Pacific Ocean.

Concerning hydrocarbon deposits, joint exploration and exploitation originated in the 1930s.³ In these years, lawsuits on joint exploitation of deposits began to emerge in the United States. Admittedly, these were onshore and privately owned deposits but the mentality of operators and technicians was beginning to change regarding the exploitation of these resources, which had previously been carried out using the rule of capture.⁴

In a 1950 International Law Commission report on the Continental Shelf, it was highlighted that the priority in cases of cross-border deposits should be to maintain the unity of the deposit. However, as Professor Onorato would say, several interpretations could be derived from that principle.⁵ It could be through modification of the delimitation line so that the deposit remains entirely within the border of only one of the States,⁶ or by establishing some sort of cooperation mechanism. The States obviously chose the second option. The first example of such a cooperation agreement is the 1958 Agreement between Saudi Arabia and Bahrain. This Agreement delimited the maritime boundary between the two States but reserved an area, in which both States had equal rights to the profits derived from the exploitation of the deposits found in the area.⁷

Two years later, in 1960, the first Joint Cooperation Agreement was signed without establishing a delimitation line, only the joint area. This was the Agreement between the Federal Republic of Germany and the Netherlands on Cooperation in the Ems Estuary.⁸ Such an agreement was the example used several years later by Judge Jessup in his dissenting opinion in the North Sea Continental Shelf.⁹

In 1969, the International Court of Justice ruled on the delimitation of the continental shelf in the North Sea. According to the Court, in cases where the States fail to divide the disputed maritime areas, they should decide on a regime of joint jurisdiction over these areas.

One of the judges involved in the case, Judge Jessup, filed a dissenting opinion that set the standard for the principle of establishing joint exploitation agreements in cases, where the parties are unable to agree on a delimitation line. He wrote that: "while (...) the principle of joint exploitation is particularly useful in cases involving the principle of the unity of the deposit, it may have a broader application to agreements reached by the parties relating to as yet undelimited and potentially overlapping areas of the continental shelf that are in dispute."¹⁰

Both the Court's ruling and Judge Jessup's dissenting opinion set a precedent about how to settle, at least provisionally, disputes arising from claims in disputed areas. Five years later, in 1974, Japan and South Korea signed what can be considered to be the first Joint Exploitation Agreement in the absence of maritime boundaries, following the indications of both the ruling and the 1969 dissenting opinion.¹¹

In fact, both States initiated talks on a possible delimitation of their boundaries in the East China Sea after the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the

³ MIYOSHI, M. (1999): *The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation*.

⁴ This rule means that whoever has the right, in a given territory, to extract gas or oil from its subsoil, may do so even if the extracted hydrocarbons come from neighboring territories.

⁵ ONORATO, W. T. (1968): *Apportionment of an international common petroleum deposit*, s. 86.

⁶ This would justify the "special circumstances" referred to in the 1958 Continental Shelf Convention as an exception to the application of the equidistance method.

⁷ The area was actually under Saudi Arabian sovereignty, and only Saudi Arabia could exploit the area, but the resources found there were of mutual benefit to both States.

⁸ This treaty, together with its 1962 supplement, instituted a joint exploitation regime for all solid, liquid, or gaseous substances found in the subsoil.

⁹ Dissenting opinion by Judge Phillip Jessup in the "Case of North Sea Continental Shelf." Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.

¹⁰ *Idem*. (82). Translation by the author.

¹¹ MIYOSHI, M. (1991): *The Joint Development of Offshore Oil and Gas*.

Pacific unveiled a seismic survey with positive signs of oil deposits in the area.¹² When those talks failed, both parties chose a joint exploitation regime, in which both parties gained and saved a great deal of time and money that would have been spent if they had resorted to some dispute resolution mechanism. Five years later, Malaysia and Thailand also selected this option by signing a Memorandum of Understanding, which established a Joint Authority for the exploitation of subsoil resources in the Gulf of Thailand.

2 Development of UNCLOS and consolidation of the principle of cooperation among States for the exploitation of cross-border marine natural resources

During the Third Conference on the Law of the Sea and the subsequent signing of the United Nations Convention on the Law of the Sea (hereinafter referred to as UNCLOS), these principles enunciated in 1969 were present. Articles 74 and 83 of UNCLOS reflect this: in the absence of an agreement on the delimitation of boundaries, States shall enter into provisional agreements.

UNCLOS also eliminated the principle of the natural prolongation of the Continental Shelf as a principle whereby all States had equal rights in cases where their borders were less than 400 nautical miles apart. The change to a distance and geomorphological criterion,¹³ together with the establishment of the Exclusive Economic Zone (EEZ), have also been factors that boosted the implementation of Joint Exploitation Agreements.

Following the signing and entry into force of UNCLOS, cooperation agreements continued to be signed for the exploitation of hydrocarbons,¹⁴ fishing,¹⁵ or both.¹⁶ As of 2019, there were at least 21 agreements in force of which approximately 13¹⁷ qualified as Provisional Agreements under UNCLOS, as they exist in as yet undefined areas, confirming the confidence of the States in the use of these mechanisms in the absence of agreed boundaries.

To quote D. H. Anderson, the usefulness of joint or cooperative exploitation agreements could be summarized as follows: "A joint area solution may be second best to an agreed boundary, but a joint area may be better than keeping a dispute unresolved and likely to escalate. Governments may prefer a compromise to a defeat in a dispute. An effective treaty that provides for joint development can allow the industry to work and produce benefits for many years in an area, which would otherwise remain marred by disputes over jurisdiction."¹⁸

Professors Zewdineh Beyene and Ian L. Wadley of the University of California state that joint exploitation agreements are established for long periods¹⁹ and constitute "the creation of a natural resource management regime through the joint exercise by the interested States of sovereign rights and jurisdiction over an area with conflicting territorial claims, based on an

¹² Idem. (2).

¹³ Defined as such by R. J. Dupuy cit. Pos GÓMEZ-ROBLEDO VERDUZCO, A. (2003): *Temas selectos de Derecho Internacional*.

¹⁴ 1989 Australia-Indonesia Zone of Cooperation (With the emergence of the State of Timor Leste in 2002, this Treaty was terminated, but a similar one was signed between Australia and Timor Leste).

¹⁵ 1997 China-Japan Fisheries Agreement

¹⁶ 1993 Agreement between Guinea Bissau and Senegal

¹⁷ HONG, S.Y – VAN DYKE, J. M. (eds.) (2009): *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, s. 96.

After that date, at least two more agreements have been signed, namely the Agreement on Cross-Border Deposits in the Gulf of Mexico between the US and Mexico, signed on 20 February 2012 and in force since July 2014; and the Fisheries Agreement between Japan and Chinese Taipei, signed on 10 April 2013, which has not yet entered into force.

¹⁸ BLAKE, G. (ed.) (1998): *Boundaries and Energy: Problems and Prospects*, s. 475.

¹⁹ ZEWDINEH, B. – WADLEY, I. L.G. (2004): *Common goods and the common good: Cross-Border natural resources, principled cooperation, and the Nile Basin Initiative*.

agreement between the States to explore, exploit, and distribute a natural resource within the area, pending the final resolution of their territorial claims."²⁰

Miyoshi defines joint development of cross-border hydrocarbon deposits as "an intergovernmental agreement of a provisional nature, designed for the functional purposes of joint exploration and/or exploitation of hydrocarbon resources in subsoil and seabed areas beyond the territorial sea."²¹

Vietnamese expert Nguyen Hong Thao agrees that cross-border resource exploitation agreements before establishing a boundary are provisional (until the maritime boundary is agreed), and cannot be treated as binding agreements for the parties. However, he considers that the highest value of joint exploitation agreements lies in their ability to resolve disputes in favor of the economic development of the States involved.²²

Victor Prescott and Clive Schofield, in their book *The Maritime Political Boundaries of the World*, describe agreements establishing forms of joint exploitation of cross-border resources as an alternative form of conflict resolution. Indeed, the most effective in recent times. With these agreements States can be confident that an equitable solution has been reached, and neither winners nor losers emerge.²³

Similarly, William Onorato and Ibrahim Shihata consider such agreements as "procedures in which boundary disputes are set aside, without prejudice to the validity of the conflicting claims, and the States concerned agree, instead, to jointly explore and exploit the resources found in the area subject to claims."²⁴

Hurst Groves also shares the view that joint or cooperative exploitation agreements have the effect of reducing political tensions between states and allowing for the development of natural resources found in disputed areas, however, he fails to consider them as an alternative conflict resolution.²⁵ He also adds, "two neighboring States may find it more efficient to develop a resource jointly, regardless of whether their rights to the resource cross land or maritime boundaries."²⁶

Some members of the International Court of Justice (ICJ) also seem to support the concept of joint exploitation agreements as an alternative means of dispute settlement. This was expressed by Judge Jens Evensen in his dissenting opinion in the case before the ICJ between Libya and Tunisia.²⁷

As we can see, while a general concept of a joint or cooperation exploitation agreement is difficult to find, there are common elements that we identify in the doctrine that help define the features of these cooperation agreements. Moreover, a concept of such joint exploitation should be broad enough to include different variants of cross-border natural resource exploitation.

3 Essential principles and elements for a mutually beneficial exploitation of cross-border marine natural resources

We then venture to define an agreement for joint/cooperative exploration/exploitation of cross-border natural resources as a binding agreement between States whereby they agree to set aside, provisionally or otherwise, their border disputes and to create a procedure for the

²⁰ Idem (16).

²¹ MIYOSHI, M. (1999): *The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation*.

²² THAO, N. H. (1999): *Joint Development in the Gulf of Thailand*.

²³ PRESCOTT, V. – SCHOFIELD, C. (2005): *The Maritime Political Boundaries of the World*.

²⁴ BLAKE, G. et al. (eds.) *Boundaries and Energy...* (434) Translation by the author.

²⁵ GROVES, H. (2005): *Offshore oil and gas resources: economics, politics and the rule of law in the Nigeria-Sao Tome e Principe Joint Development Zone*.

²⁶ Idem. Translation by the author.

²⁷ Dissenting opinion by Judge Jens Evensen in the "case related to Continental Shelf (Tunisia/Lybia)", p. 320-323.

mutually beneficial exploration and exploitation of the natural resources found in the disputed areas. The agreements established do not prejudice the future delimitation of maritime boundaries. Joint exploitation agreements can be established in disputed areas that make up the Exclusive Economic Zone (EEZ), Continental Shelf, and even the Territorial Sea²⁸ of the different States.

From this concept, we can extract some elements. The agreement is between States because they are subjects of International Public Law with the power to conclude treaties and, in most cases, are the exclusive owners of the natural resources found in the sea.²⁹ Exploration and exploitation will be established in practice through concession agreements to state or non-state companies, which will be responsible for the exploration and/or exploitation of cross-border resources. The Intergovernmental Agreement may also provide the basis for subsequent inter-company agreements between various businesses/companies with licenses granted by one of the parties.

We also agree with Professors Zewdineh Beyene and Ian L. Wadley that these Joint Exploitation Agreements are established for long periods. A study of the agreements signed so far³⁰ gives us the idea that the practice is to establish the agreements for a period of 40 to 50 years with the possibility of extension. The exploitation of these resources can take years of study and preparation before exploitation can begin, and once begun, it can take many years, as it must be done in such a way as to ensure that the resource is not over-exploited and to avoid damage to the environment and third countries.

Among the areas in which joint exploitation agreements can be made, we include the territorial sea because it is one of the maritime areas defined by UNCLOS. Although benefit-sharing and a shared regime for the exploitation of resources would be very complex due to their characteristics³¹, it is not impossible, given that there are currently regions in the world where territorial sea claims can overlap.³²

Finally, we agree with the doctrine sector that conceptualizes joint exploitation agreements as alternative dispute resolution mechanisms. First, let us clarify what is meant by conflict resolution according to Public International Law (PIL).

General Assembly Resolution 2625 specifies that "States shall settle their international disputes by peaceful means in such a manner that international peace, security, and justice are not endangered."³³ According to Part XV of UNCLOS, several mechanisms can be established to resolve disputes, ranging from negotiation to binding mechanisms before a court or tribunal in case a solution is not reached.³⁴ Both Articles 74 and 83 also have paragraph 2 in common, which explains, "if no agreement is reached within a reasonable time, the States concerned shall

²⁸ For example, the 1971 Memorandum of Understanding between Iran and Sharjah (one of the Emirates of the UAE). Through this agreement, the two States agreed to jointly exploit the natural resources around the territorial sea of Abu Musa Island.

²⁹ Here we can refer to the language of UNCLOS and the principles of IPL.

³⁰ Vide *Infra*.

³¹ Note that in the territorial sea there is exclusive sovereignty of a State over the area from the subsoil to the sky. (Art. 2 of the Convention on the Law of the Sea).

³² For example, between Equatorial Guinea and Gabon in the Corisco Islands. Several islands and rocks off the coast of Morocco whose sovereignty is disputed with Spain. Disputes between Bangladesh and India also include islands within the territorial sea. PRESCOTT, Victor, and SCHOFIELD, Clive. *The Maritime Political Boundaries...* (265-284).

³³ Resolution 2625 (XXV) of 24 October 1970. "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations." FERNÁNDEZ-RUBIO LEGRÍA, A.: *Instrumentos Jurídicos Internacionales. Volumen I. Editorial Pueblo y Educación*, 1991. (149).

³⁴ Article 286: Subject to Section 3, any dispute concerning the interpretation or application of this Convention, where it has not been settled by the application of Section 1, shall, at the request of any party to the dispute, be submitted to the court or tribunal having jurisdiction under this Section.

have recourse to the procedures provided for in Part XV." The wording of paragraph 3 of these Articles allows us to interpret provisional agreements as another means of resolving the lack of a maritime boundary and, therefore, a means on a par with those set forth in Part XV of UNCLOS.

Below we describe a number of key principles that should be included in any Joint Exploitation Agreement of Cross-Border Resources. Some of these principles are taken from International Environmental Law, as they also cover the rational, equitable, and efficient exploitation of natural resources.³⁵

While the political will of the States involved in the negotiations finally decides the clauses and the form of the agreements that best serve their interests, in general, these are the principles and elements that we have found to be reflected in one way or another in international practice.

- Good faith. States should always act in a way that benefits and does not hinder the development and interests of other countries.
- General obligation to cooperate. This establishes the obligation for States to cooperate based on sovereign equality, territorial integrity, mutual benefits, and good faith, with a view to ensure the appropriate utilization and adequate protection of cross-border natural resources. The general obligation to cooperate includes providing mutual information and assistance. Exchange available data and information on the conditions of cross-border resources, geological, morphological, and hydrological conditions, and those relevant to their exploitation.
- Environmental Protection. In other words, control measures imposed by the authorities must be taken to make the environmental situation acceptable, and in the event of pollution to ensure that those who pollute cover the costs generated by such pollution.
- Provisionality. As stipulated in Articles 74.3 and 83.3, the agreements on the exploitation of cross-border resources are provisional, until a final maritime boundary delimitation is resolved. However, the will of the parties may also determine that they are extended even after the maritime boundary demarcation line has been established.

Conclusions

This study shows the complexity of the exploitation of cross-border resources in situations where the maritime boundary is undefined. UNCLOS encourages States to find provisional forms of cooperation in cases, where a border demarcation line cannot be drawn.

Among these forms of cooperation, we consider that the Cooperation Agreement for the Joint Exploitation of Cross-Border Natural Resources is the one that best complies with the letter and purpose of Articles 74 and 83 of UNCLOS. Above all, because of the four principles on which it is based: good faith, the general obligation to cooperate, environmental protection, and provisionality. These principles have been validated by both the international doctrine and practice, although international jurisprudence has not referred to the principles as a basis for the cooperative exploitation of cross-border resources, but rather focused on the delimitation of maritime boundaries, and as part of the factors that influence delimitation.

³⁵ To select these principles, we based on several texts dedicated to Environmental Law that deal with the problems of International Environmental Law. For example, COLLECTIVE AUTHORS. (1997). *El Derecho Ambiental en América del Norte y el sector eléctrico mexicano*. México, UNAM; COLLECTIVE AUTHORS. (2000). *Derecho Ambiental cubano*. La Habana, Félix Varela; Ibarra Sarlat, Rosalía. (2003). *La explotación petrolera mexicana frente a la conservación de la biodiversidad en el régimen jurídico internacional*. México. UNAM, among others.

References:

1. BEYENE, Z. – WADLEY, I. (2004): Common goods and the common good: Transboundary natural resources, principled cooperation, and the Nile Basin Initiative. Available at: http://repositories.cdlib.org/cas/breslauer/beyene_wadley2004a.
2. BLAKE, G. et al. (eds.) (1998): *Boundaries and Energy: Problems and Prospects*. Great Britain: Kluwer Law International.
3. FERNÁNDEZ-RUBIO LEGRÁ, A. (1991): *Instrumentos Jurídicos Internacionales*. Tomo I. Editorial Pueblo y Educación.
4. GÓMEZ-ROBLEDO VERDUZCO, A. (2003): *Temas selectos de Derecho Internacional*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 4ta Ed.
5. GROVES, H. (2005): Offshore oil and gas resources: economics, politics and the rule of law in the Nigeria-Sao Tome e Principe Joint Development Zone. In: *Journal of International Affairs*, Vol. 59, No. 1, p. 81-96.
6. HONG, S. Y. – VAN DYKE, J. M. (eds). (2009): *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
7. LLANOS MANSILLA, H. (1991): *La creación del nuevo derecho del mar: el aporte de Chile: (contiene un análisis de la Convención de las Naciones Unidas sobre el Derecho del Mar, de 1982)*. Chile: Editorial Jurídica de Chile.
8. MIYOSHI, M. (1999): The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation. *Maritime Briefings*. Vol. 2, No. 5.
9. ONORATO, W. T. (1968): Apportionment of an international common petroleum deposit. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 17, No. 1, p. 85-102.
10. PRESCOTT, V. – SCHOFIELD, C. (2005): *The Maritime Political Boundaries of the World*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2 ed.

Legal documents used:

1. Resolución 2995 (XXVII), de 15 de diciembre de 1972. “Carta de Derechos y Deberes Económicos de los Estados”. Available at: <http://www.un.org/>.
2. Resolución 3129 (XXVIII), de 13 de diciembre de 1973. “Cooperación en el campo del medio ambiente en materia de recursos naturales compartidos por dos o más Estados”. Available at: <http://www.un.org/>.
3. Resolución 3281 (XXIX), de 12 de diciembre de 1974. “Carta de Derechos y Deberes Económicos de los Estados”. Fernández-Rubio Legrá, Angel. *Instrumentos Jurídicos Internacionales*. Tomo I. Editorial Pueblo y Educación, 1991.

International Agreements:

1. Agreement concerning joint development of the southern part of the continental shelf adjacent to the two countries (Japan y Corea del Sur). Firmado el 30 de enero de 1974. Available at: <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>.
2. Agreement between India and Sri Lanka on the Boundary in Historic Waters between the Two Countries and Related Matters. Firmado el 26 y 28 de junio de 1974. Disponible en Charney, Jonathan I. y Alexander, Lewis M. eds. *International Maritime Boundaries*. vol I. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
3. Agreement between the Government of the Democratic Republic of the Sudan and the Government of the Kingdom of Saudi Arabia relating to the joint exploitation of the natural resources of the seabed and subsoil of the Red Sea in the common zone, 16 May 1974. Disponible en <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>.

4. Agreement on Fisheries between the People's Republic of China and Japan". Firmado el 11 de noviembre de 1997. Disponible en Sun Pyo Kim ed. (2004) *Maritime Delimitation and Interim Arrangements in North East Asia*. The Netherlands: Martinus Nijhoff.
5. Convención de las Naciones Unidas sobre el Derecho del Mar de 1982 en Fernández-Rubio Legrá, Ángel. (1991). *Instrumentos Jurídicos Internacionales* (Vol. II). La Habana: Pueblo y Educación.
6. Management and Cooperation Agreement between the Government of the Republic of Senegal and the Government of the Republic of Guinea-Bissau. Firmado el 14 de octubre de 1993. Disponible en <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>.
7. Protocol of the Agreement having reference to the organization and operation of the Agency of Management and Cooperation between the Republic of Senegal and the Republic of Guinea-Bissau instituted by the Accord of 14 October 1993. Disponible en Charney, Jonathan I. and Alexander, Lewis M. eds. (1998). *International Maritime Boundaries*. vol III. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
8. Timor Sea Treaty (Australia-Timor Leste). Firmado el 20 de mayo de 2002. Available at: <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>.
9. Treaty between the Federal Republic of Nigeria and the Democratic Republic of Sao Tome and Principe on the Joint Development of Petroleum and other Resources, in respect of Areas of the Exclusive Economic Zone of the Two States. Firmado el 21 de febrero de 2001. Disponible en <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>.
10. Agreement on the Exploration and Production of Hydrocarbons in the Common Interest Maritime Zone between the Democratic Republic of the Congo and the Government of the Republic of Angola. Firmado el 30 de Julio de 2007. Disponible en Colson, David., and Smith Robert W. *International Maritime Boundaries*. vol. VI. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

Jurisprudence:

1. Case No. 16 "Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal." Available at: <http://www.itlos.org/>.
2. Case of North Sea Continental Shelf (Germany/Denmark and Germany/Holland). Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
3. Opinión disidente del Juez Phillip Jessup en el "Case of North Sea Continental Shelf". Disponible en: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
4. Case related to Continental Shelf (Tunisia/Libya). Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
5. Opinión disidente del Juez Jens Evensen en el "Case related to Continental Shelf (Tunisia/Lybia)". Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
6. Case related to Delimitation of the maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States). Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
7. Case related to Continental Shelf (Libya/Malta). Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.
8. Opinión disidente del Juez Shigeru Oda en el "Case related to Continental Shelf (Libya/Malta)". Available at: <http://www.icj-cij.org/homepage/>.

Contact:

Prof. Miguel E. Torres Tesoro, MsC.

Faculty of Law

University of Havana

San Lázaro

104 00 La Habana

Republic of Cuba

e-mail: migueltorres2009@gmail.com

FINANČNÝ SEKTOR NA VLNE ZELENÝCH AMBÍCIÍ EÚ¹

FINANCIAL SECTOR ON THE WAVE OF EU GREEN AMBITIONS

Vanda Vašková

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: vanda.vaskova@savba.sk

Abstrakt: Európska zelená dohoda zásadne zvýšila klimatické ambície EÚ a zvýšila sa aj globálna spolupráca v oblasti udržateľných financií. So zmenou medzinárodného kontextu sa novelizovala stratégia udržateľných financií, ktorá podporí ciele Zelenej dohody spolu s inkluzívnou a udržateľnou obnovou po pandémie COVID-19. Svoje kľúčové miesto v tomto procese zaujal finančný sektor a na jeho kondíciu v kontexte klimatických rizík dohliada ECB spolu s orgánmi finančného dohľadu Únie. Príspevok analyzuje iniciatívy týchto orgánov v kontexte dlhodobo presadzovanej politickej línie ako aj rizík pre finančný sektor spojených so zelenou transformáciou. Európske finančné trhy reflektujú politické priority a preferencie investorov sa presúvajú smerom k finančným produktom zahŕňajúcim environmentálne faktory, ktoré čoraz viac ovplyvňujú riziká, návratnosť a hodnotu investícií. Vyššia efektívnosť pri získavaní zdrojov na zelený prechod vytvára tlak na dokončenie únie kapitálových trhov.

Kľúčové slová: zelená transformácia, udržateľné financovanie, klimatické riziká, finančná stabilita, dohľad

JEL: F15, G18

Abstract: EU climate ambitions have increased significantly with the European Green Deal and so has the global cooperation in the field of sustainable finance. Under the changing international context, there have been amendments to the sustainable finance strategy which will support the goals of the Green Deal, together with the sustainable recovery from the COVID-19 pandemic. The financial sector has taken up a key position in this process, and its condition in the context of climate risks is being overseen by the ECB, together with the financial supervision authorities of the European Union. The article analyses the initiatives of these authorities within the long-held policy, as well as the risks for the financial sector associated with the green transformation. European financial markets reflect political priorities and the preferences of investors are moving towards the financial products containing environmental aspects which are increasingly influencing the risks, returns and value of investments. The higher efficiency in obtaining resources for the green transmission creates pressure on completing the capital markets union.

Keywords: green transition, sustainable finance, climate risks, financial stability, supervision

JEL: F15, G18

Úvod

Environmentálnu agendu EÚ v poslednom desaťročí 20. storočia reprezentoval *Piaty environmentálny akčný program* schválený Radou a predstaviteľmi členských štátov vo februári 1993, ktorý stanovil dlhodobejšie ciele a zameral sa na globálnejší prístup, pričom kľúčovým princípom bola integrácia environmentálneho rozmeru do všetkých hlavných oblastí

¹ Napísanie príspevku bolo podporené projektom VEGA 2/0167/19 *Reálna konvergencia v Európskej únii: empirické dôkazy a implikácie*.

politiky spôsobujúcich zhoršovanie životného prostredia. Vychádzajúc z definície, že trvalo udržateľný rozvoj uspokojuje potreby súčasnosti bez toho, aby ohrozil schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby, identifikoval program päť „cieľových sektorov“ (priemysel, energetika, doprava, poľnohospodárstvo a cestovný ruch) a sedem „tém a cieľov“ (zmena podnebia, acidifikácia a kvalita ovzdušia, mestské prostredie, pobrežné zóny, nakladanie s odpadmi, manažment vodných zdrojov, ochrana prírody a biodiverzity). Od začiatku si uvedomujúc silu finančných inštitúcií pri dosahovaní udržateľnosti program uvádza: „Finančné inštitúcie, ktoré preberajú riziko podnikov a závodov môžu mať značný vplyv – v niektorých prípadoch kontrolný – nad investíciami a rozhodnutiami manažmentu, ktoré by sa mohli uplatniť v prospech životného prostredia“² a následná Zelená kniha o spoločenskej zodpovednosti podnikov dôležitú úlohu finančných inštitúcií potvrdila.³

Podpisom Parížskej dohody z roku 2015 sa 190 krajín vrátane Európskej únie zaviazalo bojovať proti klimatickej zmene a znížiť environmentálnu degradáciu. Naplnenie vytyčených cieľov predpokladá zásadnú ekonomickú transformáciu spojenú s potrebou biliónov zelených investícií každoročne do kľúčových sektorov. Aj keď budú verejné financie stále v centrálnej pozícii, podstatná časť financovania sa očakáva od súkromného sektora. Veľkú príležitosť pre krajiny na získanie financovania prechodu na nízkouhlíkovú ekonomiku ponúkajú globálne finančné trhy⁴. Mobilizácia medzinárodných investorov a prepojenie globálnych zdrojov environmentálne udržateľného financovania s lokálnymi potrebami si však vyžaduje zabezpečenie väčšej konzistentnosti medzi rôznymi rámcami a nástrojmi, ktoré sú pre investorov nevyhnutné na identifikáciu a nadobudnutie zelených investičných príležitostí. Európska únia stojí v čele týchto aktivít a jej legislatívne iniciatívy korešpondujú s deklarovanou ambíciou udávať trendy v oblasti udržateľnosti.

1 Európske ambície v oblasti zelenej transformácie

Udržateľnosť je jadrom projektu EÚ a kľúčom k zaisteniu dlhodobej konkurencieschopnosti ekonomiky Únie. *ESG faktory* – t. j. environmentálne, sociálne a riadenia a správy – predstavujú jej tri hlavné piliere, pričom najrozvinutejšou je časť „E“, t. j. problematika životného prostredia. V súlade s *Akčným plánom Európskej komisie na financovanie udržateľného rastu* z marca 2018 a jeho tromi hlavnými cieľmi:

1. nasmerovanie kapitálových tokov k udržateľným investíciám na dosiahnutie udržateľného a inkluzívneho rastu,
2. manažovanie finančných rizík vyplývajúcich z klimatickej zmeny, zdrojov, environmentálnej degradácie a sociálnych záležitostí, a
3. posilnenie transparentnosti a dlhodobého zamerania vo finančných a ekonomických aktivitách,

sa pri prechode na zelenšiu a udržateľnejšiu ekonomiku očakáva kľúčová pozícia finančného sektora, ktorý v tejto súvislosti bude popri vlastnej transformácii vystavený aj rizikám vyplývajúcim z transformácie ekonomiky, čo by malo inštitúcie podporiť, aby pristupovali k ESG rizikám zo strategickej perspektívy a v zmysle aktuálnych usmernení orgánov dohľadu.

² EC (1993): Towards Sustainability, p. 1.

³ Spoločenská zodpovednosť podnikov je v podstate koncept, ktorým sa spoločnosti dobrovoľne rozhodujú prispieť k lepšej spoločnosti a čistejšiemu životnému prostrediu. Zelená kniha komunikovala zvýšené obavy zo škôd spôsobených hospodárskou činnosťou na životnom prostredí a jej cieľom bolo spustiť širokú diskusiu a sumarizovať názory na sociálnu zodpovednosť podnikov na národnej, európskej i medzinárodnej úrovni, pričom výsledkom tejto iniciatívy bolo vytvorenie nového podporného rámca. Bližšie pozri: The Commission Green Paper on promoting a European framework for Corporate Social Responsibility COM(2001) 366 final (18/07/2001).

⁴ Kľúčová úloha finančného sektora pri nasmerovaní súkromných investícií k udržateľným činnostiam na celom svete je uvedená v článku 2 ods. 1 písm. c) Parížskej dohody.

V decembri 2019 predstavila Európska komisia (EK resp. Komisia) *Európsky ekologický dohovor* (známy aj pod názvom Zelená dohoda)⁵ ako novú stratégiu (udržateľného a inkluzívneho) rastu EÚ s cieľom transformovať EÚ na spravodlivú a prosperujúcu spoločnosť s konkurencieschopným hospodárstvom efektívne využívajúcim zdroje. Tento plán prechodu na udržateľnú ekonomiku je kombináciou legislatívnych i nelegislatívnych aktov a obsahuje balíček opatrení od znižovania emisií skleníkových plynov po investovanie do výskumu, inovácií a ochrany prírodného prostredia. Dohovor je neoddeliteľnou súčasťou stratégie aktuálneho zloženia EK na naplnenie agendy 2030 a cieľov udržateľného rozvoja vypracovaných OSN a EÚ má ambíciu stáť na čele medzinárodnej koordinácie budovania koherentného finančného systému podporujúceho udržateľné riešenia.⁶

V januári 2020 oznámila Komisia investičný pilier tejto dohody zameraný na mobilizáciu finančných zdrojov vo výške 1 bilión euro počas 10 rokov, pričom by asi polovica pochádzala priamo z rozpočtu EÚ a zvyšok by poskytli verejné i súkromné zdroje najmä prostredníctvom pákového efektu. Podporiť široký rozsah projektov a prispieť k *Investičnému plánu zelenej dohody*⁷ by malo päť širších kategórií zdrojov takto: rozpočet EÚ (€ 503 mld.), EIB Group a ďalší investiční partneri v kontexte InvestEU (€ 279 mld.), Mechanizmus spravodlivej transformácie (€ 143 mld.), členské štáty (€ 114 mld.), systém obchodovania s emisiami – ETS (€ 25 mld.). Európska zelená dohoda tiež zvýšila klimatické ambície EÚ a zvýšila sa aj globálna spolupráca v oblasti udržateľných financií. So zmenou medzinárodného kontextu sa novelizovala stratégia udržateľných financií, ktorá podporí ciele Zelenej dohody spolu s inkluzívnou a udržateľnou obnovou po pandémie COVID-19. Preklenutie tejto investičnej medzery znamená presmerovanie tokov súkromného kapitálu smerom k ekologicky udržateľnejším investíciám a vyžaduje si komplexné prehodnotenie európskeho finančného rámca (Tabuľka 1).

Tabuľka 1: Zelená transformácia – investičná medzera
Medzery v investíciách do zelenej transformácie podľa odvetvia
(v mld EUR/rok)

Obnoviteľná energia (celkom)	30
Stavebníctvo (celkom)	185
Energetická/iná účinnosť (celkom)	5
Doprava (celkom)	120
Ochrana životného prostredia (celkom)	77
Manažment zdrojov (okrem energie) (celkom)	38
Cirkulárna ekonomika (nad rámec už zahrnutých potrieb) (celkom)	15
SPOLU	470

Prameň: EC: STAFF WORKING DOCUMENT (2020): Identifying Europe's Recovery Needs.

⁵ EC (2019): The European Green Deal.

⁶ Prechod na model regeneračného rastu majú podporiť aj Nová priemyselná stratégia a Nový akčný plán pre obehové hospodárstvo. Podľa odhadov má uplatňovanie zásad obehového hospodárstva v celej ekonomike EÚ potenciál zvýšiť HDP EÚ do roku 2030 o ďalších 0,5 % a vytvoriť cca 700 000 nových pracovných miest. Navyše môžu modely uzavretých obehových systémov zvýšiť ziskovosť výrobných podnikov a zároveň ich chrániť pred kolísaním cien zdrojov. (EC, 2020)

⁷ EC (2020): Sustainable Europe Investment Plan: European Green Deal Investment Plan.

Ciele EÚ pre oblasť klímy stanovené v roku 2015 zahŕňali aj záväzný cieľ minimálne 40 % zníženia emisií skleníkových plynov do roku 2030 oproti roku 1990. V septembri 2020 Komisia navrhla zvýšiť tento cieľ na 55 %, pričom si EÚ navyše vytýčila dlhodobý strategický cieľ stať sa do roku 2050 prvým klimaticky neutrálnym kontinentom. Pandémia vyvolala obavy o budúcnosť realizácie dekarbonizačných stratégií, analytici aj zainteresované strany vo všeobecnosti odsúhlasili ich pokračujúcu relevantnosť s tým, že zelené investície z verejných i súkromných zdrojov musia zohrávať v pláne obnovy hlavnú rolu. Na Európsku zelenú dohodu bude smerovať tretina investícií vo výške 1,8 bilióna EUR z plánu obnovy NextGenerationEU a financovať sa bude aj zo sedemročného rozpočtu EÚ.

Nasmerovať peniaze do udržateľných projektov a plniť tak ciele Zelenej dohody má podporiť spoločný klasifikačný systém pre udržateľné ekonomické aktivity resp. „taxonómia EÚ“. *Nariadenie o taxonómii* z júna 2020 stanovuje 4 všeobecné podmienky pre kvalifikovanie ekonomickej činnosti ako environmentálne udržateľnej a šesť environmentálnych cieľov:

- ✓ zmierňovanie klimatických zmien,
- ✓ prispôsobenie sa zmene klímy,
- ✓ trvalo udržateľné využívanie a ochrana vodných a morských zdrojov,
- ✓ prechod na obehové hospodárstvo,
- ✓ prevencia a kontrola znečistenia, a
- ✓ obnova biodiverzity a ekosystémov.

Ďalšie zvýšenie úrovne environmentálnych ambícií EÚ prinieslo *prijatie novej stratégie v oblasti udržateľného financovania*⁸ a návrh európskeho štandardu zelených dlhopisov začiatkom júla 2021. Nová stratégia zahŕňa šesť komplexných opatrení:

1. rozšíriť existujúci súbor nástrojov udržateľného financovania, aby sa uľahčil prístup k financovaniu prechodu,
2. zlepšiť začlenenie malých a stredných podnikov a spotrebiteľov tým, že sa im poskytnú správne nástroje a stimuly na prístup k financovaniu prechodu,
3. zvýšiť odolnosť hospodárskeho a finančného systému voči rizikám udržateľnosti,
4. zvýšiť príspevok finančného sektora k udržateľnosti,
5. zabezpečiť integritu finančného systému EÚ a monitorovať jeho riadny prechod k udržateľnosti,
6. rozvíjať medzinárodné iniciatívy a normy udržateľného financovania a podporovať partnerské krajiny EÚ,

príčom správu o ich napĺňaní podá Komisia do konca roka 2023 a v úsilí o udržateľné financovanie bude členské štáty aktívne podporovať.

Nariadenie o európskom štandarde pre zelené dlhopisy má za cieľ vytvorením „zlatého štandardu“ dostupného pre všetkých emitentov pomôcť pri financovaní udržateľných investícií. Emitenti zelených dlhopisov tak budú môcť preukázať ekologickosť financovaných projektov súladom s taxonómiou EÚ a pre investorov sa zníži riziko greenwashingu⁹. Navrhovaný rámec uvádza štyri kľúčové požiadavky:

- ✓ finančné prostriedky získané dlhopisom by sa mali plne vyčleniť na projekty, ktoré sú v súlade s taxonómiou EÚ,
- ✓ musí existovať úplná transparentnosť pri pridelovaní výnosov z dlhopisov prostredníctvom podrobných požiadaviek na podávanie správ,
- ✓ všetky zelené dlhopisy EÚ musí skontrolovať externý kontrolór, aby sa zabezpečil súlad s nariadením a aby boli financované projekty súladné s taxonómiou,
- ✓ externí recenzenti poskytujúci služby emitentom zelených dlhopisov EÚ musia byť registrovaní a pod dohľadom Európskeho orgánu pre trhy s cennými papiermi, čím sa

⁸ EC (2021): Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy.

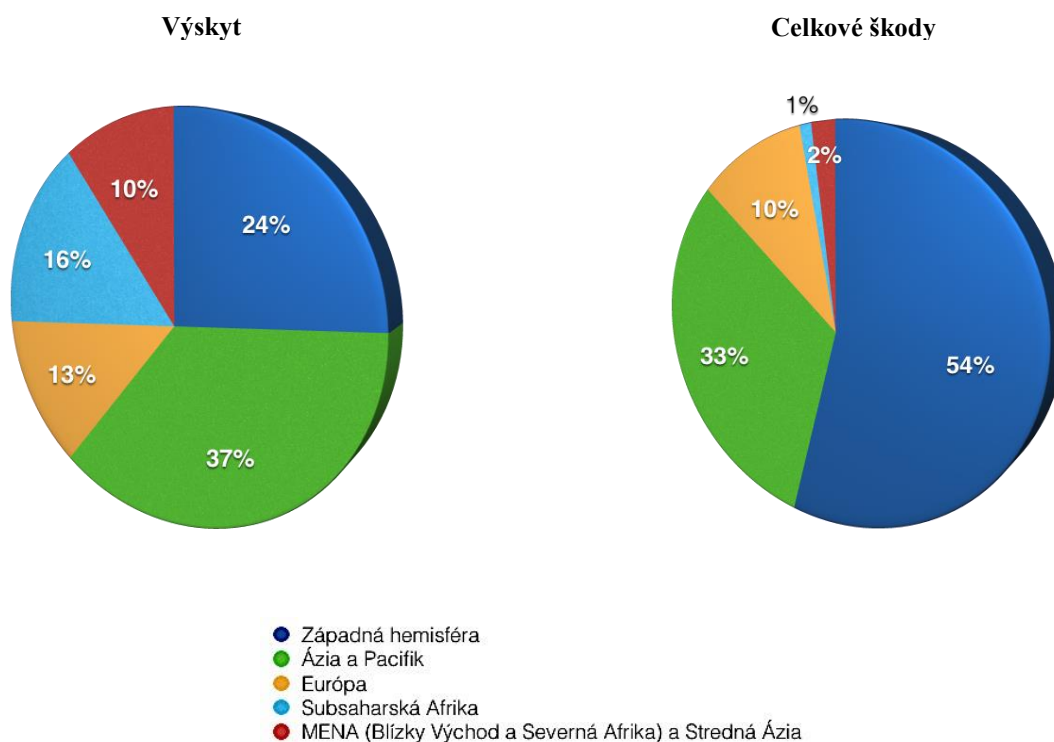
⁹ EC (2021): Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council on European green bonds.

zabezpečiť kvalita a spoľahlivosť ich služieb a preskúmaní s cieľom ochrániť investorov a zabezpečiť integritu trhu.

Nový európsky „zlatý štandard“ pre zelené dlhopisy umožní porovnávanie či prípadné hľadanie súladu s inými trhovými štandardmi a podporí integritu trhu.

Balík *Fit for 55*, ktorý Komisia predstavila v polovici júla 2021, je rozsiahly súbor vzájomne previazaných návrhov smerujúcich k zabezpečeniu spravodlivej, konkurencieschopnej a zelenej transformácie do roku 2030 a v nasledujúcich rokoch.¹⁰ S cieľom zrýchliť znižovanie emisií skleníkových plynov špecifikuje rozšírenie obchodovania s emisiami na nové odvetvia a sprísnenie súčasného systému EÚ na obchodovanie s emisiami, rozsiahlejšie využívanie energie z obnoviteľných zdrojov, vyššiu energetickú efektívnosť, rýchlejšie zavádzanie druhov nízkoemisnej dopravy a infraštruktúry ako aj palív na ich podporu, zosúladienie daňových politík s cieľmi Európskej zelenej dohody, opatrenia na zabránenie úniku uhlíka a nástroje na zachovanie a rozšírenie prirodzených záchytov uhlíka. Celkovo posilňujú opatrenia balíka osem existujúcich právnych predpisov a uvádzajú päť nových iniciatív v rôznych oblastiach politiky a hospodárskych odvetviach, ako sú klíma, energetika a palivá, doprava, sektor budov, využívanie pôdy a lesné hospodárstvo, pričom legislatívne návrhy zohľadňujú vzájomné prepojenia.

Graf 1.1: Prejavy klimatickej zmeny, r. 2000 - 2019

Prameň: IMF (2021): Fiscal Policies to Address Climate Change in Asia and the Pacific. Asia and Pacific Department/. Fiscal Affairs Department (Series), rezortný príspevok 2021/007.

Všetky vyššie uvedené iniciatívy potvrdzujú opakovane deklarovanú ambíciu EÚ získať celosvetovo líderskú pozíciu pri stanovovaní medzinárodných noriem pre zelené a udržateľné financovanie, aj keď nepatrí medzi zmenou klímy najviac ohrozené územia (Graf 1.1), ani nie je najväčším producentom emisií uhlíka (Graf 1.2).

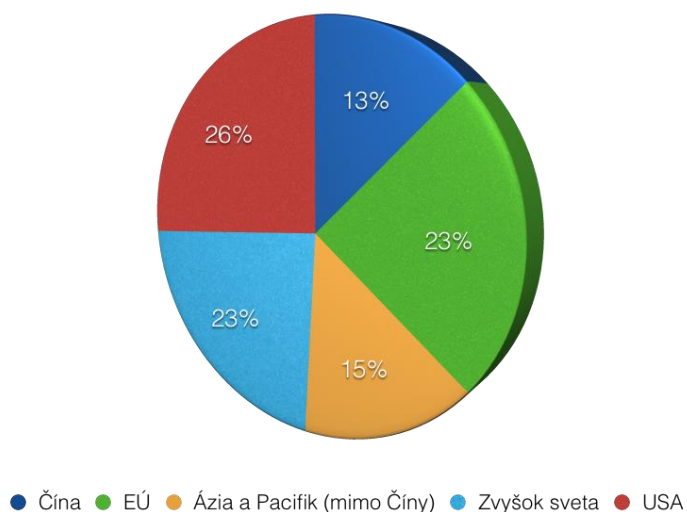
¹⁰ EC (2021): 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality.

Únia aktívne spolupracuje s medzinárodnými partnermi aj ako zakladajúci člen *Medzinárodnej platformy pre udržateľné financie* (IPSF), s cieľom vytvorenia silného a udržateľného medzinárodného finančného systému.¹¹ Platformu spustila Európska únia 18. októbra 2019 a jej 18 členovia¹² reprezentujú 50 % svetovej populácie, 55 % globálneho HDP a tiež 55 % globálnych GHG emisií. IPSF je fórum pre verejné orgány s kompetenciami pre rozvoj politik a iniciatív v oblasti udržateľného financovania, ktoré sa zameriava najmä na:

- výmenu a šírenie informácií na podporu najlepších postupov v environmentálne udržateľnom financovaní,
- porovnanie rôznych iniciatív a identifikáciu prekážok a príležitostí, ktoré pomôžu rozšíriť environmentálne udržateľné financovanie na medzinárodnej úrovni,
- zlepšenie medzinárodnej koordinácie v otázkach environmentálne udržateľného financovania pri rešpektovaní národného a regionálneho kontextu, prípadne zosúladienie iniciatív a prístupov tam, kde je to vhodné,

pričom jej konečnými cieľmi sú zvýšenie mobilizácie súkromného kapitálu smerom k environmentálne udržateľným investíciám a podpora integrovaných trhov.

Graf 1.2: Kumulatívne emisie CO₂, 1971 – 2017 (% globálnych emisií)

Prameň: IMF (2021): Fiscal Policies to Address Climate Change in Asia and the Pacific. Asia and Pacific Department/. Fiscal Affairs Department (Series), rezortný príspevok 2021/007

2 Finančný sektor ako integrálna súčasť procesu ekologizácie ekonomiky EÚ

Zelené financie zahŕňajú na jednej strane mobilizáciu prostriedkov na riešenie klimatických a environmentálnych problémov (zelené financovanie) a na strane druhej zlepšenie riadenia finančného rizika súvisiaceho s klímou a životným prostredím (ekologické financovanie). Udržateľné financie sú rozšírením ekologických financií o dve ďalšie oblasti – sociálnu a riadenia a správy. K boju proti zmene klímy môže finančný sektor prispieť v troch kritickejších dôležitých oblastiach:¹³

¹¹ EC (2021): International platform on sustainable finance.

¹² Argentína, Kanada, Čile, Čína, Európska únia, Hong Kong SAR, India, Indonézia, Japonsko, Keňa, Malajzia, Maroko, Nový Zéland, Nórsko, Senegal, Singapur, Švajčiarsko a Spojené kráľovstvo. Platforma má aj 12 pozorovateľov.

¹³ LAGARDE (2021): The contribution of finance to combating climate change.

1. šírením informácií – využitie schopnosti absorbovať, analyzovať a šíriť informácie spôsobom presahujúcim možnosti jednotlivca, čo priamo súvisí s dôveryhodnosťou a vyžaduje si kroky na elimináciu greenwashingu;
2. urýchl'ovaním inovácií – nasmerovanie úveru do ekologicky prospešných inovatívnych technológií, mobilizácia rezervy v oblasti rizikového kapitálu; a
3. podporovaním adaptácie – pomoc bánk (aj poisťovní) pri zabezpečení vykonávania hospodárskej činnosti v menej exponovaných lokalitách zahrnutím vystavenia fyzickým rizikám (povodne, suchá,...) do rozhodnutí o úveroch.

Prechod Európy na čisté nulové emisie si vyžiada rozsiahle investície do technológií, infraštruktúry a sietí - odhad investičnej potreby sa každoročne do roku 2030 pohybuje na úrovni 330 mld. eur na dosiahnutie klimatických a energetických cieľov EÚ.¹⁴ Kým banky by mohli poskytnúť značnú časť týchto prostriedkov, kapitálové trhy môžu ponúknuť inovatívne nástroje na preklopenie investičnej medzery, pričom sú vo všeobecnosti považované za vhodnejšie na financovanie účelovo vymedzených projektov a tiež dokážu ľahšie získavať retailových investorov pre podporu transformačných aktivít.

Fakty potvrdzujú, že štruktúra finančného systému - vrátane relatívnej dôležitosti bánk a trhových financií – môže ovplyvniť účinnosť úsilia obmedziť environmentálne znečistenie. Niektoré výskumy spochybňujú schopnosť bánk financovať inovatívne projekty, ktoré sú dôležitým mechanizmom na zamedzenie znečistenia životného prostredia.¹⁵ Banky môžu:

- byť technologicky konzervatívne (obavy, že by nové technológie znehodnotili hodnotu podkladového kolaterálu existujúcich pôžičiek);
- váhať s financovaním zelených technológií v prípade, ak inovácia zahŕňa nehmotné, pre firmu špecifické aktíva spojené s ľudským kapitálom;
- nemať know-how a ľudský kapitál na preverenie a monitorovanie nových technológií v ranom štádiu ich prijatia;
- pôsobiť v kratšom časovom horizonte (splatnosť pôžičiek) než akcioví investori a preto môžu mať menší záujem o zmenu hodnoty financovaných aktív vo vzdialenejšej budúcnosti.

Prevaha bánk vo finančnom systéme eurozóny ich však aktuálne stavia do kľúčovej pozície pri implementovaní zelenej transformácie a vytvára tlak na zásadný posun v dobudovaní Únie kapitálových trhov EÚ.

V roku 2015 predložila Európska komisia súbor návrhov na uľahčenie operácií na cezhraničnom finančnom trhu v EÚ a po 5 rokoch neuspokojivého pokroku akčný plán na obnovenie úsilia v roku 2020. Koncom novembra 2021 zverejnila Európska komisia balíček opatrení na dobudovanie únie kapitálových trhov, ktorý predstavuje už tretiu vlnu reforiem za šesť rokov. Navrhované opatrenia na oživenie európskych kapitálových trhov pomôžu hospodárskej obnove Európy po kríze COVID-19 a jej dvojitej – ekologickej a digitálnej – transformácii. Návrhy zabezpečia investorom lepší prístup k podnikovým a obchodným údajom, uľahčia cezhraničný predaj investičných fondov, zlepšia prístup spoločností k financovaniu, rozšíria investičné príležitosti pre retailových investorov a podporia ďalšiu integráciu kapitálových trhov EÚ. Kľúčovými prvkami je európsky jednotný prístupový bod ako spoločný dátový priestor a zavedenie európskej konsolidovanej pásky na zvýšenie transparentnosti.

Koncom septembra navrhla Komisia aj reformu smernice Solventnosť II a novú smernicu o vymáhaní a riešení krízových situácií v poistení. Cieľom reformovanej smernice je – popri zvýšení stability poisťovníctva – posilniť príspevok európskych poisťovateľov k financovaniu ozdravenia, pokroku v únii kapitálových trhov a nasmerovaniu finančných prostriedkov na Európsku zelenú dohodu. Na tieto účely by sa podľa odhadu Komisie mohlo

¹⁴ Plus ďalších 125 mld. eur ročne na uskutočnenie digitálnej transformácie.

¹⁵ ECB (2021): Climate change and monetary policy in the euro area

v krátkodobom horizonte v dôsledku avizovaných zmien smernice a delegovaných aktov uvoľniť až 90 miliárd eur kapitálu. Zmiernenie kapitálových požiadaviek by mohlo poisťovací priemysel motivovať k masívnejšiemu investovaniu do spoločností v EÚ a prispieť tak k dosiahnutiu cieľa únie kapitálových trhov, čo by znížilo ich závislosť od bankových úverov a podporilo diverzifikáciu možnosti financovania.

Integrované kapitálové trhy sú pre budovanie odolnosti kľúčové a vytvorenie únie kapitálových trhov v Európe by zvýšilo príspevok finančného sektora. V porovnaní s inými veľkými ekonomikami sú ale v súčasnosti finančné trhy v eurozóne menej integrované – prostredníctvom cezhraničnej držby dlhu a vlastného imania v rokoch 1999 až 2016 bolo zmiernených len okolo 20 % šokov, kým v USA to bolo minimálne 60 %. Fragmentované národné finančné trhy by mohli obmedziť schopnosť financovať budúce investície. Trhy so zeleným kapitálom sú však v Európe už pomerne dobre integrované a dynamicky rastú. Od roku 2015 sa objem zelených dlhopisov emitovaných v EÚ zvýšil takmer osemnásobne a aktíva v správe investičných fondov s mandátom ESG sa odvtedy takmer strojnásobili, pričom viac ako polovica dlhopisových fondov má sídlo v eurozóne. Euro vedie ako globálna mena zeleného financovania, z celosvetovo emitovaných zelených dlhopisov bolo v roku 2020 približne 50% v eurách. Celoeurópsky rozmer trhu so zelenými dlhopismi by mohol pôsobiť ako katalyzátor rýchlej a rovnomernej celkovej štrukturálnej transformácie Európy a podnietiť aj zavádzanie ekologickejších digitálnych technologických inovácií zásadného významu akou je napr. inteligentná mestská mobilita, presné poľnohospodárstvo a udržateľné dodávateľské reťazce. Kľúčom k financovaniu veľkých infraštruktúrnych projektov bude vydávanie zelených dlhopisov vládami, čo podporí vytvorenie zoznamu investičných projektov pre súkromný sektor. Zelená transformácia je tak aj príležitosťou na vybudovanie širšieho skutočne európskeho kapitálového trhu.¹⁶

2.1 Klimatická zmena a riziká pre finančný sektor

Environmentálne faktory sa vzťahujú na kvalitu a funkčnosť prírodného prostredia a prírodných systémov a môžu viesť k negatívnym finančným vplyvom cez kategórie fyzického rizika, ktoré je buď akútne (udalosti súvisiace s klímou a počasím, akútna deštrukcia životného prostredia) alebo chronické (vychádza z dlhodobejších trendov ako progresívny posun vo vzorcach klímy a počasia alebo postupná strata ekosystémových služieb), a rizika prechodu (vplyv troch faktorov: zmeny v politike týkajúcej sa klímy a životného prostredia, technologické zmeny a zmeny v preferenciách a správaní spotrebiteľov a investorov), pričom medzi oboma kategóriami existujú úzke vzájomné interakcie.

V kontexte klimatickej zmeny dominujú *dve riziká – fyzické a tranzitné resp. prechodu*. Fyzické riziko súvisí napr. so zvýšenou frekvenciou a rozsiahlosťou lesných požiarov, záplav či stúpajúcich morských hladín a spôsobuje významné finančné straty, ktoré by mohli ovplyvniť finančný systém a širšiu ekonomiku. Tranzitné riziko je náročnejšie na pochopenie i kvantifikáciu, objavuje sa prostredníctvom zmien v technológiách, trhoch, právnych rámcoch a sentimente verejnosti ako aj vládnych a regulačných politík na zníženie emisií uhlíka, v dôsledku ktorých by sa niektoré firmy stali neživotaschopnými a predstavovali riziko pre finančnú stabilitu. Tieto dve kategórie rizika vytvárajú nový zdroj systémového rizika s potenciálom destabilizovať poskytovanie služieb finančnými inštitúciami a normálne fungovanie finančných trhov s reťazovými účinkami na reálnu ekonomiku. Fyzické riziká a riziká prechodu (Tab. 2.1):

¹⁶ Christine Lagarde prirovnáva dnešný prechod EÚ k udržateľnej ekonomike podporovanej rastom udržateľných financií k hospodárskej a finančnej integrácii USA na konci 19. storočia, kedy železnice resp. železničné dlhopisy spojili kapitálové trhy, čo položilo základy rozvoja finančného systému v únii. LAGARDE (2021): Towards a green capital markets union for Europe.

1. ovplyvňujú hospodárske aktivity¹⁷ následne vplývajúce na finančný systém¹⁸ buď priamo (napr. v dôsledku nižšej ziskovosti podnikov alebo zníženia hodnoty aktív) alebo nepriamo (ako dôsledok makrofinančných zmien);
2. v strednodobom až dlhodobom horizonte ohrozujú predovšetkým odolnosť obchodných modelov opierajúcich sa o sektory a trhy, ktoré sú im vystavené vo vyššej miere, pričom môžu navyše viesť k ďalším stratám priamo či nepriamo vyplývajúcim z právnych nárokov (tzv. riziko zodpovednosti) a straty dobrého mena inštitúcie následkom jej spájania s nepriaznivými vplyvmi na životné prostredie;
3. sú faktormi existujúcich rizík, najmä kreditného, operačného, trhového a likviditného rizika, ako aj rizík mimo prvého piliera, napr. rizika migrácie, rizika kreditného rozpätia v bankovom portfóliu, realitného rizika a strategického rizika;
4. môžu byť súčasne faktormi niekoľkých rôznych rizikových kategórií či ich podkategórií.

Celohospodársky klimatický záťažový test, ktorý nedávno zrealizovala ECB, tvorili tri hlavné piliere: 1. klimaticky špecifické scenáre na projekciu klimatických a makroekonomických podmienok počas nasledujúcich 30 rokov, 2. komplexný súbor dát, ktorý kombinuje klimatické a finančné informácie 4 miliónov spoločností celosvetovo a asi 1600 konsolidovaných bánk eurozóny, a 3. nový súbor klimaticko-špecifických modelov na zachytenie priamych i nepriamych transmisných kanálov klimatického rizika. Výsledky potvrdili jasné benefity a nutnosť rýchleho konania, bez aktívneho zmierňovania:

1. sa klimatické riziká budú koncentrovať v určitých geografických oblastiach a sektoroch,
2. pri porovnávaní účinkov oboch typov rizika bude z dlhodobého hľadiska výraznejšie fyzické riziko,
3. pre podniky a banky najviac vystavené klimatickým rizikám budú potenciálne dopady veľmi významné. Pravdepodobnosť zlyhania portfólií podnikových úverov najzraniteľnejších bánk by sa mohla zvýšiť o 30 % v scenári bez ďalších klimatických politík.¹⁹

Potenciálne straty²⁰ vyplývajúce z klimatických a environmentálnych rizík závisia predovšetkým od prijímania klimatických a environmentálnych politík v budúcnosti, od technologického vývoja, zmien spotrebiteľských preferencií a postoja trhu. Istá kombinácia fyzických rizík a rizík prechodu sa však s najväčšou pravdepodobnosťou prejaví na súvahách inštitúcií v eurozóne a v ekonomickej hodnote ich expozícií, pričom aktuálne odhady nepriaznivých dlhodobých makroekonomických účinkov klimatickej zmeny poukazujú na významné a trvalé straty na majetku napr. v dôsledku spomalenia investícií a nižšej produktivity výrobných faktorov v mnohých sektoroch hospodárstva, ako aj nižšieho potenciálneho rastu HDP.

¹⁷ Medzi najzraniteľnejšie sektory z hľadiska fyzických rizík patria najmä poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo, rybolov, zdravotníctvo, energetika, banský priemysel, doprava, infraštruktúra a turizmus; k sektorom ohrozeným najmä prechodom na nízkouhlíkové hospodárstvo patria energetika, doprava, výroba, stavebníctvo a poľnohospodárstvo.

¹⁸ ECB v posledných prehľadoch rizík Jednotného mechanizmu dohľadu opakovane označuje klimatické riziká za jeden z hlavných rizikových faktorov v bankovom systéme eurozóny, podľa nej by mali inštitúcie ku klimatickým a environmentálnym rizikám zaujať strategický, perspektívny a komplexný prístup.

¹⁹ ALOGOSKOUFIS, S. et al. (2021): ECB economy-wide climate stress test: Methodology and results.

²⁰ Najnákladnejšími účinkami klimatickej zmeny v Európe by podľa prognóz Európskej environmentálnej agentúry mali byť zvýšenie dopytu po energiách a vlny horúčav v južnej Európe, pobrežné záplavy a vlny horúčav v západnej Európe, pobrežné a riečne záplavy v severnej Európe a riečne záplavy vo východnej Európe, pričom rozsah účinkov môže byť v daných sektoroch a zemepisných oblastiach značne odlišný.

Tabuľka 2.1: Príklady faktorov klimatických a environmentálnych rizík

2

**Príslušné
riziká**

Fyzické riziká

Riziká prechodu

	Klimatické	Environmentálne	Klimatické	Environmentálne
	✓ Extrémne poveternostné javy ✓ Chronické prejavy počasia	✓ Nedostatok vody ✓ Nedostatok prírodných zdrojov ✓ Strata biodiverzity ✓ Znečistenie ✓ Iné	✓ Politiky a regulácie ✓ Technológie ✓ Postoj trhu	✓ Politiky a regulácia ✓ Technológie ✓ Postoj trhu
Kreditné riziko	Na pravdepodobnosť zlyhania (PD) a stratu v prípade zlyhania pri expozíciách v rámci sektorov alebo zemepisných oblastí vystavených fyzickému riziku môže mať vplyv napríklad nižšie ocenenie kolaterálu v portfóliách nehnuteľností v dôsledku zvýšeného rizika povodní		Štandardy energetickej efektívnosti môžu mať za následok značné náklady a nižšiu ziskovosť podnikov, čo môže viesť k vyššej úrovni PD a zníženiu hodnoty kolaterálu.	
Trhové riziko	Mimoriadne fyzikálne javy môžu viesť k posunom v trhových očakávaniach a mohli by spôsobiť preceňovanie, vyššiu volatilitu a pokles hodnoty aktív na niektorých trhoch		Faktory rizika prechodu môžu spôsobiť náhle preceňovanie cenných papierov a derivátov, napríklad pri produktoch spojených s odvetvami postihnutými stratou hodnoty aktív	
Operačné riziko	V dôsledku extrémnych poveternostných javov môže dôjsť k fyzickému poškodeniu majetku, pobočiek a dátových center bank a následne k narušeniu ich prevádzky		Škandály spôsobené financovaním environmentálne kontroverzných činností môžu v dôsledku meniaceho sa spotrebiteľského postoja ku klimatickým otázkam viesť k riziku zodpovednosti a riziku straty dobrého mena banky	
Ďalšie druhy rizík (likviditné riziko, obchodného modelu)	Banky môžu čeliť likviditnému riziku, ak si klienti začnú vyberať z účtov prostriedky na financovanie odstraňovania škôd		Faktory rizika prechodu môžu byť bez prijatia potrebných adaptačných alebo diverzifikačných opatrení ovplyvniť životaschopnosť niektorých obchodných línií a pri určitých obchodných modeloch viesť k strategickému riziku. Náhle preceňovanie cenných papierov, napríklad z dôvodu poklesu hodnoty aktív, môže viesť k zníženiu hodnoty vysokokvalitných likvidných aktív bank, čím ovplyvní likviditné rezervy	

2

2

Prameň: ECB, 2020

Politiky i riziká spojené so zmenou klímy ovplyvňujú menovú politiku i finančnú stabilitu, pokles hodnoty investícií do „nezelených“ sektorov/činností vplýva na hodnotenie bankových pôžičiek, ale aj otázku, aké cenné papiere možno prijať ako zábezpeku pre pôžičky ECB a tiež aká bude výška požadovaných zrážok. Taxonómia EÚ, ktorá by mala byť pripravená na použitie do roku 2022 a spočiatku by sa mala týkať iba podnikových dlhopisov, i zelené dlhopisy by mali viesť do procesu zelenej transformácie novú dynamiku.²¹

²¹ SCHNABEL, I. (2021): Interview with Focus.

3 Vybrané iniciatívy ECB a orgánov finančnej regulácie a dohľadu EÚ na podporu ekologickej transformácie

Centrálne banky i orgány regulácie a dohľadu vnímajú klimatickú zmenu ako narastajúce riziko pre finančnú stabilitu a sú pripravení intervenovať v prípade požiadavky mobilizovať finančný systém k podpore prechodu na udržateľnú ekonomiku. Klimatické zmeny a prechod na udržateľnejšie hospodárstvo majú potenciál ovplyvniť vyhliadky cenovej stability prostredníctvom ich vplyvu na makroekonomické ukazovatele²² a tiež hodnotu a rizikový profil aktív držaných v súvahe Eurosystemu, čo môže viesť k nežiaducemu hromadeniu s klímou súvisiacich finančných rizík. Kým súkromný sektor zohráva dôležitú úlohu prinášať inovatívne riešenia na zmierňovanie rizík spojených s klimatickou zmenou, verejný sektor môže prostredníctvom inteligentnej (smart) regulácie pôsobiť ako katalyzátor pri rozvoji týchto riešení.

Európska centrálna banka (ECB) si v rámci svojho mandátu uvedomuje potrebu ďalej začleňovať otázky klímy do svojho politického rámca, preto Rada guvernérov ECB v júli 2021 rozhodla o komplexnom akčnom pláne, čím zdôraznila záväzok systematickejšie zohľadňovať otázky environmentálnej udržateľnosti a deklarovala odhodlanie:

- ďalej začleňovať úvahy o zmene klímy do rámca menovej politiky;
- rozširovať svoju analytickú kapacitu v oblasti makroekonomického modelovania, štatistiky a menovej politiky v súvislosti so zmenou klímy;
- zahrnúť úvahy o zmene klímy do operácií menovej politiky v oblastiach zverejňovania, hodnotenia rizika, rámca kolaterálu a nákupov aktív podnikového sektora;
- implementovať akčný plán v súlade s pokrokom v politikách a iniciatívach EÚ v oblasti zverejňovania a podávania správ o environmentálnej udržateľnosti.

Cieľom akčného plánu, ktorého opatrenia posilňujú a rozširujú prebiehajúce iniciatívy na lepšie zohľadnenie zmeny klímy, je pripraviť pôdu pre zmeny rámca vykonávania menovej politiky.²³ Od navrhovaných opatrení sa vyžaduje súlad s cieľom cenovej stability a reflektovať by mali aj dôsledky zmeny klímy na efektívne pridelovanie zdrojov, pričom aktivity sa budú koncentrovať na tieto oblasti: 1. makroekonomické modelovanie a hodnotenie implikácií na transmisiiu menovej politiky, 2. štatistické údaje pre analýzy rizika zmeny klímy, 3. zverejnenie ako požiadavka na oprávnenosť ako kolaterál a nákup aktív, 4. zlepšenie schopností hodnotenia rizika, 5. kolaterálny rámec, a 6. nákup aktív podnikového sektora.

V novembri 2020 zverejnila ECB *Všeobecné zásady ku klimatickým a environmentálnym rizikám: očakávania dohľadu v súvislosti s riadením rizík a zverejňovaním informácií* s cieľom zlepšiť:

- a. transparentnosť ponímania spoľahlivého, účinného a komplexného riadenia,
- b. vykazovanie klimatických a environmentálnych rizík podľa aktuálneho prudenciálneho rámca,
- c. zlepšiť informovanosť a pripravenosť bankového odvetvia na ich riadenie.

Zásady²⁴ predstavujú základ dohľadového dialógu a nie sú pre inštitúcie záväzné, ECB ich vypracovala spolu s príslušnými vnútroštátnymi orgánmi, aby bolo zabezpečené jednotné uplatňovanie vysokej úrovne štandardov dohľadu v rámci celej eurozóny.

²² Ukazovatele ako inflácia, produkcia, zamestnanosť, úrokové sadzby, investície a produktivita; finančná stabilita; a prenos menovej politiky.

²³ ECB (2021): ECB predstavuje akčný plán na začlenenie aspektov zmeny klímy do svojej stratégie menovej politiky.

²⁴ ECB (2020): Všeobecné zásady ku klimatickým a environmentálnym rizikám: Očakávania dohľadu v súvislosti s riadením rizík a zverejňovaním informácií.

Pri klimatických a environmentálnych rizikách sa od inštitúcií očakáva:²⁵

- prehľad o ich dosahu na podnikateľské prostredie inštitúcie;
- prihliadanie na nich pri stanovovaní a realizácii obchodnej stratégie;
- ich zohľadňovanie riadiacim orgánom v rámci riadenia rizík inštitúcie aj ich účinné monitorovanie;
- ich explicitné začlenenie do rámca rizikových preferencií;
- rozdelenie zodpovednosti za ich riadenie v rámci organizačnej štruktúry v súlade s modelom troch obranných línií;
- vykazovanie agregovaných rizikových údajov o miere ich vystavenia týmto rizikám;
- ich začlenenie do existujúcich rámcov riadenia rizík a pravidelná revízia postupov; inštitúcie majú tieto riziká identifikovať a kvantifikovať v rámci ich celkového procesu zabezpečovania kapitálovej primeranosti;
- ich zohľadňovanie v rámci riadenia kreditného rizika vo všetkých relevantných fázach procesu poskytovania úverov a monitorovanie vo svojich portfóliách;
- zváženie ich potenciálne negatívneho vplyvu na nepretržitú činnosť inštitúcií, ako aj rozsah potenciálneho nárastu rizika straty dobrého mena a/alebo rizika zodpovednosti vzhľadom na povahu ich činností;
- priebežné monitorovanie ich vplyvu na aktuálne trhové riziko a budúce investície a vypracovanie záťažových testov;
- vyhodnotenie primeranosti záťažového testovania a začlenenie týchto rizík do základného a nepriaznivého scenára v prípade významnej expozície;
- posúdenie, či môžu viesť k čistým záporným hotovostným tokom alebo vyčerpaniu likviditných rezerv;
- zverejňovanie zmysluplných informácií a kľúčových ukazovateľov o týchto rizikách v prípade ich významnosti.

Tabuľka 3.1.: Príklady ESG faktorov (pozitívnych a negatívnych) zahrnutých do európskych rámcov

<i>Environmentálne</i>	<i>Sociálne</i>	<i>Riadenie a správa</i>
✓ GHG emisie ✓ Spotreba energie a energetická efektívnosť ✓ Expozícia fosílnym palivám ✓ Látky znečisťujúce vodu, ovzdušie a pôdu ✓ Používanie vody, recyklácia a manažment ✓ Znehodnocovanie pôdy, dezertifikácia, strata priepustnosti pôdy ✓ Produkcia odpadu a odpadové hospodárstvo (nebezpečný odpad, nerecyklovaný odpad) ✓ Spotreba surovín ✓ Biodiverzita a ochrana zdravých ekosystémov ✓ Deforestácia	✓ Implementácia základných dohovorov ILO (Medzinárodná organizácia práce) ✓ Porušenie zásad OSN Global Compact ✓ Začlenenie / nerovnosť ✓ Vystavenie kontroverzným zbraňami ✓ Diskriminácia ✓ Nedostatočná ochrana informátorov (whistle-blowers) ✓ Miera výskytu nehôd a počet dní stratených v dôsledku zranení, nehôd, smrteľných nehôd alebo ochorení ✓ Politika v oblasti ľudských práv ✓ Investície do ľudského kapitálu a komunít ✓ Obchodovanie s ľuďmi	✓ Protikorupčná politika a politika proti podplácaniu ✓ Neprimerane vysoké odmeny pre pre vedúcich pracovníkov exekutívy ✓ Diverzita (neupravené rodiely v platoch medzi mužmi a ženami a rodová diverzita správnej rady)

Zdroj: EBA (2021)

²⁵ Očakávania sú skrátené a ich uvedenie má ilustračný účel. Pre originálnu rozšírenú verziu pozri ECB (2020).

Významné inštitúcie ich majú uplatňovať podľa závažnosti miery, do akej sú predmetným rizikám vystavené. Od začiatku roka 2021 budú spoločné dohliadacie tímy v rámci dohľadového dialógu významné inštitúcie žiadať, aby ECB informovali o prípadnom odklone ich súčasnej praxe od očakávaní dohľadu podľa týchto všeobecných zásad aj o opatreniach zameraných na zabezpečenie ich postupného plnenia. V rámci dohľadu nad menej významnými inštitúciami sa kompetentným vnútroštátnym orgánom odporúča uplatňovať stanovené očakávania spôsobom primeraným povahe, rozsahu a zložitosti činností príslušnej inštitúcie.

Európsky orgán pre bankovníctvo (EBA) zohráva dôležitú úlohu pri podpore smerovania bankového sektora k cieľom prechodu na udržateľnejšiu ekonomiku a zmierneniu rizík spojených s klimatickou zmenou a širších ESG faktorov (Tabuľka 3.1 a 3.2). *Správa EBA o manažmente a dohľade nad ESG rizikami pre úverové inštitúcie a investičné spoločnosti* definuje ESG faktory ako záležitosti životného prostredia, society a riadenia a správy s potenciálnym pozitívnym alebo negatívnym vplyvom na finančný výkon alebo solventnosť, pričom na strane negatív môžu ESG faktory ovplyvniť finančný výkon inštitúcie materializáciou prostredníctvom kategórií finančného rizika (úverové, trhové, operačné, likvidity a financovania), preto ESG riziká EBA definuje ako akýkoľvek negatívny finančný vplyv na inštitúciu pochádzajúci zo súčasného alebo budúceho vplyvu ESG faktorov na jej protistrany (napr. dlžník, klient alebo emitent) alebo investované aktíva.

Transmisívnymi kanálmi transformujúcimi rizikové faktory na kategórie finančných rizík sú nižšia ziskovosť, nižšia hodnota nehnuteľností, nižší majetok domácností, nižšia výkonnosť aktív, zvýšené náklady na dodržiavanie predpisov a zvýšené právne náklady. Okrem inštitúcie môžu finančné riziká zasiahnuť finančný sektor a ekonomiku ako celok s potenciálnymi systémovými konzekvenciami a negatívny vplyv ESG faktorov by tak mohol ovplyvniť makroekonomické faktory ako produktivita práce, ekonomický rast, vládny dlh, HDP a spoločensko-ekonomické zmeny.

Tabuľka 3.2 : Príklady ESG faktorov (pozitívnych a negatívnych) zahrnutých do medzinárodných rámcov

<i>Environmentálne</i>	<i>Sociálne</i>	<i>Riadenie a správa</i>
✓ GHG emisie ✓ Spotreba energie a energetická efektívnosť ✓ Látky znečisťujúce ovzdušie ✓ Používanie a recyklácia vody ✓ Produkcia odpadu a odpadové hospodárstvo (odpadová voda, tuhé odpady, nebezpečný odpad) ✓ Dopad na a závislosť od biodiverzity ✓ Dopad na a závislosť od ekosystémov ✓ Inovácie v oblasti výrobkov a služieb priateľských k životnému prostrediu	✓ Sloboda združovania pracovnej sily ✓ Detská pracovná sila ✓ Nútená a povinná práca ✓ Zdravie a bezpečnosť na pracovisku ✓ Zdravie a bezpečnosť zákazníka ✓ Diskriminácia, diverzita a rovnosť príležitostí ✓ Dopad na chudobu a komunitu ✓ Manažment dodávateľského reťazca ✓ Školenia a vzdelávanie ✓ Súkromie zákazníka ✓ Vplyv na komunitu	✓ Kódex správania sa a zásady podnikania ✓ Zodpovednosť ✓ Transparentnosť a poskytovanie informácií ✓ Odmeňovanie riadiacich pracovníkov ✓ Diverzita a štruktúra správnej rady ✓ Úplatkárstvo a korupcia ✓ Zapojenie zainteresovaných strán ✓ Práva akcionárov

Zdroj: EBA, 2021

ESG riziká sa materializujú cez tradičné kategórie finančných rizík (úverové, trhové, operačné a reputačné, likvidity a financovania) a podľa EBA je potrebné posilniť ich inkorporáciu do obchodných stratégií (na zabezpečenie odolnosti obchodných modelov v krátkodobom, strednodobom a dlhodobom horizonte, rozšírenie časového horizontu pre strategické plánovanie aspoň na 10 rokov ap.), procesov vnútorného riadenia (zavedenie

jasných pracovných postupov, funkcií internej kontroly ap.) a do rámcov rizikového manažmentu (vytvorenie metrík monitoringu rizika a metodológií na testovanie odolnosti inštitúcií voči ESG rizikám atď.).

Európsky orgán pre cenné papiere a trhy (ESMA) má kľúčovú úlohu pomôcť investorom lepšie pochopiť vplyv environmentálnych, sociálnych a riadiacich faktorov (ESG) na ich investície a ako investície prispievajú k udržateľnej budúcnosti. Vo februári 2020 zverejnila ESMA svoju stratégiu trvalo udržateľného financovania, v ktorej stanovuje konkrétne kroky na integráciu faktorov ESG do všetkých oblastí svojej činnosti. V polovici novembra 2021 ESMA v reakcii na žiadosť EK zverejnila *zistenia predbežnej analýzy trhu s uhlíkom v EÚ*:²⁶

1. počet zmluvných strán (vo všetkých kategóriách) držiacich pozíciu na termínovaných obchodoch s emisnými kvótami European Union Emission Allowance (EUA) má od roku 2018 tendenciu rásť, a to v relatívne homogénnych pomeroch v súlade s pozorovanou expanziou trhu systému obchodovania s emisnými kvótami EÚ;
2. otvorené pozície držia vo veľkej miere a takmer rovnomerne investičné spoločnosti a úverové inštitúcie na jednej strane a nefinančné protistrany na strane druhej, kým zvyšná časť otvorených pozícií v držbe investičných fondov a iných finančných protistrán zostáva relatívne nízka; a
3. rozdelenie otvorených pozícií medzi rôzne kategórie zmluvných strán nezaznamenalo od roku 2018 výraznejšiu zmenu a je vo všeobecnosti v súlade s očakávaným fungovaním trhu, kde nefinančné subjekty nakupujú futures na EUA, aby sa zabezpečili voči svojej expozícii voči cene uhlíka, zatiaľ čo finančné protistrany vystupujú ako sprostredkovatelia, aby uľahčili obchodovanie a poskytli trhu likviditu.

Záverečnú správu ESMA predloží začiatkom roka 2022 a EK na ňu bude prihliadať pri posudzovaní, či sú na trhu EÚ s uhlíkom potrebné cielené opatrenia.

Akčný plán Komisie pre trvalo udržateľné financovanie a „zelenú“ dohodu podporuje aj *Európsky orgán pre poisťovníctvo a dôchodkové poistenie zamestnancov (EIOPA)*, ktorá implementuje ambiciózny strategický plán udržateľnosti a zmeny klímy s týmito cieľmi:²⁷

- poisťovatelia by mali riadiť a znižovať riziká ESG prostredníctvom svojej upisovacej činnosti;
- poisťovatelia a penzijné fondy by mali v prípade potreby odzrkadľovať preferencie poistencov a členov dôchodkového systému pre udržateľné investície;
- poisťovne a penzijné fondy by mali vo svojich investíciách prijať udržateľný prístup založený na zásadách správcovstva.

Klimatická zmena tým, že ovplyvňuje frekvenciu a koreláciu udalostí, predstavuje riziko pre poistné rezervy a kapitalizáciu a v konečnom dôsledku ponuku poistenia, preto EIOPA považuje za dôležité sledovanie všetkých oblastí: kalibráciu rizík; návrh, distribúcia a obozretné zaobchádzanie s produktmi; a integrácia rizík udržateľnosti do rámca správy a riadenia rizík poisťovateľov. Pokračujúci krízový manažment a adaptácia nadobudli po odchode Spojeného kráľovstva väčšiu komplexnosť a sú aj v roku 2021 integrálnou súčasťou práce EIOPA.

Aj keď poistenie zohráva kľúčovú rolu pri zmierňovaní vplyvu budúcich katastrof, podľa odhadov EIOPA je v súčasnosti v Európe poistených iba 56% škôd spôsobených meteorologickými udalosťami (napr. hurikány a privalové dažde), pričom v prípade hydrologických udalostí (zosuvy pôdy a povodne) sa pokrytie znižuje na 28% a pri klimatologických udalostiach (extrémne teploty, suchá, lesné požiare) len 7%. Už teraz zásadná medzera poistnej ochrany má z viacerých dôvodov predpoklad zväčšovať následkom klimatickej zmeny. Ekonomické náklady môžu byť potenciálne vysoké aj pre mierne úrovne

²⁶ ESMA (2021): Preliminary report on the EU carbon market.

²⁷ EIOPA (2021): Guiding EIOPA towards a New Normal.

klimatickej zmeny a s jej zvyšovaním sa signifikantne zvyšujú aj náklady, pričom projektované náklady za tieto škody sú najvyššie v južnej Európe. Cezhraničný charakter a možné systémové implikácie rizík súvisiacich so zmenou klímy by mohli vyžadovať aj koordinovanú reakciu na európskej úrovni.²⁸

ECB spolu s EBA, ESMA a EIOPA sa aktívne zapájajú do medzinárodnej spolupráce ako členovia Siete centrálnych bánk a dozorných orgánov pre ekologizáciu finančného systému (NGFS), ktorá je silným katalyzátorom podnecujúcim tieto komunity k činnosti.

Sieť pre ekologizáciu finančného systému (NGFS) združuje 100 centrálnych bánk a orgánov dohľadu a 16 pozorovateľov z jurisdikcií piatich kontinentov,²⁹ reprezentujúcich cca 85% globálnych emisií skleníkových plynov a zodpovedných za dohľad nad všetkými globálnymi systémovo dôležitými bankami a 2/3 globálnych systémovo dôležitých poisťovateľov.

Vznikla 12. 12. 2017 na parížskom samite One Planet ako iniciatíva skupiny centrálnych bánk a orgánov dohľadu s cieľom posilniť globálnu reakciu potrebnú na splnenie cieľov Parížskej dohody. Motiváciou k spolupráci je lepšie pochopiť vplyv zmeny klímy a lepšie zvážiť jej dôsledky v každej oblasti činnosti, od mikroprudenciálneho dohľadu po menovú politiku, od správy aktív až po zachovanie finančnej stability.

Osem zakladajúcich krajín sa zaviazalo

- zdieľať osvedčené postupy,
- prispieť k rozvoju manažmentu environmentálnych a klimatických rizík vo finančnom sektore,
- mobilizovať financie na podporu prechodu k udržateľnej ekonomike,

príčom vedúcu pozíciu mali reprezentanti troch európskych bánk: *Banque de France* (Francois Villeroy de Galhau), *De Nederlandsche Bank* (Frank Elderson) a *Bank of England* (Mark Carney)³⁰.

Vo svojej prvej komplexnej správe vydala NGFS³¹ súbor odporúčaní odrážajúcich členmi identifikované najlepšie postupy so zámerom uľahčiť úlohu finančného sektora pri dosahovaní cieľov Parížskej dohody, z ktorých štyri boli zamerané na centrálné banky a orgány dohľadu:

1. integrovanie rizík súvisiacich s klímou do monitorovania finančnej stability a dohľadu na mikroúrovni,
2. integrovanie faktorov udržateľnosti do manažmentu vlastného portfólia,
3. preklenutie dátovej medzery,
4. budovanie povedomia a intelektuálnej kapacity a podpora technickej asistencie a zdieľania znalostí.

Pre komunitu centrálnych bánk a orgánov dohľadu je zodpovedné investovanie v centre záujmu a jeho dôležitosť sa stále zvyšuje.³² Medzi svoje praktiky riadenia portfólia inkorporovalo ESG princípy 76 % členov NGFS. Scenáre NGFS upriamujú pozornosť na niektoré dôležité témy vrátane rýchlej dekarbonizácie elektriny, zvyšujúcej sa elektrifikácie, efektívnejšieho využívania zdrojov a spektra nových technológií: závislosti od toho, ako hladko sa prechod uskutoční, bude vplyv na ekonomiku mierny či dokonca pozitívny.

Široký záber angažovanosti centrálnych bánk a orgánov dohľadu pri budovaní odolnosti finančného systému voči klimatickým rizikám potvrdzuje aj oznámenie z júla 2021 o vytvorení

²⁸ EIOPA (2021a): Climate change, catastrophes and the macroeconomic benefits of insurance.

²⁹ Stav k 3.11.2021.

³⁰ Ďalšími zakladajúcimi členmi sú centrálné banky Nemecka, Mexika, Číny, Singapuru a dvaja regulátori zo Švédska a Francúzska. Prvým predsedom NGFS sa stal Frank Elderson a sekretariát poskytla Banque de France.

³¹ NGFS (2019): A call for action: Climate change as a source of financial risk.

³² Napr. Banque de France, kde sídli sekretariát NGFS, prijala v roku 2018 Chartu zodpovedného investovania, ktorú cez relevantnú stratégiu operatívne aplikuje na vlastné investície (23 mld. eur), pričom aktuálne nastúpila cestu ústupu od fosílnych palív s celkovým ukončením v roku 2024.

Aliancie pre klimatické vzdelávanie (Climate Training Alliance – CTA), v ktorej sa spojili NGFS, Banka pre medzinárodné zúčtovanie (BIS), Medzinárodná asociácia orgánov dohľadu nad poisťovníctvom (IAIS) a Fórum pre trvalo udržateľné poistenie. CTA prináša koordinovaný prístup k odbornej príprave centrálnych bánk a orgánov dohľadu v oblasti klimatických rizík, pričom využíva zavedenú vzdelávaciu infraštruktúru BIS (FSI Connect). Poskytuje tak otvorenú platformu pre spoluprácu finančných orgánov a medzinárodných organizácií s cieľom zdieľať a zverejňovať znalosti a najlepšie postupy v oblasti riadenia klimatických rizík, ich integrácie do aktivít bankového a poisťovacieho dohľadu, analýzy scenárov, menovej politiky a správy portfólia. Spoločná platforma môže mať obrovskú hodnotu pri zvládaní ekonomických výziev klimatických zmien najmä v tých regiónoch sveta, ktoré budú najviac zasiahnuté. Dimenzia zdieľania znalostí môže zároveň pomôcť výrazne zlepšiť schopnosti centrálnych bánk a orgánov dohľadu riadiť klimatické riziká a môže tiež podporiť a pomôcť pri riadení spravodlivého prechodu k nulovým čistým emisiám. Online školiaca platforma CTA podporí užšiu výmenu názorov a ďalšiu činnosť všetkých členov.³³

Záver

Riešenie klimatických zmien je celosvetovou výzvou a politickou prioritou Európskej únie. Zelenú transformáciu EÚ by mali podporovať reformy a investície do zelených technológií a kapacít vrátane biodiverzity, energetickej efektívnosti, obnovy budov a obehového hospodárstva a zároveň by mala prispievať k plneniu cieľov Únie v oblasti klímy, podporovať udržateľný rast, vytvárať pracovné miesta a zachovávať energetickú bezpečnosť. Európske finančné trhy reflektujú politické priority a preferencie investorov sa presúvajú smerom k finančným produktom zahŕňajúcim environmentálne faktory, ktoré čoraz viac ovplyvňujú riziká, návratnosť a hodnotu investícií. Aj keď sú za politiku v oblasti klímy primárne zodpovedné vlády a parlamenty, vzhľadom na kľúčovú úlohu sektora financií pri zelenej transformácii, zohrávajú v rámci svojich mandátov podpornú, ale vysoko aktívnu rolu centrálné banky spolu s orgánmi regulácie a dohľadu.

Svetová pandémia covidu-19 zvýšila povedomie o vzájomnej prepojenosti a prekvapila rýchlosťou, akou môžu vonkajšie šoky ovplyvniť ekonomiku s následkami na jej transparentnosti a dôvere. Jej prepuknutie zároveň zvýraznilo interakcie medzi environmentálnymi a sociálnymi faktormi – kým environmentálna stránka akcentovala vplyv straty biodiverzity na pôvod a rozšírenie nových chorôb so zdravotnými a sociálnymi dôsledkami, sociálne hľadisko poukázalo na ekonomické náklady rozsiahlych obmedzení proti šíreniu nákazy spojené s nárastom nezamestnanosti a poklesom príjmov, so zvýraznením rozdielov medzi krajinami v ekonomickom rozvoji, v kultúrnych vzorcoch i odlišných spoločných hodnotách, s otázkami o budúcnosti demokracie a ľudských práv a slobôd. Klimatická zmena a socioekonomická inklúzia sú tak v súčasnosti dve hlavné systémové témy a konzekvencie ich vzájomných interakcií by mali politici i regulátori zohľadňovať pri všetkých svojich rozhodnutiach.

Použitá literatúra:

1. ALOGOSKOUFIS, S. et al. (2021): ECB economy-wide climate stress test: Methodology and results. ECB Occasional Paper Series No 281, September 2021. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op281~05a7735b1c.en.pdf>.
2. EBA (2021): EBA report on management and supervision of ESG risks for credit institutions and investment firms. EBA/REP/2021/18, 23. 06. 2021. Dostupné na:

³³ IAIS (2021): International financial organisations unite with the central bank and financial supervisory community to launch the Central Banks' and Supervisors' Climate Training Alliance (CTA) ahead of COP26.

- https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Reports/2021/1015656/EBA%20Report%20on%20ESG%20risks%20management%20and%20supervision.pdf.
3. EC (1993): Towards Sustainability, Official Journal C 138, 17/05/1993, p.1, the European Community Programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development (better known as The Fifth EC Environmental Action Programme). Dostupné na: <https://ec.europa.eu/environment/archives/action-programme/env-act5/pdf/5eap.pdf>.
 4. EC (2018): Action plan on sustainable finance. COM(2018) 97 final. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>.
 5. EC (2019): The European Green Deal. COM(2019) 640 final, Brussels, 11. 12. 2019. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF.
 6. EC (2020): Identifying Europe's recovery needs. Commission staff working document accompanying the document Europe's moment: Repair and Prepare for the Next Generation. SWD(2020) 98 final/2, Brussels, 27. 5. 2020. Dostupné na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0098\(01\)&qid=1591607109918&from=IT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0098(01)&qid=1591607109918&from=IT).
 7. EC (2020): Sustainable Europe Investment Plan: European Green Deal Investment Plan. COM(2020) 21 final, Brussels, 14. 1. 2020. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0021&from=EN>.
 8. EC (2021): Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. COM(2021)390 final, Strasbourg, 6. 7. 2021. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9f5e7e95-df06-11eb-895a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.
 9. EC (2021): 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality. COM(2021) 550 final, Brussels, 14. 7. 2021. Dostupné na: <https://www.europeansources.info/record/fit-for-55-delivering-the-eus-2030-climate-target-on-the-way-to-climate-neutrality/>.
 10. EC (2021): EU taxonomy, corporate sustainability reporting, sustainability preferences and fiduciary duties: Directing finance towards the European Green Deal. COM(2021) 188 final, Brussels, 21. 4. 2021. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0188&from=EN>.
 11. EC (2021): International platform on sustainable finance. Dostupné na: EC(2021): International platform on sustainable finance. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/international-platform-sustainable-finance-factsheet_en.pdf.
 12. EC (2021): Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council on European green bonds. COM(2021) 391 final, Strasbourg, 6. 7. 2021. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e77212e8-df07-11eb-895a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.
 13. ECB (2020): Všeobecné zásady ku klimatickým a environmentálnym rizikám: Očakávania dohľadu v súvislosti s riadením rizík a zverejňovaním informácií. Bankový dohľad, november 2020. Dostupné na: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.202011finalguideonclimate-relatedandenvironmentalrisks~58213f6564.sk.pdf>.
 14. ECB (2021): Climate change and monetary policy in the euro area Occasional Paper No 271/September 2021 Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op271~36775d43c8.en.pdf?c29941b5e2db3168b6e48f362a2b87>.

15. ECB (2021): ECB predstavuje akčný plán na začlenenie aspektov zmeny klímy do svojej stratégie menovej politiky. Tlačová správa, 8. 7. 2021. Dostupné na: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2021/html/ecb.pr210708_1_annex~f84ab35968.en.pdf.
16. EIOPA (2021): Guiding EIOPA towards a New Normal. Single Programming Document 2021-2023, including Annual Work Programme 2021. EIOPA-BoS- 21/033, 28 January 2021. Dostupné na: <https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/publications/administrative/eiopa-bos-21-033-revised-single-programming-document-2021-2023.pdf>.
17. EIOPA (2021): Climate change, catastrophes and the macroeconomic benefits of insurance. Dostupné na: https://www.eiopa.europa.eu/sites/default/files/financial_stability/thematic-article-climate-change-july-2021.pdf.
18. ESMA (2021): Preliminary report on the EU carbon market. 18. 11. 2021. Dostupné na: <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-publishes-its-preliminary-report-eu-carbon-market>.
19. IAIS (2021): International financial organisations unite with the central bank and financial supervisory community to launch the Central Banks' and Supervisors' Climate Training Alliance (CTA) ahead of COP26. Press release, 9. 7. 2021. Dostupné na: www.iaisweb.org
20. IMF (2021): Fiscal Policies to Address Climate Change in Asia and the Pacific. Asia and Pacific Department/Fiscal Affairs Department (Series) 2021/007, 24. 3. 2021. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2021/03/24/Fiscal-Policies-to-Address-Climate-Change-in-Asia-and-the-Pacific-Opportunities-and-49896>.
21. LAGARDE (2021): The contribution of finance to combating climate change. Speech at the Finance at Countdown event, Frankfurt am Main, 12. 10. 2021. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2021/html/ecb.sp211012~bfe7738d35.en.html>.
22. LAGARDE (2021): Towards a green capital markets union for Europe. Speech at the European Commission's high-level conference on the proposal for a Corporate Sustainability Reporting Directive. Frankfurt am Main, 6. 5. 2021. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2021/html/ecb.sp210506~4ec98730ee.en.html>.
23. NGFS (2019): A call for action: Climate change as a source of financial risk. First comprehensive report, april 2019 Dostupné na: https://www.ngfs.net/sites/default/files/medias/documents/ngfs_first_comprehensive_report_-_17042019_0.pdf.
24. NGFS (2021): Climate scenarios for central banks and supervisors, June 2021. Dostupné na: https://www.ngfs.net/sites/default/files/medias/documents/ngfs_climate_scenarios_phase2_june2021.pdf.
25. RBC (2020): Greening the Financial System - Practical Insights on Developing a Climate Risk Management Strategy, August 2020. Dostupné na: <https://www.rbccm.com/assets/rbccm/docs/uploads/2020/GreeningtheFinancialSystem.pdf?new>.
26. SCHNABEL, I. (2021): Interview with Focus. 20. 08. 2021. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/press/inter/date/2021/html/ecb.in210821~186713780d.en.html>.

Kontakt:**Ing. Vanda Vašková, PhD.**

Ekonomický ústav SAV

Šancová 56

811 05 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: vanda.vaskova@savba.sk

MEDZINÁRODNÁ MIGRÁCIA PRACOVNÝCH SÍL V PODMIENKACH SÚČASNEJ SVETOVEJ EKONOMIKY¹

INTERNATIONAL LABOR MIGRATION IN CURRENT WORLD ECONOMY CONDITIONS

Veronika Vančo Véghová

Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: veronika.veghova@euba.sk

Abstrakt: Rok 2020 a s ním spojená pandémia COVID-19 zasiahla všetky formy ľudskej mobility vrátane medzinárodnej migrácie. Narušenie medzinárodného cestovania v dôsledku uzavretia štátnych hraníc donútilo milióny ľudí zmeniť plány ohľadne sťahovania. Mnohí migranti uviazli v zahraničí a nemohli sa vrátiť domov, na druhej strane iní boli donútení vrátiť sa do svojich domovských krajín predčasne kvôli uzavretiu škôl a pracovísk. Všetky doteraz existujúce výskumy skúmali vplyv minulých recesií vrátane ostatnej svetovej hospodárskej a finančnej krízy v rokoch 2008 a 2009. Súčasná recesia vyplývajúca z pandémie COVID-19 má však niektoré jedinečné vlastnosti a to najmä preto, že je skutočne globálna. Vzhľadom na veľmi neistý a všadeprítomný dopad pandémie na trh práce je potrebné realizovať ďalšie výskumy.

Kľúčové slová: medzinárodná migrácia, pracovná sila, migračná politika

JEL: F22, O15

Abstract: The year 2020 and the associated COVID-19 pandemic affected all forms of human mobility, including international migration. The disruption of international travel due to the closure of state borders has forced millions of people to change their plans to move. Many migrants were stranded abroad and could not return home, while others were forced to return to their home countries prematurely due to the closure of schools and workplaces. All existing research has examined the impact of past recessions, including the other global economic and financial crises in 2008 and 2009. However, the current recession resulting from the COVID-19 pandemic has some unique characteristics, especially because it is truly global. Given the very uncertain and pervasive impact of the pandemic on the labor market, further research is needed.

Keywords: international migration, labor force, migration policy

JEL: F22, O15

Úvod

Hoci je ešte skoro na odhadovanie dopadov pandémie a to aj vzhľadom na to, že stále neskônčila, môžeme povedať, že výrazne negatívne poznačila ekonomickú situáciu na celom svete a to vrátane migrácie pracovných síl. Odhaduje sa, že počet osôb žijúcich mimo krajiny pôvodu v roku 2020 dosiahol 281 miliónov, čo sa zhruba rovná veľkosti celej populácie Indonézie, štvrtej najľudnatejšej krajiny sveta. Celková migrácia nezahŕňa len rodinnú a pracovnú migráciu, ale aj migráciu v dôsledku rôznych humanitárnych kríz v mnohých častiach sveta. Pred pandemiou COVID-19 výrazný presun obyvateľstva najmä v rámci EÚ spôsobil aj brexit. Stále sa zvyšujúcu migráciu spôsobuje diverzifikácia ekonomických príležitostí, ktoré majú migrujúci pracovníci k dispozícii. Pre krajiny to znamená zase zvyšujúcu sa konkurenciu, ktorej budú musieť čeliť pri prilákaní najmä vysokokvalifikovaných pracovných síl. Otázne je,

¹ VEGA č. 1/0287/19 Integrácia migrantov v krajinách Európskej únie z pohľadu migračných politík.

ako bude v konečnom dôsledku po skončení pandemickej situácie vyzerat' celosvetová migrácia a tiež ako budú krajiny schopné adaptovať sa na nové podmienky a vytvoriť v rámci EÚ fungujúcu migračnú politiku.

Druhým výrazným aspektom, ktorý vytvára v súčasnej dobe neistú situáciu pre migráciu pracovných síl, je už existujúca obchodná vojna medzi USA a Čínou. Tá začala v roku 2018, kedy bývalý prezident USA Donald Trump uvalil na import z Číny vysoké clá a iné dovozné bariéry pod zámienkou zmiernenia nekalých praktík Číny v oblasti duševného vlastníctva, najmä čo sa týka technológií. Nakoľko práve v rámci technologického priemyslu sú Čína a USA veľmi intenzívne prepojené, v dôsledku týchto rozhodnutí prišlo o prácu niekoľko stotisíc pracovníkov. Budúci vývoj závisí od ekonomických dopadov a následných rozhodnutí nového prezidenta USA Joea Bidena. Tento aspekt v článku spomíname ako možnú hrozbu pre migráciu vysokokvalifikovaných pracovných síl, avšak podrobnejšie sa jej nebudeme venovať, pretože predpokladáme, že EÚ sa dotkne len okrajovo.

1 Migrácia v globálnom kontexte

Prístup k migrácii z ekonomického hľadiska a predpoklad, že migračné toky sú spôsobené najmä potrebou lepších ekonomických príležitostí vedie k pochopeniu týchto problémov.

Ľudia sa sťahujú z mnohých dôvodov a preto môžeme povedať, že rozlišujeme niekoľko typov migrácie a to z rôznych pohľadov. Patrí medzi ne vnútorná migrácia, ktorá predstavuje pohyb v rámci krajiny alebo kontinentu, vonkajšia migrácia, kedy dochádza k prekonaniu hraníc medzi minimálne dvoma rôznymi krajinami. Z perspektívy migrujúceho jedinca môže ísť o emigráciu, kedy migrant je občan opúšťajúci domovskú krajinu a zároveň sa stáva prisťahovalcom, teda imigrantom v hostiteľskej krajine. V niektorých prípadoch sa objavuje aj spätná migrácia (označovaná tiež ako reemigrácia či návratová migrácia), ktorá predstavuje návrat späť z hostiteľskej krajiny do domovskej. Stále viac prítomná vo svete je sezónna migrácia, ktorá je v drvivej väčšine spojená s pracovnými a menej často s klimatickými podmienkami a v neposlednom rade – medzinárodná migrácia. Adams, Richard a Page² ju definujú ako podiel obyvateľov krajiny žijúcich v zahraničí a tiež poukazujú nato, že má silný štatistický vplyv na znižovanie chudoby.

McNeill³ uvádza, že z historického hľadiska možno rozlišovať štyri možné formy migrácie v populácii:

1. radikálny presun jednej populácie do druhej v dôsledku systematického pôsobenia určitej sily
2. dobytie jednej populácie druhou, čo vedie k symbióze dvoch predtým odlišných spoločenstiev na rovnakom základe
3. infilácia cudzincov s určitým stupňom súhlasu s existujúcou populáciou a bez vysídlenia existujúcich vládcov
4. dovoz jednotlivcov alebo dokonca celých komunít, ktorí boli násilne vysídlení z miesta svojho bydliska otrokárskymi obchodníkmi.

Preto sme mohli v minulosti pozorovať mnohé veľké ríše zložené z rôznorodých etnických skupín, ktoré ťažili z deľby práce, špecializácie a komparatívnych výhod jednotlivých skupín obyvateľstva. Táto skutočnosť môže byť východiskovým bodom aj pre súčasné migračné politiky a opatrenia krajín pre zvýšenie svojej konkurencieschopnosti a plné využitie potenciálu vyplývajúceho z migrácie.

² RICHARD, A., H. Jr; PAGE. (2003): John. International migration, remittances, and poverty in developing countries.

³ MCNEILL, W. H. H. (1984): Migration in Historical Perspective.

Clark⁴ uvádza tradičný prístup k populačným štúdiám, ktorý je sformulovaný demografickou rovnicou.

$$Pt = Pt-1 + Bt-1, t - Dt-1, t + IMt-1, t - OMt-1, t \quad (1)$$

Kde:

Pt = populácia na konci skúmaného obdobia

$Pt-1$ = populácia na začiatku skúmaného obdobia

$Bt-1, t$ = počet narodených od začiatku do konca skúmaného obdobia $Dt-1, t$ = počet úmrtí od začiatku do konca skúmaného obdobia

$IMt-1, t$ = počet imigrantov (pristáhovalcov) od začiatku do konca skúmaného obdobia $OMt-1, t$ = počet emigrantov (vystáhovalcov) od začiatku do konca skúmaného obdobia

Táto rovnica nadobúda platnosť všeobecne pre akúkoľvek geografickú jednotku. Počet narodení a úmrtí sa viaže vždy k určitému miestu, naopak migrácia je nielen časovým, ale aj priestorovým procesom. Pri výpočte je nutné dbať na dostatočne významný časový úsek, aby údaje neboli skreslené semipermanentným premiestňovaním, ktoré môže byť skreslené cestovným ruchom alebo dochádzaním. Keďže však nikdy nie je možné presne určiť, kedy ide o dochádzanie a kedy o migráciu, pre účely výpočtu migračných pohybov sa v štatistických výpočtoch za migráciu považuje minimálne prekročenie hraníc krajiny.

Nakoľko sa v našom článku venujeme aj dopadom migrácie na domovskú a hostiteľskú krajinu migranta, je dôležité uviesť ďalšiu rovnicu, ktorá predstavuje tzv. čistú migráciu.⁵

$$NM = Pt - Pt-1 - (Bt-1, t - Dt-1, t) \quad (2)$$

Kde:

NM = čistá migrácia

Pt = populácia na konci skúmaného obdobia

$Pt-1$ = populácia na začiatku skúmaného obdobia

$Bt-1, t$ = pôrody od začiatku do konca skúmaného obdobia $Dt-1, t$ = úmrtia od začiatku do konca skúmaného obdobia

Tzv. „čistí migranti“ neexistujú a je to len pojem, ktorý predstavuje rozdiel medzi imigrantmi a emigrantmi. Dáta získané na základe výpočtu vyššie uvedeného vzorca sú dôležité pre potreby analýzy atraktivity krajín, ktoré si migranti vyberajú ako svoje cieľové destinácie.

Vysokokvalifikovaní pracovníci hrajú v dnešnej znalostnej ekonomike hlavnú úlohu. Výrazne prispievajú k ekonomickému rastu danej krajiny okrem iného aj prelomovými inováciami. Učelia, tvorcovia politik a podnikatelia riadia činnosť ostatných. Posúvajú vedomostné hranice a podnecujú hospodársky rast. V tomto procese sa mobilita kvalifikovaných pracovníkov v rámci jednotlivých štátov i za ich hranicami stáva rozhodujúcou pre zvýšenie produktivity. Kerr, Kerr, Özden a Parsons vo svojej štúdii hodnotia prostredie globálnej mobility talentov a diskutujú o príčinách a dôsledkoch vysokokvalifikovanej migrácie.⁶

Pozornosť je venovaná porozumeniu celosvetovej distribúcie ľudského kapitálu a tomu, ako globálne migračné toky ďalej prehľbujú rozdiel medzi bohatými a chudobnými krajinami. Migračné vzorce, ktoré dnes vidíme, sú výsledkom spolupráce na jednej strane firiem a ostatných zamestnávateľov, ktorí sa snažia prilákať buď vysokokvalifikovaných pracovníkov

⁴ CLARK, W. A. V. (2020): Human Migration.

⁵ CLARK, W. A. V. (2020): Human Migration.

⁶ KERR, S. P., KERR, W., ÖZDEN, C., PARSONS, C. (2016): Global Talent Flows.

pre vysokoodborné pracovné pozície alebo nízko kvalifikovaných pracovníkov, ktorí sú lacnou pracovnou silou a na druhej strane vlád, ktoré sa snažia riadiť tieto toky prostredníctvom migračnej politiky. Dôležitú úlohu v tejto štruktúre tiež zohrávajú jednotlivci, ktorí hľadajú pre seba tie najvýhodnejšie pracovné možnosti. Celková miera medzinárodnej migrácie sa za posledných 60 rokov pohybovala okolo 3 %. Ale pod touto vnímanou stabilitou sú určité silné asymetrické vzorce, najmä pokiaľ ide o ľudský kapitál. Správa OSN uvádza, že v roku 2010 bolo v krajinách OECD asi 28 miliónov vysoko kvalifikovaných migrantov (s najmenej jedným rokom terciárneho vzdelania), čo odráža nárast o takmer 130 % od roku 1990.⁷ Tento výnimočný nárast je výsledkom viacerých síl vrátane zvýšeného úsilia tvorcov politiky prilákať ľudský kapitál, pretože sú si vedomí jeho dôležitosti pre ekonomický rast.

Správa OSN tiež uvádza, že zatiaľ čo krajiny OECD tvoria menej ako pätinu svetovej populácie, sú v nich dve tretiny vysokokvalifikovaných migrantov.⁸ Medzi jednotlivými destináciami v rámci krajín OECD je distribúcia výrazne odlišná. Štyri anglicky hovoriace krajiny – USA, Spojené kráľovstvo, Kanada a Austrália – sú cieľovými krajinami pre takmer 70 % vysokokvalifikovaných migrantov. Atraktivita týchto cieľových krajín viedla ďalšie krajiny, ako napríklad Francúzsko, Nemecko a Španielsko, k zvýšeniu politického úsilia. Napriek tomu, objem migrácie kvalifikovaných pracovníkov do týchto štyroch krajín, spolu s asymetriou v koncentrácii popredných univerzít, technologicky vyspelých firiem a výskumných centier naznačuje, že globálna konkurencia v oblasti zručností bude naďalej nerovná.

Aglomerácia talentov je na najvyšších úrovniach ešte výraznejšia. Nobelove ceny za chémiu, medicínu, fyziku a ekonómiu poskytujú silné príklady. Od druhej svetovej vojny bolo viac ako 65 % týchto Nobelových cien udelených akademikom spojeným s americkými inštitúciami, z ktorých iba polovica sa narodila v Spojených štátoch.⁹ Zo všetkých uvedených Nobelových cien bola asi tretina venovaná prisťahovalcom, z ktorých viac ako polovica bola spojená s americkými inštitúciami.

Mnoho hostiteľských krajín sa vyznačuje vyššou koncentráciou vysokokvalifikovaných prisťahovalcov v určitých povolaniach. Napríklad prisťahovalci tvoria asi 57 % vedcov vo Švajčiarsku, 45 % v Austrálii a 38 % v Spojených štátoch. Jednotlivci narodení v zahraničí tvorili v roku 2010 v USA 27 % všetkých lekárov a chirurgov a viac ako 35 % súčasných lekárov. Prudké nerovnosti v koncentrácii talentov existujú aj v mestách a regiónoch v cieľových krajinách. Tieto priestorové koncentrácie sú vo vedeckých odboroch ešte výraznejšie a sú prítomné aj na celom svete.

A čo krajiny pôvodu? Mnohé z nich majú obmedzené vzdelávacie kapacity a finančné zdroje na výchovu vysokokvalifikovaných pracovníkov alebo na nahradenie tých, ktorí emigrovali. Krajiny s obzvlášť vysokou mierou emigrácie vysokokvalifikovaných pracovníkov do destinácií krajín OECD, boli podľa správy OSN v roku 2010 väčšinou malé krajiny s nízkym príjmom a ostrovné štáty, ako sú Guyana (93 %) a Haiti (82 %).¹⁰ Medzi veľkosťou krajiny a mierou emigrácie vysokokvalifikovaných pracovníkov existuje silný inverzný vzťah. Tieto pohyby vysokokvalifikovaných ľudí z určitých malých krajín s nízkymi príjmami vyvolali polemiky o „úniku mozgov“.

⁷ UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2013): World Migration in Figures, A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development. OECD.

⁸ UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION(2013): World Migration in Figures, A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development. OECD.

⁹ NAJAM, A. (2016): America's Nobel success is the story of immigrants. The Conversation.

¹⁰ UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2013): World Migration in Figures, A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development. OECD.

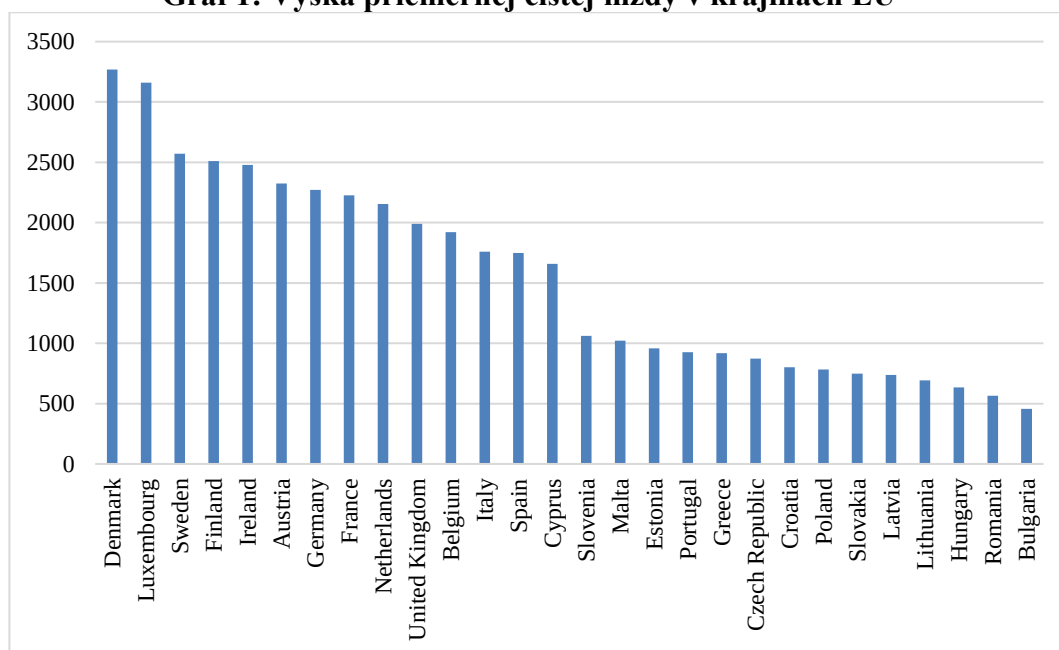
Prítomnosť vysokokvalifikovaných ľudí v určitej lokalite – či sú to už domorodci alebo prisťahovalci – zvyšuje motiváciu ďalších vysokokvalifikovaných ľudí presťahovať sa z dôvodu širokej škály pozitívnych externalít. Jadrom tohto procesu je obchod so znalostnými službami poskytovanými vysokokvalifikovanými pracovníkmi. Tieto faktory migrácie a ich dôsledky na ekonomický rast robia ekonomiku s podstatnou časťou vysokokvalifikovaných migrantov výrazne odlišnou od ekonomiky, ktorú tvoria prevažne nízko kvalifikovaní migranti.

1.1 Rozdiel v príjmoch

Zdalo by sa, že najbežnejším vysvetlením medzinárodnej migrácie sú ekonomické nerovnosti ako napríklad mzdové rozdiely. Haas a Czaika však vo svojom výskume dokazujú, že ekonomická rovnosť nie je ani nevyhnutnou, ani postačujúcou podmienkou na to, aby došlo k podstatnej medzinárodnej migrácii.¹¹ Záverom štúdie poukázali na to, že hoci mzdové rozdiely motivujú vysokokvalifikovaných pracovníkov k migrácii, v porovnaní s motiváciou na úrovni komún majú obmedzenú vypovedaciu schopnosť, t. z. že migranti sa pri rozhodovaní o hostiteľskej krajine rozhodujú častejšie napríklad na základe tradičných sietí, ktoré vysvetlíme ďalej v článku.

Ak však vezmeme do úvahy príjmové rozdiely v jednotlivých krajinách EÚ, najmä tie novšie (ale nie iba) členské krajiny využívajú možnosť, ktorá sa im vstupom do Európskej únie naskytla a pracovné sily vďaka bezbariérovému presunu medzi krajinami migrujú za prácou väčšinou do niektorej z ďalších krajín EÚ, kde sú príjmy neporovnateľne vyššie. Podľa nižšie uvedeného grafu vidíme, aké bola čistá priemerná mzda v jednotlivých krajinách EÚ v roku 2019. Je teda prirodzené, že pracovné sily migrujú napríklad zo Slovenska do krajín ako sú Írsko, Rakúsko či Nemecko.

Graf 1: Výška priemernej čistej mzdy v krajinách EÚ

Prameň: vlastné spracovanie autora podľa Reinis Fischer

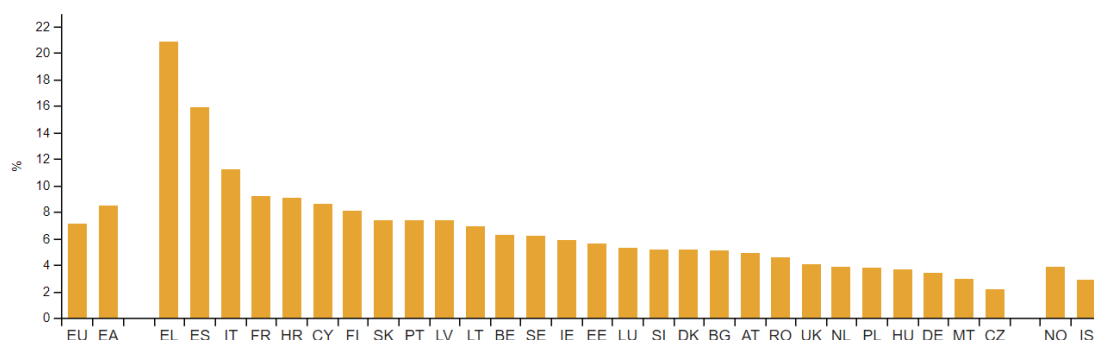
¹¹ DE HAAS, H. et al. (2019): International migration: Trends, determinants, and policy effects.

1.2 Situácia na trhu práce

Ďalším dôležitým faktorom je aj situácia na trhu práce. Tento faktor je rovnako ako prvý spomenutý, dôležitý ako pre vysokokvalifikované pracovné sily tak aj pre nižšie kvalifikácie. Výskumy (Hatton a Williamson, 2005)¹² ukazujú, že miera prisťahovalectva má tendenciu byť úzko spojená s obchodnými cyklami a pracovnými príležitosťami v cieľových krajinách. Dokazuje to aj teória duálneho trhu práce, ktorá spočíva v tom, že štruktúra a segmentácia pracovných trhov v moderných priemyselných spoločnostiach vytvára dopyt po zahraničných pracovníkoch.

Na Slovensku je prítomný príliv migrantov z Rumunska či zo Srbska, ktorí vidia príležitosť v automobilovom priemysle. Vysokokvalifikovaní pracovníci zase vidia príležitosti v iných odboroch, ktoré v ich domovskej krajine nie sú tak rozvinuté, aby práca u domáceho zamestnávateľa dokázala dostatočne saturovať ich potreby. V tomto prípade môžeme upriamiť pozornosť aj na nezamestnanosť v daných krajinách. Je predpoklad, že pracovné sily budú migrovať z krajín, kde je nezamestnanosť vysoká do krajín, kde nezamestnanosť dosahuje najnižšie hodnoty. V nasledujúcom grafe môžeme vidieť, aká bola situácia na trhoch práce v krajinách EÚ v roku 2019.

Graf 2: Percentuálna miera nezamestnanosti v krajinách EÚ za rok 2019

Prameň: Eurostat (2019): Unemployment statistics.

1.3 Dopyt po službách a statkoch, tradičné siete, kultúra a jazyk, geografická blízkosť a etnické a politické problémy

Tento faktor sa netýka samotných pracovných síl, ale ich zamestnávateľov. Hovoríme o migrácii pracovných síl, ktoré sú vysielané do zahraničia svojimi zamestnávateľmi s cieľom rozšírenia trhov, diverzifikácie, zvýšenie povedomia o značke či firme, zvýšenia ziskov. Firmy sa prispôbujú dopytu po statkoch a službách a podľa toho si vyberajú krajinu, do ktorej chcú expandovať.¹³

Tradičné siete ako faktor ovplyvňujúci migráciu je jeden z najprirodzenejších.¹⁴ Ide o migráciu spojenú s presunom najbližšej rodiny, prípadne po čase aj širšieho príbuzenstva. Tiež môžeme hovoriť o migrácii spojenou so zlučovaním rodín.

Pri výbere hostiteľskej krajiny hrá dôležitú úlohu aj úradný jazyk danej krajiny. Jazykové znalosti sa považujú za hlavné ekonomické výhody pre jednotlivcov, pretože uľahčujú komunikáciu v zamestnaní a sú hlavným činiteľom určujúcim ekonomické zisky v hostiteľskej krajine.¹⁵ Ľudia si vyberajú väčšinou krajinu, kde sa hovorí po anglicky alebo po

¹² HATTON, T. J. et al. (2005): Global migration and the world economy: Two centuries of policy and performance. Cambridge, MA: MIT press, 2005.

¹³ MASSEY, D. S. (2003): Patterns and processes of international migration in the 21st century.

¹⁴ BHANDARI, P. (2004): Relative deprivation and migration in an agricultural setting of Nepal.

¹⁵ WANG, Z., DE GRAAFF, T., NIJKAMP, P. (2018): Barriers of culture, networks, and language in international migration: a review.

nemecky. Toto sú jazyky, ktoré sa vo väčšine škôl vyučujú povinne a to nielen na Slovensku, ale aj v ostatných krajinách EÚ. Preto napríklad migrácia za prácou do krajín ako je Dánsko, Švédsko alebo Fínsko, nie je až taká masová ako do krajín ako sú Nemecko, Rakúsko a pred Brexitom aj Veľká Británia.

Geografická blízkosť je faktor, ktorý považujú za významný pri výbere hostiteľskej krajiny najmä tí vysokokvalifikovaní pracovníci, ktorí migrujú za prácou bez rodiny. Keď sa rodina z akýchkoľvek dôvodov rozhodne zostať žiť v domovskej krajine, je pre zamestnanca dôležité, aby bola krajina výkonu jeho práce blízko domova.

Samotné krajiny zohrali rozhodujúcu úlohu pri formovaní súčasných migračných vzorcov. Vojny, okupácie, kolonializmus, nútený transfer vo forme obchodu s otrokmi, politické represie alebo ich kombinácia boli v podstate začiatkom medzinárodnej migrácie.¹⁶

Pri výbere hostiteľskej krajiny berieme do úvahy aj fakt, aká je politická a etnická situácia v hostiteľskej krajine.¹⁷ Preto sa stávajú čoraz menej atraktívnymi krajiny ako Grécko či Španielsko.

2 Migračná politika EÚ

Od vzniku Európskej únie sa zásadne zmenili podmienky a prostredie medzinárodnej migrácie. Migračné politiky v členských štátoch sa museli prispôbiť novým podmienkam a vytvoriť tak priaznivé prostredie pre medzinárodnú migráciu. Podľa Helblinga zatiaľ čo podmienky a kritériá pre vstup a pobyt v členských krajinách sa stali liberálnejšími, na druhej strane boli zavedené prísnejšie kontrolné mechanizmy.¹⁸ Zásada inštitucionálnej rovnováhy v Únii nezdvojuje tradičný princíp oddelenia štátnych právomocí na nadnárodnej úrovni, ale v procesoch EÚ je oveľa efektívnejšie funkčné rozdelenie právomocí - to znamená praktické rozdelenie práce, ktorá je inštitucionalizovaná. Inštitucionálna rovnováha EÚ je založená na vzájomnej spolupráci medzi tromi inštitúciami zapojenými do legislatívy - Komisiou, Radou a Európskym parlamentom. Európsky súdny dvor monitoruje, či inštitúcie vykonávajú svoje právomoci v rámci obmedzení stanovených v zmluvách a po druhé vyzýva členské štáty, aby prijali príslušné vnútroštátne právne predpisy a judikatúru. Implementácia jednotného vnútorného trhu bez kontrol na vnútorných hraniciach bola stanovená v Jednotnom európskom akte z 1. januára 1993. O'Keeffe hovorí, že spoločenstvo krajín EÚ sa stáva čoraz atraktívnejším aj pre štátnych príslušníkov tretích krajín a bude tak čoraz viac pod tlakom riešiť niektoré podmienky vstupu, prístupu k zamestnaniu a pobytu.¹⁹

Výročná správa Európskej komisie uvádza, že mobilita v rámci EÚ naďalej rastie, avšak pomalším tempom ako v predchádzajúcich rokoch.²⁰ V roku 2019 bolo v EÚ-28 17,9 milióna osôb migrujúcich v rámci EÚ-28, z toho 13 miliónov bolo v produktívnom veku (20 – 64 rokov), podľa údajov z Eurostatu. V roku 2019 malo 34 % migrantov v EÚ terciárne vzdelanie. Najdôležitejšími cieľovými krajinami v rámci EÚ pre vysokokvalifikované pracovné sily sú Nemecko, Španielsko, Francúzsko, Belgicko a Rakúsko. Pred odchodom Veľkej Británie z EÚ bola aj táto krajina jedným z cieľových miest tých najkvalifikovanejších migrantov.

Najčastejšími domovskými krajinami týchto vysokokvalifikovaných migrantov sú Poľsko, Rumunsko a Taliansko, ale aj Bulharsko a Portugalsko.

Výskum naznačuje, že vysokokvalifikovaní migranti majú väčšiu šancu na opätovné začlenenie na trh práce po návrate do svojej krajiny pôvodu ako nízkokvalifikovaní migranti.

¹⁶ CASTLES, S. (2014): International migration at a crossroads.

¹⁷ VEZZOLI, S., DE HAAS, H., NATTER, K. (2016): Growing restrictiveness or changing selection? The nature and evolution of migration policies.

¹⁸ HELBLING, M.; KALKUM, D. (2018): Migration policy trends in OECD countries,

¹⁹ O'KEEFFE, D. (1992): The Free Movement of Persons and the Single Market.

²⁰ European Commission. Annual Report on Intra-EU Labour Mobility 2020. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021.

Úspešná reintegrácia však závisí od faktorov, ako sú sociálne siete, širší ekonomický kontext a typ zamestnania, ktoré sa vykonávalo v zahraničí. Napriek hospodárskej kríze a rast nezamestnanosti je v niektorých európskych krajinách a regiónoch stále nedostatok pracovných síl a zručností. Európska komisia sa preto naďalej zameriava na zvýšenie geografickej mobility ako stratégie na zníženie nerovnosti medzi ponukou a dopytom na európskych trhoch práce. Tento postoj je zdôraznený v stratégii rastu Európa 2020 a balíku zamestnanosti na rok 2012, v ktorom sa uvádza efektívne rozdelenie práce v členských štátoch EÚ ako kľúčový faktor pre budúci rast a dôležitý mechanizmus prispôsobovania sa deformovaným trhom práce. Zdieľanie informácií o voľných pracovných miestach v iných krajinách alebo regiónoch by mohlo zvýšiť mobilitu. Zvýšené zdroje pre Európske služby zamestnanosti, EURES, uľahčia uchádzačom o zamestnanie kontaktovať zamestnávateľov, ktorí hľadajú konkrétne zručnosti. Napriek snahe EÚ zvýšiť geografickú mobilitu medzi jej členskými krajinami, na národnej úrovni je možné častokrát badať obavy z negatívneho vplyvu prílevu migrantov na trh práce. Zahŕňajú možný sociálny dumping, potenciálne zneužívanie systémov sociálneho zabezpečenia a finančné zaťaženie, ktoré môžu neaktívni migranti využívať v prijímajúcich krajinách v rámci systémov sociálneho zabezpečenia.

V priebehu niekoľkých desaťročí sa očakáva výrazný pokles ekonomicky aktívnej populácie v Európe. Mohlo by to vážne ohroziť hospodársku konkurencieschopnosť Európskej únie a jej ambiciózne ciele týkajúce sa prosperity. Z krátkodobého hľadiska budú niektoré profesie, sektory alebo regióny nútené čeliť nedostatku pracovných síl. Cieľom je zabrániť tomuto procesu prostredníctvom iniciatív EÚ na podporu mobility medzi členskými štátmi.

Rok 2006 bol Európskym rokom mobility pracovníkov, ktorého hlavným cieľom bolo zvyšovanie povedomia a zvyšovanie informovanosti širokej verejnosti o výhodách práce v zahraničí. Práca v zahraničí znamená nové praktické poznatky a skúsenosti, ktoré budú prínosom pre zamestnancov, ako aj pre zamestnávateľov, pretože prispievajú k vedomému rozvoju jazykových zručností, adaptácii a tolerancii.

Nadobúdanie nových zručností je nevyhnutné v globalizovanom a neustále sa meniacom ekonomickom prostredí. Globalizácia trhov zásadne zmenila ekonomický význam niektorých odvetví a profesií. Navyše, vďaka rýchlemu technologickému vývoju sa veľa odborných vedomostí rýchlo stáva zastaranými. Európska únia už dlho zdôrazňuje prínos geografickej a profesionálnej mobility pre jednotlivých pracovníkov, ako aj pre európske hospodárstvo ako celok. Napriek tomu sú ukazovatele mobility nízke a hlavným dôvodom je, že uchádzači o zamestnanie v zahraničí čelia mnohým prekážkam. Pri prispôbovaní sa cudzím podmienkam najväčší problém spočíva tak v jazykových bariérach ako aj v bariérach spojených s uznávaním odborných vedomostí a kvalifikácií. Jeho riešením je pomôcť rôznymi programami vzdelávania Európskej únie, keďže náležitá odborná príprava je nevyhnutná na to, aby sa pracovníci mohli účinne prispôbiť novým výzvam na trhu práce. Európska mobilita zamestnanosti je podporovaná aj sieťou EURES, ktorá od roku 2005 umožňuje občanom Európskej únie mať priamy prístup k takmer jednému miliónu pracovných ponúk inzerovaných v rôznych členských štátoch. Hlavnou úlohou EURESu je podporovať voľný pohyb pracovníkov v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru (27 členských štátov Európskej únie, Nórska a Islandu) a Švajčiarska. Portál o zamestnanosti má za cieľ podporiť európskych občanov, aby nastúpili do zamestnania v inej európskej krajine alebo sa zapojili do odbornej prípravy. Okrem toho nezabúdajú na zamestnávateľov, ktorí chcú uvoľniť prácu v zahraničí. Portál voľných pracovných miest je dostupný v 20 úradných jazykoch Európskej únie. V sekcii „Život a práca“, kde možno jednotlivé členské štáty EÚ nájsť individuálne, sú okrem informácií o trhu práce a bezplatnej informácii o návštevníkoch poskytnuté informácie o životných a pracovných podmienkach, bývaní, školách, zdravotnej starostlivosti, atď. Samozrejme, každý región samostatne tiež pomáha nájsť si prácu a poskytuje aj poradcov EURESu v krajine (približne 500 v Európe).

Pre bezproblémové fungovanie európskeho pracovného trhu je dôležité, aby fungoval aj systém zdravotného poistenia. Cezhraničná zdravotná starostlivosť má štyri prioritné oblasti: telemedicínske služby, mobilitu pacientov, zriadenie zdravotníckych zariadení v zahraničí a mobilitu zdravotníckych pracovníkov. Cezhraničná distribúcia a využívanie služieb zdravotnej starostlivosti sú určené na podporu zdravia európskych občanov vo všetkých členských štátoch. Dnes je bežné, že európski občania majú európsky preukaz zdravotného poistenia, ktorý bol uvedený do prevádzky v júni 2004. Kartu môžu európski občania využívať pri prechodnom pobyte v rámci zjednodušeného postupu na poskytnutie zdravotnej starostlivosti, ktorú potrebujú.

V roku 2006 sa začala iniciatíva zameraná na koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia a prijatie zásady prenosnosti dôchodkových práv. To viedlo Európsku úniu k tomu, aby urobila prvý krok smerom k cezhraničnej koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia. Vďaka harmonizácii týchto systémov v rámci Európskej únie je nárok občanov na dôchodky chránený v iných krajinách Únie, v Nórsku, na Islande, v Lichtenštajnsku alebo vo Švajčiarsku. Obdobie poistenia občanov EÚ počítajú všetky členské štáty EÚ až do dôchodku. Ak má občan EÚ bydlisko, prácu alebo štúdium v inom členskom štáte, má nárok na rovnaké práva na dôchodok a zdravotnú starostlivosť ako v jeho vlastnej krajine.

Vzájomné uznávanie zručností a schopností má v rozmanitej Európskej únii prvoradý význam. Na začiatku roku 2005 Európska komisia spustila iniciatívu Europass s cieľom uľahčiť orientáciu kvalifikácií a odborných vedomostí získaných v rôznych členských štátoch EÚ. Portál Europass pomáha predovšetkým zamestnávateľovi rozhodnúť sa, či potenciálny pracovník spĺňa požiadavky kladené na konkrétne pracovné miesto. Pomocou tohto referenčného systému je okamžite možné určiť úroveň kvalifikácie stredoškolských a vysokoškolských diplomov udelených v rôznych členských štátoch. Podporuje sa tým mobilita tých, ktorí chcú pracovať alebo študovať v inej európskej krajine.

Predchodcom Programu celoživotného vzdelávania bol zastrešujúci program známy ako Socrates, ktorý sa realizoval v rokoch 2000 – 2006. Program Leonardo da Vinci podporujúci odbornú prípravu slúžil aj počas tohto obdobia ako samostatný program. Od 1. januára 2007 vznikli ako pokračovanie v rámci Programu celoživotného vzdelávania, nové formy podpory, ktoré ponúkajú štipendiá a stáže pre študentov, učiteľov a podnikateľov. Program sa skladá zo štyroch „sektorových“ častí, ktoré ponúkajú možnosti financovania v jednej oblasti vzdelávania a odbornej prípravy:

1. Comenius – cieľom tejto akcie je prispieť k rozvoju kvalitného verejného vzdelávania, posilniť jeho európsky rozmer a podporovať štúdium jazykov.
2. Erasmus – rozvojové úsilie inštitúcií vysokoškolského vzdelávania a mobilita študentov (študenti univerzít a vysokých škôl v členských štátoch EÚ).
3. Grundtvig – vzdelávanie dospelých a iné formy vzdelávania zamerané na zavedenie európskeho rozmeru do vzdelávania, rozvoj sektora vzdelávania dospelých a ľahší prístup k systému mimoškolského vzdelávania.

Leonardo da Vinci – jeho všeobecnými cieľmi je podporovať tých, ktorí sa zúčastňujú na odbornej príprave a ďalšej odbornej príprave na získavanie a využívanie vedomostí, zručností a kvalifikácií s cieľom uľahčiť osobný rozvoj, vyhliadky zamestnancov a vznik európskeho trhu práce.

2.1 Dopady pandémie COVID-19 na medzinárodnú migráciu pracovných síl a ich uplatnenie na trhu práce

Hospodársky pokles akéhokoľvek druhu má zvyčajne negatívny vplyv na trh práce, najmä pre nových účastníkov. Na základe historických udalostí vieme povedať, že mzdy sledujú ekonomický cyklus, čo znamená, že v recesii reálne mzdy klesajú. Najviac ovplyvnené v období recesie sú mzdy nových účastníkov na trhu práce, ktorí budú mať

v dlhodobom horizonte výrazne nižšie príjmy z pracovnej činnosti v dôsledku vstupu na pracovný trh práve v čase poklesu. Štúdia z roku 2019, ktorá bola vykonaná v USA dospela k záveru, že noví zamestnanci na trhu práce počas recesie čelia pretrvávajúcej strate miezd, ktorá trvá až desať rokov. Táto skupina pracovníkov bude mať tiež pravdepodobne ťažkosti s hľadaním práce, ktorá je primeraná ich schopnostiam.²¹

Migračné trendy sa počas pandémie zásadne menia a venuje sa im v súčasnosti veľká pozornosť, nakoľko migrácia ako taká je pandémie výrazne poznačená v súvislosti s prijímanými opatreniami, ako je uzavretie hraníc, nariadené karantény alebo zákaz vychádzania v mnohých krajinách. Najviac poznačené pandemiou sú sektory ako gastropriemysel a doprava, kde sú pracovníci vystavení strate zamestnania alebo rapidnému poklesu zárobkov.²²

Ďalšie ekonomické riziká vyplývajú z celkového obmedzenia mobility, ktoré sú v súčasnosti kľúčovým nástrojom pre ochranu zdravia spoločnosti. Obmedzenie osobného kontaktu na minimum a sociálny dištanc, začlenila takmer každá krajina EÚ do svojich opatrení pri boji proti COVID-19. Opatrenia zahŕňajú obmedzenia zhromažďovania, prácu z domu, nákupy z domáceho prostredia a povinné zákazy vychádzania.²³ Okrem obmedzení v rámci krajiny, väčšina krajín prijala aj obmedzenia týkajúce sa zákazu prechádzania hraníc a medzinárodného cestovania. Správa Svetovej migrácie z marca 2020 uvádza, že 1 372 hraničných priechodov zaviedlo obmedzenia mobility.²⁴ Aj keď majú súčasné rozhodnutia vlád negatívny dopad na mobilitu pracovných síl, najnovšie výskumy dokazujú, že tieto opatrenia sú zatiaľ najúspešnejším nástrojom pri obmedzení šírenia vírusu COVID-19.²⁵

2.2 Dopady koronakrízy na migráciu vysokokvalifikovaných pracovníkov

Nato, aby sme mohli analyzovať migráciu vysokokvalifikovaných pracovných síl je potrebné si v prvom kroku definovať túto skupinu ľudí. Literatúra uvádza, že najčastejším východiskom pre definíciu vysokokvalifikovaných pracovníkov je buď úroveň vzdelania, alebo klasifikácia ich povolania. Základná definícia, ktorú ekonómovia často používajú je, že vysokokvalifikovaný pracovník je osoba s terciárnym (univerzitným) vzdelaním.²⁶ Podľa prieskumu IZA Expert Panel, ktorý sa uskutočnil v máji 2020, sú medzinárodní ekonómovia zameraní na oblasť pracovného trhu optimistickejší ohľadom zmien v zamestnaní pre vysoko kvalifikovaných a zamestnancov, ktorí majú stále pracovné miesta ako pre iné skupiny pracovníkov, napríklad sezónnych zamestnancov.²⁷ Aj keď sa očakáva pokles zamestnanosti prakticky u všetkých skupín pracovníkov, negatívny dopad je výraznejší u pracovníkov s nízkou kvalifikáciou a zamestnancov na zmluvy na dobu určitú. Podobný vzorec platí aj pre rozdiel medzi stálymi zamestnancami a zamestnancami na dobu určitú. V kontinentálnej Európe sú tieto rozdiely ešte výraznejšie, zatiaľ čo pre USA sa zdajú byť oveľa menšie. Rovnako ako v predchádzajúcich hospodárskych krízach, aj pri tejto štúdii poukazujú na to, že vysokokvalifikovaná pracovná sila je oproti nízko kvalifikovaným pracovníkom v značnej výhode. Počas súčasnej krízy sú nižšie kvalifikovaní pracovníci v nevýhode najmä preto, že podstatná časť práce sa presunula do domáceho prostredia počas obdobia izolácie a prácu,

²¹ WACHTER, T. (2020): Lost Generations. Long-Term Effects of the COVID-19 Crisis on Job Losers and Labour Market Entrants, and Options for Policy.

²² FASANI, F., MAZZA, J. (2020): Being on the Frontline? Immigrant Workers in Europe and the COVID-19 Pandemic.

²³ BARKER, N. et al. (2020): Migration and the labour market impacts of covid-19.

²⁴ International Organization for Migration: World Migration Report 2020. United Nations. 2011

²⁵ FLAXMAN, S. et al. (2020): Estimating the effects of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 in Europe.

²⁶ WEINAR A., KLEKOWSKI VON KOPPENFELS, A. (2020): Highly Skilled Migration: Concept and Definitions.

²⁷ BARKER, N. et al. (2020): Migration and the labour market impacts of covid-19.

ktorú vykonávajú pracovníci s nízkou kvalifikáciou vo väčšine prípadov nie je možné vykonávať z domu. Dočasní zamestnanci sú navyše prirodzene viac vystavení riziku straty zamestnania, pretože ich zamestnávateľom po skončení platnosti zmluvy na dobu určitú nevznikajú žiadne náklady na prepustenie.

2.3 Dopady koronakrízy na migráciu pracovníkov z krajín so stredným a nízkym príjmom

Väčšina medzinárodných migrantov pochádza z krajín so stredným príjmom. Stále sa však zvyšuje aj počet migrantov pochádzajúcich z nízkopríjmových krajín. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že to pre ich domovskú krajinu prináša niekoľko pozitívnych efektov. Migranti podporujú svojich krajín pôvodu tým, že podporujú zahraničné investície, obchod, inovácie, prístup k technológiám a finančné začlenenie. Remitencie zaslané migrantmi tiež zlepšujú živobytie rodín a spoločenstiev v krajinách pôvodu prostredníctvom investícií do vzdelania, zdravia, hygieny, bývania a inej infraštruktúry.

Predpokladá sa, že toky remitencií do krajín s nízkymi a strednými príjmami sa v roku 2020 znížia v porovnaní s úrovňami pred COVID-19. Pre mnoho krajín bude mať zníženie remitencií pravdepodobne vážne finančné a sociálne dopady, ktoré si spolu s poklesom ďalších medzinárodných finančných tokov v dôsledku pandémie budú vyžadovať národné stratégie medzinárodnú spoluprácu na zmiernenie ich účinkov. Ako uvádza OSN, v roku 2020 žila takmer polovica všetkých medzinárodných migrantov na globálnej úrovni v regióne svojho pôvodu.²⁸ Európa mala najväčší podiel na medziregionálnej migrácii, keď 70% všetkých migrantov narodených v Európe malo bydlisko v inej európskej krajine ako je ich krajina pôvodu.

Záver

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že migračná politika má niekoľko rozmerov. Národné vlády sa primárne usilujú (alebo by sa mali usilovať) vytvoriť v domácej ekonomike také ekonomické prostredie, ktoré bude brániť úniku mozgov. Okrem toho by mali uskutočňovať selektívnu prisťahovaleckú politiku podporujúcu prílev vysokokvalifikovaných pracovníkov na svoje územia. Mala by obsahovať opatrenia na stimulovanie zahraničných študentov k tomu, aby po ukončení štúdia zostali pracovať na území krajiny.²⁹

Väčšina súčasného výskumu sa zameriava na vplyv recesie na príjmy a zamestnanosť. Menej výskumov je zameraných na mobilitu vysokokvalifikovaných pracovných síl pod vplyvom hospodárskej recesie, najmä pre nových absolventov na trhu práce. Je potrebné realizovať ďalšie štúdie a diskusie, ktoré budú východiskom pre realizáciu politík, najmä migračnej politiky, ktorá by mohla pomôcť uvedenému segmentu migrantov pri adaptácii na pracovnom trhu v hostiteľskej krajine.

V recesii v rokoch 2008 a 2009 bol prudký nárast nezamestnanosti napríklad vo Veľkej Británii pripísaný zhoršeniu miery zamestnanosti hlavne mladých ľudí.³⁰ Je preto pravdepodobné, že súčasná kríza bude mať tiež veľmi negatívny vplyv na zamestnanosť vrátane tých, ktorí sú čerstvými absolventmi vysokých škôl a majú obmedzené pracovné skúsenosti. Noví účastníci pracovného trhu budú konkurovať pracovníkom, ktorí už sú na trhu práce a hľadajú si nové zamestnanie, ako to bolo viditeľné počas predchádzajúcej recesie.

Vplyv súčasnej krízy na rôzne odvetvia v strednodobom a dlhodobom horizonte sa ešte ukáže. Vyhliadky účastníkov na trhu práce sa budú líšiť podľa odvetvia a tiež podľa migračnej

²⁸ International Organization for Migration: United Nations Population Division 2010. International Organization for Migration. 2020.

²⁹ PRIVAROVA, M., PRIVARA, A. (2016): Circular Migration and its Impacts in the Current Stage of globalization.

³⁰ BELFIELD, C. a kol. (2018): The relative labour market returns to different degrees, Research report.

politiky EÚ, ktorá bude musieť čeliť novým výzvam. Dôležitý bude aj postoj jednotlivých členských krajín, ktoré budú potenciálnou cieľovou destináciou pre vysokokvalifikovanú pracovnú silu a ktoré budú vystavené konkurenčnému tlaku na prilákanie týchto pracovníkov. Preto je potrebný ďalší výskum vplyvu krízy na vývoj miezd, nezamestnanosti, zamestnanosti, ako aj rozdielov v dopadoch podľa sektorov. Je nevyhnutné pochopiť vplyv na rôzne typy pracovníkov (vysoko/nízko kvalifikovaní, rôzne demografické skupiny a pracovníci na rôznych pracovných pozíciách).

Realizovať by sa mali aj ďalšie štúdie, pre pochopenie vplyvu COVID-19 na absolventov s diplomom z rôznych vzdelávacích inštitúcií a z rôznych odborových oblastí.

Použitá literatúra:

1. BAHNA, M. (2013): Intra-EU migration from Slovakia: An evaluation of new economics of labour migration and migrant networks theories. *European Societies*, 2013, 15.3: 388-407.
2. BALÁŽ, V. (2010): Migrácia študentov v Európe: súťaž o ľudský kapitál. *Sociológia: časopis pre otázky sociológie*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2010, 42(4), 356-382. ISSN 0049-1225.
3. BARKER, N. et al. (2020): *Migration and the labour market impacts of covid-19*. WIDER Working Paper.
4. Bell DNF, Blanchflower DG. UK UNEMPLOYMENT IN THE GREAT RECESSION. *National Institute Economic Review*. 2010;214(1):R3-R25.
5. BELFIELD, C. a kol. (2018): The relative labour market returns to different degrees, Research report.
6. BHANDARI, P. (2004): Relative deprivation and migration in an agricultural setting of Nepal. *Population and Environment*, 25.5: 475-499.
7. BICAKOVA, A., CORTES, G. M., MAZZA, J. (2018): Caught in the Cycle: Economic Conditions at Enrollment and Labor Market Outcomes of College Graduates. CERGE-EI Working Paper Series No. 622.
8. BISONG, A., AHAIWE, P. E., NJOROGUE, E. (2020): The impact of COVID-19 on remittances for development in Africa. *Maastricht: European Centre for Development Policy Management*.
9. BORJAS, G. J. (1989): Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*. 1989;23(3):457-485.
10. BROWNE, J., COFFEY, B., COOK, K., MEIKLEJOHN, S., PALERMO, C. (2018): A guide to policy analysis as a research method. *Health promotion international*. 34. 10.1093/heapro/day052.
11. BRUNNER, B., KUHN, A. (2014): The impact of labor market entry conditions on initial job assignment and wages. *J Popul Econ* 27, s. 705-738, <https://doi.org/10.1007/s00148-013-0494-4>
12. CASTLES, S. (2014): International migration at a crossroads. *Citizenship Studies*, 2014, 18.2: 190-207.
13. CLARK, W. A. V. (2020): Human Migration. *Web Book of Regional Science*. 15. <https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/15>
14. COCKX, B. (2016): Do youths graduating in a recession incur permanent losses?. *IZA World of Labor* 2016: 281 doi: 10.15185/izawol.281
15. DAVIS, S. J., TILL, M. von W. (2011): Recessions and the cost of jobloss. *Brookings Papers on Economic Activity*, 43, 1-72.
16. DIVINSKÝ, B. (2009): Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ. IOM-Medzinárodná organizácia pre migráciu. Bratislava.
17. Europass. CEDEFOD [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <http://www.cedefop>.

- europa.eu/en/toolkits/resources-guidance/handbook-transferability/case-studies/europass
18. Európsky Portál Pre Pracovnú Mobilitu. *EURES* [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eures/public/sk/homepage>
 19. Európsky preukaz zdravotného poistenia. *Európska komisia* [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=559&langId=sk>
 20. Európsky Portál Pre Pracovnú Mobilitu. *EURES* [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eures/public/sk/homepage>
 21. European Commission. Annual Report on Intra-EU Labour Mobility 2020. *Publications Office of the European Union*. Luxembourg. 2021
 22. Eurostat. (2019). Unemployment statistics. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Unemployment_statistics.
 23. FASANI, F., MAZZA, J. (2020): Being on the Frontline? Immigrant Workers in Europe and the COVID-19 Pandemic.
 24. FLAXMAN, S. et al. (2020): Estimating the effects of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 in Europe. *Nature*, 584.7820: 257-261.
 25. VON GAUDECKER, H. M., et al. (2020): Labour supply in the early stages of the CoViD-19 Pandemic: Empirical Evidence on hours, home office, and expectations.
 26. GOULAS, S., MEGALOKONOMOU, R. (2019): Which degrees do students prefer during recessions?. *Empir Econ* 56, 2093–2125.
 27. HATTON, T. J. et al. (2005): *Global migration and the world economy: Two centuries of policy and performance*. Cambridge, MA: MIT press.
 28. DE HAAS, H. et al. (2019): International migration: Trends, determinants, and policy effects. *Population and Development Review*, 2019, 45.4: 885-922.
 29. HELBLING, M., KALKUM, D. (2018): Migration policy trends in OECD countries. *Journal of European Public Policy*, 2018, 25.12: 1779-1797.
 30. Inštitucionálna rovnováha. *EUR-Lex* [online]. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/institutional_balance.html?locale=sk
 31. International Monetary Fund (IMF) (2015): International Migration: Recent Trends, Economic Impacts, and Policy Implications. *Staff Background Paper for the G20 Surveillance Note* International Monetary Fund Washington, DC. Dostupná: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2015/111515background.pdf/>
 32. International Organization for Migration: United Nations Population Division 2010. *International Organization for Migration*. 2020.
 33. International Organization for Migration: World Migration Report 2020. *United Nations*. 2011
 34. JOHNSON, B., STEVENS, J. J. (2001): Exploratory and confirmatory factor analysis of the School Level Environment Questionnaire (SLEQ). *Learning Environments Research*, 2001, 4.3: 325-344.
 35. JONES, B. F. (2014): The Human Capital Stock: A Generalized Approach. *The American Economic Review* 104 (11): 3752–77.
 36. JONES, S. C., KERVIN, L. (2011): An experimental study on the effects of exposure to magazine advertising on children's food choices. *Public Health Nutrition*, 2011, 14.8: 1337-1344.
 37. KERR, S. P, KERR, W., ÖZDEN, C., PARSONS. C. (2016): Global Talent Flows. *Journal of Economic Perspectives*, 30 (4): 83-106.
 38. Koordinácia systémov sociálneho zabezpečenia. *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky* [online]. 2018 [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/medzinarodna-spolupraca/koordinacia-systemov-sz/>

39. Labour Migration in the EU: Recent Trends and Policies. *Cornell University ILR School*. Eurofound, 2014
40. LEDERMAN, N. G. et al. (2002): Views of nature of science questionnaire: Toward valid and meaningful assessment of learners' conceptions of nature of science. *Journal of research in science teaching*, 2002, 39.6: 497-521.
41. LIU, K, KJELL G. S., SØRENSEN E. Ø. (2016): Good skills in bad times: Cyclical skill mismatch and the long-term effects of graduating in a recession. *European Economic Review*, 84, 3-17.
42. MASSEY, D. S. (2003): Patterns and processes of international migration in the 21st century. In: *Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa*. 2003. p. 1-41.
43. MCNEILL, W. H. (1984): Human Migration in Historical Perspective. *Population and Development Review* 10, No. 1 (1984): 1-18.
44. MCMULLAN, R. (2005): A multiple-item scale for measuring customer loyalty development. *Journal of Services Marketing*-
45. NAJAM, A. (2016): America's Nobel success is the story of immigrants. *The Conversation*.
46. NAYLOR, R., SMITH, J., TELHAJ, S., (2016): Graduate returns, degree class premia and higher education expansion in the UK, *Oxford Economic Papers*, Volume 68, Issue 2, April 2016, Pages 525-545.
47. O'KEEFFE, D. (1992): The Free Movement of Persons and the Single Market, *European Law Review*, 1992, 17:3-19.
48. OREOPOULOS, P., TILL VON WACHTER, HEISZ, A. (2012): The Short- and Long-Term Career Effects of Graduating in a Recession. *American Economic Journal: Applied Economics*, 4 (1): 1-29.
49. PATTON, C. V. (1983): Five Titles on Policy Analysis. *Journal of Planning Education and Research*, 1983, 2.2: 130-133.
50. SIRKECI, I. et al. (2018): Barriers for highly qualified A8 immigrants in the UK labour market. *Work, employment and society*, 2018, 32.5: 906-924.
51. PRIVAROVA, M., PRIVARA, A. (2016): Circular Migration and its Impacts in the Current Stage of globalization. *International Journal of Environmental and Science Education*, 2016, 11.18: 12909-12917.
52. RICHARD, A. H. Jr, PAGE, J. (2003): *International migration, remittances, and poverty in developing countries*. The World Bank.
53. SPEER, J. D. W. (2020): Hours, and the School-to-Work Transition: The Consequences of Leaving School in a Recession for Less-Educated Men. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, vol. 16, No. 1, 2016, pp. 97-124.
54. WACHTER, T. (2020): Lost Generations. Long-Term Effects of the COVID-19 Crisis on Job Losers and Labour Market Entrants, and Options for Policy, *Fiscal Studies* 41, No. 33, s. 549-590.
55. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). *International Migration 2020 Highlights* (ST/ESA/SER.A/452).
56. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2013, October 3). World Migration in Figures, A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development. *OECD*.
57. VEZZOLI, S, DE HAAS, H., NATTER, K. (2016): Growing restrictiveness or changing selection? The nature and evolution of migration policies. *International Migration Review*, 2016.
58. WANG, Z., DE GRAAFF, T., NIJKAMP, P. (2018): Barriers of culture, networks, and

language in international migration: a review. *Region*, 2018, 5.1: 73-89.

59. WEINAR A., KLEKOWSKI VON KOPPENFELS, A. (2020) Highly Skilled Migration: *Concept and Definitions*. In: *Highly-Skilled Migration: Between Settlement and Mobility*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42204-2_2

Kontakt:

Mgr. Ing. Veronika Vančo Véghová

Národohospodárska fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: veronika.veghova@euba.sk

METHODOLOGICAL APPROACHES TO IMPROVEMENT OF ECONOMIC ACTIVITY OF INNOVATIVE TYPE

Raisa Zakharova^a – Yuliya Karpovich^b

^a Faculty of Humanities, Perm National Research Politechnic University, Russia, 614990, Perm, Komsomolsky prospect, 29, e-mail: raisa207@yandex.ru.

^b Faculty of Humanities, Perm National Research Politechnic University, Russia, 614990, Perm, Komsomolsky prospect, 29, e-mail: karpushki@mail.ru

Abstract: The article describes the questions connected with adaptation of methodological tools to conditions of modern economy. Forms of state stimulation of innovative processes in developed countries of the world are considered. More attention is paid to the tools of stimulating innovations in Russia and Slovakia. The aim of the study is to characterize the vector of an innovative orientation on development of production structures in the form of business units. Structural, design and portfolio approaches to management innovations in separate segments of business units activity are chosen for the analysis. Scientific abstraction method and comparative approach were used as the main methods of research. When using any approach, the creation of models for perspective development is the most acceptable for innovative self-development of the enterprise.

Keywords: business units, innovative orientation of activity, modeling of innovative development

JEL: D210, L200

Introduction

High long-term strategic potential of any business unit is provided by specific gravity of innovative constituent. Attention to realization of innovative processes due to materialization of scientific knowledge in new technological processes is constantly increasing, improved forms of organization of production, new methods of management by activity become more and more needed by modern companies. Weak readiness of them to persist pandemic conditions and to react adequately on its consequences is demonstrated currently by most of business units. Changes are required with the purpose to reach different economic, social and ecological effects achievement. The goal of the article is to show that some instruments used by developed European countries could be useful for implementation in Russia. To achieve this goal, a comparative approach can be used to collect information on methods and institutions for promoting innovation in these countries.

1 Scientific approaches to the management of competitive advantages

At present, the Russian economy continues to develop steadily in accordance with new development trends. The issues of innovation are becoming a priority and provide the formation of a competitive advantage in the market. In this regard, we tried to study the factors of the external and internal environment that affect the implementation of innovative activities of the enterprise and can affect its further development.¹ Changes in consumer preferences, changes in tactics and strategies of competitors require regular analysis of sales with subsequent separation of priority areas, building key product lines. All products with sufficiently high growth rates in this case will also require additional investment funds. In the process of

¹ BROIDO, E. A. (2008): Institutional approach to the formation competitive advantages of the organization, p. 45.

identifying market niches and opportunities for innovation, business units should formulate the following goals:

- study of the company's product portfolio;
- to conduct a detailed analysis of the financial and economic activities of the enterprise;
- develop recommendations for improving the promotion of the product portfolio.

In the economic literature, the concept of the portfolio has increased in modern conditions and may be applied to the characterization of all types of business entity. In this regard, one can identify a number of species and themodifications of the portfolio based on their features to give a deeper characterization of the functioning of any business unit. Content possible elements of a portfolio policy is presented in Table 1.

Table 1: Elements of the portfolio policy of business unit

<i>Types Portfolios</i>	<i>Grocery</i>	<i>Contractual</i>	<i>Economic</i>	<i>Loan Or Investment Portfolio</i>	<i>The Stock Market</i>
instrumental composition	range of products	contracts, guarantees, insurance certificates	nomenclature line loans,	loans promissory notes	securities of various issuers
belonging to market space	industry market	agent field, information market	field of competitive interactions	interactions loan market	exchange securities market

Source: compiled by the authors

Product portfolio - the company's range of products under consideration in the long term; a set of products or brands that are at different stages of the life cycle.² Most relevant product portfolio acquired with the development of the same name by the Boston Consulting Group matrix, whereby there was an allocation applied direction of management - product portfolio management. According to R. Broadley under the product portfolio one can understand the variety of products, which gives an indication of the volume of activity, the economic outlook of the individual enterprise, and allows it to meet the tastes of diverse customer segments more accurately.

Commercial portfolio (business portfolio) is understood as a set of individual components of more accurately the resource-order activities companies.³ Commercial portfolio must comply with the capacity of organizations to consider its strengths and weaknesses, take into account the specific conditions of the environment. Business unit should determine which activities should be developed and to what extent, and what to eliminate based on the analysis of economic periodically portfolio. The totality of existing portfolios and the state of the individual elements in them allow to judge the business activity of the business units and their level of competitiveness. At the moment, in Russian companies there is a disproportion between the availability of innovative opportunities and their actual implementation in practice.⁴ The problem is associated with the lack of comprehensive research, methodological developments and conceptual approaches to identifying innovative opportunities and assessing the effectiveness of institutional support for innovative development by the state. In view of these

² ZAKHAROVA, R. G. (2014): The theoretical foundations of financial management: Textbook for students of economics departments, p. 233.

³ OBUKHOVA, S. V. (2015): Portfolio management strategies for optimization of corporate financial flows under the European Union sanctions, p. 38.

⁴ EREMINA, O. S. – DEMINA, N. V. (2015): On the development of the national innovation system of Russia, p. 36.

reasons, the study of the company's innovative capabilities in order to form competitive advantages, taking into account the best practices of foreign countries, is an urgent task.

2 Comparative analysis of methods used for state stimulation of innovative processes

Managing innovation activities in different countries varies by the degree of state intervention, the needs of society and the level of scientific and technological progress. The most common forms of stimulation and regulation of innovation processes in a number of countries of the world are preferential taxation, investment tax credit, subsidies, reimbursement of R & D expenses, payment for technical expertise, accelerated depreciation. The information given in table 2 make it possible to compare different forms of state stimulation of innovative processes in developed countries.

Table 2: Forms of state stimulation of innovative processes in developed countries of the world

<i>Countries</i>	<i>Forms of stimulation</i>	<i>Organizational structures of the innovation process</i>
USA	Preferential taxation, investment tax credit, preferential treatment for depreciation, subsidies, targeted budget allocations, reimbursement of R & D expenditures related to basic production and trade, from the amount of taxable income	Technological capital network (MTK): technopolises, scientific and technical parks, quasi-risk form of corporation organization, small innovation firms, research consortia and organizations, business incubators, scientific and technological centers, scientific and engineering centers, joint industrial-university research centers, venture companies
Germany	Targeted free subsidies, subsidies, fees for technical expertise, preferential loans, credit insurance system, tax deductions and benefits, accelerated depreciation, targeted bank loans	Science and technology parks, small innovation firms, research consortia, venture firms, technopolises
France	Grants, subsidies, long-term loans, tax credits, credit guarantees, preferential taxation	Grants, subsidies, long-term loans, tax credits, credit guarantees, preferential taxation
Japan	Favorable loans, preferential taxation, subsidies	Japanese Research Development Corporation, Technopolis, Science and Technology Parks, Small Innovative Firms, Research Consortia and Organizations
United Kingdom	Preferential taxation, subsidies, write-off of R & D expenses on the cost of production (services, credit guarantees)	British technology group, technopolises, small innovative firms, science and technology parks, venture companies, research consortia

Canada	Loans on concessional terms, subsidies, technical assistance, tax credit, preferential taxation	Technopolis, science and technology parks, small innovative firms, venture companies, research consortia
Russia	Preferential taxation, subsidies	Russian fund of fundamental research, Fund for assistance to the development of small forms of enterprises in the scientific and technical sphere, technology parks, small innovative firms, venture companies
Slovakia	R&D grants, preferential taxation, subsidies	Research and Development Assistance Agency, Business Incubators, Technology Parks and R&D-Centres Scheme (BITPRDC), small innovative firms, venture companies

Source: compiled by the authors

Let's discuss more thoroughly key principles and ways of stimulating innovations that are extremely important today for modern enterprises under pandemic conditions in Slovakia and Russia.

The Research and Development Assistance Agency (RDA, the former Science and Technology Assistance Agency) is a government grant agency financed by the Ministry of Education. The RDA supports domestic and international R&D projects developed by government research institutes, universities, private enterprises and non-profit organisations. Target groups of this measure are scientists/ researchers (as individuals), higher education institutions, research units/ centres, other public and non-profit research organisations (not HEI), technology and innovation centres (non-profit) and innovative companies, which can apply for R&D grants. Supported activities include pre-competitive research, applied industrial research, development/prototype creation, commercialisation of innovation (including IPR), industrial design, co-operation promotion and clustering. The grants can be used for labour costs (including overheads), equipment and external expertise. The funds are provided by the Slovak state budget.

On September 20, 2021, the next issue of the Global Innovation Index (GII, Global Innovation Index) was presented, containing the results of a comparative analysis of the innovation systems of 132 countries and their rating by the level of innovative development⁵. According to the European Innovation Scoreboard, Slovakia's innovation score in 2021 was below the European Union average, with a score of 63. Compared with 2014, Slovakia's innovation performance relative to the European Union has improved over time.

Russia took 45th place, moving up two positions from the 2020 level. The gap with the leading countries in terms of innovation efficiency has decreased due to the growth in the effectiveness of all areas of scientific, innovative and creative activities.

Russia occupies a high position in terms of generating new knowledge (scientific publications, patents) and their acquisition (rights to the results of intellectual activity, saturation of the economy with highly qualified personnel).

According to GII-2021, the improvement of Russia's position in the overall ranking is facilitated by:

- Human capital and science (29th place in the ranking): higher education (14), including the number of university graduates in scientific and engineering specialties (13), higher education coverage (18) and the position of Russian universities in the QS ranking (21).

⁵ GLOBAL INNOVATION INDEX: 14th Edition of Global Innovation Index (GII).

- The level of business development (44): the number of people employed in knowledge-intensive industries (18); number of employed women with advanced degrees (10); payments for the use of intellectual property objects (23).

- The level of market development (61): a composite indicator - trade, competition and market scale (17), but primarily the scale of the domestic market (6).

- Development of technologies and the knowledge economy - a composite indicator of the results of innovation (48): the number of patent applications for inventions (15) and utility models (10) filed by national applicants to the country's patent offices; citation index (Hirsch index) (23). Weaknesses are associated with insufficient maturity of the framework conditions for innovation - weak institutional infrastructure, underdevelopment and lagging behind the legislative framework in this area, low investment activity of business.

The overall efficiency of innovation in Russia is negatively affected by:

- Institutions (67): quality of regulation (100); rule of law (109).

- Infrastructure (63): composite indicator - environmental sustainability (101), primarily energy efficiency (117) and ISO 14001 certification (107).

- Level of market development (61): composite indicator - investments (116), as well as individual indicators: gross loan portfolio of microfinance organizations (78) and transactions using venture capital (92). Other weaknesses of Russia's innovation activities include: the level of development of the media (80) and the compliance of quality management systems with ISO 9001 (105) - indicators of innovation results.

Conclusion

High-quality planning of innovations in the product portfolio of the organization helps to strengthen its competitive position. A new product gives the opportunity to organizations to develop much faster and more efficiently if planning takes precedence over product development. That is, it is necessary to determine how effectively the new product planned for development fits into the product portfolio of the organization. Innovation is at the heart of the development of new products, regardless of the degree of their novelty. Brand new products require serious scientific research, but not all commercial organizations can afford it. For this reason, institutions supporting the implementation of innovations are beginning to play a special role in the implementation of innovation activities: funds, agencies with state support, etc. institutions.

References:

1. 14th Edition of Global Innovation Index (GII) [Cited 10.10.2021.] Available online: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>
2. BROIDO, E. A. (2008): Institutional approach to the formation competitive advantages of the organization. In: University Bulletin (State University of Management), 2008, No. 5, p. 45-49
3. EREMINA, O. S. – DEMINA, N. V. (2015): On the development of the national innovation system of Russia. In: *Scientific-methodical journal "Concept"*, 2015, No. 8, p. 36-40.
4. OBUKHOVA, S. V. (2015): Portfolio management strategies for optimization of corporate financial flows under the European Union sanctions. In: *Financial analytics: science and experience*, 2015, No. 19 (253), p. 38-42.
5. ZAKHAROVA, R. G. (2014): *The theoretical foundations of financial management: Textbook for students of economics departments*. Perm: PNRPU, 2014, p. 233.

Contact:

Assoc. Prof. Raisa Grigoryevna Zakharova, PhD

Faculty of Humanities

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect, 29

614990 Perm

Russia

e-mail: raisa207@yandex.ru

Assoc. Prof. Yuliya Vladimirovna Karpovich, PhD

Faculty of Humanities

Perm National Research Polytechnic University

Komsomolsky prospect, 29

614990 Perm

Russia

e-mail: karpushki@mail.ru

SUSTAINABILITY AS A COMPREHENSIVE COMPONENT OF THE WORLD ECONOMY

Dmitry Zavyalov^a – Nadezhda Zavyalova^b – Olga Saginova^c

^a Entrepreneurship and Logistics Department, Plekhanov Russian University of Economics, 36 Stremyanny, Moscow, Russia, 117997, e-mail: zavyalov.dv@rea.ru

^b Entrepreneurship and Logistics Department, Plekhanov Russian University of Economics, 36 Stremyanny, Moscow, Russia, 117997, e-mail: zavyalova.nb@rea.ru

^c Entrepreneurship and Logistics Department, Plekhanov Russian University of Economics, 36 Stremyanny, Moscow, Russia, 117997, e-mail: saginova.ov@rea.ru

Abstract: The purpose of this paper is to develop a system for assessing the effectiveness of entrepreneurial ecosystems based on platform solutions, which could become a mechanism for tracking the ongoing transformations in business environment. Scientific publications, normative legal acts, reference and analytical materials of Russian, foreign and international organizations, as well as materials of scientific and practical conferences were the methodological basis of the research. The results of the research are the development of a system of indicators to assess the effectiveness of entrepreneurial network structures, implemented on the basis of platform solutions. The proposed principles of forming a system of indicators take into account the possibility of achieving the objectives of the entrepreneurial ecosystem and increasing the value created within the ecosystem.

Keywords: entrepreneurial ecosystem, network structure, sustainable development, indicators of sustainable development

JEL: L14, H54, O1

Introduction

The global economy is now shifting to platform solutions and ecosystems that provide new opportunities for suppliers of goods and services. The entrepreneurial environment is becoming accessible to almost all consumer segments, while removing geographical limitations for business. The opportunity to move to platform solutions is a consequence of accumulated technological changes, as well as a response to requests from Russian manufacturers, who require new solutions for selling domestic products on both national and international markets, and to consumer demands for environmentally friendly products. Platform business models based on technological and behavioural changes can lead to qualitative changes in the sphere of commodity circulation due to the organization of network interaction between ecosystem actors. They are a new round in the evolution of entrepreneurship, allowing business entities to maximize the benefits of partnership based on the pooling of resources and competencies, focusing on activities in which entrepreneurial structures demonstrate leadership characteristics. A digital platform in such an ecosystem acts as a central element of the value creation process, through organizing the process of multilateral interaction between entrepreneurial structures. The main goal of the ecosystem is the sustainable development of entrepreneurship in solving the problems of satisfying consumer demand without compromising the livelihood of subsequent generations. A significant number of scientific publications are devoted to the issues of assessing the sustainability of entrepreneurial systems of various scales; this problem is considered in those publications through its different aspects. There is no complete unity in the approaches to the assessment of sustainability of entrepreneurial structures at the moment; this is influenced to a certain extent by the transformation of existing business models, their focus on networking with the use of modern information and communication technologies.

The purpose of this research is to develop a system for assessing the effectiveness of entrepreneurial ecosystems based on platform solutions, which could become a mechanism

for tracking the ongoing transformations in the business environment. The object of the research is the commodity circulation system as an environment that covers numerous and diverse entrepreneurial structures. The subject of the research is the methodological aspects of assessing the effectiveness of interaction between business structures in a distributed economy.

1 Materials and Methods

Study of tendencies in the development of enterprises in the field of commodity circulation in a digital economy revealed several trends that lead to transformations in technology, patterns of development, and in models of competitiveness shown by enterprises in this area. Among the most significant are the development of network structures, the use of online channels, and the distributed use of assets and resources. The creation of entrepreneurial networks has become not only a tool for attracting, but also a mechanism for retaining customers, primarily on the basis of increasing the competitiveness of both network partners and the network as a whole. Impact factors influencing the increase of network entrepreneurial structure efficiency are actively studied in scientific environment. In the last 10-15 years they are connected with the analysis of entrepreneurial environment of regions,¹ the configuration of the business environment and its impact on the competitiveness of business entities,² the environment of cooperation between business structures and research organizations and universities,³ the influence of all environmental factors on the sustainable development of innovative entrepreneurship.⁴

Since 2014-2016, scientific publications have begun to highlight another important change, shifting the focus of research from networking to business ecosystems. The recognition of the ecosystem concept and its rapid spread in economics and management can be explained by the need for new approaches to economic analysis at the aggregate level, the possibility of considering the interrelationships of the management object with various actors^{5,6,7} and interaction of actors within entrepreneurial ecosystems. The ecosystem as a structure is considered as a source and central element of the value creation process; the system is formed taking into account what and how many partners, and what types of interaction are needed to implement this process. The system of indicators for assessing the value co-creation process implies the existence of a list of possible core values and the determination of the influence relationships between pairs of core values.⁸ To conduct a core value alignment analysis, it is necessary to identify (1) a list (structure) of core values; (2) shared values among network actors; (3) a set of core values related to one organization that have a positive or negative impact on another set of core values related to another organization, see Table 1.

¹ AKHMEDZYANOVA, n F. K., GALANTSEVA, I. V., YUSHCHENKO, A. L. (2013): Bulletin of Kazan Technological University.

² GIBADULLIN, R. V., MALIKOV, R. I., GRISHIN, K. E., MUKHAMETOVA, D. D.: Institutional configuration of the regional business environment as a factor of competitiveness of business structures. Russian Entrepreneurship, p. 2505-2526.

³ SAGINOVA, O. V., GRISHINA, O. A., SHTYKHNO, D. A.: Project-based learning of students on the basis of orders of small and medium entrepreneurial structures, pp. 417-425.

⁴ LEVUSHKINA, S. V.: Integrated set of factors of entrepreneurial environment and trends of their development. Modern research of social problems.

⁵ RAMENSKAYA, L. A. (2020): Application of ecosystems concept in economic and managerial research, pp. 16-28.

⁶ KUMAR, P., DASS, M., KUMAR, S.: From competitive advantage to nosal advantage: Ecosystem structure and the ne five forces that affect prosperity, pp. 469-481

⁷ DOROSHENKO, S. V., SHELOMENTSEV, A. G. (2017): Entrepreneurial ecosystem in modern socio-economic research, pp. 212-221.

⁸ MACEDO, P., CAMARINHA-MATOS, L.: An analysis of value system alignment in collaborative network management.

Table 1- Value created by an ecosystem based on platform solutions

Value to the end consumer	Value for actors	Value for the business ecosystem in the sphere of commodity circulation	Social value
Reducing the cost of goods and services through the network structure of the entrepreneurial ecosystem	Increased revenue from an increased customer base. Access to new markets	Increased opportunity to manage the sustainable development of the commodity circulation sphere through the involvement of national producers in the sphere of commodity circulation	Increasing the level of national food security
Lower cost of goods/services	Cost reduction through resource sharing. Sharing of research and development costs	Increased impact of the entrepreneurial ecosystem on the environment	Improvement of ecological situation in the region due to joint use of material resources by the actors
Improved quality of goods and services	Opportunity to use new knowledge to improve the quality of products and services to increase competence	Formation of modern entrepreneurial culture focused on economic, environmental and social aspects. Offers of a wide range of goods and services	Sustainability of commodity circulation
Availability of goods and services through the use of platform ecosystem resources	Opportunity to expand markets through ecosystem platform resources	Transparency in doing business. Access to the core skills of actors to implement flexible procedures for responding to challenges and business opportunities	Equalization of the regional development level. Accessibility of goods and services in the distributed system of tare circulation
Reducing risks of lack of availability of goods/services	Reducing the risks of interactions with suppliers of goods and services through information sharing. Greater agility .	Reduction of risks of negative trajectory of entrepreneurial structures	Increase in the involvement level of business entities in the sphere of commodity circulation
Use of goods/services provided by reputable companies	Sharing social responsibility	Development of social responsibility	Development of social responsibility

The choice of indicators for assessing the interaction between actors in the entrepreneurial ecosystem is a topic of active scientific discourse. Currently, research on this issue is conducted from the position of assessing actors⁹ or organizing companies,¹⁰ in the context of the structural and managerial characteristics of a network,¹¹ sustainable development of entrepreneurial integration formations.^{12,13} The system of indicators should reflect the development of connections and transactions of actors within the platform business network, its sustainable development not only in economic, but also in social and environmental aspects^{14,15,16} as well as reflect the transformation processes in the sharing (distributed) economy represented by the network entrepreneurial structures based on platform solutions.

2 Results and Discussion

When evaluating the effectiveness of entrepreneurial network structures, evaluation indicators should reflect the specific characteristics of the ecosystem due to its structure (Figure 1). There are independent and dependent focal networks depending on the level of independence of their actors. Independent focal networks have a high degree of independence in financial terms; the self-organization effect is realized due to active information and economic relations, which allows forming and achieving common goals. To achieve the goals of sustainable in economic, social and environmental aspects, such a structure compared to the dependent focal network has less flexibility at the initial stage of development due to differences in the scale of companies, their corporate cultures, quality of goods and services, technology, as well as the propensity of actors to fractiousness. However, the acceptance of compromise decisions at the expense of coordination and the general control, formation of system of interaction within the limits of uniform requirements, allows effective functioning of independent network structures to provide.

Dependent focal networks are formed of actors completely dependent on the organizer of the platform solution or partly dependent when applying the business model of franchising. For the purposes of sustainable development, such model has advantages in the formation of pricing, social or environmental policies. However, if they dominate the market space, there is a threat of limiting access to potential customers to companies outside of it, violating the conditions of competition. Smaller players or new market entrants with growth potential, providing goods and services of higher quality, creating unique value propositions, in most cases are unable to compete with the ecosystem or reach a level that allows them to compete in an environment dominated by ecosystems.

⁹ ASAUL, A. N., SKUMATOV, E. G., LOKTEEVA, G. E. (2004): Methodological aspects of formation and development of entrepreneurial networks, p. 256.

¹⁰ VOLKOV, A. V., SVETUNKOV, M. G. (2013): Methods of evaluation of entrepreneurial networks. Kazan Economic Bulletin, pp. 79-84.

¹¹ MEZENTSEV, E. M. (2020): Development of the system of network interactions of business entities, p. 160.

¹² VYSOCHINA, M. V., SULYMA, A. I. (2020): Development of a methodical approach to assessing the sustainable development of integrated business structures, p. 150-157.

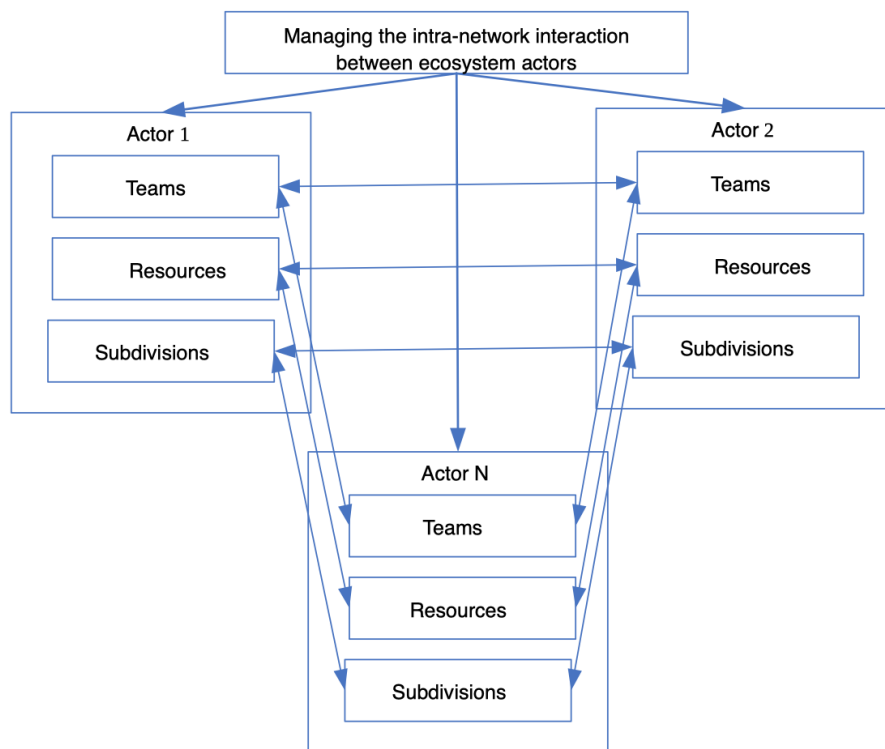
¹³ VESELOV, V. A. (2007): Ensuring sustainable development of entrepreneurial structures on the basis of integration, p. 211.

¹⁴ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (2021): Human Development Index (HDI).

¹⁵ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (2020): Global Multidimensional Poverty Index (MPI).

¹⁶ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (2020): Human Development Data (1990-2018).

Figure 1: Organization of internal interaction between ecosystem actors in the sphere of commodity circulation

The development of the ecosystem based on platform solutions requires an assessment of the risks of monopolization, the benefits for actors and consumers, the definition of directions and the level of transformation of the competitive environment for manufacturers and other market participants outside the ecosystem (Table 2).

Table 2: Problems and risks of entrepreneurial networks based on platform solutions

Problems	Risks
The possibility of monopolizing power functions by a platform organizer or a key actor. In a network structure, this will lead to increased institutionalization, increased structuration, and loss of the principal properties of the network	The ability of individual actors to manipulate the terms of participation in a network entrepreneurial structure to achieve their own goals
Potentially lower governability	Risk of loss of management efficiency because of high dependency on information and speed of its transmission
Time-consuming consensus building	Risk of disintegration of network entrepreneurial structure due to withdrawal of key actors
Need to prepare actors for effective interaction	High dependency on performance and operability of platform solutions

Consideration of these circumstances allows the choice of indicators; it should take into account the possibility of assessing the effectiveness of interaction within platform solutions for each actor of the network structure, for the ecosystem as a whole, and for the organizer of the platform solution.

To each of actors, it is expedient to carry out the analysis of transaction costs and indicators of development. For companies operating in the field of commodity circulation, development indicators may differ, but should correspond to the sustainable development objectives of the entrepreneurial ecosystem as a whole. The indicators of economic activity of actors within the network structure should correspond to the inequality:

$$E_p - TI_p < E_c - TI_c,$$

Where:

E_p – Overall effect of the activity of an economic agent in market transactions;

E_c – Overall effect of the activity of an economic agent in a network entrepreneurial structure;

TI_p – Transaction costs of an economic agent in the context of market interaction;

TI_c – Transaction costs of an economic agent in a network entrepreneurial structure.

It is obvious that the effect of participation and interaction in a network entrepreneurial structure should exceed the effect of market transactions; from the position of the ecosystem organizer, it will increase the agent's motivation to interact at the level of horizontal and vertical communications, and to adopt the values common to the ecosystem.

For an entrepreneurial ecosystem in the sphere of commodity circulation as a whole and its participants separately, it is necessary to take into account the following: (1) the specifics of the ecosystem based on digital platform solutions; (2) the specifics of the actors in the sphere of commodity circulation; (3) the need to implement the concept of sustainable development; (4) customer satisfaction of the ecosystem.

The methodological basis of the system of indicators is:

1. The principle of trinity of strategic goals in the ecosystem in economic, social and environmental aspects (Figure 2).

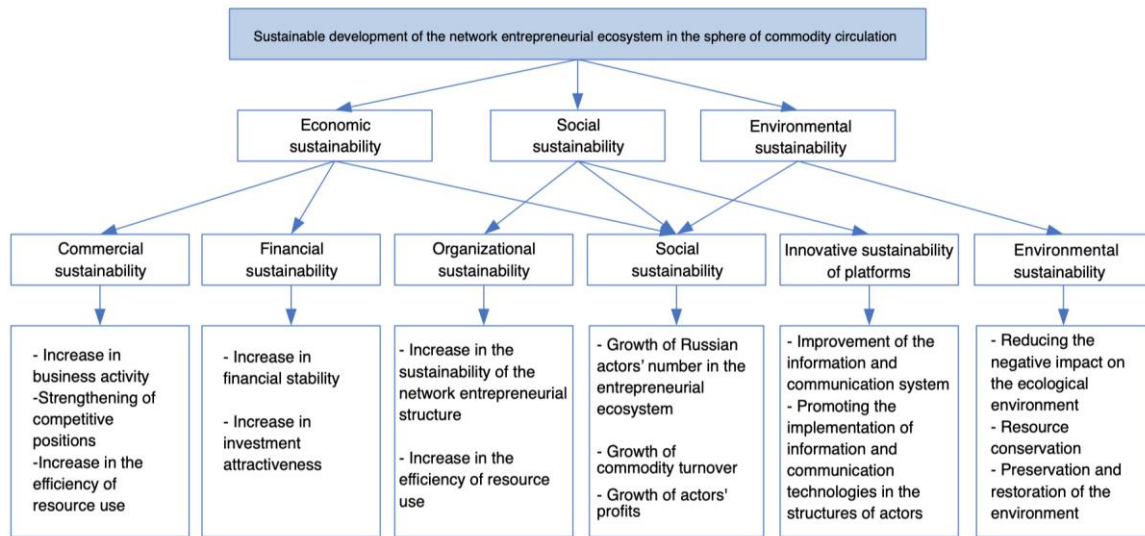
2. The purpose decomposition principle in directions of activity of an enterprise ecosystem broken down to such perspectives as "Finance", "External consumers", "Business processes", "Personnel".

3. Principle of solidarity support of strategic goals in an ecosystem by actors and organizer.

4. The principle of development and preservation of the value of ecosystem services (Table 1) and its sustainable development in the interests of actors and end users (Figure 2).

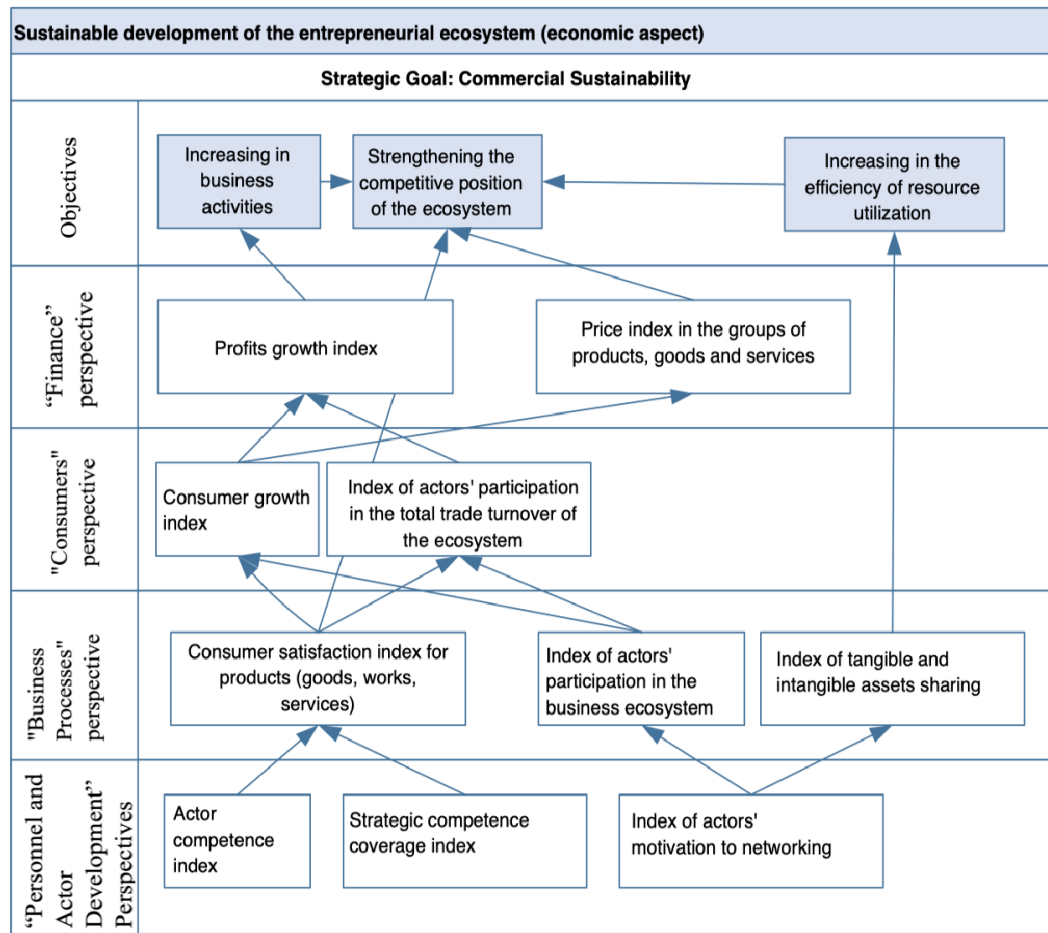
When forming the system of indexes, we take into account (1) ease of use for a wide range of users; (2) unambiguous interpretation of the dynamics of the composite index; (3) possibility to trace the contribution of ecosystem actors to the dynamics of the composite index; (4) ease of adding new indicators.

Figure 2: Tree of goals of a commodity circulation ecosystem that implements the principles of sustainable development

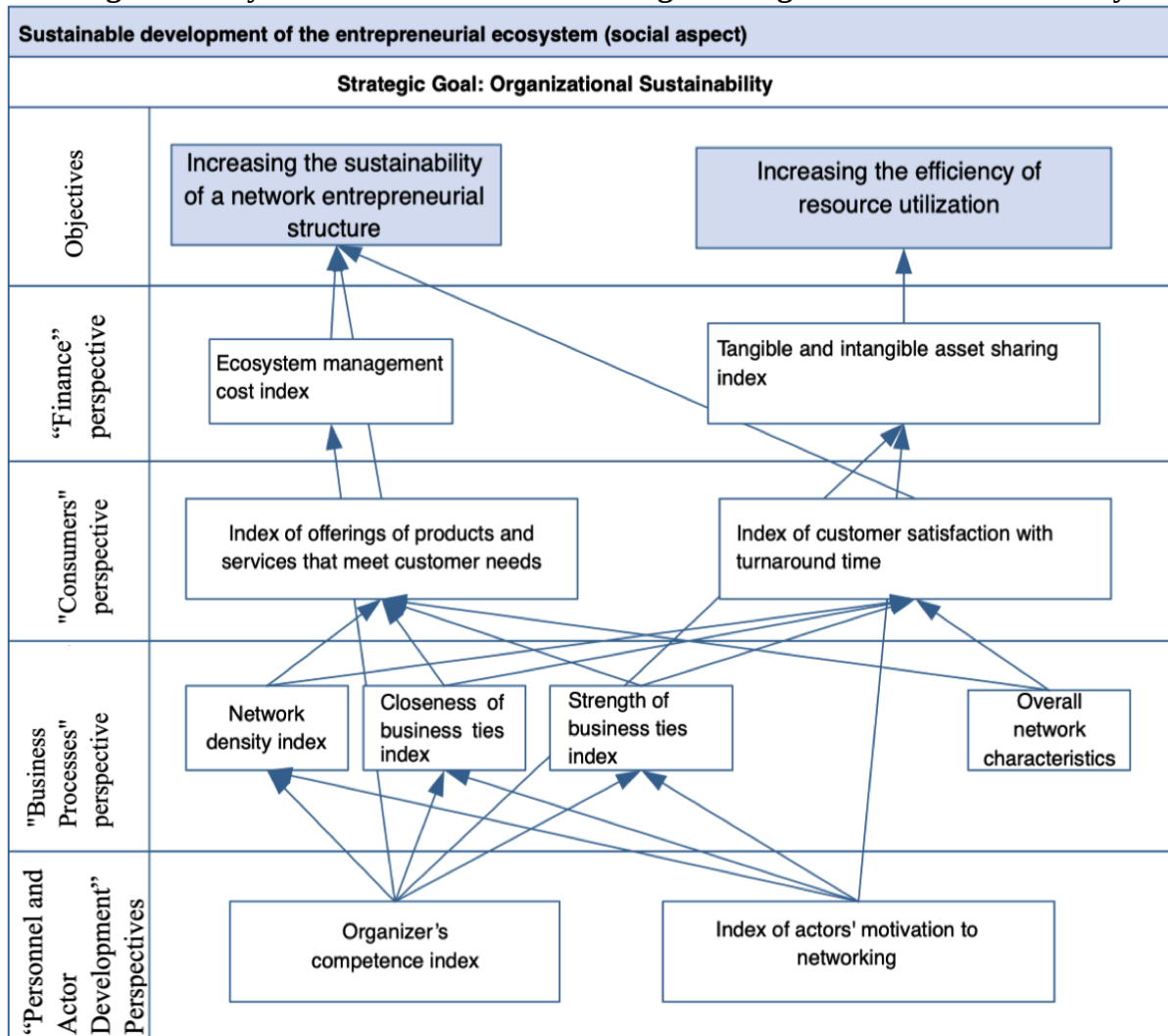
An example showing the formation of a system of indicators in the context of commercial sustainability as one of the subgoals of the ecosystem is shown in Figure 3. This group of indicators can be recommended for actors, organizer and ecosystem as a whole, as it fully corresponds to the methodological basis (principles of the trinity of goals, decomposition of goals, solidarity support of strategic goals of ecosystem, sustainable development in the interests of consumers) and is calculated in the formula presented in Appendix 1.

Figure 3: Key evaluation indicators for the "Commercial Sustainability" goal

Organizational sustainability is a characteristic that reflects the activity of the organizer of the platform solution. The system of evaluation of its activity includes indicators, which underlie the formation of the main advantages of network entrepreneurial structure: the joint use of tangible and intangible assets, the level of customer satisfaction (external and internal) - Figure 4.

Figure 4: Key evaluation indicators for the goal "Organizational sustainability"

Conclusion

Considering the sphere of commodity circulation as a system of enterprises involved in various stages of the movement of goods from producer to consumer, it should be noted that the tasks of meeting consumer demands in various segments of the economy are influenced both by the processes of information and communication and trade globalization and digitalization, and by the phenomena, trends and patterns of development of the sphere of commodity circulation.

The study of trends in the development of enterprises in the field of commodity circulation in the digital economy has revealed several trends that cause transformations in the technologies, development patterns and models of competitiveness of enterprises in this area. Networking, the use of the online channel, and the distributed use of assets and resources are among the most significant ones.

Network technologies, which have emerged and developed with the spread of mobile devices, not only make it easier for users to find goods and services, but also allow merchandisers to collect and accumulate information about purchase history and user behaviour. This information can be used to form a personalized offer to the customer and assess the reliability and importance of the partner. A significant amount of information is also formed by ecosystem actors, which with the proposed system of indicators makes it possible to assess the effectiveness of actors' participation in the processes of interaction in the framework of platform solutions, as well as the sustainability of the entrepreneurial ecosystem as a whole.

References:

1. AKHMEDZYANOVA, F. K., GALANTSEVA, I. V., YUSHCHENKO, A. L. (2013): Bulletin of Kazan Technological University, 2013. No. 14. Available online: <https://cyberleninka.ru/article/n/analizpredprinimatelskoy-sredy-regionov-rossii-1>.
2. ASAUL, A. N., SKUMATOV, E. G., LOKTEEVA, G. E. (2004): Methodological aspects of formation and development of entrepreneurial networks. In *Humanistika*, 2004, p. 256.
3. DOROSHENKO, S. V., SHELOMENTSEV, A. G. (2017): Entrepreneurial ecosystem in modern socio-economic research. In *Journal of Economic Theory*, No. 4., p. 212-221.
4. GIBADULLIN, R. V., MALIKOV, R. I., GRISHIN, K. E., MUKHAMETOVA, D. D. (2017): Institutional configuration of the regional business environment as a factor of competitiveness of business structures. In *Russian Entrepreneurship*, 2017, No. 17, p. 2505-2526. Available online: doi: 10.18334/rp.18.17.38282.
5. HUMAN DEVELOPMENT DATA (2021): Global multidimensional poverty index (MPI), Available online: <http://hdr.undp.org/en/2020-MPI>.
6. HUMAN DEVELOPMENT DATA (1990-2018): Human Development Data Center, Available online: <http://hdr.undp.org/en/data>
7. HUMAN DEVELOPMENT REPORTS (HDI): Human Development Index (HDI), Available online: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.
8. KUMAR, P., DASS, M., KUMAR, S. (2015): From competitive advantage to nosal advantage: Ecosystem structure and the ne five forces that affect prosperity. In *Business Horizons*, 2015, No. 58, p. 469-481.
9. LEVUSHKINA, S. V. (2012): Integrated set of factors of entrepreneurial environment and trends of their development. In *Modern research of social problems (electronic scientific journal)*. Available online: <http://www.sisp.nkras.ru>.
10. MACEDO, P., CAMARINHA-MATOS, L. (2017): An analysis of value system alignment in collaborative network management. 2017, No. 7, 1231. Available online: <https://doi.org/10.3390/app7121231>.
11. MEZENTSEV, E. M. (2020): Development of the system of network interactions of business entities. Thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences. Yekaterinburg. 2020. 160 p.
12. RAMENSKAYA, L. A. (2020): Application of ecosystems concept in economic and managerial research. In *Manager*, 2020, Vol. 11, No. 4, pp. 16-28.
13. SAGINOVA, O. V., GRISHINA, O. A., SHTYKHNO, D. A. (2017): Project-based learning of students on the basis of orders of small and medium entrepreneurial structures. In *Russian Entrepreneurship*, 2017, Vol. 18, No. 3, pp. 417-425.
14. VESELOV, V. A. (2007): Ensuring sustainable development of entrepreneurial structures on the basis of integration. Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences. Saint-Petersburg. 2007. p. 211.
15. VOLKOV, A.V., SVETUNKOV, M. G. (2013): Methods of evaluation of entrepreneurial networks. In *Kazan Economic Bulletin*, 2013, No. 6(8), pp.79-84.
16. VYSOCHINA, M. V., SULYMA, A. I. (2020): Development of a methodical approach to assessing the sustainable development of integrated business structures. In *Scientific Bulletin: Finance, Banks, Investments*, 2020. No. 1, pp. 150-157.

Appendix 1

Indicators for assessing the commercial sustainability of an ecosystem in commodity circulation

Indicator	Interpretation	Formula	Data source	Comment
Profit growth index	Ratio of profit in the analysed and base periods	$I_{Pr}^A = Pr_{n+1}^A / Pr_n^A$ $I_{Pr}^O = Pr_{n+1}^O / Pr_n^O$ Where Pr_{n+1}^A – profit of the actors and the platform organizer	Actor information Organizer information	The indicator is calculated for the platform organizer, and for actors
Index of price growth in the groups of goods and services	Ratio of prices for groups of products / goods / services in the analysed and base periods	$I_P^i = P_{n+1}^i / P_n^i$, where i – product/goods/services group, P_{n+1}^i – an average price in the analysed period, P_n^i – average price in the baseline period	Actor information Organizer information	
Consumer growth index	Ratio of the number of platform consumers in the analyzed and the base periods	$I_C^j = N_{n+1}^k / N_n^i$, where k – categories of consumers (k=1- external consumers of the ecosystem, k=2- ecosystem actors), N – number of consumers	Actor IS Platform organizer IS	Indicator can be calculated for external and internal consumers of products / goods / services for value chain analysis

Indicator	Interpretation	Formula	Data source	Comment
Index of actors' participation in the total ecosystem turnover	The ratio of the total turnover of the actor and the organizer in the analysed and the baseline periods	$I_{tur} = \frac{Total\ turnover_{n+1}}{Total\ turnover_n},$	Actor IS	Total turnover is the volume of shipped products, resold goods, sold assets and materials purchased for production
Consumer satisfaction index	Ratio of the number of satisfied consumers to the total number of consumers in the representative sample	$I_{satisfied\ consumer} = \frac{\left(\frac{C_{satisfied\ consumer}}{C}\right)_{n+1}}{\left(\frac{C_{satisfied\ consumer}}{C}\right)_n}, \text{ where}$ C- number of consumers $C_{satisfied\ consumer}$ - number of satisfied consumers.	Customer survey	The index can be calculated for external and internal consumers of products / goods / services for value chain analysis. This index is complex and takes into account the satisfaction with the quality

				of products / goods / services, services of the business platform, organization of interaction between actors within the ecosystem, the range of products / goods / services offered.
Index of actors' participation in the entrepreneurial ecosystem	Ratio of decisions with the actor's participation to the total number of decisions made.	$I_{management\ decision} = \frac{D_{n+1}}{D_n}$, where D_{n+1} - the number of decisions involving the actor in the current period D_n - the number of decisions involving the actor in the preceding period	Organizer IP	The results are recorded when making management decisions that are significant at the strategic level of management

Indicator	Interpretation	Formula	Data source	Примечание
Index of joint use of tangible and intangible resources	Ratio of the cost of the resources used jointly in the current and baseline periods	$I_R^m = (C_{R(n+1)}^m / C_{R(n)}^k) /,$ where C_R^m – the cost of shared material resources C_R^{nm} – the value of shared intangible resources	Organizer IP	The indicator is calculated for different types of shared resources (material, financial, labour, etc.)
Index of actors' competence	Ratio of the competences mastered by the actors in the current and baseline periods	$I_{competencies}^A = \frac{N_{competencies(n+1)}}{N_{competencies(n)}},$ where $N_{competencies}$ – the number of competencies mastered by the actors	Expert evaluation	General requirements for the competence of actors are determined by the level of automation of business processes within the ecosystem
Index of motivation for networking	Ratio of the number of actors involved in making management decisions to the total number of actors	$I_{motivation}^A = \frac{N_{actor(n+1)}}{N_{actor(n)}},$ where N_{actor} the number of actors involved in making management decisions in the current and previous periods	Expert evaluation	Actor participation is recorded in the organizer's IS (e.g., when applying e-voting)

Contact:

Assoc. Prof. Dmitry Zavyalov, PhD.

Entrepreneurship and Logistics Department
Plekhanov Russian University of Economics
36 Stremyanny
Moscow, 117997
Russia
e-mail: zavyalov.dv@rea.ru

Assoc. Prof. Nadezhda Zavyalova, PhD.

Entrepreneurship and Logistics Department,
Plekhanov Russian University of Economics
36 Stremyanny
Moscow, 117997
Russia e-mail: zavyalova.nb@rea.ru

Prof. Olga Saginova, PhD.

Entrepreneurship and Logistics Department,
Plekhanov Russian University of Economics
36 Stremyanny
Moscow, 117997
e-mail: saginova.ov@rea.ru

AGENDA 2050 – EURÓPSKA ZELENÁ DOHODA V SÚVISLOSTI S REGIONÁLNOU POLITIKOU EÚ¹

AGENDA 2050 - EUROPEAN GREEN DEAL ON EU REGIONAL POLICY

Linda Zummerová

Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Odbojárov 10,
820 05 Bratislava 25, Slovenská republika, e-mail: linda.zummerova@fm.uniba.sk

Abstrakt: Odborníkov, politikov a širokú verejnosť dnes trápia mnohé zásadné otázky. Ako ukončiť už takmer dva roky trvajúcu pandémiu, ktorá v istom bode ochromila celý svet? Ako obnoviť národné ekonomiky po tejto kríze? Ako zabrániť klimatickej katastrofe, do ktorej sa rútime? Ide o komplexné problémy, na ktoré neexistuje jednoduchá odpoveď. Cieľom tohto príspevku je poukázať na dôležitosť individuálnej a globálnej angažovanosti v boji proti klimatickým zmenám. Príspevok sa zaoberá nástrojmi a opatreniami najmä na európskej úrovni, ktoré v najbližších rokoch budú vplývať na náš život a za cieľ budú mať jeho skvalitnenie. Aký bude reálny dopad a či sa podarí naplniť ambiciózne ciele je v tomto momente ťažko odhadnúť.

Kľúčové slová: európska zelená dohoda, regionálna politika, plán obnovy EÚ

JEL: F64, Q54, R11

Abstract: Today, experts, politicians and the general public are troubled by many fundamental issues. How to end a nearly two-year-old pandemic that has crippled the world at some point? How to rebuild national economies after this crisis? How to prevent the climate catastrophe we are crashing into? These are complex problems to which there is no easy answer. The aim of this paper is to highlight the importance of individual and global engagement in the fight against climate change. The article deals with tools and measures, especially at the European level, which will affect our lives in the coming years and aim to improve it. What will be the real impact and whether the ambitious goals will be met is difficult to estimate at this time.

Keywords: European Green Deal, Regional Policy, Recovery Plan for Europe

JEL: F64, Q54, R11

Úvod

Zmena klímy, klimatická kríza, globálne otepľovanie, skleníkový efekt, znečistené ovzdušie, voda, pôda – pojmy, s ktorými sa dnes stretávame veľmi intenzívne. Povedomie o dopade ľudskej činnosti na ekológiu a zdravie Zeme ako také v posledných rokoch rastie. Odborníci však už istý čas upozorňujú, že na zvrátenie súčasného trendu a snahu o záchranu životného prostredia je nevyhnutné začať konať okamžite.

Klimatická kríza má dopad na každý kontinent a zodpovedný za zmenu je každý jedinec. Jedine spoločným konaním môžeme dosiahnuť potrebné výsledky. Európska únia preto predstavila spoločný plán, stratégiu rastu, ekologický dohovor, ktorého cieľom je dosiahnuť, aby sa do roku 2050 Európa stala prvým uhlíkovo neutrálnym kontinentom.² Ide o dlhodobú

¹ Príspevok a s ním súvisiaci ďalší výskum vzniká vďaka podpore Fakulty managementu Univerzity Komenského v Bratislave, v rámci projektu Grant mladých UK/351/2021.

² EURÓPSKA KOMISIA (202): Európska zelená dohoda.

stratégiu, ktorá predstavuje kľúčový cieľ Európskej zelenej dohody, tzv. Green Deal, teda snahu Európskej únie stať sa prvým klimaticky neutrálnym kontinentom.

Dôležitý nástroj na dosiahnutie cieľov Európskej únie je spoločný rozpočet, tzv. viacročný finančný rámec (VFR), teda schválené finančné príjmy a výdavky na časové obdobie 7 rokov pre európske politiky. V roku 2020 bol schválený historicky objem prostriedkov v rámci VFR (v cenách roku 2018) vo výške 1 800 miliárd eur, z ktorých 750 miliárd je vyhradených na nástroj obnovy NextGeneration EU a zvyšok, teda 1 074,3 miliárd eur je v cenách roku 2018 vyjadrený dlhodobý rozpočet Únie.³

Európska únia má za cieľ v novom programovom období investovať 30% prostriedkov naprieč všetkých programov práve do klímy. V rubrike „Prírodné zdroje a životné prostredie“ o celkovej výške 373,9 miliárd eur je 22,8 miliárd vyčlenených na „Životné prostredie a opatrenia v oblasti klímy (v cenách roku 2018).“⁴

K postupnej degradácii kvality životného prostredia, sa za posledné roky pridružila aj celosvetová pandémia COVID-19, ktorá zásadne ovplyvnila spôsob života veľkého množstva ľudí, a zároveň poukázala na slabé miesta fungovania istých sektorov mnohých štátov. Hlavným cieľom tohto príspevku je upozorniť na previazanie medzi opatreniami v súvislosti s pandemiou COVID-19, klimatickou krízou a regionálnou politikou Európskej únie.

Na čo najvernejšie zodpovedanie je potrebné dôkladné štúdium domácej a zahraničnej literatúry, ale taktiež analyzovanie aktuálneho diania, keďže téma je veľmi aktuálna a mnohé rozhodnutia sa diskutujú a prijímajú práve v súčasnosti. Hlavným zdrojom dát sú pre nás oficiálne informačné zdroje Európskej únie a iných organizácií, ktoré danú problematiku riešia, rovnako ako oficiálne zdroje jednotlivých členských štátov EÚ. Ako bolo vyššie uvedené, nástrojom na realizáciu politik Európskej únie je viacročný rozpočet. Udalosti na prelome dvoch období 2014 – 2020 a 2021 – 2027 značne ovplyvnili tvorbu nového rozpočtového plánu a tým odrážajú priority a ciele Európy v najbližších rokoch. Ako dva zásadne determinanty, ktoré ovplyvnili tvorbu rozpočtu EÚ sú vystúpenie spojeného kráľovstva z EÚ (Brexit) a pandémie COVID-19. Avšak, obe udalosti ovplyvnili rozpočet mierne odlišným spôsobom. Zatiaľ čo krátko po Brexite sme mohli očakávať celkové zníženie rozpočtu EÚ a teda nižšie množstvo alokovaných prostriedkov do jednotlivých štátov a na jednotlivé sektory, stlmenie ekonomík vyvolané reštriktívnymi opatreniami prijatými v boji proti novému koronavírusu SARS-CoV-2, vyvolalo potrebu tzv. reštartu ekonomík. V prípade EÚ to znamená historicky najvyšší viacročný rozpočet, ktorý bude mať za cieľ obnoviť ekonomiky európskych štátov po kríze, a to s ohľadom na udržateľný a inkluzívny rast. Štruktúra nového rozpočtu jasne ukazuje priority pre nadchádzajúce obdobie, teda že politika kohézie a rozvoja regiónov patrí medzi najdôležitejšie oblasti. Ďalej v článku sa budeme venovať konkrétnejšie, akým spôsobom ovplyvnila pandémia alokáciu zdrojov pre prioritu regionálneho rozvoja.

1 Európska zelená dohoda

Európska zelená dohoda, alebo aj takzvaný „Green Deal“, predstavuje začiatok boja za zvrátenie súčasného smerovania a riešenie environmentálnych výziev. „Ide o novú stratégiu rastu, ktorej cieľom je transformovať EÚ na spravodlivú a prosperujúcu spoločnosť s moderným a konkurencieschopným hospodárstvom, ktoré efektívne využíva zdroje, kde budú do roku 2050 čisté emisie skleníkových plynov na nule a kde hospodársky rast nezávisí od využívania zdrojov.“⁵ Európska komisia zároveň zdôrazňuje, že nesmieme zabúdať na regióny, ktoré budú najviac zasiahnuté transformáciou. Transformácia musí prebehnúť inkluzívne, žiaden región nesmie ostať bez pomoci. Jedná sa najmä o regióny závislé od využívania fosílnych palív, či technológií spojenými s vysokými emisiami skleníkových plynov. Preto

³ EURÓPSKA RADA (2020): Dlhodobý rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 a balík na podporu obnovy.

⁴ EURÓPSKA RADA (2020): Infografika – Multiannual financial framework 2021-2027 and Next Generation EU.

⁵ EURÓPSKA KOMISIA (2019): Oznámenie Komisie. Európsky ekologický dohovor.

predstavila „mechanizmus spravodlivej transformácie“, nový fond vo výške 100 miliárd eur, ktorý zabezpečí, že „transformácia na klimaticky neutrálne hospodárstvo bude mať vplyv na každého.“⁶

Cieľom Európskej zelenej dohody je premeniť existujúcu deštrukčnú hrozbu vyplývajúcu zo zhoršujúceho sa stavu životného prostredia a klimatických zmien na vytvorenie konkurencieschopného hospodárstva, ktoré dokáže efektívne využívať svoje zdroje, pričom dosahuje nulové čisté emisie skleníkových plynov. Podľa Európskej komisie, naplnenie takého cieľa so sebou prináša zlepšenie kvality života vo viacerých oblastiach:

- Čisté ovzdušie a voda, zdravá pôda a biodiverzita,
- Obnova budov v záujem energetickej efektívnosti,
- Zdravé a cenovo dostupné potraviny,
- Rozšírenie verejnej dopravy,
- Čistejšiu energiu a inovácie vďaka špičkovým čistým technológiám,
- Dlhšiu životnosť výrobkov vďaka možnosti ich opravy, recyklácie a opätovného použitia,
- Pracovné miesta odolné voči budúcim zmenám, vzdelávanie vzhľadom na budúcu transformáciu spoločnosti,
- Globálne konkurencieschopný a odolný priemysel.⁷

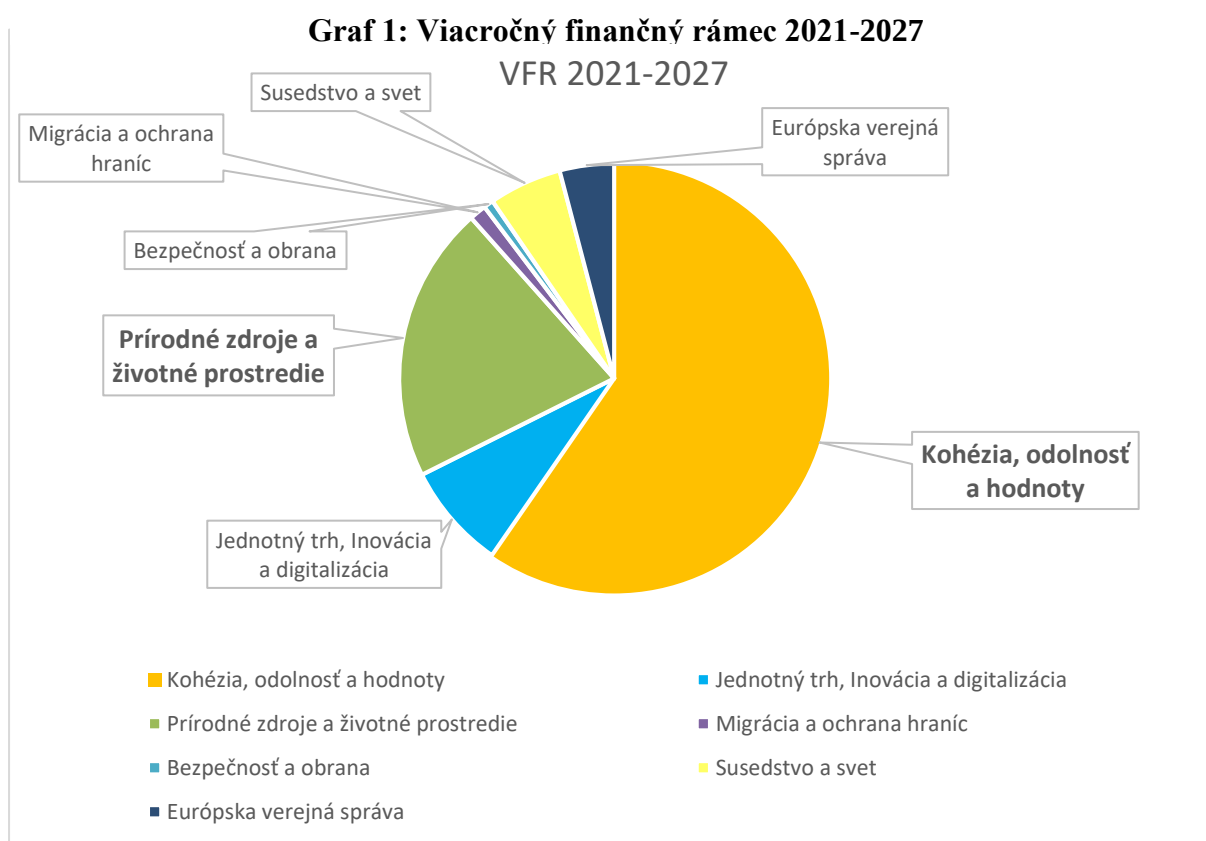
2 Nástroje a opatrenia na dosiahnutie cieľov Európskej zelenej dohody

Európska únia okrem cieľov, musela zadefinovať aj opatrenia a najmä nástroje, ktorými sa pokúsi dané ciele naplniť. Viacročný finančný rámec, teda viacročný rozpočet Európskej únie je základným nástrojom vykonávania európskych politík. V novom projektovom období 2021 – 2027 nastane oproti predošlému obdobiu viacero zásadných zmien, práve pod vplyvom udalostí ako klimatická kríza či pandémie COVID-19. Reakciou na tieto udalosti je viacročný rozpočet EÚ (1,211 bilióna EUR) spolu s nástrojom NextGenerationEU (806,9 miliárd EUR) spolu vo výške 2,018 bilióna EUR v bežných cenách, ktorý má za cieľ „napraviť hospodárske a sociálne škody spôsobené pandemiou a dosiahnuť, aby bola Európa modernou a udržateľnejšou.“⁸

⁶ EURÓPSKA KOMISIA (2019): Oznámenie Komisie. Európsky ekologický dohovor.

⁷ EURÓPSKA KOMISIA (2021): Európska zelená dohoda.

⁸ EURÓPSKA KOMISIA (2021): Rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 – čo je nové?.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and figures.

Graf 1 zobrazuje percentuálne rozdelenie finančných alokácií do jednotlivých rubriek pre viacročný finančný rámec 2021 – 2027 berúc do úvahy zdroje rozpočtu spolu s nástrojom obnovy NextGenerationEU.

Spoločný rozpočet na roky 2021 – 2027 je značne odlišný od predošlých rozpočtov, nakoľko jeho nové priority berú do úvahy fakt, že je efektívnejšie a výhodnejšie investovať európske prostriedky do takých oblastí, v ktorých sú jednotlivé členské štáty málo efektívne a konať tak na európskej úrovni. Takýmito oblasťami sú napríklad výskum a vývoj a ochrana hraníc. Týmto spôsobom investované prostriedky prinášajú Európskej únii pridanú hodnotu.

Ako je zrejmé aj z *Grafu 1*, viac ako 50 % prostriedkov zo spoločného rozpočtu a nástroja NextGenerationEU bude investovaných práve do nových priorít, v rubrike Kohézia, odolnosť a hodnoty, a teda:

- výskum a inovácie, prostredníctvom Horizon Europe,
- spravodlivá klimatická a digitálna transformácia, prostredníctvom Fondu spravodlivej transformácie a Európskeho digitálneho programu,
- pripravenosť, obnova a odolnosť, prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti, Mechanizmu Únie v oblasti civilnej ochrany (rescEU), a programu zdravia (EU4Health).⁹

⁹ EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and Figures.

Celkovo 30 % prostriedkov zo spoločného rozpočtu a nástroja NextGenerationEU bude použitých práve na boj proti klimatickým zmenám. Historicky teda nehovoríme len o najväčšom spoločnom rozpočte, ale aj o historicky najväčšom podiele, aký bol kedy alokovaný boju proti klimatickým zmenám. Kombináciou európskych a národných prostriedkov, verejných a súkromných investícií sa podporí cesta Európskej únie k uhlíkovej neutralite do roku 2050.¹⁰

Na kohéznú politiku, teda politiku ekonomickej, sociálnej a teritoriálnej súdržnosti je v spoločnom európskom rozpočte (po zarátaní prostriedkov z nástroja NextGenerationEU) vyčlenených 372,6 miliárd EUR,¹¹ pomocou ktorých má Európska únia posilniť odolnosť a kohéziu medzi členskými štátmi. Financie fondov kohéznej politiky majú za cieľ znížiť regionálne disparity medzi jednotlivými európskymi regiónmi a v rámci regiónov členských štátov. Opäť hovoríme o výraznom objeme finančných prostriedkov, ktorý je dôkazom, že regionálny rozvoj, inklúzia a znižovanie regionálnych disparít je medzi najdôležitejšími prioritami Európskej únie.

Ďalším z konkrétnych nástrojov na dosiahnutie uhlíkovej neutrality je prijatie „Európskeho klimatického zákona“. Zákon legislatívne ukotvuje dosiahnutie uhlíkovej neutrality do roku 2050 a zníženie emisií skleníkových plynov najmenej o 55 % do roku 2030 pre členské štáty Európskej únie. Prijatím Európskeho klimatického zákona sa európske inštitúcie ako aj členské štáty zaviazali prijať potrebné opatrenia na európskej, ako aj národnej úrovni s cieľom dosiahnuť uhlíkovú neutralitu s dôrazom na dôležitosť spravodlivosti a solidarity medzi jednotlivými členskými štátmi.¹²

Nakoľko Európsky klimatický zákon vyžaduje, aby všetky európske politiky prispievali k naplneniu Európskej zelenej dohody, je potrebné prehodnotiť a aktualizovať existujúce právne predpisy tak, aby boli v súlade s definovanými cieľmi. Za týmto účelom vznikol legislatívny balík „Fit for 55“, ktorý aktuálne reviduje:

- systém EÚ na obchodovanie s emisnými kvótami (EU ETS) vrátane jeho rozšírenia na lodnú dopravu, pravidlá pre emisie z leteckej dopravy a vytvorenie samostatného systému obchodovania s emisnými kvótami pre cestnú dopravu a budovy,
- nariadenie o spoločnom úsilí v súvislosti s cieľmi členských štátov v oblasti znižovania emisií v sektoroch mimo systému EU ETS,
- nariadenie o začlenení emisií a záchytoch skleníkových plynov z využívania pôdy, zo zmien vo využívaní pôdy a z lesného hospodárstva (LULUCF),
- smernicu o obnoviteľných zdrojoch energie,
- smernicu o energetickej efektívnosti,
- smernicu o zavádzaní infraštruktúry pre alternatívne palivá;
- nariadenie, ktorým sa stanovujú emisné normy CO₂ pre osobné vozidlá a ľahké úžitkové vozidlá,
- revízia smernice o zdaňovaní energie,
- mechanizmus kompenzácie uhlíka na hraniciach,
- iniciatívu ReFuelEU Aviation pre udržateľné letecké palivá,
- iniciatívu FuelEU Maritime pre zelený európsky námorný priestor,
- sociálno-klimatický fond.¹³

¹⁰ EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and Figures.

¹¹ EUROPEAN COMMISSION (2021): The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and Figures.

¹² EUROPEAN COMMISSION (2021): European Climate Law.

¹³ EURÓPSKA RADA, RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2021): Balík Fit for 55.

3 Spolupráca na globálnej úrovni

V globalizovanom svete, kde sú jednotlivé regióny sveta od seba navzájom závislé, nie je možné dosiahnuť takýto ambiciózny cieľ bez toho, aby sa aktívne neangažovali aj ostatné krajiny sveta. 13. novembra sa v Glasgowe ukončila dvojtýždňová konferencia Organizácie Spojených národov, najdôležitejšie stretnutie v oblasti klímy od Parížskej dohody z roku 2015.¹⁴ Výsledkom konferencie je dohoda a súhlas predstaviteľov takmer 200 krajín s postupným odkláňaním sa od používania uhlia na výrobu elektrickej energie. Aj keď, pôvodný návrh v znení úplného ukončenia využívania uhlia nebol schválený, vplyvom Číny a Indie, v najnovšej dohode hovoríme iba o postupnom odklone.

Kľúčovou témou konferencie bol záväzok z Paríža, a to udržanie nárastu priemernej globálnej teploty výrazne pod 2 °C oproti stavu z obdobia priemyselnej revolúcie a snaha pokračovať v úsilí obmedziť tento nárast na maximálne 1,5 °C. Síce je to krok vpred, no na reálne dosiahnutie tohto cieľa bude potrebné ešte veľké úsilie na globálnej úrovni. Ďalej Glasgowský pakt prináša aj viaceré dohody o znížení emisií metánu či ukončenia deforestácie.¹⁵ Napriek dva týždne trvajúcim rokovaniam a snahám predstaviteľov štátov, António Guterres, generálny tajomník Spojených národov, zhodnotil výsledok konferencie ako: „kompromis, ktorý odzrkadľuje aktuálne záujmy, rozpory a stav politickej vôle vo svete. Je to dôležitý krok, ale nestačí to. Je čas na vyhlásenie núdzového stavu. Klimatická kríza je boj o naše životy a tento boj musíme vyhrať.“¹⁶

Záver

Je náročné odhadnúť ako bude vyzerat' Európa a svet v najbližších rokoch. Podarí sa Európe stať sa prvým klimaticky neutrálnym kontinentom? Podarí sa naplniť cieľ o spravodlivej transformácii a žiaden región neostane na okraji? Pandémia COVID-19 značne zasiahla do vízie o budúcnosti nie len Európskej únie. Štáty, okrem toho, že musia nájsť spôsob, ako sa vyhnúť klimatickej katastrofe, musia zároveň zrekonštruovať svoje národné ekonomiky a to všetko v čase, kedy pandémia trvá a stále značne ovplyvňuje chod krajín. Európska únia sa zaviazala, že do roku 2050 bude uhlíkovo neutrálnym kontinentom, a že táto výzva prinesie občanom množstvo príležitostí, najmä v oblasti vytvárania pracovných miest, udržateľného hospodárskeho rastu, inovácií, zlepšenia zdravotných systémov, environmentálnej situácie. Postupne definuje konkrétne kroky a opatrenia, ktoré budú viesť k naplneniu stanovených cieľov. Je dôležité podotknúť, že bez individuálnej angažovanosti každého a jedného členského štátu sa jej to nepodarí. V najbližších rokoch budeme svedkami bezpochyby veľkého množstva zmien, ktoré budú formovať nielen našu spoločnosť, ale aj prostredie, v ktorom žijeme. Zmeny, ktoré prídu ovplyvnia každého jedinca, tak ako ovplyvnia každé odvetvie. Je dôležité, aby sa nezabudlo na spravodlivú transformáciu, pre regióny, ktoré z titulu svojej polohy, ekonomickej či inej situácie sú už v úvode v nevýhode. Ozajstná zmena k lepšiemu môže prísť len v spoločnom konaní a neignorovaní zaostalejších regiónov. Toho si je vedomé aj Francúzsko, krajina ktorá 1. januára 2022 prebrala predsedníctvo v Rade Európskej únie po Slovinsku a zároveň otvorila nový blok tzv. tria, teda troch krajín, ktoré v osemnástich mesiacoch budú predsedat' Rade EÚ. Spolu s Francúzskom aktuálne trio tvorí Česká republika a Švédsko. „Moc, obnovenie a príslušnosť“ sú termíny, ktoré predstavujú motto francúzskeho predsedníctva v Rade Európskej únie pre prvý polrok 2022. Francúzsko sa dlhodobo prezentuje ako jeden z lídrov Európskej únie, preto aj jeho predsedníctvo v Rade bude dôležitým momentom. Tak ako to už naznačujú kľúčové slová predsedníctva, cieľom najbližších mesiacov bude najmä posilniť pozíciu a kredibilitu Európskej únie nielen vo svete ale aj v samotnej Európe, úspešne

¹⁴ THE ECONOMIST (2021): What's in the Paris agreement on climate change?.

¹⁵ THE ECONOMIST (2021): Was COP26 in Glasgow a success?.

¹⁶ SME SVET (2021): Štáty schválili novú klimatickú dohodu, ustúpili Číne a Indii.

začať s obnovou ekonomiky po kríze, a to všetko inkluzívnym konaním, bez toho, aby ktorýkoľvek štát ostal na okraji.

Cieľom tohto príspevku bolo načrtnúť, akým spôsobom sa bezprecedentné opatrenia v súvislosti s bojom proti pandémie a klimatickej kríze dotknú vykonávania regionálnej politiky v Európskej únii. Na základe analýzy nového rozpočtu a zmenených priorít pre aktuálne nové obdobie, ale aj súdiac podľa programu francúzskeho predsedníctva, ktoré nás povedie najbližších šesť mesiacov v Rade EÚ, môžeme vyvodiť záver. Jediné riešenie je európske. Je potrebné konať na európskej úrovni, či už v boji proti klimatickej kríze alebo za obnovu ekonomiky. Zároveň je však potrebné nezabúdať, že skutočne trvalý pozitívny výsledok sa dostaví len vtedy, ak sa zapoja nielen všetky krajiny, ale všetky regióny jednotlivých krajín. Regionálna politika a teritoriálna súdržnosť sú nielen jednou z najdôležitejších priorít pre nové rozpočtové obdobie, ale taktiež sú kľúčom k úspechu.

Použitá literatúra:

1. EUROPEAN COMMISSION (2021): *European Climate Law* [online]. 2021. Dostupné na: < https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european-climate-law_en>
2. EUROPEAN COMMISSION (2021): *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and Figures*. [online]. 2021. Dostupné na: <<https://op.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>>
3. EUROPEAN COMMISSION (2021): *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and figures*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. Dostupné na: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>>
4. EURÓPSKA KOMISIA (2019): *Oznámenie Komisie. Európsky ekologický dohovor*. [online]. Brusel. 11. 12. 2019. Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=EN>>
5. EURÓPSKA KOMISIA (2020) *Európska zelená dohoda*. [online]. 2020. Ec.europa.eu. Dostupné na : <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sk>
6. EURÓPSKA KOMISIA (2021): *Rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 – čo je nové?*. [online]. 2021. Dostupné na: < https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_sk>
7. EURÓPSKA RADA. *Dlhodobý rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 a balík na podporu obnovy*. [online]. 2020. consilium.europa.eu. Dostupné na : <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/the-eu-budget/long-term-eu-budget-2021-2027/>>
8. EURÓPSKA RADA. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE (2021): *Balik Fit for 55*. [online]. 2021. Dostupné na: < <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/green-deal/eu-plan-for-a-green-transition/?fbclid=IwAR1gBJSQJ2Bo9AavLXwJ8gIvf5iAZ0NRE1HI3Vn8OHNZvdlfXmp1EMPzWvo>>
9. EURÓPSKA RADA (2020): *Infografika – Multiannual financial framework 2021-2027 and Next Generation EU*. [online]. 2020. consilium.europa.eu. Dostupné na : < <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/mff2021-2027-ngeu-final/>>
10. SME SVET (2021): *Štáty schválili novú klimatickú dohodu, ustúpili Číne a Indii*. [online]. 2021. Dostupné na: <<https://svet.sme.sk/c/22783395/staty-sa-dohodli-na-zmeni-klimatickej-dohody-ustupili-cine-a-indii.html>>
11. THE ECONOMIST (2021): *Was COP26 in Glasgow a success?*. [online]. 2021. Dostupné na: <<https://www.economist.com/international/2021/11/14/was-cop26-in-glasgow-a-success>>

12. THE ECONOMIST (2021): *What's in the Paris agreement on climate change?*. [online]. 2021. Dostupné na: <<https://www.economist.com/interactive/paris-climate-agreement-annotated/?fsrc=core-app-economist>>

Kontakt:

Mgr. Linda Zummerová

Fakulta managementu

Univerzita Komenského v Bratislave

Odbojárov 10

820 05 Bratislava 25

e-mail: linda.zummerova@fm.uniba.sk

Názov/Title: **Medzinárodné vzťahy 2021: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky**

Zborník príspevkov z 22. Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online 2. – 3. decembra 2021

International Relations 2020: Current Issues of World Economy and Politics

Conference Proceedings 22th International Scientific Conference online 2th - 3th December 2021

Zostavovatelia/Editors:

Mgr. Andrej Kiner, Ing. Zuzana Beňová, Ing. Ján Dančo, Ing. Jakub Pernický, Ing. Zuzana Rozkošová, Mgr. Terézia Seresová, Mgr. Eva Vlková

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo Ekonóm, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5

Vychádza/Published:

jedenkrát za rok/Annually

Rok vydania/Year:

2021

Počet strán/Pages:

839

ISBN 978-80-225-4904-2

ISSN 2585-9412